INTATA ŁE'ŁIJEI

Maka New Testament

Contents

SAN MATEO 1
SAN MARCOS 57
SAN LUCAS 93
SAN JUAN 152
HECHOS 194
ROMANOS 245
1 CORINTIOS 269
2 CORINTIOS 292
GÁLATAS 306
EFESIOS 315
FILIPENSES 323
COLOSENSES 329
1 TESALONICENSES 334
2 TESALONICENSES 339
1 TIMOTEO 342
2 TIMOTEO 349
TITO 354
FILEMÓN 357
HEBREOS 359
SANTIAGO 375
1 PEDRO 382
2 PEDRO 389
1 JUAN 393
2 JUAN 399
3 JUAN 400
JUDAS 402
APOCALIPSIS 404

INTATA ŁE'ŁIJEI
New Testament in Maka

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

Language: Maka

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2013, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http:// creativecommons.org/ licenses/ by-nc-nd/ 3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.
The New Testament

in Maka
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-08-06

ISBN 978-1-5313-0400-3

PDF generated on 21 Sep 2016 from source files dated 21 Sep 2016
9c3673e4-2b93-51ec-8ba3-aac5c1cd65b0

This print-on-demand edition of Scripture is designed, produced, and provided at cost by the Digital Bible Society. This is made possible through partnerships with the Bible League of Canada, Open Doors International and other missions and translation agencies. We are deeply grateful for the sacrifices made in translating this edition of Scripture and the generosity of others in making this Bible available to you.

To order additional copies of this Bible or hundreds of translations like it or to learn more about our ministries and the mission of Scripture distribution in every language, we invite you to visit www.DBS.org (USA), www.BibleLeague.ca (Canada), and www.OpenDoors.org (Europe). May God bless your work in sharing and teaching these Scriptures, until, as it is written, the earth is *"filled with the knowledge of the glory of the LORD, as the waters cover the sea."* (Habakkuk 2:14)

SAN MATEO

Pe' ɬawa'mhitsik'i pe' ta'ɬets pa' Jesucristo.
(Lucas 3:23-38)

1 Enewe'en ɬiyits pe' ɬawa'mhitsik'i pe' ta'ɬets ha' Jesucristo, hikha' ta'ɬets pa' David'ik'i,
ta'ɬets pa' Abraham'ik'i.* 2 Pa' Abraham'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Isaac, pa' Isaac'ik'i qa pa'
ɬa's qa ɬii Jacob. Pa' Jacob'ik'i qa ɬa'sek pa' Judá qa pe' ɬamatsits qa pe' ɬek'injats.* 3 Pa'
Juda'ak'i qa pa' ɬa's qa ɬii Fares qa pa' ɬek'inij Zara, qa pe' ɬenene qa ɬii Tamar. Pa' Fares'ik'i
qa pa' ɬa's qa ɬii Esrom. Pa' Esrom'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Aram.* 4 Pa' Aram'ik'i qa pa' ɬa's
qa ɬii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Naasón. Pa' Naason'ik'i qa pa' ɬa's
qa ɬii Salmón. 5 Pa' Salmón'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Booz qa pe' ɬenene'ek'i qa ɬii Rahab. Pa'
Booz'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Obed qa pe' ɬenene'ek'i qa ɬii Rut. Pa' Obed'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii
Isaí.* 6 Pa' Isai'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii David, hikpa' qi wittata'aj pa'aj. Pa' wittata'ik'i David
qa pa' ɬa's qa ɬii Salomón. Pekhe' ɬenene'ek'i hikpe' ɬewhe'ye'tax pa'aj pakha' ɬii Urias.*
7 Pa' Salomon'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Roboam. Pa' Roboam'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Abías. Pa'
Abias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Asa.* 8 Pa' Asa'ak'i qa pa' ɬa's qa ɬii Josafat. Pa' Josafat'ik'i qa
pa' ɬa's qa ɬii Joram. Pa' Joram'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Uzías. 9 Pa' Uzías'ik'i qa pa' ɬa's qa
ɬii Jotam. Pa' Jotam'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Acaz. Pa' Acaz'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Ezequías.*
10 Pa' Ezequias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Manasés. Pa' Manases'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Amón. Pa'
Amon'ik'i qa pa' ɬa's ɬii Josías. 11 Pa' Josias'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jeconías, qa pe' ɬamatsits
qa pe' ɬek'injats. Hik pakha'aj pa' ɬahats'ij pe' Israel qa t'opheɬitiiju' qa wetka'xii pa'aj
pa' witset Babilonia.* 12 In mexe i'ni'kii pa'aj pa' Babilonia pa' Jeconias'ik'i qa nekfik'i pa'
ɬa's qa' ɬii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Zorobabel.* 13 Pa' Zorobabel'ik'i qa pa'
ɬa's qa ɬii Abiud. Pa' Abiud'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eliaquim. Pa' Eliaquim'ik'i qa pa' ɬa's qa
ɬii Azor. 14 Pa' Azor'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Sadoc. Pa' Sadoc'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Aquim. Pa'
Aquim'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eliud. 15 Pa' Eliud'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Eleazar. Pa' Eleazar'ik'i qa
pa' ɬa's qa ɬii Matán. Pa' Matan'ik'i qa pa' ɬa's qa ɬii Jacob. 16 Pa' Jacob'ik'i qa ɬa's pa' José,
ɬewhe'ye' ke' María, hikke' ɬenene ha' Jesús, hikha' ɬenqii iye Cristo.* 17 Pa' Abraham'ik'i
uja'x yamets pe' ta'ɬets catorce (14) ma' qa hats yametsji' pa' David'ik'i, qa pa' David'ik'i
uja'x yametsji' iye catorce (14) iye pe' ta'ɬets, qa hik pa'aj t'opheɬitiiju' qa wetka'xii pa'aj
pa' witset Babilonia. Qa catorce (14) iye yametsji' pekhewep iye ta'ɬets, ma' qa hikpe' qa
ta'ɬji'ju' ha' Cristo.*

In i'nk'a nekfik'i pa' Jesucristo.
(Lucas 2:1-7)

18 Aka'an ɬunye'jkii pa'aj in i'nk'a nekfik'i pakha'aj ha' Jesucristo. Ke' ɬenene ɬii
María jutsiqetsi'ɬ wetju'ɬ pa'aj qu' ɬewhe'ye'yi'ij pa' José. In mexente' i'ntaxijupha'
pa'aj qa yiwkajitsheninɬe pa' ɬet'unha'x pa' Espíritu Santo. 19 Pa' José, María ɬewhe'ye',
yatsathen. Nite' yisu'un qu' pekhel ɬ'anye'ji'ijkii pa'aj ke' María, qa yisu'un qu' niliɬi'ij
qa'nte' nenikfe'le'ets pekhewep.* 20 In mexe yijamtitaxijupkii pa'aj aka'an, qa in ima' qa
itsowoɬ'axij pa'aj pa' ewi'ɬ ángel ta'ɬii pa' Yatsat'ax'inij, qa yit'ijets pa'aj: —José, ta'ɬets
ka' David'ik'i, hasu'uj e'nijiwei qu' ni'ijup ne' María qu' ewhe'ye'yi'ij qe pa' ɬa's qu'
nenektaxfik'i ta'ɬets na' ɬet'unha'x na' Espíritu Santo.* 21 Ne' María qu' nenektaxfik'i pa'

---

* 1:1 Rt 4:18-22; 2S 7:12-16; 1Cr 2:1-15; Mr 12:26; Lc 1:32,69; 3:4; Hch 1:20; Fil 4:3; Ap 3:5; Sal 89:3; Is 9:6; Gn 22:18; Mt 9:7; Ro 1:3; Ga 3:16 * 1:2 Gn 29:35; Sal 14:7; 105:9; Mt 8:11; 22:32; Stg 2:21 * 1:3 Gn 38:29-30; 46:12; Lc 3:33 * 1:5 Rt 1:4; 2:1; Lc 3:32 * 1:6 1S 16:1; 17:12; 2S 11:27; 12:24 * 1:7 1R 11:43; 14:31; 15:8,24; 22:50; 2R 14:21 * 1:9 2R 15:5,38; 16:20; 20:21; 21:18,24 * 1:11 2R 24:6,14; Is 5:13; Jer 27:20; Ez 1:1; Mt 1:17 * 1:12 Gn 10:10; 1Cr 3:17; Lc 3:27,30 * 1:16 Mt 27:17,22; Lc 2:11; Jn 1:45; 4:25 * 1:17 2R 24:14; Jer 27:20; Dn 9:25-26; Mr 8:29; Hch 2:31,36,38 * 1:19 Mt 13:17; Mr 10:12; Lc 2:36; 1Co 14:35; 2Co 11:2; Ga 4:27; Dt 22:20-24; 24:1-4; Mt 2:7; Lc 16:18; Jn 8:4-5 * 1:20 2Cr 1:1; Mt 13:49; 27:19; Jn 6:20; Ro 1:3

ła's qa eqiyi'ij hatse' Jesús. Łii aka'an qe qa' naqsi'jij pe' łewuł'ets ene' jukhew qa efuts
ha'ne łetset.—* 22 Week aka'an in łunye'jkii qe qa' nafits aka' yit'ij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij
in i'nijji' pa' ewi'ł profeta qa yit'ij:* 23 *—Pekhe' mexe ham yawitjiye' qa' niwkajitshen, qa' nana'l*
pa' ła's qa' łeqiyi'ij Emanuel.— (Is 7:14) Qa aka'an qa ikji' *—Dios in initji'ju'.— (Is 8:10)*
24 Ma' qa in nompha'm pa' José qa tek'eenik'iha pa' yit'ijets pa' Yatsat'ax'inij łaqa ángel qa
i'nijup pa'aj ke' María.* 25 Qa nite'łe ewi'ł i'wi'łi' nite' t'eku'mets iye, pekhe'en qa nekfik'i
pa' ła's, qa pa' José qa łeqiyij Jesús.*

2

Pe' jukhew ta'łii pa' nełu'uju'ł.

1 In hats neki'fik'i pa'aj ha' Jesús ha' witset'ii Belén, hikha' witset yatsat'axij ha' sehe'
Judea, hik pakha'aj mexe tenek'enhei pa' Herodes. Qa namets pa'aj ha' witset Jerusalén pe'
jukhew ta'łii pa' nełu'uju'ł. Pekhewe'en nikfe'lets qa yejełijupkiiha iye ne' footekii,* 2 qa
inaqfaakaniikii pa'aj: —¿Pa'n i'ni' pa' łatata ene' judío pa' hane'ej nekfik'i? Qe hi'weni'łii
ke' łoqo footeki' in nekpha'm na' nełu'uju'ł qa heneki'łii qu' nek'iyini'łii pakha'an.—*
3 Pa' wittata Herodes in yepi'ye' ek'i aka'an ma' qa qi in yitawje'meten pa'aj qa week iye
pe' tetseti'yi' ha' Jerusalén. 4 Ma' qa iyinii qa no'thet wetju'ł pe' week tenek'enhe'yij pe'
pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, qa nifaakanij pa'aj pa'n neki'fik'i hatse' pa'
Cristo.* 5 Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Na' Belenii na' sehe' łii Judea qe hik aka' yika'ajji'
pa'aj pa' ewi'ł profeta in yit'ij: 6 *"Akha' witset Belén, yatsat'axij na' sehe' Judá, nite' t'an epji' qu'*
nite' eqiye' pe' week witsetits na' sehe' Judá, qe akha' qu' nat'atsji'ł e'pha'm hatse' pa' ewi'ł qi qu'
*netnek'enhei qa' nejełets na' yitset Israel."— (Mi 5:2)** 7 Pa' Herodes qa
wanat'inij in iyinii iye pa'aj pe' jukhew pe' nikfe'lets pe' footekii. Ma' qa nifaakanijha pa'aj,
qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'xik'i juwelits in łi'weni'łii pe' footeki'?—* 8 Ma' qa yukinii ha' Belén
qa yit'ijets pa'aj: —Ma'ałii qa' anfaakani'łiikiiha pa' iini'ha pa' omeła's. Qu' i'weni'ł qa'
enfeli'ł ye'm ma' qa' hakjiiyek qa' nek'iyinjiiyek.— 9 Ekewe'en ł'anye'jets pa'aj pa' Herodes
pe' jukhew ma' qa ikkii pa'aj. Qa pe' footeki' pe' hayiits yi'wenii pa'aj na' nełu'uju'ł qa
yi'wen iye qa ikik'ui yojo'ok'oi pa'aj pe' jukhew qa yamii pa' i'ni' pa' omeła's. Ma' qa
amani' pe' footeki' qa i'nipji' pe' łetsi'. 10 Pe' jukhew in yi'wenii iye pe' footeki' ma' qa qi in
łe'sitsi'mkii pa'aj. 11 Ma' qa uyifi pe' łetsi' qa yi'wen pa'aj pa' omeła's qa pe' łenene María.
Ma' qa wonokok'enijupju'kii qa iyinii pa' omeła's. Qa sujłe qa nit'osłe' pe' łeqeti'najkii
qa tisij pe' oro qa na'aj tene'łju' ewjisii incienso qa' pakhap ewjisii qa łii mirra.* 12 Ma' qa
in ima'ju' pa'aj pe' jukhew qa itsowoł'etsij pa' Intata qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj mapiliłii
iye ha' Herodes na' i'ni'. Tujtseika' ma'ałji' qu' mapiliłii iye na' etset'ił.— Qa ikkii pa'aj qa
wapilii pa' łetset ikik'i pakhap wit'ikheyi'j.

Pa' José qa pe' María ilatijetsfik'i pa' sehe' Egipto pa' omeła's.

13 In ikkii pa'aj pe' jukhew qa neketsju' pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij
itsowoł'axij pa' José qa yit'ijets pa'aj: —Eniipha'm. Ku'mi' na' omeła's qa ne' łenene iye
qa' ilati'łetsfik'i na' Egipto łeqe sehe' qa' hikna' qu' ni'eku'niłi' teek jutsitax qu' hit'iłij
ewets iye qa' etpili'łets. Qe niwoyo'oikii na' Herodes qu' nilan ha'ne omeła's.—* 14 Ma' qa
niipha'm pa' José qa yeka'x pa'aj pa' omeła's qa ke' łenene iye naja'xij pa'aj. Ma' qa ikkii qa
yamii pa' Egipto. 15 Qa hik pakha' qa i'ni' ipłu'ui in wa'm pa' Herodes'ik'i. Hik aka' łunye'j
qe qa' nasinik'i pa' ł'anye'j pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in i'nijji' pa'aj pa' ewi'ł profeta qa yit'ij:
*—Na' Egipto łeqe sehe' hikna' i'ntaxi' in haiya'yii na' ya's.— (Os 11:1)**

---

* 1:21 Lc 1:31; 2:21; Jn 1:29; 10:25; 1Jn 2:12; Lc 2:11; Hch 4:12; 5:31; 13:23,38-39 * 1:22 Is 7:14; Mt 20:5-6; 21:1-4; Lc 24:44; Ro 1:2-4 * 1:24 Mt 1:6; 13:49; Lc 1:1; 19:32; Jud 5 * 1:25 Gn 4:1,17; Ex 13:2; Jue 11:39; 1S 1:19; Lc 2:7,21 * 2:1 Gn 25:6; 1R 4:30; Lc 1:5; 2:4-7 * 2:2 Jer 23:5; 30:9; Zac 9:9; Mt 27:11; Lc 19:38; Jn 1:49; Nm 24:17; Ap 22:16 * 2:4 Mt 16:21; 20:18; 21:15; 27:41; Lc 9:22 * 2:6 2S 5:2; Jn 7:42; 21:16 * 2:7 Mr 5:6; Lc 1:7; Hch 13:6; Ap 1:16 * 2:11 Sal 72:10; Is 60:6; Mt 1:18; 12:46; Mr 5:6 * 2:13 Mt 1:20; 13:49; Mr 11:18; Stg 4:7 * 2:15 Ex 4:22; Nm 24:8

Pa' Herodes qa inoqwoninii pe' omehets qu' nanlanju'.
16 Ma' qa in nikfe'lets pa' Herodes in yaqankii pe' jukhew qa qi in nayu'kii. Qa
inoqwoninii pe' week omehets qu' nanlanju' week pe' wetsjuk łeqe'ninqapits yamijiiju'
na'aj i'nk'a nekfik'i. Qa' nanlanju' pe' week omehets pa' Belén qa pe' ipłuletskii iye
witsetits pakha' hats yumti qu' łuk'eye' pa' omeła's. Qe yijamti'ik'i pa' ipłu'uk'i pa' yit'ijju'
pe' jukhew in i'nk'a yi'wenii pe' footeki'.* 17 Ma' qa yasiinik'iha iye pa'aj pa' tooxik'i nifel
pa' ewi'ł profeta'ik'i łii Jeremías in yit'ij: 18 *—Tepiikaxtii pe' qi in ip efu Ramá łeiłeki'. Ip qa qi
in yejtsi'le'kii pe' Raquel yayintaxik'i pe' łelitsik'i. Nite' łeke' qu' namehet pe'ye', qe hats naxju' pe'
łelitsik'i.—(Jer 31:15)** 19 Ma' qa in hats wa'm pa'aj pa' Herodes'ik'i, qa pa' Yatsat'ax'inij łaqa
ángel qa te'nilit'etsju' iye pa' José in mexe amaneyi' pa'aj pa' Egipto. Łots'owoł'axłe iye
qa yit'ijets pa'aj:* 20 —Eniipha'm qa' ku'mi' na' omeła's qa ne' łenene iye qa' mapiliłetsji'
iye na' Israel łeqe sehe' qe hats naxju' ke' neqek'uyu'taxij na' omeła's.— 21 Ma' qa niipha'm
pa'aj qa t'eku'mi' pa' omeła's qa ke' łenene iye qa wapilii iye na' Israel łeqe sehe'. 22 Ma'
qa pa' José qa nijiwei qu' amani'i' pa' Judea łeqe sehe' in i'ye'ej pa' Arquelao, Herodes'ik'i
ła's in yaya'xi' in tenek'enhe'yi' ha' Judea. Qa itsowoł'axij iye pa' Intata qa nite' amaneyi'
ha' Judea. Ma' qa ikkii iye qa yamii ha' sehe' Galilea.* 23 In yamets pa'aj ha' Galilea ma' qa
i'ni'kii ha' witset łii Nazaret. Ma' qa hats yasiinik'iha pa' ł'anye'j iye pa'aj tooxik'i pa' ewi'ł
profeta yika'ajji' pa'aj ke' Intata łe'lijei: —Pakha'an qa' łenqiyi'ij hatse' Nazaret łeiłe'.—*

3

Juan Bautista qa i'nq'ijatsheni' pa' ham i'ni'i'.
(Marcos 1:1-8; Lucas 3:1-9,15-17; Juan 1:19-28)
1 Qa hik pakha'aj pe' nełutsji' qa hats yamets łahats'ij ka' Juan Bautista in we'nethinkii
qa te'wenheti'yi' in i'nq'ijatsheni' ha' ham i'ni'i' hakha' sehe' Judea, qa yit'ij:* 2 —Ili'iłij pe'
uł'ets in łaqsiiłijkii qe pa' tenek'enheiji' pa' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.—* 3 Ha'ne
Juan hik ha'ne pa' toxik'i nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: —Tepiikaxtii pa' ł'a'x pa'
taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' in yit'ij: *"Aqsi'ji'łik'i pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij, qa' natsathen*
*iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ł'ikheijeye'."— (Is 40:3)** 4 Pe' łeqhinatai pa' Juan
taqsijkitiyijkii ne'ej ats'etets ł'ewkujits qa pa' łeqelutsax qa inqa'met ł'aj qa pe' łaqats qa
efenheyik'i qa na'aj łene'ji' witaq. 5 Olots pe' nekii nexpiikeyu'uj pa' Juan uja'x pe' ta'łii
ha' Jerusalén qa pe' week pe' witsetits łelits Judea łeiłets qa pe' ta'łiyek pe' metitsi'm pa'
qi haqqi' Jordán.* 6 Pe' tetfeljiiji'm pe' łewuł'ets, ma' qa' ka' Juan qa nimpuujinji'ijji'ju' ha'
haqqi' Jordán. 7 Qa in yi'wen pa' Juan in olots pe' fariseol qa pe' saduceol iye in nektaxii qu'
nenimpuujinju' iye qa yit'ijets pa'aj: —Hik ejunyejeyi'ł q'oiq'oyits łelits. ¿Łekpa' nifeli'ł
e'm qu' łeke'ye' qu' ilati'łik'ui hatse' pa' qi iftsax ławak pa' Dios?* 8 Manaqsiji'łju'ha yijat'ij
pa'qu' ejunyejeyi'ił qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti'ł hats'inha qa' ne'twenhetii.* 9 Hasu'uj
umti'ił qu' nelithiniłik'ui hatse' pa' qi ławak hatse' pa' Intata qu' it'iłij: "Yekheweli'ł
hata'łi'łets pa' Abraham'ik'i". Qe yijaa'ija qu' hit'iłij ewets pa' Dios in łeke' qu' naqsiijkii
ene' utel qu' łelitsi'ij pa' Abraham'ik'i.* 10 Qa pe' witfejinetki' qa hats we'nenijupju' pa'
łefitets pe' najkakui. Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' najkak'e qu' nite' łe'sitse' pe'qu' łeye'
qa' newetfekinifi qa' netwumhitiiji'ju' pa' fe't.* 11 Yakha' yijaa'ija in k'empuujini'łji' ha'ne
iweli'łe qa ikji' qu' hats ili'iłij pe' uł'ets in łaqsiiłijkii, qa hakha'łe teke'lenju' qu' nanam
hatse' qa' nempuujini'łji' pa' Espíritu Santo qa pa' fe't iye. Hakha'an les t'un. T'anyipji'.

---

* 2:16 Is 59:7; Mr 10:34; Hch 13:6; 25:3; Ap 12:4 * 2:18 Gn 35:19; Jue 4:5; Hch 8:2; 2Co 7:7 * 2:19 Mt 1:20; 13:49; Lc 1:11; Jud 5 * 2:22 Mt 17:22; Lc 1:5; Hch 27:29; Col 3:21; He 8:5 * 2:23 Mr 1:24; Lc 1:26; Jn 1:45-46 * 3:1 Jn 1:6-8; Jos 15:61; Jue 1:16; 3:1-12; Lc 3:2-17 * 3:2 Dn 2:44; Mt 4:17; 6:10; 10:7; Mr 1:15; Lc 10:9; 11:20; 21:31 * 3:3 Lc 1:17,76; Jn 1:23 * 3:5 Mt 23:37; Mr 1:5; Lc 3:3; Jn 15:22; Hch 19:18 * 3:7 Mt 12:34; 16:1; 22:23; 23:15; 23:33; Hch 4:1; 5:17; 23:6; Ro 5:9; 1Ts 1:10 * 3:8 Mt 3:10; 12:33; 13:8,26; 21:19,34,41,43; Mr 11:14 * 3:9 Lc 3:8; Jn 8:33,39; Hch 13:26; Ro 4:1 * 3:10 Mt 7:19; Lc 13:7,9; Jn 15:2,6

Yakha' nite' ye'weju'łij qu' henit'ijji' pe' ł'otshilaxtii.* 12 Hats t'eku'mi'kii pe' łeqe tseyem
qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsi'jji' pe' trigo hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' ł'ajits.
Qa pe' łoi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' łextsi'ij, qa pekhewe'łe ł'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't
nite' yom.—*

Pa' Juan qa yimpuujin pa' Jesús.
(Marcos 1:9-11; Lucas 3:21-22)

13 Ha' Jesús ta'łii pa'aj ha' Galilea qa nametsju' ha' haqqi' Jordán, hikha' i'ni' pa'aj pa' Juan
qe qa nimpuujin iye.* 14 In i'nk'a pa'aj, pa' Juan nite' yisu'untax qu' nimpuujin ha' Jesús qa
yittaxijets: —Yakha'tax yijat'ij qu' etsimpuujin. ¿Qa inhats'ek in łanamyii qu' k'empulijin?
— 15 Qa yit'ij pa'aj ha' Jesús: —Inye'jłu' qu' etsimpuujin qe les łe'wis qu' jintaqsiijkii week
pa'qu' nisu'un na' Dios.— Ma' qa tek'eniju'ł pa'aj pa' Juan. 16 In yili'ij in yimpuujin qa
ikik'uipha'm pa'aj ha' iweli', qa hik pa'aj qa qhofii na' wa'sji' qa yi'wen pa' Intata łeqe
Espíritu hik łunye'jtax ofo' in te'nilit'etsju' qa i'nipji' pa'aj ha' Jesús.* 17 Ma' qa yepi'ye' pa'
ewi'ł wit'ax nokesiipha'm na' wa's qa yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne yaa'sija qi in hisu'un
qi in tsi'sinheti'mkii.—*

4

Pa' inwo'met qa' yijaajintax pa' Jesús.
(Marcos 1:12-13; Lucas 4:1-13)

1 Qa aje'eł pa' Espíritu Santo qa yeka'xii ha' Jesús pa' ham i'ni'i' qu' nijaajin pa'
inwo'met.* 2 Ham tuje' pa'aj yamijets cuarenta (40) nełuts qa cuarenta (40) najai iye.
Ma' qa i'nk'ałe yoksi'wen in iyipkun pa'aj.* 3 Pa' inwo'met qa nekets pa'aj qu' nijaajin,
qa yit'ijets pa'aj: —Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se' qa' it'ijets ene' utel qu' pani'ij.—* 4 Qa
yeku'ł pa'aj ha' Jesús: *—Ke' we'nika'ajji' yit'ij: "Nite' ewi'łłe pa'qu' pane qu' nił in pa'qu' jukhewe',*
qe ke' week łe'lijei na' Dios yił in iye pa'qu' jukhewe'."— *(Dt*
8:3) 5 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii pa'aj na' witset Jerusalén. Qa yeka'xiipha'm pa'aj
łesinje'eipha'm ne' qi witlijtsitjii, qa yit'ijets pa'aj:* 6 —Qu' yijaayi'ija qu' o' Dios ła'se',
ilit'iiju' qe ke' we'nika'ajji' yit'ij iye: *"Qa' nenukinju' ne' łaqa angelits qa' nejeł ewets. Qa pe'*
łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei."— *(Sal*
*91:11,12)** 7 Qa yeku'ł iye pa'aj ha' Jesús qa' yit'ij: —Yit'ij iye ke' Dios łe'lijei: *"Hasu'uj ijaajin*
pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios."— *(Dt 6:16)** 8 Qa ewi'łij iye pa'aj pa' inwo'met
qa yeka'xii iye pe' ewi'ł qipha'm utek ma' qa yethinij pe' week witsetits in week yiwq'axin
pe' łewekwekits. 9 Qa yit'ijets: —Week qu' k'ełisij enewe'en qu' monokok'enyifi qa' iyinyii.
— 10 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Yape iłun inwo'met. Qe ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei
yit'ij: *"Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'łłe qu' aqsiijkii pa'qu' nit'ij."—* *(Dt 10:20)** 11 Ma' qa
pa' inwo'met qa ikik'ui pa'aj ha' Jesús. Qa namets pe' angelits qa t'ifti'ts'ets pa'aj.*

Jesús qa' i'nq'ijatsheni' pa' sehe' Galilea.
(Marcos 1:14-15; Lucas 4:14-15)

12 In i'ye'ej pa'aj ha' Jesús in i'nifi pe' witq'opheł itjii pa' Juan, qa ik pa'aj qa yamii ha' sehe'
Galilea.* 13 Qa nite'łe amani' ha' witset Nazaret qa ikii qu' na'ni' ha' witset Capernaum
meti'm ha' łotkoyek ke' kałi' te'weyij hekhewe' sehel Zabulón qa Neftalí.* 14 Aka'an in
łunye'jkii qe qa' nasiinik'iha pa' ł'anye'j pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: 15 *—Sehe'*

---

* 3:11 Mr 1:4,8; Jn 1:26; Hch 1:5; Is 4:4; Jn 1:33; Hch 2:3-4; 11:16; Tit 3:5 * 3:12 Is 30:24; Mt 13:30; Mr 9:43,48; Lc 3:17
* 3:13 Jn 1:31-34 * 3:16 Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10; Is 11:2; Jn 1:32; Hch 7:56; 2P 1:17 * 3:17
Sal 2:7; Is 42:1; Lc 9:35; Jn 12:28 * 4:1 Jos 15:61; Jue 1:16; Jn 1:6-7; Stg 1:14 * 4:2 Ex 34:28; 1R 19:8; Jn 9:4 * 4:3
Mr 3:11; 5:7; Lc 1:35; 4:41; Jn 1:34,49; Hch 9:20 * 4:5 Neh 11:1,18; Dn 9:24; Mt 27:53 * 4:6 Gn 16:7; Mt 13:49; Lc
1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; 1P 2:8 * 4:7 1S 7:3; 1Cr 21:1 * 4:10 Dt 6:13; 1Cr 21:1 * 4:11 Mt 26:53; Lc 22:43; He 1:14
* 4:12 Mt 14:3; Lc 3:20; Jn 3:24; 1:43; 2:11 * 4:13 Mr 1:21; 2:1; Lc 4:23; Jn 2:12; 4:46

Zabulón qa sehe' Neftalí, ikji'teje'm na' wit'ikheyi'j yamiiju' na' qi iweli' nełu'uju'ł te'weyi'mii na' haqqi' Jordán. Sehe' Galilea i'ni' ne' olots nite' Judiol. * 16 *Ne' tetseti'yi' i'ntaxji'teje'm na' qi nookii hane'ej qa yi'wen na' qi na'lkii. Qa nekhewe' i'ntaxji'teje'm na' łeq'enełeya'x na' witwamhi' qa naliti'pji' pa' qi na'lkii.— (Is 9:1,2)* 17 Qa hik pa'aj i'nk'ałe we'nq'ijatshen ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ili'iłij pe' uł'ets in łaqsi'ji'łijkii qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats met ma' qa' hats na'nju'.—*

Jesús qa taya'yets pe' ikwetju'ł (4) eq'ehemkinhets.
(Marcos 1:16-20; Lucas 5:1-11)

18 Ha' Jesús qa ikik'iju' pa'aj ha' łotkoyek ke' kałi' Galilea qa yi'wen pa'aj he' wetsjuk witjefeye'k. Ewi'ł ha' łii Simón, qa łii iye Pedro qa hakhap iye qa łii Andrés. Enewe'en mexe teq'ehemkiiju' pa'aj qe hik aka' ł'ithayijkit ek.* 19 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayani'ł, qa k'ełisiłij qu' mowo'ołii ene' jukhew qu' hik łunye'je' in łeq'ehemkiyiłju'. — 20 Qa aje'eł nejet pa'aj pe' łeq'ehemkil qa yijayan pa'aj. 21 Qa pa' ha'niiji'in qa yi'wen iye pa'aj hekhewep witjefeye'k iye łelits ha' Zebedeo łiyits, Jacobo (Santiago) qa ha' Juan. I'nji' pa'aj pe' łenhitjii tokoyei łasi' weeki'ł ha' łatata, yitił pa'aj pe' łeq'ehemkil. Ha' Jesús qa taya'yiiji' iye pa'aj. 22 Hekhewe'en qa aje'eł yiwejini' pa'aj pe' łenhitjii tokoyei łasi' qa yiwejini' iye ha' łatata, ma' qa yijayan iye pa'aj.

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew.
(Lucas 6:17-19)

23 Ha' Jesús qa week yijalki'sik'i pa'aj ha' Galilea. Week pe' witlijtsitjiyits yamji'jets qa yijatshenji'ij qa nifelji'ij iye eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa niłinju'kii iye pe' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii.* 24 Ma' qa pa' łeniihe't pa'aj ha' Jesús qa weekij pa'aj ha' sehe' Siria, qa neka'xii week pe' pekhel łaatshenye'jeikii. Uja'x pe' qi wanqaats'eju', qa pe' i'nji' pe' inwo'metets, qa pe' akathenhets, qa pe' onqokits iye, qa week yaqsi'jju' niłinju' ha' Jesús.* 25 Olootsija pa'aj pe' yijayan ha' Jesús pe' ta'łii ha' sehe' Galilea qa pe' ta'łii he' witsetits Decápolis qa na' Jerusalén qa pe' ta'łii iye ha' sehe' Judea qa pe' nełu'uju'ł te'weyii na' łajaika' ai na' haqqi' Jordán.*

5

Jesús qa i'nq'ijatsheni' pe' utek ipji'.

1 In yi'wen pa'aj ha' Jesús in olots pe' jukhew qa efuts iye, qa ikik'ipha'm ke' utek qa hikha' qa i'niju'. Pe' yijatshen qa nekets pa'aj.* 2 Ma' qa i'nq'ijatshen qa yit'ij pa'aj in iyet:* 3 —Łe'sitsi'mkii pe'qu' nit'ij łetets qu' ham ne'weju'łi'ij qu' hamitsi'im na' Intata, qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats i'nji'teje'm.* 4 Łe'sitsi'mkii pe'qu' nikametetskii qa na' Dios qa' ne'nq'eletij qa' ni'sinheti'mkii iye.* 5 Łe'sitsi'mkii pe'qu' netf'iljetsin nite' watpatunen iye qe łekhewel tisij hatse' na' sehe' na' Intata.* 6 Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' nisu'unija qu' naqsiijkii pa' yatsathen qa na' Dios qa' ni'fenij.* 7 Łe'sitsi'mkii pe'qu' ne'nq'eletij pekhewepe' iye qa na' Intata qa' nenq'eletjiijek.* 8 Łe'sitsi'mkii pe'qu' hats hamitse'ji' pe' łatawjets pe' łewuł'ets qe hats tetlijijju', qa' ni'wen hatse' na' Intata.* 9 Łe'sitsi'mkii pe'qu' ni'sinhet wetju'ł pe'qu' na'nayu' wetju'ł qa' netitijiti'yijets qu' łelitse' na' Dios.* 10 Łe'sitsi'mkii pe'qu' natawitjaxtii qe ta'łets in yatsathen qa tek'eenetsha na' Intata,

---

* 4:15 Is 42:7; Lc 2:32 * 4:17 Mt 3:2; 5:3,10,19-20; 7:21; 8:11; Mr 1:14 * 4:18 Jn 1:40-42; Mt 15:29; Mr 7:31; Jn 6:1 * 4:23 Mr 1:35-39; Lc 4:42-44; Mt 13:54; 24:14; Hch 10:38 * 4:24 Lc 2:2; Hch 15:23; Ga 1:21; Mt 8:16; 9:32; Mr 5:15; Jn 10:21 * 4:25 Mr 3:7; 5:20; Lc 6:17 * 5:1 Mr 3:13; Lc 9:28; Jn 6:3,15 * 5:2 Hch 8:35; 10:34; 18:14 * 5:3 Is 57:15; 66:2; Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14; Lc 6:20 * 5:4 Is 61:2; Mt 11:29; 21:5; Jn 16:20; Ap 7:17 * 5:5 Sal 37:11; Ro 4:13; Ap 21:7 * 5:6 Is 55:1-2; Jn 4:14; 6:48; 7:37 * 5:7 Pr 11:17; Mt 18:33; Lc 6:36; 2Ti 1:16 * 5:8 Sal 24:4; He 12:14; 1Jn 3:2; Ap 22:4 * 5:9 Mt 5:45; Lc 6:35; Ro 8:14; Stg 3:18; 1Jn 3:1

qe łekhewel i'nji'teje'm nakha' tenek'enheiji' na' Dios.* 11 Łe'sitsi'ił e'mkii qu' nit'iłij
ewets uł'axe' qa wekwek wi'tlijei uł'etsik'i qa nawitji'ił iye qa wotk'onił'ejkii yit'ijets
qu' uł'axe' pa'qu' aqsiiłijkii, qe ta'łijupi' in ł'ek'eni'ł yiwetsha. 12 E'łe'sitsi'iłi'mkiiha qa'
łe'sitsi'imkiiha iye pe' atawjetsi'ł qe na'l hatse' pa' qi łe'wis enisit'ił qu' amtaxi'łii na' wa's.
Qe hik łunyejei iye ke' yojo profeta'ik'i in tawitjaxtii.—*

Witlepinek qa fetitjii.
(Marcos 9:50; Lucas 14:34-35)

13 —Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł witlepinek ha'ne sehe' ipji'. Pa' witlepinek qu'nte'
ek'eme'ye'ji' ¿pa'n łunye'j qu' łeke'ye' iye qu' ek'eme'ye'ji' iye? Ham łeke'ye'. Qa'
netwumhitiiłe' qa' not'otsipji'kii ene' jukhew. 14 Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł fetitjii
nalitipji' ha'ne sehe' ipji'. Pa'qu' ewi'łłe witset'e i'nipji' łesinje' pe'qu' qiye'pha'm utek qa
nite' łeke' qu' nanat'inkii.* 15 Ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nene'łji' fetitjiye' qa' niyinji'ju'
pe'qu' ti'najki'ye'. Les łeke' yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week nalitipji' ne'ej i'ni'
łetsi'.* 16 Qa ekheweli'ł aqsiiłijkii hik ejunyejeyi'ił ne'ej fetitjii qe nalitipji' qa' nana'lkii qa'
ni'wen ene' jukhew pa' łaqsiiłijkii in łe'wis qa' nit'ijets: "Maa hayits qa łe'wisija pa' Łatata
Dios i'ni' na' wa's."—*

Jesús qa i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.

17 —Hasu'uj umti'ił qu' natsamijetsju' qu' hiwu'm ke' łe'lijei na' Tata yika' ka' Moises'ik'i
qa kekhewep iye yika' ke' profeta'ik'i. Nite' tsamijetsju' qu' hiwu'm, qe tsamijetsju' yijat'ij
qe qa' nafits pa' yit'ij ekewe'en.* 18 Qe yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in mexe na'l na'
wa's qa ha'ne sehe' qa nite' łeke' qu' łammise' pa'qu' hame' ekewe'en. Nite' ewiiłe'
pe'qu' witq'ikati'ye' qu' nawa'mik'i, ipłu'ui qu' week nafits ekewe'en.* 19 Qa hik ta'łijupi'
pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' ewi'łe' yemjeetax pakha' les in nite' qitax ekewe' wenit'ij
qu' jintaqsiijkii qa t'otsipji'kii, ma' qa hik aka' yijatshenij iye pekhewep, pakha'an qa'
netitijitiyijets hatse' qu' les nite' qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata na' wa'sji'.
Qa pakha'łe qu' netk'enik'i qa yijatshenij iye pekhewep, ma' qa pakha'an qa' netitijitiyijets
hatse' qu' les qiye' qu' namtaxii na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji'. 20 Qa hik ta'łijupi'
qu' hit'iłij ewets in nite' łeke' qu' uyi'ł ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata qu' nite' les
ani'iłipji' qu' atsatheni'ł ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa ne' fariseol iye.—

Ne'ej uł'ets wetju'ł.
(Lucas 12:57-59)

21 —Ekheweli'ł hats ł'impi'ye'ełij ke' aqa'jteyi'łik'i in yit'ijets: *"Hasu'uj eqek'ui,(Ex 20:13)* qe
pa'qu' netqek'ui qa' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal)
ma' qa' natfaakanhetiikii."* 22 Qa Yakha'łe qa' hit'ijek, pakha' qu' na'nayu'um pa'qu'
łejefeye' qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii
(tribunal) ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets pa'qu' łejefeye': "Ham e'wejułi'ij"
qa hats iftsaxets qu' newetka'xetsji' pekhewe' qu' les qitse'ji' qu' nejełik'ui pa'qu'
łunye'je'kii (tribunal superior) ma' qa' natfaakanhetiikii. Qa pa'qu' nit'ijets łejefeye',
"łujtsek na' qhuf" ma' qa hats iftsaxets qu' namii pa' fe't qi iftsax.* 23 Qa hik ta'łijupi'
qu' enqistineyutaxij pe'ye' na' Intata in hats łamii pa' ts'eewe'epji' t'ejuyets qu' łisij ma'
qa' lemme' atawe'j in mexe uł'etsi'ł wetju'ł pa'qu' ejefeye' qa' hasu'uj łis eku'nij pa'
łenqistineyutaxij na' Intata. 24 Ma' qa hik pakha'łe enejet eku'ni', qa' ma'aku'nii pa' ejefe.
Qa qu' hats e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye, ma' qa hayitse' yijat'ij qu' łeke'ye' qu' łisij na' Intata
pa' eqisit'ij. 25 Qu' nana'l pa'qu' nenektax ei qu' nonq'opheł ineyu'tax ej qa' ijayan qa'
afaakate'yi'ł aje'eł qu' mexente' ami'iłii pa'qu' jueze' ma' qa' e'łe'sitsi'ł wetju'ł hats'inha

---

* 5:10 Mt 19:14; 25:34; Mr 10:14; Lc 6:20; 22:29 * 5:12 Mt 2:23; 2Ti 3:12; Mt 23:37; Hch 7:52; 1Ts 2:15 * 5:14 Pr 4:18; Jn 8:12; Fil 2:15 * 5:15 Jn 5:35; Ap 21:23; Mr 4:21; Lc 8:16; 11:33 * 5:16 Mt 9:8; Jn 15:8; 1P 2:12 * 5:17 Mt 7:12; Ro 3:31; 10:4; 13:8; Ga 3:24 * 5:18 Mt 11:11; 24:35; Lc 16:17; Stg 2:10 * 5:21 Dt 5:17; Mt 19:18; 23:31,35; Mr 10:19; Lc 18:20; Ro 13:9; Stg 2:11 * 5:22 Mt 18:9; Mr 9:43; Stg 3:6; 1Jn 3:15

qa'nte' ami'łii pa' juez. Qe qu' ami'łii, qa pa' juez qa' neka'xiyek pa'qu' witq'ophełitjii
łeiłe'ye' ma' qa' nophee'łija.* 26 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in nite' ł'atsji'łfik'i aje'eł ipłu'ui
qu' week ijanin.—

Pa'qu' qapi'i' pekhepe' efuye'.
27 —Ekheweli'ł hats ł'impi'ye'ełij in wenit'ijets iye: *"Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe'*
*efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj iye ejtenij qu' a'qapi'i pe'qu' hats nana'l łewhe'ye'ye'."(Ex 20:14)**
28 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek pa'qu' nejełju' efuye' qa yisu'untax qu' qapi'i' qu' nawitji,
ma' qa hats hik łunye'j qu' nawitji qa łatawe'jłeji' i'nji'.* 29 Ne' yiyayik'i oto' qu' nata'łets in
łaqsiijkii pa' uł'ax qa' les łe'wis qu' enit'ijpha'm qa' iwu'm, itonii, qe les łe'wis qu' ewi'łe'
pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't qi iftsax.* 30 Na'
yiya'yik'i okoi qu' hikna' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' isa'xji' qa' iwu'm, itonii, qe les
łe'wis qu' ewi'łe' pa'qu' hame' na' ese'n hats'inha qa'nte' week netwumhitiyeji'ju' pa' fe't
qi iftsax.—

Na'aj weqle.
(Mateo 19:9; Marcos 10:11-12; Lucas 16:18)
31 —Ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *"Pa'qu' neweqle qa' netisij pa'qu' łanfaakanek'e t'ejuyets qu'*
*neweqle." (Dt 24:1,3)** 32 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek pa'qu' jukhewe' qu'
niliłi'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' hamtax ta'łi'ijupi' nite' wo'taxiikii jukhewe' qa niweqleyu'łe.
Ma' qa pa' jukhew qa hats hikpa' ta'łets in yaqsiijkii aka' witwuł'ax pe' efu, in wo'oikii iye
pakhape' jukhewe'. Qa pa'qu' łewhe'ye'yi'ij pe'qu' iwhe'yele'ye' ma' qa hats yaqsiijkii iye
aka' witwuł'ax (adulterio).—*

Na'aj jiweniwjutsiqenij.
33 —Hats ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *"Hasu'uj aqanłekii qu' meniwjutsiqen, aqsiijkii yijat'ij*
*pe' hats łeniwjutsiqeniji'm pa' Yatsat'ax'inij." (Dt 23:23)** 34 Qa yakha' qa' hit'iłij
ewetsek iye. Hasu'uj meniwjutsiqeniji'm ene' wekwek qu' meniwjutsiqenij pe'ye', hasu'uj
iye meniwjutsiqeniji'm na' wa's qe hik nakha' i'ni' na' łots'oji'la'x na' Dios.* 35 Hasu'uj iye
ha'ne sehe' qe hik ha'ne ł'otshi'la'x. Hasu'uj iye na' Jerusalén qe hikna' *łetset na' qi Wittata.*
(Sal 48:2) 36 Hasu'uj iye amets na' eiła' qe nite' łeke' qu' aqsiijkii qu' fo'yi'ik'i qa i'nłi'i qu'
no'yi'ik'i iye ewi'łe' ne' ewkujits. 37 Natsatheenija yijat'ij qu' iyet. It'ij, "ehe", i'nłi'i qu' it'ij
"nite'". Qa qu' i'tłetaxij pekhewepe' iye, ma' qa hats ta'łets pa' uł'ax.—*

Na'aj taqatjai.
(Lucas 6:29-30)
38 —Ł'impi'ye'ełij iye in wenit'ij: *"Pa'qu' nalan qu' nasinji' oto' qa' ilanji'ijji'ek łotoye'. Qa qu'*
*nepłetii ek'unheti'ye' qa' epłetjiiyek łek'unheti'ye'."(Ex 21:24)** 39 Qa yakha' qa hit'iłij ewetsek qu'
hasu'uj atja'yi'łiju'ł pa'qu' na'nayu'kii. Pa'qu' łunye'je' qu' nilanje'm ekuki' ne' yiya'yik'i
qa' eq'eheyijets iye ni'khep.* 40 Qu' nana'l pa'qu' nanqawitjineyutax'ej qa wo'tk'oni'mkii
pe'qu' wit'alheyeji' pa'qu' witset'e, qa neqitkamhiyu' ej pa'qu' uihitjiye' qa' łisij iye pa'qu'
aqa sakuye'. 41 Qu' nana'l iye pa'qu' nekekinenijii ewi'ł kilometroye' pe'qu' łaqataye' qa'
it'ij ju'f qu' wetsjuk kilometroye' pa'qu' ipłu'yi'ijik'i. 42 Pa'qu' jukhewe' qu' niyinij ewets
pe'ye' qa' łisij. Qa pa'qu' nanatkinheyu'uj ewets iye pe'ye' hasu'uj iyejini'm.—*

Isu'uni'ł pe' ejuihifetstaxi'ł.
(Lucas 6:27-28,32-36)

---

* 5:25 Pr 25:8; Lc 12:58 * 5:27 Dt 5:18 * 5:28 2S 11:2; Job 31:1; Pr 6:25 * 5:29 Mt 18:9; Mr 9:47; Mt 10:28; 23:15,33; Lc 12:5 * 5:31 Jer 3:1; Mt 19:7; Mr 10:4 * 5:32 Mt 19:9; Mr 10:11; Lc 16:18; Ro 7:3; 1Co 7:11 * 5:33 Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Mt 23:16 * 5:34 Sal 48:2; Is 66:1; Mt 23:22; Hch 7:49; Stg 5:12 * 5:37 Mt 6:13; 13:19,38; Jn 17:15; 2Ts 3:3 * 5:38 Lv 24:20; Dt 19:21 * 5:39 Ro 12:17; 1Co 6:7; 1P 3:9 * 5:42 Dt 15:8; Lc 6:34

43 —Hats ɬ'impi'ye'ełij iye in wenit'ij iye: *“Isu'un pe' ejuwaikalija* *(Lv 19:18)* qa pe'qu'
ejuihifetse' qa' utenija.”* 44 Qa yakha' qa' hit'iłij ewetsek, isu'uni'ɬ pe'qu' ejuihifetsi'iɬ.
Iyini'ɬipji'kii yijat'ij pe'qu' uɬ'etsetaxik'ikii łe'lijeyi'iɬ ewetskii qa qi iye in nawitjitaxi'ɬ.*
45 Qu' aqsiiłijkii aka'an qa' hik ejunyejeyi'iɬ na' Atata'ał i'ni' na' wa's qe łakha' yaqsiijkii
ne' junu' qa nekpha'm qa weekłi'ij in nalitipji' pe' uɬ'ets qa pe' teik'unei iye. Qa nukinju'
iye na'aj piłei qa weekij iye pe' yatsathen qa pe' nite' yatsathen iye.* 46 Qu' uja'xe'łetax
qu' isu'uni'ɬ pekhewe' qu' nesu'uni'ɬ ¿pa'n łii pa'qu' enisit'i'iłipji'? Ham enisit'i'iłipji'.
¿Me nite' hik aka' łunyejei ne' wo'łi'ii ɬ'astai yijaninkii wekwek in uja'xłe in yisu'un pe'
łejuwaikal? 47 Qu' uja'xe'łe qu' mewetfeliłi'm pe'qu' ejefetsi'iłipji' na' Intata, ¿me qa hats
tujtseika' pa'qu' aqsiiłijkii qu' ejunyejeyi'iɬ aka'an? ¿Me nite' hik aka' yaqsiijkii iye ne'
nite' yijayan na' Dios?* 48 E'łe'sitsi'iłha qa' hik ejunyejeyi'iɬ na' Atata'ał i'ni' na' wa's in
łe'wiisija.—*

6

Hasu'uj metetjunuti'łijkii.

1 —Hasu'uj qu' me'nethiniłi'iłijets pe'qu' jukhewe' qu' iftits'iłijets pe'ye'. Qu' aqsiiłijkii
aka'an qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' ham nełisi'iłij.* 2 Qa hik ta'łijupi' qu' łisi'łij
pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj pekhel enfeli'łji'kii qa' ifuyu'ułik'i iye ne'ej foj
qu' metetjunuti'łijkii, in łunyejeyek nekhewe' hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse' qa
i'njiijifi ne' witlijtsitjiyifi qa ne' wit'ikheijeiji' iye, qe nekhewe'en yisu'unłe qu' ni'wenij
pe'qu' jukhewe' ma' qa łe'wis na'aj wenit'ijets. Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, aka'an in
hik aka'łe pa' łenisit'ij nekhewe'en. 3 Qu' łisi'łij pe'ye' pe'qu' ham niwq'axine' hasu'uj
ne'weni'łij pe'ye', hasu'uj iye ne'weni'łij pa'qu' qi ejuwaika'ye'taxi'ɬ, hik łunye'je' yijat'ij
qu' nite' nenikfe'le'ets na' efeyi'j okoi pa' yaqsiijkii na' yiya'yik'i okoi, 4 hats'inha qa' ham
nenikfe'le'ets, qa na' Atata in hikna' week yi'wen qa nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii
qa' nełisjiijek pe'ye'.—*

Pa'n łunye'j qu' ji'niyin.
(Lucas 11:2-4)

5 Ha' Jesús mexe iyet qa yit'ij iye: —Qu' iyini'ɬ hasu'uj ejunyejeyi'iłiju'ɬ nekhewe'
hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse', qe nekhewe'en yisu'un qu' ts'ap'ayi'ijifi qu' niyin
ne' witlijtsitjiyitsifi qa hik łunyejei iye in yamii ne'ej łekfi'ii ne' wit'ikheijei qa iyin qe
yisu'unłe qu' ni'wenij ne'ej jukhew. Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, aka'an in hik aka'łe
pa' łenisit'ij nekhewe'en.* 6 Qa akha'łe, qu' iyin uyifi pe'qu' etsi'ye' qa' it'onji' pa'qu'
eqeji'ye'. Ma' qa' iyinii na' Atata ham ne'weni'ij qa ham nikfe'le'ets iye. Ma' qa na' Atata
in hikna' week yi'wen qa nikfe'lets iye na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nełisjiijek pe'ye'.* 7 Qu'
iyin hasu'uj qu' iyeketijipji'kii e'lijei ham wejułi'ij, in łunyejeyek ne' nite' nikfe'lets na'
Intata qe łekhewel yumtitax qu' net'eku'miju'ɬ na' Intata in olotsij in iyetłe.* 8 Qa hik
ta'łijupi' hasu'uj ejunyejeyi'iłiju'ɬ nekhewe'en, qe na' Atata'ał hayiits nikfe'lets in mexe
nite' ɬ'iyintaxi'łijets pa'qu' hamitsi'iɬ e'm.* 9 Aka' eqfenyejeyi'łij yijat'ij qu' iyini'ɬ: “Intata
i'ni' na' wa's, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii.* 10 Yape enekju' qa enek'enhe'yipji' ha'ne
sehe'. Yape aqsi'jijkii pa' łisu'un ma' qa hik łunye'je' na' wa'sji'.* 11 Esłisi'łij ha'ne nełuji'
pa'qu' hetuji'ɬ in łunye'jek week nełuts.* 12 Iwu'mi'łyik'ui pe' uɬ'ets haqsi'ji'łijkii in yijun-
yejeyi'łek in hiwejinłi'iɬ qa hats ye'łe'sitsi'ɬ wetju'ɬ iye week nekhewe' uɬ'ax yaqsi'jtaxi'ɬ

---

* 5:43 Dt 23:6; Lc 10:29 * 5:44 Lc 6:27; 23:34; Hch 7:60; Ro 12:20; 1Co 4:12; 1P 2:23 * 5:45 Job 25:3; Mt 5:9; Lc 6:35; Hch 14:17 * 5:47 Mt 5:37; Mr 6:51; Jn 10:10; Ro 3:1; 2Co 9:1 * 5:48 Gn 17:1; Lv 19:2; Fil 3:15; Col 4:12; Stg 1:4; 1P 1:15 * 6:1 Mt 23:5; Lc 6:24 * 6:4 Jer 17:10; Lc 14:14; Col 3:23-24; He 4:13 * 6:5 Mt 6:16; Mr 11:25; Lc 6:24; 18:11 * 6:6 2R 4:33; Is 26:20; Mt 6:18 * 6:7 1R 18:26; Ec 5:2 * 6:8 Mt 9:12; Mr 2:17; Lc 5:31; 9:11; 10:42; Hch 2:45 * 6:9 Lc 11:2; 1Co 7:14 * 6:10 Sal 103:20; Mt 3:2; 4:17; 26:42; Lc 22:42; Hch 21:14 * 6:11 Pr 30:8; Ro 4:4; Ga 5:3

ye'mijkii. [13] Hasu'uj etswejinłi'iłij qu' netswumi'łju' pa' witaqjaajinkeye'j, itoni'ł ye'mii
yijat'ij pa' inwo'met. Qe akha' łantsat'etsij pa' witnek'enheye'j, pa' witt'unha'x qa pa'
witisa'x, qa nite' yili'ij qu' antsat'etsij ene' week łahatsiyij. Amén."* [14] Qe qu' iwejinłi'ił
pekhewe qu' ułʼax pa'qu' naqsi'jtaxi'ł e'mijkii, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' ham jeek
łeqfenyejeyi'ił ej.* [15] Qa qu' ku'młi'iłiju'ł ma' qa' aqatja'yi'łij pekhewepe', qa na' Atata'ał
qa' nana'l jeek pa'qu' łeqfenyejeyi'ił ej.—*

Qu' nite' jinteke'.

[16] —Ekheweli'ł qu' aqsiiłijkii qu'nte' eki'ił qe łowo'iłii na' Intata. Na'ltax pa'qu' aqi'ił,
nite'łe łetuji'ł. Hasu'uj mujumme'pha'm ne' ejusitsi'ł in łunye'jek kakha' yaqsiijkii
nekhewe' hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusits, qe łekhewel watanalitij in nite' tek qa mu-
jumpha'm łejusits qe yisu'unłe qu' ni'wenij pekhewepe' jukhew in nite' tek. Yijaa'ija aka'
hit'iłij ewets aka'an qa hik aka' łenisit'ij. [17] Qa akha' qu'nte' eke' manaqsi'j metenelisju'
iye qa' matanaxtapulij iye.* [18] Hats'inha qa'nte' nenikfe'le'ets pekhewepe' in nite' ł'ek.
Ewi'łłe na' Atata qu' nenikfe'lets hik nakha' ham yi'wene'. Qa na' Atata in hikna' week
yi'wen na'aj tat'inhetiitaxkii qa' nełisjiijek pe'ye'.—

Olotsini' yijat'ij ewekwekitse' na' wa'sji'.
(Lucas 12:33-34)

[19] —Hasu'uj olotsinipji' ewekwekitse' qa aq'astaye' iye ha'ne sehe' ipji' qe tuj łeiłets
qa ława'mhits iye. Qa hik ha'ne iye ha'ne sehe' ipji' pe' ejtenhetsilets uyetsji'kii qa
t'ejtenijkii.* [20] Les łe'wis yijat'ij qu' olotsini' ewekwekitse' na' wa'sji'. Nite' tuj yijat'ij
łeiłets. Nite' ława'mhits iye. Nite' łeke' iye qu' nuyetsji' pe'qu' ejtenhetsiletse' qa'
net'ejtenijkii.* [21] Qe pa'qu' eni'łi' pe'qu' ewekwekitsi'ił qa' hik pakha' jeek qu' na'ni' pe'
aqjamtikineyejeyi'łkii.—

Ne' otoi hik nekhewe' łefetitjii na' ese'n.
(Lucas 11:34-36)

[22] —Ne' otoi hik łunyejei qu' łefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'łijupi', ne' otoi qu' łe'sitse'
qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n. [23] Qa qu' ułʼetse'łe ne' otoi qa' nooyejiimkiyek na' ese'n, qa
hik ta'łijupi', pe' fetitjii i'ntax etji' qu' nite' netuje'ji', ¡maa hayits qa qi'ija qu' noo'ye'kii!
—*

Pa' Dios qa eke' ł'astai.
(Lucas 16:13)

[24] —Nite' łeke' qu' wetsjuk'e pe'qu' patunitse' qu' net'ithayi'yi'm pa'qu' ewi'ł jukhewe'.
Qe ewi'ł pa'qu' netk'enik'i łe'lijei qe yisu'un qa pakhap iye qa' nite' netk'enik'i łe'lijei qe
yuten. Nite' łeke' qu' week aqa patunitsi'ij na' Dios qa eke' ł'astai.—*

Hasu'uj pa'qu' itawje'met'e'.
(Lucas 12:22-31)

[25] —Qa hik ta'łijupi' hane'ej qu' hit'iłij ewets hasu'uj natawje'meteni'ł qu' ham aqi'ił
i'nłi'i pa'qu' iya'ałji' qa i'nłi'i iye qu' ham eqhinatayi'ił. ¿Me nite' les t'anipji' in mexe
i'łiyi'ł pa'qu' aqi'ił? ¿Qa me nite' les t'anipji' iye ne' esenitsi'ł pe'qu' eqhinatayi'ił?* [26] Jeł
qeku'ni'łju' ne' na'ya'kii junatai. Nite' we'nq'en. Nite' nifte'ji' pe'qu' łeqeye'. Nite' yaqsi'j
iye pe'qu' nenifte'ji' łeqei. Qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's hikna' tisijkii pe' łaqats. ¿Me nite'
ekheweli'ł les ł'ani'łi'pji' ne' junatai?* [27] ¿Łekpa' ekheweli'ł qu' nata'łets in yitawje'meten
pa'qu' łiła'xe' ma' qa' łeke'ye' qu' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye? [28] ¿Qa inhats'ek
in natawje'meteni'ł qu' ham eqhinatayi'ił? Jełi'łju' ne' łop'om ta'łi' na' ł'ejinqa'wet in

---

* 6:13 Mt 26:41; 1Co 10:13; 2P 2:9; Mt 5:37; Jn 17:15; 2Ts 3:3; 2Ti 4:18 * 6:14 Mr 11:25; Ef 4:32; Col 3:13 * 6:15 Is 58:5; Mt 18:35; Stg 2:13 * 6:17 Rt 3:3; 2S 12:20; Dn 10:3 * 6:19 Pr 23:4; He 13:5 * 6:20 Mt 19:21; 18:22; 1Ti 6:19 * 6:23 Mt 4:16; 8:12; 22:13; 25:30; 27:45 * 6:24 Ga 1:10; Stg 4:4 * 6:25 Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * 6:26 Job 38:41; Sal 147:9; Mt 10:29-31

nite' t'ithayiitax qa nite' taftiłintax iye. [29] Qa hit'iłij ewets ka' wittata'ak'i Salomón in
qitax in yiwq'axin ke' wekwek in wanaqsi'jtaxija nite' łunye'jiju'ł ne' łop'om. Qe ne'
łop'om les qi in łe'sits wikfi'.* [30] Qa na' Dios in qi in łe'wis pa' łeqjunyejeyij enewe' uje'
qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'łi' na' ł'ejinqa'wet, ¿me qa nite'
les qi qu' ne'feni'ł? Hayits qa łeqekuteetsi'łkii jukhew, efuts na' Intata. [31] Qa hik ta'łijupi'
qu' hasu'uj natawje'meteni'ł qu' it'iłij: "Peijat'ij, ¿łekpa' qu' jintełuj?" I'nłi'i qu' it'iłij:
"¿Łekpa' qu' ji'niyaji'?" Qa i'nłi'i qu' it'iłij: "¿łekpa' qu' jiteqhinataji'?" [32] Week ekewe'en
qi yitawje'meten ne' nite' nikfe'lets na' Intata, qa ekheweli'ł na' Atata'ał i'ni' na' wa's,
łakha' hats nikfe'lets in nite' łisu'untaxi'ł qu' hamitsi'ił ejup week ekewe'en. [33] Qa lesłe
łe'wis qu' nojo qu' mowo'oi na' tenek'enheiji' na' Dios qa qu' aqsiijkii iye pa' yatsathen
in łunye'jek pa' yisu'un qu' eqfenyejeyi'ił ewek. Ma' qa' hayitse' qa' esti'yij week ekewe'
wekwek.* [34] Qa hik ta'łijupi' hasu'uj natawje'meten pakhap nełuiyeji', qe pakhape' nełu
na'l iye pe'qu' natawje'meten. Week ene' nełutsji' yeqet'etsij wetju'łkii pe' wekwek qu'
natawje'meten.—*

7

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.
(Lucas 6:37-38,41-42)

[1] —Hasu'uj ejefitkii pe'ye' hats'inha qa' ham jeek nenit'i'ij ewets.* [2] Qe qu' ejefitkii pe'ye'
qa hik łunye'je' iye qu' nejefitji'ijkiyek pakhape'. Qa pa' equk'e'ejji' pa' ejifeta'x qa' hik
pakha' jeek iye qu' łuk'eyeji' pa'qu' netpil epji'.* [3] ¿Qa inhats'ek in łejełju' na' jup'el ła's
i'nji' ne' łoto' na' ejefe qa akha' qa nite' łewetjeł in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak?* [4] ¿Pa'n
łunye'j qu' it'ijets pa'qu' ejefeye': "Etswejinij qu' hiwu'm ek'ui na' i'nji' ne' oto' jup'el
ła's," in akha' iye les qi'ik'i na' najak i'nji' ne' oto'? [5] ¡E'jtitsax hik ejunye'j qu' wetsjuk'e
ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'. Hats'inha qa' i'wenetsju'
yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el ła's i'nji' ne' łoto' na' ejefe. [6] Hasu'uj łisi'łij eke' ta'łets na'
Dios nekhewe' jukhew hik łunyejei nunajits. Hasu'uj iye łisi'łij eke' qi łe'sits hik łunyejei
ute na'lje'mkii (perlas) nekhewe' jukhew hik łunyejei tafitets, qe i'nłi'i qu' not'otsłi'ipji'kii
ma' qa nente'nilit ewets qa' newu'mju'.—*

Iyinets qa' esti'yij.
(Lucas 11:9-13; 6:31)

[7] —Iyini'łets qa nełisi'łij na' Dios. Mowo'ołiikii qa' i'weni'ł. Ilani'łetskii na' łeji' qa'
nenit'iłij e'mii qhof.* [8] Qe na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen. Qa na'aj
yilanetskii na'aj łeji' qa wenit'iji'mii qhof.* [9] ¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' netisij pe'qu' uteye'
pa'qu' ła'se' in iyintaxijets pane'? [10] Qa qu' niyintaxijets sehetse', ¿me qa' netisij pa'qu'
q'oiq'oye'? [11] In ekheweli'ł in qitax pe' ewuł'etsi'ł, ła'mek qa łe'niyayi'łij in łetisi'łijkii pe'
łe'sits pe' elitsi'ił, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's qa' les qu' qiye' qu' niya'yij qu' nełisi'łij
pe' łe'sits wekwek qu' iyini'łijetskii.* [12] Qa hik ta'łijupi' week pa'qu' isu'uni'ł qu' naqsi'ji'ł
e'mijkii pekhewepe', qa' hik pakha' qu' aqsi'ji'łi'mijkii, qe hik aka' yit'ij ke' yika'ajji' ka'
Moises'ik'i qa kekhewe' iye profetas.—*

Pe' wetsjuk łejil qa wetsjuk iye wit'ikheijei.
(Lucas 13:24)

---

* 6:29 1R 10:4-7; Mt 8:26; 14:31; 16:8 * 6:33 Mr 1:15; Hch 20:25; Mt 27:19; Lc 7:29; 23:41,47; Jn 5:30; 17:25; Hch 3:14; 1R 3:13; Mt 19:28; Mr 10:29; Lc 18:29; 1Ti 4:8 * 6:34 Mt 6:25; Lc 10:41; Fil 4:6; 1P 5:7 * 7:1 Mr 4:24-25 * 7:2 Mr 4:24; Ro 2:1; 14:10; Stg 2:13 * 7:3 Lc 6:41; Jn 8:7-9 * 7:6 Pr 9:7-8; 23:9; Mt 15:26 * 7:7 Mt 18:22; Mr 11:24; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Stg 1:5; 1Jn 3:22; 5:14 * 7:8 Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:12-13 * 7:11 Gn 6:5; 8:21 * 7:12 Mt 22:40; Lc 6:31; Ro 13:8; Ga 5:14

13 —Uyi'łii na' łeji' epk'iyit, qe na' epk'etsaxii łeji' qa epk'etsaxik'i iye na' wit'ikheyi'j
yamii na' fe't qi iftsax qa olots ne' ikik'i nakha'an,* 14 qa nakha' łeji' epk'iyit'ii qa
epk'iyit'ik'i iye na' wit'ikheyi'j yamii na' witiła'x, qa nite' olots ne' yi'wen qa uyii.—

Wowol wotjonketik'i kots'etets.
(Lucas 6:43-44)

15 —Jełi'łiju'ł pe' ejtitsits yit'ijets qu' profetaye'. Pekhewe'en in nami'ł ei wotjonketik'i
kots'etets, qa pakha'łe te'weiju' qa wowolija qa qi in nowe'ł.* 16 Pe'qu' łeye' hikpe' qu'
nata'łets qu' enikfe'li'łij. ¿Me łeke' qu' nata'łets pe'qu' uwaye' ne'ej tii, i'nłi'i ne'ej higo qu'
nata'łets ne'ej extuwełku'k?* 17 Qa hik łunye'j ne' week najkakui łe'sits qa łe'sitsjeek łei, qa
ne' uł'ets najkakui qa uł'etsjeek łei. 18 Ne'ej najkak łe'wis nite' łeke' qu' uł'etse' pe'qu' łeye',
qa nite' łeke' iye ne' najkak uł'ax qu' łe'sitse' pe'qu' łeye'. 19 Week ne'ej najkakui uł'ets łei
qa wetfekinik'i qa tewumhitiiji'ju'kii na'aj fe't.* 20 Aka'an hik aka' qu' menikfeliti'łets qa'
enikfe'li'łij pa'n łunyejei pekhewe'en.—*

Nite' week qu' namiipha'm na' wa's.
(Lucas 13:25-27)

21 —Nite' week pe'qu' ni'ttaxij yiwets: "Yatsat'axyij, Yatsat'axyij" qu' nuiji'teje'm na'
tenek'enheiji' na' Tata wa'sji', qe uja'xłe yijat'ij pe'qu' naqsi'jijkiiha pa'qu' nisu'un na' Tata
wa'sji' qa' hikpe' qu' namiipha'm.* 22 Qu' namtaxets hatse' pa' nełuji' olots pe'qu' ni'ttaxij
yiwets: "Yatsat'axyij, Yatsat'axyij, yekheweli'ł hit'iłij ka' ii, qa hik kakha' iye hit'iłiji' in
hukini'łfik'ikii pe' inwo'metets. Qa hik kakha' iye ka' ii hit'iłij qa' haqsiiłijkii ke' ham
łunyejeyi'iju'ł."* 23 Ma' qa' hit'ijets hatse': "Nite' hayiits qu' netsikfe'li'ł ewets. *¡Me'nitoni'ł*
ye'mii ekheweli'ł qi in łaqsiiłijkii pa' uł'ax!"— *(Sal 6:8)**

Pe' wititsi' wettsupini'ju' pe' qi ute ipji'.
(Marcos 1:22; Lucas 6:47-49)

24 —Pa'qu' nespi'ye' qa' naqsiijkii ekewe' hit'ij qa' hik łunye'je' pa'qu' ewi'ł jukhewe'
yiyaiłewek in yitsupinju' pe'qu' łetsi'ye' qa yenipji' ne'ej qi ute.* 25 Qa in namtax pa'qu'
qi piłeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa
nite'łe niwu'mju' qe wetsupini'ju' pe' ute ipji'. 26 Qa week pakha' qu' hats nespi'ye'tax
qa nite'łe tek'enik'i ekewe' hit'ij qa hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' jukhewe' nite' yiyaiłewek,
walxa'l iye, yaqsi'jtaxijkii pe'qu' łetsi'ye' qa yenłi'i na'aj isa'xipji'. 27 Ma' qa in nam pa'qu'
qi piłeye' qa mulpha'mkii iye pe' lejtits qa t'unijik'i iye qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma'
qa nopłetju', qa haamija pa'qu' amane'.— 28 Ha' Jesús in yili'ij pa'aj in iyet, qa pe' jukhew
qa qi in yitjułaxijpha'mkii,* 29 qe in i'nq'ijatshen hik łunye'j pa'qu' qi qu' netnek'enhei, qa
nite' łunyejei he' i'nq'ijatshentaxij ke' Moisés łe'lijei.

8

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł i'nij pa' witja'me't lepra.
(Marcos 1:40-45; Lucas 5:12-16)

1 In tepilik'uiju' pa'aj ha' Jesús ke' utek qa olootsija pa'aj pe' nijayan.* 2 Qa nekets
pa'aj pa' ewi'ł qi wanqaats'e' i'nij kakha' witja'me't łii lepra, łoq'oqkii pa' ł'ajik'i, qa
wonokok'eni'ju' pa'aj ł'ejuyi'jii ha' Jesús, qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qu' isu'un qa' łeke'ye'

---

* 7:13 Mt 26:8; Mr 14:4; Jn 17:12; Hch 8:20; Ro 9:22; Fil 1:28 * 7:15 Mt 24:11,24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; Mt 9:36; 10:6,16; 12:11-12; 15:24; 18:12-13; Mi 3:5; 2Ti 3:5; Ez 22:27; Jn 10:12; Hch 20:29 * 7:16 Pr 11:30; Mt 12:33; Jn 4:36; Stg 3:12; Mt 13:7; He 6:8 * 7:19 Jer 11:19; Mt 3:10; Lc 3:9; 13:7; Jn 15:2; Jud 12 * 7:20 Mt 7:16; 12:33; Lc 6:44; Stg 3:12 * 7:21 Mt 3:2; 18:3; Mr 9:43; Sal 143:10; Pr 16:9; Mt 12:50; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17; Os 8:2; Mt 25:11; Lc 6:46; Ro 2:13; Stg 1:22 * 7:22 Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2; Nm 24:4; Mt 10:15; Jn 11:51; 1Co 13:2 * 7:23 Sal 5:5; Mt 25:12,41 * 7:24 Stg 1:22-25; Mt 12:36; Mr 4:14; 8:21; Jn 1:1; 2:22 * 7:28 Mt 11:1; 13:53; 19:1; 26:1; 13:54; 22:23; Mr 1:22; 6:2; 11:18; Lc 4:32; Jn 7:46 * 8:1 Mt 5:1; Lc 3:7

qu' etsiłin wat'ij.—* 3 Qa ha' Jesús qa t'eku'mets pa'aj, qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un qa'
k'ełin hane'ej.— In yit'ijets aka'an pa' wanqaats'e' qa aje'eł naxpa'lij pa' łaja'me'ttax. 4 Ha'
Jesús qa yit'ijets iye pa'aj: —Menikfelitetsha aka' qu' hit'ij ewets, hasu'uj enfel eku'ni'm
pe'ye' in hats łanaxpa'l. Małe qa' me'nethinii hakha' pa'i ne' witlijtsitjii qa' eyijii pa'qu'
eqisit'i'ij na' Dios (ofrenda), in ł'anye'jek ka' inaqyaji'ij ka' Moises'ik'i, hats'inha qu' week
nenikfe'lets in hats łanaxpa'lij ka' aja'me'ttax.—*

Jesús qa yiłin pa' łeqejkunenek pa' ewi'ł tenek'enheyipji' pe' oq'opheł inetsilets Roma łeiłe'.
(Lucas 7:1-10)

5 In uiji'teje'm pa'aj ha' Jesús ha' witset Capernaum qa pa' ewi'ł centurión* qa nekets
pa'aj qa iyinijets,* 6 qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ha' yeqejkunene'k ke' yitsi'ii qi in
wanqaats'e', nite' p'e's iye.— 7 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Tsamłi'iyek qa' hiłin.— 8 Qa
pa' centurión qa yeku'ł: —Yatsat'axyij, nite' ye'weju'ł eju'ł qu' uyifi ke' yitsi' qe ewi'łłe
yijat'ij pa'qu' it'ij ma' qa' hats nit'unhet ha' yeqejkunenek.* 9 Qe yakha' iye na'l pe'
te'weiyik'uipha'm qa yakha' iye na'l ye'm iye ne' oq'opheł inetsilets in heinek'enhe'yipji'.
Qe hiyaji'ets na'aj ewi'ł nekhewe'en qu' nak, qa ik. Qa nikhapij qe hiyaji'ets qu' nenekmet,
qa nekmet. Qa ha' yeqejkunene'k qe hiyaji'ijets na'aj wekwek qu' nithayiki qa yithayiki.
— 10 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj. Qa yit'ijji'ju'
pekhewe' yijayanik'ikii: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, week enewe' Israel łeiłets ham pa'qu'
hi'wen qu' hik łunye'je' in nite' inqeku' ha'ne jukhew. 11 Yakha' hit'iłij ewets in olots hatse'
pe'qu' nata'łji' na' nełu'uju'ł qa pe'qu' tefe nata'łji' iye qa' na'nijupju'kii qa' łekufeye ka'
Abraham'ik'i qa ka' Isaac'ik'i qa ka' Jacob'ik'i iye ha'ne wa'sji'pha'm tenek'enheiji' na'
Intata.* 12 Qa nekhewe'łe te'nekumhiitaxiiji' qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Intata
qa' netwu'mhitii ji'teje'mkii na' i'nfik'i qi in noo'kiiha qa' hikna' qu' qi qu' napi'ju'kii qa'
qi qu' nat'aiji' łek'unhetii.— 13 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' centurión: —Yape
mapilii pe' etsi', qa aka' hats łunye'j in nite' łeqeku'uk'i qa' hik aka' qu' łunye'je'.— Qa
pa' witqejkunenek qa hik pakhaa'ijha in hamiikii pa' łaatshektax.*

Jesús qa yit'unhet pe' Pedro łeqewketi'.
(Marcos 1:29-31; Lucas 4:38-39)

14 Ha' Jesús qa yamii pa'aj ke' łetsi' ha' Pedro qa yi'wen pa'aj ke' łeqewketi' in nite'
niipha'm qe qi in iwilhan. 15 Qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi qa hik pakhaa'ijha pa'aj qa
ikik'uifik'i pa' witwilhat. Ma' qa niipha'm qa t'unkii, ma' qa yejełets qa yithayiki'im iye
pe' wekwek.

Jesús qa niłinju' pe' olots wanqaats'eju'.
(Marcos 1:32-34; Lucas 4:40-41)

16 Qa in hats uiju' pa'aj pe' junu' ha' Jesús qa tetka'xii pe' olots jukhew qa efutsji'kii i'nji'
pe' inwo'metets. Ma' qa łe'lijeiłe pe' yitjiijets in yukinfik'ikii pe' inwo'metets. Qa niłinju'
iye pe' week wanqaats'etaxju'.* 17 Aka'an in hats yaqsiijkii pa'aj, qe qa' nasiinik'iha pa' hats
nifel pa'aj tooxik'i pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: *—Łakha' t'eku'mi' pe' inawtshei qa yeka'x iye*
pe' inja'metets.— *(Is 53:4)**

Pakha' jutsitax łunye'j qu' jintajayan pa' Jesús.
(Lucas 9:57-62)

18 Ha' Jesús in yi'wen pa'aj in olots pe' namii yeqewuk'un, qa yiyaji'ijets pa'aj he'
ł'ijatshenhei qu' naki'łii łajaika' ke' kałi'.* 19 Qa ewi'ł pa'aj pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa nekets ha' Jesús qa yit'ijets: —Maestro, tsaqjayankeyu'tax ej week pa'qu'

---

* 8:2 Mt 9:18; 15:25; 18:26; 20:20; Jn 9:38; Hch 10:25 * 8:4 Mt 9:30; 17:9; Mr 5:43; 7:36; 8:30; Lv 14:3-4,10; Lc 5:14; 17:14 * 8:5 Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'opheł inetsilets, Roma łeiłe'. * 8:5 Jn 4:46-54 * 8:8 Sal 107:20; Lc 15:19,21 * 8:11 Is 49:12; 59:19; Mr 1:11; Lc 13:29; Ef 3:6 * 8:13 Mt 9:22,29; Jn 4:53 * 8:16 Mr 3:15; 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 4:24; 8:33; Hch 19:12 * 8:17 Mt 1:22 * 8:18 Mt 14:22; Mr 4:35; Lc 8:22; Jn 6:15-17

maji'ijji'.— 20 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ne' ejenelits na'l ne' łewjets qa ne' junatai qa na'l
iye ne' łupits, qa ha'nełe Ła's na' Jukhew qa ham pa'qu' na'wi'ju' ha'ne łeiła'.—* 21 Qa
pakhap iye pe' yijayanik'i qa yit'ijets iye: —Yatsat'axyij, ¿me łeke' qu' etswejinłe eku'n
qu' natsamii ha' tata qa heti'j eku'uk'ui hatse'?— 22 Qa yeku'ł pa'aj ha' Jesús qa yit'ij: —
Atsjayan yijat'ij. Iwejinłi'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nawa'm qu' netijik'ui pe' naxju'.—

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Marcos 4:35-41; Lucas 8:22-25)

23 Ma' qa ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei iye qa t'ilitji'ju'kii pa'aj pe' qi'ik'i witinhitjii qa
ikijteje'mkii.* 24 Qa yamji'ju' pa'aj łeqewuk'u ke' kałi' qa aje'eł nam pa' qi t'unik'i iftsaxji'
qa qitsik'i iye pe' łeqe t'uyuyuyits qa tsxiłtsxiłji'ju'kii pe' witinhitjii. Qa hakha'łe Jesús qa
ima' pa'aj. 25 Qa he' ł'ijatshenhei qa nijt'otshenii pa'aj, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¡etsi'fen
qeku'ni'ł wat'ij! ¡Hats ji'nuihiyu'!— 26 Qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in łe'nijiwe'yi'ł?
Hayits qa'nte' qitsi'ł e'm pa'nte' witqekuye'j.— In yit'ij aka'an ma' qa niipha'm pa'aj qa
yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli' iye, ma' qa yili'ij aje'eł qa week ikesimen iye pa'aj. *
27 Qa he' ł'ijatshenhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' łunyeeji'ija
ha'ne jukhew in tek'enets iye aka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—*

Pa' sehe' łii Gadara i'ni' pekhewe' wetsjuk i'nji' pe' inwo'metets.
(Marcos 5:1-20; Lucas 8:26-39)

28 In yamiiteje'm pa'aj ha' Jesús ha' łajaika' ke' kałi' ha' sehe' łii Gadara, ma' qa
te'nilitfik'ikii pa'aj pe' wetsjuk jukhew i'nji' pe' inwo'metets ta'łets pa' nimełkuket qa
nekets pa'aj pa' i'ni'. Pekhewe'en qi in iftsitsiju'łha pa'aj pa' łunyejei, ma' qa ham pa'qu'
neneki'kii pakha' i'ni' pekhewe'en. 29 Qa tayai wetju'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in łanami'łyii
Łaa'sija pa' Dios? ¿Me łanami'łyii qu' atsawtsheteni'ł in mexente' yamtaxets pa' łahats'ij?
—* 30 Ipłulii pa'aj pa' i'ni' pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pa' jup'elket. 31 Qa pe' inwo'metets qa
iyinijets pa'aj ha' Jesús: —Qu' etswu'mi'łfik'i, qa etswejinłi'iłij qu' nek'uyiłik'i ne' tafitets.
— 32 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł pa'aj: —¡Ma'ałfik'ikii!— Qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj
pe' jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Qa aje'eł pe' tafitetsik'i qa week wekuma'xik'iju'kii
pa' koomojo' qa t'ilitji'ju'kii pa' iweli' qa naq'axijju'. 33 Pekhewe' yejełtax pa'aj pe'
tafitetsik'i qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qa nifełkii week pakha' łunye'jkii. Qa pa'
łunyejeikii iye pekhewe' jukhew i'ntaxji' pe' inwo'metets. 34 Ma' qa week pa' witset qa
nekii pa'aj pa' i'ni' ha' Jesús. Qa in yi'wen pa'aj qa iyinijets qu' nakik'ui iye pa' łeqe sehe'
pekhewe'en.*

9

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł onqok pa' witset'ii Capernaum.
(Marcos 2:1-12; Lucas 5:17-26)

1 Ma' qa ha' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' witinhitjii qa yijawe'jiiteje'm pa' łajaika' qa
yametsteje'm iye pa'aj ha' łetseet'ija.* 2 Qa tetka'xii pa'aj pa' ewi'ł jukhew qi wanqaats'e',
nite' p'e's, tetkaxij pa' witiwhi'la'x. Ha' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku',
qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e: —Ment'unhet ya's, ne' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui.
—* 3 Ma' qa pe' uja'x hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yumti': —Ha'ne jukhew
yiwakaninkii pa' Dios. Uł'etsik'i ke' łe'lijeyets.—* 4 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pa'aj
pakha' yumti pekhewe'en, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in uł'ax aka' aqjamtikineyejeyi'łij
aka'an?* 5 ¿Pa'n łunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: "Me pe' ewuł'ets hats
wetwu'm ek'ui" in nite' łeke' qu' i'weni'ł? ¿Me i'nłi'i qu' jintit'ij: "Eniipha'm qa' ma" qe

---

* 8:20 Dn 7:14; Mt 9:6; 12:8; 13:41; Mr 8:31 * 8:23 Jn 6:16-21; Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 8:26 Sal 65:7; 89:9; 107:29; Mt 6:30; Lc 4:39 * 8:27 Mr 1:27; Lc 5:9 * 8:29 Jue 11:12; 2S 16:10; Mr 1:24; Lc 4:34; Jn 2:4; Hch 8:7 * 8:34 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39 * 9:1 Mt 4:13; Mr 5:21 * 9:2 Mt 4:24; 8:10,13; 9:22; Lc 7:48; Jn 16:33 * 9:3 Mt 26:65; Jn 10:36 * 9:4 Mt 12:25; Lc 6:8; 9:47; 11:17

łi'weni'ł yijat'ij? 6 Hane'ej qa' nethiniłij ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm pa' łet'unha'xijup
ha'ne sehe' ipji' qu' niwu'mkii pe' witwuł'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa'aj pa' wanqaats'e'
nite' p'e's: —Eniipha'm, it'ij jof na' ewhi'la'x qa' mapilii pe' etsi'.— 7 Pa' wanqaats'etax qa
niipha'm pa'aj qa ik qa wapilii pe' łetsi'. 8 He' jukhew qa efuts iye in yi'wen pa'aj aka'an
qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa qi in yiwqinhetji' pa' Dios qe aka' witt'unha'x tisij ene'
jukhew.*

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Marcos 2:13-17; Lucas 5:27-32)

9 Ha' Jesús in hats ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa yi'wen ha' ewi'ł jukhew łii Mateo,
i'niju' ha' yijanini'kii ke' wekwek t'ejuyets na' witset. Qa yiyaji'ets: —¡Atsjayan!— Ma' qa
niipha'm qa yijayan.* 10 Ha' Jesús qa i'nijupju' ha' mesa in teki'ju' ke' łetsi'ii ha' Mateo. Qa
olots iye hekhewep yijaninkii wekwek qa hekhewep iye jukhew qi iye pe' łewuł'ets, nekii
iye qa week ewi'ł łekulaxi'ł qa hekhewe' iye ł'ijatshenhei.* 11 Qa in yi'wenij he' fariseol qa
nifaakan he' ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek na' aqa maestro'oł in łekufets ne' qi uł'ets wekwek
yijanin qa ne' qi pe' łewuł'ets iye?—* 12 Ha' Jesús qa yepi'ye' ej aka' yit'ijju' ma' qa yit'ijji'ju':
—Nekhewe' ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe', qe uja'xłe
yijat'ij nekhewe' wanqaats'eju'. * 13 Ma'ałkii qa' jełi'łijupkiiha aka' yit'ij pa'aj eke' wi'tlijei
in yit'ij: *"Yakha' les hisu'un qu' e'nq'eleti'ł wetju'ł qa nite' pa'qu' ilantaxi'łyifi ene' inqa'metets."(Os 6:6)* Yakha' nite' tsamijju' qu' haiya'yii pe' yatsathen, qe uja'xłe yijat'ij ne' qi pe' łewuł'ets
qe qa' nijayan na' Dios.—*

Inaqfaakanij in t'ejuyets qu' jintaqsiijkii qu'nte' jinteke'.
(Marcos 2:18-22; Lucas 5:33-39)

14 Ma' qa he' ł'ijatshenhei ka' Juan Bautista qa nekets ha' Jesús qa nifaakan: —
¿Inhats'ek yekheweli'ł qa ne' fariseol iye in olotsij in nite' heyekji'ji'ł qa ne' ijatshenhei
qa nite' yaqsiijkii aka'an?—* 15 Qa yeku'ł ha' Jesús: —¿Me łeke' qu' nika'metets wetju'ł
pekhewe' te'niyinhe'yij pa' witiwhe'yejii in mexe i'nji'teje'm pakha' niwhe'yeyu'? Yamets
hatse' pa'qu' łahats'i'ij qu' ne'tnekumhi'yi' qa' netwumhitiifik'i pakha' niwhe'yeyu'. Ma'
qa hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju'. 16 Ham witqhinawat'e qu' nowotk'oyinij pa'qu'
łepk'eye'en penyiloye' qu' ink'ayik'e, qe na'aj ink'ayik wapilje'm qe wempuli'j qa'
niwjafitik'i pa'qu' ława'ma'xe' ma' qa' les e'pk'etsaxje'm pa'qu' ławjaf'iye'. 17 Nite' łeke' iye
qu' na'natsi'yik'iju' pa'qu' ink'ayik winoye' ne' ława'mhii ł'ajits ełi'nilij, qe qu' nanaqsiijkii
aka'an qa ne' ł'ajits ełi'nil qa' netikełijje'm ma' qa' week hamitse' winolik'i qa ełi'nilik'i
iye. Qa hik ta'łijupi' qu' atsi'yi'łik'iju' yijat'ij na' ink'ayik wino ne' ink'aihits ł'ajits ełi'nilij
ma' qa' week łe'sitse'.—

Jesús qa yiłin pe' łasi' pa' Jairo.
(Marcos 5:21-43; Lucas 8:40-56)

18 In mexe iyetij ha' Jesús ekewe'en qa namets ha' ewi'ł tenek'enhe'yij iye pe' ewi'ł
hekhewe' łe'lijtsitjiyits ne' judiol. In namets qa wonokok'eni'ju' ha' ł'ejuyi'jii qa yit'ijets:
—Ke' yasiik'i i'nk'aa'ija wa'm, qa qu' enekik'i' qa' ku'mipji' ma' qa' iła'xe' iye.—* 19 Ha'
Jesús qa niipha'm qa yijayan qa week iye he' ł'ijatshenhei.* 20 Ma' qa ewi'ł ke' efu qi
in wanqaats'e' nite' hamitsik'ui pe' ł'athits qa hats yamijets doce (12) łeqe'ninqapitsij.
Qa nijayanpha'm ha' Jesús qa t'eku'mets pa'aj ha' te'weiju' ha' ł'uihitjii.* 21 Qe yumti'ija
qu' łunye'je' qa yit'ij: —Qu' nakha'yełe ł'uihitjii qu' he'yeku'mets qa' natsaxpa'lij ha'ne
yaatshe'k.—* 22 Qa ha' Jesús qa tetwek'elaxiju'ł qa yi'wen ke' efu qa yit'ijets: —Ment'unhet,

---

* 9:8 Mt 5:16; 15:31; Lc 7:16; 13:13; Jn 15:8; Hch 4:21 * 9:9 Mt 10:3; Mr 3:18; Lc 6:15; Hch 1:13 * 9:10 Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * 9:11 Mt 11:19; Lc 5:30; 15:2; Ga 2:15 * 9:12 Mr 2:17; Lc 5:31 * 9:13 Mi 6:6-8; Mt 12:7 * 9:14 Mt 11:2; 14:12; 15:2; Lc 11:1; 18:12 * 9:18 Mt 8:2-3 * 9:19 Lc 5:11; Jn 8:12 * 9:20 Lv 15:25; Nm 15:38; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5 * 9:21 Mt 14:36; Mr 3:10; Lc 6:19

yasi'. Hats łanaxpa'lij na' aatshek qe nite' ł'inqeku'.— Qa hik akaa'ijha qa naxpa'lij
pa' łaatshektax.* 23 In hats uyifi ha' Jesús ke' łetsi' ha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij qa
yi'wen hekhewe' tofojiyijup qa hekhewe' iye t'aiji' in yejtsi'le' wetju'ł.* 24 Qa yit'ijji'ju':
—Ma'ałik'uifik'i ene' wititsi'. Ne' ome'łaski' nite' wa'm. Ima'łe.— Ma' qa talakaxtiiju' ha'
Jesús.* 25 Ha' Jesús in hats week yuki'nfik'ikii he' week. Ma' qa uyetsji' qa t'eku'mi' ha'
łokoi, ma' qa ke' wa'mtax ome'łaski' qa niipha'm.* 26 Qa weekij ha' sehe' in i'ye'ej iye aka'
łunye'jkii.*

Jesús qa yi'wenkitkii pe' wetsjuk puk'aletstax.

27 In ikik'ui iye ha' Jesús hakha' i'ntaxi', qa wetsjuk he' puk'alets nijayanpha'm qa
taya'yik'ikii, qa yit'ijju': —Ła's pa' David'ik'i, e'nq'elet qeku'ni'łyij wat'ij.—* 28 Qa ha' Jesús
in uyifi ke' wititsi' qa nekets iye he' puk'alets. Ma' qa ha' Jesús qa nifaakan hekhewe'en:
—¿Me nite' łeqeku'ułik'i qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii aka'an?— Qa yit'ijju' in yeku'ł: —
Nite' heqeku'ułik'i, Yatsat'axyij.—* 29 Ma' qa ha' Jesús qa t'eku'mipji' he' łotoi qa yit'ijets:
—Aka' hats łunye'j in nite' ł'inqeku'uł qa' nanaqsi'jjiił e'mijkiyek.—* 30 Ma' qa yi'wen
wetju'ł hekhewe' puk'aletstax. Ma' qa ha' Jesús qa qi in yiyajitaxetskiiha qa yittaxijets: —
Mowo'ołiiha qu'nte' nenikfe'le'ets pe'ye' aka'an.— 31 Qa in i'nk'a ikik'uikii qa aje'eł nifelkii,
ma' qa weekij aje'eł ha' sehe' in nikfe'lets ka' yaqsiijkii ha' Jesús.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł ham łe'lijeye'.

32 In i'nk'a ikik'uifik'ikii he' puk'aletstax, qa aje'eł namets iye he' uja'x jukhew ha'
Jesús, neka'xii ha' ewi'ł jukhew ham łe'lijeye' qe i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.* 33 Ha' Jesús
in yukinik'uifik'i pa' i'ntaxji' inwo'met ha' jukhew ma' qa iyet ha' hamtax łe'lijeye'. He'
jukhew qa efuts iye qi in yitjułaxijpha'mkii qa yit'ijju': —Nite' pakhaa'ij qu' łunye'je'
pa'qu' ne'twenhetiiji'teje'm ha'ne Israel qu' łunye'je' ka' łunye'j ha'ne jukhew.— 34 Qa
hekhewe'łe fariseol qa yit'ijju'ek: —Ha'ne jukhew in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets
yit'iji' pa' łet'unha'x pa' qi łatata pe' inwo'metets.—*

Olotstax ne' yuji' na' wit'enekju', qa nite'łe olots ne' yithayikitax.

35 Ha' Jesús qa week ikik'i he' witsetits qa he' witsetits łelits iye qa i'nq'ijatshenifikii he'
łe'lijtsitjiyits ne' judiol week he' witsetitsji'. Qa nifelji'ij iye ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets
pakha' tenek'enheiji' pa' Dios qa niłinju'kii iye he' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets qa
he' pekhel yaats'e'eju'kii iye.* 36 In yi'wen he' olots jukhew qa efuts iye qa qi in neq'eletij,
qe itawje'metets qa nite' yimaamkii qe ham pa'qu' ni'fenkii qu' nejełets hik łunyejei ne'ej
kots'etets qe ham na'aj łenilayets in yejeełija.* 37 Qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Hats
olotstax ne' yuji' na' wit'enekju' qa nite'łe olots ne' yithayikitax.* 38 Qa hik ta'łijupi' qu'
iyini'łijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin iye pe'qu' nithayiki.—

10

Jesús qa t'ekumiiji'kii pe' doce (12) ł'ijatshenhei.
(Marcos 3:13-19; Lucas 6:12-16)

1 Ma' qa taya'yets ha' Jesús he' doce (12) ł'ijatshenhei qa' tisij pa' łet'unhaxitsijup qu'
nukinfik'ikii pe' inwo'metets qa qu' nenłinju'kii iye pe' pekhel łunyejeikii pe' łaja'metets
qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii iye.* 2 Enewe'en łiyits he' doce (12) ł'ijatshenhei ha' Jesús.
Yojo ha' Simón, łii iye Pedro qa ha' łek'inij Andrés. Qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha'

* 9:22 Mt 15:28; Mr 10:52; Lc 7:50; 17:19; 18:42 * 9:23 2Cr 35:25; Jer 9:17; 16:6; Ez 24:17; Ap 18:22 * 9:24 Jn 11:13; Hch 20:10 * 9:25 Mr 9:27; Hch 3:7; 9:40-41 * 9:26 Mt 4:24; 9:31; 14:1; Mr 1:28; Lc 4:14 * 9:27 Mt 1:1; 12:23; 15:22; 20:30-31; Mr 10:47; Lc 18:38-39 * 9:28 Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * 9:29 Mt 8:4,13; 9:22; Mr 8:25; Jn 9:26 * 9:32 Mt 12:22-24; Lc 11:14-15 * 9:34 Mr 3:22; Jn 7:20 * 9:35 Mt 4:23; Mr 1:15 * 9:36 Mt 14:14; 15:32; Mr 6:34; 8:2; Nm 27:17; 1R 22:17; Ez 34:5; Zac 10:2 * 9:37 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 10:1 Mr 6:7,13-16; Mt 9:35; Lc 9:1

łek'inij Juan, enewe' wetsjuk łelits ha' Zebedeo,* 3 Felipe qa ha' Bartolomé, Tomás qa ha'
Mateo, hik ha'ne yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa ha' Jacobo (Santiago)
ła's ha' Alfeo, qa ha' Tadeo, 4 qa hakhap iye Simón, i'nji'teje'mek pa'aj pekhewe' łiyinyejei
cananitas* qa ka' Judas Iscariote, hikka' wotk'onijkii ha' Jesús.*

Jesús qa yukinkii pe' ł'ijatshenhei.
(Marcos 6:7-13; Lucas 9:1-6)

5 Ha' Jesús qa yukinkii ene' doce (12) ł'ijatshenhei qa nifeli'm pa'qu' łeqfenyejeye' łewek
qa yit'ijets: —Hasu'uj ami'łets ne' łeqe sehel ne' nite' judiol. Qa hasu'uj iye uyi'ł ji'teje'm
ne' Samaria łetsetitits.* 6 Ma'ałii yijat'ij nekhewe' i'ni'kii ne' kots'etets hamitstaxiikii
ene' łetsi' ka' Israel'ik'i.* 7 In łaki'łkii qu' enfeli'ł qa' it'ałij: "Pa' tenek'enheiji' pa'
Dios hats met ma' qa' hats na'nju'."* 8 Ałini'ł pe' wanqaats'eju', ałini'ł pa'qu' hats
nawa'mji'ijtax. Ałini'ł pakha' qu' na'ntaxij kakha' witaja'me't lepra. Iwu'mjiiłfik'ikii
pekhewe' inwo'metets. Aka'an in ł'estiyi'łij ham łaja'ye', qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj
ji'jek ijanini'ł.* 9 Hasu'uj iye eka'xi'ł aq'astayi'ił nijketits oro qa ke' plata qa ke' cobre
iye.* 10 Hasu'uj iye eka'xi'ł pa'qu' ti'naje' in łaki'łkii. Ewi'łe'łe iye pa'qu' uihitjiyi'ił,
hasu'uj wetsjuk'e iye otshilaxtiyi'ił qa hasu'uj iye eka'xi'ł awaikajit'i'ił, qe na'aj t'ithayii
weju'łij in testi'yij na'aj łaq.* 11 Qu' ami'łets pa'qu' witset'e i'nłi'i qu' witset ła'se' qa'
aje'eł mowo'ołiikii pakha' qu' ninikfe'l qu' natsathen pa'qu' łunye'je', qa' hikpa' ni'ałijup
pe'qu' łetsi'ye' qa' ami'łijii qu' ma'ałik'ui iye pa'qu' witset'e. 12 Qu' ami'łets pe'qu'
wititsi'ye' ma' qa' it'ałijets qu' mewetfeliłi'm pekhewe' tetsii: "Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu'
na'ni'ł ejupkii."* 13 Qa pekhewe' tetsii pe' wititsi' qu' ni'wejułenij qu' netesti'yij aka'an,
ma' qa aka' łewetfeliłiji'm wit'ikesimeya'xłekii qa' amaneye' jiijupkiyek. Qa qu' nite'łe
ni'wejułeni'ij qu' netesti'yij, ma' qa' eka'xi'łik'ui iye qu' ma'ałik'ui.* 14 Qa qu' nite'łe
lesitsi'ł eju'ł axe'm qu' nite' nenexpiikeyu'yi'ił ej, ma' qa' ma'ałik'ui pe' wititsi' axe'm
qu' witset'e, qa' enfuluti'łju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne' ef'iyeyi'ł qa' jutsiqetsi'im
in uł'ets.* 15 Yijaa'ija aka' hit'ałij ewets, qu' namtaxets pa' nełu qu' newetjeyumtshentax
ene' week qa pa' łantanithenkeye'j hatse' ha'ne witset in nite' nexpiikeyu'uł ej les qi qu'
iftsaxe' hatse' qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j hatse' kekhewe' witsetitsik'i
Sodoma qa ka' Gomorra.—*

Na'l pekhewe' qu' uł'ax łeqfenyejeyi'ił ej.

16 —Ek'en qeku'ni'łek, yakha' in k'ukini'łkii hik ejunyejeyi'ł kots'etets qu' na'nji'ju'
łeqewuk'u ne'ej wowol. Qa hik ta'łijupi' matjanitheni'łkiiha hik ejunyejeyi'ł na'aj q'oiq'oi,
qa hikłe ejunyejeyi'ił ne'ej ofol in ham yumtiyi'iikii.* 17 Jełi'łiju'łha ene' jukhew, qe na'l
pekhewe' qu' neka'xi'łii hatse' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (tribunal), qa'
neqsilani'łje'mkii iye pekhewe' łe'lijtsitjiyitsifi.* 18 Qa' neka'xi'łii iye pekhewe' wit'alheiji'
pe' witsetits (gobernadores) qa pe' qitsji' wittatal (reyes), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'łha,
hats'inha qu' iwq'axini'łij qu' enfeli'łi'mha pekhewe'en aka' yijunye'j qa pekhewe' iye
nite' judiol.* 19 Qa qu' neka'xiłetsji' pekhewe' wit'alhei hasu'uj natawje'meteni'ł qu'nte'
e'niya'yi'ałiju'ł pa'qu' it'ałijiju'ł, qe qu' namets qu' iyet qa na' Dios qa' nełisi'łij pa'qu'
it'ałijiju'ł,* 20 qe nite' ekheweli'ł qu' iyeti'ł, nakha' łeqe Espíritu na' Atata'ał qu' hikna'

---

* 10:2 Mt 4:18,21; 16:18; Jn 1:42 * 10:4 Cananitas łiyits pekhewe' neqwumhiyu'taxij pa'aj pe' Roma łeiłets. * 10:4 Mt 26:14; Lc 22:3; Jn 6:71; 13:2,26 * 10:5 2R 17:24; Lc 9:52; 17:16; Jn 4:9; Hch 8:25 * 10:6 Sal 119:36; Is 53:6; Jer 50:6; Mt 9:36; 18:12; Hch 2:36; 7:42; He 8:8,10 * 10:7 Mt 3:2; 4:17; Lc 10:9 * 10:8 Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2 * 10:9 Mr 6:6-8; 10:4-12; Lc 22:35-36 * 10:10 Lc 10:7; 1Co 9:14; 1Ti 5:18 * 10:12 1S 25:6; 1Cr 12:18; Sal 122:7-8 * 10:13 Sal 35:13; Mt 8:8; Hch 16:15 * 10:14 Neh 5:13; Lc 10:11; Hch 13:51 * 10:15 Mt 12:36; Hch 17:31; He 10:25; 2P 2:9; 1Jn 4:17; Mt 11:22,24; 2P 2:6; Jud 6-7 * 10:16 Gn 3:1; Lc 10:3; Ro 16:19; Fil 2:15 * 10:17 Mr 13:9,11; Lc 12:11-12; Hch 5:40; 26:11 * 10:18 Mt 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16 * 10:19 Mr 13:11-13; Lc 21:12-17; Ex 4:12; Nm 23:5; Dt 18:18; Mt 6:25

niyetiɬ'epji'.* 21 Ma' qa ene' jukhew qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa'qu' łek'inije' i'nłi'i
pa'qu' łamats'e. Qa pa' łatata qa ninaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' ła's qa i'nłi'i pe'qu' łasi'ye',
qa pe' witlitstax qa' ɬ'ejuihifetsi'ij pe'qu' ɬ'alheye' qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju'.*
22 Week ha'ne sehe' epji' qi qu' nuteni'ɬ qe ta'ɬ yiwets in łatsjayani'łha, qa pa' qu'nte'
niliye'yij qu' namijii pa' ɬ'aka'the' qa' hikpa' qu' iła'xe'.* 23 Qu' nanqawitjineyu'uɬ'ej pa'qu'
witset'e qa' aje'eł ilati'łii iye pakhape' witset'e iye. Qe yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in tees
qu' week anq'axiłijpha'm qu' ma'ałik'i ene' witsetits ha'ne Israel qu' hats nanam ha'ne
Ła's na' Jukhew.* 24 Ham wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa maestroye' qa ham iye
pa'qu' witqejkunenek'e qu' netweyik'uipha'm pa'qu' łaqa patune'.* 25 Na'aj wit'ijatshenek
les łe'wis qu' ni'wejułenij in hats hik łunye'j na'aj łaqa maestro, qa na'aj witqejkunenek iye
in hik łunye'jek na'aj łunye'j na'aj łaqa patun. Ene' jukhew qu' łeqiyi'ij Beelzebú (łatata
pe' inwo'metets) na' yatsat'axij ne' wititsi', qa ¿me nite' les uɬ'etsi'ik'i pe'qu' łeqiyitsi'ij
ene' łelits na' yatsat'axij ne' wititsi'?—*

Hasu'uj e'nijiwei.
(Lucas 12:2-7)

26 —Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi'łiju'ł ene' jukhew qa efuts iye, qe ham pa'qu'
natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye' qa qu'nte' ninikfe'le' iye.* 27 Pa'qu' uja'xe'łi'iłijkii
qu' hit'iłij ewets in nookii qa' enfeli'ł qu' ne'nełukii. Qa pa' ujaxłi'iłijki in k'efeli'łi'm
qa' meweł łiji'pji' ne' wititsil qa' it'unheti'łik'iha' qu' enfeli'ł.* 28 Hasu'uj e'nijiwe'yi'łiju'ł
enewe' yilanłe ne' esenitsi'ł qa pakha'łe nełini'ł (alma) qa' nite' yaq'alij. Les łe'wis
yijat'ij qu' e'nijiwe'yiju'łha nakha' łeke' qu' naqsiijkii yijat'ij qu' week niwuł'enhetju'
ene' wit'esenits qa pa' yiłin (alma) ene' wit'esenits, qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't qi iftsax.*
29 ¿Me nite' te'ninei ne'ej wetsjuk papaye'mtsil in łaja'aju'ł ne'ej ewi'ł ł'astaki' nijket łasi'?
Enewe'en nite' ewii'łe' pe'qu' nanami'ju' na' sehe' qu'nte' łexke'yi'ij na' Atata'ał.* 30 Qa
ekheweli'ł ne' ewkujitsi'ł hats week wetjeyumtshen, hats jutsiqax iye pa' uja'x.* 31 Qa hik
ta'łijupi' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, qe ekheweli'ł les e'weju'łi'łij yijat'ij nite' ejunyejeyi'łiju'ł
pe'qu' olootse'tax papaye'mtsile'.—*

Pe' qu'nte' newelkut'i' ijkii.
(Lucas 12:8-9)

32 —Qa hik ta'łijupi' week pakha' qu' netetfelyijha nite' welku't'ijetskii ene' jukhew in
tsijayan, ma' qa' yakhap ji'jek iye qu' hetetfeljiiji'mha ek nite' hewelkut'ijetskii na' Tata
i'ni' na' wa's.* 33 Qa pakha'łe qu' newelku'tyijkii qu' natfaakanhetiitaxyij, ma' qa' yakhap
ji'jek iye qu' hewelkutjiijetskiyek na' Tata i'ni' na' wa's.—*

Jesús ta'łets in yeqet'etsju'kii.
(Lucas 12:51-53; 14:26-27)

34 —Hasu'uj umti'iɬ yakha' in tsam qu' henka'x pa'qu' łesaxitse'wetju'łkii ha'ne week
sehe' epji'. Nite' tsamijetsju' qu' henka'x pa'qu' łesaxitse'wetju'łkii ha'ne week sehe' epji'.
Tsamijetsju' yijat'ij qe qa' nawatk'esa'xju'kii. 35 Tsametsju' ha'ne sehe' *qe qa' nuten pa'qu'
jukhewe' qa' ł'ejuihifeyi'ij pa'qu' łatataaye'taxija. Qa pe'qu' witasiye' qa' nutenek qa' ł'ejuihifeki'ij
pe'qu' łeneneye'taxija qa pe'qu' witfelits'etax qa' nutenek qa' ł'ejuihifekiyi'ij pe'qu' łeqewketi'ye'.*
36 *Qa pekhewe' ł'ejuihifets pakha' jukhew i'nłi'i efu qa hik pekhewe' pe' łejefeetstaxija. (Mi
7:6)** 37 Pa'qu' les qi qu' namitfik'i qu' nisu'un pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye' qa

---

* 10:20 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Lc 12:12; Hch 4:8; 13:9; 2Co 13:3 * 10:21 Mi 7:6; Mt 10:35-36; Mr 13:12 * 10:22 Mt 24:9; Lc 21:17; Jn 15:18; Mt 24:13; Mr 13:13; Jn 12:12-13 * 10:23 Mt 12:15; Hch 8:1; 9:25; 14:6; 17:10 * 10:24 Lc 6:40; Jn 13:16; 15:20 * 10:25 2R 1:2; Mt 12:24,27; Mr 3:22; Lc 11:15,18-19 * 10:26 Mr 4:22; Lc 8:17 * 10:27 Mt 24:17; Lc 5:19; 12:3; Hch 5:20 * 10:28 Is 8:12-13; 51:12-13; Jer 1:8; 1P 3:14; Mt 5:22; Lc 12:5; He 10:31; Stg 4:12 * 10:29 Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42 * 10:30 1S 14:45; 2S 14:11; Lc 21:18; Hch 27:34 * 10:31 Mt 6:26; 12:12 * 10:32 Ro 10:9-10; Ap 3:5 * 10:33 Mr 8:38; Lc 9:26; 2Ti 2:12; 2P 2:1 * 10:36 Sal 41:9; 55:12-13; Jn 13:18

yakha'łe qa nite' tsisu'unija qa nite' weju'łij qu' nastsat'axij. Qa pakha' qu' les namitfik'i
qu' qi qu' nisu'unija pa'qu' ła'se' i'nłi'i qu' łasi'ye' qa yakha'łe qa' nite' tsisu'unija iye qa
nite' weju'łij iye qu' nastsat'axij.* 38 Qa pa'qu' nite' net'ekumi'i pe'qu' łeqe cruze'† qa'
natsjayantax nite' weju'łij qu' nastsat'axij iye. 39 Pakha' qu' namitfik'i in yisu'un pakha'
łunye'j in mexe iła'x, qa hikpa' qa' nanqamij pa' witiła'x. Qa pakha'łe qu' naqamij pakha'
qu' łunye'je'tax in mexe ił'ax qe ta'ł yiwets qa' hikpa' qu' iła'xe' hatse'.—*

Na'l hatse' pa'qu' łenisit'e'.
(Marcos 9:41)

40 —Pa'qu' qi qu' neneqjunu'uł'ej, yakha'łe iye in neqjunu'yij. Pa' neqjunu'yij qa
neqjunu'uj iye na' ts'ukinju',* 41 pa'qu' neneqjunu'uju'ł pa'qu' ewi'ł profetaye' qe ta'łets
in profeta qa neqjunu'uju'ł, ma' qa' netesti'yij pa'qu' łenisit'e' in łunye'jek pa' łenisit pa'
profeta. Pa'qu' neneqjunu'uju'ł qa t'eku'miju'ł pa'qu' natsathen jukhewe' qe ta'łets in
yatsathen qa neqjunu'uju'ł, ma' qa' netesti'yij pa'qu' łenisit'e' in łunye'jek pa' łenisit pa'
yatsathen.* 42 Pa'qu' łunye'je' pa'qu' jukhewe' qu' netisij yemjeetax qu' ewi'ł tok'o ła'se'
iweli'ye' enełeiji' enewe' nite' weniwqinhetji' qe tsijayanija. Ma' qa' hik pakha' hatse' qu'
yijaayi'ija qu' nana'l pa'qu' łenisit'e'.—*

11

1 Ma' qa in hats naq'axijik'i in yijatshen ha' Jesús he' doce (12) ł'ijatshenhei, ma' qa ik
qu' nakik'i he' metits witsetits i'ni' hakha' sehe' Galilea qa' ni'nq'ijatshen qa qu' nenfel
iye ke' łe'lijei.*

Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa' namii pa' Jesús.
(Lucas 7:18-35)

2 In impi'ye'ej pa'aj pa' Juan pe' witq'opheł itjiyifi ke' yaqsiijkii ha' Cristo, ma' qa yukinii
pa'aj pe' ł'ijatshenhei 3 qu' nanfaakankii ha' Jesús, ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —
¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui iye
pakhape'?—* 4 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Mapili'łii ha' Juan qa' enfeli'łi'm aka' łi'weni'ł qa aka'
ł'impi'ye'ełij iye, 5 *ne' puk'aletstax qa hats yi'wenkii, (Is 35:5)* ne' onqokitstax qa hats t'otsjo'
iye qa ene' otshimetetstaxju' qa hats otshimetsitsju' iye, ne' łoq'oqtaxkii ł'ajits (lepra) qa
hats hamitsiikii iye ke' łajametetstax, ne' nite' yepi'ye'tax wetju'ł qa hats yepi'ye'kii iye,
hekhewe' hats naxtaxju' qa iłii iye, *qa ene' if'iljetsits qa tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na'
witiła'x.* *(Is 61:1)** 6 Qa łe'wisi'mkii pakha'
qu'nte' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.—* 7 In hats ikkii iye pekhewe'en qu' napilkii, ma' qa
ha' Jesús qa iyetik'ui hekhewe' jukhew nifeli'm pa'n łunye'j pa' Juan, qa yit'ij: —¿Łekpa'
łejełiłii pa'aj in łami'łii na' ham i'ni'i'? ¿Me ewi'ł pe' fapu' yiwu'mkii pa' t'unik'i?* 8 Qa
qu' nite' hik aka'ye', ¿qa pa'n łunye'jek pa' łenjusi'łii pa'aj? ¿Me ewi'ł pa'qu' jukhewe' qi
in łe'sits pe'qu' łeqhinataye'? Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' natkin kekhewe' łe'sits
witqhinatai in i'nifi ne' łetsil ne' qitsji' wit'alhei. 9 Qa ¿łekpa' ek łami'łii qu' i'weni'ł? ¿Ye'
me ewi'ł pa'qu' profetaye'? Ehe, hik aka' yijat'ij in łunye'j, qa hiwjutsiqeni'ł e'mha in hik
hakha' les in qi in profeta.* 10 Hik hakha' Juan, hikha' t'ejuyets aka' we'nika'ajji' pa'aj Intata
łe'lijei in yit'ij: *"Jeł qeku'nek, yakha' hukin hatse' na' yukinek qu' nathayin ek'ui, qa' hik nakha'
qu' naqsi'jik'i pa'qu' ikheyi'je'."(Mal 3:1)** 11 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in week ene' jukhew
ha'ne sehe' epji' ham pa'qu' nat'anipji' qu' łuk'eyeji' ha' Juan Bautista, qa pakha'łe qu' les

---

* 10:37 Lc 14:25-27 † 10:38 "T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze'" ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * 10:39 Mt 16:25; Mr 8:35; Lc 9:24; 17:33; Jn 12:25; Jn 8:12; 12:26; 21:19 * 10:40 Mt 18:5; Lc 9:48; 10:16; Jn 13:20; Ga 4:14; Mr 9:37; Jn 12:44 * 10:41 1R 17:10-15; 18:4; 2R 4:8; 3Jn 5-8 * 10:42 Mt 25:40; He 6:10; Mt 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * 11:1 Mt 7:28; 9:35; Lc 23:5 * 11:3 Sal 118:26; Jn 6:14; 11:27; He 10:37 * 11:5 Is 35:5; Lc 4:18; Stg 2:5 * 11:6 Is 8:14-15; Mt 13:21; Jn 6:61; 16:1 * 11:7 Mt 3:1; Ef 4:14 * 11:9 Mt 14:5; 21:26; Lc 1:76 * 11:10 Mr 1:2

nite' qiye'ji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa t'anipji' ha' Juan. 12 In ipłu'uk'i
ek in i'nk'aa nam ha' Juan Bautista qa yamijii hane'ej ene' jukhew in watkatitij wetepji'
in yisu'un qu' na'n ji'teje'm nakha' tenek'enheiji' na' Intata. 13 Qe week ke' profeta'ik'i
qa ke' łe'lijei iye ka' Moises'ik'i in nifel na' tenek'enheiji' na' Intata wa'sji', kekhewe'en
yamijii in hats nam ha' Juan. 14 Ekheweli'ł qu' isu'uni'ł qa' ku'mi'łiju'ł aka'an, hakha' Juan
in hik hakha' profeta łii Elías, hayiits jutsiqaxik'ui pa'aj qu' nanam.* 15 Pekhewe' qu' nana'l
łekfiye' qa nepiye'ek'i aka'an.* 16 ¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' ene' jukhew qa' efuts
iye hane'ej ha'ne łahats'ij? Hik łunyejei ne'ej omehets qe t'oto'yi'ju' na'aj joofji'ju' qa
taya'yiikii ne'ej ł'otoihifets, 17 qa yit'ijiikii: "In hifuyutaxi'ł e'mik'i ne' foj, ekheweli'ł qa
nite'łe ł'otoyi'ł. Hijitaxi'ł e'mik'i ke' witlijtsinel if'iljetsitsik'i qa nite'łe łapi'łju'" 18 Qe in
namtax ha' Juan qa nite' tuj ke' week qa nite' iya' iye, qa titijiti'yijets in i'nji' pa' ewi'ł
inwo'met.* 19 Qa in namtax iye ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya' iye, qa titijiti'yijets in
iłinkeyax qa iyana'x iye, łejuwaika'aj nekhewe' wekwek yijanin qa łejuwaika' iye ne' uł'ets
jukhew. Qa jutsiqaxłi'ij pa'qu' i'nithayijkit'e qu' jinenikfe'lkii.—

Hiyee' enewusits pe' witsetits.
(Lucas 10:13-15)

20 Ma' qa yapełek ha' Jesús qa yit'ijets pa' uł'ax łunyejei hekhewe' witsetits hekhewe'
qi in yaqsi'jtaxiji'kii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł. Yi'wentaxij yemjee qa nite'łe yili'ij
in yaqsiijkii pe' uł'ets. Ma' qa yit'ij ha' Jesús: 21 —¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus ha'ne witset
Corazín! ¡Peijaat'ij hiyee' a'ha'nus iye ha'ne witset Betsaida! Qa qu' hakha'ye' Tiro qa
ha' Sidón qu' nanaqsi'jiji'kii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł wanaqsi'jtaxi'ł e'mijkii ha'ne
ła'ni'łi'. Qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' uł'ets qekha nijayantax pa' Dios, ma'
qekha ninq'ethintaxij in yijaa'ija qu' netf'iljetsin łeqhinatai qekha uł'etse'tax qa łeiła'
qekha nilintaxij na'aj lo.* 22 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets ekheweli'ł, qu' namtaxets
pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli'ł les qi qu' iftsaxe' hatse'
qu' atanithenheti'yi'ł qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j hatse' ne' tetseti'yi'
na' Tiro qa na' Sidón.* 23 Qa akha' witset Capernaum, ¿me łumti qu' ekekiti'yetspha'm
na' wa's? Akha' ł'ewumhiti'yiiju' hatse' na' fe't łe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades). Qe qek
nanaqsi'jiji'kii ka' witset'ik'i Sodoma kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł wanaqsi'jtaxij e'mijkii,
ka' Sodoma'ak'i qekha hane'ej mexe nana'ltax.* 24 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'ij ewets iye witset
Capernaum, qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, qa ekheweli'ł
les qi qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'ł qa tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j
hatse' ke' tetseti'yi' ka' witset'ik'i Sodoma'ak'i.—

Eneki'ł yiwets qa' k'awapiihiti'ł.
(Lucas 10:21-22)

25 Hik aka'aj ka' łahats'ij ha' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qi in łe'wisij, Tata, Yatsat'axij na'
wa's qa ha'ne sehe' iye qe hats ł'ethinij ene' nite' weniwqinhetji' eke' ham nikfe'le'ets
t'ejuyets na' witiła'x, qa' nite' ł'ethinij pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye
wekwek yiya'yij.* 26 Ehe, Tata qe hik aka' łisu'un qu' łunye'je'.— 27 Qa yit'ijets iye he'
jukhew: —Na' Tata hats week tsełisij qu' heinek'enhe'yipji' ene' wekwek. Ham pa'qu'
ewi'łe' qu' nenikfee'letsha ha'ne Ła's. Ewi'łłe na' Łatata in nikfe'letsha. Qa ham iye pa'qu'
ewi'łe' qu' nenikfe'letsha na' Łatata, ewi'łe' ha'ne Ła's in nikfe'lets qa nekhewe' iye yisu'un
ha'ne Ła's qu' nikfelitets qa yikfelitets.* 28 Eneki'ł yiwets week ekheweli'ł pe'qu' hats qi qu'
niwefju' qa qi iye in neq'iihetij pe' wekwek qa yakha' qu' k'awapiihiti'ł.* 29 Ku'mi'łi' qa'
je'wetsjuk'eji' nakha' wakka ło'siyit (yugo) heni' yi'wonje' qa yakha' qu' k'ijatsheniłij, qe

* 11:14 Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mr 9:11-13; Lc 1:17; Jn 1:21 * 11:15 Mt 13:9; Mr 4:23; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7 * 11:18 Mt 3:4; Lc 1:15 * 11:21 Mr 6:45; Lc 6:17; 9:10; Jn 12:21; Mt 15:21; Hch 12:20 * 11:22 Ez 28:2-4; Am 1:9-10; Mt 10:15; 15:21; Mr 3:8 * 11:23 Is 14:13,15; Mt 4:13 * 11:25 Sal 8:2; Lc 22:42; Jn 11:41; 1Co 1:26; 2Co 3:14 * 11:27 Mt 28:18; Jn 1:18; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26 * 11:28 Jer 31:25; Jn 7:37

yakha' nite' yeq'itaqsuna'x qa nite' iye heniwqinhetji' *ma' qa qi qu' nawapii ne' atawjetsi'ł. (Jer 6:16)** 30 Qe nakha' wakka ł'osiyit (yugo) heni' yi'wonje' nite' jutsutax qa ne' yaqatai qa af'ayaiji'.—

12

Jesús yatsat'axij pa' nełuji' nite' wit'ithayijii.
(Marcos 2:23-28; Lucas 6:1-5)

1 Hik aka'aj ka' łahats'ij ha' Jesús qa ikji'teje'm ha' wit'enekju' ka' ewi'ł nełuji' witwapi-
ihijii (sábado) nite' łeke' pa'qu' net'ithayiiji'. He' ł'ijatshenhei hats iyipkunju' qa nit'ijji'
ke' łei trigo qa tuj.* 2 Qa he' fariseol in yi'wenij, ma' qa yiyaji'ets ha' Jesús qa yit'ijets: —Jeł
qeku'nijju' ek ne' ijatshenhei ka' yaqsiijkii nite' łenexke'ej qu' naqsiijkii pe'ye' in yamets
ha'ne nełuji' witwapiihijii ham t'ithayiye'ji'.—* 3 Ma' qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —
¿Me nite' łejełi'ł ne' witfaakanhei in nifel pa' yaqsiijkii pa'aj ka' David'ik'i pa' ewi'ł nełuji'
pa'aj in qi in iyipkuni'łju' pekhewe' łijts'eyek? 4 Qa uyifi pa'aj pe' witlijtsitjii qa tuj pa'aj
pe' pan t'ejutshenheti'yets na' Dios. Ekewe'en nite' łenexke'ej qu' netnekui. Uja'xłi'ijkii
pekhewe' pa'il in łeke' qu' netuj.* 5 ¿Me nite' łejełi'ł iye ke' Moisés łe'lijei ne' pa'ilipji'
ne' witlijtsitjii qu' net'ithayiiji' na'aj witwapiihijii (sábado), qa nite' ułʼax in yaqsiijkii?*
6 Hit'iłij ewets hane'ej in na'l na' les t'anipji' ne' witlijtsitjii hats ha'ne i'ni'in.* 7 Ekheweli'ł
qek enikfe'li'łik'i kakha' ikji'ha aka' wi'tlijei in yit'ij: *"Yakha' les hisu'un qu' eq'iltinhetsi'ił qa*
nite' hisu'un pa'qu' ilantaxi'łyifi ene' inqa'metets" *(Os 6:6)* ma' qekha nite' it'etaxi'łijets
qu' ułʼetse' enewe' ham yaqsi'ji'ijkii pa'qu' ułʼaxe'.* 8 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew Yatsat'axij
tenek'enhe'yipji' ha'ne witwapiihijiiji' (sábado).—*

Ewi'ł pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Marcos 3:1-6; Lucas 6:6-11)

9 Ha' Jesús in hats t'atsji'łik'uifik'i ha' wit'enekju' qa ikii qa uyifi ke' judiol łe'lijtsitjii.
10 Qa hikha' i'ni' ha' ewi'ł jukhew yisłax ka' łokoyik'i. Qa in łunye'jek hekhewe'en in
wo'taxii pa'qu' nit'ijets qu' ułʼaxe' qu' naqsiijkii ha' Jesús, ma' qa nifaakan: —¿Me łeke'
qu' jintiłin pa'qu' nanqaats'etax in mexe witwapiihijiiji' (sábado)?—* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł
qa yit'ijiju'ł: —¿Pa'n łii ekheweli'ł qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye' pe'qu' łełinkiye'
kots'etax in sabadoji'? ¿Me nite' nit'ijpha'm pekhe'en?* 12 Qa na'aj jukhew in les weju'łij
yijat'ij nite' łunye'jiju'ł pe'qu' kots'etaxe', qa hik ta'łijupi' in łeke' qu' jintaqsiijkii pa'qu'
łe'wise' pa'qu' sabadoye'ji'.—* 13 Ma' qa yiyaji'ets ha' jukhew qa yit'ijets: —¡Ijin na' okoi!
— Ha' jukhew qa yijin ha' łokoi qa aje'eł hamiikii ka' łunye'jtax ha' łokoi, ma' qa week
łunyejei iye he' łokoyei.* 14 Ma' qa ikfik'ikii he' fariseol qa yifaakateji' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij
qu' łeke'ye' qu' nilan ha' Jesús.*

Pa' profeta'ik'i Isaías hayiits nifel pa'aj pa' Jesús.

15 Ha' Jesús in nikfe'lets aka'an, ma' qa ikik'ui hakha' i'ni' qa olots he' yijayanik'i. Ha'
Jesús qa niłinju' week hekhewe' wanqaats'etaxju'.* 16 Qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm
pe'ye' kakha' yijaa'ija in łunye'j ha' Jesús.* 17 Hats'inha qu' nafits kakha' yit'ij pa'aj
pa' Intata in i'nijji' pa' profeta'ik'i Isaías, in yit'ij pa'aj: 18 *—Jełi'łju', hane'en hik ha'ne*
yeqejkunene'k. Hik ha'ne he'yeku'miiji'. Qi in hisu'un qa qi iye in tsi'sinheti'mkii. Hetisij nakha'an
*na' yeqe Espíritu. Łakha' qa' nenfeli'm nakha' yatsathen nekhewe' witsetiikal nite' judiol.** 19 *Łakha'*

---

* 11:29 Jn 13:15; Ef 4:20; Fil 2:5; 1P 2:21; 1Jn 2:6; Zac 9:9; 2Co 10:1; Fil 2:7-8 * 12:1 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 12:2 Mt 12:10; Lc 13:14; 14:3; Jn 5:10; 7:23; 9:16 * 12:4 Ex 25:30; Lv 24:5-9; 1S 21:6 * 12:5 Nm 28:9-10; 1Cr 9:32; Jn 7:22-23 * 12:6 2Cr 6:18; Mal 3:1; Mt 12:41-42 * 12:7 Mi 6:8; Mt 9:13 * 12:8 Mt 8:20; 9:6; 12:32,40 * 12:10 Mt 12:2; Lc 13:14; 14:3; Jn 9:16 * 12:11 Ex 23:4-5; Dt 22:4; Lc 14:5 * 12:12 Mt 6:26; 10:31 * 12:13 1R 13:4; Mt 8:3; Hch 28:8 * 12:14 Mt 26:4; 27:1; Mr 3:6; Lc 6:11; Jn 10:39; 11:53 * 12:15 Mt 4:23; 10:23; 19:2; Mr 3:7 * 12:16 Mt 8:4; 9:30 * 12:18 Jn 3:34; 10:25; Mt 3:17; 17:5; Lc 4:18

tees qu' netk'ełei, tees qu' natyaiłekii. Nite' łeke' qu' netpiikaxtii pa'qu' ł'axe' pe'qu' wit'ikheijeye'ji'.
20 *Nite' yepłet pe' fapu' in hats qałiyuje'm. Nite' yomhet iye in hats yomiyu'tax qa hats p'ułłetax*
na'aj witfetitjiyij penyilo i'nji' ne'ej ełi'ni. Hik aka' qu' łunye'je' qa' naamłi'ijii qu' naxinentaxij pa'
yatsathen. 21 *Qa aka' łiiji' qu' netjumti'ets week pe' witsetits pekhewe' qu' netk'enets.— (Is 42:1-3)*

Pe' fariseol qa yit'ijju' qu' uł'axe' pa' Jesús.
(Marcos 3:20-30; Lucas 11:14-23; 12:10)

22 Ma' qa tetka'xii ha' Jesús ha' ewi'ł jukhew puk'al qa ham iye łe'lijeye' qe ta'łets
pa' inwo'met. Qa ha' Jesús qa yiłin, ma' qa yi'wenkitkii qa iyet iye.* 23 Week hekhewe'
yi'wenij qi in yitjułaxijpha'mkii qa yifaakateji' iye: —¿Ma hik hane'ek pa' Ła's pa'
David'ik'i? —** 24 In yepi'ye' ek'i aka'an he' fariseol qa yit'ijju': —Pakha'łe Beelzebú,
łatata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa' łet'unha'xijup qa łeke' in yuki'nfik'ikii pekhewe'
inwo'metets.—* 25 Ha' Jesús nikfe'lets hekhewe'en ka' yumtitax qu' łunye'je' qa yit'ijji'ju':
—Na'aj qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa łakha'łe łete'm qu' netwuł'enhetju' qa hik
łunye'j iye na'aj witset ła's. Qa hik łunye'j iye na'aj ewi'ł jukhew qa łelits qa łewhe'ye'
iye in watlanju'kii qa łekhewelłe łete'm iye in wetwuł'enhetju'.* 26 Ma' qa hik łunye'j
na' Satanás in łakha'łe łete'm qu' ne'nukinfik'i in Satanás, ma' qa łakha' ye'łe łete'm
qu' newetqethenju'kii. ¿Qa pa'n łunye'j qu'nte' niliyi'ij na' tenek'enheiji' nakha'an?*
27 Ekheweli'ł in łit'iłijets in hukinfik'ikii pe' inwo'metets qa ta'łets pa' łet'unha'x na'
Beelzebú qa qu' yijaayi'ija aka'an, ¿qa łek łet'unha'xek pa'qu' nata'łijets ne' ijatshenheyi'ł
in yiwu'mfik'i pe' inwo'metets? Qa hik ta'łijupi' nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu'
nit'iłij ewets qu' ijaniłik'i.* 28 Qa qu' nata'łłe'ets na' łeqe Espíritu na' Dios in hukinfik'ikii
ne' inwo'metets, ma' qa hats jutsiqax in hats nami'ł ewetsju' na' tenek'enheiji' na'
Dios.* 29 ¿Pa'n łeqfenye'j łewek pa'qu' nuyetsji' pe'qu' łetsi'ye' pa'qu' net'un jukhew
qa' nenitka'mij pekhewe' łewekwekits qu'nte' nojoye' qu' nophe'ł? Qu' nophe'ł yijat'ij
ma' qa łeke'ye' yijat'ij qu' nenitka'mij pe'qu' łewekwekitse'.* 30 Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij
pakha'an yejuihife'ej. Qa pakha' nite' tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xłekii.* 31 Qa hik
ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets, in week pakha' qu' naqsiijkii pakha' qu' łunye'je'łe pa' uł'ax
qa pakha' iye qu' uł'etsik'i łe'lijeyi'ij pa'qu' łunye'je'łe, qa łeke'łe qu' netwumhiti'yik'ui
pe' łewuł'ets. Qa pakha'łe qu' uł'ax ł'anye'je'ets nakha' Espíritu Santo qa' nite' łeke'ye'
qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 32 Pa'qu' łunye'je' qu' nit'ij pa'qu' ewi'ł wi'tlijeye'
t'ejuyiju'ł ha'ne Ła's na' Jukhew, qa łeke'łe qu' netwumhiti'yik'ui aka'an. Qa pakha'łe qu'
nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł nakha' Espíritu Santo qa nite' łeke' qu' netwumhiti'yik'ui
pekhewe'en, nite' hane'ej ha'ne łahats'ij qa nite' iye pakha' mexe hamik'ui.—*

Pe' najkak jutsiqetsij pe' łei.
(Lucas 6:43-45)

33 Ha' Jesús qa yit'ijets iye he' fariseol: —Jełi'łji' pa'qu' it'iłijju'ha ekewe'en in t'ejuyets
ka' haqsiijkii, ne' najkak łe'wis qa łe'sitsjijek łei, ne' najkak uł'ax qa uł'etsjeek łei, qe
ne'ej łei hik ne'ej jutsiqetsij ne'ej najkak.* 34 ¡Q'oiq'oyits łelits! ¿Pa'n łunye'j qu' it'iłij
pa'qu' łe'wise' in ekheweli'ł qi in uł'etsi'ł? Qe pakha' topo'oj ha'ne intawe'j qa hik pakha'
t'atsji'łii ha'ne ineji'.* 35 Pakha' jukhew łe'wis qe ta'łets pe' łe'sits yenji'ju'kii pa' łatawe'j
ma' qa t'atsji'łfik'i pa' łe'wis, qa pakha'łe qu' uł'ax jukhewe' qe ta'łets pe' uł'ets yenji'ju'kii
pa' łatawe'j ma' qa t'atsji'łfik'i pa' uł'ax.* 36 Qa yakha' qa hit'iłij ewets qu' namtaxets pa'
nełuji' qu' week newetjeyutshentax, ma' qa' nenfeelija łekpa' ta'łijupi' in yit'ij pe' ham

---

* 12:22 Mt 4:24; 9:32-34 * 12:23 Ła's pa' David'ik'i ikji' Cristo. * 12:23 2Cr 1:1; Mt 1:1; Ro 1:3 * 12:24 Mt 9:34; 10:25; Mr 3:22 * 12:25 Mr 3:23-27; Lc 11:17-22 * 12:26 Mt 4:1,10; 13:19; Hch 13:10 * 12:27 2R 2:7; Hch 19:13 * 12:28 Lc 17:21; 1Jn 3:8 * 12:29 Is 49:24; 53:12 * 12:30 Mr 9:40; Lc 9:50; 11:23 * 12:31 Mr 3:28-30; Lc 12:10; He 6:4-6; 10:26; 1Jn 5:16 * 12:32 Mt 11:19; Jn 7:12; 9:24; Mr 2:10; 10:30; Lc 12:10; 20:34-35; Ef 1:21; Tit 2:12; He 6:5 * 12:33 Mt 7:23; Jn 15:4-7 * 12:34 1S 24:13; Mt 3:7; 23:33; Lc 6:45; Ef 4:29 * 12:35 Mt 13:52; Col 4:6

weju'łi'ij wi'tlijei nite' łeke'tax qu' nit'ij.* 37 Qe pe' e'lijei hik pekhewe' qu' nata'łets qu'
nenit'ij ewets hatse' yatsathen, qa pe' e'lijei iye qu' nata'łets qu' nenit'ij ewets hatse' qu'
uł'axe' qa' atanithenhetii.—

Jesús qa wetjeyumtshenłi'ijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.
(Marcos 8:12; Lucas 11:29-32)

38 Ma' qa he' uja'x he' fariseol qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yit'ijets ha' Jesús:
—Maestro, hisu'untaxi'ł qu' k'eweniłijha qu' aqsiijkii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł hats'inha
qu' jutsiqetsi'ił ye'mha qu' nełisij pa' et'unha'x pa' Dios.—* 39 Ha' Jesús qa yeku'ł: —
Enewe' hane'ej jukhew qi in uł'ets qa nite' ewi'łłi'i' iye nakha' yijayantax, iyintaxets qu'
net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, qa hatsłe nite' łeke' qu' net'ethinheti'yij pa'qu'
ham łunye'ji'iju'ł. Ewi'łłe hatse' qu' net'ethinheti'yij qu' hik łunye'je' ka' łunye'jkii ka'
profeta'ik'i Jonás.* 40 Qe in łunye'jek in i'nji' *ka' Jonás pe' łekutjii pa' qi łejits wetshetk'ewi'ł*
nełuts qa wetshetk'ewi'ł najai *(Jon 1:17)* qa' hik aka' qu' łunye'je'
ha'ne Ła's na' Jukhew wetshetk'ewi'ł nełuts qa wetshetk'ewi'ł najai iye qu' na'nji'ju'
ha'ne sehe'. 41 Kekhewe' Nínive łeiłetsik'i niipha'mkii hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe'
hane'ej na'l ha'ne łahats'ij pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhewe'en qa'
nit'ijets qu' les uł'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij. Qe ke' Nínive łeiłetsik'i
yili'ij in yaqsiijkii pe' uł'ets in yepi'ye' ek'i ke' nifeli'm ka' Jonas'ik'i, qa hane'ej nakha'
les in t'anipji' ka' Jonas'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.* 42 Ke' ewi'ł efu'uk'i qi tenek'enhei
ta'łii na' i'wk'uyi'lii qa' neniipha'm hatse' qu' neniitaxpha'mkii enewe' hane'ej na'l ha'ne
łahats'ij pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax ene' week, kekhe'en qa' nit'ijets qu' les
uł'etse' wiikfik'i enewe' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij. Qe łakha' ke' efu'uk'i in toxtaxii
yemjee na' ta'łji' nakhap seheika' qa namii qu' nepiye' ka' qi łikfeliya'xkii ka' wittata'ak'i
Salomón, qa hane'ej nakha' les in t'anipji' ka' Salomon'ik'i qa hats ha'ne i'ntaxi'in.—*

Pa' inwo'met uł'ax in tepilii pa' jukhew.
(Lucas 11:24-26)

43 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Pa'qu' ewi'ł inwo'met'e in ikik'uifik'i na'aj jukhew qa nekłi'ikii
pe' yisłaxkii sehel, wo'taxiikii ławapiihiwet'e qa nite'łe yi'wen, 44 ma' qa yit'ij: "Qa' hapilii
iye ke' yitsi' ke' hata'łifi." Qa in tepilii qa yi'wen in ham i'ni'ifi. Hats wetp'ilastaxifi qa hats
wanaqsi'jtaxifi iye. 45 Ma' qa ik iye qa ikii pekhewep iye wetsjuk tatsai (7) inwo'metets les
qi in uł'ets wiikfik'i qa t'eqe'mets qa week enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha'
jukhew. Ma' qa les qi'ija in uł'ax nite' hik łunye'j pa' yojoo in łunye'jtax. Aka'an hik aka'
qu' łunyejeye' hatse' enewe' uł'ets jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij.—*

Pe' łenene qa pe' łek'injats pa' Jesús.
(Marcos 3:31-35; Lucas 8:19-21)

46 Ha' Jesús in mexe iyetik'ui hekhewe' olots jukhew qa' efuts iye, qa namtaxets ke'
łenene qa he' łek'injats iye qe nifaakateyutaxets qa amaneiłefik'i.* 47 Qa ewi'ł ha' yit'ijets
ha' Jesús: —Ke' enene qa he' ek'injats ha'niite' amaneyi'fik'i, nifaakateyutax ewets.— 48 Qa
yeku'ł ha' Jesús hakha'an, qa yit'ijets: —¿Łek pekhe' nene qa łek pekhewe' iye k'injats?—
49 Ma' qa t'apsiiji'teje'm he' ł'ijatshenhei qa yit'ij: —Enewe'en k'injats qa nene iye.* 50 Qe
pa'qu' łunye'je' qu' naqsiijkii pa' yisu'un na' Tata i'ni' na' wa's, qa hik ha'ne k'inij qa k'inja'
iye qa nene iye.—*

---

* 12:36 Mt 12:41; Jn 5:29; 1Jn 4:17; Lc 16:2; Hch 19:40; Ro 14:12; He 13:17; 1P 4:5 * 12:38 Mt 16:1; Lc 11:16; Jn 2:18; 6:30; 1Co 1:22 * 12:39 Mr 8:11-12,38; Lc 11:29-32; Is 57:3; Mt 16:4 * 12:41 Jer 3:11; Ez 16:51; Ro 2:27; Jon 1:2; 3:5 * 12:42 1R 10:1; 2Cr 9:1 * 12:45 He 6:4; 2P 2:20 * 12:46 Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * 12:49 Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * 12:50 Mt 6:1; 7:21; Jn 15:14; He 2:11

13

Yejeyumtshenijupi' pa' ewi'ł iwenq'enhena'x.
(Marcos 4:1-9; Lucas 8:4-8)

1 Hik kakha' ka' nełuji' qa ikik'uifik'i ke' wititsi' ha' Jesús qa i'niju' ha' łotkoyek ke' kałi'.
2 Qa olootsija he' nekii, qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in t'ilitji'ju' ke' qi'ik'i witinhitjii qa i'nji'ju'
qa hekhewe'łe jukhew qa efuts iye qa amaneyi' ha' łotkoyek ke' kałi'.* 3 Ma' qa iyetik'ui
qa olots ke' wekwek in yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —Ewi'ł pa' jukhew iwenq'enhena'x
ikii pa' łewenq'enhe'wet.* 4 In we'nq'en qa namji'ju'kii pe' uja'x łoqołoi pa' wit'ikheyi'j,
qa namii pe' junatai qa tuj. 5 Qa pekhewep qa namji'ju'kiyek pa' t'un sehe' qe uteket, qa
nite' qi pa'qu' seheeyi'ija. Enewe' łoi qa aje'eł ta'ł qe nite' akaptaxju' pa' sehee'ija. 6 Qa
in nekpha'm ne' junu' qa yaq'alij aje'eł, qe nite' ijetits pe'qu' łefitetsiye' qa yisłax aje'eł.
7 Qa pekhewep iye łoi qa namji'ju'kiyek pa' tiiket, qa pa' tiiket in qitspha'm qa tik'eyijju' qa
yitałi'meten. 8 Qa pekhewep iye łoi qa namji'ju'kiyek pa' łe'wisji' sehe' qa itałimetsits qa
na'l iye pe' łei. Uja'x pe' yamets cien (100) pe' ta'ł in ewi'łtax pe' ło' qa uja'x pe' sesenta
(60) yamets in ewi'łtax pe' ło' qa uja'x iye pe' treinta (30) in ewi'łtax pe' ło'.* 9 Pa'qu' nana'l
łekfiiye' qa nepiye'ek'iha aka'an.—*

Inhats'ek kekhewe' yejeyumtshenijupi'.
(Marcos 4:10-12; Lucas 8:9-10)

10 He' ł'ijatshenhei qa ikets qa we'tmetinheti'm ha' Jesús qa nifaakanij: —¿Inhats'ek in
łit'iji' in ł'iyetik'ui hekhewe' jukhew qa efuts iye kekhewe' wekwek in łejeyumtshenijupi'?
—* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qe ekheweli'ł łexke'ej na' Dios qu' enikfe'li'łets ekewe'
nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa
nekhewe'łe'en qa nite' łexke'ej na' Dios qu' nenikfe'lets.* 12 Qe pa'qu' hats nana'li'm,
qa' les netesti'yij iye, ma' qa' les qiyi'ija pa'qu' nana'li'm. Qa pakha'łe hami'm, qa'
netitkamhiti'yij iye pa' łammi's in na'ltaxi'm.* 13 Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij'e' in k'iyeti'ł
ek'ui ke' wekwek hejeyumtshenijupi'. Qe łekhewel yejełłeju' qa nite'łe yi'weenija.
Tek'entaxik'i qa nite'łe yepi'ye' ek'i, nite' nikfe'lik'i iye.* 14 Aka'an in łunyejei nekhewe'en
ma' qa hats yafits kakha' yit'ij ka' profeta'ik'i Isaías in yit'ij: *"Yepi'ye'tax qa nite'łe nikfe'lik'i.*
Yejełtaxju' qa nite'łe yi'wen. 15 *Qe pe' łaqjamtikineyejeikii ha'ne witset tit'oyik'i. Yit'onik'i łekfii*
qa yit'onik'i iye łotoi. Qa qu' nite' hik aka' łunyejeye', in yejełju' qekha ni'wentax, in yepi'ye' ek'i
qekha netk'entaxik'iha, qekha nenikfe'ltaxik'i iye pe' łaqjamtikineyejeikii ma' qekha nink'aihittax
qa yakha' qekha henłintaxju'." *(Is*
*6:10)** 16 Qa ekheweli'ł qa' e'łe'sitsi'łi'mkii qe na'l ne' otoyi'ł qa łi'weniłkii qa ne' ekfiyi'ł iye
qa łepiye'ełkii.* 17 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in olotstax ke' profeta'ik'i qa ke' yatsathen
jukhewik'i yisu'untax qu' ni'wen ha'ne hane'ej łi'weni'ł qa nite'łe yi'wen. Yisu'untax qu'
nepiye' ha'ne hane'ej łepi'ye'eł qa nite'łe yepi'ye'.—*

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.
(Marcos 4:13-20; Lucas 8:11-15)

18 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Ek'eni'ł, hane'ej qu' henfel ka' ikji'ha pa' ewi'ł iwenq'enhena'x.
19 Week pa'qu' nepi'ye'taxik'i eke' wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios, qa nite'łe
nikfe'lik'i, qa hik łunyejei pekhewe' łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j. Qa nam na' inwo'met
qa nitka'mij eke' wi'tlijei we'nentaxji'ju' łatawe'j.* 20 Qa pe' łoi namji'ju'kiyek pa' uteket

---

* 13:2 Mr 3:9; Lc 5:3 * 13:3 Mt 13:10,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 4:2 * 13:8 Gn 26:12; Mt 13:23 * 13:9 Mt 11:15; 13:43; Lc 8:8; 14:35; Ap 2:7,11,17,29; 3:6,13,22 * 13:10 Mt 9:10; 13:35; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * 13:11 Mt 11:25; 19:11; Jn 6:65; 1Co 2:10; Col 1:27; 1Jn 2:20,27 * 13:12 Mt 25:29; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2; Stg 4:6 * 13:13 Dt 29:4; Is 42:19-20; Jer 5:21; Ez 12:2; Mt 15:10; 16:12; 17:13; Mr 8:21 * 13:14 Mr 4:12; Lc 8:10; Jn 12:40; Hch 28:26-27; Ro 11:8 * 13:15 Mt 15:8; He 5:11 * 13:16 Lc 10:23-24; Mt 16:17; Jn 20:29 * 13:17 Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * 13:19 Mt 4:23; 5:37; 6:13

qa hik łunyejei pe' yepi'ye' ek'i ke' wi'tlijei qa t'eku'mi' aje'eł qa łesitsi'mik'iha.* 21 Qa
in nite'łe ijetits pe'qu' łefitetsiye' qa nite' t'unitsji'. In tajaajinhetii qa wenit'ijetskii pe'
uł'ets ma' qa yo'qmositij qa yili'ij aje'eł.* 22 Qa pekhewe' łoi namji'ju'kiyek pa' tiiket qa hik
łunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i ekewe' wi'tlijei, qa lesłe in yamitfik'i in yitawje'meten
ekewe' wekwek, qa pa' łeqsu'unka'xij ekewe' wekwek qa qi in yawitji. Qa week ekewe'en
tit'oyijju' kekhewe' wi'tlijei, ma' qa ham łeye'.* 23 Qa pekhewe' łoi namji'ju'kiyek pa'
łe'wisji' sehe' qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' wi'tlijei qa nikfe'lik'i. Ma'
qa hik pekhewe' qa na'l yijat'ij pe' łei, ewi'łtax pe' ło' qa yamets cien (100) pe' łei, qa
pekhewep qa yametsek sesenta (60) qa pekhewep iye qa yametsek treinta (30) pe' łei.—

Pe' uł'ets wit'enheiju' we'nenji'ju' pe' trigo.

24 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye wekwek yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na'
Dios hik łunye'j na'aj ewi'ł jukhew in yeni'ju' ne'ej łe'sits łoqołoi na'aj łewenq'enhe'wet.*
25 Qa in hats week ima'ju' qa namii pa' ewi'ł ł'ejuihife qa yenji'ju' ek pe' łoqołoi ne'ej
cizaña* hik łunyejeitax trigo pa' witwenq'enhe'wet'ij pe' trigo, ma' qa ik iye pakha'an.
26 Qa in hats qhufje'm pe' trigo ma' qa hats laxaji' pe' łei, qa łunyejeijijek iye pe' cizaña
we'nenji'ju' in teiji'jek. 27 Ma' qa pe' yithayiki qa nifelii pa' yatsat'axij pa' wit'enekju':
"Yaqa patun, in łe'sitstax ke' łoi ł'eniju' na' ewenq'enhe'wet ¿qa pa'n qu' nata'łji' ne'
cizaña in łatałifetsij?"* 28 Qa yit'ij pa' patun: "Na'l na' i'nejuihife t'ejtenijji'ju' pa'aj in
yenji'ju'." Pekhewe' t'ithayii qa nifaakanij iye: "¿Me łisu'un qu' haki'łii qa' henit'iłijik'i?"
29 Qa pakha'an qa yit'ij: "Nite', qe qu' enit'iłijpha'm ne' cizaña qa i'nłi'i qu' enit'iłijpha'm
iye ne' trigo. 30 Iwejinłe eku'ni'łij qu' week nata'łi'ł ipłu'ui qu' netenittaxijji' ne' trigo.
Qa qu' namtaxets qu' netenit'ijji' ma' qa' hit'ijets nekhewe' qu' nenit'ijji': 'Ojohoni'ł qu'
ant'a'ałiiji' ne' cizaña qa isifini'ł je'mkii hats'inha qa' netene'łju', qa nekhewe'łe trigo qa'
eni'łifi ne' yextsi'ij.' "—

Ne'ej mostaza ło'.
(Marcos 4:30-32; Lucas 13:18-19)

31 Ha' Jesús nifeli'm iye kakhap iye yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik
łunye'j iye ne'ej mostaza ło' na'aj jukhew in yeni'ju' pa'qu' łeq'ejinqa'wet'e.* 32 Yijaa'ija
pe' ło' in hik pekhe' les in nite' qi pe' week łoi. Qa in ta'ł qa les qipha'm, nite' łuk'elpha'm
pekhewep wit'enheiju' ne'ej łesejets (hortalizas) qe qipha'mha ma' qa najkak'ij. *Ma' qa
namii ne'ej junatai qa tupiiji' ne'ej łakjil.—* *(Ez 31:6)**

Pe' levadura.
(Lucas 13:20-21)

33 Ha' Jesús qa nifeli'm iye kakhap iye yejeyumtshenijupi': —Na' tenek'enheiji' na' Dios
hik łunye'j iye ne'ej levadura, ne'ej ewi'ł efu in yetsjiłkinij na'aj fo'ji' qitaxji' qa łammistax
levadura. Ma' qa in hats yamje'mha qa yiju'fjufinhetik'i ma' qa les in qi'ija na'aj fo'ji'.—*

Jesús qa nifel pe' yejeyumtshenijupi'.
(Marcos 4:33-34)

34 Week qa iyetjiik'ui ha' Jesús he' jukhew qa efuts iye qa uja'xłe qa yitjiiji' ne'ej
yejeyumtshenijupi', qa ham pa' qu'nte' nejeyumtsheni'ijupi' qa iyetjiik'ui,* 35 qe qa'
nasinik'iha kakha' hayiits yit'ij pa'aj pa' ewi'ł profeta'ik'i in yit'ij: *—Hit'iji' hatse' pe'qu'
newetjeyumtshenłi ijupi' qu' nek'iyetik'ui. Hit'ij hatse' kekhewe' wekwek nite' hayiits qu' nana'l
pa'qu' nenikfe'lets in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne week sehe'.—* *(Sal 78:2)**

---

* 13:20 Is 58:2; Ez 33:31-32; Mr 6:20; Jn 5:35 * 13:21 Mr 4:17; 10:30; Hch 8:1; 13:50; Ro 8:35; 2Co 12:10 * 13:22 Ro 12:2; 2Ti 4:10; 1Jn 2:15; Mt 19:23; Mr 10:23; 1Ti 6:9-10; 2Ti 4:10 * 13:24 Mt 18:23; 20:1; 25:1; Mr 4:26,30 * 13:25 Ne'ej cizaña, hik łunyejeitaxija ne'ej trigo, qa nikhewe'łi'ij łei qa pakha' łunyejei. * 13:27 Mt 10:24; Col 3:11; 4:1; Ap 1:1 * 13:31 Mt 13:24; 17:20; Lc 17:6 * 13:32 Sal 104:12; Ez 17:23; Dn 4:12 * 13:33 Gn 18:6; Ga 5:9 * 13:34 Jn 10:6; 16:25 * 13:35 Ro 16:25-26; 1Co 2:7; Ef 3:9; Col 1:26

Pa' ikji'ha pe' uł'ets we'nenji'ju' pe' trigo.

36 Ha' Jesús qa wetfeli'm hekhewe' jukhew qa efuts ma' qa uyifi ke' wititsi'. Qa hik
hakha'a' he' ł'ijatshenhei qa nekets qa yit'ijets: —Enfeli'ł ye'mha pakha' ikji'ha pekhewe'
cizaña we'nenji'ju' pa' wit'enekju'.—* 37 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ij: —Pakha' yenju' pe'
łe'sits łoi hik ha'ne ha'ne Ła's na' Jukhew. 38 Qa pa' witwenq'enhe'wet qa hik ha'ne ha'ne
week sehe' ipji'. Pe' łe'sits łoi qa hik pekhewe' pe' łelits na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa
pekhewe'łe cizaña hik pekhewe' pe' łelits nakha' uł'ax.* 39 Qa pakha' ł'ejuihife in yenju' qa
hik nakha' na' inwo'met. Qa in tenit'ijji' pe' łei qa hik łunye'j qu' namtaxets pa' łahats'ij
qu' hame' ha'ne week sehe'. Qa pekhewe' nit'ijji' pe' łei qa hik nekhewe' ne' angelits.*
40 Qa hik łunye'j iye in ewi'ł we'neni' pe' cizaña, qe qa' netene'łju', qa' hik łunye'je' iye hatse'
qu' namtaxets pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne week sehe' ipji'.* 41 Ha'ne Ła's na' Jukhew
yukinii hatse' ne' łaqa angelits nakha' tenek'enheiji', qa' nant'a'aiji' week nekhewe'
inqaqsijkinenjiijkii na' uł'ax qa nekhewe' iye yaqsiijkii na' uł'ax in i'ntaxji'teje'm.* 42 Qa'
niwumik'iteje'mkii ne' noxp'onhetjii qi in tujje'mha. Qa hikna' qi qu' nejtsi'le'e' wetju'ł,
qa qi iye qu' nat'aiji' łek'unhetii.* 43 *Ma' qa pekhewe' yatsathen qa' netujjiha hatse' in łunye'jek
ne' junu' (Dn 12:3)* qu' hats nantaxji'teje'mha na' tenek'enheiji' na' Łatata. Pa'qu' nana'l
łekfiiye' qa' nepiye'ek'i aka'an.—*

Pe' ewi'ł qi inyetax tat'inhetiikii.

44 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł qi inyetax wekwek in
tat'inheti'yi'kii pa' ewi'ł ł'ejinqa'wet. Qa ewi'ł pa' jukhew yi'wen qa yayaxkit iye in
yat'inkii iye, qa qi in łe'wisi'mkii qa wapilii pe' łetsi' qa week t'ihinij pekhewe' łewekwekits
ma' qa taqha'yets pa' ł'ejinqa'wet yat'inikii pe' ewi'ł wekwek qi inyetax.—*

Pe' ewi'ł inyetax ute łasi' perla.

45 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye aka'an, na'aj ewi'ł t'ihinij wekwek, in wo'oi
ne'ej inyetets łe'sits utel łelits perlas. 46 Qa in yi'wen pekhe' les in łe'wis perla, qa wapilii
pe' łetsi'. Ma' qa week t'ihinijkii pe' łewekwekits ma' qa' taqha'yets pekhe'en.—*

Pa' tenek'enheiji' pa' Dios hik łunye'j iye ne'ej ewi'ł witq'ehemki'.

47 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye ne'ej
ewi'ł witq'ehemki' tewumhitiiji'ju' na'aj iweli' qa olotsji' łunyejeiłe wetju'ł łejits
witq'ehemkinel.* 48 In topo'oj pe' witq'ehemki' qa pekhewe' teq'ehemkii qa yetsini-
jetspha'm pa' ł'isła'wet qa i'nijupju'kii qa yejełji' pe' łe'sits qa yenji' pe' canastul qa
pekhewe'łe uł'ets qa yiwu'młekii. 49 Hik qu' łunye'je' hatse' qu' nanaxtaxijik'i pa' łahats'ij.
Qa' nak ne' angelits qu' nant'a'aiji' ne' uł'ets in wenetsji'łtaxi'ł ne' yatsathen,* 50 ma' qa
niwu'mik'iteje'mkii ne' noxp'onhetjii qi in tujje'mha. Qa' hik nakha'a' qu' qi qu' nejtsi'le'e'
wetju'ł qa' qi iye qu' nat'aiji' łek'unhetii.* 51 ¿Me week qu' enikfe'li'łik'i ekewe'en? —
Hekhewe'en qa yeku'ł: —Ehe, Yatsat'axyij.— 52 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Qa hik
ta'łijupi' na'aj ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei (ley) in tetwek'ela'xets qa i'nji'teje'm
na' tenek'enheiji' na' Intata, ma' qa hik łunye'j na'aj ewi'ł jukhew yatsat'axij ne'ej wititsi'
in nikfe'lets qu' ni'nq'ethinij pe' łewekwekits pe' ink'aihits qa pe' ława'mhits iye.—*

Jesús qa yamii pa' Nazaret.
(Marcos 6:1-6; Lucas 4:16-30)

53 In yili'ij ha' Jesús in nifel eke' wekwek yejeyumtshenijupi' pa' łunye'jkii, ma' qa ikik'ui
ha' witset. 54 Qa yamii ha' łetseet'ija qa hik hakha'a' qa i'nq'ijatshenifi ke' judiol łe'lijtsitjii.
Qa he' jukhew qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n ta'łiji' hane'en week ekewe'

---

* 13:36 Mt 13:3; 15:15; 21:33,45; 22:1; 24:32 * 13:38 Mt 8:12; Jn 8:44; Hch 13:10; 1Jn 3:10 * 13:39 Jl 3:13; He 9:26; Ap 14:15 * 13:40 Mt 24:3; 28:20 * 13:41 Sof 1:3; Mt 8:20; 18:7; 24:31 * 13:42 Ap 1:15; 9:2; Mt 8:12; Ap 19:20; 20:10 * 13:43 Mt 11:15; 1Co 15:42 * 13:44 Is 55:1; Fil 3:7-8; Ap 3:18 * 13:46 Pr 2:4; Mt 7:6 * 13:47 Mt 3:2; 13:44; 22:10 * 13:49 Mt 13:39-40; 25:32 * 13:50 Mt 8:12; 13:42 * 13:52 Mt 12:35; 28:19

nikfe'lets? ¿Qa pa'n ta'łiji' iye pa' łet'unha'x in yaqsiijkii eke' ham łunyejeyi'iju'ł?* 55 ¿Me
nite' hik ha'ne ła's ka' ewi'ł carpintero'ik'i? ¿Me nite' łii ke' łenene María, qa he' łek'injats
qa Jacobo (Santiago), qa ha' José, qa ha' Simón qa ha' Judas iye?* 56 ¿Me nite' hik ha'ne
iye i'ni' he' łek'injai? ¿Qa pa'n ta'łiji' hane'en week ekewe' wekwek?— 57 Qa aka'an in
ta'łijupi' qa nite' nek'enheyu'ets. Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Ham pa'qu' profetaye' qu'
nite' nineqjunu'ye', qa ni'kha'łi'ij łetsetitstaxija' qa łetsi'taxija iye qa hik ne'ej qa nite'
neqjunu'uj.—* 58 Qa hik ta'łijupi' in nite' olots ke' yaqsiiji'kii wekwek ham łunye'ji'iju'ł
hakha' witset qe he' tetseti'yi' qi in yeqeku'.

14

Talanhetii pa' Juan Bautista'ik'i.
(Marcos 6:14-29; Lucas 9:7-9)

1 Hik akaa'ijha ka' łahats'ij, ha' Herodes tenek'enhe'yi' ha' Galilea qa i'ye'ej ke' yaqsiijkii
ha' Jesús in ham łunyejeyi'iju'ł.* 2 Qa yit'ijets pekhewe' łeqejkunenhei: —Hik kakha'
Juan Bautista'ik'i. Hats iła'x iye. Qa hik ta'łijupi' in na'li'm pa' qi łet'unha'x qa
łeke' in yaqsiijkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł.—* 3 Qe ha' Herodes t'eku'mi' pa'aj ka'
Juan'ik'i qa yophe'ł łokoyei qa yenifi iye pe' witq'opheł itjii, qe ta'łets pa'aj pe' ewi'ł efu
łii Herodías łewhe'ye'tax pa' łek'inij łii Felipe.* 4 Qe ka' Juan'ik'i yittaxijets pa'aj: —
Nite' inek łenexke'ej kakha'an qu' ewhe'ye'yi'ij nekhe' efeli'tstax.—* 5 Qa ha' Herodes
in neqek'uyu'taxij pa'aj ka' Juan, qa nijiweiłi'iju'ł iye pa' witset, qe titijiti'yijetsha ka'
Juan'ik'i in ewi'ł profeta.* 6 Qa in ink'ayik łeqe'ninqa'p ha' Herodes, qa ke' łasi' ke'
Herodías qa t'otoyijup pekhewe' namii in łeqe łe'wis nełu pa'aj. Ha' Herodes qa qi in
yisu'unijji' pa'aj ke' inanyi' in t'otoyijup. 7 Qa hik ta'łijupi' in weniwjutsiqeniji'mha qu'
yijaayi'ija qu' netisij pa'qu' niyinijets. 8 Ke' inanyi' in tayajaxti'yetskii pa'aj yiyaji'etskii
pa'aj ke' łenene, ma' qa yit'ij: —Hisu'un qu' entshen hane'ejija ha' łeiła' ha' Juan Bautista.
Enji' tok'oye'.— 9 Aka'an qa qi in nite' yi'sinhettaxi'mkii pa'aj ha' Herodes, qa hatsłe
tetfelijha in weniwjutsiqen qa week iye yepi'ye' ej pe' namii pa' łeqe łe'wis nełu. Ma'
qa inaqyaji'ij qu' netetka'xii qa' netesti'yij. 10 Ma' qa inq'ukinii qu' ne'nisa'xii ka' łeiła' ka'
Juan'ik'i pe' witq'opheł itjiyii. 11 Ma' qa tetka'x pa'aj ka' łeiła' ka' Juan'ik'i i'nji' pa' tok'o qa
testi'yij pe' inanyi' qa yeka'xiiji' pe' łenene qa tisij pa'aj. 12 Qa namii pa'aj he' ł'ijatshenhei
ka' Juan'ik'i qa yeka'x pa'aj qu' netijik'ui. Hekhewe'en qa nifelii ha' Jesús ka' łenifenye'j
ka' Juan'ik'i.

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' cinco mil (5.000) jukhew.
(Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

13 In i'ye'ej ha' Jesús ka' Juan'ik'i in talanhetii pa'aj, ma' qa ikkii uja'xłekii qa i'nji'
ke' witinhitjii qu' namijiiteje'm ha' ham i'ni'i'. Ma' qa in nikfe'lets he' week witsetits
hekhewe' jukhew qa efuts iye pa' t'ejuiji', qa yijayanpha'm qa t'otsłeju' in yamik'ui ha'
t'ejuiji'. 14 Qa in t'ilittaxpha'm ha' Jesús qa yi'wen in olootsija he' nijayan. Qa qi in
neq'eletij qa nełinju' iye he' wanqaats'etaxju'.* 15 In hats metju' junu', he' ł'ijatshenhei
qa ikets qa yit'ijets: —Hats metiyu'ju' ne' junu' qa ha'ne ju'uni' ham pa'qu' na'ni'. Yape
it'ijets ene' jukhew qa efuts iye qu' napilii he' witsetits łelits hats'inha qu' nataqha'yets
łaqatse'.—* 16 Qa yeku'ł ha' Jesús: —Inye'jłu' qu'nte' napile'kii. Ekheweli'ł qu' łisi'łij pa'qu'
netuj enewe'en.— 17 Qa yeku'ł iye he' ł'ijatshenhei: —Uja'xłe inek ene' na'l ine'm lee'fij
(5) ene' pan, qa wetsjuk ene' sehets, qa uja'xłe.— 18 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enka'xi'ł
met pekhewe'en.— 19 Ma' qa yiyaji'ijets qu' nanaqsijju' qu' na'ni'ju'kii ha' jup'elket week
hekhewe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa t'eku'mi' ke' lee'fij (5) pan qa ke' wetsjuk sehets qa

---

* 13:54 Mt 2:23; 4:23; 7:28 * 13:55 Mt 12:46; 13:55; Mr 6:3; Lc 3:23; Jn 6:42; 7:5; Stg 1:1; Jud 1 * 13:57 Jer 11:21; 12:6; Lc 4:24; Jn 4:44 * 14:1 Mr 8:15; Lc 3:19; 13:31; 23:7; Hch 4:27; 12:1; 13:1 * 14:2 Mt 16:14; Mr 6:14; Lc 9:7 * 14:3 Mt 4:12; 11:2; Jn 3:24 * 14:4 Lv 18:16; 20:21 * 14:5 Mt 11:9; 21:26,46 * 14:14 Mt 4:23; 9:36 * 14:15 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16

yejełetspha'm na' wa's qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' ke' pan qa
tisij he' ł'ijatshenhei qa hikhe' qa netisijju' he' week jukhew qa efuts iye.* 20 Qa weekij in tuj
qa hats iłinijju'. Qa he' ł'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke' łapk'asil ke' amaneifik'i qa yenji'ju'kii
he' doce (12) canastul qa topolij.* 21 Inłi'i qu' leefij mil (5.000) uja'x namets he' jukhew tuj
ke' pa'n. Qa hekhewe'łe efuts qa omehets iye qa nite' wetjeyumtshen.

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Marcos 6:45-52; Juan 6:16-21)

22 In naxijik'i aka'an, ma' qa ha' Jesús qa aje'eł yiyaji'ets he' ł'ijatshenhei qu' aje'eł
nathayinijiiteje'm ke' witinhitjii ha' łajaika' ai, qa łakha'łe qa' mexe newetfeli'm he'
jukhew hats'inha qu' napilkii. 23 Qa in hats yili'ij in wetfeli'm he' olots, ma' qa ikik'ipha'm
ke' utek ewi'łłekii qe qa' niyin. Ma' qa in hats najaleikii qa menjiit amani' ewi'łłekii.* 24 Qa
kikhe'łe witinhitjii qa hats toxik'iteje'mha, qa ke' łeqe t'uyuyuyits ha' iweli' qitsik'i qa
yiwu'miju'łkii ke' witinhitjii qa nite' ju'f qe t'ejuyiju'ł ka' t'unik'i. 25 Ma' qa in hats ipłu'uikii
pa' nełu ha' Jesús qa yijayanpha'm hekhewe'en t'otsipji' ha' iweli'.* 26 He' ł'ijatshenhei in
yi'weniju'ł in t'otsipji' ha' iweli' qa qi in nijiwei, qa yit'ijju': —¡Peyijat'ij, ma wit-si'nq'alek
hane'en!— Ma' qa yeqejtsi'le'ej wetju'ł qe qi in nijiweitax. 27 Qa aje'eł yit'ijets ha' Jesús: —
¡Ikesimeni'ł! Yakha'łe, e'nijiweikitek'ił.—* 28 Qa ha' Pedro qa yeku'ł qa yit'ij: —Yatsat'axyij,
qu' hik akhaayi'ija qa it'ij yiwets qu' henek ei na' ła'ni' na' iweli'ipji'.— 29 Qa yit'ij ha' Jesús:
—¡Te'łun!— Qa ha' Pedro qa t'ilit'ik'uiju' ke' witinhitjii qa t'otsipji' ha' iweli' qa ikii ha'
Jesús. 30 Ha' Pedro in yi'wen in t'unik'i qa nijiwei, ma' qa nikheyu'ju' qa tayai, qa yit'ij: —
¡Etsi'fen wat'ij, Yatsat'axyij!— 31 Ha' Jesús qa aje'eł yijin ha' łokoi qa t'eku'mi', qa yit'ijets:
—Hayits qa nite' qi pa'nte' eqekuye'jtax. ¿Inhats'ek in ł'inqekutaaxkii?—* 32 In t'ilitji'ju'kii
ke' witinhitjii, ma' qa qeesik'ui ka' t'unik'i. 33 Ma' qa hekhewe' i'nji' ke' witinhitjii qa
wonokok'enijupju'kii ha' Jesús qa yit'ijets: —¡Qete'e' yijaa'ija in akha' pa' Łaa'sija pa' Dios!
—*

Jesús qa yamii pa' sehe' Genesaret.
(Marcos 6:53-56)

34 Qa yamiiteje'm ha' łajaika', qa t'ilit'ipha'mkii ha' sehe' Genesaret.* 35 He' tetseti'yi'
qa nikfe'lij ha' Jesús ma' qa aje'eł yamipji' łeniihe't week ha' sehe' qa tetka'xiikii he'
wanqaats'eju'. 36 Qa iyinijets qu' niwejinłi'ij qu' net'eku'metskii ha' ł'aka'the' eiju' ha'
ł'uihitjii he' wanqaats'eju'. Qa week he' hats t'eku'mets qa naxpa'lij pe' łaatsheitax.*

15

Na'aj yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' ta'łii łeji'.
(Marcos 7:1-23)

1 Ma' qa nekets ha' Jesús he' uja'x fariseol qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łii
ha' Jerusalén qa nifaakan qa yit'ijets:* 2 —¿Inhats'ek ne' ijatshenhei in nite' tek'enik'i
kekhewe' yittaxij inwets pe' inaqwa'mhitsik'i qu' jintaqsiijkii? Enewe'en nite' wa'nqa'
eku'nju' qa tekji'ijju'.—* 3 Qa nifaakanijek ha' Jesús qa yit'ij: —¿Inhats'ekek ekheweli'ł
in nite' ł'ek'eni'łik'i ka' yit'ij na' Dios qa e'mehe'ełij in ł'ek'eni'łik'i ke' łe'lijeiłe ke'
ława'mhitsik'i? 4 Qe na' Dios yit'ij: *"Ek'eenetsha qa iwqinhet iye atata qa eneneye' iye"* *(Ex
20:12)* qa *"pa'qu' nit'ijets uł'ets łe'lijei pa'qu' łatataye' qa łenene iye qa' hikpa' qa' hats jutsiqaxe'
qu' nawa'm."* *(Ex 21:17)** 5 Qa ekhewelłi'ił qa

---

* 14:19 1S 9:13; Mt 26:26; Mr 8:7; 14:22; Lc 24:30; Hch 27:35 * 14:20 Mt 16:9; Mr 6:43; 8:19; Lc 9:17; Jn 6:13 * 14:23 Lc 6:12; 9:48 * 14:25 Mt 24:23; Mr 13:35 * 14:27 Dt 31:6; Is 41:13; 43:1-2; Mt 17:7; Lc 2:10; Ap 1:17 * 14:31 Mt 6:30; 8:26; 16:8 * 14:33 Sal 2:7; Mt 16:16; 26:63; Mr 1:1; Lc 4:41; Jn 11:4 * 14:34 Jn 6:24-25; Mr 6:5; Lc 5:1 * 14:36 Mt 9:20; Mr 3:10; Lc 6:19; Hch 5:15 * 15:1 Mr 3:22; 7:1-23; Jn 1:19 * 15:2 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; 11:38; Jn 12:16; Ga 1:14; Col 2:8; He 11:2 * 15:4 Dt 5:16; Ef 6:2; Lv 20:9

łit'iłijets pa'qu' jukhewe' in łeke' qu' nit'ijets pa'qu' łatataye' qa łenene iye: “Nite' łeke' qu'
he'yifti'ts ewets qe week ke' na'lji'ijtax ye'm qa hetisji'jij pa' Dios.” 6 Pakha' qu' nit'ij aka'an
ma' qa hats nite' yiwqinhet pa'qu' łatataye' qa łeneneye' iye. Ekheweli'ł łiwu'miłfik'i
qa łili'iłij iye ka' yittaxijha na' Dios, ma' qa łijayani'ł hane'ej pe' e'lijeiłi'ił. 7 ¡Ekheweli'ł
e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e pe'qu' ejusitsi'ił! Yasinik'iha ka' yit'iłij ewets ka'
profeta'ik'i Isaías in yit'ij: 8 *“Ha'ne witset łe'lijeiłe tsiwqinhettax qa nekhewe'łe łatawjets qa tots*
*ye'miiha. (Is 29:13)** 9 *Nite' weju'łij in tsijayantax, ke' i'nq'ijatshenij łe'lijeiłe ene'*
jukhewłe.”— (Sal 78:36) 10 Ma' qa ha' Jesús qa taya'yets he' week jukhew qa efuts iye
qa yit'ijets: —Ek'eni'łha qa' menikfelitiłik'iha iye. 11 Na'aj timju' na'aj jukhew qa efu iye
nite' hik ha'ne qu' niwuł'enhet, qe pa' yiwuł'enhet yijat'ij pa'qu' jukhewe' qa efu iye, ta'łii
łeji'.—* 12 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa we'tmetinheti'm qa yit'ijets: —¿Me nite' łenikfe'lets
nekhewe' fariseol in nayu'kii in nepi'ye'ej kakha' łit'ij?— 13 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ij: —
Week pe'qu' wit'enkiye'ju' in nite' yenju' na' Tata i'ni' na' wa's, qa' netenit'ijpha'm weekij
łefitetsii.* 14 Iwejinłi'ił nekhewe'en ek'enłi'iłets, qe nekhewe'en puk'alets yojo'ok'oi
pekhewep iye puk'alets. Qu' puk'ale' pa'qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'al, ma' qa' week
nanamik'iju'kii pe'qu' koomojiju'ye'.—* 15 Ha' Pedro qa yit'ijets ha' Jesús: —Etsfeliłi'mha
pa' ikji'ha kakha' łejeyumtshenijupi'.—* 16 Qa yeku'ł ha' Jesús: —¿Me ekhewepi'ł iye qu'
mexe nite' enikfe'li'iłik'i? 17 ¿Me nite' łenikfe'li'łik'i in week na'aj uyii pa'qu' witeji'ye' qa
yamiiju' łekutjii ma' qa i'nk'ałe qa ikfik'i iye? 18 Qa pakha'łe t'atsji'łii witeji' qa ta'łiiju'
wittawe'j, qa hik ha'ne yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe'.* 19 Qe wittawe'j ta'łiiju'
ekewe'en: uł'ets witaqjamtikineyejeikii, teqek'ui, wanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe' in
hats tewhe'yeitax, wanawitjiłi'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe' in mexe hamtax łewhe'ye'ye',
t'ejtenkii, ejtitsits wotk'onłi'imkii pe'qu' netnek'enhei qa wotk'onłi'ijkii iye pa'qu' hamtax
łeq'inye'je'.* 20 Ekewe' wekwek hik ekewe' yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' qa efu
iye. Qa qu' jintekłe in mente' jiwanqa'tax qa nite' jiyiwuł'enhet.—*

Ewi'ł pe' efu tujtseika' ta'łji' nekets pa'aj pa' Jesús.
(Marcos 7:24-30)

21 Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui iye ha' i'ntaxi' qa yamii hakha' sehe' te'weyij he' witsetits
Tiro qa ha' Sidón.* 22 Ewi'ł ke' efu canaán łeiłeki' i'ni'kii hakha' sehe' qa nekets ha'
Jesús yit'unhetik'i in iyet qa yit'ij: —Yatsat'axyij, Ła's pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij.
Ke' yasi' i'nji' pa' ewi'ł inwo'met qi in yawtsheten.—* 23 Qa nite' yeku'ł ha' Jesús. Qa
he' ł'ijatshenhei qa nekets qa yit'ijets: —Iyaji'ets ne' efu qu' nak. Jiyijayanijpha'mkii in
iyet. Nite' yili'ij.—* 24 Jesús qa yit'ij: —Na' Dios ts'ukinijetsju' qu' howo'oikii hekhewe'
hamitstaxiikii kots'etets Israel łeiłets.—* 25 Qa ke' efu qa wonokok'eni'ju' ł'ejuyi'jii ha'
Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ifti'ts qeku'n yiwets wat'ij.— 26 Qa ha' Jesús qa yeku'ł:
—Nite' łe'wisijupi' qu' netitkamhiti'yij na' pan enewe' omehets ma' qa' netesti'yij ne'
nunajits łelits.—* 27 Qa ke' efu qa inku'ł qa yit'ij: —Ehe, Yatsat'axyij, qa tujłe iye ene'
nunajits łelits ne'ej łaqamhiliiju' na'aj łenilayets namifikii na'aj mesa.— 28 Ma' qa yit'ij ha'
Jesús: —Efu, hayits qa qi in nite' łesqeku'. Hane'ej qa' łunye'je' pakha' hats łisu'un qu'
łunye'je'.— Qa hik akaa'ijha pa'aj qa łe'wisju' pe' łasi'.*

Jesús qa niłinju' pe' olots wanqaats'eju'.

---

* 15:8 Ez 33:31; Col 2:22; Tit 1:14 * 15:11 Mt 15:18; Mr 7:15; Hch 10:14-15; 21:28; He 9:13; 1Ti 4:3 * 15:13 Is 60:21; 61:3; Jn 15:2; 1Co 3:9 * 15:14 Mal 2:8; Mt 23:16,24; Lc 6:39 * 15:15 Mt 13:36; 15:10,11; Mr 7:17 * 15:18 Mt 12:34; Stg 3:6 * 15:19 Ef 4:31; Col 3:8; 1Ti 6:4; Ex 20:13-16; Ga 5:19-21; Stg 2:4 * 15:20 Mt 11:18; Mr 7:2,5; 1Co 6:9-10 * 15:21 Mt 11:21; Mr 7:24 * 15:22 Gn 10:15,19; Jue 1:30-33; Mt 4:24; 9:27 * 15:23 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 15:24 Mt 10:6,23; Mr 7:27; Jn 4:22; Ro 15:8 * 15:26 Ex 22:31; 2R 9:10; Mt 8:2; Fil 3:2 * 15:28 Mt 9:22; 17:18; Jn 4:52-53

29 Ma' qa ha' Jesús qa ikik'ui hakha' i'ntaxi' qa yamiiju' ha' łotkoyek ke' kałi' Galilea.
Ma' qa' ikik'ipha'm ke' utek qa i'niju'.* 30 Olootsija he' jukhew qa efuts iye nekii ha' i'ni'.
Neka'xii he' uł'ets łewek f'oyoq f'oyoq, qa he' onqokits, qa he' puk'alets, qa he' ham
łe'lijeye', qa olots iye hekhewep iye wanqaats'eju', we'nenifikii ha' Jesús ma' qa week
niłinju'. 31 Ma' qa hik ta'łijupi' in qi in yitjułaxijpha'mkii he' jukhew qa efuts iye in yi'wen
in iyet he' hamtax łe'lijeye', qa otshimetsitsju' iye he' f'oyoq f'oyoqtax, qa he' onqokitstax
qa hats t'otsjo' iye, he' puk'alets qa yi'wenkii iye. Ma' qa hik ta'łijupi' qa yit'ijets: —¡Maa!
hayits qa łe'wisija pa' Israel łeqe Dios.—*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' jukhew yamets ikwetju'ł mil (4.000).
(Marcos 8:1-10)

32 Ha' Jesús qa taya'yets he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Hats tseq'eletij enewe' jukhew qa
efuts iye qe hats wetshetk'ewi'ł ke' nełuts in i'nyijup qa hats ham łaqe'. Nite' hisu'un
qu' hipilheninkii in mexe ham pa'qu' netuj qe i'nłi'i qu' nanajkat'axijju' łeyipkul na'
wit'ikheyi'jik'i.—* 33 Qa yit'ijiju'ł he' ł'ijatshenhei: —¿Qa pa'n qu' jintałi'iji' pa'qu' netuj
enewe'en in olots wikfi' in hami' hane'e'in pa'qu' nata'łets pa'qu' łaqe' qe ham i'ni'i'?
—* 34 Qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n uja'x pe' aqatsi'ł pan?— Hekhewe'en qa yit'ijiju'ł: —
Wetsjuk tatsaiłe (7) ne' pan qa uja'x ne' sehets łelits iye.— 35 Ma' qa inaqyaji'ij ha' Jesús
qu' week na'ni'ju'kii ha' sehe'. 36 Qa t'eku'mi' ke' siete (7) pan qa ke' sehets łelits iye
qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios. Qa napk'asitju' qa netisijju' he' ł'ijatshenhei qa hik
hekhewe' qa netisijju' hekhewe' jukhew qa efuts iye.* 37 Week he' tuj, qa iłinijju'. Qa he'
ł'ijatshenhei qa nat'a'ak'i ke' łapk'asil ke' amaneifik'i qa yenji'ju'kii he' wetsjuk tatsai (7)
qits canastul qa topolij. 38 Hekhewe' tuj ke' pan yamets ikwetju'ł mil (4.000) he' jukhew,
hekhewe'łe efuts qa nite' wetjeyumtshen, qa he' omehets iye. 39 Ma' qa in hats wetfeli'm
ha' Jesús hekhewe' jukhew, qa t'ilitji'ju'kii iye ke' witinhitjii qa ikkii iye qa yamii ha' sehe'
Magadán.*

16

Iyintaxets pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł.
(Marcos 8:11-13; Lucas 12:54-56)

1 Hekhewe' fariseol qa he' saduceol iye qa namii ha' Jesús qu' nijaajin, qa iyintaxijets
qu' nethinij pa'qu' pakha' łunye'je' na' wa'sji'.* 2 Qa ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijiju'ł: —
In metiyu'ju' ne' junu' ekheweli'ł łit'iłijets in qi qu' łe'wise'kii qe na'l pa'qu' s'eye' na'
wa'sji'. 3 Qa in leefiju' ekheweli'ł qa łit'iłijets qu' uł'axekii qe na'l na'aj s'e' qe i'ni' na' wa's
qa a'taxiju'ł iye. Ehe, ekheweli'ł in łenikfe'li'łets pa' łunye'j ha'ne wa'sji' qa ¿inhats'ek
in nite' łenikfe'li'łets ekewe' jutsiqetstaxij ha'ne łahats'ij? 4 Enewe' hane'ej jukhew qi in
uł'ets qa nite' ewi'łłi'i' iye nakha' yijayantax iyintaxets qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham
łunye'ji'iju'ł, qa nite'łe łeke' qu' net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł. Ewi'łłe hatse'
qu' net'ethinheti'yij qu' hik łunye'je' ka' łunye'jkii ka' profeta'ik'i Jonás.— Ma' qa' ha'
Jesús in yili'ij qa' ikik'ui.*

Pe' łeqe levadura pekhewe' fariseol.
(Marcos 8:14-21)

5 In yijawe'jiiteje'm iye he' ł'ijatshenhei ha' łajaika' ke' kałi' qa nitapi'ii qu' neka'x
łaqatse' pane'. 6 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Qeku'nek, jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura nekhewe'
fariseol qa nekhewe' iye saduceol.—* 7 Qa he' ł'ijatshenhei qa yifaakateji' aka'an qa

* 15:29 Mr 7:31-37; 9:43; Mt 9:8; 18:8 * 15:31 Is 29:23; Lc 1:68; Hch 13:17 * 15:32 Mt 14:14-21 * 15:33 Mr 8:4; 2Co 11:26; He 11:38 * 15:36 Mt 26:27; Lc 22:17; Jn 6:11,23; Hch 27:35; Ro 14:6; 1Co 10:30 * 15:39 Mr 3:9; 8:10 * 16:1 Mt 12:38-39; Lc 11:16; 1Co 1:22 * 16:4 Mt 4:13; 21:17; Lc 11:29 * 16:6 Mt 3:7; 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9

yit'ijju': —Ma in nite'ek jiteka'x pane'.— 8 Qa ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets, qa yit'ijji'ju': —
Ekheweli'ł hayits qa łesqeku'uł, ¿inhats'ek in łit'iłijets qu' hamitse' ine'm inqatse' pane?*
9 ¿Me nite' łenikfe'lik'i in hentisijju' ke' lee'fij (5) pan he' lee'fij mil (5.000) yamets he'
jukhew? ¿Qa pa'n uja'x ke' łaqaxpalii topolij he' canastul?* 10 ¿Me hats łantapi'iłik'i
iye in hentisijju' ke' wetsjuk tatsai (7) pan he' ikwetju'ł mil (4.000) yamets he' jukhew?
¿Qa pa'n uja'x iye ke' łaqaxpalii topolij he' canastul? 11 ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets
yakha' in nite' k'iyetij pa'qu' pane', qe k'iyetij yijat'ij qu' jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura
nekhewe' fariseol qa ne' saduceol iye?—* 12 Ma' qa nikfe'lik'iha hekhewe'en ha' Jesús in
nite' iyetij ne'ej levadura yetsji'ł ne'ej pan, qete'e' kekhewe' i'nq'ijatshenij he' fariseol qa
he' saduceol iye.*

Jesús łakha'ija pa' Cristo.
(Marcos 8:27-30; Lucas 9:18-21)

13 Ha' Jesús in hats yamets ha' sehe' te'weyij ha' witset Cesarea de Filipo, qa nifaakanji'ju'
he' ł'ijatshenhei: —¿Pa'n ł'anyejeyij ene' jukhew ha'ne Ła's na' Jukhew?— 14 Qa yeku'ł he'
ł'ijatshenhei: —Uja'x he' yit'ijets in akha'te' ka' Juan Bautista'ik'i, qa uja'x he' yit'ijetsek
in akha'te' pa' Elias'ik'i, qa hekhewep qa yit'ijetsek in akha'te' pa' Jeremiasik'i qa yumtitax
iye pekhewep profeta'ik'i.—* 15 Qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Qa ekheweli'ł,
¿łekpa' łetsumti'iłiikiyek qu' yakha'ye'?— 16 Qa ha' Simón Pedro qa yeku'ł qa yit'ijets:
—Akha' pa' Cristo, Łaa'sija pakha' nite' wa'm Dios.—* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qi qu'
e'łe'wisi'imkii, Simón, ła's ha' Jonás, qe nite' pa'qu' jukhewe'łe qu' nethinij in łenikfe'lets
aka'an, qe ewi'łłe na' Tata i'ni' na' wa's in nethinij qa łenikfe'lets aka'an.* 18 Yakha' hit'ij
ewets, in akha' e' Pedro, ute łasi', qa ene' qi ute qa' hik ene' haqsi'jipji' ne' yi'lijtsitjii. Qi qu'
net'un, qa nite' yeqenijanij hatse' na' łe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).* 19 K'ełisij ne' łejinjei
na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa pa'qu' ophe'ł ha'ne sehe' ipji' qa' hik łunye'je'jeek na' wa'sji'
qu' not'opheł itii, qa pa'qu' iwejin ha'ne sehe' ipji' qa łunye'je'jeek qu' netwejinhetii iye
na' wa'sji'.—* 20 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei qu' hasu'uj nenfel'ekuni'm
pe'ye' in łakha'ija pa' Cristo.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 8:31–9:1; Lucas 9:22-27)

21 Qa hik aka'aj ha' Jesús qa nifeeli'mha he' ł'ijatshenhei in łakha' qu' namii hatse'
ha' Jerusalén qa he' tenek'enhe'yij ha' witset qa hekhewe' iye tenek'enhe'yij he' pa'il
qa he' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei qu' qi qu' naatsheten hatse'. Qa yit'ijets qu'
nilan qa' iła'xe'łe iye qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts.* 22 Ha' Pedro qa ikijfik'i ha' Jesús
qe qa' naq'ayinij aka' yit'ij, ma' qa yit'ijets: —¡Nite' hisu'un qu' łexke'yi'ij kakha'an pa'
Dios, Yatsat'axyij! ¡Aka'an nite' łeke' qu' ejunye'je'kii!— 23 Qa ha' Jesús qa tetwek'ela'xets,
qa yit'ijets ha' Pedro: —Me'niton ye'mii, Satanás, hik ejunye'j ne'ej ute qu' hilanifi qa'
natsamju', qe akha' nite' łijamti'ets pa'qu' nisu'un na' Dios, qe uja'xłe eke' yisu'un ene'
jukhewłe.—* 24 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un
qu' natsjayanija, qa' nili'ij pa'qu' łakhayełetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' łeqe
cruze'* qa' natsjayan.* 25 Qe pa'qu' nisu'un pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji', qa qu' nawa'm qa'
hami'im hatse'. Qa pakha'łe qu' nite' nana'yi'ij pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji' qe ta'ł yiwets,
qa qu' nawa'm qa' nana'li'm pa' witiła'x.* 26 Qe, ¿łek pakha' qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe'

---

* 16:8 Mt 6:30; 8:26; 14:31; Lc 12:28 * 16:9 Mt 14:17-21; 15:34-38 * 16:11 Mt 3:7; 16:6; Mr 8:15; Lc 12:1 * 16:12 Mt 5:20; 17:13; 23:3 * 16:14 Mt 14:2; 17:10; Mr 6:15; Lc 9:8; Jn 1:21 * 16:16 Mt 1:16; Jn 11:27 * 16:17 Jn 1:42; 21:15-17; 1Co 15:50; Ga 1:16; Ef 6:12; He 2:14 * 16:18 Mt 18:17; Hch 5:11; 7:38; 8:1,3; 9:31; 11:22,26 * 16:19 Is 22:22; Mt 18:18; Jn 20:23; Ap 1:18; 3:7 * 16:20 Mr 8:30; Lc 9:21 * 16:21 Lc 9:22-27; Mt 17:9; 20:18; 27:63; Lc 24:7; Jn 2:19 * 16:23 2S 19:22; Ro 8:5,7; Fil 2:5; 3:19; Col 3:2 * 16:24 "T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze'" ikji' qu' netk'enetsha pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * 16:24 Mt 10:38; Lc 14:27 * 16:25 Mt 10:39; Jn 12:25

qu' natsat'axtaxij ha'ne week sehe' ipji' qa ham łi'im na' witiła'x na' wa'sji'? ¿Qa łekpa' iye
qu' niłeyijkitiju'ł pa'qu' jukhewe' qu' nataqha'yets pa'qu' łiła'xe' na' wa'sji'?* 27 Qe ha'ne
Ła's na' Jukhew te'nilit'ijju' hatse' na' qi łesa'x na' Łatata qa ne' łaqa angelits iye. Ma' qa'
ha'ne Ła's na' Jukhew *qa' nijaninij week ewiłei in łunyejeyek pe'qu' naqsiijkii.* *(Sal 62:12)**
28 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, enewe' uja'x hane'e'in mente' naxju' hatse' qa' ni'wen ha'ne
Ła's na' Jukhew namijju' qu' netnek'enhei.—*

17

Jesús qa tujtseika' pa' łunye'j pa'aj.
(Marcos 9:2-13; Lucas 9:28-36)

1 In naxijik'i ke' ewi'ł tatsai (6) nełutsik'i ha' Jesús qa ikijfik'i ha' Pedro qa ha' Jacobo
(Santiago) qa hakha' iye łejefełe ha' Jacobo, Juan. Qa uja'xłi'iłkii in iki'łik'ipha'm ke'
qipha'm utek.* 2 Qa hik hakha'a' pa'aj qa we'nethinets ha' Jesús in tanalit pa' łunye'j. Ma'
qa pa' łeju's leppepep hik łunye'j ne' junu' qa pe' łeqhinatai qa tujji'ha in foo'ija.* 3 Qa
laxa iye pa'aj pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i tafaakate'yi'łju' pa'aj ha' Jesús. 4 Ha' Pedro
qa yit'ijets pa'aj ha' Jesús: —Yatsat'axyij, hayits qa łe'wisi' ha'ne ju'uni'. Qu' isu'un qa
haqsiiłijkii wetshetk'ewi'łe' wititsil łelitse', ewi'ł pe'qu' etsi'yi'ij qa ewi'ł pe'qu' Moisés
łetsi'yi'ijek qa pekhep iye qa' łetsi'yi'ijek na' Elías.—* 5 In mexe iyet pa'aj ha' Pedro qa
nametsju' pa'aj pe' tujji'ha wasi' qa tit'oyijju' pa'aj qa hikpe' nokes ji'teje'm pa' iyet qa
yit'ij pa'aj: —Hane'en hik ha'ne Ya's qi in hisu'un, hik ha'ne qi in tsi'sinheti'mkii. Qa
hik ha'ne ek'eni'łik'iha pa'qu' nit'ij.—* 6 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an he' ł'ijatshenhei qa
namju'kii, weniipinju'kii pa'aj qa qi in nijiwei.* 7 Ha' Jesús qa ikets pa'aj qa t'eku'metsju'kii
qa yit'ijets pa'aj: —Eniyi'łpha'mkii. Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł.—* 8 Qa yejełtaxik'ipha'm pa'aj
qa hats hamits pekhewep hats ewi'łłekii pa'aj ha' Jesús. 9 In tepilik'uiju'kii iye ke' utek,
ha' Jesús qa yiyaji'ijets pa'aj qu' hasu'uj nenfel, qa yit'ijets: —Hasu'uj enfeli'łi'm pe'ye'
aka' łi'weni'ł. Hatse'łu' qu' iła'xe'tax iye ha'ne Ła's na' Jukhew qa' enfeli'łkii yijat'ij.—*
10 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa nifaakanij ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Inhats'ek ne' i'nq'ijatshenij
ke' Moisés łe'lijei in yit'ijets qu' nonjo qu' nanam pa' Elias'ik'i qa ink'aye'łe pa' Cristo?—
* 11 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yijaa'ija qu' nanam hatse' pa' Elías, qa' hikpa' week naqsi'jju'
hatse' ekewe' wekwek.* 12 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets ka' Elías in hats namtax qa nite'łe
nikfe'lij, qe łeqfenyejeyij yijat'ij kakha' łekhewełłe in yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij. Qa hik
qu' łeqfenyejeyi'ij iye hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' naatsheten iye nekhewe'en.— 13 Ma'
qa he' ł'ijatshenhei qa nikfe'lik'i in kakha'łe Juan Bautista'ik'i in iyetij.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł omeła's.
(Marcos 9:14-29; Lucas 9:37-43)

14 In yamii iye ha' i'ni' he' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa nekets ha' ewi'ł jukhew
qa wonokok'enijupju' qa yit'ijets: 15 —Yatsat'axyij, enq'eletij wat'ij ha' ya's, qe qi qa ift-
saxji'ijji' qa nekji'jets pa' łaja'me't, ma' qa yik'elelinhetji'ijkii qa hats qi in wanqaats'e', qe
olotsij in namijji'ju' na'aj fe't qa olotsij iye in namijji'ju' na'aj iweli'. 16 Hats henka'xtaxets
ene' ijatshenhei qa nite'łe łeke' qu' niłin.—* 17 Ha' Jesús qa yeku'ł qa' yit'ij: —Peijaat'ij,
enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne łahats'ij hayits qa qi in inqeku' qa uł'ets iye. ¿Pa'n
ipłu'uk'ui qu' mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił eju'ł?
Enka'xi'ł met hane'e'in pa' omeła's.—* 18 Ha' Jesús qa yaq'ayinij qa pa' inwo'met qa

* 16:26 Sal 49:7-8; Lc 12:20 * 16:27 Mt 26:64; Mr 8:38; Hch 1:11; 1Ts 1:10; 4:16; Ap 1:7 * 16:28 Mt 4:23; 10:23; Hch 20:25 * 17:1 Mt 26:37; Mr 5:37 * 17:2 Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3; 2Co 3:18; Ap 1:16; 10:1 * 17:4 Mr 9:5; Lc 9:33 * 17:5 Is 42:1; Mt 3:17; Mr 1:11; Lc 3:22; Hch 3:22; 2P 1:16-18 * 17:6 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 17:7 Dn 8:18; 9:21; 10:10; Mt 14:27 * 17:9 Mr 9:9-13 * 17:10 Mal 4:5; Mt 11:14 * 17:11 Mal 4:6; Lc 1:16-17 * 17:16 Mt 10:1; Mr 6:7; Lc 10:17 * 17:17 Jn 14:9; 20:27; Fil 2:15

ikik'uifik'i hakha'an. Ma' qa hik akaa'ijha ha' omeła's qa hamiikii pa' łunye'jtax.* 19 Ma'
qa he' ł'ijatshenhei qa uja'xłi'iłkii in tafaakate'yi'ł ha' Jesús, qa nifaakanij: —¿Inhats'ek
yekheweli'ł in nite' łeke' qu' hiwutsheni'łfik'i pa' inwo'met?— 20 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —
Qe łammi'słe in nite' ł'inqekutaxi'ł, qe yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, qu' hik łuk'eye' ne'ej
mostaza ło' pa'qu' nite' eqekuyejeyi'ił qekha łeke'ye'tax qu' it'iłijets ene' utek: "Ijayik'ui
ha'ne ła'ni' qa' tujtseika'ye' pa'qu' ni'i'." Ene' utek qekha net'ijaitax. Hamtax pa' qek nite'
łeke'ye'tax qu' aqsiiłijkii.* 21 Aka'an in łunye'j pa'qu' inwo'met'e nite' ikfik'i, qe ewi'łłe
yijat'ij qu' nukinfik'i pa'qu' niyiinija qa nite' tek iye.—

Ewi'łij iye pa' Jesús in nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 9:30-32; Lucas 9:43-45)

22 In mexe i'ni' wete'm ha' Galilea łeqe sehe', ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —
Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' jukhew.* 23 Ma' qa' nilan, qa qu' namets
wetshetk'ewi'ł nełuts qa iła'xe' iye.— Hekhewe'en qa qi in ika'metetskii in yepi'ye' ej
aka'an.

Pe' yijaninkii t'ejuyets pe' witlijtsitjii.

24 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei in yamets ha' witset Capernaum qa hekhewe' yijanin
wo'oi ł'astai qu' net'ejuyets ke' witlijtsitjii qa nekii ha' Pedro qa nifaakan: —Na' aqa
maestro'oł ¿me nite' yijaninji'ij ke' qi witlijtsitjii?—* 25 Qa yeku'ł ha' Pedro: —Hats
yijaninji'ij.— Ma' qa in uyifi ke' wititsi' ha' Pedro, qa ha' Jesús qa aje'eł nojo'ojpha'm in
nifaakanij aka'an ha' Pedro in mexe ham yit'etaxij, qa yit'ijets: —¿Pa'n łumti'ek Simón qu'
łunye'je' aka'an? Week pekhewe' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe', ¿pa'n łii pe' iyinijets qu'
nijaninji'ij pe' wekwek? ¿Me pekhewe' łelitsłe? ¿Me i'nłi'i pekhewe' tujtseikal?—* 26 Qa
yeku'ł ha' Pedro: —Pekhewe' tujtseikal.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ye'ehe, qa pe' łelits qa'
hik pekhewe' qu' nite' nijanine'. 27 Qa qu' hasu'uj na'nayu' ine'm pe'ye', ma'aiju' ne' kałi'
qa' aqaqanhen, qa pa'qu' nojo qu' aqaqanhene'ye' qa' hikpa' i'wenji' łeji' pe'qu' ł'astaki'ye'
qa hik pekhe'ye' qa' hijaninij qa' akhap iye qu' ijaninij iye. Qa' eka'xii qa' łisij.—*

18

¿Łek pakha' les qiji'?
(Marcos 9:33-37; Lucas 9:46-48)

1 Qa hik pakha'aj he' ł'ijatshenhei qa nekets ha' Jesús, qa nifaakan: —¿Łek pakha' les
qu' qiye'ji' hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Dios?—* 2 Ha' Jesús qa taya'yii ha' ewi'ł omeła's.
Ma' qa yinhinji'ju łeqewuk'u, 3 qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekheweli'ł qu'
nite' meni'nk'aihiti'ił qa qu' nite' ejunyejeyi'ił ne'ej omehets, qa' nite' niyi'ił ji'teje'm
na' tenek'enheiji' na' Dios.* 4 Qa hik ta'łijupi', pa'qu' łunye'je' in nite' weniwqinhet in
łunye'jek ha'ne omeła's, qa' hik pakha'ye' qu' les qiye'ji' in i'nji'teje'm na' tenek'enheiji'
na' Dios. 5 Qa pa'qu' neneqjunu'uj pa'qu' ewi'ł omeła'se' hik łunye'j hane'en qu' nata'łets
ka' yii, qa yakha'łe in neqjunu'yij. 6 Qa pakha'łe qu' naqsijkinenijkii pa' uł'ax enewe'
tek'en yiwets mente' qits, qa les łe'wis qu' not'opheł iti'yijifi łaqawe'j ewi'ł qi ute qa'
netwumhitiiji'ju' pa'qu' qi lejtaxe'.* 7 ¡Peijaat'ij hatse' ha'ne sehe' ipji' qe ta'łets pekhewe'
yatsat'etsipji' hane'en in inqaqsijkinenijkii pa' uł'ax! Qe ham niyejini'ik'ui qu' łunye'je'kii
aka'an. ¡Qa hiye' ha'nus pa'qu' jukhewe' i'nłi'i efu qu' nata'łets in yaqsijinenijkii pa' uł'ax
pakhape' iye!* 8 Qa qu' nakha'ye' okoi, i'nłi'i qu' nakha'ye' ef'i' qu' nata'łets in łaqsiijkii
pa' uł'ax, qa' isa'xii qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' łe'wise' qu' ewi'łe'łe okoi i'nłi'i

---

* 17:18 Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35; Jud 9 * 17:20 Mt 21:21-22; 13:31; Mr 9:23; 11:23; Lc 17:6; Jn 11:40; 1Co 13:2 * 17:22 Mt 16:21; 20:17; Mr 8:31 * 17:24 Ex 30:13; 38:26; Mr 9:33 * 17:25 Mt 22:17,19; Mr 12:14; Ro 13:7 * 17:27 Mt 5:29; Jn 6:61 * 18:1 Mt 9:10; 22:24; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 3:35; 6:3; Hch 6:1; 13:20 * 18:3 Mt 5:20; 7:21; 19:14,23-24; Mr 9:47; 10:15; Lc 18:17; 1Co 14:20; 1P 2:2; Jn 3:5 * 18:6 Mt 20:20-28; Mr 9:42; Lc 17:2; 1Co 8:12 * 18:7 Mt 26:24; Lc 17:1; 1Co 11:19

qu' ewi'łe'łe ef'iye' qu' niji'teje'm na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' ewumhitiiji'ju' pa'
fe't nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' okoyei i'nłi'i ne' ef'iyei.* 9 Qa qu' nekhe'ye' oto' qu'
naqsijinenijkii pa' uł'ax, qa' enit'ijpha'm qa' iton e'mii pa'qu' iwu'mji'. Les qu' łe'wise' qu'
ewi'łe'łe otoye' qu' niji'teje'm na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' ewumhitiiji'ju' pa' fe't
nite' yili'ij qu' weeke' wetets ne' otoi.—*

Pe' hamiikii kots'etax.
(Lucas 15:3-7)

10 —Hasu'uj uteni'ł pa'qu' ewi'łe' enewe' mente' qits, qe yakha' hit'iłij ewets in na'l
nekhewe' łaqa angelits enewe'en i'nji' ene' wasits, qa nekhewe'en qa week łahatsiyij
ikji'jets na' Tata i'ni' na' wa's.* 11 (Qe ha'ne Ła's na' Jukhew nam qe qa' nowo'oikii qu' niłin
pakha' qu' hame'taxiikii.)* 12 ¿Pa'n łumti'ił qu' łunye'je'? Pa'qu' jukhewe' qu' nana'li'm
pe'qu' cien (100) łełinheye' kots'etets qa ewi'ł pe'qu' hami'iikii, ¿me nite' yiwejinłe eku'ni'
pa' tseenepha'm pe' noventa y nueve (99) qa' mexe nowo'oikii pe' kots'etax hamiikii?
13 Yijaa'ija in łe'wisi'mkii in na'l pe' noventa y nueve (99), qa in yi'wen pe' ewi'ł hamtaxiikii
qa les qi'ija in łe'wisi'mkii. 14 Hik aka' łunye'j na' Atata'ał i'ni' na' wa's, nite' yisu'un qu'
ewi'łe' pa'qu' hami'iikii ene' mente' qits.—

¿Pa'n łunye'j qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa'qu' ejefeye'?
(Lucas 17:3)

15 —Qa pa'qu' ejefeye' qu' naqsi'j e'mijkii pa' uł'ax, ma'ai qa' ujaxełi'ił wetju'ł qu'
afaakate'yi'łju', qa' enfeeli'mha pa' uł'ax yaqsi'j e'mijkii. Qa qu' netk'en'eju'ł, ma' qa'
e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye.* 16 Qa qu' nite'łe netk'eni'ik'i pa'qu' ittaxijets ma' qa' eqe'mets iye
ewi'łe' i'nłi'i qu' wetsjuk'e pe'qu' ijts'eyek'i'ii, hats'inha pe'qu' nit'ij *qa' week jutsiqetsi'ija
qu' nata'łets pekhewe' qu' wetsjuk'e i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' in ijts'eyek.* *(Dt 19:15)**
17 Qa qu' nite' netk'eni'ił eju'ł iye qa' enfeli'łi'm pe' witlijtsitjii. Qa qu' nite' netk'eni' iju'ł
iye pe' witlijtsitjii, ma' qa' hik eqjunyejeyi'iłij pekhewe' yeqeku' na' Dios qa pe' yijaninkii
wekwek judioltax qu' net'ejuyets pa' witset Roma. * 18 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pa'qu'
ophe'łi'ł ha'ne sehe' ipji', qa' hik łunye'je'jeek qu' not'ophełitii na' wa'sji'pha'm. Qa pa'qu'
iwejini'ł ha'ne sehe' ipji' qa' łunye'je'jeek iye qu' netwejinhetii iye na' wa'sji'pha'm. *
19 Qa hit'iłij ewets iye aka'an, qu' wetsjuk'e ekheweli'ł pe'qu' net'ekumij wetjułha pa'qu'
nisu'un qu' niyinets ha'ne sehe' ipji', qa na' Tata i'ni' na' wa's qa' naqsiimijkii. 20 Qe
pa'qu' na'ni' pe'qu' wetsjuk'e i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' qu' nonot'axij wetju'ł ka' yii qa
yakha' qu' ha'nji'ju' łeqewuk'u pekhewe'en.— 21 Ma' ha' Pedro qa ikets, qa nifaakan: —
Yatsat'axyij, ¿pa'n uja'xij qu' naqsi'j ye'mijkii pa'qu' uł'axe' pa'qu' yejefeye' qa yakha'
qa' hisu'unji'ij qu' ye'łe'sitsi'ił wetju'ł? ¿Me siete'ej (7)?— * 22 Ha' Jesús qa yit'ijets: —
Nite' hit'ij ewets qu' sieteye'łi'ij (7), les łe'wis yijat'ij qu' hit'ij ewets qu' setentayi'ij (70)
qu' sieteyi'ij (7). 23 Qa hik ta'łijupi', na' tenek'enheiji' na' Dios qu' jintejeyumtshenijupi'
in hik łunye'j pa'qu' ewi'ł qi wittataye' in yisu'un qu' nenikfe'lets pe' ł'ekumhifkinel
pe' łeqejkunenhei. 24 In i'nk'a yejeł qa tetka'xii pa' ewi'ł olots pe' ł'ekumhifkinel olots
millonits yamets. 25 Pakha' witqejkunenek in ham pa'qu' nijaninij pe' ł'ekumhifkinel,
ma' qa pa' wittata qa inaqyaji'ij qu' ne'tninei qu' hik łunye'je' qu' witłinek'e weeki'ł pe'
łewhe'ye' qa' pe' łelits iye, qa week iye pe' na'ltaxi'm in yatsat'etstaxij qa' łaja'yi'ij pe'
ł'ekumhifkinel.* 26 Ma' qa pa' witqejkunenek qa wonokok'enifi pa' łaqa patun, qa yit'ijets
pa'aj: "Patun, enq'eletyij. Hasu'uj itaqsunijup wat'ij. Week łek hijanin hatse'." 27 Pa'
patun qa qi in neq'eletij qa week yiwu'm pe' ł'ekumhifkineltax qa yiwamhitik'i. Ma' qa
yuki'nfik'i qa yiwejinłe. 28 In ikfik'i pa'aj pa' witqejkunenek qa we'tweni'ł pa'aj pakhap

---

* 18:8 Mt 5:30; 25:41; Mr 9:43 * 18:9 Mt 5:22,29; Mr 9:47 * 18:10 Est 1:14; Lc 1:19; Ap 8:2; Sal 34:7; 91:11; He 1:14; Mt 6:29; 25:40,45; Lc 15:10 * 18:11 Mr 2:10; Jn 2:25 * 18:15 Lv 19:17; Ga 6:1; 2Ts 3:15; Stg 5:19; 1P 3:1 * 18:16 Nm 35:30; Jn 8:17; 2Co 13:1; 1Ti 5:19; He 10:28 * 18:17 Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4; Ro 16:17; 1Co 5:9; 6:1-6; 2Ts 3:6,14; 2Jn 10 * 18:18 Mt 16:19; Jn 20:23 * 18:21 Lc 17:3-4; Col 3:13 * 18:25 Ex 21:2; Lv 25:39; 2R 4:1; Neh 5:5,8; Lc 7:42

witqejkunenek iye ł'ithayife'ej pa'aj pa' yithayiki. Pakha'an t'eku'mi' pa'aj pe' łaq'astai,
nite'łe olotstax. Qa t'ilit'ets pa'aj qa yeqes'ulkatifi łaqawe'j pa'aj qa yit'ijets: "¡Yape
atsjanin ke' ł'eku'mi' yaq'astaiyik'i!"* 29 Pakha'an qa wonokok'entaxifi qa yittaxijets pa'aj:
"Enq'eletyij, hasu'uj itaqsunijup wat'ij. Week łek hijanin hatse'." 30 Qa pakha'an qa nite'łe
neq'eletij qa yeka'xii pe' witq'ophełitjii qa yuihinifi qa yophe'ł pa'aj qa' i'nk'ałe niwejin
qu' week nijanin pe' ł'ekumhifkinel. 31 In yi'wenij pekhewep iye witqejkunenhei pakha'an
aka' łeqfenye'j łewek qa qi in yaats'e'ej pa'aj pekhewe'en, ma' qa nifeli'm pakha' łaqa
patun wete'm pa' łeqfenye'j łewek pa' ewi'ł. 32 Pa' patun qa inq'ukinii qu' netetka'xii qa
yit'ijets pa'aj: "Witqejkunenek, akha' qi in uł'ax. Yakha' k'ewejinłe. Hiwu'm ek'ui qa
hiwamhitik'i iye ke' ekumhifkinel qe ł'iyinij yiwets qu' ne'sq'elet'ej. 33 Qa akhaptax iye
qek enq'eletij iye na' ithayife in yijunye'jek in tseq'elet ej."* 34 Pa' patun qi in nayu'um
pakha'an qa inaqyaji'ij qu' not'ophełitii qa' nattanithenhetii iye ipłu'ui qu' week nijanin
pekhewe' ł'ekumhifkinel qa' netwejinhetii. 35 Aka'an hik aka' qu' łeqfenyejeyi'ił ej na' Tata
wa'sji' qu' nite' weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa'qu' ejefeyi'ił.—*

19

Jesús qa iyetij in t'ejuyets na'aj weqle.
(Marcos 10:1-12; Lucas 16:18)

1 Ha' Jesús in yili'ij in nifel ekewe'en, qa ikik'ui ha' Galilea qa yamii ha' łeqe sehe'ek
ha' Judea nełu'uju'ł te'weyii ha' łajaika' ai ha' haqqi' Jordán.* 2 Ma' qa olootsija iye he'
yijayaniiteje'm, qa hik hakha'a' qa niłiniju' he' wanqaats'etaxju'.* 3 Uja'x he' fariseol qa
nekets qu' nijaajin, ma' qa nifaakan: —¿Me łenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu' neweqle'eł
pe'qu' łewhe'ye'ye' in na'l pa'qu' nata'łijupi'?—* 4 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' łejełi'ł
ke' we'nika'ajji', nakha' naqsi'jju' in i'nk'aa'ija ha'ne week *yaqsiijkii pa' jukhew qa pe' efu?*
*(Gn 1:27)** 5 Qa yit'ij iye ke' we'nika'ajji': *"Qa hik ta'łijupi' pa'qu' jukhewe' qu' nak'esik'ui ł'alhei,*
ma' qa' ewi'ł na'ni'łi' pe'qu' łewhe'ye'ye', qa in wetsjuktax qa hats ewi'łłe pa' wit'ese'n." *(Gn*
*2:24)** 6 Ma' qa hats nite' wetsjuk, hats ewi'ł pa' wit'ese'n. Qa hik ta'łijupi' hasu'uj pa'qu'
nak'esinhetje'm pekhewe' hats ewi'ł yeni' pa' Dios.— 7 Pekhewe'en qa yit'ijets iye pa'aj: —
¿Qa inhats'ek pa' Moises'ik'i in inaqyaji'ij pa'aj *pe'qu' efuye' qu' netesti'yij pa'qu' witfaakanek'e*
t'ejuyets qu' neweqle ma' qa nakik'ui pa'qu' łewhe'ye'ye'?— *(Dt 24:1-4)**
8 Qa yit'ijiju'ł ha' Jesús: —Qe t'units pe' atawjetsi'ł, ham eq'iltaxitsi'ił. Qa ka' Moises'ik'i qa
łexkeliłij e'm qu' meweqle'ełju' pe' ewhe'yetsi'ł. Qa nite'łe hik aka' qu' łunye'je' in yojo.
9 Yakha'łe qa hit'iłij ewetsek pakha' qu' nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' ma' qa łewhe'ye'yi'ij iye
pekhepe' efu ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwuł'ax (adulterio). Qa qu' nata'łłe'ets pe'qu'
efuye' in wanawitji'ił pakhape', ma' qa pa' jukhew qa hats nite' yaqsiijkii aka' witwuł'ax
(adulterio) qu' łewhe'ye'yi'ij pekhepe'.—* 10 Qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijju': —Ye'ehe, qu'
hik aka' łunye'je' in t'ejuyets na'aj jukhew qa ne'ej łewhe'ye', qete'e' les łe'wistax pa'qu'
jukhewe' qu' hasu'uj netewhe'yei.— 11 Qa yeku'ł ha' Jesús: —Nite' week qu' łeke'ye' qu'
net'eku'mi' qu' łunyejeye' aka' łit'iłijets. Uja'xłe pe'qu' netisij na' Dios qa' net'eku'mi'
qu' łunyejeye' aka'an.* 12 Qe na'l pe' ta'łij ji'teje'm wittawe'j in uł'ets pe'qu' łeqełeye'
qa nite' łeke' qu' netewhe'yei. Qa na'l iye pe' wetwu'młe pe' łeqełei yiwu'mik'ui ene'
jukhew. Qa pekhewepłe qa łekhewełłe in wanaqsi'jłetijkii in hik łunyejei qu' newetwu'm
łeqełei, qe ta'łets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Pakha' qu' łeke'ye' qu' net'eku'mi' aka'an,
qa' net'eku'mi'.—

---

* 18:28 Mt 20:2; 22:19; Mr 6:37; 14:5; Lc 7:41; 10:35; Jn 6:7 * 18:33 Mt 6:12; Ef 4:32; Col 3:13; 1Jn 4:11 * 18:35 Pr 21:13; Mt 6:14; Stg 2:13 * 19:1 Mt 7:28; Lc 9:51; Jn 10:40 * 19:2 Mt 4:23; 12:15 * 19:3 Mt 5:31; Jn 8:6 * 19:4 Gn 2:18; 5:2; Mt 21:16 * 19:5 Mal 2:15; 1Co 6:16; Ef 5:31 * 19:7 Mt 5:31 * 19:9 Mt 5:32; Lc 16:18 * 19:11 Mt 13:11; 1Co 7:7

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Marcos 10:13-16; Lucas 18:15-17)

13 Ma' qa tetka'xii ha' Jesús he' uja'x omehets qe qa' net'eku'mipji' łesinjel qu' niyinipji'.
Qa he' ł'ijatshenhei qa yaq'ayintaxij hekhewe' neka'x he' omehets. 14 Ma' qa ha' Jesús qa
yit'ij: —Enwejini'ł met ne' omehets, hasu'uj aq'ayini'łij qu' nenek yiwets, qe nekhewe'
i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunyejei nekhewe'en.—* 15 Ma' qa in hats yili'ij
in t'eku'mipji'kii łesinjel he' omehets, qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi'.

Pa' ewi'ł jutjana'x yiwq'axin wekwek.
(Marcos 10:17-31; Lucas 18:18-30)

16 Ewi'ł ha' jutjana'x namii ha' Jesús qa nifaakan: —Maestro, ¿pa'n łunye'j pa'qu' łe'wise'
qu' haqsiijkii hats'inha qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?—* 17 Ha' Jesús qa yeku'ł:
—¿Inhats'ek in łatsfaakanij pakha' t'ejuyets pa' łe'wis? Ewi'łłe nakha' łe'wis. Qa qu'
isu'un qu' nana'l e'm na' witiła'x qa' ek'enik'iha ke' yit'ij nakha'an tisij ka' Moises'ik'i.
— 18 Qa yit'ij ha' jutjana'x: —¿Qa pa'n ikji' pakha'an kekhewe'en?— Qa ha' Jesús qa yeku'ł
iye: *—Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj ejtenij qu' a'qapi'i pekhepe' iye efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj
ejtenkii. Hasu'uj mowotk'onłi'imkii pa'qu' netnek'enhei.* * 19 *Iwqinhetji' qa ek'eenetsha iye pa'qu'
atataye' qa enene iye. Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.*
— *(Ex 20:13-16)* * 20 Qa ha' jutjana'x
qa yit'ij: —Week ekewe'en yakha' qi in heik'enik'i qa haqsiijkii iye. ¿Qa pa'n łunye'j pa'qu'
mexe hami'ik'ui qu' haqsiijkii?— 21 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' isu'un qu' atsathenija, yape
ma hane'ej, qa' ihinijkii week pekhewe' na'l e'm. Qa pe'qu' łajale' qa' week łisij nekhewe'
if'iljetsits ham yiwq'axine', qu' hik aka' eqfenye'ji'ij ma' qa' nana'l e'm yijat'ij nekhewe'
łe'sits t'ejuyets na' wa'sji'. Ma' qa' i'nk'ałe etpil qa' enek qu' atsjayan.—* 22 Ha' jutjana'x
in yepi'ye' ek'i aka'an, qa ik qi in uł'axi'mkii, qe łakha' qi in yiwq'axin wekwek. 23 Ha'
Jesús qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in jutsitaxija pa'qu' qi
wekwek niwq'axin qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.* 24 Hit'iłij ewets iye in les
qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ats'etaxe' qu' nuyii ne'ej tawjena'x łoto', qa nite' hik łunye'j
pa'qu' qi qu' niwq'axin wekwek in jutsitaxija qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.
—* 25 In yepi'ye' ej aka'an he' ł'ijatshenhei, qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —Maa,
¿qa pa'n łii pa'qu' łeke'ye' qu' nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios?— 26 Qa ha' Jesús qa
yejeł ji'teje'm qa yit'ijji'ju': —Ene' jukhewłe jutsitax qu' naqsi'jłetaxijkii aka'an. Ewi'łłe
pa' Dios in nite' jutsitaxi'm.—* 27 Ha' Pedro qa yit'ij: —Yekheweli'ł week henejeti'ł he'
week yiwekwekitsi'ł ma' qa k'ajayani'ł. ¿Qa łekpa' qu' heyesti'yi'łij hatse'?— 28 Ha' Jesús
qa yeku'ł: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets qu' namtaxets hatse' pa' łahats'ij, qa ha'ne Ła's na'
Jukhew qa' na'nipji' na' qi łe'wis łots'oji'la'x, ekheweli'ł in łatsjayani'ł qa' ni'iłipji' ek ne'
doce (12) wits'ojilaxits. Qa ekheweli'ł qu' enek'enhe'yi'łij ene' doce (12) witsetits Israel
łelits.* 29 Week pekhewe' qu' nenejet łetsil, i'nłi'i łamatsits qa łek'injats, i'nłi'i łekutii qa
łek'injai, i'nłi'i łatata, i'nłi'i łenene, i'nłi'i łelits qa i'nłi'i łeq'ejinqa'wetitse' qe ta'łets aka'
yii, ma' qa les olotsii'ija pe'qu' netesti'yij qa' netesti'yij iye na' witiła'x nite' yili'ij.* 30 Qa
olotsłe nekhewe' hane'ej yojo, qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' netke'lenju'. Qa olots iye
nekhewe' hane'ej teke'lenju' qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' nojo.—

20

Yejeyumtshenijupi' pe' yithayiki pa' uwaket.

---

* 19:14 Mt 18:3; 1P 2:2 * 19:16 Lc 10:25-28; Jn 12:25; Hch 13:48 * 19:18 Dt 5:17-20 * 19:19 Lv 19:18; Dt 5:16; Mt 5:43; 22:39; Ga 5:14; Stg 2:8 * 19:21 Lc 12:33; 16:9; Hch 2:45; 4:35; 1Ti 6:18 * 19:23 Mt 13:22; Mr 10:23; 1Co 1:26; 1Ti 6:9 * 19:24 Mt 12:28; Mr 10:25; Lc 18:25 * 19:26 Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Mr 10:27; Lc 18:27 * 19:28 Is 65:17; 66:22; 2P 3:13; Ap 3:21; 21:1; 22:1,3; Sal 45:6; Mt 25:31; He 1:8 * 19:29 Mt 6:33; Mr 10:29; Lc 18:29

1 Ha' Jesús mexente' naq'axijik'i aka' yit'ij, qa yit'ij iye: —Qe na' tenek'enheiji' na'
Dios hik łunye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' yatsat'axij pa'qu' uwakete', qa wekiya'ffik'i in ik
qe qa' nakii pe'qu' nithayinenij pa' łeqe uwaket.* 2 Qa mexe tafaakate'yi'łijju' pa'qu'
łaqjanye'ji'ij qu' ewi'ł nełuye', ewi'ł denario,* qa in hats łe'sitsijju' pa' łaqjanye'jij ma'
qa yukinii pa' uwaket qu' nithayiki. 3 Ma' qa in hats juufik'ipha'm ne' junu' qa ikfik'i iye
pa' yatsat'axij pa' uwaket. Qa yi'wen iye pekhewep ts'ap'a'aju' iye pakha' joofji'ju' ham
yithayikiye'. 4 Qa yit'ijets: "Ma'ałii qu' ithayiki'ił ha' yeqe uwaket, k'ajametsinłi'ił ek."
Ma' qa ikkii pekhewe'en qu' net'ithayii. 5 Pa' yatsat'axij pa' uwaket qa ikfik'i iye in hats
natsathenju' junu' qa yi'wen iye pekhewep iye ts'ap'a'aju' iye pakha'a', qa yit'ijets iye:
"Ma'ałii qu' ithayiki'ił ha' yeqe uwaket." Qa ewi'łij in ikfik'i iye pa'aj in hats jelji' junu' qa
yi'weni' iye pekhewep iye, qa yit'ijets iye: "Ma'ałii qu' ithayiki'ił ha' yeqe uwaket." 6 Ma'
qa in hats metju'ha pa'aj pe' junu' qa ikii iye pa' joofji'ju' qa yi'weni' iye pekhewep iye
ts'ap'a'aju' iye pakha' joofji'ju', qa nifaakan: "¿Inhats'ek in miitsju' ła'ni'łi' hane'e'in nite'
ł'ithayi'yi'ł?" 7 Qa yeku'ł pa'aj pekhewe'en: "Qe ham pa'qu' nets'ithayineni'ł." Qa yit'ij
pakha'an: "Ma'ałii iye ha' yeqe uwaket qu' ithayiki'ił." 8 Ma' qa in hats lef'ekii pa'aj, pa'
yatsat'axij pa' uwaket qa yiyaji'ets pa' łeqjełinenek'ipji' pe' t'ithayii: "Onothet wetju'ł he'
t'ithayii qa' natjai, yojo qu' natjai he' teke'lenijju' in t'ithayii qa he' yojo'oj in t'ithayii
qa' netkelenijju' qu' natjai."* 9 Ma' qa nekets pe' hats metju'ha pa'aj junu' in t'ithayii
qa week pekhewe'en in tajai ewi'ł denario. 10 Ma' qa in yamets pe' miitsju' t'ithayii qa
yumtitax pekhewe'en qu' les qiyi'ija qu' natjai qe miitsju' t'ithayii. Qete'e' hik uja'x iye
pe' łajal pe' i'nk'ałe t'ithayiitax ewi'ł denario. 11 In yi'wen pe' łajaltax pekhewe'en ma'
qa qi in ułʼetsik'i łe'lijeyets pa' yatsat'axij pa' uwaket. 12 Qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en:
"Enewe' i'nk'ałe t'ithayiitax in hats metju' ke' junu' qa hik aqjanyejeyi'łyij yekheweli'ł
in miitsju' haki'łifi in he'yithayi'yi'łji' ka' ł'elej ke' junu' aka' nełu'ik'i."* 13 Qa yeku'ł pa'
yatsat'axij pa' uwaket pa' ewi'ł pekhewe'en: "Waika', nite' k'awitji'. ¿Me nite' hayiits
jitafaakate'yijju' ka' yaqjanyej'ej qu' ewi'ł nełuye' qu' ithayii ewi'ł denario?* 14 Ehe,
enewe'en aja', yape ma'aj. Qa yakha'łe qa hisu'un qu' hetisij qu' hik uja'xe' ke' k'ełisij
ha'ne teke'leenijju' in t'ithayii. 15 ¿Ye' me nite' łenexke'ej pa'qu' hisu'un qu' yeqfenye'ji'ij
pe'qu' nastsat'etsłetaxij? ¿Ye' me natawje'meten in yeq'iltina'x?"* 16 Qa aka'an hik aka'
łunye'j pekhewe' hane'ej teke'lenju' qa hik pekhewe' qu' nojo hatse', qa pe' hane'ej
yojotax qa' hik pekhewe' qu' netkelenju' hatse'.—*

Pa' Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Marcos 10:32-34; Lucas 18:31-34)

17 Ha' Jesús in mexe ikik'ipha'm ha' wit'ikheyi'j hikha' teyii ha' Jerusalén, qa taya'yets qu'
neqet'etsi'łju' he' doce (12) ł'ijatshenhei, qa yit'ijets: 18 —Ek'en qeku'ni'łek qu' k'efeli'łi'm,
hane'ej in jiyamiipha'm na' witset Jerusalén, qa' hik nakha'yi'i' hatse' ha'ne Ła's na'
Jukhew qa' netesti'yij ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii,* 19 qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol qe qa'
nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye', qa' neqsilanje'mkii iye ma' qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze'. Qa
qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye.—

Pakha' iyintaxets pe' łenene pa' Santiago qa pa' Juan.
(Marcos 10:35-45)

20 Ke' łenene he' łelits ha' Zebedeo, qa łijts'eyek in nekets ha' Jesús, qa
wonokok'enijupju' qe niyinheyu'ujets pe'ye'.* 21 Ha' Jesús qa nifaakan: —¿Łekpa' łisu'un?
— Kikhe'en qa yeku'ł qa yit'ij: —Inaqyaji'ij hatse' wat'ij qu' enek'enheitax enewe' wetsjuk
yilits qu' na'n ejupha, ewi'ł pa'qu' netweiji' łeniyayik'i qa nakhap qa' efeyi'j ne'tweyijek.

---

* 20:1 Mt 13:24; 21:28,33 * 20:2 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 20:8 Lv 19:13; Dt 24:15 * 20:12 Jon 4:8; Lc 12:55; Stg 1:11 * 20:13 Mt 22:12; 26:50 * 20:15 Dt 15:9; Pr 23:6; Mt 6:23; Mr 7:22 * 20:16 Mt 19:30; Mr 10:31; Lc 13:30 * 20:18 Mt 16:21; 26:66; Jn 19:7 * 20:20 Lc 22:24-27; Mt 4:21; 8:2

— 22 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł hekhewe'en: —Nite' łenikfe'li'łets aka' ł'iyintaxi'łets. Pakha'
haats'e'ej hatse' qi qu' a'taxe' hik łunye'j qu' nek'iyaji' pa'qu' ek'imiye'ji', ¿me łeke'
qu' iya'ałji' pakha' ek'imiiji' k'iya'ji' hatse'? — Qa yit'ijju' hekhewe'en: —Ehe, łeke'.
—* 23 Qa yeku'ł iye ha' Jesús: —Yijaa'ija qu' iya'ałji' hatse' pa' qi ek'imiiji', qa pakha'łe
qu' na'ni'ju' ha'ne ts'iyayik'i qa ha'ne yifeyi'j qa nite' yakha' qu' nata'ł yiwets qu'
hetisij. Uja'xłe hatse' qu' netesti'yij pekhewe' hats yaji'let qu' netisij na' Tata.—* 24 Qa
hekhewe' diez (10) ł'ijatshenhei in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa nayu'um he' wetsjuk
witjefeye'k łelits ha' Zebedeo. 25 Qa ha' Jesús qa taya'yets week hekhewe'en qa yit'ijji'ju':
—Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' tenek'enhe'yipji' ne' nite' judiol in ewi'łłe in yisu'un
qu' nenethinijkii pe' łet'unhaxits in tenek'enhei. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en
qa yisu'unek in inaqyaji'ij pe'ye'. 26 Qa ekhewełłi'ił qa' hasu'uj ejunyejeyi'ił aka'an, qe
pakha' qu' nisu'un qu' neniwqinhetji' qa' les łe'wis qu' hik łunye'je' qu' witqejkunenek'e
qu' nithayiki pekhewepe'.* 27 Qa ekheweli'ł pakha' qu' nisu'un qu' nojo qa' les łe'wis qu'
hik łunye'je' qu' witłinek'e qu' eqejkunenek'i'iłij. 28 Qe ha'ne iye Ła's na' Jukhew nite'
nam ma' qa' neteniftitshiyets, qe nam yijat'ij qe qa' net'iftits qa net'ihinij iye na' łiła'x,
hats'inha qu' nilithinik'ui pa' witaxtanithenkeye'j pe'qu' olotse'.—*

Jesús qa yi'wenkitkii pe' wetsjuk puk'aletstax.
(Marcos 10:46-52; Lucas 18:35-43)

29 In hats ikik'ui iye ha' witset Jericó, qa olotsija iye he' yijayanpha'm. 30 Wetsjuk
he' puk'alets i'niju'kii łekuwe' ha' wit'ikheyi'j. Hekhewe'en in yepi'ye' in nekijup ha'
Jesús, qa taya'yik'ikii: —Yatsat'axyij, David Ła's, e'nq'elet qeku'ni'łyij wat'ij.—* 31 Olots
he' yaq'ayintaxij in tayaikii. Qa yape'enhałe les in yit'unhetik'ikii in taya'yik'ikii: —
Yatsat'axyij, David Ła's, e'nq'elet qeku'ni'łyij wat'ij. — 32 Ha' Jesús qa teke'lenju' qa
taya'yii he' puk'alets, qa nifaakan: —¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' haqsi'ji'ł e'mijkii? — 33 Qa
yeku'ł hekhewe'en: —Yatsat'axyij, hisu'untaxi'ł qu' hi'weni'łkii wat'ij. — 34 Ha' Jesús qi
in neq'eletij hekhewe'en qa t'eku'mipji' he' łotoi. Ma' qa aje'eł yi'wen wetju'ł he'
puk'aletstax, qa yijayanpha'm ha' Jesús.

21

Jesús qa uiji'teje'm pa' Jerusalén.
(Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

1 In hats metitsi'm ha' Jerusalén, hats yamets ha' witset ła's łii Betfagé, qa ke' utek łii
Olivos. Ha' Jesús qa yukin he' wetsjuk ł'ijatshenhei,* 2 qa yit'ijets: —Ma'ałetsteje'm na'
witset ła's. Qa' hikna' i'weni'łi' pe'qu' matikkatekiye' wo'nophe'ł qa ewi'ł wo'nophełiłiju'
pa'qu' ła'se'. Qa' enit'iłijii pe' wetsjuk qa enka'xi'łyii. 3 Qa qu' nana'l pa'qu' nayajitaxiłijets,
qa' it'iłijiju'ł: "Ha' Yatsat'axi'łyij yisu'un. Aje'ełłete' ek nepilet hatse'."— 4 Aka'an in
łunye'j ma' qa hats yasiinik'iha pa' nifel pa'aj pa' profeta in yit'ij: 5 *—Enfeli'łi'm na' witset
Sión, qa' it'iłijets: "Jełju', hats nam ei ha'ne qiji' wittata. Nite' weniwqinhetji', i'nipji' na' ewi'ł
matikkatax, ewi'ł matikkatax ła's."— (Zac 9:9)** 6 He' wetsjuk
ł'ijatshenhei qa ikkii qa yaqsiijkii ka' hats yit'ijets ha' Jesús. 7 Qa neka'x ke' matikkateki'
qa ha' ła's iye, qa yipk'eni'pji' he' łe'ntaafitits łaqlatiyij, qa i'nipji' ha' Jesús. 8 Olootsija he'
jukhew qa efuts iye, yipk'enik'uijiju'kii ha' wit'ikheyi'j ke' łe'ntaafitits qa hekhewep qa
yifekinik'i ek ke' najkakui łesejets qa yenik'uiji' ha' wit'ikheyi'j. 9 He' yojo'ok'oi ha' Jesús
qa he' teke'lenijupju' iye qa week ewi'ł ka' ł'anyejei in taya'yijipji'kii: —¡Qi in łe'wis ha'ne
Ła's pa' David'ik'i! *¡Qi in łe'wis ha'ne namij ka' łii pa' Yatsat'ax'inij! ¡Qi in łe'wis pa' Intata wa'sji'!*
— *(Sal 118:26)** 10 Ha' Jesús in hats yamji'teje'mha ha' Jerusalén, qa week ha' witset in

---

* 20:22 Is 51:22; Jer 49:12; Mr 14:36 * 20:23 Hch 12:2; Ap 1:9 * 20:26 Mt 23:11; Mr 9:35 * 20:28 Lc 22:27; Jn 13:13-15; 2Co 8:9; Fil 2:7; Mt 26:28; 1Ti 2:6; Tit 2:14; He 9:28 * 20:30 Mt 9:27; 21:9; 22:42 * 21:1 Zac 14:4; Mt 24:3; 26:30; Lc 19:37; 21:37; Jn 8:1; Hch 1:12 * 21:5 Is 62:11 * 21:9 Mt 9:27; 23:39; Lc 2:14

yeł'ilax wetju'ł qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j ha'ne nam inwets?— 11 Qa yeku'łji'ij hekhewe'
yojo'ok'oi: —Hik ha'ne Jesús, profeta, ta'łii na' witset Nazaret Galilea łeqe sehe'.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' t'ihintaxij pe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi.
(Marcos 11:15-19; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

12 Ha' Jesús qa uyifi ke' qi witlijtsitjii qa yiwutshenfik'ikii week hekhewe' taqha'yets
qa he' t'ihinij iye ke' wekwek. Qa yiwu'mkii iye ke' łeqe mesal he' yepiletets ł'astai qa
yiwu'mkii iye ke' łots'oji'laxits he' ofol t'ihinij.* 13 Qa yit'ijets: —Ke' we'nika'ajji' yit'ij:
"Ene' yitsi' qu' łenqiyi'ij wit'iyinhetjii," *(Is 56:7)* qa ekhewełłi'ił qa łaqsiiłijkii in *"łewejij ne'*
ejtenhetsits."— *(Jer 7:11)* 14 He' puk'alets qa he' onqokits qa he' otshimetetsju'
iye qa nekets ha' Jesús ke' witlijtsitjiyifi, qa niłinju'. 15 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he'
i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei in yi'wenij ke' yaqsiijkii in ham łunyejeyi'iju'ł qa in
yepi'ye' iye he' omehets in taya'yijipji'kii ke' witlijtsitjiiyifi in yit'ijju': —Qi in łe'wis ha'ne
Ła's pa' David'ik'i,— ma' qa qi in nayutaxkii hekhewe'en, 16 qa yiyajitaxets ha' Jesús: —¿Me
nite' łepiye' enewe'en aka' yit'ijju'?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Ehe, hepi'ye'. Qa ekheweli'ł
¿me nite' les qu' ejełi'ł kekhewe' we'nika'ajji' in iyetij aka'an, qa yit'ij: *"Ene' omehets qa ene'*
mexe tu'f, hats watji'let e'm qu' netlijtsii ei qa' newqinhetija iye"?— *(Sal 8:2)** 17 Ma' qa ha' Jesús
qa yiwejinłe hekhewe'en, qa ikik'uifik'i iye ha' witset qa wapilii ha' witset ła's łii Betania
qa hikha' i'wi' wete'm.*

Pe' higokuk wa'mji' qa yisłax.
(Marcos 11:12-14,20-26)

18 Qa nełukii leefiju' qa wapilii iye ha' witset, ha' Jesús qa yoksi'wentax in iyipkun.
19 Qa yi'wen ke' ewi'ł higokuk metetsju' ha' wit'ikheyi'j qa iktaxets wo'taxiikii łeye' qa
hamłe, uja'xłe kekhewe' łesejets. Ma' qa yit'ijets: —Nite' ł'anuyi' hane'ej qu' nana'l
pe'qu' eye'.— Ma' qa aje'eł wa'mji' ke' higokuk'ik'i qa yisłax. 20 In yi'wen aka'an hekhewe'
ł'ijatshenhei qa yitjułaxijpha'mkii, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Pa'n łunye'j eke' higokuk'ik'i
in aje'eł yisłax?— 21 Qa yeku'ł ha' Jesús: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets qu' nana'lił'em pa'
nite' witqekuye'j qa' qu' nite' eqeku'yi'iłik'i iye, nite' ewi'łłe qu' łeke'ye' qu' aqsiiłijkii
aka' yeqfenye'jij ke' higokuk'ik'i, qe łeke' iye qu' it'ijets ne' utek: "Ma'ak'ui na' ła'ni' qa'
anamji'ju' na' qi lejtax," qa' hik aka' qu' łunye'je'.* 22 Week pa'qu' iyini'łets qu' iyini'ł, qu'
nite' eqeku'yi'iłik'i pa'qu' iyinheyejeyi'ił ma' qa' yijayejek qu' esti'yi'łij.—*

¿Łekpa' ta'łets pa' łet'unha'x pa' Jesús?
(Marcos 11:27-33; Lucas 20:1-8)

23 In hats yamii iye ha' Jesús ke' witlijtsitjii, qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe'
iye tenek'enheiji' ha' witset qa nekets ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshen, qa yit'ijets: —
¿Pa'n łii pa' tenek'enhei nełisij qu' aqsiijkii ekewe' wekwek in łaqsiijkii? ¿Łekpa' nełisij
in łaqsiijkii?—* 24 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yakhap ji'jek iye qu' k'afaakani'ł. Qu' enfeli'ł
ye'm pa'qu' k'afaakani'łij, qa' henfeljii'ł e'mek nakha' ta'łets in haqsiijkii ekewe' wekwek.
25 ¿Łekpa' ta'łijets in inqimpuujin ka' Juan'ik'i? ¿Me ta'łijets na' Dios? ¿Me i'nłi'i ene'
jukhewłe?— Ma' qa wapilij wetju'ł in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintit'ijets ta'łijets pa'
Dios, ma' qa nit'ij inwets: "¿Qa inhats'ek in nite' ł'ek'eni'łets?"* 26 Qa nite' łeke' iye qu'
jintittaxijets qu' nata'łets ene' jukhew, qe ji'nijiweyiju'ł ene' jukhew qe week yit'ijets
ka' Juan'ik'i in profeta.—* 27 Ma' qa hekhewe'en in yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijju': —Nite'
tsikfe'li'łets.— Ha' Jesús qa yit'ijiju'łek: —Qa' yakhape' ji'jek qu'nte' k'efeli'iłi'm łekpa'
tenek'enhei tsełisij qa haqsiijkii ekewe'en.—

---

* 21:11 Mr 6:15; Lc 7:16; 13:33; 24:19; Jn 1:21; 4:19; 6:14 * 21:12 Jn 2:14-16; Ex 30:13; Lv 1:14; 5:7; 12:8; Dt 14:25 * 21:16 Mt 11:25; 12:3,5; 19:4; 22:31 * 21:17 Mt 26:6; Mr 11:1; Lc 19:29; 24:50; Jn 11:18 * 21:21 Mt 17:20; Lc 17:6; 1Co 13:2; Stg 1:6 * 21:22 Mt 7:7-8; Jn 11:22 * 21:23 Ex 2:14; Mt 26:55; Hch 4:7; 7:27 * 21:25 Mt 13:54; Lc 7:30; 15:18,21; Jn 3:27 * 21:26 Mt 11:9; 14:5; 21:46; Mr 6:20; 11:32; 12:12

Pa' jukhew wetsjuk pe' łelits.

28 Ha' Jesús qa nifaakan iye hekhewe'en: —¿Pa'n qu' eqjunyejeyi'iłij aka'an? Pa' jukhew
wetsjuk pe' łelits. Qa yit'ijets pa' ewi'ł pekhewe'en: "Ya's, hane'ej qu' ma'aiju' qu' ithayiki
na' yeqe uwaket."* 29 Pa' wita's qa inku'ł: "Nite' ts'ikheyu'uiju'." Ma' qa i'nk'ałe qa
yijamtikii, ma' qa ikiiju'. 30 Ma' qa pa' łatata qa yiyaji'ets iye pakhap iye ła's, qa aka'
hats ł'anye'jets iye pa'aj. Qa pakha'an qa yeku'ł qa yittaxijets yijat'ij: "Ehe tata, hakiiju'
hane'ej." Qa nite'łe ikiiju'. 31 ¿Łek pakha' enewe' wetsjuk yaqsiijkii pa' yisu'un pa' łatata?
— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Pa' yojo in nifaakan.— Qa yit'ij ha' Jesús: —Yijaa'ija aka'
hit'iłij ewets nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma łatata qa nekhewe' iye efuts
natkinkii ene' jukhew, enewe'en yojo'oł ek'ui qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.
32 Qe in namtaxi'ł ei ka' Juan Bautista'ik'i qa nijatshentaxiłij pa' yatsathen qu' ejunyejeyi'ił
yijat'ij, qa nite'łe ł'ek'eni'łets. Qa enewe'łe yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma łatata qa
nekhewe' iye efuts natkinkii ene' jukhew qa qi in tek'enets yijat'ij. Qa ekheweli'ł qa hats
łi'wentaxi'łha aka'an, qa łunye'j ji'ij in nite' łitujtseikanini'ł pa'qu' ejunyejeyi'ił hats'inha
qu' ek'eni'łets.—*

Pe' uł'ets witeqjełinenheyij pa' uwaket.
(Marcos 12:1-2; Lucas 20:9-19)

33 Qa yit'ijets ha' Jesús hekhewe'en: —Ek'eni'łik'i iye aka' qu' hejeyumtshenijupi' iye.
Ewi'ł pa' jukhew *yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet pa' uwaket qa yeqetsitenijijup pe' utel. Qa tijju' iye
pa' ewi'ł łeq'itset'ij qu' nenq'umutju' pe'qu' łeye'. Qa yaqsiijkii iye pe' ewi'ł qipha'm t'ejuyets qu'
nejełipji'kii pa' uwaket. (Is 5:1,2)* Ma' qa i'nk'ałe qa yatkinhenets pe'
jukhew pa' uwaket, ma' qa ik inji'witshen.* 34 In hats k'esiyu'ets łahats'ij qu' netenifte'ji'
pe' łei, qa nukintaxii pe' łeqejkunenhei pekhewe' natkin pa' uwaket, hats'inha qu' netisij
qa neka'xii pe'qu' natsat'etsijek łeqei pa' yatsat'axij pa' uwaket. 35 Qa pe' amaneyij in
natkin pa' uwaket, qa t'eku'mi' pe' wit'ukinheitax, qa ewi'ł pa' yilanje'mkii, qa pakhap
qa yilaanija qa pakhap iye qa nijele'ejkii pe' utel.* 36 Pa' yatsat'axij pa' uwaket qa ewi'łij
iye in yukin pekhewep iye łeqejkunenhei, qa hats les in olotstax. Qa pekhewe'en qa
hik łeqfenyejeyij iye pa' hats łeqfenyejeyij pe' yojo. 37 Ma' qa teke'lenju' in yukintax
pa' łaa'sija, qa yit'ij: "Tees qu' łeqfenyejeyi'ij pe'ye' ha'ne ya's." 38 Qa in yi'weniju'ł
pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: "Hik ha'ne ha' łaa'sija. Hik ha'ne qu' naya'xtaxij ha'ne łetset
ha' łatata. Jitalan hats'inha qa' jinatsat'etsij ha'ne sehe' yatsat'axij ha' łatata." * 39 Ma' qa
t'eku'mi' qa yeka'xik'uifik'i pa' uwaket qa yilan. 40 Qa hane'ej, qu' nanamtax pa' yatsat'axij
pa' uwaket, ¿pa'n łumti'ił qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewe' nejettaxij yatkinhenintaxets pa'
łeq'ejinqa'wet?— 41 Qa yeku'ł hekhewe'en: —Nilanju' tees qu' ne'nq'eletij ene' uł'ets
natkintax pa' uwaket. Qa' ni'nk'aihit iye pe'qu' nejełinenij qu' nanatkin iye pa' łeqe
uwaket qa' hik pekhewe'ye' yijat'ij qu' netisji'jij pa' uja'x pe'qu' netisji'jij pa' yatsat'axij
pa' uwaket qa yamji'jets łahats'ij qu' netenifte'ji'.— * 42 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —¿Me nite'
les qu' ejełi'ł ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi',
hane'ej qa ewi'łłe in les weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'. Qa pa' Yatsat'ax'inij hikpa' yaqsiijkii
aka'an qa in jitejełju' qa qi in łe'sits ine'm"? (Sal
118:22)* 43 Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets qu' itkamhiti'yi'łij na' tenek'enheiji' na' Dios qa'
netesti'yij pakhap witset'e, qa hik pakha'ye' yijat'ij qu' olotse' pe'qu' łeqeye'. 44 Yakha' hik
łunye'j ute, pakha' qu' nanamipji' ene' ute, qa' qałałe'ju'. Qa ene'łe ute pa'qu' nanamipji'
qa' netweyik'uiju', ma' qa' łipipeju'.—* 45 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' fariseol
iye in yepi'ye' ek'i ekewe' yejeyumtshenijupi' ha' Jesús, ma' qa nikfe'lik'i in łekhewełłe in

---

* 21:28 Mt 20:1 * 21:32 Pr 8:20; Mt 3:8-12; 2P 2:21 * 21:33 Mt 13:3,34-36; 15:15; 22:1; 24:32; 25:14; Lc 14:28; Sal 80:8; Cnt 8:11-12 * 21:35 2Cr 24:21; Neh 9:26; Mt 5:12; 23:34,37; Hch 7:52; 1Ts 2:15; He 11:36-37 * 21:38 Sal 2:8; He 1:2 * 21:41 Mt 8:11; Hch 13:46; 18:6; 28:28 * 21:42 Hch 4:11; Ro 9:33; 1P 2:7 * 21:44 Is 8:14-15; Ro 9:32-33; 1P 2:8

t'ejuyets.* 46 Qa in yisu'untax qu' nophe'ł qa nijiweiłi'iju'ł he' olots jukhew qa efuts, qe
enewe'en nikfe'lets ha' Jesús in profeta.*

22

Pa' łe'wis nełu witiwhe'yejii.
(Lucas 14:15-24)

1 Ma' qa iyetik'ui iye ha' Jesús he' jukhew qa efuts, qa ewi'łij iye in yit'iji' ke'
yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: 2 —Na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye na'aj ewi'ł
łe'wis nełu yaqsiijkii na'aj ewi'ł qi wittata t'ejuyets in tewhe'yei pa' ła's.* 3 Qa yukin
pe' łeqejkunenhei yiihettaxii pe' hats jutsiqets qu' nanamii pa' łe'wis nełu witiwhe'yejii.
Enewe'en qa nite'łe namiyu'ui pa' łe'wis nełu.* 4 Qa ewi'łij in yukintaxii iye pekhewep
iye łeqejkunenhei, qa yit'ijets: "Aka' it'iłijets hekhewe' hats jutsiqetstax qu' nanamii:
'Hats hajilettaxi'ł ek'ui na' qi aqi'ł. Hats talanhetiiju' ke' wakka'ik'i qa kekhewe' iye wakka
łelitsik'i ne'ej we'nujenin, qa week hats yijat'etsju', te'łuniłii qu' eneki'łets nakha' łe'wis
nełu witiwhe'yejii.' "* 5 Pekhewe' wit'eqemhiitax qa nite' tek'en iye. Pekhewe'en ewi'ł
pakha' ik yamii pa' łeq'ejinqa'wet qa pakhap iye qa yamiyek pe' łaqhatjii. 6 Qa pekhewep
iye wit'eqemhii qa t'eku'mi' pe' ł'ukinheitax pa' wittata qa yilanje'mkii qa pekhewep qa
nilaanju'ha. 7 Ma' qa qi in nayu'kii pa' wittata qa yiyaji'ets pe' łelits oq'ophełinetsilets,
qa ikii qa nilanju' pekhewe' eqek'unhets qa ne'łijju' iye pa' łetsetik'i. 8 Ma' qa i'nk'ałe
qa yit'ijets iye pa' wittata pe' łeqejkunenhei: "Na' witiwhe'yejii hats week yijat'axju',
qa kekhewe'łe yojotax in wit'eqemhiitax qa nite'łe weju'łtaxij qek nanamii.* 9 Qa hik
ta'łijupi', yape ma'ałetsfik'i ne' les qits wit'ikheijei, qa' eqe'mi'łets week pa'qu' i'weni'łji'
hats'inha qu' nanamii ha'ne łe'wis nełu witiwhe'yejii."* 10 Pe' witqejkunenhei qa iketsfik'i
pe' wit'ikheijei. Qa no'thet wetju'ł week pekhewe' yi'wen, pe' uł'etstax qa pe' łe'sits. Ma'
qa hats topo'oj pe' wititsi' pe' wit'eqemhinel. 11 Ma' qa in uyetsji' pa' wittata qu' ni'wen
pe' namii pa' łe'wis nełu, qa yi'wen pa' ewi'ł jukhew in nite' yeqhinataji' pe' witqhinatai
t'ejuyets na'aj tewhe'yei.* 12 Pa' wittata qa yit'ijets: "Waika', ¿pa'n łunye'j in łentenuyetsji'
ha'ne łe'wis nełu in nite' łeqhinataji ke' t'ejuyets na'aj tewhe'yei?" Pakha'an qa ham
pa'qu' nit'ij.* 13 Ma' qa pa' wittata qa yit'ijets pe' łeqejkunenhei: "Ophe'łi'ł ne' łokoyei
qa ne' łef'iyei iye qa' iwu'mi'łiifik'i na' i'nfik'i qi nookii qa' hik nakha'a' qu' qi qu' napi'
qa' nat'aitaxji' iye łek'unhetii." 14 Qe olots nekhewe' teniyaitaxets, qa nite'łe olots ne'
te'nekumhi'yiiji' ujaa'xkii.—*

¿Me łe'wis in yijaninkii pe' wekwek qu' net'ejuyets pa' witset Roma?
(Marcos 12:13-17; Lucas 20:20-26)

15 In yili'ij ha' Jesús ekewe'en, qa he' fariseol qa ikkii qa iyetijju' pa'n łunye'j qu'
net'eku'mi' ha' Jesús qu' nata'łets pa'qu' nit'ij hakha'an. 16 Hekhewe'en qa nukinii he'
ł'ijatshenheiłe qa łijts'eyek hekhewe' yijayanek ha' Herodes, ma' qa yit'ijets: —Maestro,
tsikfe'li'łetsha in akha' yijaa'ija na'aj łit'ij qa yijaa'ija iye in łi'nq'ijatshenij pa' yisu'un pa'
Dios, ma' qa nite' łenwu'mpha'm qu' ink'aihitik'ui pakha' hats łisu'un qu' łunye'je' qu'
nata'łets pa'qu' łunye'je'łe ene' jukhew, qe akha' week eqjunyejeyij.* 17 Qa hik ta'łijupi',
enfeli'ł ye'm pa'qu' umti'ek. ¿Me łe'wisijupi' in jitajaninkii ekewe' wekwek qu' net'ejuyets
pa' César, Roma łatata? ¿Me nite'?—* 18 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets in nite' łe'wis
pa' neqfenyejeyutaxij hekhewe'en, qa yit'ijets: —Ejtitsits, hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e
ejusitsi'ił. ¿Inhats'ek in ł'ewqeleitaxi'ł yik'ui? 19 Ets'ethini'łij ewi'łe' ł'astaki'ye' nijket

---

* 21:45 Mt 13:3,35; 15:15; 21:33; 22:1; 24:32 * 21:46 Mt 26:4; Mr 11:18; Lc 19:47-48; Jn 7:25,30,44 * 22:2 Mt 13:24; Lc 12:36; Jn 2:2; Ap 19:7 * 22:3 Est 6:14; Pr 9:3,5 * 22:4 Pr 9:2; Mt 21:36 * 22:8 Mt 10:11; Hch 13:46 * 22:9 Ez 21:21; Abd 14 * 22:11 Ap 19:8; 22:14 * 22:12 Mt 20:13; 26:50 * 22:14 Mt 20:16; Ap 17:14 * 22:16 Mr 2:8; 3:6; 8:15; Jn 3:2; Hch 10:34; 13:10; 18:26 * 22:17 Mr 12:14,16-17; Lc 2:1; 3:1; 20:22,24-25; Jn 19:12,15

pekhewe' t'ejuyets in tajaikii eke' wekwek.— Hekhewe'en qa yethinij ke' ewi'ł denario.*
20 Ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —¿Łek łeju's ha'ne witeqsi'nq'al i'nji' qa łek łii iye
ha'ne i'nji'?— 21 Qa yeku'ł hekhewe'en: —Pa' César, Roma łatata łesi'nq'al.— Ha' Jesús qa
yit'ijets: —Ye'ehe, qa' łisi'łij pa' Roma łatata (César) pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Roma
łatata (César), qa na' Dios pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Dios.—* 22 In yepi'ye' ek'i aka'an
hekhewe'en, qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa ikik'uikii.

Iłii iye hatse' pe' naxju'.
(Marcos 12:18-27; Lucas 20:27-40)

23 Qa hik kakha' iye ka' nełuji', he' uja'x hekhewe' saduceol qa nekii iye ha' i'ni' ha' Jesús
qe naqfaakanheyu'uj pe'ye'. He saduceol yit'ijets in nite'te' iłii iye hatse' pe' naxju'.* 24 Ma'
qa yit'ijets ha' Jesús: —Maestro, pa' Moises'ik'i yit'ij pa'aj: *"Pa'qu' nawa'm in mexe hamtax*
łelitsi'ił pe'qu' łewhe'ye'ye', ma' qa pa' łek'inij i'nłi'i qu' łamats'e qa' hik pakha' qu' łewhe'ye'yi'ij
pe' łewju'lelax. Ma' qa qu' nataltsa'yi'ł qa' hikpa' qu' ła'si'ij pa' wa'm łewhe'ye'ek'i." *(Dt*
25:5) 25 Ha'ne ha'ni'łi' na'l ka' ewi'ł hik łunye'j aka'an wetsjuk tatsai (7) pe' witjefeye'k. Pa'
yojo in tewhe'yeitax qa wa'm, qa mexełe hamtax ła'si'ił pe' łewhe'ye'tax. Qa nejettaxij qu'
łewhe'ye'yi'ij pa' łek'inij, 26 qa wa'mifi iye. Qa hik łunyejei iye pekhewep iye ma' qa week
naxju' pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k. 27 In hats week naxju' qa wa'm iye pe' efu'uk'i.
28 Qa hane'ej qu' iłiye'tax iye pe' hats nanaxtaxju' ¿qa pa'n łunye'j pa'qu' łewhe'ye'yi'ij
pekhewe' wetsjuk tatsai (7) pe' efu'uk'i? Qe hats week łewhe'yetstaxij pekhewe'en.— 29 Qa
yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Ekheweli'ł qi in łijaniłik'i qe nite' łenikfe'li'łik'i ke' Intata
łe'lijei, qa nite' łenikfe'li'łetsha iye na' qi łet'unha'x na' Dios. 30 Qe qu' iłiye'tax pe' naxju',
pe' jukhew qa efuts nite' tewhe'yeiju' hatse', qe hik qu' łunyejeye' yijat'ij ne' angelits wa's
łeiłets.* 31 Ye'ehe, in t'ejuyets qu' iłiye'tax pe' naxju', ¿me nite' łiyineniłik'i na' Dios in
yit'iłij ewets: 32 *"Yakha' łeqe Dios ka' Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob"?* *(Ex 3:6)* Na' Dios łeqe
Dios ne' iłii. Qa nite' łeqe Dios pe' naxju'.—* 33 Hekhewe' olots jukhew qa efuts, in yepi'ye'
ek'i ekewe' i'nq'ijatshenij ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'mkii aka' łunye'jkii.

Pakha' les qiji' kekhewe' wenit'ij pa'aj.
(Marcos 12:28-34)

34 Qa hekhewe'łe fariseol in impi'ye'ej he' saduceol in ham pa'qu' nit'ijiju'ł ha' Jesús, qa
ewi'ł we'neni'.* 35 Qa ha' ewi'ł hekhewe' fariseol hakha' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
qa yijaajintax iye, qa yit'ijets:* 36 —Maestro, ¿pa'n łunye'j pa'qu' les qiye'ji'ha kekhewe'
łe'lijei pa' Dios tisij pa'aj pa' Moises'ik'i (mandamientos)?— 37 Qa ha' Jesús qa yeku'ł qa
yit'ij: *—Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, qa weekij iye pa' iła'x, qa weekij iye*
pa' aqjamtikineye'jkii. *(Dt 6:5)** 38 Aka'an hik aka' ka'
les in qiji' qa hik aka' iye yojo'ok'oi kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii. 39 Qa ka' yojo'opji'
qa hik łunye'j iye aka'an in yit'ij: *"Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in*
łewetsu'unłe." *(Lv 19:18)** 40 Ekewe' wetsjuk wi'tlijei hik ekewe' łetkui ke' week testi'yij ka'
Moises'ik'i qa ke' i'nq'ijatshenij iye ke' profeta'ik'i.—*

¿Pa'n łii pakha' ta'łets pa' Cristo pekhewe' ława'mhitsik'i?
(Marcos 12:35-37; Lucas 20:41-44)

41 Qa in mexe ewi'ł i'ni' he' fariseol, qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju', 42 qa yit'ij: —¿Pa'n
łumti'ił qu' łunye'je' pa' Cristo? ¿Pa'n łii pa'qu' nata'łets?— Qa yeku'ł hekhewe'en: —
Ta'łte'ets hatse' pa' David'ik'i.— 43 Ma' qa yit'ijets ha' Jesús: —Ye'ehe, ¿qa inhats'ekek ka'
David'ik'i pa' Espíritu Santo in ta'łets, qa yit'ijets: "Yatsat'axyij?" Qe ka' David'ik'i yit'ij:*
44 *"Pa' Intata qa yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne'*

---

* 22:19 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 22:21 Mt 17:25; Ro 13:7
* 22:23 Mt 3:7; Hch 4:1; 23:8 * 22:30 Mt 24:38; Lc 17:27 * 22:32 Ex 3:15-16; Hch 7:32 * 22:34 Lc 10:25-28
* 22:35 Lc 7:30; 10:25; 11:45; 14:3 * 22:37 Lc 10:27 * 22:39 Mt 19:19 * 22:40 Mt 7:12; Ro 13:8-10; Ga 5:14
* 22:43 2S 23:2; Ap 1:10; 4:2

ef'iyei qa' otsi'pji'kii ne' ejuihifets.' " (Sal 110:1) * 45 Pa' David'ik'i in yit'ijets, "Yatsat'axyij." ¿Qa
pa'n łunye'j iye qu' nit'ijets qu' ła'se'?— 46 Hekhewe'en qa ham pa'qu' neku'łijiju'ł pe'qu'
łe'lijeye', ma' qa hik aka'aj ka' nełuji' qa ta'łi' in hats ham pa'qu' nanfaakanij pe'ye'.*

23

Jesús qa iyetij pa' uł'ax łunyejei pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol.
(Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

1 Ma' qa hik aka'aj ha' Jesús qa hats iyetik'uiha he' jukhew qa efuts qa week iye he'
ł'ijatshenhei,* 2 qa yit'ijji'ju': —Nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe'
iye fariseol, hik nekhewe' wetłisij qu' net'ekuumi'ha qu' ninq'ijatshenij kekhewe' wenit'ij
qu' nanaqsiijkii yika'ajji' ka' Moises'ik'i.* 3 Qa hik ta'łijupi' qu' ek'eeni'łik'iha qa' week
aqsiiłijkii iye pa'qu' nit'iłij ewets, qa hasu'ujłe ijayani'łij ka' łunyejei nekhewe'en, qe
łekhewel nite' yaqsiijkii kekhewe' i'nq'ijatshentaxij.* 4 Łekhewel hik łunyejei aka'an:
yophe'ł je'mkii pe' witqatai qi niihetits, jutsitets qu' jinteka'xtax. Ma' qa yiłkoninij enewe'
jukhew qa efuts iye, qa łekhewełłe qa nite' ewii'łe' pe'qu' łayaqsi'ye' qu' nekumhini' qu'
neka'x.* 5 Week na'aj yaqsi'jtaxijkii ewi'łłe in yisu'un qu' netwenheti'yij. Yisu'un in yeni'
ne'ej ł'iwatai qa łokoyei iye ne'ej nite' qitax łasimmi'tax qa lesłe in yiwqinhet iye ne'ej
yaqsiijkii ti'najki' łasi' i'nji' ne'ej uja'x kekhewe' Intata łe'lijei, qa ne'ej yit'onijju' łeiłal
iye qa les in yijetinijju' iye ne'ej jipimju'.* 6 Yisu'un iye qu' na'nipji' ne'ej łots'oji'laxits
ne'ej qitsji' qe tekju' na'aj ewi'ł łe'wis nełu qa ne'ej witlijtsitjiyifi iye ne'ej wits'ojilaxits,
łots'oji'laxits pe' qitsji'.* 7 Yisu'un iye qu' netniwetfelhei qe yijalki'sji'kii na'aj łaqhawet qa
yisu'un iye qu' netiyi'yij in maestro.* 8 Qa ekhewelłi'ił qa' hasu'uj iwejini'łi'm aq'ayini'łij
pakha' qu' ni'ttaxi'łij ewets maestro, qe ewi'łłe na' aqa Maestro'oł qa ekheweli'ł qa week
e'witjefeyek'iłipji'. 9 Hasu'uj iye it'iłijets pe'ye' ha'ne sehe' epji' tata, qe ewi'łłe na' Atata'ał
hik nakha' i'ni' na' wa's.* 10 Hasu'uj iye iwejini'łi'm pe'qu' ni'ttaxi'łij ewets qu' e'qitsi'iłji',
qe ewi'łłe na' Cristo in qiji'ha. 11 Qa pakha'łe les in qiji' ekheweli'ł, pakha'an, pakha' hik
łunye'j qu' eqejkunenek'i'ił.* 12 Qe pakha' qu' łakha' ye'łetax łete'm qu' neniwqinhetji',
qa' hik pakha'ye' qu' netwepinhetkii. Qa pakha'łe qu' nite' neniwqinhete'ji' qa' hik
ha'neye' qa' neniwqinhetji'.* 13 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa
nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe łit'oniłik'uiji'
ene' jukhew qa efuts iye na' łeji' na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa ekheweli'ł iye nite'
łe'nuihiyu'ułii iye. Nite' łiwejiniłi'm iye nekhewe' nuihiyu'taxii.* 14 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu'
wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe łenitka'miłijkii pe' łetsiltax pe' wikiihalei. Ła'napetaxi'łijets qe
ł'iyini'ł qa nite'łe yijaa'ija qu' iyini'ł qe łisu'unłi'ił qu' me'nethiniłijkii. Qa hik ta'łijupi' qu'
les qu' qiye' pa'qu' atanithenheti'yi'łij.* 15 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa nekhewe' iye fariseol, e'jtitsitsi'ł hik ejunyejeyi'ł qu' wetsjuk'e ejusitsi'ił! Qe
łijawe'jiłij ji'teje'mkii na' qi iweli' qa pekhel łenekiłiji'kii iye ha'ne sehe' in łowo'ołiikii
pa'qu' amiti'łijju' kakha' ejunyejeyi'ł. Ma' qa in hats łamitiłijju', qa hats łaqsiiłijkii qu'
wetsjuk'i'ij qu' nat'ani'ł epji' qu' les ne'weju'łij wiikfik'i qu' namii pa' fe't.* 16 Hiyee'
e'newusitsi'ł, puk'alets yojotaxik'ui pekhewep, qe ekheweli'ł łit'iłij: "Ham weju'łi'ij
pakha' qu' neniwjutsiqentaxiji'm ne' witlijtsitjii pa'qu' nit'ij, qa hasu'uj naqsiijkii. Pakha'
yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm pa'qu' nit'ij ne' łeqe oro ne' qi witlijtsitjii, qa weju'łij yijat'ij,

---

* 22:44 Hch 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13 * 22:46 Mr 12:34; Lc 14:6; 20:40 * 23:1 Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * 23:2 Esd 7:6,25; Neh 8:4 * 23:3 Mt 5:20; 15:3-9; Ro 2:17-23 * 23:4 Lc 11:46; Hch 15:10; Ga 6:13 * 23:5 Ex 13:9; Dt 6:8; 11:18; Mt 6:1,5,16; 9:20; 14:36; Mr 6:56; Lc 8:44 * 23:6 Lc 11:43; 14:7; 20:46 * 23:7 Mr 9:5; 10:51; Jn 1:38,49; 11:8; Stg 3:1 * 23:9 Mal 1:6; Mt 6:9; 7:11 * 23:11 Mt 20:26-27; Mr 9:35; 3Jn 9 * 23:12 Pr 29:23; Ez 21:26; Lc 14:11; 18:14; Stg 4:6,10; 1P 5:5-6 * 23:13 Mt 23:15,23,25; Lc 11:52 * 23:14 Mr 12:40; Lc 20:47 * 23:15 Hch 2:11; 6:5; 13:43

ma' qa' naqsiijkii pa' weniwjutsiqenij.”* 17 Nite' ɬ'eqeneɬuyi'ɬ wetju'ɬ qa puk'alets iye, qe
¿pa'n łunye'j pa'qu' les qiye'ji'? ¿Me na' oro? ¿Me i'nɬi'i ne' witlijtsitjii in hik nekhe'
ta'ɬets in we'nenifi ne' oro ma' qa yatsat'etsij na' Dios? 18 Qa łit'iłijju' iye: “Nite' weju'łij
pakha' qu' neniwjutsiqentaxiji'm na' ts'eewe'epji' (altar) t'ejuyets na'aj witqisit'ij na'
Intata (ofrenda) pa'qu' nit'ij, qa' hasu'uj naqsiijkii. Pakha' yijat'ij qu' neniwjutsiqeniji'm
na'aj witqisit'ij pa' Intata (ofrenda) pa'qu' nit'ij, qa weju'łij yijat'ij, ma' qa' naqsiijkii pa'
weniwjutsiqenij.” 19 ¡Puk'alets! ¿Łekpa' qu' les qiye'ji'? ¿Me pa' witqisit (ofrenda)? ¿Me
i'nɬi'i pa' łe'nenhe'wet'ipji' (altar), in hikpa' ta'łets in we'nenipji' pa' witqisit (ofrenda) qa
yijaa qa yatsat'axij pa' Dios?* 20 Qa hik ta'łijupi', pakha' qu' netetfeliji'm pa' ts'eewe'epji'
(altar) pa'qu' nit'ij, ma' qa hats week tetfeliji'm pa' ts'eewe'epji' (altar) qa pe' i'nipji' iye
(ofrenda). 21 Qa pakha' qu' netetfeliji'm ne' qi witlijtsitjii pa'qu' nit'ij, qa tetfeliji'm ne'
witlijtsitjii qa nakha' iye i'nifi ne' witlijtsitjii.* 22 Qa pakha' qu' netetfeliji'm pa'qu' nit'ij na'
wa's, qa hats tetfeliji'm na' łots'oji'la'x na' Dios qa nakha' iye i'nipji' nakha'an.* 23 ¡Hiyee'
e'newusitsi'ɬ, i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik
ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ! Qe in łeqethentaxi'łfik'i ne'ej menta łesejets qa
ne'ej anis iye qa comino iye in cien (100) yamets qa diez (10) łeqetheni'łfik'i qu'
net'ejuyets na' Dios. Qa nite'łe łaqsiiłijkii kekhewe' les in qitstaxji' wi'tlijei wenittaxij
qu' nanaqsiijkii, kekhewe'en: yatsathen, eq'iltina'x, yaqsi'jijkii pa'qu' hats nit'ij hik
ekewe'tax qek aqsiiłijkii, qa hasu'ujłe qek ili'iłij qu' aqsiiłijkii kekhewe' hats ɬ'asiniłik'i in
łaqsiiłijkii.* 24 ¡Ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' e'puk'aletsi'iɬ in łojotaxiłik'ui pekhewepe'!
Qe hik łunye'j qu' uketi'ɬ na'aj iweli' qe qa' nite' etimi'ɬ ne'ej iye, qa ni'kha'łi'ij ats'etax
in qitax qa hik na'aj łetimi'ɬ.* 25 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa
ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ! Qe ekheweli'ɬ
łimpulijini'ɬ na' ɬ'anu'ui nakha' hik łunye'j wasu qa hik łunye'j iye tok'o, qa łatawejłe qa
topo'oj pakha' wit'ejtenheye'j qa pa' wit'ekuyi' iye.* 26 ¡Fariseo puk'al! Yojo yijat'ij qu'
nempulijik'iju' na' łatawe'j nakha' hik łunye'j wasu qa hik łunye'j iye tok'o, hats'inha qu'
łe'wise' ji'jek ham łejili'ye' nakha' i'nfik'i. 27 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ!
Qe ekheweli'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ ne'ej nimełkui qe hats wetlinij na'aj fo' i'm qa łe'sits in
jite'wen, qa łatawjetsłe qa topolij witinutsik'i qa in hats łipipji' iye.* 28 Aka'an hik aka'
ejunyejeyi'ɬ iye, e'łe'sitsi'ɬ in ne'weni'ɬ ene' jukhew, qa pekhewe'łe atawjetsi'ɬ qa qi in
topolij in hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ, qa topoli'ɬ ej iye in nite' łisu'uni'ɬ qu'
aqsiiłijkii pa' yisu'un na' Dios. 29 ¡Hiyee' e'newusitsi'ɬ i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa
ekheweli'ɬ iye fariseol, e'jtitsitsi'ɬ hik ejunyejeyi'ɬ qu' wetsjuk'e ejusitsi'iɬ! Qe ekheweli'ɬ
łeniihini'łpha'm ne' łenimełkui kekhewe' profeta'ik'i qa łi'sinheti'ɬ iye wekwek ɬ'eniłi'
ne' łenimełkui ke' jukhew'ik'i yatsathen. 30 Ma' qa łit'iłijju': “Qek hats jinana'l pakha'aj
pa' łahats'ij pekhewe' inqa'jteyik'i qekha nite' jina'ne'taxij ji'teje'm in nilanju' pekhewe'
profeta'ik'i.” 31 Ye'ehe, qa aka'an in łit'iłijju', ma' qa hats łanalitłi'iłik'i in ekheweli'ɬ
łata'łiłets kekhewe' nilanju'kii ke' profeta'ik'i.* 32 Yape oponheti'łij pakha' uɬ'ax mente'
yoxpo'taxij ke' aqa'jteyi'łik'i.—

¡Q'oiq'oyits łelits!

33 —¡Q'oiq'oyits! ¡Q'oiq'oyits łelits! ¿Pa'n qu' ilithinyejeye'taxiłik'ui hatse' qu'
atanithenhetiitaxi'łij pa' fe't qi iftsax?* 34 Qa hik ta'łijupi', Jeł qeku'ni'łek qu' he'nukini'ɬ
ei iye pe'qu' profetaye', qa pe'qu' qi nikfe'lets wekwek in t'ejuyets na' Dios qa pe'qu'
ninq'ijatshenij iye ke' łe'lijei na' Dios. Ma' qa ekheweli'ɬ qa' anlani'łju' iye pe'qu' uja'xe',

---

* 23:16 Mt 5:33; 14:7; 15:14; 23:24; 26:63,72; Hch 1:16; Ro 2:19; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21 * 23:19 Ex 29:37; 30:29 * 23:21 1R 8:13; 2Cr 6:2; Sal 26:8; 132:14 * 23:22 Ex 17:16; Sal 11:4; 47:8; Mt 5:34; 19:28; He 8:1; Ap 4:2 * 23:23 1S 15:22; Sal 33:5; Jer 5:1; Mi 6:8; Zac 7:9; Lc 11:42 * 23:24 Mt 15:14; 23:16 * 23:25 Mr 7:4; Lc 11:39 * 23:27 Lc 11:44; Hch 23:3 * 23:31 Gn 15:16; Hch 7:51; 1Ts 2:15-16 * 23:33 Mt 3:7; 5:22; 12:34

qa pekhewep qa' eni'łji'pha'm pe'qu' cruzitse', qa pekhewep iye qa' eqsilani'ł je'mkii
ne' witlijtsitjiyitsifi qa' ijayani'łiikii pekhewep witsetiikal,* 35 hats'inha qu' nanami'ł
epji' iye na' witaxtanithenkeye'j ta'łets ke' ł'athits ke' week yatsathen in talanhetiiju',
qa in ta'łi' ek ka' yatsathen Abel'ik'i qa yamijii ka' Zacarias'ik'i ła's ka' Berequias'ik'i.
Hik kakha' Zacarias'ik'i łilaniłi' na' łeqewuk'uji' ne' witlijtsitjiyii qa na' ts'eewe'epji'
łe'nenhe'wet'ipji' na'aj witqisit'ij na' Dios.* 36 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets in week
ekewe'en qu' na'nipji' hatse' enewe' na'l hane'ej ha'ne łahats'ij.—*

Jesús qa yayinju' pa' Jerusalén.
(Lucas 13:34-35)

37 —¡Jerusalén, Jerusalén, łanlani'łju'kii kekhewe' profetas'ik'i, łenjele'ełijkii utel
kekhewe' nukintax ei na' Dios qu' nenfel e'm ke' łe'lijei! Pa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi'ł
heni' ne' elits, in łunye'jek ne'ej ta'a'a' qe ewi'ł yeni' ne'ej łelits uyifi łefets, qa nite'łe
łisu'un.* 38 Jeł qeku'ni'łju' ek na' etset'ił qu' hats ham na'ni'i hatse'.* 39 Qe hane'ej qu'
nata'łi' qu' hit'ij ewets in hats nite' ł'anuuyi'i qu' e'tswen iye, ipłu'ui qu' ittaxij: *"Qi in
łe'wis ha'ne namij ka' łii pa' Yatsat'ax'inij."—* *(Sal 118:26)**

24

Jesús qa iyetij pe' witlijtsitjii qu' uł'axe'ju' hatse'.
(Marcos 13:1-2; Lucas 21:5-6)

1 Ha' Jesús in hats ikik'uifik'i ke' witlijtsitjii, qa hats iktax, qa he' ł'ijatshenhei qa
we'tmetinheti'm qa yit'ijets: —Jeł qeku'nju' ene' witlijtsitjii, ¡hayits qa łe'wis!—* 2 Ha'
Jesús qa yeku'ł qa yit'ijets: —¿Me hats łi'weni'ł ene'en? Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in ham
pe'qu' ewii'łe' qu' amane'pha'm hatse' ene' utel ene' witlijtsitjii. Week qu' jałaq'eju'kii
hatse'.—

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Marcos 13:3-23; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

3 Qa ha' Jesús qa i'niju' ke' utek łii Olivos, ma' qa nekets he' ł'ijatshenhei qa uja'xłi'iłkii,
qa nifaakan: —Hisu'untaxi'ł qu' enfeli'ł ye'm ¿pa'n ipłu'uk'ui qu' namets qu' łunye'je'
kakha' łit'ij qu' jałaq'eju' ne' witlijtsitjii? ¿Qa pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij qu'
etpiltaxju' iye, qa pa'qu' jutsiqaxi'ij iye qu' nanaxtaxijik'i hatse' pakha' hane'ej łahats'ij?—
* 4 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —Jełi'łiju'łha, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił ma' qa' naqani'łkii.*
5 Qe olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij qa' nit'ij: "Yakha' ye' Cristo." Ma' qa' olots
pe'qu' naqankii.* 6 Ekheweli'ł qa' impi'ye'jiiłij pe'qu' hats nawatlaanija, qa' impi'ye'jiiłij
iye pe'qu' nanwatlanheyu'ji'ijtax. Qa hasu'ujłe e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' łunyejeye'kii
week ekewe'en, qa mexełe nite' yamets pa' ł'aka'the'ju' hatse'. 7 Qe ewi'ł pa'qu' witset'e qa'
nawatlani'ł pakhape' iye witsetiika'ye', qa ewi'ł pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape'
iye wittataye'. Qa' nana'l iye pe'qu' witsetitse' qu' qi qu' niyipkunju', qa pe'qu' me'le'le' iye
sehel.* 8 Qa hikłe łunyejei ekewe'en ne'ej iwkajitshen in i'nk'a yoksi'wen pa'qu' łaqati'yi'ij
hatse'.* 9 Ma' qa' yapeye'łek qu' namets qu' ekekiti'yi'łiikii qu' awitjaxti'yi'łju', qa qu'
alanheti'yi'łju'ha iye qa' qi iye qu' na'napjaxi'ł e'm ene' week witsetits qe ta'łets qu'
atsjayani'ł.—*

Olots pe'qu' nili'ij hatse' pa' Cristo.

10 —Ma' qa olots pe'qu' niliyij hatse', pekhewe'en qa' nowotk'onijkii qa qi iye qu'
na'napjaxi'm pekhewep. 11 Qa olots iye hatse' pe'qu' nanam ejtitsits qu' nit'ij łetets qu'

---

* 23:34 Lc 11:49-51; Hch 13:1; 22:19; 1Co 12:28; 2Cr 36:15-16; Mt 10:17 * 23:35 2Cr 24:21; Zac 1:1; Gn 4:8; He 11:4; 1Jn 3:12; Ap 18:24 * 23:36 Mt 10:23; 16:28; 24:34 * 23:37 Dt 32:11-12; Rt 2:12; Mt 5:12 * 23:38 1R 9:7; Is 64:11; Jer 12:7; 22:5 * 23:39 Mt 21:9 * 24:1 Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; 12:1 * 24:3 Mt 21:1; 24:27,37,39 * 24:4 Jer 29:8; Ef 5:6; Col 2:8; 2Ts 2:3 * 24:5 Mt 1:17; Ef 5:2 * 24:7 Hch 11:28; Ap 6:8; 2Cr 15:6; Is 19:2 * 24:8 Lc 21:12-24 * 24:9 Mt 10:17,22; Jn 16:2

profetaye', ma' qa olots iye pe'qu' naqankii.* 12 Qa qu' hats qi qu' net'ijayijfik'i hatse'
pa' uł'ax, ma' qa pa' łeqsu'unka'xtaxyij pe'qu' olootse' qa' net'ijayik'iju'.* 13 Qa pa'
qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa' ł'aka'the'ju' pa' łahats'ij qa hikpa' qu' iła'xe'. 14 Qa eke'
łe'sits wi'tlijei nifel pa' łunye'j qu' jina'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week
netfelhitiyi'pji' pe' week witsetits ha'ne sehe' epji'. Ma' qa qu' hats week nepiye'ek'i qa'
hayitse' qa' hats nanam pa' ł'aka'the'ju'.—*

Pa' hayiits nifel pa'aj pa' profeta'ik'i Daniel.

15 —Qa hik ta'łijupi', qu' i'weni'ł *pakha' qi uł'ax yeq'ilatkii hatse',* *(Dn 9:27)* pakha' hayiits nifel ka' profeta'ik'i Daniel, qa' nawatts'ap'anhetifi nakha' qi łe'wis
łetsettax na' Dios nekhe' witlijtsitjiiyifi (pakha' qu' niyinenik'i aka'an qa' nenikfe'lik'i).
* 16 Ma' qa pekhewe' qu' na'ni' na' Judea, qa' nilatii ne' utekui. 17 Qa pa'qu' na'nipji'
pe'qu' łetsi'ye' na'aj k'eewe'epji' qu' namtaxets pakha'an, hasu'uj nenuihiyu'ufi pe'qu'
łetsi'ye' qu' net'ilitju' qa' neka'xfik'ikii pe'qu' łewekwekitse'. Aje'eł nilat yijat'ij.* 18 Qa
pa'qu' na'nji' na' ł'ejinqa'wet, hasu'uj netpilii iye pe'qu' łeqhinataye'. Aje'eł nilat yijat'ij.
19 Qa ¡hiye' enewusits pe'qu' efutse' pekhewe' qu' niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe
nifunen iye pe'qu' łelitse' qu' namtaxets hatse' nekhewe' nełutsji'! 20 Iyini'łijets na' Dios
qu' hasu'uj qu' lop'e qu' ilati'łkii, qa qu' hasu'uje' iye pa'qu' witwapiihijiye'ji' (sábado).
21 Qe pe' nełutsji' hatse' qii'ija pa'qu' a'taxe' qa iftsitsji'ha iye, qa ham pa'qu' hayiits
łunye'ji'iju'ł in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne sehe' qa yamijii hane'ej, qa nite'
ł'anuuyi'i iye qu' łunye'je'kii iye hatse'.* 22 Qa qu' nite' neniwk'itsini'iju'ł pekhewe'
nełutsji' hatse', qa' ham pa'qu' iła'xe'. Qa in ta'łłe'ets pekhewe' hats te'nekumhi'yiiji',
ma' qa' neniwk'itsiniju'ł hatse'.* 23 Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets hatse' pekhewe'
nełutsji': "Ek'en qeku'ni'łek, hik ha'nete' i'ni' pa' Cristo," i'nłi'i qu' nit'ij "hatsiite' pa'
i'ni'". Qa' hasu'ujłe umti'ił qu' yijaayi'ija.* 24 Qe nam hatse' pe'qu' nit'ij łetets qu' Cristoye'
qa pe'qu' nit'ij łetets qu' profetaye'. Qa' ni'nq'ethinij pe'qu' qits ham łunyejeyi'iju'ł qa
pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii iye, qe qa' naqankii ene' week, qa qu' łeke'ye', qa' naqankii
iye nekhewe' hats t'eku'miiji' na' Dios.* 25 Jeł qeku'ni'łek, hats week henfeli'ł e'm aje'eł
ekewe'en in mente' yamets qu' nana'l. 26 Qa hik ta'łijupi', pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets: "Jeł
qeku'ni'łii i'nti'i' pa' ham i'ni'i'," qa hasu'uj jełi'łii, qa i'nłi'i qu' ni'ttaxi'łij ewets: "I'nifi
ke' wititsi'," qa hasu'uj iye qu' umti'ił qu' yija'ye'. 27 Qe hik qu' łunye'je' na'aj etheluna'x
in nite' wanat'in qe tethelun qa na'lji' na' nełu'uju'ł qa i'nłi'i qe na'lji' iye na' tefeji', qa'
hik aka' qu' łunye'je' hatse' na' Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye. * 28 Na'aj i'ni' na'aj
iwamhi'l qa hik na'aj i'njii ek ne'ej o'powil.—*

Qu' netpiltaxju' pa' Ła's pa' Jukhew.
(Marcos 13:24-37; Lucas 17:26-30,34-36; 21:25-33)

29 —Qu' nanaxijik'i hatse' pekhewe' nełutsji' qi iftsitsji' qa a'tits iye, *ma' qa ne' junu' qa'
aje'eł nom, qa juwel iye qa'nte' nana'leji' iye, qa ne' footekii qa' nanamiiju'kii iye* *(Is 13:10)* qa pa' qi łet'unha'x ne' wasits qa' nawapja'.* 30 Ma' qa' hayitse' qa' ne'twenhetii na'
wa'sji'pha'm pa'qu' jutsiqaxi'ij na' Ła's na' Jukhew, qa qi qu' ne'nijiwei week pe' witsetits
ha'ne sehe' ipji'. Ma' qa' ne'twenhetii *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye i'nji' pe' wasi'
in ta'łiipha'm na' wa's,* *(Dn 7:13)* qi pa'qu' łet'unha'xe' qa qi iye
pa'qu' łesa'xe'.* 31 Ma' qa' nukinkii ne' łaqa angelits qu' hats nat'ai *pe' qi foj, qa' nonothet*

---

* 24:11 Is 44:25; Mt 7:15; 24:24; Mr 13:22; Lc 6:26; Hch 13:6; 2P 2:1; 1Jn 4:1 * 24:12 Mt 13:41; 2Ts 2:3 * 24:14 Mt 4:23; Ro 10:18; Col 1:6,23; 1Ts 1:8; Lc 2:1; 4:5; Hch 11:28; 17:6; Ap 3:10; 16:14 * 24:15 Dn 11:31; 12:11; Mr 13:14; Lc 21:20; Hch 6:13; 21:28 * 24:17 1S 9:25; Mt 10:27; Lc 5:19; 12:3; 17:31; Hch 10:9 * 24:21 Dn 12:1; Jl 2:2; Mt 24:29; Ap 7:14 * 24:22 Mt 22:14; 24:24,31; Mr 13:20,22,27; 1Ti 5:21; 2Ti 2:10; Ap 17:14 * 24:23 Lc 17:3; 21:28; Mr 11:24; Jn 6:64 * 24:24 Dt 13:1-3; Mt 24:11; Hch 8:9; 2Ts 2:9-11; Ap 13:13-14; 16:14; 19:20 * 24:27 Mt 8:20; 24:3,37,39; Lc 17:2 * 24:28 Job 39:30; Lc 17:37 * 24:29 Is 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,31; 3:15; Sof 1:15; Ap 6:12-13 * 24:30 Zac 12:12; Mt 24:3; Ap 1:7

wetju'ł (Ex 19:16) week pe' hats t'eku'miiji' na' ima'xii, i'wk'uyi'lii, nełu'uju'ł qa pe' tefeji'
iye, in uja'xek pe' week te'weyik'uiju' ha'ne wa's.* 32 Maxtayit qekuni'łijupi' ek ne'ej ewi'ł
higokuk aka' jiyijatshenij, in hats esufui iye ne'ej łenuts ma' qa ta'łji' iye ne'ej łesejets, qa
hats łenikfe'li'łets in hats k'esets na'aj jinawa'p.* 33 Qa hik łunye'j, ekheweli'ł qu' i'weni'ł
week ekewe' wekwek tefelhitii, qa' menikfeliti'łets na' Ła's na' Jukhew in hats metifikii na'
łeji'.* 34 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju' pakha'
łahats'ij hatse', qa namłi'ii qu' week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 35 Na' wa's qa ha'ne
sehe' hamits hatse', qa ekewe'łe hats hit'ij qa yijaa'ija, nite' łeke' qu' hamitse'.* 36 Qa hamłe
nikfe'le'ets pa' nełuji' qa pa' i'ni' iye junu' hatse'. Nite' nikfe'lets iye ne' angelits na' wa'sji'.
Nite' nikfe'lets iye na' Ła's. Qe ewi'łłe in nikfe'lets na' Łatata.—*

Hik łunyejeye' pe' łeqe nełutsji' pa'aj pa' Noe'ik'i.

37 —Qe in łunyejeyek ke' łeqe nełutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik aka' qu' łunye'je' iye hatse'
qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 38 Qe in łunyejeyek kekhewe' nełutsji' in
mexente' nam ka' qi piłei qa iwelitax iye, ke' jukhew'ik'i tek, iya', tewhe'yeiju'kii qa ke'
łelits qa yiwhe'yeyinju'kii, qa yamłi'ijii ka' nełuji' ka' Noe'ik'i in t'ilitji'ju' ke' qi tokoyei.
39 Qa nite' yumti qu' yijayi'ija yamijii in hats nam ka' qi piłei qa iwelitax iye, ma' qa
week yeka'x ka' iweli'. Hik aka' qu' łunye'je' hatse' qu' netpiltaxju' iye na' Ła's na'
Jukhew. 40 Wetsjuk pe'qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e, ewi'ł pa'qu' neka'x qa ewi'ł pa'qu'
nenejet. 41 Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijinju'. Ewi'ł iye pe'qu' neka'x qa ewi'ł iye pe'qu'
nenejet.* 42 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełu łamijiiju' na'
Yatsat'etsi'ł ej. * 43 Menikfeliti'łets aka'an, pa'qu' ewi'ł natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu'
nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets pa'qu' ejtenhetsi'le', ma' qa' qi
qu' natjanithenik'ui hats'inha qu' nite' name'etsji' qu' nuyifi pe'qu' łetsi'ye'.* 44 Qa hik
ta'łijupi' ekheweli'ł qu' matjanitheni'łkiiha qe ha'ne Ła's na' Jukhew i'nłi'i qu' nanamji'
pakha' qu'nte' umtiyetaxi'ł qu' nanamji'.—*

Pa' witqejkunenek tek'en qa pa' nite' tek'en.
(Lucas 12:41-48)

45 —¿Łekpa' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye? Pakha'an pa' łaqa patun qa
nejetij qu' week nejeł pe' łetsi' qa' nenkunhenji'ijju' iye qa yamji'jets łekujii pekhewe'
i'ni' pe' łetsi'.* 46 Łe'wisi'mkii pa' witqejkunenek, pakha'an in nam pa' łaqa patun, qa
yi'wen in yaqsiijkii aka'an.* 47 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' patun qa' netisij qu'
week netnek'enhe'yipji' pe' łewekwekits. 48 Qa pakha'łe qu' witqejkunenek'e in uł'ax, qa
yit'ij pa'qu' łatawe'je': "tees qu' nanam aje'eł ha' yaqa patun," 49 ma' qa' yapeye'łek qu'
nilanji'ij je'mkii pakhape' iye pekhewep ł'ithayifetstax, qa tek qa iya' iye, i'nji'teje'mkii
iye pekhewe' yek'uwetju'kii.* 50 Ma' qa pa' łaqa patun pa' witqejkunenek qa' nanamji' pa'
nełuji' nite' yumtitaxji' qa pe' hora iye nite' yumtitaxji' iye. 51 Ma' qa qi qu' nitanithen qa'
nuihinetsji' iye pakha' ewi'ł łeq'itset'ij pekhewe' hik łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse'. Ma'
qa' hikpa' qu' qi qu' napi' qa' tx'ak'ak'etaxkii iye łek'unhetii.—

25

Yejeyumtshenijupi' pe' diez (10) inanyii.

---

* 24:31 Is 27:13; 1Co 15:52; 1Ts 4:16; Ap 7:1; 8:2; 11:15; Dn 7:2; Zac 2:6 * 24:32 Mt 13:3,34-36; 15:15; 21:33,45; 22:1 * 24:33 Stg 5:9; Ap 3:20 * 24:34 Mt 10:23; 16:28; 23:36 * 24:35 Ekewe'łe yi'lijei qa'nte' hamitse', ikji': nite' łeke' qu' nite' hik łunye'je' pa' hats yit'ij. * 24:36 Zac 14:7; Mt 25:13; Mr 13:32; Hch 1:7; 1Ts 5:1-2 * 24:37 Gn 6:5; 7:6-23; Mt 22:30; Lc 17:26 * 24:41 Ex 11:5; Is 47:2; Lc 17:35 * 24:42 Mt 25:13; Lc 12:40; 21:36 * 24:43 Lc 12:39; 1Ts 5:2; Ap 3:3 * 24:44 Mt 25:10; 1Ts 5:6 * 24:45 Mt 7:24; 10:16; 25:2,21 * 24:46 Jn 13:17; Ap 16:15 * 24:49 Hch 2:15; 1Co 11:21; 1Ts 5:7; Ap 17:6

1 —Pa' łahats'ij hatse' na' tenek'enheiji' na' Dios hik qu' łunye'je' ne'ej diez (10) inanyii
qe nenjelu'uk'ui na'aj niwhe'yeyu' qa week t'eku'mi' ne'ej łefetitjiyits łeq'ilij na'aj aceite.*
2 Cinco (5) pekhewe' nite' watji'let qa cinco (5) iye pe' watji'let yijat'ij.* 3 Qe pekhewe'
nite' watji'let, in yeka'xtax pe' łefetitjiyits qa nite'łe yeka'x pe'qu' łeq'ili'ij iye hatse'. 4 Qa
pekhewe' watji'let yijat'ij qa yeka'x pe'qu' łeq'ili'ij iye hatse' qu' nimtaxji' pe' łefetitjiyits.
5 In nite' namets aje'eł pa' niwhe'yeyu' pa' notkitaxik'ui, qa hats week nijatiyu'ju'. Ma'
qa imaa'ju'ha. 6 Qa in hats natsathenju' pa' naja'x ma' qa tepiikaxtii pa' taya'yijipji':
"¡Hats nam na' tewhe'yei! ¡Yape eneki'łiju'ł qa ijts'eyi'iłkii!" 7 Ma' qa pe' inanyii qa
week niipha'mkii qa mexe yaqsi'jju' iye qu' nene'łji' pe' łefetitjiyits. 8 Pekhewe' cinco
(5) inanyii pe' nite' watjanithen qa iyintaxijets łeq'ile': "Esłis qeku'niłij łammi'se'łeji
yeq'ili'ił, hats yomiyu' ene' yifetitjiyitsi'ł." 9 Qa inku'ł pekhewe' inanyii pe' watjanithen
yijat'ij: "Ham, hats weju'łji' ene' yifetitjiyitsi'ł. Les łe'wis yijat'ij qu' aqhai eku'ni'łii pe'qu'
eq'ili'ił." 10 Pekhewe' nite' watjanithen, in mexe taqhaitaxii pe'qu' łeq'ile', qa naamłek
pa' tewhe'yei. Qa pekhewep cinco (5) watjanithen yijat'ij qa hikpe' qa łijts'eye'kteje'm
in uyi'łetsji' pakha' qi qu' netekifi witiwhe'yejii. Qa week yot'axteje'm, ma' qa tit'oiji'
pa' łeji'.* 11 Ma' qa i'nk'ałe qa namtaxkii pe' taqhaitaxii łeq'ile', qa yiyajitaxetsji'kii:
"Yatsat'axyij, yatsat'axyij, i'tqeku'ni'łij ye'mii qhof na' łeji'." 12 Qa yeku'ł pakha'an, qa
yit'ij: "Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, nite' tsikfe'li'ł ej." 13 Matjanitheni'łkiiha, qe nite'
łenikfe'li'łets pa' nełuji' qu' namets, qa nite' łenikfe'li'łets iye pa'qu' uja'xe' horaye'.—

Yejeyumtshenijupi' pakha' yithayinenij pe' łaq'astai pe' łeqejkunenhei.
(Lucas 19:11-27)

14 —Qe na' tenek'enheiji' na' Dios hik łunye'j iye pa'qu' ewi'ł jukhewe' in hats nikheyu'
qa' namii pakhape' iye witsetiika'. Ma' qa taya'yii pe' łeqejkunenhei qa nejetij pe' łaq'astai
qu' net'ithayi'yij. 15 Pa' ewi'ł pekhewe'en qa tisij pe' cinco mil (5.000) nijketits inyetets,
qa pakhap qa wetsjuk mil (2.000) nijketits inyetets, qa pakhap iye qa ewi'ł mil (1.000)
pe' tisijek nijketits inyetets. Qa week ewiłei netisijju' pakha' qu' ne'weju'łij qe nikfe'lets.
Ma' qa ik pakha' jukhew.* 16 Pakha' witqejkunenek testi'yij pe' cinco mil (5.000) nijketits
inyetets, qa aje'eł ik qa taqhayijets pe' testi'yij pa'qu' net'ihinij, ma' qa cinco mil (5.000)
iye nijketits pe' łaxifkinel. 17 Qa hik łunye'j iye pa' testi'yij pe' wetsjuk mil (2.000) nijketits
qa na'l iye pe' t'anij iye wetsjuk iye mil (2.000) nijketits. 18 Qa pakha'łe testiitaxij pe'
ewi'ł mil (1.000) nijketits, qa ik qa ti'jik'ui yat'inkii pe' łaq'astai pa' łaqa patun. 19 Ma'
qa in hats yape'eikiiha pa'aj pa' łaqa patun pekhewe'en qa nam, qa yejeyumtshen pe'
łaq'astai netisijju' pa'aj pe' łeqejkunenhei. 20 Yojo in nekets pa' testi'yij pe' cinco mil
(5.000) nijketits inyetets, qa neka'xets pekhewe' cinco mil (5.000) łaxifkinelij qa yit'ijets
pa'aj: "Yaqa patun, łesłisij ene' cinco mil (5.000) qa hane'ej qa cinco mil (5.000) iye ene'
yaxifkinelij." 21 Qa yit'ijets pa' łaqa patun: "Hats weju'łij. Akha' qi in łeik'unei. Akha' in
nite' łono'qmositij pa'qu' łammi'se'tax. Qa hik ta'łijupi' qa les olotse' pe'qu' k'ejełinenij.
Ente'nuiteje'm qa' week je'łe'sitsi'imkii."* 22 Qa nekets iye pa' testi'yij pe' wetsjuk mil
(2.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets: "Yaqa patun, łesłisij ene' wetsjuk mil (2.000) qa
hane'ej qa wetsjuk mil (2.000) iye ene' yaxifkinelij." 23 Qa yit'ijets iye pa' łaqa patun: "Hats
weju'łij. Akha' qi in łeik'unei. Akha' in nite' łono'qmositij pa'qu' łammi'se'tax. Qa hik
ta'łijupi' qa' les olotse' pe'qu' k'ejełinenij. Ente'nuiteje'm qa' week je'łe'sitsi'imkii." 24 Qa
nekets iye pa' testi'yij pe' ewi'ł mil (1.000) nijketits inyetets, qa yit'ijets: "Yaqa patun,
tsikfe'l ewets in its'iyoptox qe hik ejunye'j qu' enitłi'ijji' ne'ej łei ne'ej nite' akha' qu'
enju' qa ł'eku'mi' iye łei ne'ej nite' akha' qu' iwu'mkii qe we'nenju'.* 25 Qa hik ta'łijupi'
in ts'ijiwei eju'ł qa hetijik'ui ne' aq'astaki'. Ene'en ke' łantsat'axij in aq'astaki'." 26 Pa'
łaqa patun qa yeku'ł: "Akha' qi in uł'ax qa a'walxa'l iye. In łenikfe'lets in hik yijunye'j

* 25:1 Mt 13:24; Hch 20:8; Ap 4:5; 19:7; 21:2,9 * 25:2 Mt 7:24; 10:16; 24:45 * 25:10 Mt 22:2; Lc 13:25 * 25:15 Mt 18:24; Ro 12:6; 1Co 12:11; Ef 4:7 * 25:21 Mt 24:45,47; Lc 12:44; 22:28; He 12:2 * 25:24 1S 25:3; 2Co 8:12

qu' henitłi'ijji' ne'ej nite' yakha' qu' henju', qa he'yeku'mi' ne'ej łei ne'ej nite' yakha'
qu' hiwu'mkii qe we'nenju',* 27 les łe'wistax qek enifi ne' banco ne' yaq'astaki' qa in tsam
qekha hats nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i. 28 Qa hik ta'łijupi', enitka'mi'łij ne' mil (1.000)
qa' łisi'łij nakha' na'li'm ne' diez (10).” 29 Qe week pakha' qu' hats nana'li'm, qa' les
netesti'yij, ma' qa' olootsi'ija. Qa pakha'łe qu' ham nana'li'im qa' netitkamhiti'yij pe'qu'
ujaxe'tax qu' nana'li'm ma' qa' hamija amani'ij.* 30 Qa ha'ne ham weju'łi'ij witqejkunenek,
iwu'mi'łetsfik'i nakha' i'nik'uifik'i na' nookii, hik nakha'a' hatse' nekhewe' qu' qi qu'
napi'ju' qa' qi iye qu' nat'aiji' łek'unhetii.—*

Kots'etets qa kots'eteikal.

31 —Qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew qi pa'qu' łesa'xe' qa week ne' łaqa
angelits qu' nanjayanju', ma' qa' na'nipji' na' łots'oji'la'x t'ejuyets pa' qi łet'unha'x in
tenek'enhei,* 32 ma' qa' nonot'axets nakha'an week pe' witsetiikal, qa' neqethenwetju'łkii,
in łunye'jek na'aj kots'etets łenilayets qe yeqethen wetju'ł ne'ej kots'etets qa kots'eteikal.*
33 Pe' kots'etets qa' ni'wetshenji' pa' yiya'yik'i, qa' pekhewe'łe kots'eteikal qa' łefeyi'j
ni'wetshenji'. 34 Ma' qa ha'ne Wittata qa' nit'ijets pekhewe' qu' ne'tweyij pa' yiyayik'i:
“Te'łuni'ł ekheweli'ł, nekhewe' hats qi in yi'fen na' Tata. Ni'iłi' nakha' qu' nełisi'łij
tenek'enhe'yi', hik nakha' hayiits tooxik'i in watji'leti'ł ek'ui in mexente' wanaqsiijkii
ha'ne week sehe' ipji'.* 35 Qe in k'iyipkun qa ekheweli'ł qa łesłisi'łij pa'qu' hetuj, in
ts'iyayu' qa ekheweli'ł iye qe łesłisi'łij na'aj ya't. In łetsweni'łik'ui nite' łenikfeltaxiłyij
qa łesłisłi'iłij pa'qu' yiwhi'wet'e.* 36 Hamtax pe'qu' yeqhinataye' qa ekheweli'ł qa
łesłisi'łij ne'ej yeqhinatai. In hanqaats'e' qa ekheweli'ł qe łanami'ł yiikii qu' e'tsweni'ł.
Hoyophełitiitax qa łanami'ł yiiji'kii iye qu' e'tsweni'ł.” 37 Ma' qa pekhewe' yatsathen
pa' łunyejei qa' neku'ł, qa' nit'ijiju'ł: “Yatsat'axyij, ¿pa'n ipłu'uk'i qu' k'eweni'ł qu'
iyipkun qa k'ełisiłij pa'qu' aqe'? ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye qu' k'eweni'ł qu' e'niyayu' qa
k'iyahani'ł iye? 38 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye pa'aj qu' k'eweni'ł in nite' tsikfe'ltaxi'ł ej qa
tseqjunułi'ił ej qa k'ełisiłij pa'qu' ewhi'wet'e', qa in hamtax eqhinataye' qa k'ełisiłij
iye? 39 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i iye pa'aj qu' manqaats'e i'nłi'i qu' ophełitii qa tsamjii'ł eiji'
qu' k'eweni'ł?” 40 Qa na' Wittata qa' neku'ł, qa' nit'ijiju'ł: “Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets,
ekewe'en in łaqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' ewi'łe' ene' k'injats yemjeetax nekhewe' hik łunyejei
ne'ej mexeelija, qa yakha'łe in łaqsi'ji'ł ye'mijkii.”* 41 Na' Wittata qa' nit'ijets iye pekhewe'
te'weyij łefeyi'j: “Me'nitoni'ł ye'mii, ekheweli'ł nekhewe' ewi'łłe in weju'łij nakha'
qi witaxtanithenkeye'j, yape ma'ałetsju' na' qi fe't nite' yili'ij hayiits watjiletijup qu'
netwumhitiiji'ju' na' inwo'met qa ne' łaqa angelits iye.* 42 Qe in k'iyipkuntax qa nite'
łesłisi'łij pa'qu' hetuj. Ts'iyayutax qa nite' łesłisi'łij iye pa'qu' yat'e'. 43 In łetswentaxi'ł
qa in nite' łenikfe'li'łyij, qa nite' łeneqjunu'ułyij qu' esłisi'łij pa'qu' yiwhi'wet'e. Hamtax
yeqhinataye' qa nite' łesłisi'łij iye pe'qu' yeqhinataye'. Qa in hanqaats'e' qa' i'nłi'i iye
qe hoyophełitii qa nite' łanami'ł yiiji' qu' e'tsweni'ł.” 44 Pekhewe'en qa' neku'łtax iye, qa
nittaxijiju'ł: “Yatsat'axyij, ¿pa'n ipłu'uk'i qu' k'eweni'ł qu' iyipkun i'nłi'i qu' e'niyayu',
i'nłi'i qu' nite' netsikfe'li'ił ej, i'nłi'i qu' ham eqhinataye', i'nłi'i qu' manqaats'e, i'nłi'i qu'
ophełitii qa qu' nite' k'efeni'ił iye?” 45 Ma' qa pakha'an qa' neku'ł iye, qa nit'ijets: “Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets, ekheweli'ł in nite' łaqsi'ji'łi'mijkii ekewe'en nekhewe' hik łunyejei ne'ej
mexeelija nekhewe' k'injats, qa yakha'łe in nite' łaqsi'ji'ł ye'mijkii ekewe'en.”* 46 Enewe'en

---

* 25:26 Pr 20:4; Mt 18:32; Ro 12:11 * 25:29 Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18; 19:26; Jn 15:2 * 25:30 Mt 8:12; 22:13; Lc 13:28 * 25:31 Gn 16:7; Mt 5:34; 13:49; 16:27; 19:28; Lc 1:11; Hch 5:19; 2Ts 1:7; Jud 14; Ap 1:7; 14:6 * 25:32 Jl 3:12; Mt 13:49; 24:14; 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16; Ez 34:17,20 * 25:34 Mt 13:35; 19:29; 20:23; Lc 12:32; 1Co 15:50; Ga 5:21; Stg 2:5; 1P 3:9; Ap 21:7; 1Co 2:9; He 4:3; 9:26; 11:16; Ap 13:8; 17:8 * 25:35 Is 58:7; Ez 18:7; Job 31:32; 2Ti 1:16; He 13:2; Stg 1:27; 2:15-16 * 25:40 Pr 19:17; Mt 10:42; 25:34; He 6:10 * 25:41 Mt 7:23; 13:40,42; Mr 9:48; 2P 2:4; Jud 6-7 * 25:45 Pr 14:31; 17:5; Hch 9:5

qa' namii na' qi witaxtanithenkeye'j nite' yili'ij, qa pekhewe'łe yatsathen qa' namiyek na' qi łe'wis witiła'x nite' yili'ij.—*

26

Iyetijju' qu' net'eku'mi' qa' nilan iye pa' Jesús.
(Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

1 Ha' Jesús in yili'ij in nifel week ekewe'en, ma' qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: 2 —Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in wetsjuk nełuts pe' hamitsik'ui qa' namets pa' qiji' łe'wis nełu Pascua,* ma' qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' ne'tnineiji' qe qa' net'enhetii'ji'pha'm pe'qu' cruze'.—* 3 Hik pakha'aj hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa ewi'ł we'neni' pa'aj qa not'axi' wetju'ł ke' łaqa palacio'oi ha' qiji' łatata he' pa'il łii Caifás.* 4 Ma' qa iyetijju' in yijamtitaxets qu' nanat'inij qu' net'eku'mi' ha' Jesús qa' nilan.* 5 Hekhewe'en qa yi'tłi'ijju' iye: —Qa hasu'ujłe jit'eku'm eku'ni' qu' jintalan enewe' łe'sits nełutsji', hats'inha qa' nite' nat'ayeji' qu' na'nayu'kii ene' jukhew.—

Pe' efu yatsi'yipji' łeiła' pa' Jesús pa' ewjisii.
(Marcos 14:3-9; Juan 12:1-8)

6 Ha' Jesús i'nii ha' witset Betania, ke' łetsi'ii ha' Simón, hikha' łenqii iye leproso. 7 Qa hik hakha'a' qa nekets ke' efu, neka'xets ke' ewi'ł qi łe'wis ute łii alabastro ełi'ni'ij topo'oj ka' ewjisii inyetax, ma' qa yatsi'yipji' łeiła' ha' Jesús in mexe i'nijup ha' mesa. 8 He' ł'ijatshenhei in yi'wenij qa nayutaxkii, qa yit'ijju': —¿Inhats'ek in yaq'ayinłekii kakha'an?* 9 Qe aka' ewjisiyik'i olotstax pe' qek łaja'ye'tax ł'astai qek ne'tninei, ma' qekha netestiitaxij ne' iłiljetsits.— 10 Ha' Jesús in yepi'ye' ej hekhewe'en aka' yit'ijju', ma' qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in pekhel anyejeyi'łijkii ene' efu? Aka' łeqfenye'jyij qi in łe'wis. 11 Qe ene' ham yiwq'axine' nite' yili'ij week łahatsiyij qu' nana'li'ł ejup. Qa yakha'łe qa nite' week łahatsiyij qu' ha'ni'ł ejup.* 12 Aka' łeqfenye'jij ene' efu in yatsi'yipji' aka' ewjisii qa yewjisit ha'ne yaj, qe qa' najilet qu' nets'ewjisit aje'eł in mente' hayajkati'yik'ui qu' hawa'm. 13 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pa'qu' na'ne'łi'i qu' netfelhitii hatse' eke' łe'sits wi'tlijei ha'ne week sehe' epji', qa' netfelhitii iye aka' łeqfenye'jyij ene' efu, ma' qa' natjamtaxti'yik'ikii nekhe'en.—*

Pa' Judas qa t'ihinij pa' Jesús.
(Marcos 14:10-11; Lucas 22:3-6)

14 Ma' qa hik aka'aj ka' ewi'ł he' doce (12) ł'ijatshenhei łii, Judas Iscariote, qa ikii pa'aj hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il,* 15 qa yit'ijets: —¿Pa'n uja'x pe'qu' isu'uni'ł qu' esłisi'łij hats'inha qu' k'ełisiłij ha' Jesús?— Ma' qa he' pa'il qa yijaninij pe' treinta (30) nijketits łiyits plata.* 16 Ma' qa hik aka'aj pa'aj ka' Judas qa wo'oikiiha pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' łeke'ye' qu' net'ihinij ha' Jesús.

Pa' qi łe'wis nełu łenkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye'.
(Marcos 14:12-25; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

17 Ka' yojo nełuji' kakha' qi łe'wis nełu witkujiiji' ne'ej pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye', he' ł'ijatshenhei ha' Jesús qa nekets qa nifaakan: —¿Pa'n i'ni' pa'qu' isu'un qu' jinaniji' qa' haqsiiłiji'kii pa'qu' jintełuj qu' net'ejuyets ha'ne qi łe'wis nełu Pascua?— 18 Qa yeku'ł qa yit'ij: —Ma'ałiiteje'm na' witset qa' i'weni'łi' pa'qu' jukhewe' qa' it'iłijets: "Ha'

---

* 25:46 Dn 12:2; Ro 2:7 * 26:2 Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * 26:2 Jn 11:55; 13:1 * 26:3 Sal 2:2; Mt 26:57; Lc 3:2; Jn 11:47; 18:13,15; Hch 4:6 * 26:4 Mt 21:46; Jn 11:53 * 26:8 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 26:11 Dt 15:11; Jn 12:8 * 26:13 Mt 24:14; Mr 1:1; 13:10 * 26:14 Mt 10:4; Jn 6:71; 12:4; 13:30; Hch 1:16 * 26:15 Ex 21:32; Zac 11:12-13; Mt 27:3

Maestro yit'ij: Hats k'esets qu' namets yeqe hora, hik ta'łijupi' qu' henekii ne' etsi' qu'
ha'ni'łiji' ene' yijatshenhei qu' heyeki'łji' pa' qi łe'wis nełu Pascua."—* 19 Ma' qa hekhewe'
yukin ł'ijatshenhei, qa week yaqsiijkii aka' hats yit'ijets ha' Jesús. Qa yaji'let week ke'
łaqats t'ejuyets ka' qi łe'wis nełu Pascua. 20 Qa in hats najaleikii, ha' Jesús qa hats i'nijupju'
ha' mesa qa week iye he' doce (12) ł'ijatshenhei. 21 In mexe tekju', ha' Jesús qa yit'ijji'ju':
—Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ekheweli'ł na'l nakha' ewi'ł qu' net'ihinyij hatse'.— 22 Qa
hekhewe'en qa qi in yitawje'meten qa week nifaakantax: —Yatsat'axyij, ¿me yakha'?—
23 Qa ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —Nakha' ewi'ł na' yoqotok'o'oł in hilke'ełijetsju'kii ne'
pan, hik nakha' pa' t'ihinyij hatse'. 24 Ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikłi'ij, in ł'anyejeyek
kekhewe' hats we'nika'ajji' in t'ejuyets nakha'an. Qa ¡hiye' ha'nus nakha' t'ihinij hatse'
ha'ne Ła's na' Jukhew! Les łe'wistax nakha' jukhew qek hasu'uj nenekfik'i pa'aj.—* 25 Ma'
qa ha' Judas hik hakha' t'ihinij, qa nifaakan: —Maestro, ¿me yakha'?— Ha' Jesús qa yeku'ł:
—Akha' hats łit'ij aka'an.— 26 In mexe tekju', ha' Jesús qa t'eku'mi' ka' pan qa yit'ijetspha'm
łe'wisij pa' Dios, qa netisijju' he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Ku'mi'łiju'ł qa' łuji'ł, hane'en
hik ha'ne yese'n.—* 27 Ma' qa t'eku'mi' iye ha' tok'o qa in hats yit'ijetspha'm iye łe'wisij
pa' Dios qa tisijik'i iye he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets iye: —E'weeki'iłij qu' iya'ałij ha'ne
tok'o, 28 qe ha'ne i'nji' hane'en hik enewe' yathits, hik enewe' qu' nata'łets pakha' ink'ayik
wenit'ij, ma' qa' nawantsiifik'i qe ta'łets pekhewe' olots hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui
pe' łewuł'ets.* 29 Qa hit'iłij ewets in hats nite' k'iya'ji' iye ni'khap iye uwa ł'i', ipłu'ui qu'
namtaxets pa' nełuji' qu' ji'niyataxji' iye na' ink'ayik uwa ł'i' na' tenek'enhe'yi' na' Tata.
—*

Jesús qa nifel qu' newelkut'ijkii pa' Pedro.
(Marcos 14:26-31; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

30 In yili'ijju' kakha' ewi'ł in yiji'ik'i, ma' qa ikkii qu' nakiiteje'm ke' utek Olivos.* 31 Ma'
qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Hane'ejija ha'ne naja'xji', week ekheweli'ł qu' me'nitoniłets
hatse' qe yakha' qu' nata'ł yiwets, qe kekhewe' we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: *"Hilan
hatse' na' kots'etets łenilayets, qa ne' kots'etets qa' nak'eskii."* *(Zac 13:7)**
32 Qa qu' yi'ła'xe'tax iye qa' hathayini'ł ek'uyii ha' Galilea.—* 33 Ma' qa ha' Pedro qa yeku'ł,
qa yit'ijets: —Yemjeetax qu' week ne'nitontax e'mets hatse' qe akha' qu' nata'ł ewets,
qa yakha'łe qa' nite' ł'anuuyi'i qu' he'niton e'mets.— 34 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija
aka' hit'ij ewets ha'ne naja'xji' qu' mente' nape' pa'qu' ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'łij
qu' mewelku'tyijkii.—* 35 Ha' Pedro qa yit'ijets iye: —Łunye'jij qu' week jinanaxju', nite'
hewelku't ejkii.— Qa week ł'anyejeitax aka'an he' ł'ijatshenhei.

Jesús qa iyini' pa' najkaket Getsemaní.
(Marcos 14:32-42; Lucas 22:39-46)

36 Ma' qa hats namets ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei ha' najkaket łii Getsemaní, qa
yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Hik ha'ne ni'ekuni'łi'ju'kii qa yakha'łe qa' mexe ha'nii hakijji'
qu' nek'iyin.— 37 Qa t'eqe'mets ha' Pedro qa he' wetsjuk łelits ha' Zebedeo. Ma' qa yapełek
ha' Jesús in yoksi'wen in qi in ika'metkii qa qi iye in itawje'met.* 38 Ma' qa yit'ijets: —Qi in
hoksi'wen in naq'aliyuyij pa' yikameta'xkii. Ha'ne a'maneyi'iłi'. Hasu'uj mama'ał yijup.—
* 39 Ma' qa ikfik'i pa' ha'niiji'in, qa wonokok'enju' qa yamitetsju' sehe' łotkoyek, qa iyin qa
yit'ij: —Tata qu' łeke'ye', qa' hasu'uj anamit yiwets wat'ij ha'ne qi ek'imiiji', qa hasu'ujłe
pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 40 Ma' qa tepilii iye pa' i'ni' he'

---

* 26:18 Jn 7:6,8; 8:20; 13:1; 17:1 * 26:24 Dn 9:26; Mr 9:12; Lc 24:25-27; Hch 17:2-3; 26:22-23; 1Co 15:3; 1P 1:10
* 26:26 Mr 3:7; 14:22-25; Lc 6:13; 22:17-20; 1Co 11:23-25; Mt 10:1; 14:19; 26:56; 16:20; 1Co 10:16; Jn 12:16 * 26:28 Ex
24:8; Mt 20:28; Mr 1:4; He 9:20 * 26:29 Mt 4:23; Mr 1:15; Hch 20:25 * 26:30 Mt 21:1; Lc 22:39; Jn 18:1 * 26:31
Mt 11:6; Jn 16:32 * 26:32 Mt 28:7,10,16; Mr 16:7 * 26:34 Mt 26:75; Lc 22:34; Jn 13:38 * 26:37 Mt 4:21; 17:1
* 26:38 Sal 42:5-6; Mt 24:42; Jn 12:27 * 26:39 Mt 20:22; Jn 5:30; 6:38; Fil 2:8; He 5:7

ł'ijatshenhei qa yi'wen in imaa'ju'ha pa'aj. Ha' Jesús qa yit'ijets ha' Pedro: —¿Me nite' łeke'
qu' ewi'ł horaye' qu'nte' ama'ye' eku'ni'ł yijup? 41 Hasu'uj mama' a'łju'. Iyini'ł hats'inha
qa' nite' nanami'ił ewets na' witaqjaajinkeye'j. Pe' atawjetsi'ł hats qi in yisu'untaxija qu'
naqsiijkii aka'an, qa nite'łe t'units ne' esenitsi'ł.— 42 Qa ewi'łij iye in ikfik'i iye pa'aj, qa
iyin iye, ma' qa hats wetsjuk'ij, qa yit'ij iye pa'aj: —Tata, qu' nite' łeke'ye' qu'nte' anamite'
yiwets qa'nte' nek'iya'ye'ji' pa' qi ek'imiiji', qa' aqsiijkii pakha' łisu'un.—* 43 Qa tepiltaxii
iye qa yi'wen iye in ima'ju' iye he' ł'ijatshenhei, qe nite' łekheweliju'ł pa' nijati'. 44 Qa ikfik'i
iye, qa iyin iye ma' qa hats wetshetk'ewi'łij, qa yiyeketij kakha' hats yit'ij. 45 Qa tepilii iye
pa' i'ni' he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets pa'aj: —¿Me menjiit łama'ałju' qa ławapiyi'łju' iye?
Hats yamets ne' hora, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netesti'yij nekhewe' uł'ets jukhew.*
46 Eniyi'łpha'mkii qa' jinakkii. Jeł qeku'ni'łiju'ł, hats met nakha' t'ihinyij.—

Te'nekumhi'yi' qa wetka'x pa' Jesús.
(Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

47 In mexe iyet ha' Jesús qa namets ka' Judas. Hikka' i'ntaxji'teje'm he' doce (12)
ł'ijatshenhei. Olots he' łijts'eyek taqatsjikinetii qa uja'x he' najak he' t'eku'mi'. Ł'ukinhei
he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset. 48 Ka' Judas in t'ihinij qa hayiits
na'l pa'aj pa'qu' niwjutsiqenij, qa yit'ij pa'aj: —Hakha' qu' hetu'je'm, qa' hik hakha'ye', qa'
ku'mi'łi'.— 49 Qa in hats namets qa aje'eł nekets ha' Jesús, qa yit'ijets: —Łanam, Maestro.—
Ma' qa tu'je'm. 50 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Waika', aqsiijkii pakha' łanamij met qu' aqsiijkii.
— Ma' qa hekhewe' łijts'eyek qa nekets ha' Jesús qa t'eku'mi' qa niyejinju'ha.* 51 Ma' qa
hakha' ewi'ł hekhewe' ł'ijatshenhei qa t'eku'metsju' ha' łaqa'tsjikinet qa' weqfekin je'm
qa yasinii ke' łekfi'ik'i ha' łeqejkunenek hakha' qiji' łatata he' pa'il.* 52 Ha' Jesús qa yit'ij:
—Ukinik'iju' iye na' łejii na' aqa'tsjikinet. Qe week pe'qu' nawatlanij na'aj witqatsjikinet,
qa' hik na'aj iye qu' naq'alij.* 53 ¿Ye' me łumti qu' nite' łeke'ye' qu' nek'iyinets na' Tata,
qa łakha' qa' aje'eł nenukinju' pe'qu' nat'ani' doce (12) legión † angelitse'?* 54 Qa qu' hik
aka' łunye'je'kii, ¿qa pa'n łunye'j qu' nafits kekhewe' we'nika'ajji' in hayiits yit'ij qu' hik
aka' łunye'je'kii?—* 55 Qa hik aka'aj qa yit'ijji'ju' ha' Jesús hekhewe'en: —¿Inhats'ek in
ł'aqatsjikineti'yi'łyii qa łenka'xi'ł iye ne' ek'uli'ł najak qu' ots'ophełi'ł? ¿Me hik yijunye'j
na'aj ejtenhetsax? Week nełuts yakha' ha'nifi ne' witlijtsitjii he'nq'ijatshenifi qa ham
ts'ophełe'.* 56 Qa hatsłe week qu' łunyejeye'kii hane'ej ekewe'en, qe qa' nasinik'i kekhewe'
yika'ajji' ke' profeta'ik'i.— Ma' qa hik aka'aj he' ł'ijatshenhei qa week yak'esik'uikii qa
ilatkii.*

Jesús qa wetka'xii pe' łetsi' pa' qiji' łatata pe' pa'il.
(Marcos 14:53-65; Lucas 22:54-55,63-71; Juan 18:12-14,19-24)

57 Hekhewe' t'eku'mi' ha' Jesús qa yeka'xii ke' łetsi' ha' Caifás, hikha' qiji' łatata
he' pa'il, qe hik hakha' not'axi' wetju'ł hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
qa he' tenek'enheiji' ha' witset.* 58 Ha' Pedro qa yijayanpha'mkii pa'aj qa toxłi'imii,
yamłi'ijiiji'ha pa'aj ha' jofji'ju' ke' łetsi' ha' pa'il łatata. Qa uiteje'm qa i'nijupju' pa'aj
hekhewe' witeqjełinenheyipji' ke' witlijtsitjii qe qa' niweenijha week pa'qu' łeqfenye-
jeyi'ij.* 59 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa week pekhewe' Junta Suprema‡ wo'oikii
pa'qu' witwotk'onhet'ełe qu' net'ejuyiju'ł ha' Jesús, hats'inha qu' łeke'ye' qu' natlanhetii.*
60 Qa nite'łe yi'wen, yemjeetax in olotstax pe' jukhew in wotk'onłetaxiikii pa'qu' łunye'je'

---

* 26:42 Mt 26:39; Mr 14:36; Lc 22:42; Jn 6:38 * 26:45 Jn 12:27; 13:1 * 26:50 Mt 20:13; 22:12 * 26:51 Lc 22:38; Jn 18:10 * 26:52 Gn 9:6; Ap 13:10 † 26:53 Ewi'ł legión, ikji' ewi'ł tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'ophełinetsiletse'. * 26:53 2R 6:17; Dn 7:10; Mt 4:11; Lc 8:30 * 26:54 Mt 1:22; 26:24 * 26:55 Mr 12:35; Lc 21:37; Jn 7:19; 8:2; 18:20 * 26:56 Ro 1:2; 2P 1:20; Mt 10:1; 26:54,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 26:57 Mt 26:3; Jn 11:49 * 26:58 Jn 7:32; 18:15 ‡ 26:59 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * 26:59 Mt 5:22; Hch 6:11

ha' Jesús. Qa i'nk'ałe pa'aj qa na'l pe' wetsjuk jukhew qu' nowotk'onijkii iye.* 61 Enewe'en
qa yit'iju' pa'aj: —Ha'ne jukhew hik ha'ne yit'ijets: "Yakha' łeke' qu' hiwuł'enhetijkii ene'
qi witlijtsitjii, qa' wetshetk'ewi'ł nełuts qu' heniihinpha'm iye."—* 62 Ma' qa ha' pa'il łatata
qa ts'ap'a, qa yit'ijets ha' Jesús: —¿Me nite' ł'inku'ł? ¿Pa'n qu' it'ij qu' eku'łik'i aka' wenit'ij
ewets?— 63 Qa ha' Jesús qa nite'łe inku'ł. Qa ha' pa'il łatata qa yit'ijets iye pa'aj: —Aka' łiiji'
pa' nite' wa'm Dios qu' hit'ij ewets yape enfeli'ł ye'mha, ¿me hik akha'ija pa' Cristo, Łaa'sija
pa' Dios?—* 64 Ha' Jesús qa yeku'ł: —I'woyaxijik'iha ka' łit'ij in hik yakha'. Qa hit'iłij ewets
iye ekheweli'ł in łi'weni'ł hatse' *ha'ne Ła's na' Jukhew qu' na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha' Ham
Łet'unhenye'ji'iju'ł in T'un, qa qu' nenekijju' iye ne' wasil ha'ne wa'sji'.— (Sal
110:1)** 65 Ma' qa ha' pa'il łatata qa yiwjaf'itik'i pa' ł'uihitjiiłe, qa yit'ij: —Eke' yit'ij ha'ne
jukhew qi in uł'etsik'i łe'lijeyets pa' Dios. ¿Łekpa' qu' hami'ik'ui qu' nenfel iye pakhape'
iye łunye'je'kii hane'en? Ekheweli'ł łepi'ye'ełik'i ke' yit'ij in uł'etsik'i.* 66 ¿Pa'n łumti'ił
qu' łenifenye'je' hane'en?— Qa yeku'ł pekhewe'en: —Ewi'łłe in weju'łij qu' nawa'm.—*
67 Ma' qa tek'iije'mkii łeju's qa yi'wiłtenji'ijje'm iye. Qa pekhewep qa yeqsilanje'm łeju's,*
68 qa yitjiijets: —Akha', in hik akha' pa' Cristo ¿łekte'ek pa' nalan?—*

Pedro qa welkut'ijkii.
(Marcos 14:66-72; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18,25-27)

69 Ha' Pedro i'niju' hakha' joofji'ju' ke' wititsi'ii. Ma' qa nekets pa'aj ke' ewi'ł witqe-
jkunenki', qa yit'ijets: —Qete'e' hik akha' iye hekhewe' łijts'eyekji'ijkii ha' Jesús Galilea
łeiłe'.— 70 Qa hakha'łe'en qa welkut'ijkii qa week yepiikinij hekhewe'en in yit'ij: —Axe'm,
nite' tsikfe'lets kakha' łit'ij.— 71 Ma' qa ikii pa'aj qa i'ntaxi' pa'aj ha' łeji'ii, qa hik hakha'a' qa
yi'weni' iye pekhep iye, pekhe'en qa yit'ijji'ju' pekhewep iye: —Hik ha'ne ha' łijts'eji'ijkii
ha' Jesús Nazaret łeiłe'.—* 72 Ma' qa ewi'łij iye in welkut'ijkii, qa hats les in yatinhettaxik'i
in welkut'ijkii: —Axe'm, yakha' nite' tsikfe'lets hakha' jukhew.—* 73 Qa sujłe iye pa'aj
pekhewe' i'ni' pakha'an qa nekets iye ha' Pedro qa yit'ijets iye pa'aj: —Yijaa'ija in hik
akhap iye hekhewe' łijts'eyekkii. Hik anyejei qe iyetju'.— 74 Ma' qa yapełek ha' Pedro in
uł'axik'i ł'anye'j qa weniwjutsiqentaxijha iye in yit'ij: —Qu'nte' yijaayi'ija aka' hit'ij qa les
łe'wis qek nastanithen pa' Dios. ¡Nite' tsikfe'lets hakha' jukhew!— Ma' qa hik pakha'aj qa
ip pa' ta'a'a'. 75 Qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i pa'aj in hayiits yit'ijets ha' Jesús: —Qu' mente'
nape' pa'qu' ta'a'aye' qa hats wetshetk'ewi'łij qu' newelku'tyijkii.— Ma' qa ikfik'i pa'aj ha'
Pedro qa qi in ip pa'aj.*

27

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Marcos 15:1; Lucas 23:1-2; Juan 18:28-32)

1 Ma' qa in hats leefiju' iye, qa week pa'aj hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe'
iye tenek'enheiji' ha' witset, qa not'axij wetju'ł iye qe qa' nilan ha' Jesús.* 2 Ma' qa in hats
yophe'ł qa yeka'xii qu' netisij ha' Pilato, hikha' romano gobernador ipji' ne' judiol.*

Wa'm pa' Judas'ik'i.

3 Ka' Judas hik kakha' t'ihinij ha' Jesús. In yi'wen in hats yijaa'ija qu' natlanhetii hatse'
ha' Jesús qa qi in itawje'met qa yepilettaxets pa'aj pe' treinta (30) nijketits ne'ej plata
hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' na' witset.* 4 Qa yit'ijets: —Qi

---

* 26:60 Dt 19:15; Sal 27:12; 35:11; Hch 6:13 * 26:61 Mt 27:40; Jn 2:19; Hch 6:14 * 26:63 Lc 22:67-71; Is 53:7; Mt 5:33; 14:7; 23:16; 27:12,14; Jn 19:9; Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Lv 5:1; 1S 14:24,26; Mt 16:16 * 26:64 Dn 7:13; Mt 16:27; 24:30; Ap 1:7 * 26:65 Mr 3:29; Jn 10:33; Nm 14:6; Mr 14:63; Hch 14:14 * 26:66 Lv 24:16; Jn 19:7 * 26:67 Mt 27:30; Mr 10:34; Lc 22:63-65; Jn 18:22 * 26:68 Mr 14:65; Lc 22:64 * 26:71 Mr 14:67; Hch 6:14 * 26:72 Lv 19:12; Nm 30:2; Dt 23:21; Mt 5:33; 14:7; 23:16 * 26:75 Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14 * 27:1 Mt 26:34; Jn 13:38; Hch 3:13-14 * 27:2 Mt 20:19; Lc 13:1; Hch 3:13; 1Ti 6:13 * 27:3 Mt 21:29; 26:14-15

in yuł'ax qe he'yihinij ma' qa' nawa'm nakha' jukhew ham uł'axe' qu' naqsiijkii.— Qa
hekhewe'en qa yit'ijiju'ł pa'aj: —¡Nite' tsatsat'etsi'łij pa'qu' natawje'meten! ¡Akha'łe in
łantsat'axij!— 5 Ma' qa ka' Judas qa nijele'ejifi pe' ł'astayik'i ke' witlijtsitjii, qa ikfik'i pa'aj
qa wetsifinpha'm.* 6 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa nat'a'ak'i pa'aj pe' ł'astayik'i,
qa yit'ijju': —Ene' ł'astai hats nite' łeke' qu' netenenik'iju' nekhe' ti'najki' t'ejuyets ne'
witlijtsitjii, qe enewe'en hats tajayij pe' wit'athits.—* 7 Ma' qa in hats week łexkelij iye, qa
pe' ł'astai qa taqhayijets pa' ewi'ł sehe' łii Campo del Alfarero, hats'inha qa' hik pakha'ye'
qu' łenimełku'wet'i'ij pe'qu' jukhewiikali'ik'i. 8 Qa hik ta'łijupi' ha'ne sehe' in łenqiyij
"Wit'athits Łetset." Qa yamijii hane'ej in łenqiyij. 9 Ma' qa hats yafits kakha' yit'ij pa'aj
pa' Dios in i'nijji' pa' profeta'ik'i Jeremías qa yit'ij pa'aj: *—Pekhewe'en qa t'eku'mi' pe' treinta
(30) ł'astai nijketits plata, hik aka' łajanye'j pa' ewi'ł jukhew łaqjanyejeyij nekhewe' Israel łeiłets.
(Zac 11:12)** 10 *Ma' qa pe' ł'astai qa taqhayijets pa' sehe' łii Campo del Alfarero. Hik aka' yit'ij yiwets
pa' Yatsat'axyij.—* *(Zac 11:13)*

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Marcos 15:2-5; Lucas 23:3-5; Juan 18:33-38)

11 Ha' Jesús qa wattsap'anhetijup pa'aj hakha' gobernador, qa hane'en qa nifaakan,
qa yit'ijets: —¿Me akha' pakha' qi łatata ene' judío?— Qa yeku'ł pa'aj ha' Jesús: —
I'woyaxijik'iha ka' łit'ij.— * 12 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye
tenek'enheiji' hakha' witset in yittaxijetskii kekhewe' wekwek uł'ets yit'ijets in yaqsiijkii
ha' Jesús, qa hakha'łe Jesús qa nite' yeku'łik'i.* 13 Qa hik ta'łijupi' pa'aj ha' Pilato in yit'ijets:
—¿Me nite' łepiye' kekhewe' wekwek uł'ets wenit'ij ewetskii qu' aqsiijkii?— 14 Qa ha' Jesús
qa nite' yeku'ł. Qa nite' ewii'łe' iye pa'qu' nekułik'i pe' uł'etsik'i wenit'ijets in yaqsiijkii.
Qa hik ta'łijupi' hakha' gobernador in qi in yitjułaxijpha'm.

Pa' Pilato qa inaqyaji'ij qu' natlanhetii pa' Jesús.
(Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25; Juan 18:38–19:16)

15 Hakha' gobernador ha' witset, in hayiits łeqfenye'jji'jij qa yamji'jets ekewe' łe'sits
nełuts Pascua qu' niwejin pa'qu' ewi'ł wit'ophełik'e' pakha' qu' niyinen pekhewe' jukhew.
16 Qa na'l pa'aj hakha' ewi'ł qi in yinikfe'l wit'ophełik łii Barrabás. 17 Qa in hats ewi'ł i'ni'
pa'aj pekhewe' olots, ha' Pilato qa nifaakanji'ju': —¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' netwejinhetii
ne' wit'ophełii, me hakha' Barrabás, me i'nłi'i nakha' Jesús, łenqii iye Cristo?—* 18 Qe
ha' Pilato nikfe'lets hekhewe'en in tisij qe ta'łets in teqemtshenłe'etskii. 19 Ha' Pilato
in mexe i'nipji' pa'aj ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in yejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii (juez), pe'
łewhe'ye' qa inqekenijii pe' łe'lijei, qa yit'ij pe' łe'lijei pe' efu: —Hasu'uj ma'ajets pa'
łenifenye'j nakha' jukhew yatsathen, qe juka'x qi in uł'axik'i ka' yitsowoł'ax ta'łets
nakha'an.—* 20 Qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha'
witset qa yaqsiijijetskii in yiyaji'etskii hekhewe' olots jukhew, ma' qa week iyinets qu'
netwejinhetii ha' Barrabás qa hakha'łe Jesús qa' natlanhetii. 21 Ha' gobernador qa ewi'łij
iye in nifaakanji'ju' iye: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' netwejinhetii ene' wetsjuk wit'ophełii?—
Pekhewe'en qa yeku'ł: —¡Barrabás qu' netwejinhetii!— 22 Qa ha' Pilato qa nifaakanji'ju'
iye: —¿Qa pa'n qu' yeqfenyeji'ijek ha'ne Jesús łii iye Cristo?— Qa week yeku'ł pa'aj
pe' jukhew qa yit'ijju': —¡Ne'nenji'pha'm pe'qu' cruze'!— * 23 Ha' Pilato qa yittaxij iye
pa'aj: —¿Inhats'ek? ¿Łekpa' uł'ax yaqsiijkii hane'en?— Pe' jukhew qa les yit'unhetik'i in
taya'yijipji'kii, qa yit'ijju' iye: —¡Eni'łji'pha'm cruze'!—* 24 Ha' Pilato in yi'wen in hats ham
łeqfenye'ji'ij, qe ewi'łłe in hats les yiwakanintaxkii hekhewe' jukhew, ma' qa inq'ukinii
pa'aj pa'qu' iweli'ye' qa tetka'xii, qa yethinij he' week in wa'nqa', qa yit'ij: —Yakha'
nite' ta'ł yiwets qu' nawa'm ha'ne jukhew yatsathen. Ekhewele'łi'iłij.—* 25 Qa yeku'ł

---

* 27:5 2S 17:23; Lc 1:19,21; Hch 1:18 * 27:6 Mr 2:24; Jn 18:31 * 27:9 Jer 32:6-9; Mt 1:22 * 27:11 Mt 2:2; 1Ti 6:13 * 27:12 Mt 26:63; Jn 19:9 * 27:17 Mt 1:16; 27:22 * 27:19 Gn 20:6; Nm 12:6; Job 33:14-16; Mt 2:12; Jn 19:13 * 27:22 Mt 1:16; Hch 13:28 * 27:23 Lc 23:41; Jn 8:46 * 27:24 Dt 21:6-8; Sal 26:6; Mt 26:5; 27:4,19

pa'aj pekhewe' week jukhew: —Ehe, yekheweli'ł qa enewe' yilitsi'ł, he'yeku'mi'łiju'ł qu'
he'yenheti'yi'łi' qu' nata'łi'ł yiwets qu' nawa'm nakha'an.—* 26 Ma' qa ha' Pilato qa yiwejin
pa'aj ha' Barrabás. Qa hakha'łe Jesús in hats yili'ij in yeqsilankii, ma' qa tisij pa'aj he'
oq'ophełinetsilets qe qa' ne'nenji'pha'm pe' cruz.* 27 Ma' qa pe' oq'ophełinetsilets łelits
pa' gobernador qa yeka'xifi pa'aj ha' Jesús ke' palacio, ma' qa he' oq'ophełinetsilets qa
week not'axij wetju'ł pa'aj hakha'an.* 28 Qa nit'ijji' pa'aj ke' łeqhinatai ma' qa yi'ntaafinij
pa'aj pa' s'e' łeqi'ntaafit'ij.* 29 Qa yuihinji'ju' iye pa'aj pekhe' yifti'yik'i tii, qa pa' yiya'yik'i
łokoi qa yekumhini' pa' tutsi'latax. Ma' qa wonokok'enifikii yawitjiłe, qa yi'tjiijets: —
E'łe'wisi'imkii, qi łatata ene' judiol.— 30 Qa tek'iyi'kii iye qa t'eku'mijets iye pa' tutsi'latax
ma' qa yilanijkii łeiła'.* 31 In hats yili'ijju' in qi in yawitji pa'aj hakha'an, qa nifte'ji' iye pa'
yi'ntaafinij s'e' qa yuihinik'ipha'm iye pa'aj ke' łeqhinataayija. Ma' qa yeka'xfik'i qe qa'
nenji'pha'm pe' cruz.

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

32 In hats k'esitsiyu'uk'uifik'i ha' witset, qa weikutiju'ł ha' ewi'ł jukhew Cirene łeiłe' łii
Simón. Qa he' oq'ophełinetsilets qa yiyaji'ijets qu' neka'xi'm ke' łeqe cruz ha' Jesús.*
33 Qa in hats yamijets hakha' łenqii Gólgota, ikji' aka'an, witjiła'ak'i łetset. * 34 Qa
t'iyahanhetiitaxji' pa'aj pa' wino yetsji'ł pe' ewi'ł ne'ej inqa'metets ł'aftuk, ma' qa in
hats yijaajintax pa'aj, qa yili'ij qa nite' niyayu'ji' qa t'oqowe'yiju'ł pa'aj. * 35 Qa in hats
yenji'pha'm ke' cruz, qa ke' łeqhinatai qa watk'esaxijju', ikij wetju'ł. 36 Ma' qa i'nijupju'kii
qe qa' nejełets. 37 Qa ka' wankaaju'łetsju' łejiła' we'nika'ajji', hik kakha' ka' ta'łijupi' in
talanhetii, qa yit'ij ka' we'nika'ajji': —Hane'en Jesús, hik ha'ne qi łatata ene' judiol.— 38 Qa
łe'nenhifetsji'pha'm iye ke' cruzits ke' wetsjuk ejtenhetsits. Ewi'ł ka' te'weyij yiya'yik'i qa
kakhap qa łefeyi'j te'weyijek. * 39 Hekhewe' nekjiijup qa yawitjijeetspha'mkii, qa yitjiij iye
qhet tetet łeiłal,* 40 ma' qa yitjiijetspha'm: —Akha' in łonopłetju' hatse' ne' witlijtsitjii
qa' wetshetk'ewi'ł nełuts qu' eniihinpha'm iye, metełinłe. Qu' yijaa'ija qu' Ła'se'ejha
pa' Dios qa' ilit'ik'uiju' ne' cruz.—* 41 Qa hik łunyejei iye hekhewe' tenek'enhe'yij he'
pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset in
yawitji'etspha'mkii iye qa yit'ijju': 42 —Niłinji'ijju' pekhewep qa łakha'łe qa nite' łeke' qu'
netełinłe. Hik ha'ne pa' łatata ne' Israel, ye'ehe, qa' net'ilitju' in we'nenji'pha'm ne' cruz,
ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' jinteqekuye'.* 43 *In nite' yeqeku' pa' Dios, ye'ehe qa' hik pakha'ye'*
qu' nił in hane'ej qu' yijaa'ija pa' Dios qu' nisu'un nakha'an,(Sal 22:8) qe nakha'an yit'ij: "Yakha'
Łaa'sija pa' Dios."—* 44 Qa hik łunyejei iye ke' ejtenhetsits łenenhefetsji'pha'm ke' cruzits
uł'etsik'i iye łe'lijeyetskii.

Wa'm pa'aj pa' Jesús.
(Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

45 In hats natsathenju' junu' qa weekij ha' sehe' in nookii yamijii in las tres metju' junu'.
46 Hik pakha'aj ha' Jesús qa t'unik'i in tayaikii: —Elí, Elí, ¿lema sabactani?— Ikji' aka'an:
—Dios Yatsat'axyij, Dios Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in łetswu'm?— *(Sal 22:1)** 47 Qa
hekhewe' i'nijup, hekhewe' uja'x in yepi'ye', qa yit'ijju': —Hats taya'yiikii pa' profeta'ik'i
Elías.— 48 Qa aje'eł hakha' ewi'ł hekhewe'en qa wekuma'xii ka' ewi'ł jupayek (esponja) qa
yuihinji'ju' ka' wino na'aj ewtsik'iiji' yilke'ej ji'teje'm ka' tutsi'latax ma' qa iktaxijets qu'
nifunenij qe qa' niyahan.* 49 Qa hekhewepłe qa yit'ijju': —Iwejinłe, qa' jintejełijju' pa'

---

* 27:25 Jos 2:19; Hch 5:28 * 27:26 Is 53:5; Mr 15:15; Lc 23:16; Jn 19:1 * 27:27 Mr 15:16-20; Jn 18:28,33; 19:2-3,9; Hch 10:1 * 27:28 Lc 23:11; Jn 19:2 * 27:30 Is 53:7; Mt 26:67 * 27:32 Nm 15:35; He 13:12 * 27:33 Mr 15:22-32; Lc 23:33-43; Jn 19:17-24 * 27:34 Sal 22:17; 69:21 * 27:38 Is 53:12; Mt 20:21; Jn 18:40 * 27:39 Job 16:4; Sal 22:7; 109:25; Lm 2:15; Mr 15:29 * 27:40 Mt 4:3,6; 26:61,63; Jn 2:19 * 27:42 Jn 1:49; 12:13 * 27:43 Lc 23:39-43 * 27:46 He 5:7 * 27:48 Sal 69:21; Mr 15:36; Lc 23:36; Jn 19:29

Elias'ik'i qu' nanamii qa' niłin.— 50 Ma' qa ha' Jesús, qa ewi'łij iye in t'unik'i in tayai iye,
ma' qa wa'm.* 51 Qa hik pakha'aj kakha' łenjilafi' hakha' yeqet'axetsji' ke' witlijtsitjii qa
ja'fik'iju' łeqewuk'u ta'łijiipha'm in ja'fik'iju' ka' te'weipha'm qa yamijiiju' ka' sehe' eju'.
Qa ha' sehe' qa me'le'le'l iye qa ke' utel qa jaf'afju' iye.* 52 Qa pe' nimełkui qa qhofik'i
iye pa'aj qa olots pe' jukhew'ik'i, efuts'ik'i yatsathen ma' qa' iłii iye. 53 Qa ikik'uifik'ikii
pe' łenimełkui in hats iła'x iye pa'aj ha' Jesús, pekhewe'en qa ikji'teje'm iye na' qi łe'wis
witset Jerusalén qa olots he' yi'wen pa'aj. 54 Hakha' centurión* qa hekhewe' iye i'nijup
yejełets ha' Jesús, in yi'wen in wapja' ha' sehe' qa kekhewe' iye wekwek łunyejeikii qa qi
in nijiwei wetju'ł, ma' qa yit'ijju': —Yijaa'ija aka'an in hik aka' pa' Łaa'staxija pa' Dios.—*
55 Olots he' efuts nejełi'iikii totsi'mii ha' i'ni', hik hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús in ta'łiji'
ek ha' Galilea'ai in t'ifti'ts'etskii.* 56 Hekhewe'en i'nji'teje'm ke' María Magdalena qa ke'
María łenene ha' Jacobo (Santiago) qa ha' José qa ke' łenene he' łelits ha' Zebedeo.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimełuk.
(Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

57 In hats metiyu'ju' junu' qa namets pa'aj ha' ewi'ł jukhew yiwq'axin wekwek, łii José
Arimatea łeiłe', łakha' iye hats yijayan qa tek'enets iye ha' Jesús.* 58 Ha' José qa mexe
yamii pa'aj ha' Pilato qu' niyinijets ka' Jesus'ik'i qu' neka'x. Ha' Pilato qa inaqyaji'ij
qu' netesti'yij. 59 Ha' José qa t'eku'mi'fi pa'aj ka' Jesús ma' qa yijuphe'łji' ka' penyilo
łe'wis. 60 Ma' qa yenifi ke' yatsat'axij in łenimełuktax ink'aiki' inqajkaninijju' pa'aj ke'
utekji'teje'm. Ma' qa in hats yikoyoyinhetets in yit'onijji' ke' qi ute ha' łenuihiyi'jteje'm
ke' nimełuk, ma' qa ik. * 61 Qa ke' María Magdalena qa kikhep iye María iye, qa ipłu' pa'
i'nijupi'ju'kii pa'aj ke' nimełuk.

Pekhewe' oq'ophełinetsilets yejełets pe' łesehek pa' Jesús.

62 Ka' nełuji' watji'letji' pe' witqats qa kakhap nełuji', qa hekhewe' tenek'enhe'yij
he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol qa yamii pa'aj ha' Pilato,* 63 qa yit'ijets pa'aj: —
Yatsat'axyij, hijamti'iłik'i ka' yit'ij ka' ejtitsi'l jukhew'ik'i in mexe iła'x, qa yit'ij: "Qu'
namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' yi'ła'xe' iye."* 64 Qa hik ta'łijupi', akha' qu' inaqyaji'ij
qu' netjełitiyetsha ke' łenimełuk namijii qu' wetshetk'ewi'łe' nełutse', hats'inha qu' nite'
neneki'ii he' ł'ijatshenhei ma' qa' net'ejtenij, ma' qa' i'nk'ałe nit'ijets ha'ne witset: "Hats
iła'x iye." Qa pakha' teke'lenju' qu' łe'wejtitsiye' qa' les qu' qi qu' uł'axe' wiikfik'i, qa' nite'
hik łunye'je' ka' yojo.—* 65 Qa yit'ijiju'ł ha' Pilato: —Enewe'en oq'ophełinetsilets eka'xi'ł,
qa' ejełineni'łij pe' łesehek qa aqsiiłijkii pakha' hats łenikfe'li'łets qu' aqsiiłijkii.— 66 Ma'
qa ikkii qa yijanithen pe' nimełuk, qa yeni' pa' łeji' pe' łeq'ikati' qa' jutsiqaxi'ij qu' ham
nit'i'ij qhof. Ma' qa amaneyijup he' oq'ophełinetsilets qa yejeł.*

28

Iła'x iye pa' Jesús.
(Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-2; Juan 20:1-10)

1 In hats t'anji' kakha' nełuji' sabadoji', in i'nk'a nekiyupha'm pa'aj ne' junu' ka' yojo
nełuji' (domingo), ke' María Magdalena qa kikhep iye María ikii pa'aj ke' nimełuk qu'
ni'wen. 2 In mente' yamets pa'aj qa t'unik'i in me'le'l pa'aj ha' sehe' qe te'nilitju' pa'
łaqa ángel ha' Yatsat'ax'inij qa ikets ke' nimełuk qa yit'ij qhof ke' ute łit'otax qa i'nipji'.*
3 Pa' ángel leppepep pa'aj hik łunye'j na'aj etheluna'x, qa pe' łeqhinatai qa fo' hik

---

* 27:50 Mr 15:37; Lc 23:46; Jn 10:18 * 27:51 Ex 26:31-33; 2Cr 3:14; He 9:3 * 27:54 Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophełinetsilets, Roma łeiłe'. * 27:54 Jn 5:19; He 1:2 * 27:55 Sal 38:11; Lc 8:2-3; Jn 19:25 * 27:56 Mt 20:20; Mr 15:40; Jn 19:25 * 27:57 Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Hch 6:1 * 27:60 Is 53:9; Mt 27:66; 28:2; Mr 16:4 * 27:62 Mr 15:42; Lc 23:54; Jn 19:14,31,42 * 27:63 Mt 16:21; 17:22-23; 20:19; Mr 8:31; 10:34; Lc 9:22; 18:33 * 27:64 Mt 10:1; 26:56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16 * 27:66 Dn 6:17; Mt 28:2,11 * 28:2 Lc 24:4; Jn 20:12

łunyejei ł'ifiwa'x.* 4 Pe' oq'ophełinetsilets in yi'wen pa'aj qa yitsalalinhet wetju'ł qe qi
in nijiwei. Ma' qa week namju'kii hik łunyejei qu' nanaxju'. 5 Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj
he' efuts: —Ekheweli'ł, e'nijiweikitek'ił, qe yakha' tsikfe'lets in łowotaxiłiikii ha' Jesús
hikha' we'nentaxji'pha'm ke' cruz.* 6 Hats nite' i'ni' hane'e'in. Hats iła'x iye ka' hats yit'ił̨ij
ewets. Te'łuni'ł qa' jeł̨i'ł ha'ne we'nentaxi'.* 7 Qa' if'elitiłik'i qu' enfeli'łii he' ł'ijatshenhei
in hats iła'x iye. Łakha' wathayinti'ił ek'uyii ha' sehe' ei Galilea, qa' hikha' tit i'weni'łi'.
Hik ekewe' tit k'efeli'łi'm.—* 8 Ma' qa he' efuts qa yapełek pa'aj qa ikik'ui ke' nimełuk
itaqsunkiiha. Qi in nijiweitax qa qiiłe iye in łe'sitsi'mkii, wekuma'xijii pa'aj qu' nenfeli'm
he' ł'ijatshenhei. 9 Qa hik pakha'aj, ha' Jesús qa we'nethinets pa'aj hekhewe' efuts qa
wetfeli'm. He' efuts qa ikets pa'aj qa wonokok'enifikii qa tik'eyijup łef'iyeyiiju' qa iyinets.*
10 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —E'nijiweikitek'ił. Yape ma'ałkii qa' enfeli'łi'm he'
yejefets qu' nakkii namii ha' sehe' Galilea qa' hikha' netsweni' hatse'.—*

Pe' oq'ophełinetsilets qa nifelik'i pa' łunye'jkii.

11 In hats ikkii pa'aj he' efuts, ma' qa pe' uja'x pekhewe' oq'ophełinetsilets qa ikii
pa'aj ha' witset qu' nenfelimik'i pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il week aka' łunye'jkii
pa'aj. 12 Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa ikii qu' nonot'axi'ł wetju'ł pekhewe' tenek'enheiji'
pa' witset, qa tafaakate'yijju' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij łewek. Ma' qa tisij pe' olots ł'astai
pe' oq'ophełinetsilets. 13 Qa yit'ijets pa'aj: —Aka' it'ił̨ij: "He' ł'ijatshenhei namii pa'aj
aka' najaxik'i qa t'ejtenij pa'aj ka' Jesus'ik'i yekheweli'ł in qi in hama'ałju'." 14 Qa qu'
nenikfe'ltaxets nakha' gobernador, qa' yekheweli'ł qu' haifaakateyi'łju' qa' ham peyi'ijkii
qa ekhewełłi'ił qa' ikesimen łi'ił̨kii.—* 15 Pe' oq'ophełinetsilets qa t'eku'miju'ł pe' ł'astai
ma' qa week yaqsiijkii aka' hats wenit'ijets pa'aj. Qa aka' wit'anye'j qa hik aka' week i'ye'ej
wetju'ł ne' judío qa yamijii hane'ej.*

Yape ma'ałik'i ene' week witsetits qa' ijatsheni'łij eke' yi'lijei.
(Marcos 16:14-18; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

16 Qa hekhewe'łe once (11) ł'ijatshenhei ha' Jesús qa ikkii qu' namii ha' sehe' Galilea,
ke' utek'ii hats yiwjutsiqenik'uyii ha' Jesús qu' newe'tweniłi'.* 17 Qa in yi'wen hekhewe'en
ha' Jesús qa week wonokok'enju'kii. Qa uja'x hekhewe' nite' tu'u numtiye'taxija qu' hik
hakhaayi'ija.* 18 Ma' qa ha' Jesús qa ikets, qa yit'ijets: —Na' Dios hats week tsełisij qu'
heinek'enhe'yij na' wa'sji' qa ha'ne sehe' ipji' iye. 19 Yape ma'ałik'i week ene' witsetits
qa' ijatsheni'łij qu' natsjayan iye qa' impulijini'łji' ka' łii na' Tata qa ha'ne Ła's qa na'
Espíritu Santo.* 20 Qa' ijatsheni'łij hats'inha qu' netk'enik'i ke' week hats k'ijatsheniłij.
Menikfelitiłetsha in Yakha' nite' k'itoni'ł week nełuts ha'ni'ł ejupkii yamijii qu' hame'tax
ha'ne sehe'.—*

---

* 28:3 Dn 7:9; 10:6; Mr 9:3; Jn 20:12; Hch 1:1 * 28:5 Mt 14:27; 28:10; Ap 1:17 * 28:6 Mt 12:40; 16:21; 27:63 * 28:7 Mt 10:1; 26:32,56; Mr 3:7; 16:20; Lc 6:13; Jn 12:16; Mr 16:7 * 28:9 Mr 16:9; Jn 20:14 * 28:10 Jn 20:17; Ro 8:29; He 2:11-12,17 * 28:14 Mt 27:2; Hch 12:20 * 28:15 Mt 9:31; 27:8; Mr 1:45 * 28:16 Mt 26:32; 28:7 * 28:17 Dn 7:13-14; Jn 17:2; Ro 14:9; Ef 1:20-22; Fil 2:9-10; Col 2:10; 1P 3:22 * 28:19 Mt 10:42; 28:19; Lc 14:26; 24:47; Jn 8:31; 13:35; 15:8; Mr 16:15; Hch 2:38; 6:1; 8:16 * 28:20 Mt 13:39; 18:20; Hch 1:2; 2:42; 18:10

SAN MARCOS

Pa' Juan Bautista qa te'wenheti'yi' in i'nq'ijatsheni' pa' ham i'ni'i'.
(Mateo 3:1-12; Lucas 3:1-9; Juan 1:19-28)

1 Hane'ej in i'nk'aa i'nju' eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesucristo, hikha' Ła's pa' Dios.*
2 Qa in ł'anye'jek kakha' yika'ajji' pa'aj pa' profeta Isaías, in yit'ij: —*Jeł qeku'nek, hukin hatse'*
*na' yukine'k qu' nathayin ek'ui, qa' hikna' naqsi'jik'i pa'qu' ikheyi'je'.(Mal 3:1)** 3 *Tepiikaxtii pa' ł'a'x*
pa' taya'yi'kii pa' ham i'ni'i' in yit'ij: "Aqsi'ji'łik'i pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij, qa' natsathen
iye hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ł'ikheijeye'."— (Is
*40:3)** 4 Ka' Juan Bautista qa te'wenheti'yi' ha' ham i'ni'i', qa nifel in wenqinpuujin t'ejuyets
pa'qu' nili'ij pa' uł'ax qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 5 Qa week namii hekhewe'
witsetits ha' sehe' Judea, qa week iye hekhewe' jukhew qa efuts ta'łii ha' Jerusalén. Ma'
qa in tetfelji'jij pe' łewuł'ets qa ka' Juan qa nimpuujinji'ju' ha' haqqi' łii Jordán.* 6 Ke'
łeqhinatai ka' Juan ats'etets ł'ewkujits qa ka' łeqelutsax qa inqa'met ł'aj. Qa ka' łaq qa
efenheyik'i qa na'aj łene'ji' witaq.* 7 Qa yit'ij in i'nq'ijatshen: —Teke'lenju' hatse' qu'
nanam ha' ewi'ł les t'anyipji'. Yakha' nite' ye'weju'łij qu' he'yupi'yetsju' qu' henit'ijji'
pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii.* 8 Yakha' iweli'łe ha'ne k'empuujini'łji'. Qa hakha'łe'en
hatse' qa' nempuujini'łji' pa' Espíritu Santo.—*

Juan qa yimpuujin pa' Jesús.

9 Hik aka'aj kekhewe' nełutsji', ha' Jesús ta'łii ha' witset Nazaret ha' sehe' Galilea, ka'
Juan qa yimpuujinji' ha' haqqi' Jordán.* 10 Qa aje'eł, in hats nekik'uipha'm ha' iweli', qa
yi'weniipha'm na' wa's in qhofij, qa pa' Espíritu Santo qa te'nilitju' hik łunye'jtax ofo' qa
i'nipji' hakha'an.* 11 Qa nokesji'pha'm na' wa's pa' wit'ax in yit'ij: —Akha' K'ayaasija qi in
k'esu'un. Akha' qi in łets-sinheti'mkii.—*

Pa' inwo'met qa yijaajintax pa' Jesús.
(Mateo 4:1-11; Lucas 4:1-13)

12 Qa aje'eł pa' Espíritu Santo qa yeka'xii ha' Jesús pa' ham i'ni'i'.* 13 Qa i'ni'kii pa' ham
i'ni'i' yamijets cuarenta (40) nełuts, pa' inwo'met qa yijaajinji'ijtax pa'aj. Qa ewi'ł i'ni'łi'
iye pe' inqa'metets, qa pe' angelits qa t'ifti'ts'etskii pa'aj.*

Jesús qa yamii pa' Galilea.
(Mateo 4:12-17; Lucas 4:14-15)

14 Ka' Juan in hats wenuihinifi ke' witq'opheł itjii, ha' Jesús qa yamii ha' Galilea qa nifel ke'
łe'sits łe'lijei pa' Dios,* 15 qa yit'ij: —Ha'ne hane'ej łahats'ij hats yafits qa' hats ł'aka'the'
ye'łe qa na' tenek'enheiji' na' Dios qa hats met. Yape ili'iłij in łaqsi'ji'łijkii pa' uł'ax qa'
hasu'uj eqeku'ułik'i iye eke' łe'sits wi'tlijei.—*

Jesús qa taya'yets pe' ikwetju'ł (4) eq'ehemkinhets.
(Mateo 4:18-22; Lucas 5:1-11)

---

* 1:1 Jn 5:19; He 1:2; Jn 1:1; Fil 4:15 * 1:2 Is 40:3; Mt 3:3; 4:14; 12:17; 13:49; Lc 16:29 * 1:3 Jn 1:23; Lc 10:1; 17:5 * 1:4 Lc 3:3; 7:29; Lc 24:47; Hch 13:24; 19:4; 22:16; 26:18,20; Mt 9:2; Jn 15:22; Ap 12:6 * 1:5 Mt 23:37; Jn 11:36; 15:22; Gn 13:10; Sal 114:3; Lc 3:3; Hch 19:18; Ro 6:23; 1P 4:1 * 1:6 Ap 9:3,7; 10:9-10 * 1:7 Ap 18:8; Jn 1:15; Mt 3:11; Lc 3:16; Hch 13:23-25 * 1:8 Mt 3:13-17; Lc 3:21-22; Jn 1:26,31,33; Hch 1:5; 8:36; 11:16 * 1:9 Lc 3:21-23; Mt 2:23; 3:13-17; 4:13; 17:22; 21:11; Lc 1:26; 2:4,39,51; 4:16; Jn 1:45-46 * 1:10 Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * 1:11 Jn 5:37; Ap 14:13; Lc 20:13; Ef 1:6; Flm 1; Sal 2:7; Is 42:1 * 1:12 Jn 1:33; 3Jn 10; Mt 3:1; Ap 12:6 * 1:13 Stg 1:13; Hch 13:10; Ap 6:8; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6 * 1:14 Mt 3:12; 4:17; 17:22; Jn 3:24; 4:45; Lc 3:20; 9:7-9; Mr 1:1; 13:10; Ro 15:16; 1Ts 2:2,8-9 * 1:15 Sal 37:39; Lc 20:10; Jn 7:8; Mt 3:2; 6:33; 12:28; 19:24; 21:31,43; Mr 4:11; 9:1; 10:14; 11:24; 12:34; 14:25; 15:43; Ro 13:11; 1P 1:8-10; 4:7; Hch 3:19; 10:43; 26:20; Jn 3:16; Ro 10:9

16 Ha' Jesús in ikik'ipha'm ha' łotkoyek ke' kałi' Galilea, qa yi'wen pa'aj ha' Simón qa
ha' łek'inij Andrés in yiwu'mji'ijji'ju' ke' łeq'ehemki' ha' iweli' in teq'ehemkiiju' qe hik
aka' ł'ithayijkit ek.* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —Atsjayani'ł qa yakha'ye' qu'
haqsiijkii qu' eq'ehemki'yi'łii ene' jukhew.— 18 Ma' qa aje'eł yili'ij he' łeq'ehemkil qa
yijayan ha' Jesús.* 19 Qa ik iye qa ha'nii yamji' iye qa yi'wen iye ha' Jacobo (Santiago)
ła's ha' Zebedeo qa ha' łek'inij Juan i'ni'łji' ke' łenhitjii yitił ke' łeq'ehemkil.* 20 Qa aje'eł
taya'yiiji', hekhewe'en qa yiwejinłi'i ha' łatata Zebedeo ke' łenhitjiiji' qa hekhewep iye
łeq'ithayinenhei, ma' qa yijayan ha' Jesús.*

Ewi'ł pa' jukhew i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Lucas 4:31-37)

21 Hekhewe'en qa uiji'teje'm ha' witset Capernaum. Qa in yamets ka' nełuji' witwapiihijii
(sábado) ha' Jesús qa aje'eł yamii qa uyifi ke' witlijtsitjii, ma' qa hik aka'aj qa i'nq'ijatshen.*
22 He' jukhew qa efuts qi in yitjułaxijpha'mkii qa yisu'unik'i iye, qe in i'nq'ijatshen hik
łunye'j na'aj ewi'ł qe qi qe tenek'enhei, qa nite' łunyejei he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei.* 23 Hik aka'aj ke' łe'lijtsitjiyifi hekhewe'en, ewi'ł ha' jukhew i'nji' pa' ewi'ł espíritu
uł'ax, hakha'an qa yapełek qa tayai,* 24 qa yit'ij: —¿Łekpa' łanami'ł yijii, Jesús Nazaret
łeiłe'? ¿Ye' me hats łanami'łyii qu' etswuł'enheti'łju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j,
akha' eł'ewi'łłe in łatałiiha pa' Dios.—* 25 Ha' Jesús qa yaq'ayinij, qa yit'ijets: —¡Ewuikitek,
qa' ma'ak'uifik'i nakha' jukhew!—* 26 Qa pa' espíritu uł'ax qa yitsalalinhetkii ha' jukhew,
qa yit'unhetik'i in tayai, ma' qa ikik'uifik'i ha' jukhew.* 27 Week qi in yitjułaxijpha'mkii
aka'an qa watfaakanji'ijju': —¿Inhats'ek, pa'n łunye'jkii? ¡Kakha' łeq'ijatshenkenye'j
i'nk'ałe jitepi'ye'ek'i, qa hik łunye'j na'aj qi qe tenek'enhei! ¡Nakha'an yiyaji'ets iye
pe' inwo'metets qa tek'eniju'ł!—* 28 Ma' qa pa' łeniihe't qa aje'eł weekij he' pekhelji'kii
witsetits qa he' łekuweliikii ha' sehe' Galilea.*

Pe' łeqewketi' pa' Simón Pedro.
(Mateo 8:14-15; Lucas 4:38-39)

29 In hats ikik'uifik'ikii ke' witlijtsitjii, hekhewe'en qa aje'eł łeyijii ke' łetsi' ha' Simón
qa ha' Andrés, qa łijts'eyek ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan.* 30 Ke' łeqewketi' ha' Simón
i'wju' qe qi in iwilhan, qa aje'eł tefelhiti'yi'm ha' Jesús. 31 Ha' Jesús qa ikets qa t'eku'mi' ha'
łokoi qa niihinpha'm, qa hik akaa'ijha in hamiikii in iwilhantax, kikhe'en qa yithayiki'iji'
ka' łaq wete'm.*

Jesús qa olots pe' niłinju' pa'aj.
(Mateo 8:14-17; Lucas 4:38-39)

32 In hats lef'eyu'kii in hats uiju' junu', qa yapełek qa tetka'xii ha' Jesús he' week he'
wanqaats'eju' qa hekhewe' iye i'nji' pe' inwo'metets. 33 Qa weekij ha' witset in k'ałałij ha'
łeji' ke' wititsi'.* 34 Qa olots he' niłinju' hekhewe' pekhel ławtshenyejeitaxkii qa olots iye
he' yukinik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa nite' łexke'eji'm iye qu' niyet pe' inwo'metets qe
łekhewel nikfe'lets pa'n łunyee'jija hakha'an.*

Jesús qa ikijik'i pe' witsetits pa' sehe' Galilea qu' nenfel ke' Intata łe'lijei.
(Lucas 4:42-44)

---

* 1:16 Mt 15:29; 16:17; Jn 6:1,8; Mr 7:31 * 1:18 Lc 5:11; 18:28; Jn 8:12 * 1:19 Hch 12:2; Jn 21:2,7 * 1:20 Lc 18:28 * 1:21 Lc 10:15; 13:10; Mr 2:23; 3:1; Stg 2:2; Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * 1:22 Mr 6:2; 11:18; Mt 2:4; 7:28; 22:33; Lc 4:32; Hch 2:42; 17:19 * 1:23 2Co 6:17; Lc 11:24; Stg 2:2; Mr 14:67 * 1:24 Jn 6:27,69; 1Co 7:14; Lc 4:34; Ef 4:30 * 1:25 2Ti 4:2; Mt 22:12 * 1:26 Mr 9:26; Lc 9:39 * 1:27 Mr 8:11; 10:24,32; 11:18; Hch 2:42; Jud 25; 2Co 6:17; Lc 11:24 * 1:28 Mt 17:22 * 1:29 Stg 2:2; Mt 16:17; Jn 6:8; 21:7; Mr 9:33; Hch 12:2 * 1:31 Mr 5:41; Lc 4:38; Flm 13; Ro 12:13 * 1:33 Lc 4:40-41; 5:31; Mt 9:32 * 1:34 Hch 8:7; 19:12; 3Jn 10; Ap 9:20; 18:2; Mr 3:11-12; 5:7

35 In mexe ipłu'uikii pa' nełu, ha' Jesús qa niipha'm pa'aj qa ikfik'i, qa ikii pa'aj ha' ham
i'ni'i' qa hikha' qa iyini'.* 36 Ha' Simón qa hekhewep iye qa wo'taxiikii.* 37 Ma' qa in hats
yi'wen, qa yit'ijets: —Week wotax'eikii.— 38 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yape jiyamii pakhape'
iye witset'e, nekhewe' metits witsetits, hats'inha qu' nek'inq'ijatsheni' iye nekhewe'en, qe
hik aka' ta'łijupi' in tsam.—* 39 Ma' qa hik aka' łunye'j ha' Jesús in ikik'i ne' week witsetits
na' sehe' Galilea qa i'nq'ijatshenjiifi he' łe'lijtsitjiyits he' witsetits qa yukinjiik'uifik'ikii
iye pe' inwo'metets pe' i'ntaxji'.*

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł i'nij pa' witaja'me't lepra.
(Mateo 8:1-4; Lucas 5:12-16)

40 Ewi'ł ha' jukhew i'nij ka' witaja'me't lepra nekets qu' niyinets ha' Jesús, qa
wonokok'enifi, qa yit'ijets: —Qu' isu'un, qa' łeke'ye' qu' etsiłin wat'ij.—* 41 Ha' Jesús qa
qi in neq'eletij qa t'eku'mets, qa yit'ijets: —Hisu'un qu' k'ełin, qa hane'ejija qu' anaxpa'l.
—* 42 Qa aje'eł hamiikii ka' łaatshektax, ma' qa naxpa'lij.* 43 Ma' qa ha' Jesús qa aje'eł
wetfeli'm qa qi in yiyajitaxetskii,* 44 qa yit'ijets: —Jełiju'ł, hasu'uj enfeli'm pe'ye'. Małe qa'
me'nethinii hakha' pa'i qa' eyijii pa'qu' eqisit'e (ofrenda) qu' net'ejuyets in hats łanaxpa'lij
ka' awtshektax qe hik ł'anye'j ka' Moises'ik'i, hats'inha qu' week nenikfe'lets in hats
łanaxpa'lij ka' aja'me'ttax.—* 45 Qa hakha'łe jukhew, in hats ik qa yapełek qa yit'unhetik'i
in nifelkii ma' qa week i'ye'ej wetju'ł aka' łunye'jkii. Qa aka'an in ta'łijupi', ha' Jesús qa
hats nite' łexke'ej qu' ninikfe'l qu' nuiji'teje'm pa'qu' witset'e. Ma' qa i'ni'kii he' ham i'ni'i'
pe'qu' jukhewe', qa weekłe namii he' pekhelji'kii witsetits qe neqwenkeyu'uj.*

2

Jesús qa yotshinju' pa' ewi'ł onqoktax.
(Mateo 9:1-8; Lucas 5:17-26)

1 Qa in hats tełuyik'i, ha' Jesús qa wapilii iye ha' witset Capernaum, qa yinikfe'l in hats
i'ni' iye ke' łetsi'.* 2 Ma' qa aje'eł namii he' olots jukhew qa efuts, qa hats topo'oj ke' wititsi'
qa uja'x he' i'nfik'i hats ham łetset'e. Ham ł'uihiyije' qe hats topo'oj ha' łeji' ke' wititsi'.
Ha' Jesús qa yijatshenij ke' łe'lijei pa' Intata.* 3 Qa namkii he' ikwetju'ł (4) jukhew neka'x
ha' ewi'ł onqok.* 4 Qa in łunye'jek in nite' łeke' qu' nametsji' qe olots he' jukhew qa efuts
qa ham ł'uihiyije', ma' qa wełijipji' ke' wititsi' qa yitju'etsju' ha' wankaajułetsju' ha' Jesús.
Qa in hats yitju'etsju' ma' qa yatsjiłinijetsju' ha' witiwhi'la'x hikha' i'wji'ju' ha' onqok ha'
wankaajułetsju' ha' Jesús. 5 Ha' Jesús in yi'wen hekhewe'en in nite' yeqeku', qa yit'ijets ha'
onqok: —Ya's, ke' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui.—* 6 He' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
ipłulets ha' i'niju'kii, łatawjetsłeji' aka' yit'ijju' in yijamti'ets:* 7 —Maa, ¿pa'n łahats hape
in ł'anye'j ha'ne jukhew aka'an? Yiwakaninłekii pa' Dios, ewi'łłe inek pa' Dios qu' niwu'm
i'nk'ui pe' inwuł'ets.—* 8 Ha' Jesús qa hatsłe aje'eł nikfe'lets aka' yijamti'ets hekhewe'en,
qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łumti'ił kakha'an?* 9 ¿Pa'n ikji' pa'qu' les nite' juutsitaxe' qu'
jintit'ijets ha'ne onqok: "Me pe' ewuł'ets hats wetwu'm ek'ui," me i'nłi'i qu' jintit'ijets:
"Eniipha'm ku'mi' na' ewhi'la'x qa' ma"?* 10 Ye'ehe, qa qu' enikfe'li'łets hane'ej ha'ne Ła's
na' Jukhew in na'li'm pa' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qu' niwu'm pe' witwuł'ets.— Ma'
qa yit'ijets ha' onqok:* 11 —Akha' hit'ij ewets: "Eniipha'm, ku'mi' na' ewhi'la'x qa mapilii

---

* 1:35 Mt 4:23-25; 5:44; 14:13; Mr 6:31-32; Lc 9:12; Ap 12:6; Hch 12:12 * 1:36 Mt 16:17 * 1:38 Mr 1:4 * 1:39 Mt 17:22; Mr 3:1 * 1:40 Mt 11:5; 17:14; 1Jn 1:7 * 1:41 Jn 20:17 * 1:42 Lc 5:12 * 1:43 Mt 9:30; Mr 14:5; Jn 11:33,38; 3Jn 10 * 1:44 Mr 5:43; Mr 6:11; 7:36; 8:26,30; 9:9; 16:8; Lc 5:14; Ap 1:1; Hch 4:1; He 1:3; 5:1; 8:3; Lv 13–14; 1Ti 2:6 * 1:45 Mr 1:4; 4:14; Jn 18:32 * 2:1 Lc 10:15 * 2:2 Mr 4:14; Jn 18:32 * 2:3 Mt 4:24; 8:6; Mr 2:3-10 * 2:5 Mt 8:10; 9:2,5; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Jn 15:22; Lc 5:20,23; 7:48 * 2:6 Mt 2:4; Mr 9:33 * 2:7 Ex 22:28; Mr 3:29; Ap 13:6; Sal 25:11; Mt 9:2; Jn 15:22; Ex 34:6-7; Is 43:25; 44:2 * 2:8 Mr 10:52; Lc 5:22; 16:15; Jn 2:25 * 2:9 Lc 16:17; 18:25; Mr 2:3; Mt 11:5 * 2:10 Sal 8:4; Lc 5:24; Hch 7:56; Mt 28:18; Mr 1:22; Jn 15:22

pe' etsi'."—* 12 Qa hakha'an qa aje'eł niipha'm, qa t'eku'mi' ha' łewhi'la'x qa ikfik'i, qa
week yi'wen. Ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii he' week qa qi iye in yiwqinhetji' pa' Intata,
qa yit'ijju': —Nite' hayiits qu' łunye'je' pa'qu' jinte'wen aka'an.—*

Jesús qa taya'yets pa' Leví (Mateo).
(Mateo 9:9-13; Lucas 5:27-32)

13 Ma' qa i'nk'ałe qa ik iye ha' Jesús qa wapiliiju' iye ha' łotkoyek ke' kałi', ma' qa nekets
iye he' olots jukhew qa efuts, ma' qa yijatshen.* 14 In ikkii iye qa yi'wen ha' Leví, ła's
ha' Alfeo, i'niju' ha' taja'yikii ne'ej wekwek. Ha' Jesús qa yit'ijets: —Atsjayan.— Ma' qa
niipha'm qa yijayan.* 15 Ma' qa i'nk'ałe ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa teki'ju' ke' łetsi'ii
ha' Leví. Qa olots he' yijaninkii ke' wekwek qa hekhewe' iye uł'ets jukhew in łekufetsij,
qe olots he' nijayanik'i hekhewe'en.* 16 Qa he' fariseol hik hekhewe' i'nq'ijatshenij iye
ke' Moisés łe'lijei, in yi'wenij in łekufets ha' Jesús hekhewe' uł'ets jukhew qa hekhewe'
iye yijaninkii wekwek, qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek nakha'an in łekufets ne'
yijaninkii ke' wekwek qa ne' uł'ets jukhew?—* 17 Ha' Jesús in yepi'ye' ek'i aka'an, qa yit'ij: —
Nite' wo'oikii weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye' nekhewe' ham yaats'eyi'iju', ni'kha'łi'ij
wanqaats'e' hik na'aj wo'oikii yijat'ij weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye'. Nite' tsam ma'
qa' haiya'yii nekhewe' yatsathen, qe uja'xłe yijat'ij nekhewe' uł'ets.—*

Qu' nite' jinteke' qe iyinii pa' Intata.
(Mateo 9:14-17; Lucas 5:33-39)

18 Hekhewe' ł'ijatshenhei ka' Juan qa hekhewe' fariseol, yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ijju'.
Qa nekets ha' Jesús, qa nifaakan, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek hekhewe' ł'ijatshenhei ka' Juan
qa hekhewe' iye ł'ijatshenhei he' fariseol in yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ijju', qa enewe'łe
ijatshenhei qa nite' hik łeqfenyejeyij?—* 19 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Me łeke' pekhewe'
łejuwaikal pa' niwhe'yeyu' qu' naqsiijkii qu' nite' neteke'ju' in mexe i'nji'teje'm pa'
niwhe'yeyu'? Qa nite' łeke' qu' naqsiijkii qu'nte' neteke'ju' qe mexe i'nji'teje'm nakha'an.*
20 Nam hatse' na' nełuji' na' niwhe'yeyu' qa' newetkax, qa hik nakha' na' nełuji' qu'
nite' neteke'ji'.* 21 Ham yok'oyini'ij na'aj ewi'ł witqhinawat ława'ma'x pa'qu' łepk'eye'en
ink'ayik'e qe na'aj ink'ayik wapilje'm qa nite' qi, qa' niwjafitik'i pa'qu' ława'ma'xe' ma'
qa' les net'ijaifik'i pa'qu' ławjaf'iye'.* 22 Qa nite' łeke' iye qu' na'natsi'yik'iju' ink'ayik'e
winoye' ne' ł'ajits ełi'nilij ława'mhii. Qe na'aj ink'ayik wino in ju'fju'fik'i qa tike'łijje'm
ne' ełi'nil ława'mhii qa' week hame' pa' wino'ok'i qa pe' ełi'ni'ik'i iye. Ma' qa hik ta'łijupi'
qu' eni'łji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' ink'aiki'ye' ł'aje' ełi'niye' hats'inha qa'
week łunyejeyi'ił yijat'ij.—*

Teiłi'ijkii in nit'ijji' pe' łei trigo in mexe witwapiihijiitax (sábado).
(Mateo 12:1-8; Lucas 6:1-5)

23 In yamets ka' witwapiihijii (sábado) ha' Jesús in ik qa nekik'iju' ha' wit'enekju', qa
he' ł'ijatshenhei qa teiłi'ijkii in nit'ijji' ke' łei trigo qa tuj.* 24 Ma' qa he' fariseol qa yit'ijets
ha' Jesús: —Jeł qeku'nek, ¿inhats'ek in yaqsiijkii aka' nite' łenexke'ej in mexe witwapiihijii
(sábado)?—* 25 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł hekhewe'en: —¿Me nite' les qu' ejełi'ł na' witfaakanek
kakha' yaqsiijkii ka' David'ik'i qa ke' łijts'eyek haamija pa'qu' łaqe' qa qi in iyipkunju'?*
26 Ka' David'ik'i qa uyetsji' ke' t'ejutshenheti'yets na' Dios, ka' łahats'ij mexe qiji' in pa'i
ipji' kakha' Abiatar'ik'i, ka' David'ik'i qa tuj ke' pan qa weeki'łij ke' łijts'eyek. Ke' pan

---

* 2:11 Mr 5:41 * 2:12 Hch 10:45; Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12; Lc 2:14; Mt 9:33 * 2:13 Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * 2:14 Lc 5:11; Jn 8:12 * 2:15 Lc 3:12; 18:13; Mt 9:10; 14:9; 1Ti 1:15; Ro 12:13 * 2:16 Mt 2:4; 11:18; Mr 7:3; 1Ti 1:15; Lc 3:12 * 2:17 Mt 6:8; 13:17; Col 4:14; Lc 5:31,32; Ro 1:17 * 2:18 Mr 1:4; Jn 3:25; Mr 7:3; Lc 18:12; Hch 13:2 * 2:19 Jn 2:9 * 2:20 Mr 13:24; Lc 17:22; 18:12; Jn 16:16-20 * 2:21 Lc 19:36 * 2:22 Lc 5:37; Jn 6:27 * 2:23 Mr 10:10 * 2:24 Mr 7:3 * 2:25 Lc 1:27; Hch 2:45; Ap 7:16

nite' łenexke'ej qu' netujłe pe'ye', uja'xłe ne'ej pa'il in łenexke'ej qu' netuj.—* 27 Qa yit'ij
iye: —Ha'ne nełu witwapiihijii (sábado) in wanaqsi'jijkii qe qa ni'fen ene' jukhew, qa nite'
wanaqsiijkii qu' natsat'etsipji' ene' jukhew.* 28 Qa hik ta'łijupi' ha'ne Ła's na' Jukhew in
hik ha'ne tenek'enhe'yij na' nełu witwapiihijii.—*

3

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Mateo 12:9-14; Lucas 6:5-11)

1 Ha' Jesús qa uyifi iye ke' witlijtsitjii, qa hik hakha'a' ha' ewi'ł jukhew yisłax ka'
łokoyik'i.* 2 He' jukhew yejełijju' qe qa' ni'wenij qu' niłinji' in mexe witwapiihijiitax
(sábado), hats'inha qu' łeke'ye' qu' nit'ijets qu' uł'axe' qu' naqsiijkii aka'an.* 3 Ma' qa
ha' Jesús qa yit'ijets ha' jukhew yisłax ka' łokoyik'i: —Eniipha'm. Ats'ap'ayi'i' hane'e'in
ha'ne łeqewuk'uji'.— 4 Qa ha' Jesús qa nifaakanji'ju' hekhewe'en: —¿Łekpa' łeke' qu'
jintaqsiijkii ha'ne witwapiihijiiji' (sábado)? ¿Me pa' łe'wis, me i'nłi'i pa' uł'ax? ¿Me jitiłin
pa'qu' ewi'łe', me i'nłi'i qu' jintalan?— Qa hamłe yeku'łe' hekhewe'en.* 5 Ha' Jesús qa
yeełji'teje'm hekhewe'en lesłe in nayu'kii qa ika'metkii iye qe ta'łijupi' hekhewe'en in
t'units pe' łatawjets qa nite' nek'enheyu'ets. Ma' qa yit'ijets ha' jukhew: —Ijin na' okoi.—
Qa yijin ha' łokoi qa aje'eł naxpa'l.* 6 Ma' qa ikfik'ikii he' fariseol qa aje'eł tafaakate'yi'łijju'
he' tek'enetsek ha' Herodes pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan ha' Jesús.*

Pe' olots jukhew qa efuts nijayanik'i pa' Jesús pa' łotkoyek'i pe' qi kałi'.

7 Ha' Jesús qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa łijts'eyek he' ł'ijatshenhei in ikiiju' ke' qi
kałi'. Qa' olootsija iye he' nijayanik'i he' ta'łi' ha' sehe' Galilea qa he' ta'łiyek ha' sehe'
Judea* 8 qa he' ta'łii ha' Jerusalén, qa he' ta'łiyek ha' sehe' Idumea, qa he' nełu'uju'ł ta'łii
hakha' łajaika' ai ha' haqqi' Jordán, qa hekhewe' ta'łiyek he' metitsi'm he' witsetits Tiro qa
ha' ha' Sidón, qe in i'ye'ej wetju'ł week ke' yaqsiijkii ha' Jesús, ma' qa namii.* 9 Ha' Jesús
qa yiyaji'ijets he' ł'ijatshenhei qu' nimetinheti'm ewi'łe' witinhitjiye' hats'inha qa'nte'
puk'uyi'ik'ui he' namii,* 10 qe in hats olots he' niłinju', ma' qa he' week wanqaats'eju' hats
watkatitij wetepji' in yisu'un qu' net'eku'mets.* 11 Qa week pe' i'nji' pe' inwo'metets in
yi'wenji'ij ha' Jesús qa wonokok'enjiiju' ł'ejuyi'jii, qa tayaiji'ij, qa yitji'jij: —¡Akha' Łaa'sija
pa' Dios!—* 12 Qa ha' Jesús qa yaq'ayinji'jij qa yitjiijets qu' hasu'uj nenfel pekhewe'en
pakha' łunyee'jija hakha'an.*

Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) apóstoles.
(Mateo 10:1-4; Lucas 6:12-16)

13 Ha' Jesús qa ikik'ipha'm ke' utek, qa hik hakha'a' qa yejełiiji' qa taya'yiiji'kii he' yisu'un
qa ikji'jetspha'm ha' i'ni' qa ewi'ł i'ni'łi'.* 14 Ma' qa t'eku'miiji'kii he' doce (12) jukhew,
hats'inha qu' hik hekhewe'ye' qu' łijts'eyek'ekii qa hik hekhewe'ye' iye qu' nukinkii
qa' nenfel ke' łe'lijei,* 15 qa qu' netisij iye pa'qu' łet'unhaxitsijup qu' nukinfik'ikii pe'
inwo'metets. 16 Enewe'en łiyits hekhewe' doce (12) t'eku'miiji'kii: Hakha' Simón (hikha'
łenqii iye Pedro),* 17 ha' Jacobo (Santiago) ła's ha' Zebedeo qa ha' łek'inij Juan, (hik
hekhewe' ha' Jesús łeqiyitsij Boanerges, ikji': "łelits na'aj tejen"),* 18 qa ha' Andrés, ha'
Felipe, ha' Bartolomé, ha' Mateo, ha' Tomás, ha' Jacobo (Santiago) ła's ha' Alfeo, ha' Tadeo,

---

* 2:26 1S 21:1-6; Lv 16:32; Ex 25:30; Hch 4:1 * 2:27 Col 2:16 * 2:28 Mr 2:10; Ro 7:25; 1Co 8:6; Col 3:22; Lc 6:5 * 3:1 Mr 1:21,39; 4:6; 5:29; 9:18; 11:20-21; Stg 2:2 * 3:2 Ap 12:10; Lc 6:7; 14:1,3; 20:20; Hch 8:7; Mr 2:23; Lc 13:10 * 3:4 Fil 2:12; Stg 5:20 * 3:5 Stg 1:19; Ex 7:13; Ro 11:25; Mr 8:25 * 3:6 Mr 7:3; 15:1; Mt 12:13,14; 22:16; Mr 11:18; Jn 5:18; 6:27 * 3:7 Mt 4:24-25; 12:15-16; 17:22; Lc 1:5; 6:17-19 * 3:8 Mt 23:37; Lc 3:3; Hch 21:7; Gn 49:13 * 3:9 Jn 21:8 * 3:10 Hch 8:7; Jn 20:17 * 3:11 2Co 6:17; Lc 4:34,41; 8:47; 11:24 * 3:12 2Ti 4:2; Mr 1:34 * 3:13 Mt 4:8 * 3:14 Hch 1:2; Jud 17; Mr 1:4 * 3:16 Mr 11:11; Jn 1:35-51; Mt 16:17; Hch 10:32 * 3:17 Hch 12:2; Jn 21:2,7; Ap 6:1

ha' Simón hikha' i'nji'teje'm pa'aj pe' łiyits cananita neqwumhiyu'taxij pa'aj pe' Roma łeiłets* [19] qa kakha' iye Judas Iscariote. Hikka' t'ihinij ha' Jesús.*

Jesús qa titijiti'yijets qu' nata'łijets pa' łet'unha'x pa' Beelzebú.
(Mateo 12:22-32; Lucas 11:14-23; 12:10)

[20] Ma' qa i'nk'ałe ha' Jesús qa uyifi ke' wititsi', qa hik hakha'a' iye qa k'ałałij iye he' olots jukhew qa efuts, ma' qa nite' łeke' qu' netek ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei iye. [21] He' łejefets in nikfe'lets aka'an in łunye'jkii ha' Jesús, qa nektaxii qu' neka'x, qe titijiti'yijets in hats nite' teik'uneikii.* [22] Qa hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łii ha' Jerusalén qa yit'ijju'ek: —¡Nakha'an i'nji' pa' Beelzebú! hikpa' łatata pe' inwo'metets qa hikpa' ta'łijets pa' łet'unha'x in yukinik'uifik'ikii pe' inwo'metets.—* [23] Ma' qa ha' Jesús qa taya'yii hekhewe'en, qa nifeli'm ka' yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —¿Pa'n łunye'j na' Satanás qu' łakha' ye'łe łete'm qu' ne'nukinłefik'i?* [24] Pa'qu' ewi'łe' witset qu' nawatk'esa'xju' qa' napilłe wetju'łkii, pakha'an qa nite' łeke' qu' nape.* [25] Pe'qu' ewi'łe' wititsi'ye' in watk'esa'xju' qa wapilłe wetju'łkii, nite' łeke' iye qu' pakhaayi'ij qu' ewi'ł na'ni'. [26] Qa na' Satanás qu' neqet'ets wetju'łkii qa qu' napilłe wetju'łkii iye, nite' łeke' qu' pakhaayi'ij qu' na'ni', ma' qa' aje'eł hame'. [27] Qa hamłe pa'qu' ewi'łe' qu' nuyetsji' pe'qu' łetsi'ye' pa'qu' ewi'łe' jukhewe' t'un ma' qa' nenitka'mij pe'qu' łewekwekitse' qu' nite' nojoye' qu' nophe'ł, nophe'ł yijat'ij ma' qa' hayitse' qa' łeke'ye' qu' neka'xik'ui pe'qu' łewekwekitse'.* [28] Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in week pa'qu' łunye'je'łe qu' łewuł'axe' ene' jukhew qa efuts iye in łeke' qu' netwumhiti'yik'ui, qa week iye pe'qu' łe'lijeye' in uł'etstaxik'i qa łeke' iye qu' netwumhiti'yik'ui.* [29] Qa pakha'łe qu' uł'axi'ik'i pa'qu' ł'anye'ji'ij na' Espíritu Santo qa' nite' łeke'ye' qu' niwu'mik'ui aka'an, ma' qa' hik aka'łe qu' łunye'je' qa' amane'łi'ij week łahatsiyij.—* [30] Ha' Jesús in yit'ijets aka'an hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qe hekhewe'en yit'ijju': —Nakha'an i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax.—*

Pe' łenene qa pe' łek'injats pa' Jesús.
(Mateo 12:46-50; Lucas 8:19-21)

[31] Ma' qa namii ke' łenene qa he' łek'injats iye ha' Jesús, qa amaneiłefik'i, qa iyintaxii qu' nak'ekuniifik'i.* [32] Qa hekhewe' i'nijup k'ooyijji' ha' Jesús, qa nifeli'm, qa yit'ijets: —Ke' enene qa he' ek'injats amaneifik'i, qa iyintax ei.—* [33] Ha' Jesús qa yit'ij: —¿Łek pekhe' nene qa łek pekhewe' k'injats iye?— [34] Qa yeełipji' he' k'ooyijji' in i'nijup, qa yit'ij: —Enewe'en hik enewe' nene qa k'injats iye.* [35] Qe pa'qu' łunye'je' qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'un na' Dios, pakha'an k'inij qa k'inja' iye qa nene iye.—*

4

Pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:1-9; Lucas 8:4-8)

[1] Ha' Jesús qa ewi'łij iye in i'nq'ijatsheni' ha' łotkoyek'i ke' qi kałi'. Ma' qa not'axii he' olootsija jukhew qa efuts iye, ma' qa t'ilitji'ju' ke' witinhitjii qa i'nju', qa hekhewe'łe olots jukhew qa efuts iye qa i'ni' ha' sehe' łotkoyek'i ha' iweli'.* [2] Ma' qa yijatshenij ke' olots wekwek yejeyumtshenijupi', qa yit'ij ka' i'nq'ijatshenij:* [3] —Ek'en qeku'ni'łik'i ek aka'an, ewi'ł pa' iwenq'enhena'x ikfik'i qu' newenq'en.* [4] Ma' qa in we'nq'en, qa na'l pe' łoqołoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa namii pe' junatai qa tuj.* [5] Qa pekhewep iye

---

* 3:18 Jn 1:43-48; 6:5,7,8; 11:16; 12:21-22; 14:5,8-9; 14:5; 20:24,26-28; 21:2; Hch 1:13 * 3:19 Mr 14:10,43; Hch 1:16,25 * 3:21 Lc 2:48; Jn 2:3-4; 7:3-5 * 3:22 Mt 2:4; 9:34; 10:25; 12:24,27; Lc 11:15-19; 12:24,58; 3Jn 10; Ap 9:20; 18:2 * 3:23 Mt 12:25-29; Lc 11:17-22 * 3:24 Lc 4:5 * 3:27 Mr 15:1 * 3:28 Mt 12:31-32; Lc 12:10 * 3:29 Hch 7:51; He 6:4-6; 10:26-29; 1Jn 5:16; Mr 14:64 * 3:30 Lc 11:24 * 3:31 Mt 1:16; Jn 2:12 * 3:32 Mr 6:3 * 3:34 Hch 9:30 * 3:35 Ro 8:27; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * 4:1 Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * 4:2 Mr 11:18; 12:1; Hch 2:42; 17:19 * 4:3 Ga 6:7 * 4:4 Mr 8:27; Ga 5:15

qa namji'ju'kiyek pa' uteket qa nite' qi pa'qu' seheeyi'ija, ma' qa aje'eł qhufje'm qa ta'ł
qe nite' akaptitsik'ui.* 6 Qa nekpha'm ne' junu' qa yaq'alij, qe nite' ijetits pe' łefitetsii,
ma' qa yisłax aje'eł.* 7 Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa pe' tii in ta'ł qa
tik'eyijju', ma' qa ham iye łeye'. 8 Qa pekhewep iye qa namijukiyek pa' łe'wisji' sehe', qa
ta'ł qa qitspha'm, ma' qa na'l pe' łei, uja'x pe' yamets treinta (30) pe' łei, qa pekhewep qa
sesenta (60) pe' łei, qa pekhewep iye qa cien (100) yametsek pe' łei.—* 9 Ha' Jesús qa yit'ij
iye: —Pakha' qu' nana'li'm łekfiiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.—*

Inhats'ek eke' yejeyumthsenijupi'kii.
(Mateo 13:10-17; Lucas 8:9-10)

10 Ma' qa in hats uja'xłi'iłkii he' doce (12) ł'ijatshenhei qa hekhewep iye, hekhewe'en qa
nifaakanijha pa' ikji'ha kekhewe' yejeyumtshenijupi'.* 11 Qa yit'ijiju'ł: —Ehe, ekheweli'ł
łenexke'ej qu' enikfe'li'łets ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na'
tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewe'łe i'nfik'i, qa wekwekłe wetjeyumtshenimijupi' in
tefelhiti'yi'm.* 12 Hats'inha *in yejełtaxju', yi'wentax qa nite'łe nikfe'lij, in tek'entaxets, yepi'ye'tax*
qa nite'łe nikfe'lik'i. Qa qu' nepiyetax iye qa hik łunye'j qu'nte' nepiyeye'. Qe nite' wenink'aihit ma'
qekha netwumhitiitaxik'ui pe' łewuł'ets.— *(Is 6:9)**

Pa' ikji'ha kekhewe' yejeyumtshenijupi'.
(Mateo 13:18-23; Lucas 8:11-15)

13 Qa yit'ijets iye he' ł'ijatshenhei: —¿Me nite' łenikfe'li'łik'i aka' ewi'ł wetjeyumtsheni-
jupi'? ¿Qa pa'n qu' łunyeje'ek qu' enikfe'li'łets week kekhewep iye wetjeyumtshenijupi'?*
14 Pa' iwenq'enhena'x yenju' eke' wi'tlijei.* 15 Enewe' jukhew qa efuts hik łunyejei aka'an,
pe' łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j. Enewe'en in yepi'ye'taxik'i eke' wi'tlijei, ma' qa aje'eł
namii na' inwo'met qa nitka'mij eke' wi'tlijei we'nentaxji'ju' łatawe'j.* 16 Pekhewep iye
qa hik łunyejeyek aka'an, pe' łoi namji'ju'kii pa' uteket. In yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei qa
yisu'unik'iha' qa aje'eł t'eku'mi'.* 17 Qa in nite'łe ijetits pe'qu' łefitetsiye' qa nite' łeke' qu'
nape. Ma' qa qu' natjaajinhetii qa' netitijiti'yijetskii pe' wekwek i'nłi'i qu' natawitjaxtii
qe ta'łets ekewe' wi'tlijei, ma' qa aje'eł yili'ijju'.* 18 Qa pekhewep iye qa hik łunyejeyek
iye aka'an, pe' łoi namiju'kii pa' tiiket. Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei, 19 qa in
ta'łłe'ets pakha' wittawje'mete'ej pe' wekwek łunyejeikii ha'ne sehe' ipji' qa pakha' iye
jiyaqanijkii eke' wekwek qu' qi qu' jitawq'axintax, qa week iye pakhape' iye wekweke' qu'
qi qu' nisu'untax, ekewe'en in uiji'teje'm ma' qa tik'eyijju' eke' wi'tlijei qa ham łeye'.* 20 Qa
pekhewep iye qa hik łunyejeyek aka'an, pe' łoi namji'ju'kii pa' łe'wisji' sehe'. Pekhewe'en
in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei, ma' qa t'eku'miju'łha qa na'l pe' łei, na'l pe' yamets treinta
(30) pe' łei, qa pekhewep qa sesenta (60) yamets pe' łei, qa pekhewep iye qa yametsek cien
(100) pe' łei in ewi'łtax pe'qu' łoʼye'.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' fetitjii.
(Lucas 8:16-18)

21 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —¿Me tetka'x pe'qu' fetitjiye' ma' qa' ne'nenifi łatawe'j
pa'qu' witiwhi'la'xe' i'nłi'i qu' ti'najki'ye'? Nite'. Nite' łe'wisijupi'. ¿Me nite'
we'nenpha'm yijat'ij ma' qa week nalitipji'?* 22 Qe ham pa'qu' natat'inhetiitaxkii qu'nte'
ne'twenheti'ye' hatse'. Week qu' ne'twenhetii week pe' ham nikfeletaxets qa' netfelhitii
hatse'.* 23 Pakha' qu' nana'li'm łekfiye' qa' nepiye'ek'i aka'an.—* 24 Qa yit'ij iye: —
Maxtayitiłik'iha week ekewe' łespi'ye'ełij. Qe pa'qu' equk'eyi'iłij pa'qu' isu'uni'ł qu'

---

* 4:5 Mr 10:52 * 4:6 Mr 3:1 * 4:8 1P 2:2; Jn 15:5; Col 1:6 * 4:9 Is 6:9; Jer 5:21; Ez 12:2; Mr 8:18; Lc 14:35 * 4:10 Mr 11:11; 12:1 * 4:11 1Co 2:7; Mr 1:15; Ro 9:27 * 4:12 Mr 7:18 * 4:13 Mr 12:1 * 4:14 Ga 6:7; Mr 16:20 * 4:15 Mr 8:27; Mt 4:10; Lc 6:47 * 4:16 Jn 5:43; 15:11 * 4:17 2Co 1:4; Jn 16:1 * 4:19 1P 5:7; Lc 8:14; 16:8; Ef 1:21; Mt 13:22; 2P 1:4; 2:10; Ro 1:13; Tit 3:14; Jud 12 * 4:20 Lc 6:47; Col 1:10 * 4:21 Lc 5:18; Ap 1:12 * 4:22 2Co 4:11 * 4:23 Mr 4:9

enikfe'li'łets, qa' hik łuk'eyejeek pa'qu' esti'yi'łij, qa' ewi'łij iye qu' les esti'yi'łij. 25 Qe
pa'qu' hats nana'li'm qa' ewi'łij iye qu' netesti'yij, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij
iye pe'qu' nana'ltaxi'm.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' ło' in ta'ł qa t'ijaipha'm.

26 Jesús qa yit'ij iye: —Na' tenek'enhe'yi' na' Dios hik łunye'j iye aka'an, na'aj jukhew in
yenju' ne'ej łoqołoi ha'ne sehe' ipji'.* 27 Ma' qa yili'ij qa ima' qa nompha'm, qa week nełuts
łunye'j aka'an, qa pe' ł'enheiju' qa ta'ł qa t'ijaipha'm qa nite'łe nikfe'lets pa' łunye'jija in
ta'ł.* 28 Ha'ne sehe' hik ha'ne yitałit qa tei. Nojopha'm ne'ej łesejets qa i'nk'ałe nekpha'm
na'aj łenu. Ma' qa hik na'aj i'ni' ne'ej łei.* 29 Ma' qa in hats yuji' pe' łei, qa aje'eł yisa'xifi,
qe hats yamets łahats'ij qu' netenit'ijji'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej mostaza ło'.
(Mateo 13:31-32; Lucas 13:18-19)

30 Ha' Jesús qa yit'ij iye: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' jinta'wapjułeniju'ł na' tenek'enheiji'
na' Dios, axe'm pa'qu' jintejeyumtshenijupi' qu' hik łunye'je'?* 31 Hik łunye'j ne'ej ewi'ł
mostaza ło' in we'nenju'. Ewi'łłe in les nite' qi wiikfik'i ne'ej week łoi qe we'neniju' ha'ne
sehe'.* 32 Ła'mek, in we'nenju' qa ta'ł qa qipha'm, qa hik ne'ej qa les in qipha'm ne'ej week
łesejets wit'enheiju' (hortalizas), qa ne'ej łakjil qa ijetits, *ma' qa namii ne'ej junatai qa tupiyifi*
na'aj łeq'enełeya'x.— *(Ez 17:23)**

Inhats'ek in uja'xłe eke' yejeyumtshenłi'ijupikii.
(Mateo 13:34-35)

33 Qa olots kekhewep iye yejeyumtshenijupi' in łunyejeyek ekewe'en in nifeli'm he'
jukhew qa efuts iye eke' wi'tlijei, in łaq'ajijek pakha' łuk'e' qu' łeke'ye' qu' nenikfe'lik'i,*
34 qa nite' iyet qu' ham nejeyumtsheni'ijupi', qa nifelłeji'ji'mha he' ł'ijatshenhei qa hats
uja'xłejiiłkii.*

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Mateo 8:23-27; Lucas 8:22-25)

35 Hik kakha' ka' nełuji' in hats metju' junu', qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Yape
jitajawe'jiiteje'm na' łajaika' ene' kałi'.— 36 Qa wetfeli'm hekhewe' olots jukhew qa efuts
iye, ma' qa he' ł'ijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii ke' witinhitjii, hikke' hayiits i'nji'ju' ha' Jesús,
ma' qa yijawejiłteje'm. Qa na'l iye hekhewep iye witinhitjiyits łijts'eyek. 37 Qa nam ka' qi
t'unik'i qa ke' łeqe t'uyuyuyits qa tsxiłtsxiłji'ju'kii ke' witinhitjii. Ma' qa hats qiyu'ji'ha
ka' iweli' ke' witinhitjii.* 38 Qa hakha'łe Jesús qa i'ni' ke' łetsi'jii ke' witinhitjii, ima'apji'
ha' wit'osiyit, ma' qa tijt'otshenheti'yii, qa titijiti'yijets: —Maestro, ¿me nite' łenł'ilax
in hats ji'nuihiyu' qa' nanq'ax'inijju'?—* 39 Ma' qa niipha'm ha' Jesús qa yaq'ayinij ka'
t'unik'i, qa yit'ijets iye ha' iweli': —¡Ikesimen! ¡Mawapjakitek!— Ma' qa aje'eł yili'ij ka'
t'unik'i qa ikesimenija iye ha' iweli'.* 40 Ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek
in qi in łe'nijiwe'yi'ł? ¿Ye' me mexe hamitsi'ł e'm pa'qu' nite' eqekuyejeyi'iłyij?—* 41 He'
ł'ijatshenhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa watfaakateji'ijju', qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'jija
hane'en, in tek'enets iye ka' t'unik'i qa ha'ne qi iweli' iye qa week ikesimen?—*

---

* 4:25 Mt 25:29; Lc 19:26 * 4:26 Mr 1:15 * 4:27 Jn 9:4; Mt 9:24; Mr 5:41 * 4:28 Col 1:10; Lc 16:7 * 4:29 Jl 3:13; Ap 14:14-19 * 4:30 Mr 1:15; 12:1 * 4:31 Mt 17:20; Lc 17:6 * 4:32 Ga 6:7; Lc 11:42; 12:33; Mt 24:35; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * 4:33 Lc 6:47; Jn 18:32; Mr 12:1; Jn 16:12 * 4:34 Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * 4:37 Sal 107:25; Jon 1:4; Jud 13 * 4:38 Mt 9:24; Mr 5:41; Jn 6:27 * 4:39 2Ti 4:2; Mt 22:12; Mr 3:4 * 4:40 Mt 8:26; Ap 21:8 * 4:41 Ap 11:11; Mr 1:27; 6:50-51; Jon 1:10,16

5

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi'ł i'nji' pa' inwo'met.
(Mateo 8:28-34; Lucas 8:26-39)

1 Ma' qa yametsteje'm ha' łajaika', ha' sehe' łii Gadara. 2 Qa in t'ilitju' ha' Jesús qa
aje'eł namets ha' ewi'ł jukhew ta'łets ha' nimełkuket i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax* 3 qa
i'nji'kii ha' nimełkuket. Qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nonophe'łtaxij, fołołik'itax yemjee,*
4 qe olotsij in we'nuihintaxik'i łef'iyei ne'ej nijketits (grillos) qa pe' fołołik'il qa łokoyei
wo'nophełtaxijek, qa niwk'itsinłeji'ijju' qa łaq'ajaiji'ijju' pe' fołołik'ilik'i qa pe' nijketits
(grillos) qa niwqałitji'ijju' iye. Qa ham pa'qu' jukhewe' qu' hik łet'unhenye'je' qa'
nenyejinju'.* 5 Qa week nełuts qa najai iye yijalki'słeji'kii ha' nimełkuketii qa ha' uteket iye,
qa tayaiłekii qa wenisa'xjiijje'mkii iye pe' utel.* 6 Qa in yi'weniju'ł ha' Jesús mexe toxtaxii,
qa tekumaxiju'ł qa wonokok'eni'ju' ł'ejuyi'jii. 7 Qa yit'unhetik'i in tayai, qa yit'ij: —
¿Inhats'ek in łanamyii, Jesús, Ła's pa' qiji'ha in Dios? Aka' łiiji' pa' Dios qu' nek'iyinij ewets
qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij.—* 8 Hik aka' yit'ij qe ha' Jesús yit'ijets: —¡Ma'ak'uifik'i
na' jukhew, espíritu uł'ax!—* 9 Ha' Jesús qa nifaakan: —¿Pa'n ii?— Hakha'an qa yeku'ł:
—Aka'an yii legión, qe yo'lotsi'łha.—* 10 Pe' inwo'metets olotsij in iyinijetskii ha' Jesús
qu' hasu'uj nukinik'ui ha' sehe' łetset'ijkii. 11 Ha' sehe' na'li' ke' olots tafitets taqakiyi'ju'
ke' utek ipji'.* 12 Pe' inwo'metets qa yit'ijju' in iyinijets iye: —Ets'ukini'łii ne' tafitets qa'
etswejini'łij qu' nek'uyiłik'i.— 13 Qa ha' Jesús qa łexke'ej. Ma' qa ikik'uifik'i ha' jukhew pe'
espíritu uł'ets, qa uijiteje'mkii ke' tafitets. Ke' tafitets uja'x yamets wetsjuk mil (2.000),
ma' qa wekuma'xijiju'kii ha' koomo'oijo' i'ni' ha' iweli', qa hikha' qa naxiju' in uikii ke'
tafitetsik'i.* 14 Ma' qa he' yejełtax ke' tafitets qa wekuma'xkii qa nifelii ha' witset qa he'
i'ni' ha' ł'ejinqa'wet iye. Ma' qa namii qu' ni'wen kakha' łunye'jkii.* 15 Qa in namii ha'
i'ni' ha' Jesús qa yi'wen ha' jukhew i'ntaxji' pe' inwo'metets, in i'nju' qa ikesimen, qa
hats teqhinatai iye qa hats teik'unei iye, qa hik hakhaa'ija iye hakha' i'ntaxji' pe' milits
inwo'metets. Ma' qa nijiwei hekhewe'en.* 16 Hekhewe' yi'wenijha qa nifelimik'i kakha'
łunye'jkiiha hakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets, qa kekhewe' iye tafitetsik'i ka' łunye'jkii.*
17 Ma' qa hik pa'aj qa iyinijetskii ha' Jesús qu' nakik'ui iye ha' łeqe sehe' hekhewe'en. 18 Ha'
Jesús in hats i'nji'ju' iye ke' witinhitjii, qa hakha' i'ntaxji' pe' inwo'metets qa iyintaxijets
qu' nijayan. 19 Ha' Jesús qa nite'łe łexke'ej, qa yit'ijets: —Mapilii yijat'ij pe' etsi', pe'
etsetifets, qa' enfeli'mik'i week ekewe' wekwek yaqsi'j e'mijkii na' Yatsat'ax'inij, qa pa'n
łunye'j iye in qi in neq'elet'ej.—* 20 Ma' qa ik, qa yapełek qa nifelji'ju' he' witsetits Decápolis
pa'n łuk'el kekhewe' wekwek in qitsija in yaqsiimijkii ha' Jesús hakha'an. Ma' qa week qi
in yitjułaxijpha'mkii.*

Pa' Jairo pe' łasi' qa pe' efu t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús.
(Mateo 9:18-26; Lucas 8:40-56)

21 In hats yamijiiteje'm iye ke' witinhitjii ha' łajaika', qa not'axii iye he' olootsija jukhew
qa efuts yeqewuk'un ha' Jesús. Ma' qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in hik hakha'łe amani' ke' qi
kałi'iiju'.* 22 Ma' qa namii ha' ewi'ł hekhewe' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (oficiales), łii Jairo,
qa in yi'wen qa wonokok'enetsju' łef'iyeyiiju' ha' Jesús.* 23 Qa qi in iyinets, qa yit'ij: —Ke'
yasi' hats k'esik'i qu' nawa'm. Te'łun eku'n wat'ij qu' ku'mipji' qa' net'un qa' iła'xe' iye
ke' yasi'.—* 24 Ma' qa ha' Jesús qa yijayan. Qa łatsiyik'i iye he' olootsija jukhew qa efuts qa

---

* 5:2 2Co 6:17; Lc 11:24; Jn 5:28 * 5:3 Lc 23:53; Mr 15:1 * 5:4 Ro 16:20; Ap 2:27; Stg 3:7-8 * 5:5 Jn 9:4; Lc 23:53; Mt 4:8 * 5:7 Jn 5:19; He 1:2; Sal 78:35; Ap 20:10 * 5:8 2Co 6:17; Lc 11:24 * 5:9 Mt 26:53; Lc 8:30 * 5:11 Mt 7:6; 8:30-32; Lc 8:32-33; 15:15-16; Jn 21:15 * 5:13 2Co 6:17; Lc 11:24 * 5:14 Stg 4:7 * 5:15 Mt 9:32; Mr 5:9; 1P 4:7; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * 5:16 Mt 9:32 * 5:19 Col 4:1; Jud 5; Lc 1:25; 8:39; Hch 15:17; Ro 9:28 * 5:20 Mr 1:4; 7:31; Mt 4:25; Ap 17:6 * 5:21 Mr 2:4 * 5:22 Ap 19:10 * 5:23 1Ti 5:22; Mr 6:56

watkatitij wetepji'. 25 Qa ewi'ł ke' efu i'nji'teje'm he' watkatit wetepji', hats tooxik'i pa'aj
in wanqaats'e' nite' hamitsik'ui pe' ł'athits qa hats yamijets doce (12) łeqe'ninqapitsij.*
26 Qa olotsij in yawtshetenji'ij in yeqjunhetinentaxkii pe' olots weihetets witeqjunhetits
łeiłets, qa hats naq'axiji' week pekhewe' na'ltaxi'm łaq'astayik'i qa ham pa'qu' napaliti'm,
yape'enha les in qi'ij.* 27 Ke' efu in tek'enjiijkii qa tenifaakateijiiju' ke' yaqsiijkii ha'
Jesús, kikhe'en qa ta'łii ł'anu in wetjuk'etetsji', qa t'eku'mets pa'aj ha' ł'uihitjii.* 28 Qe
pa' łaqjamtikineye'jkii in yumti'ija qa yit'ij: —Qu' he'yeku'mets na' ł'uihitjiiłe ma' qa
hats natsaxpa'lij pa' yaatshe'k.—* 29 Qa hik pakhaa'ijha pe' ł'athits qa hamitsik'ui, qa
wonoksi'wen in hats hamiikii pa' łaatshektax.* 30 Ma' qa ha' Jesús qa' hatsłe yoksi'wen
pa'aj pa' łet'unha'x in ikfik'i. Qa tetwek'elaxiju'ł hekhewe' nijayanik'i, qa yit'ij: —¿Łekpa'
t'eku'mets ha'ne yuihitjii?—* 31 Qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijiju'ł: —Hats inek łi'wen ene'
watkatit wetepji', qa łit'ij: ¿Łekpa' t'eku'm yiwets?— 32 Qa hakha'łe Jesús qa yape'enha
yejeł ji'teje'mkii hekhewe' yeqewuk'un qe qa' ni'wen kikhe' efu t'eku'mets pa'aj. 33 Ma'
qa ke' efu qa nikfe'lik'i in hats naxpa'l qa tsalalkii qe nijiwei, qa ikets qa wonokok'enifi
łef'iyeyiiju' ha' Jesús. Qa tetfeliji'm week pa' łunyeejkiiha.* 34 Ha' Jesús qa yit'ijets: —
Yasi', pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'łets in hats łanaxpa'l. Yape ma, hasu'uj e'nijiwei. Pa' qi
awtshektax hats łanaxpa'lijha.—* 35 In mexe iyet ha' Jesús qa namets he' jukhew ta'łii ke'
łetsi' hakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo), qa nifeli'm, qa yit'ijets: —Ke' oqwomeki'ik'i
hats wa'm. Yape iwejinłe na' maestro.—* 36 Qa ha' Jesús in yepi'ye' hekhewe'en aka'
yit'ijju', qa yit'ijets hakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo): —Hasu'uj e'nijiwei, ewi'łłe
qu' hasu'uj inqeku'.—* 37 Qa nite' łexke'ej pakhape' iye qu' nijayan, qe uja'xłe ha' Pedro qa
ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, Jacobo (Santiago) łek'inij.* 38 In yamets ke' łetsi' hakha'
witlijtsitjii tenek'enhe'yij (Jairo), ha' Jesús qa yi'wen hekhewe' t'aiji' qa hekhewe' iye ipju'
qa qi in yejtsi'le' wetju'ł. 39 Qa uyifi ke' wititsi', qa yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łenejtsile'eł
wetju'ł qa łapi'łju' iye? Nekhe' ome'łaski' nite' wa'm, ima'łe.—* 40 Ma' qa talakaxtiiju' ha'
Jesús. Qa ha' Jesús qa yuki'nfik'ikii he' weekji' qa uja'xłe in t'eqe'mets ha' łatata qa ke'
łenene iye qa he' hats łijts'eyek, ma' qa uyetsjikii ha' i'ni' ke' ome'łaski'.* 41 Qa t'eku'mi'
ha' łokoi ke' ome'łaski', qa yit'ijets: —¡Talita cumi!— Ikji': —Ome'łaski', akha' hit'ij ewets,
¡eniipha'm!—* 42 Qa hik akaa'ijha ke' ome'łaski' qa niipha'm qa aje'eł t'otsjo' iye. Ke'
ome'łaski' doce (12) łeqe'ninqapits. Qa hekhewe' ł'alhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii.* 43 Ha'
Jesús qa yiyajitaxetskiiha, qa yittaxijets qu' hasu'uj nenfeli'łi'm pe'ye'. Qa yit'ijets iye qu'
netisij pa'qu' łaqe' qu' netuj ke' ome'łaski'.*

6

Jesús qa i'nq'ijatsheni' pa' Nazaret.
(Mateo 13:53-58; Lucas 4:16-30)

1 Ha' Jesús qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi' ma' qa yamii hakha' łetset'ija (Nazaret), qa
łijts'eyek iye he' ł'ijatshenhei.* 2 Qa in yamets ka' witwapiihijii (sábado), qa i'nq'ijatshen
ke' witlijtsitjiyifi. Qa olots hekhewe' yepi'ye' qa yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju': —¿Pa'n
ta'łiji' eke' wekwek in nikfe'lets hane'en? ¿Pa'n ta'łiji' aka' witikfeliya'xkii? ¿Qa pa'n
ta'łiji' iye in łeke' in yaqsiijkii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł?* 3 ¿Me nite' hik ha'nełe
ha' carpintero? ¿Me nite' hik ha'nełe iye ha' ła's ke' María, łejefe hekhewe' Jacobo

* 5:25 Lc 8:43 * 5:26 Fil 1:29; Col 4:14 * 5:27 Jn 20:17; Lc 19:36 * 5:28 Mr 6:56; Hch 16:31 * 5:29 Lc 7:7 * 5:30 Lc 5:17; 6:19; 8:46; 19:36; Mr 2:13 * 5:33 Lc 8:47; Jn 14:6 * 5:34 Mt 8:10; 9:22; Mr 6:56; Hch 4:10; 5:29 * 5:35 Mr 4:38; Ef 4:11 * 5:36 Jn 6:20 * 5:37 Lc 6:14; Hch 12:2; Jn 21:7 * 5:39 Mt 9:23,24; Lc 1:7 * 5:40 Col 3:21 * 5:41 Lc 1:7; Mr 1:31; 2:11; 4:27,38; 9:27; 14:41-42 * 5:42 Mr 9:27; 16:8; Mt 11:5; Hch 10:45 * 5:43 Mr 1:44; Lc 8:56 * 6:1 Mr 1:9; Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1 * 6:2 Mr 2:23; Lc 13:10; Mt 28:20; Hch 4:2; 7:22; 19:11; 2Ti 4:11; Stg 2:2; Pr 3:19; 1Co 1:21

(Santiago), José, Judas qa ha' Simón? ¿Qa me nite' ewi'ł ha'ne ju'uni'łi' iye hekhewe'
łek'injai? — Ma' qa yiwakaninkii qa hik ta'łijupi' in nite' tek'enets.* 4 Ha' Jesús qa
yit'ijets: —Ham pa'qu' profetaye' qu' ham niwqinhete'ji', qa ni'kha'łi'ij łetsetitstaxija qa
łetsetifetstaxija iye qa łetsi'taxija iye qa hik ne'ej qa nite' yiwqinhetji'.—* 5 Ma' qa' nite'
łeke' in naqaqsijkineyutaxiji'kii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł, uja'xłe in niłinju' he' nekets
ujaa'x wanqaats'eju', qa hikhe' qa t'eku'mipji'kii.* 6 Ha' Jesús qa qi in yitjułaxijpha'm
pakha' łeqekuyejeyij hekhewe'en. Ma' qa ik qa ikik'i hekhewe' pumumpha'mkii witsetits
łelits, qa yijatshen.*

Jesús qa yukinij pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel ke' łe'lijei.
(Mateo 10:5-15; Lucas 9:1-6)

7 Ha' Jesús ma' qa taya'yets he' doce (12) ł'ijatshenhei hik pakha'aj qa yukinkii
wetsjukkii, qa netisijju' pa'qu' łet'unhaxitsi'ipji' pe' espíritu uł'ets (inwo'metets).* 8 Qa
yiyaji'ijets iye qu' hasu'uj neka'x pe'ye' qu' nakkii, uja'xłe pe'qu' najak'e ławaikajitits. Qa'
hasu'uj iye qu' neka'x pane', hasu'uj iye pa'qu' ti'naje', hasu'uj iye pe'qu' ł'astaye' qu'
nijutsjayik'iju' łeqelutsits,* 9 qe uja'xłe yijat'ij qu' not'otsji' he' ł'otshilaxtii (sandalias).
—Qa' ewi'łe'łe iye pa'qu' hats uyi'łik'ipha'm uihitjiyi'ił, hasu'uj eka'xi'ł pakhape' iye.—
* 10 Qa yit'ijets iye: —Pe'qu' uyi'łifi wititsi'ye', qa' hik pakha'łe a'maneyi'iłi' qa' ami'łijii
qu' mataxiłik'ui iye pa'qu' witset'e. 11 Qu' ami'łets pa'qu' witset'e qu' nite' neneqjunuyi'ił
ej qa nite' nexpiikeyu'uł ej iye, qa qu' hats ma'ałik'uifik'i qa' it'iłij ful pa'qu' sehe'ye'
qu' net'unitstaxijji' ne' ef'iyeyi'ł, hats'inha qu' jutsiqetsi'im in uł'ax in yaqsiijkii aka'an.
—* 12 Ma' qa ikkii he' ł'ijatshenhei, qa nifeli'm pe' week qu' nili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax qa
ni'nk'aihit iye pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets.* 13 Qa olots pe' yuki'nfik'ikii inwo'metets,
qa yilinjijij iye na'aj aceite ta'łets ne'ej olivo pe' olots wanqaats'eju' qa yiłinji'ij.*

Wa'm pa' Juan Bautista'ik'i.
(Mateo 14:1-12; Lucas 9:7-9)

14 Ka' wittata Herodes i'ye'ej pa'aj aka'an, qe ka' łii ha' Jesús hats qi'ija pa' łeniihe't, qa in
yit'ijju' iye pa'aj ene' jukhew qa efuts: —Qete'e' hats iła'x iye ka' Juan Bautista'ik'i, qe ke'ek
in na'li'm pa' qi łet'unha'xijup in yaqsiijkii pe' ham łunyejeyi'iju'ł.—* 15 Qa pekhewep iye
qa yit'ijju'ek: —Hik hakha' pa' Elias'ik'i.— Qa pekhewep iye qa yit'ijju'ek iye: —Hakha'an
profeta, hik łunyejei pe' hayiits profetalik'i.—* 16 Ka' Herodes in impi'ye'ej aka'an, qa
yit'ij: —Hik kakha' Juan Bautista'ik'i k'inaqyaji'ij qa we'nisa'xii ka' łeiła', qa hane'ej qa
hats iła'x iye.—* 17 Qe ka' Herodes hik kakha' inq'ukinii pa'aj ka' Juan qu' netnekumhi'yi',
ma' qa yophe'łij pa'aj pe' fołołik'il pe' witq'ophełitjiyifi qe ta'łets pe' efu łii Herodías,
łewhe'ye'tax pa'aj pa' łek'inij Felipe, qe ka' Herodes hats łewhe'ye'ej pa'aj pekhe'en.*
18 Qe ka' Juan Bautista yittaxijets pa'aj ka' Herodes: —Nite' inek łenexke'ej kakha'an qu'
ewhe'ye'yi'ij ne' łewhe'ye' pa' ek'ini'j.—* 19 Qa pe' Herodías qa qi in napjaxi'm pa'aj qa
yisu'untax qu' nilan, qa nite'łe łeke'.* 20 Qe ka' Herodes nijiweyiju'ł ka' Juan qe nikfe'lets
in ewi'ł jukhew yatsathen qa yijayaanija iye pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in nite' yiwejini'm
qu' nilan. Ka' Herodes qi qa yitawje'metenji'ij qa yepi'ye'ji'ij ka' Juan, qa yape'enhałe les
yisu'unji'ij qu' nepiye'ji'ij. * 21 Qa yamłe'ets pa'aj pa' nełuji' qu' niwq'axinij pe' Herodías
qu' nilan ka' Juan, hik pakha'aj ka' Herodes ink'ayik pa' łeqe'ninqa'p, qa qi pa' łaxqaqij

---

* 6:3 Mt 1:16; 13:55; Stg 1:1; Jud 1; Jud 1; Jn 16:1 * 6:4 Mt 2:23; 13:57; 1Co 4:10; 12:23 * 6:5 Hch 8:7; 19:11; 1Ti 5:22; 1Co 11:30 * 6:6 Ap 17:6; He 3:12,19; Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * 6:7 Lc 11:24; 18:16; Mr 3:14; 11:11; 2Co 6:17 * 6:8 Lc 10:4 * 6:9 Jn 19:23 * 6:11 Hch 17:11; Mt 10:14; Lc 9:5; 10:11; Hch 13:51; 1Ti 2:6 * 6:12 Mr 1:4; Hch 3:19; 26:20 * 6:13 Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2; Mr 16:1; 1Co 11:30; Stg 5:14; Hch 8:7 * 6:14 Jn 10:25; 21:14; Mr 1:4; 5:30; Mt 17:9; 1Co 12:6 * 6:15 Mr 8:28; Mt 2:23; Hch 7:52 * 6:16 Mt 14:1; 26:32; Mr 1:4 * 6:17 Mt 14:3,6-12; Mr 15:1; Lc 3:19; 1Ti 5:14 * 6:18 Mr 2:24; Jn 18:31; Lv 18:16; 20:21 * 6:19 Lc 20:15 * 6:20 Sal 20:6; 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7; Mt 13:17; 1Co 7:14; Lc 24:4; Jn 13:22; Hch 25:20; 2Co 4:8; 11:19

pekhewe' tenek'enhei te'weyik'uiju' kakha'an qa pe' qits oq'ophełinetsilets ł'alhei qa
pekhewe' iye qits in patunits na' sehe' Galilea.* 22 Qa pe' łasi' pe' Herodías in uyetsji' pa'aj
pa' i'niji' in tekju' qa t'otoyijup, qa yisu'unijji' pa'aj ka' Herodes qa weekji' pe' łekufets in
yisu'unijji' iye. Qa ka' Herodes qa yit'ijets pa'aj pe' inanyi': —Iyinij yiwets pa'qu' isu'un
qa' k'ełisij.—* 23 Qa les iye in weniwjutsiqeni'mha, qa yit'ijets iye: —Yijaa'ija qu' k'ełisij
pa'qu' łunye'je'łe qu' iyinij yiwets, łunye'j ji'ij qu' łapk'ase' ha'ne heinek'enheiji'.—* 24 Pe'
inanyi' qa ikfik'i pa'aj qa yamii pe' łenene, qa yit'ijets: —¿Łekpa' qu' nek'iyinijets?— Pe'
łenene qa yeku'ł: —Iyinijets ha' łeiła' ha' Juan Bautista.—* 25 Qa pe' inanyi' qa itaqsunetsji'
in uyetsji' iye pa'aj pa' i'ni' ka' Herodes, qa yit'ijets: —Hisu'un hane'ej qu' esłisij ha' łeiła'
ha' Juan Bautista hane'ejija na'nji' tok'oye'.—* 26 Ma' qa ka' Herodes qa qi in ika'metaxkii
pa'aj, qa in łunye'jek in hats weniwjutsiqen pa'aj qa hats week yepi'ye' pa'aj pe' namii,
ma' qa nite' yisu'un qu' not'oqowe'yiju'ł pa' iyinijets pe' inanyi'.* 27 Ma' qa aje'eł yukinii
pa'aj pa' ewi'ł oq'ophełinetsi'l qa yiyaji'ijets qu' nenka'xii ka' łeiła' ka' Juan Bautista. Pa'
oq'ophełinetsi'l qa ikii pa'aj pe' witq'ophełitjii, qa yamets pa'aj qa yisa'xii ka' łeiła' ka'
Juan'ik'i. 28 Qa neka'xii pa'aj yenji' pa' tok'o, ma' qa tisij pa'aj pe' inanyi', qa pe' inanyi' qa
yeka'xii pe' łenene qa tisijek. 29 He' ł'ijatshenheitax ka' Juan Bautista'ik'i in nikfe'lets pa'aj
qa ikii qa yeka'x qa ti'jik'ui pa'aj.*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cinco mil (5.000) pe' jukhew.
(Mateo 14:13-21; Lucas 9:10-17; Juan 6:1-14)

30 In hats tepilkii iye he' apóstoles qa hats ewi'ł i'ni'łi' iye ha' Jesús, qa nifeli'm week
pe' yaqsiijkii qa' pe' inq'ijatshenij iye.* 31 Qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Te'łuni'ł, qu' jinak
eku'nii pa'qu' ham na'ni'i hats'inha qu' mawapii eku'ni'łju'.— Qe olots he' jukhew qa
efuts iye uyij wetfi in namiikii qa ham pa'qu' ławapiihijiye' qa nite' łeke' iye qu' netekju'.
32 Ma' qa i'nji' ke' witinhitjii qa ikkii qe qa' nakiiteje'm ha' ham i'ni'i'. 33 Qa olotsłe he'
yi'wenik'i in ikkii, qa nikfe'lij, ma' qa week hekhewe' ta'łiikii he' week witsetits łelits in
wekuma'xiikii qu' namik'uyii hakha' t'ejuiji', qa aje'eł yamii in mexe nite' t'atsji'łpha'mkii
hekhewe'en. 34 Qa in hats te'nilit'ik'uipha'mkii ke' witinhitjii, ha' Jesús qa yi'wen in
olootsija hekhewe' jukhew qa efuts iye qa qi in neq'eletij qe hik łunyejei kots'etets ham
łenilayets'e. Ma' qa yijatshenij ke' olots wekwek.* 35 Qa in hats metju' ke' junu' qa nekets
he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets: —Hats metju' ene' junu' qa hane'e'in qa ham i'ni'i'. 36 Yape
ukinkii enewe'en hats'inha qu' nakiikii ne' les metits witsetits qa' nataqha'yets łaqe' qe
ham pa'qu' netuj hane'e'in.— 37 Qa ha' Jesús qa yeku'ł: —Ekheweli'ł qu' łisi'łij pa'qu' netuj.
— Qa yit'ijju' in yeku'ł hekhewe'en: —¿Ye' me łisu'un qu' hayaqhayi'łijii pe'qu' doscientos
(200) denariose'* pe'qu' pane' qa' hetisi'łij qu' netuj enewe'en?—* 38 Ha' Jesús qa yit'ijets:
—¿Pa'n uja'x pe' na'li'ł e'm pan? Ma'ałiiju' qa' jełi'ł.— Qa in hats nikfe'lets ka' uja'x, qa
yit'ijets: —Cinco (5) he' pan qa wetsjuk he' sehets.— 39 Ma' qa inaqyaji'ij qu' ewi'ł na'ni'kii
qa' pumummepha'mkii qu' na'ni'ju'kii ha' jup'elket. 40 In pumumpha'mkii uja'x he' yamets
cien (100) qa' he' cincuenta (50). 41 Ma' qa t'eku'mi' ha' Jesús ke' leefij (5) pan qa ke' wetsjuk
sehets, qa yejełetspha'm na' wa's, qa yit'ij: —Łe'wisij.— Ma' qa napk'asitju' ke' pan qa tisij
he' ł'ijatshenhei qa t'ihinijkii. Qa ke' wetsjuk sehets qa napk'asitju' iye qa weekij iye. 42 Qa
week tuj qa iłinijju'.* 43 Qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni' ke' doce (12) canastul topolij ke'
amaneifik'i pan łapk'asil qa ke' sehets iye, łaqaxpalii. 44 He' tuj ke' pan yamets leefij mil
(5.000) he' jukhew in uja'xłe.

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Mateo 14:22-27; Juan 6:16-21)

---

* 6:21 Jn 13:2; Ap 6:15; Hch 21:31; Mt 17:22 * 6:22 Mt 11:17 * 6:23 He 6:16; Mt 5:34; Lc 4:5 * 6:24 Mr 1:4
* 6:25 Lc 7:20; Mt 14:8 * 6:26 Mt 5:33; 26:38; Mr 14:34; 1Ts 4:8 * 6:29 Mr 10:10; Jn 3:25; 5:28 * 6:30 Hch 1:2;
Jud 17 * 6:34 Lc 15:20; Mt 7:15 * 6:37 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj na'aj ewi'ł jukhew qe t'ithayii in ewi'ł nełu.
* 6:37 Mt 18:28 * 6:42 Mt 5:6

45 Ma' qa aje'eł ha' Jesús qa yiyaji'ets he' ł'ijatshenhei qu' net'ilitjiju'kii ke' witinhitjii
qa' nathayinik'uyiiteje'm ha' łajaika', qa' namiiteje'm ha' witset Betsaida. Qa hakha'łe
Jesús qa mexe wetfeli'm hekhewe' jukhew.* 46 Ma' qa in hats wetfeli'm hekhewe'en, qa
ikik'ipha'm ke' utek qe qa' niyin.* 47 Ma' qa in hats najaleikii, qa ke' witinhitjii qa hats
yamiiji' ha' łeqewuk'u ha' qi iweli'. Qa hakha'łe Jesús qa ewi'łłekii in amani' ha' sehe'. 48 Qa
in yi'wenijik'i in hats yeqiwefijju' in ti'jifi ke' witinhitjii, qe t'ejuyiju'ł ka' t'unik'i, qa hats
ipłu'uikii pa' nełu. Ma' qa yijayanpha'm t'otsipji' ha' iweli', qa yisu'untax qu' nat'anipji'.*
49 Qa hekhewe'łe'en in yi'wen in t'otsipji' ha' iweli', qa yumtitax qu' wit-si'nq'ale' qa qi in
yeqejtsi'le'ej wetju'ł,* 50 qe week yi'wen qa qi in nijiwe'yi'm. Qa Jesús qa aje'ełłe yithinii
hekhewe'en, qa yit'ijii: —¡Ment'unheti'ł! Yakha'łe. Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł.—* 51 Qa t'ilitji'ju'
kikhe' witinhitjii i'nji' hekhewe'en, ma' qa ka' t'unik'i qa yili'ij. Qa hekhewe'en qa qi
in yitjułaxijpha'mkii, 52 qe nite' nikfe'lik'uyi' kekhewe' pan, qe pakha' łikfeliyaxitstaxkii
mexe hik łunye'j qu' noo'ye'kii.*

Jesús qa niłinju' pe' wanqaats'eju' pa' sehe' Genesaret.
(Mateo 14:34-36)

53 Qa in hats t'atsji'łik'uipha'mkii ke' qi kałi', qa yamets hakha' sehe' Genesaret, qa hikha'
yopheł'i' ke' witinhitjii.* 54 In hats te'nilit'ik'uipha'mkii ke' witinhitjii, qa aje'eł yinikfe'l in
hik hakha' Jesús. 55 Ma' qa wekuma'xiikii in yiihetik'i he' week hekhewe' metitsi'm hakha'
neki', ma' qa yapełek qa neka'xiikii he' wanqaats'eju' yenji'kii hekhewe' łalatits na'aj
impi'yelij qu' na'ni' ha' Jesús.* 56 Qa week na'aj ikji'ijji'teje'm hekhewe' pumumpha'mkii
witsetits łelits qa he' qitspha'm iye witsetits qa hekhewe' iye ł'ejinqa'wetits, qa yen-
jiik'uiji' he' wit'ikheijei he' wanqaats'eju', qa iyinjiijets qu' niwejinij qu' net'eku'młe'ets
hakha' ł'aka'the' eiju' ha' ł'uihitjii. Qa week hekhewe' hats t'eku'mets qa t'unitsji'ij qa
iłiiji'ij.*

7

Pa' yiwuł'enhet na'aj jukhew qa efu iye.
(Mateo 15:1-20)

1 He' fariseol qa he' uja'x iye hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łii ha'
Jerusalén in nekets ha' Jesús qa k'ooyijji'.* 2 Qa hekhewe'en in yi'wenij he' uja'x
hekhewe' Jesús ł'ijatshenhei in mexe yamij pa' uł'ax pe' łokoyei in tekju', ikji', nite'
wa'nqa'ju'.* 3 Qe hekhewe' fariseol qa week iye ene' judío in nite' tekju' qu' nite' nojoye'
qu' nasinketik'iha kakha' łeqfenyejeyij in wa'nqa'ju', qe qa' nijayanij kakha' łunyejei
pekhewe' ława'mhitsik'i. 4 In tepilik'ui na'aj witaqhawet, nite' tekju' qu' nite' nojoye' qu'
nimpulijin ne'ej łokoyei. Qa olots iye kekhewep iye wekwek, tisij pe' ława'mhitsik'i qu'
naqsiijkii, axe'm ne'ej iya'aj tok'ol pa'n łeqfenyejeyij qu' nenimpulijinju', qa ne'ej ełi'nil
iye qa ne'ej atjatei iye.* 5 Ma' qa he' fariseol qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Inhats'ek ne' ijatshenhei in nite' yijayanij aka' łunyejei
eke' ława'mhitsik'i, qe nekhewe'en in tekju' qa mexe yamij pa' uł'ax ne' łokoyei?—* 6 Ha'
Jesús qa yeku'ł: —Wetsjuk łejusits, yasiinik'iha kakha' nifel qu' ejunyejeyi'ił ka' profeta'ik'i
Isaías, qa yit'ij in yika'ajji': *"Enewe' jukhew łejiłłe yittaxij yiwets qu' netsiwqinhet, qa nekhewe'łe
łatawjets qa tots ye'miiha.* 7 *Nite' weju'łij qu' naqsi'jtaxijkii qu' netsiwqinhetji', ke' i'nq'ijatshenij
łe'lijeiłe ene' jukhewłe."* *(Is 29:13)**

---

* 6:45 Mt 14:22-36; Jn 6:16-21; 12:21 * 6:46 Mt 4:8; 5:44; Hch 12:12 * 6:48 Ap 20:10 * 6:49 Mt 14:26 * 6:50 Jn 5:7; Jn 16:33; Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 6:20; 8:24 * 6:52 Mr 8:17; He 3:8 * 6:53 Lc 5:1 * 6:55 Lc 5:31 * 6:56 Mt 9:20; 14:36; 23:5; Lc 8:44; 19:36 * 7:1 Mr 7:3; Mt 2:4; 23:37 * 7:2 Hch 10:28 * 7:4 Mr 6:56; He 6:2; 9:10; Lc 5:18 * 7:5 Mr 7:3; Mt 2:4; 3Jn 1 * 7:6 Is 29:13; Mt 3:3; 4:14; 12:17; Jn 11:51; Lc 6:42; Hch 15:15; 1Ti 5:3 * 7:7 Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11; Ro 15:4; Col 2:22

8 Qe ekheweli'ł łili'iłij kekhewe' yittaxijha na' Dios, qa łijayani'ł ke' łe'lijeiłe ene' jukhewłe.
— 9 Qa yit'ijets iye: —Ekheweli'ł łe'niyayi'łij ewek in łiwu'miłfik'i kekhewe' yittaxijha na'
Dios qe qa' ijayani'ł ke' łe'lijeiłe ke' aqwa'mhitsik'i. 10 Qe ka' Moises'ik'i in yit'ij: *"Ek'enets*
qa iwqinhet iye atata qa enene iye," *(Ex 20:12)* qa yit'ij iye: *"Pa'qu'*
uł'etsi'ik'i łe'lijeye'ets pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye', les łe'wis qu' nattanithenhetiyij pa'
witwamhi'." *(Ex 21:17)** 11 Ma' qa ekheweli'ł qa łit'iłij: "Pa'qu' ewi'łe' jukhewe'
qu' nit'ijets pa'qu' łatataye' i'nłi'i pe'qu' łeneneye': 'Week na'aj wekwek qek k'ełistaxij
hats hetisij na' Dios.' "* 12 Qa aka'an in łit'iłij, ma' hats nite' łiwejiniłi'm qu' net'iftits'ets
pa'qu' łatataye' i'nłi'i qu' łeneneye'. 13 Qa aka'an in łunye'jkii, ma' qa hats ekheweli'ł in
łaqsiiłijkii in nite' weju'łij kekhewe' łe'lijei na' Dios qe ta'łets kakha' ejunyejeyi'ł ta'łets
ke' aqa'jteyi'łik'i, qa olots iye kekhewep iye ke' wekwek łaqsiiłijkii hik łunyejei aka'an.
—* 14 Ha' Jesús qa taya'yii iye qu' nente'nijayets iye hekhewe' olots jukhew qa efuts iye,
qa yit'ijets: —Ek'eni'ł yiwets e'weeki'ł qa' menikfelitiłik'iha iye:* 15 Ham pa'qu' na'nfik'i
qu' nuiji'teje'm pa'qu' jukhewe' ma' qa' niwuł'enhet, qe pakha' yijat'ij t'atsji'łik'uifik'i
pa'qu' jukhewe' hik pakha' yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe'. 16 Pekhewe' qu' nana'l
łekfiiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.— 17 Ha' Jesús qa ikik'ui he' olots jukhew qa efuts qa
uyifi ke' wititsi', he' ł'ijatshenhei qa nifaakanij pa' iikji'ha aka' yejeyumtshenijupi'. 18 Ha'
Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Me ekheweli'ł iye nite' łenikfe'li'łik'i? ¿Me nite' łenikfe'li'łik'i in
week pa'qu' nuiji'teje'm pa'qu' jukhewe' in nite' yiwuł'enhet, 19 qe nite' uiji'teje'm pakha'
łatawe'j, qa łekutjiiłe uiji'teje'm, qa i'nk'ałe qa ikik'uifik'i iye?— Ha' Jesús in yit'ij aka'an qe
qa' niwjutsiqenija in week łe'wis pa'qu' łunye'je'łe qu' netnekui.* 20 Qa yit'ij iye: —Pakha'
yijat'ij t'atsji'łik'uifik'i pa'qu' jukhewe', qa hikpa' yijat'ij in yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe'.
21 Qe pakha' te'weiju', ikji', pakha' łatawejija ene' jukhew, hik pakha' ta'łiiju' pe' uł'ets
łaqjamtikineyejeikii, qa ta'łets iye in wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, in t'ejtenkii, in teqek'ui,
in hats tewhe'yeitax qa wo'oikii pekhepe' iye i'nłi'i pakhape' iye qu' nanawitji'ił.* 22 Qa
hik pakha' iye ta'łiiju' in iftsaxijji' qu' les olotse' wiikfik'i pe'qu' nana'li'm wekwek, qa in
yaqsiijkii iye pe' wekwek uł'ets, qa in inqawitji iye, qa in nite' wepinij iye in yisu'un qu'
nanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe', qa in teqemtshenijkii na'aj wekwek, qa in uł'etsik'i
ł'anye'jijkii nikhapij, qa yumti iye qu' les nat'anipji' pekhewepe' qu' qiye'ji', qa in hik
łunyejei iye ne'ej nite' teik'unei wetju'ł.* 23 Week ekewe' uł'ets ta'łiiju' pa' te'weiteje'm,
qa hik ekewe' yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' qa hik łunye'j iye pe'qu' efuye'.—

Pe' efu ta'łii pa' sehe' Sirofenicia.
(Mateo 15:21-28)

24 Ha' Jesús qa ik iye qa yamii hakha' sehe' te'weyij ha' witset Tiro. Ma' qa uyifi ke' ewi'ł
wititsi', nite' yisu'untax qu' ninikfe'l qa nite'łe łeke' qu' nanat'inkii.* 25 Ma' qa aje'eł, in
impi'ye'ej in tenifaakateyijju' hakha'an, ke' ewi'ł efu i'nji' pa' ewi'ł inwo'met pe' łasi', qa
namii ha' i'ni' ha' Jesús qa wonokok'enifi.* 26 Ke' efu nite' judioki', qe sirofeniciaki'łe, qa
qi in iyinijetskii ha' Jesús qu' nukinik'uifik'i pa' inwo'met in i'nji' pe' łasi'.* 27 Ha' Jesús
qa yit'ijets: —Iwejinłe eku'nij ne' witlits qu' nojo'oj qu' netekju', qe nite' łe'wisijupi' ne'
witlits qu' netitkamhiti'yij na' łaq ma' qa' netesti'yij ne' nunajits łelits.—* 28 Qa kikhe'en
qa yeku'łłe, qa yit'ijets: —Yijaa'ija, ha'ne jukhew, qa łeke'łe iye ne'ej nunajits łelits in i'nifi
łatawe'j na'aj witkula'x qa ne'ej łaqamhiltiijukii ne'ej witlits qa hik ne'ej qe tuj.—* 29 Ha'
Jesús qa yit'ijets: —In ta'łets aka' łit'ij in łesku'ł, yape ma, na' inwo'met hats ikik'uifik'i
ne' oqwomeki'.— 30 Ma' qa ke' efu in yamii pe' łetsi' qa yi'wen pe' ome'łaski' in i'wipji' pa'
witiwhi'la'x, qa pa' inwo'met qa hats ikik'uifik'i.

---

* 7:10 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Ex 20:12; Dt 5:16; Lv 20:9 * 7:11 Mr 5:26; He 5:1; 9:9; 11:4 * 7:13 Mr 4:14; Lc 8:21; Jn 18:32; Jud 3 * 7:14 Lc 18:16; Mt 13:13 * 7:19 Fil 3:19; 1Jn 1:7 * 7:21 1Ts 4:3; Pr 1:16 * 7:22 Nm 5:11; Ef 4:19; 5:3; Sal 10:7; 17:10; Ro 13:13; 2Co 12:21; Ga 5:19; 1P 4:3; 2P 2:2,7,18; Jn 10:33; Ap 13:6; 2Co 11:1 * 7:24 Hch 21:7; Gn 49:13 * 7:25 Lc 8:47; 11:24 * 7:26 Hch 17:12; Mr 3:15; Ap 9:20; 18:2 * 7:27 Ex 22:31 * 7:28 Lc 10:1

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł ham łe'lijeye'taaxe'kii qa nite' yepi'ye'kii iye.

31 Ha' Jesús qa ikik'ui iye ha' sehe' te'weyij ha' witset Tiro qa nekik'iju' iye hakha' sehe'
te'weyijek ha' witset łii Sidón, ma' qa nametsju' ke' qi kałi' Galilea in namets hakha'
sehe' łenqii Decápolis.* 32 Qa hik hakha'a' qa tetka'xii ha' ewi'ł jukhew nite' yepi'ye'kii qa
yaqaamij iye qu' ham łe'lijeye'. Ha' Jesús qa te'niyinhe'yijets qu' net'eku'mipji' hakha'an.*
33 Ma' qa ha' Jesús qa t'eku'mi' qa yeka'xik'uifik'i hekhewe' olots jukhew, qa uja'xłi'iłkii.
Ma' qa t'eku'mik'iju' łekfii qa tek'iyi' iye he' łayaqsii qa t'eku'mijipji' ha' łelepep.* 34 Qa
yejełpha'm qa s'uuf yit'ij. Ma' qa yit'ij: —¡Effatá!— Ikji': "It'ij qhof."* 35 Qa hik akaa'ijha qa
qhofik'i pe' łekfii, qa hats q'ul iye ha' łelepep, ma' qa hats yeqet'axik'iha in iyet.* 36 Ha'
Jesús qa yitji'ijtaxijets hekhewe'en qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye'. Qa in łunye'jek, na'aj
yiyajiji'ijtaxetskii qa lesji'ij qa nifelji'ijkii.* 37 Ma' qa qi in yitjułaxijpha'mkii hekhewe'en,
qa yit'ijju': —Week yi'sinhetju' nakha'an. Yepiikitkii iye ne' nite' yepi'ye'tax wetju'ł qa
yithinen iye ne' hamtax łe'lijeyitse'.—

8

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cuatro mil (4.000).
(Mateo 15:32-39)

1 Hik aka'aj iye kekhewe' nełutsji', in ewi'łij iye hekhewe' olots jukhew in ham yeełi'ijji'
pa'qu' netuj. Ha' Jesús qa taya'yii he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets:* 2 —Hats tseq'eletij ene'
jukhew qe hats wetshetk'ewi'ł ke' nełuts in i'nyijup qa hats ham pa'qu' netuj.* 3 Qa qu'
hipilhenintaxii hane'ej pe' łetsilii in hats ham pa'qu' netuj, qa nanaxkat'axijju' łeyipkul
pa'qu' wit'ikheyije'ji', qe uja'x ne' totsii pe' łetsetits.—* 4 He' ł'ijatshenhei qa yeku'ł: —
¿Pa'n qu' netenitałi'yiji' pe'qu' pane' qu' niłinijju' enewe'en, ha'ne ju'uni' ham i'ni'i'?—*
5 Qa nifaakanij: —¿Pa'n uja'x pe' pan na'li'ł e'm?— hekhewe'en qa yit'ijiju'ł: —Wetsjuk
tatsaiłe (7) ne' pan.— 6 Ma' qa inaqyaji'ij qu' week na'ni'ju'kii ha' sehe'. Qa t'eku'mi' ke'
wetsjuk tatsai (7) pan. Ma' qa in hats yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, qa napk'asitju' qa
netisijju' he' ł'ijatshenhei qa' hik hekhewe'ye' qu' net'ihinijkii qa' nentisijju' hekhewe'
olots.* 7 Qa na'l iye ke' uja'x sehets łelits, qa in hats iyinipji' iye, ma' qa yit'ijets iye
qu' nentisijju' iye he' week. 8 Qa week tuj qa qi in iłinijju' iye. Qa he' ł'ijatshenhei qa
ewi'ł yeni' ke' łaqaxpalii qa topolij iye he' wetsjuk tatsai (7) qits canastul. 9 Hekhewe' tuj
kekhewe'en i'nłi'i qu' namets ikwetju'ł mil (4.000). Ma' qa ha' Jesús qa wetfeli'm. 10 Ma' qa
aje'eł t'ilitji'ju' ke' witinhitjii weeki'ł he' ł'ijatshenhei. Ma' qa ikii qu' namii ha' sehe' łii
Dalmanuta.

Pe' fariseol iyintaxets pa'qu' ewi'łe' ham łunye'ji'iju'ł.
(Mateo 16:1-4; Lucas 12:54-56)

11 Qa namii he' fariseol qu' niyetiłju ha' Jesús, qe qa' nijaajin iye ma' qa iyintaxijets
qu' nethinij pa'qu' pakha' łunye'je' qu' ham łunye'ji'iju'ł ha'ne wa'sji'pha'm.* 12 Ha'
Jesús qa s'uuf yit'ij, ma' qa yit'ij: —¿Inhats'ek enewe' hane'ej łahats'ij in iyintaxets qu'
net'ethinheti'yij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł? Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in nite' łeke' qu'
netesti'yij enewe' hane'ej łahats'ij pa'qu' ewi'łe' pakha' łunye'je' qu' ni'wen.—* 13 Ma' qa
ikik'ui qa wapiliiju' iye ke' witinhitjii qa i'nji'ju' iye qa ikiiteje'm iye ha' łajaika' ke' kałi'.

Pe' łeqe levadura pe' fariseol.
(Mateo 16:5-12)

---

* 7:31 Hch 21:7; Mt 4:18,25; 15:29; Mr 1:16; 5:20; Jn 6:1 * 7:32 Lc 7:22; Ex 4:11; Is 35:6; 56:10; 1Ti 5:22 * 7:33 Jn 9:6 * 7:34 Mt 24:35; Lc 12:33; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * 7:35 Flm 10; Lc 20:21 * 7:36 Mr 1:44; Lc 8:56; Mr 1:4 * 8:1 Lc 6:1; 18:16; Mt 9:10; Mr 10:10; Jn 6:3; Hch 6:1 * 8:2 Lc 15:20 * 8:3 Mr 8:27 * 8:4 Mt 5:6; 15:33 * 8:6 Mr 14:22 * 8:11 Mr 7:3; 13:22; Jn 2:11; He 2:4; Hch 17:24; Mt 24:35; Lc 12:33; Ef 6:9; Ap 21:10; Stg 1:13 * 8:12 Sal 51:12; Lc 11:29; Ap 22:21

14 He' ł'ijatshenhei qa nite' nikfe'liikii qu' neka'x łaqatse', qe ewi'łłe ka' pan in
hikka' yeka'xkii. 15 Ha' Jesús qa yiyajitaxetskiiha he' ł'ijatshenhei: —Jełi'łiju'ł ne' łeqe
levadura ne' fariseol qa ne' łeqe levadura na' Herodes.—* 16 Qa he' ł'ijatshenhei qa aje'eł
yifaakatetaxji' in hamitsi'm pe'qu' łaqatse' pan. 17 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets, qa
yit'ijji'ju': —¿Inhats'ek in łit'iłijets qu' hamitsi'ił e'm pe'qu' pane'? ¿Me menjiit nite'
łenikfe'li'łik'i qa qu' enikfe'li'łetsha iye? ¿Ye' me tit'oiji' pa' ikfeliyaxitsi'łkii?* 18 *Na'l ne'
otoyi'ł. ¿Me qa nite' łi'weni'ł? Na'l ne' ekfiyi'ł. ¿Me qa nite' łepi'ye'eł?* *(Jer 5:21)* ¿Me
łantapi'iłik'i* 19 in hanapk'asiti'mju' kekhewe' lee'fij (5) pan hekhewe' lee'fij mil (5.000)
yamets he' jukhew? ¿Qa pa'n uja'x canastul ke' topolij ke' łephelthii in ewi'ł ł'eniłi'?— Qa
yit'ijju': —Doce (12) hikke'.— 20 —Qa in hanapk'asiti'mju' iye kekhewe' wetsjuk tatsai (7)
pan hekhewe' ikwetju'ł mil (4.000) yamets iye he' jukhew, ¿qa pa'n uja'x iye ke' canastul
topolij iye ke' łephelthii in ewi'ł ł'eniłi' iye?— Qa yit'ijju' iye hekhewe'en: —Wetsjuk tatsai
(7) hikke'.— 21 Qa yit'ijji'ju' iye: —¿Me qa menjiit nite' łenikfe'li'łik'i pa'n ikji' ekewe'en?
—*

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al pakha' Betsaida.

22 Qa yamets wete'm ha' witset łii Betsaida. Ha' Jesús qa tetka'xii ha' ewi'ł puk'al.
Hekhewe' neka'xii qa iyinijets qu' net'eku'mipji'.* 23 Qa t'eku'mi' ha' łokoi ha' puk'al
qa yetsinik'uifik'i ha' witset. Ma' qa in hats tek'iiji' he' łotoi qa in hats t'eku'mipji' iye,
qa nifaakan: —¿Me hats łi'wen pe'ye'?—* 24 Ha' puk'al qa nejełtaxfik'i, qa yit'ij: —Hats
hi'wentax nekhewe' jukhew qa hikłe łunyejei najkakui qa ikłe.—* 25 Ma' qa ha' Jesús qa
ewi'łij iye in t'eku'mipji' he' łotoi. Qa ha' jukhew wo'oiji' qu' les exkemetsaxi'ijha in
nejełfik'i iye, ma' qa hats łe'wisju'. Hats week yeqet'axi'mkiiha in yejełkii. 26 Ha' Jesús
in yipilheninii pe' łetsi', qa yit'ijets iye: —Hasu'uj mapil ji'teje'm iye na' witset.—*

Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in łakha' pa' Cristo.
(Mateo 16:13-20; Lucas 9:18-21)

27 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa ikkii iye qe qa' namii hekhewe' witsetits łelits hakha'
witset Cesarea de Filipo. Qa ha' wit'ikheyi'jik'i, ha' Jesús qa nifaakan he' ł'ijatshenhei: —
¿Pa'n łii pa' tsumti'iikii ene' jukhew qu' yakha'ye'?— 28 Qa hekhewe'en qa yeku'ł: —Na'l
he' yit'ijets in akha' ka' Juan Bautista'ik'i, qa hekhewep iye qa yit'ijetsek iye in akha' pa'
Elias'ik'i, qa hekhewep iye qa yit'ijetsek iye in akha'te' ewi'ł pekhewe' profetas'ik'i.—*
29 Ha' Jesús qa nifaakanji'ju' iye: —Qa ekheweli'ł, ¿łekpa' łetsumti'iłiikiyek qu' yakha'ye'?
— Ha' Pedro qa yit'ijiju'ł: —Akha' pa' Cristo.—* 30 Ha' Jesús qa yiyaji'ijetskiiha qu' hasu'uj
nenfeli'm pe'ye' in łakha' pa' Cristo.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 16:21-28; Lucas 9:22-27)

31 Ha' Jesús qa i'nk'ałe yijatshenij he' ł'ijatshenhei: —Ha'ne Ła's na' Jukhew qi qu'
nawtsheten hatse' pa'qu' łunye'je'kii, qa' nite' net'ekumi'iju'ł iye ne' tenek'enheiji' na'
witset, qa ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.
Ma' qa' ninaqyaji'ij qu' nawa'm, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa iła'xe' iye.—*
32 In nifeli'm ekewe'en qa yeqetheenimik'iha. Qa ha' Pedro qa wenitonijfik'i pa'aj, ma' qa
yaq'ayintaxij ekewe' yit'ij. 33 Ha' Jesús qa tetwek'elax qa t'ejuyii in yejełii he' ł'ijatshenhei.
Qa yaq'ayinij ha' Pedro, qa yit'ij: —Me'niton ye'mii inwo'met (Satanás). Akha' nite'
łijamti'ijets pa'qu' nisu'un na' Dios, qe uja'xłe ene' jukhewe'łe in łijamti'ijets pa'qu'

---

* 8:15 Lc 13:21; Ga 5:9; Mt 14:1 * 8:17 Mr 6:52; Jn 12:40; Ro 11:7; 2Co 3:14 * 8:18 Jer 5:21; Ez 12:2; Mr 4:9,40; Ap 2:5 * 8:21 Mr 4:40 * 8:22 Jn 12:21; Mt 15:14 * 8:23 Mr 7:33; 8:23; Jn 9:6; 1Ti 5:22 * 8:24 Mt 11:5 * 8:26 Mr 1:44; 3:14 * 8:28 Mr 1:4; Lc 7:20; Mt 2:23; Hch 7:52 * 8:29 Lc 6:14; Mt 1:17; Ef 5:2 * 8:30 2Ti 4:2 * 8:31 Mr 2:10; 12:10; Mt 2:4; 16:21; 21:42; Lc 17:25; 18:33; 20:17; He 12:17; 1P 2:4,7; 3Jn 1; Hch 2:24

nisu'un.—* 34 Ma' qa ha' Jesús qa taya'yets hekhewe' olots qa week iye he' ł'ijatshenhei,
qa yit'ijji'ju': —Qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'unija qu' natsjayan, qa' nili'ij pa'qu'
łakhayełetax qu' nisu'un, net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' łeqe cruze' qa' natsjayan.* 35 Qe
pa'qu' nisu'un pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji', qa qu' nawa'm qa' hami'im. Qa pakha'łe
qu' nite' nana'yi'ij pa' witiła'x ha'ne sehe' ipji' qe ta'ł yiwets qa ta'łets iye ekewe' łe'sits
wi'tlijei, qa' nanali'm pa' witiła'x.* 36 ¿Qe pa'n łii pa'qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe'
qu' nanaxtaxij ha'ne week sehe' ipji' qa ham łi'im na' witiła'x nite' yili'ij?* 37 ¿Qe łek
pakha' qu' łaqja'ye'taxij pa'qu' jukhewe' qu' nataqhaitaxets na' witiła'x nite' yili'ij?* 38 Qe
pakha' qu' łunye'je'łe qu' newepinyij qa wepiniji'm iye eke' yi'lijei enewe' hane'ej łahats'ij
nite' ewi'łłi'i' nakha' yijayantax qa qi iye pe' łewuł'ets, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa'
newepinjiijek hatse' pakha'an, qu' netpiltaxijju' iye na' qi łesa'x qa na' łet'unha'x iye na'
Łatata qa ne' łe'sits angelits ha'ne wa'sji'.—*

9

Jesús qa tujtseika' pa' łunye'j pa'aj.
(Mateo 17:1-13; Lucas 9:28-36)

1 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, na'l enewe' uja'x hane'e'in
mente' naxju' qa' ni'wen hatse' na' tenek'enheiji' na' Dios qu' nanamijju' na' qi łet'unha'x.
—* 2 Qa in hats ewi'ł tatsai (6) ke' nełutsik'i, ha' Jesús qa t'eku'mi' ha' Pedro qa ha'
Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye, qa yeka'xfik'i, uja'xłi'iłkii, qa ikiipha'm hakha' toxpha'm
ke' ewi'ł utek, ma' qa hik hakha'a' qa we'nethinets in tujtseika' łunye'j ha' Jesús.*
3 He' łeqhinatai qa pakha' łunyejei qa tujji'ha, foo'ija, nite' hik łunye'j ha'ne sehe' epji'
na'aj wempuli'jtax penyilo qu' fo'yi'ija.* 4 Ma' qa laxaji' ka' Elías qa ka' Moisés iye,
tafaakate'yi'łju' ha' Jesús.* 5 Ma' qa ha' Pedro qa nijaqhitijju' in tafaakateiju', qa yit'ijets ha'
Jesús: —Maestro hayits qa łe'wis in ju'uni' hane'e'in. Haqsiiłijkii wetshetk'ewi'łe' wititsil
łelitse', ewi'ł pe'qu' akha'yi'ij qa ewi'ł pe'qu' łakha'yi'ijek na' Moisés qa' pekhepe' iye qa'
łakha'yi'ijek na' Elías.—* 6 Qe ha' Pedro nite' nikfe'lets pa'qu' ni'ttaxij, qe qi in nijiwei
qa hekhewe' iye Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye.* 7 Ma' qa namju' ke' ewi'ł wasi' qa
ts'iłijipji', qa pa' ewi'ł wit'ax nokes ji'teje'm ke' wasi', qa yit'ij: —Hane'en hik ha'ne ya's
qi in hisu'un, ek'eni'łetsha hane'en.—* 8 Qa aje'eł pekhel yejełtaxijji'kii hekhewe'en, qa
hatsłe ham yi'wene', qe hats ewi'łłe iye ha' Jesús in yi'wen. 9 Qa in hats tepilik'uiju'kii
iye ke' utek, qa yiyaji'ijetskii qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' kekhewe' yi'wen, ipłu'ui qu'
iła'xe'tax iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 10 Ma' qa hekhewe'en qa yaqsi'j aka' wenit'ijets
qa nite' nifel, qa nite'łe nikfe'lik'i qa watfaakanijju' pa'n ikji'ha in yit'ijets qu' iła'xe'
iye qu' hats nawa'mtax.* 11 Hekhewe'en qa nifaakan ha' Jesús: —¿Inhats'ek nekhewe'
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in yit'ijets tit nonjo qu' nanam pa' Elías?—* 12 Ha' Jesús
qa yeku'ł: —Yijaa'ija pa' Elías qu' nanam, qa' hikpa' week naqsi'jju' ekewe' wekwek. ¿Qa
inhats'ekek kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ijets ha'ne Ła's na' Jukhew qu' qi pa'qu' naats'e'ej
qa qu' netutenhetii iye?* 13 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets ka' Elias'ik'i in hats namtax, qa

---

* 8:33 Mt 4:1,10; Hch 13:10 * 8:34 Mr 10:45; Lc 9:23; Jn 8:12; 3Jn 9 * 8:35 Hch 16:30; Stg 5:20; Jud 23; 1Jn 3:16; Mt 10:39; 16:25,26; Mr 1:1; 10:29; Ro 8:36; Fil 1:5; Lc 9:24 * 8:36 Mr 5:26; Mt 13:38; 16:26; 1Co 3:15; Fil 3:7; Ro 15:1 * 8:37 Mt 20:28 * 8:38 Ro 1:16; Mr 4:14; Jn 8:42; 17:24; 18:32; 1Ti 1:15; Mt 5:16; 11:27; 12:39; Mt 13:49; Lc 9:32; 11:29; 2Co 3:18; 2P 3:18; 1Co 7:14; Hch 5:19; Jud 14; Ap 14:6 * 9:1 Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 13:28-32; 14:25; Jn 21:22-23; 2P 3:4; Lc 6:19 * 9:2 Mt 4:8; 10:2; 17:1-8; Lc 9:28-36; Ex 24:15-18; Os 6:2; Mr 5:37; 13:3; 14:33; Hch 1:13; 2P 1:18; Ro 12:2; 2Co 3:18 * 9:3 Lc 19:36; Ap 3:4; 7:14 * 9:4 Mr 8:28; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * 9:5 Jn 11:8; Gn 1:31; Ex 25:9 * 9:6 Mr 14:40; He 12:21 * 9:7 Ex 24:15; Mt 26:64; Lc 1:35; 20:13; Jn 5:19,37; 2P 1:16-18; Ef 1:6; Flm 1; Dt 18:15 * 9:9 Mt 4:8; 16:21; 17:9-13; Lc 8:56; 18:33; Mr 2:10; Jn 20:9 * 9:10 Mr 4:14 * 9:11 Mt 2:4; Mal 4:5 * 9:12 Mr 8:25,31; Lc 1:17; 23:11; Hch 15:15

łeqfenyejeyij kakha' yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij, in ł'anye'jek kakha' we'nika'ajji' t'ejuyets kakha'an.—*

Jesús qa yiłin pa' omeła's i'ntaxji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Mateo 17:14-21; Lucas 9:37-43)

14 Ma' qa in hats wapilii iye hakha' i'ni' hekhewep ł'ijatshenhei, qa yi'wen in k'ooyijji' in
yeqewuk'un hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, qa hekhewe' iye uja'x he' i'nq'ijatshenij
ke' Moisés łe'lijei in qi in iyeti'łju'.* 15 Qa aje'eł, hekhewe' olots in yi'weniju'ł ha' Jesús, qa
yitjułaxijpha'mkii, ma' qa wekuma'xiju'łkii qa wetfeli'mkii. 16 Ha' Jesús qa nifaakanji'ju'
hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —¿Łekpa' ł'afaakateyiłijju' enewe'en?— 17 Qa ewi'ł hakha'
i'nji'teje'm he' olots qa inku'ł, qa yit'ij: —Maestro, henka'xtax ei hakha' ya's i'nji' pa' ewi'ł
ham łe'lijeye' espíritu uł'ax qa yihaminhetji'ij łe'lijei.* 18 Week qa nekji'jets qa yawitjiji'ij,
ma' qa nijeleji'ijetsju' sehe', qa jewf'uji'ijje'm łeji', qa txhak'ak'akji'ij iye łek'unhetii, qa
t'unji'ij je'm iye qa tiiniji'ijpha'm. Hats k'iyintaxijets ene' ijatshenhei qu' nukinik'uifik'i,
qa nite'łe yamit.— 19 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ij: —¡Peyijaat'ij enewe' hane'ej łahats'ij
inqeku'! ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ha'ni'ł etji'teje'm? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił
eju'ł in menjiit ł'inqeku'uł? ¡Enka'x met hane'e'in!—* 20 Ma' qa tetka'xets. Qa pa' espíritu
uł'ax in yi'wen ha' Jesús, qa aje'eł t'unik'i in yitsalalinhetkii ha' jutjana'x ła's, hakha'an
qa namiji'ju' sehe', qa petetpetetijkii ma' qa nekfik'i ke' łaq'astalii qa jewf'uje'm ha' łeji'.
21 Ma' qa ha' Jesús qa nifaakan ha' łatata: —¿Pa'n ipłu'uk'i pa'aj in łunye'j aka'an?— Qa
yeku'ł, qa yit'ij: —In mexee'ija. 22 Qa hats olotsij in yiwu'mji'ijtaxji'ju' na'aj fe't qa na'aj
iweli' iye qe wo'taxii qu' naq'alij. Qa qu' eke'ye' qu' aqsiijkii pe'ye', enq'eleti'łyij iye
wat'ij qa' etsi'feni'ł wat'ij.—* 23 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Pa'n ł'ukinji' in łit'ij "qu' eke'ye'?"
Week eke' wekwek nite' jutsitaxi'm pakha' qu' nite' ninqekuye'.—* 24 Ma' qa aje'eł hakha'
łatata ha' jutjana'x ła's qa tayai, qa yit'ij: —¡Nite' heqeku'uk'i! Etsi'fenij wat'ij pa' nite'
yeqekuye'jtax.— 25 Ha' Jesús qa yi'wen in te'nilit'ii hekhewe' olots he' jukhew qa efuts, ma'
qa yaq'ayinij pa' espíritu uł'ax, qa yit'ijets: —Espíritu ham łe'lijeye' qa nite' yepi'ye'kii
iye, yakha' hit'ij ewets: Ma'ak'uifik'i nakha'an qa' hasu'uj mapil ji'teje'm iye.—* 26 Ma'
qa pa' inwo'met in hats tayai qa in hats qi in yik'elelinhetkii iye, qa ikik'uifik'i. Qa ha'
jutjana'x ła's qa hik łunye'j qu' nawa'm. Qa yaqaamij qu' weeke' hekhewe' olots in yit'ijju':
—¡Hats wa'm!—* 27 Qa ha' Jesús qa t'eku'mi' ha' łokoi qa niihinpha'm, qa ha' jutjana'x
ła's qa niipha'm qa ts'ap'a.* 28 Ha' Jesús in hats uyifi ke' wititsi', qa he' ł'ijatshenhei qa
nifaakan in uja'xłi'iłkii: —¿Inhats'ek yekheweli'ł in nite' łeke' qu' hukini'łfik'i?— 29 Ha'
Jesús qa yit'ijiju'ł: —Aka'aj'in in łunye'j pa'qu' inwo'met'e ham yamite' qu' nukintaxfik'i,
qe ewi'łe' yijat'ij pa' wit'iyinheye'j.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 17:22-23; Lucas 9:43-45)

30 Ha' Jesús qa he' łijatshenhei qa ikik'ui iye hakha' i'ntaxi', qa nek ji'teje'm ha' sehe'
Galilea. Ha' Jesús qa nite' yisu'untax qu' ninikfe'l,* 31 qe mexe yijatshen he' ł'ijatshenhei.
Qa yit'ijets: —Ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' nekhewe' jukhew qa' nilan. Qa qu'
namijets wetshetk'ewi'ł nełuts qu' nawa'm, qa' iła'xe' iye.—* 32 Qa nite'łe nikfe'lik'i aka'an
hekhewe'en, qa nijiwe'yets qu' nanfaakanijha.*

¿Pa'n łii pa'qu' les qiye'ji'?
(Mateo 18:1-5; Lucas 9:46-48)

---

* 9:13 Mr 1:2 * 9:14 Mr 8:11 * 9:17 Mr 4:38; 7:37; Ef 4:11; Lc 11:24; 1Ti 4:1; 1Jn 4:1 * 9:19 Lc 12:46 * 9:22 Jn 6:27; Lc 15:20 * 9:23 Mt 17:20; Jn 3:16; 11:40; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * 9:25 2Ti 4:2; 2Co 6:17; Lc 7:22 * 9:26 Mr 1:26 * 9:27 Mr 1:31 * 9:29 Hch 12:5; 16:13; Flm 22; Lc 18:12 * 9:30 Mr 1:44 * 9:31 Mt 16:21; 28:20; Hch 2:24; 4:2; 2Ti 4:11; Mr 2:10; 8:31; Lc 9:22; 18:33 * 9:32 Mr 4:40; Lc 2:50

33 Ma' qa hats yamets ha' witset Capernaum, qa in hats i'ni'łifi ke' wititsi', qa ha' Jesús
qa nifaakanji'ju': —¿Łekpa' łifaaketeji'iłji' hakha' wit'ikheyi'jik'i?—* 34 Qa hamłe yeku'łe'
hekhewe'en, qe ha' wit'ikheyi'jik'i yifaakateji' pa'n łii pa'qu' les qiye'ji' hekhewe'en
qu' netnek'enhei.* 35 Ma' qa i'nju' ha' Jesús qa taya'yets he' doce (12) ł'ijatshenhei, qa
yit'ijji'ju': —Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' nojo, qa hik pakha'ye' qu' netke'lenju' qa'
net'iftits'etsha iye ene' week.—* 36 Qa t'eku'mi' ha' ewi'ł omeła's, qa yenji'ju' łeqewuk'u
hekhewe'en, qa tik'eyij iye, qa yit'ijji'ju':* 37 —Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yiiji'
pa'qu' ewi'łe' omeła's in łunye'jek hane'en, qa yakha'łe in neqjunu'yij, qa pakha' qu'
neneqjunu'yij nite' yakha' qu' neneqjunu'yij, nakha'łe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj.—*

Pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij pakha'an inife.
(Mateo 10:42; Lucas 9:49-50)

38 Ma' qa ha' Juan qa yit'ijets: —Maestro, hi'weniłij ha' ewi'ł in yukinik'uifik'i pe'
inwo'metets yit'iji' aka' ii, qa haq'ayinłi'iłij qe nite' i'n'init ji'teje'mkii.—* 39 Qa ha' Jesús
qa yit'ijets: —Hasu'uj aq'ayini'łij, qe ham pa'qu' nit'iji' aka' yii in yaqsiijkii pa'qu' ham
łunye'ji'iju'ł, ma' qa' aje'eł qu' uł'axi'ik'i pa'qu' ł'anye'je'yij.* 40 Qe pakha' qu' nite'
i'nejuihifeyi'ij pakha'an inife.* 41 Qe pa'qu' łunye'je'łe qu' nełisi'łij pa'qu' ewi'ł wasuye'
iweli'ye', qu' nata'łets in łijayani'ł ha'ne Cristo, yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha'an nite'
yaqamij pa'qu' łenisit'e'.—*

Pa'qu' naqsijinenijkii pa' uł'ax ene' mente' qits.
(Mateo 18:6-9; Lucas 17:1-2)

42 —Qa pa'qu' łunye'je'łe iye qu' naqsiijkii qu' nilanhenijifi pe'ye' ewi'łe' enewe' mente'
qits nite' tseqeku', les łe'wistax qek hayiits newet-sifinijifi łaqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets
na'aj we'neqhipitju' łetsinki na'aj matikkatax, ma' qekha netwumhitiitaxji'ju' na' qi
iweli'.* 43 Qa qu' nakha'ye' okoi qu' hikna' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' isa'xii, qe
les qu' łe'wise' qu' amii na' witiła'x qu' ewi'łe'łetax pa'qu' hame' na' ese'n, qa nite' hik
łunye'j qu' week netwumhitiyeji'ju' na' ese'n na' fe't, hik nakha' nite' yom,* 44 *(hik nakha'a'
nakha' łoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom.)(Is 66:24)* 45 Qa qu' nakha'ye'
ef'i' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax qa' isa'xii, qe les qu' łe'wise' qu' etepeep tepepełe
qu' amii na' witiła'x, qa nite' hik łunye'j qu' weeke' wetets ne' ef'iyei qu' ewumhitiiji'ju'
na' qi fe't, hik nakha' nite' yom.* 46 *(Hik nakha'a' nakha' łoqo q'oiq'oq'oi nekhewe'en nite' wa'm,
qa na' fe't qa nite' yom.) (Is 66:24)* 47 Qa
qu' nekhe'ye' oto' qu' nata'łets in łaqsiijkii pa' uł'ax, qa' enifte'pha'm, qe les qu' łe'wise'
qu' amii na' tenek'enheiji' na' Dios qu' ewi'łe'łetax pe'qu' otoye', qa nite' hik łunye'j qu'
weeke' wetets ne' otoi qu' ewumhitiiji'ju' na' qi fe't.* 48 *Hik nakha'a' nakha' łoqo q'oiq'oq'oi
nekhewe'en nite' wa'm, qa na' fe't qa nite' yom.(Is 66:24)* 49 Qe week hatse' enewe'en qu' newet-
tsile'łipji'kii pa' fe't, in łunye'jek na'aj qe yefulutipji'kii na'aj łaq na'aj witlepinek.* 50 Na'aj
witlepinek łe'wis, qa qu' nite'łe ek'eme'ye' pa' witlepinek ¿qa pa'n qu' eqfenyejeyi'iłij qu'
ek'emeti'ł iye? Hik ejunyejeyi'ił na'aj witlepinek in łe'wis, qa hasu'uj iye qu' anwakayu'uł
wetju'łkii e'łe'sitse'łi'iłi'mkii yijat'ij.—*

---

* 9:33 Lc 10:15; Mr 1:29; 8:27 * 9:34 Mr 3:4; Lc 22:24-27; Hch 8:9 * 9:35 Mr 10:43-44; 11:11; Mt 20:16-27; 23:11; Lc 22:26 * 9:36 Lc 1:7 * 9:37 Jn 3:16-17; 10:25; Mt 10:40; 15:24; Mr 12:6 * 9:38 Jn 10:25; 14:13; 21:7; Mr 3:15; 4:38; Ap 9:20; Nm 11:26-30 * 9:39 Hch 19:11 * 9:40 Mt 12:30; Lc 11:23 * 9:41 Mt 1:17; 10:42; 25:35-42; Ro 12:20; Ef 5:2; Ap 22:21; 2P 2:13 * 9:42 Ex 23:33; Jn 6:35; Jue 9:53; Mt 24:41; Ap 18:22 * 9:43 Mt 3:12; 5:22,29-30; 15:30-31; 25:41; 2Ts 1:8 * 9:45 Jn 5:3; 16:1; 2Ts 1:8 * 9:47 Mr 1:15; 3Jn 10; Stg 3:6 * 9:49 Lv 2:13; Ez 43:24 * 9:50 Mt 5:9,13; Lc 14:34; Ex 30:35; 2R 2:19-23; Col 4:6; Ro 12:18; 14:13; 2Co 13:11; 1Ts 5:13; He 12:14

10

Pa' witweqleye'j.
(Mateo 19:1-12; Lucas 16:18)

1 In hats ikik'ui iye ha' Jesús ha' witset Capernaum, ma' qa yamets ha' sehe' Judea, qa
ikiiteje'm hakhap iye łajaika' ha' haqqi' Jordán. Qa hik hakha'a' iye qa not'axets iye he'
olots jukhew qa efuts, qa ka' hats łeqfenye'jji'jij, ma' qa yijatshen.* 2 Qa he' uja'x fariseol
qa nekets ha' Jesús, qe qa' nijaajin, ma' qa nifaakanij: —¿Me łenexke'ej pa'qu' jukhewe' qu'
neweqle'eł pe'qu' łewhe'ye'ye'?—* 3 Qa yeku'ł ha' Jesús hekhewe'en: —¿Pa'n yit'iłij ewets
ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i?—* 4 Hekhewe'en qa yit'ijju': —Pa' Moises'ik'i łexke'ej pa'qu'
jukhewe' *qu' naqsiijkii pa'qu' witfaakanek'e t'ejuyets qu' neweqle ma' qa' nukin pe'qu' łewhe'ye'ye'.*
— *(Dt 24:1)** 5 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Qe
t'units pe' atawjetsi'ł, ham eq'iltaxitsi'ił, ka' Moises'ik'i qa yika'ajji' aka' qu' nenit'ij.* 6 Qa
nite'łe hik aka' łunye'j in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne week, *pa' Dios qa yaqsiijkii pa' jukhew qa
pe' efu.* *(Gn 1:27)** 7 *Qa aka'an in ta'łijupi', pa'qu' jukhewe' qa' niwejin pa'qu' łatatayе' qa pe'qu'
łeneneye' iye,* 8 *qa enewe' wetsjuk qa hats ewi'łłe pa' ł'ese'n. Ma' qa hats nite' wetsjuk, hats ewi'łłe
pa' ł'ese'n.* *(Gn 2:24)* 9 Qa hik ta'łijupi', pe'qu' hats ewi'ł
neni' na' Dios, ham pa'qu' jukhewe' qu' nak'esa'x wetju'ł.—* 10 Qa in hats i'nifi ke' wititsi',
qa he' ł'ijatshenhei qa ewi'łij iye in nifaakanijha aka'an. 11 Qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —
Pa'qu' neweqle qa' tujtseika'ye' iye pe'qu' łewhe'ye'yi'ij iye, ma' qa hats wetwuł'enhetets
pe' hayiits łewhe'yetax qe yaqsiimijkii kakha' witwuł'ax (adulterio).* 12 Qa pe'qu' efuye'
iye qu' neweqle qa' tujtseika'ye' iye pa'qu' łewhe'ye'yi'ij qa hik łunye'j iye, yaqsiijkii iye
kakha' witwuł'ax wo'oi jukhew in hats tewhe'yeitax (adulterio).—*

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Mateo 19:13-15; Lucas 18:15-17)

13 Ha' Jesús qa tetka'xets he' uja'x omehets, qe qa' net'eku'mipji' łesinjel, qa he'
ł'ijatshenhei qa yaq'ayintaxij hekhewe' neka'xtaxii.* 14 Ha' Jesús in yi'wenij ma' qa
nayu'kii, qa yit'ij: —Enwejini'ł met ne' omehets qu' nenek yiwets, qa hasu'uj othetiłik'ui
qe nekhewe' hik łunyejei enewe'en hik nekhewe' tenek'enheiji' na' Dios.* 15 Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' hik łunye'je' na'aj omeła's in nite' inqeku' qa nite'
net'ekumiju'ł na' tenek'enheiji' na' Dios, qa' nite' łeke'ye' qu' nuiji'teje'm nakha'an.—*
16 Qa tik'eyij he' omehets, qa iyinipji', qa t'eku'mjiipji' łesinjel.*

Pa' ewi'ł yiwq'axin wekwek.
(Mateo 19:16-30; Lucas 18:18-30)

17 In hats nikheyu' ha' Jesús qu' nakij iye pa' ł'ikheyi'j, qa tekuma'xii ha' ewi'ł, qa
wonokok'eni'ju' ł'ejuyi'jii, qa nifaakan: —Teik'unei maestro, ¿pa'n łii pa'qu' haqsiijkii
hats'inha qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij?—* 18 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Inhats'ek
in łit'ij yiwets teik'unei? Ham pa'qu' ewi'łe' qu' neteik'unei. Ewi'łłe na' teik'unei, Dios.*
19 Akha' hats łenikfe'lets kekhewe' wenit'ij: *"Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats
ewhe'yei qa hik łunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj mowotk'onłi'imkii pe'qu' netnek'enhei,
hasu'uj awitji'iji' pe'ye' pakhape', ek'enets qa' iwqinhet iye atata qa enene iye."*— *(Ex
20:12-16)** 20 Hakha'an qa yeku'ł: —Maestro, hats week ekewe'en hayiits heik'eenik'iha in

---

* 10:1 Lc 1:5; 3:3; Mt 4:15,25; 28:20; Jn 1:28; 3:26; 10:40; Hch 4:2; 2Ti 4:11 * 10:2 Mr 7:3; Stg 1:13; Jn 18:31; Lv 21:7; 1P 3:1 * 10:3 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * 10:4 Mt 5:31 * 10:5 Mr 16:14 * 10:6 Jn 1:1,3; Hch 26:4; Ap 3:14; Gn 5:2 * 10:9 1Co 7:10-15; He 7:26 * 10:11 1P 3:1; 1Ti 5:14; Mt 5:27-28 * 10:12 Mt 1:19 * 10:13 Lc 1:7; 2Ti 4:2 * 10:14 Lc 13:14; 14:26; 1Co 14:39; Mr 1:15 * 10:15 Sal 72:19; Ap 22:21; Hch 17:11; Lc 1:7 * 10:16 1Ti 5:22; Gn 48:15 * 10:17 Mr 1:40; 4:38; 8:27; Mt 17:14; 27:29; Gn 1:31; Ef 4:11; Ap 21:7; Lc 10:25-28; Jn 12:25; Hch 13:48 * 10:18 Sal 69:16 * 10:19 Mt 5:21,27-28; Ef 4:28; Pr 6:19; 1Co 6:7-8; 7:5; 1Ti 6:5; Stg 5:4; 1Ti 5:3; Dt 5:16-20; Ex 21:15

mente' ye'qi.—* 21 Ha' Jesús qa yejełju', qa qi in yisu'un, qa yit'ijets: —Ewii'łłi'ija pa'
ham e'm. Yape ma. Qa ihinijkii week pe' na'l e'm qa' łisij ne' ham yiwq'axine'. Ma'
qa' nana'l e'm pa'qu' enisit'e na' wa'sji', qa' etpil iye, qa' atsjayan.—* 22 Qa hakha'an in
yepi'ye' ek'i aka'an, qa selelju', qa qi in uł'axi'mkii in ik, qe łakha' yiwq'axinija pe' wekwek.
23 Ha' Jesús qa yejeł ji'teje'mkii hekhewe' yeqewuk'un, qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —
¡Hayits qa jutsitax nekhewe' yiwq'axin wekwek qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na'
Dios!—* 24 He' ł'ijatshenhei qa yitjułaxijpha'mkii ekewe' yit'ij. Qa ewi'łij iye ha' Jesús in
wapilijupji' iye in yit'ijets: —Yilits, ¡hayits qa jutsitax qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji'
na' Dios!* 25 Les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ewi'łe' ats'etax qu' nuyii ne'ej tawjena'x łoto',
qa nite' hik łunye'j pa'qu' ewi'łe' yiwq'axin wekwek in jutsitax wiikfik'i qu' nuiji'teje'm
na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 26 Qa hekhewe'en qa les in qi in yitjułaxijpha'mkii iye, qa
watfaakateji'ijju', qa yit'ijju': —Maa, ¿qa łekpa' ek qu' łeke'ye' qu' namii na' wa's?—*
27 Qa ha' Jesús yejeł ji'teje'm, qa yit'ijji'ju': —Ene' jukhew nite' łeke' qu' naqsiijkii aka'an.
Ewi'łłe na' Dios in łeke', qe week eke' wekwek nite' jutsitetsi'm na' Dios.—* 28 Ma' qa ha'
Pedro qa yit'ijets ha' Jesús: —Jeł, yekheweli'ł week henejeti'ł he' na'ltaxi'ł ye'm, ma' qa
k'ajayani'ł.—* 29 Qa ha' Jesús, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in ham pakha' qu' hats
niwejinłi'i pe'qu' łetsi'ye', i'nłi'i pe'qu' łamatsitse' qa łek'injats iye, i'nłi'i pe'qu' łekutiiye'
qa łek'injai iye, i'nłi'i pe'qu' łeneneye', i'nłi'i pa'qu' łatataye', i'nłi'i pe'qu' łelitse', i'nłi'i
pa'qu' łeq'ejinqa'wet'e in ta'ł yiwets qa eke' yi'lijei iye,* 30 qu' nite' nat'ani'ipji' qu' cien
(100) ni'ij ne'ej testi'yij ha'ne hane'ej łahats'ij: axe'm łetsil, łamatsits qa łek'injats iye,
łekutii qa łek'injai iye, łenenel, qa łelits iye, qa łeq'ejinqa'wetits iye. Qa na'lłi'ijup iye
pe'qu' wekweke' qu' naats'e'ej qu' natawitjaxtii. Qa pa' mexe hamik'ui qa hikpa' pa'
witiła'x nite' yili'ij.* 31 Qa olotsłe nekhewe' hane'ej yojo, qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu'
netke'lenju'. Qa olots iye nekhewe' hane'ej teke'lenju' qa' hik nekhewe'ye' hatse' qu' nojo.
—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 20:17-19; Lucas 18:31-34)

32 Hekhewe'en in ikik'i ha' wit'ikheyi'j qu' namii ha' Jerusalén. Ha' Jesús yojo'ok'oi
hekhewe'en, he' ł'ijatshenhei qi in nite' nikfe'lijkii pa'n łunyee'jkiiha, qa hekhewep
hekhewe' nijayanik'i qa qi in nijiwei. Ha' Jesús qa t'eku'mi' iye he' doce (12) ł'ijatshenhei
qa wetqetheni'łju' iye. Ma' qa nifeli'mha kakha' qu' łunye'je'kii hatse'.* 33 Qa yit'ij: —Ek'en
qeku'ni'łek, hane'ej qu' jinamtaxiipha'm na' Jerusalén. Qa hik nakha'yi'i' ha'ne Ła's na'
Jukhew qa' netesti'yij nekhewe' tenek'enhe'yij ne' pa'il, qa nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke'
Moisés łe'lijei qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetii qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol.*
34 Qi qu' nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye' qa' nilakijukii qa' netk'iyikii iye, qa' neqsilanje'mkii ma'
qa' nilaanija qa' nawa'm. Qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye.—*

Pa' Santiago qa pa' Juan yisu'un qu' niyinijets pe'ye' pa' Jesús.
(Mateo 20:20-28)

35 Ma' qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, hik hekhewe' he' wetsjuk łelits ha' Zebedeo,
qa ikets qa we'tmetinheti'm ha' Jesús, qa yit'ijets: —Maestro, hisu'untaxi'ł qu' aqsi'ji'ł
ye'mijkii aka' qu' nek'iyini'łij ewets.—* 36 Ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —¿Łekpa' łisu'uni'ł qu'
haqsi'ji'ł e'mijkii?— 37 Hekhewe'en qa yit'ijets: —Ets'eni'łi' hatse' qu' enek'enheitax qu'

---

* 10:20 Mr 4:38; Ef 4:11 * 10:21 Lc 6:35; 12:33; 2Ts 2:13; He 12:6; Mr 14:7; Ro 15:26; 2Co 4:7; Mt 6:20; 13:44; Jn 8:12; 2Co 2:2; Hch 2:45; 5:1 * 10:23 Hch 4:37; 8:18,20; 24:26; Mr 1:15 * 10:24 Lc 1:7 * 10:25 Gn 24:35; Ap 2:9 * 10:26 Hch 16:30; Ef 2:8 * 10:27 He 6:4 * 10:28 Lc 6:14; Hch 10:32 * 10:29 Ap 22:21; Mr 1:1; Fil 1:5 * 10:30 Lc 20:10,35; 21:8; Mt 12:32; 13:21; Jn 12:25; Hch 13:48; Ef 1:21; 2:7 * 10:31 Mr 9:35 * 10:32 Sal 79:1; Mt 23:37; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7; Jn 6:61 * 10:33 Mr 2:10; 8:31; 9:31; Mt 2:4; Ga 1:16 * 10:34 Mt 16:21; Hch 2:24; Lc 9:22 * 10:35 Hch 12:2; Jn 21:2,7; Mr 4:38; Ef 4:11

ewi'łe' pa'qu' na'ni'ju' na' łeniyayik'i qa pakhap qa' na'ni'ju' ek na' efeyi'j.—* 38 Ha' Jesús
qa yit'ijiju'ł: —Aka' ł'iyintaxi'łets nite' łenikfe'li'łets. ¿Me łeke' qu' iya'ałji' nakha' qi
ek'imiiji' k'iya'ji' hatse'? ¿Me łeke' iye qu' mempulijiłijju' nakha' hempuli'jji' hatse'?—*
39 Hekhewe'en qa yeku'ł: —Ehe, łeke'.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Ekheweli'ł ł'iya'ałji' hatse'
na' ek'imiiji' k'iya'ji' hatse', qa' mempulijiłijju' iye nakha' qu' hempuli'jji' hatse'.* 40 Qa
qu' niłi'iłiju' ha'ne ts'iyayik'i i'nłi'i ha'ne yifeyi'j, qa nite' yakha' qu' k'ełisiłij, qe uja'xłe
pekhewe' hats watji'leti'm.— 41 Hekhewe' diez (10) ł'ijatshenhei in yepi'ye' ek'i aka'an,
ma' qa nayu'um hekhewe' Jacob (Santiago) qa ha' Juan.* 42 Qa ha' Jesús qa taya'yets week
hekhewe'en qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' tenek'enhe'yipji' ne' nite'
judiol in ewi'łłe in yisu'un qu' nenethinijkii pa' łet'unhaxits in tenek'enhei. Qa nekhewe'
te'weyik'uiju' nekhewe'en qa yisu'unek in inaqyaji'ijkii pe'ye'.* 43 Qa ekhewełłi'ił qa'
hasu'uj ejunyejeyi'ił aka'an, qe pakha' qu' nisu'un qu' neniwqinhetji' ekheweli'ł, qa' hik
pakha'ye' qu' nithayiki'ił.* 44 Qa pa'qu' łunye'je' iye ekheweli'ł in yisu'un qu' nojo, qa' hik
łunye'je' qu' łeqejkunenek'e ene' week.* 45 Qe ha'ne iye Ła's na' Jukhew nite' nam ma' qa'
neteniftitshiyets, qe nam yijat'ij qe qa' net'iftits'ets ene' week qa' net'ihinij iye na' łiła'x,
hats'inha qu' nilithinik'ui pa' witaxtanithenkeye'j pe'qu' olotse'.— *

Jesús qa yi'wenkitkii pa' Bartimeo.
(Mateo 20:29-34; Lucas 18:35-43)

46 Ma' qa yamets ha' Jericó. Qa in hats ikik'uifik'i iye ha' Jericó qa week iye ł'ijatshenhei
qa hekhewe' iye olots jukhew qa efuts. Ewi'ł ha' puk'al iyiniikii łaq'astaye' łii Bartimeo,
Timeo ła's, i'niju' łekuwe'e' ha' wit'ikheyi'j.* 47 In impi'ye'ej in hik kakha'ija Jesús Nazaret
łeiłe', qa yapełek qa tayai, qa yit'ij: —¡Jesús, ła's pa' David'ik'i, enq'eletyij wat'ij!—* 48 Qa
olots he' yaq'ayintaxij in tayaikii. Qa yape'enhałe les in yit'unhetik'ikii in tayai: —¡Ła's pa'
David'ik'i, enq'eletyij wat'ij!— 49 Ma' qa ha' Jesús qa teke'lenijupju' qa yit'ij: —Aya'yi'łii.—
Ma' qa teniya'yii ha' puk'al qa wenit'ijets: —Ment'unhet, hasu'uj e'nijiwei, eniipha'm, qe
hats tayai ei.—* 50 Qa yiwu'mi'ju' ha' łe'ntilafit qa ts'enpha'm qa ikii ha' Jesús.* 51 Ha' Jesús
qa nifaakan: —¿Łek pakha' łisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Ha' puk'al qa yeku'ł: —Maestro,
hiyee' hisu'untax qu' hi'wenkii.—* 52 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yape ma, pa' nite' eqekuye'j
hikpa' ta'łets in hats łanaxpa'l.— Qa hik akaa'ijha ha' puk'altax ma' qa yi'wenkii, qa yijayan
ha' Jesús.*

11

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Lucas 19:28-40; Juan 12:12-19)

1 Ha' Jesús in hats k'esiyu'ui ha' Jerusalén, qe hats meti'm hekhewe' witsetits łelits
Betfagé qa ha' Betania, metitsi'm ke' utek łii Olivo. Ma' qa yukin he' wetsjuk hekhewe'
ł'ijatshenhei* 2 qa yit'ijets: —Ma'ałiiteje'm na' witset ła's, qa qu' uyi'ł ji'teje'm qa' aje'eł
i'weni'ł pa'qu' nonophe'ł matikatax ła's mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'iłijii qa' enka'xi'ł.
3 Qa qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets: "¿Inhats'ek in eqfenyejeyi'łij kakha'an?" qa'
it'iłijiju'ł: "Ha' Yatsat'ax'inij yisu'un. Aje'ełłete' ek tit nenpilet iye hatse'."— 4 Hekhewe'en
qa ikiiteje'm ha' witset qa yi'wen ha' matikatax ła's wo'nophe'łi' pa' ipłu'umets pa' łeji'
pa' wit'ikheyi'jji'. Qa nit'ijii pa'aj. 5 Qa pe' uja'x pekhewe' i'ni' pakha'an, qa yit'ijets

* 10:37 Mt 19:28; Lc 9:26 * 10:38 Jn 11:22; Sal 75:8; Lc 12:50; Hch 22:16; Ro 6:3; 2Co 4:10-11; Ga 2:20 * 10:39 Hch 12:2; Ap 1:9 * 10:41 Jn 21:7 * 10:42 Hch 19:16; 1P 5:3 * 10:43 Mr 9:35; 10:45; 1Co 3:5; Lc 22:26 * 10:44 Mt 10:24; Fil 2:7; Ap 1:1 * 10:45 Mr 2:10; Jn 13:13-15; Fil 2:7; Jn 6:51; 10:15; Ga 2:20; Lv 27:31; Sal 49:8; Mt 26:28; Ef 1:7; Is 52:13–53:12; Mt 20:28 * 10:46 Mt 20:29-34; Lc 18:35-43; Nm 22:1; Mt 15:14; Jn 9:8; Mr 8:27 * 10:47 Mr 5:19; 10:47; 14:67; 2Cr 1:1; Mt 1:1; 5:7; 15:22; 17:15; Ro 1:3; Lc 1:50; 16:24 * 10:49 Jn 16:33 * 10:50 Lc 19:36 * 10:51 Mr 1:40; Jn 20:16 * 10:52 Mt 9:22; Mr 6:56; Lc 5:20 * 11:1 Mt 23:37; 26:6; Hch 8:1; Lc 24:50; Jn 11:1,18; 12:1

pa'aj: —¿Inhats'ek in łenit'iłijii na' matikatax ła's?— 6 Ma' qa hekhewe'en qa yeku'łijiju'ł
pa'aj kekhewe' hats ł'anye'jets ha' Jesús. Ma' qa łexkeliji'm qu' nenka'xii. 7 Ma' qa
neka'xii ha' Jesús ha' matikatax ła's, qa yipk'eni'pji' he' łe'ntaafitits łaqlatiyij, ha' Jesús qa
i'nipji' hakha'an. 8 Qa olots he' yipk'enik'uyiju'kii ha' wit'ikheyi'jik'i he' łe'ntaafitits, qa
hekhewep iye qa yifekinik'i ek ke' najak łesejets qa yenik'uiji'kii iye ha' wit'ikheyi'jik'i.*
9 Hekhewe' yojo'ok'oi qa he' teke'lenijupju' iye, week taya'yijipji': —¡Łe'wisija ha'ne nam
inii! *Łe'wis ha'ne namij aka' łiiji' pa' Yatsat'ax'inij.* *(Sal 118:26)** 10 ¡Qi in łe'wis in nam
qu' netnek'enhei qu' hik łunye'je' pa' i'nalek'ik'i David'ik'i in tenek'enhei pa'aj! ¡Łe'wisija
pakha' i'ni' pa' les in toxpha'm!—* 11 Ma' qa hats uiji'teje'm ha' Jerusalén, qa yamets ke'
witlijtsitjii qa uyifi. Ma' qa in hats yejełkii ke' wekwek ha' łatawejifi, qa ikik'uifik'i iye, ma'
qa wapilik'i iye qe qa' nakii ha' Betania qe hats metiyu'ju' junu' qa week iye he' doce (12)
ł'ijatshenhei.*

Pe' najkak łii higo.
(Mateo 21:18-19)

12 Qa kakhap nełuji', in ikik'uifik'i iye ha' Betania, ha' Jesús qa yoksi'wen in iyipkun.*
13 Qa mexe toxii in yi'wenii ke' ewi'ł najkak higokuk hats tesejeitax. Ma' qa iktaxets
qu' nejełji'teje'm me na'ltu'u pe'qu' łe'ye', qa in yamtaxets qa ham yi'wene' uja'xłe ke'
łesejets, qe mexe nite' łahats'ij ne'ej higokuk qu' netei.* 14 Ha' Jesús qa yiyaji'ets ke' najkak,
qa yit'ijets: —Nite' ł'anuuyi'i pa'qu' netuj pe'qu' eiye'.— Qa he' ł'ijatshenhei qa yepi'ye' ej
aka' yit'ij.*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' taqhaitaxifi pe' witlijtsitjii.
(Mateo 21:12-17; Lucas 19:45-48; Juan 2:13-22)

15 Ma' qa yamets iye ha' Jerusalén, ha' Jesús qa uyifi iye ke' witlijtsitjii, ma' qa yapełek
qa yiwutshenfik'ikii hekhewe' t'ihintaxij ke' wekwek qa hekhewe' iye taqhayetskii ke'
wekwek in i'nijifi ke' witlijtsitjiyifi. Qa yiwu'mkii ke' łeqe mesal hekhewe' wetpiletetskii
ł'astai, qa kekhewe' iye łots'oji'laxits hekhewe' t'ihinij ke' ofol.* 16 Qa nite' łexke'ej iye
pa'qu' ł'ikheyi'jełi'ij qu' nijaqhitjiteje'm ke' witlijtsitjii in yeka'x pe'qu' wekweke'. 17 Qa
yit'ij in yijatshenij: —¿Me nite' yit'ij ke' we'nika'ajji': *"Ene' yitsi' qu' łenqiyi'ij ł'iyinhetjii pe'*
week witsetits"? *(Is 56:7)* Qa ekhewełłi'ił qa łaqsi'ji'łijkii in *"łewejij ne'*
ejtenhetsilets."— *(Jer 7:11)** 18 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il
qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei yepi'ye' ej ekewe' yit'ij, ma' qa wo'oikii
pa'n qu' łeqfenye'ji'ij qu' nilan, qe hats nijiweyiju'ł, qe week hekhewe' olots jukhew qa
efuts iye yisu'unik'i kekhewe' i'nq'ijatshenij.* 19 Qa in hats uiju' ke' junu' ha' Jesús qa he'
ł'ijatshenhei qa ikik'uifik'ikii ha' witset.

Pe' higokuk qa hats yisłax.
(Mateo 21:20-22; Lucas 21:9-19)

20 Ma' qa hats nełukii iye, qa leefiju' in nekijup iye ke' higokuk'ik'i. Qa yi'wen in hats
week yisłax qa yamijiiju' ke' łefitetsiyik'i. 21 Ha' Pedro qa yijamti'ik'i, ma' qa yit'ijets ha'
Jesús: —Maestro, jeł qeku'n, eke' łiyaji'ets najkak'ik'i. Hats wa'mji', hats yisłax.—* 22 Ha'
Jesús qa yeku'ł, qa yit'ijets hekhewe'en: —Hasu'uj eqeku'uł na' Dios.* 23 Yijaa'ija aka'
hit'iłij ewets pa'qu' łunye'je'łe qu' niyaji'ets ene' utek qu' nit'ijets: "Ma'ak'ui hane'e'in qa'
anamji'ju' na' qi iweli'." Qa qu' nite' neqeku'yi'ik'i, qe yumti'ija pa' łatawe'j qu' łunye'je'
pakha' hats yit'ij, ma' qa' hik pakha' qu' łunye'je'.* 24 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets

---

* 11:8 Mr 8:27 * 11:9 Lc 1:42; He 6:14; Jn 10:25 * 11:10 Mr 1:15; 9:1; 11:9; Hch 2:29; 4:25; Lc 1:27 * 11:11 Mt 23:37; Hch 21:26; Mr 11:1 * 11:12 Lc 19:45-48 * 11:13 Lc 6:44; Jn 1:48 * 11:14 Mt 3:8; 7:16-21; Jer 8:13; Mr 10:10 * 11:15 Mt 23:37; Hch 21:26; Jn 2:15 * 11:17 Mr 1:2; Hch 12:5; 15:15; 16:13; Lc 11:51; Jn 2:17 * 11:18 Mt 2:4; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * 11:21 Lc 6:14; Hch 10:32; Jn 11:8; Stg 3:9 * 11:22 Mt 17:20 * 11:23 Sal 72:19; Ap 22:21; Hch 10:20,43; Jn 3:16; 11:22; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Mr 9:23

in week ekewe' wekwek pa'qu' iyini'łets qu' iyini'ł, hasu'uj eqeku'ułik'i in hats ł'estiyiłij,
ma' qa' hik aka' qu' łunye'je'.* 25 Qu' iyini'ł, yojo qu' e'łe'sitse' eku'ni'ł wetju'ł qu' nana'l
pakha' qu' mexe nite' e'łe'sitsi'iłij wetju'ł, hats'inha qa' łunyeje'ji'jek na' Atata'ał i'ni' na'
wa's qu' niwu'mił'ek'ui pe' ewuł'etsi'ł.* 26 Qa qu' nite'łe isu'uni'ił qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł,
qa' łunyeje'ji'jek na' Atata'ał i'ni' na' wa's qu' nite' niwumi'ił ek'ui pe' ewuł'etsi'ł.—*

Pa' łet'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.
(Mateo 21:23-27; Lucas 20:1-8)

27 Ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa yamii iye ha' Jerusalén. Ha' Jesús in mexe yijalkisifikii
ke' witlijtsitjii, qa namets he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa hekhewe' iye tenek'enheiji' na' witset.* 28 Hekhewe'en qa nifaakan: —¿Łekpa'
tenek'enhei nełisij qu' aqsiiji'kii hane'e'in ekewe' wekwek? i'nłi'i ¿łekpa' nełisij pa'
łet'unha'x in tenek'enhei hats'inha qu' aqsiijkii ekewe'en?—* 29 Ha' Jesús qa yeku'łiju'ł, qa
yit'ijets: —Yakhap ji'jek qu' k'afaakanjiiłek, ojo'ołij qu' enfeli'ł ye'm aka' qu' k'afaakani'łij,
ma' qa henfeljii'ł e'mek hatse' nakha' ta'łets in haqsiijkii aka'an.* 30 In wenqimpulijin ka'
Juan, ¿Me ta'łets na' Dios? ¿Me i'nłi'i ene' jukhewłe? ¡Enfeli'ł ye'm!—* 31 Ma' qa wapilłi'ij
wetju'ł in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintit'ijets "ta'łets pa' Dios," ma' qa nit'ij inwets
nakha'an: "¿Qa inhats'ek in nite' ł'ek'eni'łets?"* 32 Qa qu' jintittaxijets "jukhewłe ene'
ta'łets."— Hekhewe'en qa nite'łe łeke' qu' nit'ij, qe nijiweyiju'ł hekhewe' olots jukhew qa
efuts, qe week yumti ka' Juan in yijaa'ija in ewi'ł profeta.* 33 Ma' qa yit'ijiju'ł hekhewe'en
in yeku'ł ha' Jesús: —Nite' tsikfe'li'łets.— Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijiju'łek: —Qa' yakhape'
ji'jek qu' nite' henfeli'ł e'm na' hata'łijets in haqsiijkii ekewe' wekwek.—

12

Pe' uł'ets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.
(Mateo 21:33-46; Lucas 20:9-19)

1 Ma' qa yejeyumtsheni'mijupi' ke' wekwek hekhewe'en: —Ewi'ł pa' jukhew *yeni'ju' pa'*
łeq'ejinqa'wet pa' uwaket, qa yeqetsitenijijup pe' utel. Qa tijju' pa' ewi'ł łeq'itset'ij qu' nenq'umutju'
pe'qu' łeye'. Qa yaqsiijkii iye pe' ewi'ł qipha'm t'ejuyets qu' nejełipji'kii pa' uwaket. (Is
5:1,2) Ma' qa i'nk'ałe qa yatkinhenets pe' jukhew pa' uwaket, ma' qa ik inji'witshen.*
2 Ma' qa in hats yamets łahats'ij qu' netenifte'ji', qa pa' ewi'ł łeqejkunenek qa yukinii
pekhewe' yatkinheninets pa' łeqe uwaket, hats'inha pekhewe' natkin pa' uwaket qa netisij
pa' łapk'as pekhewe' łei pa' uwaket.* 3 Qa pekhewe'łe'en qa t'eku'mi' pa' wit'ukinektax,
qa niyejinijju' in yilanje'mkii, ma' qa yiwutshenik'uifik'i iye ham tisi'ij.* 4 Ma' qa pa'
yatsat'axij qa yukintax iye hakhap iye łeqejkunenek, qa hik pakha' qa wiikfi' yeqfe'meten
pa' łeiła' qa qi iye in yawitji. 5 Qa yukintax iye pakhap iye qa hikpa' qa yilaanija. Qa hik
łeqfenyejeijij iye pe' hats olots in yukinji'ijtax iye, yilanje'mkii pe' uja'x, qa pekhewep
qa nilaanju'ha. 6 Qa mexe ewi'łtax pa' amanij, hik pakha' pa' łaa'sija qi in yisu'un. Ma'
qa yukintax iye ha'ne hats ewi'łłe, qe yit'ij: "Tek'enets lemets qa' niwqinhetji' iye ha'ne
ya's."* 7 Qa pekhewe'łe t'ithayii qa yit'ijju' in watfaakateji'ijju': "Hik ha'ne hakha' qu'
naya'xtaxij hatse', ¡yape jitalan hats'inha qa' inekhewele' qu' jinatsat'etsij hatse'!" 8 Ma'
qa t'eku'mi' qa yilan qa yahinik'uifik'i pa' uwaket, qa yiwu'młi'i pakha'a'. 9 ¿Pa'n qu'
łeqfenyeje' łewek hatse' pa' yatsat'axij pa' uwaket? Pakha'an nam hatse' qa' nanlanju' pe'
t'ithayii qa pa' uwaket qa' netisij pekhewep iye.* 10 ¿Ye' me nite' łejełi'ł aka' we'nika'ajji'
in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa hats ewi'ł ute les*

---

* 11:24 Mt 5:44; 7:8; Hch 12:12; Jn 14:13; Stg 1:5 * 11:25 Lc 11:13; 12:33; 18:11; Mt 5:16; 6:1,12; 9:2; Sal 25:11 * 11:26 Mt 24:35; Hch 17:24; Ef 6:9; Ap 21:10 * 11:27 Mt 23:37; Hch 21:26; Mt 2:4; 3Jn 1 * 11:28 Mr 1:22 * 11:29 Mr 4:14 * 11:30 Lc 7:29; Hch 18:25; 19:3 * 11:31 1Jn 5:10 * 11:32 Mt 2:23; Hch 7:52 * 12:1 Gn 9:20 * 12:2 Mr 3:14; Mt 3:8; 7:16; 10:24 * 12:3 Lc 22:63; Col 2:8 * 12:6 Ef 1:6; Flm 1; He 1:1-2 * 12:9 Col 3:22

weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'. * 11 *Pa' Yatsat'ax'inij hikpa' yaqsiijkii aka'an qa in jiteJełju' qa qi in łe'sits ine'm."— (Sal 118:22,23)* * 12 Ma' qa hekhewe'en qa yisu'untax qu' net'eku'mi' noq'opheł̨ineyu'taxij, qe nikfe'lik'i in łekhewełłe in t'ejuyets kakha' yejeyumtshenijupi', qa nijiweiłi'iju'ł iye hekhewe' olots jukhew qa efuts iye. Ma' qa yiwejinłe, qa ikik'uikii.

Pe' wekwek in yijaninkii t'ejuyets pa' Roma łatata.
(Mateo 22:15-22; Lucas 20:20-26)

13 Hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa nukintaxii ha' Jesús he' uja'x hekhewe' fariseol qa hekhewe' t'ithayi'yi'mek pa' Herodes (herodianos), qe qa' nit'ijets kakha' yumti qu' nopheł̨ipji'.* 14 Ma' qa in namii hekhewe'en, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'łets in yijaa'ija na'aj łit'ij qe ł'iyet qa nite' łeqethenijii pakhape' ne'ej łit'ij, qe week eqjunyejeyij ene' jukhew, qa yijaa'ija iye in ł'inq'ijatshentaxij pa' ł'ikheyi'j pa' Dios. ¿Me łe'wisijupi' in jitajaninkii eke' wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma łatata, César, me nite'?* 15 ¿Me jitajanin, me hasu'uj jitajanin?— Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets in we'nenłetaxi' pekhewe'en qu' łunyejeye' aka'an, ma' qa yit'ijiju'ł: —¿Inhats'ek in ł'ewqeleitaxi'ł yik'ui? Entsheni'ł ewi'łe' nijket kekhewe' łaq'astai ne' Roma łeiłets ne'ej denario* qa hi'wen.—* 16 Ma' qa tetka'xii, ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Łek łeju's qa łek łii iye ha'ne i'nji' ene' ł'astaki'?— Qa yeku'ł hekhewe'en: —Pa' Roma łatata, César.—* 17 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Łisi'łij pa' César pekhewe' yatsat'etsłi'ijek pa' César, qa na' Dios pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Dios.— Hekhewe'en qa qi in yitjułaxijpha'mkii aka' yit'ij.*

Pe' saduceol yumti pe' naxju' in nite' iłii iye.
(Mateo 22:23-33; Lucas 20:27-40)

18 Ma' qa he' uja'x saduceo, qa nekets iye ha' Jesús (hik hekhewe' saduceo yumti ek pe' naxju' in nite' iłii iye, wa'mti'ija.) Ma' qa nifaakanij, qa yit'ijets:* 19 —Maestro, pa' Moises'ik'i nejet'inij pa'aj in yika'ajji' qa yit'ij: *"Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm qa hamłe łelitsi'ił pe'qu' łewhe'ye'ye', qa pa'qu' łek'inije' i'nłi'i qu' łamats'e pakha' wa'm, qa' hikpa' qu' łewhe'ye'yi'ij pe' łewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi'ł, qa pa' yojo qa' hikpa' qu' ła'si'ij pa' łejefe'ek'i, hats'inha qu' neniihinik'uipha'm pe'qu' nata'łetsek pa' łejefe'ik'i." (Dt 25:5)* * 20 Na'l pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) witk'injayek. Pa' yojo'oj in tewhe'yeitax, qa wa'młe pa'aj, mexe hamtax ła'si'ił pe' łewhe'ye'. 21 Qa yaya'xij iye pakhap in łewhe'ye'ej iye pe' wikiihale' qa wa'młe iye pa'aj, mexe hamtax iye ła'si'ił, qa hik łunye'j iye pakha' wetshetk'ewi'ł in łewhe'ye'taxij iye. 22 Pekhewe' wetsjuk tatsai (7) witk'injayek ham pa'qu' nataltsa'yi'ł pe' efu. Ma' qa teke'lenju' qa wa'mek pe' efu'uk'i. 23 Ma' qa qu' iłiye'tax iye pe' naxju', ¿pa'n łii qu' namijfik'i qu' łewhe'ye'yi'ij? Qe pe' wetsjuk tatsai (7) hats week łewhe'yetstaxij pe' efu?— 24 Ha' Jesús qa yeku'łiju'ł: —¿Me nite' łenikfe'li'łets aka' ta'łijupi' in łijaniłik'i: in nite' łenikfe'li'łets eke' Intata łe'lijei qa in nite' łenikfe'li'łets iye na' łet'unha'x na' Dios?* 25 Qe qu' iłiye'tax iye pe' naxju', hats nite' tewhe'yei hatse', qa nite' łeke' iye qu' netesti'yij qu' netewhe'yeiju', qe hik qu' łunyejeye' yijat'ij ne' angelits, wa's łeiłets.* 26 Ye'ehe, hane'ej qu' jintafaakateji' in t'ejuyets qu' iłiye'tax pe' naxju', ¿me nite' łejełi'ł na' łafaakanek ka' Moises'ik'i, kakha' ł'anye'jets na' Dios in i'nijupi' ji'teje'm pe' najkak łasi' tujje'm, qa yit'ijets: *"Yakha' łeqe Dios na' Abraham, na' Isaac qa na' Jacob"? (Ex 3:6)* * 27 Na' Dios nite' łeqe Dios pe' naxju', qe łeqe Dios yijat'ij pe' iłii. Qa hik ta'łijupi' in ekheweli'ł qi in łijaniłik'i.—

---

* 12:10 Mt 26:54; 2P 1:20; Hch 4:11; 1P 2:7 * 12:11 Col 4:1; Jud 5 * 12:13 Mr 3:6; 7:3; Lc 11:54 * 12:14 Dt 1:17; Mt 17:25 * 12:15 Ewi'ł denario, łajanye'j pakha'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 12:15 Mt 18:28; 23:28; Lc 12:1; Ga 2:13; 1Ti 4:2; 1P 2:1; Stg 1:13 * 12:16 Ap 13:14; Mr 15:26; Lc 23:38 * 12:17 Ro 13:7; Ap 17:6 * 12:18 Hch 1:22; 23:6 * 12:19 Mr 4:38; Ef 4:11; Sal 77:20; Mt 1:6; 8:4; He 3:2; Lc 1:7; Gn 38:8 * 12:24 Mt 26:54; 2P 1:20; Lc 1:35; 6:19; 2Co 13:4; Ap 11:17 * 12:25 Lc 18:33; Jn 5:25; 20:9; 1Ti 5:14; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6 * 12:26 Ex 3:15-16; Ga 3:6; Stg 2:21; Mt 1:2; Lc 1:33

Pakha' les in qiji' kekhewe' wenit'ij (ley).
(Mateo 22:34-40)

28 Qa nekets iye ha' ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qe ha' Jesús in yasiinik'iha
ka' yit'ijiju'ł hekhewe'en, qa nifaakanij: —¿Pa'n łunye'j pakha' les qiji' kekhewe' wenit'ij
(ley)?—* 29 Ha' Jesús qa yeku'ł hakha'an: —Aka' les in qiji' t'anipji' kekhewe' week wenit'ij,
aka'an: *"Ek'en qeku'nek, Israel, pa' Yatsat'ax'inij inqe Dios, Pa' Yatsat'ax'inij ewi'łłe.** 30 *Isu'unija*
pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' iła'x, weekij pa' aqjamtikineye'jkii qa weekij
iye pa' et'unha'x." *(Dt 6:4,5)** 31 Qa ka' yojo'opji', qa aka'an: *"Isu'un week pa'qu' mete' e'm*
jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe." *(Lv 19:18)*
Qa ham pakhape' iye qu' nenit'ij qu' nat'anipji' ekewe' wetsjuk.—* 32 Qa ha' i'nq'ijatshenij
ke' Moisés łe'lijei qa yit'ij: —Hayits yijat'ij Maestro, kakha' łit'ij yijaa'ija, *in ewi'łłe pa' Dios,*
ham iye pe'ye' iye, *(Dt 4:35)** 33 *qa' jintesu'unija iye weekij pa'*
intawe'j, weeki'ij pa' inaqjamtikineye'jkii qa weeki'ij iye pa' int'unha'x, qa' jintesu'un week pa'qu'
mete' ine'm in injunye'j intijek in jiwetsu'unłe inte'm. *(Dt 6:5)* Ekewe'en t'anipji' week
na'aj testiitaxij i'nłi'i qu' natlanhetiitaxifi pa' Dios.—* 34 In yepi'ye' ej ha' Jesús ha' jukhew
in yasiinik'iha ka' yit'ij in yeku'ł, qa yit'ijets: —Nite' itoxi'mii na' tenek'enheiji' na' Dios.
— Ma' qa hik aka'aj qa ham iye pakhape' qu' ifiyaxi'im qu' nanfaakanijkii iye pe'ye'.*

¿Łek pakha' pe' ława'mhitsik'i qu' nata'łets pa' Cristo?
(Mateo 22:41-46; Lucas 20:41-44)

35 Ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshen ke' witlijtsitjiyetsji', qa inaqfaakanij qa yit'ij: —
¿Inhats'ek nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in yit'ijets pa' Cristo qu' ła'se' ka'
David'ik'i?* 36 Qe na' Espíritu Santo hik nakha' yitijinenij ka' David'ik'i in łakha'ija in yit'ij:
"Pa' Intata qa yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Niju' ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' ef'iyei
qa' otsi'pji'kii ne' ejuihifets.' " *(Sal 110:1)** 37 Pa' David'ik'i in yit'ijets, "Yatsat'axyij." ¿Qa pa'n
łunye'j iye qu' nit'ijets qu' ła'se'?— Qa hekhewe' olootsija he' jukhew qa efuts iye ma' qa
yisu'unija qu' nepiye' ha' Jesús.

Jełi'łiju'ł nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei.
(Mateo 23:1-36; Lucas 11:37-54; 20:45-47)

38 Qa in mexe i'nq'ijatshen qa yit'ij iye: —Jełi'łiju'ł ne' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei,
nekhewe' yisu'unłe qu' nijalkisijkii ne' juffufuf łeqhinatai, qa yisu'unłe in weniwqin-
hetji' in teniwetfelhi'yi'mkii ne' witaqhawetitsji'.* 39 Qa yisu'un iye qu' na'nipji' ne'ej
wits'ojilaxits t'ejuyets ne'ej qitsji' ne'ej witlijtsitjiyifi, qa yisu'un iye qu' na'ni' na'aj łetset
ne'ej qitsji' na'aj witkujiiji' łe'wis nełu.* 40 Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' łetsil. Qa
yape'ejets iye qe iyin qe yisu'unłe qu' ne'twenhetii, ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija
qu' nijayan na' Intata. Enewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—*

Pe' łeqe ofrenda pe' wikiihale'.
(Lucas 21:1-4)

41 Ha' Jesús i'nijupju' ke' witlijtsitjiyifi ke' ewi'ł hekhewe' tinajkii we'nenik'iju' ł'astai.
Yejełijju' hekhewe' olots jukhew qa efuts iye in yenik'iju'kii ke' łaq'astai. Qa olots he'
patunits in yenik'iju' ke' olots łaq'astai.* 42 Qa nam ke' ewi'ł wikiihale' if'iljetsax ham
yiwq'axine'. Qa yenik'iju' ke' wetsjuk łelimmits nijketits łelits łaq'astai, nite' inyetets.*
43 Ma' qa taya'yets he' ł'ijatshenhei, qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, ene'
wikiihale' ham yiwq'axine' in les olots ke' yenik'iju' t'anipji' he' week in yentaxik'iju'

---

* 12:28 Mt 2:4 * 12:29 Col 4:1; Jud 5 * 12:30 Lc 6:35; 10:27; 1Jn 5:20; Jos 22:5 * 12:31 Lc 10:29; 1Jn 4:21; Mr 7:8 * 12:32 Ro 3:30; Dt 4:39; 6:4; Is 37:20; 43:10; 44:6; 45:21 * 12:33 Lc 6:35; 1S 15:22; Sal 51:16; Os 6:6; Am 5:22; Mi 6:6-8 * 12:34 Mr 1:15; Lc 20:40 * 12:35 Hch 21:26; Mt 1:1,17; 2:4; Ef 5:2; 2Cr 1:1; Ro 1:3 * 12:36 Lc 1:27; 17:5; Jn 1:33; Hch 19:21; Mt 20:21 * 12:38 Ap 7:14; Mr 6:56 * 12:39 Lc 11:43; 14:7-8; Stg 2:2; Jn 13:2 * 12:40 Ga 5:15; Stg 1:27; Mt 5:44; Hch 12:12 * 12:41 Jn 8:20; Gn 24:35; Ap 2:9 * 12:42 Mr 14:7

ke' łaq'astai ne' ł'astai łejiiki',* 44 qe week enewe'en kekhewe' yenik'iju' hik kekhewe'
łammi'słe pekhewe' olots łaqaxpalii łaq'astai pe' łetsilii, qa ene'łe wikiihale' in hamtax
yiwq'axine' qa week yenik'iju' ke' na'ltaxi'm łaq'astayik'i qa ham amani'i' pe' łetsi'ii.—*

13

Jesús qa nifel pe' witlijtsitjii qu' week nonopłaxju' hatse'.
(Mateo 24:1-2; Lucas 21:5-6)

1 In hats k'esiyufik'i qu' nakik'uifik'i iye ha' Jesús ke' witlijtsitjii, qa ha' ewi'ł hekhewe'
ł'ijatshenhei qa' yiyaji'ets: —Maestro, jeł qeku'n ene' witlijtsitjii. ¡Hayits qa łe'sits ene'
utel! ¡Hayits qa łe'sits ene' wititsil!—* 2 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Me hats łi'wen enewe'
qits wititsil ene' witlijtsitjiyifi? Nite' ewii'łe' hatse' pe'qu' uteye' qu' amani'ipji' pekhepe'
iye uteye' qu' nite' nonopłaxeju'.—*

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Mateo 24:3-28; Lucas 21:7-24; 17:22-24)

3 Ma' qa i'nk'ałe, ha' Jesús qa i'niju' ke' utek'ik'ipha'm Olivos, t'ejuyiiteje'm ke' qi
witlijtsitjii. Qa ha' Pedro qa ha' Jacob (Santiago) qa ha' Juan qa ha' Andrés iye qa uja'xłi'ił
wetju'ł in nifaakanij, qa yit'ijets:* 4 —Enfeeli'ł ye'mha, ¿pa'n ipłu'uk'ui qu' namets kakha'
łit'ij? ¿Pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij qu' hats namiyu'ets qu' łunyejeye'kii week eke'
łit'ij?— 5 Ha' Jesús qa yapełek in nifeli'm, qa yit'ijets: —Jełi'łiju'łha, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił
ma' qa' naqani'łkii. 6 Olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij, qa nit'ij: "Yakha' ye'
Cristo." Ma' qa' naqankii pe'qu' olotse'.* 7 Qa qu' impi'ye'ełij pe'qu' nawatlan qa pe'qu'
nanwatlanheyu' iye, qa' hasu'ujłe e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' łunyejeye'kii ekewe'en, qa
mexełe nite' yamets pa' ł'aka'the'ju'.* 8 Qe ewi'ł pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ł pakhape'
iye witsetiika'ye', qa ewi'ł pa'qu' wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'. Qa'
nana'l iye pe'qu' me'le'le' witsetitse', qa pe'qu' qi qu' niyipkunju' iye. Qa hikłe łunyejei
ekewe'en ne'ej iwkajitshen in i'nk'a yoksi'wen pa'qu' łaqati'yi'ij hatse'.* 9 Qa ekheweli'ł,
matjanitheni'łkii, qe ł'ekekiti'yi'łiikii hatse' pekhewe' qu' nejełik'ui pa'qu' łunye'je'kii
(tribunal), qa' eqsilanheti'yi'ł je'mkii iye nekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi, qa' ami'łetsji'
iye pekhewe' wit'alheiji' pe' witsetits (gobernadores) qa pe' qitsji' wittatal iye (reyes), qe
ta'ł yiwets in łatsjayani'łha, hats'inha qu' iwq'axini'łij qu' enfeli'łi'mha pekhewe'en aka'
yijunye'j.* 10 Qa lesłe łe'wis qu' nojo qu' week netfelhitiyi'm pe' week witsetiikal ha'ne
sehe' epji', in mexe nite' yamets pa' ł'aka'the'ju' qa' hame' ha'ne week.* 11 Ma' qa qu'
ekekiti'yi'łii pe'qu' wit'alheyeji' pa'qu' witset'e, hasu'uj natawje'meteni'ł pa'qu' it'iłijiju'ł,
it'iłij yijat'ij pakha' qu' nełisi'łij na' Dios in hats yamets qu' iyeti'ł, qe nite' ekheweli'ł qu'
iyeti'ł, nakha'łe Espíritu Santo hik nakha' qu' niyet. 12 Ma' qa ene' jukhew qa' ninaqyaji'ij
qu' natlanhetii pa'qu' łek'inije' i'nłi'i pa'qu' łamats'e. Qa pa' łatata qa ninaqyaji'ij qu'
natlanhetii pa' ła's qa i'nłi'i pe'qu' łasi'ye', qa pe' witlitstax qa' ł'ejuihifetsi'ij pe'qu'
ł'alheye' qa' ninaqyaji'ij qu' natlanhetiiju'.* 13 Week ha'ne sehe' epji' qi qu' nuteni'ł qe
ta'ł yiwets in łatsjayani'łha, qa pa' qu'nte' niliye'yij qu' namijii pa' ł'aka'the' qa' hikpa'
qu' iła'xe'.* 14 Qa qu' i'weni'ł hatse' *pakha' qi uł'ax yeq'ilatkii hatse'* *(Dn 9:27; 11:31;*
12:11) qa' ne'nenifi nakha' nite' łeke'tax qu' na'ni' (pakha' qu' niyinenik'i, nenikfe'lik'i
aka'an) ye'ehe, qa pekhewe' qu' na'ni' na' sehe' Judea aje'eł nilatii ne' utekui.* 15 Qa
pa'qu' na'nipji' pe'qu' łetsi'ye' na'aj k'eewe'epji', qa' hasu'uj net'ilitju' qu' nenuihiyu'ufi

---

* 12:43 Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; Sal 72:19; Ap 22:21; Jn 8:20 * 12:44 1Co 15:58; Fil 4:11; Lc 15:12; 1Jn 3:17 * 13:1 Hch 21:26; Mr 4:38; 1Co 14:3 * 13:2 Mr 14:58 * 13:3 Mt 21:1; Hch 21:26; Lc 6:14; Hch 10:32; 12:2; Jn 6:8; 21:7 * 13:6 Jn 8:24; 10:25; 14:13; Ex 3:14; Sal 45:8; 1Jn 4:6 * 13:7 Jer 51:46; Dn 2:28-29; 11:44; 2Ts 2:2 * 13:8 Is 19:2; Hch 26:4; Ga 4:19 * 13:9 Mt 10:17; Lc 22:63; Hch 5:40; 16:19-23,37; 24:10-27; 25:1-12,23-27; Ro 8:36; Mr 6:11; 1Ti 2:6; Fil 1:12; Stg 2:2 * 13:10 Mr 1:1; Fil 1:5 * 13:12 Jn 13:21; Is 19:2; Mi 7:6 * 13:13 Mt 10:22; Lc 6:22; Jn 15:18-21; 1Co 4:12; 2Ts 1:4; 2Ti 2:12; Stg 1:12 * 13:14 Mt 16:9; Lc 1:5

pe'qu' łetsi'ye' qa' neka'xfik'i pe'qu' łewekwekitse'. Aje'eł nilat yijat'ij.* 16 Qa pa'qu' na'nji'
pa'qu' ł'ejinqa'wet, hasu'uj netpilii iye ł'uihitjiye'. Aje'eł nilat yijat'ij.* 17 Qa ¡hiyee'łe
enewusits pekhewe' qu' niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen pe'qu' łelitse'
qu' namtaxets pekhewe' nełutsji' qu' łunye'je' aka'an!* 18 Iyini'łijets na' Dios qu' hasu'uj
namets aka'an qu' lop'e.* 19 Qe pe' nełutsji' hatse' qii'ija pa'qu' a'taxe' qa iftsitsji'ha iye, qa
ham pa'qu' hayiits łunye'ji'iju'ł in ipłu'uk'i ek in i'nk'a wanaqsiijkii ha'ne sehe' qa yamijii
hane'ej, qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' łunye'je'kii iye hatse'.* 20 Qa na' Yatsat'ax'inij qu' nite'
niwk'itsini'ijuł pekhewe' nełutsji' hatse', qa' ham pa'qu' iła'xe'. Qa in ta'łłe'ets pekhewe'
hats te'nekumhi'yiiji' t'eku'miiji' nakha'an, ma' qa yiwk'itsiniju'ł kekhewe' nełutsji'.* 21 Qa
qu' nana'l pa'qu' ni'ttaxi'łij ewets hatse': "Ek'en qeku'ni'ł, hik ha'nete' i'ni' pa' Cristo,"
i'nłi'i qu' nit'ij "hatsiite' pa' i'ni'". Qa' hasu'ujłe umti'ił qu' yijaayi'ija.* 22 Qe na'l hatse'
pe'qu' nit'ij łetets qu' Cristoye' qa pe'qu' nit'ij łetets qu' profetaye'. Qa' ni'nq'ethinij
pe'qu' qits ham łunyejeyi'iju'ł qa pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii iye, qe qa' naqankii ene'
week, qa qu' łeke'ye', qa' naqankii iye nekhewe' hats t'eku'miiji' na' Dios.* 23 Qa ekheweli'ł
qa' matjanitheniłiju'ł, hats łek week henfeli'ł e'm aje'eł ekewe'en in mente' yamets qu'
nana'l.—

Qu' netpiltaxju' pa' Ła's pa' Jukhew.
(Mateo 24:29-35,42,44; Lucas 21:25-36)

24 —Qu' nanaxijik'i hatse' pekhewe' nełutsji' qi iftsitsji' qa a'tits iye, *ma' qa ne' junu' qa'*
aje'eł nom, qa juwel iye qa'nte' nana'leji' iye, (Is 13:10) 25 *qa ne' footekii qa' nanamiiju'kii*
iye (Is 34:4) qa pa' qi łet'unha'x ne' wasits qa' nawapja'.* 26 Ma'
qa' ne'twenhetii ha'ne *Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju' iye i'nji'teje'm pe' wasil in ta'łiipha'm na'*
wa's, (Dn 7:13) qi pa'qu' łet'unha'xe' qa qi iye pa'qu'
łesa'xe'.* 27 Ma' qa' nukinkii ne' angelits, qa' nonothet wetju'ł week pe' hats t'eku'miiji'
i'ni' enewe' ikwetju'ł (4) ta'łji' na'aj t'unik'i, in uja'xek pe' week in i'nipji' ha'ne sehe' qa
ha'ne wa'sji' iye.* 28 Maxtayit qekuni'łijupi' ek ne'ej ewi'ł higokuk aka' jiyijatshenij, in hats
esufui iye ne'ej łenuts ma' qa ta'łji' iye ne'ej łesejets, qa hats łenikfe'li'łets in hats k'esets
na'aj jinawa'p.* 29 Qa hik łunye'j, ekheweli'ł qu' i'weni'ł week ekewe' wekwek tefelhitii, qa'
menikfeliti'łets na' Ła's na' Jukhew in hats metifikii na' łeji'. 30 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets
in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' łahats'ij hatse', qa namłi'ijii qu'
week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 31 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa ekewe'łe
hats hit'ij qa nite' łeke' qu' hamitse'.* 32 Qa pakha'łe i'niha pa' nełuji' hatse' i'nłi'i pa'qu'
na'ni'ha pe'qu' horaye', ham nikfe'le'ets, nite' nikfe'lets iye ne' angelits wa's łeiłets, nite'
iye ha'ne Ła's, ewi'łłe na' Łatata in nikfe'lets.* 33 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii, qa'
jełi'łkiiha iye, qe nite' łenikfe'li'łets pa' nełuji' qu' namets qu' nanam.* 34 Hik łunye'j
pa'qu' ewi'ł jukhewe' in ikji' pa'qu' toxeji', qa in hats nikheyu'uk'ui pe' łetsi' qa nejetij pe'
łeqejkunenhei qu' nejełipji', qa week yejeyumtshenij pe'qu' nithayiki, qa pa' yejełinenij
pa' łeji' qa yiyaji'ets qu' natjanithenkii.* 35 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkiiha, qe nite'
łenikfe'li'łets pa'n i'ni' junu' qu' nanam pa' yatsat'axij pe' wititsi', i'nłi'i qu' na'najaleikii,
i'nłi'i qu' łeqewuk'uye'ji' naja'x, i'nłi'i qu' ipłu'yi'iju'ł nełu, i'nłi'i qu' leefi'iju' qu' nanam.*
36 In nitjułati'ł qu' nanam, hasu'uj qu' nanami'ł ewets qu' ama'ałju'.* 37 Aka' hit'iłij ewets,

---

* 13:15 Lc 17:22-36 * 13:16 Lc 19:36 * 13:17 Ap 9:12 * 13:18 Mt 5:44; Hch 12:12 * 13:19 1Co 1:4; Hch 26:4; Jn 1:3; Ap 3:14 * 13:20 Col 4:1; Jud 5; Is 60:21-22; Mt 24:22; Ef 1:4 * 13:21 Mt 1:17; Ef 5:2 * 13:22 Ex 7:3; Dn 6:27; Jn 4:48; Hch 4:30; Ro 15:19; 2Ts 2:9; He 2:4 * 13:24 Is 34:4; Jl 2:10,31; 3:15; 2Co 1:4 * 13:25 Ap 1:16 * 13:26 Mr 2:10; 8:38; 10:37; 1Ts 4:16; Lc 6:19; 9:32 * 13:27 Mt 13:49; 22:14,22; Hch 5:19; Ap 14:6; Zac 2:6 * 13:28 Jn 1:48; 7:15; Mr 12:1; Ap 1:1 * 13:30 Sal 72:19; Ap 22:21 * 13:31 Lc 10:21; 16:17; 2P 3:10; Sal 102:25-27; Is 40:6-8; 51:6; Mt 5:18 * 13:32 Mt 5:16; 11:27; 13:49; 25:13; Jn 5:6,19; 8:42; He 1:2 * 13:33 Lc 20:20; Hch 1:7; 1Ts 5:1-2; 1P 5:6 * 13:34 Lc 12:35-40; Mt 10:24 * 13:35 Ap 16:15; Col 3:22 * 13:36 Pr 6:4

aka'an hit'ijets iye ne' weekji': ¡Matjanitheni'łkiiha!—

14

Yisu'untax qu' net'eku'mi' pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5; Lucas 22:1-2; Juan 11:45-53)

1 Hats wetsjuk nełuts hamitsik'ui qu' namets ka' łe'wis nełu łii Pascua* qa pa' łeqe łe'wis
nełu iye ne'ej pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye'. Hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa
hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa wo'taxiikii pakha' qu' łeqfenyejeyi'ij qu'
naqankii ha' Jesús, hats'inha qu' net'eku'mi' qa' nophe'ł qa' nilan.* 2 Qa yi'tłi'ijju' iye: —Qa
hasu'ujłe eku'n enewe' łe'sits nełutsji', hats'inha qa' nite' nat'ayeji' qu' na'nayu'kii ene'
jukhew.—

Pe' efu yatsiyijipji' łeiła' pa' ewjisii pa' Jesús.
(Mateo 26:6-13; Juan 12:1-8)

3 Ha' Jesús i'ni' ha' Betania ke' łetsi'ii ha' Simón łenqii iye leproso, i'nijupju' ha' łeqe
mesa. Qa nam ke' ewi'ł efu neka'x ke' ewi'ł ute ełi'ni'ij ta'łets pe' ute łii alabastro, topo'oj
ka' ewjisii inyetax yaqamaxju'ha pa' łits'i ta'łets pe' najkak łii nardo. Qa yilanje'm in
yit'ij qhof ke' łejiiki', qa yatsi'yipji' ha' łeiła' ha' Jesús.* 4 Qa hekhewe' uja'x hekhewe'
i'ni' hakha'a' qa nayu'uk'ikii qa yit'ijju' in watfaakateji'ijju': —¿Inhats'ek in yaq'ayinłekii
ka' ewjisiyik'i? 5 Qe aka' ewjisiyik'i łeke'tax qu' ne'tninei t'antaxi' trescientos (300)
denarios,† ma' qekha netestiitaxij pe' qek ł'astayetax nekhewe' if'iljetsits.— Ma' qa
yaq'ayintaxij ka' łeqfenye'j łewek ke' efu.* 6 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Iwejinłi'ił, ¿Inhats'ek
in ł'ikesime'metentaxi'ł ene' efu? Aka' łeqfenye'jyij qi in łe'wis yijat'ij.* 7 Qe enewe'
if'iljetsits nite' yili'ij week łahatsiyij qu' nana'li'ł ejup. Qa qu' isu'uni'ł qu' iftits'iłets
qa łeke' qu' iftits'iłets. Qa yakha'łe qa nite' week łahatsiyij qu' natsa'li'ł ejup.* 8 Ene'
efu yaqsiijkii aka' weju'łij qu' naqsiijkii. Hats yewjisit aje'eł ha'ne yaj in mexe nite'
hayajkati'yik'ui.* 9 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets: Pa'qu' na'ne'łi'i ha'ne week sehe' epji'
qu' netfelhitii eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x, qa aka' łeqfenye'jyij ene' efu qa'
netfelhitiiji'ij, qa' natjamtaxtiijik'i iye.—*

Judas qa wotk'onijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:14-16; Lucas 22:3-6)

10 Ma' qa hik aka'aj ka' Judas Iscariote, hikka' ta'łtaxets he' doce (12) ł'ijatshenhei. Qa ikii
pa'aj he' tenek'enhe'yij pe' pa'il qe qa' netisij hatse' ha' Jesús.* 11 Hekhewe'en in yepi'ye'
pa'aj qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwjutsiqeni'mha qu' netisij hatse' pe'qu' ł'astaye'. Ma'
qa ka' Judas qa wo'oikiiha pa'aj pa'qu' iwemetsaxe'ji' qu' net'ihinij ha' Jesús.*

Pa' yojo Santa Cena.
(Mateo 26:17-29; Lucas 22:7-23; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

12 Kakha' yojo nełu kekhewe' łe'sits łeqe nełutsji' ne'ej pan nite' yetsji'ł pe'qu'
levaduraye', in hats talanhetii na'aj kots'etaxik'i t'ejuyets na'aj łe'wis nełu Pascua,‡ he'
ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —¿Pa'n i'ni' pa'qu' isu'un qu' haki'łii qa haqsiiłijkii qu' hajileti'ł
pa'qu' etuj ha'ne łe'wis nełuji' Pascua?—* 13 Ma' qa yukin he' wetsjuk ł'ijatshenhei qa

---

* 14:1 Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * 14:1 Ex 12:11; Ex 23:15; Jn 5:1,18; Mt 2:4; Sal 10:7 * 14:3 Mr 11:1; Mt 11:5; Lv 19:34; Ro 12:13 † 14:5 Ewi'ł denario, łajanye'j pakha'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 14:5 Mt 18:28; Ro 15:26 * 14:6 1P 2:12 * 14:7 Dt 15:11; Lc 10:38-42 * 14:8 Lc 12:4; Jn 19:40 * 14:9 Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 1:1; Fil 1:5; Mt 13:38; 1Jn 2:2 * 14:10 Mr 3:19; 9:31; 11:11; Mt 2:4 * 14:11 Lc 19:15; Jn 13:21 ‡ 14:12 Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejiłłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * 14:12 Ex 12:21; Mt 9:10; Mr 4:38; 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; Ef 4:11

yit'ijets: —Ma'ałiiteje'm na' witset. Qa hik nakha' qu' i'weni'łi' pa'qu' jukhewe' qu'
nekaxij pe'qu' kamusiye' pa'qu' iweli'ye', qa' ijayani'łpha'mkii. 14 Qa pakha' qu' nuyiteje'm
pakha'an, qa' it'iłijets pa' yatsat'axij pe' wititsi': "Ha' Maestro yit'ij: '¿Pa'n i'ni' pakha'
łatawe'j ene' wititsi', pakha' łeke' qu' haqsiiłiji'kii ene' yijatshenhei qu' heyeki'łji' ha'ne
łe'wis nełu Pascua?' " 15 Ma' qa' nethiniłij nakha' qu' jina'niji' epk'etsaxifi na' te'weipha'm
ne' wititsi', hats week yijat'axju'. Qa' aqsi'ji'łijkii qu' aje'eł ajileti'ł week pe'qu' net'ejuyets
ha'ne łe'wis nełu qu' jintełuj.— 16 Ma' qa ikkii he' ł'ijatshenhei qa yamii pa'aj ha' witset qa
week yi'wen ka' hats yit'ijets ha' Jesús. Ma' qa yaqsi'jju' aje'eł week kekhewe' qu' netuj
t'ejuyets ka' łe'wis nełu Pascua.* 17 Qa in hats lef'ekii, ma' qa hats namii ha' Jesús qa he'
doce (12) ł'ijatshenhei.* 18 Qa in hats week i'nijupkii ha' łeqe mesa qa tekju', ha' Jesús qa
yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets. Na'l na' ewi'ł ekheweli'ł yekufe hane'ej, t'ihinyij hatse'.
— 19 Ma' qa hik aka'aj qa yoksi'wen in qi in ika'metetskii hekhewe'en, qa week ewiłei in
yitjiijets: —¿Me yakha'?— 20 Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Nakha'an hik nakha' ewi'ł ta'łets
enewe' doce (12), nakha' ewi'ł na' yoqotok'o'oł in hilke'ełijetsju'kii ne' pan. 21 Qe ha'ne
Ła's na' Jukhew hats ikłi'ij qu' łunye'je' in ł'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' t'ejuyets
nakha'an, qa ¡hiyee'łe ha'nus nakha' jukhew t'ihinij hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew! Les
in łe'wistaxju' qu' hasu'uj nenekfik'i pa'aj hakha' jukhew.—* 22 In mexe tekju', ha' Jesús
qa t'eku'mi' ka' pan, qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios, ma' qa napk'asiti'mju' qa tisijets
hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —Łuji'ł, hane'en hik ha'ne yese'n.—* 23 Qa t'eku'mi' iye ha' ewi'ł
tok'o qa yit'ijetspha'm iye łe'wisij pa' Dios, qa tisijets iye hekhewe'en, ma' qa week iya'aj
iye ha' ewi'ł tok'o.* 24 Qa yit'ijji'ju' iye: —Ha'ne i'nji' ha'ne tok'o hik enewe' yathits, hik
enewe' qu' nata'łets pakha' ink'ayik qu' nenit'ij, qa' nawantsiifik'i qe qa' net'ejuyets pe'qu'
olootse'.* 25 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in hats nite' k'iya'ji' iye ni'khap iye uwa ł'i', ipłu'ui
qu' namtaxets pa' nełuji' qu' ji'niyataxji' iye na' ink'ayik uwa ł'i' na' tenek'enhe'yi' na'
Tata.—* 26 In yili'ijju' in te'lijtsii yiji'ik'i ka' ewi'ł witlijtsine', ma' qa ikfik'ikii qu' nakiiteje'm
ke' utek Olivos.*

Jesús qa nifel qu' newelkut'ijkii pa' Pedro.
(Mateo 26:30-35; Lucas 22:31-34; Juan 13:36-38)

27 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju' iye: —Week hatse' ekheweli'ł qu' anak'esi'ł yik'uikii, qe
kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: *"Hilan hatse' na' kots'etets łenilayets qa ne' kots'etets qa' nak'eskii."*
*(Zac 13:7)** 28 Qa qu' yi'ła'xe'tax iye qa' hathayini'ł ek'uyii ha' Galilea.—* 29 Ma' qa ha'
Pedro qa yit'ijets: —Yemjeetax qu' week ne'nitontax e'mets hatse' qa yakha'łe qa' nite'
ł'anuuyi'i qu' haqsiijkii kakha'an.—* 30 Qa ha' Jesús qa yit'ijiju'ł: —Yijaa'ija aka' qu' hit'ij
ewets in akha' hane'ej ha'ne naja'xji', in mente' wetsjuk'ij qu' nap pa'qu' ta'a'aye' qa' hats
wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.—* 31 Qa ha' Pedro qa hamłe yami'ik'ui in yit'ijetskii:
—Łunye'j ji'ij qu' k'eyiwamhifeye', nite' hewelku't ejkii.— Qa week in ł'anyejeitax aka'an
hekhewe'en.

Jesús qa iyini' pa' Getsemaní.
(Mateo 26:36-46; Lucas 22:39-46)

32 Ma' qa yamets ha' najkaket łii Getsemaní. Qa ha' Jesús qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —
Hik ha'ne ni'ekuni'łi'ju'kii qa yakha'łe qa' mexe nek'iyin.—* 33 Qa t'eqe'mets ha' Pedro
qa ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan iye. Ha' Jesús qa hik aka'aj qa yoksi'wen in qi in

* 14:16 Mr 10:10 * 14:17 Mt 26:20-25; Lc 22:21-23; Jn 13:21-30; Mr 11:11 * 14:21 Mr 1:2; 2:10; Hch 15:15; Dn 7:21,25; 9:26; Ap 9:12 * 14:22 Mt 14:19; 15:36; 26:26-30; Lc 12:4; 22:17-20; 24:30; 1Co 10:16; 11:23-25; Hch 2:46; 20:7,11; 27:35; Jn 2:21; 6:51 * 14:23 Mr 8:6 * 14:24 Ex 24:8; Zac 9:11; He 9:18-20; 10:29; 13:20; Gn 4:11; Nm 35:33; Lm 4:13; Mt 23:35; Is 52:13–53:12 * 14:25 Ap 22:21; Is 32:12; Hab 3:17; Stg 3:12; Is 25:6; Lc 13:28-29; 14:15-24; Mr 1:15 * 14:26 Mt 21:1 * 14:27 Hch 15:15; Mt 7:15 * 14:28 1Co 15:4; Mt 17:22 * 14:29 Lc 6:14; Hch 10:32 * 14:30 Mr 14:72 * 14:32 Mr 10:10; Mt 5:44; Hch 12:12

ika'metkii qa itawje'met iye.* 34 Qa yit'ijets hekhewe'en: —Qi in k'ikametkii, qa hats
naq'aliyuyij, hik ha'ne a'maneyi'iłi', mama'kite' e'łju'—* 35 Ma' qa les ha'nii ha' ikji', qa
we'niyipiniju' sehe', qa iyinijii pa' Dios qu' łeke'ye' qu' hasu'uj namitets pakha' łunye'jkii
hatse' qi a'tax.* 36 Qa yit'ij in iyin: —¡Abba,§ Tata! Akha' ham pa'qu' iwjutsiten eke' week
wekwek, anamitkitek yiwets wat'ij qu' nek'iya'aj nakha' tok'o i'nji' na' qi in ek'imiiji', qa
hasu'ujłe pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 37 Ma' qa tepilii
iye he' ł'ijatshenhei qa yi'wenij in ima'ju', qa yit'ijets ha' Pedro: —Simón, ¿me łama'?
¿Me nite' eke' qu'nte' ama'ye' qu' ewi'ł horaye'?* 38 Hasu'uj mama' a'łju', iyini'ł hats'inha
qa'nte' nanami'ił ewets na' witaqjaajinkeye'j. Ekheweli'ł hats qi in łisu'untaxi'łha qu'
aqsiiłijkii kakha'an, qa nite'łe t'units ne' esenitsi'ł.—* 39 Qa ik iye qa iyin iye, qa yiyeketij
iye kekhewe' hats yit'ij. 40 Qa tepiltaxii iye qa yi'wen iye in ima'ju' iye, qe nite' weju'łiju'ł
in qi in nijatiyu'ju'ha. Qa' nite' nikfe'lets hekhewe'en pa'qu' nit'ijiju'ł qu' neku'ł.* 41 Qa
tepiltaxii iye qa hats wetshetk'ewi'łij in tepilii ma' qa yit'ijji'ju': —¿Me menjiit łama'ałju',
qa ławapiyi'łju' iye? Hats ł'ajłu'uj je'm in łama'ałju'. Hats yamets nekhe' hora, qa ha'ne
Ła's na' Jukhew netesti'yij nekhewe' uł'ets jukhew.* 42 Eniyi'łpha'mkii, yape ju'ukkii, hats
na'liju'ł na' wotk'onyijkii.—*

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.
(Mateo 26:47-56; Lucas 22:47-53; Juan 18:2-11)

43 Hik aka'aj ha' Jesús mexe iyettax, qa namets ka' Judas, hik kakha' ewi'łtax iye hekhewe'
doce (12) ł'ijatshenhei, qa olots he' łijts'eyek neka'x he' łaqatsjikinetits qa he' najak
łeqek'unetits, nukin he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
qa hekhewe' iye tenek'enheiji' na' witset.* 44 Qa kakha' t'ihinij qa hayiits nifeli'm pa'aj
kakha' qu' niwjutsiqenij, qa yit'ij pa'aj: —Hakha' qu' hetu'je'm qa' hik hakha'ye'. Qa'
ku'mi'łi' qa' matjanitheni'łij qu' eka'xi'ł.— 45 Ma' qa in namets qa aje'eł nekets ha' Jesús, qa
yit'ijets: —¡Maestro!— Qa tu'je'm.* 46 Ma' qa hekhewe'en qa nekets ha' Jesús qa t'eku'mi'
qa niyejinju'ha. 47 Qa ha' ewi'ł hekhewe' metitsi'm qa nit'ijpha'm ha' łaqa'tsjikinet qa
yifekin je'm hakha' łeqejkunenek ha' qiji' pa'il łatata qa yasinijii ke' łekfi'ik'i qa k'itsji'.
48 Qa ha' Jesús qa yit'ijets hekhewe'en: —¿Inhats'ek in łenka'xi'ł ne' aqa'tsjikinetitsi'ł qa
ne' najak eqek'unetitsi'ł qu' ots'opheł i'ł? ¿Me hik yijunye'j na'aj ejtenhetsax? 49 Week
nełuts ewi'ł ju'uni' ne' qi witlijtsitjiyifi qa k'inq'ijatshenji'ij, qa nite' łots'opheł ił. Qa hatsłe
łunye'jłe aka'an qe qa' nafits kekhewe' hats we'nika'ajji'.—* 50 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa
yiwejinłi'i qa week ilatkii.* 51 Qa ewi'ł ha' jutjana'x yijayanpha'mkii, ewi'łłi'i' ha' wentila'fij
qa t'eku'mtaxi' iye qu' neka'x 52 ma' qa yiwu'młi'i ha' łe'ntilafit qa ilat laxaxłekii in ilat.*

Jesús qa wetka'xii qa wats'ap'anhetji'ju' pe' week tenek'enhei.
(Mateo 26:57-68; Lucas 22:54-55,63-71; Juan 18:12-14,19-24)

53 Ma' qa wetka'xii ha' Jesús ha' qiji' pa'il łatata, ma' qa not'ax wetju'ł he' week hekhewe'
tenek'enhe'yij pe' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke'
Moisés łe'lijei.* 54 Ha' Pedro yijayantaxpha'mkii qa toxłi'imii yamłi'iiji'ha hakha' joofji'ju'
ke' łetsi' ha' pa'il łatata, ma' qa i'nijupju' he' oq'opheł inetsilets t'ałijup ka' fe't.* 55 He'
tenek'enhe'yij he' pa'il qa weekji' hekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema)* qa wo'taxiikii
pekhewe' qu' wi'tlijeye' qu' net'ejuyiju'ł ha' Jesús hats'inha qu' nilan, qa nite'łe yi'wen.

---

* 14:33 Lc 6:14; Hch 12:2; Jn 21:7 * 14:34 Ap 16:15 * 14:35 Jn 2:4 § 14:36 Abba ikji' iye Tata. * 14:36 Ro 8:15; Ga 4:6; Mt 5:16; 11:27; 19:26; Jn 8:42; Mr 9:23; 10:38-39; Sal 11:6; Is 51:17,22; Lm 4:21; Ez 23:32-34; Jn 18:11 * 14:37 Mt 16:17; Lc 6:14 * 14:38 Mt 5:44; 6:13; Lc 4:13; Sal 51:12; Fil 3:3 * 14:40 Mr 4:40 * 14:41 Mr 2:10; 8:31; 9:31; 10:33-34 * 14:42 Mr 5:41 * 14:43 Mr 3:19; 11:11; Mt 2:4; 3Jn 1 * 14:45 Jn 11:8 * 14:49 Hch 21:26; 2P 1:20; Mt 1:22; Mr 9:12 * 14:50 Mr 4:40; Stg 4:7 * 14:52 Am 2:16 * 14:53 Mt 2:4; 26:3; Mr 8:31; 10:33 * 14:54 Lc 6:14; Jn 18:18 * 14:55 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71.

* 56 Yemjeetax in olotstax hekhewe' wotk'ontaxijkii, qa nite'łe ł'anyejeyij wetju'ł.* 57 Qa
uja'x he' niyijpha'mkii iye qa yittaxij iye kekhewe' wotk'onłi'ijkii iye in t'ejuyiju'ł ha' Jesús,
qa yit'ijju' hekhewe'en: 58 —Yekheweli'ł hepi'ye'ełij in yit'ijets nakha'an: "Yakha' hiwu'm
hatse' ene' qi witlijtsitjii łaqsijki'ijkii ene' jukhew, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa'
heniihinpha'm pekhepe' iye nite' łaqsijki'ijkii ene' jukhew."—* 59 Nite'łe week ł'anyejeyij
aka' yittaxijju'. Nite' yeqet'etskii.* 60 Ma' qa ha' qiji' pa'il łatata qa niipha'm qa ts'ap'aji'ju'
łeqewuk'u, qa nifaakan ha' Jesús: —¿Me ham pa'qu' eku'łik'i? ¿Pa'n łunye'jkii aka' yit'ij
ewets enewe'en?— 61 Qa hakha'łe Jesús qa ham yit'i'ij, ham pa'qu' nekułik'i. Qa ha' pa'il
łatata qa wapilijets iye in nifaakan, qa yit'ijets iye: —¿Me hik akha' pa' Cristo, pakha' Ła's
pa' łe'wis Dios?—* 62 Jesús qa yit'ij: —Ehe yakha', qa łi'weni'ł hatse' ha'ne *Ła's na' Jukhew
qu' na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha' qi in t'un qa' nenekijju' ne' wasil.— (Sal 110:1; Dn 7:13)**
63 Ma' qa ha' pa'il łatata qa yiwjaf'itik'i ka' ł'uihitjiiłe, qa yit'ij: —¿Inhats'ek qu' menjiit
hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nenfelijkii pa'qu' łunye'je' hane'en?* 64 Hats łepi'ye'eł in
uł'etsik'i łe'lijeyets pa' Dios. ¿Pa'n łumti'ił?— Ma' qa week yisu'un qu' nattanithenhetii,
qa yit'ijju' in ewi'łłe in weju'łij qu' nawa'm.* 65 Ma' qa yapełek pe' uja'x qa tek'iyi'kii pa'aj,
qa yit'onjo' iye pa'aj łeju's qa yi'wiłtenje'mkii iye pa'aj, qa yitjiijets iye: —Enfeli'ł ye'm ¿łek
pakhate'ek nalan?— Qa he' oq'opheł inetsilets testi'yij qa yeqsilanje'm kiyek łeju's pa'aj.*

Pedro qa' welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:69-75; Lucas 22:56-62; Juan 18:15-18,25-29)

66 Ha' Pedro i'niju' ha' joofji'ju' ke' wititsi'. Ma' qa namets ke' ewi'ł hekhewe'
łeqejkunenkii ha' qiji' pa'il łatata.* 67 Qa in yi'wen ha' Pedro in t'ałets ka' fe't, qa ts'in in
yejełju', qa yit'ijets: —Qete'e' hik akha' iye hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús, Nazaret łeiłe'.
—* 68 Qa ha' Pedro qa welkutłi'ijkii, qa yit'ij: —Nite' tsikfe'lij, qa nite' tsikfe'lets iye kakha'
łit'ij yiwets.— Qa ikik'ui ka' fe't qa ts'ap'a'a' ha' łekuwe'e' meti'm ha' epk'etsaxii łeji',
ma' qa ip pa' ta'a'a'. 69 Qa ke' witqejkunenki' in yi'wen iye, ma' qa hats yit'ijets hekhewe'
i'ni' hakha'a': —Hik ha'ne hakha' ewi'ł hekhewe'en.— 70 Qa welkutłi'ijkii iye hakha'an. Qa
suujłe iye hekhewe' i'ni' hakha'a' qa wapilijets iye in yit'ijets ha' Pedro: —Qete'e' yijaa'ija
in akha' łata'łets hekhewe'en, qe akha' iye Galilea łeiłe'.—* 71 Ma' qa hik aka'aj ha' Pedro qa
yapełek in uł'axik'i ł'anye'j qa weniwjutsiqentaxijha iye in yit'ij: —Nite' tsikfe'lij pakha'
jukhew łiyineni'łkii.—* 72 Qa hik pakha'aj qa ip iye pa' ta'a'a', ma' qa hats wetsjuk'ij in
ip. Ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i kakha' ł'anye'jets ha' Jesús in yit'ijets: —Qu' hats
wetsjuk'i'ij qu' nap pa'qu' ta'a'aye' qa akha' qa' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.
— In yijamti'ik'i aka'an, ma' qa qi in ip.*

15

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Lucas 23:1-5; Juan 18:28-38)

1 Qa mexe leefłi'iju' iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa aje'eł yaqsi'jju' iye qu'
nonot'axi'ł wetju'ł iye hekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa hekhewe' iye i'nq'ijatshenij
ke' Moisés łe'lijei, qa week in uja'xju' ek in tenek'enhei (Junta Suprema.) Ma' qa in hats
łe'sitsijju' iye pa'qu' nit'ijju', qa yophe'ł ha' Jesús qa yeka'xii qa tisij ha' Pilato.* 2 Ha'
Pilato qa nifaakan ha' Jesús: —¿Me akha' pakha' łatata ne' judiol?— Ha' Jesús qa yeku'ł:

---

* 14:55 Mr 13:9; Mt 10:21 * 14:56 Pr 6:19; 1Jn 5:10 * 14:58 Col 2:11 * 14:59 Nm 35:30; Dt 17:6; 19:15; Fil 2:6
* 14:61 Is 53:7; Mt 1:17; 27:12,14; Mr 15:5; Lc 23:9; Jn 5:19; 19:9; Ef 5:2; He 1:2; Lc 1:68; Ro 1:25; 9:5; 2Co 1:3; 11:31; Ef 1:3;
1P 1:3 * 14:62 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; Mr 2:10; 13:26; Hch 7:56; 17:24; Mt 20:21; 24:35; 26:64; Lc 12:33; Ef 6:9; Ap
21:10 * 14:63 Mt 26:3; Lv 10:6; 21:10; Nm 14:6; Jn 19:23; He 12:1 * 14:64 Jn 10:33; Ap 13:6; Mr 10:33 * 14:65 Jn
11:51; Jn 18:18 * 14:66 Lc 6:14 * 14:67 Mr 1:24; 10:47; 16:6; Lc 4:34; 24:19 * 14:70 Jn 4:45 * 14:71 Mt 5:34
* 14:72 Mr 14:30 * 15:1 Lc 23:25; 3Jn 1; Mt 2:4; Mr 13:9; 1Ti 6:13

—Ehe, ł'asiinik'iha ka' łit'ij.—* 3 Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yit'ijetskii kekhewe'
olots wekwek uł'etsik'i yit'ijets in yaqsiijkii ha' Jesús. 4 Ma' qa ha' Pilato qa ewi'łij iye
in nifaakan ha' Jesús, qa yit'ijets: —¿Me nite' ł'inku'ł? Jeł qeku'nek, eke' olots wekwek
uł'etsik'i titijiti'yijets in łaqsiijkii.—* 5 Qa hakha'łe Jesús qa hats nite' inku'ł iye, qa hik
ta'łijupi' pa' Pilato in yitjułaxijpha'm.

Pilato qa inaqyaji'ij qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-31; Lucas 23:13-25; Juan 18:38–19:16)

6 Ma' qa ha' Pilato in weekji'ij ininqapits łeqfenye'jji'ij łewek qa łe'wisji'ij nełu Pascua*
qa yiwejinji'ij na'aj wit'ophełik pa'qu' niyinji'jets pekhewe'en qu' netwejinhetii.* 7 Ewi'ł
pa' wit'ophełik łii Barrabás, ewi'ł i'ni'łi' pekhewep iye łe'fetsijup pa'aj in t'ilittax, ma'
qa teqek'uiju' pa'aj.* 8 Qa namii pa'aj pe' olotsjo' jukhew. Ma' qa yapełek qa iyinijets
pa'aj ha' Pilato qu' łeqfenyeje' łewek pa' hayiits łeqfenye'jji'ij łewek. 9 Ma' qa ha' Pilato
qa yeku'ł pa'aj: —¿Me łisu'uni'ł qu' hiwejin ha'ne Łatata ene' judío?—* 10 Qe ha' Pilato
nikfe'lets hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il in tisij ha' Jesús qe teqhemtshenetskii.* 11 Ma'
qa hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yiyaji'etskii pa'aj pekhewe' olots jukhew qu'
niyinijets yijat'ij qu' netwejinhetii pa' Barrabás qa' hasu'uje' ha' Jesús. 12 Ma' qa ha' Pilato
qa nifaakanji'ju' iye pa'aj: —¿Pa'n łii pa'qu' isu'uni'ł qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne eqiyi'łij,
judiol Łatata? — 13 Qa pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj, taya'yijipji'kii pa'aj in yit'ijju': —
¡Eni'łji'pha'm cruze'!— 14 Ha' Pilato qa yittaxijets iye pa'aj: —¿Inhats'ek? ¿Pa'n łii pa' uł'ax
yaqsiijkii?— Qa yape'enha les in taya'yijipji'kii in yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'!— 15 Qa
ha' Pilato in yisu'un pakha' qu' ni'wejułenij pekhewe' olots jukhew, ma' qa yiwejin pa'aj
pa' Barrabás. Ma' qa in yaqhat'etsij in inaqyaji'ij in teqsilanhetiikii ha' Jesús, qa tisij he'
oq'ophełinetsilets, hats'inha qu' nenji'pha'm ke' cruz. 16 Ma' qa pe' oq'ophełinetsilets qa
yeka'xifi pa'aj ke' palacio, qa yenifi pe' łenextsi'ij pekhewe' yejeł ke' palacio (pretorio).
Ma' qa taya'yii pe' week pekhewe' i'nifi pekhe'en oq'ophełinetsilets qa not'axij wetju'ł.*
17 Qa yi'ntaafinij pa'aj pa' penyilo witpalinek, qa in hats yaqhat'etsij iye in yiftii pe' tii qu'
ł'iwat'i'ij, qa yuihinji'ju' iye.* 18 Ma' qa yawitji'etskii qa yit'ijiijetskii: —E'łe'wisi'imkii, qi
łatata ene' judiol.—* 19 Qa yilanijkii pa'aj łeiła' pa' ewi'ł tutsi'latax, qa tek'iyi'kii iye pa'aj
qa wonokok'enjiijupju'kii qa totjoiji'ijju'kii yitjiij qhup qhup łeiłal.* 20 In yili'ij pa'aj in
yawitji qa nit'ijji' pa' yintilafinij witpalinek qa yuihinik'ipha'm iye pe' łeqhinataayija, ma'
qa yeka'xfik'i pa'aj qe qa' nenji'pha'm ke' cruz.*

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Lucas 23:26-43; Juan 19:17-27)

21 Qa ewi'ł ha' jukhew ta'łiifik'i pa'aj ha' ł'ejinqa'wet, łii Simón, Cirene łeiłe', łatata
ha' Alejandro qa ha' Rufo, qa tayajaxti'yijets pa'aj qu' neka'xi'm ke' łeqe cruz ha' Jesús.*
22 Ma' qa yeka'xii pa'aj ha' ewi'ł tseenepha'm łenqii Gólgota, ikji' witjiła'ak'i łetset.* 23 Qa
testiitaxij ka' wino wenetsjiłkinij na'aj mirra,† qa nite'łe iya'ji' ha' Jesús.* 24 Ma' qa in
hats yenji'pha'm ke' cruz, qa he' oq'ophełinetsilets qa watk'esaxijju' ke' łeqhinatai, qa
ikij wetju'ł pa'n łunye'j pa'qu' neka'x week ewiłei.* 25 Qa juufik'ipha'm junu' (las nueve)
in yenji'pha'm ke' łeqe cruz. 26 Qa yeni' ka' łe'nikahat nifel ka' ta'łijupi' in talanhetii,

---

* 15:2 Lc 19:38; Jn 19:21 * 15:4 1Ti 6:13 * 15:6 Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejilłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's, hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * 15:6 Mr 14:1; 1Ti 6:13 * 15:7 Pr 1:16; Hch 23:7 * 15:9 Lc 19:38; Jn 19:21 * 15:10 Sal 37:1 * 15:16 Jn 18:28,33; 19:9; Hch 23:35; Fil 1:13 * 15:17 Mr 15:20; Lc 16:19; Ap 12:1; 18:12; Jn 19:2,5 * 15:18 Mt 26:49; Lc 1:28; 19:38; Jn 19:3 * 15:19 Mr 5:6; Lc 22:41; Ef 3:14 * 15:20 Mr 10:34 * 15:21 Lc 9:23; Hch 6:9; Ro 16:13 * 15:22 Mt 27:33-37; Lc 22:32-34; Jn 19:17 † 15:23 Mirra, hik aka' łii pe' najkak łasi' tanatkinhei pakha'aj na'aj łits'i. * 15:23 Gn 9:21; Dt 7:13; Sal 4:7; Pr 3:10; Lc 5:37; Sal 69:21 * 15:24 Sal 22:18

yit'ij: —Łatata ene' judío.—* 27 Ha' Jesús łe'nenhifetsji'pha'm iye ke' cruzits ke' wetsjuk
ejtenhetsits, ewi'ł ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa łefeyi'j te'weyijek.* 28 (Ma' qa hats
yafits kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Tojonkaxti'yik'i pekhewe' uł'ets jukhew.—)* *(Is 53:12)**
29 He nekjiijup qa yawitjijeetspha'mkii, qa yitjiij qhet tetet łeiłal, ma' qa yiyajije'etspha'm:
—¡Haa, haa! Akha' in łit'ijets qu' onopłetju' ne' qi witlijtsitjii qa' wetshetk'ewi'ł nełutse'
qu' eniihinpha'm iye,* 30 ¡metełinłe qa' ilit'ik'uiju' ne' cruz in ł'enhetiijipha'm!—* 31 Qa hik
łunyejei iye hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei in
yawitji'etspha'mkii iye qa watfaakateji'ijju' qa yit'ijju': —Yiłinji'ij pekhewep qa łakha'łe
qa nite' łeke' qu' netełinłe.* 32 Qu' hik nakha'ye' pa' Cristo'ija, pakha' Łatata ene' judiol,
qa' net'ilit'ik'uiju' hane'ej ne' cruz, hats'inha qu' jinte'wenij ma' qa' nite' jinteqekuye'
yijat'ij.— Qa kekhewe' iye łenenhefetspha'm ke' cruzits uł'etsik'ikii iye ke' łe'lijeyets.*

Wa'm pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 27:45-56; Lucas 23:44-49; Juan 19:28-30)

33 In hats natsathenju' junu' ma' qa week ha' sehe' in nookii qa yamijii las tres metiyu'ju'
junu'.* 34 Qa hik aka'aj ha' Jesús qa t'unik'i in tayai, qa yit'ij: —Eloi, eloi ¿lama sabactani?
— Ikji' aka'an: *—Dios yatsat'axyij, Dios yatsat'axyij, ¿inhats'ek in łetswu'm?—* *(Sal 22:1)*
35 Na'l he' uja'x metitsi'm yepi'ye' in iyet, qa yit'ijju': —Ek'en qeku'ni'łets, hats taya'yiikii
pa' Elias'ik'i.— 36 Ma' qa ewi'ł ha' wekuma'xii qa yuihinji'ju' ke' ewi'ł jupayek (esponja)
ka' wino na'aj ewtsik'iiji', qa yenji' ka' ewi'ł najak tutsi'latax qa yetshenetspha'm qe qa'
netufij, ma' qa yit'ij: —Jitewejinłe eku'n, jitejeł eku'nijju' q'ax qu' nentenilit'etsju' pa'
Elias'ik'i qu' nilithinju' nakha'an.—* 37 Ha' Jesús qa t'unik'i in tayai, ma' qa wa'm. 38 Qa ka'
penyilo łenjilafi' ke' witlijtsitjii qa' ja'fik'iju' łeqewuk'u pa'aj.* 39 Qa ha' ewi'ł centurión‡
ts'ap'a'afi ka' Jesús, hakha'an in yi'wenij in tayai qa wa'm, ma' qa yit'ij: —Qete'e' yijaa'ija
aka' jukhew in Ła'staxija pa' Dios.—* 40 Na'l iye he' efuts neełiikii totsii ha' i'ni' i'nji'teje'm
kikhe' María Magdalena qa ke' Salomé qa ke' María łenene ha' omehe' Jacobo (Santiago)
qa ha' José.* 41 Enewe' efuts yijayanik'ikii qa t'ifti'ts'etskii ha' Jesús in mexe neki'kii ha'
Galilea, qa olots iye hekhewep iye yijayanik'i in hats yamii ha' Jerusalén.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimełuk.
(Mateo 27:57-61; Lucas 23:50-56; Juan 19:38-42)

42 Qa hats metju' junu', ka' nełuji' in mexe watji'letji' pe'qu' wekweke', ehe, qa hats
k'esik'iha qu' witwapiihijiye'. 43 Ma' qa nam ha' José Arimatea łeiłe', hikha' iye i'nji'teje'm
hekhewe' Junta Suprema,§ hikha' ewi'ł hekhewe' les te'nekumhi'yi' na'aj yit'ij, łakha' iye
notkiji'ijtaxik'uyek pa' tenek'enheiji' pa' Dios, ma' qa we'nt'unhet in uyetsji' pa'aj pa' i'ni'
pa' Pilato qu' niyinijets pa' Jesus'ik'i.* 44 Ha' Pilato ts'iłimkii pa'aj in aje'eł wa'm pa'aj, ma'
qa taya'yii pa'aj hakha' centurión, qa nifaakanij qu' yijaayi'ija qu' hats nawa'm. 45 Ma'
qa jutsiqaxi'mha qe ta'łets ha' centurión, ha' Pilato qa tisij pa'aj ha' José ka' Jesus'ik'i
qu' neka'x. 46 Ma' qa taqha'yets pa'aj ha' José pa' ewi'ł penyilo fo' qa inyetax iye, qa
nit'ijju' pa'aj ka' Jesus'ik'i. Ma' qa yijuphe'łji' pa'aj pa' penyilo qa yeka'x qa yenifi ke'
inqajkaninijju' pa'aj ke' utekji'teje'm łenimełuk qa yiwkoyoyinets ke' qi ute pa' łeji' qa
yit'onji'.* 47 Ke' María Magdalena qa kikhep iye María łenene ha' José, yejełijik'ikii qe qa'
nenikfe'lets pa'n qu' neni'.*

---

* 15:26 Lc 19:38; Jn 11:36 * 15:27 Mt 27:38,44; Lc 23:39-43; Mr 14:48 * 15:28 Is 53:12 * 15:29 Mt 27:39-43; Lc 23:35-38; Ex 22:28; Mr 3:29; Ap 13:6; Sal 22:7; Jn 2:19 * 15:30 Lc 23:26 * 15:31 Mt 2:4 * 15:32 Mt 1:17; Ef 5:2; Lc 19:38; 23:26; Jn 1:49; 3:16; Mr 8:11-12; 11:24; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * 15:33 Am 8:9 * 15:36 Sal 69:21 * 15:38 Ex 26:31-33; 2Cr 3:14; He 6:19; 9:3; 10:20 ‡ 15:39 Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophełinetsilets, Roma łeiłe'. * 15:39 Jn 5:19; He 1:2 * 15:40 Mt 27:55-56; 28:1; Lc 8:2; 23:49; 24:10; Jn 19:25-27; 20:1-18; Mr 16:1,9 * 15:41 Mt 17:22; 23:37 § 15:43 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * 15:43 Jud 21; Mr 1:15; 1Ti 6:13; Lc 12:4; Jn 2:21 * 15:46 Jn 5:28; 11:38; Jn 20:1; Hch 13:29 * 15:47 Mt 27:61-66; Lc 23:55-56

16

Iła'x iye pa' Jesús.
(Mateo 28:1-10; Lucas 24:1-12; Juan 20:1-10)

1 In hats naxijik'i ka' witwapiihijii (sábado), qa ke' María Magdalena qa ke' Salomé qa
ke' María iye łenene ha' Jacobo (Santiago), qa taqha'yets pa'aj ne'ej ewjisiiji' (especias) qe
qa' nakii qu' newjisitipji' ka' Jesus'ik'i.* 2 Qa leefiju' pa'aj kakha' yojo nełuji' ka' semana
(domingo), qa hats yamets pa'aj ke' nimełuk in hats nekiyupha'm pa'aj junu'.* 3 He' efuts
qa yit'ijju' pa'aj: —¿Qa pa'n łii pa'qu' nikoyoyinhet ke' qi ute qu' nit'ij i'nemii qhof ha'
łeji' ke' nimełuk?— 4 Ma' qa yejełtax pa'aj, qa yi'wen in hayiits qhofij pa'aj ke' nimełuk,
yemjeetax in qitax ke' ute łit'o'oj. 5 In uyifi pa'aj ke' łenimełuk, qa yi'wen pa'aj pa' ewi'ł
jutjana'x i'niju' pa' yiya'yik'i pa' te'weiji' pa'aj. Pe' łeqhinatai yamik'iju' qa fo' iye, ma'
qa he' efuts qa qi in nijiwei pa'aj.* 6 Qa pakha'an qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł,
tsikfe'lets in łowotaxiłiikii ha' Jesús Nazaret łeiłe', hikha' t'enhetiijipha'm ke' cruz. Hats
iła'x iye, ham hane'e'in. Jeł qeku'ni'łek ha'ne we'nentaxi'.* 7 Yape ma'ałkii qa aka'
qu' it'iłijets he' ł'ijatshenhei qa hakha' iye Pedro: "Ha' Jesús wathayinti'ił ek'uyii ha'
Galilea, hikna' tit i'weni'łi' hatse' in łunye'jek ka' hayiits yit'iłij ewets."—* 8 Hekhewe'en
qa ikfik'ikii pa'aj, ilatik'uifik'ikii ke' nimełuk, qe qi in tsalal wetju'ł, nijiwei pa'aj. Qa ham
pa'qu' nithinets, qe nijiwei.*

Jesús qa we'nethinets pe' María Magdalena.
(Juan 20:11-18)

9 In hats iła'x iye ha' Jesús, ka' yojo nełuji' ka' semana (domingo) mexe leefiju' pa'aj. Qa
ke' María Magdalena qa hik kikhe' yojo'oj pa'aj in yi'wen, hik kikhe' yukinik'uifik'i pa'aj
pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets i'ntaxji'.* 10 Ma' qa kikhe'en qa ikii pa'aj qu' nenfeli'm
hekhewe' łijts'eyekji'ijtaxkii hakha'an. Hekhewe'en qi in ika'metetstaxkii qa qi in ipju'
iye. 11 Hekhewe'en in impi'yelij hakha'an in hats iła'x iye qa kikhe'en iye in yi'wenija, qa
hekhewe'en qa nite'łe yisu'un qu' netk'enik'i.

Jesús qa we'nethinets pe' wetsjuk ł'ijatshenhei.
(Lucas 24:13-35)

12 Qa i'nk'ałe iye pa'aj, ha' Jesús qa we'nethinets iye tujtseika'łe pa' łunye'j in
we'nethinets he' wetsjuk hekhewe' ł'ijatshenhei in nekik'iju' pa' wit'ikheyi'j qu' namii pa'
ł'ejinqa'wet.* 13 Qa tepilii iye ha' Jerusalén qa nifeltaxii iye aje'eł hekhewep, qa yeqekułi'ij
iye.

Jesús qa yukinijkii pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel eke' łe'sits wi'tlijei.
(Mateo 28:16-20; Lucas 24:36-49; Juan 20:19-23)

14 Ma' qa i'nk'ałe qa we'nethinetsha hekhewe' once (11) ł'ijatshenhei hekhewe'en in
mexe i'nijupju'kii week ha' ewi'ł mesa in tekju', ma' qa yaq'ayinij pakha' łeqekuyejei qa
in t'units iye pe' łatawjets, qe yeqeku'uj hekhewe' yojo'oj in yi'wen in hats iła'x iye.*
15 Qa yit'ijji'ju': —Yape, ma'ałik'i ha'ne week sehe' ipji' qa' enfeli'łi'm eke' łe'sits wi'tlijei
week pa'qu' łunye'je'łe.* 16 Pa'qu' hats netk'eenik'iha qa' nempuli'jij ma' qa' iła'xe'. Qa
pakha'łe qu' neqeku'uk'i ma' qa hats jutsiqaxe' qu' nattanithenhetii hatse'.* 17 Ekewe'en
kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł qu' łijts'eyek'ekii pekhewe' qu' hats nite' neqekuyi'ik'i: Aka'
yii qu' nit'iji' qu' nukinfik'ikii pe' inwo'metets, qa' nit'ij iye pe'qu' i'nk'aihitse' łe'lijeye'.
18 Q'oiq'oyits qu' net'eku'mi', qa qu' niyataxji' pe'ye' na'aj yaq'alij pa'qu' jukhewe', qa'

---

* 16:1 Mr 15:40 * 16:2 Hch 20:7; 1Co 16:2; Jn 5:28 * 16:5 Jn 5:28; Lc 7:14; 12:27; Ap 3:4 * 16:6 Mr 14:67; 1Co 15:4 * 16:7 Lc 6:14; Mt 17:22 * 16:8 Jn 5:28; Mr 1:44; 4:40 * 16:9 Lc 24:1; Hch 20:7; 1Co 16:2; Lc 18:33; Hch 2:24; Mr 3:15; 15:40; Lc 8:2; 24:5,11,23 * 16:12 Jn 21:1; 2Co 4:11 * 16:14 Lc 24:9,38,41 * 16:15 Mt 28:16-20; Mt 13:38; 1Jn 2:2; Ro 8:22 * 16:16 Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 2:38; 10:43; 22:16; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Mt 12:41; Jn 3:18,36; 5:11; 20:23

nite'łe neqenijani'ij, ham łunyeji'ijkii. Qa qu' net'eku'mjiipji' pe'qu' nanqaats'eju' ma' qa' łe'sitse'ji'ijju'.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.
(Lucas 24:50-53)

19 Ma' qa ha' Yatsat'ax'inij Jesús in yili'ij in iyetik'ui hekhewe'en, ma' qa tenilesiyiju'ł
na' wa'sji', qa i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Dios.* 20 Ma' qa hekhewe'en qa ikij qu' nenfel eke'
łe'sits wi'tlijei week ha'ne sehe' ipji'. Ha' Yatsat'ax'inij qa qi in yi'fen, qa qu' niwjutsiqenija
kekhewe' łe'sits wi'tlijei in yijaalija qa ta'łets kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in łijts'eyekkii.

* 16:18 Lc 10:19; Hch 28:3-6; 9:12,17; 1Ti 5:22 * 16:19 Lc 22:69; 24:3; Hch 1:2,11,22; 1Ti 3:16; He 10:12

SAN LUCAS

Pa' Lucas yika'ajji' pa'aj pa' łunye'jkii pa' Jesús.

1 Olots hekhewe' t'eku'mi' qu' nika'aji' kakha' łunye'jkii pe' wekwek te'wenhetii ha'ne
hane'ej jinamji'ju',* 2 qa jinikfe'lets ekewe'en qe ta'łets in nifel ine'm hekhewe' ta'łijii
in i'nk'aa'ija pa'aj in yi'wenijha qa hik hekhewe' iye nifel eke' wi'tlijei.* 3 Yakha' Lucas,
yakhap iye in qi in week hejeełtaxik'uiha in ipłu'uk'i ek in i'nk'a, qa humti qu' les łe'wise'
qu' hata'łijii qa' heyeiłi'ijpha'm qa' natsamijii ka' ł'aka'the' qu' hika' e'm tenek'enhei
Teófilo.* 4 Hats'inha qu' enikfee'letsha in yijaalija kekhewe' wekwek ł'ijatshenheti'yij.*

Pa' ewi'ł ángel nifelkii qu' nenekfik'i pa' Juan Bautista.

5 Qa łunye'jkii kekhewe' nełutsji' in mexe wittata'a' ka' Herodes ha' sehe' Judea, hikha'
i'ni' pa' ewi'ł pa'i łii Zacarías. I'nji'teje'm pe' pa'il łiyinyejeyek Abías, ł'ithayifetskiyek.
Pe' łewhe'ye' łii Elisabet ta'łets pekhewe' ława'mhitsik'i pe' ta'łets pa' Aaron'ik'i.*
6 Pa' Zacarías qa pe' łewhe'ye' Elisabet enewe'en wattsathenketik'uiha pa' Dios, qa
yijayanija iye week kekhewe' yit'ij pa'qu' nanaqsiijkii. Ham pa'qu' nit'ijets qu' nijanik'i
in yijayaanija.* 7 Qa hamłe łelitse' qe ints'ateki' pe' Elisabet qa hats ława'mhits iye. 8 Ewi'ł
pa' nełuji' pa'aj pekhewe' pa'il i'nji'teje'm pa' Zacarías, qa yasinji' pa'aj qu' net'ithayii
pekhe' qi witlijtsitjii.* 9 Pa' hats łeqfenyejeiji'jij pe' pa'il, qa yasinji' pa'aj pa' Zacarías
qu' nuyetsji' pakha' fołetsji' pe' witlijtsitjii pa' łe'wis wititset t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij,
qe qa' nene'łju' pa' ewjisii (incienso).* 10 In mexe ne'łju' pa'aj pa' yejutshenets ewjisii
(incienso), qa pe' i'nfik'i olots qa iyinek pa'aj. 11 Qa hik pa'aj qa we'nethinets pa' ewi'ł
łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, ts'ap'a pa'aj, te'weyij pa' yiya'yik'i pa' ts'eewe'epji' (altar)
t'ejuyets in tene'łju' pa' ewjisii (incienso).* 12 Pa' Zacarías in yi'wen pa'aj pa' ángel qi
in yitjułaxijpha'm qa qi iye in nijiwei pa'aj. 13 Qa pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Zacarías,
hasu'uj e'nijiwei. Na' Dios hats t'eku'mij eju'ł ka' iyinheye'j qa ke' ewhe'ye' Elisabet qa'
nana'l pa' ła's qa' eqiyi'ij hatse' Juan.* 14 Akha' qi qu' ne'sinheti'mkii qa olots iye pe'qu'
qi qu' łe'sitsi'imkii qu' nenektaxfik'i. 15 Qe pakha'an qi qu' qiyi'imji' hatse' na' Dios. Nite'
iya'ji' hatse' pa'qu' winoye' qa niyatsik'e iye, qa aje'eł qu' notpo'oj pa' Espíritu Santo qu'
mente' neneketaxfik'i.* 16 Łakha' yepiletets hatse' pe'qu' olotse' enewe' łelits ka' Israel na'
Yatsat'ax'inij hikna' łeqe Dios.* 17 Qa hik pakha' iye nojo'ok'oi hatse' nakha' Yatsat'ax'inij.
Pakha'an hik łunye'j qa hik łet'unhenye'j iye hatse' ka' profeta'ik'i* Elías, *qe qa' naqsiijkii
pe' łatawjets pe' ł'alhei qu' nenpiletetsju' pe' łelits,* *(Mal 4:6)* qa nekhewe'
nite' nek'enheyutax qa' hik łunyejeye' ka' łunyejei ne' yatsathen, hats'inha qu' nanamtax
na' Yatsat'ax'inij qa' hatsłe nawatjilet'ik'ui.— 18 Ma' qa pa' Zacarías qa yit'ijets pa'aj pa'
ángel: —¿Pa'n łunye'j pa'qu' łeke'ye' qu' humtii'ija aka'an? Qe yakha' hats yaława'ma'x
qa ke' yiwhe'ye' iye hats ławamhi'.— 19 Qa yeku'ł pa'aj pa' ángel: —Yakha' Gabriel. Yakha'
ye'meti'mkii nakha' Dios, hik nakha' ts'ukin ewetsju' qu' jintafaakateiju' qu' henfel e'm
ekewe' łe'sits ink'aihits.* 20 Qa hane'ej in nite' łumti qu' yijaayi'ija ke' k'efe'ltaxi'm. Ma'
qa' ham e'lijeye' hane'ej yamijii qu' nana'ltax aka' hats hi'ttaxij ewets qe yijaa'ija hatse'
qu' nana'l aka'an.— 21 Qa pe' i'nfik'i olots qa hats nitatsittaxets pa'aj qu' nentenuifik'i
pa' Zacarías, qa yiwjutsiten inhats'ek in yape'efi pa' fołetsji' pe' witlijtsitjii pa' łe'wis

---

* 1:1 Ro 4:21; 14:5; Col 2:2; 4:12; 1Ts 1:5; 2Ti 4:17; He 6:11; 10:22 * 1:2 Jn 15:27; Hch 1:21; 26:16; 2P 1:16; 1Jn 1:1; 1Co 4:1; He 2:3 * 1:3 Hch 1:1; 23:26; 24:3; 26:25 * 1:4 Hch 18:25; Ro 2:18; 1Co 14:19; Ga 6:6 * 1:5 Mt 2:1; 1Cr 24:10 * 1:6 Gn 7:1; Hch 2:25; 8:21; Fil 2:15; 3:6; 1Ts 3:13 * 1:8 1Cr 24:19; 2Cr 8:14; 31:2 * 1:9 Ex 30:7-8 * 1:11 Mt 2:13-14; 28:2; Lc 2:9; Hch 5:19; 8:26; 12:7 * 1:13 Gn 15:1; 16:11; 17:19; Mt 11:18; 14:27; Lc 1:30,60,63; 7:33; Nm 6:3; Jue 13:3-5 * 1:15 Is 44:2; Lc 1:41,44 * 1:16 Mal 4:5-6; Lc 1:76 * 1:17 Profeta ikji' aka'an ewi'ł jukhew nifel pa' Intata pe' yit'ijets. * 1:19 Dn 8:16; 9:21; Lc 1:26; Mt 18:10

wititset. 22 Ma' qa in hats t'atsji'łtaxfik'i pa'aj, qa hatsłe ham łe'lijeye', qa aje'eł tumtaxtii
qu' ni'weni' pe'ye' pakha' fołetsji' pe' witlijtsitjiiyifi. Qa łokoyeiłetax pe' jutsiqetsij in
iyettax, qa hats amanłi'ij pa'aj in ham łe'lijeye'.* 23 Ma' qa in yamik'ui pa' uja'x pe' nełuts
in t'ithayi'yifi pe' witlijtsitjii, qa wapilii pa'aj pe' łetsi'. 24 In hats tełuyik'i pa'aj ekewe'
nełutsji' in t'ithayii, pe' łewhe'ye' Elisabet qa iwkajitshen pa'aj, qa lee'fij (5) pe' juwelits
in nite' wi's pa'aj, qa yit'ij pa'aj: 25 —Yaqsi'j ye'mijkii pa' Yatsat'axyij aka'an qe qa' nili'ij
ne' tsutentax.—*

Pa' ángel qa nifelkii iye qu' nenekfik'i pa' Jesús.

26 Qa in hats ewi'ł tatsai (6) pa'aj łeqe juwelits pe' Elisabet, pa' Dios qa nukinetsju' iye
pa' ángel Gabriel pa' ewi'ł witset ła's łii Nazaret, na' sehe' Galilea* 27 pe' ewi'ł inanyi' mexe
ham yawitjiye', łii María. Qa hats jutsiqetsi'ł wetju'ł qu' łewhe'ye'yi'ij pa' ewi'ł jutjana'x
łii José ta'łets pa' David'ik'i.* 28 Pa' ángel qa we'tmetinheti'm pa' i'ni' pe' inanyi', qa
yit'ijets: —¡Hewetfel e'm, akha' qi pa' łenekumhiyijiiji'! Na' Yatsat'ax'inij qu' na'n ejupkii.
— 29 Ke' María qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj pe' łe'lijeyets pa' ángel, qa łatawe'jłeji' pa'aj in
watfaakanłe in yit'ij qetuk pa' ikji'ha aka' witwetfelhewo.* 30 Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —
Hasu'uj e'nijiwei, María, qe na' Dios t'eku'm eiji'.* 31 Hane'ej qa' iwkajitshen qa' nenekfik'i
hatse' pa' oqwomehe', qa' eqiyi'ij Jesús.* 32 Pakha'an qiji'ha hatse' qa' łeqiyi'ij iye, Ła's
pa' Qiji'ha. Na' Yatsat'ax'inij Dios qa' netisij hatse' qu' nayaxipji' na' łots'oji'la'x kakha'
aqwa'maxi'łik'i wittata'ik'i David.* 33 Qa' nite' niliyi'ij qu' qiye' qu' netnek'enhe'yipji' ne'
łetsi' ka' Jacob,† qu' netnek'enhei ham pa'qu' ł'aka'the'ye'.—* 34 Ke' María qa yit'ijets pa'aj
pa' ángel: —¿Pa'n łunye'j qu' nana'l hatse' aka'an in mexe nite' yaqapi' pa'qu' jukhewe'?
— 35 Qa pa' ángel qa yit'ijiju'ł pa'aj: —Na' Espíritu Santo qu' nanam ewetsju' qa na'n'epji',
qa na' łet'unha'x na' Qiji'ha qa' na'n'epji' iye hik qu' łunye'je' na'aj łeq'enełeya'x ne'ej
wasi'. Qa hik ta'łijupi' pakha' qi in Łe'wis qu' nenektaxfik'i qa łenqiyi'ij "Łaa'sija pa'
Dios."* 36 Jeł qeku'nek, ke' ejefeki' Elisabet in na'l iye hatse' pa' ła's, yemjeetax in hats
k'utshetax, kikhe'en titijiti'yijets in ham ła'se' qa hane'ej qa hats ewi'ł tatsai (6) łeqe
juwelits in iwkajitshen. 37 Qe ham pa'qu' wekweke' qu' jutsitaxi'im na' Dios.—* 38 Ma' qa
yit'ij pa'aj pe' María: —Yakha' łeqejkunenki'yij pa' Yatsat'ax'inij. Naqsi'jijkii pa' Dios in
łunye'jek kakha' hats łenfel ye'm.— Ma' qa pa' ángel qa ikik'ui iye pa'aj.

Pe' María qa yamii pe' Elisabet.

39 Qa hik pekhewe' pe' nełutsji' pa'aj, ke' María qa itaqsunii qu' namii pa' ewi'ł pe'
witsetits łelits pa' uteket i'ni' na' sehe' Judea. 40 Qa uyifi pa'aj pe' łetsi' pa' Zacarías qa
wetfeli'm pe' Elisabet. 41 In yepi'ye' pa'aj pe' Elisabet pa' łewetfelhinye'j ke' María, ma'
qa pa' omeła's qa t'otspha'mkii pa'aj łatawe'jji' pe' Elisabet. Qa pe' Elisabet qa topo'oj
pa'aj pa' Espíritu Santo.* 42 Ma' qa pe' Elisabet qa yit'unhetik'i pa'aj in yit'ij: —Pa' Dios
les qi'ija in łe'wis pa' nełisij qa nite' hik łunyejei ene' week efuts pe' tisij, qa les in łe'wis
iye pa' tisij pakha' omeła's i'nji' ne' ekutjii. 43 ¿Inhats'ek in yijunye'jkii aka'an, in namyii
ene' łenene pa' Yatsat'axyij? 44 Qe in i'nk'a k'epiye'ej kakha' ewetfelhinye'j qa pa' ya's ene'
yikutjiiji' qa aje'eł t'otspha'mkii qe qi in łe'wisi'mkii. 45 Łe'wisi'mkii ene' nite' yeqeku'uk'i
qu' yijaayi'ija qu' nana'l hatse' week pekhewe' hats nifeli'm pa' Yatsat'ax'inij.— 46 Ma' qa
ke' María qa yit'ij pa'aj: —Pa' yitawe'j qi in yiwqinhetji'ha pa' Yatsat'ax'inij,* 47 qa pa' yeqe
espíritu łe'wisi'mkiiha qe ta'łets pa' Dios hik pakha' eqiłina'x tsiłin hatse'.* 48 Qe nejeł
yiwetsju' in yi'f'iljetsaxtax in łeqejkunenki'yij, qa hane'ej qa week łahatsiyij qu' nenit'ij

---

* 1:22 Lc 1:62 * 1:25 Gn 30:23; Is 4:1; 25:8 * 1:26 Lc 1:19; Mt 2:23 * 1:27 Dt 21:23; Is 7:14; Mt 1:18,20,23; Lc 2:4 * 1:29 Lc 1:12 * 1:30 Mt 14:27; Lc 1:13 * 1:31 Is 7:14; Mt 1:21,25; Lc 2:21 * 1:32 Lc 1:76; 6:35; 8:28; Hch 7:48; 2S 7:12-13; 1R 2:12; Sal 132:11; Is 9:7; Jer 33:17 † 1:33 Jacob łii iye pa' Israel'ik'i. * 1:33 Ex 19:3; Sal 114:1; Is 14:1; 29:22; 46:3; 9:6; Dn 7:14 * 1:35 Mt 1:18; 14:33; Lc 4:3,9,41; 22:70 * 1:37 Gn 18:14; Lc 18:27 * 1:41 Lc 1:67; Hch 2:4; 4:8; 9:17; 13:9 * 1:46 1S 2:1-10 * 1:47 Sal 35:9; Hab 3:18; 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 25

yiwets in qi pa' łe'wis heyesti'yij.* 49 Qe pa' Qi T'un Ham Łunye'ji'iju'ł yaqsi'j ye'mijkii pe'
qits wekwek ham łunyejeyi'iju'ł. ¡Qiji'ha qa łe'wisija iye aka' łii pa' Dios!* 50 *Qa ene' week*
*łahatsiyij qu' ne'nq'eletij pekhewe' qu' ne'nijiweyiju'łha.(Sal 103:17)** 51 Pa' łokoi yaqsiijkii pe' qits
wekwek, yak'esaxik'uikii pa' yijamtitaxets pe' qi nikfe'ltaxets wekwek.* 52 Yiwu'mik'uifik'i
pe' t'unitstax in tenek'enhei pe' łots'ojilaxitstax, qa yenpha'm qu' netnek'enhei ene'
wetf'iljetsin. 53 *Pe' qi iyipkuntaxju' qa tisij pa' qi qa łe'wis łaq, (Sal 107:9)* qa pe' qi yiwq'axintax
wekwek qa ham pa'qu' netisij.* 54 Qi in t'ifti'ts'ets ha'ne Israel. Hik ha'ne łeqejkunenek,
qe nite' nitapi'ii pa' qi łeq'iltiye'j pa'aj 55 in yiwjutsiqeni'm pa' i'nalek'ik'i Abraham'ik'i
qa week pekhewe' ta'łets.— 56 Ke' María qa wetshetk'ewi'ł juwelits in amanijup pa'aj pe'
Elisabet, ma' qa i'nk'ałe qa wapilii iye pa'aj pe' łetsi'.

Nekfik'i pa' Juan Bautista.

57 In yamets pa' łahats'ij qa nekfik'i pa'aj pa' ła's pe' Elisabet. 58 Pe' metitsi'm qa pe'
łejefets iye qi in łe'sitsi'mkii in impi'yelij pa' Yatsat'ax'inij in hats yethinij pa' łeq'ilta'xij
pe' Elisabet, ma' qa week łesitsiłi'mkii pekhe'en.* 59 Qa in hats yamets pa'aj wetshetk'ewi'ł
tatsai (8) pe' łeqe nełuts, qa namii pekhewe'en, qe qa' ne'nisa'xii łaxpa's pa' omeła's, qa
yisu'untax qu' łiyifeyi'ij pa' łatata Zacarías.* 60 Qa ke' łenene qa yit'ij: —Nite', qe aka' qu'
łiyi'ij yijat'ij Juan.—* 61 Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Ham inek pa'qu' łiyi'ij kakha'an ene'
ejefets.— 62 Ma' qa łokoyeiłe pe' yittaxiji' in nifaakantaxij iye pa' łatata, pa'n qu' łiyi'ij.*
63 Qa pakha'an qa iyinets pa' ewi'ł najak k'eewe, qa yika' pa'aj aka'an in yit'ij: —Aka' qe łii
hane'en Juan.— Qa week yitjułaxijpha'mkii pa'aj pekhewe'en. 64 Ma' qa aje'eł pa' Zacarías
qa wejje'm pa' łeji' qa q'ul iye pa' łelepep, qa yape qa iyetłek pa'aj yiwqinhet pa' Dios. 65 Qa
week pekhewe' metitsi'm qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Ma' qa week pa'aj pe' witsetits
łelits pa' uteket na' sehe' Judea in i'ye'ej pa'aj. 66 Week pekhewe' impi'yelij aka'an qa yaqsi'j
pe' łatawjetsji', qa yitjiijju': —¿Qetuk pa' łunye'j hatse' ha'ne omeła's? Qe pa' łokoi pa'
Yatsat'ax'inij yijaa'ija in i'nijup nakha'an.—*

Pa' Zacarías qa iyetij pakha' mexe hamik'ui qu' łunye'je'kii pa'aj.

67 Pa' Zacarías hikpa' łatata pa'aj pa' omeła's, qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, ma'
qa nifel pakha' mexe hamik'ui qu' łunye'je'kii pa'aj, qa yit'ij:* 68 —Neniwqinhetji'ha pa'
Yatsat'ax'inij, łeqe Dios ene' Israel, qe te'nilitju' qe qa' niłin ha'ne łetset.* 69 Ma' qa hats
niihin ink'uipha'm pa' ewi'ł qi t'un eqiłina'x ta'łets pa' David'ik'i, hikpa' łeqejkunenek
pa'aj.* 70 Qa in ł'anye'jek pa'aj in nifel qa i'nijji' pe' qi łe'sits łeqe profetalik'i, pakhaa'ij
pa'aj.* 71 Qe qa' jinaqsi'jij pekhewe' inejuihifets, *qa' jinaqsi'jij iye pa' łokoi pekhewe' week*
napjaxtax ine'm. (Sal 106:10) 72 Qe qa'
ni'nq'ethinij pa' łeq'iltiyejij pe' i'nalheyik'i qa qu' naqsiijkii iye pakha' hats yiwjutsiqeni'm
pa'aj.* 73 Qa aka' yiwjutsiqen pa'aj hik aka' nifeli'm pa'aj pa' i'nalek'ik'i Abraham,* 74 qe qa'
jinilithinik'ui pa' łokoi pe' inejuihifets, ma' qa' ham i'nijiweya'xe'kii qu' ji'nt'ithayiyi'm
75 in ji'we'neni'ha qa jiwattsathenketetsha iye pakha'an week pekhewe' inqenełutsji'. 76 Qa
akha', omeła's, łenqii'ej hatse' łeqe profeta pa' Qiji'ha, qe *łojo'ok'oi hatse' pa' Yatsat'ax'inij*
*qe qa' ajiletik'ui pe'qu' ł'ikheijeye', (Mal 3:1)** 77 hats'inha qu' ikfelitets aje'eł na'
łetset in łeke' qu' iłiye' qu' nata'łets qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets,* 78 qe ta'łets pa'
qi'ija in łeq'iltiye'j inij pa' inqe Dios, ma' qa pa' hik łunye'j ne' junu' na'aj ink'ayik nełukii

---

* 1:48 Lc 11:27 * 1:49 Sof 3:17; Sal 71:19; 89:8; 99:3; 111:9; 126:2,3; Is 57:15 * 1:50 Sal 100:5; 103:11 * 1:51 Sal 89:10; 98:1; 118:15 * 1:53 Sal 34:10; 107:9; Lc 6:21,24-25 * 1:58 Gn 19:19 * 1:59 Gn 17:12; Lv 12:3; Lc 2:21; Fil 3:5 * 1:60 Lc 1:13,63 * 1:62 Lc 1:22 * 1:66 Hch 11:21 * 1:67 Lc 1:41; Jl 2:28 * 1:68 Sal 41:13; Lc 1:71; 2:38; He 9:12 * 1:69 1S 2:1,10; 2S 7:26; Sal 18:2; 89:3,17,20; 132:17; Ez 29:21; 34:23-24; 37:24-25 * 1:70 Hch 3:21; Ro 1:2 * 1:72 Mi 7:20; Sal 105:8-9,42; 106:45 * 1:73 Gn 22:16-17; He 6:13 * 1:76 Mt 11:9; Lc 1:17 * 1:77 Jer 31:34; Mr 1:4

qa' nanam inwetsju' ta'łiipha'm pakha' les in toxpha'm,* 79 qe *qa' nanaliti'pji' pekhewe' i'ni' pa' qi in nookii qa i'ni' iye pa' łeq'enełeya'x pa' witwamhi'.* *(Is 9:2)* Hats'inha qa' nojo i'nk'uyii pa' łenikheyij pa' wit'ikesimeya'xłekii.—* 80 Pa' omeła's qa teiłem in hats qiyu' pa'aj qa in t'unij iye pa' łeqe'spiritu. Qa i'ni'kii pa'aj pa' ham i'ni'i' qa yamijii pa' nełuji' in hats nifeli'm pekhewe' Israel łeiłets.*

2

Nekfik'i pa' Jesús.
(Mateo 1:18-25)

1 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe' nełutsji' in t'atsji'łfik'i pa' łafaakanek pa' qi Roma łatata łii
Augusto, hats'inha qu' ne'nika'ajji' (censo) pe' week jukhew, efuts, omehets in uja'xek pe'
week witsetits pa' Roma łeqe sehe'.* 2 Aka'an hik aka' pa' yojo pa'aj in i'nk'ałe wanaqsiijkii
in wenika'ajji'kii (censo), hik pakha'aj pa' łahats'ij pa' Cirenio mexe gobernador ipji'
pa' sehe' Siria.* 3 Ma' qa week ikiikii qu' namiikii pekhewe' łetsetits pe' ta'łetskii
ława'mhitsik'i, hats'inha qu' ne'nika'ajji'kii. 4 Qa hik ta'łijupi' pa'aj pa' José in ikik'ui pa'
witset Nazaret, i'ni' pa' sehe' Galilea, qa yamii pa'aj na' łetset'ek pa' David'ik'i witset łii
Belén nakha' sehe' Judea, qe pa' José ta'łets pa'aj pa' David'ik'i,* 5 qe qa' ne'nika'ałijji'
ke' María, hikke' hayiits jutsiqaxij pa'aj qu' łewhe'ye'yi'ij, kikhe'en iwkajitshen pa'aj. 6 Qa
łunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe i'ni' pa'aj ha' Belén, ke' María qa yamets pa'aj łahats'ij
qu' nanqala'x. 7 Qa nekfik'i pa'aj pa' yojo in ła's, qa yijuphełiji' pa'aj pe' penyilots qa
yiwhinjiju' pa' wakka łenexkutjiyij, qe hats ham pa'aj pa'qu' łetset'e pekhewe' łewhitil.

Pe' angelits qa pe' yejeł pe' kots'etets.

8 Meti'm ha' Belén pa'aj pe' uja'x kots'etets yejeł i'wiji' pa'aj pe' łełinhei in naja'xij
pa' ł'ejinqa'wet. 9 Qa te'nethinets pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pa'
łesa'x pa' Yatsat'ax'inij qa napjuyit'ipji' pekhewe'en. Qa qi in nijiwei pa'aj.* 10 Qa pa'
ángel qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł qe yakha' henka'xi'ł ewetsju' ka' ewi'ł qi
łe'wis witiihet, qa hikka' week qu' ni'sinheti'mkii* 11 qe hane'ej hats neki'ł ewetsfik'i na'
łetset'ii ka' David'ik'i, na' ewi'ł Eqiłina'x, hik nakha' Cristo Yatsat'ax'inij.* 12 Na'l ka'
jutsiqaxij qu' i'weni'ł na' omeła's, wetjuphe'łji' ne' penyilots qa weniwhinjiju' ne' wakka
łenexkutjiyij.—* 13 Qa hik pakha'aj qa laxa pekhewep iye olots angelits ewi'ł i'ni'łi' pa'
hayiits we'nethinetsju' pa'aj, qa yiwqinhetji'ha pa' Dios, qa yit'ijju': 14 —¡Qi'ija in łe'wis
pa' Dios i'ni' pa' les toxpha'mha! ¡Wit'ikesimeya'xłekii ha'ne sehe' ipji' pekhewe' qu'
netk'enetsha nakha'an!—* 15 Ma' qa in hats wapiletspha'mkii iye pe' angelits na' wa's, qa
pe' kots'etets yejeł qa yifaakateji' pa'aj: —Yape jiyamii ha' Belén qa jinte'wen pakha' nifel
ine'm iku'uj pa' Yatsat'ax'inij.— 16 Qa qi in itaqsunii pa'aj, ma' qa wo'oikii qa yi'wen pa'aj ke'
María qa pa' José qa pa' omeła's i'wji'ju' pa'aj pe' wakka łenexkutjiyij. 17 In yi'wen pa'aj,
ma' qa nifelimik'i week pa' yit'ijets pa'aj pa' ángel in t'ejuyets pa' omeła's. 18 Qa week
pekhewe' yepi'ye'ji'jij qa yitjułaxjiijpha'mkii pe' wekwek tefelhiti'yi'm pa'aj pe' kots'etets
yejeł. 19 Ke' María yaqsi'jija pa'aj week na'aj yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek łunyejeikii, ma'
qa yijamtijiijupkii.* 20 Qa pe' kots'etets yejeł in hats wapilkii pa'aj, qi in yiwqinhetji'ha
pa'aj pa' Dios, qe ta'łets week pekhewe' yepi'ye' qa yi'wen iye, qa hik łunye'j pakha' hats
tefelhiti'yi'm pa'aj.*

Pa' omeła's Jesús qa wetka'xii pe' witlijtsitjii.

---

* 1:78 Is 58:8; Jer 23:5; Zac 3:8; 6:12; Mal 4:2; Lc 24:49; Ef 4:8; 2P 1:19 * 1:79 Is 60:2-3 * 1:80 Lc 2:40 * 2:1 Mt 22:17; Lc 3:1 * 2:2 Mt 4:24 * 2:4 Lc 1:27 * 2:9 Lc 1:11; 24:4; Hch 5:19; 12:7 * 2:10 Mt 14:27 * 2:11 Mt 1:16,21; 16:16,20; Jn 4:42; 11:27; Hch 2:36; 5:31; 10:36 * 2:12 1S 2:34; 2R 19:29; 20:8-9; Is 7:11,14 * 2:14 Mt 21:9; Lc 3:22; 12:51; 19:38; Ef 1:9; Fil 2:13 * 2:19 Lc 2:51 * 2:20 Mt 9:8

21 Qa in yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe nełuts in tełuifik'i qa yisaxji' pa' łaxpa's
qa testi'yij qu' łiyi'ij Jesús. Hik aka' hayiits yit'ijets pa'aj pa' ángel ke' María qu' łiyi'ij in
mexente' iwkajitshen pa'aj.* 22 Ma' qa in yafits iye pa'aj pa' uja'x pe' nełuts pekhewe'en
qu' naqsiijkii qu' hik łunye'je' qu' mexe netetlij eku'uk'uiju' pe' witlijtsitjii, in ł'anye'jek
pakha' wenit'ij yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa neka'xii pa'aj pa' omeła's ne' qi witlijtsitjii
na' Jerusalén qe qa' netisij pa' Yatsat'ax'inij,* 23 in ł'anye'jek kakha' we'nika'ajji' yit'ij (ley)
pa'aj pa' Yatsat'ax'inij in yit'ij: —*Pakha' qu' nojo qu' wita'se' jukhew pakha'an yatsat'axij na'*
Yatsat'ax'inij.— *(Ex 13:2,12; Nm 11:13)* 24 Qa qu' nilanifi pe'qu' inqa'metetse'
ma' qa yaqsiijkii kakha' hats yit'ij pa'aj (ley) pa' Yatsat'ax'inij: —*wetsjuk pe'qu' k'iwukitetse'*
i'nłi'i qu' wetsjuk'e pe'qu' ofotets łelitse'.— *(Lv 12:6-8)**

Pa' Simeón qa yi'wen pa'aj pa' omeła's Jesús.

25 Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew na' witset Jerusalén łii Simeón, ha'ne jukhew yatsathen qa
yijayaanija iye pa' Intata. Notkitaxiikiiha qu' nanam pakha' qi qu' ni'fen ene' Israel. Pa'
Espíritu Santo i'nipji' pakha'an.* 26 Pa' Espíritu Santo qa yikfelitets in nite' wa'm qu' mexe
nite' ni'wene' pa' Cristo nukinju' hatse' pa' Yatsat'ax'inij.* 27 Pa' Simeón qa ikii pa'aj ne'
qi witlijtsitjii qe pa' Espíritu Santo hik pakha'łe in ta'łets. Qa pekhewe' ł'alhei pa' omeła's
Jesús in neka'xii qu' naqsiijkii pakha' hats wenit'ij pa'aj qu' net'ejuyets pa' omeła's, 28 pa'
Simeón weikuti'ł wetju'ł pekhewe'en pe' witlijtsitjiyifi qa tik'eyij pa'aj pa' omeła's, qa
iyinetspha'm pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: 29 —Hane'ej, Yatsat'axyij, yape exke'yi'ij qu' łe'wise'łe
qu' hats nawa'm ha'ne eqejkunenek, in łunye'jek kakha' hats łit'ij, 30 qe ene' yitooyija in
hats yi'wen ha'ne eqiłinkeye'j.* 31 Ha'ne hayiits łajilet pa'aj qu' ni'wen hatse' ene' week
witsetits. 32 *Hik qu' łunye'je' fetitjii qa' nanaliti'pji' pe' nite' Israel łelits,* *(Is 42:6)* qa' nata'łets
iye qu' niwqinhetji' pe' nite' Israel ha'ne etse't Israel.—* 33 Qa pe' ł'alhei pa' omeła's qa qi
in yitjułaxijpha'mkii pa'aj ekewe' wekwek yit'ij pa'aj pa' Simeón in t'ejuyets pa' Omeła's
Jesús. 34 Pa' Simeón ma' qa iyinipji' pa'aj pekhewe'en. Ma' qa yit'ijets pa'aj ke' María łenene
ha' Jesús: —Ek'en qeku'nek, ha'ne omeła's taqsijkitiyijkii qu' nata'łets qu' olotse' pe'qu'
nanamju'kii qa pe'qu' neniipha'mkiyek ene' Israel. Hik ha'ne iye qu' jutsiqaxi'ij pe'qu'
net'ejuyiju'ł,* 35 qe qa' netwenhetiyetsju' pa' łunyejeeyija pe' łaqjamtikineyejeikii pe' olots
wittawjets, qa akha'łe qa' qi qu' aats'e' qa qu' ika'metkii iye, María, hik qu' łunye'je' qu'
nat'atsjił'ejfik'i pa'qu' witqatsjikinet'e.— 36 Na'l iye pa'aj pe' ewi'ł profetaki' łii Ana, łasi' pa'
Fanuel'ik'i ta'łetsek pa'aj pe' ława'mhitsik'i pekhewe' ta'łetsek pa' Aser'ik'i. Pekhe'en hats
ława'mhi'ija pa'aj. Mexe inanyi' pa'aj in tewhe'yei qa wetsjuk tatsai (7) łeqe'ninqapitsij
pa' łewhe'ye' qa wa'm pa'aj, qa nite'łe tewhe'yei iye.* 37 Qa in hats wikiihale'ej pa'aj qa
yamijets ochenta y cuatro (84) łeqe'ninqapitsij. Nite' ikik'uifik'i pe' qi witlijtsitjii, qe
t'ithayi'yi'm yijat'ij pa' Dios nełuts qa najai iye, yaqsi'j jiijkii qa nite' tekji'ij qa iyiinjiija
iye pa'aj.* 38 Ma' qa pe' Ana qa namijets pa'aj pa' łunye'jkii, ma' qa yit'ijetspha'm pa'aj
łe'wisij pa' Dios, ma' qa nifelji'ijkii pa' omeła's, nifelji'ji'm week pekhewe' notkitaxik'ui
pakha' yiwejinfik'i hatse' na' Jerusalén.*

José qa pe' María qa pa' omeła's qa wapilii iye pa' łetset'ija Nazaret.

39 Ma' qa in hats week naq'axijipji' pa'aj in yaqsiijkii pekhewe' yit'ij pa'aj pa' Yat-
sat'ax'inij qu' nanaqsiijkii (ley), qa wapilii iye pa'aj ha' sehe' Galilea pa' łetset'ija Nazaret.*
40 Pa' omeła's qa hats qiyu' pa'aj qa hats t'uniyu' iye pa'aj, week nełuts t'ijayijfik'i pa'
łikfeliya'xkii, qa pa' łeqi'fenkeye'j pa' Dios qa i'nipji' pakha'an.*

Pa' Omeła's Jesús qa amanifi pe' qi witlijtsitjii.

---

* 2:21 Lc 1:31,59 * 2:22 Lv 12:6-8 * 2:24 Lv 5:11 * 2:25 Lc 1:6; 2:38; 23:51; Mr 15:43 * 2:26 Mt 2:12; Sal 89:48; Jn 8:51; He 11:5 * 2:30 Sal 119:166,174; Is 52:10; Lc 3:6 * 2:32 Is 9:2; 46:13; 49:6,9; Hch 13:47; 26:23 * 2:34 Mt 21:44; 1Co 1:23; 2Co 2:16; 1P 2:8 * 2:36 Lc 2:38; Hch 21:9; Jos 19:24; 1Ti 5:9 * 2:37 Lc 5:33; Hch 13:3; 14:23; 1Ti 5:5 * 2:38 Is 52:9; Lc 1:68; 2:25 * 2:39 Mt 2:23; Lc 1:26; 2:51; 4:16 * 2:40 Lc 1:80; 2:52

41 Pe' ł'alhei hayiitsłe yamji'jii ha' Jerusalén week ininqapits yaqsiijkii qa yamji'jets pe'
łe'sits nełuts Pascua.* 42 In hats doce (12) pa'aj łeqe'ninqapits pa' Jesús qa yamets iye
pa'aj łahats'ij qu' nami'łii pe' ł'alhei pa' Jerusalén, pakha' hats łunyejeiji'ij qa yamji'jets
pa' łe'wis nełu.* 43 Qa in hats wapiltaxkii iye pa'aj pekhewe'en, in hats week naxijik'i
pa'aj pe' łe'sits nełutsik'i, qa pa' omeła's Jesús qa amanji' pa' witset Jerusalén. Nite'
nikfe'lets pe' ł'alhei in amanji' pa' witset.* 44 Yumtitax qu' na'n ji'teje'm pekhewepe'
pekhewe' olots in ikkii pa'aj qa hats ewi'ł nełu pa'aj in ikijje'm in ikkii, qa yapełek qa
wo'taxiikii pa'aj qa nifaakantaxij pe' łejefets qa pe' nikfe'li'ł wetju'ł iye. 45 Qa hamłe
yi'wene' pa'aj. Ma' qa wapilijii pa'aj ha' Jerusalén qu' nowo'oikii. 46 Qa łunye'jkii pa'aj
in hats wetshetk'ewi'ł nełuts qa yi'weni' pa'aj ke' qi witlijtsitjiyifi, i'nji'ju' łeqewuk'u
pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. Tek'enets in iyetik'ui qa nifaakankii iye
pa'aj. 47 Week pekhewe' yepi'ye' pa'aj in iyet qi in yitjułaxijpha'mkii pa' łikfeliya'xets qa
in yasiinjiik'iha iye qa yeku'łjiik'i na'aj tafaakanhetiiji'ijtaxij. 48 In yi'wenij pa'aj aka'an
pe' ł'alhei qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa pe' łenene qa yit'ij: —Ya's, ¿inhats'ek
in eqfenyejeyi'łyij aka'an? Ha'ne atata qa yakha' qi in howotaxi'ł eikii qa qi iye in
łesł'ileheti'ł iye.—* 49 Ha' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in pekhel łamiłijji'kii in
łowotaxiłyiikii? ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łets in les łe'wis qu' ha'nifi ene' łetsi' na'
Tata?— 50 Qa pe' ł'alhei qa nite'łe nikfe'lik'i kakha' yit'ijets pa'aj.* 51 Ma' qa łijts'eyek pa'aj in
wapilkii qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret. Qi in tek'en pa' omeła's, tek'eenetsha pe' ł'alhei. Qa
ke' łenene yaqsi'jija pa'aj week na'aj yepi'ye'jiik'i ekewe' wekwek łunyejeikii.* 52 Pa' Jesús
hats t'ijaipha'mha pa'aj pa' łikfeliya'xkii qa pa' ł'a'j iye, qa yape'enha iye les in yisu'un pa'
Dios qa pe' jukhew pakha' łunye'j pa' Jesús.*

3

Pa' Juan Bautista qa hats i'nq'ijatshen pa'aj.
(Mateo 3:1-12; Marcos 1:1-8; Juan 1:19-28)

1 Pa' qi wittata Tiberio qa hats yamijets pa'aj quince (15) łeqe'ninqapitsij in wittata
pa' Roma. Pa' Poncio Pilato hikpa' gobernadorijek na' sehe' Judea, qa pa' Herodes
qa gobernadorijek na' Galilea, qa pa' łek'inij pa' Herodes łii Felipe qa gobernadorijek
pa' Iturea qa pa' Traconite, qa pa' Lisanias qa gobernadorijek pa' Abilinia.* 2 Pa' Anás
qa pa' Caifás hik pekhewe' uja'xłe in qitsji' in pa'il łatatal, hik pakha'aj pa' Dios qa
nithinetsju' pa' Juan ła's pa' Zacarías, in i'ni' pa' ham i'ni'i'.* 3 Qa pa' Juan qa ikijik'iju' pa'
łekuwe' pa' week haqqi' Jordán. Qa nifeli'm pe' week qu' nili'ij in yaqsiijkii pe' uł'ets qa'
nempuli'jju', hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. 4 Qa in ł'anye'jek pa'aj kakha'
we'nika'ajji' pa' witfaakanek łe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías in yit'ij pa'aj: —Ewi'ł pa' wit'ax
taya'yi'kii pa' ham i'ni'i', yit'ij: *"Aqsi'ji'łik'i pa'qu' łikheyije' pa' Yatsat'ax'inij. Qa' natsathen iye*
hasu'uj q'if'imme' pe'qu' ł'ikheijeye'. 5 *Week pa'qu' kiimiyetaxju' qa' nenenjiju' sehe'ye' qa' ł'ajaye'*
wetju'ł, week ne' utekui qa ne' utekui łelits qu' newetts'ejinhetifikii qa' week ł'ajaye' wetju'ł pa'
wit'ikheyi'j. Ne' q'if'imtax wit'ikheijei qa' nawattsathenket iye, qa ne' f'ulummik'i wit'ikheijei qa'
nete'nila'sju' qa' lememmi'ik'i iye. 6 *Week aka' wit'eseninye'j qu' ni'wen hatse' pa' łeqiłinkeya'x pa'*
Dios."— *(Is 40:3-5)* 7 Qa hik ta'łijupi' pa'aj pa' Juan
in yit'ijji'ju' pekhewe' olots nektaxii qu' nenimpulijinju': —¡Hik ejunyejeyi'ł q'oiq'oyits
łelits! ¿Łekpa' nefeliłi'm qu' łeke'ye' qu' ilati'łik'ui hatse' pa' qi iftsax ławak pa' Dios qu'
nanamtax?* 8 Manaqsiji'łju'ha yijat'ij pa'qu' ejunyejeyi'ił qu' yijaayi'ija qu' menink'aihiti'ł
hats'inha qa' ne'twenhetii, qa hasu'uj umti'ił qu' nelithiniłik'ui hatse' pa' qi ławak hatse'
pa' Intata qu' it' iłij: "Yekheweli'ł hata'łi'łets pa' Abraham'ik'i" qe yijaa'ija qu' hit'iłij ewets
pa' Dios in łeke' qu' naqsiijkii ene' utel qu' łelitsi'ij pa' Abraham'ik'i.* 9 Qa pe' witfejinetki'

---

* 2:41 Ex 12:11; 23:15; Dt 16:1-6 * 2:42 Dt 16:16-17 * 2:43 Ex 12:15 * 2:48 Mt 12:46; Lc 2:49; 3:23; 4:22
* 2:50 Mr 9:32; Lc 9:45; 18:34 * 2:51 Lc 2:19 * 2:52 Lc 2:40 * 3:1 Mt 14:1; 27:2 * 3:2 Jn 18:13,24; Hch
4:6; Mt 26:3 * 3:7 Mt 12:34; 23:33 * 3:8 Jn 8:33

qa hats we'nenijupju' pa' łefitets pe' najkakui. Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' najkak'e qu'
nite' łe'sitse' pe'qu' łeye' qa' newetfekinifi qa' netwumhitiiji'ju' pa' fe't.—* 10 Ma' qa pe'
olots jukhew qa efuts qa nifaakanij pa'aj: —¿Pa'n łiyek pa'qu' haqsiiłijkii?—* 11 Pa' Juan
qa yeku'ł pa'aj: —Pa'qu' nana'li'm wetsjuk'e ł'uihitjiyitse' qa netisij ewi'łe' pa'qu' wiikfi'
ham ł'uihitjiye'. Qa pa'qu' nana'li'm pe'qu' łaqatse' qa' netisij iye pe'ye' pa'qu' wiikfi' ham
łaqe'.—* 12 Qa nekets iye pekhewe' yijaninkii wekwek qu' nenimpulijinju' iye, pekhewe'en
qa yit'ijets iye: —Maestro, ¿pa'n qu' yeqfenyejeyi'ił yiwekek?—* 13 Ma' qa pa' Juan qa yeku'ł
iye: —Hasu'uj anhinłi'iłi' pa' hats uja'x pa' ł'ayajaxtiyiłijets qu' ijanini'łkii ekewe' wekwek.
— 14 Qa na'l iye pe' uja'x oq'ophełinetsilets qa nifaakan iye pa'aj: —Qa yekheweli'ł, ¿łekpa'
qu' haqsiiłijkiyek?— Qa yeku'ł iye pa'aj pa' Juan: —Hasu'uj aqani'łijkii pe'qu' e'lijeyi'ił ma'
qa' nełisij pe'qu' ł'astaye' pa'qu' ijiweikiti'łkii. Hasu'uj iye mowotk'oniłijkii iye qu' it'iłijets
qu' naqsiijkii pa'qu' uł'axe' pa'qu' hamtax uł'axe' qu' naqsiijkii. I'wejułeni'łij yijat'ij
pekhewe' qu' ajaleji'ji'ł in oq'ophełinetsiletsi'ł.— 15 Qa in łunyejeyek pekhewe' jukhew qa
efuts in na'l pakha' notkitaxiikii, qa week łatawjetsłeji' in watfaakanłeji'ij, yijamtijijets
pa' Juan qu' hik pakha'ye' pa' Cristo.* 16 Qa pa' Juan qa yeku'łik'i pa'aj aka'an, qa yit'ijji'ju'
pekhewe' week: —Yakha' k'empuujini'łji' ha'ne iweli'łe, qa pakha'łe teke'lenju' qu' nanam
hatse', pakha'an les t'un, t'anyipji', hik pakha' nite' ye'weju'łij iye qu' henit'ijji' pe'
łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii, pakha'an qa' nempuujini'łji'ek pa' Espíritu Santo qa pa' fe't
iye.* 17 Hats t'eku'mi'kii pe' łeqe tseyem qe qa' niwu'mpha'mkii qu' naqsijijji' pe' trigo
hats'inha pa' t'unik'i qa' niwu'mkii pe' ł'ajits. Qa pe' łoi qa' naqsi'j qa' nenifi pe' łextsi'ij, qa
pekhewe'łe ł'ajits qa' niwu'mji'ju'kii pa' fe't nite' yom.—* 18 Qa olots iye pekhewep iye nifel
pa' Juan in yakakłinij eke' łe'sits wi'tlijei pe' jukhew qa efuts iye. 19 Pa' Juan yaq'ayintaxij
iye pa'aj pa' tenek'enhei Herodes in łewhe'ye'ej pe' Herodías łewhe'ye'tax pa'aj pa' łek'inij
łii Felipe, qa week iye pekhewep iye uł'ets in yaqsiijkii yaq'ayintaxij iye pa'aj.* 20 Qa week
ekewe'en in hats uł'etstax in yaqsiijkii qa yukinets iye aka'an in yaqsiijkii: in yophe'ł pa'aj
pa' Juan.

Pa' Juan Bautista qa yimpuujin pa' Jesús.
(Mateo 3:13-17; Marcos 1:9-11)

21 Qa łunye'jkii pa'aj in nimpulijinju' pekhewe' olots pa' Juan, pa' Jesús qa wempili'j iye
pa'aj. Qa in mexe iyin pa'aj pa' Jesús, qa qhofii pa'aj na' wa's.* 22 Qa pa' Espíritu Santo qa
te'nilit'etsju' pa'aj qa i'nipji' hik łunye'jtax na'aj ofo'. Qa pa' wit'ax qa nokesji'pha'm pa'aj
na' wa's, qa yit'ij: —Akha' K'ayaasija qi in k'esu'un. Akha' qi in łets-sinheti'mkii.—*

Pe' ława'mhitsik'i pe' ta'łets pa' Jesucristo.
(Mateo 1:1-17)

23 In hats i'nju' pa'aj qu' nenfel eke' łe'sits wi'tlijei, pa' Jesús qa hats yamets pa'aj treinta
(30) pe' łeqe'ninqapits. Titijiti'yijets qu' ła'se' pa' José. Ta'łets pa' Elí, * 24 pa' Eli'ik'i pa'
łatata łii Matat. Pa' Matat'ik'i pa' łatata łii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' łatata łii Melquí. Pa'
Melqui'ik'i pa' łatata łii Jana. Pa' Jana'ik'i pa' łatata łii José. 25 Pa' Jose'ik'i pa' łatata łii
Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' łatata łii Amós. Pa' Amos'ik'i pa' łatata łii Nahúm. Pa'
Nahum'ik'i pa' łatata łii Esli. Pa' Esli'ik'i pa' łatata łii Nagai. 26 Pa' Nagai'ik'i pa' łatata
łii Maat. Pa' Maat'ik'i pa' łatata łii Matatías. Pa' Matatias'ik'i pa' łatata łii Semei. Pa'
Semei'ik'i pa' łatata łii Josec. Pa' Josec'ik'i pa' łatata łii Judá. 27 Pa' Juda'ik'i pa' łatata
łii Joanán. Pa' Joanan'ik'i pa' łatata łii Resa. Pa' Resa'ik'i pa' łatata łii Zorobabel. Pa'
Zorobabel'ik'i pa' łatata łii Salatiel. Pa' Salatiel'ik'i pa' łatata łii Neri. 28 Pa' Neri'ik'i pa'
łatata łii Melquí. Pa' Melqui'ik'i pa' łatata łii Adí. Pa' Adi'ik'i pa' łatata łii Cosam. Pa'
Cosam'ik'i pa' łatata łii Elmadam. Pa' Elmadam'ik'i pa' łatata łii Er. 29 Pa' Er'ik'i pa' łatata

* 3:9 Mt 7:19; Lc 13:6-9 * 3:10 Hch 2:37-38 * 3:11 Is 58:7 * 3:12 Mt 9:10-11; 21:31-32; Lc 5:29-30; 7:29; 15:1
* 3:15 Jn 1:19-20 * 3:16 Mt 3:11-12; Mr 1:7-8 * 3:17 Is 30:24; Mr 9:43,48 * 3:19 Mt 14:1,3; Mr 6:17; Lc 3:1
* 3:21 Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28-29 * 3:22 Sal 2:7; Is 42:1; Mt 17:5; Lc 9:35; 2P 1:17 * 3:23 Ta'łets pa' Elí: Ikji', María ta'łets pa' Elí.

łii Josué. Pa' Josue'ik'i pa' łatata łii Eliezer. Pa' Eliezer'ik'i pa' łatata łii Jorim. Pa' Jorim'ik'i
pa' łatata łii Matat. 30 Pa' Matat'ik'i pa' łatata łii Leví. Pa' Levi'ik'i pa' łatata łii Simeón. Pa'
Simeon'ik'i pa' łatata łii Judá. Pa' Juda'ik'i pa' łatata łii José. Pa' Jose'ik'i pa' łatata łii
Jonam. Pa' Jonam'ik'i pa' łatata łii Eliaquim. 31 Pa' Eliaquim'ik'i pa' łatata łii Melea. Pa'
Melea'ik'i pa' łatata łii Mena. Pa' Mena'ik'i pa' łatata łii Matata. Pa' Matata'ik'i pa' łatata
łii Natán. 32 Pa' Natan'ik'i pa' łatata łii David. Pa' David'ik'i pa' łatata łii Isaí. Pa' Isai'ik'i pa'
łatata łii Obed. Pa' Obed'ik'i pa' łatata łii Booz. Pa' Booz'ik'i pa' łatata łii Sala. Pa' Sala'ik'i
pa' łatata łii Naasón.* 33 Pa' Naason'ik'i pa' łatata łii Aminadab. Pa' Aminadab'ik'i pa' łatata
łii Admin. Pa' Admin'ik'i pa' łatata łii Arni. Pa' Arni'ik'i pa' łatata łii Esrom. Pa' Esrom'ik'i
pa' łatata łii Fares. Pa' Fares'ik'i pa' łatata łii Judá. 34 Pa' Juda'ik'i pa' łatata łii Jacob. Pa'
Jacob'ik'i pa' łatata łii Isaac. Pa' Isaac'ik'i pa' łatata łii Abraham. Pa' Abraham'ik'i pa'
łatata łii Taré. Pa' Tare'ik'i pa' łatata łii Nacor.* 35 Pa' Nacor'ik'i pa' łatata łii Serug. Pa'
Serug'ik'i pa' łatata łii Ragau. Pa' Ragau'ik'i pa' łatata łii Peleg. Pa' Peleg'ik'i pa' łatata łii
Heber. Pa' Heber'ik'i pa' łatata łii Sala. 36 Pa' Sala'ik'i pa' łatata łii Cainán. Pa' Cainan'ik'i
pa' łatata łii Arfaxad. Pa' Arfaxad'ik'i pa' łatata łii Sem. Pa' Sem'ik'i pa' łatata łii Noé. Pa'
Noe'ik'i pa' łatata łii Lamec.* 37 Pa' Lamec'ik'i pa' łatata łii Matusalén. Pa' Matusalen'ik'i
pa' łatata łii Enoc. Pa' Enoc'ik'i pa' łatata łii Jared. Pa' Jared'ik'i pa' łatata łii Mahalaleel.
Pa' Mahalaleel'ik'i pa' łatata łii Cainán. 38 Pa' Cainan'ik'i pa' łatata łii Enós, Pa' Enos'ik'i
pa' łatata łii Set. Pa' Set'ik'i pa' łatata łii Adán. Pa' Adan'ik'i łatata pa' Dios.

4

Pa' Jesús qa yamijets cuarenta (40) nełuts in i'ni'kii pa' ham i'ni'i'.
(Mateo 4:1-11; Marcos 1:12-13)

1 Pa' Jesús qi in topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa tepilik'uipha'm pa'aj ha' haqqi' Jordán
qa pa' Espíritu Santo qa yeka'xii pa' ham i'ni'i',* 2 qa yamijets pa'aj cuarenta (40) nełuts in
i'ni'kii. Qa pa' inwo'met qa yijaajintax pa'aj. Ham tuje' pa'aj pe' nełutsji' in i'ni'kii pa' ham
i'ni'i'. Ma' qa i'nk'ałe yoksi'wen in iyipkun. 3 Ma' qa pa' inwo'met qa yittaxijets pakha'aj:
—Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa it'ijets ene' ute qu' pani'ij.— 4 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —
Kekhewe' we'nika'ajji' yit'ij: *"Nite' ewi'łłe pa'qu' pane' qu' nił̨in pa'qu' jukhewe'."—(Dt 8:3)* 5 Ma'
qa pa' inwo'met qa yeka'xiipha'm pakha' les in toxpha'm ma' qa aje'eł yethinij pe' week
witsetits ha'ne sehe' epji'. 6 Qa yit'ijets: —Yakha' qu' k'ełisij enewe' łet'unhaxitstax qa
week iye aka' łe'sinyejeitax enewe' witsetits, qe yakha' hats heyesti'yij enewe'en, qa łeke'
qu' hetisij pakha' qu' hisu'un qu' hetisij.* 7 Qa hik ta'łijupi', qu' monokok'enyifi qa' iyinyii
ma' qa' week antsat'etsij enewe'en.— 8 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' Dios
łe'lijei yit'ij: *"Iyinii pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios. Ewi'łłe qu' aqsiijkii pa'qu' nit'ij."— (Dt 6:13)** 9 Ma' qa pa' inwo'met qa yeka'xii iye na' Jerusalén qa yeka'xiipha'm łesinje'eipha'm pe' qi
witlijtsitjii, qa yit'ijets iye pa'aj: —Qu' yijaa'ija qu' o' Dios Ła'se' qa' ilit'iiju' na' sehe', 10 qe
ke' we'nika'ajji' Dios łe'lijei yit'ij iye: *"Qa' nenukinju' ne' łaqa angelits qa' nejeł ewets," (Sal 91:11)* 11 qa yit'ij iye: *"Qa pe' łokoyei qa' net'eku'm e' hats'inha qa'nte' neqfe'metene' ne' utel ne' ef'iyei."— (Sal 91:12)* 12 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Yit'ij iye ke' Dios łe'lijei: *"Hasu'uj ijaajin pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios."— (Dt 6:16)* 13 Pa'
inwo'met in hats ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij iye in yijaajintax pa'aj, ma' qa mexe ikik'ui iye
pa'aj qe qa' nonotki'ets pakha' qu' niwemetsintaxij iye qu' nijaajin.

In i'nk'a i'nju' pa'aj qu' net'ithayii pa' Jesús pa' Galilea'ai.
(Mateo 4:12-17; Marcos 1:14-15)

14 Pa' Jesús qa wapilii iye pa'aj ha' Galilea topo'oj pa' łet'unha'x pa' Espíritu Santo.
Ma' qa weekij pe' witsetits na' sehe' Galilea in i'ye'ej wetju'ł pa'aj pa' łunye'j.* 15 Qa
i'nq'ijatshenjiifi pe' łe'lijtsitjiyits pe' witsetits, qa qi in yiwqinhetji' pekhewe' week.*

---

* 3:32 Mt 1:1-6 * 3:34 Gn 11:26-30; 1Cr 1:24-27 * 3:36 Gn 5:3-32; 1Cr 1:1-4 * 4:1 Lc 3:3 * 4:6 1Jn 5:19
* 4:8 Dt 13:4 * 4:14 Mt 9:26; Lc 4:37 * 4:15 Mt 4:23

Jesús qa yamii pa' Nazaret.
(Mateo 13:53-58; Marcos 6:1-6)

16 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' Nazaret, hik hakha' qi'i' pa'aj. Qa hayiitsłe yaqsi'j
jiijkii qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado) qa uyifi pa'aj pe' witlijtsitjii. Qa niipha'm
pa'aj qe qa' niyinenik'i ke' Intata łe'lijei.* 17 Qa testi'yij pa'aj pakha' łafaakanek pa'
profeta'ik'i Isaías. Qa mexe yejełiikii pa'aj pakha' yisu'un qu' niyinenik'i, qa yi'wen pa'aj
pakha' yiyinenik'i, qa yit'ij: 18 *—Na' łeqe Espíritu na' Yatsat'ax'inij i'nyipji', qe tsiwjutsiqen in*
tseqethenju' qe qa' henfeli'm eke' łe'sits wi'tlijei nekhewe' if'iljetsits. Ts'ukinju' qe qa' henfeli'm
qu' netwejinhetiikii nekhewe' wit'ophełiitax, qa' ni'wen wetju'ł iye nekhewe' puk'aletstax. Qa'
netwejinhetiikii iye nekhewe' qi in tawitjaxtiitax. * 19 *Qe qa' henfel iye pa'n łunye'j hatse' pakha'*
łeqe'ninqa'pji' pa' qi łeqi'fenkeye'j pa' Yatsat'ax'inij.— *(Is 61:1,2)* 20 Ma' qa yili'ij
in yejeł qa yepiletje'm iye pa'aj pa' witfaakanek qa tisij iye pa' yejełik'ui pe' witfaakanhei,
qa i'nju' pa'aj. Week pekhewe' i'nifi pe' witlijtsitjii qa nite' nitalket'ij in yejełju' pa'aj.*
21 Ma' qa iyet pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Hane'ej ha'ne nełuji' hats yafits aka' we'nika'ajji'
pa'aj łepi'ye'ełik'i.— 22 Qa week qi in łe'sitsik'i pe' łe'lijeyij pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii iye
pekhewe' yit'ij in qi in łe'sitsik'i, ma' qa yit'ijju' pa'aj: —¿Me nite' hik ha'ne ha' ła's ka'
José?—* 23 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Tsikfe'letsha qu' it'iłij yiwets iye kakha'
yi'niyayetsju' qe wenit'ij: "Weihetax metełinłe ete'm. Week kekhewe' k'impiye'ełij in
łaqsiiji'kii ha' Capernaum, aqsiiji'kii iye ha'ne etsetiitsija."—* 24 Qa yit'ij iye: —Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets in ham pa'qu' ewii'łe' profeta qu' qi qu' nineqju'nu qe yamtaxii na'aj
łetsetitsija.* 25 Qa yijaa'ija iye aka' qu' hit'iłij ewets kekhewe' łeqe nełutsji' ka' Elias'ik'i
olotstax kekhewe' wikiihaleiyik'i ha'ne Israel, hik aka'aj hik łunye'j qu' netit'oiji' na' wa's
yamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits qa ewi'ł k'itsje'm, qa qi in iyipkunju' ha'ne week sehe'.*
26 Qa ka' Elias'ik'i qa nite' ewii'łe' pe'qu' net'ukinhetiyii ke' wikiihaleyik'i Israel łeiłekiyik'i,
qe t'ukinheti'yii yijat'ij ke' ewi'łłe efu wikiihale' Sarepta łeiłeki', meti'm na' witset Sidón.
27 Qa hik łunye'j iye ha'ne Israel in olotstax kekhewe' i'nij ka' witja'me't lepra kekhewe'
łeqe nełutsji' ka' profeta'ik'i Eliseo. Qa ham pa'qu' ewii'łe' qu' nanaxpa'lij kekhewe'en,
qe ewi'łłe yijat'ij kakha' Naamán in naxpa'lij, Siria łeiłe'.—* 28 Qa week pekhewe' i'nifi
pe' witlijtsitjii qa qi in nayu'kii in yepi'ye' ek'i ekewe' wekwek. 29 Qa niyijupha'mkii pa'aj,
qa yukinik'uifik'i pa' witset, qa yeka'xii pa' koomo'oijo' pe' utek, hik pekhe' i'nipji' pa'
witset, ma' qekha niwu'mtaxiiju'.* 30 Qa pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'ł qa ikji'teje'm pa'aj
łeqewuk'u, qa ik iye.*

Pa' ewi'ł jukhew i'nji' pa' ewi'ł inwo'met.
(Marcos 1:21-28)

31 Pa' Jesús qa yamii iye pa'aj ha' witset Capernaum, i'ni' na' sehe' Galilea. Qa
i'nq'ijatshenji'ij week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii (sábado), 32 qa qi qa yitjułaxji-
ijpha'mkii pe' i'nq'ijatshenij qe in iyet hik łunye'j na'aj qi qe tenek'enhei.* 33 Qa na'l pa'aj
pe' witlijtsitjiyifi pa' ewi'ł jukhew i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax. Pakha'an qa tayai pa'aj
qi in t'unik'i in yit'ij pa'aj: 34 —Etswejinłi'ił. ¿Łekpa' łanami'ł yijii, Jesús Nazaret łeiłe'?
¿Ye' me hats łanami'łyii qu' etswuł'enheti'łju'? Yakha' tsikfe'l ewets pa'n ejunye'j: Akha'
eł'ewi'łłe in łatałiiha pa' Dios.— 35 Pa' Jesús qa yaq'ayinij pa'aj pa' inwo'met, qa yit'ijets:
—¡Ewuikitek qa' ma'ak'ui nakha'an!— Qa pa' inwo'met qa niwu'metsju' pa'aj sehe' pa'
jukhew łeqewuk'uji'ju' pekhewe'en, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj, qa nite'łe yeqfe'meten.*
36 Qa week qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qa yifaakateji', qa yit'ijju': —¿Pa'n łunyejei
ekewe' wi'tlijei? Qe ekewe'en na'li'm pa' łenek'enheye'jipji' qa pa' łet'unha'xipji' iye in

* 4:16 Lc 2:39,51; Hch 13:14-16 * 4:18 Mt 11:5; 12:18; Jn 3:34 * 4:20 Mt 26:55 * 4:22 Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 6:42 * 4:23 Mt 11:23; Mr 2:1-12; Jn 4:46-53 * 4:24 Mt 13:57; Mr 6:4; Jn 4:44 * 4:25 1R 17:1; 18:1; Stg 5:17 * 4:27 2R 5:1-14 * 4:29 Nm 15:35; Hch 7:58; He 13:12 * 4:30 Jn 10:39 * 4:32 Mt 7:28-29; Jn 7:46 * 4:35 Mt 8:26; Mr 4:39; Lc 4:39,41; 8:24

yukinfik'ikii pe' espíritu uł'ets, qa ikfik'ikii.— 37 Ma' qa pa' łeniihe't qa weekij in yamipji'
pe' metitsi'm witsetits.

Pe' łeqewketi' pa' Simón Pedro.
(Mateo 8:14-15; Marcos 1:29-31)

38 Pa' Jesús qa niipha'm pa'aj, ma' qa ikik'uifik'i pa'aj pe' witlijtsitjii, qa iki'łii qa uyi'łifi
pa'aj pe' łetsi' ha' Simón. Pe' łeqewketi' ha' Simón qi in wanqaats'e' qe qi'ij in iwilhan
pa'aj, ma' qa iyinijets pa'aj wete'm pa' Jesús qu' ni'fen. 39 Pa' Jesús qa t'upi'yetsju'
pa'aj pekhe'en qa yaq'ayinij pa' witwilhat, qa pa' witwilhat qa ikik'uifik'i pa'aj pekhe'en.
Pekhe'en qa aje'eł niipha'm pa'aj ma' qa yithayiki'im pa' łaq.

Jesús qa olots pe' niłinju' wanqaats'eju'.
(Mateo 8:16-17; Marcos 1:32-34)

40 In uiju' pa'aj pe' junu', ma' qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús week pekhewe' wanqaats'eju'
ławtshenyejeiłe wetju'ł. Qa t'eku'mipji'kii week pekhewe'en, ma' qa iłii.* 41 Qa olots iye
pe' ikik'uifik'ikii pe' inwo'metets, qa tayaiji'ij qa yitji'jij: —¡Akha' Łaa'sija pa' Dios!— Qa pa'
Jesús qa yaq'ayinłeji'jij, nite' yiwejini'm qu' niyet, qe pekhewe'en nikfe'lets in łakhaa'ija
pa' Cristo.*

Jesús qa ikijik'i pe' judiol łe'lijtsitjiyits in i'nq'ijatshen.
(Marcos 1:35-39)

42 Qa in hats nełukii iye pa'aj, pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset qa ikii pa' ham i'ni'i'.
Qa pe' olots jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa'aj, ma' qa in yafits'ii pa' i'ni' pa'aj, qa
yisu'untax qu' nenyejinju' hats'inha qu'nte' toxi' imets pekhewe'en. 43 Qa pakha'łe Jesús
qa yit'ijets pa'aj: —Nite' łeke' qu' ya'manełi'ikii hane'e'in qe les łe'wis iye qu' henfeljiimek
eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios nekhewep witsetits, qe hik aka'
he'yukinheti'yijetsju' ha'ne sehe' epji'.— 44 Ma' qa ikijik'i in nifel eke' ink'aihits wi'tlijei
pe' łe'lijtsitjiyits pe' judiol.*

5

Pe' witq'ehemkinel topolij pa'aj pe' witinhitjiyits.
(Mateo 4:18-22; Marcos 1:16-20)

1 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj pa' Jesús in i'ni' łotkoyek ke' kałi' Genesaret (Galilea). Qa qi
in puk'u'uk'ui pa'aj pe' olots jukhew qa efuts iye watkatitij wetepji' qe nexpiikeyu'uj
ke' łe'lijei pa' Dios.* 2 Pa' Jesús qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk witinhitjiyits wo'nophe'łi'ju'
pa' łotkoyek ke' kałi'. Ham ineji' qe pe' tenhitjiyii mexe t'ili'tjukii nimpuujinju' pe'
łeq'ehemkil. 3 Qa pa' Jesús t'ilitji'ju' pa'aj pe' ewi'ł pekhewe' witinhitjiyits pekhe'
łenhitjii pa'aj ha' Simón, qa yiyaji'ijets qu' les niwu'mijetsji' pa' akaptax. Ma' qa
i'nji'ju' pa'aj pe' witinhitjii, qa iyetik'ui qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts iye.* 4 In
yili'ij in iyet pa'aj, qa yiyaji'ets pa'aj ha' Simón: —Yape ma'ajiiji' na' les akaptax ene'
witinhitjii qa hikna' iwu'mi'łi'ju' ne' eq'ehemkili'ł hats'inha qu' eq'ehemki'yi'łju'.—* 5 Qa
ha' Simón qa yeku'ł pa'aj: —Maestro, hats najamet in qi in he'yithayiitaxi'ł qa hamłe
yeq'ehemkineli'ił. Qa hane'ej qa' heiq'ehemkiyi'łju iye qe łit'iłij yiwets.—* 6 Ma' qa
in hats teq'ehemkiiju' pa'aj, qa olots pe' łeq'ehemkinel pa'aj, qa hats k'esik'i pa'aj qu'
neniwk'itsinju' pe' łeq'ehemkil. 7 Ma' qa k'es k'ek'es yit'ij pa'aj pe' łokoyei in taya'yiikii
pa'aj pe' łeq'ehemkifetskii i'nji'ju'kii pekhep witinhitjii qe qa' nifenijiiji'. Ma' qa namii
pa' i'ni', qa week topolij pe' wetsjuk witinhitjiyits pe' łejits. Yaqaamij qu' nuyij. 8 In yi'wen
pa'aj aka'an ha' Simón Pedro, qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Me'niton
ye'mets, Yatsat'axyij, qe yakha' qi in yuł'ax.— 9 Qe ha' Simón qa week iye pekhewep
łenhifetsji' qi in niju's pa'aj in olots wiikfik'i pe' łejits łeq'ehemkinel. 10 Qa hik łunyejei

---

* 4:40 Mt 4:23; Mr 5:23 * 4:41 Mt 4:3; Mr 3:11-12 * 4:44 Mt 4:23 * 5:1 Jn 1:40-42; Nm 34:11; Dt 3:17; Jos 12:3; 13:27 * 5:3 Mt 13:2; Mr 3:9-10; 4:1 * 5:4 Jn 21:3-6 * 5:5 Lc 8:24; 9:33,49; 17:13

iye pa'aj pakha' łunyejei pekhewe'en ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Juan, łelits pa' Zebedeo,
hik enewe' łeq'ehemkifetskii pa'aj ha' Simón. Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj ha' Simón:
—Hasu'uj e'nijiwei. Hane'ej qa' eq'ehemki'yii ene' jukhew qa efuts iye.—* 11 Ma' qa in
hats yamijetspha'mkii pa' ł'isła'wet pe' witinhitjiyits, qa hikpa' yiwu'mi' pe' week, ma'
qa yijayan pa'aj pa' Jesús.*

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł i'nij pa' witja'me't lepra.
(Mateo 8:1-4; Marcos 1:40-45)

12 Ewi'ł pa' nełu pa'aj pa' Jesús in i'ni' pa'aj pa' ewi'ł witset, qa namii pa'aj pa' ewi'ł
jukhew wanqaats'e' weekij pa' ł'aj in i'nij pa' witja'me't lepra. Pa' jukhew in yi'wen
pa'aj pa' Jesús, qa wonokok'enju' yamitetsju'ha pa'aj łotkoyek pa' sehe', qa iyinets: —
Yatsat'axyij qu' isu'un, qa' łeke'ye' qu' enli'j ye'mju' ha'ne yawtshek.— 13 Pa' Jesús qa yijin
pa' łokoi qa t'eku'mets, qa yit'ijets: —Ehe, hisu'un. ¡Hane'ejija qu' etetli'jju'!— Qa hik
pakhaa'ijha qa naxpa'lij pa' łaatshektax pa' jukhew. 14 Pa' Jesús qa yiyajitaxetskii pa'aj, qa
yittaxijets: —Hasu'uj enfeli'm pe'ye'. Małi'ii qa' menethinets pa'qu' pa'iye'. Qa' eyijii
pa'qu' eqisit'e (ofrenda) qu' net'ejuyets in hats łetetlijju' qe hikka' inaqyaji'ij pa'aj ka'
Moises'ik'i, hats'inha qa week nenikfe'lets in hats łanaxpa'lijha ka' aja'me'ttax.— 15 Qa
week nełuts les qi in te'niihei pa'aj pa' Jesús. Ma' qa olootsija pa'aj pekhewe' namiikii
qe qa' nepi'ye'ija qa qu' nihaminheti'miikii iye pe' łaatsheitax. 16 Qa pa' Jesús qa ikji'jii pa'
ham i'ni'i' qu' niyinji'ij.*

Jesús qa yotshinju' pa' ewi'ł onqoktax.
(Mateo 9:1-8; Marcos 2:1-12)

17 Ewi'ł pa'aj pa' nełu pa' Jesús in yijatshen pe' jukhew qa efuts iye, i'nji'teje'm iye pe'
uja'x fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei ta'łiikii pe' week witsetits Galilea qa
pa' Judea, qa ha' Jerusalén iye. Qa pa' łet'unha'x pa' Yatsat'ax'inij Dios qa i'nji'teje'm pa'
Jesús qe qa' ninqiłinijkii.* 18 Ma' qa namii pa'aj pe' uja'x jukhew nekaxij pa' witiwhi'la'x
pa' ewi'ł jukhew onqok nite' p'e's. Qa yisu'untax qu' neka'xetsji' pa' i'ni' pa' Jesús
pe' wititsi'ifi. 19 Qa hamłe ł'ikheyi'ji'ij pa'aj qe olots pe' jukhew qa efuts iye. Ma' qa
wełijipji' pe' wititsi' qa yitju'etsju' pa' wankaajułiju'. Qa hikpa' yuihinijii pa' łewhi'la'x
pa' wanqaats'e'. Qa yetshenetsju' pa' łeqewuk'uji'ju' pe' jukhew pa' ł'ejuyi'jii pa' Jesús.
20 Pa' Jesús in yi'wen pa'aj pekhewe'en in nite' yeqeku', qa yit'ijets pa'aj pa' wanqaats'e':
—Jukhew, pe' ewuł'ets hats tewu'mhitii'ek'ui.— 21 Ma' qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa pe' fariseol iye qa yapełek pa'aj in yijamti'ets, qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j ha'ne
t'ejuyiju'ł pa' Dios kekhewe' yit'ij? ¿Pa'n łii pa'qu' łeke'ye' qu' niwu'm pe' witwuł'ets?
Ewi'łłe inek pa' Dios qu' niwu'm.—* 22 Qa pa' Jesús hatsłe nikfe'lets pe' łaqjamtikineyejeikii
pekhewe'en, qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek pe' atawjetsi'ł in yijamti'ets qu' hik aka'
łunye'je'? 23 ¿Pa'n łunye'j pa'qu' les nite' jutsitaxe' qu' jintit'ij: "Me pe' ewuł'ets hats
tewu'mhitii ek'ui," me i'nłi'i qu' jintit'ijets "eniipha'm qa' ma"? 24 Qa qu' enikfe'li'łets
hane'ej ha'ne Ła's na' Jukhew in na'li'm na' łet'unha'xijup ha'ne sehe' ipji' qe qa' niwu'm
pe' witwuł'ets.— Ma' qa yiyaji'etsju' pa' onqok: —Akha' hit'ij ewets, eniipha'm, ku'mi' na'
ewhi'la'x qa mapilii pe' etsi'.— 25 Qa hik pakhaa'ijha pa' wanqaats'e' qa niipha'm pa'aj qa
week yi'wenij pekhewe'en, qa t'eku'mi' pa' łewhi'la'x, qa wapilii pe' łetsi' qi in yiwqinhetji'
pa' Dios. 26 Qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pe' week qa yiwqinhetji' iye pa' Dios, ma' qa qi
in nijiwei pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne nełuji' ham łunyejeyi'iju'ł ekewe' jite'wen.—*

Jesús qa taya'yets pa' Mateo.
(Mateo 9:9-13; Marcos 2:13-17)

27 In yili'ij pa'aj ekewe'en pa' Jesús qa ikik'uifik'i pe' wititsi', qa yi'wen pa'aj pa' ewi'ł pe'
yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, łii Leví (Mateo). I'nju' i'nifi pe' wititsi'

---

* 5:10 Mt 14:27; 2Ti 2:26 * 5:11 Mt 4:20,22; 19:29; Mr 1:18,20; Lc 5:28 * 5:16 Mt 14:23; Lc 6:12 * 5:17 Hch 5:34; 1Ti 1:7; Mr 5:30; Lc 6:19; 8:46 * 5:21 Mt 23:2; Lc 11:53; Jn 8:3; Is 43:25 * 5:26 Lc 1:65; 7:16

pa' i'niji'kii in yijaninkii pe' wekwek. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Atsjayan.— [28] Pakha'an
qa niipha'm pa'aj, qa yiwu'młi'i pe' week ł'ithayijkititstax qa yijayan pa' Jesús. [29] Ma'
qa i'nk'ałe pa'aj pa' Leví qa yaqsiimijkii pa' Jesús pa' ewi'ł qi łekujii pe' łetsi'ii, qa olots
iye pekhewep yijaninkii pe' wekwek qa pekhewep iye jukhew in łekufetsij pa'aj.* [30] Qa
pe' fariseol qa pekhewep iye fariseol pekhewe' łeq'ikanenheyijji' ke' Moisés łe'lijei, qa
iyettaxijets pa'aj he' Jesús ł'ijatshenhei: —¿Inhats'ek in ekufetsi'łij qa iyafetsi'łij iye ne'
yijaninkii wekwek qa ne' qi iye pa' łewuł'ax?—* [31] Pa' Jesús qa yeku'łik'i pa'aj aka'an, qa
yit'ij: —Ne'ej ham yaats'eyi'iju' nite' wo'oikii pa'qu' weihetaxe' witeqjunhetits łeiłe'ye', qe
uja'xłe yijat'ij ne'ej wanqaats'eju' qa wo'oikii na'aj weihetax witeqjunhetits łeiłe'. [32] Nite'
tsamijju' ma' qa' haiya'yii ne' yatsathen, qe tsamijju' yijat'ij ma' qa' haiya'yii ne' uł'ets
hats'inha qu' nili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pe' łatawjets.—

Jesús qa tafaakanheti'yij in t'ejuyets na'aj yaqsiijkii in nite' tek (ayuno).
(Mateo 9:14-17; Marcos 2:18-22)

[33] Ma' qa titijiti'yijets pa'aj pa' Jesús: —He' ł'ijatshenhei ka' Juan Bautista yaqsi'j jiijkii
qa'nte' tekji'ijju' qa iyiinjiija iye, qa ne' fariseol ł'ijatshenhei iye qa hik kakha' łunyejei
iye, qa nekhewe'łe ijatshenhei qa nite' les qu' nili'ij in tek qa iya' iye.— [34] Qa pa' Jesús qa
yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —¿Me łeke' ekheweli'ł qu' nite' ekunheni'ił pe'qu' nanamii pa'qu'
witiwhe'yejiye' in mexe i'nji'teje'm pa' niwhe'yeyu' pekhewe'en? [35] Yamets hatse' pa'
nełuji' qu' newetkax pa' niwhe'yeyu', ma' qa hayitse' yijat'ij qu'nte' neteke'ju' pekhewe'
nełutsji' hatse'.—* [36] Qa nifeli'm iye pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qu' łunye'je': —Ham
pa'qu' niwjaf'itets łepk'eye'en pa'qu' ink'ayik'e witqhinawat'e ma' qa' nok'oyinij pa'qu'
hats ława'ma'xe' witqhinawat, qe qu' hik aka' łeqfenye'ji'ij ma' qa yiwuł'enhetłe pa'
ink'ayiktax, qa pa' łok'opłe' pa' ink'ayik qa les yiwuł'enhet pa' ława'ma'x. [37] Nite' łeke'
iye qu' ne'nenji' pa'qu' ink'ayik'e winoye' pe'qu' ława'mhitse' ełi'nil inqa'met ł'ajits, qe
pa'qu' ink'ayik'e winoye' ja'fijje'm ma' qa' week hamitse' pa'qu' winoyi'ik'i qa pe'qu'
ełi'nili'ik'i inqa'met ł'ajits. [38] Ma' qa hik ta'łijupi' qu' eni'łji' yijat'ij pa'qu' ink'ayik'e
winoye' qa pe'qu' ink'aiki'ye' iye ł'aje' ełi'niye', hats'inha qa' week łunyejeyi'ił yijat'ij.
[39] Qa ham iye pa'qu' niya'ji' pa'qu' ława'maxe'ji' winoye' qa' i'nk'ałe qa' ne'niyayuji' iye
pa'qu' ink'ayik'e winoye', qe yit'ij: "Ka' ława'maxji' hik kakha' in les yimax."—

6

Pe' ł'ijatshenhei qa teiłi'ijkii in nit'ijji' pe' łei trigo.
(Mateo 12:1-8; Marcos 2:23-28)

[1] Yamets pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús in ikji'teje'm pe' wit'enheiju'
qa pe' ł'ijatshenhei qa teyijkii in nit'ijji' pe' łei trigo (fooji'ij), qa yit'iji' łokoyei in yosja' qa
namju'kii pe' ł'ajits qa tuj pe' łoi. [2] Ma' qa pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek
in łaqsiiłijkii kakha' nite' łenexke'ej qu' nanaqsiijkii na'aj witwapiihijiiji' (sábado)?—* [3] Qa
yeku'łiju'ł pa'aj pa' Jesús: —¿Ye' me nite' łejełi'ł iye qu' iyineni'łik'i kakha' yaqsiijkii ka'
David'ik'i in qi in iyipkun? Kakha'an qa week iye ke' łijts'eyekkii,* [4] in uyetsji' pa'aj pe'
t'ejutshenheti'yets na' Dios qa t'eku'mi' qa tuj pe' pan testiitaxij na' Dios, ma' qa tisijets iye
pe' łijts'eyek ma' qa week tuji'ł pa'aj pekhewe' nite' łenexketaxij pa'qu' netuj, qe uja'xłe
yijat'ij pe' pa'il in łenexkeliji'm qu' netuj.— [5] Qa yit'ij iye pa'aj: —Ha'ne Ła's na' Jukhew
tenek'enhe'yipji' na' nełu witwapiihijii (sábado).—

Pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i.
(Mateo 12:9-14; Marcos 3:1-6)

[6] Ewi'ł iye pa'aj pa' nełuji' witwapiihijii (sábado), pa' Jesús qa uyifi iye pa'aj pe'
witlijtsitjii qa i'nq'ijatshen pa'aj, qa hik pekhe' qa i'nifi iye pa'aj pa' ewi'ł jukhew yisłax
pa' yiya'yik'i łokoyik'i. [7] Qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol iye qa

* 5:29 Lc 15:1 * 5:30 Mr 2:16; Hch 23:9 * 5:35 1S 2:31; Sal 37:13; Ec 2:16; 12:1; Lc 17:22 * 6:2 Ex 25:30; Lv 24:5-9 * 6:3 1S 21:6

ts'in pa'aj in yejełijju' pa' Jesús me yiłin tu'u in mexe witwapiihijiitax (sábado), qe
wo'taxiikii pa'qu' nit'ijets qu' uł'axe' in yaqsiijkii.* 8 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pa'aj
aka' yijamti'ets pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew yisłax pa' łokoyik'i: —Eniipha'm
qa' te'łun hane'e'in.— Pa' jukhew qa niipha'm pa'aj qa ikii.* 9 Pa' Jesús qa yit'ijji'ju'
pa'aj pekhewe'en: —Hisu'un qu' k'afaakani'ł: ¿Łekpa' łenexke'ej qu' jintaqsiijkii pa'qu'
nełuyeji' in witwapiihijii? ¿Me pa' łe'wis me i'nłi'i pa' uł'ax? ¿Me jitiłin pakhape'? ¿Me
i'nłi'i qu' jintewuł'enhetju'?—* 10 Ma' qa yejeł ji'teje'm pa'aj pe' week, qa i'nk'ałe qa yit'ijets
pa'aj pa' jukhew: —¡Ijin na' okoi!— Qa pa' jukhew qa yijin pa'aj pa' łokoi. Ma' qa hik
pakhaa'ijha pa'aj in hats łe'wisju' pa' łokoi.* 11 Qa pekhewe'łe'en qa qi in nayu'kii pa'aj,
ma' qa tafaakateitaxijju' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij pa' Jesús.

Jesús qa t'eku'miiji'kii pe' doce (12) ł'ijatshenhei.
(Mateo 10:1-4; Marcos 3:13-19)

12 Hik pekhewe' pe' nełutsji' pa'aj pa' Jesús in ikii pe' utek qa niyini'. Qa najamet
pa'aj in i'ni' iyinii pa' Dios.* 13 Ma' qa nełukii pa'aj qa taya'yets pe' week ł'ijatshenhei qa
t'eku'miiji'kii pe' doce (12) jukhew, qa hik pekhewe' qa łenqiyits apóstoles.* 14 Enewe'en
łiyits: Simón hikha' łeqiyij Pedro qa ha' łek'inijłe Andrés, Jacob (Santiago) qa ha' Juan,
Felipe qa ha' Bartolomé, 15 Mateo qa ha' Tomás, Jacobo (Santiago) hikha' ła'sek pa' Alfeo
qa ha' Simón łenqii iye Zelote,* 16 Judas hikha' ła'sek pakha' łii Jacobo (Santiago) qa pa'
Judas Iscariote, hik pakha' wotk'onijkii pa'aj pa' Jesús.

Jesús qa yijatshen pe' olots jukhew qa efuts.
(Mateo 4:23-25)

17 Pa' Jesús qa tepilik'uiju' pa'aj pe' utek łijts'eyekju' pa'aj pekhewe'en qa nametsju' pa'
łe'wisju' sehe' qa hikpa' tekeleni'ju', qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' olootsija ł'ijatshenhei
qa pekhewep iye qa les olootsija iye pe' pekhel ta'łji'kii na' sehe' Judea, na' Jerusalén qa
week pekhewe' ta'łiikii pe' łekuwelii pa' qi iweli' hik pakha' i'ni' iye pe' witsetits Tiro qa
Sidón.* 18 Pekhewe'en namii qe nexpiikeyu'uj qa namijii iye qu' nanpaliti'mju' pe' ławtshei
wetju'łkii. Qa pekhewe' yawtshetenkii pekhewe' uł'ets espíritus qa iłii iye pa'aj. 19 Qa week
iye pa'aj in yisu'untax qu' net'eku'mets pa' Jesús, qe pakha'an ta'łji'teje'm pa' ewi'ł qi
witt'unha'x qa yiłin pe' week.*

Pakha' yi'wejułenij yijat'ij pa' Dios.
(Mateo 5:1-12)

20 Pa' Jesús qa yejełipji' iye pa'aj pe' ł'ijatshenhei, qa yit'ij: —E'łe'sitsi'iłi'mkii
ekheweli'ł in if'iljetsitsi'ł, qe ekheweli'ł hats ła'ni'ł ji'teje'm na' tenek'enheiji' na'
Dios. 21 E'łe'sitsi'iłi'mkii pekhewe' qu' hane'ej niyipkuntaxju', qe ekheweli'ł hats
ł'iłini'łju' hatse'. E'łe'sitsi'iłi'mkii ekheweli'ł pe'qu' hane'ej napju', qe ł'ijuye'ełju' hatse'.
22 E'łe'sitsi'iłi'mkii ekheweli'ł qu' qi qu' i'napjaxtaxi'ł, qa qu' ewutshenheti'yi'łfik'i iye.
Qa qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' ene'lijeyi'ił qa qu' netutenhetii iye pa'qu' iyi'ił hik łunye'j
qu' wekwek łiye' qe ta'łijupi' in łijayani'ł ha'ne Ła's na' Jukhew.* 23 Qa hik pakha'
pa' nełuji' e'łe'sitsi'iłi'mkii ilit'iłijpha'mkii qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii, qe nakha' enisit'ił qi'ija
i'ni' na' wa'sji'. Qe hik łunyejei iye ke' łaqa'jteyik'i in hik łeqfenyejeyij iye kekhewe'
profetas'ik'i.* 24 Qa hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł yiwq'axin wekwek, qe hane'ej hats
ł'estiyiłij in e'łe'sitsi'łi'mkii. 25 Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł pekhewe' hane'ej iłinju', qe
ekheweli'ł qi qu' iyipkuni'łju' hatse'. Hiyee' e'newusitsi'ł ekheweli'ł pekhewe' hane'ej qi
in ijuyeju', qe qi qu' ika'metetsi'łkii hatse' qa qi iye qu' mapi'łju'. 26 Hiyee' e'newusitsi'ł

---

* 6:7 Lc 14:1; 20:20; Jn 8:6 * 6:8 Mt 9:4 * 6:9 Lc 14:3 * 6:10 Mr 3:5; 1R 13:4 * 6:12 Mt 14:23; Lc 5:16; 9:18,28 * 6:13 Hch 1:13; Mr 6:30 * 6:15 Mt 9:9 * 6:17 Mt 11:21 * 6:19 Mt 9:21; 14:36; Mr 3:10; Lc 5:17 * 6:22 Jn 9:22; 15:21; 16:2; He 11:26; 1P 4:14 * 6:23 Neh 9:26; Ez 2:1-7; Hch 7:52

ekheweli'ł, in nesu'uni'ł qa łe'sitsik'i iye łe'lijeyi'ł ej ene' week, qe hik aka' łunyejeyij iye ke' aqa'jteyi'łik'i kekhewe' yit'ij łetets qu' profetaye'.—*

Isu'uni'ł pe'qu' na'napjaxtaxi'ł e'm.
(Mateo 5:38-48; 7:12)

27 —Qa ekheweli'ł pekhewe' qu' nespi'ye', qa hit'iłij ewets: Isu'uni'ł pe'qu' ejuihifetsetaxi'ł, aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pekhewe' qu' na'napjaxtaxi'ł e'm. 28 Łe'sits e'lijeyi'iłets pekhewe' qu' uł'ets łe'lijeyetaxi'ł ewetskii qa' iyini'łipji'kii iye pekhewe' qu' nawitjitaxi'ł. 29 Qu' nana'l pa'qu' nilanje'm ewi'łe' ne' ekukii qa' łisijets iye ni'khep qu' nilanje'm iye. Qa qu' nana'l pa'qu' netka'mij pa'qu' e'ntilafit'e qa' iwejinłi'ij, qa qu' nisu'un iye qu' neka'x pa'qu' uihitjiye' qa' łisij iye qu' neka'x. 30 Week pa'qu' niyinij ewets pe'ye', qa' łisij, qa pa'qu' netka'mij pa'qu' antsat'axij, qa' hasu'uj iyinijets qu' nenpilet ewets iye. 31 Qa pa'qu' isu'uni'ł qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pekhewepe', qa' hik pakha' qu' aqsi'ji'łi'mijkii. 32 Qu' uja'xe'łetax qu' isu'uni'ł pekhewe' qu' nesu'uni'ł, ¿me qa hats pakha' ejunyejeyi'ł? Qe nekhewe' mexe na'l pe' łewuł'ets hik łunyejei iye aka'an uja'xłe in yisu'un pekhewe' qu' nisu'un nekhewe'en.* 33 Qu' uja'xe'łetax qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pekhewe' qu' łe'wise' pa'qu' naqsi'ji'ł e'mijkii, ¿me qa pakha' ejunyejeyi'ł iye? Qe hik aka' iye yaqsiijkii nekhewe' mexe na'l pe' łewuł'ets. 34 Qa qu' uja'xe'łetax qu' anatkinheni'łets pe'ye' pekhewe' qu' umti'ił qu' nenpileti'ł ewets iye, ¿me qa pakha' ejunyejeyi'ł iye? Qe hik aka' łeqfenyejei łewek iye ene' mexe na'l pe' łewuł'ets in yatkinhenetskii pekhewep iye na'l pe' łewuł'ets, qe qa' nijanin pakha' hats uja'x pe' tanatkinhe'yij.* 35 Aka' yijat'ij ejunyejeyi'ił, isu'uni'ł pekhewe' qu' ejuihifetsetaxi'ł, łe'wis pa'qu' aqsiiłi'mijkii, łisi'łij qu' nanatkinheyu'uł ewets qa hasu'uj onotki'iłiikii qu' nenpileti'ł ewets iye. Ma' qa pa'qu' enisit'i'ił qa' qiye', qa' ninikfe'l iye in łelitsił'ejha na' Dios toxpha'm, qe nakha'an qi in neq'eletij iye nekhewe' nite' t'esiji'yij na'aj tistaxij qa uł'ets iye.* 36 Les łe'wis qu' eq'iltinhetsi'ił in łunye'jek na' Atata'ał in qi in eq'iltinhetsax.—*

Hasu'uj ejefitki pekhewepe'.
(Mateo 7:1-5)

37 —Hasu'uj it'iłijets qu' uł'etse' pekhewepe' hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'iłij ewets qu' uł'etsi'ił. Hasu'uj it'iłijets qu' les łe'wise' qu' nattanithenhetii pakhape', hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'iłij ewets qu' les łe'wise' qu' atanithenheti'yi'ł. Iwejinłi'ił pekhewe' qu' naqsi'jtaxi'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe', hats'inha qu' niwu'mjii'ł ek'uyek pa' Intata pe' ewuł'etsi'ł.* 38 Łisłi'iłij pa'qu' hami'im pekhewepe' qa na' Dios qa' hikna' qu' nata'łets qu' les olotse' pe'qu' esti'yi'łij. Yoponhetij pa'qu' eqe ti'naje' qa' naqat'etijik'iju' iye qa' naqfiijik'iju' iye qa qi qu' tsektsek'i'ijha, qe pakha' łuk'e' pa' eqe ti'najij pekhewe' ł'ihinij qa' hik łuk'eyeji'jek pa'qu' ti'naje' pe'qu' esti'yij.—* 39 Pa' Jesús qa yeni' pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi', qa yit'ij: —¿Me łeke' pa'qu' puk'ale' qu' nojo'ok'oi pakhape' iye puk'ale'? ¿Me nite' week qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye'?* 40 Ham pa'qu' ewi'łe' wit'ijatshenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa maestroye', qa qu' nanq'axiji'pji' pekhewe' qu' net'ijatshenhetiyij ma' qa hik łunye'je' pa'qu' łaqa maestroye'.* 41 ¿Qa inhats'ek in łenjusij na' ejefe in i'nji' łoto' na' jup'el qa akha' qa nite' łetetju'sij in i'nji' ne' oto' na' qi'ik'i najak? 42 ¿Qa pa'n łunye'j qu' it'ijets na' ejefe: "Yejefe, etswejinij qu' hiwu'm ek'ui na' jup'el i'nji' ne' oto'" in akha' nite' łi'wenetsju' na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto'? ¡E'jtitsaxłe hik ejunye'j qu' wetsjuk'e ejusitse'! Ojo'oj yijat'ij qu' iwu'm na' qi'ik'i najak i'nji' ne' oto' ma' qa' i'wenetsju' yijat'ij qu' iwu'mik'ui na' jup'el i'nji' ne' łoto' na' ejefe.—

Ne'ej najkak jutsiqetsij ne'ej łei.
(Mateo 7:17-20; 12:34-35)

---

* 6:26 Jer 5:12-13; 6:13-15; Mi 2:11 * 6:32 Mt 5:46 * 6:34 Pr 19:17; Mt 5:42; Lc 14:12-14 * 6:35 Mt 5:45; Lc 1:32 * 6:36 Mt 5:7,48; Stg 5:11 * 6:37 Mt 6:14; 18:23-35; Lc 23:16; Hch 3:13 * 6:38 Sal 79:12; Is 65:6-7; Jer 32:18; Mr 4:24 * 6:39 Mt 15:14 * 6:40 Mt 10:24; Jn 13:16; 15:20

43 —Qe ham pe'qu' najkak'e qu' łe'wise' qa' uł'etse' pe'qu' łeye'. Qa pe'qu' uł'ax najkak'e
qa nite' łeke' qu' łe'sitse' pe'qu' łeye'. 44 Week ene' najkakui jutsiqetsij ne'ej łei. Nite'
łeke' qu' nata'łets ne'ej higo pe'qu' ti'ye'. Nite' łeke' iye qu' nata'łets iye ne'ej uwa pe'qu'
newekitetse'. 45 Na'aj łe'wis ene' jukhew qa efuts iye, qa yit'ij pe' wekwek łe'sits qa pa'qu'
łunye'je' iye łe'wis, qe ta'łiiju' pa' łatawe'j in łe'wis. Qa na'aj uł'ax ene' jukhew qa efuts
iye, qa yit'ij pe' wekwek uł'ets qa pa'qu' łunye'je' iye uł'ax, qe ta'łiiju' pa' łatawe'j in uł'ax,
qe pa' topo'oj pa' łatawe'j qa hikpa' nekii łeji'.—

Pe' wititsi' na'l pe' łetuk qa pe' wititsi' ham łetuk'e.
(Mateo 7:24-27)

46 —¿Qa inhats'ek in łit'iłij yiwets, "Yatsat'axyij, Yatsat'axyij," qa nite' łaqsiiłijkii na'aj
hi'ttaxi'łij ewets?* 47 Hane'ej qa' henfeli'ł e'm aka' ewi'ł hik łunye'j pakha' qu' nenek
yiwets qa tsepi'ye' iye qa yaqsiijkii pa'qu' hit'ij. 48 Hik łunye'j pa'qu' ewi'ł jukhewe' in
yaqsiijkii pe'qu' łetsi'ye'. Yojo in ti'jik'ui qa yakaptinik'ui. Qa yamiiju' pa' t'un sehe'. Qa
hikpa' qa yaqsi'jipji' pe' łextuk'ij. Qa qitax pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi in t'unik'i pa' iweli'
qa pe' łeqe t'uyuyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', qa nite'łe nopłetju' qe yijanit'ax
in we'nithayiki. 49 Qa pa'qu' nespi'ye'tax qa nite'łe yaqsiijkii pa'qu' hit'ij, qa hik łunye'j
pa'qu' ewi'łe' jukhew in yaqsiijkii pe'qu' łetsi'ye'. Qa yenłi'ipji' pa' sehe' nite' t'un qa ham
łextuk'i'ij. Qa qi pa'qu' haqqi'ye' qa ikifi qa qi iye in t'unik'i pa' iweli', ma' qa pe' łeqe
t'uyuyits qa yeqsilanje'mkii pe' wititsi', ma' qa aje'eł nopłetju' qa week yiwuł'enhet.—*

7

Pa' Jesús qa yiłin pa' łeqejkunenek pa' ewi'ł Roma łeiłe'.
(Mateo 8:5-13)

1 Pa' Jesús in yili'ij pa'aj in iyetik'ui pe' jukhew qa efuts iye, ma' qa ik pa'aj qu' namii ha'
Capernaum. 2 Hikha' qa i'ni' pa'aj pa' ewi'ł qi wanqaats'e' hats niwamhiyu' łeqejkunenek
pa' ewi'ł centurión,* hik pakha' qi in yisu'un pa'aj in łeqejkunenek. 3 Pa' centurión in
yepi'ye' pa'aj in tenifaakateji' pa' Jesús, ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x pekhewe' tenek'enhei
judiol qu' niyinijets qu' nanamii qa' niłini'm pa' łeqejkunenek pakha'an. 4 Pekhewe'en
in yamii pa'aj pa' Jesús, qa qi in iyinijets pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' centurión les łe'wistax
qek iftits'ets wat'ij 5 qe hakha'an hik hakha' qi in yisu'un ha'ne initset. Qa hikha' iye
inqaqsijkinenijkii ke' yilijtsitjiyi'ł.—* 6 Pa' Jesús qa yijayan pa'aj pekhewe'en. Qa in hats
metitsi'm pe' łetsi' pa' centurión qa aje'eł nukiniju'ł pe' uja'x pe' łejuwaikal qu' nit'ijets:
—Yatsat'axyij, yape hasu'uj me'nithayi'metenłekii, qe nite' ye'weju'łiju'ł qu' uyifi ene'
yitsi'. 7 Qa hik ta'łijupi' in nite' yakha'ija iye qu' henek eju'ł, itłi'ij pa'qu' e'lijeye', qa
na' yeqejkunene'k qa' iła'xe'.* 8 Qe yakha' iye na'l ne' tenek'enhe'yipji', qa yakha' iye qa
na'l ye'm ne' heinek'enhe'yipji' ek oq'ophełinetsilets, qe hit'ijets na'aj ewi'ł, "Ma", ma'
qa ik. Qa qe hit'ijets iye nikhapij, "Te'łun", ma' qa nek iye. Qa na'aj hiyaji'ijets ha'ne
yeqejkunene'k qu' naqsiijkii, qa yaqsiijkii.— 9 Pa' Jesús in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa
qi in yitjułaxijpha'm pa'aj. Qa tetwek'elaxiju'ł pa'aj pe' olots nijayanik'i, qa yit'ijji'ju' pa'aj:
—Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in hami' iye ha'ne week Israel pa'qu' hi'weni' qu' hik łunye'je'
ha'ne jukhew in qi in nite' inqeku'.— 10 In wapiltaxii iye pe' wititsi' pekhewe' wit'ukinhei,
qa yi'wen pa'aj pa' witqejkunenek in hats t'un.

Pa' Jesús qa yiłin pa' ła's pe' wikiihale' in hats wa'mtax.

11 Qa in hats ł'anu'upji' iye pa'aj ekewe'en, pa' Jesús qa ik iye qa yamii pa' ewi'ł witset
łii Naín. Qa łijts'eyek pa'aj he' ł'ijatshenhei qa olootsija iye pekhewep iye. 12 Ma' qa in
hats k'esitsiyu'etsha pa'aj pa' łeji' pa' witset, qa weikutijiju'ł pe' yeka'x qu' netijik'ui pa'
ewi'ł wa'm pa'aj, ewi'łłi'i' in ła's pe' efu qa wikiihale' iye. Olots iye pa'aj pe' nijayanik'i
tetseti'yi' pa' witset.* 13 Pa' Yatsat'ax'inij in yi'wen pa'aj pe' efu qa qi in neq'eletij pa'aj,

---

* 6:46 Mal 1:6 * 6:49 Ez 13:10-16 * 7:2 Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophełinetsilets, Roma łeiłe'. * 7:5 Hch 10:22 * 7:7 Sal 107:20; Mt 8:16 * 7:12 Jue 11:34; Lc 8:42; 9:38; He 11:17

ma' qa yit'ijets pa'aj: —Mapkitek.—* 14 Ma' qa ikets pa'aj pe' łejiiki' pa' wa'm ham łit'oye'
qa t'eku'mets, qa pe' yeka'x qa tekelenijju'kii pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijetsju' pa' wa'mtax:
—Jutjana'x, akha' hit'ij ewets. ¡Eniipha'm!—* 15 Ma' qa pa' wa'mtax qa niipha'm pa'aj qa
i'nju', qa iyet pa'aj. Qa pa' Jesús qa tisij pa'aj pe' łefti'.* 16 In yi'wen pa'aj aka' łunye'jkii ma'
qa week in qi in nijiwei pa'aj. Qa yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Dios. Qa yit'ijju' pekhewe'en: —
Hats nam inwets ha'ne qi profeta.— Qa yit'ijju' iye pekhewe'en: —Pa' Dios hats nametsju'
ha'ne łetset qu' ni'fen.—* 17 Weekij pa' sehe' Judea qa pe' łekuweliikii iye witsetits in i'ye'ej
wetju'ł pa' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.

Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa namii pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 11:2-19)

18 Pe' ł'ijatshenhei pa' Juan Bautista qa nifelimik'i pa'aj week ekewe' wekwek. 19 Qa
pa' Juan qa taya'yets pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' ł'ijatshenhei, qa yukinii pa'aj pa' Yat-
sat'ax'inij, qu' nanfaakanijha pa'aj, qa' nit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' hats jutsiqaxik'ui
qu' nanam, me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui pakhape' iye?—* 20 Pe' jukhew in hats yamii pa'aj
pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Ha' Juan Bautista ts'ukini'ł ei, qa yit'ij ei: "¿Me hik akha' pa'
hats jutsiqaxik'ui qu' nanam? ¿Me i'nłi'i qu' honotki'iłik'ui pakhape' iye?"— 21 In i'nk'a
namets pa'aj pekhewe'en qa hik pakhaa'ijha pa'aj pa' Jesús in niłinju' pe' olots pekhewe'
taja'meteiju' qa pe' pekhel yaats'e'eju'kii, qa pe' i'ntaxji' pe' espíritu uł'ets qa yi'wenkitkii
iye pe' puk'aletstax.* 22 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijets: —Yape mapiliłii ha' Juan
Bautista qa' enfeli'łi'm aka' łi'weni'ł qa aka' łepi'ye'ełik'i iye. Enfeli'łi'm *ene' puk'aletstax*
qa hats yi'wenkii, *(Is 35:5)* ene' onqokitstax qa hats t'otsjo' qa ene' otshimetetstaxju'
qa hats otshimetsitsju' iye, enewe' i'nij ka' witja'met lepra qa hats naxpa'lij iye, ene' nite'
yepi'ye'taxkii qa hats yepi'ye'kii, hekhewe' hats naxtaxju' qa iłii iye, qa *enewe' if'iljetsits qa*
tefelhiti'yi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x nite' yili'ij. *(Is 61:1)** 23 Qa łe'wisi'mkii
pakha' qu' nite' na'nayu'ye' yi'ij ye'm pe'ye'.— 24 In hats ikkii pa'aj pekhewe' ł'ukinhei
pa' Juan Bautista, qa pa' Jesús qa iyetik'ui pa'aj pe' jukhew qa efuts in t'ejuyets pa' Juan
Bautista, qa yit'ij pa'aj: —¿Łekpa' łami'łijii pa'aj qu' i'weni'łi' ha' ham i'ni'i'? ¿Me fapuk
pe'qu' nime'lejit pa'qu' t'uni'ik'i? 25 Qa qu' nite'ye', ¿łekpa' łami'łijii qu' i'weni'ł? ¿Me ewi'ł
pa'qu' jukhewe' qu' neqhinataji' pe'qu' inyetetse' witqhinatai? Ekheweli'ł łenikfe'li'łets
nekhewe' yeqhinataji' ke' łe'sits qa inyetets iye, qa qi iye in łe'sitsju' in ham hamitsi'im
qa i'nifi nekhewe' łetsil ne' wittatal. 26 Qa qu' nite'ye', ¿łekpa' łami'łii qu' i'weni'ł? ¿Me
ewi'ł pa'qu' profetaye'? Ehe, yijaa'ija in ewi'ł profeta, qa lesłe in qiji' nite' hik łunyejei
kekhewep profeta'ik'i.* 27 Ha'ne Juan Bautista hik ha'ne t'ejuyets kakha' we'nika'ajji' in
yit'ij: *"Jeł qeku'nek, yakha' hiwathayinket ek'ui hatse' nakha' yukine'k qa' hikna' najilet'ek'ui*
pa'qu' ikheyi'je'." *(Mal 3:1)** 28 Yakha' hit'iłij ewets in week pekhewe'
nekfik'i ta'łets ne'ej efu in ham pa'qu' nat'anipji' ha' Juan Bautista in qiji'ha. Qa pakha'łe
qu' nite' qiyetaxji' pe' i'nji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios qa t'anipji' ek hakha'an.—
29 Week pe' jukhew qa efuts qa pekhewe' iye yijaninkii pe' wekwek t'ejuyets pa' Roma in
yepi'ye' pa'aj, ma' qa nikfe'lets pa' Dios in hats yaqsiijkii in hats yatsathen pekhewe'en,
qe nimpuujinju' pa'aj pa' Juan.* 30 Qa pekhewe'łe fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa nite' nimpuujinju' pa'aj pa' Juan Bautista, qe pekhewe'en nite' t'eku'miju'ł
yuten pakha' yisu'untax pa' Dios qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewe'en.* 31 Ma' qa yit'ij pa'aj
pa' Jesús: —¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' enewe' hane'ej łahats'ij? ¿Łekpa' qu'
hik łunyejeye'? 32 Hik łunyejei ne'ej omehets qe i'niju'kii na'aj joofji'ju' qe t'otoijo' qa

---

* 7:13 Mt 20:34 * 7:14 Mt 11:5; Mr 5:41; Lc 7:22; 8:54; Jn 11:43; Hch 9:40 * 7:15 1R 17:23; 2R 4:36 * 7:16 Mt 5:16; 21:11; Lc 1:68; 2:20; 5:26; 7:39; 13:13; 23:47; Hch 4:21; 11:18; Dt 18:15; Jn 7:40 * 7:19 Jn 4:25; 6:14; 11:27; Ro 5:14; He 10:37 * 7:21 Mt 4:23; 9:30; 12:22; Mr 1:34; 8:25; Lc 18:42; Jn 9:7 * 7:22 Is 29:18; Lc 4:18 * 7:26 Mt 14:5; Lc 1:76; 20:6 * 7:27 Mt 11:10; Mr 1:2; Lc 1:17 * 7:29 Mt 21:32; Lc 3:12; Hch 18:25; 19:3 * 7:30 Mt 21:25,32; 22:35; 23:13; Lc 10:25; 11:45-46,52; 14:3; Mr 7:9

taya'yi'ł wetju'łkii ne'ej ł'otoihifetsju', qa yit'ijiikii: “In hifuyutaxi'ł e'mik'i ne' foj qa
nite'łe ł'otoyi'ł. Hijitaxi'ł e'mik'i ke' if'iljetsitsik'i witlijtsinel qa nite'łe łapi'łju'.” 33 Qe in
nam ha' Juan Bautista qa nite' tuj pa'qu' pane', nite' iya'ji' iye pa'qu' winoye', qa ekheweli'ł
qa łit'iłij: “I'nji' pa' ewi'ł inwo'met.”* 34 Qa in nam ha'ne Ła's na' Jukhew qa tek qa iya'
iye. Qa ekheweli'ł qa łit'iłij: “Jeł qeku'ni'łek na' jukhew hayits qa ekuna'x qa iyana'x iye,
qi iye in łejuwaika' ne' yijaninkii eke' wekwek qa ne' qi iye in uł'ets.”* 35 Qa pakha'łe qi
łikfeliya'xkii pa' Dios qa jutsiqaxłi'ij pa' łunyejei pekhewe' week hats łelitsij.—

Jesús qa i'ni' pe' łetsi' pa' ewi'ł fariseo łii Simón.

36 Ewi'ł pa' fariseo t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús qu' netekiłi'ju' pe' łetsi'ii. Ma' qa yijayanii
pa'aj pe' łetsi'ii, qa i'nijupju'kii pa' łekula'x.* 37 Pakha' witset na'l pa'aj pe' ewi'ł efu qi in
uł'ax. Pekhe'en in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in mexe i'nijupju' pa'aj pa' mesa in teki'ju'
pe' łetsi'ii pa' fariseo. Ma' qa namets pa'aj teneyij pa' ewjisii topo'oj pe' łejiiki' ta'łets
na'aj alabastro.* 38 Pekhe'en ip pa'aj ł'anu'ui i'nii pa' Jesús qa pe' łet'ilii qa tsapetsju'kii
pe' łef'iyei pa' Jesús, ma' qa nili'jijju' pa'aj pe' ł'ewkujits qa tu'je'm iye pa'aj pe' łef'iyei
qa i'nk'ałe qa yatsi'yipji' pa'aj pa' ewjisii pe' łef'iyei pa' Jesús.* 39 Qa pa' fariseo pakha'
t'eqe'mets pa'aj pa' Jesús in yi'wenij pa'aj aka'an, qa yit'ij in iyet pa' łatawe'j: —Qek
yijaayi'ija qek profetaye' ha'ne jukhew ma' qekha nenikfe'ltaxets pa'n łunye'j nekhe'
efu t'ekumetskii, nekhe'en uł'ax.—* 40 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' fariseo: —
Simón, na'l ka' tseqitijineyu'uj ewets.— Qa yeku'ł pa'aj pa' fariseo: —Enfel ye'm, Maestro
pakha'an.— 41 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Wetsjuk pe' jukhew t'eku'mi' pe' łaq'astai pa'
ewi'ł jukhew inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai. Ewi'ł pa' t'eku'mi' pe' quinientos (500)
denarios† qa pakhap iye qa cincuentałe (50) pe' t'eku'mi'.* 42 Pekhewe'en qa nite'łe
weju'łij qu' nijanin, qa pa' inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai qa yiwejinłe qu'nte' nijanine'
pe' ł'ekumhifkinel pe' wetsjuk. Qa hane'ej qa' enfel ye'm, ¿łek pakha' enewe' wetsjuk
pakha' les qi in yisu'un pa' inq'eku'mhini'kii pe' łaq'astai?—* 43 Qa yeku'ł pa' Simón: —
Humtitax pakha' les olots ł'ekumhifkinel qu' hik pakha'ye' pakha' les in yisu'un.— Qa
yit'ij pa'aj pa' Jesús: —Hats i'woyaxijik'iha.— 44 Ma' qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets pa'aj
pe' efu qa yit'ijets pa'aj pa' Simón: —¿Me hats łi'wenij ene' efu? In k'uyifi ene' etsi'
qa nite' łesłisij pa'qu' iweli'ye' qu' himpulijinji' ene' yif'iyei. Qa ene'łe efu qa nili'jijju'
ene' yif'iyei ke' łet'il qa yit'iji' in yisłatij ne' ł'ewkujits.* 45 Nite' łesłu'je'm iye, qa ene'łe
efu, in i'nk'a hente'nuiteje'm, qa nite' yili'ij tu'je'mkii ene' yif'iyei.* 46 Nite' ł'atsiyipji'
aceitiye' ha'ne yijiła', qa ene'łe efu qa yatsi'yipji' ka' ewjisii ene' yif'iyei.* 47 Qa hik ta'łijupi'
qu' hit'ij ewets, in hats tewumhiti'yik'ui pe' olots łewuł'ets ma' qa qi in ineqsu'un. Qa
pakha'łe qu' nite' qiye' qu' tewumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets, qa nite' qi qu' nineqsu'un.—
48 Ma' qa yit'ijets pa'aj pe' efu: —Pe' ewuł'ets hats tewu'mhitii ek'ui.—* 49 Ma' qa pekhewep
pekhewe' łekufets qa tajawehenij wetju'łkii in yit'ijju': —¿Łekpa' yumtitax qu' łakha'ye'
ha'ne jukhew in yit'ijets qu' niwu'm pe' witwuł'ets?—* 50 Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets
iye pa'aj pe' efu: —Pa' nite' eqekuye'j hikpa' ta'łets qa hats iła'x. Yape ma, hasu'uj
itawje'met'e'.—*

8

Pekhewe' efuts t'ifti'ts'ets pa'aj pa' Jesús.

---

* 7:33 Lc 1:15 * 7:34 Mt 9:10-11; Lc 15:2; 19:7 * 7:36 Lc 11:37; 14:1 * 7:37 Mt 26:6-13; Mr 14:3-9; Jn 12:1-8
* 7:38 Jn 11:2 * 7:39 Lc 7:16; Jn 4:19 † 7:41 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu'
net'ithayii. * 7:41 Mt 18:28; Mr 6:37 * 7:42 Mt 18:25 * 7:44 Gn 18:4; 19:2; 43:24; Jue 19:21; 1Ti 5:10 * 7:45
2S 15:5; 19:39; 20:9 * 7:46 2S 12:20; Sal 23:5; Ec 9:8; Dn 10:3 * 7:48 Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 5:20; Stg 5:15; 1Jn 2:12
* 7:49 Lc 5:21 * 7:50 Mt 9:22; Mr 5:34; 10:52; Lc 8:48; 17:19; 18:42; 1S 1:17

1 Ma' qa in hats suujik'i pa'aj aka'an, pa' Jesús qa ikijik'i pe' olots witsetits qa pe' witsetits
łelits iye in nifel eke' łe'sits łe'lijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Łijts'eyek he' doce
(12) ł'ijatshenhei.* 2 Qa uja'x iye pe' efuts łijts'eyek iye pa'aj, hik pekhewe' nitinju' iye pa'aj
yukinik'uifik'ikii pe' i'ntaxji' inwo'metets qa pe' łaatsheitax iye. Pekhewe'en łiyits María,
łenqii iye Magdalena. Hik pekhe' ikik'uifik'ikii pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) inwo'metets.*
3 Qa pekhe' Juana łewhe'ye' pa' Cuza, łeqjełinenek pa'aj pa' Herodes. Qa pe' Susana, qa
olots iye pekhewep, qa łekhewełte in yatsat'etsłi'ij pekhewe' natkiniji' in t'iftits'ijetskii
pa'aj pa' Jesús qa pe' ł'ijatshenhei.

Pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:1-9; Marcos 4:1-9)

4 Qa olootsija pa'aj pe' jukhew qa efuts iye, ta'łiikii pe' olots pekhelji'kii witsetits, namii
pa'aj qu' ni'wen pa' Jesús. Ma' qa yit'iji' pa'aj pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' in iyetik'ui:
5 —Pa' iwenq'enhena'x ikijfik'i pe' łoqołoi qu' nenju'. Ma' qa in hats we'nq'en qa uja'x pe'
łoi namji'ju'kii pa' wit'ikheyi'j qa tonotshiyipji'kii qa pe' junatai qa tuj. 6 Qa pekhewep łoi
qa namji'ju'kiyek pa' uteket leseesłi'ik'i pa' sehe' ija, qa in ta'łtax pekhewe'en qa aje'eł
yisłax qa wa'mji' iye qe nite' eqhimiyifi. 7 Qa pekhewep iye qa namji'ju'kiyek pa' tiiket. Qa
ta'łi'ł pe' tii qa tik'eyijju'. 8 Qa pekhewepłe qa namji'ju'kiyek pa' łe'wisji' sehe' qa ta'ł ma'
qa qipha'm qa na'l pe' łei łe'sits qa olots iye qa yamets cien (100) pe' łei in ewi'ł łenu.—
Ekewe'en in yit'ij pa'aj pa' Jesús qa yit'unhetik'i in yit'ij iye pa'aj: —¡Pekhewe' qu' nana'l
łekfiiye', nepiye'ek'iha aka'an!—*

Inhats'ek in yit'ij eke' yejeyumtshenłi'ijupi'.
(Mateo 13:10-17; Marcos 4:10-12)

9 He' ł'ijatshenhei qa nifaakanij pa'aj pa' ikji'ha kakha' yejeyumtshenijupi'. 10 Pa' Jesús
qa yit'ijets pa'aj: —Ekheweli'ł łenexke'ej qu' enikfe'li'łetsha kekhewe' nite' hayiits qu'
nana'l pa'qu' nenikfe'lets t'ejuyets na' tenek'enheiji' na' Dios. Qa nekhewepłe qa hit'iji'
in k'iyetik'ui kekhewe' hejeyumtshenłi'ijupi'kii, hats'inha *qu' ni'wentax hikłe łunye'j qu'nte'
ni'wene', qa qu' nepi'ye'taxik'i qa nite'łe nikfe'lik'i pa' iikji'ha.—* *(Is 6:9)**

Pa' ikji'ha in yejeyumtshenijupi' pa' iwenq'enhena'x.
(Mateo 13:18-23; Marcos 4:10-12)

11 —Aka'an kakha' ikji'ha ka' wetjeyumtshenijupi'. Pe' łoi hik łunyejei ekewe' łe'lijei na'
Dios.* 12 Qa pa' wit'ikheyi'j qa hik łunyejei pekhewe' qu' nepi'ye'taxik'i eke' Dios łe'lijei, qa
i'nk'ałe qa namets na' inwo'met qa nitkamijik'i in we'nentaxji'ju' pe' łatawjets. Hats'inha
qa yeqeku'uk'i ma' qa'nte' itiye'. 13 Qa pa' uteket in leseesłi'ik'i pa' sehe'taxija, qa hik
łunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i eke' łe'lijei na' Dios, ma' qa qi in yisu'unik'i qa t'eku'mi',
qa hamłe łefitetsiye'. Ł'ajłi'ij in tek'entaxik'i, qa in namets pa'qu' witaqjaajinkeyeje', ma'
qa yili'ijju'.* 14 Qa pa' tiiket qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye'taxik'i eke' łe'lijei na' Dios,
qa in iktaxij pa' ł'ikheyi'j, qa yułametenłe in yitawje'meten wekwek, łaq'astaye' qu' olotse'
qa pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un qu' ni'sinheti'mkii. Ma' qa nite' yuji' pe' łeitax.* 15 Qa pa'
łe'wisji' sehe', qa hik łunyejeyek pekhewe' yepi'ye' ek'i ke' łe'lijei na' Dios, ma' qa weekijha
pe' łatawjets in yatsathen qa łe'sits iye in t'eku'mi' qa went'unhetij watjanithenijha. Ma'
qa nite' yili'ij in na'l pe'qu' łeye'.—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej fetitjii.
(Marcos 4:21-25)

16 —Ham pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nene'łji' pe'qu' fetitjiye' qa' nit'onijju' pe'ye', i'nłi'i qu'
nenifi łatawe'j pa'qu' witiwhi'la'xe'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha
qa yi'wenkii ne'ej te'nuiteje'm.* 17 Qe ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye'

---

* 8:1 Mr 6:6; Mt 4:23; Lc 4:43 * 8:2 Mt 27:55,56,61; 28:1; Mr 15:40-41; Lc 16:9; 23:49,55; 24:10; Hch 1:14; Jn 19:25; 20:1,18 * 8:8 Gn 26:12; Mt 11:15 * 8:10 Mt 19:11 * 8:11 Mr 4:13-20; Lc 8:21; 11:28; Hch 18:11; Stg 1:21; 1P 1:23 * 8:13 Ez 33:31-32; Ga 1:6 * 8:14 Mt 6:25 * 8:15 He 10:36; Stg 5:7 * 8:16 Mt 5:15-16; Lc 11:33

hatse', qa ham iye pa'qu' nite' netfelhiti'ye' qu'nte' ninikfe'le' hatse', qa' ninikfe'l hatse'.*
18 Qa hik ta'łijupi', jełi'łiju'ł pa'n łunye'j in łepi'ye'ełik'i, qe pa'qu' hats nana'li'm qa' les
netesti'yij iye. Qa pa'qu' hami'im, qa' netitkamhiti'yij iye pakha' yumtitax qu' nana'li'm.
—*

Pe' łenene qa pe' łek'injats pa' Jesús.
(Mateo 12:46-50; Marcos 3:31-35)

19 Ke' łenene qa he' łek'injats pa' Jesús namtaxii pa'aj pa' i'ni', qa nite'łe łeke' qu'
nametsji' pe' wititsi'ifi qe olots pe' jukhew, efutsji'kii.* 20 Qa tefelhitiitaxi'm pa'aj pa' Jesús:
—Ke' enene qa he' ek'injats iye ha'nii qe amaneyi'fik'i. Yisu'untax qu' ne'wen.— 21 Qa
yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Pekhewe' yepi'ye' ek'i qa yaqsi'jijkiiha iye ekewe' yit'ij eke' łe'lijei
na' Dios, qa' hik pekhewe' nenel qa' k'injats iye.—*

Jesús qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pa' iweli'.
(Mateo 8:23-27; Marcos 4:35-41)

22 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj pa' Jesús qa pe' ł'ijatshenhei qa t'ilitji'ju'kii pe' ewi'ł witinhitjii,
qa yit'ijets: —Ju'ukiiteje'm na' łajaika' ene' kałi'.— Ma' qa ikkii pa'aj.* 23 In ikteje'mkii pa'aj
qa pa' Jesús qa ima'. Qa nam pa'aj pa' qi t'unik'i. Qa pe' witinhitjii qa tsxiłtsxiłji'ju'kii pa'
iweli'. Qa qi in iftsaxets pa'aj qu' nuihin. 24 Ma' qa ikii pa'aj qa nijt'otshenii pa' Jesús, qa
yit'ijets pa'aj: —¡Maestro! ¡Maestro! ¡Hats k'esik'i qu' jinanaxju'!— Pa' Jesús qa niipha'm
pa'aj qa yaq'ayinij pa' t'unik'i qa pe' qitsik'i łeqe t'uyuyits iye, qa aje'eł qesik'ui pa'aj
pa' t'unik'i qa ikesimen iye pa' iweli'.* 25 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: —
¿Khaye'ek pa'nte' eqekuye'ji'ł? ¿Pa'n ikji'?— Qa hekhewe'łe'en qa qi in nijiwei pa'aj qa
yitjułaxijpha'mkii iye. Qa yifaakateji' pa'aj, qa yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j ha'ne jukhew in
tek'enets iye in yaq'ayinij ka' t'unik'i qa ha'ne iweli' iye?—*

Pa' sehe' Gadara i'ni' pa' ewi'ł i'nji' pe' inwo'metets.
(Mateo 8:28-34; Marcos 5:1-20)

26 Ma' qa yametsteje'm pa' sehe' łii Gadara* łajaika' ai wankaajułetsteje'm ha' sehe'
Galilea. 27 Qa in hats t'ilitpha'm pa'aj pa' Jesús, qa te'nilitfik'i pa'aj qa nekets pa' ewi'ł
jukhew i'nji' pe' inwo'metets hayiits ta'łtaxets pa'aj pa' witset'ija qa hatsłe nite' i'nji'.
Qa hats toxik'i pa'aj in nite' yeqhinataji' pe'qu' witqhinataye', qa nite' iye i'nifi pe'qu'
wititsi'ye', qe pa' nimełkuket hikpa' i'nji'kii. 28 Pakha'an in yi'wen pa'aj pa' Jesús, ma' qa
yejtsi'le' pa'aj qa wonokok'enifi qa yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¿Inhats'ek in łanamyii,
Jesús, Łaa'sija pa' Qiji'ha in Dios? K'iyinij ewets qu' hasu'uj atsawtsheten wat'ij.—* 29 Yit'ij
pa'aj aka'an qe pa' Jesús yiyaji'ets pa'aj pa' espíritu uł'ax qu' nakik'uifik'i pa' jukhew in
i'ntaxji', qe hats olotsij in uijiik'i. Qa pe' jukhew in yophe'ł ji'ijtaxij łokoyei qa łef'iyei iye
pe' fołołik'il qa yejełji'ijtaxetsha iye, qa niwk'itsinłeji'ijju' qa pa' inwo'met qa yilithinji'jii
pa' ham i'ni'i'. 30 Pa' Jesús qa nifaakan pa'aj: —¿Pa'n ii?— Qa pakha'an qa yeku'ł: —
Yakha' yii Legión.—† Qe olots pe' inwo'metets i'nji' pa'aj pa' jukhew.* 31 Pekhewe'en
qa qi in iyinijets pa' Jesús qu' hasu'uj nit'ij pa'qu' łeji'ye', pekhewe'en qa' nakiiju' pa'
koomojo' ham ł'aka'the'ye' (abismo).* 32 Qa na'l pa'aj pe' olots tafitets taqakiyi'ju' pe'
utek ipji'. Qa pe' inwo'metets qa iyinijetskii pa'aj pa' Jesús qu' nuyik'i pekhewe'en pe'
tafitets. Qa pa' Jesús qa łexke'ej pa'aj. 33 Ma' qa pe' inwo'metets qa ikik'uifik'ikii pa'aj pa'
jukhew qa uijiteje'mkii pe' tafitets. Ma' qa pe' tafitets qa wekuma'xik'iju'kii pa' kiimiju' qa
yamjeetsju' pa' iweli' qa hikpa' qa uyi'kii qa naxiju'. 34 Pe' yejełtax pe' tafitetsik'i, in yi'wen
pa'aj aka' łunye'jkii qa wekuma'xii pa'aj pa' witset qu' nenfelkii. Qa' nenfeli'm iye pe' i'ni'

---

* 8:17 Mt 10:26; Lc 12:2; 1Ti 5:25 * 8:18 Mt 13:12 * 8:19 Mt 13:55; Mr 6:3; Jn 2:12; 7:3,5,10; Hch 1:14; 1Co 9:5; Ga 1:19 * 8:21 Lc 11:28; Stg 1:22 * 8:22 Jn 6:16-21; Lc 5:1 * 8:24 Sal 65:7; 104:7; Mt 14:32; Mr 6:51; Lc 4:39 * 8:25 Mt 21:10; Lc 1:66; 5:21; 7:49; 9:9 * 8:26 Pa' Gadara łii iye Gerasa. * 8:28 Lc 1:32; 4:33-34; Hch 8:7; 16:17; Jn 2:4; Gn 14:18; Sal 57:2; Dn 3:26 † 8:30 Ewi'ł legión, ikji' ewi'ł tatsai mil (6.000) yamets pe'qu' oq'ophełinetsiletse'. * 8:30 Mt 26:53 * 8:31 Sal 140:10; Ro 10:7; Ap 9:1-2,11; 11:7; 17:8; 20:1,3

pa' ł'ejinqa'wet. 35 Pe' jukhew qa efuts iye qa neełii pa'aj pa' łunye'jkii. In namii pa' i'ni'
pa' Jesús qa yi'wen pa' jukhew i'ntaxji' pa'aj pe' inwo'metets. I'nijupju' pe' łef'iyeyiiju' pa'
Jesús. Hats teqhinatai pa'aj qe hats teik'uneikii. Qa qi pa'aj in nijiwei pa'aj pekhewe'en.*
36 Qa pekhewe' yi'wenijha pa'aj pa' łunye'jkii, qa nifelimik'i pa'aj pa' łunyee'jkiiha pakha'
i'ntaxji' pe' inwo'metets in hats łe'wisju'.* 37 Week pekhewe' tetseti'yi' pa' sehe' Gadara,
iyinijets pa'aj pa' Jesús qu' nakik'ui iye pa' sehe', qe qi in nijiwei pa'aj pekhewe'en. Ma' qa
pa' Jesús qa t'ilitji'ju' iye pa'aj pe' witinhitjii qa ik iye pa'aj.* 38 Pa' jukhew pakha' i'ntaxji'
pa'aj pe' inwo'metets qa iyintaxijets qu' nijayan pa' Jesús. Qa pakha'łe Jesús qa nite'
łexke'ej, qa yit'ijets pa'aj: 39 —Mapilii yijat'ij pe' etsi' qa' week enfel ka' łeqfenye'j ej na'
Dios.— Pa' jukhew qa ik pa'aj. Ma' qa week nifelimik'i pa' witset pa' łeqfenye'jij pa'aj pa'
Jesús.

Pe' Jairo łasi' qa pekhe' t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús.
(Mateo 9:18-26; Marcos 5:21-43)

40 Ma' qa in hats yamiiteje'm iye pa'aj pa' łajaika' pe' kałi', qa pe' olots jukhew, efutsji'kii
qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in hats namets iye pa'aj, qe week hayiits notki'iikii pa'aj.* 41 Qa
hik pa'aj qa namets pa' ewi'ł jukhew łii Jairo. Pakha'an tenek'enhe'yij iye pe' witlijtsitjii.
Ha'ne jukhew we'niyipinifi pa'aj łef'iyei pa' Jesús, qa qi in iyinijets pa'aj qu' namiłii pe'
łetsi'.* 42 Qe pakha'an na'l pa'aj pe' ewi'łłi'i' in łasi', doce (12) łeqe'ninqapits, qa pekhe'en
qa hats k'esik'iha pa'aj qu' nawa'm. Qa in hats iktax pa'aj pa' Jesús, qa olotsłe pe' jukhew
qa efuts watkatitij wetepji' in nijayanik'i.* 43 Pekhewe'en i'nji'teje'm pe' ewi'ł efu hats doce
(12) łeqe'ninqapits in nite' hamitsik'ui pe' ł'athits. Qa hats olots pe' naq'axiji' łaq'astayik'i
pe' weihetets witeqjunhetits łeiłets qa ham pa'qu' napaliti'm pekhewe'en pa' ławtshek.*
44 Pe' efu qa wetjuk'etetsji' pa'aj pa' Jesús ł'anu ta'łii qa t'eku'mets pa'aj pa' ł'aka'the'
eiju' pa' ł'uihitjii. Ma' qa hik pakhaa'ijha qa aje'eł qesitsik'ui pa'aj pe' ł'athits.* 45 Qa
pa' Jesús qa inaqfaakanij pa'aj: —¿Łekpa' t'eku'm yiwets?— Qa week welkut'ijkii pa'aj
pekhewe'en pa'qu' net'eku'mi'. Qa pa' Pedro qa yit'ij: —Maestro, ene' olots najayanpha'm
qi in puk'upha'm wetwumij wetepji'.—* 46 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —Na'l pa' t'eku'm yiwets
qe hoksi'wen in ikfik'i pa' yit'unha'x.—* 47 Pe' efu, in nikfe'lets in nite' łeke' qu' nanat'inij,
qa tsalalkii pa'aj in nekets qa wonokok'eniiju' pa'aj łef'iyei pa' Jesús. Qa tetfeliji'm pa'aj
week yepi'ye' ej pe' week in nifel pa' ta'łijupi' in t'eku'mets pa' ł'uihitjii pa' Jesús, qa in
aje'eł naxpa'lij iye pa' łaatshektax. 48 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Yasi', pa' nite' eqekuye'j
ta'łets in łanaxpa'lij pa' ejunye'jtax. Hasu'uj natawje'meten. Yape ma.—* 49 In mexe
iyettax pa'aj pa' Jesús qa namets pa' ewi'ł ta'łii pe' łetsi' pa' tenek'enhe'yij witlijtsitjii,
qa yit'ijets pa'aj: —Ke' oqwomeki'ik'i hats wa'm. Yape iwejinłe na' Maestro.—* 50 Qa pa'
Jesús qa yepi'ye' ej pa'aj, qa yit'ijets: —Hasu'uj e'nijiwei. E'meheyi'ij yijat'ij qu' hasu'uj
inqeku' qa pe' oqwomeki' qa' łe'wise'ju'.— 51 In yamets pa'aj pe' wititsi', qa nite' łexke'ej
pa'qu' nijayanteje'm in uyetsji'. Uja'xłe in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha' Juan qa ha' Jacobo
(Santiago) qa pa' łatata qa pe' łenene pe' ome'łaski'ik'i.* 52 Week pekhewe' nekii ipju' qa
yilanje'mkii iye pe' ł'ejuijets in yayinju' pa'aj pe' ome'łaski'ik'i. Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju'
pa'aj: —Hasu'uj mapi'łju', qe ne' ome'łaski' nite' wa'm, ima'łe.—* 53 Qa yilaki'ijju' pa'aj
aka' yit'ij, qe nikfe'lets in hats waa'mija. 54 Ma' qa pa' Jesús qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi, qa
yit'unhetik'i in yit'ij pa'aj: —¡Ome'łaski', eniipha'm!—* 55 Ma' qa tepilets iye pa' łiła'x pe'
ome'łaski'. Qa aje'eł niipha'm pa'aj. Qa pa' Jesús qa inaqyaji'ij qu' netesti'yij pa'qu' łaqe'.*

---

* 8:35 Lc 8:41; 10:39 * 8:36 Mt 4:24 * 8:37 1R 17:18; Lc 5:8; Hch 16:39 * 8:40 Lc 9:11 * 8:41 Lc 13:14; Hch 13:15; 18:8,17 * 8:42 Lc 7:12; Mr 3:9 * 8:43 Mt 9:20-22; Mr 5:25-34; Lv 15:25 * 8:44 Nm 15:38-39; Dt 22:12; Mt 14:36; 23:5 * 8:45 Lc 5:5 * 8:46 Lc 5:17; 6:19; Hch 10:38 * 8:48 Lc 7:50 * 8:49 Mt 9:23-26; Mr 5:35-43; Lc 7:6; Jn 11:28 * 8:51 Mr 3:17; 14:33; Lc 9:28 * 8:52 Mt 11:17; Lc 7:13; 23:27; Jn 11:4,11; Hch 20:10 * 8:54 Mr 1:31; Mt 11:5; Lc 7:14,22; Jn 11:43 * 8:55 Jue 15:19; 1S 30:12

56 Pe' ł'alhei qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj. Qa pa' Jesús qa yiyaji'ijets qu' hasu'uj nenfeli'm
pe'ye' aka' łunye'jkii.*

9

Jesús qa yukinijkii pe' ł'ijatshenhei qu' nenfel ke' łe'lijei.
(Mateo 10:5-15; Marcos 6:7-13)

1 Pa' Jesús qa no'thet wetju'ł pe' doce (12) ł'ijatshenhei qa tisij pa' łet'unhaxitsijup
qa qu' netk'enets iye pe' inwo'metets qu' nukinji'ijfik'i, qa qu' nanpalit iye pe' week
witja'metets.* 2 Ma' qa yukinijkii pa'aj qu' nenfel pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa'
nenłinju'kii iye pekhewe' qu' nanqaats'etaxju'.* 3 Qa yit'ijets pa'aj: —Hasu'uj eka'xi'ł
pe'ye' in łaki'łkii, hasu'uj iye awaikajiti'yi'ł, hasu'uj iye eqe ti'naji'yi'ł, hasu'uj iye aqatsi'ił
pan, hasu'uj iye aq'astayi'ił, hasu'uj iye eqhinatayi'ił, uja'xłe pe'qu' hats eqhinataji'ił.*
4 Qu' ami'łets pa'qu' witset'e qa pe'qu' mewi'iłifi wititsi'ye' qa hasu'uj i'nk'aihiti'ł iye
ami'łijii qu' mataxiłik'ui iye pa'qu' witset'e. 5 Qa pa'qu' witset'e in nite' neqjunu'ułij
ewetskii, qa qu' ma'ałik'uifik'i iye qa' enfuluti'łju' pa'qu' sehe'ye' qu' namtaxij ne'
ef'iyeyi'ł qa jutsiqetsi'im in uł'ets.* 6 Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe'en, qa ikijik'i pe' witsetits
łelits in nifeli'm eke' łe'sits wi'tlijei qa niłinju'kii iye pe' wanqaats'etaxju'.—

In wa'm pa'aj pa' Juan Bautista'ik'i.
(Mateo 14:1-12; Marcos 6:14-29)

7 Pa' wittata Herodes qa i'ye'ej pa'aj week pe' yaqsi'jijkii pa' Jesús, ma' qa in nite'
nikfe'lijkii pa'n qu' numti, qe uja'x pe' yit'ijets in hik pakhate' pa' Juan Bautista'ik'i qu'
iła'xe' iye.* 8 Qa na'l pe' yit'ijetsek qu' hik pakha'ye' pa' Elias'ik'i. Qa pekhewep iye qa
yumti ek qu' ewi'łe' pekhewe' hayiits profeta'ik'i qu' iła'xe' iye.* 9 Ma' qa pa' Herodes qa
yit'ij pa'aj: —Ka' Juan'ik'i yakha' k'inaqyaji'ij qu' ne'nisa'xii ka' łeiła'. ¿Qa pa'n łunye'j
pakha'an, pakha' k'impi'ye'ejkii pa' łeqfenye'j łewek?— Qa yisu'untax qu' ni'wen pa'aj.*

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' yamets cinco mil (5.000).
(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Juan 6:1-14)

10 Pe' apóstoles in hats tepilkii iye pa'aj, qa nifelimik'i pa' Jesús week pekhewe' yaqsiijkii.
Pa' Jesús qa iki'łiiteje'm pa' witset Betsaida qe qa' uja'xe'łe eku'ni'łkii.* 11 Qa in nikfe'lets
pe' jukhew qa efuts qa yijayanpha'm iye pa'aj. Qa nite'łe t'oqowe'yiju'ł pa' Jesús. Ma' qa
nifeli'm pa' łunye'j pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qa niłinju' iye pa'aj pe' wanqaats'etaxju'.*
12 Qa in hats metiyu'ju' pa'aj junu', qa pe' doce (12) ł'ijatshenhei qa nekets pa'aj pa'
Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —Yape mewetfeli'm week nekhewe' jukhew qa efuts, hats'inha
qu' nakiikii ne' metits witsetits łelits qa nekhewe' iye wititsil i'ni' na' ł'ejinqa'wet, qa'
ni'wen pa'qu' łewhi'wet'e' qa pa'qu' łaqe' iye, qe ha'ne ju'uni' ham wekweki'i'.—* 13 Qa
pakha'łe Jesús qa yit'ij pa'aj: —Łisi'łij pa'qu' netuj.— Pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —
Nite' inek olots he' inqats, i'nłi'i qu' leefijłe (5) he' pan qa wetsjuk tu'u he' sehets, qa
qu' isu'un qa' mexe hayaqhai eku'ni'łii pa'qu' netuj week enewe'en.—* 14 (Qe i'nłi'i tit
namets pa'aj lee'fij mil (5.000) pe' jukhew.) Qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei:
—Iyaji'iłets qu' na'nju'kii qa' pumume'pha'mkii cincuentaye'kii (50) qu' namets ewiłei
pe'qu' pumume'pha'mkii.— 15 Ma' qa hik aka' łeqfenyejeyij pa'aj, qa week i'nju'kii.
16 Pa' Jesús qa t'eku'mi' pe' lee'fij (5) pan qa pe' wetsjuk sehets, qa yejełpha'm pa'aj qa
yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios. Ma' qa napk'asitju' qa tisij pa'aj he' ł'ijatshenhei qa hikhe'
qa netisijju' pekhewe' week jukhew qa efuts iye.* 17 Week tekju' pa'aj qa iłiinłi'ijju'ha

---

* 8:56 Mt 8:4 * 9:1 Lc 6:12-16; Mt 10:1; Mr 3:13-15 * 9:2 Lc 4:43; 9:11,60; 10:1,9 * 9:3 Lc 10:4-12; 22:35
* 9:5 Neh 5:13; Hch 13:51; 18:6 * 9:7 Lc 3:1,19; 13:31; 23:7; Hch 13:1 * 9:8 Mt 11:14; 16:14; 17:3-4,10-12; Lc 1:17;
4:26 * 9:9 Lc 23:8 * 9:10 Mt 11:21; Mr 8:22; Jn 1:44; 12:21 * 9:11 Lc 8:40 * 9:12 Lc 24:29; Mt 15:23 * 9:13
Mt 16:9; Mr 8:19 * 9:16 Mr 7:34; 8:7; 14:22; Jn 11:41; 17:1; Mt 26:26; Lc 24:30

iye. He' ł'ijatshenhei qa ewi'ł yeni' pe' łaqaxpalii qa yenji' pe' doce (12) canastul qa week topolij iye pe' łaqaxpalii.

Pedro qa yit'ijets pa' Jesús in łakha' pa' Cristo.
(Mateo 16:13-19; Marcos 8:27-29)

18 Ewi'ł pa' nełuji' pa'aj in iyin pa' Jesús. Uja'xłi'iłkii pa'aj he' ł'ijatshenhei, qa
nifaakanji'ju' pa'aj: —¿Pa'n yit'ij ene' jukhew qu' yakha'ye'?— 19 Hekhewe'en qa yeku'ł
pa'aj: —Na'l he' yit'ijets qu' akha'ye' ka' Juan Bautista'ik'i, hekhewep qa yit'ijetsek in
akha'te' pa' Elias'ik'i qa hekhewep iye qa yit'ijetsek qu' ewi'łe' pe' profeta'ik'i qu' iła'xe'.
—* 20 Pa' Jesús qa yit'ijets: —Qa ekheweli'ł, ¿Qa łekpa' łit'iłijets qu' yakha'ye'?— Qa ha'
Pedro qa yeku'ł pa'aj: —Hik akha'ija pa' Cristo ta'łiiha pa' Dios.—* 21 Pa' Jesús qa qi in
yiyaji'ijetskiiha pa'aj qu' hasu'uj nenfeli'm pe'ye' in łakha'ija pa' Cristo.

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 16:20-28; Marcos 8:30–9:1)

22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —Ha'ne Ła's na' Jukhew les łe'wis hatse' qu' nataatshenhetii, qa
qu' qi iye qu' nuten nekhewe' tenek'enheiji' na' witset qa ne' tenek'enhe'yij ne' pa'il qa
nekhewe' iye i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa' nawa'm iye, qa' iła'xe' iye qu' namets
wetshetk'ewi'ł pe'qu' nełutse'.—* 23 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets iye pa'aj pe' week: —
Qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' natsjayanija qa' nili'ij pa'qu' łakha' ye'łetax qu' nisu'un,
net'eku'mi' yijat'ij pe'qu' łeqe cruze'* qa' natsjayan.* 24 Qe pakha' qu' nisu'un qu' niłin
pa'qu' łiła'xe', qa' hami'im hatse' pa'qu' łiła'xe' nite' yili'ij. Qa pakha'łe qu' naqamij
pa'qu' łiła'xe' qe ta'ł yiwets, qa' iła'xe'.* 25 Qe, ¿łek pakha' qu' ne'weju'łij pa'qu' jukhewe'
qu' nanaxtaxij ha'ne week sehe' ipji', qu' łakha'ye'łi'ij łete'm qu' netwuł'enhetijju' pa'
witiła'x nite' yili'ij?* 26 Qe pakha' qu' newepinyij qa wepinij iye ke' yi'lijei, pakha'an qa'
newepinjiijek hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nanamtaxijju' na' qi łesa'x qa na' łesa'x iye
na' Łatata qa ne' łesaxits ne' łe'sits angelits.* 27 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in na'l ene' uja'x
ha'ne i'ni'in mente' naxju' qa' ni'wen hatse' pa'n łunye'jija na' łesa'x na' tenek'enheiji'
na' Dios.—*

Jesús qa tujtseika' pa'aj pa' łunye'j.
(Mateo 17:1-8; Marcos 9:2-8)

28 I'nłi'i qu' hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) nełutsik'i pa'aj ekewe' yit'ijets, qa pa' Jesús
qa ikik'ipha'm pa'aj pe' utek qu' niyin, qa t'eku'miiji' pa'aj in t'eqe'mets ha' Pedro qa ha'
Juan qa ha' Jacobo (Santiago) iye.* 29 Qa in mexe iyin pa'aj, qa pa' łeju's qa hats tujtseika'
pa' łunye'j pa'aj, qa pe' łeqhinatai qa hats fo'ija pa'aj qa leppepep iye.* 30 Ma' qa na'lji'
iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew tafaakate'yi'łju' pa'aj pa' Jesús. Pekhewe'en hik pekhewe'
pa' Moises'ik'i qa pa' Elias'ik'i. 31 Pekhewe'en tujji'ha iye pa'aj pa' łunyejei, qa iyeti'łijju'
pa' ławamhijii hatse' pa' Jesús, in hats k'esik'iha qu' łunye'je'kii na' Jerusalenii. 32 Ha'
Pedro qa hekhewep iye łijts'eyek pa'aj, qi in nite' łekheweliju'ł pa'aj in nijatiyu'ju' qa
imaa'ju'ha pa'aj, qa in nompha'mkii pa'aj qa yi'wen in koojo pa'aj pa' Jesús qa pekhewe' iye
wetsjuk jukhew i'nijup pa'aj pakha'an.* 33 Qa łunye'jkii pakha'aj in hats nikheyu'uk'ui iye
pekhewe'en pa' Jesús, pa' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hayits qa łe'wisi' hane'e'in
qu' jina'nji'ji', qek haqsiiłijkii wetshetk'ewi'ł wititsil łelitse', ewi'ł pe'qu' akha'yi'ij qa
pekhep qa' łakha'yi'ijek na' Moisés qa pekhep iye qa' łakha'yi'ijek na' Elías.— Ha' Pedro

---

* 9:19 Lc 9:7-8 * 9:20 Mt 1:17; Lc 23:35; Hch 3:18; Ap 12:10 * 9:22 Lc 13:33; 17:25; 18:31; 20:1,17; 22:66; 24:7; Mt 17:12,22-23; 27:63; 1P 2:4; Jn 2:19 * 9:23 T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze' ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'. * 9:23 2Ti 2:12-13; Mt 10:38-39; Lc 14:27; 1Co 15:31 * 9:24 Lc 17:33; Jn 12:25 * 9:25 Lc 12:20 * 9:26 Mt 10:33; 24:30; Ro 1:16; 2Ti 1:8; He 11:16; 1Jn 2:28; Dn 7:10; Zac 14:5; Jn 1:51; Hch 1:11; 1Ts 1:10; Lc 12:9; Ap 14:10 * 9:27 Jn 8:52; He 2:9; Mt 10:23; 23:36; 24:34; Mr 13:30; Lc 21:31-32 * 9:28 Lc 3:21; 5:16; 6:12; 8:51; 9:18; Mr 14:33; Mt 14:23 * 9:29 Mr 16:12; Sal 104:2; Dn 7:9; Mt 28:3 * 9:32 Gn 2:21; 15:12; 1S 26:12; Dn 8:18; 10:9; Mt 26:43

nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj.* 34 In mexe yit'ij pa'aj aka'an ha' Pedro, ma' qa nametsju'
pe' ewi'ł wasi' qa ts'iłijipji' pa'aj. Pekhewe'en qa qi in nijiwei pa'aj in hats week ts'iłijipji'
pe' wasi'.* 35 Ma' qa pe' wasi' qa nokes ji'teje'm pa'aj pa' wit'ax, qa yit'ij pa'aj: —Hane'en
hik ha'ne Yaa'sija, hik ha'ne he'yeku'miiji'. Ek'eni'łetsha.—* 36 In hats yili'ij pa' wit'ax in
nokes, qa yeełtax iye pa'aj ma' qa hats ewi'łłekii pa'aj pa' Jesús pa' i'ni'. Hekhewe'en qa
ham pa'qu' nenfeli'm pa'aj aka' yi'wen pekhewe' nełutsji' pa'aj.

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł omeła's i'nji' pa' inwo'met.
(Mateo 17:14-21; Marcos 9:14-29)

37 Qa łunye'jkii iye pa'aj pakhap nełukii, in hats nekik'iju' in tepilik'uiju'kii pe' utek,
qa olootsija iye pa'aj pe' jukhew qa efuts nejelu'uk'ui pa'aj pa' Jesús. 38 Qa ewi'ł pa'
jukhew i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en, qa yit'unhetik'i in tayai pa'aj, qa yit'ij: —Maestro,
e'nq'elet qeku'nyij wat'ij, k'iyintaxij ewets qu' jeł qeku'n wat'ij ha' ya's, qeku'n ewi'łłeyi'
in ya's.* 39 Qa aka' łunye'j ji'ijkii qa i'nk'a t'ilitji'jets pa' ewi'ł inwo'met, qa mexe
yiyaiyayinhetji'ijkii, qa i'nk'ałe qa yik'elelinhetji'ijkii ma' qa hufji'ijje'm na' łeji'. Qi qa
ułʼaxji'ij qa yawtshetenji'ij ma' qa mexe yiwejinji'ijtax. 40 Hats k'iyintaxijets ne' ijatshenhei
qu' nukinik'uifik'i, qa nite'łe łeke' qu' nukinik'uifik'i.—* 41 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —
Peijaat'ij, enewe' hane'ej namji'ju' ha'ne łahats'ij hayits qa qi in inqeku' qa ułʼets iye.
¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii? ¿Pa'n łahats'ij qu' mexe ye'weju'łi'ił
eju'ł? Enka'x met hane'e'in pa' oqwomehe'.—* 42 In hats k'esiyu'ets pa'aj pa' omeła's,
qa pa' inwo'met qa nijele'ijetsju' pa'aj pa' sehe' qa yik'elelinhetkii iye. Qa pa' Jesús qa
yaq'ayinłi'ij pa'aj pa' espíritu ułʼax. Ma' qa hik pakha'aj in łe'wisju' pa' omeła's ma' qa
testi'yij iye pa'aj pa' łatata.* 43 Qa week qi in yitjułaxijpha'mkii pa' łuk'eji' in qiji'ha in
tenek'enhei pa' Dios.*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 17:22-23; Marcos 9:30-32)

Qa in mexe qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pe' week aka' yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús, pa'
Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj he' ł'ijatshenhei: 44 —Ek'eni'łik'i qa hasu'uj qu' antapi'iłik'i aka'
qu' hit'iłij ewets, qe ha'ne Ła's na' Jukhew testi'yij hatse' ene' jukhew ma' qa' net'eku'mi'.
—* 45 Qa pekhewe'en qa nite' nikfe'lik'i aka' yit'ij pa'aj, qe mexe nite' łexke'ej pa' Dios
qu' nenikfe'lik'i. Qa pekhewe'en qa wetjeyepunijets iye pa'aj pa' Jesús qu' niyinijets qu'
nenfeeli'mha pa' ikji'ha.*

¿Pa'n łii pa'qu' les qiye'ji'?
(Mateo 18:1-5; Marcos 9:33-37)

46 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju' pa'aj pa'n łii pakha' qu' les qiye'ji'
hatse' pekhewe'en.* 47 Pa' Jesús qa hatsłe nikfe'lets pakha' yumtitax pekhewe'en qu'
łunye'je'. Qa t'eku'mi' pa'aj pa' omeła's qa yenłetijup pa'aj,* 48 ma' qa yit'ij pa'aj: —
Pakha' qu' neneqjunu'uji' aka' yii ha'ne omeła's, yakha'łe in neqjunu'yij. Qa pakha' qu'
neneqjunu'yij, nakha'łe ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj. Qe pakha' qu' nite' neniwqinhete'ji'
qa hik pakha' pa' les in qiji'.—*

Pe' nite' inejuihifets hikpe' inifetsij.
(Marcos 9:38-40)

49 Qa ha' Juan qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, hi'weniłij ha' ewi'ł jukhew yit'iji' ka' ii in
yuki'nfik'ikii pe' inwo'metets, qa haq'ayini'łij qe nite' i'ni'ł yitji'teje'm.—* 50 Qa pa' Jesús

---

* 9:33 Lc 5:5; 9:49; Mr 14:40 * 9:34 Lc 1:35; Hch 5:15 * 9:35 Ex 4:23; 24:15-16; 2P 1:16-18; Sal 2:7; 89:3; Os 11:1; Hch 3:22; 13:33; He 1:5; Is 42:1; Lc 23:35 * 9:38 Lc 7:12 * 9:40 Lc 9:1; 10:17 * 9:41 Fil 2:15; Jn 14:9 * 9:42 Zac 3:2; Mt 8:26; Mr 1:25; Lc 4:35,39; 7:15; Jud 9 * 9:43 Mt 17:22-23; Mr 9:30-32; 2P 1:16 * 9:44 Lc 9:22 * 9:45 Mr 6:52; Lc 2:50; 8:34; 18:34; 24:16,25; Jn 10:6; 12:16; 16:17-19 * 9:46 Lc 22:24 * 9:47 Mt 9:4 * 9:48 Mt 10:40,42; Lc 10:16; 22:26; Jn 13:20 * 9:49 Mt 7:22; 12:27; Mr 16:17; Lc 10:17; Hch 19:13; Nm 11:28

qa yeku'ł pa'aj: —Hasu'uj aq'ayini'łij, qe pakha' qu' nite' i'nejuihifeyi'ij, pakha'an inife'ej. —*

Jesús yaq'ayinij pa' yijamtitaxets pa' Jacobo (Santiago) qa pa' Juan.

51 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in hats k'esiyu'ets pa' łahats'ij qu' napiletspha'm iye
na' wa's, ma' qa we'neni'ha pa'qu' łet'unha'xi'ii qu' namii ha' Jerusalén.* 52 Pa' Jesús qa
yiwathayinket aje'eł pe' ł'ukinhei, pekhewe'en qa ikkii pa'aj, qa uyetsji' pa' ewi'ł łetset ła's
pe' Samaria łeiłets qe qa' najilet pa'qu' łewhi'wet'e'.* 53 Qa pekhewe'łe Samaria łeiłets qa
nite' łexkelij pa'aj, qe nikfe'lets in t'ejuyii ha' Jerusalén.* 54 Hekhewe' ł'ijatshenhei Jacobo
(Santiago) qa ha' Juan, yi'wen pa'aj pakha' łunyejeyij pekhewe'en, ma' qa yit'ijets pa'aj pa'
Jesús: —Yatsat'axyij, ¿me łisu'un qu' nek'iyiniłetspha'm pa'qu' fet'e' qu' nata'łji'pha'm na'
wa'sji' qa' nanq'axijju' ha'ne witset ła's?—* 55 Qa pa' Jesús qa tetwek'ela'xets qa yaq'ayinij
pa'aj, qa yit'ijets: —Ekheweli'ł nite' łenikfe'li'łets pa'n łunyejei ne' eqe'spirituli'ł, 56 qe
ha'ne Ła's na' Jukhew nite' namijetsju' qu' niwuł'enhetju' pekhewe' łiłaxits ene' jukhew,
qe namijetsju' yijat'ij qu' nenłinju'.— Ma' qa ikkii iye pa'aj qa yamii iye pakhap iye witset
ła's iye.

Pa' ł'enyetenye'j qu' jintajayan pa' Jesús.
(Mateo 8:19-22)

57 In mexe ikik'i pa'aj pa' wit'ikheyi'j, qa ewi'ł pa' jukhew yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —
Yatsat'axyij, hisu'untax qu' k'ajayanik'i pa'qu' maji'ijji'.— 58 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —
Ne' ejenelits na'l ne' łewjets qa ne' junatai qa na'l ne' łupits, qa ha'nełe Ła's na' Jukhew
qa ham pa'qu' łewhiwet'i'ija.— 59 Pa' Jesús qa yit'ijets iye pakhap jukhew: —Atsjayan.—
Pakha'an qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, etswejinłe eku'n hojohontax hatse' qu' hetijik'ui
ha' tata.— 60 Pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Iwejinłi'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nanaxju'
qu' netijik'ui pekhewe' wa'm. Qa akha'łe qa' yape ma, qu' enfeli'm ene' week pekheli'kii
na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 61 Qa pakhap iye qa yit'ijetsek: —Yatsat'axyij, hisu'untax
qu' k'ajayanija hatse', qa hisu'unłe qu' etswejinłe eku'n qu' mexe hewetfel eku'ni'm he'
yalhei qa he' yejefets iye.—* 62 Qa pa' Jesús qa yeku'ł iye pa'aj: —Ham pakha' qu' hats
nenipji' łokoyei ne'ej witexp'ilasineti' yetsin ne'ej wakka qu' nejełik'i pakha' qu' nata'łji',
qu' ne'weju'łij qu' na'n ji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.—*

10

Jesús qa yiwathayinket pe' setenta (70) jukhew.

1 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa t'eku'miiji'kii pekhewep iye setenta (70),*
qa wetsjukkii in yiwathayinketiikii pe' witsetits qu' namets hatse'. 2 Ma' qa yit'ijets:
—Olotsija nekhewe' łei na' wit'enekju' hats yuji', qa nekhewe'łe yithayikitax qa nite'
olots. Qa hik ta'łijupi', qu' iyini'łijets na' Yatsat'axij na' wit'enekju' qu' nenukin pe'qu'
nithayiki qu' nenit'ijji' ne' łei.* 3 Yape ma'ałkii. Menikfelitiłetsha in k'ukini'łkii hik ejun-
yejeyi'ł ne'ej kots'etets łelits qu' na'n ji'teje'm pe'qu' wowole'.* 4 Hasu'uj eka'xi'ł pa'qu'
aq'astajiwoyi'ił ti'naj, hasu'uj iye eka'xi'ł pa'qu' eqe'lhuyitaxi'ił, hasu'uj iye wetsjuk'e
otshilaxtiyi'ił. Qa hasu'uj etke'leni'łijupju' pe'ye' qu' mewetfeli'm pa'qu' wit'ikheyije'ji'.*
5 Qu' ami'łets pe'qu' wititsi'ye' qu' mewi'iłifi, qa' nojo qu' mewetfeliłi'm qa' it'iłijets: "Pa'
wit'ikesimeya'xłekii qu' na'nipji' ene' wititsi'."* 6 Ma' qa qu' nana'l pakha' qu' hats ła'si'ij
pa'aj pa' wit'ikesimeya'xłekii, ma' qa pa' wit'ikesimeya'xłekii ta'łi'ł ewets qa amani'ijup

* 9:50 Mt 12:30; Lc 11:23; Mr 16:19 * 9:51 2R 12:17; Is 50:7; Jer 42:15; Lc 13:22; 17:11; 18:31; 19:11,28 * 9:52 Lc 10:1; Mt 10:5 * 9:53 Jn 4:9,20 * 9:54 2R 1:9-16; Ap 13:13 * 9:60 Lc 8:1; 9:2; 16:16 * 9:61 1R 19:20 * 9:62 Fil 3:13 * 10:1 Na'l ne' witfaakanhei yenji' ek in setenta y dos (72), qe yumti qu' nakets iye pekhewe' wetsjuk. * 10:2 Mt 9:37-38; 20:1; Jn 4:35; Ap 14:15; 2Ts 3:1 * 10:3 Mt 7:15; 10:16; Jn 10:12; Hch 20:29 * 10:4 Lc 9:3; 12:33; 22:35-36; Mr 6:8; Mt 10:9-10 * 10:5 Mt 11:26; Lc 10:21; 12:51

pakha'an. Qa qu' hame'łe qa pa' wit'ikesimeya'xłekii łetistaxi'łij qa' netpilłi'ił ewets iye.*
7 Hasu'uj e'wisitsi'iłi' pekhe' qu' hats ni'iłifi wititsi'ye', łuji'ł i'nłi'i qu' iya'ałji' pakha'
qu' nełisi'łij, qe na'aj t'ithayii weju'łij qu' natjai. Hasu'uj tujtseika'ye'ji'ij qu' mewijiiłifi
pe'qu' wititsile'.* 8 Week pa'qu' witset'e in łami'łets qa t'eku'mi'ł eju'ł, qa' łuji'ł week
pa'qu' nełisi'łij.* 9 Iłini'ł pe'qu' nanqaats'etaxju' tetseti'yi' pakha'an, qa' it'iłijets iye: "Na'
tenek'enheiji' na' Dios hats metitsi'ł e'm."* 10 Qa pakha'łe qu' witset'e qu' uitaxi'ł ji'teje'm
qa nite' neqjunu'uł'eju'ł, qa' ma'ałijetsfik'i pe'qu' ł'ikheijeye', qu' it'iłijets: 11 "Ha'nep iye
ł'eqhip ha'ne sehe' ha'ne etset'ił yamtaxij ene' yif'iyeyi'ł, qu' henfuluti'łju' iye, qe qa'
jutsiqetsi'ił e'm in uł'ax aka' łaqsiiłijkii. Qa lesłe łe'wis qu' menikfelitiłetsha aka'an, pa'
tenek'enheiji' pa' Dios hats met."* 12 Yakha' hit'iłij ewets qu' namtaxets hatse' pa' nełuji'
les qi qu' nattanithenhetii hatse' pekhewe'en, tees qu' łunye'ji'iju'ł na' łantanithenkeye'j
hatse' kekhewe' tetsetii ka' witsetik'i Sodoma.—*

Pekhewe' uja'x witsetits yeqeku' pa' Jesús.
(Mateo 11:20-24)

13 —¡Hiyee' ha'nus witset Corazín! ¡Hiye' ha'nus iye witset Betsaida! Qe qek hakha'ye'
Tiro qa ha' Sidón qu' nanaqsiiji'kii kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł wanaqsi'jtaxi'ł e'mijkii,
ma' qekha hayiits nilitaxij in yaqsiijkii pe' uł'ets. Qa hik ta'łijupi' qekha ninq'ethintaxij
in yijaa'ija qu' netf'iljetsin łeqhinatai qekha uł'etse'tax qa łeiła' qekha nilintaxij na'aj lo.*
14 Qa hik ta'łijupi', qu' ejeyumtshenhetiitaxi'ł hatse' les qu' iftsaxe' qu' atanithenheti'yi'ł
hatse' qa nite' łunyejeyiju'ł hatse' ne' tetseti'yi' na' Tiro qa na' Sidón.* 15 Qa akha'
witset Capernaum, ¿me łumti qu' ekekiti'yetspha'm na' wa's? Akha' ł'ewumhiti'yiiju'
hatse' na' fe't łe'nq'itset'ij ne' naxju' (Hades).* 16 Pakha' qu' netk'eni'ł ewets, yakha'łe in
tek'enyitwets. Qa pakha' qu' not'oqowe'yi'ł eju'ł, qa yakha'łe in t'oqoweiyiju'ł. Qa pakha'
qu' not'oqoweiyiju'ł, qa nakha'łe ts'ukinju' hik nakha' pa' t'oqowe'yiju'ł.—*

Tepilkii pekhewe' setenta (70) jukhew.

17 Pekhewe' setenta (70) jukhew in hats tepilkii iye pa'aj qi in łe'sitsi'mkii, qa yit'ijets
pa'aj: —Yatsat'axyij, yamijii pe' inwo'metets in tek'eni'ł yiju'ł in hit'iłij aka' ii.—
* 18 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ehe, hats hi'wen na' inwo'met (Satanás) in namiiju'
ha'ne sehe' hik łunye'j na'aj tejen.* 19 Jeł qeku'ni'łek, yakha' in k'ełisiłij pa'qu'
et'unhaxitsi'ił qe qa otsi'łipji'kii ne' hik łunyejei q'oiq'oyits qa neyeyits iye, qa week iye na'
łet'unha'x na' wit'ejuihife, qa' ham pa'qu' łeke'ye' qu' nawtsheteni'ł.* 20 Qa hasu'ujłe qu'
ne'sinheti'łi'mkii in tek'eni'ł eju'łkii in łukini'łfik'ikii pe' inwo'metets. Les łe'wis yijat'ij
qu' ne'sinheti'łi'mkii ke' iyitsi'ł in hats we'nika'ajji' na' wa'sji'.—*

Jesús qa łe'wisi'mkii.
(Mateo 11:25-27; 13:16-17)

21 Qa hik pakha'aj pa' Espíritu Santo qa qi in yi'sinheti'mkii pa'aj pa' Jesús, ma' qa
yit'ij pa'aj: —Qi in łe'wisij, Tata, Yatsat'axij na' wa's qa na' sehe' iye, qe łat'ini'm nite'
ł'ethinij ekewe' wekwek pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' iye wekwek yiya'yij,
qa ł'ethinij enewe' hik łunyejei omehets nite' weniwqinhetji'. Ehe, Tata, qe hik aka'

---

* 10:6 Lc 7:50; 8:48; 24:36; Jn 20:19; Hch 15:33; 1Co 16:11; Stg 2:16 * 10:7 Mt 10:10; 1Ti 5:18; 2P 2:13 * 10:8 1Co 10:27 * 10:9 Mt 10:7,8; 12:28; 1Ts 5:14; Lc 11:20; 17:20; Mr 1:15; 1P 4:7 * 10:11 Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 13:51; 18:6 * 10:12 Mt 7:22; 13:1; 10:15; 11:22,24; Lc 10:14; 17:31; 2P 3:10; Ap 11:8 * 10:13 Ez 16:23; Mt 23:13-16; Lc 6:17,24; 19:37; Ap 9:12; Jn 12:21; Ex 3:20; Hch 2:22; Esd 3:7; Jer 25:22; 47:4; Jl 3:4; Est 4:1,3; Dn 9:3; Jon 3:6 * 10:14 Sal 1:5; Mt 12:41 * 10:15 Mt 4:13; Lc 4:23,31; 7:1; Hch 2:27,33; Is 14:12-15 * 10:16 Mt 10:40; 25:45; Jn 5:23; 12:48; 13:20; Lc 9:48; 1Ts 4:8 * 10:17 Mr 16:17-18; Jn 10:25; 12:31; 14:13; Ez 8:11; Ap 9:20 * 10:18 Mt 4:1,10; 28:3; Hch 13:10; Ap 12:9; Col 2:15 * 10:19 Mr 1:22; 16:18; Lc 11:12; 21:24; Ap 9:3,19; 11:2; Gn 3:16; Mt 13:39; 23:33; 1Co 15:25; Sal 91:13; Hch 28:5 * 10:20 1Ti 4:1; 1Jn 4:1; Mt 7:22-23; Ex 32:32; Neh 9:38; Mal 3:16

łisu'un qu' łunye'je'.* 22 Week ene' wekwek hats tsełisij na' Tata qu' heinek'enhe'yij.
Qa ham nikfe'le'ets pa'n łunye'jija na' Ła's, ewi'łłe na' Łatata in nikfe'lets. Qa ham iye
pa'qu' nenikfe'lets na' Łatata, qe ewi'łłe na' Ła's in nikfe'lets, qa nekhewe' iye yisu'un
ha'ne Ła's qu' nikfelitets qa yikfelitets.—* 23 Qa tetwek'ela'xets pa'aj he' ł'ijatshenhei qa
yejeł ji'teje'm. Qa uja'xłi'ijkii in yit'ijets pa'aj: —Łe'sitsi'imkii pekhewe' qu' ni'wen aka'
łi'weni'ł. 24 Qe yakha' hit'iłij ewets in olots ke' profeta'ik'i qa ke' qitsji' wittatalik'i iye qi
in neqwenkeyu'taxij aka' hane'ej łi'weni'ł, qa nite'łe yi'wen. Qa qi in yisu'untax iye qu'
nepiye'ek'i ekewe' hane'ej łepi'ye'ełik'i, qa nite'łe yepi'ye'.—*

Pakha' teik'unei Samaria łeiłe'.

25 Ma' qa niipha'm pa'aj pa' ewi'ł pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qe qa' nijaajin pa'
Jesús, qa nifaakan pa'aj: —Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witiła'x
nite' yili'ij?—* 26 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n łunye'j pa' we'nika'ajji' ke' Moisés
łe'lijei? ¿Pa'n yit'ij kekhewe'en pa' łenikfe'lets?— 27 Qa inku'ł pa'aj pakha'an, qa yit'ij:
—Isu'unija pa' Yatsat'ax'inij eqe Dios weekij pa' atawe'j, weekij pa' iła'x, weekij pa' et'unha'x qa
weekij iye pa' aqjamtikineye'jkii. Qa' isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew, efuts in ejunye'jek in
*łewetsu'unłe.— (Dt 6:5)** 28 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: *—Ł'asiinik'iha in ł'inku'ł. Aqsiijkii*
*aka'an qa' iła'xe'.— (Lv 18:5)** 29 Qa in łunye'jek pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei in wo'łetaxii qu' netitijitiyijets qu' natsathen, qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —¿Qa pa'n
łii pakha' qu' mete' ye'm qu' hisu'un ene' jukhew qa efuts?—* 30 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa
yit'ij: —Ewi'ł pa'aj pa' jukhew ta'łii na' Jerusalén nekik'iju' pa'aj na' wit'ikheyi'j yamii ha'
Jericó. Qa weikutiju'ł pe' ejtenhetsilets qa t'ilit'ets pa'aj qa nitka'mij pe' łewekwekits qa
łeqhinatai iye. Qa yilanje'mkii iye pa'aj. Ma' qa yiwu'młi'iju' qa ikik'uikii, yaqwamitaxijkii
pa'aj. 31 Ma' qa ewi'ł pa' pa'i nekik'iju' iye ha' wit'ikheyi'j. Qa in yi'wen qa ikijup pa'aj qa
yape'enha ikik'ui pa'aj. 32 Qa in namtaxets iye pa'aj pa' ewi'ł pekhewe' ta'łets pa' Levi'ik'i
(levitas). In yi'wentax iye pa'aj qa ikijup iye qa yape'enha ikik'ui iye pa'aj. 33 Qa namets iye
pa' ewi'ł jukhew, Samaria łeiłe'. In yi'wen pa'aj qa qi in neq'eletij.* 34 Ma' qa ikets pa'aj, qa
yatsi'yipji' pe' łenqek'uwjei pa' aceite qa pa' wino iye, qa yilophe'łijipji' pe' penyilots. Ma'
qa yinhini'pji' pa'aj pa' łe'wut qa yeka'xii pe' ewi'ł witiwhiti' qa i'wi'łi' qa yejełets pa'aj.*
35 Qa nełukii pa'aj, qa pa' Samaritano qa t'eku'metsju' pe' wetsjuk denarios,† qa tisij pakha'
yatsat'axij pe' witiwhiti', qa yit'ijets pa'aj: "Jełets ha'ne jukhew. Qu' nat'anipji' ene'
k'ełisij pe'qu' anq'axiji' qa' qu' hetpiltax iye ma' qa' k'ajanin." 36 Kha'ye', ¿pa'n łii enewe'
wetshetk'ewi'ł pakha' łumti qu' ni'nq'ethinij in meti'm qa yisu'un pa' jukhew t'ilit'ets
pe' ejtenhetsilets?— 37 Qa pa' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa yeku'ł pa'aj: —Pakha'
neq'eletij pakha'an.— Qa pa' Jesús qa yit'ijets: —¡Yape ma, qa' aqsi'jijkii aka' łunye'j!—*

Jesús qa i'ni' pa'aj pe' łetsi' pe' Marta qa pe' María.

38 Ma' qa ikkii iye pa'aj pa' Jesús qa he' ł'ijatshenhei, ma' qa yamets pa'aj ha' witset ła's,
hik hakha' qa i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu łii Marta qa yiwhini' pa'aj pe' łetsi'.* 39 Pe' Marta
na'l pa'aj pe' łejefeki' łii María, pekhe'en i'nijupju' pa'aj pe' łef'iyeyifi pa' Yatsat'ax'inij
tek'enets pa'aj in iyet.* 40 Qa pekhe'łe Marta qa qi in mehe'ej in yithayiki'im pe' wekwek qa
pa'qu' netuj iye, ma' qa nekets pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿me nite' łijamti'ij
yiwets ne' yejefeki' in nite' tsi'fenij ene' hithayikitaxi'ł e'm? Iyaji'ets qu' netsi'fenij.—*

---

* 10:21 Lc 2:14,27; 4:1; 19:21; 23:34,46; Hch 2:4; 13:7; 17:24; Mt 7:21; 21:16; Jn 8:42; 11:41; 12:27-28; 17:1-25; Gn 14:19; Is 44:25; Jer 8:9; 1Co 1:19-27; 3:19-20; Sal 8:2 * 10:22 Jn 1:18; 6:46; 7:29; 8:19; 10:15; 17:25-26 * 10:24 Jn 8:56; He 11:13; 1P 1:10-12 * 10:25 Mt 8:19; 22:34-40; 16:1; 19:3,29; Mr 12:28-34; Lc 3:12; 7:30; 18:18; Jn 1:38; 12:25; Ap 21:7 * 10:27 Lc 4:8; Lv 19:18 * 10:28 Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11; Ro 10:5; Ga 3:12 * 10:29 Lc 16:15; Ex 20:16-17; Lv 6:2; 19:13-18; Pr 3:28-29; Mt 5:43; 19:19; Ro 13:9-10 * 10:33 Mt 10:5; Lc 7:13; 9:52; 15:20; Hch 1:8 * 10:34 Is 1:6; Stg 5:14 † 10:35 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 10:37 Mt 23:23; Lc 1:72; Stg 2:13 * 10:38 Jn 11:1,19-20; 12:2-3 * 10:39 Lc 8:35; Hch 22:3 * 10:40 Mr 4:38; 1P 5:7; Ro 8:26

41 Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Marta, Marta, hayits qa natawje'meten qa e'mehe'ej
iye wiikfik'i enewe' olotsiiji' wekwek qu' aqsiijkii.* 42 Qa na'łłe ka' ewii'łija les łe'wistax qu'
nana'l e'm. Ene' María na' yaftsin in t'eku'miiji' hik ha'ne les qi in łe'wis, qa ham pa'qu'
nenitka'mij.—*

11

Jesús qa i'nq'ijatshenij pa' wit'iyinheye'j.
(Mateo 6:9-15; 7:7-11)

1 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in iyin qa pa'n qu' na'ni'iji' iye pa'aj in iyin, qa in yili'ij
pa'aj, qa pa' ewi'ł pekhewe' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ets'ijatsheni'łij
qu' nek'iyini'ł, in łunye'jek ka' Juan Bautista'ik'i in yijatshenij he' ł'ijatshenhei.—* 2 Pa'
Jesús qa yit'ij pa'aj: —Qu' iyini'ł qa it'iłij: "Intata, neniwqinhetji'ha aka' qiji' ii. Yape
namets pa' łahats'ij qu' qi'ija qu' enek'enhei.* 3 Esłisi'łij ha'ne nełuji' pa'qu' hetuji'ł
in łunye'jek week nełuts.* 4 Iwu'mi'łyik'ui pe' ułʼets haqsi'ji'łijkii in yijunyejeyi'łek
in hiwejinłi'ił week nekhewe' ułʼax yaqsi'jtaxi'ł ye'mijkii. Hasu'uj etswejinłi'iłij qu'
netswumi'łju' pa' witaqjaajinkeye'j."—* 5 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —Jit'enqeku'ni' ek
pa'qu' ewi'łe' ekheweli'ł qu' nana'l pa'qu' łejuwaika'ye', qa' nakii in hats łeqewuk'uji'
naja'x, qa' nit'ijets: "Waika', atsatkinhenin qeku'nets wetshetk'ewi'łe' pane', 6 qe hanee'ij
namyii ha' ewi'ł waika' iye toxii pa' ta'łji'. Ham yaqi'ijup qu' hetisij." 7 Pakha'an qa
nekułetsfik'i qa' nit'ij: "Hasu'uj atsjati'meten. Hats yijanit'axji' na' łeji' qa yiwhifetsju'
iye ene' yilits. Qa nite' łeke' qu' netsiipha'm qu' k'ełisij pe'ye'." 8 Hit'ij ewets, in yemjeetax
in łejuwaika'tax qa nite' ni'yijupha'm qu' netisij pe'ye', qa hastaax qa' niipha'm qe ta'łets
in nite' yili'ij in iyinijetsji'kii. Ma' qa week tisij pe'qu' hami'im.* 9 Qa hik ta'łijupi' qu'
hit'iłij ewets: "Iyini'łetskii qa' esti'yi'łij. Mowo'ołiikii qa' i'weni'ł. Ilani'łetskii na' łeji' qa
nenit'iłij e'mii qhof."* 10 Qe week na'aj iyinkii qa testii. Qa na'aj wo'oikii qa yi'wen iye.
Qa na'aj yilanetskii na'aj łeji' qa' wenit'iji'mii qhof. 11 Jit'enqeku'ni' ek iye pa'qu' ewi'łe'
ekheweli'ł qu' hats nana'li'm pe'qu' łelitse', qa pa'qu' ła'se' qu' niyintaxijets sehetse', ¿me
qa' netisij pa'qu' q'oiq'oye' in iyintaxijets sehetse'? 12 I'nłi'i qu' niyintaxijets pe'qu' łihi'ye',
¿me qa' netisij pe'qu' neyeye'? 13 Qe ekheweli'ł in ułʼetstaxi'ł qa łe'niyayi'łij pa'qu' łisi'łij
wekwek łe'wis ene' elitsi'ł, qa na' Atata'ał i'ni' na' wa's in łe'wiisija, qa les in łe'wis wiikfik'i
qu' netisij na' Espíritu Santo pekhewe' qu' niyinijets.—*

Jesús qa titijiti'yijets pa' łet'unha'x qu' nata'łijets pa' Beelzebú.
(Mateo 12:22-30; Marcos 3:20-27)

14 Qa pa' Jesús qa yukinik'uifik'i pa'aj pa' jukhew pa' i'ntaxji', ewi'ł inwo'met ham
łe'lijeye'. Qa łunye'jkii pakha'aj pa' inwo'met in hats ikfik'i, qa pa' jukhew qa hats iyet
pa'aj. Qa pe' olots jukhew qa efuts qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj aka' łunye'jkii.* 15 Qa uja'x
pe' yit'ijju': —Pakha'łe Beelzebú, łatata pe' inwo'metets, tisij hane'en pa' łet'unha'xijup qa
łeke' in yuki'nfik'ikii pekhewe' inwo'metets.—* 16 Qa pekhewepłe qa naqjaajinkeyu'ujek,
ma' qa yiyajitaxijets qu' nethinij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł qu' nata'łetspha'm na' wa's.*
17 Pa' Jesús qa hats nikfe'lets pa' łaqjamtikineyejeitaxkii pekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —Na'aj
qi witset qu' nawatlanju'kii ma' qa łakha'łe łete'm qu' netwuł'enhetju', qa hik łunye'j
iye na'aj ewi'ł jukhew qa łelits qa łewhe'ye' iye in watlanju'kii, qa łekhewełłe łete'm

---

* 10:41 Lc 12:22; 1Co 7:32; Fil 4:6 * 10:42 Sal 16:5; 27:4; Jn 6:27 * 11:1 Lc 3:21; 5:33 * 11:2 Jn 10:25; 17:6; 20:17; 1P 1:17; 3:15; Sal 9:10; Is 29:23; Lc 1:49; Mr 9:1 * 11:3 Pr 30:8 * 11:4 Lc 4:13; 6:12; 7:48; 24:47; 22:40,46; Mt 18:23-35; 26:41; 1Co 10:1 * 11:8 Lc 18:1-6 * 11:9 Mt 7:7-11; 18:19; 21:22; Jn 14:13-14; 15:7; 16:24; Mr 11:24; Stg 1:5-6,17; 1Jn 3:22; 5:14-15; Dt 4:29; 1Cr 28:9; 15:2; Pr 8:17; Is 55:6; Jer 29:13; Lc 11:10; 12:36; 13:25; Hch 12:13,16; Ap 3:20 * 11:13 Ro 8:9; 12:17; 1Ts 5:22; 2Ti 3:13; Mt 5:48; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,38 * 11:14 Mt 9:32-34; Jn 7:20; 8:48,52; 10:20; Mr 7:26,37; 9:15-25; Lc 7:22 * 11:15 2R 1:2; Mt 10:25; Lc 12:58; Jn 12:31; 14:30; 16:11; Ef 2:2 * 11:16 Lc 10:25; Jn 2:11; 8:6

iye in wetwuł'enhetju'.* [18] Qa hik łunye'j iye nakha' Satanás qu' neqet'ets wetju'łkii
qa wapiłłe wetju'łkii, ¿qa pa'n łunye'j qu'nte' niliyi'ij pa' łet'unha'x? Aka'an hit'iłij
ewets qe łit'iłijets in hata'łijets pa' łet'unha'x pa' Beelzebú qa łeke' in hukinfik'ikii ne'
inwo'metets.* [19] Ekheweli'ł in łit'iłijets qu' hukinfik'ikii pe' inwo'metets qu' nata'łets pa'
łet'unha'x pa' Beelzebú, ¿qa łek łet'unha'xek pa' yit'iji' nekhewe' elitsi'ł in yiwu'mfik'i
pe' inwo'metets? Qa hik ta'łijupi', nekhewe'en qu' hik nekhewe'ye' qu' nejełiłijik'ui
aka' łit'iłijju'.* [20] Qa yakha' in hukinfik'ikii ne' inwo'metets qa hit'iji' pe' łayaqsi'łe na'
Dios, qa aka'an qa hats jutsiqaxij na' tenek'enheiji' na' Dios hats namtaxi'ł ewetsju'.*
[21] Pa'qu' jukhewe' in t'un, watjanithen week na'l łatjanetits, qa yejeełija pe'qu' łetsi'ye',
qa pekhewe' i'nifi wekwek pekhe'en qa ham peeyi'ijkii qe tejełitii. [22] Qa na'łłe iye pakha'
les t'un iye wiikfik'i t'anipji' pakha'an, ma' qa t'ilit'ets qa naxij, qa nitka'mij week pe'
łatjanetistax hik pekhewe' qi in wetjumtitaxets. Qa yeka'xik'ui pe' week łewekwekitstax
qa week t'ihinijkii.* [23] Pakha' qu' nite' yi'feyi'ij pakha'an yejuihife'ej. Qa pakha' nite'
tsi'fenij in haqsi'jje'mkii qa yak'esa'xłekii.—*

Pa'qu' inwo'met'e qu' netpilii iye pa'qu' jukhewe'.
(Mateo 12:43-45)

[24] —Pa'qu' ewi'łe' espíritu uł'ax in ikik'uifik'i na'aj jukhew, ma' qa nekłi'ikii pa' ham
i'ni'i' yisłaxkii, wo'taxiikii ławapiihiwet'e. Qa in nite' yi'wen pa'qu' nawapi'yi', qa
yijamtikii: "Maa, ma hapiliyek ke' yitsi' ke' hata'łifi."* [25] Qa in tepilii qa yi'wen in hats
wetp'ilastaxifi qa hats wanaqsi'jtaxifi iye. [26] Ma' qa ik iye qa yi'wen qa t'eqe'mets pekhewep
iye wetsjuk tatsai (7) espíritu les uł'ets wiikfi' nite' hik łunyejei pakha'an. Ma' qa week
enewe'en qa uiji'teje'm iye qa i'nji' iye pakha' jukhew. Pakha'an ma' qa les qi'ija in uł'ax,
nite' hik łunye'j in yojo.—*

Pakha' les qu' jini'sinheti'mkii yijat'ij.

[27] In mexe iyetij pa'aj pa' Jesús ekewe' wekwek, qa ewi'ł pe' efu i'nji'teje'm pekhewe'
olots, qa taya'yij pa'aj in yit'ij: —Qi qu' łe'wisi'imkii pe' efu łata'łets in łenekfik'i qa
nefunenkii iye.—* [28] Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Ehe, qa lesłe qu' qi qu' łe'sitsi'imkiiha
pekhewe' qu' nepiye'ek'i eke' łe'lijei na' Dios qa yaqsi'jijkiiha iye.—*

Jesús qa wetjeyumtshenijupi' pa' profeta'ik'i Jonás.
(Mateo 12:38-42; Marcos 8:12)

[29] Pekhewe' olots jukhew qa efuts, in hats les t'ijaifik'i qa olots wiikfik'i, ma' qa
pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Ene' hane'ej na'l ha'ne łahats'ij qi in uł'ets, iyintaxets qu'
net'ethinheti'yij pa'qu' ewi'ł ham łunye'ji'iju'ł, qa teesłe qu' net'ethinheti'yij, qa ewi'łłe
hatse' qu' net'ethinheti'yij ka' łunye'jkii ka' Jonas'ik'i.* [30] Qe hik qu' łunye'ji'ija ka'
łunye'jkii ka' Jonas'ik'i in yamii ma' qa jutsiqetsi'm kakha' qek łunyejeye'taxkii kekhewe'
Nínive łeiłetsik'i, qa hik aka' qu' łunyeji'ijek ha'ne Ła's na' Jukhew enewe' hane'ej
łahats'ij.* [31] Kekhe' qi witnene efu'uk'i ta'łiiju' na' i'wk'uyi'liiju' niipha'm hatse' qu'
newetjeyumtshentax ene' jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij, ma' qa' nit'iłij ewets qu' qiye'
qu' uł'etsi'ił, qe kekhe'en toxii pa' ta'łji' qa namii qe qa' nepi'ye'ej ka' qi łikfeliya'xkii ka'
Salomon'ik'i. Qa hane'ej, jeł qeku'ni'łek nakha' les t'anipji'ha ka' Salomon'ik'i hats ha'ne
i'ntaxi'in.* [32] Kekhewe' Nínive łeiłetsik'i niipha'mkii hatse' qu' newetjeyumtshentax ene'
jukhew ha'ne hane'ej łahats'ij, ma' qa' nit'iłij ewets qu' qiye' qu' uł'etsi'ił, qe kekhewe'en

---

* 11:17 Lc 5:22; 12:52-53; Fil 2:6; Dn 5:28; 11:4 * 11:18 Mt 4:1,10; Hch 13:10; Lc 4:5 * 11:19 Ga 3:7; 1P 5:13 * 11:20 Ex 8:19; 31:18; Dt 9:10; Sal 8:3; Mt 19:24; 21:31,43; Lc 17:21 * 11:22 Jn 16:33; 1Jn 2:13; Ef 6:11,13; Hch 26:28; Is 49:24-26 * 11:23 Mr 9:40; Lc 9:50 * 11:24 Mr 1:23-27; Lc 8:29; 9:42; Mt 11:29; Ap 4:8; 14:11; 18:2 * 11:26 Lv 26:18-28; Dt 7:1; Pr 6:31; 26:25; Lc 8:2; Jn 5:14; 2P 2:20-22 * 11:27 Lc 1:48; 5:1; 8:21; 12:3; 23:29; Hch 13:7 * 11:28 Lv 22:31; Jn 13:17; Stg 1:22; Ap 1:3; 22:7 * 11:29 Lc 7:31; 11:16; 17:25; 21:32; Jon 1:1–4:9; Mt 16:4 * 11:30 Mr 2:10; Lc 5:24 * 11:31 1R 4:34; 10:1; 2Cr 9:1; Lc 10:14; He 11:7; Pr 1:1

yili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii in yepi'ye' ek'i ke' łe'lijei pa' Dios nifeli'm kakha' Jonas'ik'i. Qa hane'ej, jeł qeku'ni'łek nakha' les t'anipji'ha ka' Jonas'ik'i hats ha'ne i'ntaxi'in.—

Ne' otoi hik łunyejei qu' łefetitjiye' na' ese'n.
(Mateo 5:15; 6:22-23)

33 —Ham pa'qu' nene'łji' fetitjiye' qa nat'inkii, qa nite' łeke' iye qu' nit'onijju' pe'qu'
ti'najki'ye' łasi'ye'. We'nitonpha'm yijat'ij qe we'nenpha'm hats'inha qa week yi'wenkii
pe'qu' nuiteje'mkii.* 34 Ne' otoi hik łunyejei qu' łefetitjiye' na' ese'n, qa hik ta'łijupi',
ne' otoi qu' łe'sitse' qa' nana'ljiim kiyek na' ese'n. Qa qu' uł'etse'łe ne' otoi qa'
nooye'jiimkiyek na' ese'n.* 35 Jeł etij pa' na'lkii in'etji' qa hasu'uj qu' noo'ye'kii. 36 Qe qu'
weeke' na' ese'n qu' hik łunye'je' qu' nana'lkii qa ham pa'qu' łuk'eye' qu' noo'ye'kii, ma'
qa' qi'ija qu' nana'l e'mkii hik qu' łunye'je' ne'ej fetitjii qu' nanalit epji' pa'qu' ł'ułaxe'.—

Jesús qa iyetij pa' łunyejei pekhewe' fariseo.
(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 20:45-47)

37 In yili'ij pa'aj pa' Jesús in iyet, qa pa' ewi'ł fariseo qa t'eqe'mets qu' netekiłi'ju'
pe' łetsi'ii. Qa pa' Jesús qa yijayan pa'aj qa uiteje'm qa i'nijupju' pa' łekula'x.* 38 Pa'
fariseo qa qi in yitjułaxijpha'm pa'aj in yi'wen pa' Jesús in nite' yijayanij pakha' yit'ij
pe' ława'mhitsik'i qu' nojo qu' nawa'nqa' qa' i'nk'ałe netek. 39 Qa pakha'łe Yatsat'ax'inij
qa yit'ijets pa'aj: —Ek'en qeku'ni'łek ekheweli'ł fariseol, ekheweli'ł łenliji'łju' na' i'nfik'i
na' wasu qa tok'o iye, qa nakha'łe łatawe'jji' qa topo'oj nakha' wit'ejtenheye'j qa na'
uł'ax iye.* 40 Ham łenikfe'li'iłets. Nakha' yaqsiijkii na' i'nfik'i, ¿me nite' yaqsiijkii iye
na' i'nteje'm?* 41 Ihini'łij yijat'ij nekhewe' wekwek topo'oj nakha' i'nteje'm qa' łisi'ł ne'
ham yiwq'axine', ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' ham łejili'ye' na' i'nteje'm qa na' i'nfik'i.*
42 ¡Qa hiyee'łe e'newusitsi'ł fariseol! Qe in łeqethentaxi'łfik'i ne'ej menta qa ne'ej ruda
qa week iye ni'khewepij łesejets, in yamets qu' diezse' qa ewi'ł na'aj łetisi'łij na' Dios.
Qa ł'anłi'iłipji'kii nite' łaqsiiłijkii pa' yatsathen qa pa' witeqsu'unka'xij iye pa' Dios. Hik
ekewe'tax qek aqsiiłijkii yijat'ij, qa hasu'ujłetax qek ili'iłij kekhewep iye hats łaqsi'ji'łijkii.*
43 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł fariseol! Qe łisu'uni'ł wiikfik'i qu' ni'iłipji' ne'ej łots'oji'laxits
ne'ej tenek'enhei ne' witlijtsitjiyitsifi, qa łisu'uni'ł iye qu' eniwetfelhe'yiłi'mkii ne'
witaqhawetitsji'.* 44 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł! Qe hik ejunyejeyi'ł ne'ej nimełkui qe hats nite'
yeqet'etsiikii na'aj i'ni' qa t'otsipji'kii ene' jukhew qa efuts qe nite' nikfe'lets.—* 45 Qa yeku'ł
pa'aj pa' ewi'ł i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei: —Maestro, in łit'ij aka'an yekheweli'ł
iye in łatswakanini'łkii iye.—* 46 Pa' Jesús qa yit'ij: —¡Hiyee' e'newusitsi'ł iye ekheweli'ł,
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei! Qe łiłkonini'łij ene' jukhew pe' niihetits witqatai jutsitets
qu' jinteka'xtax, qa ekheweli'ł qa nite' łisu'uni'ł qu' eka'xi'ł nite' ewii'łe' iye pe'qu'
ayaqsiyi'ił qu' ekumhini'łi'.* 47 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł! Qe łeniihini'łpha'm qa łaqsi'ji'ł ne'
łenimełkui ke' profetalik'i in hik ekewe' łalanhei iye ke' aqa'jteyi'łik'i.* 48 Qa aka'an in
łaqsiiłijkii, ma' qa hats łi'sinhetiłijupi' aka' yaqsiijkii ke' aqa'jteyi'łik'i, qe kekhewe'en
nilanju' qa ekheweli'ł qa łeniihini'łpha'm łaqsi'ji'ł ne' łenimełkui.* 49 Qa hik ta'łijupi' na'
qi łikfeliya'xkii na' Dios in yit'ij iye: "He'nukini'ł ei hatse' pe'qu' profetale' qa apóstoles
iye, pekhewe'en qa' natlanhetiiju' pe'qu' uja'xe' qa pekhewep iye qa' natawitjaxtii."*
50 Qa hik ta'łijupi' ene' hane'ej ha'ne łahats'ij qu' netitijitiyijets hatse' qu' łekhewele' qu'
nanlanju' pe' week profetalik'i in uja'xek pe' talanhetii'ju'kii ta'łijii in i'nk'a wanaqsiijkii

* 11:33 Mr 4:21; Lc 8:16 * 11:34 Jer 24:8; Mt 7:17 * 11:37 Lc 7:36 * 11:39 Mt 23:25; Lc 12:20; 16:14; He 10:34; Mr 7:22 * 11:40 Mt 23:17; Lc 12:20 * 11:41 Lc 12:33; Hch 24:17; Sal 24:4; Tit 1:15 * 11:42 Lc 10:13,27; 18:12; Dt 14:22; Mi 6:8; Zac 7:9; Mt 12:18,20; Jn 5:42; 7:24; Hch 8:33; Dt 6:5; 2Ts 3:5 * 11:43 Mt 23:6; Mr 12:39; Lc 20:46; Stg 2:2 * 11:44 Mt 23:27 * 11:45 Lc 7:30 * 11:46 Mt 11:28-30; 23:4; Hch 15:10; 27:10; Ga 6:5 * 11:47 Mt 2:23; Hch 7:52; Lc 20:15 * 11:48 Mt 23:31; Hch 22:20; Ro 1:32 * 11:49 Pr 1:20-33; 8:1-36; Mt 23:34; Lc 11:27; 13:1; 15:32; 21:9-10; Jn 13:16; Hch 1:2; 1Ts 2:15; 2Ti 3:12

ha'ne sehe'.* 51 Qa' nata'łijii in talanhetii ka' Abel'ik'i qa' namijii in talanhetii ka'
Zacarias'ik'i. Hikka' talanheti'yi' nakha' łeqewuk'uji'ju' na' ts'eewe'epji' (altar) qa ne'
t'ejutshenheti'yets na' Dios. Ehe, yakha' hit'iłij ewets, aka'an in t'enhetiyipji' iye enewe'
hane'ej łahats'ij.* 52 ¡Hiyee' e'newusitsi'ł, i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei! Qe ekheweli'ł
łaqsi'jtaxi'ł ne' łejinje' na' witikfeliya'xkii. Qa ekheweli'ł nite' łe'nuihiyu'ułii qa nite'
łiwejiniłi'm iye nekhewe' hats nuihiyu'taxii.—* 53 In ikik'uifik'i pa'aj pa' Jesús pe' wititsi',
qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pekhewe' iye fariseol, qa yijayanfik'i pa'aj, ma'
qa yapełek qa iyetłe etsek pa'aj qe qi in nayu'um, qa pekhel ł'anyejeyetskii in nifaakankii,*
54 qe tewqeleiłetaxijik'ui qu' nophe'łji' pa'qu' nit'ij.*

12

Jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura ne' fariseol.

1 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, qa not'axets iye pa'aj pe' olootsija milits yamets pe' jukhew qa
efuts iye, watkatitij wetepji' pa'aj. Pa' Jesús qa iyet, me yojo in iyetik'ui pe' ł'ijatshenhei:
—Jełi'łiju'ł ne' łeqe levadura ne' fariseol, ikji' in hik łunyejei qu' wetsjuk łejusitse'.* 2 Qe
ham pa'qu' natat'inhetiikii qu'nte' ne'twenheti'ye', qa ham iye pa' qu'nte' netfelhiti'ye'
qu'nte' ninikfe'le'.* 3 Qa hik ta'łijupi', week pe'qu' it'iłij na' nookii qa' netpiikaxti'yi' na'
na'lkii, qa pe'qu' it'iłij qu' ajawehentaxi'łij wetju'ł pe'qu' wititsiyi'ifi, qa' netniya'yijkii qu'
netfelhitii pa'qu' ł'anuyi'ipji' pe'qu' wititsi'ye'.—*

¿Pa'n łii pa'qu' les jine'nijiwe'yiju'ł?
(Mateo 10:26-31)

4 —Qa yakha' qa hit'iłij ewets, ekheweli'ł yijuwaikal, e'nijiweikitek'iłiju'ł ene' yilanłe
ne' esenitsi'ł, qe qu' hats nalan qa hats ham iye pa'qu' łeqfenyeje'ej.* 5 Qa yakha'łe qa'
k'efeli'łi'm pa'n łii pa'qu' les e'nijiwe'yi'łiju'ł. E'nijiwe'yi'łiju'ł nakha' qu' hats nalan
qa na'li'm iye na' łet'unha'x qu' newu'miiju' nakha' fe't qi iftsax. Ehe, yakha' hit'iłij
ewets, ¡Hane'en hik ha'ne e'nijiwe'yi'łiju'łha yijat'ij!* 6 ¿Me nite' te'ninei ne'ej lee'fij
(5) papaye'mtsil in łaja'aju'ł ne'ej wetsjuk ł'astakii nijketits łelits? Qa nakha'łe Dios
qa nite' ewii'łe' pe'qu' nantapi'ii enewe'en.* 7 Qa hik łunyejei iye, ne' ewkujitsi'ł hats
week wetjeyumtshen. Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, ekheweli'ł e'weju'łi'łij
ł'ani'łi'pji' pe'qu' olotsetax papaye'mtsile'.—

Pekhewe' welkut'ijkii qa pekhewe' nite' welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 10:19-20,32-33; 12:32)

8 —Yakha' hit'iłij ewets, week pakha' qu' nite' newelkut'e' yijkii qa tetfeliji'm ene'
jukhew in tsijayan, qa ha'ne Ła's na' Jukhew qa' netetfeljiiji'mek ne' łaqa angelits na'
Dios.* 9 Qa pakha'łe qu' newelkutyijkii nite' tetfeliji'm ene' jukhew, qa ha'ne Ła's na'
Jukhew qa' newelkutjiijets kiyek ne' łaqa angelits na' Dios.* 10 Qa week pakha' qu' nit'ij
pa'qu' ewi'ł wi'tlijeye' t'ejuyiju'ł ha'ne Ła's na' Jukhew, qa łeke'łe qu' netwumhiti'yik'ui
aka'an. Qa pakha'łe qu' nit'ij pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł nakha' Espíritu Santo qa nite'
łeke' qu' netwumhiti'yik'ui pekhewe'en.* 11 Qu' ekekiti'yi'łii nekhewe' witlijtsitjiyits
qa qu' ekekiti'yi'łetsji' iye nekhewe' wittatal qa nekhewep iye wit'alhei, qa hasu'uj

---

* 11:50 Lc 11:29; He 9:26; Ap 18:24 * 11:51 Gn 4:9-10; He 12:24; 1Jn 3:12; 2Cr 24:20-22 * 11:52 1Co 14:6,39
* 11:53 Mr 6:19; Ga 5:1 * 11:54 Hch 23:21; Is 29:21; Mt 22:15; Mr 3:2; 12:13; Lc 20:20; Jn 8:6 * 12:1 Lc 8:5; 13:21;
17:3; Mt 16:5-6; 23:28; Mr 8:14-15; 12:15; Jer 9:4; Hch 20:28; Ga 5:9; 2:13; 1P 2:1 * 12:2 Mt 10:26-33; Mr 4:22; Lc 8:17;
6:44 * 12:3 Mt 6:6; 24:26; Lc 12:24; Hch 10:9 * 12:4 Hch 27:3; Is 8:13; 51:12; Jer 1:8; Jn 6:20 * 12:5 Sal 147:11;
Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7; Mr 9:43; Stg 3:6 * 12:6 Sal 50:11 * 12:8 Mt 7:23; Jn 1:51; 9:22; Lc 5:24; 11:30; 15:10; Hch
10:3; Ro 10:9; Ap 3:5 * 12:9 Lc 9:26 * 12:10 Mr 3:28-30; Lc 1:15,35; 2:25-26; 3:22

natawje'meteni'ł pa'qu' eqfenyejeyi'ił ewek qa pa'qu' it'iłijiju'ł iye.* 12 Qe nakha' Espíritu
Santo hik nakha'ija qu' nijatshenij pa'qu' it'ij qu' hats namets qu' iyet.—*

Jesús qa iyetij pakha' qu' namittaxfik'i wiikfik'i qu' nanaitaxij eke' wekwek.

13 Ma' qa ewi'ł pa'aj pa' jukhew i'nji'teje'm pekhewe' olots pakha'aj, qa yit'ijets pa' Jesús:
—Maestro, it'ijets ha' mats qu' nesłisij pe'ye' qu' natsak'esijek pe' ta'łets ka' tata'ałik'i.
—* 14 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n łii pa' ts'entaxi' qu' yakha'ye' qu'
k'ejeyumtsheni'łij pe' ewekwekitsi'ł?— 15 Qa pa' Jesús qa yit'ijets pe' weekji': —Jełi'łiju'ł
week eke' łunyejeiłe wetju'ł ejunyejeyi'łij in łisu'uni'ł eke' wekwek, qe ha'ne witiła'x nite'
yeqethenii qu' olotsi' i'm pe' wekwek.—* 16 Qa nifeli'm pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi': —
Ewi'ł pa' jukhew qi in yiwq'axin wekwek qa olots iye pe' łaq'astai, qa pa' łeq'ejinqa'wet
in hats yamets in yuji' pe' ł'enheiju' qa olots iye pe' łei.* 17 Qa pa' patun qa yijamtikii:
"¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij ha'ne yenekju'? Hats ham yeqitset'i'ij ene' łei." 18 Ma' qa yit'ij
pa'aj: "Ye'ehe aka' qu' yeqfenye'ji'ij. Heni'ttaxijju' enewe' yeqjiikiyij qa' heniihinpha'm
iye qa' les hiwqinhet ma' qa' week henifi yijat'ij ene' yenheiju' qa ene' na'l ye'm." 19 Ma'
qa' hitłi'ij yitets: "Jukhew, hayits qa olots ene' łaqsi'j. Weju'łij pe'qu' olots ininqapitse',
mawapii, qa' ek, qa' iya' qa' e'łe'wisi'imkii iye."* 20 Qa nakha'łe Dios qa yit'ijets: "Nite'
ł'eqenełuikii, hane'ejija ha'ne naja'xji' qu' awa'm qa ne' na'l e'm łaqsi'jtax, ¿pa'n łii pa'qu'
naya'x e'j?"* 21 Aka'an hik aka' łunye'j pakha' qu' naqsi'jtax pe'qu' olootse' qu' łakha' ye'łe
qu' net'ejuiłe'ets, qa hamłe yiwq'axine' ekewe' t'ejuyets na' Dios.—*

Dios yejeł pe' łelits.
(Mateo 6:25-34)

22 Ma' qa yit'ijji'ju' he' ł'ijatshenhei: —Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets aka'an. Hasu'uj
natawje'meteni'ł pa'qu' etuji'ł qa pe'qu' eqhinatayi'ił iye in mexe i'łiyi'ł,* 23 qe na' witiła'x
les t'anipji' na'aj inaq, qa ha'ne i'naj i'nese'n qa les t'anipji' ek ekewe' witqhinatai. 24 Jeł
qeku'ni'łju' ek ne'ej o'powil, in nite' wenq'entax qa nite' nit'ijji' iye pe'qu' ł'enheyeju',
qa hamtax iye pe'qu' łextsili'ij qu' naqsi'j pe'qu' łeqeye', ła'mek na' Dios qa tisijkii pa'qu'
netuj. Qa ekheweli'ł ¡hayits qa qi qu' e'weju'łi'iłij yijat'ij ł'ani'łi'pji' ne' junatai!* 25 ¿Pa'n
łii ekheweli'ł pa'qu' itawje'met'e' qa' naqsiijkii qu' les nijetin eku'nij iye pa' łiła'x?* 26 In
nite' łeke' qu' aqsiiłijkii aka' nite' qi łammi's, ¿qa inhats'ek in natawje'meteni'ł kekhewep
iye wekwek? 27 Jełi'łju' ne' łop'omits (lirios) in t'ijaifik'i. Nite' t'ithayiitax qa nite'
taftiłintax iye. Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets ka' Salomon'ik'i in wanaqsii'jtaxija, qa nite'
łunyejeyiju'ł ene' łop'om in łe'sitswikfi.* 28 Qa na' Dios in łeqjunyejeyij aka'an enewe' uje'
qu' nonoxp'onhetji qa' lomomeji' hane'ej na'l jup'elket ta'łi' na' ł'ejinqa'wet, ye'ehe, qa
ekheweli'ł qa' les qu' qiye' pa'qu' łeqjunyejeyi'ił ej, ¡jukhew hayits qa ł'inqekuteetsi'łkii!*
29 Ekheweli'ł, hasu'uj natawje'meteni'ił qu' mowo'ołiikii pa'qu' etuji'ł qa pa'qu' iya'ałji' iye.
30 Qe week ene' nite' yijayan na' Dios witsetits ha'ne sehe' epji' enewe'en qi in wo'oi week
ekewe' wekwek. Qa nakha'łe Atata'ał qa hats nikfe'lets in nite' łisu'untaxi'ł qu' hamitsi'ił
ejup ekewe' wekwek.* 31 Qa hik ta'łijupi', ekheweli'ł qa' aftsini'łek na' tenek'enheiji' na'
Dios, ma' qa' esti'yi'łij week ekewe' wekwek.—*

Pe' łe'sits wekwek na' wa'sji'pha'm.
(Mateo 6:19-21)

---

* 12:11 Mt 10:19-20; Mr 13:11; Lc 20:20; 21:14-15; Ef 3:10; Fil 4:6; Col 2:15; Hch 26:24 * 12:12 Pr 1:23; Jn 14:26 * 12:13 Lc 11:45 * 12:15 1Ti 6:20; 2Ti 1:14; 4:15; 2P 3:17; 1Jn 5:21; Ef 5:3; Gn 12:5; Job 20:20; 31:24; Sal 62:10 * 12:16 Lc 6:24; 5:36; 8:11; 16:19; 18:23; 19:2; 21:1 * 12:19 Mt 11:28; Mr 6:31; Ap 6:11; 14:13; Ec 2:24 * 12:20 Jer 17:11; Lc 11:40; Sal 39:6; 49:10; Mt 16:26 * 12:21 2P 3:7; Mt 6:19-20 * 12:22 Pr 31:25 * 12:24 1R 17:4,6; Job 38:41; Sal 147:9; Pr 30:17; Ap 12:6 * 12:25 Fil 4:6 * 12:27 1R 10:4-7 * 12:28 Mt 8:26; 14:31; 16:8 * 12:30 He 11:14; 13:14; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42 * 12:31 Mt 5:6,20; 19:29; Lc 11:2; 1R 3:11-14; Mr 10:29-30

32 —E'nijiweikitek'ił kots'etets nite' olots, qe na' Atata'ał hats yiwjutsiqenija qu' nełisi'łij
na' tenek'enhe'yi'.* 33 Ihini'łij pekhewe' qu' nana'lił'em qa pekhewe' qu' ł'astaye' qa'
łisi'łijkii pekhewe' ham yiwq'axine'. Aqsi'ji'łijkii aq'astajiwotsi'ił ti'naj nekhewe' nite'
łipipji' yijat'ij, hik nekhewe' wekwek łe'sits na' wa'sji' nite' yili'ij yijat'ij in na'l. Hik
nakha'a' yijat'ij ham pa'qu' ejtenhetsaxe' qu' namii, ham iye nosositetsi'i' qu' netuj.* 34 Qe
pakha' qu' eni'łi' pekhewe' qu' ewekwekitsi'ił, qa' hikpa' jeek qu' na'ni' ne' atawjetsi'ł.—*

Matjanitheni'łkii.

35 —Matjanitheni'łkii, qa' itujinheti'łji' iye pe' efetitjiyitsi'ł.* 36 Hik ejunyejeyi'ił pa'qu'
jukhewe' qu' natjanithenik'uikii pa'qu' łaqa patune' in yamii pa'qu' ewi'ł łe'wis nełu
witiwhe'yejii, qa in nam qa yilanetskii pa' łeji' qa aje'eł yit'ijimiiqhof.* 37 Łe'sitsi'mkii
pe' jukhew in nam pa' łaqa patun qa yi'wen in nite' ima'ju'. Yijaa'ija aka' hit'iłij
ewets pa' patun qa' naya'x eku'nijek pe' łeqejkunenhei qa ninhinijupjukii pa' mesa qa'
nenkunhenju' pekhewe'en.* 38 Łe'sitsi'mkii pekhewe'en in nite' yif'eli' iju'ł inye'jłu' qu'
łeqewuk'uyetaxji' naja'x, i'nłi'i qu' ipłu'yi'iju'ł nełu. 39 Menikfeliti'łets aka'an, pa'qu' ewi'ł
natsat'axij pe'qu' wititsi'ye' qu' nenikfe'lets pa'n uja'x hora qu' na'naja'xij qu' nanamets
pa'qu' ejtenhetsi'le', qa' qi qu' natjanithenik'uikii qa'nte' name'etsji' pe'qu' łetsi'ye' qu'
net'ejtenij pe'qu' łewekwekitse'.* 40 Ekheweli'ł iye matjanitheni'łkii, qe ha'ne Ła's na'
Jukhew namji' hatse' pe'qu' horaye' qu'nte' umtiyetaxi'ł qu' nanamji'.—*

Pakha' tek'en witqejkunenek qa pa' nite' tek'en.
(Mateo 24:45-51)

41 Ma' qa ha' Pedro qa nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me yu'ja'xłi'ił qu' it'iłij yiwets
aka' łejeyumtshenijupi', me week iye qu' it'ijets?— 42 Pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij pa'aj: —
¿Pa'n łii pakha' witqejkunenek tek'en qa nikfe'lkiiha iye, hik pakha' pa' łaqa patun qa'
neni' qu' nejełipji' pe' week łeqejkunenhei hats'inha qu' netisji'jij łaqe' in hats yamji'jets
łekujii?* 43 Łe'wis pakha' witqejkunenek in łunye'j aka'an, qe pa' łaqa patun in nam qa
yi'wenij in yaqsi'jijkiiha pakha' ł'ithayijkit. 44 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets pa' patun qa' neni'
qu' week netnek'enhe'yij pe' łewekwekits. 45 Qa qu' nitłi'ij pa' witqejkunenek pa' łatawe'j:
"Ha' yaqa patun tees qu' nanam aje'eł." Ma' qa' yapeye'łek qa' nilanje'mkii pekhewep
ł'ithayifets jukhew qa pe' efuts iye, qa tek, qa iya', qa yek'uwet iye.* 46 Pa' łaqa patun pa'
witqejkunenek qa' nanam pakha' nełuji' nite' notkitaxji'kii, qa pe' hora iye nite' nikfe'lets
qu' nanamji', ma' qa' qi qu' nitanithen qa neni' pakha' łeq'itset'ij pekhewe' inqeku'. 47 Qa
pakha'łe qu' witqejkunenek'e in hats nikfe'ltaxets pakha' qu' nisu'untax pa' łaqa patun,
qa nite'łe watji'let, nite' yaqsi'jijkii iye pakha' hats yisu'untax pa' łaqa patun, ma' qa' qi
iye qu' nitanithen.* 48 Qa pakha'łe qu' nite' nenikfe'le'ets pakha' qu' nisu'untax pa' łaqa
patun, qa yaqsi'jłi'ijkii pe' yutentax, qa nite' qi'ija qu' nitanithen. Week pakha' qu' hats
netesti'yij pe'qu' olotse', qa' olotse'ji'jek pe'qu' natyajaxti'yijets pakha'an, qa pakha' qu'
les olotse' pe'qu' netesti'yij, qa' les olotse'ji'jek pe'qu' netniyinheyijets qu' naqsiijkii.—*

Jesús, ta'łets in yeqet'ets wetju'łkii.
(Mateo 10:34-36)

49 —Yakha' in tsam qe qa' hitujinhetje'm pa'qu' fet'e' ha'ne sehe' ipji'. ¡Hayits qa qi in
hisu'untaxija qu' hats netujje'm!* 50 Qa mexełe qu' nojo qu' hempuli'jji' pa' qi a'tax. ¡Hayits
qa qi in tsitawje'meten qa' naamłi'ijii qu' week nijat'etstax!* 51 ¿Me łumti'ił in tsam qa'

---

* 12:32 Lc 10:21; 12:4,7; 22:29; Is 40:11; Hch 20:28; 1P 5:2-3; Mt 11:26; Ef 1:5,9; Fil 2:13 * 12:33 Hch 2:44-45; 24:17; Lc 10:4; Mr 10:21; 2Co 4:7 * 12:34 1P 1:4 * 12:35 Mt 24:42-51; 25:1-13; Mr 13:33-37; Jn 13:4-5 * 12:36 2P 3:12; Jn 2:1; Ap 3:20 * 12:37 Ro 13:11; Lc 17:8; 22:27 * 12:39 1Ts 5:2 * 12:40 Lc 21:36; Mr 2:10; 1Ts 5:2; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 * 12:42 Lc 16:1; 1Ti 6:8 * 12:45 1Jn 2:28 * 12:47 Dt 25:2; Stg 4:17 * 12:48 Lv 5:17; Nm 15:29; Mt 13:12; Ro 1:20; 2:14; 1Ti 1:13 * 12:49 Mr 10:38 * 12:50 Hch 22:16; Ro 6:3; Ef 4:5; 2Co 5:14; Jn 19:28; 19:30

hetisij pa'qu' ł'ikesimeyaxitse'łekii ha'ne week sehe' ipji'? Nite', yakha' hit'iłij ewets, in
tsam qe qa' neqet'etsju'kii ene' jukhew.* 52 Qe hane'ejija qu' nata'łi', lee'fij (5) pe'qu' na'nifi
pe'qu' ewi'ł wititsi'ye' qa' neqet'etsju'kii łunyejei, pe' wetshetk'ewi'ł qa' ł'ejuihifetsi'ij
pekhewe' wetsjuk, qa pekhewe' wetsjuk qa' ł'ejuihifetsi'ij pekhewe' wetshetk'ewi'ł. 53 Qa'
neqet'ets wetju'łkii iye, pa' łatata qa' ł'ejuihifeyi'ij pa' ła's, pa' wita's qa' ł'ejuihifeyi'ij pa'
łatata, pe' łenene qa' ł'ejuihifekiyi'ij pe' łasi', pe' łasi' qa' ł'ejuihifekiyi'ij pe' łenene, qa pe'
łeqewketi' qa' ł'ejuihifekiyi'ij pe' łefelits, qa pe' łefelits qa' ł'ejuihifekiyi'ij pe' łeqewketi'.
—*

Yejeyumtshenijupi' ne'ej jutsiqetsij in yamets na'aj łahats'ij.
(Mateo 16:1-4; Marcos 8:11-13)

54 Ma' qa yit'ijji'ju' iye pe' oloots jukhew qa efuts: —In łi'weni'łii pe'qu' wasi'ye' in
nekpha'm ta'łiiju' na' tefeji', ma' qa aje'eł łit'iłijju': "Nekju'kii hatse'" qa hik aka' łunye'j.*
55 Qa na'aj t'unik'i in ta'łji' na' i'wk'uyi'lii, qa łit'iłijju': "Elejei hatse'" qa hik aka' łunye'jkii
iye. 56 ¡Wetsjuk łejusits! In łenikfe'li'łets in łejełiłijupkii ekewe' łunyejeikii ha'ne sehe' epji'
qa na' wa'sji'pha'm iye, ¿qa inhats'ek qu' nite' enikfe'li'iłets qu' jełi'łijupkii ha'ne hane'ej
łahats'ij?—*

E'łe'sitsi'ił wetju'ł pakha' qu' uł'etse'taxi'ł wetju'ł.
(Mateo 5:25-26)

57 —¿Qa inhats'ek in nite' ekheweł'łi'ił ete'm qu' ejełi'łji' qu' ku'mi'łi' pa' yatsathen?
58 Qe in mexe łijayan pakha' qu' net'ejui eju'ł qu' neka'xii pekhewe' qu' netnek'enhei,
e'meheyi'ij qu' mowo'oi qu' aje'eł e'łe'sitsi'ił wetju'ł pakha' wit'ikheyi'jik'i, qa hasu'uj qu'
nejufta'xłi'ij qu' neka'xii pa'qu' jueze', ma' qa pa' juez qa netis e'j pa'qu' oq'ophełinetsi'le',
qa pa' oq'ophełinetsi'l qa' nuihinifi'ek pe'qu' witq'ophełitjiye'.* 59 Yakha' hit'ij ewets, in
nite' ł'atsji'łfik'i aje'eł ipłu'ui qu' week ijanin.—*

13

Ili'iłij pa' uł'ax in łaqsiiłijkii qa ijayani'ł pa' Dios.

1 Hik pakha'aj pa' nełuji' na'l pa'aj pe' uja'x jukhew pakha' i'ni' pa' Jesús, qa nifelimik'i
pa' łunyejeikii pa'aj pe' jukhew'ik'i Galilea łeiłetsik'i, pa' Pilato in nilanju' pa'aj qa
pe' ł'athits pekhewe'en qa yetsjiłkinij pe' ł'athits pe' inqa'metetsik'i łeqististax pa'aj
pekhewe'en.* 2 Pa' Jesús qa yit'ijiju'ł pa'aj: —¿Me łumti'ił ekheweli'ł aka' łunyejeikii pe'
jukhew'ik'i Galilea łeiłetsik'i qu' nata'łets qu' lees uł'etse' wiikfik'i qa' nite' łunyejeye'
pekhewep Galilea łeiłets iye?* 3 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'ił
iye qu' nite' menink'aihiti'ił pa'qu' ejunyejeyi'ił qa' anaxi'łju' iye hatse'. 4 ¿Ye' me łumti'ił
iye kekhewe' dieciocho (18) jukhew'ik'i in jałaq'ipji' ke' qaaxapha'm wititsi'ik'i (torre)
na' Siloé ei qu' nata'łets iye qu' les uł'etse' qa' nite' łunyejeye' nekhewe' week i'ni' na'
Jerusalén?* 5 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets iye in nite'. Hik qu' ejunyejeyi'ił iye qu' nite'
menink'aihiti'ił pa'qu' ejunyejeyi'ił qa' anaxi'łju' iye hatse'.—

Yejeyumtshenijupi' pe' higokuk nite' tei.

6 Ma' qa nifeli'm iye aka' yejeyumtshenijupi': —Ewi'ł pa' jukhew na'li'm pe' ewi'ł
ł'enkiju' higokuk yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet. Qa yejełtaxii qu' hats netei qa hamłe pe'qu'
ewii'łe' łe'ye' qu' ni'wen.* 7 Qa yit'ijets pa' łeqjełinenek'ij pa' łeq'ejinqa'wet: "Jeł, hats
wetshetk'ewi'ł ke' ininqapits in henjełji'ijtaxii ene' higokuk qa ham ji'ij hi'wene' łeye'.
Enfekinju' hatse'. ¿Inhats'ek in natkinłetax qa yothetłetaxi'kii ha'ne łe'wisji' sehe'?"*
8 Pakha'an qa yit'ijiju'ł pa'aj: "Yaqa patun, taaqu' ewi'łi'ij qu' iwejinłe eku'n ha'ne

* 12:51 Lc 2:14 * 12:53 Mi 7:6 * 12:54 1R 18:43-44 * 12:56 Lc 6:42; 20:10; 21:8,30 * 12:58 1P 5:8; 2Ti 4:8; Pr 25:8 * 12:59 Lc 21:2 * 13:1 Mt 21:18-19; 27:2; Mr 11:12-14; Jn 4:45 * 13:2 Jn 9:2 * 13:4 Jn 9:7 * 13:6 Lc 5:35; 12:16; Mt 21:18-19; Mr 11:13 * 13:7 Mt 7:19; Lc 3:9; Jn 15:2; Ro 11:22; Is 5:2

ininqa'pji'. Qa' hef'uł'utifikii qa' hiwu'mifi iye ne' wakka łi'mhui,* 9 ma' qa i'nłi'i qu' hats
nana'l hatse' łeiye'. Qa qu' ham łeiye' iye ma' qa' henfekinju' yijat'ij."—

Ewi'ł pa' sabadoji' pa' Jesús qa yiłin pe' ewi'ł efu.

10 Pa' Jesús i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' ewi'ł pekhewe' łe'lijtsitjiyits pe' judío pa' ewi'ł
nełuji' witwapiihijii (sábado).* 11 Qa hik pakha' i'ni' pa'aj pe' ewi'ł efu hats dieciocho
(18) łeqe'ninqapitsij pa' ewi'ł łaatshek ta'łets pa' ewi'ł inwo'met in i'nji', qa hikpa' nite'
yatsathenket qa yit'ij tuufufuf, qa nite' łeke' qu' natsathen pa' ł'anu.* 12 Pa' Jesús in yi'wen
pa'aj qa taya'yii, qa yit'ijets pa'aj: —Efu, hats ik'ek'uifik'i pa' awtshektax.— 13 Pa' Jesús qa
t'eku'mipji' pa'aj pekhe'en, qa hik pakha'aj pe' efu qa łeke' in yatsathen pa' ł'anu, ma' qa
yiwqinhet pa' Dios.* 14 Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'lijtsitjii qa qi in nayu'kii, qe pa'
Jesús inqiłinji' pa'aj pa' nełu witwapiihijiitax. Qa pa' tenek'enhe'yij pe' judío łe'lijtsitjii,
qa yit'ijji'ju' pe' jukhew qa efuts: —Olots kekhewe' ewi'ł tatsai (6) nełuts qu' ji'nt'ithayiiji',
qa hik kekhewe'tax ke' nełutsji' qu' eneki'łijii qa' menqiłini'łji', qa' hasu'uje' pe' nełutsji'
witwapiihijiyits (sábados).—* 15 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj: —Ejtitsits hik
łunyejei qu' wetsjuk'e łejusitse', ¿me nite' łenit'iłijii week ewiłei ekheweli'ł pa'qu'
wakkaye' oqokoyoyiwo'oł i'nłi'i qu' matikataxe' in yamets na'aj nełuji' witwapiihijii qu'
eka'xi'łiiju' pa'qu' iweli'ye' qu' niya'?* 16 Qa ene' efu, ene'en ta'łets ka' Abraham'ik'i qa
na' Satanás qa yophe'łtaxji' aka' łeqfe'met hats dieciocho (18) łeqe'ninqapitsij, ¿me nite'
łe'wisij qu' netenit'ijii na' łaatshek ha'ne nełuji' in witwapiihijiitax?—* 17 In yit'ij pa'aj
aka'an pa' Jesús, qa pe' ł'ejuihifets qa qi in wepin wetju'ł pa'aj. Qa pekhewe'łe week jukhew
qa efuts iye qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj in yi'wen eke' qits wekwek yaqsiijkii pa'aj pa' Jesús.*

Ne'ej mostaza łoʼ.

(Mateo 13:31-32; Marcos 4:30-32)

18 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ij iye pa'aj: —¿Pa'n łii pa'qu' hik łunye'je' na' tenek'enheiji' na'
Dios? ¿Qa pa'n łunye'j pa'qu' hejeyumtshenijupi'? 19 Hik łunye'j ne'ej ewi'ł mostaza łoʼ in
yeni'ju' na'aj jukhew pa'qu' łewenq'enhe'wet'e, qa łeyijłem in ta'ł ma' qa najkak'ij, qa *ne'*
junatai qa tupiiji' pe' łakjil.— *(Ez 17:23)*

Ne'ej levadura.

(Mateo 13:33)

20 Qa yit'ij iye pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n łii pa'qu' hejeyumtshenijupi' na' tenek'enheiji'
na' Dios? 21 Hik łunye'j ne'ej levadura pe'qu' ewi'ł efuye' in yetsjiłkinij pa'qu' fo'ji'ye' qa
wetshetk'ewi'ł yamitets pa' łeqjeyumtshela'xij in yenpha'm, ma' qa notki'ets ipłu'ui in
hats week yiju'fjufinhetik'i.—*

Pa' epk'iyit'ii łeji'.

(Mateo 7:13-14,21-23)

22 Pa' Jesús in ik pa'aj qu' namii ha' Jerusalén, qa teiłi'ij iye pa'aj in yijatshenji'ij pe'
witsetits qa pe' witsetits łelits iye. 23 Qa ewi'ł pa' nifaakan pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me
nite' olots pe'qu' iłiye'?— Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús:* 24 —Ment'unhetiłets qu' uyi'łii na'
epk'iyit łeji', qe yakha' hit'iłij ewets in olots pe'qu' nenuihiyu'taxii qa nite'łe łeke'. 25 Qa'
ink'aye'łe na' yatsat'axij ne' wititsi' qa' neniipha'm qa' nit'onji' na' łeji', qa ekheweli'ł qu'
a'maneyi'iłfik'i qa' ilantaxi'łetskii, qa' i'ttaxi'łij: "Yatsat'axyij, i'tqeku'ni'łij ye'mii qhof."
Qa' neku'łi'ł nakha'an, qa' nit'ij: "Nite' tsikfe'li'ł ej pa'n łatałi'łji'."* 26 Ma' qa' yapeye'łek
qu' ittaxi'łijju': "K'eyekufe'ini'łkiyek qa k'eyiyafe'ełkii iye qa akha' iye łinq'ijatshenikii

---

* 13:8 Lc 16:3 * 13:10 Lc 4:31; 6:6 * 13:11 Mt 8:17; Lc 4:33; 6:18; 7:21; 8:2,29; 9:39 * 13:13 Mt 19:15; Mr 5:23; 6:2,5; 8:23; Lc 4:40; Hch 15:16; He 12:12; Jn 11:4 * 13:14 Mt 20:24; 21:15; 26:8; Mr 10:14,41; 14:4; Ex 20:9; Ez 46:1 * 13:15 Lc 2:7,12,16; 6:42; 14:5,19; 1Co 9:9; Mt 12:11 * 13:16 Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16; Mt 4:1,10; Hch 13:10; Mr 5:3; 15:1; 2Ti 2:9 * 13:17 Lc 21:5; 1Co 16:9; Fil 1:28; 1Ti 5:14; Sal 132:18; Is 12:5; 45:16; 1P 3:16 * 13:21 Mt 16:6,11-12; Mr 8:15; Lc 12:1; 1Co 5:6-8; Ga 5:9 * 13:23 Mt 22:14; Lc 18:26; Hch 2:21; Ro 9:27; Ef 2:8; 1P 3:20; Ap 3:4 * 13:25 Mt 7:22-23; 10:33; 25:12

ne' yikheijeyi'łik'i." 27 Ma' qa' neku'łił nakha'an: "Hats inek hit'iłij ewets in nite' tsikfe'li'ł
ewets pa'n łatałi'łji'. *Me'nitoni'ł ye'mii, week nekhewe' yaqsiijkii na' uł'ax."* *(Sal*
*6:8)** 28 Qa' hik nakha'yi'i' qu' qi qu' mapiłi'ju' qa' nat'aiji' iye ek'unhetiyi'ł qu' i'weni'łii ka'
Abraham qa ka' Isaac qa ka' Jacob qa week iye ke' profetas'ik'i qu' na'ni' na' tenek'enhe'yi'
na' Dios. Qa ekhewelłi'ił qa' ewumhiti'yi'łfik'i.* 29 Qa' nanam hatse' pekhewe' qu' nata'łii
na' nełu'uju'ł, na' tefeji', na' ima'xii, qa na' i'wk'uyi'lii, ma' qa' na'nijupju'kii na' mesa qu'
netekiju' na' tenek'enhe'yi' na' Dios.* 30 Ma' hayits, hane'ej na'l ne' teke'lenju' qa' nojo
hatse', qa na'l ne' hane'ej yojo qa' netke'lenju' hatse'.—*

Jesús qa neq'elettaxij pa' witset Jerusalén.
(Mateo 23:37-39)

31 Ma' qa hik pakha'aj qa namets pe' uja'x fariseol qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús: —Yape
ma'ak'uifik'i iye hane'e'in qa' ma, qe ha' Herodes yisu'un qu' nalan.—* 32 Qa yeku'ł pa'aj:
—Ma'ałii qa' it'iłijets hakha' ejene'l: "Yakha' hukinfik'ikii ne' inwo'metets, qa henłinju'
iye ne' wanqaats'etaxju', hane'ej qa uje' iye, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa'
nasqhat'axij aka' yithayijkit."* 33 Qa yakha'łe qa mexe hakij na' yikheyij, hane'ej, uje' qa
nełukii iye, qe nite' łe'wisijupi' pa'qu' ewi'ł profetaye' qu' na'nik'uifik'i na' Jerusalén qu'
nawa'm.* 34 Jerusalén, Jerusalén, łanlanju'kii ke' profetas'ik'i, łenjele'ejkii utel kekhewe'
t'ukinhetiiji'ijtax ei, ¡Pa'n uja'xij in hisu'untax qu' ewi'ł heni' ne' elits, qu' hik łunye'je'
ne'ej ta'a'a' qe ewi'ł yeni' ne'ej łelits qa uyifi łefets, qa nite'łe łisu'un!* 35 Jeł qeku'ni'łju'
ek na' etset'ił qu' hats ham na'ni'i hatse'. Qa hit'iłij ewets in hats nite' łetsweni'ł iye
hatse', ipłu'ui qu' hats namets pa' łahats'ij qu' ittaxi'łij: *"¡Qi in łe'wis ha'ne namij aka' łii*
pa' Yatsat'ax'inij!"— *(Sal 118:26)**

14

Jesús qa ewi'łij iye in inqiłinji' pa' witswapiihijii (sábado).

1 Qa łunye'jkii iye pa'aj pa' Jesús in uyifi pe' łetsi' pa' ewi'ł pekhewe' tenek'enhe'yij
pe' fariseol, qe qa' neteki'łju' pa' nełuji' witwapiihijii pa'aj (sábado). Qa pekhewe'en qa
aje'eł nite' nitalket'ij pa'aj in yejełijkii pa'qu' łeqfenyeje' łewek pa' Jesús.* 2 Hik pakha'
i'ni' pa'aj, ł'ejuyi'jii pa' Jesús, pa' ewi'ł jukhew wanqaats'e' qhofqhofi'k'i pa' ł'ajik'i. 3 Pa'
Jesús qa nifaakan pa'aj pekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pe' fariseol iye:
—¿Me łenexke'ej qu' netiłinhetii pa'qu' nanqaats'etax pa'qu' nełuyeji' in witwapiihijii
(sábado)? ¿Me i'nłi'i qu' nite' łene'xkeyi'ij?—* 4 Qa pekhewe'en qa hamłe iyete' pa'aj.
Qa t'eku'mets pa'aj pa' wanqaats'e', ma' qa yiłin pa'aj qa yit'ijets qu' nak. 5 Pa' Jesús qa
yit'ijets iye pa'aj pe' fariseol: —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nanamik'iju' pe'qu' witijkiye'
pa'qu' ła'se', i'nłi'i qu' łoqokoyoyiwoye' wakka pa'qu' nełuyeji' in mexe witwapiihijii, qa'
nite' nentsine'pha'm aje'eł?—* 6 Qa nite'łe weju'łiju'ł pekhewe'en qu' nekułik'i aka'an.

Pakha' t'ejuyets pa' nite' witiwqiye'jji'.

7 Pa' Jesús in yi'wenij pa'aj pekhewe' wit'iyinhei in yejełji' qa i'niju'kii pe' łetsetitits ne'
qitsji' pa' mesa'ajup, ma' qa yit'ijets pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi':* 8 —Qu' nana'l
pa'qu' niyinij'ejupi' pa'qu' łe'wis nełuye' witiwhe'yejiye', hasu'uj ni'iju' pa'qu' łetset'e
pa'qu' qiye'ji', qe q'ax iye pakha'an qu' net'eqe'mets iye pakhape' iye qu' les nat'an epji'
qu' qiye'ji'.* 9 Qa pa' iyini'ł ei qa' nenek ei qa' nit'ij ewets: "Łisij qu' na'ni'ju' nakha'

---

* 13:27 2Ti 2:19; He 3:12 * 13:28 Mt 8:11-12; 13:42,50; 22:13; 24:51; 25:30; Mr 1:15; Lc 4:43 * 13:29 Lc 12:37
* 13:30 Mt 19:30; 20:16; Mr 10:31 * 13:31 Mt 14:1,5; Mr 6:19; Jn 7:19-25; Hch 5:33 * 13:32 He 2:10; 5:9; 7:28
* 13:33 Hch 3:21; 17:3; Mt 2:23; 21:11; Mr 8:31 * 13:34 Lc 19:41-44; 20:15; He 11:37; 2Cr 24:20-22; Mt 21:35; Sal 17:8;
36:7; 147:2; Is 62:1,4; Dt 32:11; Jn 5:40 * 13:35 Is 64:11; Jer 12:7; 22:1-8; Mt 21:9; Lc 19:38; Jn 12:13 * 14:1 Lc 6:7;
7:36; 11:37; 20:20; Mr 3:2 * 14:3 Lc 6:2,9; 7:30; 13:14; 14:30; Mt 12:2; Mr 3:4; Jn 5:10 * 14:5 Ex 21:33; Dt 22:4; Mt
12:11; Lc 13:15 * 14:7 Lc 5:36; 13:6; 11:43 * 14:8 Lc 7:2; Fil 2:29; 1P 2:4

ła'niju' hane'en.” Ma' qa' ijayik'ui qi qu' mewepinkii qu' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. [10] Les
łe'wis yijat'ij qu' e'niyinhei, qa' ni'iju' pa'qu' netweifik'i. Hats'inha qu' nanam pakha'
qu' niyin'ei qa' nit'ij ewets: “Waika', eniipha'm les ente'nijai teje'm yijat'ij.” Ma' qa'
hayitse' yijat'ij qu' newqinhetji' week pekhewe' i'nijupju'kii pa' mesa.* [11] Qe pakha' qu'
łakha' ye'łetax łete'm qu' neniwqinhetłetaxji', qa' hik pakha'ye' qu' newepinkii qu' nite'
netiwqinheti'ye'ji'. Qa pakha'łe qu' nite' neniwqinhete'ji' qa' hik pakha'ye' yijat'ij qu'
netiwqinhetii.—* [12] Pa' Jesús qa yit'ijets iye pa'aj pakha' iyinii: —Qu' aqsiijkii pa'qu' etuj in
nełu'uj, i'nłi'i qu' naja'xi'ij, qa' hasu'uj iyinii pe'qu' ejuwaikale', hasu'uj iye iyinii pe'qu'
ejefetsi'ija qa hasu'uj iye iyinii pe'qu' e'metitsi'im yiwq'axin wekwek qe enewe'en q'ax
qu' natqa'tjai ej qu' niyin eyek, ma' qa hats aja'łi'ij in nełis. [13] Qu' aqsiijkii łe'wis nełuye'
qa' les łe'wis yijat'ij qu' iyinii pekhewe' qu' ifʼiljetsitse', pekhewe' qu' uł'etse' łewek,
pe'qu' onqokitse' qa pe'qu' puk'aletse' iye.* [14] Ma' qa' qiye' yijat'ij qu' e'łe'wisi'imkii, qe
pekhewe'en ham pa'qu' najaninij. Qa akha' qa' nana'l hatse' pa'qu' aja'ye' qu' iłiye'tax iye
kekhewe' yatsathen.—*

Yejeyumtshenijupi' pa' qi witkujii.
(Mateo 22:1-10)

[15] In yepi'ye' ek'i aka'an pa' ewi'ł pekhewe' i'nijup pa' mesa, pakha'an qa yit'ijets
pa' Jesús: —Łe'wisi'mkii week pa'qu' na'nij ji'teje'm pakha' qi witkujii hatse' pa'
tenek'enhe'yi' pa' Dios.—* [16] Qa pakha'łe Jesús qa yit'ijets pa'aj pakha'an: —Ewi'ł pa'
jukhew yaqsiijkii qu' qi qu' netekju', qa olots pe' iyinii. [17] Qa in yamets pe' hora qu' netekju',
qa yukin pa' łeqejkunenek qu' niyaji'ik'i pe' hats jutsiqets qu' łekufetse': “Yapete' eneki'ł.
Hats yijat'ets he' aqatsi'ł.” [18] Qa weekłe łunyejei pekhewe'en in welku't iju'łkii. Pa'
yojohontax pa'aj qa yit'ij: “Peyijaat'ij, hanee'ij hayaqha'yets pa' ewi'ł sehe' qa' hejeł
eku'nii qe nite' łeke' qu'nte' hi'wene'. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij.” [19] Qa
pakhap qa yit'ijek: “Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija hayaqha'yets he' week inyaqsii (10) wakka
koyoyoyiwots, Qa' mexe eku'n qu' hijaajin. Qa k'iyinij ewets qu' hasu'uj utenij wat'ij.”
[20] Qa pakhap iye qa yit'ijek: “Peyijaat'ij, i'nk'aa'ija naxijik'i in heyewhe'yei qa nite' łeke'
qu' henek.”* [21] Qa pa' witqejkunenek qa wapilii pa' łaqa patun qa week nifeli'm ekewe'en.
Ma' qa pa' patun qa qi in nayu'kii, qa yit'ijets pa' łeqejkunenek: “Ifʼelitik'i qu' ma'atsfik'i
ne' wit'ikheijei ha'ne witsetji' qa' eqe'mets pe' ifʼiljetsits, pe' uł'ets łewek, pe' puk'alets qa
pekhewe' iye onqokits.”* [22] Ma' qa nam iye pa' witqejkunenek qa yit'ijets pa' łaqa patun:
“Yatsat'axyij, hats week haqsi'jijkii ka' hats łit'ij yiwets qa menjiit qi ha'ne ham i'ni'i'.”
[23] Ma' qa pa' patun qa yit'ijets pa' łeqejkunenek: “Yape, ma iye qa ma'ak'i ne' i'nfik'i ne'
qits wit'ikheijei qa ne' wit'ikheijei łelits iye qa' eqe'mets pa'qu' i'wen qa' enka'x met iye,
hats'inha qa' notpo'oj ene' yitsi'. [24] Qe yijaa'ija aka' hit'iłij ewets in nite' ewii'łe' hekhewe'
jukhew k'iyintaxii qu' łeke'ye' qu' nijaajin ha'ne qu' netnekui.”—

Pakha' les jutsitax łunye'j qu' jintajayan pa' Cristo.
(Mateo 10:37-38)

[25] Olootsija pa'aj pe' nijayanik'i pa' Jesús, ma' qa tetwek'elaxiju'ł pa'aj qa yit'ij: [26] —Qu'
nana'l pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'un qu' natsjayan, qa qu' nite' les qiyi'ija qu' netsu'un qa'
namitfik'i qu' nisu'unija pa'qu' łatataye' qa łenene iye, qa pe'qu' łewhe'ye'ye' qa łelitse'
iye, qa pe'qu' łamatsitse' qa łek'injats iye, qa łekutii qa łek'injai iye qa łakha' iye pa'
łiła'x qu' namitfik'i wiikfik'i qu' nisu'un, qa' nite' łeke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.* [27] Qa pa'qu'
nite' net'ekumi'i pe'qu' łeqe cruze'* qa' natsjayantax, nite' łeke'ye' qu' yijatshenek'i'ij.*
[28] Qe, ¿pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' qu' nisu'un qu' naqsiijkii pe'qu' ewi'ł qaaxaye'pha'm

* 14:10 Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; Pr 25:6-7; 29:23 * 14:11 Ez 21:26; Mt 18:4; 23:12; Lc 1:51; 3:5; 18:14; Stg 4:10; 1P 5:5-6
* 14:13 Lc 5:29; 14:21; Lv 22:22; Ro 11:35; 12:19; 1Ts 3:9; 2Ts 1:6; He 10:30 * 14:14 Hch 24:15 * 14:15 Lc 13:29;
22:16,30; Ap 19:9 * 14:20 Dt 24:5 * 14:21 Lc 14:13 * 14:26 Mt 11:28; Mr 10:14; Lc 6:47; 16:13; Jn 5:40; Dt 21:15;
22:13; 24:3 * 14:27 “T'eku'mi' pe'qu' łeqe cruze'” ikji' qu' nijayanija pa' Jesús yemjeetax qu' qiye'tax pa'qu' uł'axe'.
* 14:27 Jn 19:17

wititsi' (torre), qu' nite' nojoye' qu' na'n eku'nijju' qu' nejeyumtshenji' pa'qu' uja'xe'
pe'qu' nanaxi', hats'inha qu' nenikfe'lets me weju'łij pe' łaq'astai qu' nijat'ax?* 29 Qu'
naf'aliłi'ij qu' nitsupintaxju' pe'qu' łetku'ye' qa nite' nijat'axe' qe nite' weju'łij pe'qu'
ł'astaye', ma' qa week pe'qu' niwenji'ij qa' nawitjijiijikii łe'lijei. 30 Qa' nit'ijju': "Ha'ne
jukhew in yitsupintaxju' ne' wititsi' qa nite'łe yaqhat'axij." 31 I'nłi'i pa'qu' ewi'ł wittataye'
qu' nanwatlanheyu'uł pakhape' iye wittataye' ¿me nite' yojo iye qu' mexe na'n eku'nijju'
qu' nijamti eku'nijupkii pe' diez mil (10.000) oq'ophełinetsilets me les qu' t'unitse'
qu' nat'anipji' pe' veinte mil (20.000) oq'ophełinetsilets łelits pakha' t'ejuyiju'ł? 32 Qa
qu' nite'łe łeke'ye' qu' net'ejuyiju'ł, qa pa' wittata in mexe toxiju'ł ma' qa' nukiniju'ł
aje'eł pe'qu' łeqejkunenheye' qu' niyinijets pa'qu' nisu'un qa' week netisij hats'inha
qu' łe'sitsi'ił wetju'ł. 33 Hik aka' łunye'j, pa'qu' łunye'je'łe ekheweli'ł qu' nite' weeke'
qu' niwu'm pe'qu' nana'li'm, qa nite' łeke' qu' yijatshenek'i'ij.* 34 Qe na'aj witlepinek
łe'wistax. Qa qu'nte' ek'eme'ye'ji', ¿pa'n qu' łunye'je' qu' łeke'ye' qu' newetk'emetji' iye?*
35 Ham weju'łi'ij, nite' weju'łij iye ha'ne sehe' epji', qa nite' weju'łij iye na'aj yi'sinhetji'
sehe' (abono), qa' netwu'mhitiiłefik'i. Pakha' qu' nana'l łekfiye' qa' nepiye'ek'iha aka'an.
—*

15

Pe' kots'etax hamiikii.
(Mateo 18:10-14)

1 Week pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' witset Roma, qa pekhewe' iye titi-
jiti'yijets in qi in uł'ets jukhew qa efuts iye, qa nekets pa'aj pa' Jesús qu' nepiye'.* 2 Pe'
fariseol qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa yejefitki'ijipji' pa'aj qa yit'ijju': —Ha'ne
jukhew t'eku'miju'ł ene' qi uł'ets jukhew qa efuts iye, qa łekufetskii iye.—* 3 Ma' qa pa'
Jesús qa nifeli'm aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi':* 4 —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nana'li'm
cien (100) kots'etetse' qa ewi'ł pe'qu' hami'iikii, me nite' yiwejinłe eku'ni' pe' noventa y
nueve (99) pa' ł'ejinqa'wet, qa qi qu' nowo'oikii pe' hamiikii ipłu'ui in yi'wen?* 5 Ma' qa
in yi'wen qa tik'eyifi qa yeni' łowonje' qa qi in łe'wisi'mkii qe hats yi'wen pe' hamtaxiikii.
6 Qa in yamii pe' łetsi' qa no'thet wetju'ł week pe' łejuwaikal qa pe' metitsi'm iye qa
yit'ijets: "Week je'łe'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen ha'ne hamtaxiikii kots'etax." 7 Yakha'
hit'iłij ewets in hik łunye'j aka'an, pa'qu' ewi'łe' in yili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax qa yi'nk'aihit
pa'qu' łunye'je', ma' qa qi in łe'sitsi'mkiiha na' wa'sji', qe ta'łets pakha'an, qa nite' hik
łeqjunyejeyij pe' noventa y nueve (99) yatsathen in hats nite' hamik'ui qu' ni'nk'aihit
pa'qu' łunyejeye'.—*

Pe' ł'astaki' hamiikii.

8 —I'nłi'i pe'qu' efuye' qu' nana'li'm week inyaqsii (10) ł'astai nijketitse' (plata) in-
yetets, qa ewi'ł pe'qu' nanamju'. ¿Me nite' aje'eł yitujinhetji' pe' fetitjii qa yit'iji' pe'
łexp'ilasineti' in wo'oikii ipłu'ui in yi'wen qa yili'ij? 9 Qa in yi'wen qa no'thet wetju'ł pe'
łejuwaikakii qa pe' metitsi'm iye, qa yit'ijji'ju': "Week je'łe'sitsi'imkiiha qe hats hi'wen
ene' hamtaxiikii yaq'astaki'." 10 Hit'iłij ewets, in hik łunyejei aka'an ne' łaqa angelits
na' Dios, in qi in i'nji'teje'm pa' witisa'xi'mkii nekhewe'en, qe ta'łets pa'qu' ewi'łe' in
wenink'aihit qa yili'ij pa' uł'ax in yaqsiijkii.—*

Pa' wita's qa pa' omehe'.

11 Pa' Jesús qa yit'ij iye: —Ewi'ł pa' jukhew wetsjuk pe' łelits. 12 Pa' omehe' qa yit'ijets
pa'aj pa' łatata: "Tata, esłisij hane'ej week pa' uja'x pekhewe' tsatsat'etsijek." Ma' qa pa'
łatata qa yejeyumtshenij pekhewe'en pe'qu' natsat'etsijek. 13 Ma' qa uja'x pe' nełutsik'i

* 14:28 Pr 24:27 * 14:33 Mt 19:21; Fil 3:7; He 11:26 * 14:34 Jue 9:45 * 14:35 Mt 11:15; 13:9; Mr 4:9 * 15:1 Mt 11:19; Lc 5:29 * 15:2 Lc 5:30; 7:39; Hch 11:3; Ga 2:12 * 15:3 Mr 12:1 * 15:4 Sal 119:176; Jer 50:6; Zac 11:16; Mt 10:6; 15:24 * 15:7 Jer 51:48; Ap 18:20 * 15:10 Lc 2:10

pa'aj, pa' omehe' qa ewi'ł yeni' pe' week łewekwekits, ma' qa ik qa yamii pa' toxii witset.
Qa hikpa' naq'axiji' nite' yoksi'wenik'i pe' łaq'astayik'i wekwekłe pe' taqhayijets.* 14 Ma'
qa in hats week naq'axij pe' łaq'astayik'i, qa nam pa'aj pa' qi yipku' pakha' witset. Ma' qa
yapełek pa'aj pakha'an qa qi in iyipkun pa'aj. 15 Ma' qa wo'oikii ł'ithayiwet'e. Qa yi'wen
pa' ewi'ł jukhew tetseti'yi' pakha'an, ma' qa yukinii pa' łeq'ejinqa'wet qa yithayinenij pe'
łełinhei tafitets.* 16 Qa yaqaamij qu' netuj pe' tafitets łaqats łei ne'ej najkak algarroba,*
qe ham testiyi'ij łaqe'. 17 Ma' qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "Olots he' t'ithayi'yi' ke' łetsi'
ha' tata qa na'l na'aj amanfik'i wityejket, qa hane'ej yakha' qa naq'aliyuyij yiyipku' ha'ne
ha'ni'." 18 Qa' hapilii hane'ej ha' tata, qa hit'ijets: "Tata, yakha' yuł'ax. Nite' heik'enets
pa' Dios qa akhap iye qa nite' heik'en ewets iye.* 19 Nite' ye'weju'łij qu' it'ij yiwets,
ya's. Umti yijat'ij qu' eqejkunenek'eyij."* 20 Ma' qa niipha'm, qa ik pa'aj qu' napilii pa'
łatata. Qa k'esiyu'ui pa'aj pe' łetsi', ma' pa' łatata qa yi'weniju'ł qa qi in neq'eletij pa'aj.
Qa wekuma'xiju'ł pa'aj, qa tik'eyi'ł wetju'ł, qa wetłu'uł iye pa'aj.* 21 Ma' qa iyet pa'aj
pa' jutjana'x, qa yit'ij: "Tata, yakha' yuł'ax. Nite' heik'enets pa' Dios qa akhap iye qa
nite' heik'en ewets iye. Nite' ye'weju'łij qu' it'ij yiwets, ya's." 22 Qa pakha'łe łatata qa
yit'ijets pa'aj pe' łeqejkunenhei: "If'elitiłik'i qu' enka'xi'ł ne' les łe'sits witqhinatai qa'
uihiniłik'ipha'm. Enka'xi'ł iye łayaqsi'ye' qa' iyaqsineni'łji' iye, qa' ł'otshilaxtiye' iye qa'
otshini'łji' iye.* 23 Enka'xi'ł hakha' we'nujeninłe wakka ła's, qa' ilani'ł, qa' hikha' jintełuj
qu' jintaqsiijkii pa'qu' łe'wis nełuye'.* 24 Qe ha'ne ya's humtitax qu' hats nawa'm qete'e'
mexe iła'x iye. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye." Ma' qa hik pakha'aj qa yenju' qu'
naqsiijkii pa' łe'wis nełu.* 25 Qa pakha'łe ajit wita's qa mexe i'ni' pa'aj pa' ł'ithayi'wet pa'
ł'ejinqa'wetji'. Ma' qa in tepil pa'aj, qa k'esiyuu'etsha pe' łetsi' qa yepi'ye' pe' fiłii qa pe'
t'otoi iye. 26 Ma' qa taya'yii pa' ewi'ł pekhewe' łeqejkunenhei qa nifaakanij pa'aj: "¿Pa'n
łunye'jkii pe' t'otoi?" 27 Qa pa' witqejkunenek qa yeku'ł pa'aj qa yit'ij: "Qe hats nam ha'
ek'ini'j. Qa ha' atata qa inaqyaji'ij kakha' we'nujenin wakka łasik'i qa talanhetii, qe ha'
ek'ini'j ham łunye'je'kii in nam." 28 Ma' qa nayu'kii pa'aj pakha'an, qa nite' nuihiyu'ufi pe'
wititsi'. Ma' qa pa' łatata qa uyetsfik'i pa'aj, qa qi in iyintaxijets qu' nuiteje'm. 29 Ma' qa
yeku'ł pa'aj qa yit'ijets pa'aj pa' łatata: "Akha' łenikfe'lets in olots ininqapits in he'yithayii
e'mkii, qa ham pa'qu' nite' heik'eni'ik'i qu' it'ij yiwets, ła'mek qa nite' les qu' esłisi'ij
pe'qu' ewi'łe' kots'eteika'ye' qu' hilan qa' hekunhenij ne' waikal. 30 Qa hane'ej in nam na'
oqwomehe', hik nakha' naq'axłi'iji' ke' aq'astayik'i pe' witqesul, qa hane'ej qa łilanik'ui
ka' t'ujei wakka łasik'i."* 31 Ma' qa pa' łatata qa yit'ijets pa'aj: "Ya's, akha' ła'nyijupkii. Qa
week ene' yiwekwekits akha' eł'ewi'łłe in łantsat'etsij.* 32 Qa lesłe łe'wisij qu' jitaqsiijkii
pa'qu' łe'wis nełuye' qa' łe'sitse' ine'mkii, qe hane'en, ha'ne ek'ini'j humtitax qu' hats
nawa'm qete'e' mexe iła'x. Hamtaxiikii qa hane'ej qa jite'wen iye."—

16

Yejeyumtshenijupi' pa' ewi'ł witeqjełinenek iyowk'elax.

1 Pa' Jesús nifeli'm pe' ł'ijatshenhei aka' ewi'ł łunye'jkii: —Na'l pa'aj pa' ewi'ł
jukhew qi in yiwq'axin wekwek. Qa na'l pa'aj pa' ewi'ł łeqjełinenek'ijik'ui pe' yat-
sat'etsij. Pa' patun qa tefelhiti'yi'm pa'aj in hats naq'axłi'ijik'iju' pekhewe' yejełinentaxij
ł'astai.* 2 Pa' patun qa iyinii pa'aj, qa yit'ijets: "¿Inhats'ek aka' heifelhiti'yi'm eq'inye'j?
Ika'ajji' pa'qu' witfaakanek'e week pekhewe' hane'ej ithayijkitits, qe hats nite' łeke' qu'
k'eyeqjełinenek'i'ij."* 3 Pa' witeqjełinenek qa qi in yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "¿Pa'n łii

* 15:13 Lc 16:1; Ro 6:2; 8:12; Ga 2:14; Col 3:7 * 15:15 Lv 11:7; Dt 14:8 * 15:16 Pe' najkak algarroba, pe' łei hikte' łunyejeitax ne'ej anheyiweyits. * 15:18 Ex 10:16; Mt 21:25; Jn 3:27 * 15:19 Lc 7:6-7 * 15:20 Mt 9:36; Mr 1:41; Lc 7:13; 10:33; Gn 29:13; 33:4; 45:15; 2S 14:33 * 15:22 Zac 3:3-5; Gn 41:42; Est 3:10; 8:2; Ez 16:10 * 15:23 1S 28:24 * 15:24 Lc 15:32; Ro 11:15; 2Co 4:10; Col 2:13 * 15:30 Pr 29:3 * 15:31 Jn 8:35 * 16:1 Lc 12:42; 15:13; 16:19 * 16:2 1Ti 1:4

pa'qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii hane'ej in hats tsilinenij ha' yaqa patun ha'ne yithayijkittax?
Hats nite' yet'un qu' hithayiki ha'ne sehe'. Qa hewepinij iye qu' nek'iyinłekii." 4 Ye',
hats tsikfe'lets aka' qu' yeqfenye'je' yiwek hatse', qa' nana'l pe'qu' qi qu' neneqjunu'yij
qu' natsamji'jii pe'qu' łetsile qu' hamtax hatse' yithayijkit'e. 5 Ma' qa iyinji'jii ewii'łji'ij
pekhewe' t'eku'mi' pa'aj pa' patun. Pa' nojo'oi qa nifaakan pa'aj: "¿Pa'n uja'x pe' ł'eku'mi'
ha' yaqa patun?" 6 Qa yeku'ł pa'aj: "Cien (100) yamijets ke' łeqjeyumtshenki' ełi'ni ka'
aceite." Qa pa' witeqjełinenek qa yit'ijets: "Ehe, hane'en afaakane'k, if'elitik'i qu' niju'
qa' ika'ajji' qu' cincuentaye'łi'ij (50)." 7 Qa pakhap iye qa nifaakan iye: "Qa akha', ¿pa'n
uja'xek pe' ekumhifkinel?" Qa yeku'ł qa yit'ij: "Ciennij (100) ke' łeqjeyumtshenki'ij coro*
ke' trigo fooji'ij." Qa yit'ijets iye: "Ehe, hane'en afaakane'k, ika'ajji' qu' ochentaye'łe
(80)." 8 Pa' patun qa yaqan in teqenij pakha' nite' yatsathen łeqjełinenektax, qe pakha'an
yiya'yij łewek pa'qu' łeq'inye'je' in iyowk'elax. Qe pekhewe' yatsat'etsij ha'ne sehe',
pekhewe'en les in nikfe'lets pa'n łunye'j in i'nji'teje'm ha'ne sehe' ipji', qa nite' hik
łunyejei nekhewe' i'ni' na' na'lkii in nite' nikfe'letsha pa'n qu' łunyejeyi'ija in i'nji'teje'm
na' na'lkii.* 9 Qa yakha'łe qa hit'iłij ewets, anaxi'łij pe'qu' ejuwaikali'ił qu' nata'łets qu'
łe'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' łe'sits wekwek qa ł'astai iye ha'ne sehe' epji' qu' i'feni'ł
pekhewepe', hats'inha qu' hamitse'tax ejup ekewe'en, hats łek na'l pe'qu' neneqjunu'uł
eju'ł qu' amtaxi'łii ne' etsili'ł na' wa'sji'.* 10 Pakha' qu' net'ekumi'ha pa'qu' łammi'se'łetax,
qa' net'ekumjiiha'ek pa'qu' qiye'. Qa pakha' qu' nite' net'ekumi'iha pa'qu' łammise',
qa' nite' jeek net'ekumi'iha pa'qu' qiye'tax.* 11 Qa hik ta'łijupi', qu' nite' ku'mi'iłi'ha
qu' łe'wis qu' anatkini'ł ekewe' nite' łe'sits wekwek qa ł'astai iye ha'ne sehe' ipji', ¿qa
pa'n łii pa'qu' nite' na'nuteni'iłij hatse' qu' nełisi'łij nekhewe' yijaalija yijat'ij in łe'sits
wekwek? 12 Qa qu' nite' ku'mi'iłi'ha qu' anatkini'ł ekewe' nite' łantsat'etsi'łij, ¿qa pa'n łii
pa'qu' nełisi'łij hatse' pekhewe' łantsat'etstaxiłijha? 13 Ham pa'qu' witqejkunenek'e qu'
łeke'ye' qu' net'ithayi'yi'm pe'qu' wetsjuk'e patunits, qe i'nłi'i qu' nuten pa'qu' ewi'łe'
qa pakhape' qa' nisu'un, qa i'nłi'i qu' nite' nanqatsit'i'ij pakhap qa pa' ewi'ł qa' nuten.
Nite' łeke' qu' week aqa patunitsi'iłij na' Dios qa eke' ł'astai.—* 14 Pekhewe' fariseol, in
uja'xłi'i in qi in yisu'un eke' ł'astai, pekhewe'en qa yilaki'ijju' yawitji'iji' łe'lijei pa'aj pa'
Jesús in yepi'ye' ej in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek.* 15 Pa' Jesús yit'ijets pa'aj: —Ekheweli'ł,
hik ekheweli'ł nekhewe' wattsathenketłetaxik'ui qe yi'wen ene' jukhew, qa nakha'łe Dios
qa hats nikfe'lets ne' atawjetsi'ł, qe ene' jukhew na'aj qi qe yiwqinhettax qa nakha'łe Dios
qa qi in yutenija.—*

In hats i'nju' pa'aj pa' tenek'enheiji' pa' Dios.

16 —Kekhewe' hayiits qa kekhewe' iye łe'lijei ke' profetas'ik'i yamijii in hats nam ka'
Juan Bautista'ik'i. Ma' qa hik aka'aj tefelhitii na' tenek'enheiji' na' Dios, qa week in qitax
in went'unhetetsji' qu' nuiji'teje'm nakha'an.* 17 Nite' jutsitax qu' nili'ij pa' łunye'j na'
wa's qa ha'ne sehe', qa nite' hik łunyejei ekewe' yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i wenit'ij qu'
nanaqsiijkii, in jutsitax qu' nawa'mik'i nite' iye pe'qu' ewii'łe' witq'ikati'ye'.—*

Jesús qa nifel pa'qu' neweqle.
(Mateo 19:1-12; Marcos 10:1-12)

18 —Pa'qu' jukhewe' qu' nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye' qa' tujtseika'ye' pe'qu' łewhe'ye'yi'ij,
ma' qa hats yaqsiijkii aka' witwuł'ax (adulterio), qa pakha' qu' łewhe'ye'yi'ij pekhe' qu'
neweqle, ma' qa hats yaqsiijkii iye aka' witwuł'ax (adulterio).—*

Pa' yiwq'axin wekwek qa pa' Lázaro.

---

* 16:7 Ewi'ł coro yamets diez (10) łejiyits pe'qu' trigoye' pakha'aj. * 16:8 Lc 18:6; 20:34; Mt 12:32; Jn 12:46; Ef 5:8; 1Ts 5:5 * 16:9 Lc 11:41; Mt 6:24; 1Ti 6:10 * 16:10 Mt 25:21-23; Lc 19:17 * 16:13 Mt 6:24; Lc 14:26 * 16:14 2Ti 3:2; Lc 23:35 * 16:15 Lc 10:29; 18:9; 1S 16:7; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27; Dt 24:4 * 16:16 Mt 4:23; 5:18; 11:12-13; 7:12; 22:40; 24:35; Mr 13:31; Hch 13:15; Ro 3:21 * 16:17 Mt 5:18 * 16:18 Mt 5:32; 1:19; Ex 20:14; Lv 20:10; Pr 6:32; 2P 2:14

19 —Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew qi in yiwq'axin pe' wekwek, yeqhinataji'kii pa' witpalinek
pe' łe'sits qa inyetets iye witqhinatai. Qa week nełuts qa qiji'ij qa tekji'ijju'.* 20 Qa
na'l iye pa'aj pa' ewi'ł jukhew ham yiwq'axine' łii Lázaro. Qi in łoq'oqkii pa' ł'ajik'i qe
tajametei qa i'njiikii pa' łeqeji'ji' pa' yiwq'axin wekwek.* 21 Pakha' if'iljetsax yisu'untax
qu' niłinij pekhewe' łaqamhiltiiju'kii łapk'asil pe' łaqats pa' yiwq'axin wekwek. Qa pe'
nunajits qa nilepinkii pa' łoq'oqkii ł'ajik'i pa' jukhew if'iljetsax.* 22 Qa yamets pa'aj pa'
ewi'ł nełu ma' qa wa'm pa'aj pa' if'iljetsax jukhew'ik'i. Qa pe' angelits qa yeka'xii na'
i'ni' ka' Abraham'ik'i. Qa wa'm iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axin qa tajkati'yik'ui pa'aj.*
23 Qa yamii pa' fe't łe'nq'itset'ij pe' naxju' (Hades), qa qi in yejtsi'le'kii qe yaats'etax.
Ma' qa nejełtaxpha'm pa'aj, qa yi'weniiteje'm pa'aj ka' Abraham'ik'i, ewi'ł i'ni'łi' pa'
Lazaro'ik'i.* 24 Ma' qa tayaitax pa'aj qa yit'ij: "Tata Abraham, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij.
E'nukin qeku'nyii na' Lázaro qu' neqhimit ne' łayaqsi' qa' e'nukinij met qu' neqhimit ha'ne
yilepep. Hats qitax in elejeitax ye'mji' ha'ne fe't."* 25 Qa kakha'łe Abraham yeku'ł pa'aj, qa
yit'ij: "Ya's, menikfelitik'i akha' qi in e'łe'wisju' in mexe iła'x. Ham hame'em. Qa ha'nełe
Lázaro qa qi in if'iljetsax in mexe iła'x. Qa hane'ej qa yineq'elet qa tetka'xii hane'e'in
qa akha'łe qa qi'ek qu' enejtsi'le'kii.* 26 Qa na'l iye ha'ne qi in akaptax jite'wetshen
wetju'ł. Qa hik ta'łijupi' ene' hane'e'in in nite' łeke' qu' namii nakha' ła'ni'. Qa nekhewe'
nakha' i'ni' ek qa nite' łeke' iye qu' nanamii ha'ne ha'ni'łi'." 27 Ma' qa pa' yiwq'axin
wekwek qa yittaxij iye pa'aj: "Enq'elet qeku'nyij wat'ij tata Abraham, qu' ukinii na'
Lázaro ke' łetsi' ha' tata. 28 Hikha' i'ni' he' lee'fij (5) yejefets qu' niyetik'ui, hats'inha
qa'nte' nanami'ii iye hatse' ha'ne łetset pa' qi a'tax."* 29 Qa ka' Abraham'ik'i qa yit'ijiju'ł
iye pa'aj: "Hekhewe'en hats inek na'li'm ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i.
Hik kekhewe'tax qek netk'enets."* 30 Qa yeku'ł iye pa'aj pa' wekwek yiwq'axintax pa'aj:
"Ehe, tata Abraham, na'ltaxi'm. Qa lesłe łe'wis qu' nenethinets pa'qu' iła'xe' iye qu' hats
nawa'mtax, ma' qa' hayitse' yijat'ij qu' netk'enetsha hekhewe'en ma' qa' nili'ij pe' ułets in
yaqsiijkii qa ni'nk'aihit pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets." 31 Ka' Abraham'ik'i qa yit'ijiju'ł iye
pa'aj: "Qu'nte' ne'nk'enhe'yuyiik'i ke' łe'lijei ka' Moises'ik'i qa ke' profetas'ik'i iye, qa'nte'
jeek ne'nk'enhe'yuye'ets pa'qu' nittaxijets qu' nenethintaxets pa'qu' iła'xe' iye qu' hats
nawa'mtax."—*

17

Pakha' qu' niwuł'enhetju' ene' mente' qits.
(Mateo 18:6-7,21-22; Marcos 9:42)

1 Pa' Jesús qa yit'ijets iye he' ł'ijatshenhei: —Nite' łeke' qu' hami'ik'ui pakha' qu'
nilanheninijifi pe'ye' pakhape' iye, qa ¡hiyee' ha'nus pakha' qu' ninaqlanhenijifi pe'ye'!*
2 Les in nite' iftsax qu' nonophełijifi łaqawe'j ne'ej qi ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju'
qa' netwumhitiiji'ju' pa' qi iweli', qa nite' hik łunye'j in ułax wiikfik'i in yaqsijkinenijkii
pa'qu' ułaxe' enewe' hik łunyejei mente' qits.* 3 ¡Jełi'łwet otok'oiha! Pa'qu' ejefeye' qu'
naqsi'j e'mijkii pa'qu' ułaxe', aq'ayinij. Qa qu' niliłi'ij qa yi'nk'aihit pa'qu' łatawe'je', qa
ku'miju'ł qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł iye.* 4 Qu' sieteyi'ij (7) qu' naqsi'j e'mijkii pa'qu' ułaxe'
in ewi'ł nełu, qa siete'ej (7) iye qu' netpilij ewetskii, qu' ni'tjiij ewets: "Tsaf'ali'łi'ij," qa'
ku'mjiiju'ł qu' e'łe'sitse'jiił wetju'ł.—

Pa' łet'unha'x pa' nite' witqekuye'jij pa' Yatsat'ax'inij.

---

* 16:19 Ex 28:6; 35:35; Est 8:15; Pr 31:22; Ez 27:16; Ap 18:16 * 16:20 Hch 3:2 * 16:21 Lv 15:16; Mt 15:27; 1R 21:19 * 16:22 Jn 13:23 * 16:23 Is 50:11; Mt 11:23 * 16:24 Lc 3:8; 16:30; 19:9; Jn 8:33,39,53; Is 66:24; Mt 25:41 * 16:25 Lc 6:24; Mt 11:28 * 16:28 Hch 2:40; 8:25 * 16:29 Lc 24:27,44; Jn 1:45; Hch 26:22; 28:23 * 16:31 Mt 28:11-15; Jn 12:10-11 * 17:1 1Co 11:19; Lc 22:22; Mt 13:41 * 17:2 1Co 8:9 * 17:3 Mt 6:14; 18:15,21-22; Lv 19:17

5 Ma' qa he' apóstoles qa yit'ijets pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ijatshenfik'iha wat'ij qu'
iwqinheti'ł ye'mha pakha' nite' yeqekuyejeitaxi'ł.—* 6 Pa' Yatsat'ax'inij qa yeku'ł pa'aj:
—Qek hik łuk'eye' pa'qu' nana'lił'em nite' eqekuyejeyi'ł ne'ej mostaza ło', ma' qekha
łeke'ye'tax qek it'iłijets ene' najkak: "Ijayik'ui ha'ne ła'ni' qa' niji'ju' na' qi iweli'." Ene'
najkak qekha netk'entaxik'i.—*

Yekheweli'ł ye'witqejkunenheiłi'ij.

7 —¿Pa'n łii ekheweli'ł pa'qu' nana'li'm pa'qu' łeqejkunenek'e in yefuł'ut pa'qu' sehe'ye'
i'nłi'i qu' naqakinenkii pe'qu' łełinheye' kots'etets, qa in tepilik'ui pa'qu' ł'ejinqa'wet'e,
me qa' nit'ijets: "Te'łun qa niju' qa ek"? 8 ¿Me nite' yit'ijets yijat'ij: "Aqsi'j eku'n ye'mijkii
pa'qu' yaqe'. Manaqsi'j qa' ets'ithayiki eku'niji' ipłu'ui qu' hats hili'ij qu' heyek, ma' qa'
ink'aye'łe qu' ekek eku'nek"?* 9 ¿Me qa wetfeliji'm iye qu' nit'ijets łe'wisij qe yaqsi'ji'mijkii
pakha' hats yiyaji'ijets? 10 Qa hik ejunyejeyi'ł ekheweli'ł, qu' hats week aqsiiłijkii pe'qu'
hats ayajaxti'yi'łijets qa' les łe'wis qu' it'iłij: "Yekheweli'ł yewitqejkunenheyił, ham
yewejułi'iłij, qe uja'xłe in haqsi'ji'łijkii kekhewe' hats haiyajaxti'yi'łijets qu' haqsiiłijkii."—
*

Jesús qa yiłin pekhewe' week inyaqsii (10) i'nij pa' witja'me't lepra.

11 Qa łunye'jkii iye pa'aj, pa' Jesús in ik qu' namii ha' Jerusalén qa nek ji'teje'm pa'aj pa'
ł'axka'thel wetju'ł pe' sehel Samaria qa Galilea. 12 In hats k'esiyu'uiha pa'aj qa' nakji'teje'm
pa' ewi'ł witset ła's, qa nekfik'ikii pa'aj pe' week inyaqsii (10) yamets jukhew i'nij pa'
witja'me't lepra. Pekhewe'en qa mexełe totsi'mii pa'aj pa' ts'ap'a'aju', 13 qa yit'unhetik'i
pa'aj in yithiniju'ł, qa yit'ijju' pa'aj: —Jesús, Maestro, enq'eleti'łyij wat'ij.—* 14 Qa pa' Jesús
in yi'wenii pa'aj qa yit'ijets: —Ma'ałii qa' me'nethiniłets pekhewe' pa'il.— Qa in ikkii pa'aj
qa hamitsiikii pe' łaja'metets pa'aj.* 15 Ma' qa pa' ewi'ł pa'aj pekhewe'en, in wetjeł in hats
naxpa'l, qa mexe tepiłetepji' pa'aj qi in yit'unhetik'i pa'aj in qi in yiwqinhetji' pa' Dios.*
16 Qa wonokok'enifi pa'aj pa' Jesús yamitetsju' łotkoyek sehe', qe yiwjutsiqeni'm in qi in
łe'wisij in yiłin. Ha'ne jukhew Samariałe łeiłe'.* 17 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —¿Me nite'
week inyaqsii (10) hekhewe' hats naxpa'lij? ¿Qa kheweye'ek hekhewep ikwetju'ł tatsai
(9)? 18 ¿Me hamija pa'qu' ewi'łe' qu' netpil eku'nłetepji' qu' niwqinhetji' na' Dios, qa ewi'łłe
ha'ne jukhewiika'?— 19 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj pa' jukhew: —Eniipha'm qa ma, pa' nite'
eqekuye'j ta'łets in łanaxpa'lij ka' awtshektax.—*

Pa'n łunye'j qu' nanam pa' tenek'enheiji' pa' Dios.
(Mateo 24:23-28,36-41)

20 Pekhewe' fariseol qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' nanam pa'
tenek'enheiji' pa' Dios?— Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Na' tenek'enheiji' na' Dios in nam
nite' hik łunye'j na'aj na'l na'aj jutsiqaxij in jite'wen.* 21 Nite' łeke' iye qu' netitijitiyijets:
"Ha'ne i'ni'in," i'nłi'i qu' nenit'ij "ha'niite'ji' pa' i'ni'," qe na' tenek'enheiji' na' Dios hats
i'ntaxi'ł etji'teje'm.— 22 Qa yit'ijets pa'aj he' ł'ijatshenhei: —Yamets hatse' pa' łahats'ij
ekheweli'ł qu' qi qu' eneqwenkeyu'taxi'łij pa'qu' ewi'łe' nełuyeji' ha'ne Ła's na' Jukhew.
Qa teesłe qu' łeke'ye' qu' i'weni'ł.* 23 Ma' qa' nenit'iłij ewets: "¡Ha'ne qe i'ni'in! ¡Ha'niite'ji'
pa' i'ni'!" Makitek'iłii, hasu'uj iye ijayani'łii pekhewe'en.* 24 Qe hik qu' łunye'je' na'aj
etheluna'x qe lepep lepep qa pekhel na'likii na' wa'sji'pha'm qa toxii in jite'wenii, qa hik
qu' łunye'je' hatse' qu' nanamtax iye ha'ne Ła's na' Jukhew. 25 Qa lesłe łe'wis qu' nojo qu'

---

* 17:5 Mt 17:19-21; Mr 9:24,28-29; Lc 6:13 * 17:6 Mt 13:31; Mr 4:31; Lc 13:19 * 17:8 Lc 12:35-37 * 17:10 Job 22:2-3; 35:7; Mt 25:30; Ro 11:35 * 17:13 Lc 5:5 * 17:14 Lv 13:2–14:32; Mt 8:4; Lc 5:14 * 17:15 Mt 9:8; Mr 2:12; Lc 2:14; 5:26; Jn 9:24; Hch 4:21; 12:23; Ro 4:20 * 17:16 1S 20:41; 2S 14:22; Mt 10:5; 17:6; 1Co 14:25; Jn 4:9 * 17:19 Mt 9:22; Mr 10:52; Lc 5:20; 18:42 * 17:20 Mr 13:21; Lc 19:11; Hch 1:6 * 17:22 Dt 32:35; Is 2:12; Jer 7:32; Am 4:2; 5:18; Lc 5:35; 19:43; 21:6; 23:29 * 17:23 Mr 13:21; Lc 21:8

qi qu' nataatshenhetii ha'ne Ła's na' Jukhew qa qu' nuten enewe' hane'ej ha'ne łahats'ij.
—*

Hik qu' łunye'je' pekhewe' łeqe nełutsji' pa' Noe'ik'i qa pa' Lot'ik'i.

26 —In łunye'jek kakha' łunye'jkii kekhewe' łeqe nełutsji' ka' Noe'ik'i, qa hik łunye'je'
iye hatse' pekhewe' nełutsji' qu' netpiltaxju' iye ha'ne Ła's na' Jukhew.* 27 Ke' jukhew'ik'i
qa efuts iye tekłe, iya'łe, tewhe'yeiju'kii qa testiiji'jij iye qu' netewhe'yeiju'kii qa yamłi'ijii
ka' nełuji' ka' Noé in hats i'nji'ju' ke' qi tokoyei, ma' qa nam ka' qi piłei qa ka' iwelitax
qa week naq'axijju' ha'ne sehe' ipji'.* 28 Qa hik łunye'j iye kakha' łunye'jkii kekhewe'
łeqe nełutsji' ka' Lot, ke' jukhew'ik'i tekłe, iya'łe taqhayetskii wekwek, t'ihinij wekwek,
we'nq'en qa naqsi'jju' iye łetsil.* 29 Qa kakha'łe nełuji' ka' Lot in hats ikik'uifik'i ka'
witset Sodoma, qa te'nilit ka' piłei qa fe'tłe azufre ta'łetspha'm na' wa's, ma' qa week
naq'axijju'.* 30 Qa hik aka' iye qu' łunye'je' iye hatse' pa' nełuji' ha'ne Ła's na' Jukhew
qu' ne'twenhetiitaxija.* 31 Pakha' nełuji' hatse' pakha' qu' na'nipji' ts'eeweyi'ipji' pe'qu'
łetsi'ye' qa pe'qu' łewekwekitse' qa i'nifi łatawe'j pe'qu' łetsi'ye'. Hasu'uj net'ilitetsju' qu'
nenkaxfik'ikii pe'qu' łewekwekitse'. Qa pakha' qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e qa hasu'uj
netpilii pe'qu' łetsi'ye', aje'eł nilat yijat'ij. 32 Qa' menikfelitiłik'i pekhe' łewhe'ye'ek'i pa'aj
pa' Lot.* 33 Week pakha' qu' nanaitaxij pa'qu' łunye'je' pa'qu' łiła'xe', qa' naqamij, qa
pakha' qu' naqamij pa'qu' łunye'jetax pa'qu' łiła'xe', qa' iła'xe'.* 34 Qa hit'iłij ewets pakha'
naja'xji' hatse' pakha'an wetsjuk pe'qu' witiwhifeyek'eju', qa' ewi'ł pa'qu' newetkax qa
pakhape' qa' amane'.* 35 Wetsjuk pe'qu' efutse' taqfijinju' qa ewi'ł pe'qu' newetkax iye
qa pekhepe' qa' amane' iye. 36 Wetsjuk pe'qu' jukhewe' qu' na'ni' pa'qu' ł'ejinqa'wet'e,
qa ewi'ł pa'qu' newetkax qa pakhape' qa' amane'.— 37 Pekhewe'en qa nifaakanij pa'aj: —
Yatsat'axyij ¿Pa'n i'niji' hatse' aka'an qu' namets?— Qa yeku'ł pa'aj: —Pakha' qu' na'ni'
pa'qu' iwamhi'le' qa' hik pakha' jeek qu' nonot'axii pe'qu' o'powile'.—*

18

Yejeyumtshenijupi' pe' wikiihale' qa pa' juez.

1 Pa' Jesús qa nifeli'm pa' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qe qa' nijatshenij pekhewe'en pa'qu'
łunyejeyi'ij qu' niyin week łahatsiyij, qa hasu'uj qu' thalali'ijju'.* 2 Qa yit'ij pa'aj: —
Na'l pa'aj pa' ewi'ł juez i'ni' pa' ewi'ł witset, pakha'an nite' nijiweyiju'ł na' Dios qa nite'
nijiweyiju'ł iye pa'qu' łunye'je'łe ene' jukhew, ham nijiwe'yi'iikii.* 3 Pakha' witset i'ni' iye
pa'aj pe' ewi'ł wikiihale', hik pekhe' week łahatsiyij namji'jiii pakha'an, qa yitjiijets: "E'wei
qeku'n ye'miju'ł wat'ij hekhewe' yejuihifets."* 4 Olotsij pa'aj in yamji'ijtaxii, qa nite'łe
yejełjiiju'ł pa'aj. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj qa yijamtikii pa'aj, qa yit'ij: "In yemjeetax in nite'
ts'ijiwe'yiju'ł pa' Dios qa ene' jukhew iye. 5 Qa lesłe łe'wis qu' hi'fen ene' wikiihale', qe nite'
yili'ij wiikfik'i in namyiikii, hats'inha qa' nite' nasnalkete'kii in week nełuts namyii."—
* 6 Qa pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij iye pa'aj: —Jeł qeku'ni'łek aka' yit'ij pakha' juez nite'
yatsathen. 7 ¿Me qa' nite' netweyi'ik'i na' Dios pekhewe' hats t'eku'miiji'kii in iyiniikii
ene' week nełuts qa najai iye? ¿Me qa' qiye' iye qu' nonotki'ets qu' nenjełiju'ł?* 8 Yakha'
hit'iłij ewets in nite' optoxij qu' netweyik'i. Qa ha'nełe Ła's na' Jukhew qu' netpiltaxju'
iye hatse', ¿me mexe na'l pa'qu' nite' witqekuye'je' qu' ni'wen hatse' ha'ne sehe' ipji'?—*

Wetsjuk pe' jukhew yamii pe' qi witlijtsitjii qu' niyin.

---

* 17:25 1Co 1:8; Mt 16:21; Lc 9:22 * 17:26 Mt 24:37-38 * 17:27 Lc 20:34-35; Gn 6:14 * 17:28 Gn 19:1-26
* 17:29 Gn 19:24-25 * 17:30 Mt 16:27; 24:17,39-41,44; Mr 13:15; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7; 4:13 * 17:32 Gn 19:26
* 17:33 Mt 10:39; Jn 12:25 * 17:34 Lc 1:78-79 * 17:37 Lc 17:20; Ez 29:5; 32:4; 39:17-20 * 18:1 Lc 11:5-13;
21:36; 1Ts 5:17; 2Co 4:1 * 18:2 Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 * 18:3 Lc 2:37; 4:26; 7:12; 21:2 * 18:5 Lc
11:8 * 18:7 Is 63:4; Ap 6:10; Mt 24:22; Ro 8:33; 2Ti 2:10; Tit 1:1; Sal 88:1; 2P 3:9 * 18:8 Dn 7:13; Lc 9:26; 12:40

9 Qa pa' Jesús qa iyetij iye pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi' qu' net'ejuyets pekhewe'
uja'x in yumtiitaxija qa wanamitłetaxij łewek qu' natsathen, ma' qa yuten pekhewepe',*
10 qa yit'ij pa'aj: —Wetsjuk pa'aj pe' jukhew uyetsji' ne' qi witlijtsitjii qu' niyin. Ewi'ł
pa' fariseo qa pakhap qa nekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets pa' Roma.* 11 Pa' fariseo
ts'apa'aj pa'aj, ma' qa iyintax pa'aj łakha'łe in iyinłetets pa'aj, qa yit'ij: "Dios, hit'ij eipha'm
in qi in łe'wisij qe nite' yijunyejeyiju'ł nekhewep jukhew. Nekhewe'en ejtenhetsits, qa
nite' yatsathen iye, efunajats iye. Nite' hik yijunye'j iye ha'ne yijaninkii ke' wekwek.*
12 Yakha' wetsjuk'ij nełuts qe nite' heyek na'aj ewi'ł semana, qa week ne'ej ha'yanij ł'astai
qe yamets week inyaqsii (10) qa ewi'ł ne'ej k'ełisij."* 13 Qa pakha' yijaninkii wekwek, qa
ts'ap'a'aji' ek pa' ipłu'ui pa'aj in iyin nite' yisu'un iye qu' nejełijetspha'm na' wa's mehe'ej
in yilanje'mkii ł'ejuyi'j, qa yit'ij pa'aj: "Dios, e'nq'elet qeku'nyij wat'ij qe tsikfe'lets in qi in
yuł'ax."* 14 Hit'iłij ewets pa' yijaninkii pe' wekwek in wapilii pe' łetsi' qa hats yiwu'mik'ui
na' Dios pe' łewuł'ets. Qa pakha'łe fariseo qa nite' tewumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Qe
pakha' qu' łakha'ye' łetaxłete'm qu' neniwqinhettaxji' qa' hik pakha'ye' qa' nite' qiye'ji'.
Qa pakha'łe qu' nite' neniwqinhete'ji' ma' qa hikpa' qa' neniwqinhetji'.—*

Jesús qa iyinipji' pe' omehets.
(Mateo 19:13-15; Marcos 10:13-16)

15 Qa tetka'xii pa'aj pa' Jesús pe' omehets weekji' pekhewe' mexeelija qu' net'eku'mipji'.
Qa in yi'wenij pa'aj he' ł'ijatshenhei qa nite' łexkeltaxij qa t'oqowe'itaxijiju'ł pa'aj
pekhewe' nekaxtaxetskii pe' łelits.* 16 Ma' qa pa' Jesús qa taya'yets pe' ł'ijatshenhei, qa
yit'ijji'ju': —Enwejinłi'ił yiwets ne' omehets qu' nenek yiwets. Hasu'uj oqowe'yi'łiju'ł,
qe nekhewe' hik łunyejei enewe'en hik nekhewe' ne' yatsat'etsipji' na' tenek'enheiji'
na' Dios.* 17 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' net'eku'miju'ł na' tenek'enheiji'
na' Dios qu' nite' hik łunye'je' na'aj omeła's in nite' inqeku', nite' łeke' qu' nuiji'teje'm
nakha'an.—*

Pa' jutjana'x yiwq'axin wekwek.
(Mateo 19:16-30; Marcos 10:17-31)

18 Ewi'ł pa' jukhew pekhewe' tenek'enhei qa nifaakan pa'aj pa' Jesús: —Teik'unei
Maestro, ¿pa'n yeqfenye'j yiwek qu' nana'l ye'm pa' witiła'x nite' yili'ij? —* 19 Qa pa'
Jesús qa yeku'ł pa'aj: —¿Inhats'ek in łit'ij yiwets teik'unei? Ham pa'qu' neteik'unei,
ewi'łłe na' Dios. 20 Akha' hats inek łenikfe'lets ke' yit'ij na' Dios qu' nanaqsiijkii: *"Hasu'uj
mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei qa hik łunye'j iye ne'ej efu, hasu'uj eqek'ui, hasu'uj ejtenkii, hasu'uj
mowotk'onimkii pakha' qu' netnek'enhei. Ek'eenetsha qa iwqinhetji'ha iye pa'qu' atataye' qa pe'qu'
eneneye' iye."*— *(Ex 20:12-16)** 21 Qa yeku'ł pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Week ekewe'en
hayiits heik'enik'iha qa hijayanija iye in i'nk'a ye'jutjanax ła's.— 22 Pa' Jesús in yepi'ye'
ek'i aka'an qa yit'ijets pa'aj: —Mexe na'l pa' ewi'ł hamik'ui qu' aqsiijkii. Ihinijkii week
pe' ewekwekits qa pekhewe' qu' łajale' qa' łisij ne' if'iljetsits, ma' qa' nana'l e'm yijat'ij
pe'qu' ewekwekitse' na' wa'sji', qa' etpil iye qa' atsjayan.—* 23 Qa pakha'łe'en in yepi'ye'
ek'i pa'aj aka'an, qa qi in uł'axi'mkii pa'aj, qe pakha'an qi in yiwq'axin pe' wekwek.* 24 Pa'
Jesús in yejełju' pa'aj, ma' qa yit'ij: —¡Hayits qa jutsitax qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji'
na' Dios enewe' yiwq'axin wekwek! 25 Qe les qu' nite' jutsitaxe' pa'qu' ewi'łe' ats'etaxe'
qu' nuyii ne'ej tawjena'x łoto', qa' nite' hik łunye'je' pa'qu' ewi'łe' yiwq'axin wekwek in
jutsitax wiikfik'i qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.— 26 Qa pekhewe' yepi'ye' ej

---

* 18:9 Mt 5:20; 18:4; 23:12; Lc 14:11; 16:15; 23:11; 2Co 1:9; Hch 4:11; Ro 14:3,10 * 18:10 1R 10:5; 2R 20:5,8; Hch 3:1 * 18:11 Mt 6:5; 7:15; Mr 11:25; 1Co 5:10-11; 6:9,10; Lc 16:10; Ex 20:14; He 13:4 * 18:12 Lc 5:33-35; 11:42; 17:12; Hch 13:2-3 * 18:13 Esd 9:6; Lc 23:48; He 2:17; 1Ti 1:15 * 18:14 Lc 1:52; 3:5; 14:11; 16:15; Fil 3:8; Is 2:11 * 18:15 Mt 18:3 * 18:16 Lc 14:26 * 18:17 Sal 72:19; Ap 22:21; Lc 8:13; 1Co 14:20; 1P 2:2 * 18:18 Lc 8:41; 10:25; 12:58; 22:28-30; Jn 3:15 * 18:20 Dt 5:16-20 * 18:22 Lc 5:11,27; 12:33; 19:8; Hch 2:45; 4:34; Mt 6:19-20 * 18:23 Mt 26:38; Mr 6:26; 14:34

pa'aj aka'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Maa, ¿qa pa'n łiyek pa'qu' łeke'ye' qu' iła'xe'?—* 27 Pa'
Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Pakha' qu' nite' łeke'ye' qu' naqsiijkii ene' jukhew qa efuts iye,
qa nakha'łe Dios qa łeke' qu' naqsiijkii.—* 28 Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij,
yekheweli'ł week henejeti'ł he' yiwekwekitsi'ł qa k'aftsini'ł in k'ajayani'ł.—* 29 Qa yeku'ł
pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, in ham pakha' qu' hats niwejinłi'i pe'qu' łetsi'ye', i'nłi'i
łewhe'ye'ye', i'nłi'i qu' łamatsitse' qa łek'injats iye, i'nłi'i qu' ł'alheye' qa i'nłi'i qu' łelitse'
qe ta'łijupi' na' tenek'enheiji' na' Dios 30 qu' nite' les olotsi'ij qu' netesti'yij ekewe'en ha'ne
hane'ej łahats'ij, qa pakha' mexe hamik'ui, qa pa' witiła'x nite' yili'ij.—*

Jesús qa nifel iye qu' natlanhetii hatse'.
(Mateo 20:17-19; Marcos 10:32-34)

31 Pa' Jesús t'eku'mi' pa'aj he' doce (12) ł'ijatshenhei qa wetqhetheni'łfik'i pa'aj, qa
yit'ijji'ju': —Jeł qeku'ni'łek, hane'ej in jiteyii qu' jinamii ha' Jerusalén, qa' hik nakha'yi'i'
ma' qa' hats nafits week kekhewe' wekwek yika'ajji' pa'aj ke' profetas'ik'i in t'ejuyets
ha'ne Ła's na' Jukhew.* 32 Qe hik nakha'a' hatse' qu' netesti'yij ne' jukhewiikal, qa' qi qu'
nawitji'iji' pe'qu' łe'lijeye', qa' uł'etsi'ik'i iye pe'qu' łe'lijeye'ets qa' netk'iyikii iye. 33 Qa'
ink'aye'łe qu' hats neqsilanje'mkii, ma' qa' nilan, qa qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa'
iła'xe' iye.—* 34 Qa he' ł'ijatshenhei qa nite' nikfe'lik'uyii aka' yit'ijets pa'aj, qe mexe nite'
łenexke'ej qu' nenikfelik'uiyii, qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nenikfe'lik'i.*

Jesús qa yi'wenkitkii pa' puk'al.
(Mateo 20:29-34; Marcos 10:46-52)

35 In hats k'esets pa'aj pa' Jesús pa' witset Jericó, ewi'ł pa' puk'al i'niju' pa'aj łekuwe' pa'
wit'ikheyi'j, iyiniikii łaq'astaye'. 36 Pa' puk'al in yepi'ye' pa'aj in olots pe' jukhew nekijup,
qa inaqfaakanij pa'aj pa'n łunye'jkii. 37 Qa tefelhiti'yi'm pa'aj in neki' pa' Jesús Nazaret
łeiłe'.* 38 Ma' qa pa' puk'al qa tayaiłek pa'aj, qa yit'ij: —Jesús, Ła's pa' David'ik'i, ¡enq'eletyij
wat'ij!—* 39 Pekhewe' nojo'ok'oi qa yaq'ayintaxij qe qa'nte' net'ewu'ye'. Qa pakha'an qa
yape'enhałe les in yit'unhetik'i in tayai: —Ła's pa' David'ik'i, ¡enq'eletyij wat'ij!— 40 Qa
pa' Jesús qa teke'lenju' pa'aj qa inq'ukinii qu' netetka'xii, qa in hats meti'm, qa nifaakan
pa'aj: 41 —¿Łekpa' łisu'un qu' haqsi'j e'mijkii?— Qa pa' puk'al qa yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij,
hisu'untax qu' hi'wenkii iye.— 42 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej qu' i'wenkii iye. Na'
nite' eqekuye'j hik nakha' nełin.—* 43 Qa hik pakha'aj qa yi'wenkii, qa yijayan pa' Jesús qi
in yiwqinhetji' pa' Dios. Qa week iye pekhewe' yi'wenij pa'aj aka'an qa qi in yiwqinhetji'
iye pa' Dios.*

19

Jesús qa pa' Zaqueo.

1 Pa' Jesús qa yamji'teje'm pa'aj pa' witset Jericó, ma' qa nek ji'teje'm pa'aj pa' witset. 2 Qa
ewi'ł pa'aj pa' jukhew łii Zaqueo, tenek'enhe'yipji' pekhewe' yijaninkii wekwek t'ejuyets
pa' Roma, pakha'an qi yiwq'axin iye pa'aj wekwek. 3 Pakha'an neqwenkeyu'taxij pa'aj
pa'n łunye'jija pa' Jesús, qa nite'łe łeke' qu' ni'wen qe olots pe' jukhew qa efuts iye, qe
ik'ajiyit pa'aj pa' Zaqueo. 4 Hik ta'łijupi' in wekuma'x pa'aj qu' yojo'ok'oyii pa' teiji', qa
wełik'ipha'm pa'aj pe' najkak hats'inha qu' ni'wen, qe pa' Jesús hats k'esiyu'ui qa' neneki'
pakha'an. 5 Qa pa' Jesús in yamets pa'aj, qa yeełik'ipha'm pe' najkak, qa yit'ijetspha'm
pa'aj: —Zaqueo, if'elitik'i, ilitju', qe hane'ej qu' ya'mane' eku'ni' pe' etsi'ii.— 6 Ma' qa pa'
Zaqueo qa yif'elitik'i pa'aj in t'ilitju', qi in łe'wisi'mkii pa'aj qu' namiłii pe' łetsi'. 7 In

---

* 18:26 Lc 18:42; Ef 2:8 * 18:27 Gn 18:14; Job 42:2; Jer 32:17; Zac 8:6; Lc 1:37; Ro 4:21; 11:22 * 18:28 Lc 5:11; Jn 8:12 * 18:30 Job 42:10; Mt 6:33; Lc 21:8 * 18:31 Lc 9:51; 22:37; Sal 22; Is 52:13–53:12; Mt 1:22; 26:24; Jn 19:28 * 18:33 Mt 16:21; Lc 9:22 * 18:34 Mr 9:32; Lc 1:29; 2:50; 9:45; 24:16 * 18:37 Mt 2:23; Jn 18:5; 19:19; Hch 2:22 * 18:38 Lc 18:7; Mt 1:1; 9:27; Lc 1:32; 16:24; Ro 1:3 * 18:42 Jn 9:11; Hch 9:12; Mt 9:22; Lc 5:20; 7:22,50; 8:48; 17:19; 18:26 * 18:43 Lc 2:10; 7:16; 13:13

te'wenheti'yij pa'aj aka'an, ma' qa week in t'ayijji' pa'aj, qa yit'ijju': —Hats ikii qu' amani'i'
pe' łetsi'ii aka' ewi'ł jukhew ułax.—* 8 Pa' Zaqueo qa niipha'm pa'aj, ma' qa yit'ijets
pa'aj pa' Yatsat'ax'inij: —Ma' hayits, Yatsat'axyij, pa' łapk'as enewe' na'l ye'm qa' hetisij
nekhewe' if'iljetsits. Qa qu' nana'l pa'qu' he'yejteni'm pa'qu' łuk'eye'en qa' les łe'wis qu'
ikwetju'łi'ij (4) qu' hanhinipji' qu' hepiletets.—* 9 Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Hane'ej na'
witiła'x nite' yili'ij hats namets ene' wititsi', qe ha'ne jukhew ła's iye ka' Abraham'ik'i qe
hik łunye'j in nite' inqeku'.* 10 Qe ha'ne Ła's na' Jukhew nam qa' nowo'oikii qa' nenłinju'
iye pekhewe' hamitstaxiikii.—*

Yejeyumtshenijupi' pa' netisijju' pe' łaq'astai qu' net'ithayi'yij.
(Mateo 25:14-30)

11 Pe' jukhew in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe' wekwek, pa' Jesús qa ewi'łij iye in nifel pa'
ewi'ł yejeyumtshenijupi' iye, qe hats meti'mii ha' pa'aj ha' Jerusalén, qa pekhewe'en
qa yumtitax pa'aj qu' hats k'esiyuye'etsha qa' na'nju' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 12 Qa
hik ta'łijupi' in yit'ij pa'aj: —Na'l pa'aj pa' ewi'ł qiji' patun pa' ewi'ł witset, yamii pa'
toxii witset qa' netestiyiji' qu' wittatayi'i pakha' ta'łi', ma' qa' ink'aye'łe qa' netpil iye.
13 Qa mexe taya'yii pa'aj pekhewe' week inyaqsii (10) łeqejkunenhei, qa week ewiłeyi'mkii
tinajits łelits pe' ł'astai in netisijju', qa yit'ijets iye pa'aj: "Ithayi'yi'łij enewe'en ipłu'ui qu'
hetpiltax iye." 14 Qa pekhewe'łe łetsetifets qa qi in napjaxi'm, ma' qa yijayankeninijpha'm
pe' uja'x jukhew, qu' nit'ijets: "Nite' hisu'uni'ł qu' wittatayi'i ha' yitset'ił." 15 Qa hasłe
testi'yij qu' wittatayi'ij, qa tepilii iye pa' łetset. Ma' qa in namii pa'aj qa iyinii iye pekhewe'
łeqejkunenhei netisijju' pa'aj pe' łaq'astai, qe qa' nenikfe'lets pa'n uja'x pe'qu' łaxifkinele'
in t'ithayi'yij. 16 Pa' yojo qa nekets pa'aj, qa yit'ijets: "Yaqa patun, ene' aq'astai qi in
ha'yanijfik'i, qa week inyaqsii (10) ene' tinajits łelits ene' ha'yanij." 17 Qa yit'ij pa' wittata:
"¡Hayits yijat'ij! Akha' łeniyayij in e'witqejkunene'k, qe in nite' ławitjiłe ke' nite' olotstax,
qa hane'ej qa' k'ełisij qu' enek'enhe'yipji' nekhewe' week inyaqsii (10) witsetits."* 18 Ma'
qa nekets iye pakhap iye, qa yit'ijets: "Yaqa patun, ene' aq'astai qi in ha'yanijfik'i lee'fij
(5) ene' ti'najits łelits ene' ha'yanij." 19 Qa yeku'ł iye pa'aj pakha'an, qa yit'ijets: "Akha'
qa' leefi'ijek (5) pe'qu' enek'enhe'yipji' ek witsetits." 20 Qa pakhap iye qa nekets iye, qa
yit'ijets iye pa'aj: "Yaqa patun, enewe'en he' aq'astai. Hijuphe'łji' ka' penyilo in hat'inkii.
21 Qe ts'ijiwei eju'ł qe akha' ewi'ł jukhew its'iyoptox, ł'eku'mi' qa łeka'x na'aj nite' akha'
qu' eni' pakha' we'nentaxi' qa łenit'ijji' iye ne'ej łei ne'ej nite' akha' qu' enju'."* 22 Ma'
qa pa' wittata qa yit'ij: "Akha' ham e'wejułi'ij in e'witqejkunene'ktax, kekhewe' akha'łe
in e'lijei hik kekhewe' qu' nata'łets qu' atanithenhetii. In łenikfe'l yiwets in yits'iyoptox
qa he'yeku'mi' qa heka'x iye na'aj nite' yakha' qu' heni' pakha' we'nentaxi' qa henit'ijji'
iye łei ne'ej nite' yakha' qu' henju'. 23 ¿Qa inhats'ek in nite' łekaxii ne' yaq'astai pe'qu'
bancoye', hats'inha qekha nana'ltax pe' qek nat'antaxfik'i in hetpil iye?" 24 Qa yit'ijets
pekhewe' i'nijup: "Enitka'mi'łij ne' ł'astai qa' łisi'łij nakha' t'anij ne' week inyaqsii (10)
ti'naj łelits." 25 Pekhewe'en qa yit'ijju': "Yaqa patun, qa in hats week inyaqsii (10) iye
ne' t'anij nakha'an." 26 Qa yeku'ł pa' wittata: "Yakha' hit'iłij ewets pakha' qu' łunye'je'łe
qu' hats nana'li'm qa' les netesti'yij iye, qa pa'qu' hami'im qa' netitkamhiti'yij iye pa'qu'
nana'ltaxi'm.* 27 Qa nekhewe' yejuihifets, hik nekhewe' ne' nite' yisu'untax qu' łatataye'yij
in ye'wittata, enka'xi'ł met hane'e'in qa' k'eweni'łij qu' anlani'łju'."—*

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Juan 12:12-19)

28 In yili'ij in yit'ij ekewe'en pa' Jesús, ma' qa yojofik'i iye qu' namii ha' Jerusalén.*
29 In hats meti'm pa'aj ha' witset ła's Betfagé qa ha' Betania meti'm ha' puumupha'm

---

* 19:7 Lc 15:2 * 19:8 Lc 3:14; 18:22; Ex 22:1; 2S 12:6 * 19:9 Lc 1:77; 3:8; 13:16; Ga 3:7,29 * 19:10 Ez 34:16; Mt 9:13; 10:6; 15:24; 18:12; Lc 15:4 * 19:11 Mr 13:34; Lc 9:51; 17:20; Hch 1:6 * 19:17 Lc 16:10; 1Co 4:2 * 19:21 2Co 8:12 * 19:26 Mt 13:12; Mr 4:25; Lc 8:18 * 19:27 Lc 19:14 * 19:28 Lc 9:51

uteket łii Olivos, qa yukin pa'aj he' wetsjuk ł'ijatshenhei.* 30 Qa yit'ijets: —Ma'ałii na'
witset ła's, nakha' jiwankaajułesteje'm, na' les in met. Qa qu' ami'łetsteje'm qa' i'weni'łi'
pa'qu' ewi'ł matikataxe' wo'nophe'ł, mexe ham i'ni' ipji'. Qa' enit'iłijii qa' enka'xi'ł met.
31 Qa qu' nana'l pa'qu' nafaakantaxiłij: "¿Inhats'ek in łenit'iłijii?" qa' it'iłijiju'ł: "Yisu'un
ha' Yatsat'ax'inij."— 32 Ma' qa ikkii pa'aj pekhewe' t'ukinhetii. Qa week yi'wen ekewe'
hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús.* 33 In mexe nit'ijii pa'aj pa' matikatax, qa pe' yatsat'etsij
qa nifaakan pa'aj: —¿Inhats'ek in łenit'iłijii?— 34 Qa yeku'ł pa'aj pekhewe'en: —Qe ha'
Yatsat'ax'inij yisu'un.— 35 Ma' qa neka'xii pa'aj pa' Jesús, qa yipk'enipji'kii pe' łe'ntaafitits,
ma' qa yinhini'pji' pa'aj pa' Jesús.* 36 Qa in ikij pa'aj pa' Jesús, ma' qa pe' jukhew qa efuts
iye qa yipk'enik'uiyi'jukii pa' witikheyijji' pe' łe'ntaafitits.* 37 In hats meti'm pa'aj ha'
kiimiju' ma' qa' hats nakik'iju' ke' uteket Olivos, qa week pekhewe' olots ł'ijatshenhei qa
taya'yijipji'kii qe łe'sitsi'mkii qa qi in yiwqinhetji' iye pa' Dios, qe hikpa' ta'łets pekhewe'
week ham łunyejeyi'iju'ł in yi'wenij pa'aj. 38 Qa yit'ijju': *—¡Qi in łe'wis ha'ne wittata namij
aka' łii pa' Yatsat'ax'inij!* *(Sal 118:26)* ¡Wit'ikesimeya'xłekii
hatse' pa' wa'sji'pha'm qa' neniwqinhetji'ha iye pakha' i'ni' pa' les toxpha'mha!—* 39 Qa
uja'x pekhewe' fariseol i'nji'teje'm pa'aj pekhewe' jukhew, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro,
aq'ayinij aka' yit'ijju' enewe' ijatshenhei.— 40 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús, qa yit'ij: —Yakha'
hit'iłij ewets, qu'nte' net'ewuyetax enewe'en qa' nekhewe'ye' utel qu' natyai wetju'ł.—*
41 Qa in hats meti'm pa'aj ha' Jerusalén, qa pa' Jesús in hats yi'wenii pa'aj ha' witset, ma' qa
yayinju' pa'aj* 42 qa yit'ij pa'aj: —Qek akha'ye'łe iye qek enikfe'lets ha'ne nełuji' nakha' qek
k'ełistaxij wit'ikesimeya'xłekii. Qa ha'nełi'ij qa hats wanat'in ek'uikii qa' nite' i'wene'.*
43 Qe nam ewets hatse' nekhewe' uł'ets nełuts. Ma' qa nekhewe' ejuihifets qa' nam ejupkii,
qa' neqetsitenij ejup pa'qu' qiye'pha'm qa'nte' maye'fik'i.* 44 Week qu' nonopłaxju' na'
witset qa week qu' nalani'łju' iye akha' qa ene' elits. Ham nejete'pha'm pe'qu' uteye' qu'
amani'ipji' pekhepe' iye uteye', qe nite' łenikfeliyu'ets ha'ne łahats'ij in hats namtax ei
ha'ne Dios.—*

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pekhewe' taqhaitaxifi pe' qi witlijtsitjii.
(Mateo 21:12-17; Marcos 11:15-19; Juan 2:13-22)

45 Pa' Jesús qa uyifi pa'aj ke' qi witlijtsitjii. Ma' qa yiwutshenijfik'ikii pa'aj pekhewe'
i'ntaxijifi pe' t'ihinij,* 46 qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ke' we'nika'ajji' łe'lijei na' Dios yit'ij: *"Ene'
yitsi' qu' łetsiyi'ij pa' wit'iyinheye'j"* *(Jer 7:11)* qa ekheweli'ł qa
eqiwe'jtaxiłij nekhewe' ejtenhetsilets.—* 47 Qa week nełuts i'nq'ijatshenifi pa'aj pa' Jesús
ke' qi witlijtsitjii. Qa pekhewe'łe tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés
łe'lijei qa pekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset qa wotaxiikiyek pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu'
nilan.* 48 Qa nite'łe yi'wen pa'qu' łeqfenyejeyi'ij, qe week pakha' witset yisu'unjiija qu'
nepiye' qa i'nq'ijatshenji'ij pa'aj pa' Jesús.*

20

Pa' łet'unha'x in tenek'enhei pa' Jesús.
(Mateo 21:23-27; Marcos 11:27-33)

1 Qa łunye'jkii iye pakha'aj pa' ewi'ł nełuji' pa' Jesús in mexe yijatshen pa'aj pe'
jukhew ke' qi witlijtsitjiyifi qa nifeli'm eke' łe'sits wi'tlijei, qa namets pa'aj pekhewe'
tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa pekhewe' iye

---

* 19:29 2S 15:30; Zac 14:4; Lc 21:37; 22:39 * 19:32 Lc 22:13 * 19:35 Jn 12:12-15; Zac 9:9 * 19:36 2R 9:13 * 19:38 Mt 2:2; 25:34; Sal 118:26; 148:1; Lc 2:14; 13:35; Job 16:19; Mt 21:9; Mr 11:10 * 19:40 Hab 2:11 * 19:41 Lc 13:34-35; Jn 11:35; He 5:7 * 19:42 Lc 8:9-10; 10:21; 23:34 * 19:43 Lc 17:22; 21:20; Is 29:3; Jer 6:6; Ez 4:2 * 19:44 Mt 24:2; Mr 13:2; Lc 1:68; 7:16; 21:6; Ex 3:16; 1P 2:12 * 19:45 Jn 8:1-2; 11:45-53 * 19:46 Is 56:7; Jer 7:11 * 19:47 Mt 26:55; Lc 6:11; 11:53-54; 20:1,19 * 19:48 Lc 18:43; 20:6

tenek'enheiji' ha' witset.* 2 Pekhewe'en qa nifaakan pa'aj pa' Jesús, qa yit'ijets pa'aj: —
¿Pa'n łunye'j pa' witt'unha'x ta'łets in łaqsiijkii aka'an? ¿Pa'n łii pa' tenek'enhei nełisij
aka'an qu' aqsiijkii?— 3 Qa yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Yakhap ji'jek qu' k'afaakani'łij pa'qu'
ewi'łe', qa' enfeli'ł ye'm: 4 In wenqimpuujinkii ka' Juan, ¿me ta'łets na' Dios, me i'nłi'i ene'
jukhewłe?— 5 Ma' qa wapilij wetju'ł pa'aj in iyetijju', qa yit'ijju': —Qu' jintittaxijets nukin
pa' Dios, ma' qa nit'ij inwets: "¿Inhats'ekek in nite' ł'ek'eni'łets?" 6 Qa nite' łeke' iye qu'
jintit'ijets qu' enewe'ye' jukhewłe qu' nata'łets, qe qu' jintit'ijets ma' qa jinijele'ejkii ne'
utel qu' jinilanju'ha, qe enewe'en week yumti in yijaa'ija ka' Juan in profeta.—* 7 Ma' qa
in yeku'ł pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets in nite' nikfe'lets pa' ta'łets in inqimpuujinkii ka'
Juan. 8 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Yakhap ji'jek qa'nte' k'efeli'iłi'm nakha' hata'łijets
aka' yit'unha'x in haqsiijkii aka'an.—

Pe' uł'ets witq'ithayinenheyij pa' uwaket.
(Mateo 21:33-44; Marcos 12:1-11)

9 Ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijets iye pa'aj pekhewe' jukhew qa efuts aka' yejeyumtsheni-
jupi': —Ewi'ł pa' jukhew yeni'ju' pa' łeq'ejinqa'wet pa' uwaket. Ma' qa yatkinheninets
pekhewe' jukhew qa' hikpe' nejełets qa qu' netei qa' niwjafiti'łje'm. Ma' qa ik pa'aj
qa yamii pa' toxii witset qa yape'eikii pa'aj.* 10 Qa in yamets in tei qa yukinii pa' ewi'ł
łeqejkunenek pekhewe' jukhew qu' niyinijets pa' uja'xek pekhewe' qu' łekheweli'ijek pa'
t'enheiju'. Pe' jukhew qa yilanje'mkii pa' wit'ukinektax qa yipilhenin iye, ham tisi'ij.
11 Qa yukintax iye pakhap iye łeqejkunenek, qa hik łeqfenyejeyij iye in qi in yilanje'mkii
iye, tejitheyetskii qa yipilhenin iye, ham tisi'ij iye. 12 Qa yukintax iye pakhap iye ma'
qa hats wetshetk'ewi'ł, qa pakha'an qa yeqfe'meten iye pa'aj, qa yiwutshenfik'i pa'aj.
13 Qa yit'ij pa' yatsat'axij pa' uwaket: "¿Paa's qu' yeqfenye'ji'ij? Ye'ehe, nakha' yaa'sija
qi in hisu'un qu' hukinii iye, axe'm qu' hik nakha'ye' qu' niwqinhetji' qa' netk'enets."*
14 Pekhewe' jukhew in yi'wen iye pa'aj, qa yit'ijju' pa'aj: "Hik nakha' qu' naya'xtaxij hatse'
ha'ne łeq'ejinqa'wet. Jitalan hats'inha qa' inekhewele' qu' jinatsat'etsijha hatse' ha'ne
ł'ejinqa'wet."* 15 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xik'uifik'i pa' ł'ejinqa'wet, ma' qa yilan
pa'aj.— Qa yit'ijets pa'aj pa' Jesús pekhewe' jukhew qa efuts: —Ye'ehe, ¿qa pa'n qu'
łeqfenye'ji'ij hatse' pa' yatsat'axij pa' uwaket pekhewe'en? 16 Namii hatse' qa' nanlanju'
pekhewe' jukhew, qa pa' uwaket qa' netisij pekhewepe' iye.— In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an
pe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijju': —Hasu'uj qek nana'l pa'qu' łunye'je' kakha'an.—* 17 Pa'
Jesús qa yejeł ji'teje'mkii pa'aj, qa yit'ij: —¿Qa pa'n ikji' ek kakha' yit'ij ke' hats we'nika'ajji'
Dios łe'lijei, in yit'ij: *"Ne' ute yuten qa yiwu'mfik'i nekhewe' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa*
hats ewi'ł ute les in weju'łij in teniihinijpha'm ne' wititsi'"? *(Sal 118:22)**
18 Week pakha' qu' nilantaxifi qa' nanamipji' ene' ute qa' nenepłetju' łenutsik'i, qa ene'łe
ute pa'qu' nanamipji' qa' niłipipinhetji'ha.—* 19 Qa hik pakha'aj pekhewe' tenek'enhe'yij
pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei qa nilithiyu'taxets pa'aj qu' net'eku'mi'
pa' Jesús, qe nikfe'lik'i aka' iyetij pa'aj pa' Jesús in t'ejuiłe'ets pekhewe'en. Qa nijiweiłi'iju'ł
pa'aj pe' jukhew.*

T'ejuyets pe' wekwek in tajaikii.
(Mateo 22:15-22; Marcos 12:13-17)

20 Qa pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, ma' qa
yejełijupkii pa'aj. Ma' qa yukinii pa'aj pe' uja'x qa' notjonketi'k'i qu' natsathen, qe
qa' nitjułatij pe'qu' łe'lijeye' qe wo'taxii qu' uł'axi'ik'uyi' pa'qu' nit'ij qa' iwemetsaxe'
qu' net'eku'mi' qa' netisij pakha' gobernador pa' witset.* 21 Pekhewe'en qa nifaakan

* 20:1 Lc 4:18; 8:1; 9:22; 22:66; 19:47 * 20:6 Lc 7:29-30; 19:48; Mt 11:9 * 20:9 Is 5:1-7 * 20:13 Mt 17:5; Lc 3:22 * 20:14 Lc 16:16 * 20:16 Lc 19:27; Ro 3:4; 1Co 6:15; Ga 2:17 * 20:17 Lc 4:17; 18:31; 21:22,37; 24:44; Hch 4:11; Ef 2:20; 1P 2:4-7 * 20:18 Is 8:14-15; Dn 2:34-35,44-45; Ro 9:32-33; 1P 2:8 * 20:19 Mt 2:4; 20:18; 21:15; Lc 19:47; 21:12; 22:2; 23:10 * 20:20 Lc 6:7; 11:54; 14:1; 21:12; 24:20; Hch 3:13; Ro 8:32; Mt 27:2

pa'aj, qa yit'ijets: —Maestro, tsikfe'li'łets kekhewe' łit'ij qa ke' łi'nq'ijatshenij iye in
yatsathenik'iha. Akha' week eqjunyejeyij iye ene' week. Akha' łinq'ijatshenijha pakha'
yijaa'ija in łunye'j pa' ł'ikheyi'j pa' Dios.* 22 ¿Me łe'wisijupi' in jitajaninkii eke' wekwek
qu' net'ejuyets pa' Roma łatata (César), me i'nłi'i qu' nite' łe'wisi'ijupi'?—* 23 Pa' Jesús
qa hatsłe nikfe'lets in tewqeleiłetaxik'ui pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: 24 —Ets'ethini'łij
ewi'łe' ł'astaki'ye' ne'ej denario. * ¿Łek łesi'nq'al ha'ne i'nji' qa ha'ne witii, łek łii iye?—
Pekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Pa' Roma łatata (César) łesi'nq'al.— 25 Qa pa' Jesús qa yit'ij: —
Ye'ehe, qa' łisi'łij pa' Roma łatata (César) pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Roma łatata, qa na'
Dios qa pekhewe' yatsat'etsłi'ijek in Dios.—* 26 Qa pakha'an qa ham pa'qu' nit'ij in iyet qu'
net'ejuyiju'ł pekhewe' week in yepi'ye' pa'aj, ma' qekha niwq'axintaxij qu' net'eku'mi'.
Qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa ham pa'qu' nit'ijju' pa'aj pekhewe' tewqeleiłetaxik'ui.*

Pe' saduceol yumti pe' naxju' qu' nite' iłiye' iye hatse'.
(Mateo 22:23-33; Marcos 12:18-27)

27 Ma' qa uja'x pe' saduceol namii qu' ni'wen pa'aj pa' Jesús. Pe' saduceol yit'ijetsek in
nite' iłii iye pe'qu' hats nanaxju'. Qa hik ta'łijupi' in nifaakanij pa'aj aka' ewi'ł łunye'jkii qa
yit'ijets:* 28 —Maestro, pa' Moises'ik'i yika' ine'm pa'aj in yit'ij: *"Pa'qu' jukhewe' qu' nawa'm
qa mexe hamtax łelitsi'ił pe'qu' łewhe'ye'ye', qa pa' łek'inij i'nłi'i qu' łamats'e qa' łewhe'ye'yi'ij pe'
łewju'lelaxtax, ma' qa qu' nataltsa'yi'ł qa' ła'si'ij pa' łejefe'ik'i."* *(Dt
25:5)* 29 Na'l pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k. Pa' yojo'oj in tewhe'yei qa wa'm pa'aj
qa mexe hamtax ła'si'ił pe' łewhe'ye'tax. 30 Ma' qa łewhe'ye'ej iye pa'aj pa' te'weyiju'ł,
qa wa'm iye pa'aj qa mexe hamtax iye ła'si'ił pekhe'en. 31 Qa pa' te'weiji' iye łeqewuk'u
qa łewhe'ye'ej iye pa'aj qa hik łunye'j iye pa'aj, qa week in łunyejei pa'aj aka'an in naxju'
pekhewe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k, ham taltsayi'ił pe' efu. 32 Qa teke'lenju' qa wa'm iye
pa'aj pe' efu'uk'i. 33 Qa hane'ej, qu' iłiye' iye pe' hats naxtaxju', ¿pa'n łii pa'qu' namijfik'i
qu' łewhe'yeyi'ijha pe' efu in hats week łewhe'ye'tsij pe' wetsjuk tatsai (7) witjefeye'k?
— 34 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Enewe' hane'ej łahats'ij tewhe'yeiju'kii, qa
testiiji'jij iye qu' netewhe'yeiju',* 35 qa pekhewe'łe hats jutsiqets qu' namets hatse' nakha'
ink'ayik hatse' łahats'ij qa na' łiłijii iye kekhewe' hats naxtaxju', qa hats nite' tewhe'yei
hatse' nite' testi'yij iye qu' netewhe'yeiji'ijju',* 36 qe hats nite' łeke' qu' nawa'm hatse', hik
qu' łunyejeye' ne' angelits. Pekhewe'en łelitsijha hatse' na' Dios qe łelitsij na' witiłijii.*
37 Pe' hats naxtaxju' iłii iye hatse', ka' Moises'ik'i i'nq'ijatshenij qa yenji' pa' łafaakanek qa
yika'ajji pa' łunye'jkii pekhe' tujje'm pa'aj najkak łasi', in hik pakha'a' pa'aj in taya'yets
nakha' Yatsat'ax'inij, *łeqe Dios ka' Abraham, ka' Isaac qa ka' Jacob.* *(Ex 3:6)**
38 Nakha'an nite' łeqe Dios pe' naxju', qe łeqe Dios yijat'ij pe' iłii, qe nakha'an week iłiyi'm.
—* 39 Qa uja'x pe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro ¡hayits qa
ł'asinik'iha kakha' łit'ij in ł'inku'ł!— 40 Ma' qa hik pakha'aj pa'aj qa hats wetjeyepunets qu'
nanfaakanij iye pe'ye' iye.

¿Łek pakha' ta'łets pa' Cristo pe' ława'mhitsik'i?
(Mateo 22:41-46; Marcos 12:35-37)

41 Ma' qa pa' Jesús qa nifaakanek pa'aj, qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j in titijiti'yijets pa'
Cristo qu' ła'se' ka' David'ik'i?* 42 Ka' David'ik'i hik kakha'ija in yit'ij qa yika'ajji' na'
łafaakanek Salmos, in yit'ij: *"Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Niju' ni'iju' ha'ne
ts'iyayik'i,** 43 *ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne' week ejuihifets ne' ef'iyei.' "* *(Sal 110:1)* 44 Ma' hayits, ka'

---

* 20:21 Jn 3:2; Dt 1:17; 10:17; Mal 2:9; Hch 13:10; 18:25-26 * 20:22 Lc 2:1; 3:1; 6:9; 14:3; 20:24-25; 23:2; Mt 17:25; Ro 13:6-7 * 20:24 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 20:25 Mt 22:21 * 20:26 Lc 9:36; 14:4 * 20:27 Mt 22:46; Mr 12:34; Hch 23:6 * 20:34 Lc 16:8; 17:27 * 20:35 Hch 5:41; 2Ts 1:5; Mr 10:30 * 20:36 1Co 15:54-55; Ap 21:4; Sal 82:6; Mt 5:45; Ro 8:14,19; Ga 3:26 * 20:37 Ex 3:15-16; 4:5; Mt 1:2; Hch 3:13; 7:30-32 * 20:38 Ro 6:10-11; 14:7-8; 2Co 5:14-15; Ga 2:19-20; 1Ts 4:14; 5:10 * 20:41 Mt 1:1,17; Lc 1:27; Ro 1:3; Ef 5:2 * 20:42 Hch 1:20; 2:34-35; 1Co 15:25; He 1:13; 10:13; Lc 24:44

David'ik'i in yit'ijets: "Yatsat'axyij," ¿qa pa'n łunye'j in wenit'ijets qu' ła'se'?—*

Jesús qa iyetij pe' i'nq'ijatshenij pe' Moisés łe'lijei.
(Mateo 23:1-36; Marcos 12:38-40; Lucas 11:37-54)

45 Week pekhewe' jukhew qa efuts iye in mexe tek'enets pa'aj, qa yit'ijets pa'aj
he' ł'ijatshenhei: 46 —Jełi'łiju'ł nekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei, nekhewe'en
yisu'unłe qu' nijalkisijkii ne' ł'uihitjiyits juffufuf, qa qi'ija iye in yisu'un qu' neniwqin-
hetji'ha qu' netniwetfelhiyi'm in neki'kii na'aj joofji'ju', wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej
łots'oji'laxits ne'ej tenek'enhei nekhewe' witlijtsitjiyitsifi, wo'oiji' iye qu' na'nipji' ne'ej
qitsji' łots'oji'laxits na'aj qi łekujiiji'.* 47 Nitka'mij iye ne' wikiihalei ne' łetsil. Qa yape'ejets
iye qe iyin qe yisu'unłe qu' ne'twenhetii ma' qa' netjumtaxtii qu' yijaayi'ija qu' nijayan na'
Intata. Nekhewe'en les qu' qiye' qu' nattanithenhetii hatse'.—

21

Pe' łeqe ofrenda pe' wikiihale'.
(Marcos 12:41-44)

1 Pa' Jesús qa nejełpha'm pa'aj, qa yi'wenij pekhewe' wekwek yiwq'axin in yenik'iju'kii
pe' łaq'astai łeqe ofrenda pe' ti'najki' pe' qi witlijtsitjii.* 2 Qa yi'wenij iye pa'aj pe' ewi'ł
wikiihale' if'iljetsax in yenjiik'iju' ek iye pa'aj pe' wetsjuk uja'xłi'i in łaq'astai nijketits
nite' inyetets.* 3 Qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets ene' wikiihale' in qi in
if'iljetsaxtaxija, qa łakha' qa les olots ke' yenik'iju' week t'anipji'.* 4 Qe week hekhewe'
yenik'iju'kii mexe na'l yijat'ij pekhewe' qu' amaneyi'ij, qa nekhe'łe efu if'iljetsax, qa week
yakapilenets kekhewe' qek netektaxij.—

Pe' qi witlijtsitjii week qu' nonopłaxju' hatse'.
(Mateo 24:1-2; Marcos 13:1-2)

5 Qa pekhewe' uja'x in mexe yifaakatetaxji' pa'aj pe' qi witlijtsitjii, in qi in łe'sits pe' utel,
qa pe' yik'eihini'kii iye wekwek łenistitskii pekhe'en qa qi in łe'sits iye, qa pa' Jesús qa yit'ij
pa'aj: 6 —Nam hatse' pe' nełutsji' qa enewe' hane'ej łi'weni'ł qa' ham pe'qu' ewii'łe' uteye'
qu' amani'ipji' pekhepe' iye uteye'. Week qu' jałaq'eju'kii hatse'.—*

Pekhewe' wekwek łunyejeikii yamłi'ijii qu' hats namets pa' łahats'ij.
(Mateo 24:3-28; Marcos 13:3-23)

7 Ma' qa nifaakanijha pa'aj pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —Maestro, ¿pa'n ipłu'uk'ui
qu' namets kakha' łit'ij? ¿Pa'n łunye'j iye pa'qu' jutsiqaxi'ij hatse' ekewe' wekwek qu'
hats k'esiyuye'ets qu' namets qu' łunye'je'kii?—* 8 Qa pa' Jesús qa yit'ij pa'aj in yeku'ł: —
¡Jełi'łiju'łha, hats'inha qa'nte' awitjaxti'yi'ił! Qe olots hatse' pe'qu' nanam qa' netyinenyij,
qa' nit'ijju': "Yakha' Cristo." Qa' nit'ij iye: "Hats yamets hane'ej pa' łahats'ij." Qa'
hasu'uj ijayani'ł.* 9 Qa qu' impi'ye'ełij pe'qu' nawatlan qa pekhewe' qu' natya'yij wetju'łkii
pa'qu' nuten, qa' hasu'uj e'nijiwe'yi'ł, qe les łe'wis qu' nojo qu' łunye'je'kii ekewe'
wekwek. Qa nite'łe aje'eł qu' namets pakha' ł'aka'the'ju' ha'ne hane'ej łahats'ij.— 10 Ma'
qa yit'ijets iye pa'aj: —Pa'qu' witset'e qa' nawatlani'ł pakhape' iye witset'e. Ewi'ł pa'qu'
wittataye' qa' nawatlani'ł pakhape' iye wittataye'.* 11 Na'l hatse' pe'qu' qi qu' nawapja'
sehel. Witja'metets qa yipku' iye qu' nana'li' pe'qu' uja'xe' witsetitse'. Qa na' wa'sji' qa'
ne'twenhetiiji'pha'm pe'qu' wekweke' qi qu' ni'nijiwei qa pakha' łunyejei iye.* 12 In mexe
nite' łunyejeikii hatse' week ekewe'en, ekheweli'ł qa' e'nekumhi'yi'łi'kii qa' awitjaxti'yi'ł.
Nite' yili'ił ej qu' nowo'oł eikii. Qa ekekiti'yi'łiikii iye ne' łe'lijtsitjiyits ne' judiol qa'
opheł itiyi'ł ju'kii iye. Qa ekekiti'yi'łetsji'kii iye pe'qu' wittatale' qa pe'qu' netnek'enhei iye

---

* 20:44 Ro 1:3-4 * 20:46 Mt 16:6; Lc 11:43 * 21:1 2R 12:9; Mt 27:6; Jn 8:20 * 21:2 Lc 12:59 * 21:3 2Co 8:2,12 * 21:6 Lc 17:22; 19:44 * 21:7 Hch 1:6-7 * 21:8 Jer 14:14; 29:8; Ef 5:6; 2Ts 2:3; 1Jn 2:18; Jn 8:24; Lc 17:23 * 21:10 2Cr 15:6; Is 19:2 * 21:11 Is 29:6; Zac 14:5; Ap 6:8,12; Lc 11:16; 12:33

(gobernadores), qe ta'ł yiwets in łatsjayani'ł.* 13 Ma' qa' iwq'axini'łij qu' enfeli'łi'm pa'n
łunye'j in łatsjayani'ł.* 14 Eni'łji'ha pe' atawjetsi'ł qu' hasu'uj matji'leti'łij pa'qu' it'iłij qu'
me'tweiłeti'łik'i,* 15 qe yakha' qu' k'ełisiłij pe'qu' e'lijeyi'ił qa pa'qu' ikfeliyaxitsi'łkiiha iye,
qa pekhewe' qu' ejuyi'łiju'ł qa' ham pa'qu' łeke'ye' qu' neweju'łiju'ł qa qu' nittaxijets iye
qu' nite' natsathenik'i pa'qu' it'iłijiju'ł.* 16 Qa' eniwotk'onhe'yi'łijkii iye hatse' yemjeetax
qu' alheye'taxi'łha, qu' ejefetstaxija, qa e'witk'injayektaxi'łha iye, qa ejuwaikaltaxija iye.
Qa pe'qu' uja'xe' ekheweli'ł qa' natlanhetiiju'ha.* 17 Qa' week qu' na'napjaxi'ł e'm ha'ne
sehe' epji' qe ta'łets in łatsjayani'ł.* 18 Qa hamłe hami'iikii pa'qu' ewii'łe' ne' ewkujitsi'ł.*
19 Me'nt'unheti'ł hasu'uj neqenijani'ł ej qa' anaxi'łij pe'qu' iłaxitsi'ił.* 20 Qu' i'wentaxi'ł
ha'ne Jerusalén qu' namijupkii pe'qu' oq'ophełinetsiletse', ma' qa' hats enikfe'li'łets pa'
łewuł'eye'jju' in hats k'esetsha.* 21 Ma' qa pe'qu' na'ni' na' sehe' Judea qa' nilatii ne'
utekui, qa pe'qu' na'ni' ha'ne Jerusalén qa' nilatik'uifik'i ha'ne witset, qa pe'qu' na'ni'kii
na' ł'ejinqa'wet qa' hasu'uj nenek ji'teje'm ha'ne Jerusalén.* 22 Qe pekhewe'en pe' nełutsji'
hatse', hik pakha' pa' witqatja' hatse', hats'inha qa' nafits week kekhewe' wekwek hats
we'nika'ajji'.* 23 ¡Hiyee' enewusits pekhewe' qu' efutse' qu' iwoyitsi'ij ji'teje'm qu' mexe
niwkajitshenju' qa pekhewe' qu' mexe nifunen iye pe'qu' łelitse' pe' nełutsji' hatse'! Qe qi
hatse' pa'qu' a'taxe' ha'ne sehe' Israel, qa qi iye pa'qu' łantanithenkeye'je' pekhewe'en.*
24 Uja'x pe'qu' naq'alij witqatsjikinet, qa pekhewepe' qa' not'ophełitiiju' qa newetkaxik'i
week pekhewe' witsetiikal. Qa pekhewe' nite' judiol qa' na'ni' na' Jerusalén, qa namłi'ijii
qu' hats nafits pa' łahats'ij qu' newetlinenij iye.—*

Qu' netpiltaxju' iye pa' Ła's pa' Jukhew.
(Mateo 24:29-35,42-44; Marcos 13:24-37)

25 —Na'l pe'qu' jutsiqetsi'ij, axe'm pa'qu' łunye'je' ne' junu', ne' juwel qa ne' footekii
iye, qa ha'ne sehe' epji' iye, qi qu' neł'ilaxtax ene' witsetits, qa' nenq'ijiweyij pa' qi iftsax
ł'anye'j na' qi iweli' qa pe'qu' łeqe t'uyuyitse' iye.* 26 Ene' jukhew qa efuts iye ha'ne sehe'
epji' qa nanaxkat'axijju' pa'qu' ł'ijiweyaxitse' qu' nijamti'ets pa'qu' łunye'je'kii hatse'
ha'ne sehe' epji'. Qa pe' qits łet'unhaxits ene' wasits qa' nawapja'.* 27 Ma' qa' ne'twenhetii
ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nenekijju' pe'qu' wasi'ye'. *(Dn 7:13)* Qi pa' łet'unha'x qa qi iye
qu' netujjiha.* 28 Qu' namtaxets qu' łunyejeye'kii ekewe' wekwek, eniipha'm qa' jełpha'm
qe hats k'esets qu' hats ewejinhetiiłi'ił.—*

Yejeyumtshenijupi' pe' najkak higokuk.

29 Ma' qa nifel pa'aj aka' ewi'ł yejeyumtshenijupi': —Jeł qeku'ni'łek ne'ej ewi'ł higokuk,
i'nłi'i pekhepe' iye najkak'e. 30 Qu' i'weni'ł qu' hats nata'łji' pe'qu' łesejetse' qa hats
łenikfe'li'łets in hats ininqapiyu'. 31 Qa hik łunye'j qu' i'weni'ł qu' namets ekewe' wekwek
qa' menikfeliti'łets na' tenek'enheiji' na' Dios in hats met. 32 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets
in nite' hamits hatse' pekhewe' qu' nanamji'ju'kii pakha' łahats'ij hatse', qa namłi'ijii
qu' week łunye'je'kii ekewe' hats hit'ij.* 33 Na' wa's qa ha'ne sehe' hamits hatse', qa
ekewe'łe hats hit'ij qa nite' łeke' qu' hamitse'.* 34 Matjanitheni'łkiiha, iwejinkitek'iłij
pe' atawjetsi'ł qu' naqamaxji' na'aj łisu'uni'łji' qe łaqsiiłijkii, qa pa' witk'uwetax iye, qa
pa' wittawje'mete'ej eke' wekwek ha'ne witiła'x. Hats'inha qu' namtaxets pa' nełuji'

---

* 21:12 Mt 10:19-22; Mr 13:11-13; Sal 119:84; Hch 4:3; 5:18; 8:3; 12:4; 16:23; 17:6; 18:12; 22:19; 24:1,27; 25:6; 26:11; 27:24; 2Co 11:23 * 21:13 Fil 1:12-19 * 21:14 Lc 12:11 * 21:15 Ex 4:12; Hch 4:14; 6:10 * 21:16 Mt 10:35; Lc 12:53 * 21:17 Lc 6:22; Jn 15:18-19 * 21:18 1S 14:45; Mt 10:30; Lc 12:7; Jn 10:28 * 21:19 Mt 10:22; 24:13; Ro 2:7; 5:3; He 10:36; Stg 1:3 * 21:20 Lc 19:43; Dn 9:27 * 21:21 Lc 17:31; Mt 4:8 * 21:22 Is 34:8; 63:4; Dn 9:24-27; Os 9:7; Lc 18:7-8 * 21:23 Lc 23:29 * 21:24 He 11:34; Sal 79:1; Is 63:18; Dn 8:13; 12:7; Ap 11:2; Ro 11:25 * 21:25 Is 13:10; 17:12; 24:23; Ez 32:7; Jl 2:10,30-31; 3:15; Hch 2:20; Ap 6:12-13; Sal 46:2-3; 65:7 * 21:26 Is 34:4; Hag 2:6 * 21:27 Dn 7:13; Ap 1:7; Mt 16:27; 26:64; Mr 9:1 * 21:28 Lc 2:38; 24:21; Ro 8:23; 13:11 * 21:32 Lc 9:27 * 21:33 Sal 102:26; 119:89; Is 40:8; 51:6; 2P 3:10; Mt 5:18; Lc 16:17; 1P 1:23,25

hatse' qa'nte' enf'eliyi'iłiju'ł qu' hik łunye'je' na'aj witiwqe'l,* 35 qe week qu' na'nipji' ene'
witsetits ha'ne sehe' epji' hatse'. 36 Qa hik ta'łijupi', matjanitheni'łkii qa' hasu'uj ili'iłij qu'
iyini'ł hats'inha qu' nana'li'ł e'm pa'qu' et'unhaxitsi'iłijup qu'nte' neqenijani'ił ej week
ekewe' wekwek qu' namtaxets qu' nana'l, ma' qa' łeke'ye' qu' ats'ap'ayi'iłifi hatse' na'
Ła's na' Jukhew, ham ijiweyaxitsi'iłi'm.—* 37 Pa' Jesús nełuji'jij qa i'nq'ijatshenjiifi ke' qi
witlijtsitjii, qa najaiłe qa ikji'jii qa amaneiji'ji' ke' utek łii Olivos.* 38 Qa week pekhewe'
jukhew qa efuts iye mexe ham ji'ij junuye' qa wekiya'fji'jii ke' qi witlijtsitjii qu' nepiye'ji'ij.*

22

Judas qa t'ihinij pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5,14-16; Marcos 14:1-2,10-11; Juan 11:45-53)

1 Hats k'esetsha pa'aj qu' namets pa' łe'wis nełu witkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu'
levaduraye', qa łenqii iye Pascua.* 2 Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke'
Moisés łe'lijei qa wo'oikii pa'aj pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nanat'inij qu' nilan pa' Jesús, qe
nijiweyiju'ł pe' week jukhew.* 3 Ma' qa pa' Satanás qa uiji'teje'm pa'aj pa' Judas, łenqii iye
Iscariote, hik pakha' i'ntaxji'teje'm pe' doce (12) ł'ijatshenhei.* 4 Pakha'an qa ikii pa'aj qu'
natfaakateyi'łju' pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye yejeł ke' qi witlijtsitjii,
qa nifeli'm pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' netisij pa' Jesús pekhewe'en.* 5 Pekhewe'en qa qi in
łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwjutsiqeni'mha pa'aj qu' netisij hatse' pe'qu' ł'astaye'. 6 Pakha'an
qa t'eku'miju'ł pe' tefelhiti'yi'm. Ma' qa wo'oikii pa'aj pa'qu' iwemetsaxe' qu' łeke'ye' qu'
net'ihinij pa' Jesús qu' nite' na'ni'ijup pe' jukhew qa efuts iye.

Pa' Santa Cena.
(Mateo 26:17-29; Marcos 14:12-25; Juan 13:21-30; 1 Corintios 11:23-26)

7 Qa hats yamets pa'aj pa' łe'wis nełu witkujiiji' pe' pan nite' yetsji'ł pe' levadura qa
łenqek'ujiiji' iye na'aj kots'etax ła's qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.* 8 Ma' qa
pa' Jesús qa yukin pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa yit'ijets: —Mathayini'ł qa' ajileti'ł
pa'qu' jintełuj qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.—* 9 Hekhewe'en qa yit'ijets pa'aj:
—¿Pa'n i'ni' pa' łisu'un qu' hajileti'łi' pa'qu' inaqe'?— 10 Pa' Jesús qa yeku'ł: —Qu' ami'łets
na' witset qa hikna' i'weni'łi' pa'qu' ewi'ł jukhewe' qu' neka'x pe'qu' camusiye' i'nji'
pa'qu' iweli'ye' qa' ijayani'łpha'm, amłi'iłijii pe'qu' nuyifi wititsi'ye'. 11 Qa' it'iłijets pakha'
tetsii: "Ha' Maestro yit'ij ei: '¿Pa'n i'ni' pakha' łatawe'j ene' wititsi' qu' ha'ni'łiji' ene'
yijatshenhei qu' heyeki'łju' qu' net'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua?' " 12 Pakha'an qa'
nethiniłij na' te'weipha'm ne' wititsi' epk'etsaxifi qa week hats q'axitsju' ne' wekwek.
Qa' hikna' aqsiiłiji'kii qu' ajileti'ł pa'qu' jintełuj hatse'.—* 13 Ma' qa pekhewe'en qa ikkii
pa'aj, qa week yi'wen aka' hats yit'ijets pa'aj pa' Jesús. Ma' qa yaqsiijkii pa'aj qu' najilet
pa' łaq t'ejuyets pa' łe'wis nełu Pascua.* 14 In hats yamets pa'aj pa' uja'x pe' hora, qa
pa' Jesús qa he' apóstoles iye qa i'nijupju'kii pa' mesa.* 15 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —
Hayits qa qi'ija in hisu'un qu' k'eyekufetsi'łji' ha'ne łe'wis nełu in mente' yamets pakha'
qi qu' haats'e'ej. 16 Qe yakha' hit'iłij ewets in hats nite' k'eyekufetsi'ł iye, ipłu'łi'ii iye
hatse' nakha' tenek'enhe'yi' na' Dios.—* 17 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj pa' tok'o qa in hats
yit'ijetspha'm pa'aj łe'wisij pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Iya'ałji' hane'en, e'weeki'iłij.* 18 Qe
yakha' hit'iłij ewets in hane'ej qu' nata'łi' qa hats nite' nek'iya'ye'ji' iye pa'qu' uwa ł'iye',
ipłu'ui qu' nanamtax na' tenek'enheiji' na' Dios.— 19 Qa t'eku'mi' iye pa'aj pa' pan, qa

---

* 21:34 Lc 12:40; 17:3; Ro 13:13; Mt 13:22; Mr 4:19; 1Ts 5:3,6-7; 1P 4:7 * 21:36 Mt 25:13; 26:41; Mr 14:34-38; Lc 12:37; Hch 20:31; 1Co 16:13; Ef 6:18; 1Ts 5:3,6; 1P 5:8; Ro 2:3; He 2:3 * 21:37 Jn 8:1-2; 18:2; Mt 21:1; 26:55; Lc 22:39 * 21:38 Jn 8:2 * 22:1 Ex 12:11; 23:15; Jn 6:4; 11:55; 13:1 * 22:2 Mt 12:14; 21:46; Lc 19:47-48; 20:19 * 22:3 Jn 13:2,27; Hch 5:3; Lc 6:16 * 22:4 Lc 22:52; Hch 4:1; 5:24,26; 16:20,22,35-36,38; Mr 9:31 * 22:7 Ex 12:21; 1Co 5:7 * 22:8 Hch 3:1; 8:14 * 22:12 Hch 1:13 * 22:13 Lc 19:32 * 22:14 Mt 26:20; Mr 14:17 * 22:16 Lc 14:15; Ap 19:9 * 22:17 Mt 14:19; 15:36; 26:26-29; Mr 14:22-25; 1Co 11:23-25

in hats yit'ijetspha'm iye pa'aj łe'wisij pa' Dios, qa napk'asitju' pa'aj, qa netisijju' pa'aj
he' ł'ijatshenhei. Ma' qa yit'ijji'ju' iye pa'aj: —Aka'an yese'n, wetłisłetij qu' nawa'm qe
ta'łi'ł ewets. Aqsi'ji'łijkii aka'an hats'inha qu' anjamtijiiłyik'i.—* 20 Qa hik łunye'j iye
pa'aj in t'eku'mi' pa' tok'o in hats yili'ij pa'aj in tek, qa yit'ij pa'aj: —Ha'ne i'nji' ha'ne
tok'o hik ha'ne pakha' ink'ayik qu' nenit'ij qa hik enewe' yathits, t'ilitfik'i hatse' qe ta'łi'ł
ewets.* 21 Qa ha'nełi'ij nakha' łokoi na' t'ihinyij hatse' hats i'nyijup ha'ne mesa ijup.* 22 Qe
yijaa'ija, ha'ne Ła's na' Jukhew hats ikłi'ij qa' hik łunye'je', in ł'anyejeyek kekhewe' hats
we'nika'ajji' t'ejuyets nakha'an, qa ¡hiyee'łe ha'nus nakha' t'ihinyij hatse'!—* 23 Ma' qa
pekhewe'en qa watfaakateji'ijju' pa'aj łek pakha' pa' yaqsiijkii hatse' aka'an.*

¿Łek pakha' les qu' qiye'ji' pekhewe'en?

24 Hekhewe' ł'ijatshenhei qa tek'ełeyiteetsijju' pa'aj łekpa' qu' les qiye'ji'ha pa'qu'
łunye'je' hatse' pekhewe'en.* 25 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Nekhewe' wittatal ne' witsetits
nite' judiol, ewi'łłe in yisu'un qu' nethinkii pa' łet'unhaxits in tenek'enhei qa na'aj
inaqyaji'ij qa wanaqsiijkii. Qa nekhewe' te'weyik'uiju' nekhewe'en qa titijiti'yijetsek
in łe'wis pa'qu' naqsiijkii.* 26 Qa ekhewełi'ił qa hasu'uj qu' hik ejunyejeyi'ił aka'an.
Pakha' qu' les qiye'ji' ekheweli'ł, naqsiijkii qu' hik łunye'je' qu' nite' qiye'ji'. Qa pa'qu'
netnek'enhei qa naqsiijkii qu' hik łunye'je' qu' witqejkunenek'e.* 27 ¿Qa łek pakha' les
qu' qiye'ji'? ¿Me pakha' qu' na'nijup pa'qu' mesaye' qu' netek? ¿Me i'nłi'i pa'qu'
witqejkunenek'e? Ehe, pakha' i'nijup pa' mesa hik pakha' les in qiji'. Qa yakha'łe in
ha'ni'ł etji'teje'm qa hik yijunye'j qu' yewitqejkunenek'e.* 28 Ekheweli'ł week łahatsiyij
ła'ni'ł yijijup kekhewe' yinjaajinkeyejeikii.* 29 Qa in łunye'jek na' Tata in tsełisij nakha'
qu' heinek'enhe'yi', qa yakha' qa' k'ełisjiiłijek* 30 qu' eki'łipji' na' yeqe mesa nakha' qu'
heinek'enhe'yi'. Qa' ni'iłipji' ne' qitsji' wits'ojilaxits qu' ejeyumtsheni'ł nekhewe' doceju'
(12) witsetits ta'łetskii ke' łelits ka' Israel'ik'i.—*

Jesús qa nifeli'm pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.
(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Juan 13:36-38)

31 —Simón, Simón, ek'en qeku'nek, na' Satanás hats iyini'ł ewets qu' najaajini'ł, qa'
hik łeqfenyejeyi'ił ej ne'ej trigo qe wanaqsi'jji' qa wenit'ijkii ful ful.* 32 Qa yakha'łe
qa k'iyin'epji' hats'inha qu' nite' hame'em pa'qu' nite' eqekuye'je', qa akha' qu' hats
etpiltax yiwets iye qa iftits'ijets ne' ejefets qu'nte' niliyi'ij qu' net'units.—* 33 Ha' Simón
qa yit'ij pa'aj: —Yatsat'axyij, inye'jłu' qu' k'oyophełifeye' i'nłi'i qu' k'eyiwamhifeye'.
Nite' ts'ijiwei.— 34 Pa' Jesús qa yit'ij: —Pedro, hit'ij ewets hane'ej ha'ne naja'xji' in nite'
ip pa'qu' ta'a'aye', ipłu'ui qu' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii, qa it'ijets qu'
nite' enikfe'le'yij.— 35 Pa' Jesús qa nifaakanji'ju' pa'aj, qa yit'ij: —In k'ukini'łijkii hik
aka'aj qu' enfeli'ł eke' wi'tlijei qa k'ayaji'ił łijets qu' hasu'uj eka'xi'ł pe'qu' aq'astayi'ił qu'
ijutsjayiłik'iju' eqelutsitsi'ł, qa pa'qu' eqe ti'naji'ił łij pe'qu' aqatsi'ił qa pe'qu' eqjefetsi'ił
iye otshilaxtiyi'ił, ¿me qa hamitsi'ł e'm pe'ye' hik aka'aj?— Hekhewe'en qa yeku'ł pa'aj:
—Ham hami'ił ye'm hik aka'aj.—* 36 Ma' qa yit'ijets iye: —Qa ha'nełi'ij qa hats tujtseika'
łunye'je', pa'qu' natq'astajiyii qa' neka'x. Qa pa'qu' nana'li'm łeqeti'naje' ne'ej łaqats
qa' neka'x. Qa pa'qu' ham łaqatsjikinet'e qa' net'ihinij pa'qu' ł'uihitjiye' qa' nataqha'yets
pa'qu' łaqatsjikinet'e. 37 Qe yakha' hit'ił łij ewets in les łe'wis qu' na'nyi'pji' qa' nafits aka'
hats we'nika'ajji' in yit'ij: *"Tojonkaxti'yik'i pekhewe' uł'ets jukhew."* *(Is 53:12)*

---

* 22:19 Jn 6:51-53; He 10:3 * 22:20 Ex 24:8; Jer 31:31; Zac 9:11; 1Co 10:16; 11:25; 2Co 3:6; He 7:22; 8:8,13; 9:15; 12:24; 13:20 * 22:21 Mt 26:21-24; Mr 14:18-21; Jn 13:18-26; Sal 41:9 * 22:22 Hch 2:23; 10:42; 17:26,31 * 22:23 Mt 21:25; Mr 9:10; Lc 24:15 * 22:24 Mr 9:34; Lc 1:32 * 22:25 Mt 20:25-28; Mr 10:42-45 * 22:26 Lc 9:48; 1P 5:3 * 22:27 Mt 20:28; Jn 13:1-17 * 22:28 He 2:18; 4:15 * 22:29 Mt 25:34; 2Ti 2:12 * 22:30 Lc 22:16; Mt 19:28 * 22:31 Mt 4:10; Am 9:9 * 22:32 Jn 17:9-15; 21:15-17; Ro 8:34; 1Co 1:9; Fil 1:6; 1Ts 5:24; 2Ti 2:13 * 22:35 Mt 10:9-10; Mr 6:8; Lc 9:3; 10:4

Qe yijaa'ija kekhewe' week hats we'nika'ajji' qu' yijunye'je'kii, nite' łeke' qu' nijanik'i.—*
38 Hekhewe'en qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, jeł qeku'nek, enewe'en wetsjuk witqatsjikinetits.
— Qa yeku'ł pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Hayits hats ujaxłu'.—

Jesús qa' iyini' pa' Getsemaní.
(Mateo 26:36-46; Marcos 14:32-42)

39 Pa' Jesús qa ikik'uifik'i pa'aj pa' witset, qa pa' hats łunye'j ji'ij, ma' qa ikji'jii ke' utek
Olivos, qa he' ł'ijatshenhei qa yijayanjiik'i pa'aj.* 40 Ma' qa yamets pa'aj pakha' i'nji'ji', qa
yit'ijets hekhewe'en: —Iyiini'łha, hats'inha qu' nite' neqenijani'ił ej na' witaqjaajinkeye'j.
— 41 Pa' Jesús qa ikik'ui pa'aj pa' ha'niiji'in in ipłu'uk'i ek ne'ej ute qe jitewu'm, qa
wonokok'eni'ju' pa'aj qa iyin.* 42 Qa yit'ij pa'aj: —Tata, qu' isu'un qa' iwu'myik'ui nakha'
qu' nek'iya'aj tok'o i'nji' na' qi in ek'imiiji'. Qa hasu'ujłe qu' nanaqsiijkii pakha' qu' yakha'
ye'łe qu' hisu'un. Akha' yijat'ij pa'qu' isu'un.—* 43 Ma' qa nametsju' pa'aj pa' ewi'ł ángel
ta'łiipha'm na' wa's qu' netisij pa'qu' łet'unha'xe'.* 44 Pa' Jesús qi in yoksi'wen pa'aj pakha'
qi a'tax hatse', ma' qa qi'ija in we'nt'unhet pa'aj in iyin qa pa' łenejut'ax qa hik łunye'j
ne'ej wit'athits in qitsju' qe tsaptsapijukii sehe'.* 45 In yili'ij in iyin pa'aj qa niipha'm qa
ikii pe' ł'ijatshenhei pa' i'ni'. Qa hats ima'ju' pa'aj hekhewe'en qe yeqiwefijju' in qi in
itawje'metets. 46 Qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łama'ałju'? Eniyi'łpha'mkii qa' iyini'ł,
hats'inha qu' nite' neqenijani'ił ej na' witaqjaajinkeye'j.—

Te'nekumhi'yi' pa' Jesús.
(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Juan 18:2-11)

47 In mente' yili'ij pa'aj in iyet pa' Jesús qa namets pa'aj pe' olots jukhew, qa pakha'
łii pa'aj Judas hik pakha' i'ntaxji'teje'm iye pa'aj he' doce (12) ł'ijatshenhei, nojo'ok'oi
pa'aj pekhewe'en. Qa nekets pa'aj pa' Jesús qe qa netuje'm. 48 Qa pa' Jesús qa yit'ij
pa'aj: —Judas, ¿me in łetuje'm qa ł'ihinij ha'ne Ła's na' Jukhew?— 49 Pekhewe' metitsifi
pa'aj pa' Jesús in yi'wen pa' łunye'jkii, qa yit'ijets pa'aj: —Yatsat'axyij, ¿me łisu'un qu'
heqfekini'łij je'm ene' yaqa'tsjikinetitsi'ł?— 50 Ma' qa pa' ewi'ł pa'aj hekhewe'en qa yifekin
je'm pa' łeqejkunenek pa' qiji' łatata pe' pa'il qa yasinii pa'aj qa k'itsii pe' łekfi'ik'i
yiya'yik'i te'weiji'. 51 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Hasu'uj meqfekini'ł je'm. ¡Ili'iłij!— Pa'
Jesús qa t'eku'mets pa'aj pe' łekfi' pa' witqejkunenek qa yiłin pa'aj. 52 Ma' qa pa' Jesús
qa yit'ijets pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yejeł pe'
qi witlijtsitjii qa pekhewe' iye tenek'enheiji' pa' witset: —¿Inhats'ek in łenteneyi'łij ne'
aqa'tsjikinetitsi'ł qa ne' ek'uli'ł najak? ¿Me hik yijunye'j pa'qu' ewi'łe' ejtenhetsax?*
53 Yakha' in ha'ni'ł etji'teje'mkii week nełuts ne' qi witlijtsitjiyii, qa ham pa'qu' ewi'łe'
ekheweli'ł qu' net'eku'myi'. Qa łantsat'etsłi'iłij ene' hane'ej hora qa nakha' iye łet'unha'x
na' nookii łantsat'etsi'łij iye.—*

Pa' Pedro qa welkut'ijkii pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 26:57-58,69-75; Marcos 14:53-54,66-72; Juan 18:12-18,25-27)

54 Ma' qa pekhewe'en qa t'eku'mi' qu' nophe'ł pa' Jesús, qa yeka'xii pa'aj pe' łetsi' pa' qiji'
łatata pe' pa'il. Qa ha' Pedro qa yijayantaxij pha'mkii pa'aj qa toxłi'iju'łkii. 55 Pekhewe'en
in hats niłani' pa'aj pa' fe't pa' joofji'ju' pe' wititsi'ii, qa i'nijup pa'aj, qa ha' Pedro qa
i'nji'teje'm pa'aj pekhewe'en.* 56 Qa pe' ewi'ł witqejkunenki', in yi'wen pa'aj in i'nijupju'
pa' fe't qa nalitetsju', ma' qa ts'in pa'aj in yejełju', qa yit'ij: —Hane'en, qete'e' hik ha'ne
iye hakha' łijts'eji'ijjkii.— 57 Qa welkutłi'ijkii pa'aj ha' Pedro, qa yit'ijets pe' efu: —Efu, nite'
tsikfe'lets pakha'an.— 58 Qa sujłe iye pa'aj qa na'l iye pe' yejełju' iye qa yit'ijets: —¡Qete'e'
hik akha' iye ła'nji'teje'mkii hekhewe'en!— Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —¡Efu, nite'! ¡Nite'

---

* 22:37 Jn 17:4; 19:30 * 22:39 Mt 26:30; Mr 14:26; Lc 4:30; 21:37; Jn 18:1; Mt 21:1 * 22:41 Lc 18:11 * 22:42 Jn 18:11 * 22:43 Mt 4:11; He 1:14 * 22:44 He 5:7 * 22:52 Lc 2:46; Jn 18:20 * 22:53 Jn 12:27; 16:4; Hch 26:18; Ef 6:12; Col 1:13 * 22:55 Mt 26:3

yakha' pekhewe'en!— 59 Qa hats ewi'ł pa'aj hora t'ani' qa na'l iye pa' yumti'ija qa yit'ij: —
Yijaa'ija in hik ha'ne hekhewe' łijts'eyekkii, qe hane'en Galilea łeiłe' iye.— 60 Ha' Pedro
qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew, ¡nite' tsikfe'lets kakha' łit'ij!— In mexe nite' naq'axtaxijik'i
pakha' yit'ij in welkut'ijkii, ma' qa iipłek pa'aj pa' ta'a'a'. 61 Ma' qa pa' Yatsat'ax'inij qa hik
pakha'aj t'atsji'łfik'i qa lee'sii pa'aj in nejełii ha' Pedro, ma' qa ha' Pedro qa yijamti'ik'i
pa'aj ke' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij in yit'ijets pa'aj: —Ha'ne naja'xji' tees qu' nap pa'qu'
ta'a'aye' ipłu'ui qu' hats wetshetk'ewi'łij qu' mewelku'tyijkii.—* 62 Ma' qa ikfik'i pa'aj ha'
Pedro qa qi in ip pa'aj.

Jesús qa tawitjaxtii pa'aj.
(Mateo 26:67-68; Marcos 14:65)

63 Pekhewe' jukhew testi'yij pa'aj pa' Jesús qu' nejełets, qa qi in yawitji pa'aj qa
yilanje'mkii iye.* 64 Yit'onjo' iye pa'aj łotoi, qa nifaakanji'ij: —¿Łek pakha' te'ek nalan?
— 65 Qa olots iye pekhewep iye wekwek yit'ijetskii t'ejuyiju'ł pakha'an, in uł'etsik'i
łe'lijeyetskii.*

Pa' Jesús qa wetka'xetsji' pekhewe' tenek'enhei (Junta Suprema).
(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Juan 18:19-24)

66 In hats nełukii pa'aj qa not'ax wetju'ł pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe'
tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe' i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, ma' qa wetka'xii pa'aj
pa' Jesús pa' not'axi' wetju'ł pekhewe'en. Qa hikpa' qa tafaakanheti'yi'kii pa'aj:* 67 —
Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape enfeli'ł ye'm.— Pa' Jesús qa yeku'ł: —Qu' hi'ttaxi'łij
ewets: "Ehe, yakha'," qa' esqeku'łi'iłij iye. 68 Qa qu' k'afaakantaxi'łij pe'ye', tees qu'
esku'łi'ł. 69 Qa ha'nełi'ij qu' nata'łi', qa *ha'ne Ła's na' Jukhew qa na'ni'ju' na' yiya'yik'i nakha*
*Ham Łet'unhenye'ji'iju'ł in Dios.— (Sal 110:1)** 70 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pe'
week: —Ye'ehe, ¿me qa hik akha' pa' Łaa'sija pa' Dios?— Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Ehe,
yakha', ł'asiini'łik'iha in łit'iłij yiwets.—* 71 Ma' qa yit'ijju' pa'aj pekhewe'en: —¿Inhats'ek
qu' menjiit hami'ik'ui iye pakhape' iye qu' nenfelijkii pa'qu' łunye'je' hane'en? Inekhewel
hats jitepi'ye'ejha kakha' yit'ij.—

23

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Juan 18:28-38)

1 Ma' qa week niipha'mkii pa'aj pekhewe'en, qa yeka'xii pa' Jesús pa' Pilato. 2 Qa
in yamijii pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa yit'ijetskii pekhewe'en pe' wekwek yit'ijets in
yaqsiijkii pakha'an, qa yit'ijju' pa'aj: —Hats hi'weni'ł ha'ne jukhew in yink'aihittaxik'ui
qa yiwuł'enhettaxijkii aka' łunye'jtax ha'ne initset, ma' qa inqaq'ayintaxij in tajaikii eke'
wekwek qu' net'ejuyets pa' Roma łatata (César), qa yit'ij łetets iye in łakhaati'ija pa' Cristo,
qi wittata.—* 3 Ma' qa pa' Pilato qa nifaakan pa'aj: —¿Me akha' pa' qi łatata ene' judiol?— Qa
yeku'ł pa'aj pa' Jesús: —Ehe, yakha'.—* 4 Qa pa' Pilato qa yit'ijji'ju' pekhewe' tenek'enhe'yij
pe' pa'il qa pekhewe' iye olots jukhew: —Ham hi'weni'ij pa'qu' uł'axe' ha'ne jukhew.—*
5 Qa pekhewe'en qa yape'enhałe yit'ijju': —Kekhewe' i'nq'ijatshenij nakha'an t'ayijji' in
yeł'ilehet ha'ne week witset. Hats naq'axij in yijatshenij ha'ne week Judea, ta'łijii ha'
Galilea qa namłi'ij met hane'e'in.—*

Jesús qa wetka'xii pa' Herodes.

---

* 22:61 Mr 10:21; Lc 22:31-34; Hch 3:13-14 * 22:63 Jn 18:22-23 * 22:65 Mr 3:29 * 22:66 Mt 27:1; Mr 13:9; 15:1; Jn 18:28; Lc 9:22; 20:1 * 22:69 Mr 16:19; Hch 7:56; He 1:3 * 22:70 Mt 4:3; 26:64; 27:11; Lc 1:32,35; 23:3 * 23:2 Lc 20:22-25 * 23:3 Mt 2:2; Lc 23:37-38; Jn 18:39; 19:3 * 23:4 Mt 27:24; Lc 23:14,22; Jn 19:4,6; 1P 2:22 * 23:5 Hch 17:5-8,13; Mt 4:12,23; Lc 4:14; Jn 1:43; 2:11

6 Pa' Pilato in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en, qa inaqfaakanij: —¿Me Galilea łeiłe' ha'ne
jukhew?—* 7 Pa' Pilato in nikfe'lets pa'aj pa' Jesús in ta'łii pakha' sehe' tenek'enheiji' ek
pa' Herodes, ma' qa yukinii pa'aj pa' Herodes, hik pakha' namii iye pa'aj na' Jerusalén
pekhewe' nełutsji'.* 8 Pa' Herodes in yi'wen pa'aj pa' Jesús, qa qi'ija in łe'wisi'mkii, qe hats
tooxik'i pa'aj in neqwenkeyu'taxij qe ta'łets pekhewe' impiye'ji'jij yaqsiijkii pakha'an. Qa
neqwenkeyu'uj qu' naqsiijkii pa'qu' ewi'łe' ham łunye'ji'iju'ł. 9 Ma' qa qi in nifaakantaxkii
pa'aj, qa pakha'łe Jesús qa nite' yeku'ł pa'aj.* 10 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe'
i'nq'ijatshenij iye ke' Moisés łe'lijei, hik pakha' ts'ap'a'aju' iye pa'aj, qa qi in yit'ijetskii
pekhewe' wekwek yit'ijets in yaqsiijkii pa' Jesús. 11 Ma' qa pa' Herodes qa pe' łeqejkunenhei
oq'opheł inetsilets in hats yili'ij pa'aj in qi in yawitji pekhel łeqfenyejeyijkii, ma' qa pa'
Herodes qa yuihinik'ipha'm pa'aj pa' łe'wis łe'ntilafittax qa yepiletii iye pa'aj pa' Pilato.*
12 Ma' qa hik pakha'aj pa' nełuji' qa witjuwaikayek'ił pa'aj pa' Pilato pa' Herodes qe mexe
wanapjajitax pa'aj.*

Pilato qa inaqyaji'ij pa'aj qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-26; Marcos 15:6-15; Juan 18:39–19:16)

13 Pa' Pilato qa taya'yii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il qa pe' tenek'enheiji' pa'
witset qa week pakha' witset.* 14 Qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenkaxi'łyii ha'ne jukhew,
łit'iłijets in qi in t'ayijji' qa yeł'ilehet ha'ne witset. Qa yakha' qa hats łe'tsweni'łij in
hanfaakantaxkii, qa ham pa'qu' ewi'łe' qu' hi'wenij qu' uł'axi'ijupi' ha'ne jukhew, qu' hik
łunye'je' kekhewe' łit'iłijets in uł'ets in yaqsiijkii.* 15 Qa hik łunye'j iye ha' Herodes, qe
nepiletmet iye. Hane'en hats łi'weni'ł, ham ta'łi'ijupi' qu' łeke'ye' qu' natlanhetii. 16 Qa
hik ta'łijupi', mexe qu' hitani'then qa i'nk'ałe qa' hiwejin hatse'.—* 17 Pa' Pilato in hayiits
łeqfenye'jji'jij qa yamji'jets aka' łe'wis nełu qa yiwejinji'ij pa'qu' ewi'łe' wit'opheł ik'e. 18 Qa
week taya'yijipji' pa'aj pekhewe' jukhew, ewi'łik'i ka' yit'ijju': —¡Natlanhetii nakha'an
qa' netwejinhetii ha' Barrabás!—* 19 Qe pa' Barrabás in t'opheł itii pa'aj qe ta'łijupi' in
taya'yijipji'kii in yutentax pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. 20 Pa' Pilato yisu'untax qu'
niwejinłe pa' Jesús, ma' qa ewi'łij iye in iyettaxji'ju' iye pe' jukhew.* 21 Qa pekhewe'łe'en
qa yape'enha taya'yij wetju'ł in yit'ijju': —¡Ne'nenji'pha'm cruze'! ¡Ne'nenji'pha'm
cruze'!— 22 Qa pa' Pilato qa yittaxijji'ju' iye ma' qa hats wetshetk'ewi'łij: —¿Inhats'ek qu'
natlanhetii? ¿Pa'n łunye'j pa' uł'ax in yaqsiijkii hane'en? Ham hi'weni'ij hane'en pa'qu'
uł'axe' qu' hikpa' nata'łets qu' natlanhetii, qa hik ta'łijupi', mexe qu' hitani'then eku'n qa'
i'nk'ałe qa' hiwejin hatse'.—* 23 Pekhewe'en qa yape'enha qi in taya'yijipji'kii in iyinijets
qu' ne'nenji'pha'm cruze'. Ma' qa pa' Pilato qa łexke'ej. 24 Pa' Pilato ma' qa inaqyaji'ij
pa'aj qu' nanaqsi'ji'mijkii pakha' iyinets pekhewe'en.* 25 Qa yiwejin pa'aj pakha' iyinets
pekhewe'en qu' netwejinhetii, pakha' t'opheł iti'yipji' pa'aj in taya'yijipji'kii in yutentax
pe' tenek'enhei qa teqek'ui iye pa'aj. Qa pakha'łe Jesús qa tisij pakha' yisu'un pekhewe'en
qu' łeqfenyejeyi'ij.*

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Juan 19:17-27)

26 In wetka'x pa'aj pa' Jesús qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz, qa te'nekumhi'yi' pa'aj pa'
ewi'ł jukhew Cirene łeiłe' łii Simón ta'łiifik'i pa' ł'ejinqa'wet, qa tayajaxti'yijets qu' neka'x
pe' cruz, qa yeka'xi'm pa'aj. Pa' Jesús yojo'ok'oi qa pakha'an qa teke'lenijju' pa'aj pe'
cruz.* 27 Olootsija pa'aj pe' jukhew yijayanpha'mkii pa'aj, qa pe' efuts iye pa'aj qi in

* 23:6 1Ti 6:13 * 23:7 Lc 3:1; 9:7-9; 13:31 * 23:9 Is 53:7; Mt 27:12,14; Mr 15:4-5; Jn 19:9 * 23:11 Is 53:3; Mr 9:12; 15:17; Lc 18:32; Hch 4:11; Mt 27:28 * 23:12 Sal 2:2; Hch 4:27 * 23:13 Lc 23:35; 24:20; Jn 7:26,48; 12:42 * 23:14 Lc 23:2,4 * 23:16 Jn 19:1; Hch 5:40 * 23:18 Hch 21:36; 22:22 * 23:20 Hch 3:13-14 * 23:22 Jn 8:46; Lc 23:4 * 23:24 Mt 27:24-26; Mr 15:15; Jn 19:16; Fil 4:6 * 23:25 Lc 24:20; Hch 4:24-28 * 23:26 Ro 16:3; Lc 9:23; 14:27

yayinju' neq'elettaxij.* 28 Pa' Jesús qa tetwek'elaxiju'ł pekhewe'en, qa yit'ijets pa'aj: —
Efuts, Jerusalén łeiłekii, hasu'uj ats'ayini'łju'. Ekheweli'ł yijat'ij qu' manayinłi'iłju' qa
pe'qu' elitsi'ił iye.* 29 Qe nam hatse' nekhewe' nełutsji' qu' it'iłijju': "Łe'sitsi'mkii pekhewe'
qu' ints'atekiiye', pekhewe' qu' mexe ham pe'qu' łelitse' qa pekhewe' iye qu' mente'
neqfunene'."* 30 Ma' qa' yapeye'łek *qa ittaxi'łijets ne' utekui: "¡Anami'łyipji'!" qa nekhewe'
pumumpha'mkii utekui łelits qa ittaxi'łijetsek: "¡Atsat'ini'łkii!"* *(Os 10:8)* 31 Qe in łenifenye'j
aka'an nekhe' najkak asał'ai, ¿qa pa'n qu' łenifenye'je' hatse' nekhe' ława'mhine'?—*

Wetsjuk pe' jukhew qi uł'ets łenenhefetsji'pha'm pa' Jesús.

32 Wetka'x iye pa'aj pekhewe' wetsjuk uł'ets jukhew, qe qa' ławamhifetse' iye.* 33 In
yamijii pa'aj pa' łenqii "Witjiła'ik'i" (La Calavera), qa hik pakha' qa we'nenji'pha'm pe'
cruz pa' Jesús qa pekhewe' iye wetsjuk jukhew qi uł'ets. Ewi'ł pa' te'weyij yiya'yik'i qa
pakhap qa łefeyi'j te'weyijek.* 34 Pa' Jesús qa yit'ij pa'aj: —Tata, iwejinłe enewe'en qe nite'
nikfe'lets aka' yaqsiijkii.— Qa pe' oq'ophełinetsilets qa ikij wetju'ł in watk'esaxijju' pa'aj
pe' łeqhinatai pa' Jesús.* 35 Olots pe' nekii pa'aj qa yejełju', qa pekhewe' tenek'enhei iye
qa qi in yawitji'iji'kii łe'lijei qa yilakijukii iye pa'aj, qa yitjiijetspha'm: —Yiłin pekhewep,
yape netełinłe, qu' hik nakha'ye' pa' łeqe Cristo pa' Dios, pakha' T'eku'miiji'.—* 36 Qa
pe' oq'ophełinetsilets iye qi iye in yawitji'iji' iye pa'aj pe' łe'lijei, qa iktaxijets pa'aj
qu' niyahanji' na'aj wino ewtsik'iiji' (vinagre).** 37 Qa yit'ijetspha'm pa'aj: —Qu' hik
akha'ye' pakha' qi Łatata ene' judío, ¡metełinłe!—* 38 Qa na'l iye pa'aj pa' łe'nikahat
te'weyik'uipha'm pa' łejiła', qa yit'ij pe' łe'nikatii: —Hane'en hik ha'ne pakha' qi Łatata
ene' judío.— 39 Qa pakha' ewi'ł pekhewe' uł'ax pa' yaqsiijkii łenenhefetsji'pha'm pa'aj pe'
cruzits, qa uł'etsik'i iye pa'aj pe' łe'lijeyets, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me nite' hik akha' pa'
Cristo? ¡Metełinłe qa yekhewepi'ł iye qu' etsiłini'ł!—* 40 Qa yeku'łłe pa'aj pakhap iye, qa
yaq'ayinij, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me qa nite' qu' e'nijiweitaxiju'ł iye pa' Dios, in akhap iye
hane'ej hats qi in ł'atanithenhetii?* 41 Inekhewel hats weju'łij aka' jitatanithenheti'yij,
qe in jitesti'yij aka'an ta'łets kekhewe' uł'ets in jitaqsiijkii. Qa hanełe'en qa ham pa'qu'
łuk'eye'en qu' uł'axe' qu' naqsiijkii.—* 42 Qa yit'ij iye pa'aj: —Jesús, menikfelityiikii hatse'
wat'ij qu' anamtax iye qa' enek'enhei.—* 43 Qa pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj: —Yijaa'ija aka'
hit'ij ewets, hane'ejija qu' niyijup nakha' qu' ha'ni' łe'wis wititset (paraíso).—*

Jesús qa wa'm pa'aj.
(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Juan 19:28-30)

44 Ma' qa in hats natsathenju' pa'aj junu', qa weekij ha' sehe' in nookii pa'aj, qa yamijii
in las tres 45 ne' junu' in noo'ii pa'aj. Qa pakha' te'weiteje'm pa' łejilafi' t'apłii penyilo ke'
qi witlijtsitjiyifi, qa ja'fik'iju' łeqewuk'u pa'aj.* 46 Qa pa' Jesús qa t'unik'i pa'aj in tayai, qa
yit'ij: —Tata, *ne' okoyei hats hetisij na' yeqe'spiritu.*— *(Sal 31:5)* In yili'ij aka'an in
yit'ij, ma' qa s'uff pa'aj qa wa'm.* 47 Qa pakha' centurión† in yi'wen pa'aj aka' łunye'jkii, qa
qi in yiwqinhetji' pa'aj pa' Dios, qa yit'ij pa'aj: —Yijaa'ija aka' jukhew in qi in yatsathen.
—* 48 Week pekhewe' olots namii qu' nejełju' pakha' łunye'jkii pa'aj, in yi'wen pa'aj aka'an
qa wapilik'uikii pa'aj yilanje'mkii ł'ejuijets qe qi in ika'metets wetju'ł.* 49 Qa pekhewe'łe

---

* 23:27 Lc 8:52; Hch 8:2; Ap 1:7; 18:9 * 23:28 Cnt 1:5; 2:7 * 23:29 Lc 11:27; 17:22; 21:23; Mt 24:19; Mr 13:17
* 23:31 Ez 20:47; Lc 19:41 * 23:32 Is 53:12; Mt 27:38; Mr 15:27; Lc 22:37; Jn 19:18 * 23:33 Mt 27:33-38; Mr
15:22-27; Jn 19:17-24 * 23:34 Mt 5:16; 6:1; 11:25,27; Jn 8:42; Lc 6:29,35; 22:42; Hch 3:17; 1Co 2:6-8; Sal 22:18 * 23:35
Mt 1:17; 12:18; 27:43,48; Mr 15:26,29-32; Jn 19:19,29; Sal 22:7,17; Lc 9:20,35; 16:14; 23:13; Is 42:1; 1P 2:4 * 23:36 Pa'
wino ewtsik'iiji', pakha'an wino nite' inyetax qa łeqiyij vinagre. * 23:36 Sal 69:21 * 23:37 Lc 23:3 * 23:39 Mt
27:44; Mr 15:32 * 23:40 Sal 147:11; Pr 1:7; Hch 10:2; Ap 14:7 * 23:41 Lc 23:4 * 23:42 Jue 16:28; 1S 25:31; Neh
5:19; Job 14:13; Sal 106:4; Mr 8:38; Hch 20:25 * 23:43 2Co 12:4; Ap 2:7 * 23:45 Ex 26:31-33; He 6:19 * 23:46 Is
53:12; 1Co 15:55; 1P 4:19 † 23:47 Centurión ikji', tenek'enhe'yipji' ek pe' cien (100) oq'ophełinetsilets, Roma łeiłe'.
* 23:47 Lc 13:13 * 23:48 Lc 18:13

week pe' nikfe'li'ł wetju'ł pa'aj pa' Jesus'ik'i qa pekhewe' iye efuts pe' yijayanik'ikii pa'aj ta'łijii in nijayan ha' Galilea'ai, qa totsi'mii pa'aj pa' i'nijupi' ek qa week yi'wenij iye ekewe' wekwek łunyejeikii pa'aj.*

Jesús qa we'nenifi pe' łenimełuk.
(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Juan 19:38-42)

50 Qa na'l iye pa'aj pa' ewi'ł jukhew łii José, i'nji'teje'm pekhewe' Junta Suprema,‡
teik'unei qa yatsathen iye pa'aj, 51 hik pakha' nite' yijayanij pakha' t'eku'mi' pa'aj
pekhewe'en in yaqsiijkii, pakha'an Arimatea łeiłe', judiol łetset, qa qi in notkitaxets
qu' netnek'enhei pa' Dios.* 52 Pakha'an qa yamiiji' pa'aj pa' Pilato qa iyinijets pa'aj pa'
Jesus'ik'i. 53 In hats nit'ijju' qa yijuphe'łji' pa'aj pa' łe'wis penyilo fo' qa inyetax iye, ma'
qa yenifi pe' ewi'ł nimełuk wa'najkaninji'teje'm pe' utek, mexe ham we'neni'ifi pa'qu'
nawa'm.* 54 Hik pakha'aj pa' nełuji' watji'letji' pe'qu' wekweke', ma' qa hats k'esik'iha pa'aj
qu' hats witwapiihijiye'. 55 Qa pekhewe' efuts pekhewe' ta'łijii pa'aj ha' Galilea in nijayan
pa'aj pa' Jesús qa yijayanijpha'm pa' José, qa yi'wen pa'aj pe' nimełuk qa pa' łeqfenye'jij
iye in yiwhinju'.* 56 Qa in wapilii pa'aj pe' łetsil qa yaji'let ne'ej łesejets yewjisitji' na'aj
tenekui qa pe' ewjisiyits iye. Ma' qa pa' witwapiihijiiji' qa wapiiju' pa'aj in ł'anyejeyek
kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i.*

24

Iła'x iye pa'aj pa' Jesús.
(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Juan 20:1-10)

1 Qa pa' yojo nełu (domingo) in hats fo'iju' pa'aj sehe', qa pekhewe' efuts qa ikii pa'aj
pe' nimełuk yeka'xtaxii pekhewe' hats yaji'let łesejets ewjisii.* 2 In yamtaxets pa'aj qa
yi'wen pe' łit'otaxij ute pe' nimełuk in nite' i'nji' pa' łeji'. 3 Qa uitaxifi pa'aj pe' nimełuk
qa ham qu' ni'wen pe' ł'ajiiki pa' Yatsat'ax'inij Jesús.* 4 Pekhewe'en qa ts'iłitsi'mkii
pa'aj in yi'wen aka'an, ma' qa thxuułets iye pa'aj pe' wetsjuk jukhew ts'ap'a'ajupju'
leppepep pe' łeqhinatai,* 5 ma' qa qi in nijiwei pa'aj qa wonokok'enju'kii yametsju' sehe'
in t'upiijukii pa'aj. Qa pe' wetsjuk jukhew qa yit'ijets pa'aj: —¿Inhats'ek in łenjełtaxiłijii
ke' naxju' hakha' hats nite' wa'm? 6 Nite' i'ni' hane'e'in, hats iła'x iye. Menikfelitiłik'i
kakha' hats yit'iłij ewets in mexe i'ni'kii ha' Galilea, in yit'ij:* 7 "Ha'ne Ła's na' Jukhew
testi'yij hatse' nekhewe' uł'ets jukhew qa' nenji'pha'm pe'qu' cruze' qa' nawa'm. Qa
qu' namets wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye."—* 8 Ma' qa pe' efuts qa nikfe'lik'i pa'aj
ekewe' wi'tlijei. 9 Qa tepilik'uikii pa'aj pe' nimełuk, ma' qa nifelimik'i week ekewe' wekwek
pe' once (11) apóstoles qa week iye pekhewep.* 10 Enewe' efuts nifelii pa'aj hekhewe'
apóstoles, enewe'en: María Magdalena, Juana, ke' María łenene ha' Santiago qa hekhewep
iye efuts.* 11 Qa hekhewe'łe apóstoles qa hik łeqjunyejeyij pa'aj eke' wi'tlijei na'aj wenitłi'ij
qe tefelhitiyik'i nite' yija' qu' łunye'je'kii, ma' qa nite' tek'enets pa'aj, yeqeku'.* 12 Qa
hakha'łe Pedro qa niipha'm qa wekuma'xii pa' i'ni' pe' nimełuk, qa teleqhetinifi pa'aj qa
uja'xłe in yi'wen pe' penyilots. Ma' qa ik iye pa'aj qi in yitjułaxijpha'm qa yijamti'ijupkii
pa'n łunyee'jkiiha.*

Pa' łunye'jkii pakha' wit'ikheyi'jii pa' Emaús.
(Marcos 16:12-13)

---

* 23:49 Mt 27:55-56; Mr 15:40-41; Jn 19:25; Sal 38:11; 88:8 ‡ 23:50 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * 23:51 Hch 2:23; Lc 2:25,38 * 23:53 Is 53:9; Mr 11:2 * 23:55 Lc 1:42 * 23:56 Mr 16:1; Lc 24:1; Ex 20:10; Dt 5:14 * 24:1 Hch 20:7; 1Co 16:2 * 24:3 Lc 7:13; 12:4; Hch 1:21 * 24:4 Lc 2:9; 17:24; Hch 12:7 * 24:6 Mt 17:22-23; 26:32; Mr 5:41; 9:27,30-31; Jn 2:19; 1Co 15:4; Lc 9:22,44 * 24:7 Lc 9:22,31,44; 18:32-33; 23:21; 24:46; Mt 17:9,23; Mr 8:31; 9:31; 10:34 * 24:9 Hch 1:15-26; 2:14 * 24:10 Mr 15:40; 16:1; Lc 6:13; 8:2-3 * 24:11 Mt 28:17; Lc 24:41; Jn 20:25,27 * 24:12 Lc 1:21,63; 2:18,33; 4:22; 6:14; 23:53; Hch 2:7; 3:12; 10:32

13 Hik pakha'aj pa' nełuji' pe' wetsjuk pekhewe' tek'enets in nekik'iju' pa' wit'ikheyi'j
yamii pa' witset ła's łii Emaús, ipłu'umii once (11) kilómetro na' Jerusalén.*
14 Pekhewe'en
qi in yifaakateji' pa'aj week aka' łunye'jkii. 15 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe'en in mexe
yifaakateji' pa'aj, qa pa' Jesús qa nijayanpha'm ma' qa łijts'eyek pa'aj. 16 Qa pekhewe'łe
łotoi pekhewe'en qa mexełe hik łunyejei qu' netit'oijo' qe qa' nite' nenikfe'li'ij.* 17 Pa'
Jesús qa nifaakanij: —¿Łekpa' łifaakateji'iłji' ha'ne wit'ikheyi'jik'i?— Qa teke'lenju'kii
pa'aj qi in ika'metetskii pa'aj. 18 Qa pakha' ewi'ł pekhewe'en łii Cleofas, qa yeku'ł pa'aj qa
yit'ijets: —¿Me akha' eł'ewi'łłe in pakha' łatałik'uiji' na' Jerusalén qu' nite' enikfe'le'ets
ekewe' wekwek łunyejeyi'kii nakha'an eke' nełutsik'i?—* 19 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets
pa'aj: —¿Łek pekhewe' wekwek?— Pekhewe'en qa yit'ijju' pa'aj: —Kekhewe' łunyejeikii
kakha' Jesús Nazaret łeiłe', hik kakha' ewi'ł profetatax qi pa' łet'unha'xijup na'aj yaqsiijkii
qa ne'ej yit'ij iye, qa yi'wenijha pa' Dios qa week iye ene' jukhew.* 20 Qa hekhewe'
tenek'enhe'yij he' pa'il qa he' tenek'enheiji' ha' witset in inaqyaji'ij qu' natlanhetiiyija,
ma' qa yenji'pha'm ke' cruz.* 21 Yekheweli'ł qi in humtitaxi'ł qu' hik kakha'ye' pakha'
qu' naqsijju'ha qa' netwejinhetiiłe ene' Israel. Qa hatsłe wetshetk'ewiłik'i nełuts kakha'
łunye'jkii.* 22 Qa na'l iye he' uja'x efuts i'ni'ł yitji'teje'm qi in ts'itjułati'łij iye, qe ikii
pa'aj mexe leefiju' ke' łenimełuk. 23 Qa nite'łe yi'wen pe' ł'ajiiki kakha'an. Qa nami'łyii qa
nifelkii in yi'wen pe' angelits qa nifeli'm pa'aj in hatste' iła'x iye ka' Jesús. 24 Qa hekhewe'
uja'x hekhewe' i'ni'ł yitji'teje'm qa ikkii qa yejełii iye ke' łenimełuk pa'aj, qa yi'wen ka'
hats yit'ijju' he' efuts, kakha'łe Jesús qa nite' te'wenhetii.—* 25 Ma' qa pa' Jesús qa yit'ijets
pa'aj: —¡Hayits qa nite' łenikfe'li'łik'i qa nite' iye aje'eł qu' ek'eeni'łik'iha week ke' hats
nifel ke' profetas'ik'i!* 26 ¿Me nite' yit'ij qu' les łe'wise' pa' Cristo qu' naats'e'ej week ekewe'
wekwek ma' qa' nuiji'teje'm pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'?—* 27 Ma' qa nifeeli'mha pa'aj
week pekhewe' t'ejuyets pakha'an kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj, qa ta'łijii pe' ł'ikahai
pa' Moises'ik'i qa teiłi'ij pe' week ł'ikahai pe' profetas'ik'i.* 28 In yamets pa' witset ła's
Emaús hikpa' yamii pa'aj pekhewe'en, qa pa' Jesús qa we'nitonhiftsin łi'ik'i pa'qu' nakji'.*
29 Qa pekhewe'en qa yinijit qu' mexe amane' eku'nijup, qa yit'ijets pa'aj: —A'mane' eku'ni'ł
yijup. Hats metju' ne' junu'. Hats najaleyiyukii.— Ma' qa yijayanteje'm pa'aj qa amanijup
hekhewe'en. 30 Qa łunye'jkii pa'aj in hats i'nijupju'kii pa' mesa qu' netekju' qa t'eku'mi'
pa' pan qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios qa napk'asitju' qa netisijju' pa'aj pekhewe'en.*
31 Qa hik pakha'aj qa hats łeke' qu' nenikfe'lij in hik pakha' Jesús, qa aje'ełłe qessiikii pa'aj.*
32 Qa yifaakateji' pa'aj hekhewe'en: —¿Me nite' f'ułfik'ikii pe' intawjets in i'nk'a nifel ine'm
na' wit'ikheyi'jik'i, qa yeqethen inemik'iha iye kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj?—*
33 Pekhewe'en qa nite' optotskii iye pa'aj, qa aje'eł wapilii iye ha' Jerusalén, qa iwoyitsii
in ewi'ł i'niji' hekhewe' once (11) apóstoles qa pekhewep iye,* 34 in yit'ijju': —Yijaa'ija in
hats iła'x iye ha' Yatsat'ax'inij, qa we'nethinets pa'aj na' Simón.—* 35 Ma' qa he' wetsjuk
qa nifelimik'i' ek pakha'aj in łijts'ekii pa'aj wete'm qa nite'łe nikfe'lij pa'aj, qa i'nk'ałe
nikfe'ltaxij in napk'asiti'mju' pa'aj pa' pan.*

Jesús qa we'nethinets pe' ł'ijatshenhei.
(Mateo 28:16-20; Marcos 16:14-18; Juan 20:19-23)

---

* 24:13 Ap 21:16; Mt 23:37; Hch 8:1 * 24:16 Lc 9:45; 18:34; Jn 20:14-15; 21:4 * 24:18 Hch 26:26 * 24:19 Lc 4:14,24,34; 18:37,43; Hch 1:1; 2:22; Dt 18:15 * 24:20 Lc 9:44; 18:32; 23:13,21,25; Hch 3:13; 5:30; 13:27-28 * 24:21 Lc 9:22; 13:32; 18:33; 22:20; Hch 1:6 * 24:24 Lc 24:12; Jn 20:2-10 * 24:25 Lc 16:31; 18:31; Hch 26:27; 2P 1:21 * 24:26 Lc 9:26,32; 21:27; 22:69; 24:44-48; 1Co 15:3-5; Hch 2:33; 7:55; 22:11 * 24:27 Gn 3:15; 12:3; 22:18; Nm 21:9; 24:17; 2S 7:12-16; Is 7:14; 9:6; 52:13–53:12; Jer 23:5-6; Dn 7:13-14; Mi 5:2; Zac 9:9; 12:10; Lc 16:16 * 24:28 Mr 6:48 * 24:30 Lc 9:16; 22:19 * 24:31 2R 6:17; Lc 24:16; Jn 20:19,26 * 24:32 Hch 17:3; 1Co 15:3-8 * 24:33 Lc 24:9 * 24:34 Lc 22:32; 1Co 15:4-5 * 24:35 Hch 2:42

36 In mexente' yilitaxijju' pa'aj in yifaakateji' hekhewe'en, ma' qa we'nethinets pa' Jesús
ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u, qa yit'ijji'ju' in wetfelji'ju' pa'aj: —Na' wit'ikesimeya'xłekii qu'
na'ni'ł ejup.—* 37 Qa pekhewe'łe'en qa qi in nijiwei pa'aj, yumtitax qu' ni'wen pa'qu'
wit-si'nq'ale'.* 38 Qa pa' Jesús qa yit'ijji'ju' pa'aj: —¿Inhats'ek in qi in łe'nijiwe'yi'ł? ¿Qa
inhats'ek iye in ł'eni'łji' eke' witaqjamtikineyejeikii ne' atawjetsi'ł?* 39 Jełi'ł ene' yikoyei
qa ene' yif'iyei iye. Yakhaa'ija, nite' ye'tujtseika'. Ku'mi'ł yiwetsha qa' enikfe'li'ł yiwetsha,
qe na'aj witsinq'al ham ł'ese'ne' qa ham iye łenutse' qa yakha'łe qa łetsweni'ł in week na'l
ye'm.—* 40 In yit'ijets pa'aj ekewe'en qa yethiinijha pe' łokoyei qa pe' łef'iyei iye. 41 Qa
in łunyejeyek pa'aj pekhewe'en in mexe nite' yumtii'ija qu' hik pakha'ye' qe ta'łijupi'
pa' łesaxitstaxi'mkii qa in yitjułaxijpha'mkii iye pa'aj. Pa' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¿Me
na'li'ł e'm aqi'ił qu' hetuj?—* 42 Qa testi'yij pa' ewi'ł łapk'as pa' wit'osjeyik sehets. 43 Qa
t'eku'miju'ł qa tuj pa'aj qa week yi'wenij pekhewe'en. 44 Qa yit'ij iye pa'aj: —Aka'an aka'
yinifenye'j hik aka' ka' henfeli'ł e'mkii in mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii, in hit'iłij ewets qu'
les łe'wise' qu' nafits qa' nasini'ik'iha kekhewe' week yika'ajji' pa'aj ka' Moises'ik'i qa
kekhewe' iye łafaakanhei ke' profetas'ik'i qa kekhewe' iye Salmos.—* 45 Ma' qa hik pakha'aj
pa' Jesús qa yit'ij qhof pe' łaqjamtikineyejeikii ma' qa nikfe'lik'i kekhewe' łe'lijei pa'aj pa'
Intata.* 46 Qa yit'ijets pa'aj: —We'nika'ajji' pa'aj, pa' Cristo qu' nawa'm qa qu' namets
wetshetk'ewi'ł nełuts qa' iła'xe' iye,* 47 qa aka' łii qa' netfelhitii qa hik aka' nata'łets
qu' nenikfe'lłetets qa' nili'ij pe' ułʼets in yaqsiijkii hats'inha qu' netwumhiti'yik'ui pe'
łewułʼets ene' week witsetits, qa' nojo'oj na' Jerusalén.* 48 Qa ekheweli'ł łi'weni'łha week
ekewe' wekwek qa' enfeli'ł.* 49 Qa yakha' qa' he'nukini'ł ewetsju' nakha' hats yiwjutsiqen
na' Tata. Qa ekheweli'ł, amaneye' ekuni'łji' ha'ne witset Jerusalén hatse'łu' qu' hats
estiitaxi'łij na' witt'unha'x ta'łetspha'm na' wa's.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.
(Marcos 16:19-20)

50 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Jesús qa yeka'xik'uifik'i pekhewe'en pa' witset, qa yamii pa'aj
hakha' meti'm ha' Betania, ma' qa yit'ijipji' pa'aj k'eewe łokoyei in iyinipji' pa'aj.* 51 In
mexe iyinipji' pa'aj qa łeyijłem in toxi'mets pa'aj hekhewe'en qa tenilesi'yiju'ł na' wa'sji'.*
52 Hekhewe'en, in hats yili'ijju' pa'aj in totjoyik'uiju'kii in qi in iyinets, ma' qa wapilii iye
pa'aj ha' Jerusalén qi in łe'sitsi'mkiiha,* 53 qa week nełuts yamji'jii pa'aj ke' qi witlijtsitjii
qu' niwqinhetji' pa' Dios.*

---

* 24:36 Lc 2:14; 7:50; 8:48; 10:5; 19:38; Hch 10:36 * 24:37 Lc 24:5; Hch 10:4; 24:25; Mt 14:26 * 24:38 Jn 14:1,27
* 24:39 Jn 20:25,27; Mt 28:9; Hch 2:31; 17:18,31-32; 23:6-10; 24:15,21 * 24:41 Lc 22:45; Hch 12:14 * 24:44 Lc
9:22,44; 17:25; 18:31-33; 22:37; Hch 13:15; 28:23; Sal 2:6-9; 16:10; 22:1-18; 34:20; 41:9; 69:1-9,20-21,26; 110:1-7; 118:22-26
* 24:45 Lc 9:45; 18:34; 24:27,31 * 24:46 Sal 16:10; Lc 9:22,44; 17:25; 18:32; Hch 8:26-40; 1Co 15:3-4 * 24:47 Hch
1:4-8; 2:38; 5:31; 8:22; Os 2:23; 14:2; Lc 3:3; Gn 12:3; Sal 22:27; Is 2:2; 49:6; Mal 1:11; Mt 28:19-20; Mr 16:15 * 24:48 Hch
4:20,33 * 24:49 Is 32:15; Jl 2:28-32; Jn 14:26; Hch 2:16-21; 4:33; Ef 1:13; Ro 15:13 * 24:50 Lc 19:29; Hch 1:12; Lv
9:22; 1Ti 2:8 * 24:51 Jn 20:17; Hch 1:9-11 * 24:52 Mt 28:17; Lc 2:10 * 24:53 Hch 2:46; 3:1; 5:42

SAN JUAN

Cristo qa łii iye Wi'tlijei.

1 In mexe ham pakha'aj ha'ne sehe' qa hayiits na'l pa'aj hakha' Wi'tlijei. Hakha' Wi'tlijei
qa hayiits i'nijup pa' Dios, qa Diosłe iye.* 2 Hakha' Wi'tlijei, in mexe ham pa'aj ha'ne sehe'
qa hayiits i'nijup pakha'aj pa' Dios.* 3 Week ene' wekwek yaqsiijkii pakha'aj Hakha'an,
qa qu' hame' hakha'an qa' ham nana'le' enewe' hane'ej na'l.* 4 Hakha'an hayiits na'l
ji'teje'm pa'aj pa' witiła'x nite' yili'ij, ma' qa ha'ne witiła'x qa hik ha'ne qa hik łunye'j
qu' łefetitjiyi'ij ene' jukhew, qa efuts iye.* 5 Qa ha'ne fetitjii qa nalittaxipji' pa' nookii, qa
pakha'łe nookii qa nite' nikfe'lik'uyii.*

Dios qa nukin pa' Juan Bautista.

6 Qa nam kakha' ewi'ł jukhew nukin pa' Dios, kakha'an qa łii Juan.* 7 Kakha'an in nam
hik łunye'j pakha' qu' nana'li'm na'aj nifelkii, qe qa' nenfelkii hakha' fetitjii, hats'inha qu'
week nite' neqeku'ye' qu' nata'łets kakha'an. 8 Kakha'an nite' hik kakha' hakha' fetitjii, qe
nam yijat'ij qe qa nenfelkii hakha' fetitjii.* 9 Hakha' yijaa'ija in na'lkii hik łunye'j fetitjii,
in nametsju' ha'ne sehe', qa nalitipji' ene' week jukhew qa efuts.* 10 Hakha' nametsju'
ha'ne sehe' epji'. Hik hakha' yaqsi'jijkii ha'ne week sehe' ipji', qa ha'nełe sehe' ipji' qa
nite' nikfe'lij hakha'an.* 11 Namtaxii enewe' yatsat'etstaxij, qa enewe'łe yatsat'etstaxij qa
nite' neqjunu'uju'ł. 12 Qa weekłe nekhewe' t'eku'miju'ł qa neqjunu'uj, qa nite' iye yeqeku'
hakha'an, ma' qa testi'yij qu' łelitsi'ijha pa' Dios.* 13 Hik enewe' in i'nk'a nekfik'ikii iye
nite' ta'łets ene' wit'esenits, nite' ta'łets iye qu' łekhewele'łe qu' nisu'un, nite' ta'łets iye
pa'qu' jukhewe', qe ta'łets yijat'ij pa' Dios.* 14 Ma' qa hakha' Wi'tlijei qa wanaqsi'jłi'ijkii in
jukhewij, qa i'ni'łyit ji'teje'mkiiha, qa hi'weni'łijha ka' qi łesa'x, kakha' łesa'x hik łunye'j
in ewi'łłe in Łaa'sija pa' Dios, topo'oj pa' qi łeqi'fenkeye'j qa pa' yijaa'ija iye in łunye'jkii
t'ejuyets pa' Dios.* 15 Kakha' Juan Bautista in iyetij hakha'an, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —
Hane'en hik ha'ne k'iyetij in hit'ijets: "Yakha' qa hakha' teke'lenju' qu' nanam, hakha'an
qiji'ha t'anyipji', qe hakha'an hayiits na'l pakha'aj qa yakha'łe qa yi'nk'ałe."—* 16 Qe week
pakha' topo'oj łeqi'fenkeye'j hakha'an in jiyełisijkii, qa yape'enha les in jiyełisijkii nite'
yili'ij.* 17 Qe kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii (ley) in jiyełisij pa' Intata qa tisij pa'aj pa'
Moises'ik'i, qa pakha'łe łeqi'fenkeye'j qa pa' yijaa'ija in łunye'jkii t'ejuyets pakha'an in
jiyełisij qa i'nijji' ha' Jesucristo.* 18 Haamija pakha' qu' hats ni'wen pa' Dios. Hakha' ewi'łłe
in Łaa'sija, hikha' ewi'ł i'ni'łi'ha pa' Łatata qa hik hakha' qa jiyikfelitets pa' Dios.*

Pa' Juan Bautista'ik'i qa nifel pa'aj pa' Jesucristo.
(Mateo 3:11-12; Marcos 1:7-8; Lucas 3:15-17)

19 Ekewe'en kekhewe' łe'lijei ka' Juan Bautista'ik'i, hekhewe' judiol in nukin hekhewe'
pa'il ta'łii ha' Jerusalén qa hekhewe' iye yithayikikiyek ke' qi witlijtsitjii, łiyits levitas, qu'
nanfaakan ka' Juan pa' łunyee'jija.* 20 Kakha'an qa tetfeltaxi'mha, nite' yat'intaxi'm, qa
yit'ij: —Nite' yakha' pa' Cristo.—* 21 Qa ewi'łij iye in nifaakan iye: —¿Pa'n ejunye'jek? ¿Me

---

* 1:1 Gn 1:1; Col 1:18; Jn 1:14; 20:28; 1Jn 1:1; Ap 19:13; Fil 2:6 * 1:2 Jn 17:5; 8:38; Hch 26:4 * 1:3 Col 1:16; He 1:2; Ro 11:36; 1Jn 2:5 * 1:4 Sal 36:9; Jn 12:46 * 1:5 1Jn 2:8; Fil 3:12 * 1:6 Mr 1:4 * 1:8 Jn 15:26 * 1:9 Jn 12:46; 18:37; 1Jn 2:8 * 1:10 Jn 1:3 * 1:12 2Jn 10; Jn 3:16; 5:43; 10:25; 11:52; Mr 1:22; Hch 9:14; Lc 1:7; Mt 5:9; Ro 8:16; 1Jn 3:1,23 * 1:13 1P 1:3; 1Co 7:37; 16:12; Ef 2:3; Fil 3:3; 2Ti 2:26; 2P 1:21; 1Jn 2:29 * 1:14 Jn 1:1; 17:24; Fil 2:7; 1Jn 4:2,9; 5:20; Mr 10:37; He 11:17 * 1:15 Mt 3:11; Mr 1:7; Jn 1:27,30; 3:13; 8:58; 10:30; 14:7-9,23; Col 1:19; Fil 2:6 * 1:16 Hch 15:11; 2P 3:18 * 1:17 Sal 77:20; 119:142; Mt 8:4; He 3:2; Jn 14:6; 2Ts 2:10 * 1:18 1Jn 2:24; 4:9; Jn 8:42; Mt 5:16; 11:27; Lc 10:22 * 1:19 Mt 23:37; Hch 4:1; Ex 6:19; Lc 10:32 * 1:20 Mt 1:17; Ef 5:2

akha' pa' Elías?— Qa yit'ijiju'ł iye ka' Juan: —Nite' yakha'.— Qa yit'ijets iye: —¿Me akha'
pakha' profeta?— Qa yeku'ł iye: —Nite'.—* 22 Ma' qa yit'ijets pa'aj: —¿Qa pa'n ejunye'jek?
hats'inha qu' henfeli'łi'm hekhewe' ts'ukini'ł ei. ¿Qa akha' pa'n qu' it'ij etetsek qu'
ejunye'je'?— 23 Qa yeku'ł iye ka' Juan Bautista: —Yakha' inek, *pakha' wit'ax taya'yi'kii pa'
ham i'ni'i' qa yit'ij: "Atsathenketi'łha pakha' ł'ikheyi'j pa' Yatsat'ax'inij," (Is
40:3)* in ł'anye'jek kakha' yit'ij pa'aj pa' profeta'ik'i Isaías.—* 24 Hekhewe' wit'ukinhei,
hekhewe'en ł'ukinhei pa'aj hekhewe' fariseol.* 25 Hekhewe'en qa nifaakan iye, qa yit'ijets:
—¿Qa inhats'ekek in ł'inqimpulijin in nite' hik akha' pa' Cristo, qa nite' iye pakha'
Elías qa nite' iye pakha' profeta?— 26 Ka' Juan Bautista qa yeku'ł, qa yit'ijiju'ł iye: —
Yakha' k'inqimpulijinji' ha'ne iweli', qa hakha'łe ewi'ł hats i'ntaxi'ł etji'teje'm qa nite'łe
łenikfe'li'łij.* 27 Hik hakha' pakha' teke'lenju' qu' nanam, yakha' nite' ye'weju'łij qu'
henit'ijii pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii.—* 28 Ekewe' wekwek ekewe'en łunyejeyi'kii
hakha' witset ła's Betania nełu'uju'ł łajaika' ai hakha' haqqi' Jordán. Hik hakha' i'niji'
ha' Juan Bautista in wenqinpulijin.*

Jesús, Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios.

29 Kakhap nełuji', ka' Juan Bautista qa yi'wen ha' Jesús in nekets, qa yit'ij: —Jeł
qeku'ni'łek, hik ha'ne hakha' Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios, hik ha'ne pakha' nit'ijji'
hatse' pa' łewuł'ax ha'ne sehe' epji'.* 30 Hik ha'ne k'iyetij in hit'ijets: "Yakha' qa hakha'
teke'lenju' qu' nanam, hakha'an qiji'ha t'anyipji', qe hakha'an hayiits na'l pakha'aj qa
yakha'łe qa yi'nk'ałe." 31 Yakhap iye nite' hayiits qu' ne' tsikfe'lij nakha'an. Qa aka'
ta'łijupi' yakha' in tsam qu' nek'inqimpujinji' pa'qu' iweli'ye', qe qa' nenikfe'lij ene' Israel
nakha'an.—* 32 Ka' Juan Bautista qa nifeelija iye: —Hi'wenijha in te'nilit'etsju' pa' Espíritu
Santo ta'łetspha'm na' wa's qa hikłe łunye'j ofo', ma' qa amanipji' nakha'an.* 33 Yakha' qa
mente' tsikfe'ltaxij pa'n łunye'j hakha'an, qa pakha'łe ts'ukinij qu' nek'inqimpujinji'kii
pa'qu' iweli'ye', qa yit'ij yiwets: "Nakha'an nakha' qu' i'wenij qu' neketsju' na' Espíritu
Santo qa' amani'ipji', nakha'an hik nakha' hakha' hik łunye'j qu' nenqimpulijinji' na'
Espíritu Santo."* 34 Yakha' hi'wenijha qa henfelija iye in hik nakha'ija Ła's pa' Dios.—*

Pe' yojo in tek'enets pa' Jesús.

35 Qa kakhap nełuikakii ka' Juan Bautista qa hik hakha' i'ni' iye qa wetsjuk hekhewe'
ł'ijatshenhei i'nijup. 36 Qa in yi'wenik'i pakha' neki' pa'aj ha' Jesús, qa yit'ij: —Jeł
qeku'ni'łek, hik kakha' hakha' Kots'etax Ła's yatsat'axij pa' Dios.— 37 Qa hekhewe' wetsjuk
ł'ijatshenhei yepi'ye' ej aka'an in yit'ij, ma' qa yijayanpha'm ha' Jesús. 38 Qa ha' Jesús
qa nejełłetepji' pa'aj, qa yi'wen in nijayanpha'mkii, qa yit'ijets: —¿Łekpa' łowo'ołiikii?
— Qa yeku'ł hekhewe'en: —Rabí, (Maestro) ¿pa'n i'ni' pakha' ła'wi'?—* 39 Ha' Jesús qa
yeku'ł pa'aj: —Te'łuni'ł qa i'weni'ł.— Ma' qa łijts'eyek qa yi'wen hakha' i'wi'. Ma' qa
mexe amaneyijup qa yamijii in hats metju' junu', qe hats las cuatro (4) kakha' nełuji'.
40 Hakha' ewi'ł hekhewe' wetsjuk hikhe' yepi'ye' ej ka' Juan Bautista qa yijayanpha'm ha'
Jesús, hakha'an łii Andrés, łejefe ha' Simón Pedro.* 41 Hakha' Andrés yojohon in wo'oikii
ha' łejefe Simón, qa yit'ijets: —Hats hi'weni'ł hakha' Mesías (ikji' aka'an Cristo).—* 42 Ma'
qa neka'xii hakha' i'ni' ha' Jesús. Ha' Jesús in yejełju', qa yit'ijets: —Akha' Simón, ła's ha'
Juan, qa hane'ej qa iyi'ij Cefas (ikji' Pedro, "ute").—*

Jesús qa taya'yets pa' Felipe qa pa' Natanael.

---

* 1:21 Mal 4:5; Mt 2:23; 11:14; 17:10-13; Mr 8:28; Lc 1:17; Dt 18:15 * 1:23 Is 40:3; Mt 3:3; 4:14; 12:17 * 1:24 Mr 7:3
* 1:26 Mr 1:8 * 1:27 Jn 1:15 * 1:28 Mr 10:1; Lc 3:3 * 1:29 Is 53:7; Hch 8:32; 1P 1:19; Ap 5:6; Jn 15:22; 1Jn 3:5
* 1:31 Jn 7:28; 1Jn 1:2; 2Co 4:11 * 1:32 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; 1Jn 5:8; Ap 3:22; Stg 4:5
* 1:33 Mt 3:11; Mr 1:8; Lc 3:16; Hch 11:16 * 1:34 Mt 3:17; 4:3; Jn 1:49; 5:19; He 1:2 * 1:38 Jn 11:8 * 1:40 Mt
4:18-22; Mr 1:16-20; Lc 5:2-11 * 1:41 Mt 1:17; Ex 29:29 * 1:42 1Co 1:12; 3:22; 9:5; 15:5; Ga 1:18; 2:9,11,14

43 Qa kakhap nełukii ha' Jesús qa namiyu'ui ha' sehe' Galilea, qa yi'wen ha' Felipe qa
t'eqe'mets, qa yit'ijets: —Atsjayan.—* 44 Ha' Felipe Betsaida łeiłe', hikha' witset łetset iye
ha' Andrés qa ha' Pedro. 45 Ha' Felipe qa wo'oikii ha' Natanael, qa yit'ijets: —Hats hi'weni'ł
hakha' toxik'i yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i qa pe' profeta'ik'i iye, hakha' Jesús Nazaret
łeiłe', ła's pa' José.— * 46 Ha' Natanael qa yit'ijets pa'aj: —¿Me łeke' qu' nata'ł ji'ju' pa'qu'
łe'wise' hakha' witset Nazaret?— Ha' Felipe qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ijets: —Tełunik'i qa'
i'wen.—* 47 Qa ha' Jesús in yi'weniju'ł in hats meti'm ha' Natanael, qa yit'ij: —Jeł qeku'ni'łek
ha'ne yijaa'ija in Israel łeiłe' yijat'ij, nakha'an hami'm pa'qu' witqawitjinaxe'.— * 48 Ha'
Natanael qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j in łenikfe'lyij?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —In mente'
tayai ei na' Felipe ła'nifi ke' higokuk, qa hayiits k'ewen.— 49 Qa ha' Natanael qa yit'ij: —
Rabí (Maestro), ¡hik akha' pa' Łaa'sija pa' Dios! ¡Akha' pakha' Qi Łatata ene' Israel!—* 50 Qa
yeku'ł ha' Jesús, qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in hit'ij ewets in k'ewen in ła'nifi ke' higokuk,
ma' qa nite' łesqeku'? Qa' i'wen iye hatse' kekhewe' wekwek les in qits yijat'ij.— 51 Ha' Jesús
qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, łi'weni'ł hatse' na' wa's qu' qhofi'ij qa nekhewe'
łaqa angelits na' Dios qa' netf'eyeikiyetsju'kii ha'ne Ła's na' Jukhew.—**

2

Pa' ewi'ł witiwhe'yejii pa' witset'ii Caná.

1 Qa in hats wetshetk'ewiłik'i nełuts* qa na'l ka' ewi'ł witiwhe'yejii hakha' witset'ii
Caná, hakha' sehe' Galilea, qa ke' łenene ha' Jesús qa hats i'ni' hakha'an.* 2 Ha' Jesús
te'niyinhe'yij iye qa week he' ł'ijatshenhei kakha' witiwhe'yejii. 3 Qa in hats aje'eł yimji'
ka' wino'ok'i, qa ke' łenene ha' Jesús qa yit'ijets: —Hatste' yimji' ka' wino'ok'i.— 4 Jesús
qa yit'ijets: —Efu, ¿inhats'ek in łit'ij yiwets kakha'an? Mente' yamtaxets łahats'ij qu'
haqsiijkii pa'qu' łunye'je'.—* 5 Ke' łenene qa yiyaji'ijets hekhewe' t'ihinijkii, qa yit'ijets:
—Aqsiiłijkii week pa'qu' nit'iłij ewets nakha'an. — 6 Qa na'l hekhewe' ewi'ł tatsai (6)
kekhewe' qits utel wanaqsiijkii in ełi'nilij, we'neni' hakha'a' qe qa' natnatkinhe'yij kakha'
łunyejei nekhewe' judiol qe wa'nqa'. Ewi'ł hekhewe' ełi'nil wejułji'ju' pa'qu' iweli'ye'
qu' wetshetk'ewi'łe' ne'ej qits kamusil.* 7 Ha' Jesús qa yiyaji'ijets hekhewe' t'ihinijkii, qa
yit'ijets: —Oponhetiłik'i pa'qu' iweli'ye' nekhewe' ełi'nil.— Ma' qa yoponhetik'i he' ełi'nil.
8 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Hane'ej qa' a'natsiyi'łju' łammise'ji qa eka'xi'łii nakha'
tenek'enhe'yij ha'ne łe'wis nełu qu' nijaajin.— Ma' qa yeka'xii. 9 Qa ha' tenek'enhe'yij ka'
łe'wis nełu in yijaajin kakha' iweli'tax in wino'oj, hakha'an in nite' nikfe'lets pa'n ta'łji'
ka' wino, qa hekhewe'łe yithayiki qa nikfe'lets qe łekhewel natsiiju' kakha' iweli'łetax.
Ma' qa ha' tenek'enhe'yij ka' łe'wis nełu qa taya'yii ha' tewhe'yei, 10 qa yit'ijets: —
Week na'aj jukhew yojohon qe t'ihinij qu' ne'tniyahaiji' na'aj łe'wisji'ha wino, ma' qa
in hats yape'ejets qe te'niyahaiji', qa' hats t'ihinij iye qu' ne'tniyahaiji' na'aj les nite'
łe'wisji'ha wino. Qa akha'łe qa menjiit łaqsi'j nite' ł'ihinij qu' ne'tniyahaiji' ha'ne łe'wisji'
wino.— 11 Aka'an hik aka' yojo kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiijkii ha' Jesús, qa
yaqsiiji'kii hakha' witset'ii Caná, hakha' sehe' Galilea. Aka'an łunye'j in hats inq'ethinij
pa' qi łewqiye'jji'ha, qa he' ł'ijatshenhei qa qi'ija in nite' yeqeku' hakha'an.* 12 Qa in
hats ł'anu'upji' week ekewe'en, ma' qa yamii ha' Capernaum łijts'ekikii ke' łenene qa he'
łek'injats qa he' ł'ijatshenhei, qa nite'łe olots ke' nełuts in amaneyi' hakha'an.*

---

* 1:43 Mr 3:18 * 1:45 Jn 1:46-49; 6:42; 21:2; Mt 1:16; 2:23; Hch 7:52; Ro 3:21; Lc 1:27; 2:4,16,33; 3:23; Mr 1:9 * 1:46 Gn 1:31 * 1:47 2Co 11:22 * 1:49 Jn 5:19; 11:8; 12:13; Mt 27:42; Mr 15:32 * 1:51 Ła's na' Jukhew ikji' łii iye pa' Cristo. * 1:51 Lc 12:8-9; 15:10; Hch 10:3; Gn 28:12; Mr 2:10 * 2:1 Wetshetk'ewi'ł nełuts pe' hebreo qa łeqiyij martes. * 2:1 Jn 2:11; 4:46; 21:2; Mt 1:16; 17:22 * 2:4 2S 16:10; 19:22; Jn 19:26 * 2:6 Lv 13–14; He 1:3 * 2:11 Jn 2:1; 17:24; 21:2; Mt 17:22; 2Co 4:11; 1Jn 1:2; Mr 10:37 * 2:12 Lc 8:19-21; 10:15; Mt 12:46-50; Mr 3:31-35; 6:3; Hch 1:14

Jesús qa yiwutshenfik'ikii pe' t'ihintaxij pe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi.
(Mateo 21:12-13; Marcos 11:15-18; Lucas 19:45-46)

13 Kakha' łeqe łe'wis nełu nekhewe' judiol Pascua hats k'esets, qa ha' Jesús qa yamii ha'
Jerusalén.* 14 Qa in uyifi ke' witlijtsitjii qa yi'wenifi he' t'ihinij he' wakka, he' t'ihinij he'
kots'etets, he' t'ihinij ofol qa hekhewe' iye yepiletetskii ł'astai i'niju'kii hakha'a'. 15 Ha'
Jesús qa yaqsiijkii ka' ewi'ł łeqsilanhet niihai, qa yiwutshenik'uifik'ikii ke' witlijtsitjiiyifi
he' weekji', qa weeki'ł he' łełinhei kots'etets qa he' wakka iye. Qa niwu'mi'ju'kii iye sehe'
kekhewe' ł'astai nijketits hekhewe' yepiletetskii ł'astai, qa yiwu'mkii iye ke' łeqe mesa-
lik'i.* 16 Qa yit'ijets he' t'ihinij he' ofol: —¡Eka'xi'łik'uifik'i hane'e'in enewe'en! ¡Hasu'uj
eqfenyejeyi'iłij ene' łetsi' na' Tata na'aj witaqhawet!—* 17 He' ł'ijatshenhei qa nikfe'lik'i
ma' qa yijamti'ik'i kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *—Pakha' nite' yeqwejinka'xtaxiji'm*
qu' ham niwqinhete'ji' ene' etsi', hik pakha' qu' nesłuj.— *(Sal*
*69:9)** 18 Hekhewe' judiol qa yit'ijets: —Ets'ethini'łij pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł qu' aqsiijkii
hane'ej, hats'inha qu' netsikfe'liłets qu' nata'łets pa' Intata in łaqsiijkii aka'an.— 19 Qa
yeku'ł ha' Jesús: —Iwuł'enheti'łju' qa' onopłeti'łju' iye ene' qi witlijtsitjii, qa qu' namets
wetshetk'ewi'ł nełuts qa' heniihinpha'm iye.—* 20 Ma' qa he' judiol qa yeku'ł iye, qa yit'ij:
—Cuarenta y seis (46) ininqapits in we'nithayiki ene' qi witlijtsitjii, qa akha' ¿me łumti
qu' wetshetk'ewi'ł nełutse' qu' eniihinpha'm iye?—* 21 Qa hakha' Jesús in yit'ij, "ene' qi
witlijtsitjii" qete'e' hakha'łe week ł'ese'n in iyetij.* 22 Qa hik ta'łijupi' in iła'x iye qa he'
ł'ijatshenhei qa yijamti'ik'i in hik aka' hayiits yit'ij, ma' qa les in nite' yeqeku' kekhewe'
hayiits we'nika'ajji' pa'aj qa kekhewe' iye łe'lijei ha' Jesús qa iyetji'ij.*

Qa olots pekhewe' hats tek'enets pa'aj pa' Jesús.

23 Ha' Jesús in mexe i'ni' ha' Jerusalén kekhewe' łe'sits nełutsji' Pascua, ma' qa olots
hekhewe' tek'entaxets, qe ta'łijupi' in yi'wenijha kekhewe' yaqsiijkii in ham łunye-
jeyi'iju'ł.* 24 Qa hakha'łe Jesús qa nite'łe yija'am pekhewe'en, qe nikfe'letsha pa' łunyejei
hekhewe' weekji'. 25 Qa hik ta'łijupi' in nite' hamik'ui pakha' qu' nenfeltaxi'm pa' łunyejei'
hekhewe'en, qe hakha'an nikfe'lets week pa'qu' jukhewe'.*

3

Jesús qa pa' Nicodemo.

1 Ewi'ł ha' jukhew fariseo, łii Nicodemo, hik hakha' ewi'ł hekhewe' tenek'enhei ne'
judiol.* 2 Hakha'an qa namii ha' Jesús naja'xij hakha' i'ni', qa yit'ijets: —Rabí (Maestro),
tsikfe'li'łets in łata'łijiiha pa' Dios in a'maestro, qe ham pa'qu' naqsi'jłi'ijkii kekhewe'
ham łunyejeyi'iju'ł łaqsiijkii qu' nite' na'ni'ijup pa' Dios.—* 3 Ha' Jesús qa yeku'ł: —
Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets, pakha' qu' nite' ewi'łi'ij qu' nenekfik'i iye qa' nite' łeke'ye'
qu' ni'wen na' tenek'enheiji' na' Dios.—* 4 Ha' Nicodemo qa yit'ijets iye: —¿Pa'n łunye'j
qu' łeke'ye' qu' ewi'łij nenekfik'i iye pakha' qu' hats ława'ma'xe'? ¿Me łeke' qu' napil
ji'teje'm iye łeneneye' ma' qa' nenekfik'i iye?— 5 Ha' Jesús qa yeku'ł iye: —Yijaa'ija aka'
qu' hit'ij ewets, pakha' qu' nenekfik'i qa nite'łe nekijfik'i na' Espíritu Santo, nite' łeke'
qu' nuiji'teje'm na' tenek'enheiji' na' Dios.* 6 Qe na'aj nekijupfik'i aka' wit'eseninye'j, qa
wit'ese'nłe, qa pakha'łe qu' nenekijupfik'i na' Espíritu Santo, qa espiritułe ek.* 7 Hasu'uj
e'nitjułaxijpha'm in hit'ij ewets: "ekheweli'ł les łe'wistax qu' ewi'łi'ij iye qu' eneki'łfik'i."

---

* 2:13 Ex 12:11; Mt 23:37 * 2:15 Hch 27:32; Mt 7:15 * 2:16 Mt 5:16; 11:27; Jn 2:17; 8:42; Lc 11:51; Jer 7:11; Zac 14:21; Mal 3:1-3 * 2:17 Nm 25:13; Ga 5:15 * 2:19 Lc 1:21; 9:22 * 2:20 Mr 15:29 * 2:21 Mt 26:26; 27:52,58; Mr 14:22; 15:43; Lc 12:4; 22:19; 23:52,55; Jn 19:31,38,40; 20:12; 1Co 10:16; 11:23-26; He 10:5,10; 1P 2:24 * 2:22 Mt 17:9; 26:54; Ap 20:12; Jn 14:26; 2P 1:20 * 2:23 Mt 23:37; Jn 5:1; 10:25; 1Jn 3:23 * 2:25 Jer 17:10 * 3:1 Mr 7:3; Jn 3:4,9; 7:50; 19:39; Lc 8:41; 12:58 * 3:2 Jn 11:8; 15:24; Mr 1:45; 4:38; Ef 4:11; Ex 3:12; Hch 10:38; Ap 21:3 * 3:3 1P 1:3; 1Jn 2:29; Mr 1:15; 9:1 * 3:5 Mr 9:43; Ez 36:25-27; Hch 22:16; Tit 3:5 * 3:6 Fil 3:3; Jn 1:33

* [8] Na'aj t'unik'i ikji' pakha' qu' nisu'un qu' nakji', qa łepiye' na'aj ł'anye'j, qa nite'łe
łenikfe'lets pa'n qu' nataa'łji'ha, qa pa'n qu' net'ejuiji'ha iye. Aka'an hik aka' łunye'j
week pakha' qu' nenekijfik'i na' Espíritu Santo.—* [9] Ma' qa ha' Nicodemo qa nifaakan iye:
—¿Maa, pa'n łunyee'jkiiha aka' łit'ij?— [10] Jesús qa yeku'ł iye, qa yit'ijets: —Akha' inek
a'maestro ha'ne Israel, ¿me qa nite' łenikfe'lik'i ekewe' wekwek? [11] Yijaa'ija aka' hit'ij
ewets, yekheweli'ł hit'iłij eke' tsikfe'li'łets qa eke' hi'weni'ł iye, qa ekhewelłi'ił qa nite'
ł'eku'mi'łiju'ł ekewe' henfeltaxi'ł.* [12] In hats k'efeltaxi'łi'm ekewe' wekwek t'ejuyets ha'ne
sehe' ipji', qa łeqeku'łi'iłik'i, ¿qa pa'n qu' łunye'je' qu' nite' eqeku'yi'iłik'i qu' henfeltaxi'ł
e'm nekhewe' wekwek wa's łeiłets? [13] Ham pakha' qu' hats namiipha'm na' wa's, qe ewi'łłe
nakha' ta'łiipha'm na' wa's, ikji', ha'ne Ła's na' Jukhew.* [14] Qa in łunye'jek ka' Moisés in
yenpha'm ka' yojonketik'i q'oiq'oi hakha' ham i'ni'i' sehe', qu' hik aka' łunye'je' ha'ne Ła's
na' Jukhew in les łe'wis qu' ne'nenpha'm hatse'.* [15] Hats'inha qu' weeke' pakha' qu' nite'
neqeku'ye' nakha'an, ma' qa' nana'li'm na' witiła'x nite' yili'ij.—*

Pakha' qi łeqsu'unka'xij pa' Dios ha'ne week sehe' ipji'.

[16] —Qe na' Intata qi in yisu'un ene' week jukhew qa efuts iye qa nukinju' na' ewi'łłe in
Łaa'sija, hats'inha qu' weeke' pakha' qu' netk'eenetsha nakha'an, qa'nte' nami'ii hatse'
nakha' fe't qi iftsax. Ma' qa' nana'li'm na' witiła'x nite' yili'ij.* [17] Na' Intata nite'
nukinetsju' ha'ne Ła's ha'ne sehe' ipji', ma' qa' nitanithen ha'ne week sehe' ipji', qe
nukinju' yijat'ij hats'inha ha'ne week sehe' ipji' qa iłiye' qu' nata'łets nakha'an.* [18] Pakha'
qu' netk'enets nite' yeqeku' nakha'an ma' qa' hats nite' nattanithenheti'ye' hatse'. Qa
pakha'łe qu' nite' netk'ene'ets yeqeku' qa hayiits jutsiqax qu' nattanithenhetii hatse', qe
nite' tek'enets yeqeku' kakha' łii nakha' ewi'łłe in Łaa'sija na' Dios.* [19] Aka'an kakha qu'
netjeyumtshenheti'yij, qe na' na'lkii in namtaxetsju' ha'ne sehe' epji', qa enewe'łe jukhew
qa efuts iye qa les in yisu'un na' nookii qa nite' yisu'un na' na'lkii, qe pekhewe' yaqsi'jijkii
enewe'en uł'ets.* [20] Qe week nekhewe' uł'ax yaqsiijkii qa yuten na' na'lkii. Qa nite' nekets
na' na'lkii qe nite' yisu'un qu' ne'twenhetii pekhewe' yaqsiijkii uł'ets.* [21] Qa nikha'łi'ij
yaqsi'jijkii pa' łe'wis, qa nekets na' na'lkii, qe qa' ne'twenhetii week pekhewe' yaqsiijkii in
ta'łets na' Dios.—*

Pa' Juan Bautista qa ewi'łij iye in iyetij pa' Jesús.

[22] Ma' qa i'nk'ałe iye in hats naxijik'i ekewe'en, ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei qa iketsfik'i
ha' sehe' Judea, qa hik hakha'a' qa mexe amaneyi' ł'ajłi'ij qa wenqimpuujinju'. [23] Ka' Juan
Bautista wenqimpulijin iye hakha' witset'ii Enon meti'm ha' witset Salim, qe hik hakha'a'
he' olots iwelii. Qa olots he' namii qa wempuli'jju'.* [24] Qe ka' Juan Bautista hik aka'aj
mexente' we'nenifi pe' witq'ophełitjii.* [25] Qa łunye'jkii pa'aj hekhewe' ł'ijatshenhei kakha'
Juan Bautista in tek'ełeyiteetsiłijju'kii pa' ewi'ł judío in t'ejuyets pa' łeqfenyejyij qu' nojo
qu' netetlijik'uiju' pa' Dios.* [26] Ma' qa hekhewe'en qa nekii pa'aj ka' Juan Bautista, qa
yit'ijets pa'aj: —Maestro, jeł qeku'nek hakha' in'ejup ha' łajaika' ai ha' haqqi' Jordán hikha'
łenfeli'ł ye'm iye pa' łunye'j. Hane'ej qa hatste' wenqimpulijin iye qa hatste' week yot'axii
hane'ej hakha'an.—* [27] Ka' Juan qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Ham pakha' qu' nana'łłi'im
pa'qu' łunye'je', qu' nite' netisi'ij pakha' i'nji' ha'ne wa's. [28] Ekheweli'ł łespi'ye'ełijha in
hit'ij: "Nite' yakha' pa' Cristo, yakha' hoijohonhetiiłi'ik'ui hakha'an."* [29] Pakha' i'nijup

---

* 3:7 1P 1:3 * 3:8 Jn 8:14; 1Co 2:13-16 * 3:11 Jn 1:51; Ap 22:21 * 3:13 Jn 6:38,62; 8:23; 20:17; Dt 30:12; Hch 2:34; Ro 10:6; 1Co 15:47; Ef 4:8-10; Ap 11:12; Mr 2:10 * 3:14 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Nm 21:4-9 * 3:15 Mr 10:17; Jn 12:25; Hch 13:48 * 3:16 Jn 5:19; 12:25,43; 1Co 13:1; Ga 2:20; Col 1:13; 3:12; 1Ts 1:4; 2Ts 2:13,16; 1Jn 3:16; 4:7-12; Jud 1; He 1:2; Ro 5:8 * 3:17 Jn 8:11,15; Ap 19:11 * 3:18 Jn 5:11,19,22-30; 10:25; Mt 12:41; Mr 16:16; 1Jn 3:23 * 3:19 Sal 36:9; Jn 12:46; 18:37; 1Jn 2:8 * 3:20 Lc 6:27; 19:14; Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * 3:21 Jn 5:36 * 3:23 Mr 1:4 * 3:24 Mr 1:14 * 3:25 Mt 9:14; 11:2; 14:12; Mr 2:18; 6:29; Lc 5:33; 7:18-19; 11:1; Jn 1:35,37; 6:3; Lv 13–14; He 1:3 * 3:26 Jn 11:8; Mr 1:45; 10:1; Lc 3:3 * 3:28 Mt 1:17; Ef 5:2; Lc 1:17

pe' witiwhe'ye', hik pakha' pa' witiwhe'ye', pakha'łe łejuwaika' pa' witiwhe'ye' i'nijup qa
yepi'ye', qa qi in łe'wisi'mkii in yepi'ye' pa' ł'a'x pa' witiwhe'ye'. Qa hik yijunye'j yakha'
in hats qi in ye'łe'wisi'mkii.* 30 Les łe'wis hakha'an qu' les net'ijaifik'iha qu' les qiye'ji'ha,
qa yakha'łe qa les łe'wis qu' he'yijayik'iju' ek qu'nte' ye'qiye'ji'.—

Pakha' ta'łetspha'm na' wa's.

31 —Ha' ta'łetspha'm na' wa's hik hakha' week tenek'enhe'yipji'. Qa ha'nełe sehe' tałipji'
qa sehe' łe'ek łeiłe' qa iyetij eke' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'. Qa hakha'łe ta'łetspha'm na'
wa's qa hik hakha' week tenek'enhe'yipji'.* 32 Hakha'an nifel pakha' yi'wen qa yepi'ye'
iye. Qa hamłe nek'enheyuye'ets.* 33 Pakha' qu' netk'enetsha nite' yeqeku'uk'i pakha'
qu' nit'ij hakha'an, pakha'an qa yiwjutsiqenija qu' nit'ijets pa' Dios in yijaa'ija.* 34 Qe
hakha' nukinju' pa' Dios qa nifel pe'qu' łe'lijeye' pa' Dios, qe pakha'an in tisij hakha'an pa'
łeqe Espíritu, qa nite' wo'oi pa'qu' łeqjeyumtshelaxi'ijup pa'qu' netisij.* 35 Pakha' Łatata
yisu'un hakha' Ła's, qa tisij pa' qi łet'unha'x qa week tenek'enhe'yij ene' week wekwek.*
36 Pakha' qu' netk'enetsha nite' yeqeku' ha' Ła's qa hats na'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij. Qa
pakha'łe qu' nite' netk'ene'ets ha' Ła's qa' nite' ni'wene' pa' witiła'x, qe pa' qi ławak pa'
Dios hik pakha' yijat'ij qu' na'nipji' enewe' week łahatsiyij.—*

4

Jesús qa pe' efu Samaria łeiłeki'.

1 Ha' Yatsat'ax'inij in nikfe'lets hekhewe' fariseol in hats i'ye'ej hakha'an in yaqsiijkii
in nimpulijinju' hekhewe' les olots qu' ł'ijatshenheyi'ij iye qa nite' hik uja'x ka' Juan
hekhewe' nimpulijinju' ek.* 2 Qa nite'łe hik hakha'tax ha' Jesús qu' ninqinpulijin,
hekhewe'łe ł'ijatshenhei hik hekhewe' wenqinpulijin. 3 Ma' qa ikik'ui ha' sehe' Judea, qa
wapilii iye ha' sehe' Galilea.* 4 In ikkii, qa les łe'wis qu' nenek ji'teje'm ha' Samaria łeqe
sehe'.* 5 Ma' qa yamets ha' ewi'ł witset hakha' Samaria łii Sicar, meti'm hakha' joofji'ju'
łeqe sehe' pa' Jacob tisij pa'aj pa' ła's José.* 6 Hik hakha' i'ni' ke' witijki' łejki pa'aj pa'
Jacob'ik'i. Ha' Jesús hats yiwef, qa i'nju' wapi'yijup ke' witijki', hats natsatheniyu'ju'
junu'.* 7 Ma' qa namets ke' ewi'ł efu Samaria łeiłeki' wołʼoljo'oijo' ke' witijki'. Qa ha'
Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Entshen qeku'n yat'e'.—* 8 Qe hekhewe' ł'ijatshenhei mexe
taqhayiiteje'm ha' witset pe'qu' netuj. 9 Qa in łunye'jek nekhewe' judío in nite' wetku'łił
nekhewe' Samaria łeiłets, ma' qa ke' efu qa yit'ijets pa'aj in yeku'ł: —¿Inhats'ek, in akha'
e'judio, qa ł'iyintaxij yiwets pa'qu' at'e' iweli' in yakha' ya'samaria łeiłeki'?—* 10 Ha' Jesús
qa yeku'ł: —Qek enikfe'lets nakha' łeqisit na' Dios, qa nakha' iye yittaxij ewets: "Entshen
qeku'n yat'e'." Ma' qekha iyintaxets nakha'an, qa nakha'an qekha nełistaxij na' iweli'
witiła'x.—* 11 Ke' efu qa yeku'ł iye pa'aj: —Jukhew, ham inek eqniyak'i'ijup qa ham iye
oqotok'o yi'ijup qu' iwu'miiju' ne' witijki' qe akaptax. ¿Pa'n qu' ata'łiji' pakha' iweli'
witiła'x łenqisti'neyutaxyij?* 12 Pa' yaqwa'maxi'łik'i Jacob tsejeti'łij ene' łejki. Hik ene'
iya'ji'kii pa'aj qa week iye pe' łelitsik'i qa pe' łełinheiyik'i iye in ł'iyafetsjikii iye pa'aj. ¿Qa
akha' me les ł'anipji' pakha'an?—* 13 Ha' Jesús qa yeku'ł pa'aj qa yit'ij: —Week pakha' qu'
niya'ji' ha'ne iweli' ene' witijki' nite' yili'ij qu' neniyayuji'ij. 14 Qa pakha'łe qu' niya'ji' na'
iweli' ta'ł yiwets qu' hetisij, qa nite' ł'anuuyi'i qu' ne'niyayu'. Qe na' iweli' ta'ł yiwets qu'
hetisij qa' hik łunye'je' qu' ne'niwekłeji' łatawe'j qa' netisij na' witiła'x nite' yili'ij.—* 15 Qa

* 3:29 Ap 21:2; Jn 15:11 * 3:31 Stg 1:17; Jn 8:23; 1Jn 4:5-6 * 3:32 Jn 15:26; Hch 26:5 * 3:33 1Jn 5:20 * 3:34 Jn 1:33 * 3:35 Jn 5:19,20; 10:17; 1Co 13:1 * 3:36 Mr 16:16 * 4:1 Mr 7:3; Mt 1:4; 28:19-20 * 4:3 Lc 1:5; Mt 17:22 * 4:4 Hch 1:8 * 4:5 Sal 22:23; Mt 1:2; Lc 1:33; Gn 30:24; 33:19; 48:22; 49:22 * 4:6 Stg 3:11 * 4:7 Gn 24:11-17; 29:2-12 * 4:9 Jn 11:36; Hch 1:8; 14:1; Ap 2:9; Lc 9:52 * 4:10 Hch 8:20; Gn 26:19; Sal 36:7-9; Is 49:10; 55:1; Jer 2:13; Zac 14:8; Jn 7:38; Ap 7:17; 21:6; 22:1,17 * 4:11 Lc 10:1 * 4:12 Mt 1:2; Lc 1:33 * 4:14 Jn 6:35; 7:37; 12:25; 1Co 4:11; Ap 7:16; 21:6; 22:17; Stg 3:11; Hch 13:48; Ro 8:2; 1Jn 2:25

yit'ij pa'aj ke' efu: —Jukhew, esłisij pa' iweli' hats'inha qa'nte' ł'anuuyi'i qu' nets'iyayu'.
Qa'nte' heneki'iiju' iye ene' witijki' qu' heka'xji'ij pa'qu' iweli'ye'.— 16 Ha' Jesús qa yeku'ł
iye: —Iihetii pa' ewhe'ye' qa' eneki'łmet hane'e'in.— 17 Ke' efu qa yit'ij pa'aj: —Ham
yiwhe'ye'ye'.— Qa yit'ij pa'aj ha' Jesús: —Ł'asiinik'iha ka' łit'ij in ham ewhe'ye'ye' 18 qe hats
lee'fij (5) ewhe'yets, qa hakha' hane'ej in'ejup nite' ewhe'ye' iye. Aka'an hik aka' łunye'j
in yijaa'ija kakha' łit'ij iku'uj.— 19 In yepi'ye' pa'aj ke' efu aka'an qa yit'ij: —Jukhew, qete'e'
tu'u qu' o'profetaye'. 20 Pe' yaqwa'mhitsiłik'i Samaria łeiłets ha'ne i'niji' ek in iyiniikii
pa' Dios ene' utek'ipji', qa ekheweli'ł in e'judioli'ł qa łit'iłijets qu' nakha' Jerusalenii qu'
hik nakha'yi'i' qu' netninhiyiji' qu' netniyinheyiikii pa' Dios.—* 21 Ha' Jesús qa yeku'ł qa
yit'ijets: —Efu, ek'en yiwetsha hasu'uj esqeku', na' łahats'ij yamets hatse' qu' nite'ye' ene'
utek'ipji' qa nite' iye na' Jerusalenii qu' ni'iłiji' qu' iyini'łii na' Intata. 22 Ekheweli'ł nite'
łenikfe'li'łets nakha' ł'iyintaxi'łii, qa yekheweli'ł qa tsikfe'li'łets nakha' k'iyini'łii, qe na'
witiłijii ta'łji'ju' ne' judiol.* 23 In hats k'esets qu' namets hora ma' qa hats yamets hane'ejija,
qa pekhewe' qu' yijaali'ija qu' niyinii na' Dios qa niyiinija weekij pe' łatawjets qa' yijaayi'ija
iye qu' niyin, qe na' Dios hik aka' yisu'un pe'qu' hik łunyejeye' aka'an.* 24 Na' Dios in
espiritułe, qa pekhewe' qu' nijayan qa' les łe'wis qu' nijayanij pa' espíritu pa' yisu'un, qa'
yijaayi'ija iye.—* 25 Qa pe' efu qa yit'ijets pa'aj: —Tsikfe'lets in nam hatse' pakha' Mesías
(ikji' Cristo). Ma' qa qu' nanam pakha'an titha neqethen'inemik'iha week ekewe' wekwek.
—* 26 Jesús qa yeku'ł qa yit'ij: —Pakha'an yakha' inek, ha'ne hane'ej ł'afaakateyi'ł.—* 27 Ma'
qa namijets he' ł'ijatshenhei, qa qi in nijusij in tafaakate'yi'łju' ke' efu ha' Jesús. Qa hamłe
pa'qu' nanfaakanij qu' nit'ijets: ¿Łekpa' łanfaakanijkii? i'nłi'i qu' nit'ijets ¿Inhats'ek in
ł'afaakateyi'ł nekhe'en? 28 Ma' qa ke' efu qa nejeti' ke' łeweł'ni' qa wapilii ha' witset, qa
nifeli'm hekhewe' jukhew qa efuts iye, qa yit'ijets: 29 —Te'łun qeku'ni'ł qu' i'weni'ł ha' ewi'ł
jukhew nifel ye'm week ke' yeq'inye'jeikii. ¿Me hik tu'u hakha'ye' pa' Cristo?—* 30 Ma' qa
olots he' ta'łets ha' witset nekii ha' i'ni' ha' Jesús.* 31 Qa in mente' namets hekhewe'en qa
he' ł'ijatshenhei qa yiyajitaxets qa yittaxijets: —Rabí (Maestro), ek eku'n.—* 32 Qa yeku'ł
ha' Jesús, qa yit'ij: —Na'l ye'm na' qu' hetuj nakha' ekheweli'ł nite' łenikfe'li'łets.— 33 Qa
he' ł'ijatshenhei qa watfaakateji'ijju': —¿Maatsek tetka'xii pa'qu' netuj pa'aj?— 34 Qa yit'ij
ha' Jesús: —Nakha' qu' hetuj nakha'an in haqsiijkii pa'qu' nisu'un nakha' ts'ukinju', qa
qu' nasqhat'axij iye na' ł'ithayijkit.* 35 ¿Me nite' łit'iłijets: "Mexe hamitsik'ui ikwetju'ł (4)
juwelits qu' nuji' qa' netenifte'ji' pa'qu' wit'enek'eju'"? Qa yakha' qa hit'ijek: "Jełi'łju'
ene' jukhew qa efuts hik łunyejei wit'enekju' hats yuji', hats łeke' qu' netenit'ijji'." 36 Na'aj
nit'ijji' ne'ej łei na'aj wit'enekju' qa tajayipji', ma' qa nit'ijji' pe' łei pa' wit'enekju' qe qa'
net'ejuyets na' witiła'x nite' yili'ij. Hats'inha pakha' yenju' pe' łoi qa' week łe'sitsi'iłi'mkii
pakha' nifte'ji' pe' łei.* 37 Qa aka'an in łunye'j qa yasin ji'teje'm kakha' wenit'ij: "Ewi'ł
pakha' we'nq'en qa pakhap iye qa nit'ijji'ek pe' łei."* 38 Yakha' in k'ukini'łii qa łenit'iłijji'
nekhewe' łei nakha' nite' ekheweli'ł qu' eni'łju', tujtseikal ke' yithayiki in yenju' qa hane'ej
ekheweli'ł qa hats ł'uyi'ł ji'teje'm nakha' ł'ithayijkit.—

Olots pe' Samaria łeiłets nite' yeqeku' pa' Jesús.

39 Olots he' jukhew qa efuts iye he' ta'łets ha' witset Samaria tek'enets qa nite' yeqeku'
iye ha' Jesús, qe ta'łets ke' efu in yit'ij: —Nikfe'l yiwets week ka' yeq'inye'jkii.—* 40 Ma' qa
hik ta'łijupi' hekhewe'en in namii ha' Jesús ha' i'ni', qa iyinijets qu' mexe amane' eku'nijup
ha' witset. Ma' qa wetsjuk nełuts in mexe amanji'.* 41 In hats yepi'yee'ija in iyet ma' qa
les olots he' tek'enets nite' yeqeku'. 42 Qa hekhewe'en qa yit'ijets ke' efu: —Hane'ej in

* 4:20 Dt 11:29–12:14; 27:3; Jos 24:1; Mt 23:37 * 4:22 Gn 12:1-7; Is 2:3; Mal 1:11; Mt 15:24; Jn 11:36; Ro 3:1-2; 9:4-5; 15:8-9 * 4:23 Jn 5:25-29; 16:32 * 4:24 Jn 1:33; 2Ts 2:10; Jud 20 * 4:25 Mt 1:17; Ef 5:2; Ex 29:29; Jn 1:41 * 4:26 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * 4:29 Mt 1:17 * 4:30 Mr 1:45 * 4:31 Jn 11:8 * 4:34 Ef 1:9; 1Jn 2:17; Jn 5:30,36 * 4:36 Mr 10:17; Jn 12:25; Hch 13:48 * 4:37 Lv 26:16; Dt 20:6; Job 31:8; Mi 6:15; Mt 25:24; Lc 19:21 * 4:39 Lc 9:52; Hch 1:8; 26:5; Jn 15:26 * 4:40 Mr 1:45

nite' heqeku'uł, hats nite' ewi'łłe qu' nata'łets kakha' łit'iłij yiwets, qe ta'łets iye in hats hepi'yee'iłha in iyet, qa tsikfe'li'łets in yijaa'ija in hik ha'ne pakha' Eqiłina'x ha'ne sehe' epji'.—*

Jesús qa yiłin pakha' ła's pa' ewi'ł pekhewe' łeqjełinenhei pa' wittata.

43 In t'ani' kekhewe' wetsjuk nełuts, ha' Jesús qa ikik'ui ha' sehe' Samaria, qe qa' namii
ha' sehe' Galilea.* 44 Qe ha' Jesús łakhaa'ija in nifel na'aj ewi'ł profeta in nite' yiwqinhetji'
pekhewe' qu' łetsetifeetsetaxija.* 45 Ma' qa in yamets ha' Galilea, hekhewe' Galilea łeiłets
qa lesitsiju'ł, qe hayiits yi'wenij week kekhewe' yaqsiijkii ha' Jerusalenii kekhewe' łe'sits
nełutsji' Pascua, qe łekhewel yamii iye kekhewe' łe'sits nełuts.* 46 Ha' Jesús qa wapilii
iye in ikii ha' witset Caná ha' sehe' Galilea. Hik hakha'a' hayiits yaqsiiji'kii ka' iweli'
in wino'oj. Na'l pa'aj ha' ewi'ł łeqe oficial pa' wittata, pa' ła's qi in wanqaats'e' ha'
witset'ii Capernaum.* 47 Hakha'an in i'ye'ej pa'aj ha' Jesús in ta'łii ha' Judea qa namets
ha' Galilea, qa ikii qu' newetweni'ł ma' qa qi in iyintaxijets qu' łijts'eyi'ii pe' łetsi' qu'
niłini'm pa' ła's, qe hats niwamhiyu'.* 48 Ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Qu' nite' i'weni'ił pe'qu'
ham łunyejeyi'iju'ł qu' e'nitjułaxiłijpha'mkii, qa' nite' ek'eni'ił ł'inqeku'uł.—* 49 Qa hakha'
łeqe oficial pakha' wittata, qa yit'ij: —Jukhew, if'elitik'i wat'ij qu' enek qe mente' wa'm
ha' ya's.—* 50 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yape mapilii pe' etsi', pa' oqwomehe' hats iła'x.—
Ha' jukhew nite' yeqeku'uk'i ka' yit'ijets ha' Jesús. Ma' qa ik qa wapilii pe' łetsi'. 51 In hats
wapilii pa'aj pe' łetsi', qa pe' łeqejkunenhei qa iwoyitsiju'ł pa'aj qa nifeli'm in hats iła'x
pa' łoqwomehe'. 52 Ma' qa nifaakanij pa'aj pa' i'ni' junu' in hats wat'ij pa'aj. Qa yeku'ł pa'aj:
—Nełu in hats jelji' junu' (la una) qa yili'ij in iwilhantax.— 53 Ha' łatata qa nikfe'lik'i in hik
i'ni' junu' ha' Jesús in yit'ij: —Pa' oqwomehe' hats iła'x.— Ma' qa hakha'an qa week iye he'
łelits, łewhe'ye' qa nite' yeqeku' iye qa tek'enets ha' Jesús.* 54 Aka'an hik aka' ka' wetsjuk
yamets ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiiji'kii ha' Jesús ha' sehe' Galilea in hats tepilik'ui iye ha'
Judea.*

5

Jesús qa yiłin pa' ewi'ł jukhew nite' t'otsjo'.

1 Ma' qa i'nk'ałe in hats ł'anu'upji' ekewe'en, ha' Jesús ma' qa yamii iye ha' Jerusalén
qa hikha' i'niju' kakha' ewi'ł łeqe łe'wis nełu ne' judiol.* 2 Qa ha' Jerusalenii, na'l ha'
ewi'ł meti'm hakha' łeqeji'teje'm ne'ej kots'etets, ha' ewi'ł łajakju' łeqiyij ne' hebreo
Betzata,* qa lee'fij (5) he' ts'ewemmifi łeq'enełewetits.* 3 Hekhewe' lee'fij (5) ts'ewemmifi
qa weju'łji' he' olots wanqaats'eju', puk'alets, f'oyoq f'oyoq ułʼets łewek, qa hekhewe' iye
nite'ija t'otsjo' i'wijupju'kii, (notkitaxets qu' nawapja' ha' iweli', 4 qe i'nłi'i qe te' nametsju'
pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij ha' łajakju' qa te' wapja' ha' iweli', qa na'aj yojoji'ju'
qe te' t'ilitji'ju' qa te' naxpa'lij pa'qu' ławtshek'etax.) 5 Hikha' i'ni' ha' ewi'ł jukhew hatste'
yamijets treinta y ocho (38) łeqe'ninqapitsij in qi in wanqaats'e'. 6 Ha' Jesús in yi'wen in
i'wju', ma' qa nikfe'lets in hats qu' toxetaxik'i aka' łunye'j, qa nifaakan: —¿Me łisu'un qu'
ham awtshek'e'?—* 7 Ha' wanqaats'e' qa yeku'ł: —Jukhew, ham tsi'feni'ij qu' natsahinetsju'
na' iweli' qa wapjaji'ij, ma' qa in tsamji'ijtaxetsju' qa hatsłe na'l na'aj yojoji'ijji'ju'.—* 8 Ha'
Jesús qa yit'ijets: —Eniipha'm. It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma.— 9 Ma' qa hik akaa'ijha ha'
jukhew qa t'un, qa yit'ij jof ha' łewhi'la'x ma' qa ik. Ka' nełuji' witwapiihijiitax (sábado).*
10 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijets hakha' jukhew wanqaats'etax: —Ha'ne nełuji'

* 4:42 2P 3:18 * 4:43 Is 9:1-2; Mt 17:22 * 4:44 Jn 15:26; Hch 26:5; Mt 13:57; Mr 6:4; Lc 4:24 * 4:45 Mt 4:17; 23:37; 26:69; Mr 1:14-15; 14:70; Lc 13:1-2; 22:59; 23:6; Hch 1:11; 2:7; 5:37; Jn 2:23; 5:1 * 4:46 Jn 2:1,11; 21:2; Lc 10:15 * 4:47 Lc 1:5 * 4:48 Ex 7:3-4; Mr 13:22; Jn 2:23-25; 3:16; 6:26,64; 20:25 * 4:49 Lc 10:1 * 4:53 Lc 11:11; Col 3:21 * 4:54 Jn 2:11; Mt 17:22 * 5:1 Mt 23:37 * 5:2 Betzata qa łiyij iye Betesda. * 5:2 Neh 3:1,32; 12:39 * 5:6 Is 46:10; Zac 14:7; Jn 5:6; 6:6; 8:14; 9:3; 11:11-15; 13:1-3,11 * 5:7 Lc 10:1 * 5:9 Mr 2:23

witwapiihijii (sábado) qa nite' łenexke'ej qu' eka'xkii na' ewhi'la'x.—* 11 Ha' jukhew qa
yeku'ł: —Hakha' hane'ej tsiłin yit'ij yiwets: “It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma.”—* 12 Hekhewe'en
qa nifaakanij: —¿Pa'n łii pa' jukhew yit'ij ewets. “It'ij jof na' ewhi'la'x qa' ma”?— 13 Qa ha'
jukhew nite' nikfe'lij hakha' yiłin, qe ha' Jesús ikji'teje'm he' olots jukhew i'ni' hakha'an.
* 14 Ha' Jesús qa i'nk'ałe yi'weni' ha' jukhew ke' qi witlijtsitjiiyifi, qa yit'ijets: —Jeł, in hats
łanaxpa'lij iye pa' awtshektax. Hasu'uj uł'axe' iye pa'qu' aqsiijkii, hats'inha qa'nte' les
qiyi'ija qu' uł'axe' pa'qu' ejunye'je'kii.—* 15 Ha' jukhew qa ik, qa nifeli'm he' judiol ha' Jesús
in hik hakha' yiłin.* 16 Ma' qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol in hik łunyejei qu' nijayankii ha'
Jesús, qe yaqsi'j jiijkii ekewe' wekwek in mexe witwapiihijiitax (sábado).* 17 Qa ha' Jesús
qa yeku'ł, qa yit'ij: —Na' Tata nite' yili'ij in t'ithayii, qa yakhap ji'jek iye nite' hili'ij in
he'yithayii.—* 18 Qa aka'an in ta'łets iye, he' judiol qa les in yisu'untaxija qu' nilan, qe nite'
ewi'łłe qu' nata'łets in t'otsipji'kii pakha' łeqe ley wete'm in t'ejuyets na'aj sábado, qe in
yit'ijets iye pakha' Dios in łatataa'ija, qa ikji', hik łunye'j pa' Dios.*

Pa' łet'unha'x in tenek'enhei pa' Ła's pa' Dios.

19 Qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in yeku'łik'i ekewe'en, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets,
na' Ła's nite' łeke' pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un qu' naqsiijkii, qe yaqsiijkii yijat'ij pakha'
qu' ni'wenij na' Łatata qu' naqsiijkii, qe week pakha' qu' naqsiijkii na' Łatata qa' hik
pakhaayi'ija qu' naqsi'jjiijkiyek iye na' Ła's. 20 Qe na' Łatata yisu'un na' Ła's, ma' qa yethinij
week kekhewe' łakha'ija in yaqsiijkii, qa kekhewe' iye les in qits wekwek łaqsijiyijkii hik
kekhewe' qu' nethiniłij iye hatse', ma' qa qi qu' e'nitjułaxiłijpha'mkii.* 21 Qe in łunye'jek
na' Łatata in niihinpha'mkii iye pekhewe' qu' hats nanaxtaxju' qa' netisij iye łiłaxitse',
qa hik łunye'je'jeek iye na' Ła's qu' netisij iye łiła'xe' pekhewe' qu' nisu'un nakha'an qu'
netisij.* 22 Qa nite'łe hik nakha' na' Łatata qu' nit'ijets hatse' pa'qu' łunyejeye' me uł'ax me
i'nłi'i qu' łe'wise' ene' jukhew qa efuts iye, qe na' Ła's hik nakha' tisij qu' week naqsiijkii
aka'an,* 23 hats'inha qu' weeke' ene' jukhew qa efuts iye qu' niwqinhetji'ha na' Ła's pakha'
hats łequk'elijji' in yiwqinhetji' na' Łatata. Pakha' qu' nite' niwqinhete'ji' na' Ła's, nite'
yiwqinhetji' iye na' Łatata hik nakha' nukinju'.* 24 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu'
nepiye'ek'i kekhewe' hit'ij qa nite' yeqeku' nakha' ts'ukinju', pakha'an hats na'li'm na'
witiła'x nite' yili'ij, qa' hats nite' nami'ii na' witaxtanithenkeye'j, qe hats ikik'uifik'i na'
witwamhi' qa hats uiji'teje'm na' witiła'x.* 25 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, nakha' łahats'ij
hats nam, hane'ejija in hats nam, qa nekhewe' hik łunyejei qu' nanaxju' qa' nepiye' na'
ł'a'x nakha' Ła's na' Dios, qa pekhewe' qu' nepi'ye' qa' iłiye'.* 26 Qe in łunye'jek iye
na' Łatata in na'l ji'teje'm na' witiła'x, qa hik łunye'je' iye na' Ła's in tisij qa' nana'lji'ij
ji'teje'mek na' witiła'x.* 27 Ma' qa tisij iye na' łet'unha'xijup qu' nitanithen ene' jukhew
qa efuts iye, qe łakha' Ła's na' Jukhew.* 28 Hasu'uj e'nitjułaxi'łijpha'm aka'an, qe yamets
hatse' łahats'ij qu' weeke' ke' naxju' qu' nepiye' na' ł'a'x nakha'an, 29 ma' qa' nenekfik'ikii.
Pekhewe' qu' naqsiijkii pakha' łe'wis qa' iłiyi'ijup na' witiła'x. Qa pekhewe'łe qu' naqsiijkii
pa' uł'ax qa' iłiyi'ijupek qu' newetjeyumtshen.—

Pe' fariseol qa nite' yumti pa' Jesús qu' nata'łii pa' Dios.

30 —Yakha' nite' łeke' qu' haqsiijkii pe'ye' qu' yakha' ye'łe qu' nata'ł yiwets. Pakha'
hepi'ye' qa hikpa' qa hit'ij, qa pakha' hit'ij qa yatsathenik'iha qe nite' howo'oi pakha'
qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, qe howo'oi yijat'ij qu' haqsiijkii pakha' hats yisu'un nakha'

---

* 5:10 Jn 11:36; Lc 14:3 * 5:11 Tit 2:8 * 5:13 Jn 7:28 * 5:14 Hch 21:26 * 5:15 Tit 2:8 * 5:16 Lc 6:28; 13:10; 2Ti 3:12 * 5:17 Mt 5:16; 11:27; Jn 8:42 * 5:18 Mt 12:14; 26:4; 27:1; Mr 3:6; 14:1; Lc 6:11; Jn 7:1,19; 10:33; 11:53 * 5:20 He 3:9; Ap 15:3 * 5:21 Jn 2:19; 11:25-26; Mr 9:27 * 5:22 Mt 11:27 * 5:23 Jn 15:23; Lc 10:16 * 5:24 Jn 6:53; 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25 * 5:25 Jn 4:23; Fil 1:21 * 5:26 Jn 5:19; Col 1:19 * 5:27 2Ts 1:5; Mr 2:10; He 2:6; Ap 1:13; 14:14

ts'ukinju'.* 31 Qu' yakha'ye' łetax yite'm qu' hetetfełłetaxyik'i, pekhewe' qu' hi'ttaxij ham
weju'łi'ij. 32 Qa na'łłe hakhap iye in iyetyij qa tsifel, qa yakha' qa tsikfe'lets hakha'an in
iyetyij qu' netsfel in yijaa'ija.* 33 Ekheweli'ł ł'ukiniłii he' jukhew qu' nanfaakan kakha' Juan
Bautista. Qa kakha'an qa yit'ijiju'ł kakha' yijaa'ija in łunyee'jkiiha.* 34 Qa nite'łe enewe'
jukhewłe qu' nata'łets kakha' witlijei in tsifelkii, qa lesłe łe'wis qu' hitjiiłij ewets aka'an
qe qa' i'łiyi'ił. 35 Kakha' Juan hik łunye'jtax ne'ej fetitjii qe tujji'ha qa nalitkii, ma' qa ka'
ł'ułax qa łisu'uni'ł qu' ne'sinheti'łi'mkii, qa nite'łe ijetaxijje'm ł'ajłi'ij.* 36 Qa kakha'łe
na'l ye'm qu' henfelek qa les t'anipji' kakha' nifelek ka' Juan, qe kekhewe' wit'ithayijkitits
tsełisij na' Tata qu' haqsiijkii, hik kekhewe' hane'ej haqsiijkii, qa hik kekhewe' tsifeltax,
na' Tata in hikna' ts'ukinju'.* 37 Qa nakha' ts'ukinju' Tata, łakha' iye in tsifeelija iye.
Qa nite'łe łepi'ye'eł ka' ł'a'x, nite' łi'weni'ł iye kakha' łunye'j.* 38 Qa kekhewe' łe'lijei
qa nite' amaneyi'ł etji'teje'm qe łeqeku'uł nakha' nukinju' nakha'an. 39 Ekheweli'ł qi in
łejełtaxi'ł kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, qe łumtitaxi'ł qu' hik kekhewe'ye' qu' ata'łi'łijets
qu' nana'lił'em na' witiła'x nite' yili'ij, qa hik kekhewe' ke' tsifeltaxkii,* 40 qa nite'łe
łisu'uni'ł qu' eneki'ł yiwets ma' qekha nana'ltaxi'ł e'm na' witiła'x nite' yili'ij.* 41 Yakha'
nite' he'yeku'mijiju'ł in tsiwqinhetłetaxji' ene' jukhew,* 42 qe tsikfe'li'ł ewets ekheweli'ł,
in nite' yija'aj qu' isu'uni'ł na' Dios.* 43 Yakha' henekijju' aka' łiiji' na' Tata, qa ekhewełłi'ił
qa nite' ł'ekumi'ł yiju'ł. Qa qu' pakhape' qu' nanamij iye pakha' qu' łakha' ye'łe in łii, ma'
qa hik pakha' yijat'ij qa' ku'mi'łiju'ł. * 44 ¿Pa'n łunye'j qu' nite' esqeku'yi'ił, in ekheweli'ł
łiwetwumhiti'ł wetju'łkii in łeniwqinheti'łji', qa nite' łowo'ołii yijat'ij qu' newqinheti'łji'
na' ewi'łłe Dios?* 45 Hasu'uj umti'ił qu' yakha'ye' qu' hit'iłij ewets hatse' qu' uł'etsi'ił
qa' nespiye'ej na' Tata. Kakha' Moisés hik kakha' qu' nit'iłij ewets hatse' yijat'ij qu'
uł'etsi'ił, hik kakha' łetjumtitaxiłifi. * 46 Qe qu' nite' eqeku'yi'ił ka' Moises'ik'i, qekha nite'
esqeku'ye'ji'ijtaxi'łek, qe ka' Moises'ik'i kekhewe' yika'ajji' yakha' t'ejui yiwets. 47 Qa qu'
nite'łe ek'eni'iłik'i kekhewe' yika'ajji' kakha'an ¿qa pa'n łunye'j qu' nite' eqeku'yi'iłik'i
kekhewe' yi'lijei?—*

6

Jesús qa tisij pe' łaqats pe' jukhew yamets lee'fij mil (5.000).
(Mateo 14:13-21; Marcos 6:30-44; Lucas 9:10-17)

1 In yili'ij ekewe'en ha' Jesús, qa ikii łajaika' ke' kałi' Galilea qa łii iye Tiberias.* 2 Qa
olots he' nijayan jukhew, efutsji'kii, qe yi'wenij kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiimijkii
hekhewe' wanqaats'etaxju'. 3 Ha' Jesús qa ikik'ipha'm ke' utek qa i'nju' qa he' ł'ijatshenhei
iye. 4 Qa hats k'esets ka' łe'wis nełu Pascua, łeqe łe'wis nełu ne' judiol. 5 Ma' qa ha' Jesús
qa nejełtaxpha'm ma' qa yi'wen in hats namets hekhewe' olots, qa yit'ijets ha' Felipe:
—Felipe ¿Pa'n qu' jintałi'iji' qu' jintaqhayets pe'qu' pane' qu' weeki'ij ene' jukhew?— *
6 Yit'ijets aka'an qe qa' nijaajinij pa'qu' nit'ij ha' Felipe, qe ha' Jesús hats nikfe'ltaxets
pa'qu' łeqfenye'ji'ij.* 7 Ha' Felipe qa yeku'ł, qa yit'ij: —Nite' weju'łij pe'qu' doscientos
(200) denariose'* qu' namiju'ł pe'qu' pane' qa' łuk'eli'imkii pe'qu' netuj.—* 8 Qa hakha'

---

* 5:30 Mt 6:33; 12:41; 26:39; 2Ts 1:5; Jn 4:34; 6:38; 7:16-18; 8:16,28; 14:10; Ro 8:27; Ef 1:9 * 5:32 1Jn 5:20 * 5:33 Sal 119:142; Jn 14:6 * 5:35 Mr 1:4; 2S 21:17; Mt 5:14-15; Lc 12:35; 2P 1:19; Ap 21:23; Sal 36:9; Jn 12:46 * 5:36 Jn 1:6,33; 15:24; Mr 9:37 * 5:37 1Jn 5:9; Ex 33:11; Dt 4:12; Is 6:1; Lc 3:22; Jn 1:18; 6:46-47; 14:9; 1Ti 1:17 * 5:39 Mt 26:54; 2P 1:20; Lc 24:27,44; Hch 13:27 * 5:40 Lc 13:34; 14:26 * 5:41 Jn 17:24; Fil 3:19; 1P 5:4 * 5:42 Lc 10:27; 11:42; 1Jn 4:20 * 5:43 Jn 1:12; 10:25; 12:48; 13:20; 14:13; 17:8; Hch 15:14; Ap 14:1; Mr 4:16 * 5:44 Dt 6:4; Jn 17:3; Ro 3:30; 16:27; 1Ti 1:17; 6:15-16; Jud 25; Ap 15:4; 1Ts 2:4 * 5:45 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * 5:47 Mt 26:54; Ro 1:2; Lc 16:29-31 * 6:1 Mr 1:16; Jn 6:23; 21:1 * 6:5 Mr 1:45; 3:18 * 6:6 Ex 15:25 * 6:7 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 6:7 Mt 18:28

ewi'ł iye hekhewe' ł'ijatshenhei, Andrés, łek'inij ha' Simón Pedro, qa yit'ijets ha' Jesús:*
9 —Hane'en omeła's na'li'm ne' łaqats lee'fij (5) ne' pan ta'łets ke'ej cebada qa wetsjuk
iye ne' sehets, ¿qa pa'n qu' łenifenye'je' in olots ene' jukhew, efuts iye?— 10 Ha' Jesús qa
yit'ij: —Iyaji'iłets qu' week na'nju'kii.— Qi'ii ha' qheele jup'elket qa i'nju'kii. Uja'x yamets
he' jukhew lee'fij mil (5.000).* 11 Ha' Jesús qa t'eku'mi' ke' pan, qa in hats yit'ijetspha'm
łe'wisij pa' Dios, ma' qa tisij hekhewe' i'nju'kii. Qa hik łeqfenyejeyij iye ke' sehets, qa
tisji'jij week pa'qu' łequk'eleł i'ij.* 12 In hats week iłinijju', ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets
he' ł'ijatshenhei: —Ewi'ł eni'łi' ne' łexpelthil hats'inha qa ham pa'qu' netwumhitiiłe'.
—* 13 Ma' qa ewi'ł yeni', qa topolij he' doce (12) canastul ke' łapk'asil ke' lee'fij (5) pan
ta'łets ke'ej cebada, łexpelthil hekhewe' tuj. 14 Hekhewe' week in yi'wenij aka' yaqsiijkii
ha' Jesús in ham łunye'ji'iju'ł, qa yit'ijju': —Qete'e' yijaa'ija in hik ha'ne pakha' Profeta
hayiits jutsiqaxik'ui qu' nanametsju' ha'ne sehe' ipji'.— * 15 Qa ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets
pa' yisu'untax pekhewe'en qu' net'eku'mi' qa' neka'x qa nenpha'm qu' łatatayi'ij. Ma' qa
ikik'ipha'm iye ke' utek ewi'łłekii.*

Jesús qa t'otsipji' pa' iweli'.
(Mateo 14:22-27; Marcos 6:45-52)

16 In hats najaleyiyu'kii qa he' ł'ijatshenhei qa hats tepiletsju'kii ke' kałi', 17 qa t'ilitji'ju'kii
ke' ewi'ł witinhitjii, qa' namiiteje'm iye ha' łajaika', hakha' witset'iiteje'm Capernaum.
Qa hats najaleikiiha, qa ha' Jesús qa menjiit nite' tepilii hekhewe'en.* 18 Qa ha' qi iweli' qa
nite' ikesimen qe ta'łets in qi ka' t'unik'i qa yiwqinhetik'i ke' łeqe t'uyuyits. 19 Hekhewe'en
hats lee'fij (5), i'nłi'i qu' ewi'ł tatsaye' (6) kilómetros pa' yamiji'kii in ti'jifi ke' witinhitjii,
qa yi'wen ha' Jesús in hats meti'm ke' witinhitjii, t'otsipji' ha' iweli'. Ma' qa qi in
nijiwei hekhewe'en. 20 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¡Yakha'łe, hasu'uj e'nijiwe'yi'ł!—* 21 Ma' qa
hekhewe'en qa yisu'unija qu' net'ilitji'ju' ha' Jesús ke' witinhitjii, ma' qa ke' witinhitjii qa
aje'eł yametsteje'm ha' sehe' hakha' hats jutsiqax qu' nametsteje'm.

Pe' jukhew qa efuts wo'oikii pa'aj pa' Jesús.

22 Qa kakhap nełuikakii, hekhewe' olots jukhew qa efuts iye amaneyiiteje'm hakhap
iye łajaika' ke' kałi', hekhewe'en nikfe'lets in ewi'łłe kekhe' witinhitjii hakha'a', qa ha'
Jesús qa nite' i'netsju' iye he' ł'ijatshenhei, qe uja'xłe he' ł'ijatshenhei in ikijteje'm ke'
witinhitjii.* 23 Ma' qa uja'x he' witinhitjiyits ta'łii ha' witset Tiberias, qa namets ha' meti'm
hakha' tuji' ke' pan in hats yit'ijetspha'm ha' Jesús łe'wisij pa' Dios.* 24 Ma' qa hik ta'łijupi',
hekhewe'en in hats nite' yi'weni' hakha'a' ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei iye, qa t'ilitji'ju'kii
pa'aj he' witinhitjiyits qa nijayaniiteje'm ha' Capernaum qu' nowo'oikii ha' Jesús.

Jesús, łakha' pa' pan ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij.

25 In yametsteje'm hekhewe'en ha' łajaika' qa we'tweni'ł ha' Jesús, qa nifaakanij: —
Rabí (Maestro), ¿pa'n ipłu'uk'i in łanametsteje'm hane'e'in?—* 26 Qa ha' Jesús qa yeku'ł,
qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, ekheweli'ł in łowo'ołyiikii nite' kekhewe' ham
łunye'ji'iju'ł in haqsiijkii qu' owo'ołijyiikii, qe łowo'ołyijiikii yijat'ij in łetuji'ł ke' pan ma'
qa qi in ł'iłini'łju'. 27 Ithayi'yi'ł, qa hasu'ujłe pa'qu' aqe'łi'ił nite' yape qu' net'ejuyets,
net'ejuyets yijat'ij nakha' yape witaq nakha'an t'ejuyets hatse' na' witiła'x nite' yili'ij.
Nakha' witaq hik nakha' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' nełisi'łij, hik ha'ne na' łatata, Dios,
hats yeni' ne' łeq'ikati'.—* 28 Ma' qa pekhewe'en qa yit'ijets: —¿Pa'n łunye'j pa'qu'
wit'ithayijkit'e qu' haqsiiłijkii qu' nisu'un pa' Dios?— 29 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ijets:
—Aka'an kakha' wit'ithayijkit yisu'un na' Dios, qu' ek'eni'łets hasu'uj eqeku'uł nakha'

---

* 6:8 Mt 4:18; 10:2; 16:17; Mr 1:16,29; 3:18; 13:3; Lc 6:14; Jn 1:40,44; 12:22; Hch 1:13; 10:32 * 6:10 Mt 14:21 * 6:11 2R 4:42-44 * 6:12 Lc 15:4 * 6:14 Dt 18:15; Mt 11:3; Lc 7:19-20; Ro 5:14; He 10:37; Jn 18:37 * 6:15 Jn 19:21 * 6:17 Lc 10:15 * 6:20 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * 6:22 Jn 21:8 * 6:23 Jn 6:1; 21:1 * 6:25 Jn 11:8 * 6:27 Is 55:2; Jn 6:53,62; 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25; Dn 7:13; Mr 2:10; 1Co 8:6; 15:24; Ef 5:20

nukinju' nakha'an.—* 30 Ma' qa yit'ij iye hekhewe'en in yeku'ł: —¿Pa'n łunye'j pa'qu'
aqsiijkii qu' e'jutsiqaxi'ij hats'inha qu' hi'weni'ł qa' nite' k'eqekuyi'ił? ¿Łek pakha' qu'
aqsi'jijkii? 31 Pe' yaqwa'mhitsiłik'i tuj pa'aj pe' maná in neki'kii pa'aj pa' ham i'ni'i', in
yit'ijek ke' we'nika'ajji': "Tisij qu' netuj pe' pa'n ta'łiipha'm na' wa's."—* 32 Ha' Jesús qa
yeku'ł: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, nite' kakha' Moises'ik'i qu' nełisi'łij kekhewe'
pan ta'łiipha'm na' wa's. Nakha'łe Tata hik nakha' tisij qa hik nakha' iye qu' nełisi'łij
na' yijaa'ija in pan ta'łiipha'm na' wa's.* 33 Qe nakha' pan ta'łets na' Dios hik nakha'
hats t'ilitju' ta'łiipha'm na' wa's, qa tisij na' witiła'x ha'ne week sehe' epji'.— 34 Ma' qa
hekhewe'en qa yit'ijets: —Jukhew, esłisi'łijkii pakha' pan.— 35 Ha' Jesús qa yit'ijets: —
Yakha' nakha' pan ta'łets na' witiła'x, pakha' qu' nenek yiwetsha qa' nite' ł'anuuyi'i
qu' niyipkun. Qa pakha' qu' nite' nesqeku'ye' nite' ł'anuuyi'i iye qu' ne'niyayu'.* 36 Qa
hatsłe hit'iłij ewets in yemjeetax in łetswentaxi'łha, qa nite'łe ł'ek'eni'ł yiwets łesqeku'uł.
37 Week pakha' qu' nesłisij na' Tata, qa' nenekji'ij yiwets, qa pakha' qu' nenek yiwets nite'
łeke' qu' hoyoqoweyiju'ł qa nite' łeke' iye qu' hiwu'mfik'i.* 38 Qe in hata'łetspha'm na'
wa's in hente'nili'tju', nite' tsamijju' qu' haqsiijkii pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, qe
tsamijju' yijat'ij qu' haqsiijkii pa' yisu'un nakha' ts'ukinju'.* 39 Qa aka'an kakha' yisu'un
nakha' ts'ukinju' qu' weeke' nekhewe' hats tsełisij nakha'an qu' hasu'uj natsqamij pe'ye',
qe qu' henłinju' yijat'ij qa' iłiye' hatse' iye nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'.* 40 Qe aka'an
kakha' yisu'un na' Tata qu' weeke' pakha' qu' ni'wen ha'ne Ła's qa nite' yeqeku', ma' qa
hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij. Qa' yakhaayi'ija qu' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha'
teke'lenju' nełuji' hatse'.—* 41 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol in tajawehenij wetju'łkii in
yuten ha' Jesús, qe łakha' yit'ij: —Yakha' pan ta'łetspha'm na' wa's in te'nilitju'.— 42 Qa
yit'ijju': —¿Me nite' hik ha'ne hakha' Jesús, ła's ka' José, kakha' łatata qa ke' łenene iye
inekhewel jinikfe'lij? ¿Qa pa'n łunye'j hane'ej in yit'ij łetets: "Yakha' hata'łetspha'm na'
wa's"?—* 43 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijets: —Ili'iłij in ł'ajaweheni'ł wetju'łkii. 44 Ham pa'qu'
łeke'ye' qu' nenekłe yiwets qu' nite' nenka'xe' yiwets na' Tata, hikna' ts'ukinju'. Qa yakha'
qa' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'. 45 Kekhewe' yika'ajji' ke'
profetas'ik'i yit'ij: *"Pa' Dios qu' nijatshen week enewe'en."* *(Is
54:13)* Week pakha' qu' nepiye' na' Tata qa hats nikfe'lets, ma' qa nek yiwets. * 46 Nite'
ikji' aka'an qu' hats nana'l pakha' qu' ni'wen na' Intata, qe ewi'łłe ha'ne ta'łiipha'm na'
Dios, hik ha'ne yi'wen yijat'ij na' Intata.* 47 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite'
nesqeku'ye', ma' qa hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij. 48 Yakha' pakha' pan ta'łets pa'
witiła'x. 49 Kekhewe' alheyi'łik'i tuji' kekhewe' maná hakha' ham i'ni'i', qa naxłeju'.* 50 Qa
hane'en hik ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's, hats'inha pakha' qu' netuj hane'en, pakha'an
nite' wa'm.* 51 Yakha' pan iła'x ta'łetspha'm na' wa's. Pakha' qu' netuj ha'ne pan, qa'
pakhaaye'łi'ij qu' iła'xe'. Nakha' pan qu' he'yihinij hatse' qa' łaja'yi'ij pe'qu' łiłaxitse' ene'
week ene' sehe' epji', hik nakha' yese'n.—* 52 Ma' qa he' judiol qa tek'ełeyiteetsijju'kii, in
yit'ijju': —¿Pa'n łunye'j hane'en qu' jinełisij na' ł'ese'n qu' jintełuj?—* 53 Ma' qa ha' Jesús qa
yit'ijets: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets: qu' nite' etuji'ił na' ł'ese'n na' Ła's na' Jukhew
qa nite' iye ł'iya'ałji' ne' ł'athits, qa' hami'ił etji' na' witiła'x. * 54 Pakha' qu' netuj na'
yese'n qa iya'ji' iye ne' yathits, pakha'an hats na'li'm na' witiła'x nite' yili'ij, qa yakha'
qa' hiłin qa' iła'xe' iye hatse' nakha' teke'lenju' nełuji' hatse'.* 55 Qe na' yese'n yijaa'ija

---

* 6:29 Jn 1:6; 5:36; Mr 9:37 * 6:31 Ex 16:4,15,31; Ap 12:6; Sal 78:24 * 6:32 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * 6:35 Jn 4:14; 7:37,38; 8:24; 11:25-26; 12:44,46; 14:12; 16:9; Lc 14:26; Ap 7:16; Mt 18:6; Mr 9:42 * 6:37 Mt 24:22 * 6:38 Ex 3:8; Pr 30:4; Dn 4:13,23; Mt 28:2; Jn 1:51; 3:13; Ef 1:9; 4:10; Ap 10:1; 18:1; 20:1; 1Jn 2:17 * 6:39 Lc 18:33 * 6:40 Mt 11:27; 16:21; Jn 5:19 * 6:42 Jn 1:45 * 6:45 Mt 2:23; Hch 7:52; 1Co 2:13; 1Ts 4:9; 1Jn 2:20 * 6:46 Ex 33:20; Jn 5:47; 8:38; 14:9; 16:27; Lc 10:22 * 6:49 Ex 16:12-36; Ap 12:6 * 6:50 Jn 11:26 * 6:51 Fil 1:21; 3:3; Ap 4:9; Jn 5:26; 6:53; He 10:10 * 6:52 2Ti 2:24; Jn 9:16; 10:19 * 6:53 Mr 2:10; He 9:12 * 6:54 Mt 16:21; 26:26-29; Mr 14:22-25; Lc 22:15-20; 1Co 11:23-25

yijat'ij in witaq, qa ne' yathits qa yijaa'ija iye in witaat'ija. 56 Pakha' qu' netuj na' yese'n qa
iya'ji' iye ne' yathits, pakha'an i'nyit ji'teje'mha qa yakhap ji'jek qa ha'nji'ij ji'teje'mha'ek
pakha'an.* 57 Na' Tata, hikna' ts'ukinju', na'li'm na' łiła'x, qa yakha' qa na'lji'ij ye'mek
na' yiła'x qe ta'łets nakha'an. Qa hik łunye'j pakha' qu' netuj na' yese'n, qa' nata'łjiij
yiwetsek łiła'xe'.* 58 Hane'en hik ha'ne pan ta'łetspha'm na' wa's in te'nilitju', hane'en
nite' hik łunye'j pekhewe' tujtax ke' aqa'jteyi'łik'i, qa naxłeju'. Qa pakha' qu' netuj ha'ne
pan ta'łetspha'm na' wa's qa' pakhaaye'łi'ij qu' iła'xe'.—* 59 Ekewe'en hik ekewe' ke' yit'ij
ha' Jesús ke' witlijtsitjiyifi in i'nq'ijatsheni' ha' witset Capernaum. *

Olots pe' yo'qmositij pa' Jesús.

60 Qa olotsłe hekhewe' ł'ijatshenheitax in yepi'ye' ek'i kekhewe' yit'ij, ma' qa yit'ijju': —
Ka' yit'ij nakha'an jutsitax qu' jint'eku'mi'. ¿Pa'n łii pakha' qu' łeke'ye' qu' net'eku'miju'ł
kakha'an?— 61 Ha' Jesús qa nikfe'łłi'ik'uyi' hekhewe'en in tajawehenij wetju'łkii in nite'
yisu'un kekhewe' yit'ij, qa yit'ijji'ju': —¿Me nawakanini'łkii ekewe'en?* 62 ¿Qa pa'n qu'
ejunyejeyi'iłek qu' i'wentaxi'ł hatse' ha'ne Ła's na' Jukhew qu' napiletspha'm iye na'
hayiits i'ntaxi'?* 63 Na' Espíritu Santo hik nakha' ta'łets nakha' witiła'x, ha'ne i'nese'n
ham weju'łi'ij. Kekhewe' wekwek hit'iłij ewets espiritułe qa witiła'x iye.* 64 Qa na'łłe ne'
uja'x ekheweli'ł ne' yeqeku'uk'i.— Qe ha' Jesús hayiits pa'aj in nikfe'lets pekhewe' yeqeku'
qa kakha' iye wotk'onijkii.* 65 Qa yit'ij iye: —Qa hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets, in ham pakha'
qu' nenekłe yiwets qu' nite' nesłisi'ij na' Tata.—* 66 Qa aka'an qa hik aka' ta'łets in olots
hekhewe' yak'esik'uikii yijayantax, qa hats nite' yijayan. 67 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets
he' doce (12) ł'ijatshenhei: —Qa ekheweli'ł, ¿me łenikheyu'u'ł yik'ui iye?—* 68 Ha' Simón
Pedro qa yeku'ł: —Yatsat'axyij ¿pan łii pa'qu' hijayani'ł? Ke' e'lijei ta'łets pa' witiła'x
nite' yili'ij.* 69 Qa yekheweli'ł qa nite' heqeku'ułik'i qa tsikfe'li'łets iye in hik akhaa'ija
pakha' ewi'łłe in ta'łiiha pa' Dios.—* 70 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' yakha' he'yeku'mi'ł
eiji'kii qa o'doce'eł? Ła'mek nakha' ewi'ł ekheweli'ł qa hik nakha' ewi'ł inwo'met.—* 71 In
yit'ij aka'an ha' Jesús qete'e' kakha' Judas, ła's pakha' Simón Iscariote, in yekelki'sijkii. Qe
kakha'an hik kakha' t'ihinij hatse' Jesús yemjeetax in i'ntaxji'teje'm hekhewe' doce (12).*

7

Pekhewe' łek'injatstaxija qa yeqeku' pa' Jesús.

1 In yili'ij ekewe'en ha' Jesús qa i'nk'ałe qa ikik'i he' witsetits ha' sehe' Galilea. Nite'
yisu'un qu' neneki'kii hakha' sehe' Judea, qe hik hakha'a' hekhewe' judiol wo'taxiikii
qu' nilan.* 2 Qa in hats k'esets kekhewe' łeqe łe'sits nełuts nekhewe' judío, łeqiyij
tabernáculos.** 3 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' łek'injats in yit'ijets: —Hasu'uj a'mani'iju'
hane'e'in. Amii ha' Judea hats'inha qa ne'wenij pa'qu' aqsiijkii he' hikna' i'ni' najayan
iye.* 4 Qe ham pa'qu' ewii'łe' qu' nanat'inijkii pe'qu' naqsiijkii in yisu'un qu' ninikfe'l.
Qu' yijaayi'ija qu' aqsi'jijkii ekewe' wekwek, qa' yape menethinijets ha'ne week sehe'
epji' qu' aqsiijkii iye.— 5 Qe in yemjeetax in łek'injatstaxija qa yeqeku' iye hekhewe'en
hakha'an. 6 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Pakha' yinjeyumtshenek'ii hatse' mexente'
yamets, qa ekhewełłi'ił qa pakha'łe qu' łahats'i'ij qu' ami'łii qa hats łe'wisijupi'.* 7 Ene'

---

* 6:56 Jn 15:4-5; 1Jn 3:24; 4:13-16 * 6:57 Mt 25:31-46; He 10:31; Fil 1:21; 1P 1:18 * 6:58 Ap 4:9 * 6:59 Stg 2:2; Lc 10:15 * 6:61 Mr 10:32; Jn 1:47-48; 2:24-25; 4:17-18; 9:3; 11:4,11; 13:10-11,38 * 6:62 Mr 2:10; Jn 3:13; 20:17; Hch 1:9 * 6:63 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * 6:64 Jn 13:21; 16:30; Hch 26:4; Mt 10:4 * 6:65 Lc 14:26 * 6:67 Mr 11:11 * 6:68 Lc 6:14 * 6:69 Mr 1:24 * 6:70 Jn 13:2,18,27; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * 6:71 Mr 3:19; Mt 10:4; Jn 13:21 * 7:1 Mt 17:22; Lc 1:5; Jn 5:18; 11:36 * 7:2 "Tabernáculos" ikji', pe' judiol qa yamji'jets ekewe' łe'sits nełuts qa naqsi'jju' pekhewe' łetsil ne'ej łesejetsłe qa i'wifi yamijii in ewi'ł semana. Inekhewel qa inqiyij wit'atjaja'wetsits i'nłi'i tetsiiju'. * 7:2 Ex 23:16 * 7:3 Mr 3:21,31-35; 6:3; Lc 8:19; Mr 6:28; Jn 5:36; He 3:9; Ap 15:3 * 7:6 Sal 37:39; Lc 20:10; Jn 7:8

week sehe' epji' nite' łeke' qu' na'napjaxi'ł e'm, qa yakha'łe qa napjax ye'm qe ta'łijupi' in
henfeli'mha kekhewe' yaqsiijkii in ułʼets.* 8 Ami'łii pakha' łe'wis nełu, yakha'łe qa' mexe
nite' natsami'ii, qe pakha' yinjeyumtshenek'ii mexe nite' yafits pa' łahats'ij.— 9 Aka'an in
yit'ijets, qa ha' Jesús qa amani'ju' ha' sehe' Galilea.

Jesús qa ik yamii pa' łe'wis nełu.

10 Qa in hatsłe ikkii he' łek'injats yamii ka' łe'wis nełu, ma' qa ha' Jesús qa ikek iye, qa
nite'łe watanalitij wanat'inkii. 11 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' judiol in wo'taxiikii kakha'
łe'wis nełuji' qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' na'ni'i' hakha' jukhew?— 12 Qa week in tajawehenij
wetju'łkii yifaakateji' hakha' Jesús. Uja'x he' yit'ijju': —Hakha' teik'unei.— Qa uja'x he'
yit'ijju'ek: —Nite', hakha'an yaqanłekii ene' jukhew.—* 13 Qa łunye'j ji'ij in ham pakha'
qu' nit'unhetijpha'm qu' niyet in yijamti'ets ha' Jesús qe nijiweyiju'ł hekhewe' judiol.
14 Qa in hats łeqewuk'uje'm yamijets ke' łe'sits nełuts, ha' Jesús qa uyifi ke' qi witlijtsitjii,
ma' qa i'nq'ijatshen.* 15 Ma' qa hekhewe' judiol qa qi in yitjułaxijpha'mkii, qa yit'ijju':
—¿Pa'n łunye'j hane'en in qi in nikfe'lets ekewe' wekwek in nite' qu' nenq'ikataxij?—*
16 Ha' Jesús qa yeku'ł, qa yit'ij: —Ekewe' k'inq'ijatshenij nite' ta'ł yiwets, nakha'łe ts'ukinju'
hikna' ta'łets.* 17 Qu' nana'l pakha' qu' nisu'un qu' naqsiijkii pakha' yisu'un nakha'an, qa
hik pakha'ye' qu' nenikfe'lets kekhewe' k'inq'ijatshenij me ta'łets na' Dios, me i'nłi'i qu'
yakha' ye'łe qu' nek'iyetłeyitij.* 18 Pakha' qu' łakha' ye'łe qu' nata'łets pekhewe' qu' nit'ij
wo'łi'ii qu' neniwqinhetji'. Qa pakha'łe qu' nowo'oi qu' neniwqinhetji' pakha' yukin, hik
ha'ne yijat'ij pakha' iyetij yijaa'ija qa hami'm pakha' witwejtitsi' hane'en.* 19 ¿Me nite'
nełisi'łij ka' Moises'ik'i kekhewe' wenit'ij qu' nanaqsiijkii (leyes)? Qa ła'mek qa ham pa'qu'
ewii'łe' qu' naqsi'jijkii kekhewe'en. ¿Inhats'ek in łenqek'uyutaxi'łyij?—* 20 Hekhewe' olots
jukhew qa efuts iye qa yeku'ł, qa yit'ijju': —¡In'etji' pa' ewi'ł inwo'met! ¿Łek pakha'
qu' nenqek'uyu' ej?— 21 Qa yeku'ł ha' Jesús qa yit'ijets: —Ewi'łłe kakha' haqsiijkii qa
e'weeki'ł in łenitjułaxiłijpha'm.* 22 Qa kakha' Moises'ik'i in nełisi'łij kakha' circuncisión,†
qa yemjeetax in namtaxji'ju' na'aj witwapiihijiitax qa łunye'j ji'ij qa łaqsi'ji'łi'mijkii
kakha'an na'aj omeła's. Qa ka' Moises'ik'i qa nite' hik kakha'tax qu' nata'łets kakha'
łunye'jkii, qe hayiits kekhewe' aqa'jteyi'łik'i in hik kekhewe' in ta'łets yijat'ij. 23 Qa qu' nite'
notnotshiyi'ipji'kii kakha' ley ma' qa we'nisa'xii łaxpa's na'aj omeła's in yemjeetax qu'
witwapiihijiye'tax, ¿qa hane'ej qa inhats'ek in łanayu'ułij ye'm in hiłinji' ka' ewi'ł nełuji'
witwapiihijii ha' ewi'ł jukhew qi wanqaats'etax? 24 Hasu'uj it'iłijets qu' hik pakhaayi'ija
qu' łunye'je' pakha' qu' nite' iweeni'iłha, mowo' eku'ni'łii yijat'ij qu' enikfee'liłetsha, ma'
qa' hayitse' yijat'ij qu' it'iłij.—*

Jesús qa nifel pa' ta'łji'ha.

25 Ma' qa he' uja'x hekhewe' tetseti'yi' ha' Jerusalén qa watfaakateji'ijju': —¿Me nite'
hik ha'ne ha' teniwohoitaxiikii qu' natlanhetii?* 26 Jeł qeku'ni'łek, hats iyetik'ui ene'
jukhew qa efuts iye, qa ham pa'qu' nit'ijets. ¿Maatsek yumti iye nekhewe' wit'alhei qu' hik
nakha'ye' pa' Cristo?* 27 Inekhewel jinikfe'lets hakha' ta'łji' nakha'an, qa pakha'łe Cristo
qu' nanamtax qa ham nenikfe'lets pa'qu' nata'łji'.—* 28 Ha' Jesús in mexe i'nq'ijatshenifi ke'
qi witlijtsitjii, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —Ekheweli'ł łenikfe'li'łyij qa łenikfe'li'łets iye pa'n
hata'łji'. Yakha' nite' ta'łłe yiwets in tsam, qe ts'ukin yijat'ij nakha' ewi'ł yijaa'ija kakha'

---

* 7:7 Lc 6:27; 19:14 * 7:12 Gn 1:31; Ap 20:10 * 7:14 Hch 21:26 * 7:15 Mt 26:54 * 7:16 Jn 5:19,30 * 7:17 Ro 8:27; Ef 1:9 * 7:18 Fil 3:19; Lc 9:32; Jn 8:14; 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:4; 2P 3:18; 1Jn 3:5; 5:20 * 7:19 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Ro 2:12-29; 3:9-10,20-23,27-28 * 7:21 Jn 5:36; He 3:9; Ap 15:3 † 7:22 Circuncisión: Wanaqsiimijkii na'aj omeła's in hats yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe nełutsfik'i, ma' qa we'nisa'xii pa' ł'aj pa' łoso', yemjeetax qu' witwapiihijiye'tax. * 7:24 Lc 6:37; He 9:27 * 7:25 Mt 23:37 * 7:26 Lc 8:41; 12:58; Mt 1:17; Ef 5:2 * 7:27 Mt 13:55; 21:11; Lc 4:22; Jn 6:42

łunye'j, hik nakha' nite' łenikfe'li'łets.* 29 Yakha' tsikfe'lets nakha'an, qe hikna' hata'łii, qa
nakha'an qa hik nakha' ts'ukin.—* 30 Ma' qa yisu'untax qu' net'eku'mi', qa hamłe pakha'
qu' net'eku'mets, qe mexente' yamets pakha' łenjeyumtshenek. 31 Qa olotsłe hekhewe'
tek'enets nite' yeqeku', qa yit'ijju': —Qu' nanamtax pa' Cristo, ¿me qa' naqsiijkii iye pe'qu'
ham łunyejeyi'iju'ł qu' les nat'anipji' kekhewe' yaqsiijkii ha'ne jukhew?—

Pe' fariseol yisu'untax qu' nophe'ł pa' Jesús.

32 He' fariseol yepi'ye' ej hekhewe' olots in tajawehenij wetju'łkii ekewe' wekwek
t'ejuyets ha' Jesús. Ma' qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol qa
yukintaxii he' yejeł ke' qi witlijtsitjii qu' nophe'ł ha' Jesús.* 33 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ij:
—Hats nite' toxik'ui qu' hats nite' ha'ni'ił etji'teje'm, ma' qa hapilii iye na' ts'ukinju'.*
34 Ekheweli'ł qa' mowotaxi'łyiikii, qa' nite'łe e'tsweni'ił, qa nakha' qu' ha'ni', ekheweli'ł
nite' łeke' qu' ami'łii.—* 35 Ma' qa hekhewe' judiol qa watfaakateji'ijju': —¿Qetuk pa'qu'
nakji' hane'en in yit'ijets qu'nte' jinte'wene'? ¿Me i'nłi'i qu' namii pekhewep judiol
i'nji'kii pe' griego łetsetits qa' nijatshen pe' griego? * 36 ¿Pa'n qu' nukinji'ha aka'
yit'ij inwets: "Ekheweli'ł qa' mowotaxi'łyiikii, qa' nite'łe e'tsweni'ił, nakha' qu' ha'ni'
ekheweli'ł nite' łeke' qu' ami'łii"?—*

Pakha' iweli' witiła'x.

37 In hats ewi'łłe ka' nełu aman qa' nanaxijik'i ke' łe'sits nełuts, hik kakha' les in łe'wisija
kakha' nełu. Ha' Jesús qa niipha'm qa ts'ap'a, qa yit'unhetik'i in iyet: —Qu' nana'l pakha'
qu' ne'niyayu' qa nenek yiwets qa' niya'.* 38 Pakha' qu' netk'en yiwets nite' tseqeku',
qa hik łunye'je' kakha' yit'ij kekhewe' hats we'nika'ajji': "Pakha' les toxiiju' pa' łatawe'j
qu' ne'niwekłeji' pe'qu' iweliiye' haqqil witiła'x."—* 39 Ha' Jesús in yit'ij aka'an, pakha'łe
Espíritu Santo hik pakha' nifel, qu' netesti'yij hatse' pekhewe' qu' netk'enets nite' yeqeku'
hakha'an, qe pakha' Espíritu Santo mexente' namju', qe ha' Jesús mente' wapiletspha'm
na' wa's ma' qa' ne'nenpha'm qa' hats qiye'ji'ha.*

Pe' jukhew nite' ł'anyejeyij wetju'ł.

40 Ma' qa he' uja'x hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, in yepi'ye' ek'i ekewe' yit'ij
ha' Jesús, qa yit'ijju': —Yijaa'ija in hik ha'ne pakha' profeta t'otkaxtiitaxik'uikii.—*
41 Hekhewep qa yit'ijetsek: —Hik ha'ne pakha' Cristo.— Qa yi'tłi'ijju' iye hekhewep iye:
—Nite', ¿me łeke' pa' Cristo qu' nata'łii na' sehe' Galilea? 42 ¿Me nite' yit'ij kekhewe'
we'nika'ajji' Intata łe'lijei pa' Cristo qu' nata'łets hatse' pekhewe' ta'łets pa' David'ik'i, qa'
nata'łets iye na' Belén hik nakha' łetset pa'aj pa' David'ik'i?—* 43 Ma' qa he' olots jukhew
qa efuts iye qa nite' ł'anyejeyij wetju'ł ha' Jesús. * 44 Qa he' uja'x hekhewe'en qa yisu'untax
qu' net'eku'mi' qu' nophe'ł, qa hamłe pa'qu' net'eku'mets.*

Pekhewe' tenek'enhei yeqeku' pa' Jesús.

45 Ma' qa hekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa tepilii iye ha' i'ni' hekhewe'
tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa he' fariseol, qa enewe'en qa nifaakantaxij, qa yittaxijets:
—¿Inhats'ek in nite' łenka'xi'ł?—* 46 Hekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa yeku'ł: —¡Ham
pa'qu' jukhewe' qu' niyet qu' hik łunye'je' hakha' jukhew in iyet!—* 47 Ma' qa he' fariseol
qa yit'ijets: —¿Ye' me ekhewepi'ł iye nawitji'ił iye?* 48 ¿Me na'l pa'qu' ewii'łe' nekhewe'

---

* 7:28 Hch 21:26; Jn 1:26-33; 5:13,19; 8:14,19,55; 9:29-30; 12:35; 13:7; 14:5; 15:15,21; 20:14; Ga 4:8; 1Ts 4:5; 2Ts 1:8; Tit 1:16
* 7:29 Mr 9:37; Lc 10:22; Jn 1:6; 9:16 * 7:32 Mr 7:3; Mt 2:4 * 7:33 Jn 12:35; 14:12,19; 16:5,10,16,17,28 * 7:34
Jn 8:21; 13:33 * 7:35 Jn 11:36; Stg 1:1; 1P 1:1; Ga 2:3 * 7:36 Jn 8:21 * 7:37 Lv 23:34-36; Nm 29:35; Dt 16:13-14;
Neh 8:18; Jn 5:1; Lc 14:26; Is 55:1; Ap 22:17 * 7:38 Jn 4:10-14; 6:35; Mt 26:54; Ex 17:1-6; Sal 78:15-16; 105:40-41; Pr
18:4; Is 12:3; Ez 47:1-11; Zac 14:8; Ap 22:1-2 * 7:39 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4,33; 8:15; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22
* 7:40 Jn 6:14 * 7:42 2P 1:20; Lc 1:27; Gn 35:19 * 7:43 Jn 9:16; 1Co 1:10 * 7:44 Jn 10:39 * 7:45 Jn 18:18;
Mt 2:4 * 7:46 Mt 7:28-29 * 7:47 Ap 20:10

tenek'enhei qu' netk'enets hakha'an, i'nłi'i ene' fariseol?* 49 Qa enewe'łe olots jukhew qa
ne' efuts iye in nite' nikfe'lets kekhewe' wenit'ij (ley), hats qi in i'nipji' pa' uł'ax.— 50 Ha'
Nicodemo, hikha' fariseo namii hik aka'aj ha' Jesús, hikha' i'nji'teje'm iye hekhewe'en,
qa yit'ij:* 51 —¿Me nite' yit'ij kakha' inqe ley qu' hasu'uj jintit'ijets qu' uł'axe' pa'qu'
naqsiijkii pa'qu' ewi'ł jukhewe' qu' nite' nojoye' qu' natfaakanhetiikii ma' qa jutsiqax
pa'qu' naqsiijkii?—* 52 Ma' qa hekhewe'en qa yeku'łiju'ł, qa yit'ijets: —¿Me akhap iye
Galilea łeiłe'? Jełijupkii ke' Intata łe'lijei, qa' enikfe'lets in ham pa'qu' profetaye' qu'
nata'łii ha' Galilea.—* 53 Ma' qa week wapiliikii pe' łetsil.

8

Pe' efu wanawitji'ił pakha' nite' łewhe'ye'tax.

1 Qa hakha'łe Jesús qa ikii ke' utek Olivos.* 2 Qa kakhap nełukii qa wekiyaafii iye ke'
qi witlijtsitjii. Ma' qa nekets hekhewe' olots jukhew qa efuts iye, ha' Jesús qa i'nju' qa
yijatshen.* 3 Hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei qa he' fariseol iye t'ilit'ijets pa'aj
ke' ewi'ł efu in wanawitji'ił pa'aj pa' jukhew nite' łewhe'ye'tax. Qa neka'xii ha' Jesús qa
yenji'ju' łeqewuk'u pe' week jukhew qa efuts iye.* 4 Hekhewe'en qa yit'ijets ha' Jesús: —
Maestro, ene' efu titkamhitiiłi'ij in yawitjitax ha' ewi'ł jukhew nite' łewhe'ye'tax.* 5 In
t'ejuyets kakha' ley, pa' Moises'ik'i yit'ij inwets qu' netje'laxti'yijkii pe'qu' utele' qa'
naq'alłi'ij pe'qu' efuye' qu' hik łunye'je' aka'an. Qa akha' ¿pa'n qu' it'i'ij?—* 6 Hekhewe'en
nifaakanij aka'an, qe yijaajintax ha' Jesús, hats'inha qu' nana'li'm pa'qu' nit'ijju' qu'
nit'ijets qu' uł'axe' in yaqsiijkii. Ma' qa totjoijo' ha' Jesús qa yika' ha' sehe' yit'iji' łayaqsi'.*
7 In menjiit nite' yili'ij in nifaakanijkii, ma' qa nejełpha'm ha' Jesús qa yit'ij: —Pakha' qu'
haamija łewuł'axe' ekheweli'ł qa' hik pakha'ye' qu' nojo'oj qu' nenjele'ej pe'qu' uteye'.
—* 8 Ma' qa totjoijo' iye qa yika' iye ha' sehe'. 9 In yepi'ye' ek'i aka'an hekhewe'en ma' qa
wapilłe kiyek yojo'oj in wapilkii he' ława'mhits ma' qa teiłem in week wapilik'uikii, qa hats
yiwejinłe ha' Jesús qa kikhe' iye efu we'nenji'ju' łeqewuk'u. 10 Ha' Jesús qa nejełpha'm iye
qa nifaakan: —Efu, ¿kheweye'ek hekhewe' neqek'uyutax'ej? ¿Me ham pakha' qu' nisu'un
qu' natanithenij pa' uł'ax łaqsi'jijkii?— 11 Kikhe'en qa yeku'ł: —Ham, jukhew.— Ha' Jesús
qa yit'ijets: —Qa' yakhape' jeek iye qu' nite' k'atanitheni'ij. Yape ma. Hane'ej qu' nata'łi'
qu' hasu'uj mapilets iye qu' aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.—*

Jesús, łefetitjii ha'ne week sehe' ipji'.

12 Ma' qa iyetik'ui iye ha' Jesús he' jukhew qa efuts, qa yit'ij: —Yakha' łefetitjii ha'ne
week sehe' ipji'. Pa'qu' natsjayan qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nijalki'sji'kii na' nookii, qe
nakha' na'lkii ta'łets na' witiła'x hik nakha' qu' nana'li'm yijat'ij.—* 13 Ma' qa he' fariseol
qa yit'ijets: —Akha'łe ete'm in łetetfeltax. In łetetfeltax nite' weju'łij.— 14 Ha' Jesús
qa yeku'ł, qa yit'ij: —In yemjeetax in yakha'łetax yite'm in hetetfelłetax, qa yijaalłi'ija
kekhewe' hit'ij, qe yakha' tsikfe'lets pa'n hata'łji' qa' pa'n hakji' iye. Qa ekhewelłi'ił qa
nite' łenikfe'li'ł yiwets pa'n hata'łji' qa pa'n qu' hakji' iye.* 15 Ekheweli'ł ewi'łłe in łejełi'ł
pa' łunyejei ene' i'nipji' ha'ne sehe', qa yakha'łe qa ham pa'qu' hats hit'ijets qu' uł'axe'
pa'qu' łunye'je'.* 16 Qa qu' hit'ijets pe'ye' pa'qu' łunye'je' me uł'ax me i'nłi'i qu' nite'
uł'axe', qa yijaa'ija yijat'ij in hik pakha' qu' łunye'je', qe nite' yeł'ewi'ł łi'ijkii qu' hit'ijets,
qe nakhapji'ij iye Tata hik nakha' ts'ukin hikna' yeweeki'łij.* 17 Qa kakha' we'nika'ajji' eqe
leyi'ł qa yit'ijets iye qu' wetsjuk'e pe'qu' jukhewe' in week ł'anyejeyi'ij pa'qu' nenfelkii,

---

* 7:48 Lc 8:41 * 7:50 Jn 3:1; 19:39 * 7:51 Dt 1:16; 17:6; 19:15 * 7:52 Mt 17:22; 2R 14:25 * 8:1 Mt 21:1 * 8:2 Hch 21:26; Mr 1:45; 9:35 * 8:3 Mr 7:3; Nm 5:11 * 8:4 Mt 5:27-28 * 8:5 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; Lv 20:10; Dt 22:22-24; Ez 16:38-41 * 8:6 Lc 11:54 * 8:7 Ro 2:1,22; 3:23; 6:23; Dt 17:7 * 8:11 Jn 3:17 * 8:12 Ex 3:14; 13:21-22; 14:19-25; Is 42:6; 49:6; 60:19-22; Sal 36:9; 45:8; Jn 8:24; 9:5; 12:46; 1Jn 2:8; Zac 14:5-8 * 8:14 Jn 3:8; 7:28; 9:29; 12:35; 13:3,36; 14:5; 16:5,28; 1Jn 2:11 * 8:15 Lc 6:37; Ap 19:11; Fil 3:3; Jn 3:17; 12:47 * 8:16 Mt 12:41; 2Ts 1:5; Jn 16:32

ma' qa hats yijaa'ija yijat'ij.* 18 Qa hik yijunye'j, yakha' in yakha'łe yite'm in hetetfel, qa
nakha' ts'ukin, Tata, hik nakha' iye tsifel iye.—* 19 Ma' qa hekhewe'en qa yit'ijets: —¿Pa'n
i'ni' pa' atata?— Qa yeku'ł ha' Jesús, qa yit'ij: —Ekheweli'ł nite' łenikfe'li'ł yiwets qa nite'
łenikfe'li'łets iye na' Tata. Qek enikfe'li'ł yiwets qekha enikfe'lji'ijtaxi'łetsek na' Tata.—*
20 Ha' Jesús in yit'ijji'ju' ekewe'en in i'nq'ijatshenifi ke' qi witlijtsitjii, qa i'niji' hakha' i'ni'
hekhewe' łeqjiikilij ne'ej ł'astai ofrendas, qa ham pa'qu' net'eku'mi' qu' nophe'ł, qe mexe
nite' yamets pa' łenjeyumtshenek.*

Jesús qa nifeltaxi'mha pekhewe' inqeku'.

21 Ma' qa ha' Jesús qa ewi'łij iye in yit'ijets: —Qu' haktax qa ekheweli'ł qa
mowotaxi'łyiikii, ma' qa' anaxłi'iłijju' ne' ewuł'etsi'ł. Nakha' qu' hakji', ekheweli'ł nite'
łeke' qu' ami'łii.—* 22 Qa hik ta'łijupi' he' judiol qa yit'ijju': —¿Ma yijamti'etsek qu' łakha'
ye'łe łete'm qu' natwamhit, qe yit'ij: "Nakha' qu' hakji', ekheweli'ł nite' łeke' qu' ami'łii"?
—* 23 Ha' Jesús qa yit'ij: —Ekheweli'ł yatsat'etsi'ł epji' ha'ne metju', qa yakha'łe qa na'
toxpha'm. Ekheweli'ł yatsat'etsi'ł epji' ha'ne sehe' qa yakha'łe qa nite' yatsat'axyipji'
ha'ne sehe' epji'.* 24 Hik ta'łijupi' in hit'iłij ewets qu' anaxłi'iłijju'ha hatse' ne' ewuł'etsi'ł,
qe qu' esqeku'uł in hik yakha'taxija (aka' hit'ij), qa' anaxłi'iłijju' ne' ewuł'etsi'ł.— 25 Ma'
qa nifaakan iye: —¿Pa'n ejunye'jija?— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yakha' inek week łahatsiyij
k'efeljiiłi'm kakha' yijunye'j. 26 Olotstax kekhewe' tseqitijineyutaxi'łij ewets in t'ejuyets
kakha' uł'ax ejunyejeyi'ł, qa nite'łe łeke', qe ewi'łłe qu' hit'ij pakha' qu' nit'ij yiwets
nakha' ts'ukinju', qa hik nakha' yijaa'ija na'aj yit'ij. Yakha', kekhewe' wekwek hepi'ye'ej
nakha'an, hik kekhewe' henfeltaxi'm ene' sehe' epji'.—* 27 Hekhewe'en nite' nikfe'lik'i
in iyetij pa' Intata in hikpa' nukin. 28 Qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in yit'ij: —Ekheweli'ł
qu' entaxi'łpha'm na' Ła's na' Jukhew, ma' qa' enikfe'li'łets in hik yakhaataxija, qa'
enikfe'li'łets iye in ham pakha' qu' haqsiijkii qu' yakha' ye'łe qu' hisu'un, qe k'iyetij yijat'ij
ekewe' wekwek in łunyejeyek kekhewe' hats ts'ijatshenij na' Tata.* 29 Qa Nakha'an, nakha'
ts'ukin qa i'nyijupha, nite' ts'iton, qe yakha' haqsi'jijkii week na'aj yi'sinhetij.—* 30 Ha'
Jesús in iyetij ekewe' wekwek, qa olots hekhewe' tek'enets nite' yeqeku'.

Łełinheyij pa' witwuł'ax.

31 Ma' qa ha' Jesús qa yit'ijets he' judiol hekhewe' nite' yeqeku'tax hakha'an:
—Ekheweli'ł qu' nite' anqatsit'i'iłij kekhewe' yi'lijei, ma' qa yijaayi'ija qu'
k'eyijatshenheiyi'iłij,* 32 ma' qa' enikfe'li'łets nakha' yijaa'ija, qa nakha' yijaa'ija qa'
hik nakha' newejini'łkii.—* 33 Hekhewe'en qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Yekheweli'ł hata'łi'łets
pa' Abraham'ik'i, qa ham pa'qu' łełinheiyi'iłyij. ¿Qa pa'n łunye'j in łittaxiłij yiwets: "Qa'
ewejinheti'yi'łkii"?—* 34 Ha' Jesús qa yeku'ł iye: —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, week pakha'
qu' naqsiijkii pa' uł'ax, pakha'an łełinek'ij pa' uł'ax.* 35 Na'aj jukhew witłinek nite' łeke'
qu' pakhaaye'łi'ij qu' amani'ijupkii ne'ej wititsi'. Qa na'aj łaa'sija na'aj yatsat'axij ne'ej
wititsi' qa hik na'aj yijat'ij in amanijup ne'ej łetsi'.* 36 Qa hik ta'łijupi' qu' pakha'ye' Wita's
qu' nelineniłij qu' hats nite' e'witłinheyi'iłij, qa' yijaayi'ija qu' hats nite' e'witłinheyi'iłij,
qa pakhaaye'łi'ij qu' a'maneyi'iłijupkii. 37 Tsikfe'lets in łata'łiłets kakha' Abraham'ik'i,
ła'mek qa łenqek'uyu'ułyij qe ta'łijupi' in nite' ł'eku'mi'łi' kekhewe' yi'lijei.* 38 Yakha'
k'iyetij kekhewe' hi'wen in ha'nijup na' Tata, qa ekheweli'ł qa łaqsiiłijkiyek pa' yit'iłij
ewetsek na' atata'ał.—* 39 Hekhewe'en qa yeku'ł iye, qa yit'ijju': —Pa' Abraham'ik'i hik

---

* 8:17 Nm 35:30; Jn 8:14 * 8:18 1Jn 5:7,9 * 8:19 Jn 7:28; 17:3; 1Jn 2:23; 4:8; Lc 10:22 * 8:20 Mr 12:41,43; Lc 21:1 * 8:21 Jn 7:34,36; 8:22; 13:33; 14:2; 15:22; 16:5; Dt 24:16; Ez 3:18; 33:8; Ro 3:23; 6:23 * 8:22 Jn 8:21 * 8:23 Jn 3:13,31; 15:19; 17:14-16; 18:36; Col 3:1-2; 1Jn 4:5 * 8:26 Jn 3:32; 5:19; 15:15 * 8:28 Mr 2:10; 6:5; Jn 8:24; 9:33; 15:5 * 8:29 Jn 16:32; Hch 10:38 * 8:31 Jn 2:22; 18:32 * 8:32 Sal 119:142; Jn 14:6; 2Ts 2:10 * 8:33 Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:16 * 8:34 Ro 6:17-20; 2P 2:19 * 8:35 1Jn 2:17; Gn 21:10; Lc 15:31; Ga 4:30 * 8:37 Lc 19:9; Jn 8:31-47; Hch 13:26; Ro 4:11,16; Ga 3:7 * 8:38 Jn 3:32; 5:19; 6:46; 8:42; Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13

pakha' tata'ał.— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' yijaayi'ija qu' atatayi'ił kakha' Abraham'ik'i,
aqsiiłijkii kakha' yaqsiijkii ka' Abraham'ik'i.* 40 Qa ha'nełi'ij qa łenqek'uyu'ułyij, yakha' in
henfeltaxi'ł e'm kakha' yijaa'ija hepi'ye'ej na' Dios. Ka' Abraham'ik'i nite' yaqsiijkii aka'an
in łenqek'uyu'taxi'łyij.* 41 Ekheweli'ł łaqsiiłijkii pakha' yisu'un na' atata'ał.— Qa yeku'ł
hekhewe'en qa yit'ijets: —Yekheweli'ł nite' heneki'łijfik'ikii qu' yewitqa'łetsi'ił. Na'l pa'
ewi'łłe in tata'ał, pakha'an Dios.—* 42 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qek yijaayi'ija qek atatayi'ił
na' Dios, ma' qekha ets-su'untaxi'ł, qe yakha' hata'łii na' Dios, ma' qa tsam. Nite' yakha'łe
yite'm qu' natsam, nakha'łe Dios ts'ukinju' qa tsam.* 43 ¿Inhats'ek in nite' łenikfe'li'łik'i
kekhewe' hit'ij? Qe nite' łisu'uni'ł qu' ek'eni'łik'i kekhewe' yi'lijei.* 44 Ekheweli'ł na'
atata'ał nakha'an inwo'met (Satanás), qa łisu'uni'ł qu' aqsiiłijkii kekhewe' yisu'un na'
atata'ał. Nakha'an hayiitsłe in eqek'una'x ta'łijii in i'nk'aa'ija. Nite' aman ji'teje'm na'
yijaa'ija qe hamji' na' yijaa'ija nakha'an, in iyet yaqanłekii, iyetłi'ij kakha' hats łunye'jłe
nakha'an, qe nakha'an ejtitsax qa łatata iye na' witwejtitsi'.* 45 Qa yakha' in yijaa'ija
na'aj hi'ttaxi'łij ewets, qa nite'łe ł'ek'eni'ł yiwets, łesqeku'uł. 46 ¿Łek pakha' ekheweli'ł
pa'qu' ni'nq'ethinij qu' na'nyitji' pa' uł'ax? Qa qu' hit'ij pa' yijaa'ija, ¿qa inhats'ek in
łesqeku'uł?* 47 Na'aj yatsat'axij na' Dios qa tek'enets ke' łe'lijei na' Dios. Qa ekhewełłi'ił
qa nite' ł'ek'eni'łets, qe nite' yatsat'etsi'ł ej na' Dios.—

Jesús hayiits na'l pa'aj in mexe ham pa' Abraham'ik'i.

48 Hekhewe' judiol qa yeku'ł iye: —Yekheweli'ł hasiniłik'iha ka' hit'ił ewets in
a'samaritano* qa in'etji' iye pa' ewi'ł inwo'met.— * 49 Ha' Jesús qa yeku'ł iye, qa yit'ij:
—Ham yitji' pa'qu' inwo'met'e, qe hiwqinhetji' yijat'ij na' Tata, qa ekhewełłi'ił qa nite'
łetsiwqinheti'łji'. 50 Qa nite'łe howo'oiji' qu' heniwqinhetji', qa na'łłe nakha' wo'oiji' qu'
netsiwqinhetji', qa hik nakha' iye qu' nejełik'ui yijat'ij me łe'wisju' me i'nłi'i qu' nite'
łe'wise'ju'.* 51 Yijaa'ija aka' hit'ił ewets, pakha' qu' netk'enik'iha eke' yi'lijei, qa' nite'
ł'anuuyi'i qu' ni'wen na' witwamhi'.—* 52 Qa yeku'ł hekhewe' judiol, qa yit'ijju': —Hane'ej
hats tsikfe'li'łetsha in i'n'etjiha pa' ewi'ł inwo'met. Pa' Abraham'ik'i wa'm, qa week
pekhewe' profetas'ik'i iye in naxju'. Qa akha' qa łit'ij: "Pakha' qu' netk'enik'iha eke'
yi'lijei qa' nite' nijaajine' na' witwamhi'." 53 ¿Me akha' les qu' anipji' pakha' tata'ałik'i
Abraham'ik'i hikpa' wa'm iye pa'aj? Pe' profetas'ik'i naxju' iye pa'aj. ¿Łek pakha' łumtitax
qu' akha'ye'?— 54 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' yakha'ye' łetax yite'm qu' heniwqinhettaxji',
pa'qu' yiwqiyejeji ham weju'łi'ij. Na' Tata hik nakha' tsiwqinhetji', hik nakha' ekheweli'ł
łit'ił łijets: "Pakha'an hik pakha' inqe Dios." 55 Qa ekheweli'ł qa nite'łe łenikfe'li'łets
nakha'an, qa yakha'łe qa tsikfe'letsha nakha'an. Qa qu' hit'ijets qu' nite' netsikfe'le'ets,
yakha' hats ye'jtitsaxłe in ejunyejeyi'łek. Qa tsikfe'łłe'ets nakha'an ma' qa heik'enik'iha
kekhewe' łe'lijei.* 56 Kakha' aqwa'maxi'łik'i Abraham'ik'i qi in łe'wisi'mkii in nikfe'lets
qu' ni'wen hatse' kakha' yeqe nełu. Qa hats yi'wen, ma' qa qi'ija in łe'wisi'mkiiha.—*
57 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijets ha' Jesús: —Mente' enek cincuenta (50) yamets
eqe'ninqapits, ¿me qa łi'wen pa' Abraham'ik'i?— 58 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yijaa'ija aka'
hit'ił ewets, in mexe nite' nekfik'i ka' Abraham'ik'i, yakha' tsa'l.—* 59 Hekhewe'en qa
t'eku'mtaxi' he' utel qu' nenjele'ejkii, qa wanat'inłekii aje'eł ha' Jesús, ma' qa ikik'uifik'i
ke' qi witlijtsitjii.*

---

* 8:39 Ga 3:7,9 * 8:40 Sal 119:142; Jn 14:6 * 8:41 2Jn 9; 1Jn 2:29; Os 2:4; 1Ts 4:3; Dt 32:6 * 8:42 Dt 6:5; Lc 10:27; 1Jn 5:1,20; Jn 13:3; 16:27 * 8:43 Lc 6:47; Jn 18:32 * 8:44 Mt 4:1; Jn 13:2,27; 14:6; Ef 2:1-3; Gn 3:1-4; 4:8-9; Hch 26:4; 2Co 11:3; 1Jn 3:8-15; Ap 12:9; Ro 3:7 * 8:46 Jn 15:22; 1Jn 3:5 * 8:48 Samaritano: pe' judiol na'aj hats les qu' na'nayu'kii ma' qa te' natkin aka' wi'tlijei. * 8:48 Lc 9:52; Hch 1:8; Jn 7:20; 10:20; Ap 9:20; 18:2 * 8:50 Jn 17:24; Fil 3:19; 1P 5:4 * 8:51 Jn 8:52,55; 14:23-24; 15:20; 17:6; 18:32; 1Jn 2:5; Ap 1:3; 3:8,10; 22:7,9 * 8:55 Jn 7:28; Mt 11:27 * 8:56 Lc 10:24; He 11:13-19 * 8:58 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 1:15; 8:24; 17:5; Col 1:17 * 8:59 Jn 10:31,33; 11:8; 12:36; Ex 17:4; Lv 24:16; 1S 30:6; 1R 21:10-13; Lc 4:30; Hch 21:26

9

Jesús qa yi'wenkitkii pakha' ewi'ł nekijfik'i in puk'al.

1 Hakha' neki'kii ha' Jesús, qa yi'wen ha' ewi'ł jukhew, hayiits ta'łij ji'teje'm wittawe'j
in puk'al. 2 He' ł'ijatshenhei qa nifaakanij: —Rabí (Maestro), ¿inhats'ek in ta'łij ji'teje'm
wittawe'j in puk'al ha'ne jukhew? ¿Me ta'łets qu' uł'etse' pe' ł'alhei? ¿Me i'nłi'i qu'
łakha' ye'łe qu' uł'axe'? —* 3 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Nite' ta'łets hane'en qu' uł'axe',
qa nite' ta'łets iye pe' ł'alhei qu' uł'etse', qe ta'łets yijat'ij hane'en in puk'alij qe qa'
ne'twenhetiiji'teje'm pakha' yisu'un na' Dios qu' nanaqsiijkii. * 4 Inekhewel jit'ithayiki'
pekhewe' yisu'un nakha' ts'ukinju' qu' ji'nt'ithayiki in mexe nełukii, qe na' naja'x in nam
qa hats ham pa'qu' net'ithayii.* 5 Yakha' in mexe ha'nipji' ha'ne sehe', yakha' łefetitjiiyij
ha'ne sehe' ipji'.—* 6 In yili'ij ekewe'en in yit'ij, ma' qa tek'iyiju' ha' sehe' qa ke' łaq'astalii
qa yaqasja'ajji'kii ka' sehe'. Ma' qa yilinipji' he' łotoi ha' puk'al.* 7 Ma' qa yit'ijets: —Ma'ai
qu' matanaxtapulijji' na' łajakju' ła's łii Siloé.— (Siloé ikji' "wit'ukinek".) Ha' puk'al qa
ik qa yamii qa watanaxtapulijji' ma' qa in hats tepilik'ui qa hats yi'wenkii.* 8 Ma' qa hik
ta'łijupi' hekhewe' metitsi'm ke' łetsi' qa hekhewe' yi'wenji'ijkii qa iyinji'ijkii, qa yit'ijju':
—¿Me nite' hik ha'ne ha' i'nłe'kji' ha' wit'ikheyi'j qa iyinji'ijkii?— 9 Qa uja'x he' yit'ij: —Hik
nakha'.— Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —Tujtseika', hikłe łunye'jtax.— Qa ha' puk'altax, qa
yit'ij: —Ehe, hik yakhaa'ija.— 10 Ma' qa nifaakan: —¿Pa'n łunye'j in łi'wenkii?— 11 Qa yeku'ł
hakha'an: —Hakha' jukhew łiite' Jesús ke' łaq'astalii yaqasja'ajji'kii ha' sehe' qa yilinipji'
ene' yitoi, qa yit'ij yiwets: "Ma'aiju' na' łajakju' ła's łii Siloé qa matanaxtapulijji'." Qa
hak qa tsamiiju' qa hatanaxtapuli'jji' ma' qa hats hi'wenkii hane'ej.—* 12 Qa nifaakanij iye:
—¿Pa'n i'ni' hakha'an?— Qa yit'ijiju'ł: —Axe'm, nite' tsikfe'lets.—

Pe' fariseol qa nifaakankii pakha' puk'altax pa'aj.

13 Qa hekhewe'en qa' yeka'xii hekhewe' fariseol hakha' puk'altax.* 14 Qa hik kakha'
ka' nełuji' witwapiihijiitax (sábado) ha' Jesús in yaqasja'ajji' ke' łaq'astalii ka' sehe' qa
yilinipji' he' łotoi ha' puk'altax qa yi'wenkii.* 15 Ma' qa he' fariseol qa nifaakankii iye:
—¿Pa'n łunye'jkiiha in hats łi'wenkii?— Qa yeku'ł hakha'an: —Yilinipji' ene' yitoi ka'
ołoq'oi qa hatanaxtapuli'j ma' qa hane'ej qa hats hi'wenkii.— 16 Qa hik ta'łijupi' in yit'ijju'
hekhewe' uja'x he' fariseol: —Hakha' jukhew nite' ta'łii pa' Dios, qe nite' yiwqinhetji' ka'
nełu witwapiihijiitax.— Qa uja'x he' yit'ijju'ek: —¿Me łeke' pakha' qu' uł'axe' jukhewe'
qu' naqsiijkii ekewe' ham łunye'ji'iju'ł?— Ma' qa nite' ł'anyejeyij wetju'ł.* 17 He' fariseol
qa wapilijets iye pa'aj in nifaakan iye ha' puk'altax: —Hakha' ne'wenkitkii ¿pa'n łumti
qu' łunye'je' hakha'an?— Qa yeku'ł: —Hakha'an ewi'ł profeta.—* 18 Ma' qa he' judiol
qa hats yeqeku'uj pa'aj hakha'an qu' puk'ale'tax pa'aj, qa i'nk'ałe qa' ni'wenkii iye. Qa
inq'ukinii iye pa'aj qu' nanamii pekhewe' ł'alhei hakha' puk'altax. 19 Qa nifaakanij: —
¿Me oqwo'mehe'ełha hane'en? ¿Me yijaa'ija qu' hayiits nata'łij ji'teje'm wittawe'j in
puk'altax pa'aj? ¿Qa pa'n łunye'j hane'ej in hats yi'wenkii?— 20 Pe' ł'alhei qa yeku'ł pa'aj:
—Tsikfe'li'łets in hik nakhaa'ija hakha' ya'si'ł, qa ta'łij ji'teje'm wittawe'j in puk'altax, 21 qa
nite'łe tsikfe'li'łets pa' łunye'jkii in hats yi'wenkii, nite' tsikfe'li'łets iye pa' yi'wenkitkii.
Anfaakaani'łijha nakha'an. Hats łek yamets łilanye'j, łakha' qu' nenfeli'ł e'mik'i yijat'ij.
— 22 Pe' ł'alhei yit'ij pa'aj aka'an qe nijiweyiju'ł hekhewe' judiol, qe hekhewe' judiol hats
yit'ijets qu' niwumik'uifik'i hekhewe' łe'lijtsitjiyits pakha' qu' netetfelij qu' nit'ijets ha'
Jesús qu' hik hakha'ye' pa' Cristo.* 23 Qa hik ta'łijupi' in yit'ijets he' ł'alhei: —Anfaakani'łha
nakha'an. Hats łek yamets łilanye'j.— 24 He' judiol qa ewi'łij iye in taya'yii hakha' jukhew

* 9:2 Jn 11:8; Ez 18:20; Ex 20:5; Job 21:19 * 9:3 Jn 5:36; 6:28-29; Ro 14:20; He 3:9; Ap 15:3 * 9:4 Jn 5:17; 11:9; 12:35; 2Jn 8; Ro 13:12 * 9:5 Mt 5:14; Jn 8:12; 12:46 * 9:6 Gn 2:7 * 9:7 Lc 13:4; Jn 9:11; Is 35:5 * 9:11 Jn 9:7; Hch 9:12 * 9:13 Mr 7:3 * 9:14 Mr 2:23 * 9:16 Jn 7:29,43; 9:24; 10:19; Mt 26:45; Lc 24:7; Ro 5:19; 1Co 1:10 * 9:17 Jn 6:14 * 9:22 Mt 1:17; Ef 5:2

puk'altax, qa yit'ijets: —Iwqinhet yijat'ij pa' Dios, qe yekheweli'ł tsikfe'li'łets ha' jukhew
in uł'ax pa' yaqsiijkii.—* 25 Hakha'an qa yeku'ł pa'aj: —Qu' uł'axe' pakha' yaqsiijkii,
nite' tsikfe'lets. Ewi'łłe aka' tsikfe'lets: yakha' in mexe yepuk'altax qa hane'ej qa hats
hi'wenkii.— 26 Ma' qa yit'ijets iye hekhewe'en: —¿Pa'n łeqfenye'j ej? ¿Pa'n łeqfenye'jij
in ne'wenkitkii?— 27 Qa yeku'ł iye hakha'an: —Hats inek k'efeltaxi'łi'm qa nite'łe ł'eni'łji'
ekfiyi'ł. ¿Inhats'ek in łisu'uni'ł qu' hiyeketij iye qu' hit'iłij ewets? ¿Ye' me ekhewepi'ł iye
łisu'uni'ł qu' ł'ijatshenheyi'ił ej?— 28 Hekhewe'en qa nayu'um, qa yit'ijets: —Akha' łijayan
hakha' jukhew qa yekhewełi'ił qa hijayani'łek pa' Moises'ik'i.* 29 Yekheweli'ł tsikfe'li'łets
pa' Dios in tafaakate'yi'łkii pa'aj pa' Moises'ik'i, qa hakha'łe jukhew qa nite' tsikfe'li'łets
pa'n ta'łji'.—* 30 Qa yeku'ł iye ha' jukhew: —¡Peyijaat'ij aka'an in tsitjułaxijpha'm, in
ekheweli'ł nite' łenikfe'li'łets pa' ta'łi', ła'mek qa tsi'wenkitkii hakha'an! 31 Jinikfe'letsha
pa' Dios in nite' t'eku'miju'ł pe' uł'ets, qa pakha'łe qu' ne'nijiweyiju'ł pa' Dios qa yaqsiijkii
pa'qu' nisu'un pakha'an, ma' qa hik ha'ne yijat'ij in t'eku'miju'ł.* 32 In ipłu'uk'i ek in
i'nk'aa'ija pa'aj ha'ne sehe' qa ham pa'qu' nek'impi'ye'ej pakha' qu' ni'wenkitkii pa'qu'
nata'łij ji'teje'm wittawe'j qu' puk'ale'.* 33 Hakha' jukhew qu' nite' nata'łi'ii pa' Dios, qekha
hamtax łeke'ye' qu' naqsiijkii.—* 34 Hekhewe'en qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Akha', in topo' ej
pa' uł'ax in łenekfik'i pa'aj, ¿me qa łets'ijatshentaxi'ł?— Ma' qa yiwu'mfik'i.*

Hik łunyejei puk'alets.

35 Qa i'ye'ej ha' Jesús in tewu'mhitiifik'i ha' puk'altax, ma' qa wo'oikii qa yi'wen, qa
nifaakan: —¿Me nite' łeqeku' na' Ła's na' Jukhew?—* 36 Qa yeku'ł hakha'an: —Jukhew,
¿pa'n łii pakha'an, hats'inha yakha' qa' nite' heqeku'ye' pakha'an?—* 37 Qa yeku'ł ha' Jesús:
—Hats łi'wen, ha'ne hane'ej ł'afaakateyi'ł hik ha'ne.— 38 Ha' jukhew qa yit'ijets: —Nite'
k'eqeku', Yatsat'axyij.— Ma' qa wonokok'enju'. 39 Ha' Jesús qa yit'ij: —Yakha' tsametsju'
ha'ne sehe' ipji' qe qa' hujtse wetju'ł, hats'inha nekhewe' puk'aletstax qa' ni'wen wetju'ł,
qa nekhewe' yi'wentax wetju'ł qa' puk'aletsi'ij.—* 40 Uja'x hekhewe' fariseol i'nji'teje'm
yepi'ye' ej ha' Jesús in yit'ij aka'an, qa yit'ijets: —¿Me yekheweli'ł iye qu' yepuk'aletsi'ił?
— 41 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qek e'puk'aletsi'ił qekha hamtax ewuł'etsi'ił, qa łi'tłi'iłijju'
"Hi'weni'ł wetju'ł" ma' qa pa' ewuł'axitsi'ł qa amaneyi'ł etji'.—*

10

Jesús, hik pakha' łe'wis kots'etets yejeł.

1 —Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' nite' nuyi'ii na' łeji' na' łenqetsitax ne'
kots'etets qa tujtseika' uyi'teje'm, pakha'an ejtenhetsaxłe qa eqitkamhitsax iye.* 2 Qa
pakha'łe qu' nuyii yijat'ij pa'qu' łeji'ye' qa hik ha'ne yijat'ij pakha' kots'etets yejeł.*
3 Pakha' yejeł pa' łeji' qa yit'iji'mii qhof, ma' qa pa' kots'etets yejeł qa taya'yii yiyinenik'i
pe' łiyitsłe wetju'ł, qa pe' kots'etets qa nikfe'lik'i pa' ł'a'x pakha'an, ma' qa pakha'an qa
yojo'ok'oifik'i pe' kots'etets. 4 Qa in hats yot'axfik'i pe' yatsat'etsij, ma' qa yojo'ok'oi,
qa pe' kots'etets qa yijayanpha'm, qe nikfe'lik'i ł'anye'j. 5 Qa pakhape'łetax qu' nojo-
taxik'ui, nite' yijayan, ilatik'uikii, qe nite' nikfe'lik'i pa'qu' ł'anye'je'.— 6 Aka'an kakha'
yejeyumtshenijupi' ha' Jesús tistaxij hekhewe'en, qa nite'łe nikfe'lik'i pakha' ikji'ha.* 7 Ma'
qa ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, yakha' łeji' na' łentsitax
ne' kots'etets.* 8 Week nekhewe' nojo in namtax ejtenhetsitsłe qa eqitkamhitsitsłe

* 9:24 Jn 17:24; Jos 7:19; 1S 6:5; Is 42:12; Jer 13:16; Lc 2:14; Ro 4:20 * 9:28 Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2 * 9:29 Jn 7:27-28; 8:14 * 9:31 Job 27:9; Sal 34:15,16; 66:18; 145:19; Pr 15:20; 28:9; Is 1:15; 1Jn 3:21; 5:14-15; Ef 1:9; Stg 5:16-18 * 9:32 Jn 15:24 * 9:33 Jn 8:28 * 9:34 Sal 51:5; Is 66:5 * 9:35 Mr 2:10 * 9:36 Lc 10:1 * 9:39 Jn 3:19; 5:22-30; 12:47-50; 18:37; Mr 12:40; Lc 4:18 * 9:41 Jn 15:22,24; 1Jn 1:8; 3:5 * 10:1 Jer 7:11; Os 6:9; 1Ts 5:2,4; 2P 3:10; Ap 3:3; 16:15 * 10:2 Gn 4:2; Sal 23:1; Mt 7:15 * 10:6 Mr 9:32; Lc 2:50; 9:45; 18:34; Jn 2:24; 12:16 * 10:7 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; Mt 7:15

iye, qa nekhewe'łe kots'etets qa nite' tek'enets. 9 Yakha' łeji' na' łentsitax, pakha' qu'
nuyii ha'ne łeji' qa' iła'xe'. Qa' hik łunye'je' ne'ej kots'etax in uiteje'm qa uifik'i iye
qa yi'wen na'aj jup'elket. 10 Na'aj ejtenhetsi'l in nam ewi'łłe in wo'oi qu' net'ejtenkii,
qu' netqek'ui, qa qu' nineqwuł'enhetju' iye. Qa yakha' in tsam qe qa' nana'li'ł e'm
pe'qu' iłaxitsi'ił, qa' qitsi'ił e'mha iye.* 11 Yakha' qi łe'wis kots'etets łenilayets. Ha'ne
qi łe'wis kots'etets łenilayets nite' yiwejin ne' kots'etets qa wa'mifi.* 12 Qa pakha'łe qu'
net'ithayiiłi'ipji' pa'qu' łaja'ye', qa nite' łenilayets pe' kots'etets, nite' hik pakha' pa'
yatsat'axij pe' kots'etets, ma' qa in yi'weniju'ł pa' wowo, qa yiwu'młi'i pe' kots'etets
qa ilat. Ma' qa pa' wowo qa t'ilit'ets pe' kots'etets qa yak'esa'xkii iye.* 13 Pakha'an in
ilat qe t'ithayiiłetaxiikii łaja'ye', qa nekhewe'łe kots'etets qa nite' nekewet'ets yiwejinłe.
14 Yakha' qi łe'wis kots'etets łenilayets, qa tsikfe'lets nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets qa
łekhewel qa nikfe'lji'ij yiwetsek. 15 Qa hik łunye'jija aka'an na' Tata in nikfe'l yiwets,
qa yakha' qa tsikfe'ljeetsek na' Tata. Qa yakha' qu' hawa'mifi nekhewe' kots'etets qa'
iłiye'.* 16 Na'l ye'm iye nekhewep kots'etets nite' ha'ne i'ni'in. Qa hisu'un qu' henka'x iye
nekhewe'en. Nekhewe'en yepi'ye' hatse' na' ya'x qa ewi'ł hatse' pa'qu' na'ni' qa ewi'łłe
iye pa'qu' łenilayets'e.* 17 Qa hik ta'łijupi' na' Tata in qi in tsisu'un, qe yakha' he'yihinij
na' yiła'x, qa' ink'ałe qa' hepilet iye.* 18 Hamtax pa'qu' netsitka'mij na' yiła'x, qe yakha'łe
in ta'ł yiwets qa he'yihinij. Yakha' heyesti'yij na' yit'unha'xijup qu' he'yihinij na' yiła'x,
qa heyesti'yij iye na' yit'unha'xijup qu' hepilet iye, qe hik aka' ł'anye'j yiwets na' Tata.—
* 19 He' judiol in yepi'ye' ek'i ekewe' wi'tlijei, ma' qa hats yeqet'etsju'kii nite' ł'anyejeyij
wetju'ł.* 20 Olots hekhewe' yit'ijju': —I'nji' pa' ewi'ł inwo'met nakha'an qa hats nite'
teik'uneikii. ¿Inhats'ek in ł'ek'eni'łets?—* 21 Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —Ekewe'en nite'
łe'lijei pa'qu' ewi'łe' qu' na'nji' pa'qu' inwo'met'e. ¿Me łeke' pa'qu' ewi'ł inwo'met'e qu'
ni'wenkitkii ne' puk'alets?—*

Jesús ewi'ł pakha' łunye'ji'ł pa' Łatata.

22 Hik kekhewe' ke' nełutsji' yamets kekhewe' łe'sits nełuts tajamtaxti'yik'i kekhe' qi
witlijtsitjii. Lop łahats'ij ha' Jerusalén. 23 Qa ha' Jesús yijalki'si'kii ke' qi witlijtsitjiyifi
ha' łeq'enełeya'x ts'eewe'efi łii Salomón.* 24 Ma' qa hekhewe' judiol qa k'ooyijji' iye, qa
yit'ijets: —¿Pa'n ipłu'uk'ui qu' yape metetfeli'ł ye'mha? Qu' hik akha'ye' pa' Cristo, yape,
eqetheni'ł ye'mkiiha.—* 25 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Hats inek hetetfeltax qa łesqeku'łi'ił,
kekhewe' wekwek in haqsiijkii hit'iji' aka' łiiji' na' Tata, hik kekhewe' tsifeltaxkii.* 26 Qa
ekhewełi'ił qa łesqeku'łi'ił qe nite' nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets.* 27 Ne' tsatsat'etsij
kots'etets nikfe'lik'i yanye'j, qa yakha' qa tsikfe'ljeetsek iye qa tsijayanija. 28 Ma' qa
yakha' qa' hetisij na' łiła'x nite' yili'ij qa nite' łeke' qu' namii pakha' fe't, qa ham
pakha' qu' netsitka'mtaxij ha'ne yikoiji'.* 29 Na' Tata hik nakha' tsełisij enewe'en,
nakha'an week t'anipji', qa ham iye pakha' qu' nenitka'mtaxij na' łokoiji' na' Tata.*
30 Na' Tata qa yakha' ewi'ł aka' yijunyejeyi'ł.—* 31 He' judiol qa t'eku'metsju'kii iye he'
utel, qe neqje'lenheyu'taxijkii iye.* 32 Qa ha' Jesús qa yit'ijji'ju': —Yakha' k'ethini'łij
kekhewe' olots haqsi'jijkii łe'sits ta'łii na' Tata. ¿Qa pa'n łunye'j kekhewe'en pa'
ta'łets in łeneqje'lenheyu'uł yijkii ne' utel?— * 33 He' judiol qa yeku'ł qa yit'ij: —Nite'

---

* 10:10 Ef 4:28; Jn 6:27 * 10:11 Sal 23; Is 40:11; Ez 34:12,23; 37:24; Zac 13:7; Jn 21:15-17; He 13:20; 1P 2:25; 5:4; Ap 7:17; Mt 20:28; Mr 10:45; 2Co 5:21; Ga 3:13; 1Jn 3:16 * 10:12 Lc 10:3 * 10:15 Mt 11:27; 20:28; Lc 10:22 * 10:16 Is 56:8; Ez 34:11-13; 34:23; 37:24; Mt 8:11,12; Jn 11:52; 12:32; 17:11,20-22; Hch 10:34-35; 1P 2:25; Ef 2:11-19 * 10:17 Jn 3:35; 5:20; 1Jn 3:16 * 10:18 Jn 5:19 * 10:19 Jn 7:43; 9:16 * 10:20 Jn 7:20; 8:48; Ap 9:20; 18:2 * 10:21 Ex 4:11; Sal 146:8; Jn 9:32-33 * 10:23 Hch 3:11; 5:12 * 10:24 Mt 1:17; 26:63; Ef 5:2; Lc 22:67; 2Co 3:12 * 10:25 Jn 5:36; 6:28-29; Ro 14:20; He 3:9; 2Jn 8; Ap 15:3 * 10:26 Jn 6:37; 8:47 * 10:28 Hch 13:48; 1Jn 2:25; Mt 10:42; Mr 9:41; Lc 21:18; Jn 3:16; 6:27,39; 12:25; 17:12; 18:9; 2Co 4:9; 2Jn 8; 1Ts 4:17 * 10:29 Mt 11:27 * 10:30 Jn 1:15; 14:10; 17:11; 1Jn 2:24 * 10:31 Jn 11:8 * 10:32 Jn 5:36; 15:24

ł'ejelaxti'yipji'kii pa'qu' aqsiijkii qu' łe'wise', qe ł'ejelaxti'yipji'kii yijat'ij in uł'etsik'i ke'
e'lijeyets pa' Dios, qa ta'łijupi' iye in akha' e'jukhewłe qa łittaxijets qu' o' Diose'.—* 34 Ha'
Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' yit'ij kakha' we'nika'ajji' eqe leyi'ł: *“Yakha' hit'ij: 'Ekheweli'ł*
o'diositsi'ł' ”? *(Sal 82:6)* 35 Na' Dios in yit'ijets qu' diositse' pekhewe' tisij ke' łe'lijei qa
kekhewe' we'nika'ajji' qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nenwu'mpha'm,* 36 ¿me ha'ne t'eku'miiji'
na' Dios qa nukinetsju' ha'ne sehe' epji' pa' łit'iłijets: “Uł'etsik'i ke' e'lijeyets pa' Dios”
qe yakha' hit'ij: yakha' Łaa'sija na' Dios?* 37 Qu' nite' haqsi'ji'ijkii kekhewe' ł'ithayijkitits
na' Tata, qa' hasu'uj ek'eni'ł yiwets, esqeku'uł.* 38 Qa qu' haqsi'jłi'ijkii, inye'jłu' qu'
esqeku'taxi'ł, qa' hasu'ujłe eqeku'uł kekhewe' haqsiijkii, hats'inha qu' enikfe'li'łetsha qa
umti'iłha iye na' Tata in i'nyit ji'teje'm qa yakha' qa ha'nji'ij ji'teje'mek na' Tata.—* 39 Qa
hik ta'łijupi' hekhewe'en in ewi'łij iye in yisu'untax qu' net'eku'mi', ha' Jesús qa aje'ełłe
ilatik'ui iye he' łokoyei hekhewe'en.* 40 Ma' qa ikiiteje'm iye łajaika' ha' haqqi' Jordán,
hakha' yojo in wenqimpulijini' pa'aj ka' Juan, qa hikha' qa amani'.* 41 Olots hekhewe' nekii
ha' i'ni', qa yit'ijju': —In yemjeetax kakha' Juan Bautista in nite' yaqsi'jtaxijkii pa'qu' ham
łunye'ji'iju'ł, ła'mek qa week kekhewe' yit'ij t'ejuyets ha'ne jukhew qa yijaalija.—* 42 Ma'
qa olots iye he' tek'enets nite' yeqeku' ha' Jesús hakha' i'ni'.

11

Wa'm pa' Lazaro'ik'i.

1 Ewi'ł ha' jukhew wanqaats'e' łii Lázaro, Betania łeiłe', łetset ke' María qa ke' łejefeki'
(łekuti') Marta.* 2 Ke' María ha' łejefe (łek'inij) Lázaro qi in wanqaats'e', hikke' yatsi'yipji'
ka' ewjisii he' łef'iyei ha' Yatsat'ax'inij qa nili'jijju' iye he' ł'ewkujits.* 3 Enewe' wetsjuk
witk'injayek qa inq'ukinii qu' netfelhiti'yi'm ha' Jesús qa' nit'ijets: —Yatsat'axyij, nakha'
qi łisu'un ejuwaika' qi in wanqaats'e'.— 4 Ha' Jesús in impi'ye'ej qa yit'ij: —Hane'en ha'ne
witaatshek nite' t'ejuyets pa' witwamhi', qe t'ejuyets yijat'ij qu' neniwqinhetji' na' Dios,
hats'inha ha'ne Ła's na' Dios qa' neniwqinhetji' qu' nata'łets nakha' witaatshek.—* 5 Qa
ha' Jesús yisu'un ke' Marta qa ke' łejefeki' (łek'inja') qa ha' Lázaro iye. 6 In tefelhiti'yi'm
in qi in wanqaats'e' ha' Lázaro, qa hik ta'łijupi' mexe wetsjuk ke' nełuts in amaneyiju'
iye hakha' i'ni'. 7 Ma' qa i'nk'ałe qa yit'ijets he' ł'ijatshenhei: —Yape jiwapilii iye ha'
Judea.—* 8 Qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Rabí (Maestro), mexe ink'a'ak'i he' judiol
neqje'lenheyu'tax ejkii ke' utel qu' nalan. ¿Me qa' amii iye hane'ej?— * 9 Ha' Jesús qa
yeku'ł: —¿Me nite' doceji' (12) ne'ej hora na'aj nełu? Pa'qu' ewi'łe' qu' nijalki'sji'kii pa'qu'
nełuye' ham yilani'ifi, qe mexe yi'wenji'kii na' na'lkii ha'ne sehe' epji'.* 10 Qa pakha'łe
qu' nijalki'sji'kii naja'x qa yilanifi pe'ye', qe hats nite' i'nji'teje'm na' na'lkii.—* 11 Yit'ij
aka'an, qa i'nk'ałe qa yit'ij iye: —Hakha' injuwaika' Lázaro hats imaa'ija, qa' natsamii qa'
henijt'otshen.—* 12 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, hakha'an in hats
ima', ikji' in hats wat'ij.— 13 Qa iyetłi'ij ha' Jesús ka' Lazaro'ik'i in hats wa'm pa'aj, qa
hekhewe'łe ł'ijatshenhei qa yumtitax qu' nit'ijets na'aj ima'ija. 14 Ma' qa ha' Jesús, qa hik
ta'łijupi' in yatsathenkeetik'iha in nifeli'm: —Ka' Lazaro'ik'i hats wa'm. 15 Łe'wis ye'mkii in
nite' ha'nijup, qe hik aka' kakha' les in łe'wisju' qu' net'ejuyi'ł ewets, hats'inha qa' les nite'
inqekuyi'ił. Yape ju'ukii hakha' i'ni' kakha'an.— 16 Ma' qa ha' Tomás łenqii iye wetsjukji' qa

---

* 10:33 Lv 24:16; Mt 9:3; 26:62-66; Jn 5:18; 8:59 * 10:35 Lc 8:21; Jn 2:22; 18:32; Mt 26:54 * 10:36 Jn 5:19; He 1:2
* 10:37 Jn 5:36; 15:24; He 3:9; Ap 15:3 * 10:38 Jn 14:10; 1Jn 5:20 * 10:39 Jn 7:44; Lc 4:30 * 10:40 Mr 1:4; 10:1;
Lc 3:3 * 10:41 Mr 1:45 * 11:1 Mr 11:1; Lc 10:38-39,40-42 * 11:2 Lc 7:38; Jn 12:3 * 11:4 Lc 9:32; Jn 5:19;
9:3; 10:38; 11:40; 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18; He 1:2 * 11:7 Lc 1:5 * 11:8 Mt 23:7-8; 26:25,49; Mr 9:5; 11:21; 14:45; Jn
1:38,49; 3:2,26; 4:31; 6:25; 9:2; 10:31 * 11:9 Mt 5:14; Jn 8:12 * 11:10 Jn 9:4 * 11:11 Hch 13:36; 1Co 11:30

yit'ijets hekhewep iye. —Yape jiyamii hats'inha qa' je'weeke' qu' jinanaxi'łju' nakha'an.
—*

Jesús hik pakha' łiłijii pe' naxju'.

17 In hats yamets, ma' qa ha' Jesús qa impi'ye'ej in hats ikwetju'ł (4) pe' nełutsik'i in
i'nifi ke' łesehek ka' Lazaro'ik'i.* 18 Ha' Betania ipłu'umets ha' Jerusalén wetshetk'ewi'ł
kilómetro ets.* 19 Olots he' judiol namii ke' łetsi' ke' Marta qa ke' María, qe qa' nisimetsinij
pakha' ławamhijii kakha' łejefe'ek'i. 20 Ke' Marta in impi'ye'ej ha' Jesús in hats k'esiyu'ets
ha' witset qa nejelu'ui. Qa kikhe'łe María qa amani' ke' łetsi'. 21 Ke' Marta qa yit'ijets
ha' Jesús: —Yatsat'axyij, qek ni'i' hane'e'in qekhante' nawa'metax ka' yejefe'ek'i, 22 qa
tsikfe'łłe'ets hane'ej in week pa'qu' iyinijets pa' Dios, qa pa' Dios qa' nełisij.— 23 Ha' Jesús qa
yeku'ł: —Ha' ejefe iła'x iye hatse'.—* 24 Qa ke' Marta qa yeku'ł: —Ehe, tsikfe'lets in iła'x iye
hatse' qu' iłiye'tax iye week pe' hats naxtaxju' qu' namtaxets pa' nełuji' qu' hats ł'aka'the'
ye'łe hatse'.—* 25 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' łiłijii pe' naxju' qa yakha' iye witiła'x nite'
yili'ij. Pakha' qu' nite' nesqeku'ye', yemjeetax qu' nawa'mtax qa' iła'xe' iye.* 26 Qa week
pakha' qu' mexe iła'xe' qa nite' tseqeku', ma' qa' nite' ł'anuuyi'i qu' nawa'm hatse'. ¿Me
nite' łeqeku'uk'i aka'an?—* 27 Qa yeku'ł kikhe'en qa yit'ij: —Ehe, Yatsat'axyij, yakha' nite'
heqeku'uk'i in hik akhaa'ija pa' Cristo Ła's pa' Dios pakha' neketsju' ha'ne sehe' ipji'.—*

Jesús qa ip.

28 In yili'ij in yit'ij ke' Marta aka'an, ma' qa yiihetii ke' łejefeki' María qa tanqat'inijets
in yit'ijets: —Ha' Maestro hats ha'ne i'ni' qa iyin ei.— 29 In yepi'ye' ek'i ke' María aka'an qa
aje'eł niipha'm qa ikii hakha' i'ni' ha' Jesús.* 30 Qe ha' Jesús mente' uitaxetsji'ha ha' witset
ła's, qe mexe amantaxi' hakha' wetweni'łi' ke' Marta. 31 He' judiol he' i'nijup kikhe'en
ke' łetsi'ii yisimetsintax, hekhewe'en in yi'wen ke' María in ts'enpha'm qa ikfik'i, ma' qa
yijayanfik'i, yumtitax qu' nakii ke' łesehek qu' nayinju' iye. * 32 Ke' María in yamii hakha'
i'ni' ha' Jesús, ma' qa in yi'wen qa wetjele'efi łef'iyeyiiju', qa yit'ij: —Yatsat'axyij, qek ni'i'
hane'e'in qekhante' nawa'metax ka' yejefe'ek'i.—* 33 Ha' Jesús in yi'wen in qi in ip ke' María
qa hekhewe' iye judiol łijts'eyek, ma' qa qi in yoksi'wen qa ika'me'tji'ij kiyek iye.* 34 Qa
yit'ijets: —¿Pa'n ł'eniłi'?— Hekhewe'en qa yit'ijets: —Te'łun qa' i'wen, Yatsat'axyij.— 35 Ha'
Jesús qa ip. * 36 Qa hik ta'łijupi' he' judiol in yit'ijju': —¡Jeł qeku'ni'łju' hayits qa qi in
yisu'untax pa'aj!—* 37 Qa uja'x he' yit'ijju'ek: —Hane'en hik ha'ne hakha' yi'wenkitkii ha'
puk'altax. ¿Pa'n łahats in nite' łeke' qu' naqsiijkii ka' Lazaro'ik'i qu' nite' nawa'me'?—*

Lázaro qa iła'x iye.

38 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in qi in yoksi'wen pa' łunye'jkii in hats meti'm ke' łesehek. Ke'
łesehek yikumunhetje'm ke' utek qa ha' łit'o qa ute iye.* 39 Ha' Jesús qa yit'ij: —¡Iwu'mi'ł
ne' ute łeji'ij!— Qa ke' Marta łejefeki' ka' wa'm qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, hats qi qu'
ne'nisjut qe hats ikwetju'ł (4) ke' nełutsik'i in i'nji'.— 40 Ha' Jesús qa yit'ijets: —¿Me nite'
hit'ij ewets, qu' nite' esqeku'ye' qa' i'wen na' qi łesa'x na' Dios?—* 41 Ma' qa wenit'ij qhof
ke' ute łit'o'oj. Ha' Jesús qa yejełetspha'm na' wa's, qa yit'ij: —Tata, hit'ij ewetspha'm
qi in łe'wisij qe ł'eku'mij yiju'ł kakha' k'iyinij ewets.* 42 Yakha' tsikfe'ltaxets in ł'eku'mij
yiju'ł na'aj k'iyinij ewets, qa hitłi'ij aka'an qe ta'łets enewe' olots tseqewuk'un, hats'inha
qu' nite' neqekuyi'ik'i in akha' łets'ukinju'.—* 43 In yili'ij aka'an in yit'ij, qa yit'unhetik'i in
iyet: —¡Lázaro, enekik'uifik'i na' ła'ni'!— 44 Qa ka' wa'mtax qa nekfik'i. Ke' łokoyei qa ke'

---

* 11:16 Mr 3:18 * 11:17 Jn 5:28 * 11:18 Mt 23:37 * 11:23 Mr 9:27 * 11:24 Jn 2:4; 6:39; 1P 1:5; 3:3; 2P 3:3; Jud 18 * 11:25 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 6:35; 8:24; Fil 1:21 * 11:26 Jn 6:50; 8:51 * 11:27 Mt 1:17; Ef 5:2; Jn 5:19; 18:37 * 11:29 Mr 1:45 * 11:31 Jn 5:28 * 11:32 Ap 19:10 * 11:33 Sal 51:12 * 11:35 Lc 19:41 * 11:36 Mr 14:44; Jn 5:20 * 11:37 Jn 9:6-7 * 11:38 Mt 27:60; Mr 15:46; Lc 24:2; Jn 20:1 * 11:40 Jn 17:24; Mr 9:23; 1Jn 3:2 * 11:41 Mr 8:6; Ro 1:8; Jn 9:31 * 11:42 Mr 9:37; Jn 1:6

łef'iyei iye wetjuphe'łij ke' penyilots, qa ka' łeju's qa wet-sifinijipji' ka' penyilo ła's. Ha' Jesús qa yit'ij: —Enit'iłijipji' ne' wetjuphełij qa' łeke'ye' qu' nak.—

Wo'taxiikii pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan pa' Jesús.
(Mateo 26:1-5; Marcos 14:1-2; Lucas 22:1-2)

45 Qa aka'an in ta'łets qa olots he' judiol hekhewe' namii qu' ni'wen ke' María, in
yi'wen aka' yaqsiijkii ha' Jesús, ma' qa tek'enets nite' yeqeku' hakha'an.* 46 Qa na'łłe
he' uja'x hekhewe'en qa yamii he' fariseol qa nenfeli'mik'i kakha' yaqsiijkii ha' Jesús.*
47 Ma' qa he' tenek'enhe'yipji' he' pa'il qa he' fariseol iye qa not'axij wetju'ł in uja'xek pe'
week Junta Suprema* qa yit'ijju': —¿Pa'n qu' ineqfenyejeye' inwek? Hakha' jukhew hats
olots pe' yaqsiijkii ham łunyejeyi'iju'ł.* 48 Qe qu' jintewejinłe, qa' week netk'enets hatse'
hakha'an. Ma' qa ne' oq'opheł inetsilets Roma łeiłets qa' nanam qa' niwuł'enhetju' ene' qi
i'nlijtsitjii qa' weeke' iye ha'ne initset qu' niwuł'enhetju'.—* 49 Hakha' ewi'ł hekhewe'en,
łii Caifás, hik hakha' qiji' pa'il łatata kakha' ininqa'pji', qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł ham
łenikfe'li'iłets,* 50 qa nite' i'nji' iye pe'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii in les in łe'wisju' qu'
ewi'łe' pa'qu' jukhewe' qu' nawa'mifi ha'ne witset, qa' hasu'uje' qu' weeke' qu' nanaxju'
ha'ne witset.—* 51 Qa ha' Caifás, qa nite'łe qu' łakha' ye'łe qu' nata'łets in yit'ij aka'an, qe in
qiji' pa'il łatata kakha' ininqa'pji', ma' qa pa' Dios qa tisij qu' nit'ij aka'an qu' aje'eł nenfel
ha' Jesús qu' nawa'mifi ha'ne witset.* 52 Qa nite' ewi'łłe iye ha'ne witset qu' nawa'mifi,
qe wa'mifi iye qu' ewi'ł neni' pe' week łelits pa' Dios pe' mexe yak'estaxkii.* 53 Ma' qa hik
akaa'ijha in ta'łi' ka' nełuji' in wo'oikii pa'qu' łeqfenyejeiyi'ij qu' łeke'ye' qu' nilan ha'
Jesús.* 54 Qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in hats nite' łeke' qu' nijalki'sji'kii qa' week ni'wen he'
judiol. Ma' qa yamii ha' witset łii Efraín meti'm ha' ham i'ni'i'. Qa hikha' mexe i'ni'łi'kii
he' ł'ijatshenhei.* 55 Ma' qa hats k'esiyu'ets kakha' qi łeqe łe'wis nełu ne' judiol łii Pascua.
Qa olots he' pekhel ta'łji'kii namii aje'eł ha' Jerusalén qe qa' aje'eł naqsiijkii pekhewe'
hats jutsiqax qu' naqsiijkii, hats'inha qu' łeke'ye' qu' na'nij ji'teje'm pa' łe'wis nełu łii
Pascua.* 56 Ma' qa teniwohoitaxiikii ha' Jesús, qa yifaakateji' pa'aj pekhewe'en in i'nifi ke'
qi witlijtsitjii, qa yit'ijju': —¿Łekpa' qu' umti'ił? ¿Me qu' nite' nanami'ii ha'ne łe'wis nełu?
—* 57 He' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol hayiits inaqyaji'ijji'ju' pakha' qu'
nenikfe'lets pa'qu' na'ni' ha' Jesús qa' nenfeli'm hats'inha qu' nophe'ł.*

12

Pe' ewi'ł efu łii María qa yatsi'yipji' pa' ewjisii pa' Jesús.
(Mateo 26:6-13; Marcos 14:3-9)

1 Ma' qa ha' Jesús, in mexe ewi'ł tatsai (6) nełutsets qu' namets kakha' łe'wis nełu
Pascua, qa yamii iye ha' Betania. Hikha' łetset ha' Lázaro yiłin ha' Jesús in hats wa'mtax.*
2 Hik hakha'a' qa wanaqsiimiji'kii ka' łaq ha' Jesús. Qa ke' Marta qa yithayiki'iji' ka' łaq,
qa hakha'łe Lázaro qa i'nji'teje'm hekhewe' i'nijupju'kii ha' mesa qa łekufets ha' Jesús.*
3 Ma' qa ke' María qa t'eku'mi' ka' ewjisii yamets trescientos cuarenta (340) gramos ka'
łuk'eji' ta'łets ne'ej najkak łii nardo qa qi iye in inyetax, ma' qa yatsi'yi he' łef'iyei ha'
Jesús qa in yili'ij ma' qa nili'jijju' he' ł'ewkujits yisłatij he' łef'iyei ha' Jesús, qa weekij
ha' łatawe'j ke' wititsi' in ikifi ka' ł'ewjisi' ka' ewjisii.* 4 Ma' qa ha' Judas Iscariote, hik
hakha' iye i'ntaxji'teje'm he' doce (12) ł'ijatshenhei, hik hakha' t'ihinij hatse' ha' Jesús,
qa yit'ij:* 5 —¿Inhats'ek in nite' te'ninei yijat'ij kakha' ewjisii, uja'x yamtaxets pe' qek

* 11:45 Jn 2:23; 12:11 * 11:46 Mr 7:3 * 11:47 Junta Suprema ikji' tenek'enhe'yij qa yejeł iye pa' sehe' Israel, pe' jukhew yamets 71. * 11:47 Mr 13:9 * 11:48 Hch 16:21 * 11:49 Mt 26:3,57; Lc 3:2; Jn 18:13-14,24,28; Hch 4:6; Lv 16:32 * 11:50 Is 53:8; Jn 18:14 * 11:51 2Co 4:10 * 11:52 Lc 1:7 * 11:53 Jn 5:18 * 11:54 Jn 7:1; Mt 3:1; Ap 12:6 * 11:55 Ex 12:11; Mt 23:37 * 11:56 Hch 21:26; Jn 2:23 * 11:57 Mt 2:4 * 12:1 Mr 11:1; Jn 11:43-44 * 12:2 Jn 11:1 * 12:3 Jn 11:2 * 12:4 Mt 26:14; Mr 3:19

łaja'ye' trescientos (300) denarios* ma' qekha netestiitaxij nekhewe' ham yiwq'axine'?—*
6 Qa nite' yit'ij aka'an qu' neł'ilaxets nekhewe' if'iljetsits, qe yit'ij yijat'ij aka'an qe łakha'
ejtenhetsax qa in łakha' iye yaqsi'j kakha' ti'naj ł'astajii, qa hik kakha' ka' ta'łijetsju'kii
kekhewe' yiwu'młekii ł'astayik'i.* 7 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Iwejinłi'ij, qe qa' najilet aje'eł
qu' net'ejuyets pa' nełuji' qu' hayajkati'yik'ui.* 8 Qe enewe' if'iljetsits ham yiwq'axine'
nite' hamitsi'ł ejup week łahatsiyij qu' nanali'ł ejup, qa yakha'łe qa nite' week łahatsiyij
qu' e'tsweni'ł qu' ha'ni'ł ejup.—

Pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il neqek'uyu'uj pa' Lázaro.

9 Ma' qa hekhewe' olotsija judiol in nikfe'lets ha' Jesús in i'ni' ha' Betania, ma' qa namii,
nite' ewi'łłe in neqwenkeyu'uj ha' Jesús qe hakhap iye Lázaro in neqwenkeyu'uj iye, hikha'
yiłin ha' Jesús in hats wa'mtax hakha'an.* 10 Ma' qa hik ta'łijupi' he' tenek'enhe'yij he' pa'il
in yijamti'ets iye pa'qu' łeqfenyejeyi'ij qu' nilan iye ha' Lázaro 11 qe ha' Lázaro hikha' ta'łets
in olots pe' judiol yili'ijju' in tek'entaxets he' pa'il, ma' qa tek'enets nite' yeqeku' ha' Jesús.

Jesús qa yamji'teje'm pa' Jerusalén.
(Mateo 21:1-11; Marcos 11:1-11; Lucas 19:28-40)

12 Qa kakhap nełuikakii, hekhewe' olotsija namii kekhewe' łe'sits nełuts, qa i'ye'ek'ui
ha' Jesús qu' nanametsji'ha ha' Jerusalén. 13 Ma' qa yifekinik'i ke' łesejets he' omhetekui
qa nejelu'ujiju'ł, qa taya'yijipji'kii: —¡Qi'ija in łe'wis! *¡Qi in łe'wis ha'ne namij ka' łii pa'*
Yatsat'ax'inij! *(Sal 118:26)* Hane'en hik
ha'ne pa' qi łatata ene' Israel.—* 14 Ha' Jesús qa yi'wen ha' ewi'ł matikatax ła's mexe ham
i'ni' ipji', ma' qa i'nipji', in ł'anyejeyek kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj:* 15 *—E'nijiweikitek*
witset Sión, jeł qeku'nek na' qi Atata'ał hats nami'ł ei i'nipji' na' matikatax ła's.— *(Zac*
*9:9)** 16 In i'nk'a he' ł'ijatshenhei nite' nikfelik'iha ekewe' wekwek. Qa i'nk'ałe ha' Jesús in
wapiletspha'm iye na' wa's qa yijamti'ik'i ke' we'nika'ajji' pa'aj in hik hakha'ija t'ejuyets
kekhewe'en, qa łekhewel iye t'ejuyets iye hekhewe'en in yaqsiimijkii ke' wekwek.* 17 Qa
hik łunyejei iye hekhewe' yi'wenij ha' Jesús in taya'yetsji' ha' Lázaro ke' łesehekji' qa iła'x
iye in hats wa'mtax, hekhewe'en qa nifelji'ijkii iye aka'an.* 18 Qa hik ta'łijupi' in olotsija
he' nejelu'ujuł ha' Jesús, qe impi'yelij hakha'an in hik hakha' yaqsiijkii aka' ewi'ł ham
łunye'ji'iju'ł. 19 Ma' qa hekhewe' fariseol qa yit'ijju' in tafaakate'yijju': —¿Me hats łi'weni'ł
in ham weju'łi'ij pakha' łijamtitaxiłets? Jeł qeku'ni'łek, hats week itupi'le'ets ene' week
nakha'an.—*

Pe' uja'x griegos wo'oikii pa' Jesús.

20 Qa uja'x hekhewe' griegos i'nji'teje'm hekhewe' olotsija namii qu' niyiinija kekhewe'
łe'sits nełutsji'. 21 Enewe'en qa ikii ha' Felipe, hikha' ta'łiyek ha' witset Betsaida ha' sehe'
Galilea, ma' qa qi in iyinijets: —Jukhew, tseqwenkeyu'taxi'łij pa' Jesús.—* 22 Ha' Felipe qa
ikii ha' Andrés qa nifeli'm, ma' qa ha' Andrés qa ha' Felipe qa nifelii ha' Jesús.* 23 Ha' Jesús
qa yeku'ł, qa yit'ijets: —Hats yamets łahats'ij ha'ne Ła's na' Jukhew qu' napiletspha'm
iye na' wa's.* 24 Yijaa'ija aka' qu' hit'iłij ewets, ne'ej ło' ne'ej trigo in nite' nami'ju' sehe'
qa wa'młeji', qa ham pe'qu' nata'łets hats ewi'łłe, qa in namłi'iju' yijat'ij na'aj sehe', qa
wa'mji', ma' qa olots yijat'ij pe'qu' nata'łets łei.* 25 Pakha' qu' nisu'un pa'qu' łiła'xe' qa'
naqamij hatse', qa pakha'łe qu' nuten pa'qu' łiła'xe' ha'ne sehe' epji', qa' niłin pa'qu'
łiła'xe' qe qa' nejutshenets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 26 Pakha' qu' net'ithayii ye'm, qa'

---

* 12:5 Ewi'ł denario, łajanye'j pa'aj pa'qu' jukhewe' in ewi'ł nełu qu' net'ithayii. * 12:5 Mt 18:28 * 12:6 Jn 10:1
* 12:7 Jn 19:40; Dt 15:11 * 12:9 Jn 21:14 * 12:13 Lv 23:40; Ap 7:9; Mr 11:9; Lc 1:42; Jn 1:49; 10:25; Sal 118:25-26
* 12:14 Lc 13:15 * 12:15 Jn 6:20 * 12:16 Jn 2:22; 14:26 * 12:17 Jn 5:28 * 12:19 Mr 15:6-15; Lc 19:39-44;
Jn 11:47-48; 12:36-43; 19:15 * 12:21 Mt 11:21; 17:22; Mr 3:18; 6:45; 8:22; Lc 9:10; 10:13; Jn 1:44; Col 3:22 * 12:22 Jn
6:8 * 12:23 Mr 2:10 * 12:24 Lc 16:7; 1Co 15:36 * 12:25 Jn 10:28; Lc 6:27; 19:14; Mt 10:39

natsjayan, qa nakha' qu' ha'ni' qa' hik nakhajeek qu' na'ni' pakha' yeq'ithayinenek. Pakha'
qu' net'ithayii ye'm qa na' Tata qa' qi qu' niwqinhetji' pakha'an.—*

Jesús qa nifel qu' natlanhetii hatse'.

27 —Hane'ej pa' yitawe'j qi in hoksi'wen in uł'axi'mkii. ¿Qa pa'n qu' hit'ij? ¿Me hit'ij:
"Tata anamitkitek yiwets pakha' iftsax"? Qa hik ta'łijupi' in tsam qe qa' yijunye'je'kii
aka' iftsaxji'.* 28 Tata, iwqinhetji'ha ka' ii.— Ma' qa nokes pa' ewi'ł wit'ax ta'łiipha'm
na' wa's qa yit'ij: —Hats hiwqinhetji'ha aka' Yii qa' ewi'łij iye qu' hiwqinhetji'ha iye.—
* 29 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' olots i'ni' hakha'a' qa yepi'ye', yit'ijets in ewi'łte' pa' tejen.
Qa hekhewep qa yit'ijetsek in ewi'łte' pa' ángel iyeti'ł. 30 Qa ha' Jesús qa yit'ij: —Pakha'
t'aiji' nite' yakha' qu' net'ejui yiwets, ekheweli'ł t'ejuyi'ł ewets.* 31 Hane'ej hats nam ha'ne
łahats'ij qa ha'ne week sehe' epji' qa' newetjeyumtshenij pa'qu' łunyejeye'. Qa hane'ej
nakha' tenek'enheitaxipji' ha'ne week sehe' epji' qa' netwumhitiifik'i.* 32 Qa yakha', qu'
heyiihinhetiitaxik'uipha'm ha'ne sehe', qa yakha' qa haqsiijkii qu' nonot'ax yiwets ene'
weekji'.—* 33 Qa yi'tłi'ij aka'an hats'inha qa yeqethentaxik'iha pa' łunye'jkii hatse' qu'
nawa'm.* 34 Qa he' jukhew qa yit'ijju': —Tsikfe'litiłets kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj pa'
Cristo in tees tit hame' ene' week łahatsiyij. ¿Qa pa'n łunye'j in łit'ijets: "Ha'ne Ła's
na' Jukhew qa' ne'nenpha'm qa na' wa'm"? ¿Łek pakha' pa' Ła's pa' Jukhew?—* 35 Jesús
qa yit'ij: —Mexe, hats łammi'słe pa' hamik'ui, qa nakha' hik łunye'j na'lkii, qa hats nite'
na'ni'ił etji'teje'mkii. Ijalkisi'łji'kii na' na'lkii in mexe i'ni'ł etji'teje'm, hats'inha qu' nite'
e'nitjułaxi'iłijpha'm na' nookii. Na'aj yijalki'sji'kii na'aj nookii nite' nikfe'lets pa'n ikji'.*
36 In mexe i'ni'ł etji'teje'm na' na'lkii, ek'eni'łets hasu'uj eqeku'uł na' na'lkii, hats'inha
qu' łelitsi'ił ej na' na'lkii.— In yili'ij ekewe'en in yit'ij ha' Jesús qa ik qa wanat'inik'uikii
hekhewe'en.*

Inhats'ek pe' judiol in yeqeku' pa' Jesús.

37 Qa in yemjeetax in hats olotstax ke' yi'wentaxijha in yaqsiijkii ham łunyejeyi'iju'ł,
qa łunye'j ji'ij in yeqeku' hakha'an. 38 Hats'inha qu' nasinik'i kekhewe' yit'ij pa'aj pa'
profeta'ik'i Isaías, in yit'ij: —*Yatsat'axyij, ¿pa'n łii pakha' qu' nite' neqekuyi'ik'i ekewe' jitefeltax?
¿Qa pa'n łii pakha' qu' hats ni'wen in t'ethinhetiitaxij pa' łet'unha'x pa' Yatsat'ax'inij?— (Is 53:1)**
39 Ma' qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' netk'enets, qe pa' Isaias'ik'i yit'ij iye pa'aj: 40 —*Pa'
Dios yit'onji' łotoi pekhewe'en qa yit'unhetje'm iye pe' łatawjets, hats'inha qu' nite' ni'wene' qa nite'
nenikfeli'ik'i iye, ma' qa' nite' netetwek'elaxe' yiwets qa yakha' qa' nite' henłine'ju'.— (Is
6:10)** 41 Ekewe'en yit'ij pa'aj pa' Isaias'ik'i, qe yi'wen pa' qi łesa'x ha' Cristo qa nifelkii iye
pa'aj.* 42 Ła'mek qa łunye'j ji'ij iye in olots hekhewe' tek'enets, nite' yeqeku' hakha'an, qa
i'ntaxji'teje'm iye hekhewe' uja'x tenek'enhei qa nite'łe tetfelij, qe nijiweyiju'ł he' fariseol
qu' nukinik'uifik'i he' łe'lijtsitjiyits.* 43 Qe les yisu'unji' in yiwqinhetji' ene' jukhew, qa
nite' qu' les nisu'un qu' pakha'ye' yijat'ij Dios qu' niwqinhetji' enewe'en.*

Pe' nite' tek'enets pa' Jesús qa' uł'etse'ju' hatse'.

44 Ha' Jesús yit'unhetik'i in yit'ij: —Pakha' qu' nite' nesqeku'ye', nite' yakha' qu' nite'
nesqeku'ye', nakha'łe ts'ukinju' hikna' nite' yeqeku'.* 45 Qa pakha' qu' hats netswen, ma'
qa hats yi'wen na' ts'ukinju'.* 46 Yakha', fetitjii, tsametsju' ha'ne sehe' ipji', hats'inha
qu' weeke' pakha' qu' nite' nesqeku'ye' qa' nite' amane' ji'teje'm na' nookii. 47 Pakha'

---

* 12:26 1Co 3:5; Jn 14:3; 17:24; 2Co 5:8; Fil 1:23; 1Ts 4:17; 1Ti 5:3 * 12:27 Sal 3:7 * 12:28 Jn 5:37; 10:25; 11:4; 17:1; Hch 15:14; Ap 14:1,13; 1P 2:12 * 12:30 Jn 11:42 * 12:31 Lc 4:6; Jn 3:16; 14:30; 16:11; Col 2:15; 1Jn 3:8 * 12:32 Jn 11:51 * 12:33 Jn 18:32 * 12:34 Sal 89:36; Jn 15:4; 1Jn 2:17; Mr 2:10 * 12:35 Sal 36:9; 118:27; Jn 7:28,33; 8:14; 9:4; 12:46; 1Jn 2:8,11; Fil 3:12 * 12:36 Jn 7:33; 1Ts 5:5; Lc 4:30 * 12:38 Mt 1:22; 3:3; 4:14; 12:17; Ex 15:16 * 12:40 Jn 8:59; He 3:8; Is 56:3,6; Mt 18:3; 23:15; Hch 15:3; 28:27; Ro 16:5; 1Ti 3:6; 1P 2:24 * 12:41 Is 6:1-10; Mr 10:37; Jn 17:24 * 12:42 Lc 8:41 * 12:43 Fil 3:19; Lc 9:32; 2Co 3:18; 1Ts 2:4; 2P 3:18 * 12:44 Jn 6:35 * 12:45 Jn 14:9

qu' nepi'ye'taxik'i eke' yi'lijei qa nite'łe tek'enik'i, hane'ej nite' hitani'then, qe nite'
tsamijetsju' qu' hitani'then ha'ne week sehe' ipji', tsametsju' qe qa' henłinju'.* 48 Pakha'
qu' nite' net'eku'me'yiju'ł qa nite' t'eku'miju'ł iye kekhewe' yi'lijei, ma' qa hats na'l
pakha' qu' newetjeyumtshenij hatse', kekhewe' yi'lijei henfeltaxi'ł e'm, hik kekhewe'
qu' netjeyumtshenij hatse' pa' nełuji' qu' hats ł'akathe'ye'łeju' hatse'.* 49 Qe yakha'
nite' henfel pakha' qu' yakha' ye'łe qu' hisu'unłe, nakha'łe Tata hik nakha' ts'ukinju',
hik nakha'łe yit'ij yiwets qu' hit'ij week kekhewe' henfel qa k'inq'ijatshenij iye.* 50 Qa
tsikfe'lets iye pakha' qu' nit'ij na' Tata qu' nanaqsiijkii in ta'łets qu' nanali'ł e'm na'
witiła'x nite' yili'ij. Qa hik ta'łijupi' kekhewe' hit'ij, qa hit'ij in łunyejeyek kekhewe' hats
yit'ij yiwets qu' hit'ij.—*

13

Jesús qa nimpuujinju' pe' łef'iyei pe' ł'ijatshenhei.
(Lucas 7:44)

1 In mexente' tekju' qu' net'ejuyets kakha' łe'wis nełu Pascua,* ha' Jesús nikfe'lets in
hats yamets łahats'ij qu' nakik'ui iye ha'ne sehe' ipji' qa' namii iye pa' Łatata. Łakha'
in yisu'unija hekhewe' yatsat'etsij in mexe i'nipji' ha'ne sehe' qa nite' yili'ij qu' qi qu'
nisu'un yamijii pa' nełuji' qu' hats ł'aka'the' ye'łe hatse'. * 2 In hats nekuyuju' pa'aj,
qa pa' inwo'met hats yenji' łatawe'j ka' Judas, ła's pakha' Simón Iscariote, qu' net'ihinij
ha' Jesús.* 3 Qa ha' Jesús qa nikfe'łłe'ets pa' Łatata in tisij qu' netnek'enhe'yipji' week
ekewe' wekwek, qa nikfe'letsha iye in ta'łiiha pa' Dios qa nikfe'lets iye qu' napiliipha'm
iye pa' i'ni' pa' Dios.* 4 Qa in mente' tektaxju' qa niyik'uipha'm, ma' qa nit'ijji' ka'
juffufuf ł'uihitjii qa t'eku'mi' ka' ewi'ł toalla qa yeqelutsiji'.* 5 Qa yatsiiji'ju' ka' iweli'
ha' k'eeweji' tok'o, ma' qa yapełek qa nimpuujinju' he' łef'iyei he' ł'ijatshenhei qa ha'
yeqelutsiji' toalla qa hikha' qa nili'jijju'. 6 Ma' qa yamets ha' Simón Pedro, hakha'an
qa yit'ij: —Yatsat'axyij, ¿me łenqempuujitsheneyu'taxij ene' yif'iyei?—* 7 Ha' Jesús qa
yeku'ł: —Hane'ej nite' łenikfe'lets aka' haqsiijkii, qa hatse'łu' enikfe'lets.—* 8 Ha' Pedro
qa yit'ij: —¡Nite' yexke'ej qu' impuujin ne' yif'iyei!— Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu' nite'
himpuujine' qa' nite' hik akha'ye' nekhewe' tsatsat'etsij.— 9 Ha' Simón Pedro qa yit'ij: —
Ye'ehe, Yatsat'axyij, qa hasu'uj uja'xe'łe qu' impuujin ne' yif'iyei, qe ene' yikoyei iye qu'
impuujin qa ha'ne yijiła' iye.— 10 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Na'aj hats wempuli'j hats nite'
hamik'ui qu' nempuli'j iye, hats uja'xłe ne'ej łef'iyei qu' nimpulijin qe hats week ham
łejili'ye' na'aj ł'aj. Qa ekheweli'ł hats ham ejiliyi'ił, qa nite'łe e'weeki'łha.— 11 Qe nikfe'lets
kakha' qu' net'ihinij hatse', qa hik ta'łijupi' in yit'ij: —Nite' e'weeki'ł qu' hats ham ejiliyi'ił.
— 12 Ma' qa in hats week yaqhat'etsij in nimpuujinju' he' łef'iyei, qa uyik'ipha'm iye ha'
te'nweipha'm ł'uihitjii, ma' qa i'nijupju' iye ha' mesa, qa yit'ij: —¿Me łenikfe'li'łets aka'
haqsi'ji'ł e'mijkii? 13 Ekheweli'ł łit'iłij yiwets Maestro qa łit'iłij yiwets iye Yatsat'ax'inij, qa
i'woyitsi'łijik'iha, qe yakha' hik aka' yijunye'j. 14 Ehe, in yakha' Yatsat'ax'inij qa Maestro
iye, ma' qa' henimpuujinju' ne' ef'iyeyi'ł, qa ekhewepe'jiiłek iye qu' enimpuujini'łju' ne'
ef'iyeiłi'ił wetju'ł.* 15 Qe yakha' hojo'oł e'mij, hats'inha qu' ekhewepe'jiiłek qu' aqsiiłijkii
aka' hats yeqfenyejeyi'ł ej.* 16 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, ham pa'qu' witqejkunenek'e qu'
nat'anipji' pa'qu' łaqa patune', qa ham iye pa'qu' wit'ukinek'e qu' na' t'anipji' pakha' qu'

---

* 12:47 Lc 6:37; 11:28; 2Ti 1:14; 2P 3:17; Jn 3:17,18; 8:15; Ap 6:10; Hch 16:30; Ef 2:8 * 12:48 Lc 10:16; Jn 2:4; 6:39; 1P 1:5; 3:3; 2P 3:3; Jud 18 * 12:49 Mt 11:27 * 12:50 Jn 5:19,26; 12:25; 14:24; Hch 13:48; 1Jn 2:25 * 13:1 Pascua ikji', łahats'ij pa'aj pe' week judiol in yilan na'aj kots'etax qa yilinij pe' ł'athits pe' łekuwelii pe' łeqejilłe wetju'ł in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe' Egipto, qe qa' naqsi'jij pakha' yilan na'aj ajit wita's. Hik pakha'aj qa ikik'uifik'i pa' Egipto. * 13:1 Jn 1:11; 6:37; 10:18; 12:23; 16:28 * 13:2 Mt 4:1,10; 10:4; Jn 8:44; 12:4; 13:21; Hch 13:10; Mr 3:19 * 13:3 Mt 11:27; 28:18; Jn 8:14,42; 14:12; 16:27,28; 17:2,8,11 * 13:4 Lc 12:37; 19:36 * 13:6 Mt 16:17 * 13:7 Jn 3:11; 7:28; 12:16 * 13:14 1Ti 5:10; 1P 5:5 * 13:15 1Ti 2:8; 1P 2:21

nukin.* 17 Qu' enikfe'li'łik'i aka'an, qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qu' aqsiiłijkii.* 18 Nite' e'weeki'ł
qu' nek'iyeti'ł ek'ui. Yakha' tsikfe'lij nekhewe' hats he'yeku'mi', qa t'ejuiłe'ets aka'an qu'
nafits kekhewe' we'nika'ajji': *"Pakha' yekufetax yemjee qa yetshenyijupha'm pa' łoqok'o qu'
not'otsyit je'mkii, qe hats yejuihife'ej."* *(Sal 41:9)** 19 Hane'ej hats
k'efeli'łi'm aje'eł in mente' yamets aka'an, hats'inha qu' namtaxets qu' łunye'je', qa' nite'
eqeku'yi'iłik'i in yakhaa'ija Cristo.* 20 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu' neneqjunu'uj
pa'qu' yukinek'e, qa yakha'łe in neqjunu'yij. Qa pakha' qu' neneqjunu'yij qa nakha'łe
ts'ukinju' hikna' neqjunu'uj.—*

Jesús qa nifel pakha' wotk'onijkii hatse'.
(Mateo 26:20-25; Marcos 14:17-21; Lucas 22:21-23)

21 In yili'ij in yit'ij aka'an ha' Jesús, ma' qa yoksi'wen in qi in itawje'met, qa yatsa-
thenketija in nifel, qa yit'ij: —Yijaa'ija aka' qu' it'iłij ewets, in na'l na' ewi'ł ekheweli'ł
t'ihinyij hatse'.—* 22 He' ł'ijatshenhei qa yejeł wetju'łkii, qe nite' nikfe'lets pa'n łunye'j
pakha'an. 23 Ha' ewi'ł hekhewe' ł'ijatshenhei, hik hakha' ha' yisu'un ha' Jesús, ewi'ł i'ni'łi'
in teki'łju'.* 24 Ma' qa ha' Simón Pedro qa yit'ijii k'ewk'ew he' łokoyei, qa łokoyeiłe he'
yit'ijii in yit'ijets: —Anfaakanij pa'n łiiyija pakha'an.— 25 Ma' qa to'siyijets ha' Jesús, qa
nifaakanij: —Yatsat'axyij, ¿pa'n łii pakha'an?— 26 Ha' Jesús qa yeku'ł: —Nakha' qu' hetisij
ha'ne qu' hilke'ejji'ju' na' ł'i' pan łapk'as.— Ma' qa yuihinji'ju' ka' pan łapk'as ka' ł'i', qa
tisij ka' Judas ła's pakha' Simón Iscariote.* 27 Ma' qa in hats tuj ka' pan, qa pa' Satanás qa
uiji'teje'm kakha'an. Ha' Jesús qa yit'ijets: —Pakha' łanqaqsijkineyu'ujkii, yape if'elitik'i
qu' aqsiijkii.—* 28 Qa nite'łe ewii'łe' pa'qu' nenikfe'lik'i hekhewe' i'nijup ha' mesa inhats'ek
in yit'ijets aka'an. 29 Qe uja'x hekhewe' yumtitax kakha' Judas in hikka' yaqsi'j ka' ti'naj
i'nji' kekhewe' ł'astai, ha' Jesús qu' nit'ijets: Aqha'yii pekhewe' qu' mexe hamitse' ine'm
qu' net'ejuyets ha'ne łe'wis nełu, i'nłi'i qu' netisij pe'ye' pe' ham yiwq'axine'.* 30 Ma' qa
ka' Judas in hats testi'yij ka' pan łapk'as, qa yenteje'm qa aje'eł niipha'm qa ikfik'i. Hik
aka'aj hats najaleikii.*

Pakha' ewi'ł ink'ayik wenit'ij qu' nanaqsiijkii.

31 Ma' qa in hats ikfik'i ka' Judas, ha' Jesús qa yit'ij: —Hane'ej qu' neniwqinhetji' ha'ne
Ła's na' Jukhew, qa na' Dios qa' neniwqinhetji' iye qu' nata'łets hane'en.* 32 Qa qu' nata'łets
hane'en qu' neniwqinhetji' na' Dios, qa na' Dios qa niwqinhetji'ijji' ek hane'en, qa' aje'eł
qu' niwqinhetji'. 33 Yilits, hats k'esets qu' hats nite' ha'ni'ił etji'teje'm. Ekheweli'ł qa'
mowotaxi'łyiikii. Qa hik łunye'j kakha' hit'ijets he' judiol qa hikka' hit'iłij ewets iye
hane'ej: nite' łeke' qu' eneki'ł nakha' qu' hakji'.* 34 K'ełisiłij hane'ej aka' ewi'ł ink'ayik
wenit'ij qu' nanaqsiijkii: mewet-su'uniłha ekheweli'ł, in yijunye'jek in qi in k'esu'uni'ł
qa hik aka' ejunyejeyi'iłij qu' mewet-su'uni'ł. 35 Qa aka'an qa' hik aka' qu' nata'łets
qu' week nenikfe'letsha in ekheweli'ł k'eyijatshenheyi'ł, ehe, qu' nanali'ł e'm pa'qu'
e'qsu'unkaxitsi'ił wetju'ł.—*

Jesús qa nifel pa' Pedro qu' newelkut'ijkii hatse'.
(Mateo 26:31-35; Marcos 14:27-31; Lucas 22:31-34)

36 Ha' Simón Pedro qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿pa'n łakji' hatse'?— Qa yeku'ł ha' Jesús:
—Hane'ej nite' łeke' qu' atsjayan nakha' qu' hakji', qa' ink'aye'łe hatse' qu' atsjayan.
—* 37 Pedro qa yit'ij: —Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in nite' hane'ej qu' k'ajayan yijat'ij?

---

* 13:16 Jn 15:20 * 13:17 Mt 7:24-25; Lc 6:47; 11:28; Stg 1:22-25 * 13:18 Jn 6:70; Ef 1:4; Mt 1:22; 26:54; Sal 41:9
* 13:19 Jn 3:16; 8:24; 13:19; Mr 11:24; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10; Ex 3:14; Sal 45:8 * 13:20 Jn 5:43; 2Jn 10 * 13:21
Sal 51:12; Jn 15:26; Hch 26:5 * 13:23 Jn 19:26; 20:2; 21:7,20 * 13:26 Sal 41:9; Mr 14:20 * 13:27 Mt 4:1,10; Jn
8:44; Hch 13:10 * 13:29 Mr 3:19; Jn 2:23 * 13:30 Jn 9:4 * 13:31 Mt 26:31-35; Mr 2:10; 14:27-31; Lc 22:31-38; Jn
11:4; 17:1; 1P 2:12; 2Ts 1:12; 1Jn 2:5 * 13:33 Jn 7:33; 8:21-22; 14:2; 16:5 * 13:35 1Co 13:1 * 13:36 Jn 14:2; 16:5

Nite' hetjeyepun inye'jłu' qu' hawa'm efi.—* 38 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me łit'ij yiwets
qu' mawamyifi? Yijaa'ija aka' qu' hit'ij ewets: in nite' ip pa'qu' ta'a'aye' qu' mente'
wetshetk'ewi'łi'ij qu' mewelku'tyijkii.—

14

Jesús wit'ikheyi'j qa jiyamitii pa' Dios.

1 —Hasu'uj itawje'metetsi'ił. Hasu'uj eqeku'uł na' Dios, qa hasu'uj esqeku'uł iye.* 2 Ne'
łetsi' na' Tata olots ne' łatawjets. Qek nite' yijaayi'ija aka'an qekha nite' hit'etaxi'łij ewets.
Qa' hathayinpha'm hatse' qa' haji'let pa'qu' etset'i'ił.* 3 Qu' haktax qa' haji'let pa'qu'
etset'i'ił, qa' hetpilju' iye hatse', ma' qa' k'ekaxi'łpha'm qa' ewi'ł jina'ni' na' ha'ni'.* 4 Hats
łek łenikfe'li'łets nakha' wit'ikheyi'jii nakha' qu' hakji'.—* 5 Ma' qa ha' Tomás qa yit'ijets:
—Yatsat'axyij, qu' nite' netsikfe'li'iłets pa' łakji', ¿qa pa'n łunye'j qu' netsikfe'liłets pa'
wit'ikheyi'j?—* 6 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' yewit'ikheyij, yakha' ye'yijaa'ija, qa yakha'
iye ye'witiła'x. Yakha' yeł'ewi'łłe qu' k'amitiłii na' Tata.* 7 Qu' hats enikfe'li'ł yiwets ma'
qa' hats enikfe'li'łets na' Tata. Hane'ej hats łenikfe'li'łij qa hats łi'weni'łha iye.—* 8 Ha'
Felipe qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ets'ethini'łij pa' Atata, ma' qa' hats nami'łyijju'ha.—
* 9 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Me nite' hats tooxik'i in ha'ni'ł etji'teje'mkii qa menjiit nite'
łenikfe'lyij, Felipe? Pakha' qu' hats netswen ma' qa hats yi'wen na' Tata. ¿Qa pa'n łunye'j
in łit'ij: "Ets'ethini'łij pa' Atata"?* 10 ¿Me łeqeku'uk'i in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa na'
Tata qa i'nji'ij yitji'teje'mha ek? Kekhewe' wi'tlijei hit'iłij ewets nite' yakha'łe qu' nata'ł
yiwets in hit'iłij ewets, qe nakha' Tata hik nakha' i'nyit ji'teje'mha hik nakha'łe yaqsiijkii
kekhewe' qits wit'ithayijkitits.* 11 Hasu'uj esqeku'ułij in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa na'
Tata qa i'nji'ij yitji'teje'mha ek. Qa qu' esqeku'łi'iłij in hit'ij qa kekhewe' haqsiijkii qu'
hik kekhewe'ye' qu' hasu'uj eqeku'ułij aka'an.* 12 Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets, pakha' qu'
nite' nesqeku'ye', qa kekhewe' haqsiijkii qa' naqsi'jiijkiyek pakha'an, qa pekhewepe' iye
les qits qu' naqsiijkii iye, qe hats tsamii hatse' na' Tata.* 13 Qa week pakha' qu' iyini'łets
qu' it'iłij ka' yii, qa' haqsiijkii, hats'inha na' Tata qa' neniwqinhetji'ha qu' nata'łets ha'ne
Ła's.* 14 Pa'qu' łunye'je' qu' iyini'łets qu' it'iłij ka' yii, yakha' qa' haqsiijkii.—*

Jesús qa yiwjutsiqen qu' nenukinju' pa' Espíritu Santo.

15 —Qu' etsu'uni'ł, qa' aqsiiłijkiiha kekhewe' hats hit'ij qu' nanaqsiijkii.* 16 Qa yakha'
qa' nek'iyinets na' Tata, qa nakha'an qa' nenukini'ł ewetsju' qu' nełisi'łij nakhap iye
Eqi'fenkena'x, hats'inha qa' hikna' na'ni'ł ejupkii, nite' yili'ij qu' na'ni'ł ejupkii,* 17 ikji',
nakha' Espíritu ta'łets na' yijaa'ija, hik nakha' ha'ne week sehe' ipji' nite' łeke' qu'
netesti'yij, qe nite' yi'wen qa nite' nikfe'lets iye. Qa ekhewełi'ił qa łenikfe'li'łets qe i'ni'ł
ejup, qa' ink'aye'łe qa' na'ni'ł etji'teje'mha.* 18 Nite' k'ewu'mi'ł qu' hik ejunyejeyi'ił qu'
a'ftiletsi'ił, hetpili'ł ei iye hatse'. 19 Hats nite' toxik'ui qa ha'ne week sehe' ipji' qa' hats nite'
netswene', qa ekheweli'ł qa' e'tsweni'ł iye hatse', qe yakha' yi'ła'x iye hatse' qa ekheweli'ł
qa' i'łiyejiiłek iye hatse'.* 20 Hik pakha' pa' nełuji' hatse' ekheweli'ł qa' enikfee'liłetsha
yakha' in ha'n ji'teje'mha na' Tata, qa ekheweli'ł qa ła'ni'ł yitji'teje'mek, qa yakha' qa'
hanił'et ji'teje'mek.* 21 Pakha' qu' nana'li'm ekewe' hit'ij qu' nanaqsiijkii qa tek'enik'iha

---

* 13:37 1Jn 3:16; Mr 14:31 * 14:1 Jn 14:27; Hch 16:34; 27:25; Ro 4:3,17,24; Ga 3:6; Tit 3:8; Stg 2:23; 1Jn 5:10 * 14:2 Jn 8:21-22; 13:33,36; 16:7 * 14:3 Mr 8:38; Jn 12:26 * 14:4 Jn 7:28; 8:14; 16:5; 1Jn 2:11 * 14:5 Mr 3:18 * 14:6 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24; He 10:20 * 14:7 Mt 11:27; Jn 17:3; 1Jn 2:23; 4:8 * 14:8 Mr 3:18 * 14:9 Jn 5:19,37; 12:45 * 14:10 Jn 5:30,36; 6:28; 10:30; 14:11,20; 1Jn 2:24; 4:17; He 3:9; Ap 15:3 * 14:11 Jn 10:38 * 14:12 Jn 5:20; 6:35; 7:33; 13:1,3; 16:5,10,17,28; 17:11,13; 20:17 * 14:13 Jn 5:19; 11:4; 17:1; 1P 2:12 * 14:14 Jn 10:25; 11:22; 15:6; 16:23-24 * 14:15 1Jn 5:3 * 14:16 Lc 24:49; Jn 14:26; 15:26; 16:7; 1Jn 2:1; Hch 2:33 * 14:17 Jn 1:33; Sal 119:142; 2Ts 2:10; 1Jn 4:4,6 * 14:19 Jn 7:33; 16:16; Fil 1:21 * 14:20 Jn 14:10

iye, pakha'an hik pakha' yijat'ij in tsisu'un. Qa pakha' tsisu'un qa na' Tata qa yisu'unek.
Qa yakha' qa' hisu'un pakha'an qa' hoksi'wenketij in ha'nijupha.—* 22 Qa ha' Judas (nite'
ka' Iscariote) qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿inhats'ek in yuja'xłi'ił qu' k'eweni'ł iye hatse'
qa nite' ha'ne week sehe' ipji'?—* 23 Ha' Jesús qa yeku'ł qa yit'ijets: —Pakha' qu' netsu'un
qa' netk'enik'iha eke' yi'lijei. Qa na' Tata qa' nisu'un pakha'an. Na' Tata qa yakha' qa'
heneki'łetsju' pakha'an qa' ha'ni'ł ji'teje'mha qa' yitsiyi'iłij.* 24 Pakha' qu' nite' netsu'une,
nite' tek'enik'i ke' yi'lijei, qa eke' yi'lijei łepi'ye'ełik'i nite' yakha' qu' yi'lijeye'łe. Na'
Tata hik nakha' łe'lijei, hik nakha' ts'ukinju'.* 25 Ekewe'en wekwek hit'iłij ewets hane'ej
in mexe ha'ni'ł etji'teje'm. 26 Qa nakha'łe Eqi'fenkena'x, nakha' Espíritu Santo, hik nakha'
na' Tata nukinijju' hatse' aka' yiiji', nakha'an qa' nijatsheni'łij week ekewe' wekwek, ma'
qa' enikfe'li'łik'i iye qu' ijamti'iłik'i week kekhewe' hats hit'iłij ewets.* 27 K'ejetiłij na'
wittawjemetsi', k'ełisiłij na' yitawjemetsi', qa nite'łe k'ełisiłij qu' hik łunye'je' pakha'
t'ihintaxij wittawjemetsi'tax ha'ne sehe' ipji'. Hasu'uj itawje'metetsi'ił. Hasu'uj iye
e'nijiwe'yi'ł.* 28 Hats łespiye'e'ł in hit'iłij ewets: "Hak hatse' qa' hetpili'ł ei iye hatse'."
Qu' yijaayi'ija qu' etsu'uni'ł qa' qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in łenikfe'li'łets qu' natsamii na'
Tata, qe łakha' les in qiji' t'anyipji'.* 29 Hane'ej hats k'efeli'łi'm aje'eł in mente' yamets
aka'an, hats'inha qu' namtaxets qu' łunye'je', qa' nite' esqekuyi'ił.* 30 Hats nite' qi
qu' jintafaakateiju' hane'ej, qe hats nam na' tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe'. Yemjeetax
nakha'an in nite' yeqenijantaxyij.* 31 Qa lesłe łe'wis qu' nenikfe'lets ha'ne week sehe' ipji'
in hisu'un na' Tata, ma' qa' haqsiijkii week pakha' hats łunye'j pa' tsiyaji'ijets qu' haqsiijkii.
Yape eniyi'łpha'mkii qinakik'ui ha'ne ju'uni'.—

15

Jesús hik łunye'j ne'ej uwakuk.

1 —Yakha' pe' yijaa'ija uwakuk łetuk, qa na' Tata qa hikna' yejełets.* 2 Week pakha' qu'
ham łeye' enewe' yakjil, qa' ne'nisa'xii. Qa week pakha' qu' netei, qa ne'nisa'xik'i pe'qu'
łakjile'tax iye, hats'inha qu' les olotse' pe'qu' łeye'.* 3 Ekheweli'ł qa hats te'nisa'xik'i
pe' akjitaxi'ł iye, qe ta'łets kekhewe' wi'tlijei k'efeli'łi'm.* 4 E'wisitse'kite'eł yijup, qa
yakha' qa' nite' ye'wisitsi'ił ejup. Hik qu' łunye'je' na'aj ewi'ł łakji' ne'ej uwakuk in nite'
łeke' qu' neteiłe qu' nite' netije'ets pe'qu' łetuk'e, qa hik aka' qu' ejunyejeyi'ił qu' nite'
a'maneyi'ił yijup.* 5 Yakha' pekhe' uwakuk, qa ekheweli'ł qa pekhewe' łakjil pekhe'en.
Pakha' qu' nite' wi'se'yijup, qa yakha' qa' nite' jeek ye'wi'si'ijup pakha'an, pakha'an qa
olots pe'qu' łeye'. Qe qu' i'totsi'ił ye'mets ham pa'qu' łeke'ye' qu' aqsiiłijkii.* 6 Pakha'
qu' nite' amane' yijup, qa' netwumhitiifik'i in łunye'jek na'aj ewi'ł łakji' qe we'nisa'xii
ma' qa yisłax, qa ewi'ł we'neni' qa tewumhitiiji'ju'kii na'aj fe't ma' qa naq'axij fe't.*
7 Qu' a'maneyi'ił yijup, qa ekewe' yi'lijei iye qu' amaneyi'ił etji'teje'm, iyini'łets pa'qu'
isu'uni'ł qa' esti'yi'łij.* 8 Aka' ta'łets qu' neniwqinhetji' na' Tata aka'an, qu' olotse' pe'qu'
eyi'ił, aka'an hik aka' qu' ni'nq'ethinij in ekheweli'ł k'eyijatshenheyi'ł.* 9 In łunye'jek na'
Tata in qi in tsisu'un, qa hik yijunye'j yakha' in qi in k'esu'uni'ł, e'wisitse'kite'ełij yijup
na' yeqsu'unkaxitsi'ł ej.* 10 Qu' ek'eeni'łik'iha kekhewe' hit'ij qu' nanaqsiijkii, ma' qa'
nite' e'wisitsi'iłji' na' yeqsu'unka'x. In yijunye'jek yakha' in heik'enik'iha kekhewe' yit'ij

---

* 14:21 Jn 8:31; 16:27; 1Jn 2:5; Dt 7:12-13 * 14:22 Lc 6:16; Hch 1:13; 10:40-41 * 14:23 Jn 14:2; 1Jn 2:24 * 14:24 Jn 5:19; 7:16; 8:28; 12:49-50 * 14:26 Sal 51:11; Jn 1:33; 2:22; 14:16; 15:26; 16:7,13; Hch 2:4,33; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Lc 24:49; 1Co 2:10; 1Jn 2:27; 2P 1:21 * 14:27 2Ti 1:7 * 14:28 Jn 16:5,10; 10:29; 1Jn 3:20; 4:4 * 14:29 Jn 13:19; 16:4 * 14:30 Mt 4:1; Jn 12:31; Lc 4:6 * 15:1 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24 * 15:2 Mt 3:10; 7:19; 15:13; Lc 3:9; 13:6-9; Jn 15:6; Ro 11:17,22 * 15:3 Sal 24:4; Tit 1:15 * 15:4 Jn 6:56; 8:28; 1Jn 2:5 * 15:5 Stg 3:12; Mr 4:8 * 15:6 Jn 15:2; 2Ts 1:8; 1Ts 1:8; 2P 3:7 * 15:7 Jn 14:14 * 15:8 Jn 11:4; 17:1; 1P 2:12 * 15:9 Col 1:13; 1Jn 5:20; Jud 21

na' Tata qu' nanaqsiijkii, ma' qa nite' ye'wi's ji'teje'm na' qi łeqsu'unka'x.* 11 Ekewe'en
wekwek k'efeli'łi'm, hats'inha qu' hik łunye'je' pa' yisa'xi'mkii pa'qu' isaxitsi'iłi'mkii, qa
pa' isaxitsi'łi'mkii qa' notpoli'ł ej.* 12 Aka' yi'lijei hit'ij qu' aqsiiłijkii, aka'an: "Ekheweli'ł
qi qu' mewet-su'uni'ł, in yijunyejeyi'ł ejek yakha' in qi in k'esu'uni'ł."* 13 Ham pa'qu'
nana'li'm pa'qu' łeqsu'unka'xe' qu' nat'anipji' aka'an: pa'qu' ewi'łe' in wetłisij in wa'mifi
pe'qu' łejuwaikale'.* 14 Ekheweli'ł k'eyijuwaikali'ł qu' aqsiiłijkii pakha' qu' k'ayaji'iłijets.
15 Hats nite' hit'iłij ewets qu' e'witqejkunenheyi'ił, qe na'aj witqejkunenek nite' nikfe'lets
pa'qu' naqsiijkii pa'qu' łaqa patune'. Hit'iłij ewets yijat'ij qu' k'eyijuwaikali'ił, qe yakha'
k'ełisiłij qu' enikfe'li'łets week kekhewe' yit'ij yiwets na' Tata.* 16 Nite' ekhewełi'ił qu'
ku'mi'łyi', yakha'łe in he'yeku'mi'ł eiji'kii, qa he'yekumi'łij eiji'kii qu' ma'ałij hats'inha qu'
nana'l pe'qu' hik łunyejeye' qu' eyi'ił, qa pe'qu' eyi'ił qa hasu'uj qu' hamitse', hats'inha
na' Intata qa' nełisi'łij week pe'qu' iyini'łijets qu' it'iłij ka' yii.* 17 Aka' k'ayaji'iłijets qu'
aqsiiłijkii aka'an: mewet-su'uniłha ekheweli'ł.—

Ha'ne sehe' ipji' yuten pa' Jesús qa pe' tek'enets iye.

18 —Qu' na'napjaxi'ł e'm ha'ne sehe' ipji', qa' menikfeliti'łets in yakha' yojo qu' na'napjax
ye'm.* 19 Qek natsat'etsi'ł ej ha'ne sehe' ipji', qekha nesu'untaxi'ł ha'ne sehe' ipji', in
łunyejeyijek nekhewe' yatsat'etsij in qi in yisu'un. Qa nite'łe yatsat'etsi'ł epji' ha'ne sehe'
ipji', qe yakha' hats he'yeku'mi'ł eiji'kii qa hats nite' ła'ni'ł ji'teje'm ha'ne sehe' ipji', qa hik
ta'łijupi' ha'ne sehe' ipji' in napjaxi'ł e'm.* 20 Maxtayitiłik'i kakha' wi'tlijei hit'iłij ewets:
"Ham pa'qu' witqejkunenek'e qu' nat'anipji' pa'qu' łaqa patune'." Qu' hayawitjaxtii
qa' ekheweljiiłek iye qu' awitjaxti'yi'ł. Qu' net'eku'miju'ł eke' yi'lijei qa' net'ekumjii'ł
ejułek. 21 Week ekewe'en qu' łeqfenyejeyi'ił ej hatse' qe ta'łets in łatsjayani'ł, qe nite'
nikfe'lets nakha' ts'ukinju'.* 22 Qek nite' natsame' qa qek nite' henfeli'imha iye, qekha
nite' noksi'wene'tax pe' łewuł'ets. Qa ha'neł'ij qa hats nite' łeke' qu' nittaxijets qu' nite'
nenikfe'le'ets pe' łewuł'ets.* 23 Pakha' qu' na'napjax ye'm, napjaxi'm iye na' Tata.* 24 Qek
nite' haqsi'ji'imijkii kekhewe' wekwek ham łunyejeyi'iju'ł, qekha nite' noksi'wene'tax
pe' łewuł'ets. Qa ha'neł'ij qa hats yi'wen kekhewe' haqsiijkii, ma' qa napjax ye'm qa
napjaxi'm iye na' Tata.* 25 Qa yaqsi'jłi'ijkii aka'an qe qa' nafits kakha' wi'tlijei we'nika'ajji'
nakha' yit'ijets nekhewe'en qu' łeqe leye': *"Hamtax ta'łi'ijupi' qa napjaxłe ye'm." (Sal
35:19; 69:4)** 26 Qu' nanamtax nakha' Eqi'fenkena'x nakha' qu' he'nukinju' hatse' ta'łets na'
Tata, ikji', nakha' Espíritu ta'łets na' yijaa'ija ta'łii na' Intata, nakha'an qa' hik nakha' qu'
netsfeelija.* 27 Qa ekheweli'ł iye qu' etsfeli'ł, qe łata'łi'łijii in i'nk'aa'ija in ła'ni'ł yijupkii.*

16

1 Henfeli'ł e'm ekewe' wekwek hats'inha qu' hame' pa'qu' ilani'łifi qa' anami'łju'kii.
2 Newumiłik'uifik'i iye hatse' nekhewe' łe'lijtsitjiyits ne' judiol. Qa namłe hatse' nakha'
łahats'ij qa pakha' qu' łunye'je'łe qu' nalani'łju' qa' numtitax qu' hik aka' łunye'je' qu'
net'ithayiyi'mha na' Dios.* 3 Yaqsiijkii hatse' aka'an qe nite' nikfe'lets na' Tata qa nite'
nikfe'l yiwets iye.* 4 K'efeli'łi'm ekewe'en hats'inha qu' namtaxets qu' łunyejeye'kii
ekewe'en, ma' qa' ijamti'iłik'i kekhewe'en in hats k'efeli'łi'm. Qa nite' hayiits qu' henfeli'ł
e'm ekewe' wekwek qe mexe ha'ni'ł etji'teje'm.—*

Pakha' yaqsiijkii pa' Espíritu Santo.

---

* 15:10 Jn 5:19 * 15:11 1Jn 1:4; 2Jn 12 * 15:12 Jn 3:16 * 15:13 Ro 5:8; 1Jn 3:16 * 15:15 Col 3:22 * 15:16 Mt 24:22; Jn 10:25; 11:22; 14:13; 16:23 * 15:18 Lc 6:27; 19:14 * 15:19 Ef 1:4 * 15:21 Mr 13:13; Jn 3:11; 7:28; 10:25; 20:9 * 15:22 Ez 2:5; 3:7; Jn 9:41; Ro 1:20; 2:1; 6:23 * 15:23 Jn 5:23 * 15:24 He 3:9; Ap 15:3; Jn 3:2; 7:31; 5:36; 9:32,41; 10:32,37 * 15:25 Jn 12:38; 13:18; 17:12; 18:9,32; 19:24,36; Sal 69:4 * 15:26 Sal 119:142; Jn 1:33; 14:16,17,26; 16:13; Ro 3:7; 1Jn 4:6 * 15:27 Hch 4:20 * 16:2 Jn 9:22; 12:42; Ex 12:25 * 16:3 Jn 7:28 * 16:4 Jn 14:29; Ap 2:5

5 —Qa ha'nełi'ij qa' hats natsamii nakha' ts'ukinju', qa ham ekheweli'ł pa'qu' nats-
faakanij qu' nit'ij: “¿Pa'n qu' maji'?”* 6 Qe in ta'łets in k'efeli'łi'm ekewe' wekwek, ma'
qa qi in topolij pe' atawjetsi'ł pa' ika'metaxitsi'ł wetju'ł. 7 Qa yijaałi'ija aka' qu' hit'iłij
ewets: in les łe'wis qu' haki'ł ek'ui, qe qu' nite' hake', qa na' Eqi'fenkena'x qa' nite'
nanami'ił ewetsju'. Qa qu' hakłi'ił ek'uipha'm ma' qa' he'nukini'ł ewetsju' hatse'.* 8 Qu'
nanamtax hatse' nakha'an, qa hikna' nikfelitets ha'ne week sehe' ipji' pa' łewuł'ax, qa pa'
wittsathenkeye'j qa qu' newetjeyumtshentax hatse' ene' week. 9 Pa' łewuł'ax ikji', in nite'
tek'en yiwets tseqeku'. 10 Qa pa' wittsathenkeye'j qa ikji', yakha' in hats tsamii na' Tata qa'
hats nite' e'tsweni'ił.* 11 Qa pa' wetjeyumtshen ene' week qa ikji', nakha' tenek'enhe'yipji'
ha'ne sehe' in hats ta'nanhi'yipji' qa hats jutsiqax qu' qi qu' nattanithenhetii hatse'.*
12 Olots kekhewe' wekwek tseqfelenheyu'ułij e'm, qa mexełe nite' e'weju'łi'łiju'ł ha'ne
hane'ej łahats'ij.* 13 Qa nakha'łe Espíritu ta'łets na' yijaa'ija, nakha'an qu' nanamtax
qa' hikna' qu' nijatsheni'ł qa' nikfeliti'łets week pa' yijaa'ija, qe tees qu' niyetij pakha'
qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un, qe iyetij yijat'ij week pakha' qu' nimpi'ye'ej nakha'an, ma'
qa nakha'an qa' nikfeliti'łets pekhewe' wekwek mexe hamitsik'ui łunyejeikii hatse'.*
14 Nakha'an qi qu' netsiwqinhetji' hatse', qe testi'yij hatse' kekhewe' tsatsat'etsij, ma' qa'
nikfeliti'łets. 15 Week nekhewe' na'li'm na' Tata yakha' tsatsat'etsij iye, hik ta'łijupi' in
hit'iłij ewets na' Espíritu Santo qu' netesti'yij hatse' nekhewe' tsatsat'etsij, qa nakha'an
qa' naqsiijkii qu' enikfe'li'łets.—

Pa' ł'ika'metaxitstaxkii pekhewe'en qa' naya'xipji' qu' qi qu' łe'sitsi'imkii.

16 —Hats k'esetsha hats nite' toxik'ui, ekheweli'ł qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ł,
qa ink'aye'łe iye qa' e'tsweni'ł iye. —* 17 Ma' qa he' uja'x hekhewe' ł'ijatshenhei qa
yifaakateji': —¿Pa'n ikji'ha in yit'ij inwets: “hats nite' toxik'ui, ekheweli'ł qa' hats
nite' e'tswene' eku'ni'ł, qa ink'aye'łe iye qa' e'tsweni'ł iye” qa yit'ij iye: “qe yakha'
tsamii hatse' na' Tata”?—* 18 Qa yit'ijju' iye: —¿Pa'n yukinji' in yit'ij inwets: “hats nite'
toxik'ui”? Nite' jinikfe'li'k'uyii pa' iyettaxij.— 19 Ha' Jesús qa hatsłe nikfe'lets hekhewe'en
in naqfaakanheyu'uj, qa yit'ijji'ju': —¿Me łifaakateji'iłji' in hit'ij: “Hats nite' toxik'ui,
ekheweli'ł qa' hats nite' e'tswene' eku'ni'ł, qa' ink'aye'łe qa' e'tsweni'ł iye”? 20 Yijaa'ija
aka' hit'iłij ewets, in ekheweli'ł łapi'łju' hatse', qa' qi iye qu' ika'metetsi'łkii. Qa ha'nełe
sehe' ipji' qa qi'ek qu' łe'sitsi'imkii. Ekheweli'ł ł'ikametetstaxi'łkii hatse', qa' naya'xłi'i
hatse' pakha' ika'metaxitstaxi'łkii na' qi witisa'xi'mkii.* 21 Ne'ej efu in hats k'esik'i qu'
nanqala'x, qa qi in yaats'eji' łekutjii, qe hats yamets pakha' łahats'ij qu' nenekfik'i. Qa
in hatsłe nekfik'i na'aj omeła's, ma' qa hats nitapi'ik'i łaqa'ti'ij, qe ta'łets pakha' qi
łesaxi'mkii in hats neketsfik'i pakha' omeła's ha'ne sehe' ipji'.* 22 Qa hik ejunyejeyi'ł in qi
in ł'ikametetsi'ł wetju'ł qa łaats'e'eł, qa k'ewenłi'ił iye hatse', qa ne' atawjetsi'ł qa' qi qu'
łe'sitsi'imkii, qa ham pa'qu' netka'miłij pakha' qu' esaxitsi'iłi'mkii.* 23 Pakha'an pa' nełuji'
hatse' ham pa'qu' atsfaakani'łij. Yijaa'ija aka' hit'iłij ewets. Na' Tata week qu' nełisi'łij
pa'qu' iyini'łijets qu' it'iłij aka' yii.* 24 Hane'ej mexe nite' ł'iyiniłets pe'ye' qu' it'iłij ka' yii.
Iyini'łets, qa' esti'yi'łij pa'qu' iyini'łets, hats'inha qa' qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkiiha.—*

Jesús qa naxij ha'ne week sehe' epji'.

25 —Ekewe' wekwek in k'iyetij qa hit'iłij'e' kekhewe' hejeyumtshenłi'ijupi'. Qa hatsłe
yamets hatse' nakha' łahats'ij qu' hats nite' hit'i'iłij'e' pe'qu' hejeyumtshenijupi', qe
hats qu' hatsa'thenketik'iha yijat'ij qu' henfeli'ł e'm na' Tata. 26 Hik pakha' pa' nełuji'

* 16:5 Jn 7:33; 8:14,21-22; 13:3,33,36; 14:4-5,28; 16:10,17 * 16:7 Sal 119:142; Jn 14:26 * 16:10 Jn 14:12,28; 16:17 * 16:11 Mt 4:1; 12:41; Jn 5:22; 12:31; 2Ts 1:5; Ap 19:11; Col 2:15; He 2:14 * 16:12 Mr 4:33 * 16:13 Ro 3:7; 1Jn 4:6; 2Ts 2:10; Mt 11:27; Jn 1:17; 5:19; 14:6; 17:10 * 16:16 Jn 7:33; Mr 2:20; 14:19 * 16:17 Jn 14:12; 16:10 * 16:20 Mt 11:17; Lc 7:32; 23:27; Jn 16:6; 2Co 2:2 * 16:21 Ga 4:19; Lc 1:7 * 16:22 Jn 15:11; 20:20 * 16:23 Jn 11:22; 14:13-14; 15:16 * 16:24 Jn 10:25; Mt 7:8; 1Jn 1:4; 2Jn 12

hatse' ma' qa' iyini'łets pe'ye' qa' it'iłij aka' yiiji'. Qa nite' hit'iłij ewets qu' yakha'ye' qu'
nek'iyini'ł e'mets na' Tata qu' net'ekumi'ł eju'ł,* 27 qe na' Tata łakha'ija in qi in nesu'uni'ł,
qe ekheweli'ł łetsu'uni'ł qa nite' łeqeku'ułik'i iye in yakha' hata'łii na' Dios.* 28 In henek
hata'łets na' Tata qa heneketsju' ha'ne sehe'. Qa hane'ej qa' hakik'ui iye ha'ne sehe'
qa' natsamii iye na' Tata.—* 29 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa yit'ijets: —Hayits yijat'ij, hats
yeqet'aaxik'iha ka' łit'ij in ham pa'qu' ejeyumtshenijupi'. 30 Hane'ej hats tsikfe'li'łetsha
in week łenikfe'lets pe' wekwek. Qa nite' hamik'ui iye qu' nafaakan pe'ye' qe hayiits
łenikfe'lets pa'qu' nafaakantaxij. Qa hik ta'łijupi' yekheweli'ł in nite' k'eqeku'ułij in
łatałiiha pa' Dios.—* 31 Ha' Jesús qa yeku'ł: —¿Ye' me hats nite' łeqeku'ułik'i? 32 Ek'en
qeku'ni'łek, na' łahats'ij hats nek, qa hats nam, ekheweli'ł qa anak'esi'łkii. Week ewiłei
ekheweli'ł qu' ilati'łiikii pekhewe' ewhi'wetitsi'ł, ma' qa' yeł'ewiiłe'kii qu' etswu'mi'łi'.
Qa nite'łe yeł'ewi'łkii na' Tata hik nakha' qu' na'nyijup.* 33 Ekewe'en hats week k'efeli'łi'm
hats'inha in łatsjayani'łha qa' nikesimenłekii pe' atawjetsi'ł. Ha'ne sehe' ipji' qi qu' nana'l
pe'qu' aats'e'ełij, qa' yape'enhałe imeheti'łji' qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii, yakha' hats tsaxij ha'ne
week sehe' ipji'.—

17

Jesús qa iyin.

1 Ha' Jesús in yili'ij in yit'ij ekewe' wekwek, qa yejełetspha'm ha'ne wa's, qa yit'ij: —
Tata, hats yamets łahats'ij. Yape iwqinhetji' ha'ne oqwomehe', hats'inha ji'jek ha'ne
oqwomehe' qa' newqinhetji'ijji' ek.* 2 Akha' łetisij ha'ne oqwomehe' na' łet'unha'xipji'
ene' week jukhew qa efuts iye, hats'inha qa' netisij na' witiła'x nite' yili'ij week ne' hats
łetisij.* 3 Ha'ne witiła'x nite' yili'ij, hane'en, qu' nenikfe'l ewets in eł'ewi'łłe in e'yijaa'ija
in o' Dios, qa qu' nenikfe'lets iye ha'ne Jesucristo in hik ha'ne łenukinju'.* 4 Yakha' qi
in k'ewqinhetjiha ha'ne sehe' ipji' qa week haqsiijkii qa tsaqhat'etsij kekhewe' łanyaji'ij
yiwets qu' haqsiijkii. 5 Qa hane'ej, Tata, etsiwqinhetji' qa' je'weeke' qu' jineniwqinhetji',
qa' esłisij kakha' hayiits yuk'eji' in ha'n ejup in mexe ham ha'ne week sehe'.* 6 Yakha'
hikfelit ewets pa'n ejunye'j nekhewe' łesłisij ha'ne sehe' ipji'. Nekhewe'en łantsat'etstaxij
qa łesłisłi'ij, nekhewe'en qa tek'enik'iha eke' e'lijei.* 7 Hane'ej hats nikfe'lets in week eke'
łesłisij in akha' ta'ł ewets. 8 Yakha' henfeli'm ekewe' wi'tlijei łesłisij, ma' qa t'eku'miju'ł,
qa hats nikfe'lets in yijaa'ija in hata'ł ei, qa nite' yeqeku'uk'i iye in akha' łets'ukinju'. *
9 Yakha' k'iyinij ei enewe'en, qa nite' k'iyinij ei ha'ne week sehe' ipji', qe uja'xłe yijat'ij
enewe' hats łesłisij, qe łantsat'etsij.* 10 Qa week nekhewe' tsatsat'etsij, akha' łantsat'etsij
iye. Qa nekhewe' łantsat'etsij qa tsatsat'etsij iye. Qa yakha' qa heyiwqinhetiiji' qe ta'łets
nekhewe'en.* 11 Yakha' hats nite' ha'nipji' ha'ne sehe' ipji', qa nekhewe'łe'en qa mexe
amaneyi'ipji' ha'ne sehe' ipji', qa yakha'łe qa' hats natsam ei. Qi łe'wis Tata, jełinenijetsha
na' łet'unha'x aka' ii, hik aka' łesłisij, hats'inha qa' week ewi'ł pa'qu' łunyejeye', in
injunyejeyek in ewi'ł kakha' injunyejei.* 12 In mexe ha'nijup nekhewe'en ha'ne sehe'
epji', qa qi in hejełetsha hit'iji' aka' iiji', hik aka' łesłisij łet'unha'x ka' ii. Qa ham pa'qu'
ewii'łe' nekhewe'en qu' uł'axe'ju', ewi'łłe nakha' hats ła'słe na' witwuł'eye'jju' qe qa'
nafits kakha' yit'ij kekhewe' hats we'nika'ajji'.* 13 Qa ha'nełi'ij qa' hats natsam ei na' ła'ni',
qa aka'an qa hik aka' henfel in mexe ha'nipji' ha'ne sehe', hats'inha qu' nana'l jii'mek

---

* 16:26 Jn 10:25; 14:16 * 16:27 Jn 6:46; 8:42; 13:3; 14:21; 16:30 * 16:28 Jn 14:12 * 16:30 Mr 2:8; Jn 1:48; 2:24-25; 6:64; 16:27; 21:17 * 16:32 Jn 4:23; 8:16,29 * 17:1 Jn 5:19; 12:28; He 1:2 * 17:2 Fil 3:3; Jn 12:25; Hch 13:48; 1Jn 2:25; Mt 24:22 * 17:3 Jn 1:6; 4:23; 5:38,44; 6:29; Ro 16:27; 1Jn 5:20; Mr 9:37 * 17:5 Mt 11:27; Mr 10:37; Jn 1:1-2; 8:58; 17:24; 1P 5:1; Pr 8:23 * 17:6 Hch 15:14; Ap 14:1; Mt 24:22; Jn 6:37; 8:23,51; 10:25; 13:1; 15:19; 17:14-16; 18:9,36; 1Co 5:10; 1Jn 2:16; 4:5 * 17:8 Jn 4:24; 5:43; 13:31 * 17:9 Ro 9:11 * 17:10 Jn 16:15 * 17:11 Sal 20:6; 1Co 7:14; Pr 18:10; Jn 10:16,30; 11:52; 13:3; 14:12; 17:22; Ga 3:28 * 17:12 2Ti 1:14; Mt 26:54; Sal 41:9; Jn 13:18; 15:25; 19:24,36

nekhewe'en qu' hik łunye'je' na' qi yisa'xi'mkii. 14 Yakha' hats hetisij enewe'en ke' e'lijei,
qa ha'ne sehe' ipji' qa qi in napjaxi'm enewe'en, qe enewe'en nite' yatsat'etsipji' ha'ne
sehe' ipji', in yijunye'jek yakha' in nite' yatsat'axyipji' ha'ne sehe' epji'.* 15 Nite' k'iyinij
ewets enewe'en qu' ilithinik'ui ha'ne sehe' ipji', k'iyinij ewets yijat'ij qu' jełijets nakha'
uł'ax.** 16 Enewe'en nite' yatsat'etsipji' ha'ne sehe' ipji', in yijunye'jek iye yakha' in nite'
yatsat'axyipji' ha'ne sehe' ipji'.* 17 Eqethenfik'iha nakha' yijaa'ija, eke' e'lijei hik ekewe'
nakha' yijaa'ija.* 18 In łunye'jek in łets'ukinetsju' ha'ne sehe' ipji', qa yakha' jeek iye in
hukinijkii enewe'en qu' nakijik'i' ha'ne week sehe' ipji'.* 19 Enewe'en in ta'łets, yakha'
qa he'neni'ha in haqsiijkii week pa'qu' isu'un, hats'inha qa' hatsłe ye'weeki'iłij enewe'en
qu' ne'nenjiiha' ek. 20 Nite' uja'xłe enewe'en qu' nek'iyinij ewets, qe k'iyinij ewets iye
pekhewe' qu' netk'en yiwets iye hatse' qu' nata'łets pe'qu' łe'lijeye' enewe'en, 21 hats'inha
qu' weeke' qu' hik łunyejeye' qu' ewi'łe'. In ejunye'jek akha', Tata, in ła'nyit ji'teje'mha
qa yakha' qa ha'nji'ij etji'teje'mha ek, enewe'en qu' nanji'ij initji'teje'mha ek, hats'inha
ha'ne week sehe' ipji' qu' nite' neqekuyi'ik'i in akha' łets'ukinju'.* 22 Kakha' yisa'x łesłisij
hats hetisij enewe'en, hats'inha qu' hik łunyejeye' qu' ewi'łe', in injunyejeyek in ewi'łija
ka' injunyejei,* 23 aka'an ikji' yakha' ha'nji'teje'm enewe'en qa akha' qa ła'nyit ji'teje'mek,
hats'inha qa' hik łunyejeyi'ija qu' ewi'łe', ma' qa ha'ne week sehe' epji' qa' nenikfe'letsha
in akha' łets'ukinju' qa' nenikfe'letsha iye in qi in łisu'un enewe'en in łunye'jek in qi in
łetsu'un.* 24 Tata, hisu'un enewe' łesłisij qu' na'nyijupkii week pa'qu' ha'ni', hats'inha qu'
ni'wenija nakha' yisa'x, nakha' yisa'x łesłisij, qe qi'ija in hayiits łetsu'un in mexe ham
ha'ne week sehe' ipji'.* 25 Yatsathen Tata, ha'ne week sehe' ipji' in nite' nikfe'l ewets, qa
yakha'łe qa tsikfe'l ewets, qa enewe'en qa nikfe'lets in akha' łets'ukinju'.* 26 Yakha' hikfelit
ewets enewe'en, qa nite' hili'ij qu' hikfelit ewetskii, hats'inha nakha' e'qsu'unka'x, nakha'
łetsit'iji in łetsu'un qa na'nji'ju' enewe'en qa yakha' qa' ha'nji'teje'm iye.—*

18

Jesús qa te'nekumhi'yi' pa'aj.
(Mateo 26:47-56; Marcos 14:43-50; Lucas 22:47-53)

1 Ha' Jesús in yili'ij ekewe'en in iyinijii pa' łatata, ma' qa iki'łkii he' ł'ijatshenhei
qu' namiiteje'm ha' łajaika' ai hakha' kimi'ik'i ł'ikheyi'j na'aj iweli' łii Cedrón, hikha'
i'ni' ha' wit'enekju' najkaket, qa hikha' qa i'ni'łi' ha' Jesús qa he' ł'ijatshenhei. 2 Ka'
Judas, kakha' t'ihinij ha' Jesús, nikfe'lii hakha' najkaket, qe hats olotsij qa i'njiiłi' he'
ł'ijatshenhei.* 3 Ma' qa ka' Judas qa łijts'eyek hekhewe' ewi'ł tup'uje'm (grupo) he'
hik łunyejei oq'ophełinetsilets witeqjełinenheyij ke' qi witlijtsitjii qa hekhewe' uja'x
tenek'enhei judiol, nukin hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye fariseol. Ma'
qa neka'x he' łek'ul qa he' łefetitjiyits qa ke' łaqapjuyititsijup pha'm yenji' ke' najak
(antorchas).* 4 Qa ha' Jesús in hayiits week nikfe'lets kakha' łunye'jkii, qa ikiju'ł, qa
nifaakan: —¿Łekpa' łowo'ołiikii?—* 5 Hekhewe'en qa yeku'ł: —Pa' Jesús, Nazaret łeiłe'.
— Jesús qa yit'ij: —Yakha' inek.— Qa ka' Judas, kakha' t'ihinij ha' Jesús, i'nji'teje'm
hekhewe'en.* 6 Ha' Jesús in yit'ij: —Yakha' inek— qa week t'oqoyik'uikii qa namiju'kii sehe'
hekhewe'en. 7 Ha' Jesús qa ewi'łij iye in nifaakan: —¿Łekpa' łowo'ołiikii?— Hekhewe'en qa
yit'ijju' iye: —Pa' Jesús, Nazaret łeiłe'.— 8 Qa ha' Jesús qa yeku'ł iye, qa yit'ij: —Hats inek
hi'ttaxi'łij ewets yakha' inek. Qu' yakha'ye' pakha' łowo'ołiikii, qa' iwejinłi'ił qu' nakkii

---

* 17:14 Lc 6:22,27; 19:14; Jn 8:23; 15:19; 18:23,36 * 17:15 "Nakha' uł'ax" aka'an in yit'ij qa iyetij pa' Satanás.
* 17:15 2Ts 3:3 * 17:16 Jn 18:36; 1Jn 4:17 * 17:17 Lc 11:2; Sal 119:142; 2Ts 2:10; 1Jn 5:20 * 17:18 1Jn 4:17
* 17:21 Jn 11:52; 17:11; 1Jn 2:24; 5:20 * 17:22 Mr 10:37; Jn 17:24; 1P 5:1,4 * 17:23 1Jn 4:4; Jn 3:16; 12:43; 15:9;
1Co 13:1; 2Ts 2:13 * 17:24 Jn 12:26 * 17:25 Mt 11:27; Lc 10:22 * 17:26 Jn 10:25; 1Jn 4:4 * 18:2 Mr 3:19;
9:31; Mt 10:4; Jn 13:21 * 18:3 Mr 7:3 * 18:4 Jn 16:30 * 18:5 Ex 3:14; Sal 45:8; Jn 8:24

enewe'en.— [9] Aka'an hik aka' łunye'jkii in yafits kakha' hayiits yit'ij ha' Jesús in yit'ij: —
Tata, enewe' łesłisij ham pa'qu' ewii'łe' qu' natsqamij.—* [10] Ma' qa ha' Simón Pedro, hikha'
na'li'm ha' łaqa'tsjikinet, qa nit'ijpha'm qa yifekinij je'm hakha' łeqejkunenek ha' qiji' pa'il
łatata, qa yasinii qa k'itsji' ke' yiya'yik'i te'weiji' łekfi'ik'i, ha' witqejkunenek łii Malco.*
[11] Ha' Jesús qa yit'ijets ha' Pedro: —Ukinik'iju' iye na' łejii na' aqa'tsjikinet. Na' Tata in
tsełisij qu' nek'iyaji' na' qi ek'imiiji', ¿me qa' nite' nek'iya'ye'ji'?—*

Jesús qa wetka'xii pa' pa'i Anás.
(Mateo 26:57-58; Marcos 14:53-54; Lucas 22:54)

[12] Ma' qa hekhewe' ewi'ł tup'uje'm (grupo) he' hik łunyejei oq'opheł inetsilets wite-
qjełinenheyij ke' qi witlijtsitjii, qa hakha' iye yejełijipji' hekhewe'en (comandante) qa
hekhewe' iye tenek'enhei judíos, qa t'eku'mi' ha' Jesús qa yophe'ł. [13] Ma' qa yojo in yeka'xii
ha' Anás, qe hikha' łeqewket ha' Caifás, qiji' pa'il łatata kakha' ininqa'pji'.* [14] Ha' Caifás
hik hakha' yit'ijji'ju' hekhewe' judiol qu' les qu' łe'wise'ju' qu' ewi'łe' pa'qu' jukhew qu'
nawa'mifi ha'ne witset.*

Pedro qa welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:69-70; Marcos 14:66-68; Lucas 22:55-57)

[15] Ha' Simón Pedro yijayanpha'mkii ha' Jesús in wetka'x qa hakhap iye ł'ijatshenek.
Hik ha'ne ha' nikfe'li'ł wetju'ł hakha' qiji' pa'il łatata, qa hik ta'łijupi' in łeke' in
yijayanetsji' ha' Jesús hakha' jofji'ju' ke' łetsi' ha' pa'il łatata.* [16] Qa hakha'łe Pedro qa
amanfik'i ha' łeji'ii. Qa hakha' wit'ijatshenek nikfe'lij ha' qiji' pa'il łatata, qa tepiliifik'i
iye qa tafaakate'yi'ł ke' yejeł ha' łeji' ma' qa yuihinteje'm iye ha' Pedro. [17] Ma' qa ke'
witqejkunenki' yejeł ha' łeji', qa nifaakan ha' Pedro: —¿Me nite' hik akha' ha' ewi'ł
hekhewe' ł'ijatshenhei hakha' jukhew?— Ha' Pedro qa yeku'ł: —Nite'. Nite' yakha'.— [18] In
k'ui qa hekhewe' łeqejkunenhei qa he' witeqjełinenheyij ke' witlijtsitjii qa niłani' ka' łefet
qa t'ałets. Qa ha' Pedro qa ts'ap'a'ajup i'nji'teje'm hekhewe'en t'ałets iye ka' fe't.

Pa' pa'il łatata qa nifaakan pa' Jesús.
(Mateo 26:59-66; Marcos 14:55-64; Lucas 22:66-71)

[19] Ma' qa ha' qiji' pa'il łatata qa nifaakanij ha' Jesús in t'ejuyets hekhewe' ł'ijatshenhei
qa ke' yijatshenij iye.* [20] Ha' Jesús qa yeku'ł: —Yakha' in k'iyet nite' hanat'inijik'uikii
ene' weekji', k'inq'ijatshenjiifi nekhewe' łe'lijtsitjiyits ene' judiol qa k'inq'ijatshenjiifi iye
nekhe' qi witlijtsitjii, hik nakha' łothewet ne' week judiol, qa ham pakha' qu' hit'ij qu'
hanat'inijkii.* [21] ¿Inhats'ek in yakha' in łatsfaakan? Anfaakan yijat'ij hekhewe' tsepi'ye'ej
kekhewe' k'iyetij, hik enewe' nikfe'lets kekhewe' hit'ij.— [22] Ha' Jesús in yit'ij aka'an, ma' qa
ha' ewi'ł hekhewe' witeqjełinenheyij ke' qi witlijtsitjii qa yilanje'm łeju's, qa yit'ij: —¿Me
hik aka' pa' i'nanye'j qu' jinteku'ł ha'ne qiji' pa'il łatata?— [23] Ha' Jesús qa yeku'ł: —Qu'
uł'axe'ju' pa'qu' hit'ij, enfel ye'm pakha' uł'axju' in hit'ij, qa qu' łe'wise'łeju' in k'iyet, ¿qa
inhats'ek in łaslan?—* [24] Ma' qa ha' Anás qa inaqyaji'ij qu' newetka'xii ha' Caifás, qiji' pa'il
łatata, ha' Jesús wo'nophe'ł he' łokoyei.*

Pedro ewi'łij iye in welkut'ijkii pa' Jesús.
(Mateo 26:71-75; Marcos 14:69-72; Lucas 22:58-62)

[25] Ha' Simón Pedro ts'ap'a'ajup ka' fe't, t'ałets, ma' qa titijiti'yijets: —¿Me nite' hik akha'
iye hekhewe' ł'ijatshenhei hakha'an?— Ha' Pedro qa welkut'ijkii, qa yit'ij: —Nite', nite'
yakha'.— [26] Ha' ewi'ł hekhewe' łeqejkunenhei hakha' qiji' pa'il łatata, hik hakha' ha' łejefe
hakha' k'istaxii ke' łekfi' yifekinii ha' Pedro, hakha'an qa yit'ijets iye ha' Pedro: —¿Me

---

* 18:9 Mt 1:22; Jn 17:6,12 * 18:10 Mt 16:17; Lc 6:14; Mr 14:47; He 4:12; 10:32; Lv 16:32 * 18:11 Is 51:22; Jer 49:12; Mt 20:22; 26:39,42; Mr 14:36; Lc 22:42 * 18:13 Lc 3:2; Jn 11:49; 18:24; Hch 4:6; Mt 26:3 * 18:14 Jn 11:50 * 18:15 Lc 6:14 * 18:19 Mt 26:3 * 18:20 Stg 2:2; Hch 21:26 * 18:23 Gn 1:31 * 18:24 Jn 18:13

nite' hik akha' k'eweni' hakha' wit'enekju'ui najkaket, in ijts'ekii hakha'an?— 27 Ha' Pedro
qa ewi'łij iye in welkut'ijkii iye, ma' qa hik aka'aj qa ip pa' ta'a'a'.*

Jesús qa wetka'xii pa' Pilato.
(Mateo 27:1-2,11-14; Marcos 15:1-5; Lucas 23:1-5)

28 Ma' qa wetka'xik'uifik'i iye ha' Jesús ke' łetsi' ha' Caifás, qa wetka'xii ke' wititsi' łii
pretorio, Roma łakha', i'nifi ek hakha' judiol tenek'enhe'yipji' Roma łeiłe' (gobernador).
Mexe leefiju', he' judiol qa nite' uyetsji' ke' wititsi' pretorio, qe tit nuyetsji' ma' titha
hats hik łunyejeye' qu' netjilii in mexe łe'sits pe' nełuts, qa' nite' łeke'ye' qu' na'nij
ji'teje'm pakha' witkujiiji' pe' łe'sits nełuts Pascua.* 29 Qa hik ta'łijupi' ha' gobernador
Pilato in iketsfik'i hekhewe'en, qa yit'ijji'ju': —¿Pa'n łunye'j pa' uł'ax yaqsiijkii ha'ne
jukhew qa łenka'xi'łmet?—* 30 Hekhewe'en qa yeku'ł, qa yit'ijju': —Qu' nite' uł'axe'
ha'ne jukhew qekha nite' henka'xe'taxi'ł ei qu' k'ełisiłij.— 31 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets
iye: —Eka'xi'ł nakha'an qa' it'iłiji' pa' hats ł'anye'j pa' eqe leyi'ł qu' ekhewele'łi'iłij qu'
itanitheni'łij nakha'an pa' yaqsiijkii.— He' judiol qa yeku'ł iye: —Yekheweli'ł in ye'judioli'ł
nite' łenexkeli'łij ye'm qu' hilani'ł pa'qu' jukhewe'.— 32 Aka'an in łunye'jkii qe qa' nafits
kekhewe' łe'lijei ha' Jesús in iyetij qa yeqethenik'iha pa'n qu' ławamhinye'je' hatse'.* 33 Ma'
qa ha' Pilato qa uyifi iye kekhe' wititsi' pretorio, qa taya'yets ha' Jesús, ma' qa wetka'xetsji',
qa yit'ijets: —¿Me hik akha' pakha' qi łatata ene' judiol?—* 34 Ha' Jesús qa yeku'ł: —
¿Me akha'łe qu' it'ij aka'an? ¿Me i'nłi'i qu' nata'łłe'ets qu' nit'ij ewets pekhewepe'
qu' yakha'ye'?— 35 Ha' Pilato qa yeku'ł iye: —¿Ye' me yakha' ye'judio? Ene' ejefets qa
nekhewe' iye tenek'enhe'yij ne' pa'il tsełis ej. ¿Pa'n eqfenye'j ewek pa'aj?— 36 Ha' Jesús
qa yeku'ł: —Na' heinek'enhe'yi' nite' ha'ne sehe' ipji'. Qe qek hik ha'neyi'i' ha'ne sehe'
ipji' na' heinek'enhe'yi', ma' qa nekhewe' tsijayan qekha nawatlantaxyipji', qekha nite'
niwejinetaxij ne' judiol in t'eku'myi'. Qa nite'łe hik ha'ne i'ni'in nakha' heinek'enheiji'.
—* 37 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets: —¿Ye' me akha' e'wittata?— Ha' Jesús qa yeku'ł iye: —
Ł'asiinik'iha ka' łit'ij in yakha' ye'wittata. Qa hik ta'łijupi' in tsekfik'i qa hik ta'łijupi' iye in
tsametsju' ha'ne sehe' ipji', qe qa' henfel na' yijaa'ija. Qa week nekhewe' hats i'nji'teje'm
na' yijaa'ija, qa tek'en yiwets.—* 38 Ha' Pilato qa yit'ij: —¿Pakhana's qu' łunye'je'kii pa'
yijaa'ija?— In yit'ij aka'an, ma' qa uyetsfik'i iye hekhewe' judiol, qa yit'ijji'ju': —Ham
hi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' hakha'an.* 39 Qa na'łłe ka' hayiits eqfenyejeijii'ł ewek
qu' yakha'ye' qu' hiwejinji'ij pa'qu' ewi'łe' wit'ophełik'e' qa yamji'jets ene' łe'sits nełutsji'
Pascua. ¿Me łisu'uni'ł qu' hiwejin ha'ne qi łatata ne' judiol?—* 40 Ma' qa ewi'łij iye in week
tayai wetju'ł, qa yit'ijju': —¡Hasu'uj iwejin nakha'an! Hakha' yijat'ij Barrabás qu' iwejin.—
Ha' Barrabás hikha' qi in uł'ax ejtenhetsax.*

19

Pa' Pilato qa inaqyaji'ij qu' ne'nenji'pha'm pe' cruz pa' Jesús.
(Mateo 27:15-31; Marcos 15:6-20; Lucas 23:13-25)

1 Ma' qa hik ta'łijupi' ha' Pilato qa inaqyaji'ij qu' neteqsilanhetiikii ha' Jesús. 2 Qa
he' oq'ophełinetsilets qa yiftii ke' tii qa yiwataninij ha' Jesús, qa yi'ntaafinij iye ka'
witpalinek'ij penyilo. 3 Hekhewe'en qa ikets, qa yit'ijets: —¡Pakhaaye'łi'ij qu' łunye'je'
ha'ne łatata ne' judiol!— Qa yeqsilanje'mkii łeju's.* 4 Ha' Pilato qa wapiletsfik'i iye he'
jukhew, qa yit'ijji'ju' iye: —Jeł qeku'ni'łek, hane'ej qu' henka'xi'ł ewetsfik'i qa' i'weni'ł
hats'inha qa enikfe'li'łetsha in ham hi'wene' pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' hakha'an.—*

---

* 18:27 Jn 13:38 * 18:28 Mr 15:16 * 18:29 1Ti 5:19; 6:13; Tit 1:6 * 18:32 Jn 12:32-33 * 18:33 Jn 19:21 * 18:36 Mr 1:15; Hch 20:25; 26:16; Jn 8:23; 17:6,14,16; 18:18; Lc 1:2; 1Co 4:1 * 18:37 Jn 1:9; 3:19; 6:14; 9:39; 11:27; 12:46; 15:26; 16:28; 1Ti 1:15; Hch 26:5; Sal 119:142; 2Ts 2:10 * 18:38 Mt 27:37; Mr 15:26; Jn 19:4,6; Hch 13:28; 23:28; 25:18; 28:18 * 18:39 Mt 27:15-26; Mr 15:6-15; Lc 23:13-25 * 18:40 Mr 14:48; 15:7 * 19:3 Mr 1:45 * 19:4 Jn 18:38

5 Ma' qa ha' Jesús qa nekfik'i wenuihinji'ju' łejiła' ke' tii weniftii qa weni'ntaafinij ka'
witpalinek'ij penyilo. Qa ha' Pilato qa yit'ijji'ju': —¡Hane'en hakha' jukhew!—* 6 Ma' qa
in yi'wentax hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il qa hekhewe' iye witeqjełinenheyij ke' qi
łe'lijtsitjii, qa taya'yijipji', qa yit'ijju': —¡Eni'łji'pha'm cruze'! ¡Eni'łji'pha'm cruze'!— Qa
ha' Pilato yit'ij: —Eka'xi'ł qa' eni'łji'pha'm pe'qu' cruze'. Qe yakha' ham hi'wene' pa'qu'
ułł'axe' qu' łunye'je' nakha'an.— 7 He' judiol qa yeku'ł: —Yekheweli'ł na'li'ł ye'm ka' yeqe
leyi'ł, qa kakha' ł'anye'j nakha'an qa hikka' ta'łets in les łe'wis qu' nawa'm, qe yit'ij łetets
in Ła's pa' Dios.—* 8 Ma' qa ha' Pilato in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa les qi'ija in nijiwei.
9 Qa wapilijifi iye ke' wititsi' pretorio qa yit'ijets ha' Jesús: —¿Pa'n łatałji'ha?— Qa hakha'łe
Jesús qa nite' yeku'ł.* 10 Ma' qa ha' Pilato qa yit'ijets: —¿Me nite' łesku'ł? ¿Me nite' łenikfe'l
yiwets in na'l ye'm pa' yit'unha'x in heinek'enhei qa łeke' qu' k'ewejin, qa na'l ye'm iye
pa' yit'unha'xijup qu' nek'inaqyaji'ij qu' enhetiiji'pha'm pe'qu' cruze'?— 11 Ha' Jesús qa
yeku'ł: —Ham pa'qu' et'unha'xe' in ł'enek'enhei qu' nite' nełisi'ij na' Dios. Qa hik ta'łijupi'
pakha' ta'łets in heyestii ej, pakha'an les qi wiikfik'i pa' łewułł'ax.—* 12 Ma' qa hik aka'aj
ha' Pilato qa wo'taxiikii pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' niwejin ha' Jesús. Qa hekhewe'łe judiol qa
taya'yijipji'kii iye, qa yit'ijju': —Qu' iwejin hakha'an ma' qa hats nite' ejuwaika' pa' qiji'
Roma łatata (César). Week pa'qu' naqsi'jłetaxijkii qu' qiye' qu' wittatayi'ij, ma' qa hats
t'ejuyiju'ł pa' qi Roma łatata.— 13 Ma' qa ha' Pilato in yepi'ye' ek'i aka'an, qa inaqyaji'ij qu'
netetkaxetsfik'i ha' Jesús. Ha' Pilato qa i'nipji' ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in hik łunye'j qu'
jueze', i'ni' hakha' ts'eewe'epji' ha' joofji'ju' łanfaakanhe'wet'ij łenqii Utel Yaqamax, ke'
hebreo qa yit'ijek Gabata. 14 Hik kakha' ka' nełuji' watji'letji' ne'ej wekwek qu' net'ejuyets
kakha' łe'wis nełu Pascua, qa hats natsathenju' junu'. Ha' Pilato qa yit'ijji'ju' hekhewe'
judiol: —Hane'en hakha' atata'ał.— 15 Ma' qa taya'yijipji' iye hekhewe'en, qa yit'ijju': —
¡Ilaani'łha! ¡Ilaani'łha! ¡Eni'łji'pha'm cruze'!— Ha' Pilato qa yit'ijji'ju': —¿Me łisu'uni'ł
qu' henji'pha'm pe'qu' cruze' ha'ne qi atata'ał?— Qa he' tenek'enhe'yij he' pa'il qa yeku'ł:
—Yekheweli'ł ham pakhape' iye qu' wittatayi'ił yipji', ewi'łłe pa' qi Roma łatata.— 16 Ma'
qa hik ta'łijupi' ha' Pilato in tisij hekhewe'en, hats'inha qu' ne'nenji'pha'm pe'qu' cruze'.

Jesús qa we'nenji'pha'm pe' cruz.
(Mateo 27:32-44; Marcos 15:21-32; Lucas 23:26-43)

17 Ma' qa wetka'x ha' Jesús. Ha' Jesús qa ikijfik'i in yeka'x ke' łeqe cruz, qa' namijii hakha'
sehe' łenqii witjiła'ak'i łetset, ke' hebreo qa yit'ijek Gólgota.* 18 Ma' qa hik hakha'a' qa
yenji'pha'm ke' cruz, qa wetsjuk iye ke' łenenhefetsji'pha'm ke' cruzits hakha'an, ewi'ł
ka' te'weyij yiya'yik'i qa kakhap qa łefeyi'j te'weyij, ha' Jesús qa łeqewuk'u te'weiji'. 19 Ha'
Pilato yika' iye ka' ewi'ł k'eewe qa yenipji' ke' cruz. Ka' we'nika' yit'ij: —Jesús Nazaret
łeiłe', qi łatata ene' judiol.— 20 Ma' qa olots he' judiol yiyinenik'i ka' we'nika'ajji', qe hakha'
we'neni' in we'nenji'pha'm ke' cruz meti'm ha' witset. Qa ka' łe'nikahat qa we'nika'ajji'
kekhewe' wi'tlijei hebreo, ke' latín qa ke' griego iye.* 21 Qa hik ta'łijupi' he' tenek'enhe'yij
he' łaqa pa'il enewe' judiol, qa yittaxijets ha' Pilato: —Hasu'uj ika'ajji' qu' nit'ij: "Qi łatata
ene' judiol." Ika'ajji' yijat'ij: "Hane'en yit'ij: Yakha' qi łatata ene' judiol."—* 22 Qa ha' Pilato
qa yit'ij: —Pakha' qu' hats hika'ajji', qa hats hika'.— 23 Ma' qa hekhewe' oq'opheł inetsilets
in hats yenji'pha'm ke' łeqe cruz ha' Jesús, qa t'eku'mi' ke' łeqhinatai ma' qa yak'esa'xju'kii
yit'ij cuatsuju' in yak'esa'xju'kii, qa weju'łji' he' ikwetju'ł (4) oq'opheł inetsilets, qa
t'eku'mi' iye ka' te'weiju' yamik'iju' ł'uihitjii, qa kakha' te'weiju' yamik'iju' ł'uihitjii qa
ham łentiłititse', itupi'le'łe in wetłii. 24 Qa hik ta'łijupi' hekhewe' oq'opheł inetsilets
in yit'ijju': —Hasu'uj jitawjaf'itju' hane'en qu' jinawatk'esa'xijju' iye, ju'ukij wetju'ł
yijat'ij qa' jutsiqaxe' pa'qu' nitupilen.— Aka'an in łunye'jkii qe qa' nasinik'iha ka' hats
we'nika'ajji' qu' łunyejeye'kii in yit'ij: —*Wetjeyumtshenij qa watk'esaxijju' ke' yeqhinatai qa*

* 19:5 Lc 19:36; Zac 6:12 * 19:7 Lv 24:16; Jn 5:18; 19:12; 10:33,36; He 1:2 * 19:9 Mr 14:61; 15:16 * 19:11 Jn 15:22; 18:13-14,19-24,28 * 19:17 Lc 9:23; 23:26 * 19:20 He 13:12 * 19:21 Mt 2:2; 27:11,29,37; Mr 15:2,9,12,18,26; Lc 23:3,37-38; Jn 18:33,39; 19:3,19

ikij wetju'ł iye kakha' yeqhinawat.— *(Sal 22:18)* Aka'an hik
aka' yaqsiijkii hekhewe' oq'ophełinetsilets.* 25 Hakha' i'ni' ke' łeqe cruz ha' Jesús, qa metifi
ke' łenene qa ke' łejefeki'łe ke' łenene, qa ke' María łewhe'ye' pa' Cleofas, qa kikhe' iye
María Magdalena (Magdala łeiłeki').* 26 Ma' qa ha' Jesús in yi'wen ke' łenene qa hakha' iye
ł'ijatshenek hikha' qi in yisu'un ts'ap'a'afi iye ke' łeqe cruz, qa yit'ijets ke' łenene: —Efu,
nakha'an ha' oqwomehe'.—* 27 Qa yit'ijetsek iye ha' ł'ijatshenek: —Nekhe'en ke' enene.—
Ma' qa hik aka'aj ta'łi' hakha' ł'ijatshenek qa yejełetsha qa yeka'xii ke' łetsi'.

Jesús qa wa'm pa'aj.
(Mateo 27:45-56; Marcos 15:33-41; Lucas 23:44-49)

28 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, ha' Jesús in hats nikfe'lets in hats week qu' nafits pa' łunye'jkii,
ma' qa qu' hats nafits'ija kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, qa yit'ij: —Ts'iyayu'.—* 29 Na'li'
hakha'a' ke' ewi'ł kamusi łasi' topo'oj ka' wino na'aj etsik'iiji' (vinagre), ma' qa yenji'
ka' ewi'ł tutsi'latax ta'łets ne'ej łii isopo ke' ewi'ł hik łunye'j jupayek (esponja) wenilke'
ijetsju' ka' wino etsik'iiji' ma' qa yilke'ejiipha'm ha' łeji'.* 30 Qa ha' Jesús in hats tu'fij ka'
we'nilke'ejetspha'm wino, qa yit'ij: —¡Hats uja'xłe!— Ma' qa nososjo', qa wa'm.*

Jesús qa t'ilitfik'i pe' ł'athits qa pa' iweli' iye.

31 Ma' qa hekhewe' judiol, kakha' nełuji' in mexe qu' nawatjiletji' pe'qu' wekweke'
t'ejuyets kakha' nełuji' sábado, qa nite' yisu'un qu' amaneye' ji'pha'm pe'qu' witlanheye'
pe'qu' łeqe cruzitse' in yamets kakha' witwapiihijii, qe kakha' witwapiihijii kakha'an
les in qi in yiwqinhetji'ha. Qa hik ta'łijupi' in iyinijets ha' Pilato qu' ninaqyaji'ij
qu' natlanhetiiju' łekumkenetits week hekhewe' we'nenji'pha'm ke' cruzits, ma' qa'
netenit'ijju'.* 32 Ma' qa he' oq'ophełinetsilets qa ikii qa nilanju' ke' łekumkenetitsik'i ka'
yojo qa kakhap iye kekhewe' łenenhefetsji'pha'm ke' cruzits ha' Jesús. 33 Qa in yamtaxets
ha' Jesús, qa yi'wen in hats wa'm, ma' qa nite' nilanju' he' łekumkenetits.* 34 Ła'mek
hakha' ewi'ł he' oq'ophełinetsilets qa ti'jijetspha'm łe'wełi' ka' łeqilkenet leeseji', qa aje'eł
t'ilitfik'i ke' ł'athits qa ka' iweli' iye.* 35 Nakha' yi'wenij ekewe'en qa nifelkii, qa kekhewe'
nifelkii qa yijaalija. Qa nakha'an nikfe'lets iye kekhewe' yit'ij in yijaalija, hats'inha qu'
ekhewele'jiiłek qu' nite' eqeku'yi'iłik'i.* 36 Qe aka'an in łunye'jkii qe qa nafits kekhewe'
hayiits we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *—Nite' ewii'łe' pa'qu' netenepłet pe' łenuts.—* *(Sal 34:20)**
37 Qa kakhap iye we'nika'ajji' qa yit'ijek: *—Yejełijju' hatse' pekhewe'en pakha' łanajkanewe'j.—*
*(Zac 12:10)**

Jesús qa we'nenifi pe' łesehek.
(Mateo 27:57-61; Marcos 15:42-47; Lucas 23:50-56)

38 In hats naxijik'i ekewe' wekwek, ma' qa ha' José, Arimatea łeiłe', hakha'an tek'entaxets
iye ha' Jesús qa nite'łe jumumij qe nijiweyiju'ł hekhewe' judiol. Ha' José qa iyinijets
ha' Pilato qu' netisij qa' neka'x ka' Jesus'ik'i. Ha' Pilato qa łexke'ej qu' neka'x. Ma'
qa ha' José qa ikii ka' Jesus'ik'i qa yeka'x.* 39 Qa hakha' iye Nicodemo, hikha' nekii
ka' ewi'ł naja'x ha' Jesús qu' natfaakate'yi'ł. Neka'x ke' treinta (30) kilos yamets ke'
mirra yetsjiłił ke' áloe.* 40 Ma' qa t'eku'mifi wete'm ka' Jesus'ik'i yijuphe'łji' ka' łe'wis
penyilo qa hatsłe yefulutipji' kekhewe' wanaqfi'j łesejets ewjisii mirra qa ke' áloe, qa in
łeqfenyejeyijek ka' hats łeqfenyejeyij ne' judiol qe yenifi ne'ej łesehek na'aj wa'm.* 41 Ha'
i'ni' in we'nenji'pha'm ke' cruz, meti'm ha' najkaket qa hikha' i'ni' ke' ewi'ł witnimełuk

---

* 19:24 Mt 1:22; 26:54 * 19:25 Mt 1:16; 27:55-56; Mr 15:40-41; Lc 23:26,49 * 19:26 Jn 13:23; 21:7 * 19:28 Lc 12:50; 18:31; 22:37; Jn 19:30; Hch 13:29; He 10:14; 11:40; Sal 22:15; 69:21 * 19:29 Ex 12:22 * 19:30 Lc 12:50; Jn 4:34; 17:4; 19:28; 1Jn 5:8 * 19:31 Jn 19:14; Lc 12:4; 23:26; Mr 2:23; Dt 21:22-23; Jos 8:29; 10:26-27 * 19:33 Ex 12:46; Nm 9:12; Sal 34:20 * 19:34 Zac 12:10; Ap 1:7; Jn 20:20; 1Jn 5:6-9 * 19:35 Jn 1:14-15,34; 21:24 * 19:36 Jn 13:18; 17:12; 19:24; Ex 12:46; Nm 9:12 * 19:37 Sal 34:20 * 19:38 Lc 12:4; Jn 2:21 * 19:39 Jn 3:1-9; 7:50 * 19:40 Jn 2:21; 19:40; 20:5; Mr 14:8

ink'aiki', mexe ham we'neni'ifi. 42 Ma' qa hikke' qa we'nenifi ka' Jesus'ik'i qe les in met, qe
hats k'esets qu' nanaxijik'i kakha' nełu ma' qa' hats namets kakha' ławapiihijii ne' judiol.

20

Jesús qa iła'x iye.
(Mateo 28:1-10; Marcos 16:1-8; Lucas 24:1-12)

1 Ka' yojo nełuji' kakha' semana (domingo) leefiju', ke' María Magdalena mexe nookii
pa'aj in ikii ke' nimełuk. Qa yi'wen pa'aj ke' qi ute in hats tenit'ijji' in łit'otaxij ke'
nimełuk.* 2 Ma' qa wekuma'xii ha' i'ni' ha' Simón Pedro qa hakhap iye ł'ijatshenek, hakha'
qi yisu'un ha' Jesús, qa yit'ijets: —Wetka'xik'uifik'i pa'aj ke' łesehektax ka' Yatsat'ax'inij,
qa nite' tsikfe'li'łets pa'n qu' ne'neni'.—* 3 Ha' Pedro qa hakhap iye ł'ijatshenek qa yeełii
ke' nimełuk. 4 Enewe' wetsjuk wekuma'xii in yejełii. Qa ha' ewi'ł hakha' ł'ijatshenek qa
les in we'niyitiiha qa yojo'ets in yamets ke' nimełuk qa i'nk'ałe nafits'ii ha' Pedro. 5 Qa
t'upi'yijupju' in yejełtaak'iteje'm, qa yi'weniiji' ke' wetjuphe'łtaxji' łe'sits penyilots in
i'ni' hakha'a', qa nite'łe uyetsji'ha.* 6 Ma' qa nafits'ii ha' Simón Pedro, qa uyetsji'ha ke'
nimełuk. Qa yi'wen iye ke' wetjuphe'łtaxji' łe'sits penyilots in i'ni' hakha'a'. 7 Qa ka'
penyilo kakha' wenik'eihinłi'ipji' ka' łeiła', qa nite' ewi'ł i'ni'łi' kekhewe' wetjuphe'łji'
penyilots, qe kakha'an wetpephe'łik'i qa tujtseika' ha' i'ni'.* 8 Ma' qa uyetsji'ek iye hakhap
iye ł'ijatshenek, hakha' nojo'ets in namets ke' nimełuk, ma' qa yi'wen qa nite' yeqeku'. 9 Qe
in i'nk'aa'ija mexe nite' nikfe'ltaxik'iha kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj, ha' Jesús in les
łe'wis qu' iła'xe' iye.* 10 Ma' qa he' ł'ijatshenhei qa wapiliikii iye pe' łetsil.

Jesús qa we'nethinets pe' María Magdalena.
(Marcos 16:9-11)

11 Ke' María Magdalena qi in ipi' hakha' i'nfik'i ke' nimełuk'ii, qa in mexe ip qa
t'upi'yijupju' in yejełifi ke' nimełuk.* 12 Qa yi'wen pa'aj pe' wetsjuk angelits fo' pe'
łeqhinatai, i'nipji' pa'aj kakha' we'nenipji' ka' Jesus'ik'i. Ewi'ł pa' te'weyii ka' t'osiiji' qa
pakhap qa te'weyiyek ka' t'efiiji'.* 13 Pe' angelits qa yithinets pa'aj: —Efu, ¿inhats'ek in
łap?— Kikhe'en qa yeku'ł pa'aj: —Qe wetka'x ka' Yatsat'axyij, qa nite' tsikfe'lets pa'n qu'
ne'neni'.—* 14 In hats yit'ij ekewe'en qa tetwek'elaxtax pa'aj qa yi'wen ha' Jesús in hats
i'ntaxi' pa'aj hakha'a', qa nite'łe nikfe'lij in hik hakha'tax ha' Jesús.* 15 Ha' Jesús qa yit'ijets:
—Efu, ¿inhats'ek in łap? ¿Łekpa' łowotaxiikii?— Kikhe'en qa yumtiłetax qu' hik hakha'ye'
pa' yejeł hakha' najkaket, qa yit'ijets: —Jukhew qu' akha'ye' pakha' yeka'x ka' Jesus'ik'i,
enfel ye'm pa' łekaxji' qa' howo'oikii qa' heka'x.— 16 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —¡María!—
Kikhe'en qa tetwek'elaxetsha pa'aj qa yit'iji' ke' łe'lijei ne' hebreo: —¡Raboni!— (Ikji' yaqa
Maestro.)* 17 Ha' Jesús qa yit'ijets pa'aj: —Etswejin qe mexe nite' haketspha'm qu' natsamii
na' Tata. Yape ma, qa' enfelii hekhewe' hane'ej hats k'injatsij qa' it'ijets aka' yi'lijei:
"Haketspha'm hatse' qa' natsamii na' Tata qa Atata'ał iye, na' yeqe Dios qa eqe Diosi'ł iye
ekheweli'ł."—* 18 Ma' qa ke' María Magdalena qa ikii qa nifeli'm hekhewe' ł'ijatshenhei,
qa yit'ijets: —¡Hats hi'wen ha' Yatsat'ax'inij!— Ma' qa yit'ijets kakha' hats ł'anye'jets pa'aj
hakha'an.* 19 Ma' qa in hats najaleikii kakha' yojo nełuji' ka' semana (domingo), hekhewe'
ł'ijatshenhei qa ewi'ł i'ni' yijanithenji' he' łejil qe nijiwe'yik'uikii hekhewe' judiol. Ha'
Jesús qa we'nethinets qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u he' ł'ijatshenhei qa wetfeli'm, qa yit'ij:
—Łe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ł.—* 20 In yit'ij aka'an qa yethinij he' łokoyei qa ha' łe'wełi'

* 20:1 Hch 20:7; 1Co 16:2; Mr 15:40,46; Jn 5:28; Mt 27:60,66 * 20:2 Lc 6:14; Jn 5:28; 21:7; Hch 10:32 * 20:5 Lc 24:12; Jn 19:40; 20:5-7 * 20:7 Lc 19:20; Jn 11:44; 20:5; Hch 19:12 * 20:9 Mt 26:54; Lc 16:31; 24:46; 18:33; Hch 2:24; 10:41; 13:34; 17:3,31; Mr 9:9-10; 12:25 * 20:11 Jn 5:28 * 20:12 Gn 16:7; Mt 13:49; Hch 5:19; Ap 14:6; Lc 12:4; Jn 2:21 * 20:13 Lc 10:1; 1Co 8:6 * 20:14 Jn 21:4 * 20:16 Mr 4:38; Ef 4:11 * 20:17 Lc 24:51; Jn 3:13; 6:62; 8:42; 14:12; Hch 1:9-11; 2:33-34; 9:30; Ro 10:6; Ef 1:20-21; 4:8; 1P 3:22; Mt 5:16; 11:27; 27:46 * 20:18 Mr 16:10 * 20:19 Lc 24:1; Hch 20:7; 1Co 16:2; Jn 14:27; 16:33

iye. Qa hekhe' ł'ijatshenhei qa qi in łe'sitsi'mkii in yi'wen ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Ha' Jesús
qa ewi'łij iye in yit'ijji'ju' hekhewe'en: —Łe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ł. In łunye'jek na'
Tata in ts'ukinju' qa yakha' qa' k'ukiniłek.—* 22 Qa i'nk'ałe in hats yit'ij ekewe'en, qa
yifuyu ipji', qa yit'ijji'ju': —Na' Espíritu Santo qu' esti'yi'łij.* 23 Pekhewe' qu' iwu'mi'łik'ui
pe'qu' łewuł'etse', qa' hik pekhewe' qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Qa pekhewe' qu'
nite' iwu'mi'iłik'ui pe'qu' łewuł'etse', qa' hik pekhewe' qa' nite' netwumhitiyi'ik'ui pe'
łewuł'ets.—*

Tomás qa inqeku'taxij in iła'x iye pa' Jesús.

24 Ha' Tomás, hikha' i'nji'teje'm he' doce (12) ł'ijatshenhei, łenqii iye Wetsjukji',
hakha'an nite' i'nji'teje'm hekhewe'en in we'nethinets ha' Jesús.* 25 Ma' qa hekhewep,
hekhewe' ł'ijatshenhei, qa yit'ijets hakha'an: —¡Hi'weni'ł ha' Yatsat'ax'inij!— Qa ha'
Tomás qa yit'ij: —Qu' nite' hi'wene' he' łokoyei in watlaniji' ke' kanalifi, qa qu' nite'
huihini'ik'iju' iye ene' yiyaqsi' ka' watlaniji' ke' kanalifil, qa ha'ne yikoi iye qu' nite'
huihinik'iju' ka' łanajkanewe'j ha' łeweł'i'je'm, ma' qa' nite' humtiye' qu' hik hakhayi'ija.
—* 26 Ma' qa tełuuyik'i iye hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) nełutsik'i, qa ewi'ł iye i'ni' he'
ł'ijatshenhei ma' qa hats i'nji'teje'm ha' Tomás. Yijanithenji' iye he' łejil ke' wititsi',
ha' Jesús qa we'nethinets iye, ts'ap'aji'ju' iye łeqewuk'u hekhewe'en qa yit'ijji'ju' iye in
wetfelji'ju': —Łe'sitsi'imkii ne' atawjetsi'ł.— 27 Qa i'nk'ałe qa yit'ijets ha' Tomás: —Te'łun
qu' ikesinenij ene' yikoyei ne' ayaqsi' qa jeełija iye. Te'łunij na' okoi qa' uihinik'iju' ne'
ayaqsii ha'ne yi'weł'i'. Hasu'uj e'qekuna'xe'. Ek'en yijat'ij.—* 28 Qa ha' Tomás qa yit'ij: —
¡Yatsat'axyij qa yeqe Dios iye!— 29 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Qe hats łetswen ma' qa hats nite'
łesqeku', łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' nite' netswenetax qa nite'łe tseqeku'.—*

Inhats'ek in we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.

30 Olots kekhewep iye ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiijkii ha' Jesús, qa he' ł'ijatshenhei qa
yi'weenijha. Kekhewe'en nite' week we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek.* 31 Qa ekewe'en in
we'nika'ajji', qe qa' nite' eqeku'yi'iłik'i ha' Jesús in hik hakha' pa' Cristo, Łaa'sija pa' Dios,
hats'inha qu' nite' eqeku'yi'ił hakha'an ma' qa' nana'li'ł e'm pa'qu' iłaxitsi'ił qu' nata'łets
ka' łiiji'.*

21

Jesús qa we'nethinets pe' uja'x ł'ijatshenhei pa' qi iweli'iiju'.

1 Qa ł'anu'upji' iye ekewe'en, ha' Jesús qa ewi'łij iye in we'nethinets he' ł'ijatshenhei
ha' łotkoyek'iiju' ke' qi kałi' Tiberias.* Qa aka'an kakha' łunye'jkii in we'nethinets
iye:* 2 Witijts'eyek hik aka'aj Simón Pedro, qa ha' Tomás, łenqii iye Wetsjukji', qa ha'
Natanael, Caná de Galilea łeiłe', qa he' łelits ha' Zebedeo qa hekhewep iye wetsjuk
hekhewe' ł'ijatshenhei.* 3 Qa ha' Simón Pedro qa yit'ij: —Qa' mexe heiq'ehemkii.— Qa
hekhewe'en qa yit'ijju': —Ye'ehe qa k'ajayani'ł.— Ma' qa ikkii qa i'nji' ke' witinhitjii
qa najamet teq'ehe'mkiitaxju', ham łeq'ehe'mkinele'.* 4 In hats na'liyukii, ha' Jesús
qa we'nethinets iye i'ni' ha' łotkoyek ke' kałi'. He' ł'ijatshenhei nite' nikfe'lij in hik
hakha'tax ha' Jesús.* 5 Ha' Jesús qa nifaakan: —Omehets, ¿me ham eq'ehemkineli'ił?—
Hekhewe'en qa yeku'ł: —Hamija.— 6 Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Iwu'mi'łii ne' eq'ehemki'ił

---

* 20:20 Lc 24:39-40; Jn 19:34; 20:25-29 * 20:21 Jn 3:17; 13:20; 17:18; He 3:1; Hch 1:2 * 20:22 Gn 2:7; Ez 37:9; Sal 51:11; Jn 1:33; 14:17; 16:7; Hch 2:4; 8:15; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * 20:23 Mt 16:19; 18:18; Jn 9:41 * 20:24 Mr 3:18; Jn 11:16 * 20:25 Sal 22:16; Jn 4:48; 6:64; 20:20; Dt 9:23; Mr 16:11; Lc 22:67; Hch 13:41 * 20:27 Nm 12:7 * 20:29 2Co 5:7; 1P 1:8 * 20:30 Jn 2:11; 21:25; 1Jn 1:4; 2Ti 4:13 * 20:31 Mt 1:17; Hch 18:5; 1Jn 2:22; 3:23; 5:1; Jn 5:19; 10:27; He 1:2 * 21:1 Tiberias łii iye pe' kałi' Galilea. * 21:1 Mr 16:12; Jn 6:1,23; 21:14; 2Co 4:11; 5:10; 1Ti 3:16; He 9:26; 1P 1:10; 1Jn 1:2; 3:5,8 * 21:2 Lc 6:14; Jn 1:45-49; 21:7; Mt 4:21; 10:2; 17:22; 20:20; 26:37; 27:56; Mr 1:19-20; 3:17,18; 10:35; Hch 10:32; 12:2 * 21:3 Lc 5:5 * 21:4 Jn 20:14,19,26

na' łe'niyayiłik'i qa' nana'l pe'qu' eq'ehemkineli'ił.— Ma' qa yijayanij ka' hats yit'ijets.
Ma' qa netsintaxijpha'm ke' łeq'ehemki' nite' yamifi qe topo'oj ke' sehets. 7 Ma' qa hakha'
yisu'un ł'ijatshenek ha' Jesús, qa yit'ijets ha' Pedro: —¡Qete'e' hik nakha' ha' Yatsat'ax'inij!
— In yepi'ye' ek'i aka'an ha' Simón Pedro qa aje'eł teqhinatai, qe nit'ijji' he' łeqhinatai in
mexe t'ithayii, qa t'ilitiiju' aje'eł ha' iweli'.* 8 Qa hekhewepłe ł'ijatshenhei qa amaneiji'
ke' witinhitjii qe hats metiipha'm ha' łotkoyek ke' kałi', cien (100) metros ipłu'uipha'm,
netsinij ke' łeq'ehemki' topo'oj ke' sehets.* 9 In hats yametspha'm ha' ł'isła'wet, ma' qa
t'ilitju'kii qa yi'wen ka' fe't hayiits tujje'm. Qa ewi'ł ka' sehets wo'nosjeyijup qa ka' pan.
10 Ha' Jesús qa yit'ijets: —Enka'xi'ł met pe'ye' ne' eq'ehemkineli'ł sehets.— 11 Ha' Simón
Pedro qa t'ilitji'ju' ke' witinhitjii qa t'eku'mi' ke' witq'ehemki' qa netsinijetspha'm ha'
łotkoyek ke' kałi' topo'oj ke' qits sehets, uja'x yamets ciento cincuenta y tres (153). In
olotstaxji' yemjee qa nite'łe niwjaf'itju' ke' witq'ehemki'.* 12 Ha' Jesús qa yit'ijets: —
Enek eku'ni'ł qu' eki'łju'.— Ham pakha' qu' nite' netjeyepuni'ijets hekhewe' ł'ijatshenhei
qu' nanfaakanij qu' nit'ijets: —¿Łek akha'?— qa hatsłe nikfe'ltaxets in hik hakha' ha'
Yatsat'ax'inij. 13 Ha' Jesús qa iketsha hekhewe'en, qa t'eku'mi' ka' pan qa netisijju', qa
hik łeqfenye'jij iye ka' sehets. 14 Aka'an in łunye'jkii ma' qa hats wetshetk'ewi'łij in
we'nethinetskii he' ł'ijatshenhei in hats iła'x iye.*

Jesús qa nifaakanija pa' Simón Pedro.

15 Ma' qa in hats naq'axju', ha' Jesús qa yit'ijets ha' Simón Pedro: —Simón, ła's ha' Juan,
¿me les qi qu' etsu'unija qa enewe'łe'en qa' nite' les qiye' qu' isu'un?— Ha' Pedro qa yeku'ł:
—Ehe, Yatsat'axyij, akha' łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets: —Aqakinenkii
nekhewe' tsatsat'etsij kots'etets łelits.—* 16 Qa ewi'łij iye in nifaakan ma' qa hats wetsjuk'ij:
—Simón, ła's ha' Juan, ¿me łetsu'unija?— Ha' Pedro qa yeku'ł iye: —Ehe, Yatsat'axyij, akha'
łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Aqakinenkii nekhewe' tsatsat'etsij
kots'etets.—* 17 Ma' qa ewi'łij iye in yit'ijets qa hats wetshetk'ewi'łij in nifaakan: —Simón,
ła's ha' Juan, ¿me łetsu'un?— Ha' Pedro qa hats yitawje'meten qe in hats wetshetk'ewi'łij
in nifaakan qa yi'tłi'ij: —¿Me łetsu'un?— qa yit'ij in yeku'ł: —Yatsat'axyij, akha' week
łenikfe'lets. Łenikfe'lets in k'esu'un.— Ha' Jesús qa yit'ijets iye: —Aqakinenkii nekhewe'
tsatsat'etsij kots'etets.* 18 Yijaa'ija aka' hit'ij ewets, in mexe e'jutjana'x qa akha'łe in
łanaqsi'j qa łakji' iye na'aj łe'nikheyuji'. Qa qu' a'ława'ma'xe'tax qa' etshenłepha'm
ne' okoyei qu' it'ij k'eewe qa' tujtseika'ye' pa'qu' neqhinatanin qa' neka'xji' iye pakha'
qu' nite' e'nikheyuye'taxji'.— 19 Aka'an in yit'ijets ha' Jesús qa hats yiwjutsiqentaxi'mha
pa'qu' ławamhinye'je' hatse' ha' Pedro qu' nata'łets qu' niwqinhetji'ha pa' Dios. Ma' qa
yit'ijets: —¡Atsjayan!—* 20 Ha' Pedro in tetwek'elaxtax, qa yi'wen in nijayanpha'mkii ha'
qi yisu'un ł'ijatshenek ha' Jesús. Hik hakha' ewi'ł i'ni'łi' in tekju' qa hikha' nifaakanij
iye in yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿łek pakha' pa' t'ihin ej hatse'?—* 21 Ha' Pedro in yi'wen
hakha'an, qa yit'ijets ha' Jesús: —Yatsat'axyij qa hane'en, ¿pa'n qu' łunye'je'kiyek hatse'?
— 22 Qa ha' Jesús qa yit'ijets: —Yakha' qu' hisu'un qu' nite' nawa'me' nakha'an qa' namijii
qu' hetpiltaxju' iye, nite' akha' qu' enikfe'lets aka'an. Akha' atsjayan yijat'ij.— 23 Qa
hik ta'łijupi' hekhewe' tek'enets in i'ye'ej wetju'ł hakha' ł'ijatshenek in tees tit nawa'm.
Qa ha' Jesús nite'łe yit'ijets qu' nite' nawa'me'. Aka'łe qe yit'ij: —Yakha' qu' hisu'un
qu' nite' nawa'me' qa' namijii qu' hetpiltaxju' iye, nite' akha' qu' enikfe'lets aka'an.—
24 Hik ha'ne ha'ne ł'ijatshenek yi'wen qa yepi'ye' iye ekewe' wekwek qa yika'ajji', ma' qa
jinikfe'letsha iye ekewe' yika'ajji' in yijaalija. 25 Ha' Jesús olots iye ke' yaqsiijkii wekwek, qu'

---

* 21:7 Lc 10:1; 1Co 8:6 * 21:8 Lc 12:25; Mr 3:9; Jn 6:22-24 * 21:11 Lc 5:4-10 * 21:14 Jn 20:19,26; 21:1; 2Co 4:11; 1Jn 1:2 * 21:15 Mt 8:30,33; Mr 5:11,14; Lc 8:32,34; 15:15; Jn 21:17; Ap 5:6 * 21:16 Lc 6:35; 10:27; Ap 12:11; 1P 5:2; Mt 7:15; Jn 10:11 * 21:17 Mr 14:44; Jn 5:20; 16:30; 21:15; 2Co 2:2 * 21:19 2P 1:14; Jn 1:43; 8:12; 10:27; 11:4; 17:1; 1P 2:12 * 21:20 Jn 13:21,23-25; 21:7

week ne'nika'ajji' ke' week, yakha' humti qu' nite' newejuɬi'ipji' ha'ne sehe' epji' pe'qu' witfaakanheye' qu' ne'nika'ajji'.*

* 21:25 Jn 20:30

HECHOS

Lucas qa wenq'ika'ai pa' Teófilo.

1 Ka' yojo yifaakanek, waika' Teófilo, hika' e'm ke' week łeqfenyejeyij pa'aj pa' Jesús
in i'nk'a yaqsiijkii ke' ham łunyejeyi'iju'ł qa ke' i'nq'ijatshenij iye* 2 qa yamijii in
tenilesi'yiju'ł na' wa'sji'. In mente' yamii na' wa's, qa pa' Espíritu Santo qa hikpa' ta'łets
pa'aj pa' Jesús in nifeli'm pakha' qu' naqsiijkii hekhewe' apóstoles t'eku'miiji'kii pa'aj.* 3 In
naxijik'i pa' qi in yaats'e'ej qa in wa'm iye, qa łakha'ija in we'nethinetskii pa'aj hekhewe'
apóstoles, qa yethinijkii kekhewe' olots jutsiqetsij in hats iła'x iye, qa yamijets cuarenta
(40) nełuts in we'nethinetskii qa nifeli'm pe' wekwek t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios.*
4 Pa' Jesús in mexe i'nji'teje'm pa'aj he' apóstoles, qa yit'ijets: —Hasu'uj ma eku'ni'łik'ui
na' Jerusalén, o'notki eku'ni'łets yijat'ij qu' nafits kakha' hats yiwjutsiqen na' Tata, hikka'
yakha' hats k'efeli'łi'm,* 5 qe ka' Juan Bautista wenqimpuujinji' na'aj iweli', qa ekhewełi'ił
qa' mempuliji'łji' ek na' Espíritu Santo, hats nite' toxik'ui.—* 6 Ma' qa pe' not'axi'ł wetju'ł
pa'aj apóstoles qa nifaakan, qa yit'ijets: —Yatsat'axyij, ¿me hats yamets hane'ej łahats'ij
qu' iwu'mfik'i pe' romano tenek'enhe'yij na' Israel łeqe sehe'?— 7 Pa' Jesús qa yeku'ł pa'aj:
—Nite' ekheweli'ł qu' enikfe'li'łets pekhewe' nełutsji' hatse' qa pekhewe' łahatsiyij iye, na'
Tata hats yaji'letju' yit'iji' nakha' łet'unha'x in qi in tenek'enhei.* 8 Qa ł'estiiłi'iłij hatse'
pe'qu' et'unhaxitsi'ił qu' nanam na' Espíritu Santo qa' na'ni'ł epji', ma' qa' etsfeli'łi' ha'ne
Jerusaleni' qa week na' sehe' Judea qa na' Samaria, qa amłi'iłijii pekhewe' totsii witsetits
ha'ne sehe' ipji'.—*

Jesús qa wapiletspha'm na' wa's.

9 In yili'ij in yit'ij pa'aj ekewe' wekwek, qa he' apóstoles in mexe yejełtaxju' pa'aj qa
ts'eejpha'm pa'aj in ikpha'm, qa uiji'teje'm pe' ewi'ł wasi' ma' qa hats nite' na'l. 10 In mexe
yejełtaxiikii pa'aj hekhewe'en na' wa'sji' ha' Jesús in ikpha'm, qa łunye'jkii pa'aj in hats
i'nijup hekhewe'en pe' wetsjuk jukhew fo' pe' łeqhinatai.* 11 Pekhewe'en qa yit'ijji'ju':
—Jukhew, Galilea łeiłets, ¿inhats'ek in łejełiłik'ipha'm na' wa'sji'? Ha'ne Jesús i'ntaxi'ł
etji'teje'm qa hats wetka'xetspha'm na' wa's, hik ha'ne tepilju' iye hatse' qa' hik łunye'je'
iye in łi'weni'ł in ikpha'm.—*

Matías qa tełiikatiiji' qu' naya'xi' pa' łetse'ttax pa' Judas'ik'i.

12 Ma' qa tepilik'uikii iye ke' utek łii Olivos, qa tepilets iye ha' Jerusalén, ipłu'umets ewi'ł
kilómetro qe hik ł'a'j na'aj łenexke'ej pa'aj qu' jintajalki'sji' na'aj witwapiihijiiji' (sábado).
13 In hats uiji'teje'mkii pa'aj ha' witset qa iketspha'mkii pa' toxpha'm pe' wititsi' hikpa'
łewhi'wet'ijkii pa'aj ha' Pedro, ha' Juan, ha' Jacobo (Santiago) qa ha' Andrés, ha' Felipe qa
ha' Tomás, ha' Bartolomé qa ha' Mateo, ha' Jacobo (Santiago), ła's pa' Alfeo, ha' Simón
łenqii iye Zelote (cananista) qa ha' Judas, ła's pakha' łii iye Jacobo (Santiago).* 14 Week
enewe'en ewi'ł we'neniji'ha pa'aj, qa iyiinjiija iye, weekji' pekhewe' efuts iye, qa kikhe'
iye María łenene pa' Jesús, qa hekhewe' iye łek'injats.* 15 Hik pakha'aj pe' nełutsji', ha'
Pedro qa ts'ap'aji'ju' pa'aj łeqewuk'u pekhewe' tek'enets pa' Jesús, uja'x yamets pa'aj
in week pekhewe' not'ax wetju'ł ciento veinte (120), qa yit'ijji'ju' pa'aj: 16 —Yejefets,
hatsłe ł'anye'j pa'aj qa lesłe łe'wis qu' nafits kekhewe' hats we'nika'ajji' pa'aj łe'lijei pa'
David'ik'i yitijinenij pa'aj pa' Espíritu Santo. Qa nifel pa'aj in t'ejuyets ka' Judas'ik'i, hikka'

---

* 1:1 Lc 1:3; 24:19 * 1:2 Mt 28:19-20; Lc 24:47; Jn 20:21 * 1:3 Mt 28:17; Mr 16:14; Lc 24:34,36; Jn 20:19; 1Co 15:5-7 * 1:4 Lc 24:49; Jn 14:1; Hch 2:33 * 1:5 Jl 3:18; Mt 3:11; Hch 11:16 * 1:7 Mt 24:36; Mr 13:32; 1Ts 5:1 * 1:8 Lc 24:48; Hch 2:1,4; 4:33; 8:1,14; 13:47 * 1:10 Mt 28:13; Mr 16:5; Lc 24:4; Jn 20:12 * 1:11 Mt 16:27; Hch 2:7; 1Ts 1:10; 2Ts 1:10 * 1:13 Hch 9:37,39; 20:8; Mt 10:2-4; Mr 3:16-19; Lc 6:14-16 * 1:14 Hch 2:46; 4:24; 5:12; 7; 15:25; Ro 12:12; 15:6; Mt 12:46; Lc 23:49,55; Col 4:2

nojo'ok'oyii hekhewe' t'eku'mi' qa yophe'ł ha' Jesús.* 17 Qe ka' Judas'ik'i kakha'an week
heinekumhiitaxiłiiji' qa na'ltax pa' testiitaxij aka' wit'ithayijkit.* 18 Kakha'an, pekhewe'
łajal pa' łewuł'ax qa yamitiju'ł pa' ewi'ł sehe', qa namiiju' pa'aj qa tike'ł je'm pa'aj ke'
łekutjiyik'i qa lasasfik'ikii pe' łajatayik'i.* 19 In nikfe'lets pa'aj aka'an pe' week Jerusalén
łeiłets qa łeqiyij ha' sehe' kekhewe' łe'lijei yit'ij Acéldama, ikji' wit'athits łetset. 20 Qe
nakha' witfaakanek Intata łe'lijei Salmos, we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *"Ham pa'qu' na'ni'
hatse' pakha' łetset. Hasu'uj pa'qu' na'ni' pakha'an." (Sal 69:25)* Qa yit'ij iye: *"Naya'xi' pakhape'
pakha' ł'ithayijki'ttax." (Sal 109:8)* 21 Qa hik ta'łijupi', in les łe'wis hekhewe' jukhew,
hekhewe' tsijayaniłik'ikii eke' week łahatsiyij in mexe i'n'init ji'teje'm ha' Yatsat'ax'inij
Jesús, 22 hekhewe' ta'łijii in i'nk'a yimpuujin ka' Juan'ik'i hakha'an, qa yamłi'ijii in in hats
ikii na' wa's, pakha' qu' ewi'łe' qu' na'n initji'teje'm iye qa' nenfel iye in iła'x iye ha' Jesús.
—* 23 Ma' qa taya'yiiji' pe' wetsjuk jukhew, hakha' José łii Barsabás qa hik hakha' iye łii Justo
qa ha' Matías.* 24 Ma' qa iyin, qa yit'ijju': —Yatsat'axyij, akha' in łenikfe'lets yijat'ij pe'
łatawjets ene' weekji', ets'ethini'łij wat'ij pa'n łii pakha' qu' hayiits ku'miiji' pa'aj enewe'
wetsjuk jukhew,* 25 hats'inha qu' naya'xi' qa' nithayiki aka' wit'ithayijkit qu' apostoli'ij
iye, hik aka' ka' Judas'ik'i yiwu'mi' qe qa' namii pakha' weju'łij qu' namii.—* 26 Ma' qa ikij
wetju'ł, qa t'an pa'aj ha' Matías. Ma' qa i'nji'teje'm he' once (11) apóstoles. Ma' qa hats
doce (12) iye.*

2

Pa' Espíritu Santo qa te'nilitju' pa'aj.

1 In yamets pa'aj pakha' łe'wis nełu łii Pentecostés,* qa week pekhewe' tek'enik'i ke'
Jesús łe'lijei qa ewi'ł pa' i'ni' pa'aj.* 2 Ma' qa aje'eł pa'aj yepi'ye' pa' nokes hik łunye'j na'aj
qi t'unik'i ta'łiipha'm na' wa's, qa weekij pa'aj pe' wititsi'ifi pakha' i'niju'kii.* 3 Ma' qa
laxaji' pa'aj pe' hik łunyejeitax fetei. Ma' qa yak'eskii qa week i'nipji' łesinjel pekhewe'
jukhew qa pe' efuts iye. 4 Qa week topolij pa' Espíritu Santo, ma' qa yapełek pa'aj in
yit'ij pekhewep witlijeikal, pekhewe' tisij pa' Espíritu Santo qu' nit'ij qa yit'ij.* 5 Qa na'l
pekhewe' i'ni'kii ha' Jerusalén judiol, yijayan pa' Intata, ta'łiikii pe' week witsetits ha'ne
week sehe' ipji'.* 6 In nokes pa'aj pa' kimiim, ma' qa pe' olots jukhew qa efuts iye qa not'axii
pa'aj, pekhewe'en qa qhel qhelłi'ij wetju'ł pa'qu' numti, qe week ewiłei pekhewe'en
in yepi'ye' ej in yit'ij pe' łe'lijeiłe wetju'ł in jukhewiikal. 7 Qa qi in yitjułaxijpha'mkii,
qa yit'ijju': —Jeł qeku'ni'łju' ek, ¿me nite' week Galilea łeiłets enewe' iyetju'?* 8 ¿Pa'n
łunye'j in week ewiłei inekhewel in jitepi'ye'ej in yit'ij ekewe' i'nlijeyija ekewe' jinekijfik'i?
9 Inekhewel na'l ne' ta'łii pa' Partia, ne' ta'łii pa' Media, ne' ta'łii pa' Elam, ne' ta'łii pa'
Mesopotamia qa ene' Judea łeiłets, qa ne' ta'łii pa' Capadocia, ne' ta'łii pa' Ponto, ne'
ta'łii pa' Asia,* 10 ne' ta'łii pa' Frigia, ne' ta'łii pa' Panfilia, ne' ta'łii pa' Egipto, ne' ta'łii
pa' Libia ipłuli'ł wetju'ł pa' Cirene, ne' ta'łii pa' Roma nekhewe' judiolija qa nekhewe'
t'eku'młi'i' ka' łunyejei ne' judiol,* 11 ne' ta'łii pa' Creta qa ne' ta'łii pa' Arabia. Week
inekhewel jitepi'ye'ej in iyetij pe' wekwek ham łunyejeyi'iju'ł łaqsijiyijkii pa' Dios yit'ij
ekewe' i'nlijeyija.— 12 Week yitjułaxijpha'mkii qa qhel qhelłi'ij wetju'ł pa'qu' numti, ma'
qa watfaakanijju': —¿Pa'n qu' naakji'ha aka'an?— 13 Qa pekhewepłe qa yawitjitaxiji' ek
łe'lijei qa yit'ijju': —Yek'uwetłeju' nekhewe'en.—*

---

* 1:16 Lc 22:37,47; 24:44; Jn 13:18; 18:3 * 1:17 Jn 6:71; Hch 20:24; 21:19 * 1:18 Mt 26:14-15; 27:5,7-8 * 1:22 Mr 1:4; Hch 2:31; 4:2; 17:18; 23:6; 24:15; 26:23 * 1:23 Hch 15:22; 18:7 * 1:24 Hch 6:6; 13:3; 15:8; 1S 16:7; Jer 17:10; Ap 2:23 * 1:25 Ro 1:5; 1Co 9:2; Ga 1:7-8 * 1:26 Mt 27:35; Mr 15:24; Lc 23:34; Jn 19:24; Hch 8:21; 26:18; Col 1:12; 1P 5:3 * 2:1 Pentecostés ikji' judiol łeqe łe'wis nełu qa t'ejuyets in ink'a nit'ijji' pa' ininqa'pji' pe' łeqei trigo foji'ij. * 2:1 Lv 23:15; Hch 1:14; 20:16 * 2:2 1R 19:11; Job 38:1; Ez 1:4; Hch 4:31; 16:26 * 2:4 Hch 4:31; 13:52; Mr 16:17; 1Co 12:10 * 2:5 Mt 28:19; Ro 1:5; Ga 1:16 * 2:7 Hch 1:11; 2:12 * 2:9 Gn 14:9; 2R 17:6 * 2:10 Mt 23:15; Hch 13:13; 15:38; 16:6,21; 18:23 * 2:13 Hch 17:32; 1Co 14:23

Pa' Pedro qa iyet.

14 Ma' qa ha' Pedro qa ts'ap'a qa week iye hekhewe' once (11), qa yit'unhetik'i, qa
yit'ijji'ju': —Jukhew, Judea łeiłets qa week iye ene' Jerusalén łeiłets, menikfeliti'łetsha
aka'an qa' ek'eni'łik'iha iye aka' qu' hit'ij, 15 qe enewe'en nite' yek'uwetju' in łumtitaxi'ł
qu' nek'uwetju', qe mexe hanee'ij juufik'ipha'm ne' junu', 16 qe hik aka' yijat'ij pakha' nifel
pa'aj pa' ewi'ł profeta'ik'i łii Joel, in yit'ij pa'aj: 17 "Pa' Dios yit'ij: *'Qa' łunye'je'kii hatse'*
pekhewe' teke'lenju' nełutsji' na' yeqe Espíritu qa' hatsi'yipji' ene' week i'nipji' ha'ne sehe', ma' qa
pe'qu' elitsi'ił jukhew qa efuts qa' nenfel pa'qu' hit'ijets, pe' jutjanhets qa na'nłeji'kii łotoi pa'qu'
*hetisij qa ne' ława'mhits qa' nits'owoł'ax łi'ij pa'qu' hetisij.** 18 *Qa' hatsi'yipji' iye na' yeqe Espíritu*
nekhewe' yeqejkunenhei qa nekhewe' yeqejkunenkii iye.' *(Jl 2:28,29)* Ma' qa' niyetij
pekhewe' qu' nit'ijets pa' Intata.* 19 *'Qa' hethinij hatse' ha'ne wa'sji' pe'qu' ham łunyejeyi'iju'ł,*
qa pe'qu' jutsiqetsi'ij ha'ne sehe' ipji': wit'athits, fe'ł qa pa'qu' qi tutsaxe'. 20 *Ne' junu' qa' noo'yi' ipji'*
hatse', ne' juwel qa s'e' ye'ji' hik łunye'j wit'athits, ma' qa' ł'anu'upji' qa' namets na' qiji' qa łe'wis
*iye łeqe nełu ha'ne Yatsat'ax'inij.** 21 *Ma' qa' łunye'je'kii hatse' week pakha' qu' niyinijets łiła'xe'*
ha'ne Yatsat'ax'inij qa' iła'xe'.' "— *(Jl 2:30-32)* 22 Ha' Pedro qa yit'ij iye pa'aj: —Jukhew Israel
łeiłets, ek'en qeku'ni'łik'i ek ekewe' qu' hit'ij: ha' Jesús, Nazaret łeiłe', pa' Dios hik hakha'
yiwjutsiqentaxi'ł e'mha in nukinju', qa hikha' i'ntaxijji' in nethintaxi'łijkii kekhewe' ham
łunyejeyi'iju'ł, kekhewe' jiyitjułaxijpha'mkii qa kekhewe' jutsiqetsij in ta'łiiha pa' Dios, in
łunyejeyek kekhewe' hats łi'weni'ł.* 23 Hane'en, in testi'yij qu' nawa'm qe ta'łets pakha'
hayiits watji'letju' pakha'aj qu' łunye'je'kii qa pakha' iye qi łikfeliya'xkii pa' Dios. Ma'
qa łilani'łiji' ke' cruz ła'niłijji' hekhewe' uł'ets jukhew, ma' qa łilani'ł.* 24 Qa yiłinłe iye pa'
Dios, yaq'ayinij iye aje'eł pakha' qi łaqa'ti'ij kakha' ławamhijii, qe pa' witwamhi' nite' łeke'
qu' nenyejinju'.* 25 Qe pa' David'ik'i iyetij iye pa'aj hakha'an in yit'ij: *"Nite' yili'ij in hi'wen na'*
Yatsat'ax'inij met ye'mkiiha, qe i'ni' ha'ne ts'iyayik'i hats'inha qu' hame' pakha' qu' netsyejinijik'ui
aka'an. 26 *Qa hik ta'łijupi' in łe'wisi'mkii ha'ne yitawe'j qa ha'ne yilepep qa iyetij pa' łesaxi'mkii. Qa*
ha'ne yese'n iye qu' nawapiitax qa na'łłi'im pa' wetjumti'ik'ui, 27 *qe akha' tees qu' iwejinłi'i' pa' yiła'x*
pakha' łetset pe' naxju', nite' exke'ej iye qu' łipipe'ji' ha'ne ł'aj ha'ne ham pa'qu' naqsiijkii uł'axe'
*eqejkunenek.** 28 *Akha' łetsikfelitets nakha' wit'ikheyi'jii qu' yi'ła'xe' iye. Qi qu' otsponhetij hatse'*
pa'qu' yisa'xi'imkii qu' natsamtax ei." *(Sal 16:8-11)* 29 Yejefets, nite' hetjeyepuni'łij ewets qu'
hit'iłij ewets pakha' inaqwa'ma'xik'i David in wa'm pa'aj qa we'nenifi pa'aj kekhe' łesehek,
kekhe' hane'ej mexe na'l hane'e'in.* 30 Qa pa' David'ik'i in profetałe qa nikfe'letsha *pa'*
Dios in yiwjutsiqeni'mha pa'aj qu' nayaxipji' hatse' pakha' łots'oji'la'x in qi in wittata pakha' ewi'ł
pekhewe' ta'łets hatse'. *(Sal 132:11)** 31 Pa' David'ik'i yejełii pakha' mexe
hamik'ui qa iyetij pakha' łiłijii hatse' pa' Cristo, in nite' tewejinhetiiłi'iiju' pakha' łetset
pe' naxju', qa nite' łeke' iye qu' łipipe'ji' pa' ł'aj.* 32 Ha'ne Jesús yiłin pa' Dios, hik ha'ne
yekheweli'ł ye'weeki'ł in tsikfe'li'łijets aka'an qe hi'weni'ł.* 33 Ma' qa hats weniwqinhetji'
i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Dios, qa pa' Intata qa tisijets pa' Espíritu Santo yiwjutsiqeni'm pa'aj
qu' netisij, ma' qa hakha'an qa natsiyi'ł yiwetsju' aka'an aka' hane'ej łi'weni'ł qa łepi'ye'eł
iye.* 34 Qe pa' David'ik'i nite' hik pakha' qu' naketspha'm pa'aj na' wa's, qa yi'tłi'ij pa'aj:
"Pa' Yatsat'ax'inij yit'ijets pa' Yatsat'axyij: 'Ni'iju' ha'ne ts'iyayik'i' 35 *ipłu'ui qu' hentaxiiju' ne'*
ef'iyei qa otsi'pji'kii nekhewe' ejuihifets.'" *(Sal 110:1)* 36 Week ene'
Israel łeiłets nenikfelitetsha ha'ne Jesús ha'ne ł'eni'łji'pha'm ke' łeqe cruz, hik ha'ne pa'
Dios yaqsiijkii qa yeni' ma' qa Yatsat'ax'inij qa Cristo iye.—* 37 Ma' qa in yepi'ye' ek'i pa'aj

---

* 2:17 Jl 2:28-32; Ro 10:13; Is 44:3; Jn 7:38; Hch 10:45; 16:31; 21:9 * 2:18 Hch 21:10; 1Co 12:10 * 2:20 Mt 24:29; 1Ts 5:2; Is 58:13; Ez 13:5; Am 5:18; Abd 15; Sof 1:14; Zac 14:1; Mal 4:5 * 2:22 Jn 3:2; 4:48; Hch 10:38; He 2:4 * 2:23 Mt 26:24; Lc 22:22; 24:20; Hch 3:18; 4:28; 5:30 * 2:24 Ro 8:11; 1Co 6:14; 2Co 4:14; Ef 1:20; Col 2:12; 1Ts 1:10; He 13:20 * 2:27 Mt 11:23; Lc 2:26; Hch 13:35; He 7:26 * 2:29 1R 2:10; Neh 3:16; Hch 7:8-9; 13:36 * 2:30 2S 23:2; Mt 22:43; Lc 1:32; Hch 1:8; He 11:32 * 2:31 Sal 16:10; Hch 2:27 * 2:32 Lc 18:33; Hch 2:24 * 2:33 Fil 2:9; He 10:12; Jn 7:39; 14:26; 16:7,13; Hch 2:17; 10:45 * 2:34 Sal 110:1; Mt 5:35; 22:44; Mr 12:36; Lc 20:42-43; Jn 3:13; 1Co 15:25; He 1:13 * 2:36 Mt 28:18; Lc 2:11; Ro 14:9; 2Co 4:5

ekewe'en pekhewe'en, qa qi in yasin ji'teje'm pe' łatawjets. Pekhewe'en qa nifaakanij pa'aj
ha' Pedro qa hekhewep apóstoles: —Yejefets, ¿pa'n łii pa'qu' haqsi'ji'łijkii?—* 38 Ha' Pedro
qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ili'iłij pe' uł'ets in łaqsiiłijkii qa' mempuji'łij week ewiłei ekheweli'ł
aka' łiiji' ha' Jesucristo hats'inha qu' netwumhiti'yi'ł ek'ui pe' ewuł'etsi'ł, ma' qa' esti'yi'łij
pakha' witqisit pakha'an hikpa' pa' Espíritu Santo.* 39 Qe ha'ne yiwjutsiqen pa'aj pa'
Dios, t'ejuyi'ł ewets qa t'ejuyets iye pe' elitsi'ł qa week t'ejuyets iye pekhewe' totsii pa'
i'ni', ehe, t'ejuyets pekhewe' qu' natya'yiiji' pa' Yatsat'ax'inij inqe Dios.—* 40 Ekewe'en
yit'ij pa'aj ha' Pedro qa olots iye pekhewep iye in nifeeli'mha pa'aj qa yakakłinijha iye
pa'aj, qa yit'ijets: —Eneki'łik'uifik'i yijat'ij pakha' łantanithenkeye'j hatse' enewe' hane'ej
łahats'ij uł'ets jukhew, ma' qa' i'łiyi'ił.—* 41 Ma' qa pe' tek'enik'i qa t'eku'mi' kekhewe'
yit'ij pa'aj, qa wempuli'jju' pa'aj. Ma' qa hats ikets iye pa' nełuji' pekhewe' ink'aihits i'nłi'i
qu' namets wetshetk'ewi'ł mil (3.000) pe' jukhew qa efuts iye. 42 Qa we'neniha pa'aj nite'
yili'ij in tek'enik'i pekhewe' i'nq'ijatshenij he' apóstoles, we'neniha pa'aj in nite' yili'ij
qa not'axji'ij wetju'ł, we'neniha pa'aj in nite' yili'ij qa wetłisjiijju' pe' pa'n qa we'neniha
iye pa'aj in nite' yili'ij qa iyinji'ij.* 43 Pe' weekji' qiji'ij qa yitjułaxjiijpha'mkii pekhewe'
ham łunyejeyi'iju'ł yaqsi'j jiijkii hekhewe' apóstoles.* 44 Week nite' yeqeku' tek'enets qa
ewi'ł i'njiiji' qa nite' ekuyitsij wetju'ł iye pe' łewekwekits.* 45 T'ihinji'jij pe' łeqe sehel
qa pe' łewekwekits iye, ma' qa pe' ł'astai netisjiiju' pe' week pakha' qu' hami'im pe'ye'.
46 Week nełuts nite' yili'ij pa'aj in ewi'ł i'nji'ji' nekhe' qi witlijtsitjiyii qa pe' łetsilii iye qa
wetłisjiijju' pe' pan, ewi'ł i'njiiji' iye pa'aj qa tekji'ijju' qa pa' łunyejei pe' łatawjets qa
yijaa'ija iye ham yat'ine'kii.* 47 Yiwqinhetji'ha pa'aj pa' Intata qa week pakha' witset in
yisu'unij. Qa pa' Yatsat'ax'inij qa week nełuts yenji'teje'mkii pekhewe' łelits pe' ink'aihits
qu' iłiye' iye.*

3

Pa' onqok.

1 Ewi'ł pa' nełu pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan ikik'ipha'm pa'aj ke' qi witlijtsitjii jelji' junu'
las tres pa'aj yamets iye in ł'iyinhejii.* 2 Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew onqok, ta'łij ji'teje'm
pa'aj wittawe'j in onqok. Week nełuts wetka'xji'jii ha' łeji' łenqii Łe'wis qa iyinjiijets
łaq'astaye' pe' uijiifi ke' qi witlijtsitjii.* 3 Hane'en in yi'wen pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan in
hats k'esitsiyu'ets pa' łeji' qa' nuyetsji' ke' qi witlijtsitjii, qa iyintaxijets pa'aj łaq'astaye'.
4 Ma' qa ha' Pedro qa ha' Juan qa ts'in pa'aj in yejełju' pakha'an, qa yit'ijets pa'aj: —
¡Etsjełi'łju'ha!— 5 Ha' onqok qa yejeełjuha qe yumtitax qu' netisij pe'ye'. 6 Qa ha'łe Pedro
qa yit'ijets pa'aj: —Ham yaq'astaye' qa ham iye yoqo oroye', qa aka'łe na'l ye'm qa' hik aka'
qu' k'ełisij: Aka' łiiji' ha' Jesucristo, Nazaret łeiłe', ¡eniipha'm qa' ma!—* 7 Ma' qa ha' Pedro
qa t'eku'mi' pa'aj pa' yiya'yik'i łokoi, qa niihinpha'm pa'aj. Ma' qa aje'eł pa'aj t'unitsik'i
pe' łef'iyei qa pe' łofonjei iye qa hats łe'sitju', 8 qa t'ilit'ijpha'm pa'aj qu' ts'ap'aye' qa
ik. Qa uyifi pa'aj ke' qi witlijtsitjii łijts'eye'kteje'm pa'aj hekhewe'en hats t'otsjo', qa
t'ilitpha'mkii pa'aj qi in yiwqinhetji' pa' Dios.* 9 Week pe' jukhew qa efuts iye in yi'wen
pa'aj in t'otsjo' qa in yiwqinhet iye pa' Dios, 10 qa nikfe'lij pa'aj in hik pakhaa'ija pakha'
i'nłe'kji' pa' łeji' łenqii Łe'wis kekhe' qi witlijtsitjii qa iyinjiikii łaq'astaye', ma' qa qi in
yitjułaxijpha'mkii pa'aj in yi'wen aka' łunye'jkii pa'aj.*

Pedro qa i'nq'ijatshenifi pa'aj pe' qi witlijtsitjii.

---

* 2:37 Lc 3:10; Hch 16:30 * 2:38 Lc 24:47; Hch 3:16,19; 5:14; 8:12; 22:16; 26:20 * 2:39 Is 44:3; Hch 3:25; Ef 2:13
* 2:40 Dt 32:5; Mt 17:17; Fil 2:15 * 2:42 Hch 1:14; 5:28; 13:12; 17:19; 1Co 14:6; He 10:25 * 2:43 Mr 16:17,20; Hch
5:12 * 2:44 Mt 19:21; Hch 4:32 * 2:46 Lc 24:53; Hch 5:42; 20:7 * 2:47 Hch 5:14; 11:24; 16:5; Ro 14:18 * 3:1
Sal 55:17; Mt 27:46; Hch 10:3,30 * 3:2 Lc 16:20; Jn 9:8; Hch 14:8 * 3:6 Hch 4:10; 2Co 6:10 * 3:8 Is 35:4-6; Hch
14:10 * 3:10 Jn 9:8; Hch 3:2

11 Pa' onqoktax in mexe nite' yaqamij pa'aj in tik'eyijup ha' Pedro qa ha' Juan, ma' qa
pe' week jukhew qa efuts iye qa tekumaxiikii pa'aj pekhewe'en in i'niji' pakha' ts'eewe'efi
łii Salomón ke' qi witlijtsitjiyetsji', qa qi in yitjułaxijpha'mkii pa'aj pekhewe'en.* 12 Aka'an
in yi'wen pa'aj ha' Pedro, qa yit'ijji'ju' pe' weekji': —Jukhew, Israel łeiłets, ¿inhats'ek in
łenitjułaxiłijpha'm aka'an? ¿Inhats'ek in łetsjeł'łju', qa hik łunye'j qu' nata'łets pa'qu'
yit'unha'xe'łi'ił i'nłi'i pa'qu' yijunyejeyi'iłij pa' Intata in hotshini'łju' ha'ne onqoktax?
13 Pakha' łeqe Dios pa' Abraham'ik'i, pa' Isaac'ik'i qa pa' Jacob'ik'i, pakha' łeqe Dios pe'
inaqwa'mhitsik'i, hats yiwqinhetji' hakha' ła's Jesús, hik hakha' ekheweli'ł ł'ihiniłij qa
qi in łuteni'ł a'ts'ap'a'ałijets hakha' Pilato, hakha'an in yisu'untax qu' niwejin.* 14 Qa
ekhewełłi'ił qa qi in łuteni'ł hakha' Hamji' pa'qu' uł'axe' qa Yatsathenija iye, ma' qa
ł'iyiniłets qu' netwejinhetii hakha' ewi'ł eqek'una'x,* 15 qa łetisi'łij qu' natlanhetii qa'
nawa'm hakha' ta'łets pa' witiła'x. Qa pa' Dios qa yiłinłe iye niihinik'uipha'm pe' naxju',
hik aka' yekheweli'ł hi'weni'łha.* 16 Qa in ta'łets pakha' nite' yeqekuyejeyi'łij aka' łiiji',
ma' qa aka' łiiji' ha' Jesús qa hik aka' yit'unhet ha'ne jukhew, ha'ne hane'ej łi'weni'ł qa
łenikfe'li'łij iye, pakha' nite' witqekuye'j ta'łets ha' Jesús hik pakha' yaqsi'jju'ha ha'ne
jukhew, qa ekheweli'ł qa e'weeki'ł in łi'weni'łijha. 17 Qa hane'ej, yejefets, yakha' tsikfe'lets
in łaqsi'jłi'iłijkii aka'an in łilani'ł ha' Jesús qe nite' łenikfe'li'łetsha pa' łunyee'jkiiha, in
łunyejeyek iye nekhewe' ek'enhejkititsi'ł.* 18 Qa hatsłe yafitsheninłi'ij pa' Dios pakha'
hayiits yit'ij pa'aj i'njiijji' pekhewe' week profetalik'i: pakha' łeqe Cristo qu' qi qu'
nataatshenhetii qa' nawa'm iye.* 19 Qa hik ta'łijupi', menikfeliti'łij etetsha aka'an in
łijaniłik'i qa' etetwek'elaxi'łijets yijat'ij qu' hasu'uj eqeku'uł, hats'inha pe' ewuł'etsi'ł
qa' nawatwamhitik'i, ma' qa' e'lefitsi'iłijets qu' ułaije'yi'ł qu' hats ni'iłijup pakha'
Yatsat'ax'inij.* 20 Qa pakha'an qa' ne'nukiniłł'ei hatse' ha' Jesús hikha' Cristo, hik hakha'
hayiits pa'aj te'nekumhi'yiiji' qu' esti'yi'łij qa' ne'feni'ł hatse',* 21 qa lesłe łe'wis qu' mexe
amani'iipha'm na' wa's ipłu'ui qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetpilettaxi' iye pa' hayiits
łunyejei ene' wekwek, in ł'anye'jek pakha' hats yit'ij pa'aj pa' Dios i'nijji' pekhewe' łe'sits
łeqe profetas'ik'i pakhaa'ij pa'aj.* 22 Pa' Moises'ik'i yit'ij pa'aj: *"Pakha' Yatsat'ax'inij Dios
yaqsiijkii hatse' qu' nata'łi'ł etji'ju' pakha' ewi'ł profeta hik yijunye'j. Ek'eni'łets hatse' pakha'an(Dt
18:15,19)* week pakha' qu' nit'iłij ewets.* 23 Qe pakha' qu' nite' netk'ene'ets pakha' profeta,
qa' netwumhiti'yik'uifik'i pakha' witset hatse'." 24 Ma' qa hik aka' iyetji'jij iye pa'aj pe'
week profetas'ik'i in ta'łi' ek pakha' Samuel'ik'i qa teneiłi'ijpha'm pe' week in nifel pa'aj
ekewe' hane'ej łunyejeikii enewe' nełutsji'. 25 Ekheweli'ł łelits pekhewe' profetas'ik'i qa
łelits iye pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pekhewe' alheyi'łik'i, qe in yit'ijets pa'aj pa'
Dios pa' Abraham'ik'i: *"Qa pe' ło' ta'ł ewets hatse' qa' nata'łets qu' hi'fen enewe' week witsetits
ha'ne sehe' ipji'." (Gn 22:18)** 26 Pa' Dios in yiłin iye ha' Ła's, qa nojohoni'łij in nukiniłł'ei, qe
qa' ne'feni'ł ekheweli'ł qu' menink'aihiti'ł qa' ili'iłij pe' uł'ets łaqsi'ji'łijkii.—*

4

Pekhewe' tenek'enhei qa yophe'ł pa'aj pa' Pedro qa pa' Juan.

1 Ma' qa ha' Pedro qa ha' Juan in mexe iyettaxik'ui pa'aj pekhewe' jukhew qa efuts iye
qa nekii pa'aj pekhewe' pa'il, qa pa' tenek'enhe'yipji' pekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa
pe' saduceos.* 2 Qi pa'aj in nayu'kii pekhewe'en qe hekhewe'en i'nq'ijatshenij pa'aj in iłii
iye hatse' pe' naxju' qe pa' Jesús hik pakha' inq'ethinij pa'aj aka'an in iła'x iye pa'aj.*
3 Ma' qa t'eku'mi' pa'aj qa yuihinifi pe' łoq'ophełitjii qa yamijii pa'aj in nełukii, qe hats

* 3:11 Lc 22:8; Jn 10:23; Hch 5:12 * 3:13 Hch 5:30; 7:32; 13:28; 22:14; Mt 27:2; Lc 23:4; Jn 19:15 * 3:14 Mr 1:24; 15:11; Hch 4:27; 7:52; Lc 23:18,25 * 3:15 Hch 2:24; 5:31 * 3:17 Lc 23:34; Hch 13:27 * 3:18 Lc 24:27; Hch 2:23; 17:3; 26:23 * 3:19 Hch 2:38; 8:22; 17:30; 26:20; Sal 51:1,9; Is 43:25; 44:22; Col 2:14 * 3:20 Hch 22:14; 26:16 * 3:21 Mt 17:10; Lc 1:70; Hch 1:11 * 3:22 Hch 7:37 * 3:25 Gn 12:3; 18:18; 26:4; Hch 2:39; Ro 9:4 * 3:26 Hch 2:24; 13:46; Ro 1:16 * 4:1 Mt 3:7; Lc 22:4; Hch 5:24 * 4:2 Hch 3:15; 17:18

metju' pa'aj pe' junu'. [4] Qa hatsłe olots iye pa'aj pekhewe' yepi'ye' pe' nifel pa'aj, qa nite'
yeqeku'uk'i, ma' qa hats i'nłi'i qu' namets lee'fij mil (5.000) in weekji' pekhewe' jukhew qa
efuts iye tek'enets pa'aj. [5] Qa łunye'jkii pa'aj pakhap nełukii in not'axi' wetju'ł pa'aj na'
Jerusalén pekhewe' tenek'enhe'yij pe' qi witlijtsitjii, pe' tenek'enheiji' pa' witset qa pe'
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. [6] I'nji'teje'm iye pa' qiji' pa'il łatata Anás, qa pa' Caifás,
qa pa' Juan qa pa' Alejandro iye, qa pe' week pe' łejefets pa' qiji' łatata pe' pa'il.* [7] Ma'
qa tetka'x pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan, qa we'nenji'ju' pa'aj pa' łeqewuk'uji' pekhewe'en,
ma' qa nifaakan pa'aj: —¿Pa'n łii łet'unha'x, axe'm pa'qu' witiye' qu' łit'iłiji' in łaqsiiłijkii
ekewe'en?— [8] Ma' qa ha' Pedro, topo'oj pa'aj pa' Espíritu Santo, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —
Wit'alhei qa week iye nekhewe' tenek'enheiji' ha'ne witset,* [9] pakha' łatsfaakani'łij, qu'
hik kakha'ye' kakha' łe'wis wanaqsiimijkii nakha' jukhew wanqats'etax qa pa'n łunye'j
iye in hats łe'wisju' nakha'an. [10] Ye'ehe, enikfe'li'łetsha week ekheweli'ł qa week iye ha'ne
witset Israel, ha'ne jukhew in hats łe'wisju' qa hats łi'weni'ł hane'ej hane'e'in, ta'łets
aka' łiiji' hakha' Jesucristo, Nazaret łeiłe', hikha' ekheweli'ł ł'eni'łji'pha'm ke' cruz, qa
hikha' iye pa' Dios niihinik'uipha'm pe' naxju'.* [11] Ha'ne Jesús hik ha'ne *pekhe' ute yuten
qa yiwu'mfik'i pekhewe' niihinpha'm pe' wititsi'* hik pekhewe' ekheweli'ł, qa hatsłe *ewi'ł ute les
weju'łij in teniihinijpha'm pe' wititsi'.* *(Sal
118:22)** [12] Qa ham iye pakhape' qu' jiniłin, qe ham pakhape' iye witiye' ha'ne week sehe'
ipji' qu' netesti'yij ene' jukhew qu' hik pakha'ye' qu' jiniłin.—* [13] Pekhewe' tenek'enhei
in yi'wen in nite' nijiwei pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan iye, qa nikfe'lets iye hekhewe'en
in nite' ikii pe'qu' witq'ikatjiye' qa nite' iye hayiits qu' nenikfe'lets pe'ye', ma' qa qi in
yitjułaxijpha'mkii, qa nikfe'lets in hik hekhewe' łijts'eyekkii ha' Jesús.* [14] Qa yi'wen iye
pa'aj in ewi'ł ts'ap'a'ałi' pakha' jukhew yiłin pa'aj pekhewe'en, ma' qa ham pakha' qu'
nit'ijiju'ł qu' net'ejuyiju'ł aka'an. [15] Qa inaqyajiłi'ij pa'aj qu' mexe nak eku'nik'uifik'ikii
pakha' ł'ithi'wet, ma' qa uja'xe'łe wetju'ł pa'aj qu' natfaakate'yijju', [16] qa yit'ijju' pa'aj: —
¿Pa'n ineqfenyejeyij enewe' jukhew? Qe kakha' ewi'ł na'lij in ham łunye'ji'iju'ł yaqsiijkii
nekhewe'en, week nikfe'letsha enewe' i'ni' ha'ne Jerusalén in yijaa'ija kakha'an, qa ham
łeke'ye' qu' jintittaajets qu' nite' yija'ye'.* [17] Qa qu' nite' weeki'ij ha'ne week witset
pekhewe' nifel, yape jit'ijeweikitijkii pe'qu' i'nlijeye', hats'inha qu' yape hasu'uj nenfeli'm
pakhape' iye jukhewe' aka' witii.— [18] Ma' qa in taya'yiifik'i iye pa'aj qa yiyajitaxijets qu'
yape hasu'uj nenfel qa qu' ninq'ijatshenij iye kakha' łii pa' Jesús. [19] Qa hakha'łe Pedro qa
ha' Juan iye, qa yeku'ł pa'aj: —Ekheweli'ł qu' enfeli'ł ye'm ¿me les łe'wisi'm pa' Dios qu'
ekheweli'ił qu' heik'eni'ł ewets qa pakha'łe Dios qa' nite'ye',* [20] qe yekheweli'ł nite' łeke'
qu' hili'iłij in henfeli'ł eke' hi'weni'ł qa hepi'ye'eł iye?—* [21] Pekhewe' wit'alhei, in hats
yili'ijju' in ewi'łij iye in yijiweikittaxkii, ma' qa yiwejinfik'ikii pa'aj, nite' yi'wen pa'qu'
łeqfenyejeyi'ij łewek qu' łeke'ye' qu' nitanithen, qe ta'łets pekhewe' week jukhew qa
efuts, qe week qi in yiwqinhet pa' Dios qe ta'łets pakha' łunye'jkii pa'aj.* [22] Qe pakha'
jukhew pakha' wanaqsiimijkii pa'aj aka' ewi'ł ham łunye'ji'iju'ł, t'ani' qu' cuarenta (40)
łeqe'ninqapitse'.

Iyinijetspha'm pakha' qu' nite' ł'ijiweyaxitse'kii in nifel.

[23] Ha' Pedro qa ha' Juan in hats t'atsji'łfik'ikii pa'aj, ma' qa ikii pakha' i'ni' pekhewe' hats
łejefetsipji', ma' qa nifelimik'i pa'aj week pekhewe' yit'ijets pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il
qa pe' tenek'enheiji' pa' witset. [24] In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an pekhewe'en, qa yit'unhet
łi'ijpha'mek pa' ewi'łik'i ł'a'x in iyinii pa' Intata, qa yit'ijiipha'm: —Yatsat'axyij, akha'
pakha' *yaqsiijkii pa'aj na' wa's qa ha'ne sehe', qa pakha' qi iweli' iye qa week iye pekhewe' i'nji'*

* 4:6 Mt 26:3; Lc 3:2; Jn 18:13 * 4:8 Lc 23:13; Hch 4:5 * 4:10 Hch 2:24; 3:6 * 4:11 Is 28:16; Mt 21:42; Mr 12:10; Lc 20:17; 1P 2:7 * 4:12 Mt 1:21; Hch 10:43; 1Ti 2:5 * 4:13 Mt 11:25; Lc 22:8; Jn 7:15 * 4:16 Jn 11:47; Hch 3:9-10 * 4:19 Hch 4:13; 5:28 * 4:20 Hch 22:15; 1Co 9:16; 1Jn 1:1,3 * 4:21 Mt 9:8; 21:26; Lc 20:6,19; 22:2; Hch 5:26

enewe'en. *(Ex 20:11)** 25 Akha' łenukinijetsju' pa'aj pa' Espíritu Santo pe'
e'lijei pa' eqejkunenek'ik'i yaqwa'maxi'łik'i David, ma' qa nifel pa'aj in łit'ij: *"¿Inhats'ek
in nayu'kii nekhewe' nite' judiol, qa nekhewe' Israel łeiłets qa yijamti'ets qu' naqsiijkii pekhewe'
wekwek ham weju'łi'ij?** 26 *Pekhewe' wittatal ha'ne sehe' yit'ijju' pakha' t'eku'mi' qu' naqsiijkii, qa
pe' tenek'enhei qa ewi'ł i'niji' in t'eku'mij wetju'ł qu' net'ejuyiju'ł pa' Yatsat'ax'inij Dios qa pa' łeqe
Cristo."* *(Sal 2:1,2)* 27 Qe yijaa'ija ha'ne witset in not'axi' wetju'ł hakha' Herodes qa ha'
Poncio Pilato qa week nekhewe' jukhewiikal nite' judiol qa nekhewe' witsetits ha'ne Israel,
qa ewi'ł i'niji' in t'ejuyiju'ł hakha' łe'wis oqwomehe' Jesús, hikha' ł'ekumiiji' pa'aj,* 28 qe
qa' naqsiijkii enewe'en pakha' hayiits yaji'letju' pa'aj pa' et'unha'x qa pa' ikfeliya'xkii iye
qu' łunye'je'kii. 29 Qa hane'ej Yatsat'axyij, jełii wat'ij kakha' ts'ijiweikittaxi'łijkii enewe'en,
qa łisij wat'ij ene' eqejkunenhei pakha' qu' nite' ł'ijiweyaxitsi'ipji' qu' nenfel eke' e'lijei,*
30 qa pa' łet'unha'x pa' okoi qa' naqsiijkiyek qu' nenqiłinkii, qa qu' naqsiijkii iye pe'qu'
ham łunyejeyi'iju'ł qa pe'qu' qi qu' nitjułaxijpha'mkii iye qu' nata'łets aka' łiiji' hakha'
qi łe'wis oqwomehe' Jesús.—* 31 Qa in hats uja'xłi'ik'i pa'aj in iyin, ma' qa pakha' i'niji'
in not'ax wetju'ł qa me'le'le'l pa'aj. Qa week topolij pa'aj pa' Espíritu Santo, ma' qa nite'
nijiweyipji' in nifel ke' łe'lijei pa' Dios.*

Nite' ekuyitsij wetju'ł pe' łewekwekits.

32 Pekhewe' tek'enik'i pa'aj week ewi'ł pa' łaqjamtikineyejeikii. Ham pa'qu' nit'ijets qu'
natsat'etsijha pekhewe' yatsat'etstaxijha in łewekwekits, qe weekij yijat'ij in yatsat'etsij
week pekhewe' wekwek.* 33 Qi pa'aj pa' łet'unha'x hekhewe' apóstoles qa nite' yili'ij pa'aj
in nifel in iła'x iye pa' Yatsat'ax'inij Jesús, qa qi pa'aj in yi'fen pa' Dios.* 34 Ham pakha' qu'
hami'im pa'aj pe'ye' pekhewe'en, qe week pekhewe' na'li'm łeqe sehel qa pe' łetsil iye qa
t'ihinji'jij pa'aj, qa neka'xiikii pe' ł'astai* 35 qa tisji'jij pa'aj he' apóstoles. Ma' qa netisjiiju'
pe' weekji' pakha' qu' hame'jiji'm pe'ye'.* 36 Qa pakha' José, Chipre łeiłe', ewi'ł jukhew
ta'łets pekhewe' ta'łets pa'aj pa' Levi'ik'i, qa he' apóstoles qa łeqiyij pa'aj Bernabé, ikji'
eq'iltinhetsax.* 37 Pakha'an na'li'm pa'aj pa' łeqe sehe', ma' qa t'ihinij pa'aj. Qa pe' ł'astai
qa neka'xii pa'aj qa tisij he' apóstoles.*

5

Pa' Ananías qa pe' Safira.

1 Qa pakha'łe ewi'ł jukhew łii Ananías qa pe' łewhe'ye' Safira, t'ihintaxij iye pa'aj pa'
łeqe sehe'. 2 Qa amaneiłi'ij pa'aj pe' uja'x pe' ł'astai, qa hatsłe weeki'łij pe' łewhe'ye'
in nikfe'li'łets, ma' qa pe' uja'x iye qa tisij pa'aj he' apóstoles.* 3 Ma' qa ha' Pedro qa
yit'ijets pa'aj: —Ananías, ¿inhats'ek pa' inwo'met (Satanás) in yoponhetij pa' atawe'j qa
łaqantaxkii pa' Espíritu Santo, ma' qa amaneitaxij pa' łapk'as pe' łaja' pa' sehe'?* 4 In mexe
nite' ł'ihinij, ¿me nite' łantsat'axij? Qa in hats ł'ihinij, ¿me qa nite' akha' qu' ejełijkii pa'qu'
eqfenye'ji'ij pe' ł'astai? ¿Inhats'ek in ł'enji' pa' atawe'j qu' aqsiijkii aka'an? Nite' ene'
jukhew qu' aqankii, qe pa' Dios hikpa' łaqantaxkii.— 5 In yepi'ye' ek'i pa'aj pa' Ananías
ekewe' wi'tlijei, qa namju', qa łeyi'jju' pa'aj in wa'm. Qa week pekhewe' i'ye'ej pa'aj
qa qi in nijiwei.* 6 Ma' qa niipha'mkii pe' jutjanhets qa yijuphe'ł qa yahi'nfik'i pa'aj qa
ti'jik'ui.* 7 Ma' qa in hats suujik'i pa'aj i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'ł horayi'ik'i pa'aj in namtax
pe' łewhe'ye', nite' nikfe'lets pa'aj pakha' łunye'jkii. 8 Ha' Pedro qa nifaakan pa'aj: —
Enfel ye'mha, ¿me ł'ihiniłij pa' eqe sehe' e'ł aka' uja'x?— Pekhe'en qa yeku'ł pa'aj: —Ehe,

---

* 4:24 2Cr 2:12; Neh 9:6; Sal 102:25; 124:8; 134:3; 146:6; Is 37:16 * 4:25 Sal 2:1-2; Dn 9:24-25; Lc 4:18; Hch 1:16; 10:38; He 1:9 * 4:27 Mt 14:1; 27:2; Lc 23:1,12 * 4:29 Hch 9:27; 13:46; 14:3; 19:8; Fil 1:14 * 4:30 Jn 4:48; Hch 3:6 * 4:31 Hch 2:2,4; 16:26; Fil 1:14 * 4:32 Hch 2:44; Fil 1:27 * 4:33 Lc 24:48; Hch 1:8,22 * 4:34 Mt 19:21; Hch 2:45 * 4:35 Hch 2:45; 4:37; 5:2; 6:1 * 4:36 Hch 9:27; 1Co 9:6 * 4:37 Hch 4:35; 5:2 * 5:2 Hch 4:37; 5:3 * 5:3 Mt 4:10; Lc 22:3; Jn 13:2,27 * 5:5 Ez 11:13; Hch 5:10-11 * 5:6 Ez 29:5; Jn 19:40; Hch 8:2

hik kakha' łajanye'j.— 9 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in ł'eku'mi'łij wetju'ł
in łatyaji'i'łij qu' ijaajini'ł pa' łeqe Espíritu pa' Yatsat'ax'inij? Hats na'liju'ł ne' ti'jik'ui
iku'uj ka' ewhe'ye'ek'i qa hane'ej qa' akha'ye' qu' neti'j ek'ui.—* 10 Qa hik pakha'aj pe'
efu qa namijupju' łef'iyeyiiju' pa'aj ha' Pedro, qa s'uuf pa'aj. Qa in hats te'nuitaxetsji'
iye pa'aj pe' jutjanhets, qa yeełtax iye pa'aj in hats wa'm iye. Ma' qa yeka'xfik'i iye pa'aj
qa yimetinheti'm pa' tiji'k'uyi' iye pe' łesehek pa' łewhe'ye'ek'i. 11 Ma' qa week pekhewe'
yijayan pa' Jesús qa week iye pekhewe' i'ye'ej aka' łunye'jkii pa'aj, qa qi in nijiwe'yets pa'aj
qu' łunyejeye' aka'an.

Olots pe' niłinju' pe' apóstoles.

12 Pe' łokoyei hekhewe' apóstoles i'nijji' pa' Dios in yaqsiimijkii pekhewe' olots ham
łunyejeyi'iju'ł qa pekhewe' iye qi in yitjułaxijpha'mkii pekhewe' jukhew qa efuts iye.
Week not'axji'ij qu' ewi'ł na'nji'ji' pa' ts'eewe'efi estji' łii Salomón pe' qi witlijtsitjiyetsji'.*
13 Qa hamłe pekhewep pakha' qu' nisu'un qu' nakets iye pekhewe'en, ła'mek, pakha' week
witset qa yiwqinhetji' pekhewe'en.* 14 Qa pe' tek'enets nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij,
qa hats les in t'ijaifik'iha pa'aj, olotsija pekhewe' jukhew qa efuts iye. 15 Qi'ija in nite'
yeqeku', ma' qa neka'xijetsfik'ikii iye pe' wanqaats'eju' pe' łewhilaxits qa łalatits iye pa'
wit'ikheyi'j, hats'inha qu' nenekik'i pa' wit'ikheyi'j ha' Pedro. Ma' qa nasinipji' pe'ye' pa'
łesi'nq'al, łeq'enełeya'x.* 16 Qa pekhewe' iye i'ni' pe' witsetits łelits łekuwelii na' Jerusalén,
qa namii iye pa'aj neka'xiikii pe' wanqaats'eju' qa pekhewe' i'nji' pekhewe' uł'ets espíritus,
ma' qa week iłii pa'aj enewe'en.

T'opheł itiiju' pe' apóstoles.

17 Ma' qa pa' qiji' łatata pe' pa'il qa pekhewe' iye saduceos* ewi'ł i'ni'łi' pa'aj, qa qi
in teqemtshenetskii pa'aj hekhewe' apóstoles.* 18 Qa te'nekumhi'yi' pa'aj he' apóstoles
qa wenuihinifi pe' witq'opheł itjii.* 19 Qa pakha'łe ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, in
najaleikii, qa yit'ijik'i qhof pe' łejil qa yeka'xik'uifik'ikii pa'aj, qa yit'ijets:* 20 —Ma'ałii
iye ne' qi witlijtsitjii qa' ats'ap'ayi'iłijifi iye qu' enfeli'łi'm ha'ne witset week ekewe'
wi'tlijei t'ejuyets na' witiła'x nite' yili'ij.—* 21 In yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa uyifi iye
pa'aj in leefiju' kekhe' qi witlijtsitjii ma' qa i'nq'ijatshen iye pa'aj. Pa' qiji' łatata pe'
pa'il qa week pekhewe' ewi'ł i'ni'łi' pakha'an, ma' qa iyinii pa'aj qu' nonothet wetju'ł
pa'aj pe' week pekhewe' Junta Suprema, ikji' pekhewe' wit'alheiji' pa' Israel. Ma' qa
inq'ukintaxii pa'aj pe' witq'opheł itjii qu' netetka'xii he' apóstoles.* 22 Qa pekhewe'łe
oq'opheł inetsilets in yamtaxii qa ham pa'qu' ni'wenifi pekhewe'en pe' witq'opheł itjii. Qa
tepilii iye pa'aj pekhewe' ł'alhei, qa nifeli'm qa yit'ijets: 23 —In tsami'łets ke' witq'opheł itjii
week yijanit'etsji' he' łejil qa he' yejeł qa ts'ap'a'ajup iye he' łejil. Qa in hi'ttaxi'łij
qhof qa k'uitaxi'łifi qa ham pa'qu' hi'weni'ł.— 24 In yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en pakha'
tenek'enhe'yipji' (capitán) pekhewe' yejeł ke' qi witlijtsitjii qa pekhewe' iye tenek'enhe'yij
pe' pa'il, ma' qa qi in qhel qhelij wetju'ł pa'qu' nit'ijju', ma' qa aje'eł yumti'ijets iye
qu' les juffe' pa'qu' łunyejeye' iye pekhewe'en. 25 Qa suujłe in nametsji' pa'aj pa' ewi'ł
jukhew, qa yit'ijets pa'aj in nifeli'm: —Hekhewe' jukhew ło'nophe'łtaxi'łju' hats i'ni'
iye ne' qi witlijtsitjiyii yijatshen iye hekhewe' jukhew qa efuts iye.— 26 Ma' qa pa'
tenek'enhe'yipji' (capitán) pe' oq'opheł inetsilets yejeł pe' witlijtsitjii qa ikii pa'aj he'
apóstoles łijts'eyek pe' łelits oq'opheł inetsilets, qa neka'x pa'aj ham łeqfenyejeyi'ij, qe
nijiweyiju'ł pekhewe' jukhew qa efuts iye, qe q'ax qu' nenjele'ejkii pe'qu' utele'.* 27 In
neka'x pa'aj qa yenji'ju' pakha' łeqewuk'uji' pekhewe' wit'alhei Junta Suprema. Ma'

---

* 5:9 Hch 5:3-4; 15:10; 1Co 10:9 * 5:12 Hch 2:43; 4:21,32; 14:3; 19:11; Ro 15:19; 2Co 12:12; He 2:4; Jn 10:23 * 5:13 Hch 2:47; 3:11 * 5:15 Mt 14:36; Hch 19:12 * 5:17 Pe' saduceos yit'ijets na'aj wa'm in nite'te' iła'x iye hatse', qa yit'ijets iye in hamte' angelitse' qa hamte' iye łesinq'ale' na'aj wa'm. * 5:17 Hch 4:1; 15:5 * 5:18 Lc 21:12; Hch 4:3 * 5:19 Mt 1:20; Lc 1:11; Hch 8:26; 12:7; 16:26; 27:23 * 5:20 Jn 6:63,68; Fil 2:16 * 5:21 Mt 5:22; Hch 4:6; 5:27,34,41 * 5:26 Hch 4:21; 5:13

qa pakha' qiji' pa'il łatata [28] qa yit'ijets pa'aj: —Yekheweli'ł hayiits k'ayajitaxi'łijetsha'
qu' yape hasu'uj i'nq'ijatsheni'łij kakha' witii. Jeł qeku'ni'łek, hats week topo'oj ha'ne
Jerusalén pekhewe' ł'inq'ijatsheniłij. Qa łisu'uni'ł iye qu' it'iłij yiwets qu' yekheweli'ił
qu' hilani'ł kakha' jukhew'ik'i.—* [29] Qa hakha'łe Pedro qa week iye hekhewe' apóstoles qa
yeku'ł pa'aj, qa yit'ijiju'ł: —Les łe'wis qu' nojo qu' heik'eni'łets pa' Dios qa' ink'aye'łe ene'
jukhew. [30] Pakha' łeqe Dios pe' i'nalheyik'i hats yiłin iye ha' Jesús, hik hakhaa'ija ekheweli'ł
łilani'ł qa ł'eni'łji'pha'm ke' ewi'ł k'ayaji' (cruz).* [31] Hakha'an pa' Dios hats yiwqinhetji' qa
yinhiniju' pa' yiya'yik'i, ma' qa łakha' qa Tenek'enhei qa Eqiłina'x iye, hats'inha ha'ne
Israel qa łeke'ye' qu' nenikfelitijłetets pa' uł'ax in yaqsiijkii ma' qa' nawatwamhitik'i pe'
łewuł'ets.* [32] Yekheweli'ł tsikfe'li'łets qa hi'weni'ł iye ekewe' wekwek, qa pa' Espíritu
Santo iye qa yi'wenij iye, hik pakha' pa' Dios tisij pekhewe' qu' netk'enets.—* [33] In yepi'ye'
ek'i pa'aj aka'an, ma' qa qi in nayu'kii pa'aj pekhewe'en qa neqek'uyutaxijju' pa'aj.*

Iyet pa'aj pa' Gamaliel.

[34] Qa pakha'łe ewi'ł fariseo łii Gamaliel, i'nq'ijatshenij iye kekhewe' Moisés łe'lijei, pe'
jukhew yisu'un yiwqinhetji' iye pa'aj pakha'an. Qa ts'ap'a pa'aj qa mexe yuki'nfik'ikii
ł'ajłi'ij he' apóstoles.* [35] Ma' qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Jukhew Israel łeiłets, jełi'łiju'ł pakha'
łeneqfenyejeyu'ułij enewe' jukhew. [36] Ijamti'iłik'i mente' toxik'i pakha' Teudas'ik'i in
we'nt'unhettax qa wo'taxii pa'qu' łunye'je'. Qa olots pa'aj pe' yijayan i'nłi'i qu' cuatro-
cientoye' (400) pe' jukhew. Qa talanhetiiłe pa'aj qa week pe' yijayantax pa'aj qa yak'eskii,
ma' qa yili'ij pa'aj.* [37] Qa ł'anu'upji' iye aka'an qa niipha'm iye in we'nt'unhettax iye pakha'
Judas'ik'i Galilea łeiłe', pekhewe' nełutsji' pa'aj in wetjeyumtshen ene' week (censo). Qa
olots iye pe' yijayan pa'aj jukhew. Qa wa'młe iye pa'aj, qa week pekhewe' yijayantax qa
yak'eskii iye, ma' qa yili'ij iye pa'aj. [38] Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets: hasu'uj pa'qu'
eneqfenyejeyu'ułij enewe' jukhew. Iwejinłi'ij, qe kakha' naqaqsijkineyu'ujkii axe'm qu'
hats naqsiijkii qu' nata'łłe'ets ene' jukhewłe, ma' qa' nili'ij hatse'.* [39] Qa qu' nata'łłe'ets
pa' Dios, qa' nite' amiti'ił qu' iwuł'enhettaxi'łijkii. Jełi'łiju'ł, hasu'uj ejuihifeyi'iłij pa'
Dios.—* [40] Qa week yumti qu' nasiinik'iha. Ma' qa in hats taya'yiifik'i iye pa'aj he'
apóstoles qa neqsilanju' pa'aj, qa yittaxijets iye qu' yape hasu'uj nenfel kakha' Jesús łii,
ma' qa yiwejinfik'ikii pa'aj.* [41] He' apóstoles qa ikik'uifik'i pa'aj pe' wit'alhei. Qa qi in
łe'sitsi'mkii pa'aj, qe pekhewe'en nikfe'lets pa' Dios in hats nikfe'lets in hats qitsi'm pa'
nite' łeqekuyejei pekhewe'en, ma' qa yiwejinets qe hats weju'łiju'ł qu' nataatshenhetii
qu' nata'łets kakha' Jesús łii.* [42] Week nełuts, kekhe' qi witlijtsitjiyifi qa łunye'j ji'ij pe'
wititsiliikii in nite' yili'ij in i'nq'ijatshenij qa nifel iye pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.*

6

T'eku'miiji'kii pe' wetsjuk tatsai (7) jukhew.

[1] Pekhewe' nełutsji' pa'aj, in hats t'ijaifik'iha pa'aj pe' nite' yeqeku', ma' qa pekhewe'
judiol Grecia łeiłets qa na'l pa'aj pa' yutenij łunyejei pe' judiol itsetina'x, qa yit'ijets
pekhewe' łeqe wikiihalei pekhewe'en in nite'te' testiiji'ij qa te'nineiji'ijkii pe' witqats
week nełuts.* [2] Ma' qa he' doce (12) apóstoles qa no'thet wetju'ł pa'aj pekhewe' week
hats yijayan pa' Jesús, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Nite' łe'wisijupi' qu' nite' hejełi'iłets ekewe'
łe'lijei pa' Dios ma' qa' k'ejełiłijets pekhewe' aqatsi'ł. [3] Qa hik ta'łijupi', yejefets, jełi'łji' qa
ku'mi'łiiji' nekhewe' i'ni'ł etji'teje'm pe'qu' wetsjuk tatsai (7) jukhewe' qu' enikfe'li'łijets

---

* 5:28 Jn 14:13; 1Jn 3:23; Mt 27:25; Hch 2:23,36; 3:15,16; 4:10; 7:52 * 5:30 Hch 2:24; 3:13; 10:39; 13:29; Ga 3:13; 1P 2:24 * 5:31 Hch 2:33; 3:15 * 5:32 Lc 24:48; Jn 15:26; Hch 15:28; He 2:4 * 5:33 Hch 2:37; 7:54 * 5:34 Lc 2:46; 5:17; Hch 22:3 * 5:36 Hch 8:9; Ga 2:6; 6:3 * 5:38 Mt 15:17; Mr 11:30 * 5:39 Pr 21:30; Hch 7:51; 11:17 * 5:40 Mt 10:17; Mr 13:9; Hch 4:18 * 5:41 Mt 5:12; Jn 15:21; 1P 4:13 * 5:42 Hch 2:46; 8:35; 11:20; 17:18 * 6:1 Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 2:41; 4:4,35; 5:14; 9:1,10,19,25-26,29,39; 11:20; 21:4,16

pa'qu' łunyejeye' in łe'wis, qa qitsi'm iye pa' Espíritu Santo qa pa'qu' łikfeliyaxitse'kii iye.
Qa hik pekhewe'ye' qu' hetisi'łij aka'an qu' nithayiki.* 4 Qa yekhewelłi'ił qa' hetjimaałijek
qu' nek'iyini'ł qa qu' nek'inq'ijatsheniłij iye ke' łe'lijei pa' Dios.— 5 Week yi'sinhetijupi'
pa'aj aka' wenit'ij. Ma' qa t'eku'miiji' pa'aj pa' Esteban, hik pakha' qi'imha pa'aj pa' nite'
łeqekuye'j qa pa' Espíritu Santo iye. Qa t'eku'miiji' iye pa' Felipe, pa' Prócoro, pa' Nicanor,
pa' Timón, pa' Parmenas qa pa' Nicolás, hik pakha' ta'łiyek ha' Antioquía hatsłe judio'oj
pa'aj.* 6 Ma' qa pekhewe'en qa neka'xets pa'aj he' apóstoles, qa in naxijik'i in iyinipji' pa'aj,
ma' qa week he' apóstoles qa t'eku'mipji'kii pa'aj łeiłal pekhewe'en.* 7 Ma' qa kekhewe'
łe'lijei pa' Dios qa hats qi'ija in t'ijaifik'i pa'aj, qa pakha' uja'x pekhewe' tek'enets pa'aj i'ni'
na' Jerusalén qa qi'ija in t'ijaifik'i pa'aj, qa olots iye pa'aj pe' pa'il tek'enik'i eke' witlijei
t'ejuyets pa' nite' witqekuye'jij pa' Jesús.*

Te'nekumhi'yi' pa'aj pa' Esteban.

8 Pa' Esteban, qi'im pa'aj pa' nite' łeqekuye'j qa pa' łet'unha'x iye, qa yaqsi'ji'mijkii pe'
qits ham łunyejeyi'iju'ł qa pe' yitjułaxijpha'mkii iye pekhewe' jukhew qa efuts iye. 9 Ma'
qa pe' uja'x pekhewe' judiol pe' łe'lijtsitjii łiyek "Libertos", wenetsji'łił pe' judiol ta'łii
pa' sehe' Cirene qa pe' ta'łii pa' witset Alejandría qa pe' ta'łiyek pa' sehe' Cilicia, qa pe'
ta'łiyek pa' sehe' Asia qa iyeti'łju' pa'aj pa' Esteban qi in t'unitsik'i pe' łe'lijei pekhewe'en.
10 Qa nite'łe weju'łiju'ł pekhewe'en qe pa' Esteban in iyet qi pa' łikfeliya'xets pe' wekwek
ta'łets pa' Espíritu Santo. 11 Ma' qa pekhewe'en qa wanat'inij pa'aj in yiyaji'etskii qa
yijanin pekhewe' uja'x jukhew qu' nowotk'onijkii pa' Esteban qa' nit'ijju': —Hepi'ye'ełij
in ułʼetsik'i kekhewe' łe'lijeyij pa' Moises'ik'i qa pa' Dios iye.—* 12 Ma' qa pekhewe'en
qa ta'łets in yiwakaninkii pa'aj pa' witset, qa week iye pe' tenek'enhei qa pekhewe' iye
i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei. Qa t'eku'mi' pa'aj qa yeka'xii pekhewe' Junta Suprema.
13 Ma' qa yits'apanhetji'ju' łeqewuk'u pekhewe' jukhew qu' nowotk'oni'mkii pe' wit'alhei,
qa yit'ijju' pa'aj: —Ha'ne jukhew nite' yili'ij in ułʼax qa iyetji'jij in t'ejuyiju'ł ne' qi
witlijtsitjii qa t'ejuyiju'ł iye kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Moises'ik'i,* 14 qe hepi'ye'ełij in yit'ijets
kakha' Jesus'ik'i, Nazaret łeiłe'ek'i, qu' niwu'm hatse' ne' qi witlijtsitjii qa' nink'aihitik'ui
iye kekhewe' injunyejei jiyejetij pa'aj pa' Moises'ik'i.—* 15 Ma' qa in yejełtaxje'mha pa'aj
pa' łeju's pakha'an, week pekhewe' i'nju'kii wit'alhei (Junta Suprema), qa yi'wen pa' łeju's
in hik łunye'j qu' angele'.

7

Pa' Esteban qa iyet pa'aj.

1 Ma' qa pa' qiji' pa'il łatata qa yit'ijets pa'aj pa' Esteban: —¿Me yijaa'ija aka'an?—
2 Pakha'an qa yit'ij pa'aj: —Ek'en qeku'ni'ł yiwetsek, yejefets qa wit'alhei iye. Pakha'
łe'wis Dios we'nethinets pa'aj pakha' i'nalek'ik'i Abraham in mexe i'ni' pa'aj pa' sehe'
Mesopotamia, in mexente' i'ni'kii pa'aj pa' witset Harán.* 3 Qa yit'ijets pa'aj: *"Ma'ak'ui
ha'ne eqe sehe' qa enewe' iye ejefets, qa' amii na' sehe' yakha' qu' k'ethinij."* *(Gn
12:1)* 4 Ma' qa pa' Abraham qa ikik'uifik'i pa'aj pekhewe' łiyits caldeos, qa yamii qa i'ni'kii
pa' Harán. Qa hikpa' qa ta'łi' pa'aj in hats wa'm pa'aj pa' łatata'ak'i, qa pa' Dios qa neka'xii
pa'aj ha'ne hane'e'in sehe', ha'ne hane'ej ekheweli'ł ła'ni'łi'.* 5 Qa pa' Dios qa nite'łe
tisij qu' natsat'axij nite' iye pa'qu' łuk'eye'en ha'ne sehe'. Ła'mek qa yit'ijets pa'aj in
yiwjutsiqeni'm pa' Abraham in mexe hamtax pa'qu' ła'se' *qu' netisij ha'ne sehe' qa week
pekhewe' qu' nataʼłets hatse' pakha'an.* *(Gn 12:7)** 6 Qa yi'tłi'ijets iye pa'aj pa' Dios aka'an:
"Pekhewe' ta'ł ewets hatse' i'nji'kii hatse' pa'qu' nite' natsat'etsi'ij witset ma' qa jukhewiikali'ij,

---

* 6:3 Dt 1:13; 1Ti 3:7; Lc 4:1; Hch 7:55; 11:19,24 * 6:5 Hch 6:8-9; 8:5,26; 11:19; 21:8; 22:20; Mt 23:15 * 6:6 Hch 1:24; 8:17; 9:17; 13:3; 2Ti 1:6; Nm 8:10; 1Ti 4:14 * 6:7 Hch 12:24; 19:20; Col 1:6 * 6:11 1R 21:10,13; Mt 26:59-60 * 6:13 Mt 24:15; Hch 7:58; 21:28; 25:8 * 6:14 Dn 9:26; Hch 15:1; 21:21; 26:3; 28:17 * 7:2 Gn 11:31; 15:7; Sal 29:3; Hch 22:1; 1Co 2:8 * 7:4 Gn 11:31; 12:4-5 * 7:5 Gn 13:15; 15:18; 17:8; Ga 3:16; He 8:8-9

ma' qa' hikpa' qu' na'ni' qu' witłinheyi'ij qa' qi qu' natawitjaxtii qa' namijets cuatrocientos (400) ininqapits. * 7 *Qa' hitani'thenłe yakhaa'ija qu' hitatinithen pakha' qu' łunye'je'łe pe' witsetits qu' łełinheye'taxi'ł ej,"* yit'ij pa'aj pa' Dios, *"qa' ł'anu'upji' aka'an ma' qa ma'ałik'uifik'i pakha' witset qa' iyini'łyii qu' ni'iłiji' ha'ne hane'e'in sehe'."* *(Gn 15:13,14)* 8 Ma' qa pa' Dios qa tisij kakha' ewi'ł qu' łeqfenyeje' łewek łii circuncisión.* Qa hik aka' łunye'j pa'aj pa' Abraham qa nekfik'i pa' ła's Isaac, qa in hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe nełutsfik'i pa'aj qa yaqsiijkii kakha' circuncisión. Pa' Isaac qa hikpa' łatata pa' Jacob, qa Jacob qa łatata'ek pekhewe' pe' doce (12) jukhew jita'łets pa'aj.* 9 Ma' qa enewe' jita'łets pa'aj qa teqemtshenetskii pa'aj pa' José, ma' qa t'ihinij qu' newetka'xii pa' Egipto. Qa pakha'łe Dios qa yejełets pa'aj pakha'an,* 10 qa yilithinik'ui pe' wekwek yaats'etaxij, qa tisij iye pa' łikfeliya'xets pe' wekwek qa yisu'unkeninij iye pa' Faraón, wittata pa' Egipto, hik pakha' yeni' pa'aj qu' netnek'enhei (gobernador) pa' week Egipto qa week iye pekhe' łetsi'.* 11 Ma' qa nam pa'aj pa' yipku' pakha' week sehe' Egipto qa pa' sehe' Canaán iye, qa qi pa'aj pakha' yaats'e'ej, qa pe' inalheiyik'i qa ham pa'aj yeełi'ijji' pa'qu' łaqe'.* 12 Ma' qa pa' Jacob in i'ye'ej pa'aj in na'li' pa' Egipto pe' witqats trigo qa yukinii pa'aj pekhewe' łelits i'nalheyik'i, hik pakha'aj i'nk'ałe pa'aj yamii. 13 Qa in wapilii iye pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa tetfeli'm pa' José pekhewe' łejefets. Qa hik aka' łunye'j pa' Faraón in nikfe'lets pa'aj pekhewe' ta'łets pa' José.* 14 Ma' qa pa' José qa inqekenij pa'aj pe' łe'lijei, qa iyinii pa' łatata Jacob qa week pekhewe' yatsat'etsij pakha'an uja'x yamets pa'aj in week setenta y cinco (75) pe' jukhew. 15 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' Jacob qa yamii pa' Egipto, pakha'an qa hikpa' wa'mi' pa'aj qa week iye pekhewe' i'nalheyik'i.* 16 Qa pe' łenuts wa'nahinii pa'aj pa' sehe' meti'm pa' witset Siquem, qa we'neni' pa'aj pakha' nimełkuket, pakha' sehe' taqhayijets pa'aj pa' Abraham'ik'i pekhewe' łelits pa' Hamor'ik'i i'ni' pa' witset Siquem.* 17 Qa in hatsłe k'esiyu'ets pa'aj pa' łahats'ij qu' nafits pakha' hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i, qa pe' Israel qa hats qi in t'ijaifik'i pa'aj in i'ni' pa' Egipto,* 18 yamłi'ijii *in ink'ayik iye pakha' wittata pa' Egipto, pakha'an qa hats nite' nikfe'lets pa'aj pa' Jose'ek'i.* *(Ex 1:8)** 19 Ha'ne ink'ayik wittata pa'aj, qi in yawitji pa'aj pe' inejefetsik'i. Qa inaqyaji'ij pe' i'nk'a nekji'ijtaxfik'i qu' netwumhitiiłeji'ij, ma' qa' nawa'młeji'ij. 20 Qa hik pakha'aj pakha' łahats'ij pa'aj pa' Moises'ik'i qa nekfik'i pa'aj, pakha'an pa' Dios yisu'un pa'aj. Qa pe' ł'alheyik'i qa yejeełetsha pe' łetsi'ii pa'aj yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits.* 21 Ma' qa in hats nite' łeke' pa'aj qu' naqsi'j, qa yeka'xtaxfik'i ma' qekha nawa'młetax, qa pe' Faraón łasi' qa t'eku'mi' pa'aj qa yaqsi'j qa hik łunye'j qu' ła'se'. 22 Ma' qa pa' Moisés qa t'ijatshenheti'yij week pa' łikfeliya'xets wekwek pe' Egipto łeiłets, qa nikfe'lets pa'qu' nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye.* 23 Qa in hats k'esiyu'ets qu' cuarenta (40) łeqe'ninqapitse' pa'aj pa' Moisés, ma' qa yoksi'wen pa'aj pa' łatawe'j in yisu'un qu' nat'alit'ii pe' łejefets, hik pekhewe' israel'ik'i łelits.* 24 Qa hik pakha'aj qa yi'wenij pa'aj pa' Egipto łeiłe' in qi in yawitji pa'aj pa' Israel łeiłe'. Qa te'weyik'i pa'aj pa' Moisés qa yilan pa'aj pa' Egipto łeiłe'ek'i. 25 Pa' Moisés yumtitax pekhewe' łejefets qu' hats nenikfe'lik'uyi' pekhewe'en, pa' Dios qu' nukinfik'ikii hatse' qu' na'nijji' pakha'an, qa nite'łe nikfe'lik'uyi' pekhewe'en. 26 Qa pakhap nełukii qa yamii pa'aj pekhewe'en, qa yi'wenij pa'aj pekhewe' wetsjuk in ijenju' wapilłe wetju'ł pa'aj, qa yaq'ayintax wetju'ł, qa yittaxijets: "Jukhew, e'witjefeye'k ini'łek, ¿inhats'ek in uł'etsi'ł wetju'ł?" 27 Qa pakha' teqek'uikii pa'aj qa weqwu'm pa'aj, yiwu'm pa' Moisés, qa yit'ijets: *"¿Łek pakha' neni' qu' enek'enhe'yi'łyipji' qa qu' e'juezi'ił yipji'*

---

* 7:6 Ex 3:12; 12:40 * 7:8 Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm łammi's pa' ł'aj pa' łoso' łaxpa's. * 7:8 Gn 17:9-11; 21:2-4; 25:26; 29:31; 30:5; 35:23 * 7:9 Gn 37:11,28; 39:2,21; 45:4; Sal 105:17 * 7:10 Gn 41:37-43; 42:6; Sal 105:21 * 7:11 Gn 41:54; 42:5 * 7:13 Gn 45:1-4,9-10,16,27; 46:26-27; Ex 1:5; Dt 10:22 * 7:15 Gn 46:5; 49:33; Ex 1:6 * 7:16 Gn 23:16; 33:19; 50:13; Ex 13:19; Jos 24:32 * 7:17 Gn 15:13; Ex 1:7; Sal 105:24 * 7:18 Ex 1:8-10,22; Sal 105:25 * 7:20 Ex 2:2-10; He 11:23 * 7:22 1R 4:30; Is 19:11; Lc 24:19 * 7:23 Ex 2:11-14; He 11:24-26

iye? * [28] *¿Ye' me łenqek'uyu'yij iye qu' hik łunye'je' ka' łilan nełu egipto'ok'i?" (Ex 2:14)* [29] Ma' qa in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, *pa' Moisés qa ilatii pa'aj qa i'ni'kii pa' sehe' łii Madián. (Ex 2:15,22)* Qa hik pakha'a' qa na'l pe' łelits wetsjuk.* [30] Ma' qa in hats yamijets cuarenta (40) łeqe'ninqapits in i'ni'kii pakha'an, qa we'nethinets pa'aj *pa' ewi'ł ángel i'nji'teje'm pa' ł'elepep pe' ewi'ł najkak łasi' in tujje'm pa'aj pakha' ham i'ni'i' qa meti'm pe' utek łii Sinaí. (Ex 3:1)* [31] Pa' Moisés yitjułaxijpha'm pa'aj in yi'wen aka'an. Ma' qa in iktaxets pa'aj qu' netmetinheti'm lees qe qa' itometsaaxji'ijha, ma' qa yepi'ye' pa'aj pa' ł'a'x pa' Yatsat'ax'inij, qa yit'ij pa'aj: [32] *"Yakha' łeqe Dios ke' alheyik'i Abraham, Isaac qa Jacob." (Ex 3:6)* Pa' Moisés qa tsalalkii pa'aj, qa nite' yejełju' pa'aj.* [33] *Qa pakha'łe Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: "Enit'ijji' ne' otshilaxtii (Ex 3:5)qe ha'ne sehe' mexe ha'ni'. (Jos 5:15)** [34] *Hi'wenijha na' yitset in qi in tawitjaxtii in i'ni' na' Egipto, qa hepi'ye' iye in qi in yeqejtsile'ejkii. Qa he'yili'tju' qe qa' hiwejinkii. Te'łun, hane'ej qu' k'ukinii na' Egipto." (Ex 3:7-10)* [35] Ha'ne Moisés, hik ha'ne pakha' t'oqowe'yiju'ł pa'aj pekhewe'en in yit'ijets pa'aj: *"¿Łek pakha' neni' qu' enek'enhe'yi'łyipji' qa qu' e'juezi'ił yipji' iye?" (Ex 2:14)* qa hik hane'ija pakha' yukin pa'aj pa' Dios qe qa' netnek'enhei qa qu' nineqweji'nfik'i iye qu' nata'łets qu' ni'fen pa' ángel we'nethinets pa'aj pekhe' najkak łasi' ji'teje'm.* [36] Ha'ne jukhew in yukinik'uifik'i pa'aj pa' Egipto, yaqsiijkii pe' ham łunye'ji'iju'ł qa qi in yitjułaxijpha'mkii pakha' witset'ii Egipto, qa pa' qi iweli'ii iye łii Mar Rojo qa in neki'kii iye pakha' ham i'ni'i' qa yamijets cuarenta (40) ininqapits pa'aj.* [37] Qa hik hane'ija iye ha'ne Moisés yit'ijets pe' łelits pa' Israel'ik'i: *"Pa' Dios yaqsiijkii hatse' qu' nata'łi'ł etji'ju' pakha' ewi'ł profeta hik yijunye'j." (Dt 18:15,18)** [38] Ha'ne Moisés hik ha'ne i'nji'teje'm pa'aj pekhewe' neki'kii pa'aj pa' ham i'ni'i', qa weekji' iye pa' ángel pakha' tafaakate'yi'łkii pa'aj pe' utekji'pha'm łii Sinaí, qa hik pakha' iye pa' tafaakate'yi'ł pa'aj pe' inqa'jteyik'i. Qa hik ha'ne iye ha'ne Moisés testi'yij pa'aj eke' wi'tlijei ta'łets pa' witiła'x qe qa' nayaxkit inwets qu' jinełisij.* [39] Qa hane'en pekhewe' inqa'jteyik'i nite' yisu'un pa'aj qu' netk'enets, qe yutenija yijat'ij, qa pe' łatawjets qa yaqamaxji' in nipilheyu'taxii iye pa' Egipto.* [40] Pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj pa' Aarón: *"Anaqsi'ji'ł ye'mju' pekhewe' qu' inqo diositsi'ij qa' hik pekhewe'ye' qu' nojo i'nk'ui, qe hakha' jiyekaxik'uifik'i ha' sehe' Egipto, Moisés, nite' tsikfe'li'łets pa'n qu' łunye'je'kii." (Ex 32:1,23)* [41] Hik pakha'aj pekhewe' nełutsji' qa yaqsiijkii pa'aj pa' ewi'ł wakka ła's qa yilanifi iye pe' inqa'metetsik'i pakha' witeqsi'nq'al, qa qi in yi'sinhet wetju'ł pa'aj pakha' łaqsijikłi'ijkii pe' łokoyeiłe pekhewe'en.* [42] Qa pakha'łe Dios qa we'nitonimets pa'aj pekhewe'en ma' qa tisij aka'an, hats'inha pekhewe'en qa' niyinii week pekhewe' i'nji' ha'ne wa's, in ł'anyejeyek pa'aj pekhewe' łafaakanhei pe' profetas'ik'i: *"Israel'ik'i łelits, ¿me yakha' qu' anlani'ł yifikii qa łesłisi'łij kekhewe' inqa'metetsik'i łami'łijets cuarenta (40) ininqapits in mexe ła'ni'łi'kii hakha' ham i'ni'i'?** [43] *Ekheweli'ł łekaxiłkii ne' eqjiiki'iłij na' witeqsi'nq'al Moloc, qa ne' łoqo footeki' na' dios Renfán, hik enewe' witeqsi'nq'alits łanaqsi'ji'łju' qe qa' iyini'łii. Qa yakhap ji'jek qu' k'ewu'mi'łii na' ł'anu'ui les toxi'mii na' Babilonia." (Am 5:25-27)* [44] Pekhewe' inqa'jteyik'i in i'ni'kii pa'aj ham i'ni' na'li'm pekhe' witlijtsitjii (tabernáculo) jutsiqaxij in i'nijupkiiha pa' Dios. Qa hik łunye'jija pekhe'en pakha' hats yit'ij qu' łunye'je' pakha' tafaakate'yi'ł pa'aj pa' Moisés, ma' qa hik łunye'jija pekhe' yi'wen pa'aj.* [45] Qa pe' i'nalheyik'i iye pa'aj qa yaya'xij iye qu' neka'xkii iye pe' witlijtsitjii in hats yojo'ok'oi pa'aj pa' Josué qu' ninqitka'mij pekhewe'en pe' witsetits, tetsetiitax pekhewe' yiwu'mfik'ikii pa'aj pa' Dios qa' nayaxkiti' pekhewe'en. Ma' qa hik pakha' qa i'ni' iye pa'aj pe' witlijtsitjii yamijii pekhewe' łeqe nełutsji' pa'aj pa' David'ik'i.* [46] Pa' David'ik'i yisu'unija pa'aj pa' Dios, qa pa' Dios qa yi'fenji'jek pa'aj, ma' qa inłe in iyintaxijets pa'aj qu'

---

* 7:27 Lc 12:14; Hch 7:35 * 7:29 Ex 18:3-4 * 7:32 Ex 3:15; Mt 22:32; Mr 12:26; Lc 20:37 * 7:33 Ex 2:14; 3:7-8,10 * 7:35 Ex 14:19; Nm 20:16 * 7:36 Ex 12:41; 14:21; 16:35; 33:1; He 8:9; Nm 14:33; Sal 95:10; Hch 13:18 * 7:37 Hch 3:22 * 7:38 Ex 19:17; Is 63:9; Hch 7:53; Dt 5:27; 32:47; Jn 1:17; Ro 3:2; He 4:12; 5:12; 1P 4:11 * 7:39 Ex 16:3; Nm 11:4; 14:3-4; Ez 20:8,24 * 7:41 Dt 9:16; Sal 106:19-20; Ap 9:20 * 7:42 1R 11:7; Hch 7:36; Jos 24:20; Is 63:10; Dt 4:19; 2R 21:3; Jer 19:13; Sof 1:5 * 7:44 Ex 25:8-9,40; 38:21; He 8:5 * 7:45 Jos 3:14; 18:1; 23:9; 24:18; Sal 44:2

naqsiimijkii pe'qu' łextsi'yi'ij pakha' łeqe Dios ene' łelits pa' Jacob'ik'i.* 47 Qa Salomonłe
pakha' niihinpha'm pa'aj pekhe' łextsi'ij pa' Dios.* 48 Ła'mek, pakha' qiji'ha in Dios qa
nite'łe i'nifi pe' łaqsijiiłeju' ene' jukhew, in ł'anye'jek kakha' yit'ij pa'aj pa' profeta'ik'i:*
49 *"Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: 'Ha'ne wa's yits'oji'la'x qa ha'ne sehe' qa yotshilaxłe. ¿Pa'n łunye'j pe'*
wititsi' łaqsi'jtaxi'ł ye'mijkii? ¿Pa'n i'ni' pakha' qu' łeke'ye' qu' hawapi'yi'? 50 *¿Me nite' hik ha'ne*
ha'ne yikoi yaqsiijkii ene' week wekwek?' " *(Is 66:1,2)* 51 Ekheweli'ł qi in ham łami'iłik'ui,
nite' łenk'enheyu'ułets qa nite' łenexpiikeyu'ułij iye. Hayiitsłe nite' ł'eku'mi'łijiju'ł pe'ye'
pa' Espíritu Santo, in łunyejeyek pa'aj pe' alheyi'łik'i, qa hik aka' ejunyejeyi'ł.* 52 ¿Pa'n łii
pekhewe' profetas'ik'i pakha' qu'nte' nijayane'kii pa'aj pe' alheyi'łik'i? Pekhewe'en week
nilanju' pa'aj pekhewe' hayiits nifeltax pakha' łamijiiju' hakha' yijaa'ija in yatsathen, hik
hakha' ekheweli'ł hane'ej qa łowotk'oni'łijkiyek qa łilani'ł iye.* 53 Ekheweli'ł in nełistaxi'łij
pa' Dios kekhewe' yit'ij pa'aj qu' nanaqsiijkii (leyes) qa i'nijji' pa'aj pe' angelits, ła'mek qa
nite' ł'ek'eni'łets kekhewe'en (leyes).—*

Wa'm pa'aj pa' Esteban'ik'i.

54 Pekhewe'en in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, qa yamik'ui wiikfik'i in nayu'kii, qa t'aiji' pe'
łek'unhetii in qi in nayu'um pa' Esteban. 55 Qa pakha'łe Esteban qa qi in topo'oj pa'aj pa'
Espíritu Santo, qa yejełiipha'm pa'aj na' wa's, ma' qa yi'weniipha'm pa'aj pa' łesa'x pa'
Dios qa pa' Jesús ts'ap'a'a' pa' yiya'yik'i pa' Dios.* 56 Qa yit'ij pa'aj: —¡Jeł qeku'ułetspha'm!
Hi'wen ne' wasits wejje'm qa na' Ła's na' Jukhew qa ts'ap'a'a' na' yiya'yik'i na' Dios.—*
57 Ma' qa pekhewe'en qa taya'yij wetju'ł pa'aj, yit'onji' pe' łekfii qa t'ilit'ij wetju'ł pa'aj pa'
Esteban. 58 Qa yeka'xik'uifik'i pa'aj nakha' witset, qa yapełek pa'aj qa nijele'ejkii pe' utel.
Pekhewe' yit'ijets in uł'ax pa' yaqsiijkii pa' Esteban qa yenijupju'kii pa'aj pe' łe'ntaafitits
łef'iyeyiiju' pa' ewi'ł jutjana'x łii Saulo, qe qa' nejełi'mets.* 59 Pa' Esteban in tejelaxti'yijkii
pa'aj pe' utel, qa yit'ij pa'aj in iyin: —Yatsat'axyij Jesús, ku'miju'ł pa' yiła'x.—* 60 Qa yenju'
pa'aj łaqhutsii qa tayai yit'unhetik'i in yit'ij: —Yatsat'axyij, hasu'uj ijanin aka' qi łewuł'ax
enewe'en.— Naq'axłi'ijik'i ek pa'aj aka' yit'ij qa wa'm pa'aj.*

8

Saulo qa yijayankii pe' tek'enets pa' Jesús.

1 Pa' Saulo yi'sinhetijupi'ha pa'aj in talanhetii pa' Esteban'ik'i. Hik pakha'aj pa' łahats'ij
qa yape pa'aj qa i'nju' pa' qi a'tax łenifenyejei pekhewe' nite' yeqeku' pa' Jesús nakha'
Jerusalenji'. Ma' qa week ilatkii yak'esji'kii pa' week sehe' Judea qa pa' Samaria iye, qa
pekhewe'łe apóstoles qa nite' ilatkii pa'aj.* 2 Qa pe' uja'x jukhew yijayan pa' Intata qa
ti'jik'ui pa'aj pa' Esteban'ik'i, qi in yayinju' pa'aj.* 3 Qa pakha'łe Saulo qa hats wo'oyek qu'
niwuł'enhetju' qa' hamitse' pekhewe' tek'enets pa' Jesús, qa uyijik'i pe' wititsil, ma' qa
yetsinji'ij pe' jukhew qa efuts iye yuihinjiifikii pe' witq'ophełitjii.*

Felipe qa i'nq'ijatsheni' pa' sehe' Samaria.

4 Qa pekhewe'łe ilatkii yak'eskii pa'aj qa nifełłe iye pa'aj eke' łe'sits wi'tlijei pakha' qu'
namji'ijji'.* 5 Pa' Felipe qa yamii pa'aj pakha' witset'ija pa' Samaria, qa i'nq'ijatshenij pa'aj
in t'ejuyets pa' Cristo. 6 Qa not'axii pa'aj pe' olootsija, qa qi in tek'enets pa'aj in yepi'ye' pe'
nifel pa' Felipe, qe yi'wenij iye pa'aj pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł in yaqsiijkii. 7 Qe olots
pa'aj pekhewe' i'ntaxji' pe' espíritus uł'ets (inwo'metets), pekhewe'en in ikjiik'uifik'i pa'aj

---

* 7:46 2S 7:1,8; 1Cr 22:7; Sal 89:19; 132:5 * 7:47 1R 6:1-2; 8:17-20; 2Cr 3:1 * 7:48 1R 8:27; 2Cr 2:6 * 7:49 Mt 5:34-35 * 7:51 Ex 32:9; Dt 10:16; He 3:13; Lv 26:41; Jer 4:4; 6:10; 9:26 * 7:52 2Cr 36:16; Mt 5:12; 21:35; 23:31,37; 1Ts 2:15; Hch 3:14; 5:28 * 7:53 Hch 7:38; Ga 3:19; He 2:2 * 7:55 Jn 12:41; Hch 6:5 * 7:56 Mt 3:16; Jn 1:51 * 7:58 Lv 24:14-16; Dt 13:9; He 13:12; Hch 8:1; 22:20 * 7:59 Sal 31:5; Lc 23:46; Hch 9:14 * 7:60 Mt 5:44; Lc 22:41; 23:34; Hch 9:40 * 8:1 Hch 9:31; 11:19 * 8:2 Hch 7:58; 22:20 * 8:3 Hch 22:4,19; 26:10; 1Co 15:9; Ga 1:13; Fil 3:6; 1Ti 1:13 * 8:4 Hch 6:5; 15:35

qa tayaiji'ij wetju'ł. Qa olots iye pekhewe' onqokitstax qa pekhewe' iye f'oyoq f'oyoqtax
in łe'sitsju' iye pa'aj.* 8 Qa pa' witset qa qi in łe'sitsi'mkii pa'aj.

Pa' weihetax (brujo) Simón.

9 Qa na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew łii Simón, hayiits weihetaxji' pa'aj pa' witset. Qa
nawitjiju'kii pe' Samaria łeiłets, yit'ij łetets in łakha' ewi'ł jukhew qiji'.* 10 Qa week
tek'enets pekhewe' if'iljetsits qa pe' patunits, qa yit'ijju': —Hane'en hik ha'ne pakha' łii Qi
Łet'unha'x pa' Dios.—* 11 Tek'entaxetsha pa'aj pekhewe'en qe hats olots pe' ininqapits in
ikijje'm in yethinijkii pekhewe' yitjułaxjiijpha'mkii pekhewe'en. 12 Qa pekhewe'en in hats
nite' yeqeku' pa' Felipe in nifel eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios qa
aka' łii iye pa' Jesucristo, ma' qa wempuli'jijju' pa'aj pe' jukhew qa efuts iye.* 13 Qa pakha'
iye Simón qa nite' yeqeku' iye pa'aj. Qa in hats wempuli'jij pa'aj, qa nite' yiton pa'aj pa'
Felipe, qa qi qa yitjułaxjiijpha'm qa yi'wenji'ij pekhewe' qits ham łunyejeyi'iju'ł yaqsiijkii
pa' Felipe.* 14 Ma' qa hekhewe' apóstoles mexe amaneiji' pa'aj ha' Jerusalén, in i'ye'ej
pa'aj pe' Samaria łeiłets in hats testi'yij iye kekhewe' łe'lijei pa' Dios, qa t'ukinheti'yii
pa'aj ha' Pedro qa ha' Juan.* 15 Ma' qa in yamii pa'aj qa iyinipji' pa'aj pekhewe'en
hats'inha qu' netesti'yij iye pa' Espíritu Santo, 16 qe mexe nite' nametsju' pa'qu' ewii'łe'
pekhewe'en pa' Espíritu Santo, ewi'łłe in hats wempuli'jijju' ka' łiiji' pa' Yatsat'ax'inij
Jesús.* 17 Ma' qa t'eku'mipji'kii pekhewe'en, ma' qa testi'yij pa' Espíritu Santo. 18 Pa' Simón
in yi'wenij pa' Espíritu Santo qu' jintesti'yij qu' nata'łets pe' łokoyei pe' apóstoles, ma'
qa neqistineyutaxij pa'aj pe'qu' ł'astaye', 19 qa yittaxijets pa'aj: —Yakhap iye esłisi'łij aka'
witt'unha'x hats'inha pa'qu' he'yeku'mjiipji' łesinje' qa' netestiiji'jij pa' Espíritu Santo.
— 20 Ma' qa ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Les łe'wis pe' aq'astai qa akha' iye qu' ami'łii
pa' fe't, qe łumtitax qu' łeke'ye' qu' aqha'yijets pe'qu' ł'astaye' pakha' łeqisitłe pa' Dios.*
21 Akha' a'ham ji'teje'm qa nite' iye qu' eneqfeetsiyu'uj aka' witqisit, qe pa' atawe'j nite'
wattsathenketik'ui pa' łeqjełinet pa' Dios.* 22 Qa hik ta'łijupi' mewetlinenij aka' ewuł'ax,
qa' iyinijetsha pa' Dios, q'axqe qu' niwamhit e'mik'i kakha' naqaqsijkineyu'taxijkii pa'
atawe'j.* 23 Qe hi'wen in topo' ej pa' ek'imii qa pa' witwuł'ax qa łełinek'ej iye.— 24 Ma'
qa pa' Simón qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Iyini'ł ye'mii pa' Yatsat'ax'inij, hats'inha qu' ham
pa'qu' yijunye'je'kii kekhewe' łit'iłij yiwets iku'uj.—* 25 Qa hekhewe'en, in hats naq'ajik'i
pa'aj in nifeli'm pa' łunye'jkii in t'ejuyets pa' Jesús qa in nifeli'mha iye kekhewe' łe'lijei
pa' Yatsat'ax'inij, ma' qa wapilii iye pa'aj ha' Jerusalén qa teneiłi'ij pa'aj in nifeli'm eke'
łe'sits wi'tlijei pe' olots witsetits łelits pa' sehe' Samaria.

Pa' Eunuco Etiopía łeiłe'.

26 Ewi'ł pa' łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij qa yiyaje'ets pa'aj pa' Felipe, qa yit'ijets: —
Eniipha'm qa' ma, ejuyii na' i'wk'uyi'lii ma'ai hakha' wit'ikheyi'j ta'łii ha' Jerusalén qa
yamiiju' ha' Gaza.— (Pakha' wit'ikheyi'j yijawe'j ji'teje'm pakha' ham i'ni'i'.)* 27 Pa' Felipe
qa niipha'm pa'aj qa ik, qa pa' wit'ikheyi'jii qa hikpa' qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ł eunuco*
Etiopía łeiłe', qiji' łeqjełinenek pe' Candace qi łenene pekhewe' week Etiopía łeiłets,
pakha'an tenek'enhe'yipji' pa'aj pe' week łaq'astai pekhe' witnene, qa namii pa'aj na'
Jerusalén qe qa' niyinii pa' Intata.* 28 Pakha'an hats wapilii iye pa'aj pa' łetsetits, i'nji'ju'
pekhe' łenhitjii koyoyoi, qa yiyinenik'i pekhewe' łe'lijei pa' profeta'ik'i Isaías. 29 Qa Espíritu
qa yit'ijets pa'aj pa' Felipe: —Ełun qa' metmetinheti'm ne' łenhitjii.—* 30 Ma' qa pa' Felipe

* 8:7 Mt 4:24; Mr 16:17 * 8:9 Hch 5:36; 13:6 * 8:10 Hch 14:11; 28:6 * 8:12 Hch 1:3; 2:38 * 8:13 Hch 8:6; 19:11 * 8:14 Lc 22:8; Hch 8:1 * 8:16 Mt 28:19; Hch 2:38; 10:48; 19:2 * 8:20 2R 5:16; Is 55:1; Dn 5:17; Mt 10:8; Hch 2:38 * 8:21 2R 10:15; Sal 78:37 * 8:22 Is 55:6-7; Dn 4:27; 2Ti 2:25; He 12:15 * 8:24 Gn 20:7; Ex 8:8; Nm 21:7; Stg 5:16 * 8:26 Hch 5:19; 8:29 * 8:27 Kakha' eunuco, in i'nk'aa'ija pa'aj mexe ikji' wetwu'm łeqełei, qa tooxik'ui pa'aj hats ikji' aka'an político. * 8:27 Sal 68:31; 87:4; Is 56:3; Sof 3:10; 1R 8:41; Jn 12:20 * 8:29 Hch 10:19; 11:12; 13:2; 20:23; 21:11

qa wekuma'xipji' pa'aj qu' netmetinheti'm, qa yepi'ye' ej pa'aj in yiyinenik'i pe' łe'lijei
pa' profeta'ik'i Isaías, qa yit'ijets pa'aj: —¿Me łenikfe'lik'i na' łiyinenik'i?— 31 Pakha'an qa
yit'ijiju'ł pa'aj: —¿Inhats'ek qu' netsikfelik'i in ham pakha' qu' neqethen ye'mik'iha pakha'
iikji'ha?— Pakha'an qa yiyaji'ets qu' na'ni'łji' pe' łenhitjii. 32 Pakha' i'ni' pa' yiyinenik'i
pa'aj kekhewe' Intata łe'lijei yit'ij: *—Hik łunye'j na'aj kots'etax in wetka'xii pa' łenqek'uwet,*
*qa hik łunye'j iye na'aj kots'etax ła's qe we'ntusij nite' iyet ikesimenij, pakha'an ham yit'i'ij.** 33 *Qi*
in tawitjaxtii qa nite' tewejinheti'yi'm qu' netniwohoyiikii pa'qu' łunye'ji'ija. ¿Pa'n łii pakha' qu'
nenfelkii hatse' qu' nana'l pe'qu' łelitse' pakha'an,? qe hats qu' nilanipji' ha'ne sehe'.— (Is
53:7,8) 34 Pa' eunuco qa yit'ijets pa'aj pa' Felipe: —Enfel ye'm wat'ij, ¿pa'n łii pakha' yit'ijets
aka'an pa' profeta'ik'i? ¿Me łakha'łe qu' net'ejuyets, me i'nłi'i pakhape' iye?— 35 Ma' qa pa'
Felipe qa yapełek pa'aj qa iyet, qa ta'łijii pa' hats yiyinenik'i pa'aj kekhewe' we'nika'ajji',
qa nifeli'm kekhewe' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' Jesús.* 36 Qa in mexe nekik'i pa'aj pa'
wit'ikheyi'j, qa yamii pa'aj pakha' na'li' pa' iweli'. Qa pa' eunuco qa yit'ij pa'aj: —Jeł
qeku'nek, hane'en iweli'. ¿Pa'n łii pakha' qu' mexe nenyejinik'ui qu' etsimpulijin?— 37 Pa'
Felipe qa yit'ij: —Qu' hats weeki'ijha pa' atawe'j qu' nite' eqeku'ye', qa' łeke'ye'.— Qa yeku'ł
pa'aj pakha'an qa yit'ij: —Ehe, nite' heqeku'uk'i pa' Jesucristo in hik pakha' pa' Ła's pa'
Dios.— 38 Ma' qa yiyaji'ets pa' łeqejkunenek qa yitkelenhetju' pe' łenhitjii. Qa t'ilitijupju'kii
pa'aj pa' iweli' qa yimpuujin pa'aj pa' Felipe pa' eunuco. 39 In hats tepilik'uipha'mkii pa'aj
pekhewe'en pa' iweli', qa pa' łeqe Espíritu pa' Yatsat'ax'inij qa aje'eł yeka'x iye pa'aj pa'
Felipe. Qa pa' eunuco qa hats nite' yi'wen iye pa'aj. Ma' qa ik iye pa'aj, qi in łe'wisi'mkii.*
40 Pa' Felipe qa te'wenheti'yi' pa'aj pa' witset Azoto. Qa week na'aj yamjeets pe' witsetits
qa nifelji'ji' eke' łe'sits wi'tlijei, week pekhewe' witsetits, yamłi'iiha pa' witset Cesarea.*

9

Saulo qa hats wenink'aihit pa'aj.

1 Ha' Saulo, mexe nite' yili'ij pa'aj in yijiweikit wetju'ł qa neqek'uyu'ujju' iye pekhewe'
tek'enets pa' Yatsat'ax'inij, qa ikii pa'aj pakha' qiji' łatata pe' pa'il,* 2 qa iyinijets pe'qu' wit-
faakanheye' (cartas) qu' net'ejuyii pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyits pa' Damasco, hats'inha
pe'qu' ni'wenjiifi pekhewe'en pe' yatsat'etsij pakha' Wit'ikheyi'j (Jesús) pekhewe' jukhew
qa efuts, qa' no'nophe'łju' qa' nenka'xii na' Jerusalén.* 3 Qa łunye'jkii pa'aj in hats ik, qa in
hats k'esiyu'uiha pa'aj pa' Damasco, qa aje'eł namju' pa' koojo yamijup pa'aj ta'łiipha'm
na' wa's.* 4 Ma' qa pa' Saulo in hats nami'ju' pa'aj sehe' qa yepi'ye' pa' wit'ax in yit'ijets:
—Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in łatsawitjitax?— 5 Qa yit'ijets pa'aj: —¿Łek akha' Yatsat'axyij?
— Qa yeku'ł pa'aj: —Yakha' Jesús, hik yakhaa'ija in łatsawitjitax. 6 Eniipha'm qa amets
na' witset, qa' hik nakha'yi'i' qu' efelhiti'yi'm kakha' qu' aqsiijkii.— 7 Pe' jukhew łijts'eyek
pa'aj ha' Saulo qa teke'lenju'kii pa'aj ham yit'i'ijju', yepi'ye'tax pa' wit'ax qa hamłe pa'qu'
ni'wen.* 8 Ma' qa niitaxpha'm pa'aj ha' Saulo, qa in yemjeetax in nite' ima'taxpha'm
qa hatsłe nite' yi'wenkii. Ma' qa teneku'mhiiłi'i' pa'aj pa' łokoi qa wetka'xii pa' witset
Damasco. 9 Qa wetshetk'ewi'ł nełuts in nite' yi'wenkii, qa nite' tek iye qa nite' iya'ji' iye
pa'qu' iweli'ye'. 10 Ha' Damasco i'ni' pa'aj pa' ewi'ł yijayan pa' Jesús łii Ananías. Qa i'nji'kii
pa'aj łotoi pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets: —Ananías.— Qa yeku'ł pa'aj: —Ha'ne qe ha'ni'in
Yatsat'axyij.—* 11 Pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj: —Eniipha'm, qa' ma'ai qu' ma'ak'i na'
wit'ikheyi'j łii Yatsathen, qa ke' łetsi'ii ha' Judas, qa' inaqfaakanij ha' ewi'ł jukhew Tarso
łeiłe' łii Saulo, qe hane'ej hakha'an mexe iyin,* 12 qa hats i'nji'kii łotoi na' ewi'ł jukhew
łii Ananías in uyetsji' qa t'eku'mipji' qe qa' ni'wenkii iye.—* 13 Qa pakha'łe Ananías qa

* 8:32 Is 53:7-8; Fil 2:8 * 8:35 Lc 24:27; Hch 17:2; 18:28 * 8:39 1R 18:12; 2R 2:16; Ez 3:12,14; 8:3; 11:1,24; 43:5
* 8:40 Hch 10:1,24; 12:19; 21:8,16; 23:23,33; 25:1,4,6,13 * 9:1 Mt 9:10; Mr 10:10; Lc 6:1; Jn 6:3; Hch 6:1; 8:3; 9:13,21
* 9:2 Hch 15:30; 19:9,23; 22:4,5; 23:25,33; 24:14,22 * 9:3 Hch 22:6-11; 26:12-18; 1Co 15:8 * 9:7 Dn 10:7; Jn 12:29;
Hch 22:9 * 9:10 Hch 10:3,17,19; 22:12 * 9:11 Hch 9:30; 11:25; 21:39; 22:3 * 9:12 Mr 5:23; Hch 9:17

yeku'ł pa'aj: —Yatsat'axyij, olots he' hepi'ye'ej qa nifelji'ijkii pakha' łunye'j ha'ne jukhew,
qi pa' uł'ax yaqsiimijkii pekhewe' łantsat'etsij na' Jerusalenii,* 14 hane'ej hats na'li'm
pa' łet'unha'x qe pe' łafaakanhei ta'łijets pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il hats'inha qu' week
no'nophe'łju' pekhewe' hats najayantax.—* 15 Qa pakha'łe Yatsat'ax'inij qa yit'ij: —Ma'ai,
qe hakha'an he'yeku'mijiiji' qe qa' nenfeli'm aka' yii nekhewe' nite' judiol, nekhewe'
wittatal qa nekhewe' iye łelits ka' Israel'ik'i.* 16 Qe yakha' qu' hethinij hakha'an qu' qi
qu' naats'e'ej pe'qu' wekweke' qu' nata'ł yiwets.—* 17 Ma' qa pa' Ananías qa ikii pa'aj,
qa uyifi pe' wititsi', ma' qa in hats t'eku'mipji' pa'aj qa yit'ijets: —Yejefe Saulo, hakha'
Yatsat'ax'inij Jesús, hakha' we'nethin ewets pa'aj pakha' łenekik'i wit'ikheyi'jik'i, ts'ukin
ei qe qa' i'wenkii iye qa qu' notpo' ej iye pa' Espíritu Santo.—* 18 Qa hik pakha'aj qa
namju'kii pekhewe' i'ntaxji' pe' łotoi hik łunyejeitax sehets ł'ajits, ma' qa hats yi'wenkii
iye. Ma' qa niipha'm qa wempuli'jij pa'aj aka' łii pa' Jesucristo. 19 Qa hats tek pa'aj qa' t'un
iye. Ma' qa uja'x pe' nełuts in mexe amaneyijup pekhewe' tek'enets pa' Jesús tetseti'yi'
pa' Damasco.*

Saulo qa i'nq'ijatshen pa'aj pa' witsetji' Damasco.

20 Qa aje'eł pa'aj yisu'un qu' nenfel pa' Jesús pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi, qa yit'ij: —
Hakha'an hik hakha' pa' Ła's pa' Dios.—* 21 Qa week pe' yepi'ye' pa'aj qa yitjułaxijpha'mkii,
qa yit'ijju' pa'aj: —¿Me nite' hik ha'ne pakha' Jerusalenii nawitjiju'kii pekhewe' yijayantax
aka' witii? ¿Me nite' hik ha'ne iye pakha' namijii hane'e'in qu' no'nophe'łju' iye qa'
neka'xii iye pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il?—* 22 Qa pakha'łe Saulo qa yape'enha les
in t'ijayijfik'i pa'aj in t'unij qa pe' judiol Damasco łeiłets qa hats ham pa'qu' nit'ijiju'ł,
yethinijha pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.

Saulo qa ilat pa'aj.

23 In hats olots pa'aj nełuts pe' judiol qa tafaakateitaxijju' pa'aj qu' nilan pa' Saulo.
24 Qa nikfe'łłe'ets pa'aj pa' Saulo pakha' neqfenyejeyutaxij pa'aj pekhewe'en. Nełuts qa
najai iye in yejełtaxik'uikii pe' łejilji' pa' witset qe neqek'eyutaxij pa'aj.* 25 Qa pekhewe'łe
ł'ijatshenhei qa t'eku'mi' pa'aj pa' naja'xji' qa yilithinii pa' ewi'ł kumu'ui pa' qipha'm
łejilafi' pa' witset, qa yilithinijiiju' pa'aj pe' ewi'ł kanastu.*

Saulo qa i'ni' pa' Jerusalén.

26 Qa in hats yamii pa'aj ha' Jerusalén, qa yisu'untax qu' nakets qa' ewi'ł na'ni'łi'
pekhewe' tek'enets pa' Jesús. Qa weekłe nijiwe'yi'm pa'aj qe yumti qu' naqanłekii in
hats tek'enets pa' Jesús.* 27 Qa ha' Bernabé qa yeka'x pa'aj qa yethinii he' apóstoles, qa
nifelimik'i pa'aj pa' łunye'jkii pa' Saulo in yi'wenji' pa' wit'ikheyi'jji' pa' Yatsat'ax'inij,
qa tafaakate'yi'ł pa'aj, qa nifeli'm iye in we'nt'unhet in iyetij ka' łii pa' Jesús pa'
Damasco'oi.* 28 Ma' qa pa' Saulo qa amanji' pa'aj ha' Jerusalén qa ewi'ł i'ni'łi' pekhewe'en,
qa we'nt'unhet pa'aj in iyetij aka' łii pa' Yatsat'ax'inij. 29 Ma' qa tafaakate'yi'łju' iye
qa tek'ełeyi'łju' iye pa'aj pekhewe' judiol Grecia łeiłets. Ma' qa hik pekhewe' qa
neqek'uyu'taxij iye pa'aj.* 30 Ma' qa pekhewe' yijayan pa' Jesús in nikfe'lets pa'aj aka'an, qa
yeka'xii pa'aj pa' Cesarea, ma' qa hikpa' ta'łi' in yukinii pa' łetset'ija Tarso.* 31 Ma' qa hik
pakha'aj iye, pekhewe' yijayan pa' Jesús qa hats qi in łe'sitsłi'imkii iye pa'aj week pekhewe'
i'ni' pa' sehe' Judea pa' Galilea qa pa' Samaria, qa les in ni'yijpha'm pa'aj. Qa qi iye na'li'm

* 9:13 Hch 8:3; 9:32; Ro 1:7; 15:25-26,31; 16:2,15 * 9:14 Hch 7:59; 1Co 1:2; 2Ti 2:22 * 9:15 Ro 1:1,5; Ga 1:15,16; Mt 28:19; Hch 13:2; 25:22; 26:1 * 9:16 Hch 20:23; 21:4,11; 2Co 6:4-5; 11:23-27; 1Ts 3:3 * 9:17 Hch 6:6; 22:13 * 9:19 Hch 11:26; 26:20 * 9:20 Mt 4:3; Hch 13:5,14 * 9:21 Hch 8:3; 9:13-14; Ga 1:13,23 * 9:24 Hch 20:3,19; 23:12,30; 25:3; 2Co 11:26 * 9:25 Jos 2:15; 1S 19:12; 2Co 11:33 * 9:26 Hch 22:17; 26:20; Ga 1:17 * 9:27 Hch 4:36; 9:3-6,20,22; 13:46; 14:3; 18:26; 19:8; 26:26; Ef 6:20; 1Ts 2:2 * 9:29 Hch 6:1; 2Co 11:26 * 9:30 Hch 8:40; Ga 1:21

pa' ł'ijiweyaxitsiju'ł pa' Yatsat'ax'inij qa na'li'm iye pa' łet'unha'x pa' Espíritu Santo, qa yape'enha les in t'ijaifik'i pa'aj.*

Pedro qa yiłin pa' Eneas.

32 Qa pa' Pedro in mexe yamik'i pa'aj pekhewe' witsetits pakha' sehe', qa yamii iye pa'aj pekhewe' hats yijayan pa' Jesús tetsetiyi' ek pa' Lida.* 33 Qa hik pakha'a' qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ł jukhew łii Eneas, wetshetk'ewi'ł tatsai (8) łeqe'ninqapitsij pa'aj in nite' niyik'uipha'm pa' łewhi'la'x, qe nite' p'esits pe' łewekwekits. 34 Ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —Eneas, ha' Jesucristo qu' nełin hane'ej. Eniipha'm qa' aqsi'jju' na' ewhi'la'x.— Qa hik pakhaa'ijha qa niipha'm pa'aj.* 35 Week pekhewe' Lida łeiłets qa pe' Sarón łeiłets iye qa yi'wen pa'aj pakha'an, ma' qa hats yijayan iye pa'aj pekhewe'en pa' Yatsat'ax'inij.*

Pedro qa yiłin in hats wa'mtax pe' Dorcas.

36 Na'l pa'aj pe' ewi'ł efu yijayan pa' Jesús i'ni' pa' witset Jope, łii Tabita, griego qa ikji' ek Dorcas. Pekhe'en week nełuts łe'wis pa' yaqsiijkii qa t'ifti'ts'etskii iye pe' ham yiwq'axine'.* 37 Qa łunye'jkii pa'aj pekhewe' nełutsji' qa wanqaats'e' pa'aj qa wa'm. Qa in hats yaqhat'etsij pa'aj in yimpuujin pa' ł'ajik'i, qa yeniipha'm pa'aj pakha' te'weipha'm łatawe'j pe' wititsi'. 38 Qa pa' witset Lida in metitsi'ł wetju'ł pa' witset Jope, pekhewe' yijayan pa' Jesús i'ye'ej pa'aj ha' Pedro in i'ni' pa'aj pa' Lida, ma' qa yukinii pa'aj pe' wetsjuk jukhew, qu' nit'ijets: —Ił'elitik'i qu' enek ha'ne witset'ii Jope.— 39 Ma' qa ha' Pedro qa niipha'm pa'aj qa yijayan pekhewe'en. Qa in hats yamijii pa'aj qa aje'eł yeka'xiipha'm pa'aj pakha' toxpha'm pe' wititsi', qa week pekhewe' wikiihalei k'ooyijji' pa'aj in yayinju' pekhe'en, qa yethinji'jij pa'aj pa' Pedro pe' wit'uihitjiyits ne'ej juffufuf qa pekhewe' iye witqhinatai łaqsijiiju' pa'aj pe' Dorcas'ik'i in mexe i'nji'teje'mkii pekhewe'en. 40 Ma' qa ha' Pedro qa week yuki'nfik'ikii pa'aj, qa wonokok'enju' qa iyin pa'aj. Qa tetwek'ela'xets pa'aj pe' efu'uk'i, qa yit'ijets pa'aj: —Tabita, eniipha'm.— Pekhe'en qa neełfik'i pa'aj, qa in yi'wen pa'aj ha' Pedro qa niipha'm pa'aj pekhe'en.* 41 Qa ha' Pedro qa t'eku'mi' pa'aj pa' łokoi qa niihiinpha'mha pa'aj. Qa taya'yiiju' pa'aj pekhewe' tek'enets pa' Jesús qa pekhewe' iye wikiihalei, qa yethinij pa'aj in hats iła'x iye. 42 Qa aka'an qa nikfe'lets pa'aj pa' week witset Jope, qa olots pe' tek'enets nite' yeqeku' pa' Yatsat'ax'inij. 43 Qa ha' Pedro qa mexe olots nełuts in amanji' pa'aj pa' witset Jope, pekhe' łetsi'ii pa' ewi'ł jukhew łii Simón inqa'met ł'ajits naqsi'jju'.*

10

Pa' ewi'ł jukhew łii Cornelio.

1 Na'l pa'aj pa' ewi'ł jukhew i'ni' pa' Cesarea, łii Cornelio, centurionipji' ek* pekhewe' oq'opheł inetsilets łiyinyejei "el Italiano."* 2 Pakha'an qa week iye pekhewe' yatsat'etsij qi in yijayanija qa nijiweyiju'łha iye pa' Intata, t'ifti'ts'ets pekhewe' if'iljetsits pe' judiol qa tisji'jij pa'qu' hami'im. Iyinji'jii pa' Dios week nełuts.* 3 Ewi'ł pa'aj pa' nełuji' jelji' junu' las tres qa i'nji'kii pa'aj łotoi itometsaaxijha pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Dios in uyetsji' pakha' i'ni', qa yit'ijets pa'aj: —Cornelio.—* 4 Pa' Cornelio qa ts'in in yeełju' pa'aj qa qi iye in neq'ijiwe'yij, qa yit'ij pa'aj: —¿Łekpa' łisu'un, Yatsat'axyij?— Pa' ángel qa yit'ijets pa'aj: —Na' Dios t'eku'miju'ł kekhewe' iyinheyejei qa yi'sinhetij iye in łetis nekhewe' if'iljetsits.* 5 Ukinii pe'qu' jukhewe' na' witset Jope, qa' nenka'x ha' ewi'ł jukhew łii Simón qa łii iye Pedro. 6 Hane'ej i'nijup hakhap iye Simón iye inqa'met ł'ajits naqsi'jju', ke' łetsi' metetsju'

* 9:31 Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4 * 9:32 Ro 1:7; Ef 5:3; 6:18; 1Cr 8:12; Esd 2:23; Neh 7:37; 11:35 * 9:34 Hch 3:6,16; 4:10 * 9:35 1Cr 5:16; 27:29; Cnt 2:1; Is 33:9; 35:2; 65:10 * 9:36 Jos 19:46; 2Cr 2:16; Esd 3:7; Jon 1:3; Hch 10:5; 1Ti 2:10; Tit 3:8 * 9:40 Mt 9:25; Mr 5:41; Lc 22:41; Jn 11:43; Hch 7:60 * 9:43 Hch 10:6,17,32 * 10:1 Centurión ikji' tenek'enhe'yipji' ek pa'aj pe'qu' cien (100) oq'opheł inetsiletse'. * 10:1 Mt 27:27; Mr 15:16; Jn 18:3,12; Hch 8:40 * 10:2 Hch 10:22,35; 13:16,26 * 10:3 Hch 3:1; 5:19; 9:10; 10:17,19 * 10:4 Hch 9:43; 11:14

ha' qi iweli'.—* 7 Ma' qa in hats ikik'ui iye pakha' tafaakate'yi'ł ángel, pa' Cornelio qa
taya'yii pe' wetsjuk pekhewe' łeqejkunenhei qa pa' ewi'ł oq'ophełinetsi'l yijayaanija iye
pa' Dios i'nji'teje'm pekhewe' les in t'ithayi'yi' pe' łetsi'ii. 8 Qa in hats week nifelimik'i
pa'aj, ma' qa yukinii pa' witset Jope. 9 Qa pakhap nełukii, pekhewe'en in mexe nekik'i
pa'aj pa' wit'ikheyi'j qa hats k'esitsiyu'uiha pa'aj pa' witset Jope, ha' Pedro qa iketspha'm
pa'aj pakha' ts'eewe'epji' pe' wititsi' qu' niyin hats natsa'theniyu'ju'ha pa'aj junu'.* 10 Hats
iyipkun pa'aj, qa in mexe wanaqsiijkii mente' yijat'ax pa'aj pa' łaq, qa namets pa'aj pakha'
i'nji'kii łotoi hik łunye'j qu' nitsowoł'axłe.* 11 Qa yi'wen pa'aj na' wa's in qhofij qa pa' ewi'ł
hik łunye'j na'aj qi manta qa te'nilitju' pa'aj, neketsju' ha'ne sehe' wo'nophe'ł pe' ikwetju'ł
(4) łekfii, 12 qa i'nji'ju' pa' łatawe'j pe' łunyejeiłe wetju'ł inqa'metets ne'ej ikwetju'ł (4)
łef'iyei, qa q'oiq'oyits qa q'oiq'oq'oyits iye qa junatai iye. 13 Ma' qa yepi'ye' pa' wit'ax
in yit'ij pa'aj: —Eniipha'm Pedro qa' anlanju' enewe'en qu' łuj.— 14 Qa yeku'ł pa'aj ha'
Pedro: —Hasu'uj Yatsat'axyij. Nite' hayiits qetuj ekewe'ej'in qe uł'ets qa nite' łenexkelij
iye.—* 15 Qa ewi'łij iye, ma' qa hats wetsjuk'ij pa' wit'ax in yit'ij iye: —Pakha' qu' hats
nenli'jju' na' Dios, hasu'uj it'ijets qu' uł'axe'.—* 16 Qa ewi'łij iye pa'aj wetshetk'ewi'łij pa'aj
in yi'wen, ma' qa pa' qi manta qa aje'eł wetpiletetspha'm iye na' wa's. 17 Ha' Pedro qi in
yijamtitaxijupkii pa'n qu' naakjiha pe' yi'wen pa'aj, ma' qa hik pakha'aj qa namets pe'
jukhew nukin pa' Cornelio, in hats inaqfaakaniikii pa'aj pe' łetsi' pa' Simón ma' qa hats
namets pa'aj pa' łeqeji'. 18 Qa taya'yiiji'kii pa'aj, inaqfaakanij qu' hik pekhe'ye' pe' i'wifi
pa' Simón qa łii iye Pedro. 19 Ma' qa ha' Pedro in mexente' yilitaxij in yijamtitaxijupkii
pekhewe' yi'wen, qa pa' Espíritu Santo qa yit'ijets pa'aj: —Jeł qeku'niiju', wetshetk'ewi'ł
ne' jukhew wo'eikii.* 20 Eniipha'm, qa' ma'aiju', hasu'uj ef'ululi'ijkii qu' ijayan, qe yakha'
he'nukinłe ei.—* 21 Ha' Pedro qa iketsju' pa'aj pakha' i'ni' pe' jukhew, qa yit'ij pa'aj: —
Yakha' pakha' łowo'ołiikii, ¿łek pakha' ta'łijupi' qa łanami'ł metkii?— 22 Pekhewe'en qa
yeku'ł pa'aj: —Ha' Cornelio hikha' ewi'ł centurión, hakha'an yatsathen qa yijayaanija iye
pa' Dios. Week ene' judiol yisu'un hakha'an. Pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Dios yiyaji'ijets pa'aj
qu' ne'niihet ei pe'ye', hats'inha qu' amii ke' łetsi' ma' qa' nepiye' hakha'an pa'qu' it'ijets.
—* 23 Ma' qa ha' Pedro qa yuihinteje'mkii pa'aj pekhewe'en qa mexe yiwhini'. Ma' qa
nełukii pa'aj qa niipha'm qa yijayan pa'aj pekhewe'en. Qa uja'x pe' łijts'eyek pekhewe'
yijayan pa' Jesús tetseti'yi' pa' Jope.* 24 Pakhap iye nełukii qa hats uiji'teje'm pa'aj pa'
Cesarea. Pa' Cornelio hats notki'ik'ui pa'aj, no'thet wetju'ł pe' łejefets qa pe' łejuwaikalija
iye. 25 Qa łunye'jkii pa'aj ha' Pedro in hats yamets pa'aj pa' łetset pa' Cornelio, qa pa'
Cornelio qa nekiifik'i pa'aj qu' newetfeli'm qa wonokok'entaxifi łef'iyeyiiju' pa' Pedro
ma' qa iyintaxets. 26 Qa hakha'łe Pedro qa niihinpha'm pa'aj, qa yit'ijets: —Ats'ap'aye',
yakha' iye ye'jukhewłe.—* 27 Qa mexe tafaakate'yi'ł pa'aj pakha'an, qa i'nk'ałe qa uiteje'm
qa yeełtax pa'aj in olots pe' jukhew qa efuts iye ewi'ł i'nik'uyi' pa'aj. 28 Ma' qa yit'ijji'ju'
pa'aj: —Ekheweli'ł łenikfe'li'łetsha ene' judiol in nite' łenexkeliji'm qu' qapi'ikii pa'qu'
jukhewiika'ye' qa qu' nuyifi iye pe'qu' łetsi'ye', qa pakha'łe Dios qa ts'ethinij qu' hasu'uj
hit'ijets pa'qu' ewii'łe' jukhewe' qu' uł'axe'.* 29 Qa hik ta'łijupi' in heiniyinhei, qa aje'eł
henek, ham hit'i'ij. Qa hane'ej qa tsikfeliyu'ets, ¿pa'n łii pa' ta'łijupi' in ł'iyini'łyii?— 30 Ma'
qa pa' Cornelio qa yeku'ł pa'aj, qa yit'ij: —Hats ikwetju'ł (4) nełutsik'i hik i'ni' hane'ej jelji'
junu' las tres in k'iyin ene' yitsi'ifi, ma' qa hi'wen ha' ewi'ł jukhew ts'ap'ayipji' leppepep
he' łeqhinatai.* 31 Qa yit'ij yiwets: "Cornelio, aka' iyinheye'j yepi'ye' na' Dios, qa nite'
nitapi'ik'i iye in łi'fen nekhewe' ham yiwq'axine'. 32 Qa hik ta'łijupi', ukinii pe'ye' ha'
witset Jope, qa nenka'x ha' Simón łii iye Pedro. Hakha'an i'wi' ke' łetsi'ii hakhap iye Simón

---

* 10:6 Lc 16:13; Ro 14:4; 1P 2:18 * 10:9 Hch 11:5-14; Sal 55:17; Jer 19:13; 32:29; Sof 1:5; Mt 24:17 * 10:10 Jn 1:51; Hch 22:17 * 10:14 Lv 11:4; 20:25; Dt 4:4-20; Ez 4:14; Dn 1:8; Hch 9:5 * 10:15 Mt 15:11; Mr 7:19; Ro 14:14; 1Co 10:25; 1Ti 4:4; Tit 1:15 * 10:19 Hch 8:29; 10:3 * 10:20 Hch 15:7-9 * 10:22 Mr 8:38; Hch 10:2; 11:14 * 10:23 Hch 10:45; 11:12 * 10:26 Hch 14:15; Ap 19:10; 22:8 * 10:28 Jn 4:9; 18:28; Hch 10:14-15,35; 11:3; 15:8-9 * 10:30 Hch 1:10; 3:1

inqa'metets ł'ajits naqsi'jju' metetsju' ha' qi iweli'." [33] Qa hik ta'łijupi' in aje'eł he'nukin ei
ne' jukhew, qa qi'ija in łe'wisij in łenek. Qa hane'ej qa hats ye'weeki'ł in ewi'ł ha'ni'łik'uyi'
pa' Dios, hats'inha qu' hepi'ye'eł week pakha' nukin ejmet pa' Yatsat'ax'inij.—

Pa' Pedro ma' qa iyetifi pe' Cornelio łetsi'.

[34] Ma' qa ha' Pedro qa iyet pa'aj, qa yit'ijji'ju': —Yijaa'ija hane'ej in hats tsikfee'letsha
pa' Dios in week łeqjunyejeyij ene' jukhew,* [35] qe week yijat'ij pa'qu' witset'e, pakha'
qu' ne'nijiweyiju'ł qa yaqsiijkii iye pa' yatsathen, pa' Dios qa t'eku'mi'. [36] Aka' wi'tlijei
nukinetsju' pa' Dios enewe' łelits pa' Israel'ik'i, qa nifel pa' Dios qu' łe'sitsi'ił wetju'ł
ene' jukhew qu' nata'łets ha' Jesucristo, hikha' Yatsat'axipji' ene' week.* [37] Ekheweli'ł
łenikfe'li'łetsha kakha' łunye'jkii ha'ne week sehe' Judea, qa ta'łi' in i'nk'a i'nju' hakha'
sehe' ei Galilea, in hats ł'anu'upji' ka' Juan in wenqimpuujinkii qa nifel iye pa'n łunye'j.
[38] Ekheweli'ł łenikfe'li'łets pa'n łunye'j pa' Dios in yatsi'yipji' ha' Jesús Nazaret łeiłe' pa'
Espíritu Santo qa pa' łet'unha'x, hik ha'ne yijalkisijkii in yaqsiijkii pa' łe'wis qa niłinju'kii
iye hekhewe' łełinheitaxij pa' inwo'met, qe pa' Dios i'nijupha hakha'an.* [39] Yekheweli'ł
hi'weni'łij week ekewe' wekwek yaqsiiji'kii ha'ne łeqe sehe' ene' judiol qa na' Jerusalenii
iye. Qa hi'weni'łij iye in yilan qa yenji'pha'm ke' ewi'ł k'aayaji' (cruz).* [40] Qa hane'en
pa' Dios qa yiłin iye in yamets wetshetk'ewi'ł nełuts qa yaqsiijkii iye in we'nethinkii,
[41] qa nite' week qu' ne'nethinetskii, qe uja'xłe yijat'ij hekhewe' hayiits t'eku'miiji'kii
pa'aj pa' Dios qu' ni'wen hakha'an, ikji', yekheweli'ł in yekufe'ełijkii hakha'an in hats
niyik'uipha'm iye pe' naxju'.* [42] Qa ts'ukini'łij qu' henfeli'łi'm ene' jukhew qa efuts iye,
qa' hit'iłijets in hik hakha'ija pakha' yeni' pa' Dios qu' juezsi'ipji' pe' iłii qa pe' naxju' iye.*
[43] Hane'en hik ha'ne yit'ijets pa'aj pe' week profetas'ik'i, qu' kakha'ye' łii qu' hik kakha'ye'
qu' nata'łets qa' weeke' pakha' qu' nite' neqeku'ye' hakha'an qa' netwumhiti'yik'ui pe'
łewuł'ets. —* [44] Mexe nite' yili'ij pa'aj ha' Pedro in nifel ekewe'en, pa' Espíritu Santo
qa namju' pa'aj qa i'nipji' pekhewe' weekji' tek'enets pa'aj ekewe' tefelhitii.* [45] Week
pa'aj pekhewe' judiol nite' yeqeku' pa' Jesús, hik pekhewe' łijts'eyek pa'aj ha' Pedro,
qa yitjułaxijpha'mkii pa'aj, qe pakha' witqisit Espíritu Santo testi'yij iye pekhewe' nite'
judioltax,* [46] qe yepi'ye' in iyetju' qa tujtseikal pe' łe'lijei qa qi iye in yiwqinhetji' pa'
Dios. Ma' qa ha' Pedro qa yit'ij pa'aj: [47] —¿Me łeke' qu' nana'l pakha' qu' nite' niwejini'im
enewe'en qu' nempulijijju' in hats testi'yij pa' Espíritu Santo in injunyejeyek?—* [48] Ma' qa
inaqyaji'ij qu' netenimpulijinijju' aka' łiiji' pa' Jesucristo. Pekhewe'en qa mexe iyinijets
iye pa'aj ha' Pedro qu' mexe amane' eku'nijup iye pe'qu' uja'xe' nełutse'.*

11

Pedro qa nifel inhats'ek in yamii pe' nite' judiol.

[1] He' apóstoles qa pe' hats yijayan pa' Jesús i'ni' ha' week sehe' Judea, qa i'ye'ej pa'aj
in hats testi'yij iye pekhewe' nite' judioltax kekhewe' łe'lijei pa' Dios. [2] Ma' qa ha'
Pedro in wapilii iye ha' Jerusalén, qa pekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión (judíos) qa
tejitheitaxetskii pa'aj,* [3] qa yit'ijets: —Akha' ł'uyifi pe' łetsi' nekhewe' nite' yaqsiijkii
kakha' circuncisión qa ekufets iye nekhewe'en.—* [4] Ma' qa ha' Pedro qa yeqetheenimik'iha
in nifelimik'i pa'aj, ta'łijii in ink'aa'ija pa' łunye'jkii qa teiłi'ijpha'm, qa yit'ij pa'aj: [5] —
Yakha' in mexe ha'ni' ha' witset Jope qa k'iyintax, ma' qa i'nji'kii yitoi qa hi'wen ha'
ewi'ł hik łunye'j na'aj qi manta in te'nilitju', ta'łiipha'm na' wa's wo'nophe'ł he' ikwetju'ł

---

* 10:34 Dt 10:17; 2Cr 19:7; Ro 2:11; Ga 2:6; Ef 6:9; Col 3:25; 1P 1:17 * 10:36 Mt 28:18; Hch 2:36; 13:32; Ro 10:12; Ef 2:17; Ap 17:14 * 10:38 Mt 4:23; Lc 4:18; Jn 3:2; Hch 4:26 * 10:39 Lc 24:48; Hch 2:32; 5:30 * 10:41 Lc 24:43; Jn 14:17,22 * 10:42 Jn 5:22; Hch 17:31; Ro 14:9; 2Co 5:10; 2Ti 4:1; 1P 4:5 * 10:43 Is 53:11; Jer 31:34; 1Jn 2:12; 3:23; Lc 24:47; Hch 15:9; Ro 10:11; Ga 3:22 * 10:44 Hch 11:15; 15:8 * 10:45 Hch 2:33,38; 10:23; 11:18 * 10:47 Hch 2:4; 8:36; 11:17; 15:8 * 10:48 Hch 2:38; 8:16; 1Co 1:14-17 * 11:2 Hch 10:45; Col 4:11; 1Ti 1:10 * 11:3 Hch 10:28; Ga 2:12

łekfii, qa te'nilit'iju' ha' ha'ni'.* 6 Qa hejełtaxji'ju' ha' łatawe'j qa hi'wen in i'nji' he' week
inqa'metets ne'ej ikwetju'ł (4) łef'iyei, qa ne'ej nowe'ł, qa q'oiq'oyits qa q'oiq'oq'oyits iye
qa junatai iye. 7 Ma' qa hepi'ye' pa' wit'ax in yit'ij yiwets: "Eniipha'm Pedro qa' anlanju'
nekhewe'en qu' łuj." 8 Qa hit'ijiju'ł: "Hasu'uj Yatsat'axyij, qe nite' hayiits qu' na'nji' ha'ne
yeji' qu' hetuj pa'qu' ułʼaxe' nite' łenexke'ej qu' netnekui." 9 Qa pakha'łe wit'ax ta'łiipha'm
na' wa's qa tseku'ł iye, ma' qa hats wetsjuk'ij, qa yit'ij: "Pakha' qu' hats nenli'jju' na'
Dios, hasu'uj it'ijets qu' ułʼaxe'." 10 Aka'an in łunye'j wetshetk'ewi'łij, ma' qa week
wetpiletetspha'm iye na' wa's. 11 Qa hik akaa'ijha in namets he' wetshetk'ewi'ł jukhew ke'
wititsi' kekhe' ha'nifi, ta'łii hakha' witset Cesarea in t'ukinhetiiyii. 12 Qa pa' Espíritu Santo
qa yit'ij yiwets qu' hasu'uj yef'ululi'ijkii qu' hijayan hekhewe'en. Qa enewe'en enewe'
ewi'ł tatsai (6) inejefetsipji' yijts'eyek iye, qa ye'weeki'ł in k'uyiłifi kekhe' łetsi' hakha'
jukhew,* 13 hakha'an qa nifeli'ł ye'mik'i in yi'wen pa' ewi'ł ángel ts'ap'a'afi pa'aj ke' łetsi',
pakha'an qa te' yit'ijets pa'aj: "Ukinii pe'ye' ha' witset Jope, qa' nenka'x ei ha' Simón łii iye
Pedro. 14 Qa' hikha' qu' nit'ij ewets pe'qu' wi'tlijeye' qu' hik pekhewe'ye' qu' nata'łets qu'
iła'xe', akha' qa week nekhewe' łantsat'etsij."* 15 Qa in mexe i'nk'a k'iyettax, qa pa' Espíritu
Santo qa namju' qa i'nipji' hekhewe'en, in injunyejeyek inekhewel in i'nk'aa'ija.* 16 Ma' qa
hijamti'ik'i kekhewe' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij, in yit'ij: "Ka' Juan wenqimpulijinji' na'aj
iweli', qa ekhewełłi'ił qa' mempulijiłijju' hatse' na' Espíritu Santo."* 17 Qa hik ta'łijupi', pa'
Dios in tisij iye hekhewe'en pakha' hik łunye'j pa' jiyełisij hik aka'aj in hats nite' jiteqeku'
jitek'enets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa yakha', ¿qa pa'n yijunye'j qu' haq'ayinij pa'
Dios?—* 18 Qa in yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an, ma' qa selelju'kii pa'aj, qa qi in yiwqinhetji' pa'
Dios, qa' yit'ijju': —Ye'ehe, pa' Dios qete'e' hats łexkeliji'm iye pekhewe' nite' judioltax
qu' netetwek'elaxets pakha' jiyeka'xii yijat'ij pa' witiła'x qa nite' yili'ij iye.—*

Pekhewe' yojo in yijayan pa' Jesucristo pa' witset Antioquía.

19 Ma' hayits, pakhap iye. Pekhewe' yak'eskii pa'aj in ta'łets pakha' a'tax łenifenyejei
pa'aj in hats talanhetii pa' Esteban'ik'i, qa ilatiikii pa'aj pe' sehel Fenicia, Chipre qa
pa' witset Antioquía, qa nite' nifeli'm pakhape' iye ekewe' wi'tlijei, qe uja'xłe pekhewe'
judiol in nifeli'm.* 20 Qa na'łłe pekhewe' uja'x pekhewe'en, pekhewe' Chipre łeiłets qa
Cirene łeiłets iye, pekhewe'en in yamii pa'aj pa' Antioquía, qa nifeli'm iye pa'aj pekhewe'
nite' judiol in nifel pa'aj ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 21 Qa pa' łokoi pa' Yatsat'ax'inij qa
i'nipji' pekhewe'en. Pekhewe'en qa olootsija pe' nite' yeqeku'uk'i ma' qa yijayan pa'
Yatsat'ax'inij.* 22 Qa pa' łeniihe't aka'an qa namii pa'aj pekhewe' yijayan pa' Jesús na'
Jerusalenii, ma' qa yukinii pa'aj pa' Bernabé pa' Antioquía. 23 Qa hane'en, in yamii pa'aj
qa yi'wen pakha' łeqi'fenkeye'j pa' Dios, ma' qa qi in łe'wisi'mkii pa'aj qa yakakłinijha pe'
weekji' hats'inha qu' weeki'ijha pe' łatawjets qu' nisu'unija qu' hasu'uj naqamij in yijayan
pa' Yatsat'ax'inij.* 24 Qe pa' Bernabé pakha'an ewi'ł jukhew teik'unei, qa qi iye topo'oj pa'
Espíritu Santo qa topo'oj iye pa' nite' łeqekuye'j. Qa les olotsija iye pa'aj pe' yijayan pa'
Yatsat'ax'inij.* 25 Pa' Bernabé qa ik pa'aj qu' namii pa' witset Tarso qe qa' nowo'oikii pa'
Saulo. 26 Ma' qa in yi'wen pa'aj qa neka'xii pa' witset Antioquía. Qa ewi'ł ininqap in ikijje'm
pekhewe'en in ewi'ł i'ni'łi' pekhewe' yijayan pa' Jesús, qa yijatshen pe' olots jukhewe' qa
efuts iye. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj pa' Antioquia'ai pekhewe' yijayan pa' Jesús qa witqiyitsij
cristianos.* 27 Hik pakha'aj pekhewe' nełutsji', pe' uja'x profetas ta'łii pa'aj na' Jerusalén
qa namii pa'aj pa' Antioquía.* 28 Qa niipha'm pa'aj pa' ewi'ł pekhewe'en, pakha' łii Agabo,

* 11:5 Hch 10:9-32 * 11:12 Hch 8:29; 10:23; 15:9 * 11:14 Jn 4:53; Hch 10:2; 16:15,31-34; 18:8; 1Co 1:16 * 11:15 Hch 2:4; 10:44 * 11:16 Mt 3:11; Mr 1:8; Lc 3:16; Jn 1:33; Hch 1:5 * 11:17 Hch 5:39; 10:45,47 * 11:18 Ro 10:12-13; 2Co 7:10 * 11:19 Hch 6:5; 13:1; 14:26; 15:22-23,30,35; 18:22; Ga 2:11 * 11:20 Mt 27:32; Hch 4:36 * 11:21 Lc 1:66; Hch 2:47; 9:35 * 11:23 Hch 13:43; 14:26; 15:40; 20:24,32 * 11:24 Lc 4:1; Hch 2:41,47; 5:14; 6:5; 7:55 * 11:26 Hch 6:1; 9:1; 13:52; 14:20; 15:10; 16:1; 19:1; 26:28; 1P 4:16 * 11:27 Hch 13:1; 15:32; 1Co 12:28; Ef 4:11

pa' Espíritu Santo hik pakha' tisij pa'aj pakha'an in yit'ijets pa'aj qu' yijaa'ija qu' nanam hatse' pa' qi yipku' ha'ne week sehe'. Qa hik aka' łunye'j pa'aj pa' łahats'ij in mexe qi tenek'enhe'yi' pa' Claudio.* 29 Ma' qa pekhewe' yijayan pa' Jesús tetseti'yi' pa' Antioquía, qa week łexkelij pa'aj pe'qu' ewi'ł nenikii, ma' qa week t'ihinij pakha' qu' łuk'eye' qu' ne'weju'łij qe qa' ninqekenijii pekhewe' te'lijtsii i'ni' ek pa' Judea.* 30 Ma' qa hik aka' yaqsiijkii pa'aj, qa inqekenijii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' te'lijtsii. Pa' Bernabé qa pa' Saulo hik pekhewe' yeka'xii pa'aj.*

12

Pakha' ławamhijii pa' Jacobo qa pa' Pedro in t'opheł itii pa'aj.

1 Hik pakha'aj pa' łahats'ij pa' wittata Herodes qa t'eku'mets pa'aj pekhewe' uja'x pe' yijayan pa' Jesús qe qa' nanawitjiju'. 2 Ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qa yilan ti'jijje'm pa' ewi'ł witqatsjikinet pa' Jacobo'ik'i, Juan łamats'ik'i.* 3 Pa' Herodes in yi'wen pa'aj aka'an in yi'sinhetij pe' judiol, ma' qa t'eku'mi' iye pa'aj qu' nophe'ł iye ha' Pedro. Aka'an in łunye'jkii pa'aj, hik pakha'aj yamets pe' łe'sits nełuts łiyits Pascua qa tenekui pe' pan nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye'.* 4 Qa in hats yophe'ł pa'aj qa yuihinifi pe' witq'opheł itjii qa yejełinenij pe' ikwetju'ł (4) grupo pe' oq'opheł inetsilets qa in weekji' qa yamets dieciséis (16), qa watanayaxets pa'aj in yejeł. Yumti qu' nanaxijik'i pe' łe'sits nełuts Pascua qa' nethinij pa' witset pakha' qu' łeqfenye'ji'ij iye. 5 Qa hik ta'łijupi' ha' Pedro in qi in tejełitii pa'aj pe' witq'opheł itjiyifi, qa pekhewe'łe te'lijtsii qa iyinipji' pa'aj, qi in iyinijiiha pa'aj pa' Dios.

Pa' ewi'ł ángel qa yukinik'uifik'i pe' witq'opheł itjii pa' Pedro.

6 In hats uje' qu' neka'xfik'i pa' Herodes qu' nethinij iye pa' witset pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nilan iye ha' Pedro. Pa' naja'xji' pa'aj ha' Pedro hats ima'ałju' pa'aj pe' wetsjuk oq'opheł inetsilets wo'nophe'łi'łij wetju'ł pe' wetsjuk fołołik'il, qa pekhewepłe qa i'nji' pa' łeji' in yejeł pe' witq'opheł itjii. 7 Qa aje'eł laxa pa'aj pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij, qa pe' witq'opheł itjii qa koojo'ofikii pa'aj. Pa' ángel qa nijt'otshen pa'aj yilanets pa' łe'weł i' ha' Pedro qa yit'ijets pa'aj: —If'elitik'i qu' eniipha'm.— Ma' qa pe' fołołik'il wo'nophe'łtaxij pe' łokoyei qa namju'kii pa'aj.* 8 Qa pa' ángel qa yit'ijets iye: —Manaqsi'j, otsji' ne' otshilaxtii.— Qa yaqhat'ax pa'aj, qa yit'ij iye pa' ángel: —Me'ntilafij na' e'ntilafit qa atsjayanpha'm.— 9 Qa ikfik'i pa'aj ha' Pedro, yijayanik'i pa' ángel, qa nite' nikfe'lets me yijaatu'uja pakha' yaqsiijkii pa' ángel, qe yumti yijat'ij qu' na'nłeji'kii łotoi.* 10 Qa in hats t'anji' pa'aj pa' te'weiteje'm pekhewe' yejeł oq'opheł inetsilets qa pakhap iye, ma' qa hats yametsfik'i pa' łeji'ija nijket te'weyetsfik'i pa' witset, pakha'an qa qhofłi'ij pa'aj. Qa ikfik'ikii pa'aj, qa ikik'i pa'aj wete'm pa' ewi'ł wit'ikheyi'j, ma' qa pa' ángel qa qessiikii iye pa'aj.* 11 Ma' qa ha' Pedro qa nikfe'lkii pa'aj, qa yit'ij: —Hane'ej hats tsikfee'letsha, pa' Yatsat'ax'inij in nukinju' ha' łaqa ángel, ma' qa tsilithinik'ui pakha' łokoi ha' Herodes qa week iye pakha' notkitaxets enewe' judiol qu' łunye'je'kii.—* 12 Ma' qa in hats nikfe'lik'uyi' pa'aj aka'an, qa ikii pa'aj pe' łetsi' pe' María, łenene pa' Juan łii iye Marcos, qa hik pakha' qa i'ni' pekhewe' olots not'axij wetju'ł in iyin pa'aj.* 13 Qa yamets pa'aj pa' łeji' qa yilanetskii. Qa pe' ewi'ł witqejkunenki' łii Rode, qa ikii qu' nenikfe'lets pa'n łii pakha' yilanetskii pa' łeji'.* 14 Ma' qa in nikfe'lik'i pa'aj ł'anye'j in hik hakha' Pedro, qa qi in łe'wisi'mkii pa'aj qa nitapi'ii qu' nit'ij qhof pa' łeji', qe wekuma'xiiji' iye qu' nenfelji'ju' ha' Pedro in hats i'nji' pa'aj pa' łeji'. 15 Pekhewe'en qa yit'ijets pa'aj:

---

* 11:28 Mt 24:14; Hch 18:2; 21:10; Ga 2:2 * 11:29 Ro 15:26; 2Co 9:1-2; Ga 2:10 * 11:30 Hch 14:23; 15:2; 16:4; 20:17; 21:18; 1Ti 5:17,19; Stg 5:14; 2Jn 1 * 12:2 Mt 4:21; 20:23 * 12:3 Ex 12:15; 23:15; Hch 12:5; 20:6; 24:27; 25:9; 2Co 1:11; Ef 6:18 * 12:7 Lc 1:11; 2:9; 5:19; 16:26; 24:4; Col 4:1; Jud 5 * 12:9 Sal 126:1; Hch 9:10 * 12:10 Hch 5:19; 16:26 * 12:11 Sal 33:18-19; 34:7; Dn 3:28; 6:22; Lc 15:17; 2Co 1:10 * 12:12 Hch 12:25; 15:37,39; Col 4:10; 2Ti 4:11; Flm 24; 1P 5:13 * 12:13 Mt 18:10; Lc 24:21; Jn 18:16

—¡Hayits qa'nte' ł'eik'uneikii!— Pekhe'en qa yape'enhałe yit'ijets pa'aj in yijaa'ija. Qa
pekhewe'en qa yit'ijju' iye pa'aj: —Nite' hik hakha', pakha'łe łaqa ángel lemets hakha'an.
— 16 Qa hakha'łe Pedro qa yape'enha yilanetskii pa'aj pa' łeji', qa pekhewe'en in hats yit'ij
qhof pa'aj pa' łeji' ma' qa in yi'wen qa yitjułaxijpha'mkii pa'aj. 17 Qa ha' Pedro qa yit'ijji'ju'
pa' łokoi pakha' jutsiqaxij qu' weiyi'ipji'. Ma' qa nifelimik'i pa'n łunye'j pa' Yatsat'ax'inij
in yukinik'uifik'i pe' witq'ophełitjii. Qa yit'ijji'ju' iye pa'aj: —Enfeli'łi'm hatse' ekewe'
wekwek hakha' Jacobo qa hekhewep iye inejefetsipji'.— Ma' qa i'nk'ałe qa ikfik'i iye pa'aj
qa tujtseika' pa' ikji'.* 18 Ma' qa in hats nełukii pa'aj, qa qi in yeł'ilax wetju'ł pa'aj pekhewe'
oq'ophełinetsilets, nite' nikfe'lets pa'n łunyeje'kiiha in ham pa'aj ha' Pedro. 19 Qa pa'
Herodes in hats wo'taxiikii pa'aj qa nite' yi'wen. Qa nifaakankii pekhewe' yejełtaxets
pa'aj oq'ophełinetsilets, ma' qa inaqyaji'ij qu' newetka'xfik'ikii qa natlanhetiiju'. Ma' qa
i'nk'ałe pa'aj pa' Herodes qa yamii pa' Cesarea in ta'łi' pa' Judea qa mexe amani' pa'n uja'x
pe' nełuts.*

Pa' Herodes'ik'i qa wa'm pa'aj.

20 Pa' Herodes qi in nayu'um pa'aj pekhewe' Tiro qa Sidón łeiłets. Qa pekhewe'łe'en
qa ewi'ł i'niji' ek qu' nowo'oi łeqfenyejeyi'ij qu' nuyetsji' pakha'an, qa łe'sitsijju' pa'aj
pa' Blasto, qi łeqjełinenek pa' Herodes, pekhewe'en iyinets qu' łe'sitsi'ił wetju'ł iye, qe
pa' łeqe sehe' pekhewe'en pe' łaqats ewi'łłe in ta'łijetskii pakha' sehe' tenek'enheiji' pa'
Herodes.* 21 Ma' qa in hats yamets pa' nełuji' łeqjeyumtshenek'ik'ui, qa pa' Herodes
qa uyik'ipha'm pa'aj pe' łeqhinatai t'ejuyets in qi in tenek'enhei. Ma' qa i'nipji' pa'
łots'oji'la'x qa iyet pa'aj. 22 Ma' qa pekhewe'en qa taya'yijipji' pa'aj, qa yit'ijju': —¡Ł'a'x
pa' ewi'ł dios qa nite' ł'a'x pa'qu' ewi'ł jukhewe'łe aka'an!— 23 Qa aje'eł pa'aj pakha' ewi'ł
łaqa ángel pa' Yatsat'ax'inij qa yeqfe'meten pa'aj pa' Herodes, qe nite' yiwqinhetji' pa'
Dios. Ma' qa i'nk'ałe pa'aj qa wa'm, qe tuj pa' łatawe'jik'i pe' q'oiq'oq'oyits.* 24 Qa ekewe'łe
łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa les t'ijaifik'i qa week nełuts les olots pe' tek'enik'i.* 25 Qa pa'
Bernabé qa pa' Saulo qa hats tepilik'uikii iye pa'aj ha' Jerusalén in hats yaqhat'etsij pa'aj
pakha' yaqsiijkii, qa łijts'ekii pa'aj wete'm ha' Juan qa łii iye Marcos.*

13

Pa' Bernabé qa pa' Saulo qa ikkii pa'aj qu' nenfel eke' wi'tlijei.

1 Pekhewe' yijayan pa' Jesús pa' Antioquia'ai na'l pa'aj pe' profetas qa na'l iye pe'
maestrol, pekhewe'en łiyits Bernabé, Simón łii iye Niger, Lucio Cirene łeiłe', Saulo qa pa'
Manaén, hik ha'ne witjuwaikayek'ilha pa'aj pakha' tenek'enhei Herodes in mente' qits
pa'aj.* 2 Qa enewe'en in mexe iyiniiha pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qa nite' tekju' iye, qa pa'
Espíritu Santo qa yit'ijets pa'aj: —Eqetheni'łfik'i na' Bernabé qa na' Saulo qe qa nithayiki
kakha' wit'ithayijkit he'yeku'mijiiji'.—* 3 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj, in hats yili'ijju' in nite'
tekju', qa in iyiinija iye qa in hats t'eku'mipji'kii iye pa'aj łesinjel pekhewe'en, ma' qa
yukinkii.*

Pa' Bernabé qa pa' Saulo qa yamii pa' Chipre.

4 Enewe'en yukinkii pa'aj pa' Espíritu Santo, qa yamii pa' witset Seleucia, ma' qa hik
pakha'a' qa i'nji' pe' tokoyei qa yamiiji' pakha' sehe' Chipre łeqewuk'uji' pa' qi iweli'. 5 Qa
in hats yamets pa'aj pa' witset Salamina, ma' qa nifel pa'aj kekhewe' Intata łe'lijei pe'
łe'lijtsitjiyitsifi pe' judiol. Ha' Juan Marcos łijts'ekii iye pa'aj hekhewe'en qa t'ifti'ts'etskii
iye pa'aj.* 6 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj in hats week naq'axij in yijalki'sik'i pa' sehe', ł'isła'wet,
yamłi'iiju'ha pa' witset łii Pafos, qa yi'weni' pa'aj pa' ewi'ł weihetax (brujo) yit'ij łetets

---

* 12:17 Hch 13:16; 15:13; 19:33; 21:18,40; Ga 1:19; 2:9,12 * 12:19 Hch 8:40; 16:27; 27:42 * 12:20 1R 5:11; Esd 3:7; Ez 27:17; Mt 11:21 * 12:23 Lc 1:11; Col 4:1; Jud 5; 1S 25:38; 2S 24:16-17; Sal 115:1 * 12:24 Hch 6:7; 19:20 * 12:25 Hch 4:36; 11:30; 12:12 * 13:1 Mt 14:1; Hch 4:36; 11:19,22,27; 1Co 12:28 * 13:2 Hch 8:29; 9:15; Ro 1:1; Ga 1:15 * 13:3 Hch 6:6; 14:26 * 13:5 Hch 9:20; 12:12

qu' profetaye', judío łii Barjesús,* 7 ewi'ł i'ni'łi'kii pakha' gobernador łii Sergio Pablo, ewi'ł
jukhew nikfe'lkii. Pakha'an qa iyinii pa'aj ha' Bernabé qa ha' Saulo, qe nexpiikeyu'uk'iha
kekhewe' łe'lijei pa' Intata.* 8 Qa pakha'łe Elimas, weihetax, qe hik aka' ikji' aka' łii,
qa t'ejuyiju'ł pa'aj pekhewe'en, nijaqhittaxijju'kii pa'aj wo'taxii qu' nite' netk'eni'ik'i
ekewe' wi'tlijei pakha' gobernador.* 9 Ma' qa ha' Saulo łii iye Pablo, topo'oj pa'aj pa'
Espíritu Santo, qa ts'in pa'aj in yejełju' pakha'an, 10 qa yit'ijets pa'aj: —Akha', ła's pa'
inwo'met, akha' topo' ej pakha' owotk'onheye'j qa pa' aqawitjineya'x, ejuihife'ej iye week
pa' yatsathen, ¿me nite' łili'ij qu' iq'if'inhet pe' yatsathen ł'ikheijei pa' Yatsat'ax'inij?*
11 Hane'ejija ha' Yatsat'ax'inij qu' natanithen. Qa e'puk'ali'ij qa pa'qu' uja'xe' nełuts qu'
nite' i'wene' ne' junu'.— Qa aje'eł pa'aj pakha'an qa p'ew wi'mkii ma' qa ink'ałe qa hats
noo'imkiiha pa'aj, ma' qa wo'oikii pa'aj pa'qu' net'eku'mi' pa' łokoi qu' netsinkii.* 12 Ma'
qa pakha' gobernador, in yi'wen pa'aj pakha' łunye'jkii, qa nite' yeqeku', yitjułaxijpha'm
pa'aj kekhewe' wi'tlijei t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.*

Pablo qa Bernabé qa yamii pa' Antioquía de Pisidia.

13 Pa' Pablo qa pekhewe' ł'ithayifets qa hikpa' qa ta'łi' iye pa' witset Pafos in i'nji' iye
pe' tokoyei qa yamii iye pa' witset Perge pa' sehe' łii Panfilia. Qa pakha'łe Juan Marcos
qa hik pakha'a' qa yili'ik'i pa'aj qa hats nite' yijayan qa tepilii pa'aj ha' Jerusalén.* 14 Qa
pekhewe'łe'en qa ikik'ui iye pa'aj pa' Perge, ma' qa yamii iye ha' witset Antioquía pa'
sehe' łii Pisidia. Qa pa' nełuji' pa'aj witwapiihijii (sábado) qa uyifi pe' judiol łe'lijtsitjii
qa i'nju'kii pa'aj.* 15 Qa i'nk'ałe pa'aj in hats naxijipji' pa'aj in tiyiyik'i kekhewe' wenit'ij
yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i qa kekhewe' iye łe'lijei pe' profetas'ik'i, ma' qa pekhewe'
tenek'enhe'yij pe' witlijtsitjii qa yukinii pa'aj pa' ewi'ł qu' nit'ijets: —Yejefets, qu' nana'li'ł
e'm pa'qu' e'lijeyi'ił qu' nakakłin ene' inejefets, yape iyeti'ł.—* 16 Ma' qa ha' Pablo qa
niipha'm pa'aj qa yit'ijpha'm pa'aj pa' łokoi, qa yit'ij: —Jukhew Israel łeiłets qa nekhewe'
iye nite' judiol na'li'm pa' ł'ijiweyaxitsiju'ł pa' Dios, ek'en qeku'ni'ł yiwetsek.* 17 Pakha'
łeqe Dios ene' Israel łeiłets, t'eku'miiji' pa'aj pekhewe' yalheyi'łik'i qa yijatshenfik'i pa'aj
in yolotsinija pa'aj in mexe i'ni' pa' sehe' Egipto, qa qi'ija iye pa'aj pa' łet'unha'x in
yukinik'uifik'ikii pakha' sehe'.* 18 Qa nite' yo'qmositij iye pakha' łunyejeitax pekhewe'en
in neki'kii pa' ham i'ni'i' yamijets cuarenta (40) ininqapits.* 19 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj,
pa' Dios in hats yiwuł'enhetju' pe' wetsjuk tatsai (7) witsetits i'ntaxi' pa' sehe' Canaán,
qa nak'esa'xijju' pa'aj pa' sehe' pe' inaqwa'mhitsik'i qu' natsat'etsij. Qa in weekji'
ekewe'en qa yamijets cuatrocientos cincuenta (450) ininqapits.* 20 Ma' qa i'nk'ałe pa'aj
in hats ł'anu'upji' ekewe'en, qa tisij qu' netnek'enhei pe' juezits yamijii pa' profeta'ik'i
Samuel.* 21 Ma' qa pekhewe'en qa iyinets pa'aj pa'qu' ewi'łe' qu' qi qu' wittatayi'ij, qa
pa' Dios qa tisij pa'aj pa' Saúl, ła's pa' Cis, ta'łets pekhewe' ta'łets pa' Benjamin'ik'i, qa
yamijets cuarenta (40) ininqapits in tenek'enhei.* 22 Qa in hats yukinik'uifik'i iye pa'aj,
ma' qa yenpha'm qu' wittatayi'ij pa' David, hik pakha' pa' Dios iyetij iye pa'aj in yit'ij:
"Hats hi'wen na' David, Isaí ła's, ewi'ł jukhew hisu'un, qe week yaqsiijkii yijat'ij pa'qu'
hisu'un."* 23 Qa pekhewe' ta'łets hane'en, qa ta'łji'ju' hakha' hayiits yiwjutsiqen pa'aj
pa' Dios. Pa' Dios tisij ene' Israel ha' ewi'ł Eqiłina'x, Jesús,* 24 qa in mente' yamets pa'aj
qu' ni'nq'ijatshen, qa pa' Juan'ik'i qa yojo'oj pa'aj in nifeli'm pe' week Israel łeiłets in
wenqimpuujin t'ejuyets pakha' qu' nili'ij pa' uł'ax qe qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.*

---

* 13:6 Mt 7:15; Hch 8:9 * 13:7 Hch 18:12; 19:38 * 13:8 Ex 7:11; 2Ti 3:8; Hch 6:7; 8:9 * 13:10 Mt 13:38; Jn 8:44; Os 14:9; 2P 2:15 * 13:11 Ex 9:3; 1S 5:6-7; Sal 32:4; He 10:31 * 13:12 Hch 13:49; 15:35-36 * 13:13 Hch 12:12; 13:6; 15:38 * 13:14 Hch 9:20; 14:19,21; 16:3; 17:2; 18:4 * 13:15 Mr 5:22; Hch 15:21 * 13:16 Hch 10:2; 12:17 * 13:17 Ex 1:6; 6:6; Dt 7:6-8; Hch 7:17 * 13:18 Dt 1:31; Hch 7:36 * 13:19 Dt 7:1; Jos 14:1; 19:51; Sal 78:55; Hch 7:45 * 13:20 Jue 2:16; 1S 3:20; Hch 3:24 * 13:21 1S 8:5; 9:1; 10:1 * 13:22 1S 13:14; 15:23,26; 16:13; Sal 89:20 * 13:23 Sal 132:1; Mt 1:1; Lc 2:11; Hch 13:32 * 13:24 Mt 3:1; Mr 1:4; Lc 3:3; Hch 1:22; 19:4

25 Pa' Juan'ik'i in hats k'esets pa'aj qu' nili'ij pa' ł'ithayijkit, qa yit'ij pa'aj: "¿Łek pakha'
łetsumtitaxi'łiikii? Yakha' nite' pakha' Cristo, qa na'lłe ha' ewi'ł teke'lenju' qu' nanam
hikha' yakha' nite' ye'weju'łij qu' henit'ijji' pe' łeqniihayij pe' ł'otshilaxtii."* 26 Yejefets,
łelits pekhewe' ta'łets pa' Abraham'ik'i, qa weekji' iye nekhewe' nite' judiol na'li'm pa'
ł'ijiweyaxitsiju'ł pa' Dios, inekhewel t'ukinhetii inwetsju' eke' wi'tlijei t'ejuyets qu' jinamii
na' wa's.* 27 Pekhewe' i'ni' na' Jerusalén qa week pekhewe' tenek'enhe'yipji' enewe'en,
nite' nikfe'lets hakha' Jesús (in hikha' Cristo), qa nite' nikfe'lik'uyii iye kekhewe' łe'lijei
pe' profetas'ik'i in yejełji'ijtax week qa yamji'jets na'aj witwapiihijii, in łekhewel hats
yafitsheninij kekhewe'en, in yilan hakha'an.* 28 Qa in yemjeetax in hamtax pa'qu'
ni'wenij qu' nata'łijupi' qu' natlanhetii, qa yinijitłi'ij pa'aj pa' Pilato qu' ninaqyaji'ij
qu' natlanhetii.* 29 Qa in hats week yafitsheninij pekhewe'en kekhewe' we'nika'ajji'
pa'aj t'ejuyets hakha'an, qa nit'ijju' pa'aj in we'nenji'pha'm pe' cruz qa yenifi pe' ewi'ł
nimełuk.* 30 Qa pakha'łe Dios qa niihinik'uipha'm iye pe' naxju'.* 31 Qa olots nełuts
in we'nethinetskii pa'aj hekhewe' weeki'ł in ta'łi'łii ha' Galilea in yamii ha' Jerusalén,
hik hekhewe' hane'ej nifeli'm iye ene' jukhew qa efuts iye hakha'an in iła'x iye.* 32 Qa
hane'ej yekheweli'ł qa henfeli'ł e'mek eke' łe'sits wi'tlijei, eke' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa'
Dios pekhewe' inaqwa'mhitsik'i,* 33 hik aka' pa' Dios hats yafitshen ine'mij, inekhewel
in jita'łets pa'aj pekhewe'en, qa yafitsheninij aka'an in hats yiłin iye ha' Jesús. Qa in
ł'anye'jek kakha' Salmo wetsjuk in yit'ij: *"Akha' K'aya's, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i."*
*(Sal 2:7)** 34 Ma' qa pakha' niihinik'uipha'm hakha'an pekhewe' naxju' qe qa' nite' ł'anuuyi'i
qu' nawa'm iye, yit'ij pa'aj eke' łe'lijei: *"Ekheweli'ł k'ełisiłij ekewe' łe'sits ta'ł yiwets qa yijaalija
iye qu' łunyejeye'kii yi'lijei qa yeq'iltax iye hiwjutsiqeni'm ka' David'ik'i."* *(Is
55:3)** 35 Qa hik ta'łijupi' in yit'ij iye pakhap iye Salmo: *"Nite' exke'ej qu' łipipe'ji' ha'ne ł'aj ha'ne
oqwomehe'."* *(Sal 16:10)** 36 Qe pa' David'ik'i in
hats yaqhat'axij pa'aj pakha' yisu'un pa' Dios qu' naqsiimijkii pekhewe' namji'ju' ek pa'aj
pe' łeqe nełutsji' pakha'an, qa wa'm pa'aj qa tajkati'yik'ui qa ewi'ł i'ni'łi' pe' ł'alheyik'i,
ma' qa pa' ł'ajik'i qa łipipji'.* 37 Qa hakha'łe'en hakha' yiłin iye pa' Dios, qa nite' yamets
pa' ł'aj qu' łipipe'ji'. 38 Qa hik ta'łijupi', yejefets, łe'wis qu' enikfe'li'łets hakha'an in hik
hakha' ta'łets qu' netwu'mhitii i'nk'ui pe' inwuł'ets, aka'an hik aka' henfeli'ł e'm hane'ej.*
39 Qa week iye pekhewe' wekwek, hik pekhewe' nite' łeke' qu' niwu'mi'ł ek'ui kakha' ley
yika'ajji' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa hakha'an qu' nata'łets, ma' qa week pakha' qu' nite'
neqeku'ye' hakha'an qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.* 40 Qa hik ta'łijupi', jełi'łiju'ł,
hasu'uj qu' na'ni'ł epji' kakha' nifel pa'aj pekhewe' profetas'ik'i, in yit'ij: 41 *"Jeł qeku'ni'łek,
ekheweli'ł pekhewe' tejefiteyipji'kii qa łalakinek'ijju' iye, e'nitjułaxiłijpha'm qa' a'hamitsi'ił, qe
yakha' haqsiijkii na' ewi'ł wit'ithayijkit nekhewe' eqe nełutsi'łji', hik nakha' nite' ł'anuuyi'i qu' nite'
eqeku'yi'iłik'i yemjeetax qu' nana'ltax pa'qu' neqethentaxi'ł e'mik'iha."— (Hab 1:5)** 42 In
hats ikik'uifik'ikii pa'aj pekhewe'en pe' witlijtsitjii, ma' qa pe' jukhew qa iyinijets pa'aj qu'
niyetik'ui iye qa' nenfeli'm iye ekewe' wekwek qu' namtaxets iye pa'qu' witwapiihijiye'
(sábado). 43 Qa naxijik'i pa'aj in not'ax wetju'ł pekhe' łe'lijtsitjiyifi pe' judiol, qa olots
pekhewe' judiol qa pekhewe' iye nite' judioltax t'eku'młi'i' qu' łunyejeye' kakha' łunyejei
ne' judiol, qa yijayanik'i pa'aj pa' Pablo qa' pa' Bernabé, ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé
qa yakakłintaxij pa'aj pekhewe'en qu' hasu'uj nili'ij in nite' yeqeku' pakha' łeqisitłe i'nij
pa' Dios.* 44 In hats yamets iye pa'aj pakhap witwapiihijii (sábado), ma' qa yaqaamij qu'
weeke' pa' witset in not'axii pa'aj qe qa' nepiye'ek'i kekhewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij.

---

* 13:25 Mt 3:11; Mr 1:7; Lc 3:16; Jn 1:20,27; Hch 20:24 * 13:26 Hch 4:12; 5:20 * 13:27 Lc 24:27; Hch 3:17 * 13:28 Mt 27:22-23; Hch 3:14 * 13:29 Mt 27:59; Lc 23:53; Hch 5:30 * 13:30 Mt 28:6; Hch 2:24 * 13:31 Mt 28:16; Lc 24:48; Hch 1:3 * 13:32 Hch 5:42; 26:6; Ro 4:13; 9:4 * 13:33 He 1:5; 5:5 * 13:34 Hch 13:30,37 * 13:35 Hch 2:27 * 13:36 Hch 7:60; 1Co 11:30; 15:6,18,20,51; 1Ts 4:13-15; 1R 2:10; Hch 2:29; 13:22; 20:27 * 13:38 Lc 24:47; Hch 2:38 * 13:39 Ro 3:28; 10:4 * 13:41 Is 29:14 * 13:43 Hch 11:23; 14:22

45 Qa pekhewe'łe judiol in yi'wen pa'aj pe' olotsija not'axii pa'aj, ma' qa qi teqemtshenkii
pa'aj, qa nijaqhitji'ijju' yitjiijets in yijanik'i pe' yitji'ijtaxij pa' Pablo qa uł'etsik'ikii pe'
łe'lijeyets.* 46 Ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé iye qa yape'enhałe nite' nijiwei, qa yit'ijiju'ł
pa'aj: —Yijaa'ija in les łe'wistax qu' ekheweli'ił qu' ojo'ołij qu' efelhiti'yi'łi'm eke' łe'lijei
pa' Dios. Qa ha'nełi'ij in hats ł'oqowe'yi'łiju'ł qa łe'neniłi' iye in nite' łisu'uni'ł qu'
esti'yi'łij pa' witiła'x nite' yili'ij, hane'ej qa hetetwek'ela'xi'łijets nekhewe' nite' judiol.*
47 Qe aka'aj'in yit'ij ha' Yatsat'ax'inij in tsiyaji'ił ijets: *"Yakha' k'eni' qu' łefetitjiye'ej nekhewe'
witsetiikal nite' judiol, hats'inha qu' eka'xik'i ha'ne witqiłinkeya'xtaxij qa amłi'ił ijii pekhewe' totsii
witsetits ha'ne week sehe' ipji'."— (Is 42:6; 49:6)* 48 In yepi'ye' ek'i pa'aj aka'an
pekhewe' nite' judiol, qa łe'sitsi'mkii pa'aj qa yiwqinhet ekewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij.
Ma' qa tek'enets nite' yeqeku'uk'i eke' witlijei pekhewe' hayiits te'nekumhi'yiiji' pa'aj qu'
netesti'yij pa' witiła'x nite' yili'ij. 49 Ma' qa ekewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa week yamipji'
pakha' sehe'. 50 Ma' qa pekhewe' judiol qa wo'oiji' pa'aj qu' niwakaninkii pekhewe' efuts
wo'taxii pa' Dios qa patunkii iye qa pekhewe' iye jukhew wit'alheiji' pa' witset, ma' qa
hikpe' qa ta'łets in yutenkeninij pe' olots jukhew qa efuts iye pa' Pablo qa pa' Bernabé, ma'
qa yiwutshenik'uifik'i pa'aj pa' łeqe sehe'.* 51 Ma' qa pa' Pablo qa pa' Bernabé qa nefulutju'
pa'aj pa' sehe' yamtaxij pe' łef'iyei qe qa' jutsiqetsi'im pekhewe'en in uł'ets. Ma' qa ikik'ui
pa'aj qa yamii iye pa' witset łii Iconio.* 52 Qa pekhewe'łe yijayan pa' Jesús pakha' witset
Antioquía de Pisidia qa qi'ek in topolij pakha' łesaxitsi'mkii qa pa' Espíritu Santo iye.*

14

Pablo qa Bernabé qa i'ni' pa' witset'ii Iconio.

1 Qa łunye'jkii pa'aj pa' witset'ii Iconio, pa' Pablo qa pa' Bernabé qa uyifi iye pa'aj
wete'm pe' judiol łe'lijtsitjii, qa iyetifi łe'wis pa'aj in iyetju', ma' qa olots pe' nite'
yeqeku' judiol qa pe' nite' judiol iye.* 2 Qa pekhewe'łe judiol, pekhewe' nite' yisu'un
qu'nte' neqeku'ye', qa yepiikinijkii pa'aj pe' łe'lijei pekhewe' nite' judiol, ma' qa qi in
yapjanheti'm pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata.* 3 Ła'mek pekhewe' Pablo'oł qa yape'ekii
pa'aj in i'ni'kii pakha' witset, qa iyetij nite' nijiwei in nifel t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij,
hik pakha' yiwjutsiqeni'mha in yijaalija ekewe' łe'lijei ma' qa i'nijji' pekhewe'en in
yaqsiijkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł qa qi in yitjułaxjiijpha'mkii iye pe' weekji'.* 4 Qa
yeqet'etsłeju'kii pa'aj pakha' witset, na'l pekhewe' yisu'un qu' nijayanij pakha' yisu'un pe'
judiol, qa pekhewep qa yisu'unek pekhewe' yit'ij pe' apóstoles.* 5 Ma' qa pekhewe' judiol
qa pe' nite' judiol iye, qa weeki'ł iye pekhewe' ł'alheiji' wete'm pakha' łetset, in yisu'untax
pa'aj qu' net'ilit'ets pe' Pablo'oł hats'inha qu' łeqfenyejeyi'ij pa'qu' uł'axe' pekhewe'en
qa qu' nenjele'ejkii iye pe'qu' utele'. 6 Qa in nikfe'lets pa'aj pe' Pablo'oł qa ilatii pa'aj
pekhewep iye witsetits i'ni' iye pakha' sehe' Licaonia, pa' Listra qa pa' Derbe, qa week
pekhewe' łekuwelii enewe'en.* 7 Qa hik pakha'a' qa nifeli' iye eke' łe'sits wi'tlijei.*

Pablo qa Bernabé qa i'ni' pa' witset'ii Listra.

8 Pa' witset'ii Listra, ewi'ł pa'aj pa' jukhew i'nju', nite' łeke' qu' nijalkiskii qe onqok,
ta'łij ji'teje'm pa'aj wittawe'j.* 9 Pakha'an tek'enets pa'aj pa' Pablo in iyet. Qa pa' Pablo
qa ts'in in yejełju', qa yi'wen in na'li'm pa' nite' łeqekuye'j ma' qa łeke' qu' niłin. 10 Qa
yit'unhetik'iha pa'aj in yit'ijets: —¡Eniipha'm, it'ij teene!— Pakha'an qa aje'eł ts'enpha'm
pa'aj, ma' qa hats łeke' in ik. 11 Ma' qa pekhewe' olots jukhew qa efuts in yi'wenij
pa'aj pakha' yaqsiijkii pa' Pablo, qa taya'yij wetju'ł pa'aj yit'ij pe' łe'lijei pakha' sehe'

---

* 13:45 Hch 18:6; 1Ts 2:16; 1P 4:4; Jud 10 * 13:46 Mt 21:43; Hch 3:26; 18:6; 22:21; 28:28 * 13:47 Lc 2:32 * 13:50 Hch 14:2,19; 2Ti 3:11 * 13:51 Mt 10:14; Mr 6:11; Lc 9:5; Hch 14:1,19,21; 16:2; 18:6; 2Ti 3:11 * 13:52 Mt 5:12; Jn 16:22; Hch 2:4 * 14:1 Hch 13:5,51; 14:19 * 14:2 Jn 3:36; Hch 13:50 * 14:3 Mr 16:20; Jn 4:48; Hch 4:29; 20:32; He 2:4 * 14:4 Hch 17:4-5; 19:9; 28:24 * 14:6 Mt 10:23; 2Ti 3:11 * 14:7 Hch 14:15,21; 16:10 * 14:8 Mr 6:56; Fil 2:12

Licaonia, qa yit'ijju' pa'aj: —Pekhewe' diosits Júpiter qa Mercurio hats wotjonketik'i
ene' jukhew qa hats te'nilit inwetsju' ha'ne ju'uni'.—* 12 Qa łeqiyij pa'aj pa' Bernabé,
Júpiter, qa pa' Pablo qa łeqiyijek pa'aj, Mercurio, qe les in iyet pa'aj. 13 Ma' qa pakha' pa'i
ipji' pakha' łoqo dios Júpiter, ta'łii pekhe' łe'lijtsitjii i'nik'uifik'i pa' witset, qa neka'xets
pa'aj pakha' łeji'iifik'i pekhewe' toros qa pe' łop'om wit'etilayij, qa yisu'untax pa'aj
qu' niyinii pe' Pablo'oł ma' qe'kha nilantaxifi pekhewe' inqa'metets, qa weekji' iye in
yisu'untax pekhewe' olots jukhew qa efuts iye. 14 Qa in nikfe'łłe'ets pa'aj pekhewe'
apóstoles Bernabé qa Pablo, ma' qa yiwjaf'itik'i pa'aj pe' ł'uihitjiyits, qa wekuma'xii pa'aj
pakha' i'ntaxiji' qa t'ilit ji'teje'm pa'aj pekhewe' olots jukhew qa efuts iye, qa tayai pa'aj,*
15 qa yit'ijji'ju': —Jukhew, ¿inhats'ek in łaqsiiłijkii aka'an? Yekheweli'ł ye'jukhewłi'ił
iye hik k'eyijunyejeyi'ł. Yekheweli'ł henfełi'ił e'm eke' łe'sits wi'tlijei hats'inha qu'
etetwek'elaxi'łik'ui ekewe' wekwek qa' eneki'łets pakha' ewi'ł Dios nite' wa'm yijat'ij,
hik pakha' yaqsiijkii pa'aj ha'ne wa's, ha'ne sehe', na' qi iweli' qa week pekhewe' i'nji' enewe'en.
*(Ex 20:11)** 16 Pakha'an toxik'i pa'aj mexe yiwejinłi'ij pe' week witsetits in yaqsiijkii pa'qu'
nisu'unłe.* 17 Ła'mek pakha'an, qa yape'enha wo'taxii qu' ninikfe'l, qa yaqsi'jtaxijkii
pakha' łe'wis, ma' qa nukinju' na'aj piłei, yaqsi'jtaxijkii iye na'aj łahats'ij qe yuji' ene'
łei, ma' qa ne'sinheti'łi'mkii qe na'l pa'qu' aqi'ił.—* 18 Qa in yemjeetax in yittaxijets pa'aj
ekewe'en, qa yaqaamij qu' nite' netk'ene' pa'aj pekhewe'en in neqek'uyu'taxijifi pa'aj pe'
inqa'metets. 19 Ma' qa tełuuyik'i pa'aj qa namkii pekhewe' judiol ta'łii pa' Antioquía qa pe'
ta'łii pa' Iconio. Qa wo'tk'oni'mkii pa'aj pe' olots jukhew qa efuts iye, ma' qa nijele'ejkii
pa'aj pe' utel pa' Pablo qa yetsinik'uifik'i pa' witset yumtitax qu' hats nawaa'mija.* 20 Qa in
mexe k'ooitaxijji' pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata, pakha'an qa niipha'm pa'aj qa wapil
ji'teje'm iye pa' witset. Qa pakhap nełukii pa'aj qa hats ik, łijts'ekii iye pa'aj pa' Bernabé
qa yamii pa' witset łii Derbe.* 21 Ma' qa in hats nifeli' iye pa'aj eke' łe'sits wi'tlijei pakha'
witset qa in hats olots iye pe' yijayankeninij pa' Intata, qa tepilijik'i iye pe' witsetits Listra,
Iconio qa' pa' Antioquía de Pisidia.* 22 Yakakłinij qu' nent'unhet pekhewe' hats yijayan
pa' Intata, qa yakakłinij iye qu' natjanithenij pakha' nite' łeqekuyejeyij, qa yit'ijets pa'aj:
—Les łe'wis qu' nata'łets pe' wekwek in jitaats'e'ej qu' ji'nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji'
pa' Dios.—* 23 Qa t'eku'mjiiji'kii pekhewe' qu' netnek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata
pekhewe' witsetitsji', in hats qiji'ij qa iyinji'ij qa in nite' tekji'ijju' iye. Pa' Pablo qa pa'
Bernabé qa hats yiwejinij pa'aj pa' Yatsat'ax'inij qu' hik pakha'ye' qu' nejełets, hikpa'
tek'enets nite' yeqeku' pekhewe'en.* 24 Qa hats ikkii iye pa'aj qa t'anipji' pa' sehe' Pisidia
qa yamets pa' sehe' Panfilia. 25 Ma' qa in hats nifeli' iye eke' wi'tlijei pa' witset Perge, qa
yamiiju' iye pa'aj pa' witset Atalia. 26 Qa hik pakha'a' pa'aj qa hats i'nji' pe' tokoyei qe qa'
hats napilii pakha' witset Antioquía de Siria, hik pakha'a' pa'aj testi'yiji' pa' łeqi'fenkeye'j
pa' Dios hats'inha pekhewe'en qu' naqsiijkii aka' wit'ithayijkit, hik aka' hats yaqhat'etsij
pa'aj.* 27 Ma' qa in hats yamii qa no'thet wetju'ł pe' yijayan pa' Intata, qa nifelimik'i week
pe' wekwek yaqsiimijkii pa' Dios, qa pa'n łunye'j iye pa' Intata in yit'ijimiiqhof pa' łeji'
pekhewe' nite' judiol ma' qa' nite' neqeku'ye'.* 28 Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa olots juwelits
in amaneyijupkii pekhewe' yijayan pa' Intata.

15

Pakha' iyetijju' pa'aj pa' Jerusalenii.

---

* 14:11 Hch 8:10; 28:6 * 14:14 Mt 26:65; Mr 14:63 * 14:15 1S 12:21; 1Co 8:4; 1Ts 1:9; Gn 1:1; Sal 146:6; Jer 14:22; Ap 14:7 * 14:16 Sal 81:2; Mi 4:5; Hch 17:30; 1P 4:3 * 14:17 Hch 17:26-27; Ro 1:19-20; Lv 26:4; Dt 11:14; 28:12; Job 5:10; Sal 65:10; 147:8; Ez 34:26; Jl 2:23 * 14:19 Hch 13:45,51; 2Co 11:25; 2Ti 3:11 * 14:20 Hch 11:26; 14:22,28 * 14:21 Mt 28:19; Hch 13:51 * 14:22 Hch 9:16; 11:23; 13:43; Lc 22:48; Jn 15:20; 16:33; Ro 8:17; 1Ts 3:3; 2Ti 3:12 * 14:23 Hch 11:30; 13:3; 20:32; Tit 1:5 * 14:26 Hch 11:19; 13:3 * 14:27 Hch 15:12; 21:19; 1Co 16:9; 2Co 2:12; Col 4:3; Ap 3:8

1 Qa uja'x pa'aj pekhewe' ta'łii pa' sehe' Judea namii pa'aj pa' witset Antioquía, qa
yijatshen pa'aj pekhewe' yijayan pa' Intata: —Qu' nite' iwu'mi'ił axpasitsi'ił in ł'anye'jek
pa'aj pa' Moises'ik'i, ma' qa' nite' łeke'ye' qu' i'łiyi'ił.—* 2 Qa in łunye'jek pa'aj pa' Pablo qa
pa' Bernabé in qi in nite' yisu'un qu' net'eku'mi' pa'aj pakha' yittaxijju' pa'aj pekhewe'en
qu' łunye'je' qa hats qi in tek'ełeyijju' pa'aj, ma' qa pekhewe' yijayan pa' Intata qa
yijamti'ets pa'aj qu' nukin pa' Pablo qa pa' Bernabé qa pekhewep iye qu' łijts'eyek'e qa'
namii pa' Jerusalenii pe' apóstoles qa pe' week tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata
hats'inha qu' niyeti'łijju' aka' łunye'jkii in ta'łets pekhewe' ta'łii pa' Judea in yisu'untax
qu' niwu'm łaxpa's pekhewe' hats yijayan pa' Intata.* 3 Qa hik ta'łijupi' in ikkii pa'aj, qe
ta'łets in yukinkii pekhewe' yijayan pa' Intata, ma' qa nek ji'teje'm pe' sehel Fenicia qa pa'
Samaria, qa nifeeljiimik'iha pa' łunyee'jkiiha pekhewe' nite' judiol in hats wenink'aihit
qa yijayan pa' Jesús, qa aka'an in ta'łets qa qiji'ij qa łe'sitsjii'mkii week pekhewe' yijayan
pa' Intata.* 4 Ma' qa in hats yamii pa'aj pa' Jerusalén, qa week wetfeli'm pekhewe'
yijayan pa' Intata, qa pekhewe' iye apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayayan pa'
Intata, qa nifelimik'i week pe' yaqsiimijkii pa' Dios pekhewe'en.* 5 Qa pekhewe'łe uja'x
fariseoltax pa'aj hats tek'enets pa' Jesucristo, qa ts'ap'a pa'aj qa yit'ijji'ju': —Les łe'wistax
qek netwu'mhitii łaxpa's pekhewe' nite' judiol qa' natyajaxti'yijets iye qu' naqsi'jkii
kakha' łeqe ley pa' Moises'ik'i.— 6 Ma' qa pe' apóstoles qa pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe'
yijayan pa' Intata, qa not'axij wetju'ł qu' niyetijju' aka' łunye'jkii. 7 Ma' qa in hats qi in
iyetijju' pa'aj, pa' Pedro qa niipha'm pa'aj qa yit'ijji'ju': —Yejefets, ekheweli'ł łenikfe'li'łets
toxik'i in i'nk'aa'ija pa' Dios in t'eku'myiiji' qu' yakha'ye' qu' hepiikitij nekhewe' nite'
judioltax ekewe' łe'sits wi'tlijei hats'inha qu' nite' jeek neqekuyi'ik'i qa' netk'enets. 8 Qa
pa' Dios, hikpa' in nikfe'lets week pe' intawjets, inq'ethinij in t'eku'mi' iye enewe'en,
ma' qa nukinetsju' in tisij ka' Espíritu Santo, in injunyejeyek in i'nk'aa'ija jiyełisij,* 9 qa
ham pakha' qu' pakha' łunye'je' inekhewel qa enewe'en. Qa hats nili'jijju' pe' łewuł'ets
qe ta'łets pa' nite' łeqekuyejeyij.* 10 Qa hane'ej qa ¿inhats'ek in łanaqjaajinkeyu'ułij qu'
ejuyi'łijiju'ł aka' hats yaqsiijkii pa' Dios qa ł'entaxiłipji' enewe' yijayan pa' Intata pakha'
niihet qu' neka'xkii, hik pakha' nite' weju'łiju'ł iye pa'aj qu' neka'xkii pe' inqa'jteyik'i qa
inekhewel iye nite' je'weju'łiju'ł iye qu' jinteka'x?* 11 Qa hatsłe jinikfe'lets in hats ji'łii
yijat'ij qa ham łaja'ye' qe ta'łets pa' qi łeq'ilta'x ha' Yatsat'ax'inij Jesús, qa hik łunyejei
iye nekhewe'en in hats iłii iye.—* 12 Week pekhewe' not'ax wetju'ł weiyipji' pa'aj, qa
tek'enets pa'aj in iyet pa' Bernabé qa pa' Pablo, qa nifelimik'i pe' ham łunyejeyi'iju'ł
yaqsiimijkii pa'aj pa' Dios pekhewe' nite' judiol qa i'njiiji' pe' Pablo'oł.* 13 In hats yili'ijju'
pa'aj in iyetju' enewe'en, qa pa' Jacobo qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Ek'en qeku'ni'łek, yejefets,*
14 na' Simón hats nifel iku'uj pa'n łunye'j pa' Intata in i'nk'a yisu'un qu' net'eku'mi'
pekhewe' nite' judiol, hats'inha qu' nana'l pe'qu' natsat'etsijek pakha'an. 15 Qa aka'an
qa hats hik łunye'j kakha' yit'ij pa'aj pe' profetas'ik'i, in yit'ijek pa'aj ka' we'nika'ajji':
16 *"Ł'anu'upji' hatse' aka'an qa' hetpil iye, qa' heniihinpha'm iye ne' łetsi' ka' David'ik'i in namtaxju'.*
Qa' hepileti' iye qu' heni' ne' namtaxju'kii łapk'asil, ma' qa' heniihinpha'm iye, 17 *hats'inha*
qu' weeke' qu' nowo'oi ha'ne Yatsat'ax'inij, week pekhewe' nite' judiol pekhewe' teniya'yiiji' qu'
natsat'etsij. 18 *Hik aka' yit'ij pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha' yaqsiijkii qa pakhaa'ijłe in yinikfe'l*
aka'an." *(Am 9:11-12)* 19 Qa hik ta'łijupi', yakha' in humti qu' les łe'wise' qu'
hasu'uj jintepekhelinhetijji'kii pekhewe' nite' judiol in yijayan pa' Dios, 20 jiwenq'ika'ajii
yijat'ij pekhewe'en qu' hasu'uj netuj i'nłi'i qu' niya'ji' pe'qu' hats netesti'yij pekhewe'
witeqsi'nq'alits, qu' hasu'uj iye nanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, hasu'uj iye netuj na'aj ł'ese'n
ne'ej inqa'metets nite' wenukinfik'i pe'qu' ł'atitse' in talanhetii qa hasu'uj iye netuj

* 15:1 Hch 6:14; 15:5,24; 16:3; 21:21; Ga 2:12; 5:2; 1Co 7:18; Lv 12:3 * 15:2 Hch 11:30; 16:4; Ga 2:1-2 * 15:3 Hch 11:18; 21:5; Ro 15:24; 1Co 16:6,11; 2Co 1:16; Tit 3:13; 3Jn 6 * 15:4 Hch 14:27; 15:12 * 15:8 Hch 1:24; 10:44,47 * 15:9 Hch 10:28,34,43; 11:12; 1P 1:22 * 15:10 Mt 23:4; Ga 5:1 * 15:11 Ro 3:24; Ef 2:5-8; Tit 2:11 * 15:12 Jn 4:48; Hch 14:27; 15:4 * 15:13 Hch 12:17; 15:7 * 15:16 Is 45:21; Jer 14:9; Dn 9:19

ne'ej yaqamaxju' ł'athits ne'ej inqa'metets.* 21 Qe kakha' łeqe ley pa'aj pa' Moises'ik'i
pakhaa'ijłe pa'aj in tefelhitii qa week pe' witsetits in na'li'm ma' qa tefelhitiiji'ij, qe week
na'aj nełuji' witwapiihijii tiyiijiik'i ekewe'en pekhewe' judiol łe'lijtsitjiyitsifi.—* 22 Ma' qa
yumti pekhewe' apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pekhewe' yijayan pa' Intata qa week
pekhewe' yijayan pa' Intata qu' les łe'wise' qu' net'eku'miiji'kii pe'qu' uja'xe' jukhew qu'
nukinii pa' Antioquía qu' łijts'eyek'e pa' Pablo qa pa' Bernabé. Qa t'eku'miiji' pa'aj pa'
Judas, łii iye Barsabás qa pa' Silas, enewe'en jukhew yiwqinhetji' pekhewe' yijayan pa'
Intata.* 23 Qa yekekinenij pa' witfaakanek, yit'ij: —Enewe' apóstoles qa ene' inejefetsipji'
pa' Intata hik enewe' tenek'enhe'yipji' ne' yijayan pa' Intata, pekhewe' yejefetsi'łipji'
pa' Intata nite' judiol Antioquía łeiłets, pe' sehe' Siria łeiłets qa pe' sehe' Cilicia łeiłets,
hewetfeli'ł ei.* 24 K'impiye'ełij in na'l pekhewe' uja'x ta'łtaxi'ł yitji'teje'm nami'ł ei
pa'aj, hik pekhewe' nite' yekheweli'ł qu' hetisi'łij pa'qu' łunyejeye', qa yaqsi'jtaxijkii in
neł'ilehettaxi'łij pe' łe'lijei, qa qi natawje'metentaxi'ł.* 25 Qa hik ta'łijupi' in week humti'ił
qa week łexkelij iye qu' les łe'wise' qu' he'yekumi'łiiji' pe'qu' uja'xe' jukhew hats'inha qu'
he'nukini'ł ei qa' łijts'eyek'e nekhewe' jite'su'un inejefets Bernabé qa na' Pablo.* 26 Hik
enewe' jukhew yaqamijkii qu' nanaxju' pa'aj qe ta'łets ka' łii ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*
27 Qa hik ta'łijupi' in he'nukini'ł na' Judas qa na' Silas qe qa' hik nekhewe'ye' qu' niyetijha
ekewe' we'nikałetaxijji'. 28 Qe hats week hisu'uni'ł pa' Espíritu Santo qa yekheweli'ł, qu'
hasu'uj eni'łipji'kii ma' qa' les ne'niihet ekewe' hane'ej hika'ałijji', ekewe'en:* 29 hasu'uj
łuji'ł i'nłi'i qu' iya'ałji' pe'qu' hats testi'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits, hasu'uj iye łuji'ł ne'ej
yaqamaxju' ł'athits ne'ej inqa'metets, hasu'uj iye łuji'ł na'aj ł'ese'n ne'ej inqa'metets nite'
wenukinfik'i pe'qu' ł'atitse' in talanhetii, qa hasu'uj iye manawitjiłi'iłijju'kii esenitsi'ł.
Ekheweli'ł qu' ek'eni'łik'i ekewe' wekwek, qa' hats aqsiiłijkii pa' łe'wis. Hats uja'xłi'ik'i.—*
30 Ma' qa pekhewe'en in hats teniwetfelhi'yi'm pa'aj qa ikkii qu' namii pa' Antioquía. Qa
in yamii qa no'thet wetju'ł pe' week hats yijayan pa' Intata, qa tisij pa' witfaakanek. 31 Qa
in hats yiyinenik'i pa'aj, qa qi in łe'sitsi'mkii qe ta'łets pekhewe' wi'tlijei in yisimetsin
pe' łatawjets. 32 Qa pa' Judas qa pa' Silas iye, enewe'en in profetas iye, qa qi in yakakłin
pa'aj qa yit'unhet iye pekhewe' yijayan pa' Intata, qa yape'ejets pa'aj in iyetik'ui olots
pe' nifeli'm.* 33 Qa i'nk'ałe pa'aj in hats olots nełuts pa'aj in amaneyi' pakha'a', ma' qa
pe' yijayan pa' Intata qa hats wetfeli'm pa'aj qa mexe iyinipji', hats'inha qu' napilii iye
pekhewe' nukin pa'aj.* 34 Qa pakha'łe Silas qa yisu'un qu' mexe amane' eku'ni'kii pakha'an.
35 Qa pa' Pablo qa pa' Bernabé iye amaneiji' iye pa'aj pa' Antioquía. Enewe'en qa pekhewep
iye olots i'nq'ijatshenij qa nifel iye pa'aj eke' łe'sits łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij.*

Pa' Pablo qa pa' Bernabé qa yak'esju' pa'aj.

36 Ma' qa in hats tełuuyik'i pa'aj pa' Pablo qa yit'ijets pa'aj pa' Bernabé: —Yape
jinjiwitshen eku'uk'i iye he' inejefetsipji' pa' Intata hekhewe' week witsetitsji' in uja'xek
hekhewe' jitefeli'm eke' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij, hats'inha qu' jinte'wen eku'n iye qetuk
pa' łunyejeikiyek.—* 37 Qa pa' Bernabé qa neqekeneyutaxij pa'aj qu' łijts'eye'kii iye wete'm
pa' Juan, łii iye Marcos.* 38 Qa pakha'łe Pablo qa yumti qu' nite' łe'wise' qu' neka'x qa'
łijts'eye'kii iye pakha' hayiits yiliłi'ik'i pa'aj qa yiwu'mi' pekhewe'en pa' sehe' ei Panfilia,
ma' qa hats nite' yijayan pa'aj in mexe t'ithayiitax wete'm. 39 Ma' qa qi in nite' t'eku'mij
wetju'ł pa'aj pa'qu' ewi'łe' pekhewe'en, qa pa' Bernabé qa yeka'x pa'aj pa' Marcos, qa
i'ni'łji' pe' tokoyei qa yami'łii pa' sehe' Chipre. 40 Qa pakha'łe Pablo qa t'eku'mi' ek qu'
neka'x pa' Silas. Qa pe' yijayan pa' Intata qa iyinipji' pa'aj qu' ni'fen pa' Yatsat'ax'inij

* 15:20 1Co 8:7,13; 10:7-8,14-28; Ap 2:14,20 * 15:21 Hch 13:15; 2Co 3:14 * 15:22 Hch 1:23; 15:2; 1P 5:12 * 15:23 Hch 15:1; 23:26; Stg 1:1 * 15:24 Ga 1:7; 2:4; 5:10,12; Tit 1:10 * 15:25 Hch 1:14; 2:46; 4:24; 5:12; 7:57; 8:6; 12:20; 18:12; 19:29 * 15:26 Hch 9:23-25; 14:19 * 15:28 Hch 5:32; 15:8 * 15:29 Hch 15:20; 21:25; Ap 2:14,20 * 15:32 Hch 14:22; 15:1 * 15:33 Mr 5:34; Hch 16:36; 1Co 16:11; He 11:31 * 15:35 Hch 8:4; 13:1 * 15:36 Hch 13:4,13-14,51; 14:6,24 * 15:37 Hch 12:12; 13:13; Col 4:10

enewe'en.* 41 Qa ikkii pa'aj nek ji'teje'm pa' sehe' Siria qa pa' Cilicia, yiyaji'ik'i qu'
nent'unhet pekhewe' hats yijayan pa' Intata.*

16

Pablo qa yisu'un qu' łijts'eye'kii iye pa' Timoteo.

1 Qa namets iye pa'aj pa' witset Derbe qa pa' Listra iye. Qa hikpa' qa i'ni' ha' ewi'ł yijayan
pa' Intata, łii Timoteo, ła's pe' ewi'ł efu judioki' yijayan iye pa' Intata. Pakha'łe łatata qa
griego.* 2 Pekhewe' yijayan pa' Intata pa' witset Listra qa pa' Iconio iye, week yit'ijets
in yatsathen ha' Timoteo.* 3 Pa' Pablo qa yisu'un pa'aj qu' łijts'eye'kii iye pakha'an, qa
t'eku'mi' qa yiwu'm pa'aj łaxpa's, qe ta'łijupi' pekhewe' judiol na'li' pekhewe' witsetits,
qe week nikfe'lets pakha' łatata in griego.* 4 Qa in hats ikik'i pa'aj week pe' witsetits, qa
tisji'jij pe' tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan pa' Intata, pekhewe' hats t'eku'mij wetju'ł
pe' apóstoles qa pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Intata i'ni' pa' Jerusalén qu' hik
pekhewe'ye' qu' nanaqsiijkii.* 5 Qa hik ta'łijupi' pekhewe' yijayan pa' Intata in les t'unitsij
pa'aj pakha' nite' łeqekuyejeyij. Qa week nełuts t'ijaifik'i pa'aj in les olots pe' yijayan pa'
Jesús.*

Pablo qa i'nji'kii łotoi pa' ewi'ł jukhew i'ni' pa' Macedonia.

6 Qa nek ji'teje'm iye pa'aj pe' sehel Frigia qa Galacia, qa pa' Espíritu Santo qa nite'
łexke'ej qu' nenfeli' eke' wi'tlijei pa' sehe' Asia.* 7 Qa in hats namets iye pa'aj pa' sehe'
Misia, qa yisu'untax pa'aj qu' namii iye pa' sehe' Bitinia, qa pakha'łe łeqe Espíritu pa'
Jesús qa nite' łexke'ej pa'aj.* 8 Qa nek ji'teje'm na' sehe' Misia, qa nametsju' pa'aj ha'
witset Troas.* 9 Qa ka' naja'xji' pa'aj ha' Pablo qa t'ethinheti'yij pa'aj qa i'nji'kii łotoi in
ima': ewi'ł pa' jukhew Macedonia łeiłe', ts'ap'a qa qi in iyinkii pa'aj, qa yit'ij: —Anamii
wat'ij ha'ne sehe' ei Macedonia qa' etsi'feni'łii.—* 10 In hats yi'wen pa'aj ha' Pablo aka'an,
ma' qa nełukii qa aje'eł hanaqsi'ji'ł qu' natsami'łii ha' sehe' Macedonia, qe tsikfe'li'łetsha
pa' Dios in taya'yi'łyijii qu' henfeli'łi' eke' łe'sits wi'tlijei.*

Pablo qa yamii pa' witset Filipos.

11 Ma' qa ha' Troas qa hikha' hata'łi'łi' in ha'ni'łji' ke' tokoyei, qa hatsa'theni'łii in
tsami'łii ha' sehe' łii Samotracia yeqewuk'un ha' qi iweli'. Qa kakhap nełuji' qa haki'łkii
iye qe qa' natsami'łii ha' witset łii Neápolis. 12 Qa hikha' qa hata'łi'łi' in ho'yotsi'łju' qa
tsami'łii ha' witset Filipos, hik hakha' romanos łetset, hikha' les qiji' hakha' week sehe'
Macedonia. Qa hikha' qa uja'x ke' nełuts in ya'maneyi'łi'.* 13 Qa ka' nełuji' witwapiihijii qa
haki'łik'uifik'i ha' łeji', qa haki'łiiju' ha' łotkoyek ha' haqqi' ła's, hikha' humti'ił qu' na'ni'
pa'qu' ł'iyinhe'wet'e. Qa ha'ni'łju'kii qa yapełek qa k'iyetiłik'ui hekhewe' efuts not'axi'
wetju'ł hakha'a'. 14 Qa ke' ewi'ł hekhewe'en łii Lidia, witset Tiatira łeiłeki', t'ihinij pe'
łe'sits penyilots witpalinek qa yijayan iye pa' Dios. Tek'eenetsha in iyet ha' Pablo, ma'
qa pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ij qhof pa' łatawe'j qe qa' nenikfe'lik'iha kekhewe' yit'ij ha'
Pablo.* 15 Ma' qa kikhe'en qa week iye hekhewe' yatsat'etsij in hats wempuli'jijju', qa iyini'ł
yiwets, qa yit'ij: —Qu' umti'ił qu' hats yijaayi'ija qu' nite' heqeku'ye' pa' Yatsat'ax'inij, qa
atsjayani'łii ke' yitsi' qu' k'ewhini'łi'.— Tsinijit'ił ma' qa hijayani'łii ke' łetsi'ii qa hikha'
qa ya'maneyi'łi'.*

Pe' ewi'ł inanyi' i'nji' pa' inwo'met.

---

* 15:40 Hch 11:23; 14:26; 15:22 * 15:41 Hch 6:9; 15:23; 16:5 * 16:1 Hch 17:14-15; 18:5; 19:22; 20:4; Ro 16:21; 1Co 4:17; Fil 2:19; 1Ts 3:2,6; 2Ti 1:5; 3:15 * 16:2 Hch 13:51; 16:40 * 16:3 Ga 2:3 * 16:4 Hch 11:30; 15:2,28 * 16:5 Hch 2:47; 9:31; 15:41 * 16:6 Hch 2:9; 18:23; Ga 1:2; 3:1 * 16:7 Hch 8:29; Ro 8:9; Ga 4:6; Fil 1:19; 1P 1:11 * 16:8 Hch 16:11; 20:5-6; 2Co 2:12; 2Ti 4:13 * 16:9 Hch 9:10; 20:1,3 * 16:10 Hch 20:5-15; 21:1-18; 27:1–28:16 * 16:12 Hch 20:6; Fil 1:1; 1Ts 2:2 * 16:14 Lc 24:45; Hch 18:7; Ap 1:11 * 16:15 Gn 19:3; Lc 24:29; Hch 11:14

16 Qa łunye'jkii iye hik aka'aj in haktaxi'łiiju' iye hakha' wit'iyinhe'wet, qa te'nilit'ił
yiju'ł ke' ewi'ł inanyi' witłinki', i'nji' pa' ewi'ł espíritu uł'ax qa tisij pa' łet'unha'xijup
in nifelji'ji'm pa'qu' łunye'je'kii hatse' na'aj nifaakan. Qa aka'an in łunye'j qa qi in
yaxinenij pe' ł'astai pe' łaqa patunits, nifelji'ij pa'qu' łunye'je'kii.* 17 Ke' inanyi' qa
nijayanpha'mkii ha' Pablo qa yekheweli'ł iye, ma' qa yit'unhetik'i in tayai, qa yit'ij: —
Enewe'en jukhew łeqejkunenhei pa' qiji'ha in Dios, hik enewe' nifeli'ł e'm pa' wit'ikheyi'jii
pakha' witiła'x.—* 18 Qa olots nełuts in ł'anye'j aka'an. Qa ha' Pablo qa hatstax qa
yitaxij, qa tetwek'elaxiju'ł, qa yit'ijets pakha' espíritu uł'ax i'ntaxji' kikhe' inanyi': —
¡K'ayaji'ijets aka' łiiji' ha' Jesucristo, qu' ma'ak'uifik'i nekhe' inanyi'!— Qa hik akaa'ijha
qa ikik'uifik'i. 19 Qa hekhewe'łe yatsat'etsij in yi'wentax pa'aj ke' inanyi' ma' qa nikfe'lets
in hats nite' łeke' qu' nowo'omii łaq'astaye'. Ma' qa t'eku'mi' ha' Pablo qa ha' Silas,
qa yetsinii hakha' joofji'ju' ha' witsetji', pakha' i'ni' pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset.*
20 Ma' qa in hats yamijii in yeka'xii hekhewe' wit'alhei, qa yit'ijets: —Enewe'en jukhew
judiol yaqsiijkii in yiwakaninkii ha'ne initset, 21 qa i'nq'ijatshenij ke' wekwek witjunyejei
(costumbres) inekhewel nite' łenexkelij ine'm qu' jint'eku'mi' qa qu' jintaqsiijkii iye, qe
inekhewel je'tujtseikaliju'ł jo' Roma łeiłets.—* 22 Ma' qa hekhewe' olots jukhew qa nayu'um
hekhewe'en. Qa hekhewe' wit'alhei qa niwjaf'iti'mju' ke' łeqhinatayik'i qa inaqyaji'ij qu'
neteqsilanhetiiju'.* 23 In hats yili'ijju' in qi in neqsilanju', ma' qa yeka'xii qu' nuihinifi
ke' witq'ophełitjii, qa ha' yejeł ke' witq'ophełitjii qa tayajaxti'yijets pa'aj qu' nejeełetsha.
24 Hakha'an in yepi'ye' ek'i pa'aj aka' tayajaxti'yijets, ma' qa yuihinifi pe' te'weiteje'm pe'
witq'ophełitjii qa yuihinik'iteje'm pe' łef'iyei qa yewij pa' najak łenqii cepo.* 25 Qa in hats
łeqewuk'uji' pa'aj naja'x, ha' Pablo qa ha' Silas qa iyin qa telijtsiyii iye pa'aj pa' Dios. Qa
pekhewep wit'ophełii qa tek'eniijkii pa'aj. 26 Ma' qa pa' sehe' qa t'unik'i pa'aj in me'lle'le'l,
qa pekhewe' łetkui pekhe' witq'ophełitjii qa yiwapjahan pa'aj. Qa hik pakha'aj qa qhofik'i
pe' week łejil qa' namik'i iye pe' week fołołik'il wo'nophe'łtaxijju' pe' wit'ophełii.* 27 Qa
pa' yejeł pe' witq'ophełitjii in nomiikii pa'aj qa yeełtax pa'aj pe' łejil pe' witq'ophełitjii
in week qhofik'i. Qa nit'ijpha'm pa'aj pa' łaqa'tsjikinet qekha newetłijłetaxje'm pa'aj,
qe yumtitax qu' hats week nilatkii pe' wit'ophełii. 28 Qa ha' Pablo qa tayai in yit'ijets
pa'aj: —Hasu'uj eqfenyeje' ewek. Week ya'maneyi'łi' hane'e'in. Ham ilate' enewe'en.
— 29 Qa pa' yejeł pe' witq'ophełitjii qa iyinii pa'aj fet'e' qa aje'eł wekuma'xifi pa'aj pe'
witq'ophełitjii. Tsalalkii pa'aj qe nijiwei qa wetjele'etsju' pe' łef'iyeyiiju' ha' Pablo qa ha'
Silas. 30 Ma' qa in hats yeka'xfik'i pa'aj, pakha'an qa yit'ij pa'aj: —Jukhew, ¿pa'n łii pa'qu'
haqsiijkii qa' łeke'ye' qu' yi'ła'xe'?—* 31 Hekhewe'en qa yeku'ł pa'aj: —Hasu'uj eqeku' ha'
Yatsat'ax'inij Jesús, ma' qa' i'ła'xe', akha' qa week pekhewe' łantsat'etsij.—* 32 Hekhewe'en
qa nifeeli'mha pa'aj eke' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij hakha'an qa weekij pekhewe' i'ni' pe'
łetsi'. 33 Qa hik pakhaa'ijha iye pa'aj pe' horaji' pa' naja'xji', hakha'an qa t'eku'mi' pa'aj he'
Pablo'oł qa nili'jju' ke' łeneqsilanhewjei pa'aj hekhewe'en. Qa aje'eł pa'aj wempuli'jju',
hakha'an qa week pekhewe' yatsat'etsij. 34 Qa yeka'xii iye pa'aj pe' łetsi', qa nekunhenju'
pa'aj. Hakha'an qa qi in yoksi'wen pa'aj in łe'wisi'mkii qe nite' yeqeku' pa' Dios weeki'łij
pekhewe' yatsat'etsij.* 35 Ma' qa in hats leefiju' pa'aj, pe' tenek'enheiji' pa' witset qa yukinij
pa'aj pe' łe'lijei pekhewe' łeqjełinenhei, in yit'ij pa'aj: —Yape iwejin hekhewe' jukhew.
— 36 Ha' witq'ophełitjii łeiłe' qa nifeliiji' pa'aj ha' Pablo ekewe'en: —Ne' tenek'enheiji'
ha'ne witset hats inaqyaji'ij qu' ewejinheti'yi'łfik'i, qa hik ta'łijupi' hane'ej yape ma'ałfik'i,
qa łe'wisłe qu' ma'ałkii.—* 37 Qa ha' Pablo qa' yit'ijets pa'aj pe' oq'ophełinetsilets: —
Yekheweli'ł in yo'romanotaxi'ł iye, qa tseqsilani'łje'mkii qa week tsejełi'łijju' ene' weekji'
qa nite' yaqsiijkii iye pa'qu' netsjeyumtsheni'łij qa ts'uihini'łifi iye ene' witq'ophełitjii.

* 16:16 Lv 19:31; Dt 18:11; 1S 28:3,7 * 16:17 Mr 5:7; 16:17 * 16:19 Mt 10:18; Hch 8:3; 15:22; 17:6-8; 19:25-26; 21:30; Stg 2:6 * 16:21 Est 3:8; Hch 16:12 * 16:22 2Co 6:5; 11:25; 1Ts 2:2 * 16:24 Job 13:27; 33:11; Jer 20:2-3; 29:26 * 16:26 Hch 4:31; 5:19; 12:7,10 * 16:30 Hch 2:37; 22:10 * 16:31 Mr 16:16; Hch 11:14 * 16:34 Hch 11:14; 16:15 * 16:36 Hch 15:33; 16:27

¿Me qa hane'ej qa' hame' iye pa'qu' ne'tsweni'łij qu' netswejini'łfik'ikii? ¡Nite', nite' łeke'!
Neneki'łyii yijat'ij hekhewe'en qu' nets'ukini'łfik'ikii.—* 38 Qa pe' oq'opheł inetsilets qa
nifelii pa'aj aka'an hekhewe' tenek'enheiji' ha' witset. Qa in nikfe'lets in romanos iye
hekhewe'en, qa nijiwei pa'aj. 39 Ma' qa namii pa'aj qa qi in iyinijets in yaf'ali'łi'ij, ma'
qa in hats yuki'nfik'ikii pa'aj qa iyinijetsha iye qu' nakik'ui hakha' witset.* 40 In hats
ikik'uifik'ikii pe' witq'opheł itjii, qa ikii ke' łetsi' ke' Lidia. In yi'wen hekhewe' yijayan pa'
Intata, qa yakakłin qu' nent'unhetija hekhewe'en. Ma' qa i'nk'ałe qa hats ikkii.

17

Pablo qa yamii pa' witset Tesalónica.

1 Ma' qa in hats t'anji' in nek ji'teje'm he' witsetits Anfípolis qa ha' Apolonia, qa hats
namets ha' witset Tesalónica, hikha' i'ni' ke' ewi'ł judiol łe'lijtsitjii.* 2 Qa ha' Pablo,
kakha' hats łunye'jłe'ek, qa ikii ke' łe'lijtsitjii, qa wetshetk'ewi'ł ke' witwapiihijiyitsji'
(sábados) in iyeti'łijju' hekhewe'en in t'ejuyets kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj, Intata łe'lijei.*
3 Yeqetheenimik'iha qa yethinji'jij iye pakha' i'ni' kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj pakha'
nifel in les łe'wis qu' nawa'm pa' Cristo qa i'nk'ałe qa' iła'xe' iye, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —
Ha'ne Jesús, ha'ne henfeli'ł e'm hik ha'ne pa' Cristo.—* 4 Qa uja'x he' nite' yeqeku'uk'i
hekhewe'en qa ikets ha' Pablo qa ha' Silas, weeki'ł hekhewe' olots griego yijayan pa' Dios,
qa olots iye hekhewe' efuts qitsji' patunkii.* 5 Qa hekhewe'łe nite' tek'enik'i judiol qa qi
in teqemtshenetskii. Qa no'thet pa'aj pe' ułets jukhew i'nłekii i'ni'kii hakha' witaqhawet,
ma' qa yaqsiijkii in yiwakaninkii week ha' witset, qa t'ilit'ets pa'aj ke' łetsi' ha' Jasón qe
wo'taxiikii ha' Pablo qa ha' Silas qu' neka'xetsfik'i hekhewe' olots qu' nilanje'mkii.* 6 Qa in
nite' yi'wen pa'aj ke' wititsi'ifi, qa yetsinfik'i pa'aj ha' Jasón qa hekhewe' uja'x iye yijayan
pa' Intata, ma' qa yeka'xii pa'aj hekhewe' wit'alheiji' ha' witset, qa yit'unhetik'i in yit'ijju'
pa'aj: —Hekhewe' yiwuł'enhet ha'ne week sehe' ipji' hats namii hane'e'in, 7 qa ha'ne Jasón
yiwhini' ke' łetsi'ii, qa week hekhewe'en kakha' łunyejei t'ejuyiju'ł kekhewe' yittaxij qu'
injunyejeye' (leyes) pakha' qi Roma łatata César, yit'ijets in na'lte' pakhap iye qi Wittata,
Jesús.—* 8 Qa qi in yiwakaninkii pekhewe' olots jukhew qa hekhewe' iye tenek'enheiji'
hakha' witset in yepi'ye' ek'i pa'aj ekewe'en. 9 Qa pa' Jasón qa pekhewep iye qa mexe nejetij
pa'aj pe' łaq'astai hekhe' wit'alhei, qa yiwejinfik'ikii pa'aj. Qa' i'nk'ałe nepiletets iye qu'
hats nakkii he' Pablo'oł.

Yamii pa' Berea.

10 Qa aje'eł in najaleikii hekhewe' yijayan pa' Intata qa yukinii ha' Pablo qa ha' Silas ha'
witset Berea. Qa in hats yamii qa ikii ke' judiol łe'lijtsitjii.* 11 Hekhewe' judiol Berea łeiłets
nite' łunyejei hekhewe' Tesalónica łeiłets, qe enewe' Berea łeiłets yisu'unija qu' nepiye'
ekewe' wi'tlijei, qa week nełuts yejełijupi'kii ekewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj Intata
łe'lijei, hats'inha qu' nenikfe'lets qu' hik aka' łunyejeye' ekewe' wekwek we'nika'ajji'
pa'aj.* 12 Qa hik ta'łijupi' in olots hekhewe' nite' yeqeku'uk'i hekhewe'en, qa olots iye
he' griegos, qa he' jukhew qa efuts iye patunits. 13 Qa hekhewe'łe judiol Tesalónica
łeiłets in nikfe'lets pa'aj ha' Pablo in nifeli' iye kekhewe' łe'lijei pa' Dios ha' witset Berea,
hekhewe'en qa namii ha' witset Berea, ma' qa yaqsiijkii iye in yiwakaninkii hakha' witset.
14 Ma' qa hekhewe' yijayan pa' Intata qa aje'eł yilithin ha' Pablo qe qa' namiiju' ha' qi iweli'.
Qa hakha'łe Silas qa ha' Timoteo iye qa amaneyi' hakha'a'.* 15 Hekhewe' yijts'en ha' Pablo
qa yeka'xii ha' witset Atenas. Qa hekhewe'en qa hats tepilkii, qa ha' Pablo qa yekenij ke'

---

* 16:37 Hch 22:25-29 * 16:39 Mt 8:34; Hch 16:14 * 17:1 Hch 20:4; Fil 4:16; 1Ts 1:1; 2Ti 4:10 * 17:2 Hch 8:35; 9:20; 13:13-14 * 17:3 Lc 24:26; Jn 20:9; Hch 3:18; 9:22; 18:28 * 17:4 Jn 7:35; Hch 14:4; 15:22 * 17:5 Hch 17:13; Ro 16:21; 1Ts 2:14-16 * 17:7 Lc 2:1; Ro 1:32; Ef 2:15; Lc 23:2; Jn 19:12 * 17:10 Hch 17:13-14; 20:4 * 17:11 Is 34:16; Lc 16:29; Jn 5:39 * 17:14 Mt 10:23; Hch 15:22; 16:1

łe'lijeyii ha' Silas qa ha' Timoteo in yit'ijets qu' aje'eł nenekkii qu' hats łeke'ye' hats'inha qu' ewi'ł na'ni'łi' iye.*

Pa' witset'ii Atenas.

16 Ha' Pablo in mexe notki'iikii hekhewe'en ha' witset'ii Atenas, qa nite' ikesimen pa' łatawe'j in yi'wen ha' witset in topo'oj hekhewe' iyinii łeqsi'nq'alits.* 17 Qa hik ta'łijupi' in iyeti'łju' watfaakani'łju'kii hekhewe' judiol kekhe' łe'lijtsitjiyifi hekhewe'en, weekji' hekhewe' iye nite' judioltax yijayan pa' Dios. Qa week nełuts qa i'njiiji' ek ha' witaqhawet in iyetjiiłijju' hekhewe' namji'jii. 18 Qa he' uja'x jukhew we'nq'ijatshenijek pa'qu' numtiłe (filósofos) łiyinyejei epicúreos qa he' łiyinyejei estoicos, t'ejuyiju'ł iye ha' Pablo kekhewe' yit'ij. Qa he' uja'x qa yit'ijju': —¿Pa'n ł'anye'j nakha' iyeetłe jukhew?— Qa hekhewep qa yit'ijju'ek: —I'nłi'i qu' nenfel pekhewep iye diosits.— Qe ha' Pablo nifeli'm eke' t'ejuyets pa' Jesús qa qu' iłiye'tax iye pe' naxju'.* 19 Ma' qa t'eku'mi' qa yeka'xii hakha' ł'ithi'wet he' tenek'enhei łii Areópago, qa yit'ijets: —¿Me łeke' qu' netsikfe'liłets eke' ink'aihits wi'tlijei łenka'x?* 20 Qe k'epiye'ełij in łit'ij ke' wekwek nite' hayiits qu' netsikfe'liłets. Qa hik ta'łijupi' in hisu'uni'ł qu' netsikfeeliłetsha pa'n ikji'ha.— 21 (Qe he' week Atenas łeiłets qa hekhewe' iye tujtseika' ta'łji' jukhewiikal i'ni' hakha'an, ewi'łłe in yisu'untax qu' uja'xe'łi'i qu' niyetij axe'm qu' nepi'ye'ji'ik'i pe'qu' i'nk'aihitse'.) 22 Ma' qa ha' Pablo qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u hekhewe'en ha' łithiwet'ii Areópago, qa yit'ijji'ju': —Jukhew Atenas łeiłets, yakha' k'eweni'łij kakha' ejunyejeyi'ł in qi in łatjamti'iłijets nekhewe' oqo diositsi'ł (religiosos). 23 In hijalki'skii qa hejełji'ijju' ne' wekwek ł'iyiniłets, qa hi'wen iye ha' ewi'ł ts'eewe'epji' qa we'neni' ha' łe'nikahat, qa yit'ij: "Hane'en t'ejuyets pakha' qu' diose' ham nikfe'le'ets." Qa ha'ne Dios nite' łenikfe'li'łets ł'iyiniłiikii, hik ha'ne hane'ej henfeltaxi'ł e'm. 24 Hik ha'ne Dios yaqsiijkii pa'aj ha'ne week sehe' ipji' qa week iye pekhewe' i'nipji' hane'en. Pakha'an in Yatsat'axij na' wa's qa ha'ne sehe', qa nite' i'nifi pe'qu' witlijtsitjiyitse' łaqsijiiju' ene' jukhew.* 25 Nite' łeke' iye qu' nanaqsiimijkii pe'ye' ma' qa' netesti'yij qu' hik łunye'je' qu' hami'im pe'ye', qe aka'aj'in yijat'ij in łunye'j, łakha' tisij ene' week pe' łiłaxits qa pe' łułaxits qa eke' wekwek iye.* 26 Qa pa' ewi'ł jukhew in yaqsiijkii, qa hikpa' qa ta'łijets in naqsi'jju' ene' week jukhew, hats'inha qu' na'nipji' ha'ne week sehe' ipji'. Qa hats yeni' iye pa'n łahats'ij qu' hats nite' na'ni'i pa'qu' witset'e pakha' qu' na'ntaxi' qa hats yeni' iye pa'n qu' łepk'eyeji' pa'qu' witset'e,* 27 hats'inha qu' nowo'oikii pa' Dios, exe'm qu' hik łunyejeye' qu' net'ike'siikii, qa' ni'wen, yemjeetax pakha'an in nite' toxtax ine'mets week ewiłei inekhewel.* 28 Qe pakha'an in ta'łets qa ji'łii, qa jiwapja' qa jina'l iye, in ł'anyejeyek pa'aj pekhewe' uja'x pe' nika'ał e'mju' pe'qu' łe'lijeye' (poetas) in yit'ij: "Qe yekheweli'ł iye hata'łi'ł ewets iye Dios."* 29 Ye'ehe, inekhewel in jita'łets pa' Dios, qa hasu'uj jitumti pakha' łunye'j pakha'an qu' hik łunye'je' na'aj witeqsi'nq'al oro, na'aj plata qa na'aj ute iye, qa week pe' witaqsijiiju' ta'łets pa' ł'iyayejeyij qa ta'łets iye pakha' yumti pe' łaqjamtikineyejeikii ene' jukhew.* 30 Pakha'aj toxik'i pa' Dios mexe yiwejinłi'ij pe' jukhew'ik'i aka'an in yaqsiijkii qe nite' nikfe'lets pakha'an, qa ha'nełi'ij pa' Dios qa yittaxijets in yiyajitaxets ene' week jukhew ha'ne week sehe' ipji' qu' nili'ij pakha' uł'ax łunyejei.* 31 Qe pa' Dios hats yeni' pa' ewi'ł nełu qu' hik pakha'ye' qu' week newetjeyumtshenji' ene' week, qa hakha' qu' nejeyumtshen qa hik hakha' ha' ewi'ł jukhew hayiits t'eku'miiji' pa'aj, qa in yiwjutsiqeni'mha ene' jukhew, ma' qa yethinij in niihinik'uipha'm iye pe' naxju'.—* 32 In yepi'ye' ek'i hekhewe'en in iła'x iye pa'qu' hats nawa'mtax, ma' qa he' uja'x qa yilaki'ik'ikii yawitji'ik'ikii, qa hekhewepłe qa

* 17:15 Hch 18:1,5; 1Ts 3:1 * 17:16 Hch 9:20; 2P 2:8 * 17:18 Hch 4:2; 17:31-32 * 17:19 Mr 1:27; Hch 17:22 * 17:24 Is 42:5; Hch 7:48; 14:15; Dt 10:14; Sal 115:16; Mt 11:25 * 17:25 Job 22:2; 27:3; 33:4; Sal 50:10-12; Gn 2:7; Zac 12:1 * 17:26 Dt 32:8; Job 12:23; Mal 2:10 * 17:27 Dt 4:7; Jer 23:23-24; Hch 14:17 * 17:28 Job 12:10; Dn 5:23; Tit 1:12 * 17:29 Is 40:18-19; Ro 1:23 * 17:30 Lc 24:47; Hch 14:16; Ro 3:25; Tit 2:11-12; 1P 1:14; 4:3 * 17:31 Sal 9:8; 98:9; Mt 10:15; Hch 2:24; Ro 2:16

ł'anyejeiłe in yittaxijju' ek: —Hatse'łu' k'epiye'ełij iye ekewe'en pakhap łahats'ij.— 33 Ma'
qa ha' Pablo qa nekik'uifik'i in i'ntaxji'ju' łeqewuk'u hekhewe'en. 34 Qa na'łłe iye he' uja'x
ikets ha' Pablo, nite' yeqeku'uk'i ke' nifel. Hekhewe'en i'nji'teje'm ha' ewi'ł jukhew łii
Dionisio, i'ntaxji'teje'm hekhewe' wit'ithiwet Areópago łeiłets. Qa ewi'ł iye ke' efu łii
Dámaris qa hekhewep iye.

18

Pablo qa yamii pa' witset Corinto.

1 In naxijik'i ekewe'en qa i'nk'ałe, ha' Pablo qa hats ikik'ui iye ha' witset Atenas ma'
qa yamii ha' witset Corinto.* 2 Ma' qa hikha' qa wetweni'łi' ha' ewi'ł judío łii Aquila,
tetsetiyi' ek pa' sehe' Ponto. Hakha'an qa ke' łewhe'ye' Priscila i'nk'a namets ha' witset
Corinto ta'łii pa' sehe' Italia, qe pa' wittata Claudio inaqyaji'ij qu' weeke' pe' judiol qu'
nakik'uifik'i pa' witset Roma. Qa i'nk'ałe ha' Pablo qa yamii ke' łetsi' hekhewe'en.* 3 Qa
ha' Pablo ke' naqsi'jju' in hik łunyejei ke' naqsijju'kii hekhewe'en, ma' qa amanijup qa
ł'ithayifetsij, qe hekhewe'en ł'ithayijkit in naqsi'jju' kekhewe' wititsilij (carpa).* 4 Qa
iyetjiifi qa tafaakanhetiiji'ijkii iye pe' judiol łe'lijtsitjiyifi week qa yamjeets na'aj nełu
witwapiihijii (sábado), qa woji'ijtaxii qu' nenikfelitetsha pe' judiol qa pe' griegos iye eke'
wi'tlijei in yijaalija.* 5 Qa in hats namii ha' Silas qa' ha' Timoteo ta'łii ha' sehe' Macedonia,
ma' qa ha' Pablo qa yili'ij in naqsi'jju' ke' wititsil (carpas) qa hats uja'xłi'i iye in nifel
ekewe' wi'tlijei. Qa yakaptintaxik'uiju'ha in nifeltaxi'mha hekhewe' judiol pa' Jesús in
hik pakhaa'ija pa' Cristo.* 6 Qa hekhewe'łe'en in t'ejuyiju'ł qa uł'etsik'ikii iye łe'lijeyets,
ma' qa ha' Pablo qa' yit'ij luj luj he' łeqhinatai, qa yit'ijji'ju': —Ekhewełi'ił ta'łi'ł ewets
qu' ami'łii hatse' pa' qi fe't, qa yakha'łe qa nite' ta'ł yiwets. Qa hane'ej qa' nata'łi' iye qu'
hakijets ekewe'en ne' nite' judiol.—* 7 Ma' qa ikik'uifik'i kekhe' witlijtsitjii qa ikii ke' łetsi'
ha' ewi'ł jukhew łii Ticio Justo, yijayan pa' Dios, qa ke' łetsi' qa metłi'im kekhe' łe'lijtsitjii
he' judiol. 8 Qa ha' Crispo tenek'enhe'yij ke' łe'lijtsitjii he' judiol, hakha'an qa nite' yeqeku'
pa' Yatsat'ax'inij qa week hekhewe' yatsat'etsij hakha'an. Qa olots iye he' Corinto łeiłets
in yepi'ye' ek'i eke' wi'tlijei, qa tek'eenik'iha iye nite' yeqeku'uk'i, ma' qa wempuli'jijju'.*
9 Ma' qa ewi'ł ka' naja'xji', ha' Pablo qa i'nji'kii pa'aj łotoi pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets pa'aj:
—Hasu'uj e'nijiwei, małi'ij qu' enfeli'm qa hasu'uj ili'ij,* 10 qe yakha' hasłek ye'met'emkii,
qa ham pa'qu' net'eku'm ewets qu' nawtsheten, ham iye nawitjiye', qe olots nekhewe'
qu' natsjayan hatse' ha'ne witsetji'.— 11 Ma' qa ikijje'm pa' ewi'ł ininqap qa ewi'ł k'itsje'm
in amanji' ha' witset, yijatshenij eke' łe'lijei pa' Dios hekhewe'en. 12 Qa ha' Galión in
mexe gobernadori' ha' sehe' Acaya, he' judiol qa ewi'ł we'neni' qu' net'ejuyiju'ł ha' Pablo
qa t'eku'mi' qa yeka'xetsji' hakha' ł'ithi'wet ha' wittata.* 13 Hekhewe'en qa yit'ijets ha'
wittata: —Ha'ne jukhew yijatshenij ene' weekji' qu' nite' hik łunyejeye' kakha' yittaxij
ka' ley qu' injunyejeyi'ii qu' jintajayan pa' Dios.— 14 Qa ha' Pablo qa i'nk'a nithiyu'tax,
qa ha' Galión qa yit'ijji'ju' he' judiol: —Ekheweli'ł judiol, qek nata'łijupi' pa'qu' uł'axi'ija
qu' naqsiijkii hane'en i'nłi'i iye qu' netqek'ui, ma' qekha hane'ej k'epiyetaxi'ł. 15 Qa in
t'ejuiłe'ets pekhewe' wi'tlijei qa pe' witiyits iye, qa pa' eqe leyi'ł iye, qa' ekhewele'łi'iłij qu'
aqsi'jłi'iłijkii, qa yakha'łe qa nite' hisu'un qu' he'yeku'mets ekewe' wekwek qu' hejełijipji'.
—* 16 Ma' qa yukinik'uifik'ikii hakha' ł'ithi'wet hakha'an. 17 Ma' qa he' week griegos qa
t'eku'mi' ha' Sóstenes, hikha' tenek'enhe'yij ke' judiol łe'lijtsitjii, qa yilanje'mkii i'niji'
hakha' i'nik'uifik'i ha' ł'ithi'wet. Qa ha' Galión qa hats yi'wentaxijetsfik'i qa nite'łe
neqjunu'ujetskii.*

---

* 18:1 Hch 17:15; 19:1; 1Co 1:2; 2Co 1:1,23; 2Ti 4:20 * 18:2 Hch 18:18,26; Ro 16:3-5; 1Co 16:19; 2Ti 4:19 * 18:3 Hch 20:34; 1Co 4:12; 9:15; 2Co 11:7; 12:13; 1Ts 2:9; 2Ts 3:8 * 18:4 Hch 9:20; 13:14; 14:1; 18:19 * 18:5 Job 32:18; Hch 15:22; 16:1,9; 17:3,14-15; 18:28; 1Ts 3:6 * 18:6 Hch 13:45,46,51; Ro 3:8; 1Co 4:13; Tit 3:2; Neh 5:13; Mt 10:14; 27:25; 2S 1:16; Ez 18:13; 33:4; Ez 3:18 * 18:8 Mr 5:22; Hch 11:14; 1Co 1:14 * 18:9 Mt 28:20; Hch 23:11 * 18:12 Hch 13:7; 18:27 * 18:15 Hch 23:29; 25:11,19 * 18:17 1Co 1:1

Pablo qa wapilii iye pa' Antioquía de Siria.

18 Qa ha' Pablo, in hats olots nełuts iye in mexe amanji' iye hakha' witset Corinto, ma'
qa hats wetfeli'm hekhewe' yijayan pa' Intata, qa i'nji' ke' tokoyei yamii ha' sehe' Siria,
łijts'eyek hekhewe' Priscila qa Aquila. Qa hayiits ha' Cencrea ai in we'ntusij yit'ij laaxa
ha' łeiła', qe na'l pa' weniwjutsiqeniji'm pa' Intata.* 19 In yamets ha' witset Efeso qa hikha'
qa amaneyi' ke' Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila. Ha' Pablo qa ikii ke' judiol łe'lijtsitjii qa
iyeti'łju' hekhewe' judiol.* 20 Qa hekhewe'en in yinijittax qu' mexe amane' eku'ni' iye, qa
nite'łe yisu'un. 21 Qe wetfelji'ju' yijat'ij, qa yit'ijji'ju': —Hetpili'ł ei iye hatse', ehe, pa' Intata
qu' łexke'yi'ij.— Ma' qa i'nji' ke' tokoyei. Qa ikik'ui iye ha' Efeso.* 22 In hats t'ilit'ipha'm ha'
witset Cesarea qa yamii ha' Jerusalén qe qa' newetfelii week he' hats yijayan pa' Intata,
qa i'nk'ałe ik iye qa yamii ha' witset Antioquía.* 23 Qa in hats yape'e' iye in i'ni'kii hakha'
witset, ma' qa ikfik'i iye, qa teiłi'ij in ikik'i hakha' week sehe' Galacia qa ha' sehe' Frigia
iye, ikijik'i in yakakłinij qu' nent'unhet hekhewe' week yijayan pa' Intata.*

Pa' Apolos qa namets pa' witset Efeso.

24 Ma' qa namets pa'aj ha' witset Efeso ha' ewi'ł judío łii Apolos, witset Alejandría
łeiłe', ewi'ł jukhew łe'wis in iyet pa'aj, qa nikfe'lets iye ke' Intata łe'lijei.* 25 Hane'en
t'ijatshenheti'yij iye pa'aj pa' ł'ikheyi'j pa' Yatsat'ax'inij, qa qi in yisu'unija in nifel pa'aj.
Ma' qa in iyetij qa in i'nq'ijatshen iye qa yasiinik'iha pekhewe' wekwek t'ejuyets pa' Jesús,
qa mexełe nite' nikfe'lets pa' Jesús qe ewi'łłe in nikfe'lets in wenqimpuujin pa' Juan'ik'i.*
26 Qa yapełek pa'aj in iyet nite' nijiwei in iyetifi pe' judiol łe'lijtsitjii. Qa in yepi'ye' pa'aj
ke' Priscila qa ha' Aquila, qa yeka'x pa'aj yeqethenfik'i, ma' qa les in nifeli'mha pa'aj qa
yeqetheenimik'iha pa'n łunye'j pakha' ł'ikheyi'j pa' Dios.* 27 Ma' qa hakha'an in yisu'un
pa'aj qu' namii ha' sehe' Acaya, qa pekhewe' yijayan pa' Intata qa yiwu'mijik'i pa'aj aka'an,
qa wenq'ika'ajii pa'aj pekhewep iye yijayan pa' Intata qu' neneqjunu'uju'ł. Ma' qa in hats
yamii pa'aj, ha' Apolos qa qi in yi'fen pe' łatawjets pekhewe' ta'łets pa' łeqi'fenkeye'j pa'
Intata qa nite' yeqeku',* 28 qe ha' Apolos week yepi'ye' ej pa'aj in t'ejuyiju'ł qa yethinji'jij
iye pa'aj pe' judiol in yijanik'i pekhewe' łe'lijei. Qa inq'ethinij iye pa'aj ekewe' hayiits
we'nika'ajji' pa'aj in nifel pa' Jesús in hik pakha' pa' Cristo.*

19

Pablo qa yamii pa' witset Efeso.

1 Ha' Apolos i'ni' pa'aj hakha' witset Corinto, qa hakha'łe Pablo qa nekikiyek hekhewe'
sehel les totsetspha'm, ma' qa namets ha' Efeso. Qa yi'wen he' uja'x yijayan iye pa' Intata.*
2 Ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Me hats ł'estiyiłij pa' Espíritu Santo in i'nk'a ł'ek'eni'łets pa'aj?
— Hekhewe'en qa yeku'ł: —Nite', qa nite' k'impiye'ełij iye in na'l pakha' ewi'ł Espíritu
Santo.—* 3 Ma' qa ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Pa'n łii pakha' łempuliji'łijju'?— Hekhewe'en
qa yeku'ł: —Ka' Juan Bautista'ik'i tsimpulijini'łju'.— 4 Ha' Pablo qa yit'ijets: —Pa' Juan
Bautista'ik'i wenqimpulijinij pa'aj in t'ejuyets qu' jinteli'ij pe' uł'ets in jitaqsiijkii, qa
yit'ijji'ju' pa'aj pekhewe' jukhew, qu' netk'enets hasu'uj neqeku' pakha' teke'lenju' qu'
nanam, ikji', hakha' Jesús.—* 5 Hekhewe'en in yepi'ye' ek'i aka'an, ma' qa wempuli'jijju'
aka' łiiji' pa' Yatsat'ax'inij Jesús. 6 Qa ha' Pablo in t'eku'mipji'kii hekhewe'en, qa nametsju'
qa i'nipji' pa' Espíritu Santo hekhewe'en, ma' qa ł'ajłi'ij in tujtseikal ke' łe'lijei qa iyetij iye
kekhewe' tisij pa' Espíritu Santo qu' nit'ij hekhewe'en.* 7 Uja'x yamets hekhewe'en doce

* 18:18 Nm 6:2,5,9,18; Hch 21:24; Ro 16:1 * 18:19 Hch 19:1; 20:16; 1Co 15:32; 1Ti 1:3; 2Ti 1:18 * 18:21 Ro 1:10; 1Co 4:19; 16:7; He 6:3; Stg 4:15; 1P 3:17 * 18:22 Hch 8:40; 11:19 * 18:23 Hch 14:22; 16:6 * 18:24 Hch 19:1; 1Co 1:12; 3:5; 4:6; 16:12; Tit 3:13 * 18:25 Lc 7:29; Hch 9:2; 19:3; Ro 12:11 * 18:26 Mt 2:8; Lc 1:3; Hch 18:25; 23:15,20; 24:22; Ef 5:15; 1Ts 5:2 * 18:27 Hch 18:12,18; 1Co 3:6 * 18:28 Hch 9:22; 17:2-3; 18:5 * 19:1 Hch 18:1,24; 1Co 1:12; 3:5-6 * 19:2 Jn 7:39; Hch 8:16; 11:16 * 19:4 Mt 3:11; Jn 1:7,27; Hch 13:24-25 * 19:6 Hch 2:4; 6:6; 8:17; Mr 16:17; 10:46

(12) he' jukhew. 8 Ha' Pablo qa uyifi ke' judiol łe'lijtsitjii, qa hikha' qa we'nq'ijatsheni'kii
we'nt'unhet yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits, qa wetku'łiłijju'kii qe qa' nenfeljiimha in
t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios.* 9 Qa na'łłe hekhewe' uja'x yit'unhet pe' łatawjets
qa nite' yisu'un qu' netk'enik'i, ma' qa uł'etsik'i łe'lijeyij pakha' Wit'ikheyi'j qa week
yepi'ye'ji'jij hekhewe' olots kekhe' witlijtsitjiyifi. Ma' qa ha' Pablo qa yak'esik'ui qa yeka'x
hekhewe' tek'enik'i kekhewe' nifel, qa week nełuts nifelji'ji'm i'nijifi kekhe' witq'ikatjii
yatsat'axij hakha' Tirano.* 10 Qa aka'an qa ikij yamijets wetsjuk ininqapits, qa week hakha'
sehe' Asia in impi'yelij eke' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij, week pe' judiol qa pe' nite' judioltax
iye.* 11 Qa pa' Dios qa yaqsiijkii kekhewe' i'nk'ałe te'wenhetii ham łunyejeyi'iju'ł i'nijji'
hekhewe' łokoyei ha' Pablo,* 12 qe łunye'j ji'ij iye in wetka'xłeji'jii hakha' łeqe penyilo
yejutshenets łenejut'ax qa ha' wetjuphełji'jij iye ł'ithayiwo hekhewe' wanqaats'eju', ma'
qa pe' ławtsheitax qa ikjiik'uifik'i qa pe' espíritus uł'ets qa ikik'uifik'i iye pe' i'ntaxji'.
13 Na'łłe iye pe' uja'x judiol, yijalki'sjiij qu' nukinji'ijfik'i pa'qu' espirituye' uł'ax, qa
yisu'untax pa'aj qu' nit'iji' aka' łii pa' Yatsat'ax'inij Jesús pekhewe' i'nji' pe' espíritu
uł'ets, qa yittaxijets pa'aj: —K'ayaji'iłijets aka' łiiji' pa' Jesús qu' ma'ałfik'i, hik pakha'
nifelji'ij ha' Pablo.—* 14 Aka'an yijaajintax pa'aj pe' wetsjuk tatsai (7) łelits pa' ewi'ł jukhew
judío łii Esceva, ewi'ł pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' pa'il. 15 Qa pakha'łe espíritu uł'ax qa
yeku'ł pa'aj, qa yit'ijets: —Ha' Jesús tsikfe'lets qa tsikfe'lets iye ha' Pablo, qa ekhewełi'ił,
¿pa'n ejunyejeyi'ł?— 16 Ma' qa pa' jukhew pakha' i'nji' pa' inwo'met qa t'ilit ji'teje'mkii
pekhewe'en, qi in t'un pa'aj, pakha'an qa nilanju' pa'aj pekhewe'en. Qa niwjaf'itju' iye
pe' łeqhinatayik'i, pekhewe'en qa ilatik'uifik'ikii pe' wititsi' łuk'elłekii ham łeqhinataye',
qa s'eiju' pa'aj pe' ł'ajitsik'i. 17 Qa hekhewe' week Efeso łeiłets judiol qa hekhewe' iye
nite' judiol in nikfe'lets qa qi in nijiwei. Ma' qa aka' łii pa' Yatsat'ax'inij Jesús qa qi in
yiwqinhetji'ha.* 18 Qa olots iye hekhewe' hats nite' yeqeku'tax pa'aj qa in łunye'jek in
nite' yisu'untax qu' nili'ij pa' łunyejei, ma' qa hats neketskii qa tetfelijha qu' nili'ij week
pekhewe' uł'ets yaqsiijkii. 19 Ma' qa olots hekhewe' weihetetstax (brujos), neka'xkii ke'
łafaakanhei qa ewi'ł yeni', qa ne'łju' qa' week yi'wenij in ne'łju'. Qa in yejeyumtshenji'
ke' week witfaakanheyik'i, qa yamets łajanye'j cincuenta mil (50.000) nijketits ne'ej plata.
20 Qa aka'an in łunye'jkii qa les in t'un in t'ijaifik'i qa week nełuts les in olotsija pekhewe'
tek'enets ekewe' łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij.* 21 Qa in hats ł'anu'upji' ekewe' wekwek, ha'
Pablo qa hats yisu'un qu' namii ha' Jerusalén qu' hats nanq'aajipji' qu' nijalki'sik'i he' sehel
Macedonia qa ha' Acaya, qa yit'ij: —Qu' natsamii ha' Jerusalén, qa' natsamii iye pa' Roma.
—* 22 Ma' qa yiwathayinketii ha' sehe' Macedonia hekhewe' wetsjuk he' ł'ithayifetskii,
Timoteo qa ha' Erasto. Qa hakha'łe Pablo qa mexe amani' ha' sehe' Asia pa'n uja'x ke'
semanal.*

Pa' uł'ax łunye'jkii pa' witsetji' Efeso.

23 Hik aka'aj kakha' łahats'ij qa na'l he' t'ayijji' in nayu'kii qa taya'yij wetju'ł, nite'
łammi'słe qe olots, qe ta'łijupi' pakha' Wit'ikheyi'j jiyamitii na' wa's.* 24 Qe ta'łets pa'
ewi'ł naqsi'jju' pe' fo' nijketits (plata), łii Demetrio, qa naqsi'jju' pe' witlijtsitjii łelits
plata, yojonketik'i pe' qi łe'lijtsitjii pe' witeqsi'nq'alki' Diana, ma' qa qi in yaxinenij pe'
ł'astai qa pekhewep iye ł'ithayinyejeyiju'ł. 25 Pakha'an qa no'thet wetju'ł week enewe'en
qa pekhewep iye hik łunyejei iye pe' ł'ithayijkitits, qa yit'ijji'ju' pa'aj: —Yithayifets,
ekheweli'ł łenikfe'li'łets in ham hame' ine'm qa ewi'łłe in ta'łets ekewe' jitanaqsi'jju'.
26 Łi'weni'ł qa łepi'ye'eł iye in nite' ewi'łłe ha'ne Efeso, qe yaqaamij qu' weeke' ha'ne sehe'
Asia, ha'ne Pablo in hats yitujtseikaninik'ui pe' łaqjamtikineyejeikii pe' olots jukhew,
ma' qa hats yitetwek'elhit, qa yitjiijets ekewe' diosits łaqsijiiju' ene' jukhew in nite'te'

* 19:8 Hch 1:3; 9:20; 28:23 * 19:9 Hch 9:2; 11:26; 14:4; 19:23,30 * 19:10 Hch 19:8,22,26-27; 20:31 * 19:11 Hch 5:15; 8:13 * 19:13 Mt 12:27; Mr 9:38; Lc 11:19 * 19:17 Hch 5:5,11; 18:19 * 19:20 Hch 12:24 * 19:21 Hch 16:9; 18:12; 20:16,22; Ro 15:24-25,28 * 19:22 Hch 13:5; 16:1,23; 19:10; 2Ti 4:20 * 19:23 Hch 9:2; 2Co 1:8

yijaalija.* [27] Qa nite' ewi'łłe qu' iftsaxe'ets ekewe' i'nithayijkitits qu' ham ne'weju'łi'ij,
qe nekhe' iye qi łe'lijtsitjii ne' qi dioski' Diana qu' ham ne'weju'łi'ij iye, qa nekhe'en
iye qu' netutenhetii iye, nekhe' iyinets ha'ne week Asia qa week iye ha'ne sehe' ipji'
in iyinets nekhe'en.— [28] In yepi'ye' ek'i aka'an, qa qi in nayu'kii, qa taya'yij wetju'ł,
qa yit'ijju': —¡Qiji'ha ne' Diana efesios łakha'! — [29] Qa week ha' witset nite' nikfe'lij
wetju'ł pa'n łunyee'jkiiha. Ma' qa te'nekumhi'yi' ha' Gayo qa ha' Aristarco, łijts'eyekkii
ha' Pablo, Macedonia łeiłets. Qa yeka'xii hakha' qi ł'ithi'wet joofji'ju' (teatro).* [30] Qa
ha' Pablo in yisu'untax qu' nuyetsji' hekhewe' not'axi' wetju'ł hakha' qi ł'ithi'wet, qa
hekhewe' yijayan pa' Intata qa niyejinju' nite' łexkelij. [31] Qa hekhewe' iye uja'x, hekhewe'
tenek'enhei ha' sehe' Asia, łejuwaikal ha' Pablo, qa inqekenijiikii iye ke' łe'lijei qa nite'
yili'ij in iyinijetskii qu' hasu'uj iye qu' nijamti'ets qu' nakii qa' nuyetsji' hakha' qi joofji'ju'
ł'ithi'wet. [32] Hekhewe' tayai wetju'ł uja'x he' taya'yij wetju'ł pa' ewi'ł qa hekhewep qa
taya'yij wetju'łek pakhap iye, qe na'l pakha' nite' nikfe'lij wetju'ł, qa yaqaamij qu' weeke'
in nite' nikfe'lets pa'n łii pa' ta'łijupi' in not'ax wetju'ł.* [33] Qa pe' uja'x pekhewe' olots
qa yumtitax qu' pakha'ye' Alejandro qu' hik pakha'ye' qu' nata'łijupi', qe pekhewe' judiol
yiwu'mik'ikii pa'aj qe qa' ts'ap'aye'ji'ju' pe' week. Ma' qa pa' Alejandro qa yittaxijkii pa'aj
k'ewk'ew pe' łokoyei hats'inha qu' weiyi'ipji', qe yisu'untax qu' nenfel pe'qu' łe'lijeye'
qu' netweyik'i pe' judiol. [34] Qa in nikfe'łłi'ij hakha'an pa'aj in judío, ma' qa hats week
taya'yij wetju'ł, qa yamijets wetsjuk hora in taya'yij wetju'ł: —¡Qiji'ha ne' Diana efesios
łakha'!— [35] Ma' qa pakha' secretario ipji' hakha' witset, in hats yiselelitju' pa'aj hekhewe'
olots, qa yit'ijji'ju': —Efeso łeiłets, ¿me na'l pa'qu' ewi'łe' jukhewe' qu' nite' nenikfe'le'ets
ha'ne łetset ene' efesios in yejełetsha ne' qi łe'lijtsitjii ne' qi Diana qa nakha' iye łesi'nq'al
ta'łiipha'm na' wa's in namiiju'? [36] Qa in ham pakha' qu' nit'ijets qu' nite' yija'ye' aka'an,
qa' ikesimeni'ł, hasu'uj aqsi'jłi'iłijkii pe'ye' qu' nite' nojoye' qu' ijamti'iłkii. [37] Qe nekhewe'
jukhew łenka'xi'ł nite' t'ejtenim ne' qi łe'lijtsitjii ne' qiji' Diana, qa nite' iye uł'etsik'ikii
pe'qu' łe'lijeyi'ij ne' inqe dioski'.* [38] Qa hik ta'łijupi', na' Demetrio qa nekhewep iye
ł'ithayinyejeyi'ł wetju'ł, qu' nana'l pa'qu' nutenij qu' nata'łets pe'ye', nekhewe' juezits
hats notkikii qa nekhewe' iye tenek'enhei. Enfeli'łi'm pakha' qu' uteni'ł qu' nata'łets
pe'ye'. [39] Qa qu' nana'łłe pa'qu' les qiye'ji' in łunye'jkii, qa' eneki'łijii qu' enfeli'łi'm qa
yamji'jets qa week not'axji'ij wetju'ł nekhewe' tenek'enhei. [40] Qe yijaa'ija inekhewel in
hats iftsaxets qu' juł'etse'ju' qu' nata'łets aka' hane'ej łunye'jkii, qe ham pa'qu' łe'wise'ju'
qu' nata'łijupi' aka'an, qa aka'an in łunye'j qa nite' łeke' qu' jintefel pa'qu' nata'łijupi'
in ł'aya'yi'ł wetju'ł qu' jintafaakanhetiitax.— [41] In yili'ij pa'aj aka'an in yit'ijji'ju', ma' qa
yiyaji'ets qu' week nak'eskii.

20

Pablo qa yamik'i pe' sehel Macedonia qa pa' Grecia.

[1] In hats yak'eskii hekhewe' tayai wetju'ł, qa i'nk'ałe ha' Pablo qa' taya'yii qa no'thet
hekhewe' hats yijayan pa' Intata, qa yiyaji'etskii yakakłinij qu' nent'unhet. Ma' qa hats
wetfeli'm, qa hats ik qu' namii ha' sehe' Macedonia.* [2] Ma' qa i'nk'ałe in hats week yamik'i
he' witsetits hekhewe' i'ni' he' hats yijayan pa' Intata, yiyaji'ik'i qu' nent'unhet, ma' qa
ik iye qu' namii ha' sehe' Grecia. [3] Qa hikha' qa amani' yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits.
Qa in hats yaqaamij qu' na'nji' ke' tokoyei qekha namtaxii iye ha' sehe' Siria, qa i'ye'łi'ij
hekhewe' judiol in hats watyajitaxij qu' nilan pa'aj, ma' qa' nite' ninhiyuji' ke' tokoyei,
qa yisu'un qu' netpilłetepji' iye qa' nenek ji'teje'm iye ha' sehe' Macedonia.* [4] Enewe'
łijts'eyekkii enewe'en: Sópater, Berea łeiłe', pa' łatata łii Pirro, ha' Aristarco qa' ha'
Segundo, Tesalónica łeiłets, ha' Gayo, Derbe łeiłe' qa ha' Timoteo, qa hekhewe' iye Tíquico

* 19:26 Dt 4:28; Sal 115:4; Is 44:10-20; Jer 10:3; Hch 17:29; 1Co 8:4; Ap 9:20 * 19:29 Ro 16:23; 1Co 1:14; Hch 20:4; 27:2; Col 4:10; Flm 24 * 19:32 Hch 12:17; 21:34 * 19:37 Hch 13:7; Ro 2:22 * 20:1 Hch 11:26; 16:9; 19:21; 2Co 2:12-13 * 20:3 Hch 9:23; 20:19; 23:12; 25:3; 2Co 11:26

qa ha' Trófimo ta'łiyek ha' sehe' Asia.* 5 Enewe'en qa niwathayinkeyu'łi'ii ha' witset Troas
qa notki'iłyiikii.* 6 Qa yekhewełi'ił qa ink'ałe ha'ni'łji' ke' tokoyei hakha' witset'ii Filipos
in hats naxijik'i kekhewe' łe'sits nełuts tenekuiji' ne'ej pan nite' yetsji'ł ne'ej levadura. Qa
lee'fij (5) ke' nełuts in tsami'łets ha' witset Troas i'ni' hekhewe'en, ma' qa wetsjuk tatsai
(7) ke' nełuts in mexe ya'maneyiłi'ju' iye hakha'an.*

Pa' Eutico qa ima'.

7 Kakha' yojo nełuji' ka' semana (domingo), in mexe ewi'ł ha'ni'łiji' in tanapk'asitju' ke'
pan, ha' Pablo qa yapełek in iyet, qe yijamti'ets qu' ne'nełukii qa' hats nak, qa menjiit iyet
yamijii in hats łeqewuk'uji' naja'x.* 8 Olots he' fetitjiyits hakha' toxpha'm ke' wititsi'ifi
hikha' ha'ni'łiji' in tsot'axi'ł wetju'ł. 9 Qa i'nipji' ha' wintana hakha' ewi'ł jutjana'x łii
Eutico, tek'entaxets in iyet ha' Pablo. Qa in łunye'jek in mexe nite' yili'ij in iyet ha' Pablo,
ha' Eutico qa nijatiyu' pa'aj, ma' qa sujłe qa hats imaa'ija pa'aj, qa namiiju' in ipłupha'mek
hakha' te'weipha'm wetshetk'ewi'łipji' ke' wititsi'. Qa tenekumhiitaxifi qa tełitiitax in
hats wa'metsju' ha' sehe'. 10 Qa ha' Pablo qa neketsju' qa wonokok'enijupju' kakha'an, qa
in hats tik'eyij, qa yit'ij: —Hasu'uj enł'ilaxi'ł, qe hane'en iła'x.—* 11 Qa wapiliipha'm iye
ha' toxpha'm, ma' qa in hats napk'asitju' ke' pan qa netisijju' he' week, qa yijatshen iye
hekhewe'en yamijii in hats nełukii, ma' qa hats ik ha' Pablo. 12 Qa ha' jutjana'x in iła'x in
wetpilet, aka'an qa qi in yisinheti'mkii hekhewe'en. 13 Yekheweli'ł ma' qa hathayini'łij ke'
tokoyei, qa haki'łijiiju' ha' witset Asón, hisu'uni'ł qu' hik hakha'ye' qu' hilithini'łi'pha'm
ha' Pablo, qe hik aka' yisu'un qu' łunye'je' hikha', qa yisu'un qu' not'otsłeju' qu' namiiju'
ha' witset Asón.

Pablo qa i'nji' pe' tokoyei qa yamii pa' witset Mileto.

14 Qa in hats hewetweni'łi' ha' witset'ii Asón, qa hikha' qa t'ilit'ipha'm, ma' qa tsami'łii
ha' witset Mitilene. 15 Ma' qa in haki'łik'ui iye hakha'an, qa kakhap nełukii qa heneki'łijup
ha' sehe' Quío, qa nełukii iye qa tsami'łets ha' sehe' łii Samos. Qa kakhap nełukii ma'
qa hats tsami'łets ha' witset Mileto,* 16 qe ha' Pablo nite' namiyu'ui ha' Efeso, qe qa'nte'
eyesqaxi'ijik'i iye qu' na'ni' iye ha' sehe' Asia, qe hats itaqsuntaxii qu' łeke'ye' qu' na'ni'
ha' Jerusalén kakha' nełuji' Pentecostés.*

Pablo qa iyinii qu' nanamii pe' Efeso łeiłets.

17 Qa hakha' witset'ii Mileto qa hik hakha'łi'i' qa inqekenijii ke' łe'lijeyii hekhewe' i'ni'
ha' Efeso, qa iyinii qu' nanamii hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' hats yijayan pa' Intata.
18 Pekhewe'en qa namii pa'aj ha' Pablo qa yit'ijji'ju': —Ekheweli'ł łenikfe'li'łetsha pa'n
yijunye'j in ha'ni'ł etji'teje'm eke' week łahatsiyij in ipłu'uk'i ek ka' nełuji' in i'nk'a
tsamets ha'ne sehe' Asia.* 19 Qa he'yithayi'yi'm ha' Yatsat'ax'inij, nite' heniwqinhet
qa nekju' iye ke' yit'ilii. Qa na'l iye kekhewe' witaqjaajinkeyejei, qe ta'łets nekhewe'
judiol in tsawitjitax.* 20 Qa in nite' hat'ini'ł e'm pa'qu' ewii'łe' aka' weju'łij yijat'ij qu'
nana'lił'em, ma' qa k'ijatshenjiiłij na'aj witothe'we'tji' qa hekhewe' iye etsili'łifi. 21 Nite'
hik yijunye'j qu' nek'ijuyełi'ijkii in henfeeli'mha ne' judiol qa ne' nite' judiol iye qu'
nili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii qa' niyinijets iye pa' Dios qu' niwu'mik'ui pe' łewuł'ets, qa'
qu' hasu'uj neqeku' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 22 Hane'ej, yakha', qu' natsamii ha'
Jerusalén, qe pa' Espíritu Santo hats yit'ij. Qa nite' tsikfe'lets pa'n qu' yijunye'je'kii qu'
natsamii.* 23 Ewi'łłe in tsikfe'lets qe ha'ni na'aj witset qa pa' Espíritu Santo qa qi qa yitjiij
yiwetskii in hats ts'otki'ik'ui pe' fołołik'il qa qu' qi qu' hayawitjaxtii iye ha' Jerusalenii.*
24 Nite'łe ts'ijiwei, inye'jłu' qu' naslan. Ewi'łłe in hisu'un qu' week nasqhat'etsij eke' yit'ij

---

* 20:4 Hch 14:6; 16:1; 17:1; 19:29; 21:29; Ef 6:21; Col 4:7; 2Ti 4:12,20; Tit 3:12 * 20:5 Hch 16:8,10; 20:6-8,13-15 * 20:6 Ex 12:14-15; 23:15 * 20:7 1Co 16:2; Ap 1:10; Hch 2:42; 1Co 10:16 * 20:10 1R 17:21; 2R 4:34; Mt 9:23-24; Mr 5:39 * 20:15 Hch 20:17; 2Ti 4:20 * 20:16 Hch 2:1; 18:19; 19:21; 1Co 16:8 * 20:18 Hch 18:19; 19:1,10 * 20:19 Hch 20:3,27 * 20:21 Mr 1:15; Hch 2:38; 18:5; 24:24; 26:18; Ef 1:15; Col 2:5; Flm 5 * 20:22 Hch 17:16; 20:16 * 20:23 Hch 9:16; 21:4,11; 1Ts 3:3

yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu' henfel ekewe' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' qi łeq'ilta'x
pa' Dios.* 25 Qa hane'ej, yakha' tsikfe'lets in hats ham hatse' pa'qu' ewii'łe' ekheweli'ł,
hekhewe' hijaaki'sijik'i in henfeli'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios, qu' netswen iye hatse'.*
26 Qa hik ta'łijupi', qu' hit'iłij ewets hane'ej ha'ne nełuji' in yakha' nite' ta'ł yiwets week
pakha' qu' namii pa' fe't, 27 qe ham pa'qu' ewii'łe' qu' hat'ini'ł e'm in k'efeltaxiłi'mha
week pakha' yisu'untax pa' Dios qu' łunye'je'.* 28 Ekheweli'ł jełi'ł etetsha qa week iye
hekhewe' hats yijayan pa' Intata qu' jełi'łetsha iye, hik enewe' in ta'łets qa pa' Espíritu
Santo qa neni'łi' qu' enek'enhe'yi'ł hats'inha qu' jełi'łets enewe' łelits hakha' Dios, hik
enewe' hats taqha'yets yijaninij pekhewe' łakhaa'ija in ł'athits.* 29 Tsikfe'lets qu' haktax,
ma' qa' nanam pekhewe' qu' jukhewe' qa' na'ni'ł etji'teje'm, qa' hik łunyejeye' wowol
nowe'ł qe t'ilit'ets ne'ej kots'etets. 30 Qa ekheweli'ł iye na'l hatse' pe'qu' neniipha'mkii qa
ninq'ijatshenij pe'qu' wekweke' wenitłi'ijkii, qe qa' netsinik'uifik'ikii enewe' yijayantax
pa' Intata ma' qa' nijayanij pekhewe' i'nq'ijatshenij.* 31 Qa hik ta'łijupi', jełi'łkiiha, qa'
ijamti'iłik'i kekhewe' wetshetk'ewi'ł ininqapits in hakijje'm najai qa nełuts iye nite' hili'ij
in henfeli'ł e'mkii pekhewe' nite' łeke' qu' aqsiiłijkii, qa nekji'ijju' iye yit'ilii qa hitjiiłij
ewets.* 32 Qa hane'ej qa' k'ejeti'łij pa' Dios qa ekewe' iye łe'lijei ta'łets pa' qi łeq'iltax,
ekewe'en ta'łets pa'qu' et'unhaxitsi'ił qa' eniyiłijpha'm, qa' esti'yi'łij iye pa'qu' enisit'i'ił
qa' e'weeki'ił qu' nełisi'łij pekhewe' hats t'eku'miiji' qu' natsat'etsij.* 33 Qa' ijamti'iłik'i iye
in nite' tsi'naftsinheyu'uj pe'qu' łaqa plataye', axe'm pe'qu' łoqo oroye' qa łeqhinataye'
iye pakhape'.* 34 Ekheweli'ł łenikfe'li'łets enewe' yikoyei in weju'łij qu' nesłisij pakha'
qu' hame' ye'm qa week iye enewe' yijts'eyekkii.* 35 K'ethini'łij week aka'an, qu' hik
aka' ejunyejeyi'ił qu' ithayi'yi'ł, qa' iftits'iłets pekhewe' nite' t'unitskii, qa' ijamti'iłik'i
kekhewe' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesús, in yit'ij: "Les łe'wisi'mkii pakha' qu' net'ihin qa
nite' hik łunye'j pakha' qu' netestii."— 36 Ha' Pablo in yili'ij in iyet, qa wonokok'enju' qa
weekji' iye hekhewe'en, ma' qa iyini'ł.* 37 Qa yapełek qa ipju', qi in ipju'. Qa tik'eyijupkii
qa wetłu'u'łkii iye in wetfeli'mkii ha' Pablo.* 38 Qi in ika'metetskii, qa les in yoksi'wen in
yit'ijets qu' hats nite' ni'wene' iye hatse'. Ma' qa łijts'eyek'iiju' ke' tokoyei.

21

Pablo qa hats ik qu' namii pa' Jerusalén.

1 In hats haki'łik'ui hekhewe'en qa hatsa'theni'łii ha' sehe' łii Cos. Qa kakhap nełukii
qa tsami'łets ha' sehe' łii Rodas, qa in hats haki'łik'ui iye hakha'an qa tsami'łets ha' sehe'
łii Pátara.* 2 Qa in hats hi'weni'ł ke' tokoyei yamiyek ha' sehe' Fenicia, qa ha'ni'łji'ju', ma'
qa haki'łkii iye. 3 In hats hi'weni'ł ha' ł'isławet sehe' Chipre qu' heneki'łijup, qa hapili'łji'
yifeyi'ji'ł, qa ha'yani'łipji' qa tsami'łii ha' sehe' Siria. Qa hatsa'theni'łii ha' witset Tiro,
qa hik hakha'a' qa he'yilit'iłi'pha'mkii qe ke' tokoyei mexe qu' nilithin eku'nju' week he'
łaqatai. 4 Qa in hats hi'weni'ł hekhewe' yijayan pa' Intata, ma' qa mexe ya'maneyi'łijup
tsamiłijets wetsjuk tatsai (7) nełuts, qa hekhewe'en qa yittaxijets ha' Pablo qu' hasu'uj
namii ha' Jerusalén, qe ta'łijupi' pekhewe' nifeli'm pa' Espíritu Santo hekhewe'en.*
5 Qa in naajik'i kekhewe' wetsjuk tatsai (7) nełuts, qa hats haki'łkii iye, hekhewe'en qa
łijts'eyek he' łewhe'yets qa he' łelitsłe wetju'ł iye, qa tsijayani'łiifik'i hakha' i'nik'uifik'i
ha' witseet'ija. In hats hili'iłij in honokok'eni'łju'kii qa k'iyini'ł iye hakha' łotkoyek'i ha'
iweli', ma' qa hats hewetfeli'ł wetju'łkii. 6 Ma' qa in hats he'yilit'iłji'ju'kii ke' tokoyei, qa
hekhewe'en qa hats wapiliikiyek pe' łetsil. 7 In hats ł'ajłeje'm iye in heneki'ł in hata'łi'łii

---

* 20:24 Hch 1:17; 21:13; 2Co 4:1; 2Ti 4:7; Ga 1:1; Tit 1:3 * 20:25 Hch 18:6; 20:38; 28:31 * 20:27 Lc 7:30; Hch 20:20; Ef 1:11 * 20:28 Lc 12:32; Jn 10:16; 1Co 9:7; 1P 5:2-3; 2:25; 1:19; Fil 1:1; 1Ti 3:2; Tit 1:7; Ef 1:7,14; He 9:12; Ap 5:9 * 20:30 Hch 11:26; 1Ti 1:20; 1Jn 2:19 * 20:31 Hch 19:10; 20:19 * 20:32 Hch 14:23; Hch 26:18; 13:9; Ef 1:14; Col 1:12; 3:24; He 9:15; 1P 1:4 * 20:33 1S 12:3; 1Co 9:12; 2Co 7:2; 11:9; 12:17 * 20:34 Hch 18:3; 19:22 * 20:36 Lc 22:41; Hch 7:60; 21:5 * 20:37 Hch 15:3; 20:25 * 21:1 Hch 16:10-11 * 21:4 Hch 11:26; 20:23; 21:11

ha' Tiro, ma' qa tsami'łets ha' witset Tolemaida. Qa in hats hi'weni'ł qa hewetfeli'łi'm
iye hekhewe' yijayan pa' Intata, qa ewi'ł ka' nełu in ya'maneyi'łijup.* 8 Qa kakhap
nełukii qa hats haki'łkii iye ma' qa hats tsami'łets ha' witset Cesarea. Qa ha'wi'łi' ke'
łetsi' ha' Felipe, hikha' ł'ithayijkit ek in ikijkii qa nifeli'm week pa'qu' łunye'je'łe qu'
nijayan iye pa' Jesús (evangelista), qa hikha' iye ewi'ł pekhewe' wetsjuk tatsai (7) jukhew
te'nekumhiitaxiiji'kii pa'aj qu' nejełijets pe' łaqats pe' wikiihalei.* 9 Ha' Felipe na'li'm he'
ikwetju'ł (4) łasii mexe ham łewhe'yetse', hekhewe'en nifelji'ij pe'qu' nitjiijets pa' Dios
(profetisas).* 10 Uja'x ke' nełuts in ya'maneyi'łijup, qa nam ha' ewi'ł profeta łii Agabo,
ta'łii ha' sehe' Judea, 11 nami'łyii qu' ne'tsweni'ł, qa t'eku'mi' ha' Pablo łeqelutsax qa
yophe'łij łokoyei qa łef'iyei iye, qa yit'ij: —Aka' qe yit'ij pa' Espíritu Santo: "Aka' qu'
łeqfenyejeyi'ij ne' judiol qu' nophe'ł na' Jerusalenii pakha' yatsat'axij ha'ne witqelutsax,
ma' qa' netisij nekhewe' jukhewiikal nite' judiol."—* 12 In hepi'ye'ełik'i aka'an, qa weekji'
hekhewe' tetseti'yi' hakha'a' qa k'iyintaxiłijets ha' Pablo qu' hasu'uj namii ha' Jerusalén.
13 Ha' Pablo qa inku'ł: —¿Inhats'ek in łapi'łju' qa łatsawtsheteni'ł iye? Yakha' hats yaq'ax,
qa nite' ewi'łłe in hats yaq'axijup qu' hoyophełitii, qe qu' hawa'mi' iye na' Jerusalén
qu' nata'łets aka' łii ha' Yatsat'ax'inij Jesús.—* 14 Ma' qa in łunye'jek in hats nite' łeke'
qu' haq'ayini'łij in namiyu'ui ha' Jerusalén, qa hats nite' k'iyeti'łju' in hats hit'iłijju':
—Les łe'wis qu' nanaqsiijkii pakha' qu' nisu'un pa' Yatsat'ax'inij qu' łunye'je'.—* 15 In
hats naxijik'i eke' uja'x nełuts in ya'maneyi'łi' ke' łetsi' ha' Felipe, qa hanaqsi'ji'ł ma' qa
haki'łkii qu' natsami'łii ha' Jerusalén. 16 Qa yijts'eyek'ił iye he' uja'x yijayan pa' Intata
Cesarea łeiłets, qa hikhe' qa yojo'oł yik'uyii ha' Mnasón, Chipre łeiłe', hayiits pa'aj yijayan
pa' Jesús, qa hikha' ha'wi'łijup ke' łetsi'ii i'ni' ha' Jerusalén.*

Pablo qa hats yamii pa' Jerusalén.

17 In hats tsami'łii ha' Jerusalén, qa hekhewe' yijayan pa' Jesús qa wetfeli'ł ye'mkii
qi in łe'sitsi'mkii.* 18 Qa kakhap nełukii ha' Pablo qa yijts'e'ełkii qu' ni'wen ha' Jacobo
(Santiago), qa week na'l iye hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' yijayan pa' Jesús.* 19 Qa ha'
Pablo in hats wetfelji'ju' hekhewe'en, qa yapełek qa nifelimik'i week kekhewe' wekwek
pa' Intata yaqsiijkii hekhewe' nite' judiol ji'teje'm i'nijji' ha' Pablo in t'ithayii.* 20 Qa
hekhewe'en in yepi'ye' ek'i qa qi in yiwqinhetji' pa' Intata, qa yit'ijets ha' Pablo: —
Yejefe, hats łi'wen milits ene' judiol nite' yeqeku', qa weekłe yisu'un qu' les łe'wise' qu'
nanaqsiijkii kekhewe' Moisés łe'lijei.* 21 Enewe'en qa tefelhiti'yi'm pakha' ejunye'j, in
ł'ijatshenti'ij pe' week judiol i'nji'kii pe' witsetiikal qu' ne'nitoni'mets kekhewe' Moisés
łe'lijei, ma' qa te' łit'ijets qu' hasu'uj niwu'm łaxpa'sits pe' łelits qa hasu'uj iye naqsiijkii
kakha' łunyejei pe' inaqwa'mhitsik'i.* 22 Qa hik ta'łijupi', ¿pa'n łii pa' qintaqsijkii aje'eł?
Qe hats jutsiqetsi'ł ye'm qu' nimpi'yelij hekhewe' olots judiol in hats łanam, ma' qa'
nonot'axij wetju'ł. 23 Qa hik ta'łijupi' aqsiijkii aka' qu' hit'iłij ewets. Na'l hekhewe'
ikwetju'ł (4) jukhew weniwjutsiqeniji'm qu' naqsiimijkii pe'ye' pa' Intata. 24 Enewe'en
qu' eka'x qa week aqsiiłijkii kekhewe' t'ejuyets in ju'uyetsji' ke' qi witlijtsitjii. Qa akha'
qu' ijanin pakha' uja'x yametsji' pe' wekwek qu' łeqistitsi'ij, hats'inha qu' łeke'ye' qu'
nentusijju' qa' laxamme' ne' łeiłal. Ma' qa ni'wen qa nenikfe'lets iye week ene' jukhew
in nite' yija' pa' ł'eniihe'yij qu' anye'je', qe akhap ji'jek iye in łijayan kekhewe' wenit'ij qu'
jintaqsiijkii (ley).* 25 Qa in t'ejuyetsek pe' nite' judiol nite' yeqeku' ha' Jesús, inekhewel
hats jiwe'nq'ika'ajii in hats week jitit'ijju' qu' "hasu'uj netuj i'nłi'i pa'qu' niya'ji' pe'qu'
hats netesti'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa qu' hasu'uj netuj iye ne'ej yaqamaxju'

* 21:7 Jn 21:23; Hch 12:20 * 21:8 Hch 6:5; 8:5; Ef 4:11; 2Ti 4:5 * 21:9 Lc 2:36; Hch 2:7; 13:1; 1Co 11:5 * 21:11 1R 22:11; Jer 13:1-11; Mt 20:19; Hch 20:23; 21:33 * 21:13 Hch 5:41; 9:16; 20:24 * 21:14 Mt 6:10; Lc 22:42 * 21:16 Hch 8:40; 21:3-4 * 21:17 Hch 15:4; 21:7 * 21:18 Hch 11:30; 12:17; 15:13 * 21:19 Hch 1:17; 14:27; Ro 15:18-19 * 21:20 Hch 22:3; Ro 10:12; Ga 1:14 * 21:21 Hch 6:14; 15:19-20; 21:28; 1Co 7:18 * 21:24 Jn 11:55; Hch 18:18; 21:26; 24:18

ł'athits ne'ej inqa'metets, qa qu' hasu'uj iye netuj na'aj ł'ese'n ne'ej inqa'metets nite'
wenukinfik'i pe'qu' ł'atitse' in talanhetii qa qu' hasu'uj iye nanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits
nite' łewhe'yetstax."— 26 Ha' Pablo qa yeka'x he' ikwetju'ł (4) jukhew, qa kakhap nełukii
qa week yaqsiijkii kekhewe' t'ejuyets in uyetsji' ke' qi witlijtsitjii. Ma' qa uyifi ke' qi
witlijtsitjii, qa nifeliiji' pe' pa'il pakha' łeq'uja'xij pe' nełuts qu' hats week naqsiijkii
in t'ejuyets qu' netetli'jju', qa' namijii qu' hats natlanhetiiju' pe'qu' inqa'metetse' qu'
net'ejuyets week ewiłei hekhewe' jukhew.* 27 Qa hats k'estaxik'i qu' nafits kekhewe'
wetsjuk tatsai (7) nełuts łeqjeyumtshenek qu' naqhat'etsij, qa hekhewe' judiol Asia łeiłets,
in yi'wenifi ha' Pablo ke' qi witlijtsitjii, yapełek qa taya'yijipji' qu' niwakaninkii pe' weekji'.
Pekhewe'en t'eku'mi' aje'eł pa'aj.* 28 Qa pekhewe'en qa yit'ijju' in taya'yijipji': —¡Israel
łeiłets, iftits'iłij yiwets! Ha'ne jukhew hik ha'ne ha' yijatshen ene' weekji', naq'axij ene'
witsetits, yijatshenij qu' ł'ejuihifetsi'ij ha'ne initset, qa aka' inqe ley qa ene' qi witlijtsitjii
iye. Hane'ej qa neka'xii iye kekhewe' nite' judiol ene' witlijtsitjii, ma' qa yiwuł'enhet ha'ne
les łe'wis wititset.—* 29 Qe yi'wenij pa'aj in łijts'ekii ha' Pablo ha' Trófimo, Efeso łeiłe' in
yijalki'sji'kii ha' witset Jerusalén. Hekhewe'en qa yumtitax ha' Pablo qu' hats nenka'xii
pa'aj ke' qi witlijtsitjii.* 30 Ma' qa week ha' witset qa qi in yeł'ilax wetju'ł. Qa nekii he' olots
tekumaxiikii pekhel ta'łijupji'kii ha' witset, qa t'eku'mi' ha' Pablo qa yetsinik'uifik'i ke' qi
witlijtsitjii, qa aje'eł he' łejil qa week yit'onik'i.* 31 Ma' qa in mexe naq'aliyu'taxij pa'aj
in yilankii, qa yaamłi'iyek pa'aj pa' łiihet hakha' oq'ophełinetsilets łatata (comandante),
in week hakha' Jerusalén in qi in t'aiji' in tayai wetju'ł. 32 Qa aje'eł t'eku'mi' pa'aj he'
oq'ophełinetsilets qa he' centurionits qa tekuma'xii hakha' i'niji'. In yi'wen hakha'
comandante qa he' oq'ophełinetsilets, ma' qa yili'ijju' in yilanje'mkii ha' Pablo. 33 Ma' qa
ha' comandante in yamii qa t'eku'mi' ha' Pablo qa yophe'ł. Qa inaqyaji'ij qu' nonophe'łij
he' wetsjuk fołołik'il. Ma' qa nifaakantaxijji'ju' pa'n łunye'j hakha'an qa łekpa' yaqsiijkii.*
34 Qa hekhewe'łe olots qa uja'x he' taya'yij wetju'ł pa' ewi'ł qa hekhewep qa taya'yij
wetju'łek pakhap iye, nite' ł'anyejei wetju'ł. Qa hakha'an in nite' łeke' qu' nenikfe'lets pa'
łunye'jkiiha qe ta'łets in t'ewuhui he' taya'yijipji'kii, ma' qa inaqyaji'ij qu' newetka'xii ke'
oq'ophełinetsilets łetsi'.* 35 Qa namets ha' łewełila'xik'ipha'm ke' oq'ophełinetsilets łetsi',
qa łunye'jkii kekhewe' oq'ophełinetsilets in tik'eyifi qa yetshenpha'm ha' Pablo qe ta'łets
hekhewe' olots in yilantaxik'ikii, 36 qe hekhewe' olots nijayanijpha'mkii in taya'yijipji'kii,
qa yit'ijju': —¡Nawa'm!—*

Pablo qa iyinets qu' niyetji'ju' pe' olots.

37 In hats k'esitsiyu'ujets qu' nuihinifi ke' oq'ophełinetsilets łetsi', ha' Pablo qa yit'ijets
pa'aj ha' comandante: —¿Me exke'ej pa'qu' hit'ij ewets?— Qa hakha'an qa yit'ijets pa'aj: —
¿Me łeniyayik'i ke' griego łe'lijei? 38 Ye'ehe, ¿me qa nite' akha' pa' Egipto łeiłe' yisu'untax
pa'aj qu' niwu'm pekhewe' tenek'enheiji' pa' witset, qa yojo'ok'oyii pa'aj pe' yamets
ikwetju'ł mil (4.000) iwatlanhenhets pa' ham i'ni'i'?—* 39 Ha' Pablo qa yeku'ł pa'aj: —
Yakha' ye' judío, hata'łiyek ha' Tarso, ha' sehe' łii Cilicia. Hakha' witset hata'łets qiji'.
K'iyinij ewets qu' etswejin eku'nij qu' nek'iyetik'ui ene' jukhew.—* 40 Ha' comandante in
hats łexke'ej, ha' Pablo qa ts'ap'a'ajipji' ha' witwełila'xpha'm ke' oq'ophełinetsilets łetsi',
qa yit'ijpha'm łokoyei. Ma' qa in hats weiji'ju' he' jukhew qa iyet qa yit'ij in iyet ke' hebreo,
judiol łe'lijei.*

22

1 —Yejefets qa nekhewe' iye inaqwa'mhits, ek'en eku'ni'łik'i ek aka' qu' ne'tweiyik'i.—*
2 In yepi'ye' ek'i hekhewe'en in yojo'ok'i ke' hebreo, ma' qa les in weiji'ju'ha, qa yit'ijji'ju':

---

* 21:26 Nm 6:13; Hch 24:18 * 21:27 Hch 24:18; 26:21 * 21:28 Mt 24:15; Hch 24:6 * 21:29 Hch 18:19; 20:4
* 21:30 2R 11:15; Hch 16:19; 26:21 * 21:33 Hch 12:6; 20:23; 21:11; Ef 6:20; 2Ti 1:16; 2:9 * 21:34 Hch 19:32; 23:10
* 21:36 Lc 23:18; Jn 19:15; Hch 22:22 * 21:38 Mt 24:26; Hch 5:36 * 21:39 Hch 9:11; 22:3 * 21:40 Jn 5:2; Hch
12:17 * 22:1 Hch 7:2; 21:40

3 —Yakha' ye' judío, tsekifik'i pa'aj ha' witset Tarso, ha' sehe' Cilicia, qa ha'nełe ye'qi'i
ha'ne Jerusalén. Yaqa maestro toxik'i ha' Gamaliel, hikha' yasiinik'iha in i'nq'ijatshenij
kakha' łeqe ley pe' inqa'jteyik'i. Yakha' qi in heiqemtshentaxijkii pa' Dios in ejunyejeyi'łek
hane'ej.* 4 Ma' qa hijayanjiijkii ławamhi'ye' ha'ne Wit'ikheyi'j, honophe'łju' qa huihinjiifi
ke' witq'opheł itjii jukhew qa efuts iye.* 5 Qa aka'an qa week nikfe'lets hakha' qiji' pa'il
łatata qa nekhewe' iye wit'alhei Junta Suprema. Qa enewe'en qa hik enewe' iye tseł isij
kekhewe' witfaakanhei qu' net'ejuyii he' inejefets judiol i'ni' ek ha' Damasco, hats'inha
qu' honophe'łju' qa henka'xiikii iye ha'ne Jerusalén pekhewe' i'ntaxi' hakha' witset, ma'
qekha nattanithenhetiitaxju' iye.* 6 Qa łunye'jkii in mexe henekik'i ha' wit'ikheyi'j, hats
yek'esiyu'uiha ha' Damasco, hats natsathenju' junu', qa aje'eł namju' ha' ewi'ł koojo
qa yamyijup in napjuyit yipji' ta'łiipha'm na' wa's.* 7 Qa tsami'ju' sehe', qa hepi'ye'
pa' ewi'ł wit'ax in yit'ij yiwets: "Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in łatsawitjitax?" 8 Qa heku'ł:
"¿Łek akha' Yatsat'axyij?" Qa yit'ij yiwets: "Yakha' Jesús Nazaret łeiłe', hik hakhaa'ija
łatsjayantaxkii." 9 Hekhewe' yijts'eyek yi'wenija hakha' koojo, itometsitsijha, qa nite'łe
nikfe'lik'i kakha' yit'ij yiwets pakha' wit'ax.* 10 Qa hit'ijets: "¿Pa'n łii pa'qu' haqsiijkii,
Yatsat'axyij?" Qa ha' Yatsat'axyij qa yit'ij yiwets: "Eniipha'm qa' amji'teje'm na' Damasco,
qa hik nakha'yi'i' qu' efelhiti'yi'm week ekewe' hane'ej qu' ł'ayajaxti'yijets qu' aqsiijkii."*
11 Qa hatsłe nite' hi'wenkii qe ta'łets ka' ł'uła'x hakha' koojo, he' yijts'eyek qa ts'etsin
t'eku'mi' ha'ne yikoi, ma' qa k'uiji'teje'm ha' Damasco. 12 Qa ha' ewi'ł jukhew łii Ananías
yijayaanija iye ke' Moisés łe'lijei, qa weekij he' judiol tetseti'yi' ha' Damasco yit'ijets in
teik'unei.* 13 Qa namyii, qa ts'ap'ayipji', qa yit'ij yiwets: "Yejefe Saulo, hane'ej qu' i'wenkii
iye." Qa hik akaa'ijha in henjełpha'm qa hejełju'. 14 Hakha'an qa yit'ij yiwets: "Pakha'
łeqe Dios pe' i'nalheyik'i hayiits pa'aj t'eku'm eiji' qu' enikfe'lets pakha' qu' nisu'un,
qa qu' i'wen iye hakha' Yatsathen yijat'ij qa qu' epi'yee'ijha iye pe'qu' łe'lijeye'.* 15 Qe
akha' qu' enfeli'm ene' week jukhew pakha' łi'wen qa łepiye' iye.* 16 Qa hane'ej ¿łekpa'
ło'notki'iikii? Yape eniipha'm qa' mempulijij, qa' metetli'jijju' iye pe' ewuł'ets qu' it'ij
ka' łii."* 17 Qa in hats hetpiltaxii iye ha'ne Jerusalén qa k'uyifi ne' qi witlijtsitjii qu'
nek'iyin. Qa in mexe k'iyintax qa i'nji'kii iye yitoi,* 18 qa' hi'wen ha' Yatsat'ax'inij in
yit'ij yiwets: "If'elitik'i qu' ma'ak'ui ha'ne Jerusalén qe tees qu' net'eku'miju'ł pekhewe'
qu' enfeltax qu' net'ejui yiwets." 19 Ma' qa hit'ijiju'ł: "Yatsat'axyij, enewe'en nikfe'letsha
in hakijik'i he' judiol łe'lijtsitjiyits qu' honophe'łju' qa qu' heneqsilanju' iye hekhewe'
najayantax nite' neqeku'.* 20 Qa in talanhetii kakha' nefeltax Esteban'ik'i, yakha' hejełijju'
in talanhetii, hi'sinhetijupi' in talanhetii. Qa hejełi'mets he' łe'ntaafitits hekhewe'
yilan."* 21 Hakha'an qa yit'ij yiwets: "Yape iłun, qe toxii nakha' qu' k'ukinji' nekhewe'
nite' judiol."—* 22 Hekhewe'en mexe tek'entaxets ha' Pablo, qa in hats yit'ij aka'an, ma'
qa tayaiłe wetju'łek iye qa yit'ijju': —¡Iwu'mi'łik'uifik'i ha'ne sehe' ipji' nakha'an, nite'
łe'wis qu' iła'xe'!—* 23 Qa hekhewe'en in nite' yili'ijju' in tayai wetju'łkii, qa niwu'mju'kii
he' łe'ntaafitits qa yiwu'mpha'mkii ka' sehe'.* 24 Qa ha' comandante qa inaqyaji'ij qu'
ne'nuihinifi ke' oq'opheł inetsilets łetsi' qe yit'ij qu' les łe'wise' qu' neteqsilanhetiije'mkii
hats'inha qu' nenikfe'lets inhats'ek kakha' łunyejeyij hekhewe'en in qi in taya'yij wetju'ł
in yuten hakha'an.* 25 In mexe netsinijju' pa'aj pa' niyak pe' łokoyei qe qa' neqsilanje'mkii,
ha' Pablo qa yit'ijets pa'aj pakha' meti'm centurión: —¿Me łenexke'ej ekheweli'ł qu'

---

* 22:3 Hch 5:34; 9:11; 21:39; 26:5,9-18; Dt 33:3; 2Co 11:22; Fil 3:5; Ro 10:2; Fil 3:6 * 22:4 Hch 8:3; 9:2; 22:19-20; 24:14,22; 26:10 * 22:5 Lc 22:66; Hch 13:26; 1Ti 4:14 * 22:6 Hch 9:3-8; 26:12-18 * 22:9 Dn 10:7; Hch 9:7; 26:13 * 22:10 Hch 9:8; 16:30 * 22:12 Hch 9:10,17; 10:22 * 22:14 Hch 3:13,14; 7:52; 9:15; 26:16; 1Co 9:1; 15:8 * 22:15 Hch 23:11; 26:16 * 22:16 Hch 2:38; 9:14; 1Co 6:11; He 10:22; Ro 10:13 * 22:17 Hch 9:26; 10:10 * 22:19 Mt 10:17; Hch 8:3; 22:4 * 22:20 Hch 7:58; 8:1; Ro 1:32 * 22:21 Hch 9:15; 13:46 * 22:22 Hch 21:36; 25:24 * 22:23 2S 16:13; Hch 7:58 * 22:24 Hch 16:37; 21:34; 22:29

eqsilani'łkii pa'qu' romanoye' in nite' wetka'x eku'netsji' pa'qu' jueze'?— [26] In yepi'ye'
ek'i pa'aj aka'an pa' centurión, ma' qa nifeliiji' pa'aj hakha' comandante, qa yit'ijets: —
¿Pa'n eqfenye'jij hakha' jukhew, qe romanote'?— [27] Ha' comandante qa neketsfik'i pa'aj ha'
Pablo, qa yit'ijets: —Enfel ye'm, ¿me yijaa'ija qu' o'romanoye'?— Qa yeku'ł pa'aj: —Ehe,
yo'romano.— [28] Qa ha' comandante qa yit'ijets: —Yakha' olots ke' tsaq'axiji' yaq'astayik'i
qu' yo'romanoyi'ij.— Ha' Pablo qa yit'ijets: —Qa yakha'łe qa henekijfik'i in yo'romano.
— [29] Qa pekhewe' neqeqsilanheyutaxijkii pa'aj in yepi'ye' ek'i aka' yit'ij pa'aj ha' Pablo qa
aje'eł we'nitonets, qa hakha' iye comandante qa nijiwei iye pa'aj in nikfe'lets ha' Pablo in
romano, qa in hayiits yophe'łij iye ke' fołołik'il.*

Pablo qa wetka'xetsji' pe' Junta Suprema.

[30] Qa kakhap nełukii ha' comandante qa yisu'un qu' nenikfee'letsha pa' łunyee'jkiiha
in nayu'um ne' judiol ha' Pablo. Qa nit'ijii pa'aj ke' fołołik'il wo'nophe'łtaxij. Ma' qa
inaqyaji'ij qu' nanamii pe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa week in uja'xek pekhewe' Junta
Suprema qu' nonot'axij wetju'ł. Ma' qa wats'ap'anhetji'ju' ha' Pablo pekhewe'en pakha'
not'axi' wetju'ł.*

23

[1] Ma' qa ha' Pablo qa ts'in in yejełipji' pa'aj pe' jukhew Junta Suprema, qa yit'ijji'ju':
—Yejefets, yamijii hane'ej ha'ne nełuji' in ikesimenłe pa' yitawe'j. Yakha' hoksi'wen in
ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe'ets pa' Dios.—* [2] Ma' qa ha' Ananías, qiji' pa'il łatata
qa yiyaji'ijii pa'aj pe' metitsi'm qu' nilanje'm łeji' ha' Pablo.* [3] Qa ha' Pablo qa yit'ijets:
—¡Dios qu' nilanje'mek hatse' na' eju's, akha' e'jtitsaxłe hik ejunye'j na'aj wenit'ij fo'
jilafi'! Akha' in hats ła'nju' qu' atsfaakankii qe hik kakha' yit'ij pa'aj kakha' łeqe ley
pa' Moises'ik'i, ¿qa inhats'ek in ł'ejuyiju'ł kakha' ley in ł'inaqyaji'ij qu' natlanhetiije'm
ha'ne yeji'?—* [4] Qa hekhewe' ipłuli'mets ha' Pablo qa yit'ijets: —¿Inhats'ek in łit'ijets
uł'ax ha'ne yeni' pa' Dios in qiji' in pa'il łatata?— [5] Qa ha' Pablo qa yit'ij: —Yejefets, nite'
tsikfe'lets in hik nakha' pa' qiji' pa'il łatata qekha nite' hit'etaajets, qe ke' we'nika'ajji'
pa'aj Intata łe'lijei yit'ij: *"Hasu'uj it'ijets uł'ax pa'qu' ewi'łe' pekhewe' qu' netnek'enheiji' pa'qu'
etset'e."— (Ex 22:28)** [6] Ma' qa' ha' Pablo qa nikfe'lets hekhewe' wit'alhei in łapk'as
he' saduceol qa łapk'as iye he' fariseol, qa yit'unhetik'i in yit'ij: —Yejefets, yakha' fariseo
iye ke' yalheyik'i fariseo iye. Qa hane'ej qa hats ha'ni' hane'e'in qu' atsfaakani'łkii qe nite'
heqeku'uk'i qu' iłiye' iye pe' naxju'.—* [7] In yit'ij aka'an ha' Pablo, qa he' fariseol qa he'
saduceol iye qa wapilłi'ij wetju'ł. Ma' qa hats yak'esje'm hekhewe'en. [8] Qe he' saduceol
yit'ijets pe' naxju' in nite'te' iłii iye hatse', qa yit'ijets iye hamte' angelitse' qa hamte'
iye pa'qu' espirituye'. Qa hekhewe'łe fariseol qa week yumti ekewe'en in na'l.* [9] Ma'
qa qi in tek'ełeyijju'. Qa niipha'mkii he' uja'x hekhewe' i'nq'ijatshenij ke' Moisés łe'lijei
he' fariseol, qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew ham yaqsi'ji'ijkii pa'qu' uł'axe'. Axe'm qu' hats
natfaakate'yi'ł pa'qu' espirituye' i'nłi'i pa'qu' angele'.—* [10] Ma' qa in hats qi in t'unitsik'i
in tek'ełeyijju', ha' comandante nijiwe'yijets qu' neniwk'itsinju' ha' Pablo in tettsinijju',
qa yiyaji'ets he' oq'ophełinetsilets qu' net'ilit'ijetsju' qa' nenitka'mij hekhewe'en qa'
neka'xetsji' ke' oq'ophełinetsilets łewhiti'.* [11] Qa in hats najaleikii qa we'nethinets pa'aj
pa' Yatsat'ax'inij qa yit'ijets: —Ment'unhet, qe in łunye'jek in nite' łili'ij in łetsfeli' ha'ne
Jerusalén qa hik eqfenye'ji'ij iye qu' etsfeli' hatse' na' Roma.—*

Pe' judiol qa watyajitaxijju' qu' nilan pa' Pablo.

---

* 22:29 Hch 16:38; 21:33 * 22:30 Mt 5:22 * 23:1 Hch 24:16; 1Co 4:4; 1Ti 3:9; 2Ti 1:5; He 13:18; 1P 3:16 * 23:2 1R 22:24; Jn 18:22; Hch 24:1 * 23:3 Lv 19:15; Dt 25:1,2; Mt 23:27; Jn 7:51 * 23:5 Hch 24:17 * 23:6 Fil 3:5; Hch 24:15,21; 26:5-8; 28:20 * 23:8 Mt 22:23; Mr 12:18; Lc 20:27 * 23:9 Mr 2:16; Lc 5:30; Hch 22:7,17,18; 23:29; 25:25; 26:31; Jn 12:29 * 23:10 Hch 21:34; 23:16,32 * 23:11 Hch 18:9; 19:21; 27:23

12 Qa in hats nełukii iye, pe' judiol qa watyajitaxij pa'aj qa weniwjutsiqentaxijha qu'
nilan ha' Pablo, qa yittaxijju' pa'aj qu'nte' neteke'ju' qa nite' niya'ye'ji' iye iweli'ye'
ipłu'ui qu' nilan ha' Pablo.* 13 Qa pekhewe' jukhew neqek'uyu'taxij pa'aj ha' Pablo qa
t'ani' cuarenta (40). 14 Pekhewe'en iketsji' pa'aj pekhewe' tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pe'
tenek'enheiji' ha' witset, qa yit'ijets pa'aj: —Yekheweli'ł, pa' Dios tsepi'ye'ełij in hats
heniwjutsiqeni'łijha qu' ham hetuji'ił ipłu'ui qu' hilani'ł ha' Pablo. 15 Qa hane'ej, ekheweli'ł
qa week nekhewe' Junta Suprema, qu' iyini'łijii ha' comandante qu' nenka'xi'ł ei uje', qa'
aqanłi'iłkii qu' it'iłijets qu' les jełi'łijupkiiha pa' łunye'jkiiha. Qa yekheweli'ł qa' hasłe
honotki'iłik'uiji' na' wit'ikheyi'j qa' hilani'ł qu' mente' naname'taxi'ł ei.—* 16 Qa hakha'łe
ła's ke' łek'inja' ha' Pablo in impi'ye'ej pa'aj pekhewe'en in watyajitaxij. Qa yamii pa'aj
aje'eł ke' oq'ophełinetsilets łetsi' ma' qa nifeli'm ha' Pablo. 17 Ha' Pablo qa taya'yii pa'aj pa'
ewi'ł pekhewe' centurionits, qa yit'ijets pa'aj: —Eka'xiiji' ha'ne omeła's ha' comandante
qe na'l pa' yisu'un qu' nenfeli'm.— 18 Ma' qa t'eqe'mets qa yijts'eniiji' pa'aj ha' comandante,
qa yit'ijets pa'aj: —Ha' wit'ophełik Pablo tayaiyii qa iyinij yiwets qu' henka'x eiji' ha'ne
omeła's, qe na'lte' pa' neqfelenheyu'uj e'm.— 19 Qa ha' comandante qa t'eku'mi' pa'aj łokoi
qa ha'nii pa' ikijji', qa nifaakan: —¿Łek pakha' łeneqfelenheyu'uj ye'm?— 20 Ha' omeła's qa
yeku'ł pa'aj: —Ne' judiol hats week yit'ijju' qu' niyinij ei uje' ha' Pablo titha eka'xtaxii
iye hekhewe' Junta Suprema, qa naqanłeti'ijkii tit nit'ij ewets qu' les nejełijupkiiha pa'
łunye'jkiiha hakha'an. 21 Qa hasu'ujłe ek'eniju'ł, qe t'ani' cuarenta (40) pekhewe' jukhew
ta'łets iye nekhewe'en, weniwjutsiqenijha qu' nite' neteke'ju' qa' nite' niyayeji' iye pa'qu'
iweli'ye' ipłu'ui tit nilan ha' Pablo. Hats q'axits qa hats tek'enik'uikii pakha' qu' it'ij.—*
22 Ma' qa ha' comandante qa hats yuki'nfik'i pa'aj ha' omeła's, qa yiyaji'etskii: —Hasu'uj
it'ijets pe'ye' in akha' łenfel ye'm ekewe' wekwek.—

Pablo qa wetka'xii pa' Cesarea.

23 Ma' qa taya'yii pa'aj pe' wetsjuk pekhewe' Centurionits, qa yit'ijets: —Aqsi'ji'łju'
doscientos (200) oq'ophełinetsiletse' qu' net'ejuyets qu' las nueveye' ha'ne naja'xji', qa'
łijts'eyek'e pe'qu' setentaye' (70) qu' netwutii qa doscientoye' (200) iye pe'qu' net'eku'mi'
ek ne' ijetits łaqajkanetii qa' namii ha' witset Cesarea.* 24 Qa' aqsi'ji'łju' iye pe'qu'
łe'wutitse' ha' Pablo, qa' matjanitheni'łij qu' eka'xi'łii ha' gobernador Félix.— 25 Ha'
comandante qa yika' pa'aj pa' witfaakanek, qa yit'ij: 26 —Yakha' Claudio Lisias, he'nq'ika'
ei ke'wqinheti'łji' gobernador Félix. Łanam.* 27 Nekhewe' judiol t'eku'mi' ha'ne jukhew
qa hats k'estaxik'i qu' nilan, qa in tsikfe'lets in romanote' qa tsamii yijts'eyek ne'
oq'ophełinetsilets qa henitka'mij qa haqsi'j.* 28 Qa in tsikfeliyu'taxetsha pakha' ta'łijupi'
qa hikpa' qa ta'łets in yutenij nekhewe' judiol ha'ne jukhew, qa heka'xtaxii nekhewe'
łeqe Junta Suprema. 29 Ma' qa' tsikfe'lets qete'e' ta'łijupi' pakha' łeqe ley, qa hamłe pa'qu'
nata'łijupi' qu' ne'weju'łij qu' natlanhetii i'nłi'i qu' not'ophełitii.* 30 Qa in heifelhiti'yi'm in
hats watyajitaxij qu' nilan nakha' jukhew, qa aje'eł k'inqekenij ei, qa hit'ijets iye nekhewe'
wenuteni'm qu' akha'ye' yijat'ij qu' nit'ij ewets pekhewe' wenuteniji'm nakha'an.—*
31 Ma' qa pe' oq'ophełinetsilets qa yaqsiijkii pakha' hats tayajaxti'yijets, qa t'eku'mi' pa'aj
ha' Pablo qa yeka'xii pa'aj in hats najaleikii ha' witset Antípatris. 32 Qa in hats nełukii
pa'aj, pekhewe' t'otsjo' oq'ophełinetsilets qa hats tepilik'uikii pa'aj qa yiwejinij pekhewe'
te'wutii qu' łijts'eyek'e hakha' Pablo. 33 Pekhewe'en in hats yamets ha' Cesarea qa tisij
pa' witfaakanek pa' gobernador qa tisij iye pa'aj ha' Pablo.* 34 In hats yejeł pa'aj pa'
witfaakanek, qa nifaakanij pa' ta'łji'. Ma' qa nikfe'lets in ta'łiyek ha' sehe' Cilicia,* 35 qa

* 23:12 Hch 23:14,21,30; 25:3 * 23:15 Hch 22:30; 23:1 * 23:21 Lc 11:54; Hch 23:12,14 * 23:23 Hch 8:40; 23:33 * 23:26 Lc 1:3; Hch 15:23; 24:3; 26:25 * 23:27 Hch 21:32,33; 22:25-29 * 23:29 Hch 18:15; 25:19,25; 26:31 * 23:30 Hch 9:24; 23:12,20; 24:19; 25:16 * 23:33 Hch 8:40; 23:23,24,26 * 23:34 Hch 6:9; 21:39; 25:1

yit'ijets pa'aj: —Hatse'łu' k'epiye' qu' nanamtaxkiyek pekhewe' wenuten e'm.— Ma' qa inaqyaji'ij pa'aj qu' nejełets qa' nenifi pekhe' wititsi' ł'ithi'wet pa'aj pa' Herodes'ik'i.*

24

Pe' judiol qa nifeli'm pa' Félix pakha' wenuteniji'm pa' Pablo.

1 Qa in hats lee'fij (5) nełuts ha' Ananías qiji' pa'il łatata qa namii ha' Cesarea łijts'eyek
he' uja'x tenek'enhei iye qa ha' ewi'ł ha' łeq'ithinenek (abogado) łii Tértulo. Ma' qa
nifeli'm pa' gobernador pekhewe' wenuteniji'm ha' Pablo.* 2 In hats teniya'yii ha' Pablo,
ha' Tértulo qa yapełek qa nifel pe' wekwek wenuteniji'm, qa yit'ijets pa' gobernador: —
Akha' in ta'ł ewets yekheweli'ł qa ham peyi'ijkii wit'ikesimeya'xłekii, qa łaqsijju' eke'
wekwek qu' ni'fen ha'ne initset. 3 Ekewe'en week łahatsiyij qa pakha'łe qu' ha'ni'iłiji'
iye in tsi'sinheti'łi'mkii, qi łe'wis Félix.* 4 Qa qu' nite' antatsit'i'ij yiwets yi'lijei qa
k'iyinij ewets pa'qu' eq'iltiye'je' qu' ł'ajłi'ij qu' ek'en eku'n yiwets. 5 Qe ha'ne jukhew
hi'weni'łijha in yijaa'ija in ta'łetskii pa' uł'ax, qa yaqsi'j jiijkii iye in yeqet'etsji'ij wetju'łkii
pe' week judiol ha'ne week sehe' ipji', qa hik ha'ne iye tenek'enhe'yipji' hekhewe' ewi'ł
i'niji' ek pa' łunyejei łiyits nazarenos.* 6 Qa hane'en yaqsi'jtaxijkii iye kakha' uł'ax
nite' łenexke'ej in t'ejuyets ke' qi witlijtsitjii, ma' qa he'yeku'mi'łi' qa hisu'untaxi'ł qu'
hejeyumtsheni'łij kakha' yaqsiijkii pakha' hats yit'ij pa' yeqe leyi'ł. 7 Qa yothetłi'iłij yik'ui
hakha' comandante Lisias, qi in we'nt'unhet nite' wanaqsiijkii qa tsitka'miłij, 8 ma' qa
nukinij ei qu' akha'ye' qu' nenfel e'm enewe' na'l pakha' wenuteniji'm nakha'an. Qa
qu' akha'yi'ija qu' anfaakanijkii enewe'en week kekhewe' hit'ij, ma' qa' enikfe'letsha in
yijaalija kekhewe' wekwek henuteni'łiji'm nakha'an.— 9 He' judiol qa yeku'łijetskii iye
in yiwu'mijik'i kekhewe' yit'ij. Qa yit'ijju' in yijaati'ija in hik kakha'te' pakha' week
łunye'jkii.* 10 Ma' qa ha' gobernador qa yit'ijii qhet ha' Pablo qe qa' niyet eku'nek, ha'
Pablo qa yit'ij: —Yakha' tsikfe'lets in hats olots ininqapits in e'juez ipji' ha'ne hane'e'in
sehe', łe'wisij qu' hit'ij ewets aka' qu' netweiyik'i. 11 Qe akha' łeke' qu' enikfe'lets qu'
enikfeliyu'ets, in hats doce (12) ke' nełutsik'i in i'nk'a tsamii ha' Jerusalén qu' nek'iyinii
pa' Dios.* 12 Enewe'en nite' tsi'wenij qu' henfel pe'ye', qa qu' hiwakaninkii iye pe'qu'
olotse' kekhe' qi witlijtsitjiyifi, qa nekhewe' iye judiol łe'lijtsitjiyitsifi qa week hakha'
witsetji' iye.* 13 Qa nite' łeke' iye enewe'en qu' hats yijaale' e'mha kekhewe' hane'ej
yit'ijets in wenutenij ye'm. 14 Ła'mek qu' hetetfelij e'm aka' yijaa'ija yijat'ij in łunye'jkii,
qe ł'anye'j hakha' Wit'ikheyi'j hikha' enewe'en yit'ijets in uł'ax, in yakha' hijayan pakha'
łeqe Dios pe' yalheyi'łik'i, qa nite' heqeku'uk'i iye heik'enets week kekhewe' hats yit'ij
ke' Moisés łe'lijei qa kekhewe' iye yika' pa'aj pe' profetas'ik'i.* 15 Qa na'l ye'm iye pakha'
yiwetjumtikineye'ji'k'ui pa' Dios qa hik łunyejei iye enewe'en, in yijaa'ija qu' nenłinju' iye
hatse' pe' hats naxtaxju' pe' yatsathen qa pe' uł'ets.* 16 Qa aka'an in ta'łets, qa yakhap ji'jek
in qi in hent'unhettax qu' hatjani'thenij qu' haqsi'j week nełuts in ham pa'qu' haqsiijkii
qu' uł'axe'ets pa' Dios qa ene' jukhew iye.* 17 Qa in hats olots ininqapitsik'i in hakfik'i, qa
i'nk'ałe hetpiltaxii iye hakha' yitseet'ija qu' henka'xii kekhewe' ł'astai qa qu' hilanifi iye
pe'qu' inqa'metetse' pa' Dios.* 18 In mexe haqsi'jtaxijkii ekewe'en, qa tsi'wenifi kekhe' qi
witlijtsitjii hekhewe' judiol ta'łii ha' sehe' Asia in hats tsaqhat'etsij in haqsiijkii kekhewe'
t'ejuyets in ju'uyetsji' ke' qi witlijtsitjii, qa nite' tsi'wenij qu' na'nyijup pe'qu' olotse'
qa ham iye pe'qu' nat'aiji' qu' natyai wetju'ł.* 19 Qa hik hekhewe'tax yijat'ij hekhewe'
judiol ta'łii ha' sehe' Asia qek nanamij ei qekha ni'ttaxij ewetsha qu' nenfel e'm qu'

* 23:35 Mt 27:27; Hch 24:27; 25:16 * 24:1 Hch 21:27; 23:2,24,30 * 24:3 Lc 1:3; Hch 23:26; 26:25 * 24:5 Hch 16:20; 17:6; 21:28; 26:5; 28:22 * 24:9 Hch 23:24; 1Ts 2:16 * 24:11 Hch 21:27; 24:1 * 24:12 Hch 25:8; 28:17 * 24:14 Hch 3:13; 9:2; 22:4; 24:22; 26:22; 28:23 * 24:15 Hch 23:6; 28:20; Dn 12:2; Jn 5:28-29 * 24:16 Hch 23:1; 1Co 4:4; 1Ti 3:9; 2Ti 1:5; He 13:18; 1P 3:16 * 24:17 Hch 11:29; Ro 15:25-28; 1Co 16:1-3; 2Co 8:1-4; Ga 2:10 * 24:18 Hch 21:26-27; 26:21

nana'l pakha' qu' nenutenij ye'm hekhewe'en. 20 Qa in nite'łe namkii hekhewe'en, axe'm
enewe'en qu' nenfelek kakha' wenutenij ye'mek in hit'ijji'ju' in yats'ap'aji'ju' he' week
Junta Suprema. 21 Qe i'nłi'i qu' kakha'ye' ewi'łik'i in hit'ij qu' hik kakha'ye' qu' nata'łijupi',
qa hit'unhetik'i in hit'ij in yats'ap'aji'ju' nekhewe'en: "In t'ejuyets qu' iłiye'tax pe'
naxju' hik aka' łetsjeyumtsheni'łij hane'ej ekheweli'ł."— 22 Ma' qa ha' Félix, łakha' in hats
nikfe'letsha pakha' t'ejuyets pa' Wit'ikheyi'j, qa mexe yilinenijju', qa yit'ij: —Hatse'łu'
qu' nanamtax ha' comandante Lisias ma' qa' hayitse' qu' hit'ij pa'qu' łenifenye'je' pakha'
ejunyejeyi'ł.—* 23 Ma' qa yiyaji'ijets ha' centurión qu' nejełinenijetsha pe'ye' ha' Pablo, qa
nite' hik łunye'j qu' not'opheł itii. Qa' hasu'uj iye naq'ayinij pa'qu' łunye'je' pe' łejuwaikal
qu' nenka'xiiji'kii pa'qu' hami'ik'ui.* 24 Qa uja'xik'i ke' nełuts, qa nam ha' Félix łijts'ekikii
ke' łewhe'ye' Drusila, kikhe'en judioki', qa' inq'ukinii qu' netetka'xii ha' Pablo qa yepi'ye'
in iyetij in t'ejuyets pakha' nite' witqekuye'jij pa' Cristo Jesús. 25 Qa ha' Pablo in iyetij
pakha' wittsathenkeye'j, qa qu' jinewetjeł intok'oiha iye, qa pakha' iye mexe hamik'ui
łenjeyumtshenhejiiji' ene' weekji', ha' Félix qa hats nijiwei, qa yit'ij: —Hats uja'xłe
eku'uk'i qa' ma. Hatse'łu' iye qu' hamtax hithayikiye' iye qa nek'iyin ei iye.—* 26 Ha' Félix in
yit'ij aka'an qe wo'łetaxii qu' netisjiijek ha' Pablo pe'qu' ł'astaye' hakha'an, ma' qa olotsij
in iyinji'jii qa tafaakateiji'ji'ł. 27 Qa yamijets wetsjuk ininqapits in nite' yiwejin. Ha' Porcio
Festo qa nam qu' naya'xi' iye ha' Félix, qa ha' Félix qa yisu'un qu' nisu'uunija he' judiol,
ma' qa hik ta'łijupi', qa nite' yiwejin ha' Pablo.*

25

Pablo qa wetka'xetsji' pa' Festo.

1 Ma' qa ha' Festo in hats wetshetk'ewi'ł ke' nełutsik'i in i'nk'a namets hakha' sehe'
qu' netnek'enheiji', qa yamii ha' Jerusalén in ta'łi' ha' Cesarea ai.* 2 Qa pekhewe'
tenek'enhe'yij pe' pa'il qa pekhewe' iye judiol wit'alheiji' hakha' witset qa iketsji' pa'aj
ha' Festo qu' nit'ijets in wenuteni'm ha' Pablo, qa yaqsiijtaxijetskii pa'aj pekhewe'en
ha' Festo,* 3 in iyintaxijets qu' ni'fenij qu' ninq'ukinii qa netetka'xii ha' Pablo ha'
Jerusalén. Qekha hatsłe nantaxik'uiji' ha' wit'ikheyi'j pe'qu' nilan.* 4 Qa hakha'łe Festo
qa yeku'łijiju'ł pa'aj pekhewe'en ha' Pablo t'opheł iti'yi' ha' Cesarea qa łakha' iye in hats
k'esets qu' napilii hakha' witset. 5 Ma' qa yit'ijji'ju' iye: —Ekheweli'ł in e'wit'alheyi'ł,
pekhewe' qu' łeke'ye' qu' nak qa' yijts'eyek'i ii hakha' witset. Qa qu' nana'l pa'qu'
uł'axe' hakha' jukhew qa' it'iłij.— 6 Ma' qa in hats wetshetk'ewi'ł tatsai (8) i'nłi'i qu'
week inyaqsiiye' (10) nełuts in amani'ju' ha' Jerusalén, qa hats tepilii iye ha' Cesarea.
Qa nełukii qa' hats i'nipji' ha' łots'oji'la'x t'ejuyets in hik łunye'j juez. Ma' qa inq'ukinii
ha' Pablo qu' netetka'xii.* 7 Qa in hats tetka'x, qa k'ooyijji' he' judiol hik hekhewe' ta'łii
ha' Jerusalén, qa yit'ijetskii ha' Festo kekhewe' olots qa uł'etsik'i yit'ijets in wenuteniji'm
ha' Pablo, qa nite'łe łeke' qu' niwjutsiqenija me yijaa'ija.* 8 Qa hakha'łe Pablo qa iyet qu'
netweiłetik'i, qa yit'ij: —Yakha' ham pa'qu' haqsiijkii qu' uł'axe', nite' he'yejuyiju'ł kakha'
łeqe ley nekhewe' judiol, nite' he'yejuyiju'ł ke' qi witlijtsitjii qa nite' iye he'yejuyiju'ł
pa' qi Roma łatata, César.—* 9 Qa ha' Festo in yisu'un qu' nisu'uunija he' judiol qa
yeku'łiju'ł ha' Pablo, qa yit'ijets: —¿Me łanamiyu'ui ha' Jerusalén qu' hik nakha'yi'i' qu'
k'ejeyumtshenij ekewe' wekwek?—* 10 Ma' qa ha' Pablo qa yeku'ł: —Yakha' ha'ni' ha'ne
yatsat'axij pa' César t'ejuyets pakha' qu' netjeyumtshenheti'yij pe'ye', qa hik ha'netaxi'
qu' heijeyumtshenheti'yiji' pa' yijunye'j. Yakha' ham pa'qu' uł'axe' qu' haqsiimijkii ne'
judiol, akha' łenikfe'letsha. 11 Yakha' qu' yuł'axe' qa haqsiijkii iye pakha' qu' ne'weju'łij
qu' hawa'm, nite' łeke' qu' hoyoqoweyiju'ł qu' hailanhetii. Qa in hamłe pa'qu' yijaayi'ija

* 24:22 Hch 9:2; 22:4; 24:14 * 24:23 Hch 23:35; 27:3; 28:16 * 24:25 Ga 5:23; Tit 2:12; 2P 1:6 * 24:27 Hch 12:3; 23:35; 25:1,4,9,14; 26:24 * 25:1 Hch 8:40; 23:34 * 25:2 Hch 24:1; 25:15 * 25:3 Hch 9:24; 24:23 * 25:6 Mt 27:19; Hch 25:10,17 * 25:7 Mr 15:3; Lc 23:2,10; Hch 24:5,13 * 25:8 Hch 6:13; 24:12; 28:17 * 25:9 Hch 24:27; 25:20

kekhewe' wekwek yit'ijets nekhewe'en in wenutenij ye'm, qa ham pakha' qu' łeke'ye' qu'
nesłistaxij nekhewe'en. Hisu'un pa' César qu' hik pakha'ye' yijat'ij qu' netsjeyumtshenij
pa' yijunye'j.—* 12 Ma' qa ha' Festo in hats yili'ij in iyeti'łju' hekhewe' łe'fetsijup in yithayiki
pa'qu' łunye'je'kii (asesores), qa yit'ijets ha' Pablo: —Akha' in hats ł'iyinets qu' hakha'ye'
yijat'ij César qu' nejeyumtshenij pa'qu' ejunye'je', hakha' César qu' amii hatse'.—

Pa' wittata Agripa qa ta'nalit'ii pa' wittata Festo.

13 Qa uja'x ke' nełuts qa namii ha' witset Cesarea ha' wittata Agripa qa ke' łewhe'ye'
Berenice. Wetfelii ha' Festo. 14 Qa hekhewe'en in olots ke' nełuts in amaneyi' hakha' witset,
qa ha' Festo qa nifeli'm kakha' łunye'jkii ha' Pablo hakha' wittata, qa yit'ijets: —Na'l ha'
ewi'ł jukhew yophe'ł pa'aj ha' Félix.* 15 In ha'ni' ha' Jerusalén, hekhewe' tenek'enhe'yij
he' pa'il qa hekhewe' iye tenek'enheiji' ha' witset, qa yit'ij yiwets kekhewe' yit'ijets
in wenuteniji'm hakha'an, qa iyintaxets qu' natlanheti'yipji' kekhewe'en. 16 Qa heku'ł
qa hit'ijets in nite' hikka' łunyejei enewe' romano qu' net'ihinłi'ij pa'qu' jukhewe' qu'
nite' nojoye' qu' nenithineni'łju' pekhewe' qu' nenutentaxi'm, hats'inha qu' nana'l jeek
łetset'i'ik'uyi' qu' netweiłetik'i.* 17 Ma' qa in hats ha'ne not'axi' wetju'ł, qa aje'eł in nełukii
qa ha'nipji' hakha' yits'oji'la'x t'ejuyets qu' ye'juezi'ij qa k'inaqyaji'ij qu' netetka'x hakha'
jukhew. 18 Ma' qa niiłepha'm kiyek hekhewe' wenuteni'm, qa yit'ij yiwetskii kekhewe'
wenuteniji'm hakha'an, qa hamłe hepi'ye'yi'ij kekhewe' uł'ets humtitax qu' nit'ijju'. 19 Qe
uja'xłe in hepi'ye'ej in uł'etsij wetju'ł pa' łunyejeyij pakha' yijayan, qa uł'etsij wetju'ł iye
pakha' wa'mte' Jesús, hik pakha' ha' Pablo yit'ijets in iła'xte' iye.* 20 Qa nite'łe tsikfe'lets
pa'n qu' yeqfenye'ji'ij qu' hejełijupkii eke' wekwek, qa hanfaakantaxij qu' nanamiyu'ui
ha' Jerusalén qa' hik nakha'yi'i' qu' netjeyumtshenheti'yiji' eke' wekwek.* 21 Qa ha' Pablo
qa iyinets qu' mexe not'opheł itii eku'n iye hats'inha qu' nakha'ye' yijat'ij qi Roma łatata
César qu' hik nakha'ye' yijat'ij qu' nejeyumtshenij pa'qu' łunye'je', ma' qa k'inaqyaji'ij qu'
mexe not'opheł itii eku'n iye ipłu'ui qu' hats hukintaxij na' César.— 22 Ma' qa ha' Agripa
qa yit'ijets pa'aj ha' Festo: —Yakhap iye hisu'untax qu' hepi'ye' pakha' jukhew.— Ha'
Festo qa yit'ijets pa'aj: —Uje' qu' epi'ye'.— 23 Qa hik ta'łijupi' in nełukii ha' Agripa qa ke'
Berenice qa uyetsji' hakha' ł'ithi'wet qi in topolij pakha' łewqiyejeiji' qa łijts'eye'kteje'm
he' oq'opheł inetsilets łatatal qa hekhewe' iye qitsji' tenek'enheiji' ha' witset. Ma' qa ha'
Festo qa inaqyaji'ij qu' netetka'x ha' Pablo.* 24 Qa ha' Festo qa yit'ij: —Wittata Agripa
qa week nekhewe' namii ha'ne ju'uniji', łi'weni'ł ha'ne jukhew, hane'en in ta'łets qa
hekhewe' olots judiol hakha' Jerusalenii qa hane'e'in iye iyintaxij yiwets ka' ewi'ł qa
taya'yijipji'kii in iyintaxij yiwets qu' yape hasu'uj iła'xe' hane'en.* 25 Qa yakha'łe qa hi'wen
in ham pakha' qu' naqsiijkii qu' ne'weju'łij qu' natlanhetii. Qa nakha'an in iyinets qu'
nakha'ye' yijat'ij César qu' hik nakha'ye' qu' nejeyumtshenij pa'qu' łunye'je', ma' qa hats
hiwjutsiqeni'm qu' hukinii hatse'.* 26 Qa hamłe pa'qu' uł'axe' qu' łunye'je' hane'en qu'
hika'ajji' pa'qu' witfaakanek'e qu' net'ejuyii ha' wittata César. Qa hik ta'łijupi' hane'ej in
henka'xi'ł ewetsji' les in hit'ij ewets akha' wittata Agripa, hats'inha qu' hats anfaakankii
hatse', ma' qa' hats nana'l pa'qu' hika'ajji' hatse'. 27 Qe humti qu' nite' witjeik'uneyaxe'kii,
qu' jininqekentaxij pa'qu' wit'opheł ik'e qa' nite'łe ji'nt'ikayi'ijji' pa'qu' łunye'je'kii.—

26

Pa' Agripa qa yepi'ye' pa' Pablo.

1 Ha' Agripa qa yit'ijets ha' Pablo: —Hats łeke', yape iyet.— Ma' qa ha' Pablo qa
yit'ijii k'ew ha' łokoi, qa yapełek qa yit'ij kekhewe' qu' ne'tweyik'i: 2 —In t'ejuyets ke'
wekwek yit'ijets in wenutenij ye'm nekhewe' judiol, łe'wis ye'mkii wittata Agripa in łeke'
qu' hit'ij ewets hane'ej aka' qu' netweiyik'i, 3 inhats'ek qe akha' łenikfe'letsha yijat'ij

* 25:11 Hch 25:21,25; 26:32; 28:19 * 25:14 Hch 24:27; 25:2 * 25:16 Hch 23:30; 24:4,5 * 25:19 Hch 18:15; 23:29
* 25:20 Hch 9:15; 25:9,11 * 25:23 Hch 25:13; 26:30 * 25:24 Hch 22:22; 25:2,7 * 25:25 Hch 23:29; 25:11-12

kekhewe' łunyejei qa kekhewe' iye nite' yisu'un nekhewe' judiol. Qa hik ta'łijupi' qu'
nek'iyinij ewets qu' ek'en eku'n yiwets qa hasu'uj itaqsunijup.* 4 Week nekhewe' judiol
nikfe'l yiwetsha pa'n yijunye'j in mexe ha'ni' ha' yitseet'ija qa hakha' iye Jerusalenii in
mexe ye'jutjanax ła's. 5 In hats pakhaa'ijłe in nikfe'l yiwets, qa łeke' qu' nisu'un qu'
netsfelija in yakha' yafariseo, qa ene' fariseol qa hik enewe' les yinikfe'l in les yijayanij
kekhewe' yit'ij qu' yijunyejeyi'ił.* 6 Qa hane'ej qa hats heijeyumtshenheti'yij in ta'łets
pakha' hetjumti'ik'ui yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pe' yalheyi'łik'i.* 7 Qa week in uja'xek
pekhewe' ta'łetskii pe' doce (12) łelits pa' Israel'ik'i in notkitaxets qu' yape nafits qa
yijayantax pa' Dios nełuts qa najai iye. Qa ha'ne łoq'otkineye'j taxijik'ui, wittata Agripa, qa
hik ha'ne qa wenutenij ye'm hane'ej ene' judiol.* 8 ¿Inhats'ek in łumti'ił qu' nite' łeke'ye'
pa' Dios qu' nił in pa'qu' hats nawa'mtax? 9 Yakha' yijaa'ija toxik'i in humtitax qu' les
łe'wise' qu' haqsiijkii pe'qu' olotse' wekweke' qu' net'ejuyiju'ł ka' łii ha' Jesús Nazaret
łeiłe'.* 10 Qa hik kakha'ija ka' haqsiijkii na' Jerusalenii. Qa nite' ewi'łłe qu' haqsiijkii
kakha' tsełisij hekhewe' tenek'enhe'yij he' pa'il in huihinifikii he' witq'opheł itjiyits he'
olots yijayan ha' Jesús, qe in hats yineqek'uyunji'ijju' iye, qa yakha' qa hetiya'xji'ijji'
qu' natlanhetiiju'.* 11 Qa olotsij iye in hantanithenju' nekhewe' week łe'lijtsitjiyitsifi
ne' judiol, qa howo'ji'ijtaxii iye qu' niwuł'enhetets łe'lijei hakha' Jesús. Qi in nite'
tsijeik'unenkii in hutentax enewe'en, ma' qa nite' hilitaxij in hijayankii qa hijayaniikii iye
nekhewep witsetiikal.* 12 Qa hik aka' ka' haqsiijkii qa tsamtaxii ha' Damasco. Hekhewe'
tenek'enhe'yij he' pa'il hik hekhewe' tsełisij pa' yit'unha'x qa ts'ukinij.* 13 In hats
natsathenju' junu', wittata Agripa, mexe henektaxik'i hakha' Wit'ikheyi'j, qa hi'wen ha'
ewi'ł koojo ta'łiipha'm na' wa's t'anipji' kakha' ł'uła'x ne' junu', qa napjuyit yipji' qa week
iye hekhewe' yijts'eyek. 14 Ma' qa in hats ye'weeki'ł in tsami'łi'ju'kii sehe', qa hepi'ye' pa'
ewi'ł wit'ax in yit'ij yiwets ke' hebreo, qa yit'ij: “Saulo, Saulo, ¿inhats'ek in łatsawitjitax?
Les qe wanawtshetenłe łete'm na'aj ik'omettax qa tatjaitaxiju'ł na'aj leeseji' najak.”* 15 Ma'
qa yakha' qa hi'ttaxijiju'ł: “¿Łek akha' Yatsat'axyij?” Qa ha' Yatsat'ax'inij qa yit'ij: “Yakha'
Jesús, yakhaa'ija łatsawitjitax. 16 Yape eniipha'm qa' ats'ap'aye', qe he'nethin ewets qe qa'
he'yeku'm eiji' qu' ithayii ye'm qa' qu' etsfel iye, nite' uja'xłe ekewe' wekwek łi'wen, qe
pekhewe' iye qu' k'ethinij iye hatse'.* 17 Yakha' qu' k'elithinjiik'ui ne' judiol qa nekhewe'
iye nite' judiol, hik nekhewe' hane'ej qu' k'ukinii,* 18 hats'inha qu' i'wenkit wetju'ł ma'
qa' netetwek'ela'xik'uikii na' nookii qa netetwek'ela'xetskii na' na'lkii, hats'inha qu' hats
nite' natsat'etsi'ij na' Satanás qa' natsat'etsij yijat'ij na' Dios, ma' qa qu' nata'łets qu' nite'
nesqeku'ye' qa netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qa' netesti'yijju' iye pe'qu' natsat'etsijek
hatse' qa' weeki'ł nekhewe' hats tsijayan.”* 19 Qa hik ta'łijupi', wittata Agripa, in nite' łeke'
qu'nte' heik'ene'ets hakha' hi'wen ta'łiipha'm na' wa's, 20 ma' qa henfel. Yojo in henfeli'm
hekhewe' i'ni' ha' Damasco qa nakha' iye Jerusalenii, qa i'nk'ałe qa weekji' na' sehe'
Judea, qa nekhewe' iye nite' judiol, qu' nili'ij pe' uł'ets in yaqsiijkii qa' netetwek'elaxets
pa' Dios, qa naqsiijkii iye pekhewe' qu' ni'nq'ethinij in hats wenink'aihit.* 21 Qa aka'an
qa hik aka' ta'łijupi' hekhewe' judiol in t'eku'myi' ke' qi witlijtsitjiyifi qa yisu'untax qu'
natslan aje'eł. 22 Qa tsi'fenłe pa' Dios, yamijii hane'ej ha'ne nełuji' in tsi'fen qe henfeli'm
eke' łe'lijei ne' weekji' nite' qits qa ne' qits iye. Nite' hitujtseikanin ka' hats nifel pa'aj
pe' profetas'ik'i qa pa' Moises'ik'i iye qu' hik kakha'ye' qu' łunye'je'kii,* 23 pa' Cristo in qi
qu' natawtshenhetii qa' nawa'm, qe qa' łakha'ye' qu' nojo'oj qu' iła'xe' iye qa' nikfelitets

* 26:3 Hch 6:14; 25:19; Ga 1:13 * 26:5 Hch 22:3; 23:6; Fil 3:5 * 26:6 Hch 13:32; 24:15; 28:20; Ro 15:8 * 26:7 Fil 3:11; 1Ts 3:10; 1Ti 5:5; Stg 1:1 * 26:9 Jn 16:2; 1Ti 1:13 * 26:10 Hch 8:3; 9:13-14,21; 22:5,20 * 26:11 Hch 25:21,25; 26:32; 28:19 * 26:12 Hch 9:3-8; 22:6-11 * 26:14 Hch 9:7; 21:40 * 26:16 Ez 2:1; Dn 10:11; Hch 22:14-15 * 26:17 1Cr 16:35; Jer 1:8,19; Hch 9:15 * 26:18 Is 35:5; 42:7; Hch 20:32; Ef 5:8; Col 1:13; 1P 2:9 * 26:20 Mt 3:8; Lc 3:8; Hch 9:19-20,22,26-29; 13:46; 22:17-20 * 26:22 Lc 24:27; Hch 10:43; 24:14

ene' judiol qa ne' nite' judiol qu' netjumti'ik'uiha pe'qu' łiłaxitse' hatse'.—* 24 Ha' Pablo
in mexe yit'ij ekewe'en, te'weiłetik'i, qa ha' Festo qa yit'unhetik'i in yit'ij: —¡Pablo hats
nite' nejeik'unenkii in qi in łejełtaxijupkii ekewe'en!—* 25 Ha' Pablo qa yeku'ł: —Yakha'
heyeik'uneikii, wittata Festo, qe kekhewe' hit'ij yijaalija qa teik'uneikiiha iye.* 26 Qe nakha'
wittata Agripa nikfe'letsha ekewe' wekwek, qa hik ta'łijupi' in nite' ts'ijiwei in henfeli'm
qe humti nakha'an qu' hats week nikfe'lets aka'an, qe aka'an in łunyejeikii ham pa' qu'nte'
nenikfe'le'ets. 27 Wittata Agripa ¿me nite' łeqeku'uk'i kekhewe' yit'ij pa'aj pe' profetas'ik'i?
Tsikfe'lets in nite' łeqeku'uk'i.— 28 Ha' Agripa qa yeku'ł ha' Pablo: —¿Me łumti qu' aje'ełe'
qu' aqsiijkii qu' hijayan pa' Cristo?—* 29 Ha' Pablo qa yit'ij: —K'iyinijets pa' Dios qu' aje'ełe'
i'nłi'i qu' nite' aje'ełe', nite' ełʼewi'łłe qe week iye enewe' tsepi'ye' qu' nafits aka' yijunye'j
qa hasu'uje'łe ene' fołołik'il.— 30 Ma' qa ha' wittata, qa ha' gobernador, qa ke' Berenice qa
week hekhewe' ewi'ł i'ni'łi' qa niipha'mkii.* 31 Ma' qa in hats ikfik'ikii qa hats tujtseika' pa'
i'ni' qa yifaakateji' pa'aj, qa yit'ijju': —Ha'ne jukhew ham pa'qu' naqsi'jijkii qu' ne'weju'łij
qu' nawa'm i'nłi'i qu' not'opheł łitii.— 32 Ha' Agripa qa yit'ijets pa'aj ha' Festo: —Łeke'tax
qu' iwejin hakha' jukhew, qa hatsłe iyinets qu' hakha'ye' yijat'ij César qu' nejeyumtshenij
pa' łunye'j.—*

27

Pablo qa wetka'xii pa' Roma.

1 Ma' qa in hats week yit'ijju' qu' yape ha'ni'łji' ke' tokoyei qu' natsami'łii pa' Italia, ha'
Pablo qa hekhewep wit'opheł łii qa testi'yij ha' ewi'ł centurión łii Julio, ta'łets hekhewe'
ewi'ł tup'uje'm oq'opheł łinetsilets łiyinyejei Augusta.* 2 Ma' qa ha'ni'łji' ke' tokoyei ta'łii
hakha' witset łii Adramitio hats nikheyu' qu' namik'i iye pe' witsetits łekuwelii ha' sehe'
Asia. Qa haki'łkii yijts'e'ełkii iye ha' Aristarco Tesalónica łeiłe', Macedonia łeqe sehe'.*
3 Qa kakhap nełukii qa tsami'łets ha' witset Sidón. Ha' Julio qa teik'uneyi'm ha' Pablo
qa yiwejinłe qu' nakii he' łejuwaikal qa' nejeł eku'nets.* 4 Ma' qa haki'łik'ui iye hakha'
witset qa ha'yani'łipji' ha' sehe' Chipre haki'łiipha'm hakhap ł'anu'ui hakha' sehe', qe
nite' łeke' qu' haki'łiju'ł ka' t'unik'i. 5 In hats haki'łji'ha ha' łeqewuk'uji' ha' qi iweli'
qa hatsa'theni'łji' he' sehel Cilicia qa Panfilia, qa tsami'łets ha' witset Mira, ha' sehe'
łii Licia.* 6 Qa hik hakha'a' qa yi'weni' iye ha' centurión ke' ewi'ł tokoyei ta'łiyek pa'
witset Alejandría qu' namii pa' Italia, qa hikke' qa tsinhini'łji'ju' iye. 7 In hats olots ke'
nełuts in ye'juu'fłi'ił in haki'łkii, qa hats qi in jutsitax in tsami'łets hakha' yatsathenji'
ha' witset Gnido, qe ka' t'unik'i hats nite' łeke' in he'yejuitaxi'łiju'ł, ma' qa hapiliłiiju' ha'
ł'anu'ui ha' ł'isła'wet Creta, qa hatsa'theni'łji' in heneki'łijup ha' witset łii Salmón. 8 Qa
heneki'łij łekuwe' qi in iwe'me't ka' t'unik'i, qa tsami'łets ha' ewi'ł witq'otkinhewetik'uyi'
ke' tokoyei łii Buenos Puertos qa ipłutaxiipha'm pa' witset'ija łii Lasea. 9 Ma' qa in hats
olots ke' nełuts in hijalki'si'ł, qa hats yamets ka' łahats'ij in nite' łeke' qu' nijalkis pe'qu'
toko'yeye, qe jutsiqaxij in hats naxijik'i kekhewe' nełutsji' nite' tekji' ne' judiol. Qa
hik ta'łijupi' ha' Pablo in nifeltaxi'm,* 10 qa yit'ijets: —Jukhew, yakha' tsikfe'lets in hats
iftsax qu' jitajalki's qa iftsaxets qu' week jinaqamij, nite' uja'xłe ene' inqatai qa ene'
tokoyei iye, qe pe' iniłii iye.—* 11 Qa hakha'łe centurión qa les tek'enik'i ka' yit'ij hakha'
yithayiki ke' tokoyei qa' hakha' iye yatsat'axij ke' tokoyei, qa kakha'łe yit'ij ha' Pablo qa'
nite' tek'enik'i. 12 Qa in łunye'jek in iwe'me't iye qu' ya'maneye'taxi'łi' hakha'an kakha'
lo'pji', ma' qa yaqaamij qu' weeke' in yit'ijju' qu' les łe'wise' qu' haki'łik'ui hakha'an, qa'
hijaajini'ł yijat'ij qu' natsami'łii ha' witset Fenice, hikha' wit'atsji'łi'wetpha'm iye ha' sehe'

---

* 26:23 Lc 24:26; 1Co 15:20,23; Col 1:18; Ap 1:5 * 26:24 2R 9:11; Jn 10:20; 1Co 1:23; 2:14; 4:10 * 26:25 Hch 23:26; 24:3 * 26:28 Hch 11:26; 21:33; 1Co 7:7 * 26:30 Hch 23:9,29; 25:23 * 26:32 Hch 25:11; 28:18 * 27:1 Hch 10:1; 16:10; 25:12,25 * 27:2 Hch 17:1; 19:29 * 27:3 Hch 24:23; 27:43; 28:16 * 27:5 Hch 6:9; 13:13 * 27:9 Lv 16:29-31; 23:27-29; Nm 29:7 * 27:10 Hch 27:21; Ap 18:17

Creta qa ewi'łłe in jite'wenii ha' qi iweli' hakha' ima'xii qa ha' tefeji', ma' qekha hikha'
ya'maneye'taxi'łi' yijat'ij kakha' lo'pji'.*

Pa' qi t'unik'i.

13 Ma' qa namłek ka' leseesik'i t'unik'i, qa hats yumti'ija qu' łunye'je' kakha' hats
yumtitax qu' łunye'je'kii, qa nit'ijpha'mkii he' łeqe tseyemits ke' tokoyei qa heneki'łij
ipłu'uiteje'm ha' łekuwe' ha' Creta. 14 Qa suujłe tu'u qa yapełek qa nam ka' qi t'unijik'i
(huracán) ta'łets ha' sehe', qa łii kakha' qi t'unijik'i Euroclidón. 15 Ka' t'unik'i in hats yeqsi-
lanje'mkii ke' tokoyei qa hats ham pa'qu' haqsi'jtaxi'łijkii qu' łeke'ye' qu' net'ejuyiju'ł
ka' t'unijik'i. Ma' qa hats hetwejinłi'iłij qu' netswu'młi'iłji' pa'qu' netswu'mi'łji'. 16 Qa in
tsiwumiłiiju' ha' ł'anu'ui ha' ł'isła'wet ła's łii Clauda, qa qi in heyithayi'yi'ł in hentsini'łets
ke' witinhitjii łasi' ke' tokoyei qa heni'łji'ju'. 17 Qa in hats yaqhat'etsij in yenji'ju', qa
yisifinijipji' iye ke' niihai ke' tokoyei qa'nte' niwjaf'iteje'm. Ma' qa in hats nijiwe'yets iye
qu' namii qa' net'unijji' ha' qi isa'x łii Sirte, qa yiwu'miiju' ha' łoqoqhoolo ke' tokoyei
(ancla flotante) ma' qa juufłe ke' tokoyei qa yiwejinłi'ij iye pa'qu' neka'xe'łeji' ka' t'unik'i.
18 Qa kakhap nełukii, in hats qi in tseqsilani'łje'mkii ha' qi iweli' qe ta'łets ka' qi t'unik'i,
ma' qa hik aka'aj yiwu'miiju'kii ke' uja'x łaqatai ke' tokoyei.* 19 Qa in hats wetshetk'ewi'ł
ke' nełuts, qa nat'a'ak'i kekhewe' łewekwekitstax qa nite'łe natkin ke' tokoyei, qa
yiwu'mji'ju'kii ha' iweli'. 20 Qa in łunye'jek in hats olots ke' nełuts in nite' laxa'ai ke' junu'
qa he' footekii iye, qa qi iye in tseqsilani'łje'mkii ka' qi t'unik'i, ma' qa hats humti'ił qu'
nite' yi'łiyi'ił. 21 In hats olots ke' nełuts in ham hetuji'ił, ha' Pablo qa ts'ap'aji'ju' łeqewuk'u
hekhewe'en, qa yit'ij: —Jukhew, les łe'wistax qu' ek'eni'ł yiwets in hi'ttaxijets qu' hasu'uj
jinak eku'uk'ui ha' Creta. Qa aka'an qek łunye'je' ma' qekha hamtax łunye'je'kii ene'
tokoyei qekha hamtax iye jinaqami'ij ke' wekwek. 22 Qa ha'nełi'ij qa k'akakłiniłij qu'
hasu'uj e'muju'mmi'iłets, qe ham łek wa'me' ekheweli'ł, qe ewi'łłe yijat'ij ene' tokoyei
qu' ułʼaxe'ju'. 23 Qe ha'ne naja'xji' tsap'ayijup ha' ewi'ł łaqa ángel pa' Dios, hikpa'
yatsat'axyipji' qa hikpa' iye he'yithayi'yi'm,* 24 qa yit'ij yiwets: "Hasu'uj e'nijiwei Pablo, qe
les łe'wis qu' amii hatse' ha' wittata César. Na' Dios hats t'eku'mij eju'ł qu' ham nawa'me'
week ene' enhifetsji' ene' tokoyei." 25 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj itawje'metetsi'ił jukhew,
qe yakha' nite' heqeku'uj pa' Dios, qu' hik kakhaayi'ij qu' łunye'je'kii kakha' hats wenit'ij
yiwets.* 26 Qa lesłe łe'wis qu' jinamets pa'qu' ł'isławet'e.—* 27 Qa in hats yamets kakha'
naja'xji' uja'x catorce (14) in mexe pekhel tsiwu'miłji'kii ka' qi t'unijik'i hakha' qi iweli'ji'
łii Adriático, qa hik kakha' ka' naja'xji' in hats łeqewuk'uji' naja'x, he' marinero qa hats
yumti qu' hats ye'metitsi'iłi'm pa'qu' sehe'ye'. 28 Qa yiwu'miiju' ha' łeqjeyumtshela'x qa
yi'wen ka' ł'akapłuju' in treinta y seis (36) metroju'. Qa mexe notki'ets in mexe ik iye, ma'
qa ewi'łij iye in yiwu'miiju' qa yi'wen iye ka' ł'akapłuju' in hats veintisiete (27) metroju'.
29 Qa hik ta'łijupi' in nijiwe'yets qu' he'yefeyi'ł ji'teje'm pe'qu' utele', ma' qa yiwu'miiju' ke'
ikwetju'ł (4) łeqe tseyemits łetsi'jii ke' tokoyei qa hats itaqsuntaxets qu' ne'nełukii. 30 Qa
he' marinero nilithiyu'taxik'ui ke' tokoyei qa yilithintaxiiju' ke' witinhitjii, qa yaqanłekii
in yittaxijju' qu' nenii łapa's pe'qu' łeqetseyemitse ke' tokoyei. 31 Ha' Pablo qa yit'ijets
ha' centurión qa hekhewe' iye oq'opheł inetsilets: —Enewe'en qu' nite' amaneye'ji' ene'
tokoyei, ekheweli'ł nite' łeke' qu' i'łiyi'ił.— 32 Ma' qa he' oq'opheł inetsilets qa yisa'xik'i
ke' łeniihai ke' witinhitjii łasi' ma' qa yiwejinłe qu' niwu'młe. 33 Qa in hats k'esik'i qu'
ne'nełukii, ha' Pablo qa yit'ijets qu' les łe'wise' qu' netekju' hekhewe'en, qa yit'ij: —Hats
catorce (14) ke' nełutsik'i, in łonotki'iłkii, in nite' ł'eki'łju', ham pa'qu' etuji'ł. 34 Qa hik
ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets qu' eki'łju', qe les łe'wis qu' eki'łju' hats'inha qu' i'łiyi'ił qu'
nana'li'ł e'm pe'qu' et'unhaxitsi'ił, qe nite' ewii'łe' ne' ewkujitsi'ł pa'qu' hami'iikii.—* 35 In
hats yit'ij aka'an, ha' Pablo qa t'eku'mi' ka' pan qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Dios qa week
yi'wenij. Ma' qa yapk'asitje'm qa tuj.* 36 Ma' qa week, hats yi'sinhetik'i ł'ajits, qa tekju' ek

* 27:12 Hch 2:11; Tit 1:5 * 27:18 Jon 1:5; Hch 27:38 * 27:23 Dn 6:16; Hch 18:9; 23:11; Ro 1:9; 2Ti 4:17 * 27:25 Hch 27:22,36; Ro 4:20-21 * 27:26 Hch 27:17,29; 28:1 * 27:34 1R 1:52; Mt 10:30; Lc 21:18 * 27:35 Mt 14:19; 15:36

iye. 37 Qa in yu'jaxi'łji' ke' tokoyei in ye'weeki'ł 276 he' jukhew.* 38 In hats yili'ijju' in tekju',
qa yiwu'mji'ju'kii ha' iweli' ke' elhuyitetsji' trigo qe qa' les af'ayaye'ji' iye ke' tokoyei.*

Pe' tokoyeyi'k'i qa qhaf'afju'.

39 In hats nekpha'm ne' junu', qa nite' nikfe'lij ha' sehe'. Qa yi'wenłi'ii ha' loofik'iteje'm
ham uteli'i' qa yisu'un qu' nukinii ke' tokoyei hakha'an, qu' łeke'ye'. 40 Ma' qa yisa'xik'i
ke' łeqe tseyemits ke' tokoyei, qa yiwejinłeji' ha' iweli', qa yiwapjahan he' łetsi'jii
łanajkanetits ke' tokoyei, qa yenpha'm iye ha' łapa'sii łeqe k'eewe, ma' qa iktax qu'
namiiteje'm ha' łotkoyek. 41 Qa t'efeiłe ji'teje'm pa' qipha'm isa'x in hats yamets hakha'
iwoyitsi' wetju'ł he' iwelii ke' tokoyei qa t'unijji', yitjuu ji'teje'mha ka' łapa's qa hats nite'
łeke' qu' nak. Qa ke'łe łetsi'jii qa niwqhaf'itju' in yeqsilanje'mkii ke' qitsik'i łeqe t'uyuyits
ha' iweli'.* 42 He' oq'ophełinetsilets qa yisu'untax qu' nanlanju' he' wit'ophełii qe nite'
yisu'un pa'qu' nilat qu' nat'am. 43 Qa yisu'unłe hakha' centurión qu' niłin ha' Pablo, ma' qa
yaq'ayinij kakha' yisu'untax hekhewe'en. Qa yiyaji'ijji'ju' pekhewe' qu' niya'yij qu' nat'am
qa nojo'oj qu' net'ilit'iiju'kii qa' nametsteje'm ha' sehe'. 44 Qa yiyaji'ets iye hekhewep qu'
nijayanik'iju' iye, qa uja'x he' i'nipji' ke' tabla łapk'asil qa hekhewep iye qa i'nipji'ek ke'
łunyejeiłe wetju'ł łewekwekits ke' tokoyeyi'k'i. Ma' qa hik aka' łunye'j in week iłii in
yametsteje'm ha' sehe'.

28

Pablo qa i'ni' pa' sehe' Malta.

1 In hats week tsamiłetsteje'm ha' sehe', ma' qa tsikfe'li'łets in hikha' pakha' ł'isła'wet
sehe' łii Malta.* 2 He' tetseti'yi' tsejeełiłetsha qa niłani' ka' ewi'ł fe't qe piłei qa k'ui iye.
Qa week taya'yi'łyii qu' ha'ni'łijup ka' fe't.* 3 Qa ha' Pablo qa yittaxij suufifi ke' najak łelits
qa in hats yiwu'mtaxji'ju' ka' fe't, qa t'ilitłefik'i ek ka' q'oiq'oi qe eleje'yi'mets ka' fe't, qa
yiyewin ha' łokoi t'unijji'. 4 Qa he' tetseti'yi' yi'wenij ka' q'oiq'oi in t'unijji' ha' łokoi, qa
yit'ijju': —Qete'e' tu'u qu' eqek'unaxi'ija nakha' jukhew, qe in nite' yaq'altaxij na' iweli',
qa ne' dioski'ijup pa' witqa'tja' qa hats nite' yisu'un qu' mexe iła'xe' nakha'an.—* 5 Ha'
Pablo qa yeqsilanijjiju'kii ka' fe't ka' q'oiq'oyik'i qa namji'ju', qa hamłe łunyeji'ijkii.* 6 Qa
week yejełtaxijju' notkitaxets qu' nenikulat, i'nłi'i qu' nanamijju' qa' nawa'm. Qa hats
yapetaxij, qa hamłe łunyeji'ijkii. Ma' qa tujtseika' ł'anyejei iye qa yit'ijets in dioste'.*
7 Hakha' ha'ni'łi' meti'm ha' łeq'ejinqa'wet ha' tenek'enhe'yi' hakha' ł'isła'wet, ha' jukhew
łii Publio. Qa tsekaxi'łii ke' łetsi' qa lesitsi'ł yiwetsha ke' wetshetk'ewi'ł nełuts. 8 Qa
łunye'jkii hik aka'aj, hakha' łatata ha' Publio i'wju' qe qi in wanqaats'e', iwilhan qa iła'mkii
iye. Ha' Pablo qa uyetsji' qu' ni'wen, qa i'nk'ałe in hats iyinipji' qa t'eku'mipji', ma' qa
yiłin.* 9 Qa aka'an in łunye'jkii, ma' qa he' week wanqaats'eju' tetseti'yi' hakha' ł'isła'wet
qa namiikii iye, ma' qa week niłinju' iye. 10 Qa qi iye in tsiwqinheti'łji' qa neqjunu'ułyij iye,
qa in hats yamets iye qu' haki'łkii qa week tsełisi'łij kekhewe' qu' net'ejuyets qu' haki'łkii
iye.

Pablo qa hats nekik'i pa' wit'ikheyi'jii pa' Roma.

11 Ma' qa in hats wetshetk'ewi'ł ke' juwelits in ya'maneyi'łi'kii hakha'an qa ha'ni'łji' iye
ke' tokoyei ta'łii iye pakha' Alejandría, amani' hakha' ł'isła'wet in hats yamets qu' lop'e.
Ke' tokoyei qa yiwetshenii ha' łapa'sii he' łoqo diosits łiyits witk'injayek wetsjukji' (Cástor
qa Pólux). 12 Qa in hats tsami'łets ha' witset Siracusa, qa wetshetk'ewi'ł ke' nełuts in
mexe ya'maneyiłi'ju' iye hakha'an. 13 Qa hikha' hata'łi'łi' iye in haki'łkii iye ipłu'ui in hats
tsami'łets iye hakha' witset łii Regio. Qa kakhap nełukii qa na'l ka' i'wk'uyi'l qa nełukii iye
qa hats tsami'łets ha' witset Puteoli. 14 Qa hikha' qa hi'weni'łi' he' uja'x hats yijayan pa'

* 27:37 Hch 2:41; 7:14; Ro 13:1; 1P 3:20 * 27:38 Hch 27:18; 28:1 * 27:41 Hch 12:19; 27:3,22; 2Co 11:25 * 28:1 Hch 16:10; 27:1,26,39 * 28:2 Ro 1:14; 1Co 14:11; Col 3:11 * 28:4 Lc 13:2,4; Jn 9:2 * 28:5 Mr 16:18; Lc 10:19 * 28:6 Hch 8:10; 14:11 * 28:8 Hch 9:40; Stg 5:14-15

Jesús, qa mexe tsiyejini'łju' qa yisu'un qu' wetsjuk tatsai (7) nełutse' qu' ya'maneyi'iłijup.
Qa hikha' qa hata'łi'łi' in hats tsami'łii ha' Roma.* 15 He' hats yijayan pa' Jesús tetseti'yi' ha'
Roma qa hats i'ye'e'ł yiju'ł. Ma' qa aje'eł yamii qu' netsjelu'ułik'uiyii he' witsetits Foro de
Apio qa ha' Tres Tabernas te'weyiju'ł ha' Roma. Qa ha' Pablo in yi'wen qa yit'ijetspha'm
łe'wisij pa' Dios, qa qi in yi'sinhetik'i ł'ajits ma' qa t'unkii iye. 16 In k'uyi'ł ji'teje'm ha'
witset Roma, qa łexkelij qu' neqethenfik'i ha' Pablo qa ewi'ł ha' yejełets oq'ophełinetsi'l.*

Pablo qa i'nq'ijatsheni' pa' Roma.

17 Qa łunye'jkii in hats wetshetk'ewi'ł nełuts in ha'ni'łi' ha' Roma, ha' Pablo qa iyinii
hekhewe' tenek'enhe'yipji' he' week judiol i'ni'kii ha' Roma. Qa in hats not'ax wetju'ł,
qa yit'ijji'ju': —Yejefets, yakha' hamtax pa'qu' haqsiijkii qu' net'ejuyiju'ł hekhewe'
inejefets in judiol, qa pa'qu' net'ejuyiju'ł iye kakha' łunyejei pa'aj pe' inqa'jteyik'i. Na'
Jerusalenii hikna' hata'łi' in heinekumhi'yi' qa heyesti'yij ene' Roma łeiłets,* 18 hik enewe'
in tsifaakankii qa yisu'untax qu' netswe'jinłe, qe ham pa'qu' ne'tswenij qu' nata'łijupi' qu'
hailanhetii.* 19 Qa hekhewe'łe judiol qa nite' yisu'un aka'an, ma' qa k'iyinets qu' hakha'ye'
yijat'ij César qu' netsjeyumtshenij pa'qu' yijunye'je'. Qa nite'łe ikji' qu' natsamijii ma'
qa' hit'ij pe'qu' net'ejuyiju'ł hakha' yitset Israel.* 20 Qa hik ta'łijupi' qa k'iyinets qu'
k'eweni'ł qa jintafaakateiju' iye, qe ta'łijupi' pakha' łoq'otkinheyejei taxkii hekhewe'
Israel yakha' qa heka'xkii ene' fołołik'il.—* 21 Hekhewe'en ma' qa yit'ijju': —Yekheweli'ł
ham nami'iłyii witfaakanek'e qu' nata'łii na' Judea qu' net'ejui ewets. Ham iye name'
ne' judiol qu' nefelijlkii qu' uł'axe'. 22 Qa hisu'unłi'ił qu' k'epiye'ełij qu' enfel pakha'
łumti'ek qu' łunye'je', qe aka' tsikfe'li'łets in t'ejuyets pakha' ink'ayik łunye'jkii aka'an, in
week t'ejuyiju'ł pekhewe' pekhelji'kii aka'an.—* 23 Ma' qa in hats yiwjutsiqenik'ui kakha'
nełuji' qu' niyetik'uiha, qa in hats yamets qa olots he' namii hakha' i'ni' ha' Pablo. Ta'łiji'
in leefiju' qa yamijii in hats metju' junu' in nifeeli'mha pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa
wo'taxii qu' nenikfe'lik'uyi' in t'ejuyets pa' Jesús qa natkintaxiji' kekhewe' łe'lijei pa'
Moises'ik'i qa pe' profetas'ik'i iye.* 24 Qa uja'x he' t'eku'mi' kekhewe' yit'ij ha' Pablo,
qa hekhewepłe qa yeqeku'uk'i.* 25 Qa in łunye'jek in nite' weekij qu' net'eku'mi', qa
yak'esłe kiyek ha' Pablo in hats yit'ijji'ju' aka'an: —Yasiinik'iha pakha' yit'ijets pa'aj pa'
Espíritu Santo pe' alheyi'łik'i qa i'nijji' pa'aj pa' Isaias'ik'i profeta, 26 in yit'ij pa'aj: *"Amii
nakha' witset qa' it'ijets: 'Qu' epi'ye'taxi'ł hatse' qa' nite'łe enikfe'li'łik'i. Qu' jełtaxi'łju' qa' nite'łe
i'weni'ił.* 27 *Qe pe' łaqjamtikineyejeikii ha'ne witset tit'oyik'i. Yit'onik'i łekfii qa yit'onik'i iye łotoi.
Qa qu' nite' hik aka' łunyejeye', in yejełju' qekha ni'wentax, in yepi'ye' ek'i qekha netk'entaxik'iha,
qa pe' łaqjamtikineyejeikii qekha nenikfe'ltaxik'i iye ma' qekha nenink'aihittax qa yakha' qekha
henłintaxju'.'"* *(Is 6:9,10)* 28 Qa hik
ta'łijupi' in hisu'un qu' enikfe'li'łets pa' Dios in tisij pa' łeqiłinkeye'j nekhewe' nite' judiol,
enewe'en qa t'eku'miju'ł yijat'ij.—* 29 Ha' Pablo in hats yili'ij in yit'ij aka'an, he' judiol qa
ikkii, qi in wapilij wetju'ł aka'an. 30 Ha' Pablo wetsjuk ininqapits in amanifi ke' łatkinki'
wititsi'. Qa week yeje'łjiiju'ł ne'ej namji'jii, 31 qa nifelji'ji'm pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa
i'nq'ijatshenij iye pa' Yatsat'ax'inij Jesucristo i'nłi'ijkii, ham pa'qu' naq'ayinij in nifel.*

---

* 28:14 Jn 21:23; Hch 1:16 * 28:16 Hch 24:23; 27:3 * 28:17 Hch 6:14; 25:8 * 28:18 Hch 22:24; 23:29; 26:31 * 28:19 Hch 25:11; 26:32 * 28:20 Hch 21:33; 26:6-7,29; Ef 6:20; 2Ti 1:16 * 28:22 Lc 2:34; Hch 24:5; 1P 2:12; 4:14 * 28:23 Hch 8:35; 17:3; 19:8; 26:22; Flm 22 * 28:24 Hch 14:4; 19:9 * 28:26 Sal 119:70; Mt 13:14-15; Mr 4:12; Lc 8:10; Jn 12:40; Ro 11:8 * 28:28 Lc 2:30; Hch 13:26,46; Ro 11:11 * 28:31 Mt 4:23; Hch 4:29,31; 20:25; 28:23; 2Ti 2:9

ROMANOS

Pablo yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, łeqejkunenek ha' Jesucristo, t'eku'myiiji' qu' ya'apostoli'ij, qa tse-
qethenju' qu' henfel ke' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús.* 2 In
yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata ke' łe'sits łe'lijei qa i'nijji' pa'aj pe' profetas'ik'i in yika'ajji'
pa'aj.* 3 Eke' wi'tlijei yiwjutsiqen pa'aj hik ekewe' nifel ha' Ła's, hikha' in nekfik'i qa
jukhewij qa ta'łets pe' ława'mhitsik'i ta'łets pa' David'ik'i.* 4 Qa in ta'łets in hats iła'x
iye ma' qa yinikfe'l in Łaa'sija pa' Intata qa yinikfe'l iye pa' yijaa'ija in łet'unha'x qe
pakha' łunyee'jija hakha'an ta'łets pa' Espíritu Santo. Hakha'an hik hakhaa'ija Jesucristo
Yatsat'ax'inij.* 5 Ha' Jesucristo hikha' ta'łets aka' łe'wis nite' yeweju'łtaxiłij qu' nana'li'ł
ye'm aka'an in ya'apostolitsi'łij qe qa' hisu'unkenini'łij ene' week witsetits qa' nepiye'ek'i
ke' łe'lijei ma' qa' niwqinhet qa' nijayan iye ha' Jesucristo.* 6 Enewe' witsetits hit'ijets
ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm hik enewe' te'nekumhi'yiiji' qa' natsat'etsij ha' Jesucristo.*
7 Hika' ha'ne witfaakanek t'ejuyi'ł ei ekheweli'ł łe'su'unhei pa' Intata tetsetiyi' ek pa'
witset Roma. Ekheweli'ł neqetheni'łju' qa' natsat'etsi'ł ej. Pa' Intata Dios qa ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.*

Pa' Pablo yisu'untax qu' namii pa' Roma.

8 Yojo qu' mexe hit'ij, ha' Jesucristo hikha' ta'łets qu' hit'ijets łe'wisij pa' yeqe Dios
qe ta'łi'ł ewets week ekheweli'ł Roma łeiłets, qe week ha'ne sehe' i'ye'ji'jij pa' nite'
eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij.* 9 Pa' Dios hikpa' he'yithayi'yi'm weekij pa' yitawe'j qa
henfel eke' łe'sits łe'lijei ha' Ła's, hikpa' nikfe'lij yiwets in yijaa'ija in nite' tsitapiji'ił ei
qa k'iyinji'ij.* 10 Week łahatsiyij qa k'iyinji'ij qa hitjiijetspha'm pa' Intata qu' łexke'yi'ij,
ma' qa' hats łeke'ye' qu' natsami'ł ei,* 11 qe qii'ija in hisu'un qu' k'eweni'ł qe qa' k'efeni'ł
iye qa' les et'unitsi'iłij iye qu' ijayani'ł ha' Jesucristo.* 12 Les łe'wis yijat'ij qu' hit'ij,
qa' jinatkakłinij wetju'ł pa' na'l ine'm nite' inqekuyejeyij ha' Jesucristo. 13 Nite' hisu'un
qu'nte' enikfe'li'iłets yejefets in hats olotsij in hatji'lettaxij qu' nek'injiwitsheni'ł ei yamijii
hane'ej in mexe nite' łeke'. Qe ka' hisu'un kakha'an qu' nana'l iye pe'qu' łeye' qu'
heyithayi'yi'ł etji' in łunyejeyek hekhewep witsetits.* 14 Na'l pa' haiyajaxti'yijets hik
łunye'j qu' yekumhifkineyi'ipji' pe' week pekhewe' nikfe'lets ke' griego łe'lijei qa pe' nite'
nikfe'lets ke' griego łe'lijei, pekhewe' wekwek nikfe'lets qa pekhewe' ham nikfe'le'ets.*
15 Hik ta'łijupi' in qi in hisu'unetsha qu' natsami'ł ei qa' k'efe'ljiiłimek eke' łe'sits wi'tlijei
t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij ekheweli'ł in ła'ni'łi' ek pa' witset Roma.*

Eke' łe'sits wi'tlijei hik ekewe' łet'unha'x pa' Intata.

16 Yakha' nite' hewepinij in henfel ke' łe'sits wi'tlijei qe hik ekewe' łet'unha'x pa' Intata
qe qa' iła'xe' week pakha' qu'nte' neqeku'ye', yojo pa'aj pe' judiol ma' qa i'nk'ałe qa weekij
pekhewe' nite' judiol.* 17 Eke' łe'sits wi'tlijei ji'yethinij pa'n łunye'j qu' jinatsathenket
pa' Intata. Qu' jinatsathenket ta'łets in nite' jiteqeku' ma' qa lees t'ijaifik'i pa' nite'
inqekuye'jij, hik aka' yit'ij ke' Intata łe'lijei in yit'ij: *—Pa'qu' jukhewe' in yatsathen qa' iła'xe'
qe ta'łets pa' nite' łeqekuye'j.—* *(Hab 2:4)**

---

* 1:1 1Co 1:1; 9:1; 2Co 1:1; Hch 9:15; 13:2; Ga 1:15; Mr 1:14 * 1:2 Tit 1:2; Lc 1:70; Ro 3:21; 16:26 * 1:3 Mt 1:1; Jn 1:14; Ro 4:1; 9:3,5; 1Co 10:18 * 1:4 Hch 10:38; 13:33; 17:31; 26:23; Mt 4:3 * 1:5 Hch 1:25; 6:7; 9:15; Ga 1:16; Ro 16:26 * 1:6 Jud 1; Ap 17:14 * 1:7 Ro 5:5; 8:39; 1Ts 1:4; Ro 8:28; 1Co 1:24; 1Co 1:2-4 * 1:8 Ro 16:19 * 1:9 2Ti 1:3; Ro 9:1; 2Co 1:23; 11:31; Fil 1:3-5,8; Ef 1:16; 1Ts 1:2; 2:5,10; Flm 4 * 1:10 Hch 18:21; Ro 15:32 * 1:11 Hch 19:21; Ro 15:23 * 1:13 1Co 10:1; 11:3; Hch 19:21; Jn 4:36; Ro 15:16; Fil 1:22; Col 1:6 * 1:14 Hch 28:2 * 1:15 Ro 15:20; 1Co 9:16 * 1:16 2Ti 1:8,12,16; 1Co 1:18,24; Hch 3:26; Ro 2:9; Jn 7:35 * 1:17 Ro 3:21; 9:30; Fil 3:9; Ga 3:11; He 10:38

Pa' łewuł'ax ene' jukhew qa efuts.

18 Qe pa' ławak pa' Intata ta'łiipha'm na' wa's in jinikfe'lets. Pa' qi ławak t'ejuyets pe'
uł'ets qa yeqeku' iye. Pe' łewuł'ets pekhewe'en ta'łets in nite' łexkelij qu' nepiye'ek'i
pekhewep eke' yijaaltaxija in łe'sits wi'tlijei.* 19 Qe ke' hats yinikfe'l in t'ejuyets pa' Intata
łekhewel hats nikfe'ltaxetsha, qe pa' Intata łakhaa'ija in yikfelittaxets.* 20 In ipłu'uk'i
ek pa'aj in i'nk'a yaqsiijkii pa' Intata ha'ne sehe' qa na' wa's iye in nikfe'ltaxets ene'
jukhew qa efuts in na'l pa' Intata, qa nikfe'ltaxets iye pa' nite' yili'ij łet'unha'x yemjeetax
in nite' yi'wentax. Nikfee'ltaxetsha in nite' ham qe ta'łets ene' jite'wen łaqsijiiju'. Qa
hik ta'łijupi' in ham weju'łi'ij qu' nittaxijets: —Nite' tsikfe'li'łets, me na'l pa' Dios, me
i'nłi'i qu' ham Diose'.—* 21 In hats nikfe'ltaxetsha in na'l pa' Intata, qa nite' yisu'un qu'
niwqinhet in qitax in Dios qa nite' yit'ijetspha'm iye: —Łe'wisij.— Łekhewel in wo'taxii
pa' Intata qa wekwekłe ham weju'łi'ij yijamti'ijets yumtitax qu' hik łunyejeye' pa' Intata.
Qa hik ta'łijupi' pe' uł'ets łaqjamtikineyejeikii in les hik łunyejei qu' noo'ye'kii.* 22 In
wanamitij in nikfe'lets pe' wekwek ma' qa week nełuts les in ham nikfe'le'ets.* 23 Qe
łekhewel yitujtseikanintax pa' łunye'j pa' Intata, hikpa' nite' wa'm, qa yojonkettaxik'i
ne'ej witeqsi'nq'alits, łesi'nq'alits ene' jukhewłe hik enewe' wa'm, qa yumtitax iye qu' hik
łunye'je' ene' junatai qa week ene' inqa'metets qa na'aj q'oiq'oi qa week iye ni'khewepij
nekij sehe' eju'.* 24 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in hats inye'jłu' in yiwejinłi'ij enewe'en
qu' naqsiijkii pa' łekhewełłe in yisu'un qu' naqsiijkii uł'ax. Ma' qa yaqsiijkii pakha'
les in yeqwepin wanawitjiłeju'kii nite' yiwqinhetji' ł'esenits jukhew qa efuts.* 25 Nite'
nek'enheyu'ets pa' yijaa'ija in t'ejuyets pa' Intata qa ewi'łłe pa' witwejtitsi' in yisu'unik'i.
Iyinii qa t'ithayi'yi'm iye ne' łaqsijiiłeju' pa' Intata qa nite' iyinii pa' yijaa'ija in Dios hikpa'
yijat'ij neniwqinhetji'ha ene' week łahatsiyij.* 26 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' Intata in hats
inye'jłu' in yiwejinłi'ij enewe'en pakha' łekhewełłe in yisu'un qi in yeqwepintax. Efuts
yitujtseikanin łunyejei qa yili'ij pa' łeqjunyejeitaxij pa' Intata, ma' qa wapiłłe wetju'ł.*
27 Qa hik łeqfenyejei łewek iye ne'ej jukhew yili'ij iye pa' hats łeqjunyejeitaxij pa' Intata
qa nite' yisu'un pe'qu' efuye' qa ewi'łłe in qi in wo'oikii na'aj łejukhewifetax. Jukhew
in wapiłłe wetju'ł qi in yeqwepin in yaqsiijkii. Qa hik ta'łijupi' in testi'yij qu' na'nij
pakha' hats t'ejuiłe'ets in łantanithenkeye'j.* 28 Enewe'en in yumti qu' ham ne'weju'łi'ij
qu' nenikfe'ltaxets pa' Intata, ma' qa pa' Intata qa tisij enewe'en qu' naqamaxji' pa'
uł'ax pe' łaqjamtikineyejeikii. Ma' qa' naqsiijkii pakha' nite' łeke'tax qu' naqsiijkii
yeqwepintax. 29 Enewe'en hats qi in topolij in nite' yatsathen, qi in topolij pe' łewuł'ets,
qi in topolij iye in qi in yisu'un eke' wekwek, napjaxłe etskii iye pe'ye' qa yawtshetenłe,
qi in topolij in eqemtshenetsitsij pe'ye', eqek'unhets, ek'ełenhets, aqaqanhetsitsijkii
pe'ye', uł'ax yukinji' na'aj yepi'ye' ek'i wi'tlijei łe'wistaxik'i, ifaakatenhets.* 30 Uł'etsik'ikii
łe'lijeyij pekhewepe', yuteenija pa' Intata, yisu'unłe qu' niwakaninkii pa'qu' niyetij,
weniwqinhet, yumti qu' les nat'anipji' pekhewep, yisu'un qu' nojo'oj pa'qu' naqsiijkii qu'
i'nk'a ne'twenhetii uł'ax, nite' tek'enets pe'qu' ł'alheye',* 31 nite' nikfeliyu'ets pe'ye', nite'
łeke' qu' jinetjumtitaxijets pa'qu' neniwjutsiqentaxij, hamitsi'm pa' witeqsu'unka'x qa
nite' neq'elet iye.* 32 Łekhewel hats nikfee'ltaxetsha pa' ł'anye'jij pa' Intata pe' yaqsiijkii
in ewi'łłe in weju'łij pa' witwamhi', qa nite' ewi'łe' in yaqsiijkii aka'an qe in yi'sinhetijupi'
iye in yaqsiijkii iye pekhewep aka'an.*

---

* 1:18 Ro 5:9; Ef 5:6; Col 3:6; 2Ts 2:6-10 * 1:19 Hch 14:17; 17:24-27 * 1:20 Mr 10:6; Job 12:7-9; Sal 19:1-6; Jer 5:21-22 * 1:21 2R 17:15; Jer 2:5; Ef 4:17-20 * 1:22 Jer 10:14; 1Co 1:20 * 1:23 Sal 106:20; Jer 2:11; Hch 17:29 * 1:24 Ef 2:3; 4:19 * 1:25 Is 44:20; Jer 10:14; 13:25; 16:19; Ro 9:5; 2Co 11:31 * 1:26 1Ts 4:5 * 1:27 Lv 18:22; 20:13; 1Co 6:9 * 1:29 2Co 12:20 * 1:30 Sal 5:5; 2Ti 3:2 * 1:31 2Ti 3:3 * 1:32 Ro 6:21; Lc 11:48; Hch 8:1; 22:20

2

Pa' Intata yitanithenij hatse' pa' hats łuk'e' pa' yaqsiijkii.

1 Ma' qa hik ta'łijupi' in hats ham e'm pa'qu' ittaxij, akha' in łittaxijets qu' uł'axe'
pakhape', ma' qa hats akha'łe ete'm in łanalitik'i pa' ejunye'j, qe in łittaxijets qu' uł'axe'
pakhape' iye akha' hik ejunye'j iye qe pa' yaqsiijkii hik łunye'j iye pa' łaqsiijkii.* 2 Hats
jinikfe'ltaxetsha pa' Intata qu' nitanithen hatse' pe' yaqsiijkii ekewe' wekwek uł'ets.
Nite' yaf'ali'łi'ij pa'qu' nitanithen qe yijaa'ija. 3 Akha' in łejełtaxik'ui pe' uł'ets yaqsiijkii
pekhewep, ¿me łumtitax qu' uja'xe'łe qu' nitanithen hatse' pa' Intata qa akha'łe qa'nte'
natanithane' hatse' in hik ejunyejeitax in łaqsiijkii iye pe' wekwek uł'ets? 4 ¿Me łuten pa'
Dios in qi pa' łeqifenkeye'jtax ej? ¿Me łuten iye in mexe ham łeqfenye'jetax ej qa notkitax
ewets iye qe akha' nite' łenikfe'lets in nełistaxij pa' qi łeqifenkeye'jtax ej hats'inha qu' ili'ij
pe' uł'ets ma' qa' ek'enets?* 5 Qa yape'enhałe nite' ł'impiye' qa łit'unhet iye pa' atawe'j
in nite' łitujtseikanin pa'qu' ejunye'je'. Ma' qa hats akha'łe ete'm in ł'ijatshenfik'i pa'qu'
antanithenkeye'je' hatse' pa' nełuji' qu' namtaxets qu' nethinij pa' Intata pa'qu' łuk'eye'
qu' nitanithenij week ewiłei. Nite' yaf'ali'łi'ij qe yijaa'ija pa'qu' nitanithen.* 6 Ma' qa pa'
łuk'e' *pa' yaqsiijkii week ewiłei ene' jukhew qa efuts qa' hik łuk'eyejeek hatse' pa'qu' nijaninij.(Sal
62:12)** 7 Łakha' tisij hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij pekhewe' nite' yo'qmositij in yaqsiijkii pa'
łe'wis, qa wo'oiha iye pa'qu' łesaxitsi'imkii hatse' qa pa'qu' łuk'eleji' hatse' na' wa'sji' qa
wo'oiha iye qu' nana'li'm hatse' pa' nite' witwamhi'.* 8 Qa pekhewe' łekhewełłe łete'm in
watjamtiłetets, qa yuten iye pa' yijaa'ija in yit'ij eke' Intata łe'lijei qe ewi'łłe in tek'enets
pa' nite' yatsathen. Ma' qa qi qu' na'nayu'um qa qi iye hatse' qu' nitanithen qe nite'
nek'enheyu'ets.* 9 Pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax na'l hatse' pa' qi qu' naats'e'ej ma' qa' qi
qu' nanaitaxik'i łunye'jkii, qa' nojo'oj pe' judiol qa i'nk'ałe pe' nite' judiol.* 10 Qa pekhewe'
yaqsiijkii pa' łe'wis qa' netesti'yij pa'qu' łesaxitsi'imkii qa' netesti'yij iye pa'qu' łuk'eleji'
qa' netesti'yij pa'qu' ł'ikesimeyaxitse'łekii, qa' nojo'oj iye pe' judiol qa i'nk'ałe pe' nite'
judiol, 11 qe pa' Intata week łeqjunyejeyij.*

Ham pa'qu' nat'intaxkii hatse' pe' łewuł'ets.

12 Week pekhewe' nite' nikfe'lets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa yaqsi'jłi'ijkii pa'
uł'ax qa hik ta'łijupi' qu' netwu'mhitiiji'jukii iye pa' fe't. Qa pekhewe'łe nikfe'ltaxets ke'
yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa yape'enhałe yaqsiijkii pa' uł'ax qa nite' yaqsiijkii pa'
yittaxij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) qa hik aka' qu' nata'łets qu' netwu'mhitiiji'jukii
pa' fe't. 13 Qe pa' Intata nite' yit'ijets qu' natsathen pekhewe' qu' nepiye'łi'ik'i ke' yika' pa'aj
pa' Moises'ik'i (ley), pekhewe' qu' naqsiijkii yijat'ij pa' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i
qa hik pekhewe' yijat'ij qu' nit'ijets pa' Intata qu' natsathen.* 14 Qa pekhewe' nite' judiol
in hamitstaxi'm qa nite' nikfe'ltaxets iye ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa yaqsi'jłi'ijkii
hik łunye'j pa' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa hik ta'łijupi' in hats hik łunye'j qu'
nenikfe'lets kekhewe' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i.* 15 Qe łekhewel inq'ethinij in
hats i'nji' pe' łatawjets kekhewe' yit'ij ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Qa inq'ethinij in
yoksi'wen in yumti qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa in yumti iye qu' naqsiijkii pa' łe'wis.* 16 Aka'an
aka' łunye'jkii hik qu' łunye'je' hatse' pa' nełuji' pa' Intata qu' netistaxij ha' Jesucristo
qa' nejeyumtshen qa' nethinij iye pe' yat'intaxkii ene' jukhew qa efuts. In łunyejeyek
kekhewe' hats henfel.*

Pakha' yijaa'ija in judío.

---

* 2:1 Lc 12:14; Ro 1:20; 9:20; 14:22; 2S 12:5-7; Mt 7:1 * 2:4 Ro 3:25; 9:22; 11:22; Ex 34:6; 1Ti 1:16; 1P 3:20; 2P 3:9,15 * 2:5 Dt 32:34; Pr 1:18; Sal 110:5; 2Co 5:10; 2Ts 1:5; Jud 6 * 2:6 Pr 24:12; Mt 16:27 * 2:7 1Co 15:42,50,53; Lc 8:15; He 2:7; 10:36; 1P 1:7; Mt 25:46 * 2:8 2Co 12:20; Ga 5:20; Fil 2:3; Stg 3:14,16; 2Ts 2:12 * 2:9 Ro 1:16; 8:35; Hch 3:26; 1P 4:17 * 2:11 Dt 10:17; Hch 10:34; 1Co 9:21 * 2:13 Mt 7:21,24; Jn 13:17; Stg 1:22 * 2:14 Hch 10:35; Ro 1:19 * 2:15 Ro 2:27 * 2:16 Hch 10:42; 17:31; Ro 3:6; 14:10; 16:25; 1Co 15:1; Ga 1:11; 1Ti 1:11; 2Ti 2:8

17 Qa akha' in łanamitij in e'judio qa łanamitij iye ekewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i qa
in łanamitij iye pa' Dios* 18 qa in łenikfe'lets iye pa' yisu'un, qa łenikfe'lets iye qu' ejełji'
pakha' les in łe'wisju' qu' aqsiijkii, qe ł'ijatshenheti'yij ke' Moisés łe'lijei.* 19 Qa qi'ija
iye in łumti qu' akha'ye' qu' ijts'enkii pekhewe' łit'ijets in hik łunyejei qu' puk'aletse',
qa qi'ija iye in łumti qu' akha'ye' qu' łefetitjiye'ej pekhewe' łit'ijets in i'ni' pa' nookii,
20 yijatshen pekhewe' nite' teqenełuikii qa maestro iye pekhewe' wo'twomenhet, qa akha'
qa łaqsi'jtax kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, hik kekhewe'tax qek nikfelitets pa'
łunye'j pa' yijaa'ija.* 21 Akha', in ł'ijatshen pekhewep, ¿me łe'nijatshenłe ete'm? Akha'
in łi'nq'ijatshenij qu' hasu'uj pa'qu' net'ejtenkii, ¿me nite' ł'ejtenkii?* 22 Akha', in łit'ijets
qu' hasu'uj pa'qu' nowo'oi efuye' in hats na'l pe'qu' łewhe'ye'ye', ¿me nite' łowo'oi
pe'qu' efuye' in hats na'l pe'qu' ewhe'ye'ye'? Akha' in łanamitij in łuten pekhewe'
witeqsi'nq'alits, ¿me ham łekaxi'ik'ui pe' łe'lijtsitjiyits?* 23 Akha' in qi in łiwqinhetji'
kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ¿me łiwqinhet pa' Intata qu' otsipji' kekhewe'
yit'ij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)?* 24 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: —*Pe' nite' judiol yit'ijets uł'ax ka'*
łii pa' Intata qe ta'łi'ł ewets *(Is 52:5)*
qe ł'otsi'łipji'kii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).—* 25 Qe yijaa'ija kakha' yiwu'm
łaxpa's (circuncisión)* aka'an iye na'l pa' weju'łij qu' aqsiijjkiiha pa' yit'ij kekhewe' yika'
pa'aj pa' Moises'ik'i, qa qu' nite'łe aqsi'ji'ijkii pa' yit'ij kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i,
qa ham ne'weju'łi'ij in łiwumtax axpa's (circuncisión).* 26 Hik ta'łijupi' pekhewe' nite'
judiol in nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa yaqsi'jłi'ijkii pa' yit'ij
kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, ma' qa hats hik łunyejei qu' hats naqsi'jijkii kakha'
yiwum łaxpa's (circuncisión).* 27 Pakha' nite' judío qa nite' yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm
łaxpa's qa tek'enłe'ets pa' yit'ij ke' Moisés łe'lijei qa hik ta'łijupi' qu' nuten qe akha' in
łaqsijtaxijkii kakha' yiwu'm łaxpa's qa na'ltax e'm iye kekhewe' wenittaxij yika' pa'aj pa'
Moises'ik'i qa nite'łe ł'ek'enets.* 28 Qe nite judío ha'ne laxa, qa kakha' iye yiwu'm łaxpa's
ma' qa na'l na'aj jiif'iji' ha'ne i'naj,* 29 qe pa' yijaa'ija yijat'ij in judío pakha'an ta'łets pa'
łatawe'j, qa in yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's qa ta'łets pa' Espíritu Santo in tetli'jju' pa'
łatawe'j qa nite' ta'łets kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i. Pakha'an in łunye'j aka'an qa
nite' ene' jukhewłe qu' ni'sinhetij qe pa' Intata hik pakhaa'ija in yi'sinhetij aka'an.*

3

Pa' Intata yaqsiijkii pa'qu' hats nit'ij.

1 Ma' hayits, qa hane'ej ¿łekpa' weju'łij in je'judio? ¿Qa łekpa' iye weju'łij kakha'
yiwu'm łaxpa's (circuncisión)? 2 Aka'an olots weju'łij pakha'łe qu' łunye'je' qe yojo pa'aj
in t'eku'miiji' pa' Intata pekhewe' judiol in tisij ekewe' łe'lijei qu' naqsi'j.* 3 Ye'ehe
hane'ej, pe'qu' uja'xe' qu' neqeku' ¿me yili'ijupi' pa' Intata pa'qu' hats nit'ij qu' nata'łets
pekhewe'en in yeqeku'?* 4 Aka'an nite' hik aka' łunye'j. Pa' Intata yijaa'ija pa'qu' hats
nit'ij yemjeetax pa'qu' nowotk'onłetaxkii. Hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: —
Akha' pa' Intata, yijaa'ija pa'qu' hats it'ij. Akha' łanaxij pakha' qu' nittaxijets qu'nte' yijaayi'ija
pa'qu' hats it'ij.— *(Sal 51:4)** 5 Qa
pa'qu' injunye'je' in nite' jitatsa'then qu' les nanalitetsju' in yatsathen pa' Intata qa ¿pa'n
qu' jintit'ijju'? ¿Me jitit'ijju' qu' nite' nasini'ik'i pa' Intata in yit'ijets qu' jinitanithen? (In

---

* 2:17 Mi 3:11; Jn 5:45; Ro 9:4 * 2:18 Fil 1:10 * 2:20 Ro 3:31; 2Ti 1:13; Is 2:1-4; 42:6-7; 49:6 * 2:21 Mt 23:3-7 * 2:22 Hch 19:37 * 2:23 Mi 3:11; Jn 5:45; Ro 9:4 * 2:24 Ez 36:20-23; 2P 2:2 * 2:25 Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm łammi's pa' ł'aj ł'aka'the'ei pa' łoso'. * 2:25 Jer 4:4; 9:25 * 2:26 Ro 3:30; 8:4; 1Co 7:19; Ef 2:11 * 2:27 Mt 12:41 * 2:28 Jn 8:39; Ro 9:6; Ga 6:15 * 2:29 Fil 3:3; Col 2:11; Ro 7:6; 2Co 3:6; 10:18; Jn 5:44; 12:43; 1Co 4:5 * 3:2 Dt 4:8; Sal 147:19; Ro 9:4; Hch 7:38 * 3:3 Ro 10:16; He 4:2 * 3:4 Lc 20:16; Ro 3:31; Sal 116:11

ł'anye'jek na'aj jukhew qe iyet aka' hit'ij.)* 6 Qu' jintit'ijju' qu' nite' natsathene' pa' Intata,
aka'an nite' łe'wis. Qa qu' hik aka' łunye'je' ¿me łeke' qu' nitanithen pa' Intata ha'ne week
sehe' epji'?* 7 Na'l pa'qu' nit'ij: —Pa' yiwejtitsi' qu' hikpa' nata'łets in na'letsju' pa' yijaa'ija
ta'łets pa' Dios ma' qa t'ijaifik'i in olots pe' yiwqinhetji', ¿qa inhats'ek qu' natstanithen pa'
Dios qu' hik łunye'je' qu' yuł'axe'?—* 8 ¿Inhats'ek in nite' yit'ij yijat'ij: —Yape jitaqsiijkii
pa' uł'ax hats'inha qa' les qiye' pa' łe'wis?— Aka'an hik aka' łunyejei in wotk'oni'łyijkii
qa yit'ijets in hik aka' pa' k'inq'ijatsheni'łij. Qa hatsłe jutsiqets qa yatsathenik'iha iye qu'
nattanithenhetii.* 9 ¿Łekpa' jitafaakateji' iku'uj? Inekhewel in je'judio ¿me les jit'anipji'
pekhewep? Nite'. Qe yekheweli'ł hijatsheni'łij ne' judiol qa ne' nite' judiol iye in i'nipji'
pa' uł'ax qa tenek'enhe'yipji'.* 10 Qa aka'an ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Ham pa'qu' ewii'łe' qu'
natsathen, haamija.* 11 *Ham pa'qu' nenikfe'lets. Ham pa'qu' nowoo'oyha pa' Dioosija.* 12 *Week ikik'i
pakha' tujtseika' wit'ikheyi'j, hikpa' ta'łets in hats ham weju'łi'ij enewe'en. Ham pa'qu' naqsiijkii
pa' yijaa'ija in łe'wistax, haamija. (Sal 14:1-3)* 13 *Pe' łaqawjets hik łunyejei ne'ej nimełuk in qhofij.
Łelepepits aqaqanhetsitsijkii pe'ye'.(Sal 5:9)Pe' łejil na'li'm pa' q'oiq'oi ła'ti'.*Sal 140:3 14 *Topolij łejil
pa' uł'ax qa qi iye in ek'imii. (Sal 10:7)* 15 *Pe' łef'iyei iyits qu' nekuma'xii pa'qu' nilan.*
16 *Witwuł'eye'jju' qa a'tax iye pa' i'nji' pe' ł'ikheijei.* 17 *Nite' nikfe'łets pa' wit'ikheyi'j ta'łets pa'qu'
wit'ikesimeya'xe'łekii.(Is 59:7,8)* 18 *Nite' ewii'łij qu' na'nji' pe' łaqjamtikineyejeikii qu' ne'nijiweyiju'ł
pa' Intata.— (Sal 36:1)* 19 Qa inekhewel jinikfe'lets week kekhewe' wenit'ij (ley), in
uja'xłe in t'ejuyets pekhewe' yatsat'etsipji' ekewe'en, hats'inha qa' ham pa'qu' niyetłe, qe
week qu' hats nitanit'etsłetij in uł'etsets pa' Intata.* 20 Qe ham pa'qu' nit'ijets pa' Intata
qu' hats natsathen qu' nata'łets qu' naqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).
Qe ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj ewi'łłe in t'ejuyets qu' jinenikfe'lets pa' witwuł'ax.*
21 Kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' ta'łets qu' jinilijju' pa' Intata qa hane'ej qa
hats we'nethinkii hakha' qu' nata'łets yijat'ij qu' jinilijju' pa' Intata hikha' ha' hayiits i'nji'
pa'aj ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qa nifel iye pa'aj pe' profetas'ik'i.* 22 Hakha'an
hikha' Jesucristo, hikha' ta'łets qu' nenli'jju' pa'qu' jukhewe' qa efuye' iye pa' Intata, week
pakha' qu' nite' neqeku'ye' hakha'an. Qa weekłe pa'qu' łunye'je'łe* 23 qe week yaqsiijkii
pa' uł'ax qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nafits pakha' yisu'untax pa' Intata qu' łunye'je'
na'aj jukhew qa efu iye.* 24 Qa hane'ej qa hats jiyatsathenket qa ham łaja'ye' qe ta'łets pa'
łeqi'fenkeye'j pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo in jiyilithinik'uikii pa' uł'ax.* 25 Pa' Intata
yaqsiijkii qa week yi'wen ha' Jesucristo in wa'm infi qa t'ilitfik'i pe' ł'athits hats'inha pa'
qu'nte' neqeku'ye' qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets. Hik aka' ji'yethinij pa' Intata qe
qa' jinenikfe'lets Łakha' in yatsathen. Łakha' in nite' eq'itaqsuna'x qa qi in notki'ets pa'aj
qu' natjai pe' witwuł'ets,* 26 hats'inha qa' ji'nethinij ha'ne łahats'ij in yatsathen pakha'an
qa yatsathenket iye pakha' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesús. 27 Qa hik ta'łijupi' ¿pa'n i'ni' pa'qu'
nanamitij qu' hats netetli'jju'? Ham. ¿Inhats'ek in ham? ¿Me ta'łets pa'qu' jintaqsiijkii?
Nite'. Qe pakha' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo hikpa' ta'łets qu' jinili'jju' pa' Intata.* 28 Qe
yekheweli'ł hats tsikfe'li'łets in ewi'łłe qu' nata'łets pa' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo
qu' jinili'jju' pa' Intata, qa nite' qu' jitek'entaxik'i eke' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu'
nata'łets.* 29 Qa pa' Dios ¿me uja'xłi'ijkii qu' łeqe Diose' pekhewe' judiol? Qa ¿me nite'
łeqe Dios iye pekhewe' nite' judiol? Ehe, łeqe Dios iye pekhewe' nite' judiol.* 30 Qe yijaa'ija
in ewi'łłe pa' Dios, hikpa' yatsathenket pakha' qu'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo pekhewe'

---

* 3:5 2Co 6:4; Ga 2:18; 3:15; Ro 4:1; 5:8; 6:19; 7:7; 8:31; 9:14,30; 1Co 9:8; 15:32 * 3:6 Ro 2:16 * 3:7 Ro 9:19 * 3:8 Ro 6:1 * 3:9 Ro 1:18-32; 2:1-29; 3:19,23; 11:32; Ga 3:22 * 3:10 Sal 53:1-3; Ec 7:20 * 3:19 Jn 10:34; Ro 2:9,12 * 3:20 Sal 143:2; Hch 13:39; Ga 2:16; Ro 4:15; 5:13,20; 7:7 * 3:21 Ro 1:2,17; 9:30; Hch 10:43 * 3:22 Hch 3:16; Ga 2:16,20; 3:22,28; Ef 3:12; Ro 4:5,11,16; 10:4,12; Col 3:11 * 3:23 Ro 3:9 * 3:24 Ro 4:4,16; 1Co 1:30; Ef 1:7; 2:8; Col 1:14; He 9:15 * 3:25 1Jn 2:2; 4:10; 1Co 5:7; He 9:14,28; 1P 1:19; Ap 1:5; Ro 2:4; Hch 17:30; 14:16 * 3:27 Ro 2:17,23; 4:2; 9:31; 1Co 1:29-31 * 3:28 Hch 13:39; Ro 9:31; Ef 2:9; Stg 2:20,24,26 * 3:29 Hch 10:34; Ro 9:24; 10:12; 15:9; Ga 3:28

judiol qa pekhewe' nite' judiol.* 31 ¿Me qa ikji' aka'an qu' ham ne'weju'łi'ij ekewe' wenit'ij
we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' nata'łets pa' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo? Nite', nite' hik
aka' ikji'. Jitiwjutsiqen yijat'ij in na'l weju'łij ekewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).*

4

Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abraham.

1 Qa hane'ej ¿pa'n qu' jintit'ij in t'ejuyets pa' yitanit'axij pa'aj pa' yaqwa'maxi'łik'i
Abraham?* 2 Qu' yijaayi'ija qu' nata'łets pa'qu' naqsiijkii pa' Abraham'ik'i in yatsathen, pa'
Abraham'ik'i qa łeke'tax qu' neniwqinhetij pe'ye' pe' yaqsiijkii qa teesłe qek łeke'ye'tax
qek neniwqinhetets pa' Intata. 3 Qe ke' Intata łe'lijei yit'ij: *—Pa' Abraham nite' yeqeku' pa'
Intata qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham.— (Gn
15:6)* 4 Ehe, na'aj t'ithayii nite' hik łunye'j qu' łenistitsełe pe'qu' łajale', testi'yij qe łaja'
in t'ithayii.* 5 Qa pakha'łe qu' nite' nenithayikiye'taxij qu' natsathen qa nite'łe yeqeku'
pa' Intata, hikpa' yatsathenket pa'qu' jukhewe' qa efu iye. Pa' nite' łeqekuye'j hikpa'
ta'łets qu' nit'ijets pa' Intata yatsathen pakha'an.* 6 Qa hik łunye'j iye pa' David'ik'i in
iyetij iye pa'aj pa'qu' jukhewe' in łe'wisi'mkii qe pa' Intata yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets
yatsathen qa nite' ta'łets pa'qu' naqsiijkii. 7 Pa' David qa yit'ij: *—Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu'
hats netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qa tit'oyipji' iye pe' łewuł'ets.* 8 *Łe'wisi'mkii pa'qu' ewi'łe' in
hats yiwu'mik'ui qa hats nite' neqjunu'etskii pa' Yatsat'ax'inij pe' łewuł'ets.— (Sal
32:1,2)* 9 Ha'ne witisa'xi'mkii ¿me uja'xłe qu' net'ejuyets pekhewe' judiol in yaqsiijkii kakha'
yiwu'm łaxpa's (circuncisión)?* ¿Qa me nite' t'ejuyets iye pekhewe' nite' judiol in nite'
yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's? Hats jitepi'ye'ek'i iku'uj *pa' Abraham in nite' yeqeku' pa'
Intata qa pa' Intata qa yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham. (Gn
15:6)* 10 ¿Pa'n łahats'ij pa'aj pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abraham'ik'i? ¿Me hayiits
in mexe nite' yisa'xii pa' łʼaj pa' Abraham'ik'i (circuncisión)? ¿Me i'nłi'i in hats yisa'xii
pa'aj? Nite'. In yit'ijets pa'aj pa' Intata yatsathen pa' Abraham'ik'i hayiits pa'aj in
mexe nite' yisa'xii pa' łʼaj pa' Abraham'ik'i. 11 Qa i'nk'ałe tisij pa'aj pa' Abraham qa
yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qe qa' jutsiqaxi'ij in yi'sinhetijupi'
pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abraham qe ta'łets in nite' yeqeku'. Qa hik ta'łijupi'
in hik łunyejei iye qu' nata'łets pa' Abraham'ik'i pekhewe' nite' yaqsi'jtaxijkii kakha'
yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa nite'łe yeqeku' pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' pa' Intata
in yi'wen in nite' yeqeku', ma' qa yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen enewe'en.* 12 Qa
pekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión, łelits iye pa' Abraham'ik'i qa nite' ewi'łłe in
yaqsiijkii kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qe in yijayanij iye pakha' yaqwa'maxi'łik'i
Abraham'ik'i in hayiits pa'aj qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa mente' yaqsiijkii pa'aj kakha'
yiwu'm łaxpa's. 13 Pa' Intata yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qa pekhewe' ta'łets pa'
Abraham'ik'i qu' netisij hatse' ha'ne sehe'. Qa aka'an in yiwjutsiqen pa'aj nite' ta'łets
qu' naqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). Pakha' ta'łets yijat'ij, pa' Intata
in yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets pekhewe'en yatsathen qe ta'łets in nite' yeqeku'.* 14 Qe
qu' pekhewe'ye' yaqsiijkii kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qu' hik pekhewe'ye'
qu' netesti'yij hatse' ha'ne sehe', qekha hamtax ne'weju'łi'ij pa' nite' witqekuye'j qa
in yiwjutsiqentaxi'm pa'aj aka'an pa' Intata pekhewe' nite' yeqeku' qekha hamtax iye
ne'weju'łi'ij.* 15 Qa ¿łekpa' ek qu' net'ejuyets kekhewe' wenit'ij pa'aj (ley)? Qe in na'l pa'qu'
leye' qa na'ljeek pa'qu' nattanithenhetii. Qa in hamłe pa'qu' leye' qa ham jeek pa'qu'
not'otsipji'kii pekhewe' qu' nenittaxij.* 16 Hik ta'łijupi' in ewi'łłe pa' nite' inqekuye'jij

* 3:30 Ro 4:11,16; 10:12; Ga 3:8 * 3:31 Lc 20:16; Mt 5:17; Ro 3:4; 4:3; 8:4 * 4:1 Ro 1:3; 1Co 1:31 * 4:3 Ga 3:6; Stg 2:23 * 4:4 Ro 11:6 * 4:5 Jn 3:33; Ro 3:22 * 4:9 Circuncisión ikji' yisa'xii qa yiwu'm łammi's pa' łʼaj łʼaka'the'ei pa' łoso'. * 4:9 Ro 3:30 * 4:11 Gn 17:10-11; Jn 3:33; Lc 19:9; Ro 3:22 * 4:13 Ro 9:8; Ga 3:16; He 6:15,17; 7:6; 11:9,17; Gn 17:4-6; 21:17-18 * 4:14 Ga 3:18 * 4:15 Ro 3:20; 7:7,10-25; 1Co 15:56; Ga 3:10

pa' Intata qu' nata'łets qu' yijaa'ija qu' jinełisij pa' yiwjutsiqen pa'aj. Qa nite' uja'xłe qu'
net'ejuyets aka'an pe' judiol nite' yeqeku' pa' Intata in hikpe' yaqsi'j pa' ley, qe t'ejuyets
iye pekhewe' nite' judiol nite' yeqeku' pa' Intata in hik łunyejei pa' Abraham'ik'i in nite'
yeqeku' pa'aj. Hikpa' Abraham'ik'i hik łunye'j qu' week jinta'łets inekhewel in nite'
jiteqeku' pa' Intata* 17 qe in yit'ij ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei: *—Yakha' hats k'eni'
qu' hik łunye'je' qu' elitse' pe'qu' olootse' ta'łetskii pe' witsetiikal.—* *(Gn 17:5)*
Pakha' yit'ij aka'an hik pakhaa'ija pa' Dios nite' yeqeku' pa'aj pa' Abraham'ik'i, hik pakha'
łeke' qu' netisij pe'qu' łiłaxitse' pe'qu' hats nanaxtaxju' qa łeke' iye qu' naqsiijkii pakha'
qu' mexe ham pa'qu' ni'wen.* 18 In hats jutsitaxtax pa' łilanyejei, qa pa' Abraham qa nite'
yeqeku' qa qi in notki'ets pa' yiwjutsiqen pa' Intata qe qa' hik łunye'je' qu' łelitse' pe'qu'
olootse' ta'łetskii pe' witsetiikal. Hik aka' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata pa' Abraham'ik'i
in yit'ijets: *—Aka'an qu' łunye'je' pe'qu' nata'ł ewets.—* *(Gn 15:5)** 19 Qa
nite' yoqmositij in nite' yeqeku'uk'i yemjeetax in wetwentax łete'm in hats ława'ma'x qe
hats k'esiyu'ets qu' cien (100) łeqe'ninqapitse' qa in ints'ateki' iye pe' łewhe'ye' Sara. 20 Pa'
Abraham qi in nite' yeqenijanij in nite' yeqeku'uk'i pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata qa
pa' nite' łeqekuye'j qa les in t'ijaifik'i qa qi in yiwqinhet pa' Intata.* 21 Qii'ija in nikfe'lets
pa' Intata in łeke' qu' naqsiimijkii pa' hats yiwjutsiqeni'm.* 22 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata *in
yi'sinhetijupi' qu' nit'ijets yatsathen pa' Abraham qe ta'łets in qi in nite' yeqeku'.* *(Gn
15:6)** 23 Qa aka'an in we'nika'ajji' nite' ewi'łłe qu' net'ejuyets pa' Abraham'ik'i,* 24 qe t'ejui
inwets iye inekhewel, qe pa' Intata yi'sinhetijupi' iye qu' nit'ij inwets yatsathen qe ta'łets
in nite' jiteqeku' hikpa' niihinik'uipha'm pa'aj pe' naxju' ha' Jesús hikha' Yatsat'ax'inij.*
25 Hikha' testi'yij pa'aj pa' witwamhi' qe ta'łets pe' inwuł'ets, qa iła'xłe iye qe qa' naqsiijkii
qu' jinatsathenketik'ui pa' łeqjełinet pa' Intata.*

5

Je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata.

1 In jiyatsathenket pa' Intata ta'łets pa' nite' inqekuyejeyij ha' Jesucristo. Ma' qa
je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 2 Ha' Yatsat'ax'inij Je-
sucristo qa pa' nite' inqekuyejeyij hakha'an ta'łets iye in hats ju'uyetsji' pa' łeqi'fenkeye'j
pa' Intata. Qa aka'an qa hats nite' łeke' qu' naqam'inij. Ma' qa' je'łe'sitsi'mkii qe ta'łets
pa' inwetjumtikineyejeyik'ui qu' jinamii hatse' pa' łe'wis łetset pa' Intata.* 3 Qa nite'
ewi'łłe aka'an qu' jini'sinheti'mkii qe jiyi'sinheti'mkii iye in jitaats'e'ej pe' wekwek, qe
jinikfe'lets in jitaats'e'ej pe' wekwek, qa leesjeek t'ijaifik'i in jet'uniju'ł pe' wekwek.* 4 Qa
in jet'uniju'ł pe' wekwek qa jiyełisijek pa'qu' injunye'je', qa pa' injunye'j qa jiyełisijek pa'
inwetjumtikineyejeyik'ui pe' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata.* 5 Qa pa' inwetjumtikineye-
jeyik'ui qa nite' jiyaqankii, qe pa' Intata yatsiiji'ju' pe' intawjets pa' łeqsu'unka'x inij
qa pa' Espíritu Santo hikpa' jiyełisij pa'aj jiyikfelitets aka'an.* 6 Inekhewel in mexe
hamtax łeke'ye' qu' ji'łiye', ma' qa in yamets pa' hats łenjeyumtshenek in te'nilitju' ha'
Cristo qa wa'mifi pe' uł'ets jukhew qa efuts iye.* 7 Jutsitax qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu'
nawa'mifi pa'qu' ewi'ł jukhewe' yatsathen. I'nłi'i qu' nana'ltax pa'qu' ewi'łe' qu' nisu'un
qu' nawa'mifi pa'qu' neteik'unei. 8 Qa inekhewełłe in mexe qi in juł'ets, ma' qa pa' Intata
qa ji'yethinij in qi in jiyisu'uunija qa nukinju' ha' Ła's qu' nawa'm infi.* 9 Qa hane'ej in hats
je'łe'sitsi'ł wetju'ł iye pa' Intata qe ta'łets pe' ł'athits ha' Cristo. Ma' qa les in yijaa'ija qu'

---

* 4:16 Ro 3:24; 9:8; 15:8 * 4:17 Jn 5:21; Is 48:13; 51:2; 1Co 1:28 * 4:18 Gn 15:5; 17:5,17; 18:11; He 11:12 * 4:20 Mt 9:8 * 4:21 Ro 14:5; Gn 18:14; He 11:19 * 4:22 Ro 4:3 * 4:23 Ro 15:4; 1Co 9:9; 10:11; 2Ti 3:16 * 4:24 Ro 10:9; 1P 1:21; Hch 2:24 * 4:25 Ro 5:6,8,18; 8:32; Ga 2:20; Ef 5:2; 1Co 15:17; 2Co 5:15 * 5:1 Ro 3:28; 5:11 * 5:2 Ef 2:18; 3:12; He 10:19-20; 1P 3:18; 1Co 15:1 * 5:3 Ro 5:11; 8:23; 9:10; 2Co 8:19; Mt 5:12; Stg 1:2-3; Lc 21:19 * 5:4 Fil 2:22; Stg 1:12 * 5:5 Sal 119:116; Ro 9:33; He 6:18-20; Hch 2:33; 10:45; Ga 4:6; Tit 3:6 * 5:6 Ga 4:4 * 5:8 Ro 3:5; 8:39; Jn 3:16; 15:13

ji'łiye' hatse' qa' nite' jinami'ii pa' qi ławak pa' Dios qe ta'łets ha' Cristo.* 10 Qe in mexe
ł'ejuihifetstax'inij pa' Intata qa je'łe'sitsłi'ił wetju'ł qe ta'łets in wa'm infi ha' Ła's, qa in
je'łe'sitsi'ł wetju'ł ma' qa les in yijaa'ija qu' ji'łiye' qe ta'łets in yijaa'ija ha' Ła's in iła'x iye.*
11 Qa nite' ewi'łłe aka'an qe jitewqinhet iye pa' Intata qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo
hikha' ta'łets in je'łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata.*

Pa' ta'łets pa' yaqsiijkii pa' Adán qa pa' ta'łets pa' yaqsiijkii pa' Jesucristo.

12 Pa' ewi'ł jukhew łii Adán hikpa' ta'łets pa'aj in i'nk'a uiji'teje'm pa' uł'ax ha'ne week
sehe' epji', qa pa' uł'ax qa ta'łetsek in uiteje'm pa' witwamhi', hik ta'łijupi' in week wa'm
qe week yaqsiijkii pa' uł'ax.* 13 Pa' uł'ax ha'ne sehe' epji' hayiits pa'aj na'l in mexe hamtax
pa'aj kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). Qa yijaa'ija in ham pa'qu' nenikfe'liyu'ets
pa' uł'ax in ham pa'qu' leye'.* 14 Qa łunye'j ji'ij in week wa'm in ta'łii pa' Adan'ik'i qa
yamijii pa' Moises'ik'i, week wa'm pekhewe' nite' yaqsi'jtaxijkii pa' yaqsiijkii pa'aj pa'
Adan'ik'i in nite' tek'enets pa' ewi'ł wenittaxij. Pa' Adan'ik'i hikpa' wetjeyumtshenijupi'
hakha' Cristo in hats nam.* 15 Qa nite'łe łeke' pa' uł'ax yaqsiijkii pa'aj pa' Adan'ik'i qu'
jintawapjułentaxiju'ł pa' jiyełisłi'ij pa' Intata. Qe in ta'łets in yaqsiijkii pa' uł'ax pa' ewi'ł
jukhew qa naxju' pe' olots. Qa lesłe in łe'wis wiikfik'i pakha' łeqifenkeye'j inij pa' Intata
qa ha' ewi'ł jukhew, Jesucristo pa' łeqifenkeye'j inij in jiyełisłi'ij iye qa yatsathen pe'
olots.* 16 Qa nite' łeke' iye qu' jintawapjułentaxiju'ł pa' jiyełisłi'ij pa' Intata pakha' nalit pa'
łewuł'ax pa' Adán. Qe pa' nalit pa' łewuł'ax pa' Adán, pakha'an pa' witaxtanithenkeye'j
hikpa' ta'łets pa' ewi'ł witwuł'ax. Qa pakha'łe jitestiiłi'ij ham łaja'ye' qe ta'łets pe' olots
inwuł'ets qe qa' jinatsathenket.* 17 Qe in yaqsiijkii pa' uł'ax pa' ewi'ł jukhew qa ta'łets in
na'l pa' witwamhi'. Qa nite'łe hik łunye'j in les in łe'wis wiikfik'i pekhewe' olots testiiłi'ij
pa' qi witqi'fenkeye'j qa in testiiłi'ij iye ham łaja'ye' qu' netetli'jju' ma' qa' iłiye' qe ta'łets
ha' ewi'ł jukhew łii Jesucristo.* 18 Ye'ehe, pakha' ewi'ł witwuł'ax in hikpa' in taa'łetsha
in na'l pa'qu' łantanithenkeye'je' ene' week. Qa ka' yatsathen łeqfenye'j łewek ha' ewi'ł
qa ta'łetsek qu' natsathen ene' week qe qa' nana'li'm pa' witiła'x.* 19 Qe pa' ewi'ł in nite'
tek'enik'i pa' wenittaxijets qa hikpa' ta'łets pe' olots yaqsiijkii pa' uł'ax, qa pakha'łe ewi'ł
in tek'enik'i pa' wenit'ijets qa hikpa' ta'łetsek in olots pe'qu' natsathen hatse'.* 20 Ka' ley
in jitesti'yij qe qa' les net'ijaifik'i pe' inwuł'ets, qa in les t'ijaifik'i pe' inwuł'ets qa pa'
Intata qa leesjeek in yiwu'm i'nk'uikii pe' inwuł'ets* 21 hats'inha pa' witwuł'ax in ta'łets
pa' witwamhi', qa pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa' nata'łetsek qu' jintatsathen qe qa' nana'l
ine'm pa' witiła'x nite' ham qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

6

Inekhewel hats jinaxik'uiju' pa' uł'ax.

1 Qa hane'ej ¿qa pa'n qu' jintit'ijju'? ¿Ye' me jitit'ijju' qu' hasu'uj jinteli'ij in jitaqsiijkii
pa' uł'ax hats'inha pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa leesjeek net'ijaifik'i?* 2 ¡Nite', nite'
łe'wis aka'an! Inekhewel in hats jiteli'ij pa' uł'ax qa hik injunyejei qu' jinanaxik'uiju'
pa' uł'ax, qa ¿pa'n łunye'j qu' mexe ji'łiyi'ijup iye?* 3 ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets in
week inekhewel hats jiwempulijijju' qe in ju'uijiju' na'aj iweli' hik łunye'j in hats wa'm
pa'aj ha' Jesucristo?* 4 Hik ta'łijupi' in jiwempulijijju' ma' qa hats hik łunye'j qu' hats
week jinanaxi'łju' qa jitajkatiyiłik'ui iye ha' Cristo. Ma' qa in hats iła'x iye ha' Cristo
qe ta'łets pa' qi łet'unha'x pa' Intata ma' qa inekhewelji'jek qa ink'ayikji'jek pa'qu'

---

* 5:9 Ro 1:18; 3:25; 1Ts 1:10 * 5:10 Ro 8:34; 11:28; 2Co 5:18-20; Ef 2:3; Col 1:21; He 7:25 * 5:11 Ro 11:15; 2Co 5:18-20 * 5:12 Gn 2:17; 3:6,19; 1Co 15:21,22,56; Ro 5:19,21; 6:23; Stg 1:15 * 5:13 Ro 4:15 * 5:14 Os 6:7; 1Co 15:45 * 5:15 Hch 15:11 * 5:16 1Co 11:32 * 5:17 2Ti 2:12; Ap 22:5 * 5:18 Ro 4:25 * 5:19 Ro 11:32; Fil 2:8 * 5:20 Ro 3:20; 6:1; 7:7; Ga 3:19; 1Ti 1:14 * 5:21 Ro 5:12,14; 6:23; Jn 1:17 * 6:1 Ro 3:5,8; 6:15 * 6:2 Lc 20:16; Ro 7:4,6; Ga 2:19; Col 2:20; 3:3; 1P 2:24 * 6:3 Mt 28:19; 1Co 1:13-17; 12:13; Ga 3:27; Hch 2:38; 8:16; 19:5

injunye'je'.* 5 Qe qu' hats week jinanaxi'łju' ha' Cristo, ma' qa' yijaaye'jiija ek hatse'
qu' hik injunyejeye' pa' łunye'j in hats iła'x iye pa'aj.* 6 Hats jinikfe'lets pakha' hayiits
injunye'j in we'neni'łji'pha'm ha' Cristo pe' cruz, hats'inha ha'ne uł'ax i'nese'n qa'
natnaxi'yij pa' łet'unha'xtax, qa hik ta'łijupi' in hats nite' łeke' qu' łełinheye'inij pa'
uł'ax.* 7 Qe na'aj hats wa'm qa hats nite' łeke' qu' łełinek'i'ij pa' uł'ax.* 8 Qa qu' hats
week jinanaxi'łju' ha' Cristo, qa' jinenikfe'ljeetsekha in yijaa'ija qu' jina'nijupkii hatse'.*
9 Inekhewel jinikfee'letsha ha' Cristo in niyik'uipha'm iye pe' naxju' qa hats nite' łeke'
qu' nawa'm iye. Pa' witwamhi' hats nite' łeke' qu' netnek'enhe'yipji' hakha'an.* 10 Qe
hakha'an in wa'm, qe qa' nawa'mifi pe' inwuł'ets qa hats ewi'łłi'ij nite' yiyeket iye.
Qa in iła'x qa iła'xijup pa' Intata. 11 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł me'neni'łi'ha qu' hik
ejunyejeyi'ił qu' anaxi'łik'uiju' pa' uł'ax, qa hikłe ejunyejeyi'ił qu' i'łiyi'iłijup pa' Intata
qe ta'łets in łijayani'ł ha' Jesucristo.* 12 Qa hik ta'łijupi' iye qu' hasu'uj iwejini'łij pa'
witwuł'ax qu' netnek'enhe'yij ne' esenitsi'ł hik nekhewe' łeke' qu' nawa'm, hats'inha
qa'nte' ek'eni'iłets pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits. 13 Hasu'uj iye łisi'łij pa' witwuł'ax
qu' nanatkiniji' ne' łewekwekits ne' esenitsi'ł pa' nite' yatsathen. Mewetłisi'łij yijat'ij
pa' Intata qu' hik ejunyejeyi'ił qu' hats eni'yi'łik'uipha'mkii pe' naxju, hats'inha qa'
nanatkiniji' ne' łewekwekits ne' esenitsi'ł pa' yatsathen,* 14 qe pa' witwuł'ax hats nite'
łeke' qu' netnek'enhe'yi'ł ej qe hats nite' yatsat'etsi'ł epji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji'
pa'aj (ley) qe pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata hikpa' yijat'ij in yatsat'etsi'ł epji'.*

Toxik'i mexe łełinheyi'ł ej pa' uł'ax.

15 Qa hane'ej ¿me qa' jintaqsiijkii pa' uł'ax in hats nite' yatsat'ets'inipji' kekhewe' wenit'ij
hats we'nika'ajji' pa'aj (ley) qe pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata in hikpa' yatsat'ets'inipji'
yijat'ij? Nite', nite' łe'wis aka'an.* 16 ¿Me nite' łenikfe'li'łets na'aj łewetłisi'łij qu'
ek'eni'łik'i pa'qu' nit'iłij ewets in pakha'an łełinheyi'ł ej? Qa hik łunye'j qu' ek'enets
pa' uł'ax qa' hikpa' nata'łets qu' awa'm, qa qu' ek'enłe'ets pa' Intata qa hikpa' nat-
sathenket.* 17 Łe'wisij pa' Intata, qe ekheweli'ł in mexe łełinheitaxi'ł ej pa' uł'ax qa
hane'ej qa weekij pe' atawjetsi'ł in ł'ek'eni'łik'i kekhewe' ł'ijatshenheti'yi'łij.* 18 Qa in
hats ł'ewejinhetiyiłik'uifik'i pa' uł'ax qa hane'ej qa hats yatsat'etsi'ł epji' pa' yatsathen.*
19 Ekheweli'ł hit'iłij'e' ekewe' nite' jutsitetsik'i qe jutsitax qu' enikfe'li'łets. Ekheweli'ł
toxik'i mexe łetisi'łij ne' łewekwekits ne' esenitsi'ł in łełinheyij pa' uł'ax. Ma' qa les in
qi in łaqsiiłijkii pa' uł'ax qa hane'ej qa' mewetłisi'łijha qu' natsat'etsi'ł epji' pa' yatsathen
hats'inha qu' aqsi'ji'łijkii pa'qu' nisu'un pa' Intata.* 20 Qe in mexe łełinheyi'ł ej pa'
uł'ax, nite' yatsat'etsi'ł epji' pa' yatsathen.* 21 ¿Łekpa' łata'łijets pekhewe' łaqsiijkii pa'aj
hane'ej łewepinik'ikii? Ham. Qe pa' ł'aka'the'ju' kekhewe' wekwek pakha'an witwamhi'.*
22 Qa hane'ej in hats ł'ewejinhetiyiłik'uifik'i pa' uł'ax qa hats yatsat'etsi'ł epji' pa' Intata,
ma' qa hats łaqsi'ji'łijkii pa' yisu'un pa' Intata qa pa' ł'aka'the'ju' aka'an, qa hikpa' pa'
witiła'x nite' yili'ij. 23 Qe pa' łaja' pa' witwuł'ax pakha'an witwamhi', qa pakha'łe jiyełisłi'ij
pa' Intata ham łaja'ye' pakha'an witiła'x nite' yili'ij qe ta'łets in ewii'łija ju'uniji' ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

7

Yejeyumtshenijupi' ne'ej tewhe'yeiju'.

---

* 6:4 Col 2:12; 3:10; Hch 2:24; Jn 11:40; 2Co 5:17; 13:4; Ro 7:6; Ga 6:15; Ef 4:23-24 * 6:5 2Co 4:10; Fil 3:10; Col 2:12; 3:1
* 6:6 Ef 4:22; Col 3:9; Ga 2:20; 5:24; 6:14; Ro 7:24 * 6:7 1P 4:1 * 6:8 2Co 4:10; 2Ti 2:11 * 6:9 Hch 2:24; Ap 1:18
* 6:11 Ro 7:4,6; Ga 2:19; Col 2:20; 3:3; 1P 2:24 * 6:13 Ro 7:5; 12:1; Col 3:5; 2Co 5:14; 1P 2:24 * 6:14 Ro 5:17,18,21;
7:4,6; Ga 4:21 * 6:15 Ro 6:1; Lc 20:16 * 6:16 Ro 6:23; 11:2; 1Co 3:16; 5:6; 6:2-3,9,15-16,19; 9:13,24; Jn 8:34; 2P 2:19
* 6:17 Ro 1:8; 2Co 2:14; 2Ti 1:3 * 6:18 Jn 8:32; Ro 8:2 * 6:19 Ro 3:5 * 6:20 Mt 6:24 * 6:21 Jer 12:13; Ez
16:63; Ro 1:32; 5:12; 7:5; 8:6,13; Ga 6:8 * 6:23 Mt 25:46; Ro 5:21; 8:39

1 Yejefets, k'efeli'łi'm hane'ej in t'ejuyets pekhewe' qu' nenikfe'lets pa'qu' leye'. ¿Me
nite' łenikfe'li'łets na'aj ewi'ł jukhew in mexe iła'x qa mexe tek'enets pa'qu' nit'ij na'aj
ley?* 2 Jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek na'aj ley in yit'ijets ne'ej efu iwhe'yele' nite' łeke'
qu' nili'ij in mexe iła'x pa'qu' łewhe'ye'ye'. Qa in hats wa'm pa'qu' łewhe'ye'ye'tax,
pekhe'en qa hats ikik'uifik'i pa' yittaxij pa' ley in t'ejuitaxets pa' łewhe'ye'.* 3 Qa hik
ta'łijupi' pe' efu qu' łewhe'ye'yi'ij pakhape' in mexente' wa'mtax pa'qu' łewhe'ye'ye',
ma' qa pekhe'en qa hikpe' pekhewe' łenqiyits "wo'oi jukhew." Qa in hatsłe wa'm pa'qu'
łewhe'ye'ye'tax, pekhe'en qa hats ikik'uifik'i pa' yittaxij pa' ley. Ma' qa qu' łewhe'ye'yi'ij
pakhape' iye qa hats nite' pekhewe' łenqiyits "wo'oi jukhew" qe hats wa'm pa' hayiits
łewhe'ye'tax. 4 Qa hik ejunyejeyi'ł iye yejefets, in hats łanaxiłik'uiju' pa' ley qe ta'łets in
ła'ni'ł ji'teje'm pa' ł'ese'n ha' Cristo hikha' iła'xik'ui pa'aj pe' naxju' hats'inha qa' aqsiiłijkii
pa'qu' łunye'je'łe pa' yisu'un pa' Intata.* 5 Qe inekhewel toxik'i in mexe tenek'enhei
inij kakha' uł'ax injunyejei qa kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) hik kekhewe'
ta'łets in les yisu'un qu' naqsiijkii pa' uł'ax ene' łewekwekits ene' i'nesenits, qa pe'
jitaqsiijkii qa ewi'łłe in weju'łij pa' witwamhi'.* 6 Qa hane'ej qa hats hik injunyejei qu' hats
jinanaxik'uiju' in tenek'enheitax inipji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ma' qa
hats ju'ukik'uifik'i. Ma' qa hats jit'ithayi'yi'm pa' Intata qa jitatkin pa' ink'ayik int'unha'x
ta'łets in in'initji' pa' Espíritu Santo, qa nite' ta'łets kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj
(ley).*

Pa' inwatlanheyejeyi'łkii pa' uł'ax.

7 Qa hane'ej ¿łekpa' jitumti qu' nakji' aka'an? ¿Me jitumti qu' uł'etse' kekhewe' wenit'ij
we'nika'ajji' pa'aj (ley)? Nite', nite' łeke' aka'an. Qe qek hamitse' kekhewe' wenit'ij
we'nika'ajji' pa'aj (ley) qekha nite' netsikfe'letaxets pa' łunye'j pa' uł'ax. Axe'm yakha'
tees qek netsikfe'ltaxets in nite' łe'wis qu' jintesu'un qu' jinatsat'axij pa'qu' natsat'axij
pakhape', qa hik aka'łe ka' yit'ij ka' ley in yit'ij: —Hasu'uj isu'un qu' antsat'axij pa'qu'
natsat'axij pakhape'.—* 8 Pa' uł'ax yiwq'axinik'i kakha' ley ma' qa tsatkin qa hisu'untax
qu' nastsat'axij na'aj nite' tsatsat'axij, qe in ham pa'qu' leye' qa hik łunye'j qu' hame'
pa'qu' witwuł'axe' qe ham pa'qu' nenikfe'lets pa'qu' witwuł'axe'.* 9 Na'l ka' łahats'ij in
na'l ye'm pa' witiła'x qa nite' łeke' qu' netnek'enheiyij ka' ley. Qa in hats yamets łahats'ij
qu' netnek'enheiyij ka' ley, ma' qa pa' uł'ax qa niipha'm qa yakha' qa hawa'm. 10 Qa
ka' ley in t'ejuitaxets qu' yi'łaxe' qa ju'f qa tseka'xtaxii pa' witwamhi'.* 11 Qe pa' uł'ax
yiwq'axinik'i kakha' ley ma' qa tsaqankii qa yaq'alyij qe i'nijji' ka' ley.* 12 Ma' hayits,
kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ta'łets pa' Intata. Qa week ewiłei kekhewe'
wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) ta'łets pa' Intata, week ekewe'en yatsathen qa łe'sits
iye.* 13 Qa in łe'sits kekhewe'en ¿me qa ikji' qu' nesłisij pa' witwamhi'? Nite', nite'
inek ikji' aka'an. Pakha'łe uł'ax tsełisij pa' witwamhi' in yiwq'axinik'i kekhewe' łe'sits
wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) hats'inha in ta'łets ka' ley qa jinikfee'letsha pa' łunye'j
pa' uł'ax in uł'aaxija.* 14 Jinikfe'lets kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) in łe'sits
qe ta'łets pa' Intata qa yakha'łe qa yuł'ax qe hata'łets ene' jukhewłe. Yakha' heininei
pa'aj qa hik łunye'j qu' łełinek'eyij pa' uł'ax.* 15 Nite' tsikfe'lets pa' łunye'jkiiha kakha'
yijunye'j, qe nite' haqsiijkii na'aj hisu'untax qu' haqsiijkii. Qa na'aj nite' hisu'untax
hutentax qu' haqsiijkii qa hik na'aj qa haqsiijkii.* 16 Qa in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax
qu' haqsiijkii, ma' qa tsikfe'letsha in łe'siitsija kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).
17 Qa nite'łe yakha' qu' nata'ł yiwets in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu' haqsiijkii.
Pakha'łe uł'ax i'nyitji' hikpa' ta'łets. 18 Qe tsikfe'lets yakha', ha'ne yese'nłe te'eme, in

* 7:1 Ro 1:13 * 7:2 1Co 7:39 * 7:4 Ro 6:2; 8:2; Ga 2:19; 5:18; Col 1:22 * 7:5 Ro 6:13,21,23; 8:8-10; 2Co 10:3
* 7:6 Ro 2:29 * 7:7 Lc 20:16; Ro 3:5; 4:15; 5:20; Ex 20:17 * 7:8 Ro 3:20; 1Co 15:56 * 7:10 Lv 18:5; Lc 10:28; Ro
10:5; Ga 3:12 * 7:11 Gn 3:13 * 7:12 1Ti 1:8 * 7:13 Lc 20:16 * 7:14 1Co 3:1; 1R 21:20,25; 2R 17:17; Ro 3:9;
6:6; Ga 4:3 * 7:15 Jn 15:15; Ga 5:17

hamji' pa'qu' łe'wise', qe in hisu'untax qu' haqsiijkii pa'qu' łe'wise' qa nite'łe łeke' qu'
haqsiijkii.* 19 Ma' qa nite' haqsiijkii pa' łe'wis hisu'untax qu' haqsiijkii, qa pa' uł'ax nite'
hisu'untax qu' haqsiijkii qa haqsiijkii. 20 Ye'ehe in haqsiijkii pakha' nite' hisu'untax qu'
haqsiijkii, qa ikji' in pakha'łe uł'ax in i'nyitji' yaqsiijkii aka'an qa nite' qu' yakhaayi'ija
qu' haqsiijkii. 21 Ma' hats tsikfe'lets aka' łunyee'jkiiha, qe in hisu'untax qu' haqsiijkii pa'
łe'wis, qa pa' uł'ax in i'nyitji' qa niyejinik'uikii.* 22 Qa pakha'łe te'weiju' hikpa' yitawe'j
qa yi'sinheti'mkii in yisu'uunija kekhewe' we'nika'ajji' pa'aj yit'ij pa' Intata (ley).* 23 Qa
na'łłe iye kakhap tsikfe'lets in łunye'jkii kakha'an pa' yisu'un ene' łewekwekits ha'ne
yese'n. Qa pa' yisu'un ene' łewekwekits ha'ne yese'n watlani'łkii pa' yisu'untaxek pa'
yaqjamtikineye'jkii qa hik ta'łijupi' in ts'ophe'ł pa' uł'ax i'nyitji'.* 24 ¡Ya'ha'nus yijaat'ij!
¿Łekpa' qu' netswejinik'uifik'i pa' uł'ax i'nji' ene' łewekwekits ha'ne yese'n, hik ha'ne
yese'n wa'm hatse'?* 25 ¡Pa' Intata hikpa' qu' netswejinik'uifik'i! Qa hit'ijets łe'wisij
pakha'an in tsiwejinik'uifik'i qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Ma' qa hik ta'łijupi'
aka' łunye'jkiiha ekewe'en, aka'an: pa' yitawe'j tek'enets kekhewe' yit'ij pa'aj pa' Intata
(ley) qa ha'nełe yese'n i'nji' pa' uł'ax qa tsijufta'xtaxij qu' haqsiijkii pa' uł'ax.*

8

Jitaqsi'jijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.

1 Ma' qa hik ta'łijupi' in hats ham pa'qu' łantanithenkeye'je' pekhewe' hats ewi'ł i'ni'łi'
ha' Jesucristo, hikpe' nite' yaqsiijkii pa' yisu'un ene' i'nesenits qe yaqsiijkii pa' yisu'un
pa' Espíritu Santo.* 2 Qe pa' Espíritu jiyełisij pa' witiła'x ta'łets ha' Jesucristo, jiyiwe-
jinik'uifik'ikii in jiyophe'łtaxju' pa' uł'ax in'initji' ma' qekha jineka'xtaxii pa' witwamhi'.*
3 Qe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' weju'łij qu' ji'nukinik'uifik'ikii pa' uł'ax
i'nji' ene' i'nesenits qe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) nite' t'units qe ta'łets
ene' i'nesenits. Qa hik ta'łijupi' pa' Intata Dios in nukinju' ha' ewi'łłe in Łaa'sija qa hik
ł'eseninyejei enewe' wit'esenits yaqsiijkii pa' uł'ax qe qa' newetłisłi'ij qu' hik łunye'je'
na'aj łe'wis inqa'met ofrenda qu' nawa'mifi pe' witwuł'ets, qa hik aka' łunye'jkii pa'
Intata in łeke' qu' niwamhitik'i pe' inwuł'ets.* 4 Ma' qa' łeke'ye' qu' jintaqsiijkii pa'
yit'ij kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley) qa hats nite' jitaqsiijkii pa' yisu'un ene'
i'nesenits qe jitaqsiijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.* 5 Qe pekhewe' yatsat'etsipji' pa'
yisu'un ene' i'nesenits, qa ewi'łłe in yijamti'ets pa' yisu'un ene' i'nesenits. Qa pekhewe'łe
yatsat'etsij pa' Espíritu Santo, qa ewi'łłe'ek in yijamti'ets pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.*
6 Qe pa'qu' witaqjamtikineye'je'kii in ewi'łłi'i' pa' yisu'un ene' i'nesenits pakha'an qa
witwamhi'. Qa pakha'łe witaqjamtikineye'jkii in ewi'łłi'i' pa' yisu'un pa' Espíritu Santo qa
witiła'x qa wit'ikesimeya'x iye.* 7 Qe pa'qu' witaqjamtikineye'je'kii in ewi'łłi'i' pa' yisu'un
ene' i'nesenits pakha'an ł'ejuihife'ej pa' Intata, qe nite' yisu'un qu' naqsiijkii kekhewe'
we'nika'ajji' pa'aj yittaxij pa' Intata (ley) qa in yisu'untax qu' naqsiijkii qa nite'łe łeke' qu'
naqsiijkii.* 8 Qa pekhewe' yatsat'etsij pa' yisu'un pa' uł'ax i'nji' ene' i'nesenits nite' łeke'
qu' ni'sinheti'mkii pa' Intata.* 9 Qa ekhewełłi'ił qa nite' tenek'enhe'yi'ł ej pa' yisu'un pa'
uł'ax i'nji' ene' i'nesenits qe tenek'enhe'yi'ł ej yijat'ij pa' yisu'un pa' Espíritu qu' yijaayi'ija
qu' na'ni'ł etji'teje'm pa' Łeqe'spiritu pa' Dios. Qa pakha'łe qu' nite' na'ne' ji'teje'm pa'
Łeqe'spiritu ha' Cristo, pakha'an nite' yatsat'axij hakha'an.* 10 Ne' esenitsi'ł hane'ej wa'm
qe ta'łets pa' uł'ax. Qa pekhewe'łe eqe'spirituli'ł qa nite' wa'm qe ta'łets pa' yatsathen,

* 7:18 Jn 3:6; Ro 8:3 * 7:21 Ro 8:2 * 7:22 2Co 4:16; Ef 3:16; 1P 3:4 * 7:23 Ro 6:19; Ga 5:17; Stg 4:1; 1P 2:11 * 7:24 Ro 6:6; 8:2; Col 2:11 * 7:25 1Co 15:57 * 8:1 Ro 5:16; 8:9-11,34,39; 16:3 * 8:2 1Co 15:45; Jn 8:32,36; Ro 6:14,18; 7:4 * 8:3 Hch 7:18; 13:39; He 2:14,17; 4:15; 10:1-2; Ro 7:18; Fil 2:7; Lv 5:6-7,11; 14:31; Is 53:10 * 8:4 Lc 1:6; Ro 2:26; Ga 5:16 * 8:5 Ga 5:19-25 * 8:6 Ga 6:8; Ro 6:21 * 8:7 Stg 4:4 * 8:8 Ro 7:5 * 8:9 Jn 14:17,23; 1Co 3:16; 6:19; 2Co 6:16; 2Ti 1:14; Ga 4:6; Fil 1:19; 1Jn 4:13

qu' na'ni'ł etji' ha' Cristo.* 11 Qa pa' Łeqe'spiritu pakha' niihinik'uipha'm pa'aj ha' Jesús pe'
naxju' qu' na'ni'ł etji', qa' hik pakhaayi'ija iye Espíritu niihinik'uipha'm pa'aj ha' Cristo
pe' naxju' qu' netisij hatse' pe'qu' łiłaxitse' ne' esenitsi'ł hik nekhewe' nite' yape. Qa
ekewe'en week ta'łets pa' Espíritu Santo in i'nił'etji'.* 12 Qa hik ta'łijupi' yejefets, na'l
pa' jitayajaxti'yijets qu' jintaqsiijkii, qa nite'łe pa' yisu'un pa' uł'ax i'nji' ene' i'nesenits
13 qe qu' natsat'etsi'ł ej pa' yisu'un pa' uł'ax i'nji' ene' i'nesenits, qa' anaxi'łju' hatse'.
Qa qu' natsat'etsłi'ił ej pa' Espíritu Santo qa' week nełuts naqsiijkii qu' ilani'ł pa' uł'ax
i'nji' ne' esenitsi'ł, ma' qa' i'łiyi'ił hatse'.* 14 Qe week pekhewe' yojo'ok'oi pa' Łeqe'spiritu
pa' Dios, pekhewe'en łelits pa' Intata.* 15 Qe ekheweli'ł nite' ł'estiyiłij pa'qu' espirituye'
qu' nata'łets qu' hik ejunyejeyi'ł qu' e'witłinheyi'ił ma' qa' e'nijiwe'yi'łi'm iye pa' Intata,
qe ł'estiyiłij yijat'ij pa' Espíritu yaqsiijkii in łelitsi'ł ej pa' Intata. Qa ha'ne Espíritu
hik ha'ne iye ta'łets in jitit'ijets pa' Dios: —¡Tata!—* 16 Qa hik ha'ne iye ha'ne Espíritu
yikfeliitetsha pa' intawe'j in yijaa'ija in łelits'inij pa' Intata.* 17 Qa in łelits'inij, ma' qa week
ewiłei inekhewel qu' nana'l pa'qu' jinatsat'etsij hatse'. Pa' Intata jiyełisij hatse' pa'qu'
jinatsat'etsij in łunye'jek pa' testi'yij ha' Cristo. Qe qu' ha'neyi'ij qu' week jintaats'e'ełij
hakha'an pe' wekwek ma' qa' jintestiijiijek hatse' pa'qu' inuk'eleji' in łunye'jek ha' Cristo
in hats testi'yij pa' łuk'eeji'ha.*

Pa' łahats'ij qu' hats jintewejinhetiiłe hatse'.

18 Qe humti pakha' jitesti'yij hatse' qu' les łe'wise' wiikfik'i hatse' qa nite' łeke' qu'
neweju'łiju'ł qu' jintawapjułentaaju'ł aka' hane'ej injunyejei in jitaats'e'ej pe' wekwek.*
19 Qa week pe' łaqsijiiju' pa' Intata, hats qi in notkitaxets qu' ne'twenhetiitax pe' łelits
pa' Intata.* 20 Qe week ha'ne sehe' epji' pe' jukhew qa efuts iye hats we'neni' pa'aj qu' les
jutsitaxi'im pa'qu' nisu'untax, qa nite' łekhewełłe qu' ne'nenłi'i aka'an qe pakha' yeni' qu'
hik aka' łunyeje'ye' hikpa' ta'łets, qa yentaxik'uyi' pa'aj pa'qu' łewetjumtikineyejeyi'ik'ui*
21 ha'ne week sehe' epji' pe' jukhew qa efuts qu' netwejinhetiyik'uifik'i hatse' in nophe'łju'
pa' witwamhi' ha'ne sehe' ipji' hats'inha qu' na'n ji'teje'm hatse' pa' qi łesaxitsi'mkii qu'
hats netwejinhetiiłe hatse' pekhewe' łelits pa' Intata.* 22 Jinikfe'lets ha'ne sehe' epji' pe'
jukhew qa efuts iye in mexe tik'etij in yaats'etaxij pe' wekwek in łunye'jek ne'ej efu qe
naqalkeyu'.* 23 Qa nite' uja'xłe enewe'en qu' naats'e'ej ekewe'en, qe inekhewel iye in
hats na'l ine'm pa' Espíritu Santo in hikpa' yojołe qu' jintesti'yij qa' netke'lenju' hatse'
pekhewep, hik injunyejei iye in jitaats'e'ej iye in hik łunye'j qu' jintik'etij in jit'otki'ets pa'
łahats'ij qu' jineka'xtax pakha' hats jutsiqax qu' jinaqsi'j qa' łelitse'enij ma' qa' jinełisij
pe' ink'aihits i'nesenits.* 24 Qe kakha' inwetjumtikineyejeyik'ui hikka' ta'łets in hats ji'łii.
Na'aj jiwetjumtitaxik'ui in hats jite'wen ma' qa hats ham pa' inwetjumtikineye'jtaxik'ui.
¿Pa'n i'ni' pa'qu' no'notki'ik'ui pa'qu' hats nana'li'm?* 25 Qa qu' ji'nt'otki'ik'ui pakha' mexe
nite' jite'wen qa hasu'uj qu' ji'nitaqsunijup in jit'otki'ik'ui.* 26 Qa pa' Espíritu Santo qa'
jini'fen in jit'otkikii qe nite' jet'units, qe nite' jinikfe'lets łekpa' łe'wisju' qu' ji'niyinijets
pa' Intata qa pakha'łe Espíritu Santo qa hikpa' iyin inipji', hik ł'anye'j na'aj tik'et in iyin
inipji' nite' łeke' qu' jinenikfe'lik'i pe' yit'ij.* 27 Qa pa' Intata in hikpa' yejełijupkiiha week
pe' intawjets, ma' qa nikfe'lik'i pa' neqit'ijineyu'uj pa' Espíritu Santo qe pa' Espíritu Santo

---

* 8:10 Jn 17:23; Ga 2:20; Ef 3:17; Col 1:27 * 8:11 Hch 2:24; Ro 6:4 * 8:13 Col 3:5 * 8:14 Ga 3:26; 5:18; Os 1:10; Mt 5:9; Jn 1:12; Ro 9:8,26; 2Co 6:18; 1Jn 3:1; Ap 21:7 * 8:15 2Ti 1:7; He 2:15; Ga 4:5,6; Mr 14:36 * 8:16 Hch 5:32 * 8:17 Hch 20:32; Ga 3:29; 4:7; Ef 3:6; Fil 3:10; Tit 3:7; He 1:14; Ap 21:7; 2Co 1:5,7; Col 1:24; 2Ti 2:12 * 8:18 2Co 4:17; 1P 4:13; 5:1; Ro 1:5; Col 3:4; Tit 2:13 * 8:19 Fil 1:20; 1Co 1:7; Col 3:4; 1P 1:7,13; 1Jn 3:2 * 8:20 Sal 39:5; Ec 1:2; Gn 3:17; 5:29 * 8:21 Hch 3:21; 2P 3:13; Ap 21:1 * 8:22 Jer 12:4,11 * 8:23 Nm 15:17-21; 1Co 16:15; 2Co 1:22; 5:2,4; Ga 5:5; Ro 5:3; 7:24 * 8:24 1Ts 5:8; Tit 3:7; Ro 4:18; 2Co 5:7; He 11:1 * 8:25 1Ts 1:3 * 8:26 Mt 20:22; 2Co 12:8; Jn 14:16; Ro 8:15-16; Ef 6:18

in iyinipji' pekhewe' yijayan ha' Jesús qa iyini'mets pakha' hats yisu'un pa' Intata qu' łunyejeye'.*

Ham pa'qu' łeke'ye' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x pa' Cristo.

28 Ye'ehe, hane'ej hats jinikfe'lets pa' Intata in yojo'ok'oi qa yaqsi'ji'mju' eke' wekwek
pekhewe' qu' nana'l łeqsu'unka'xi'ij pa' Intata. Pa' Intata t'eku'miiji' pekhewe'en qa'
naqsiijkii pa' yisu'un.* 29 Qe pa' Intata, pekhewe' hayiits nikfe'lets pa'aj qu' nijayan hatse',
in nikfe'lets qu' nijayan hatse' ma' qa yisu'un iye qu' hik łunyejeye' hatse' pa' łunye'j ha'
Ła's, hats'inha qa' łakha'ye' pa' yojo in ła's qa inekhewełłe qa i'nmats, qa week pe' olots
inejefetsipji' iye.* 30 Pekhewe' hayiits jutsiqax qu' net'ekumiiji', pakha'an qa taya'yiiji'.
Qa in taya'yiiji' qa yatsathenket. Qa in yatsathenket qa yiwqinhetji'.* 31 ¿Qa pa'n qu'
jintumti aka'an? In hats jinikfe'lets pa' Intata in ini'fe'ej, ¿łekpa' qu' łeke'ye' qu' nanax
inij?* 32 Pa' Intata in nite' yisu'un qu' niyejin ine'm yemjeetax in ewi'łłe in Łaa'staxija qe
yisu'un yijat'ij in jiyełisij qu' nawa'm'infi. ¿Qa inhats'ek qu' nite' jinełisi'ij pekhewe' hats
wekwekłe?* 33 ¿Łekpa' jukhew qu' łeke'ye' qu' nanaxij pekhewe' t'eku'miiji' pa' Intata in
nifeltaxijkii qu' ułʼetse'? Qe pa' Intata hikpa' jiyatsathenket.* 34 ¿Łekpa' qu' łeke'ye' qu'
jinitanithen? Qe ha' Jesucristo hats wa'm infi, qa iła'xłe iye, qa i'ni' pa' yiya'yik'i pa' Intata
qa hik hakha' iyet'inipji'.* 35 ¿Łekpa' qu' łeke'ye' qu' ji'nitonimets pa' łeqsu'unka'x ha'
Cristo? ¿Me pe' wekwek jitaats'e'ej? ¿Me pa' wittawje'mete'? ¿Me qu' jintawitjaxtii? ¿Me
pa' yipku'? ¿Me qu' ham pe'qu' inqhinataye'? ¿Me in iftsaxets pe'ye'? ¿Me i'nłi'i pa'qu'
nenqek'uyu'unij? Week ekewe'en nite' łeke' qu' ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x inij pa'
Intata.* 36 Kakha' wit'iyinheye'j we'nika'ajji' yit'ij: *—Akha' ta'łʼ ewets in week nełuts yaqamijkii
qu' natsaxi'łʼju'. Hik łeqfenyejeyi'łʼyij ne'ej kots'etets qe wetka'xii na'aj łenqek'uwet.— (Sal
44:22)** 37 Qa niteʼłe nax'inij ekewe'en, inekhewel yijat'ij les qi wiikfik'i pa' jinaxij ekewe'en,
qe taʼłets pa' qi łeqsu'unka'x inij ha' Cristo.* 38 Qe yakha' tsikfee'letsha in nite' łeke' qu'
ji'nitonimets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata pa' witwamhi', pa' witiła'x ha'ne sehe' epji',
pe' angelits, pe' tenek'enhe'yij pe' inwo'metets, qa pe' na'l hane'ej qa pe' mexe hamitsik'ui
qa pe' qits witt'unhaxits,* 39 pekhewe' na'l pa' toxpha'm qa pekhewe' na'l pa' toxiiju' qa
week pakha'łe qu' łunye'je' pekhewe' łaqsijiiju' pa' Intata week ekewe'en nite' łeke' qu'
ji'nitontaxi'mets pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata. Hikpa' łeqsu'unka'x inij jiyikfelitets ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

9

Pa' Intata t'eku'miiji' pe' Israel.

1 Yakha' hijayan ha' Cristo qa pa' Espíritu Santo qa hikpa' tsoksi'wenkeninijha in
tsikfe'lets in yijaalija ekewe' qu' hit'ij, nite' haqanłekii,* 2 yakha' na'l ye'm pa' qi
yikameta'xkii qa week nełuts heka'xkii pa' qi a'tax 3 qe qi'ija in hisu'untaxija qu' hi'fenij qu'
netk'enets ha' Cristo hekhewe' yejefeetsija in judiol hik enewe' hataa'łetsha inye'jłułetax
qek na'nyi'pji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios, inye'jłułetax iye qek yitoxi'imets ha' Cristo.*
4 Enewe'en łelits pa' Israel'ik'i. Pa' Intata t'eku'mi' enewe'en qu' naqsi'j qa' łelitsi'ij.
Pa' Intata łakhaa'ija pa'aj in we'nethintaxets qa hikłe łunye'j na'aj q'olpha'm ma' qa
yojo'ok'oikii. Qa łakha' iye pa'aj in nifelji'ji'm pe' ława'mhitsik'i na'aj yiwjutsiqeni'm

* 8:27 Sal 139:1-5; Lc 16:15; Hch 1:24; Ap 2:23 * 8:28 Ro 9:24; 11:29; 1Co 1:9; Ga 1:6,15; 5:8; Ef 1:11; 3:11; 2Ts 2:14; He 9:15; 1P 2:9; 3:9 * 8:29 Ro 9:23; 11:2; 1Co 2:7; 8:3; 15:49; 2Ti 1:9; 1P 1:2,20; Ef 1:5,11; Fil 3:21; Col 1:18; 3:10; 1Jn 3:2; He 1:6 * 8:30 1Co 2:7; 6:11; Jn 17:22; Ro 9:23 * 8:31 Ro 3:5; 4:1; Sal 118:6; Mt 1:23 * 8:32 Jn 3:16; Ro 4:25; 5:8 * 8:33 Lc 18:7; Is 50:8-9 * 8:34 Ro 5:6-8; 8:1; Hch 2:24; Mr 16:19; He 7:25; 9:24; 1Jn 2:1 * 8:35 Ro 2:9; 1Co 4:11; 2Co 4:8; 11:26-27 * 8:36 Hch 20:24; 1Co 4:9; 15:30-31; 2Co 1:9; 6:9; 11:23; Is 53:7; Zac 11:4,7 * 8:37 Jn 16:33; 1Co 15:57; Ga 2:20; Ef 5:2; Ap 1:5 * 8:38 1Co 3:22; 15:24; Ef 1:21; 1P 3:22 * 8:39 Ro 5:8; 8:1 * 9:1 Ro 1:9; 2Co 11:10; Ga 1:20; 1Ti 2:7 * 9:3 Ex 32:32; 1Co 12:3; 16:22; Ga 1:8,9; Ro 1:3; 11:14; Ef 6:5

qa i'nk'ałe qa tisij iye pa'aj pa' Moises'ik'i kekhewe' wenit'ij qu' naqsiijkii qa yika'ajji'
(leyes). Qa tisij iye pa'aj pa'qu' łeqfenyejeye' łewek qu' net'ejuyets in yijayan pa' Intata.
Qa łakhaa'ija iye pa'aj in nifelji'ji'm kekhewe' yiwjutsiqen pa'aj t'ejuyets ha' Cristo.* 5 Hik
enewe' taa'łetsha pa'aj pe' wetshetk'ewi'ł qits inaqwa'mhitsik'i, pa' Abraham qa pa' ła's
Isaac qa pa' ła's pa' Isaac, Jacob. Qa pe' inaqwa'mhitsik'i in t'ejuyets aka' i'neseninyejei qa
ta'łji'ju' pa'aj ha' Cristo, hikha' Dios ene' week. Week nełuts neniwqinhetji'ha hakha'an.
Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).* 6 Ye'ehe, yakha' in hit'ijets in qi in tsika'metenhetkii
enewe'en in nite' yijayan ha' Yatsat'ax'inij. Qa in nite' yijayan nite' ikji' qu'nte' yija'ye'
pe' yit'ij pa' Intata. Kakha' łunye'jkiiha kakha'an in nite' week pe' ta'łets pa' Israel'ik'i qu'
nit'ijets pa' Intata qu' Israele'.* 7 Qa nite' iye week qu' ne'tnekumhi'yiiji' pe' taa'łtaxetsha
pa' Abraham'ik'i, qe ke' Intata łe'lijei yit'ij: —*Pe'qu' nata'ł ewets hatse' ewi'łłe qu' nata'łets na'
Isaac.*— *(Gn 21:12)** 8 Qa hik ta'łijupi' pekhewe'
łelits pa' Intata nite' ta'łets pakha' nekfik'i in hik łunye'j ne'ej week omehets in nekfik'i,
qe ta'łets yijat'ij pakha' nekfik'i yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qu' nenekfik'i.* 9 Qa aka'an
ka' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata in yit'ij: —*Hik qu' łahats'i'ij pakhap ininqap ha'ne łahats'ij qu'
hetpil iye, qa ne' ewhe'ye' Sara qa' hats nana'l pa'qu' ła'se'.*— *(Gn 18:10,14)* 10 Qa
nite' ewi'łłe aka' łunye'jkii qe pe' Rebeca iye testi'yij pe' wetsjukji' qa pa' łatata hikpa' pa'
inaqwa'ma'xik'i Isaac.* 11 In mexente' yamets qu' nenekfik'i qa in mexente' iye yaqsiijkii
pa'qu' łe'wise' i'nłi'i qu' uł'axe', qa qu' jutsiqaxe' pa'qu' net'eku'mi' pa' Intata, nite' ta'łets
pa'qu' naqsiijkii enewe'en, qe pakha'łe qu' nisu'un pa' Intata.* 12 Pa' Intata qa yit'ijets pa'aj
pe' Rebeca: —*Pa' omehe' qu' netnek'enhe'yipji' pa' ajit.*— *(Gn 25:23)* 13 Qa yit'ij iye ka'
we'nika'ajji': —*Hisu'un na' Jacob qa nakha'łe Esaú qa nite' hisu'un.*— *(Mal 1:2-3)* 14 ¿Qa
pa'n qu' jitumti aka'an? ¿Ye' me jitumti qu' nite' natsathene' pa' Intata? ¡Nite', nite' łeke'
aka'an!* 15 Pa' Intata yit'ijets pa'aj pa' Moises'ik'i: —*Yakha' qu' hisu'un qu' hi'fen pakha' qu'
hisu'un qu' hi'fen, qa' netsq'eletij iye pakha' qu' hisu'un qu' netsq'eletij.*— *(Ex 33:19)* 16 Qa
hik ta'łijupi' in nite' weju'łij pa'qu' nisu'unłetax ene' jukhew qa nite' weju'łij iye pa'qu'
qi qu' nithayikitax iye qe ewi'łłe yijat'ij pa' Intata pakha' qu' nisu'un qu' ni'fen.* 17 Qe
ke' we'nika'ajji' in yit'ijets pa'aj pa' Intata pa' Faraón:*—*Yakha'łe in ta'ł yiwets in e'wittata'aj
qe qa' nek'inq'ethinij pa' yit'unha'x, qe qa' weeke' iye ha'ne sehe' qu' nimpi'ye'ej qa' nenfel ka' yii.*
— *(Ex 9:16)*
18 Ye'ehe, in yit'ij aka'an ma' qa hats jinikfe'lets pa' Intata in neq'eletij pakha' qu' nisu'un
qu' ne'nq'eletij, qa yit'unhet iye łatawe'j pakha' qu' nisu'un qu' nit'unhet łatawe'j.* 19 Qa
akha', hane'ej i'nłi'i qu' it'ij yiwets: —¿Qa inhats'ek pa' Dios qu' nets'itutshentaxets qu'
haqsiijkii pa' uł'ax, in ham pa'qu' neweju'łiju'ł pa'qu' nisu'un pa' Dios?—* 20 Qa yakha' qa'
hit'ij ewetsek hane'ej: —¿Łek akha' jukhew in łittaxijets pa' Dios ekewe'en? ¿Me łeke'
pe'qu' kamusiye' qu' nit'ijets pakha' yaqsiijkii: "Inhats'ek aka' eqfenye'jyij"?—* 21 Pakha'
naqsi'jju' pe' kamusil, pa' ołoq'oi ewi'łłe qa yejełłi'ijkii pa'qu' łeqfenyejeyi'ij in naqsi'jju'
pe' kamusil. Na'l pekhewe' qu' net'ejuyets pe' patunits qa pe' t'ejuyets in week nełuts
tanatkinhei.* 22 Pa' Dios nite' itaqsunijup qu' ni'nq'ethinij pa' qi ławak qa pa' qi łet'unha'x,
ma' qa inye'jłu' in yiwejinłe nite' naqatsit'ij pekhewe' hats jutsiqetstax qu' namii pa' qi
ławak pa' Dios.* 23 Aka'an yaqsiijkii qe qa' nenikfe'lets in na'l pa' qi witisa'x pa' i'ni' pa'
Intata pekhewe' hats jutsiqax qu' ni'fen, hik pekhewe' hayiits pa'aj yaji'let pa' Intata qu'

---

* 9:4 Ex 4:22; 40:34; Ro 8:6,15; 1R 8:11; Ez 1:28; He 9:1,5,6; Gn 17:2; Dt 4:13-14; 7:6; 14:1; 29:14; Lc 1:72; Hch 2:39; 3:25; 13:32; Ef 2:12; Sal 147:19 * 9:5 Hch 3:13; Ro 1:3,25; 11:28; Mt 1:1-16; Jn 1:1; Col 1:16-19; 2:9 * 9:6 Nm 23:19; Jn 1:47; Ro 2:28-29; Ga 6:16 * 9:7 Jn 8:33,39; Ga 4:23; He 11:18 * 9:8 Ro 4:13,16; 8:14; Ga 3:29; 4:28; He 11:11 * 9:10 Ro 5:3; Gn 25:21 * 9:11 Ro 4:17; 8:28 * 9:14 Ro 2:11; 3:5; 2Cr 19:7; Lc 20:16 * 9:16 Ga 2:2; Ef 2:8 * 9:17 Faraón ikji' wittata'a' pa' sehe' Egipto. * 9:18 Ex 4:21; 7:3; 9:12; 10:20,27; 11:10; 14:4,7; Dt 2:30; Jos 11:20; Jn 12:40; Ro 11:7,25 * 9:19 Ro 3:7; 11:19; 1Co 15:25; Stg 2:18; 2Cr 20:6; Job 9:12; Dn 4:35 * 9:20 Ro 2:1; Job 33:13; Is 29:16; 45:9; 64:8; Jer 18:6; 2Ti 2:20 * 9:21 Is 64:8; Jer 18:6 * 9:22 Ro 2:4; Pr 16:4; 1P 2:8

nejutshenets pa' qi witisa'xi'mkii.* [24] Enewe' taya'yiiji' pa' Intata enewe'en inekhewel qa
nite' i'nuja'xłe in je'judiol qe week iye pekhewe' nite' judiol.* [25] Hik aka' yit'ijets pa'aj
pa' Intata pa' ewi'ł profeta'ik'i łii Oseas qa yika'ajji' t'ejuyets pe' nite' judiol in yit'ij: —
*Hit'ijets hatse' qu' "yitset'i'ij" pekhewe' nite' yitsettax, qa' hit'ijets iye qu' "hisu'un" pekhe' nite'
he'yeku'mtaxiiji'. (Os 2:23)* [26] *Qa pa' hats ła'ni'łi' in yit'iłij ewets pa' Intata: "Ekheweli'ł nite'
k'eyitset'ił" qa' nenit'iłij ewets hatse': "Enewe'en łelits pa' Dios nite' wa'm."— (Os
1:10)* [27] Pa' Isaias'ik'i iyetij iye pa'aj in t'ejuyets pe' Israel qa yit'ij: —*Yemjeetax qu' olotse ne'
Israel łeiłets qu' hik łunyejeye'tax na'aj isa'x łotkoyek'i na'aj qi iweli', qa nite'łe olots pe'qu' iłiye',**
[28] *qe pa' Intata yaqsiijkii hatse' ha'ne sehe' epji' pekhewe' hats yit'ijets pa'aj, qa qu' hats namets qu'
naqsiijkii qa' aje'eł qu' week naqsiijkii qa yif'elitłe iye.— (Is 10:22-23)* [29] Pa' Isaias'ik'i qa yit'ij iye
in iyetij pa'qu' łunyejeye'kii pe' Israel: —*Pa' Yatsat'axij pe' week oq'ophełinetsilets wa's łeiłets
qu'nte' nenejete' uja'xe' ene' inejefets, qekha hats hik injunyejeye'tax pe' Sodoma łeiłetsik'i qa pe'
Gomorra łeiłetsik'i iye in ham pa'qu' amane'.— (Is 1:9)*** [30] ¿Pa'n qu' jintit'ijju' in t'ejuyets
aka'an? Aka'an ikji' pekhewe' nite' judiol in nite' wo'taxii pa'qu' natsathen, qa yamłe'ets
pa' yatsathen ta'łets pa' Intata qe ta'łets in nite' yeqeku'.* [31] Qa enewe'łe Israel in wo'taxii
pa' yatsathen qa yijayantax kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley), ma' qa nite' yamets
pa' yatsathen ta'łets pa' Intata.* [32] ¿Qa inhats'ek enewe'en in nite' yamets pa' yatsathen?
Qe in wo'taxii qu' natsathen qa nite' wo'ojii pa'nte' łeqekuye'jij pa' Intata, qa wołetaxijii
pe' yaqsiijkii t'ejuyets pa' ley. Enewe'en ma' qa yilanifi pe' ute łii "ute witlanki'ifi"* [33] in
ł'anye'jek ka' we'nika'ajji': —*Jełi'ł, na' witset Sión*† *henji' ne' ute*‡ *witlanki'ifi qa inaqwakaninkii
iye in yothetkii. Qa pa' qu'nte' neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.— (Is
28:16)**

10

Pe' Israel ewi'łłe in yaqsiijkii pa'qu' nisu'unłe.

[1] Yejefets, pakha' yiyinheye'jii pa' Intata kakha' les qi in hisu'untax kakha'an, qu'
nana'li'm pa' witiła'x pe' week Israel łeiłets. [2] Tsikfe'lets in yijaa'ija in yisu'untax qu'
nijayaanija pa' Intata, qa nite'łe nikfe'lets pa'n łunye'j qu' nijayan.* [3] Qe nite' nikfe'lets
pa'n łunye'j pa' Intata qu' naqsiijkii qu' netisij pa'qu' łiła'xe' pa'qu' jukhewe' qa efuye' iye,
ma' qa łekhewełłe in yaqsi'jtaxijkii pa'qu' numtitax qu' nata'łijets pa'qu' liła'xe', qa hik
ta'łijupi' in nite' t'eku'miju'ł kakha' jiyełistaxij pa' Intata qu' jinta'łijets pa'qu' iniła'xe'.*
[4] Qe pa'qu' nijayan ha' Cristo qa hats na'li'm pa' łiła'x, qe ha' Cristo hikha' hik łunye'j qu'
hats jina'nq'axijipji' kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).* [5] Pa' Moises'ik'i yika'ajji'
pa'aj pa'qu' jukhewe' qu' nowo'ojii pa'qu' łiła'xe kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' (ley), qa'
week qu' naqsiijijkiiha kekhewe'en hats'inha qu' iła'xe'.* [6] Qa pakha'łe witiła'x ta'łets pa'
nite' witqekuye'jij ha' Cristo qa yit'ijek: —*Hasu'uj numti pa' atawe'j qu' nit'ij: "¿Łekpa' qu'
namiipha'm na' wa's?" (Dt 30:12)* (ikji', ¿łekpa' qu' namiipha'm na' wa's
qu' nenka'xju' pa' Cristo?)* [7] i'nłi'i qu' nit'ij: "¿Łekpa' qu' namiiju' pa' łe'nq'itset'ij pe'
naxju'?"— (ikji', ¿łekpa' qu' namiiju' pa' łe'nq'itset'ij pe' naxju' qu' nenka'xik'uipha'm pa'
Cristo pe' naxju'?)* [8] Qa ¿pa'n ikji'ha pa' neqit'ijineyu'uj pa' Moises'ik'i in yit'ij ekewe'en?
Aka' neqit'ijineyu'ujha aka'an: —Eke' wi'tlijei hats metits e'm, hats i'nji' na' eji' qa pa'
atawe'j iye.— Eke' wi'tlijei hik ekewe' k'inq'ijatsheni'łij qe qa' nana'l ine'm pa' nite'
witqekuye'j.* [9] Qe qu' nit'ij na' eji': —Ha' Jesús hikha' Yatsat'axyij— qa pa' atawe'j iye

---

* 9:23 Ro 2:4; 8:29; Ef 3:16; Hch 9:15 * 9:24 Ro 3:29; 8:28 * 9:25 1P 2:10 * 9:26 Mt 16:16 * 9:27 Is 28:22; Gn 22:17; Ro 11:5 * 9:29 Stg 5:4; Dt 29:23; Is 13:19; Jer 49:18; 50:40; Am 4:11 * 9:30 Ro 1:17; 3:21; 9:14; 10:6; Ga 2:16; 3:24; Fil 3:9; He 11:7 * 9:31 Ro 10:2,20; 11:7; Is 51:1; Ga 5:4 * 9:32 1P 2:6,8 † 9:33 Sión łii iye pa' Jerusalén. ‡ 9:33 Pe' ute ikji' Cristo. * 9:33 Ro 5:5; 10:11; Is 8:14 * 10:2 Hch 21:20 * 10:3 Ro 1:17 * 10:4 Ro 3:22; 7:1-4; Ga 3:24; 4:5 * 10:5 Lv 18:5; Neh 9:29; Ez 20:11,13,21; Ro 7:10 * 10:6 Ro 9:30; Dt 9:4 * 10:7 Dt 30:13; Lc 8:31; He 13:20 * 10:8 Dt 30:14

qu' numtii'ija nite' yeqeku'uk'i pa' Intata in niihinik'uipha'm pa'aj ha' Jesús pe' naxju',
ma' qa' iła'xe'.* 10 Qe pa' atawe'j qu' numtii'ija nite' yeqeku'uk'i ma' qa hats łatsathen, qa
na'łe eji' qu' netetfelij, ma' qa' hats jutsiqax in hats iła'x. 11 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: —*Pa'
qu'nte' neqeku'ye' pakha'an, ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.— (Is 28:16)* 12 Qe ham pa'qu'
pakha' łunye'je' judío qa pe' nite' judiol, qe ha' Yatsat'ax'inij hikha' Yatsat'axij ene' week,
qi pa'qu' netisij hatse' week pe'qu' niyinii,* 13 qe ke' we'nika'ajji' yit'ij iye: —*Week pa'qu'
niyinijets łiła'xe' pa' Yatsat'ax'inij qa' iła'xe'.— (Jl 2:32)**
14 ¿Qa pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij qu' niyinijets aka'an in hikha' nite' nek'enheyu'ets? ¿Pa'n
qu' łeqfenyejeyi'ij qu' netk'enets in nite' impi'yelij hakha'an? ¿Pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij iye
qu' nepiye'ek'i in ham pa'qu' nenfeli'm eke' wi'tlijei?* 15 Qa ¿pa'n qu' łeqfenyejeyi'ij iye
qu' nenfel eke' wi'tlijei qu' nite' net'ukinheti'yi'ij qu' nenfel? Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij:
—*¡Hayits qa łe'wis nekhewe' neka'x ke' łe'sits wi'tlijei!— (Is 52:7)** 16 Qa nite'łe week
qu' net'eku'miju'ł ekewe' łe'sits ink'aihits wi'tlijei. Qa hik ta'łijupi' pa' Isaias'ik'i in yit'ij:
—*Yatsat'axyij, ¿łekpa' qu' hats numti qu' yijaali'ija eke' henfeli'ł?— (Is 53:1)**
17 Ma' qa hik ta'łijupi' in ewi'łłe qu' jintepiye'ek'i ke' wi'tlijei, ma' qa'nte' jinteqekuye', qa
eke' qu' jintepiye'ek'i wi'tlijei hik ekewe' łe'lijei ha' Cristo.* 18 Qa yakha'łe qa' k'afaakani'ł,
¿me mente' łepi'ye'ełik'i ke' wi'tlijei? ¡Nite'! Yakha' tsikfe'lets in hats łepi'ye'ełik'i, qe ke'
we'nika'ajji' yit'ij: —*Week ha'ne sehe' yamipji' pa' ł'a'x, qa yamii iye pe' les in totsii.— (Sal
19:4)** 19 Qa ewi'łij iye qu' nek'inaqfaakan, ¿me nite' hayiits qu' nenikfe'lets pa'aj ne' Israel?
¡Nikfe'lets! Pa' Moises'ik'i hikpa' yojo'oj pa'aj in nifel aka' ł'anye'j pa'aj pa' Intata in yit'ij:
—*Yakha' qu' haqsiijkii qu' eqemtsheni'łetskii ekheweli'ł judiol nekhewe' witsetitstax qa nite'łe hik
łunyejei qu' witsetitse' qe nite' nikfe'l yiwets. Yakha' qu' haqsiijkii iye qu' nawakanini'łkii pa'qu'
witset'e in nite' nikfe'ltax yiwets.— (Dt 32:21)** 20 Qa i'nk'ałe pa' Isaias'ik'i qa nite'
nijiwei in nifel pa'aj pa' ł'anye'jets pa' Intata in yit'ij: —*Hats tsi'wen nekhewe' nite' wotaxyii.
Henethinets nekhewe' nite' inaqfaakantaxyiikii.— (Is 65:1)** 21 Ma' qa nifel iye pa'
ł'anye'jets pa' Intata ne' Israel qa yit'ij: —*Miitsju' in hi'ttaxijets k'eewe yikoyei na' ewi'ł witset
nite' nek'enheyu' qa ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pakha' łakha'łe in yisu'un qu' naqsiijkii.— (Is
65:2)*

11

Pe' mexe amaneyij pa' Intata pe' Israel łeiłets.

1 Qa week ekewe'en qu' nek'inaqfaakanij: ¿Me hats yili'ij pa' Intata in t'eku'mtaxiiji'
ne' Israel? Nite', aka'an ham łeke'ye'. Qe yakha' iye ye'israel łeiłe', yakha' iye hata'łets
pa' Abraham'ik'i qe pe' yaqwa'mhitsik'i ta'łets pa' Benjamin'ik'i.* 2 Pa' Intata nite' yili'ij
ne' Israel, qe hikne' hayiits t'eku'miiji' pa'aj. ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets ke' we'nika'ajji'
pa'aj pa' Elias'ik'i in nifeletspha'm pa' Intata in uł'ax pa' yaqsiijkii pe' Israel? Qa yit'ij:*
3 —Yatsat'axyij, *hats nilanju' ke' łenukintax profetas, qa nopłetju'kii iye kekhewe' yejutshentaxets
pa'qu' łeqisit'e'ej (altar). Hats yeł'ewi'łłe in yaman qa hats neqek'uyuyij iye.— (1R 19:10,14)**
4 Qa ¿pa'n yit'ij in yeku'ł pa' Intata? —*Hats haqsi'jijup qu' natsjayan hekhewe' wetsjuk tatsai
mil (7.000) jukhew hikhe' nite' wonokok'enifi na' witeqsi'nq'al Baal.— (1R 19:18)* 5 Qa hik
łunye'j iye hane'ej, in na'l pe' mexe amanei t'eku'miiji' pa' Intata qe qa' ni'fen.* 6 Ye'ehe, in
ta'łłe'ets pa' łeqi'fenkeye'j in t'eku'm i'ni', ma' qa' hats nite' ta'łets pa'qu' jintaqsi'jtaxijkii,
qe qu' nata'łets pa'qu' jintaqsiijkii in t'eku'm i'ni', qa pa' łeqisitłetax'inij qa hats nite'
hik łunye'je' qu' łeqisit'e.* 7 Qa ¿pa'n ikji' aka'an? Pe' Israel nite' yi'wen pa' wo'taxiikii,

---

* 10:9 Mt 10:32; Lc 12:8; Ro 4:24; 14:9; 1Co 12:3; Fil 2:11; Hch 2:24; 16:31 * 10:12 Ro 3:22,29; Hch 10:36 * 10:13 Hch 2:21; 7:59 * 10:14 Ef 2:17; 4:21; Hch 8:31; Tit 1:3 * 10:15 Nah 1:15; Ro 1:15; 15:20 * 10:16 Ro 3:3; Jn 12:38 * 10:17 Ga 3:2,5; Col 3:16 * 10:18 Ro 1:8; Col 1:16,23; 1Ts 1:8 * 10:19 Ro 11:11,14 * 10:20 Is 65:1; Ro 9:30 * 11:1 1S 12:22; Jer 33:24-26; Lc 20:16; 2Co 11:22; Fil 3:5 * 11:2 1S 12:22; Sal 94:14; Ro 6:16; 8:29; 1P 1:2 * 11:3 1Ts 2:14 * 11:5 2R 19:4; Ro 9:27 * 11:6 Ro 4:4

qa pekhewe'łe t'eku'miiji' pa' Intata qa yi'wen, qa pekhewepłe qa yit'unhet łatawjets pa'
Intata, ma' qa les in yaqsi'jijkiiha pa' yisu'unłe.* 8 In ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij:
—Pa' Intata tisij pa' łunyejei ma' qa hik łunyejei ne'ej hats imaa'ju'ha, pe' łotoi hik łunyejei qu'
nite' ni'wenekii qa pe' łekfii qa hik łunyejei qu' nite' nepiye'ye'kii. Qa aka'an yamijii hane'ej ha'ne
*łahats'ij.— (Dt 29:4)** 9 Qa pa' David'ik'i qa yit'ijek:
—Pa'qu' łeqe łe'wis nełuye' hisu'un qu' łeniwqe'lełi'ij enewe'en, qa hisu'un iye qu' łalanki'ye'łi'ifi,
qa qu' łantanithenkeyeje'łi'ij iye. 10 *Noo'yi'imkii ne' łotoi hats'inha qa' nite' ni'wene'kii, it'ij tufum*
ł'anul hats'inha qa' pakhaayi'ij qu' nite' natsathene' ne' ł'anul.— (Sal 69:22-23)

Yejeyumtshenijupi' pe' łakjil pe' wit'enkiju' najkak olivo.

11 Qa ewi'łij iye qu' nek'inaqfaakan. ¿Me in yilanifi pe'ye' qa' hats nite' neniyepha'mkii
iye? Nite', aka'an nite' łeke'. Qe pe' judiol in yaqsiijkii pa' uł'ax, ma' qa yija'łe qa na'li'm
pe' nite' judiol pa' witiła'x, hats'inha pe' judiol qa' netqemtsenijetskii.* 12 Pe' Israel in
yaqsiijkii pa' uł'ax qa pa' Intata qa tisij ha'ne week sehe' epji' pa' qi łeqi'fenkeye'j. In nite'
yaqsiijkii pa' yittaxij pa' Intata, qa pa' Intata qa tisij pe' nite' judío pa' qi łeqi'fenkeye'j. Qa
pe' judiol qu' hats week net'eku'miju'ł hatse' qa' naqsiijkii pa' yit'ij pa' Intata, qa pa' Intata
qa leesjeek qu' nijatshenfik'i pa' łeqi'fenkeye'j.* 13 Qa hane'ej qu' hit'iłij ewets ekheweli'ł
nite' judiol. Yakha' in ya'apostoli'ł epji', qi in hiwqinhetji' aka' yithayijkit,* 14 qe hisu'untax
qu' haqsiijkii qu' hats netqemtsheni'ł ewetskii hekhewe' yejefeetsija in judiol, hats'inha
qu' łeke'ye' qu' iłiye' pe'qu' uja'xe'.* 15 Pa' Dios in hats t'oqowe'yiju'ł pe' Israel, qa aka'an
qa yaqsiijkii qu' łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Dios ha'ne week sehe' epji'. Qa qu' łesitsetaxi'ł wetju'ł
pa' Intata ne' Israel, nekhewe'en in hik łunyejeitax qu' nanaxju', ma' qa' iłiye'.* 16 Qe
in łe'wisi'm pa' Intata pa' yojo łok'opłe, ye'ehe, qa ikji' qu' łe'wise'jiimek iye week pa'
itupi'le'. Qa in łe'wisi'm pa' łefitets qa' łe'sitse'jiimek iye week pe' łakjil pe' najkak olivo.**
17 Qa na'łłe pe' weniwqałitik'i pe' łakjil pe' najkak olivo wit'enkiju'. Pa' ewi'ł pekhewe'
weniwqałitik'i qa yaya'xi' pa' łakji' pe' nite' wit'enkiju' olivo. Pa' łakji' pe' nite' wit'enkiju'
hikpa' akha' in nite' e'judio, ma' qa teniqatij ewets pe' wit'enkiju' qa łakijets pa' yimax
łits'i pa' łefitets pe' olivo wit'enkiju'.* 18 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj umti qu' les anipji' qu'
e'łe'wise' pekhewe' łakjiltaxija pe' najkak. Qa qu' ejunye'je' aka'an, menikfelitets in nite'
akha' qu' łisij łits'iye' pa' łefitets qe pa' łefitets hikpa' nełisij yijat'ij pa' łits'i.* 19 Akha' nite'
judío i'nłi'i qu' it'ij yijat'ij: —Weniwqałitik'i pe' uja'x łakjil hats'inha qu' heteniqatets.—
* 20 Qa yijaa'ija aka'an. Qa weniwqałitłi'ik'i qe inqeku', qa akha' in weniqatij ewets qa'
matjanithenij in nite' ł'inqeku'. Qa hik ta'łijupi', hasu'uj meniwqinhetij e'nijiwe'yipji'
yijat'ij.* 21 Qe pa' Intata qu' nite' niwejine'łi'i pekhewe' łakjiltaxija pe' najkak, qa'nte'
jeek newejinełi'i. 22 Jeł qeku'nek, pa' Intata in qi in eq'iltinhetsax qa its'iyoptoxłe iye.
Yitanithen pekhewe' yili'ijju' in nite' yeqeku'tax, qa akha'łe qa neq'elet'ej qu' nite' iliyi'ij
in nite' łeqeku', qa qu' iliłi'ij in nite' łeqeku'tax qa' netenisa'xji'ij eyek.* 23 Qa qu' niliłi'ij
pa' łeqekuyejei pekhewe'en, qa' neteniqatets iye, qe pa' Intata yiya'yij qu' neniqatets iye.*
24 Qe in akha' pakha' łakji' pe' najkak olivo nite' wit'enkiju', qa łeteniqatłe'ets pe' olivo
wit'enkiju' nite' łata'łtaxets. Qa hik ta'łijupi' qu' les nite' jutsitaxe' pe' wenisa'xtaxik'i qu'
neteniqatets iye pe' najkak ta'łets. Qu' netiłinhetiitax pe' Israel.

25 Yejefets, hisu'un qu' enikfe'li'łets aka' nite' hayiits qu' nenikfe'letsha pe'ye' hats'inha
qa' nite' umtiyi'ił qu' hats week enikfe'li'łets. Pe' Israel hane'ej na'l pe' yit'unhet pe'
łatawjets qa' naamłi'ijii pa' ł'axkathe'ej qu' uja'xe' pe'qu' nite' judiole'.* 26 Qa qu' hats

---

* 11:7 Mr 6:52; Ro 9:18,31; 11:25; 2Co 2:14 * 11:8 Is 29:10; Mt 13:13-14 * 11:11 Hch 28:28 * 11:12 Ro 11:25 * 11:13 Hch 9:15 * 11:14 Gn 29:14; 2S 19:12-13; Ro 9:3; 1Co 1:21; 7:16; 9:22; 1Ti 1:15; 2:4; 2Ti 1:9; Tit 3:5 * 11:15 Ro 5:11; Lc 15:24,32 * 11:16 Pe' najkak olivo wit'enkiju', ikji' pe' judiol. * 11:16 Nm 15:17-21; Neh 10:37; Ez 44:30 * 11:17 Jer 11:16; Jn 15:2; Ef 2:12-13 * 11:18 Jn 4:22 * 11:19 Ro 9:19 * 11:20 Ro 5:2; 12:16; 1Co 10:12; 2Co 1:24; 1Ti 6:17; 1P 1:17 * 11:22 Ro 2:4; 1Co 15:2; He 3:6,14; Jn 15:2 * 11:23 2Co 3:16 * 11:25 Ro 1:13; 16:25; 11:7; 12:16; Mt 13:11; 1Co 2:7-10; Ef 3:3-5,9; Lc 21:24; Jn 10:16

nametsji' pa' uja'x pe' nite' judío, ma' qa' weeke' pe' Israel qu' netiłinhetii, in ł'anye'jek
ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Na' witset Sión (Jerusalén) qu' nata'łii hatse' pa' Eqiłina'x, qa'*
*nenit'ijji' week pa' uł'ax i'ntaxji' ne' Jacob (Israel) łelits.** [27] *Hik aka' hiwjutsiqeni'm nekhewe'en*
*qu' hiwu'mtaxik'ui pe' łewuł'ets.— (Jer 31:31-34)** [28] In t'ejuyets ke' łe'sits wi'tlijei,
pe' Israel qa ł'ejuihifetsij pa' Dios qe ta'łi'ł ewets qa pakha'łe Dios qa yisu'un qe ta'łets in
t'eku'miiji' pe' łaqwa'mhitsik'i.* [29] Qe pa' Intata nite' yepilet i'nk'ui iye pa'qu' hats jinełisij,
qa nite' yili'inij iye in hats tayai iniiji'.* [30] Qa hik łunye'j ekheweli'ł toxik'i nite' łaqsiiłijkii
pa' yisu'un pa' Intata, qa hane'ej pa' Intata qa nełisi'łij pa' łeq'ilta'x qe ne' Israel nite'
tek'enets.* [31] Hane'ej ne' Israel hik łunyejei ka' ejunyejeyi'ł toxik'i, nite' tek'enets pa' Dios,
hats'inha pa' Intata qa' nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j. Qa hane'ej hatse' qa' łekhewele' eku'nek
ne' Israel qu' netisij pa' Intata pa' łeq'iltiye'j. [32] Pa' Intata yaqsiijkii qa nophe'łju' ene'
week qe nite' impiyel, hats'inha qa' nethinij pa' łeq'iltiye'j ene' week.* [33] ¡Hayits qa ham
ł'aka'the'ye' in qi in łe'wis pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata! ¡Hayits qa ham ł'aka'the'ye' pa'
łikfeliya'xets pe' wekwek qa pa' łikfeliya'xets pa'qu' naqsiijkii! ¡Hayits qa ham łeke'ye' qu'
jinenikfeliyu'taxets pa' łaqjamtikineye'jkii qa pa'qu' nanqaqsijkineyu'ujkii iye!* [34] *¿Łekpa'*
qu' nenikfe'łets pa' łaqjamtikineye'jkii pa' Yatsat'ax'inij? Qa ¿łekpa' iye qu' nijatshenijkii pa'qu'
*wekweke'? (Is 40:13-14)** [35] *¿Łekpa' iye qu' natatkinhenets qa' i'nk'ałe nepiletets*
iye? (Job 35:7) [36] Qe week ta'łets pa' Intata, week łaqsijiiju' qa week iye łakha'łe in t'ejuyets.
Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

12

Pa' yiija'ija łunye'j qu' jintajayan pa' Intata.

[1] Qa hik ta'łijupi' yejefets, pa' łeq'iltiye'j pa' Intata hikpa' ta'łets qu' nek'iyini'łij ewets
qu' itupi'leni'łetsha ne' esenitsi'ł qu' mewetłiisi'łijha pa' Intata qu' hik ejunyejeyi'ił na'aj
ofrenda in ewi'łłe in t'ejuyets pa' Intata. Hik aka' qu' ejunyejeyi'ił qu' ewi'łe'łe qu'
metjutsheni'łets pa' Intata qa qu' qiyi'ija iye qu' nesu'uni'ł. Aka'an hik aka' ka' yiija'ija
in łunye'j qu' jintajayan pa' Intata.* [2] Hasu'uj eneqjeyu'ułijets pa' łunye'j ha'ne sehe'
epji', i'nk'aihiti'ł yijat'ij pe' aqjamtikineyejeyi'łkii qe hik aka' ta'łets in ink'ayik pa'qu'
injunye'je'. Qa aka'an qa hik aka' qu' nikfeliti'łets pa' yisu'un pa' Intata, ikji' pa' łe'wis,
qa pa' yi'wejułenij qa pa' ham ułʼaxi'ik'uyi'.* [3] Aka' yithayijkit ta'łets pa' łeq'iltiye'j
pa' Intata hik aka' qu' nata'łets qu' hit'iłij ewets week ewiłei ekheweli'ł aka'an, hasu'uj
pa'qu' numti qu' les qiye'ji', nikesimeni' yijat'ij pa' hats łuk'e'eju'ł pa' testi'yij nite'
łeqekuye'j tisij pa' Intata.* [4] Qe hik łunye'j ha'ne i'nese'n in olots ene' łewekwekits qa
week ewiłei yeqet'etsijju'kii t'ejuyets. [5] Qa hik injunyejei inekhewel in jo'lots in jitajayan
ha' Cristo qa hik injunyejei na'aj ewi'ł wit'ese'n. Qa week pa'qu' ewi'łe' pe' łewekwekits
pa' wit'ese'n ti'jets pekhewep łewekwekits.* [6] Week ewiłei inekhewel nite' łunyejei wetju'ł
pe' jitesti'yij ham łajale' ta'łets pa' łeq'iltiye'j pa' Intata. Pa'qu' ewi'łe' qu' netesti'yij in
profeta, qa' nanatkin in łuk'e'ek pa' hats łuk'e' pa' testi'yij.* [7] Qa pa'qu' netesti'yij pa'qu'
net'ihinijkii, qa' net'ihinijkii. Qa pa'qu' netesti'yij qu' ni'nq'ijatshen, qa' ni'nq'ijatshen.*
[8] Qa pa'qu' netesti'yij qu' ninaxkakłin, qa' ninaxkakłin. Qa pa'qu' netesti'yij in t'ihin, qa'
lees nanhin pa'qu' net'ihinij. Qa pa'qu' netesti'yij qu' netnek'enhei, qa' nejeełik'uiha

---

* 11:26 Is 59:20-21 * 11:27 He 8:10,12 * 11:28 Ro 5:10; 9:5; Dt 7:8; 10:15 * 11:29 Ro 8:28; 1Co 1:26; Ef 1:18; 4:1,4; Fil 3:14; 2Ts 1:11; 2Ti 1:9; He 3:1; 2P 1:10 * 11:30 He 7:21 * 11:32 Ro 3:9; Ga 3:22-23 * 11:33 Ro 2:4; Ef 3:8,10; Col 2:3; Job 5:9; 11:7; 15:8 * 11:34 Job 41:11; Jer 23:18; 1Co 2:16 * 11:36 1Co 8:6; 11:12; Col 1:16; He 2:10 * 12:1 1Co 1:10; 6:20; 2Co 10:2; Ef 4:1; 1P 2:5,11; Ro 6:13,16,19; He 13:15 * 12:2 1P 1:14; Mt 13:22; Ga 1:4; 1Jn 2:15; Ef 4:23; 5:10,17; Tit 3:5; Col 1:9 * 12:3 Ro 1:5; 11:20; 15:15; 1Co 3:10; 7:17; 15:10; Ga 2:9; 2Co 10:13; Ef 3:7-8; 4:7; 1P 4:11 * 12:5 1Co 10:17,23; 12:20,27; Ef 4:12,25 * 12:6 1Co 7:7; 12:4,10; 1P 4:10-11; Hch 13:1 * 12:7 Hch 6:1; 13:1; 1Co 12:28; 14:26

pa'qu' naqsiijkii. Qa pa'qu' netesti'yij qu' net'iftits, qa' hasu'uj qu' na'tinhetje'm łeju's, łe'wisi'imkii yijat'ij.*

Pa'qu' injunye'je' in jitajayan pa' Jesucristo.

9 Qu' mewet-su'uni'ł yijaayi'ija, hasu'uj aqanłi'iłkii qu' hik łunye'je' qu' wetsjuk'e
ejusitsi'ił. Uteeni'łha pa' uł'ax, qa pa' łe'wis qa' ik'eyiłijha qu' isu'uni'ł.* 10 Mewet-
su'uuni'łha qe hats e'witjefeyeek'iłha. Week ewiłei ekheweli'ł iwqinheti'ł pa'qu' eje-
feyi'iłipji' pa' Intata qe hats e'witjefeyeek'iłha.* 11 Hasu'uj e'qinyetetsi'iłkii pa'qu'
ithayiki'ił, et'unitsi'iłkii yijat'ij qa' imeheti'łji' qu' ithayi'yi'łi'mkii ha' Yatsat'ax'inij.*
12 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' nata'łets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui, me'nt'unheti'łiju'ł qa
hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek łaats'e'ełij, hasu'uj antapi'iłii qu' iyini'ł.* 13 I'feni'łij
pa'qu' hami'im pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata. Eneqjunu'ułij qa' łisi'łij iye łewhi'wet'e'
pe'qu' i'weni'łik'ui.* 14 Aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' łe'wise' pe'qu' nawitjitaxi'ł. Iyini'łipji'kii qa
hasu'uj qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' anyejeyi'iłij.* 15 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' łe'sitsi'imkii pekhewep.
Mapi'łju' qu' napju' pekhewep.* 16 Ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii. Hasu'uj pa'qu'
numti qu' les łe'wise'ju' pa'qu' numti qa pekhewepe' qa' nite'ye', a'qapitsi'iłi'kii yijat'ij
pekhewe' wenit'ijets in uł'eetsłekii. Qa hasu'uj iye pa'qu' numti qu' les nenikfe'lets
wekwek qa pekhewepe' qa' nite'ye'.* 17 Hasu'uj aqa'tja'yi'łij qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa'qu'
uł'axe' pekhewe' qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe'. Menethiniłijets ene' week qu'
aqsiiłijkii pa' łe'wis.* 18 Qu' łeke'ye', qa aqsiiłijkii pakha' łuk'e' pa' łeke' qu' aqsiiłi'mijkii
ene' week jukhew qa efuts hats'inha qu' ikesimen łi'iłkii.* 19 Yejefets, hasu'uj qu'
ekhewele'łi'ił qu' anqa'tjayu'ułkii, iwejini'łij yijat'ij pa' Intata qu' nitanithen, qe ke'
we'nika'ajji' in yit'ij pa'aj pa' Intata, yit'ij: *—Yakha' qu' haiqa'tjai. Yakha' qu' hijanin.— (Dt
32:35)** 20 Qa kakhap we'nika'ajji' iye qa yit'ij: *—Pa'qu' na'napjaxtax e'm, qu' niyipkun qa' łisij
pa'qu' netuj. Qu' ne'niyayu' qa' łisij pa'qu' łat'e. Qu' hik aka' eqfenye'ji'ij ma' qa hik łunye'j qu'
enipji'kii łeiła' pe'qu' ł'ofololitse' tujje'm qe qi qu' niwepinhetkii pa' łunye'j in nite' łe'wis.— (2R
6:22)** 21 Hasu'uj nanax'ej pa' uł'ax, aqsiijkii yijat'ij pa' łe'wis qa' anaxij pa' uł'ax.

13

Pa'qu' injunyejeyi'ij pe' tenek'enhei.

1 Week jitewqinhet pekhewe' qu' netnek'enhei, qe ham pa' qu'nte' nata'łe'ets pa' Intata
pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei. Qa hik ta'łijupi' pekhewe' hane'ej łetsetitits pe'
tenek'enhei pa' Intata hikpa' yaqsi'jju'.* 2 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' net'ejuyiju'ł pe'
łetsetitits pe' tenek'enhei ma' qa hats t'ejuyiju'ł iye pa' Intata qe hikpa' yaqsi'jju'. Qa
week pekhewe' qu' net'ejuyiju'ł aka'an qa' nattanithenhetii.* 3 Qe pe' tenek'enhei nite'
t'ejuyets qu' nijiweikitkii pekhewe' yaqsiijkii pa' łe'wis, qe t'ejuyets yijat'ij qu' nijiweikitkii
pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax. ¿Me łisu'un qu' ham ijiweyaxi'iju'łkii pe' tenek'enhei?
Aqsiijkii pa' łe'wis hats'inha qa' ne'sinhetij. 4 Qe pa' Intata yaqsiijkii pekhewe' łetsetitits
pe' tenek'enhei qe qa' nejełiłijets pa' uł'ax. Qa qu' aqsi'jłi'ijkii pa' uł'ax, qa' les łe'wis qu'
e'nijiweikii, qe pe' tenek'enhei na'li'm pa' łet'unha'xijup qu' natanithen qe pekhewe'en
t'ithayi'yi'm pa' Intata ma' qa yitanithen pa'qu' naqsiijkii pa' uł'ax.* 5 Qa hik ta'łijupi'
qu' hasu'uj hami'ik'ui qu' jintek'enets pekhewe' tenek'enhei, hasu'uj qu' ewi'łe'łe qu'
jine'nijiweyets qu' jinitanithen, qe les łe'wis iye qu' ham jintoksi'wene' pa'qu' uł'axe'

---

* 12:8 Hch 4:36; 11:23; 13:15; 2Co 8:2; 9:7,11,13; 1Co 12:28; 1Ti 5:17 * 12:9 2Co 6:6; 1Ti 1:5; 1Ts 5:21-22 * 12:10 Jn 13:34; 1Ts 4:9; He 13:1; 2P 1:7 * 12:11 Ro 13:7; Fil 2:3; 1P 2:17; Hch 18:25; 20:19 * 12:12 Ro 5:2; He 10:32,36; Hch 1:14 * 12:13 Ro 15:25; 1Co 16:15; 2Co 9:1; He 6:10; Mt 25:35; 1Ti 3:2 * 12:14 Lc 6:22; 1Co 4:12 * 12:15 Job 30:25; He 13:3 * 12:16 Ro 11:20,25; 15:5; 2Co 13:11; Fil 2:2; Ef 4:2; 1P 3:8; Pr 3:7 * 12:17 Pr 20:22; 24:29; 2Co 8:21 * 12:18 Mr 9:50; Ro 14:19 * 12:19 Sal 94:1; 1Ts 4:6; He 10:30 * 12:20 Mt 5:44; Lc 6:27; Pr 25:21-22 * 13:1 Tit 3:1; 1P 2:13; Dn 2:21; 4:17; Jn 19:11 * 13:2 1P 2:14 * 13:4 1Ts 4:6

qu' jintaqsiijkii.* 6 Pa' Intata hikpa' yaqsiijkii pekhewe' łetsetitits pe' tenek'enhei, qa hik
ta'łijupi' in les łe'wis qu' jintajaninkii pe' wekwek (impuestos) t'ejuyets pe' tenek'enheiji'
pa' witset, qe pekhewe'en łeq'ithayinenhei pa' Intata qa ewi'łłe in yithayiki pa' ł'ithayijkit
in tenek'enhei. 7 Hik ta'łijupi', ijanini'łkii pekhewe' ł'estiyiłij qu' ijanini'łkii. Week
ewiłei ekheweli'ł ijanini'łkii pekhewe' wekwek (impuestos) t'ejuyets pe' tenek'enheiji'
pa' witset. Ijanini'łkii iye pekhewe' t'ejuyets in yijanin wekwek tujtseika' ta'łji' (aduana)
qe t'ejuyets iye pe' tenek'enheiji' pa' witset. Ek'eni'łets pekhewe' qu' netesti'yij qu'
netnek'enhei. Iwqinheti'ł pekhewe' qu' netesti'yij qu' netiwqinhetii.*

Jiwet-su'un.

8 Hasu'uj qu' nana'l ekumhifkineli'iłij pakhape', ewi'łłe yijat'ij qu' hik łunye'je' qu'
ekumhifkineyi'iłij qu' mewet-su'uni'ł, pa'qu' nisu'un pakhape' ma' qa hats yaqsiijkii
kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley).* 9 Qe wenit'ij qu' jintaqsi'jijkii in yit'ij: —
*Hasu'uj ejtenij pe'qu' efuye' qu' hats ewhe'yei. Hasu'uj eqek'ui. Hasu'uj ejtenkii. Hasu'uj isu'un
qu' antsat'axij pa'qu' natsat'axij pakhape'.— (Ex 20:13)* Qa week iye kekhewep, qa qu' aqsiijkii
in wenit'ij: *—Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.— (Lv
19:18)* Ma' qa' hats week na'n ji'teje'm qu' aqsiijkii ekewe'en.* 10 In jitesu'un pakhape' nite'
jitawtshetenij pe'ye', qa hik ta'łijupi' in jitesu'un pakhape' ma' qa hats week jitaqsiijkii
kekhewe' wenit'ij we'nika'ajji' pa'aj (ley). 11 Les łe'wis qu' aqsiiłijkii ekewe'en qe ha'ne
hats ju'un ji'teje'm łahats'ij qiji'. Yape onomi'łpha'mkii in łama'ałju' qe pa' iniłijii hats
met, hats nite' hik ipłu'ui pa' ipłu'uk'i in i'nk'aa jitek'enets,* 12 qe pa' naja'x hats hamiyu'
qa pa' nełu qa hats met. Qa hik ta'łijupi', yape jiteli'ij pe' wekwek t'ejuyets pa' nookii ma'
qa' jinteqhinataji' pe' t'ejuyets pa' nełu hats'inha qu' jinaqsi'jij pa' ułʼax.* 13 Les łe'wis qu'
ji'nt'asinikiha in nełu iniiłets. Hasu'uj hik injunyejeye' pe' yewutłekii qa pe' yek'uwetju'kii
iye. Hasu'uj hik injunyejeye' iye pe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits qa pe' wapilłe wetju'łkii
in wanawitji. Hasu'uj iye injunyejeye' pe' tek'ełeiju'kii qa pe' eqemtshenetsitsij wekwek.*
14 Les łe'wis yijat'ij qu' hik injunyejeye' qu' jinteqhinataji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa'
ji'nt'ethinkii, qa hasu'uj qu' jintesu'unji' pakha' yisu'un ene' i'nesenits.*

14

Pekhewe' hats nikfe'lets qa pe' mente' nikfe'letsha in yijayan pa' Cristo.

1 Elesi'iłiju'ł pakha' mente' t'unij pa' nite' łeqekuye'jij ha' Cristo, qa hasu'ujłe isu'un qu'
ejitheyijetskii pe' yumtiłetax.* 2 Na'l pe'qu' numti qu' weekłe łeke'ye' qu' netuj qe ta'łets
in hats t'un pa' nite' łeqekuyejeyij, qa na'l pe' yumti ek qu' uja'xe'łe kekhewe' łesejets
(verduras) qu' netuj qe ta'łets in nite' t'un pa' nite' łeqekuyejeyij.* 3 Pakha' weekłe tuj
qa hasu'uj qu' nuten pakha' nite' weekłe qu' netuj, qa pakha' nite' weekłe qu' netuj qa
hasu'uj qu' nit'ijets qu' ułʼaxe' pakha' weekłe tuj, qe pa' Intata week t'eku'miju'ł.* 4 ¿Łek
akha' qu' ittaxijets qu' ułʼaxe' pa'qu' łeqejkunenek'e pakhape'? Qe in łe'wisju' i'nłi'i qu'
ułʼaxe'ju' pa' yithayiki qa ewi'łłe pa' łaqa patun pa'qu' nit'ij, qa nite'łe yiwejinłe ma' qa'
nanamju', qe pa' patun hikha' ha' Yatsat'ax'inij hikha' ewi'łłe in na'l pa' łet'unha'xijup qu'
naqsiijkii qu' nite' naname'ju'. 5 Na'l pa'qu' numti pa'qu' ewi'ł nełuye' qu' les qiye'ji' qa
na'l pa'qu' numti'ek in week łunyejei pe' nełuts. Week ewiłei net'eku'mi' pa' hats yumti.*
6 Pakha' yumti pa'qu' ewi'ł nełuye' qu' les qiye'ji' ma' qa yaqsi'jijup qu' niwqinhetji' ha'
Yatsat'ax'inij. Qa pa' weekłe tuj eke' witqats qe yumti qu' nata'łets ha' Yatsat'ax'inij,

---

* 13:5 1P 2:13,19 * 13:7 Mt 17:25; 22:21; Lc 20:22; 23:2 * 13:8 Mt 7:12; 22:39; Jn 13:34; Ro 12:10; Ga 5:14; Stg 2:8
* 13:9 Dt 5:17-21; Lv 19:18; Mt 19:19 * 13:11 1Co 3:5; 7:29; 10:11; 15:2,34; Stg 5:8; 1P 4:7; 2P 3:9,11; 1Jn 2:18; Ap 1:3;
22:10; Mr 13:37; Ef 5:14; 1Ts 5:6; Hch 19:2 * 13:12 He 10:25; 1Jn 2:8; Ap 1:3; 22:10; Ef 5:11; 6:11,13; 2Co 6:7; 10:4; 1Ts
5:8 * 13:13 1Ts 4:12; Lc 21:34; Ga 5:21; Ef 5:18; 1P 4:3 * 13:14 Job 29:14; Ga 3:27; 5:16; Ef 4:24; Col 3:10,12; 1P 2:11
* 14:1 Hch 28:2; Ro 11:15; 12:3; 15:1,7; 1Co 8:9-11; 9:22 * 14:2 Ro 14:14 * 14:3 Lc 18:9; Col 2:16; Hch 28:2; Ro
11:15; 15:7 * 14:5 Ga 4:10; Lc 1:1; Ro 4:21

ma' qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata. Qa pakha' nite' week qu' netuj eke' witqats qe
yumti qu' hik aka' nisu'un ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata.* 7 Qe
in jitajayan ha' Yatsat'ax'inij, in mexe ji'łii qa hasu'uj qu' jinteli'ij qu' jintaqsi'jijkii pa'
yisu'un, yamijii qu' jinanaxtaxju'.* 8 Qe in mexe ji'łii i'nłi'i qu' hats jinanaxtaxju' nite'
yili'ij qu' natsat'ets'inij ha' Yatsat'ax'inij qa nite' inekhewel qu' jinatsat'etsłe intij.* 9 Pa'
Cristo in wa'm qa iła'x iye qe qa' netnek'enhe'yij pe' iłii qa pe' naxju'.* 10 ¿Qa inhats'ek
akha' in łejefitkii pa' ejefe'epji' pa' Intata? ¿Inhats'ek iye in łuten pa' ejefe'epji' pa' Intata?
Week qu' jats'ap'ayi'ijup hatse' pa' Intata qa' jinifaakan. 11 Qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pa'
Yatsat'ax'inij yit'ij: "In yijunye'jek in tsa'l, qu' week nonokok'enyifi hatse' qa' week qu' netetfeli'm:
ha'ne Dios."— (Is 45:23)*
12 Ye'ehe, qa' week ewiłei inekhewel qu' jintetfeliji'm hatse' ha' Dios pe' jitaqsiijkii.* 13 Qa
hik ta'łijupi', jiteli'ij in jitejefitkii pakhape' inejefe'epji' pa' Intata, les łe'wis yijat'ij qu'
hasu'uj qu' jinowo'oi pa'qu' jintalanhenijifi pa'qu' inejefeyi'ipji' pa' Intata.* 14 Yakha' in
hijayan ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa tsikfe'lets in ham pa'qu' nite' łeke'ye' qu' jintełuj eke'
witqats. Qa pa'qu' numti qu' nana'l pe'qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata qu' netuj, qa' hasu'uj
netuj, qe qu' netuj ma' qa hats uł'ax in yaqsiijkii.* 15 Qa qu' newenłi'ij pa' ejefe'epji' in
łetuj pekhewe' yumti qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata, ma' qa' netujji'jek, qa' nitawje'meten
qe yoksi'wen in hats uł'ax in yaqsiijkii aka'an. Qa akha' in łaqsiimijkii aka'an pa' ejefe qa
hik łunye'j qu' ham e'qsu'unka'xi'ij. Hasu'uj nata'łets pa'qu' netnekui qu' iwuł'enhetju'
pa' ejefe'epji' pa' Intata qe ha' Cristo wa'mifi iye pa'aj pakha'an.* 16 Jełiju'ł hasu'uj qu'
nenit'ijets qu' uł'axe' pakha' qu' łe'wise' e'm.* 17 Qe pa' tenek'enheiji' pa' Intata nite'
t'ejuyets qu' jintełuj pe'ye' i'nłi'i pa'qu' ji'niyaji', qe t'ejuyets yijat'ij pa' yatsathen qa
pa' ham peeyi'ijkii qa t'ejuyets iye pa' witisa'xi'mkii, hik ekewe' jiyełisij pa' Espíritu
Santo.* 18 Pa'qu' netk'enets ha' Cristo qu' hik aka' łunye'je', qa pa' Intata qa' qii'ija qu'
ni'sinhetij, qa' qii'ija iye qu' ni'sinhetij ene' week jukhew qa efuts.* 19 Qa hik ta'łijupi',
jitaqsiijkii pakha' qu' nata'łets qu' ham peeyi'ijkii qa qu' jineteni'fenij wetju'łkii iye qu'
jet'unitsi'ij pa' nite' inqekuyejeyij.* 20 Hasu'uj nata'łets pa'qu' netnekui qu' iwuł'enhetju'
pa' ł'ithayijkit pa' Intata yenji'teje'm pa' ejefe'epji'. Week kekhewe' tenekui łe'sits, qa
nite'łe łe'wis in ne'wenij pa' ejefe qu' etuj pekhewe' yumti qu' nite' łexkeli'ij pa' Intata qu'
netnekui, qa qu' netuj ma' qa hats łaqsijinenijkii pa' uł'ax.* 21 In mexe ne'wenij qa les łe'wis
qu' hasu'uj łuj eku'n ł'ese'n i'nłi'i qu' winoye' qa i'nłi'i pa'qu' łunye'je'łe qu' naqsijinenijkii
pa' uł'ax pa' ejefe'epji' pa' Intata. 22 Qa hik ta'łijupi' in łumti qu' weekłe łeke' qu' etuj eke'
witqats, qa les łe'wis qu' u'jaxe'łi'iłijkii pa' Intata qu' enikfe'li'łets. Łe'wisi'mkii pakha'
qu'nte' naqsijineni'ijkii pa' uł'ax pa' yumti.* 23 Qa pakha'łe yumti qu' nata'łets pa' Intata
in nite' week qu' netuj, qa qu' netuj pekhewe' yumti qu' nite' łeke'ye' qu' netuj ma' qa hats
uł'ax in yaqsiijkii qe nite' yaqsiijkii pakha' yumti qu' nisu'un pa' Intata. Qa hik ta'łijupi',
week pa'qu' jintaqsiijkii qu' net'ejuyiju'ł pakha' jitumti, nite' łe'wis, witwuł'ax.*

15

1 Inekhewel pekhewe' hats t'unitsij pakha' nite' łeqekuyejeyij les łe'wis qu' hasu'uj qu'
ji'nitaqsunijup in jiti'fen pekhewe' mente' t'unitsij pakha' nite' łeqekuyejeyij. Qa hasu'uj
jiwo'oi pa'qu' i'nujaxe'łi'ijkii qu' jintesu'unik'i.* 2 Week ewiłei inekhewel jitaqsi'ji'mijkii
pakha' qu' ni'sinhetij qa yi'sinhet iye pa'qu' inejefeye' hats'inha qa' neteiłem qu' net'unij

* 14:6 Mt 14:19; 1Co 10:30; 1Ti 4:3-4 * 14:7 Ro 8:38; 2Co 5:15; Ga 2:20; Fil 1:20 * 14:8 Lc 20:38; Fil 1:20; 1Ts 5:10; Ap 14:13 * 14:9 Ap 1:18; 2:8; Mt 28:18; Jn 12:24; Fil 2:11; 1Ts 5:10; Ro 2:16; 2Co 5:10 * 14:11 Fil 2:10-11 * 14:12 Mt 12:36; 16:27; 1P 4:5 * 14:13 Mt 7:1; Ro 14:3; 1Co 8:13 * 14:14 Hch 10:15; Ro 14:2,20; 1Co 8:7 * 14:15 Ef 5:2 * 14:16 1Co 8:11; 10:30; Tit 2:5 * 14:17 1Co 8:8; Ro 15:13; Ga 5:22 * 14:18 Ro 16:18; 2Co 8:21; Fil 4:8; 1P 2:12 * 14:19 Sal 34:14; Ro 12:18; 15:2; 1Co 7:15; 10:23; 14:3,26; 2Ti 2:22; He 12:14; 2Co 12:19; Ef 4:12,29 * 14:20 1Co 8:9-13 * 14:22 1Jn 3:21 * 14:23 Ro 14:5 * 15:1 Ro 14:1; Ga 6:2; 1Ts 5:14

pa' nite' łeqekuye'jij.* 3 Ha' Cristo iye nite' wo'oi pa'qu' ewi'łe'łi'ijkii qu' nisu'unik'i in
ł'anye'jek pa'aj ka' we'nika'ajji' ha' Cristo in yit'ijets pa'aj pa' Intata: —*Pekhewe' uł'etsik'i*
*łe'lijei ewets qa yakha'łe iye in uł'etsik'i łe'lijei yiwets.— (Sal 69:9)** 4 Qe week kekhewe' hayiits
we'nika'ajji' pa'aj, we'nika'ajji' qe qa' ji'nijatshen, hats'inha qa' nite' jinanqatsit'i'ij qa qu'
jinatkakłin iye ma' qa nana'l pa'qu' jinetjumti'ets witiła'x nite' yili'ij.* 5 Pa' Intata hikpa'
ta'łets in jiwatkakłin qa in nite' jinaqatsit'ij iye, k'iyinijets qu' nełisi'łij qu' ewi'ł pa'qu'
aqjamtikineyejeyi'iłkii in łunye'jek ka' hats yisu'un ha' Jesucristo,* 6 hats'inha qu' ewi'ł
ni'iłi' qa' ewi'łi'ik'i pa'qu' a'xi'ił qu' iwqinheti'ł pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo.*

Pa' Intata t'eku'mi' pe' nite' judiol.

7 Qa hik ta'łijupi' qu' ku'mi'łij wetju'ł in łunye'jek ha' Cristo in t'eku'mi'ł eju'ł qe qa'
iwqinheti'łji' pa' Intata.* 8 Hit'ij ewets ha' Cristo in taqsijkitiiłi'ijkii in hik łunye'j qu'
witq'ithayinenek'i ipji' ne' judiol qe qa' nethinkii in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij pa' Intata,
qa qu' naqsiijkii iye pe' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pe' inaqwa'mhitsik'i.* 9 Qa qu' naqsiijkii
iye pekhewe' nite' judiol qu' niwqinhetji' pa' Intata qe ta'łets pa' łeq'iltiyejij, in ł'anye'jek
ka' we'nika'ajji' in yit'ij: —*Qa hik ta'łijupi' ne' witsetiikal ji'teje'm yakha' qu' k'ewqinhetji' qa'*
*heilijtsi'yij iye ka' ii.— (2S 22:50)** 10 Qa kakhap qa yit'ijek: —*E'łe'sitsi'iłi'mkii e'weeki'ł witsetits,*
e'weeki'iłij na' witset t'eku'miiji' pa' Dios qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii.— (Dt 32:43) 11 Qa kakhap iye qa
yit'ijek: —*Iwqinheti'łji'ha pa' Yatsat'ax'inij, e'weeki'ił nite' judiol. Jite'lijtsi'yiiha pa' Yatsat'ax'inij,*
e'weeki'ił witsetits.— (Sal 117:1) 12 Isaías qa yit'ijek: —*Nam hatse' pakha' qu' nata'łets*
*pa' Isai'ik'i.*Ma' qa' netnek'enhe'yij week pe' witsetits nite' judiol. Week pe' witsetits nite' judiol qu'*
*netjumti'ets pakha'an.—(Is 11:10)** 13 Pa' Dios ta'łets pa' inwetjumtikineyejeyik'ui pa' witiła'x
nite' yili'ij hikpa' qu' noponheti'łij pa'qu' esaxitsi'iłi'mkii qa pa'qu' ikesimeyaxitsełi'iłkii
week ekheweli'ł in nite' łeqeku'uł, hats'inha qu' qiyi'ija qu' etjumti'iłets qu' nata'łets pa'
łet'unha'x pa' Espíritu Santo.*

Pa' ł'ithayijkit pa' Pablo in apóstol.

14 Yejefets, yakha' tsikfe'lets in qi in topoli'ł ej qu' iftits'ił wetju'ł, tsikfe'lets iye in qi
in topoli'ł ej pa' ikfeliyaxitsi'łets qa topoli'ł ej iye in łisu'uni'ł qu' enfeli'łi'm pekhewep
qu' nili'ij pa' uł'ax.* 15 Qa łunye'j ji'ij in nite' hetjeyepunets qu' henq'ika'ałij ei iye
kekewe' uja'x wekwek, qe qa' nite' antapiyi'iłik'i, nite' hetjeyepunets ekewe'en qe ta'łets
pa' łeqi'fenkeye'j in tsełisij pa' Intata* 16 qe qa' łeq'ithayinenek'eyij ha' Jesucristo qu'
hik yijunye'je' qu' ya'maestroyi'ipji' eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij,
hats'inha pekhewe' nite' judiol pe'qu' netk'enets qa' hik łunyejeye' qu' yeqistitse' łe'sits
qa yisu'un pa' Intata qe ta'łets in hats nili'jju' pa' Espíritu Santo.* 17 Qa hik ta'łijupi',
yakha' in heik'enets ha' Jesucristo qa qi in hisu'un aka' yithayijkit t'ejuyets pa' Intata.*
18 Qe nite' hisu'un pakhape' iye qu' henfel qe uja'xłe kekhewe' tsatkinij ha' Jesucristo
hats'inha qa tek'enets hekhewe' nite' judiol in ta'łets kekhewe' hit'ij qa ke' haqsiijkii,*
19 qa ta'łets iye pa' qi łet'unha'x kekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł qa in yitjułaxijpha'mkii iye
qa pa' łet'unha'x pa' łeqe Espíritu pa' Dios. Qa aka'an in łunye'jkii qa hata'łiji' ha' Jerusalén
qa tsaq'axij in week henfeli'm ke' łe'sits łe'lijei ha' Cristo qa tsaamłi'ijii ha' sehe' Iliria.†*
20 Qa yijunye'jłe in hisu'un qu' henfelji'ji'm eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x nite'
yili'ij week he' witsetits hekhewe' ham pa'qu' nenikfe'lets ha' Cristo. Haqsiijkii aka'an qe

---

* 15:2 1Co 9:22; 10:24,33; 2Co 13:9 * 15:3 2Co 8:9 * 15:4 Ro 4:23; 2Ti 3:16 * 15:5 2Co 1:3; Ro 12:16 * 15:6 Ap 1:6 * 15:7 Ro 14:1 * 15:8 Mt 15:24; Hch 3:26; Ro 4:16; 2Co 1:20 * 15:9 Ro 3:29; 11:30; Mt 9:8; Sal 18:49 * 15:12 Isaí łatata pa' David'ik'i. * 15:12 Ap 5:5; 22:16; Mt 12:21 * 15:13 Ro 14:17; 1Co 2:4; 1Ts 1:5 * 15:14 Ef 5:9; 2Ts 1:11; 1Co 1:5; 8:1,7,10; 12:8; 13:2 * 15:15 Ro 12:3 * 15:16 Hch 9:15; Ro 1:1; 11:13; 12:1; Fil 2:17; Ef 5:2 * 15:17 Fil 3:3; He 2:17; 5:1 * 15:18 Hch 15:12; 21:19; Ro 1:5; 2Co 3:5 † 15:19 Sehe' Iliria łii iye pa'aj pa' Acaya. Hane'ej qa łii Grecia. * 15:19 Jn 4:48; Hch 20:1; 22:17-21

qa' nite' he'yilit'ełe ji'teje'm pe'qu' hats ink'am neteniihinpha'm.* [21] Qe ka' we'nika'ajji'
yit'ij: *—Pekhewe' nite' hayiits qu' netfelhitiyi'm pakha'an, qa' ni'wen wetju'ł hatse'. Pekhewe' nite'*
hayiits qu' nepiye'ek'i, qa' nenikfe'lik'i hatse'.— *(Is 52:15)*

Pablo yisu'un qu' namii pa' Roma.

[22] Olotsij in hisu'untax qu' natsami'ł ei, qa aka'łe yithayijkit hik aka' ta'łets in mexe
jutsitax qu' natsami'ł ei.* [23] Qa hane'ej in hats tsaqhat'axij aka' yithayijkit enewe' hane'e'in
witsetits qa in hats hit'ij in hats olots ininqapits in hisu'untax qu' nek'injiwitsheni'ł ei.*
[24] Qu' haktax pa' España qa' hiwq'axinij qu' mexe henwu'mi'ł eiji', q'axqe qu' łeke'ye'
pa'qu' etsi'feni'łij qu' haktax iye qu' hats ł'aje'łi'ij qu' je'łe'sitsi'imkii in jiwetwen.* [25] Qa
ha'nełi'ij qa' mexe hojohonii ha' Jerusalén qe qa' heka'xii enewe' ł'astai qu' ni'fenii
hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek hakha' witset.* [26] Qe he' inejefetsipji' pa' Intata
i'ni' ha' sehe' Macedonia qa he' i'ni' ek ha' sehe' Acaya t'eku'mij wetju'ł qu' ewi'ł nenikii
pe'qu' net'ejuyets hekhewe' if'iljetsits inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' Jerusalén.* [27] In
łekhewełłe in yisu'un qu' ni'fen ma' qa hats yasiinik'iha in yaqsiijkii, qe hik łunyejei in
judiol tisji'jij eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij pekhewe' nite' judiol.
Qa hik ta'łijupi' qu' aqa'pk'asiyi'łijets week pa'qu' łunye'je'.* [28] Qa qu' nasqhat'axtaxij
aka'an qu' hats hetisij enewe' ewi'ł we'neni'kii hekhewe'en, qa i'nłi'i qu' hikna' hata'łi' qu'
natsamii pa' España ma' qa' mexe henwu'mi'ł eiji' qu' nek'injiwitsheni'ł ei.* [29] Tsikfe'lets
qu' natsamtaxi'ł ei qa' qi qu' ni'fen pe' intawjets ha' Cristo. [30] Yejefets, k'iyini'łij ewets
aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa pa' witeqsu'unka'x jiyełisij pa' Espíritu Santo
qu' eneki'łij yiwets qa' qi qu' iyini'łyipji'kii,* [31] hats'inha qu' netswejinjiik'uifik'i pa'
Intata pekhewe' yeqeku' ha' Jesús i'ni' na' sehe' Judea, hats'inha iye aka' qu' haqsiijkii
na' Jerusalenii qa' ham peeyi'ijkii qu' net'eku'miju'ł he' inejefetsipji' ha' Jesucristo,*
[32] hats'inha qu' nisu'un pa' Intata, ma' qa' qi qu' ye'łe'wisi'imkii qu' natsami'ł ei yejefets
Roma łeiłets. Qi qu' nimax qu' mexe hawapi'yi'ł ejup.* [33] Pa' Intata hikpa' ta'łets pa'
wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

16

Pablo qa wetfelii pekhewe' nikfe'li'ł wetju'ł.

[1] K'efeli'łi'm ke' Febe inejefeki'ipji' pa' Intata t'iftits'etski ke' witlijtsitjii ha' witset'ii
Cencrea.* [2] K'iyini'łij ewets qu' eneqjunu'ułijiju'ł aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij qa' aqsi'ji'ł
iye, inłeqfenyejei łewekek pekhewe' hats yijayan pa' Intata. I'feni'łij week pa'qu' nite'jii,
qe kikhe'en olots he' t'ifti'ts'etskii qa yakha' iye qa t'ifti'ts yiwetskii iye.* [3] Hewetfelii ke'
Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila, hikhe' yithayifetsipji' ha' Jesucristo,* [4] hikhe' nite' naiłetij
łewek in yisu'un qu' netsi'fen, hit'ijets łe'wisij hekhewe'en, qa nite' yeł'ewi'łłe in hit'ijets
łe'wisij qe week iye he' łe'lijtsitjiyits he' nite' judiol in yit'ijets iye łe'wisij. [5] Hewetfelii
week pekhewe' qu' nonot'axjiij wetju'ł pa' Intata pe' łetsi'ii hekhewe'en. Hewetfelii ha'
hisu'un yejefe Epeneto, hikha' yojoo in tek'enets ha' Cristo in ta'łiyek ha' sehe' Asia.*
[6] Hewetfelii kikhe' María hikke' qi in t'ithayi'yi'ł epji'. [7] Hewetfelii he' yitsetifets qa
hayiits iye yinophełifets ha' Andrónico qa ha' Junías. He' apóstoles yisu'unij pa' yaqsiijkii
enewe'en. Hikhe' hayiits tek'enets pa'aj ha' Cristo qa yakha'łe qa i'nk'ałe.* [8] Hewetfelii ha'
Amplias hikha' hisu'un iye yejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij. [9] Hewetfelii ha' Urbano, hikha'

---

* 15:20 Ro 1:15; 10:15; 1Co 3:10; 2Co 10:15-16 * 15:22 Ro 1:13; 1Ts 2:18 * 15:23 Hch 19:21; Ro 1:10 * 15:24 Hch 15:3; Ro 1:12 * 15:25 Hch 19:21; 24:17 * 15:26 Hch 16:9; 18:12; 19:21; 1Co 16:5; 2Co 1:16; 2:13; 7:5; 8:1; 9:2,4; 11:9; Ef 4:15; 1Ts 1:7; Fil 4:10; Tit 1:3 * 15:27 1Co 9:11 * 15:28 Jn 3:33 * 15:30 Ga 5:22; Col 1:8; 4:12; 2Co 1:11 * 15:31 2Co 1:10; 8:4; 9:1; 2Ts 3:2; 2Ti 3:11; 4:17; Hch 9:13; Ro 15:15 * 15:32 Hch 18:21; Ro 1:10; 15:23 * 15:33 Ro 16:20; 2Co 13:11; Fil 4:9; 1Ts 5:23; 2Ts 3:16; He 13:20 * 16:1 2Co 3:1; Hch 18:18 * 16:2 Fil 2:29 * 16:3 Hch 18:2; Ro 8:1,11; 2Co 5:17; 12:2; Ga 1:22 * 16:5 1Co 16:15,19; Col 4:15; Flm 2; Hch 16:6 * 16:7 Ro 9:3; 16:21; Col 4:10; Flm 23

inqi'fenijkii iye aka' wit'ithayijkit t'ejuyets ha' Cristo. Qa hewetfelii iye ha' hisu'un yejefe
Estaquis. 10 Hewetfelii ha' Apeles, hikha' nite' yeqenijanij pe' witaqjaajinkeyejei in yijayan
ha' Cristo. Qa hewetfelii iye hekhewe' łejefets ha' Aristóbulo.* 11 Hewetfelii ha' yitsetife
yejefe Herodión. Hewetfelii iye hekhewe' yijayan ha' Yatsat'ax'inij łejefets ha' Narciso.
12 Hewetfelii kikhe' Trifena qa ke' Trifosa łeqejkunenkii ha' Yatsat'ax'inij. Hewetfelii iye
ke' hisu'un yejefeki' Pérsida, hikke' qi iye in t'ithayi'yi'm ha' Yatsat'ax'inij. 13 Hewetfelii
ha' Rufo, hikha' t'unij in yijayan ha' Yatsat'ax'inij. Qa hewetfelii iye ke' łenene hakha'an,
hikke' hik łunye'j iye qu' neneye'.* 14 Hewetfelii ha' Asíncrito, ha' Flegonte, ha' Hermes,
ha' Patrobas, ha' Hermas qa week pekhewe' te'weyij hekhewe'en inejefetsipji' pa' Intata.
15 Hewetfelii ha' Filólogo qa ke' Julia qa ha' Nereo qa ke' łejefeki'. Hewetfelii iye ke'
Olimpas qa week pekhewe' te'weyij hekhewe'en inejefetsipji' pa' Intata.* 16 Mewetfeljiiłij
wetju'łkii aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij. Wetfeli'ł ei week hekhewe' witlijtsitjiyits yijayan
ha' Cristo.* 17 Yejefets, k'iyini'łij ewets qu' jełi'łiju'łha pekhewe' yaqsi'j jiijkii in yeqet'ets
wetju'łkii qa yaqsi'j jiijkii iye pa'qu' net'ejuyiju'ł kekhewe' hats ł'ijatshenheti'yi'łij qa hats
łenikfe'li'łets qa' me'nitoniłimetsha pekhewe'en.* 18 Qe pekhewe'en nite' t'ithayi'yipji' ha'
Yatsat'ax'inij Cristo, qe t'ithayi'yipji' yijat'ij pekhewe' łekhewełłe in yisu'un. Pekhewe'en
in iyet qa qi in afʼayai qa qi iye in ineqsimetsin ma' qa yeqifʼeli'ijju' pekhewe' yumti
qu' yijaayi'ija na'aj yepi'ye' ek'i.* 19 Qe hats week nikfe'lets in nite' ł'inqeku'uł, qa hik
ta'łijupi' in ye'łe'wisi'mkii qe ta'łi'ł ewets, qa hisu'unłe qu' maxtayitiłij pa' łe'wis qa'
aqsiiłijkii qa' maxtayitiłij iye pa' uł'ax qa' hasu'uj aqsiiłijkii.* 20 Pa' Intata hikpa' ta'łets
pa' wit'ikesimeya'xłekii, hats nite' toxik'ui qu' not'otsipji'kii pa' inwo'met (Satanás) qa'
neniiju' efʼiyeyi'ł qa' otsiłipji'kii. Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewetskii.*
21 Wetfeli'ł ei na' Timoteo hikna' yithayife iye. Wetfeli'ł ei iye na' Lucio, na' Jasón qa
na' Sosípater, enewe'en yejefets in judiol.* 22 Yakha' yii Tercio, łeq'ikanenekyij na' Pablo
ha'ne witfaakanek. Hewetfeli'łij ei aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Wetfeli'ł ei na' Gayo
hikna' yiwhiwet'iłijkii ene' łetsi' qa week wetfeli'ł ei hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata
not'axjii wetju'ł ene' łetsi' nakha'an. Qa wetfeli'ł ei iye na' Erasto witeqjełinenek'ij ł'astai
(tesorero) ha'ne witset. Qa wetfeli'ł ei iye na' inejefe'epji' pa' Intata łii Cuarto.* 24 Pa'
łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ł ejupkii week ekheweli'ł. Hik aka'
yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).

Jitewqinhetji'ha pa' Intata.

25 Jitewqinhetji'ha pa' Intata, hikpa' łeke' qu' nit'unhet pa' nite' eqekuyejeyi'łij ekewe'
łe'sits wi'tlijei k'efeli'łi'm t'ejuyets ha' Jesucristo, hik ekewe' pakhaa'ij pa'aj in ham pa'qu'
nenikfee'letsha.* 26 Qa ha'nełi'ij qa hats jinikfee'letsha qa hats yeqet'ets ine'mkii iye
kekhewe' yika' pa'aj pe' profetas'ik'i, qe pa' nite' wa'm Dios hats yisu'un qu' nenikfe'lets
pe' week witsetits ke' łe'lijei qe qa' netk'enik'i qa'nte' neqeku'ye' ha' Jesucristo.* 27 Pa'
ewi'łłe in wekwek nikfe'lets Dios neniwqinhetji'ha ene' week łahatsiyij qu' nata'łets ha'
Jesucristo. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

---

* 16:10 1Co 1:11 * 16:13 Mr 15:21 * 16:15 Ro 16:2 * 16:16 1Co 16:20; 2Co 13:12; 1Ts 5:26; 1P 5:14 * 16:17 1Ti 1:3; 6:3; Mt 7:15; Ga 1:8–9; 2Ts 3:6,14; Tit 3:10; 2Jn 10 * 16:18 Ro 14:18; Fil 3:19; Col 2:4; 2P 2:3 * 16:19 Ro 1:8; Jer 4:22; Mt 10:16; 1Co 14:20 * 16:20 Ro 15:33; Mt 4:10; 1Co 16:23; 2Co 13:14; Ga 6:18; Fil 4:23; 1Ts 5:28; 2Ts 3:18; Ap 22:21 * 16:21 Hch 13:1; 16:1; 17:5; 20:4 * 16:22 1Co 16:21; Ga 6:11; Col 4:18; 2Ts 3:17; Flm 19 * 16:23 Hch 19:22; 20:4; 1Co 1:14 * 16:25 Jud 24; Ro 2:16; 11:25; Mt 13:35; 1Co 2:1,7; 4:1; Ef 1:9; 3:3,9,20; 6:19; Col 1:26; 2:2; 4:3; 1Ti 3:16; 2Ti 1:9; Tit 1:2 * 16:26 Ro 1:2,5 * 16:27 Ro 11:36

1 CORINTIOS

Pablo mexe yojo in wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo. Yakha' qa na'
Sóstenes inejefe'epji' pa' Intata hika'ał ha'ne witfaakanek.* 2 Ha'ne witfaakanek hika'ał
qu' net'ejuyii hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' witset Corinto, hik hekhewe'
yeqe'thenju' pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo, qa taya'yiiji' qu' natsat'etsij, qa hik
łunyejei iye week pe' pekhelji'kii witsetits pe' iyiiniiha ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo in
yatsat'etsij iye pekhewe'en qa inekhewel iye yatsat'ets'inij iye.* 3 Pa' Intata Dios qa ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.*

Pablo yitjiijetspha'm łe'wisij pa' Intata.

4 Yakha' hitjiijetspha'm łe'wisij pa' yeqe Dios qe ta'łi'ł ewets, qe łakha' t'iftits'ił ewets qe
ta'łets ha' Jesucristo.* 5 Qe łakha' in ta'łets qa pa' Intata qa nełisi'łij in noponheti'łij week
pe' ta'łets, axe'm ke' łe'lijei in ł'iyetiłij qa in łenikfee'liłetsha iye.* 6 Qa aka'an qa jutsiqaxij
in yijaalija ke' henfeli'ł e'm t'ejuyets ha' Cristo.* 7 Ma' qa hats ham pa'qu' hami'ił e'm
pe' ta'łets pa' Espíritu Santo in łisu'uniłik'ui qa ło'notki'iłik'ui pa' nełuji' qu' jinte'wentax
qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 8 Pa' Intata łakha' qu' nejełi'łij ewets qa'
natsathenketjiji'ł qa' namłi'ijii pa' ł'axkathe'ej in ju'unipji' ha'ne sehe', hats'inha qa'nte'
nenit'iłij ewets hatse' qu' ułʼetsi'ił pa' łeqe nełu ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Pa' Intata
yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij. Łakha' taya'yi'łij ei qa' ewi'ł ni'iłi' ha' ła's Jesucristo hikha'
Yatsat'ax'inij.*

Hasu'uj enqet'etsi'łju'kii.

10 Yejefets, k'iyini'łij ewets aka' łiiji' ha' jitenek'enheyipji' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu'
ewi'ł pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii qa hasu'uj qu' enqet'etsi'łju'kii, ewi'ł yijat'ij pa'qu'
aqjamtikineyejeyi'iłkii qa pa'qu' ejunyejeyi'ił iye. 11 Hit'iłij ewets aka'an yejefets qe he'
uja'x he' łejefets ke' Cloé nifel ye'm in łetujtse'ełijjukii pa'qu' isu'uni'ł.* 12 Tsifeli'm in na'l
pe' yit'ij łetets: —Yakha' heik'enets ha' Pablo.— Qa pekhewep qa yit'ij łetetsek in tek'enets
ha' Apolos, qa pekhewep qa yit'ij łetets iye in tek'enets ha' Cefas (Pedro), qa pekhewep
iye qa yit'ij łetets in tek'enets ha' Cristo.* 13 ¿Pa'n łunye'j ha' Cristo qu' neqet'etsju'kii
qu' pekheli'ikii? Yakha' Pablo, ¿me he'nenji'pha'm pe'qu' cruze' qu' hawa'mi'ł efi? ¿Me
łempuli'ji'łij ka' yii Pablo?* 14 Łe'wisij pa' Intata in ham iye pa'qu' himpuujin ekheweli'ł,
uja'xłe in himpuujin ha' Crispo qa ha' Gayo.* 15 Qa aka'an in łunye'j ma' qa ham pa'qu'
nit'ijets qu' nempuli'jij ka' yii.* 16 Ye', qete'e' ha' Estéfanas iye qa ke' łewhe'ye' qa he' łelits
qa week he' i'ni' ke' łetsi' in henimpuujinju' iye, qa uja'xłe qa nite' tsikfe'lik'i pakhape'
qu' himpuujin iye.* 17 Qe ha' Cristo nite' ts'ithayinenij qu' nek'inqimpuujinkii, ewi'łłe in
ts'ithayinenij qu' henfel eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiłʼax. Nite' hanatkin pe'qu'
wi'tlijeye' in łunye'jek na'aj yiya'yij pe'qu' łe'lijeye', qe nite' hisu'un qu' ham ne'weju'łi'ij
in henfel ha' Cristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.*

Pa' Cristo hikpa' inq'ethinij pa' łet'unha'x qa pa' qi łikfeliya'xkii pa' Intata.

---

* 1:1 Hch 13:9; 18:17; Ro 1:1; 2Co 1:1; Ef 1:1; Col 1:1; 2Ti 1:1 * 1:2 Hch 9:14; 15:14; 18:1; 19:1; 20:32; 26:18; 2Co 1:1,23; 2Ti 4:20; 1Co 6:11; He 10:10; Ro 1:6-7; Gn 4:26; Sal 79:6; Jn 10:25; Ap 14:1 * 1:3 Ro 1:7; 2Co 1:2; Ga 1:3; Fil 1:2; 2Ts 1:2; Tit 1:4 * 1:4 Ro 1:8; Fil 1:3; Col 1:3; 1Ts 1:2; 2Ts 1:3; 2Ti 1:3; Flm 1:4 * 1:5 2Co 8:7,9; 9:11; Ro 15:14; 1Co 12:8; 1Jn 2:20 * 1:6 2Ti 1:8; 2Ts 1:10; 1Ti 2:6; Ap 1:2 * 1:7 Lc 17:30; Ro 8:19; Fil 3:20; He 9:28; 2P 3:12; 1P 4:13 * 1:8 Fil 1:6; 2:16; 1Ts 3:13; Lc 17:24; 1Co 5:5; 2Co 1:14; Col 1:22 * 1:9 Dt 7:9; Is 49:7; 1Co 10:13; 2Co 1:18; Ro 8:28; Jn 5:19; He 1:2; 1Jn 1:3 * 1:11 Tit 3:9 * 1:12 Tit 3:13; Jn 1:42; Mt 23:9-10 * 1:13 1Co 12:5; 2Co 11:4; Ef 4:5 * 1:14 Hch 18:8 * 1:15 Ro 16:23 * 1:16 Ro 16:5; 1Co 16:15,17 * 1:17 Lc 23:26; Fil 3:18

18 Qe pekhewe' teyii pa' qi ławak pa' Intata hik łeqjunyejeyij qu' ham ne'weju'łi'ij eke'
łe'sits wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x. Qa inekhewełłe in jiteyii pa' witiła'x nite' ham qa
jinikfe'lets eke' łe'sits wi'tlijei in inq'ethinij pa' łet'unha'x pa' Intata.* 19 Qe ka' we'nika'ajji'
Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: *—Haqsiijkii hatse' qu' ham ne'weju'łi'ij pa'qu' numtiłetax pekhewe'*
wekwek wenikfelitaxets. Hiwu'mfik'i hatse' pa' łikfeliya'xkii pekhewe' wekwek yiya'yij.— (Is 29:14)
20 ¿Łekpa' qu' ne'weju'łij pe' wekwek wenikfelittaxets? ¿Łekpa' weju'łij pe' maestrolipji' ke'
Moisés łe'lijei? ¿Łekpa' weju'łij pe' yiya'yij łewek pa'qu' nit'ij in t'ejuyets ha'ne sehe' ipji'?
¿Me nite' yaqsiijkii pa' Intata qu' ham ne'weju'łi'ij pa' witikfeliya'xets pe' wekwek ha'ne
sehe' ipji'?* 21 Pa' Intata qi in wekwek nikfe'lets, qa yaqsiijkii in nite' łeke' qu' nenikfe'lets
pa'qu' jukhewe' pa' Intata, qe ta'łijupi' in wekwek pe' yumtitax łe'lijeiłe ene' jukhew. Pa'
Intata qa yisu'un qu' niłin pe' tek'enetsha ke' łe'lijei. Hik ekewe' pekhewe' nite' tek'enik'i
yumtitax qu' ham ne'weju'łi'ij in henfeli'ł. 22 Qe ne' judío yisu'un pa'qu' pakha' łunye'je'
qu' net'ethinheti'yij, qa ne' nite' judío qa wo'oyek qu' nenikfe'lets pe' wekwek.* 23 Qa
inekhewełłe qa jitefelek ha' Cristo in wa'mjipha'm pe' cruz. Qa aka'an qa hik łunye'j
qu' łalanki'yi'ifi ute ne' judío in nite' yisu'un ha' Jesús, qa ne' nite' judío qa yumti ek qu'
ham łeke'ye'.* 24 Qa pekhewe'łe hats t'eku'miiji' pa' Intata pe' judiol qa pe' nite' judiol qa
nikfe'lets ha' Cristo in hikha pa' łet'unha'x pa' Dios qa hikha' iye pa' łikfeliya'xkii pa' Dios.*
25 Qa in wenit'ijets in nite' teqenełuikii pa'qu' naqsiijkii pa' Dios, ła'mek pa' yaqsiijkii qa les
in t'anipji' pa' łikfeliya'xtaxkii ene' jukhew qa efuts. Qa qu' nenit'ijets qu' nite' net'une',
qa lesłe qu' nat'anipji' pa' łet'unha'xtax ene' jukhew qa efuts.

Pa' Dios t'eku'mi'ł eiji'kii iye in nite' e'qitstaxi'łji' ha'ne sehe' epji'.

26 Yejefets, Jeł qeku'ni'łek in t'eku'mi'ł eiji'kii pa' Intata, nite' olots ujaa'x pe'qu'
nenikfe'lets wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' ipji', qa nite' olots iye ujaa'x iye pe'qu'
qitse'ji' i'nłi'i qu' nata'łets pe'qu' patunitse'.* 27 Qa pakha'łe Dios qa t'eku'mi'ł eiji'kii in
nite' wekwek pe'qu' enikfe'li'łets ha'ne sehe' ipji' qe qa' iwepinheti'ł wetju'ł pe' wekwek
nikfe'łtaxets. Pa' Dios t'eku'mi'ł eiji'kii iye in ham pe'qu' et'unhaxitsi'ił qe nite' e'qitsi'łji'
ha'ne sehe' ipji' qe qa' iwepinheti'ł wetju'ł pe' na'łtaxi'm pe' łet'unhaxits.* 28 Pa' Dios
t'eku'mi'ł eiji'kii iye in nite' e'qitstaxi'łji' ha'ne sehe' epji' qa qi iye in łinapjaxi'ł qa in
ham iye pa'qu' e'weju'łi'iłij, qe qa niwu'm pe' yumti qu' qitse'ji'.* 29 Aka'an yaqsiijkii
pa' Intata qe qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' neniwqinhettaxets.* 30 Qa inekhewełłe qa yaqsi'j
ine'mijkiyek in yatsat'ets'inij ha' Jesucristo, hikha' jiyikfelitkii, hikha' iye jiyatsathenket,
hikha' iye ta'łets qa jiyeqethenju' pa' Intata qa hikha' iye jiyiwejinik'uifik'i pa' witwuł'ax.*
31 Qa hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Qu' nana'l pa'qu' neniwqinhet, niwqinhetji' yijat'ij*
pa' Yatsat'ax'inij.— *(Jer 9:23-24)**

2

Eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' Cristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.

1 Yejefets, yakha' in tsami'łij ei qu' henfeli'ł e'm eke' łe'lijei pa' Intata t'ejuyets ha'
Jesús, qa nite' hik yijunye'j na'aj jutsitax in iyet i'nłi'i na'aj nikfe'lets ene' wekwek.* 2 In
ha'ni'ł etjikii nite' hisu'un qu' hijamti'ets pe'ye' eke' wekwek, ewi'łłe ha' Jesucristo hikha'
we'nenji'pha'm pa'aj pe' cruz.* 3 In i'nk'aa tsami'ł ei nite' yet'un qe hanqaats'ekii qa
ya'tsalalkii iye qe ts'ijiwei.* 4 Qa in henfeli'ł e'm eke' wi'tlijei, in k'iyet nite' ha'nijji' pe'qu'
łe'sitsi'ik'i wi'tlijei in łunye'jek na'aj wekwek nikfe'lets, pakha'łe łet'unha'x pa' Espíritu

---

* 1:18 Hch 19:11; Ro 1:16; 2Co 13:4 * 1:20 Lc 16:8 * 1:22 Mt 12:38 * 1:23 Lc 23:26; 1Co 2:2; Ga 3:1; 5:11
* 1:24 Ro 1:6 * 1:26 Hch 25:5 * 1:27 Mt 24:22; Ef 1:4 * 1:28 Lc 18:9 * 1:29 Hch 7:46 * 1:30 Mt 6:33;
Ro 1:17; 2P 1:1; 1Ts 4:3; Ef 1:7 * 1:31 Mr 1:2 * 2:1 1Ti 2:2; Col 4:6 * 2:2 1Co 1:23-24; Ga 6:14 * 2:3 2Co
11:30; Ap 11:11; Fil 2:12

Santo nethiniłij eke' wi'tlijei in yijaalija,* 5 hats'inha qa' nite' nata'łe'ets pa' łikfeliya'xkii
ene' jukhew in nite' łeqeku'uł ha' Jesucristo qa' nata'łets yijat'ij pa' łet'unha'x pa' Intata.*

Pa' Espíritu Santo jiyikfelitets pa' les jutsitax.

6 Ye'ehe, in k'iyetij pe' wekwek jutsitetsik'i qe t'ejuyets pe' hats t'unitsijha, qa nite'łe
hik łunyejei pe' jutsitetstaxik'i t'ejuyets ha'ne sehe' epji'. Qa nite' iye k'iyetij pe' wekwek
ta'łets pe' wit'alheyipji' ha'ne sehe', hik pekhewe' nite' pakhaa'ij qu' nana'l, hamits
hatse'.* 7 Qa ekewe'łe henfeli'ł ekewe'en ta'łets pa' qi łikfeliya'xkii pa' Intata, qa ham
pa'qu' hayiits nenikfe'lets pa'aj, qe mexe yat'inkii. Qe in mente' yaqsiijkii pa'aj ha'ne sehe'
qa na' wa's iye, pa' Intata qa hayiits watji'letij pa'aj pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' jinamitets
pa' qi witisa'xi'mkii.* 8 Pe' tenek'enhe'yipji' pe' witsetits nite' nikfe'lets aka'an, qe qek
nenikfe'lets qekha nite' ne'nene'taxji'pha'm pe' cruz ha' qiji' Yatsat'ax'inij.* 9 Qa hatsłe
we'nika'ajji' pa'aj in yit'ij: *—Ham pe'qu' witto'ye' qu' ni'wen qa ham iye pe'qu' witikfi'ye' qu'
nepiye' qa ham iye pa'qu' witaqjamtikineye'je'kii qu' nijamti'ets pekhewe' wekwek hats yajileti'm
pa' Intata pekhewe' qu' nisu'un.—* *(Is 64:4)** 10 Qa pa' Intata qa hatsłe
jiyikfelitets ekewe'en qe ta'łets pa' Espíritu, qe pa' Espíritu week yejełijupkiiha, week
pekhewe' les jutsitets pa' łaqjamtikineye'jkii pa' Intata.* 11 ¿Pa'n łii pa'qu' nenikfe'lets
pa'qu' łaqjamtikineye'je'kii pakhape' jukhewe'? Pakha'łe łiła'xłe łeqe'spiritu pakha'
jukhew hikpa' nikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii. Qa hik łunye'j pa' Intata in ham pa'qu'
nenikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii, ewi'łłe pa' łakha'łe in Łeqe'spiritu in nikfe'lets pa'
łaqjamtikineye'jkii.* 12 Inekhewel nite' jitesti'yij pa' witaqjamtikineye'jkii ta'łets ha'ne
sehe' epji', pa' łeqe Espíritu pa' Intata hikpa' jitesti'yij yijat'ij qe qa' jinikfelitets pa'
hats jiyełisłi'ij pa' Intata ham łaja'ye'. 13 Inekhewel hik aka' ji'yetij, qa in ji'yetij qa nite'
jitatkiniji' pa' łeq'ijatshenkeye'j pe' jukhew wekwek nikfe'lets, qe in ji'yetij qa jitatkiniji'
yijat'ij pa' łeq'ijatshenkeye'j pa' Espíritu Santo. Ma' qa uja'xłe in jitatkin pe' wi'tlijei
espiritułe in ji'yetij pe' ta'łets pa' Espíritu Santo.* 14 Qa pakha'łe nite' nek'enheyu'ets, qa
nite' łeke' qu' t'eku'miju'ł pe' ta'łets pa' łeqe Espíritu pa' Dios qe pakha'an yumtitax qu'
łe'lijeye' pa' qu'nte' neteik'uneye'kii, qa nite' łeke' qu' nenikfe'lik'i qe hamji' pa' Espíritu
Santo. 15 Qa pakha'łe na'lji' pa' Espíritu Santo qa nikfe'lets week pakha' weju'łij qa pa'
ham weju'łi'ij pekhewe' wekwek, qa pekhewepłe qa nite' nikfe'lets pa' łunye'j pakha'an
qu' nejełtaxkii. 16 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—¿Łekpa' qu' nenikfe'lets pa' łaqjamtikineye'jkii pa'
Yatsat'ax'inij, qa łekpa' iye qu' nijatshenijkii pa'qu' wekweke'?—* *(Is 40:13)* Qa inekhewel qa hats
na'l ine'm pa' łaqjamtikineye'jkii ha' Cristo.*

3

Yeqet'etsijju'kii pe' netk'enets.

1 Yejefets, in tsami'ł ei iye qa hisu'untax qu' k'ojonketiłik'i ne' hats t'unitsij in k'iyeti'ł
ek'ui qa nite'łe łeke', ma' qa k'ojonketiłik'i in k'iyeti'ł ek'ui ne' mente' t'unitsij qe hik
ejunyejeyi'ł qu' mexe omehetsi'iłji' in łijayani'ł ha' Cristo.* 2 Ke' k'ijatsheniłij nite'
jutsitetsik'i, in łunye'jek na'aj omeła's in tu'fłe qe nite' łeke' qu' netuj pa'qu' net'un, qe
ekheweli'ł mexe nite' łamiti'ł qu' etuji'ł pa'qu' net'un witaqe' qa hane'ej iye qa menjiit
nite' łamiti'ł. 3 Qe ekheweli'ł mexe hik ejunyejeyi'ł ne' nite' yijayan ha' Cristo qe mexe
eqemtshenetsitsi'łij wekwek qa łek'ełeyi'łju'kii iye. ¿Me nite' hik ejunyejeyi'ł ne' nite'
tek'enets ha' Cristo in ejunyejeyi'ł aka'an?* 4 Qe na'l pe' yit'ijets: —Yakha' heik'enets ha'
Pablo.— Qa uja'x pe' yit'ijek: —Yakha' heik'enets ha' Apolos.— ¿Me nite' hik ejunyejeyi'ł
ne' nite' tek'enets ha' Cristo in ejunyejeyi'ł aka'an?* 5 ¿Pa'n łunye'j ha'ne Apolos? ¿Qa

---

* 2:4 Mt 12:37; Fil 1:25 * 2:5 Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; 2Ti 1:7; Ap 11:17 * 2:6 Mt 5:48; Lc 12:58; He 2:14 * 2:7 Ef 1:5; Lc 24:26; 1P 5:1,4 * 2:8 Sal 24:7 * 2:9 Is 52:15; Lc 10:27; 1Jn 4:20 * 2:10 Sal 17:3; Jn 14:26; Ro 8:39; 11:33; Ef 3:18 * 2:11 Ro 1:9; 1Jn 4:8 * 2:13 Mt 12:37 * 2:16 Col 2:2 * 3:1 1Co 14:20; He 5:13; 1P 2:2 * 3:3 Stg 3:14,16; Tit 3:9 * 3:4 Tit 3:13

pa'n łunye'j iye ha'ne Pablo? Enewe'en łeq'ithayinenheiłe pa' Intata. Enewe'en hik
enewe' ta'łets in na'li'ł e'm pa'nte' eqekuyejeyi'łij ha' Cristo. Qa hik ta'łijupi' week ewiłei
inekhewel in jitaqsiijkii pa' jiyełisij ha' Yatsat'ax'inij qu' jintaqsiijkii. 6 Yakha' henfel ke'
wi'tlijei qa henju' pe' łoi, qa ha' Apolos qa les naq'aajijupkii in i'nq'ijatshenij ma' qa
yatsiyipjikii pe' łoi, qa pa' Dios qa yitałit qa ta'ł.* 7 Ma' qa hik ta'łijupi' pa' yenju' qa pa'
yatsiyipji'kii enewe'en ham weju'łi'ij. Pa' Intata yijat'ij hikpa' weju'łij qe łakha' yitałit
qa ta'ł. 8 Pakha' we'nq'en qa pa' yatsiyipjiki, enewe'en week łunyejei, qa pa' Intata qa'
nijaninij hatse' in łuk'e'ek pa' łuk'e' pa' ł'ithayijkit. 9 Yekheweli'ł he'yithayi'yi'łi'm pa'
Intata qa ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł qu' ł'enek'eju' pa' Intata, hik ejunyejeyi'ł iye pe'qu'
nanaqsiijkii wititsi' yatsat'axij pa' Intata.* 10 Yakha' hik yijunye'j na'aj na'li'm łikfeliya'xets
in yojohonjo' pe'qu' łetku'ye' pe' wititsi', qe pa' Intata tsełisij qu' hojohonjo' qa pekhewep
qa' neniihinpha'm. Qa pe'qu' nithayiki qa' nejeełik'uiha in yithayiki. 11 Qa nite' łeke' pa'qu'
nitujtseikanintaxik'ui pa' hats łunyeje'jju' pe' yojojo' in łetuk. Pe' yojojo' in łetuk hik
hakha' Jesucristo.* 12 Pekhewe' qu' neniihinpha'm pe' hats yojojo' in łetuk pe' wititsi', na'l
olots łeke' qu' neni' qu' neniihinpha'm. Na'l pe'qu' neni' oroye', na'l pe'qu' neni' plata,
na'l pe'qu' neni' utel inyetets, na'l pe'qu' neni' najak, na'l pe'qu' neni' nakawejkii qa na'l
pe'qu' neni' pe' łetkui pe' we'nisa'xik'i nakawejkii.* 13 Qa enewe'en ene' ł'ithayijkititsłe
wetju'ł pekhewe' niihinpha'm pe' wititsi' qa' nenikfe'lets hatse', qe na'l hatse' pa' fe't qa'
hikpa' nethinij pa'qu' łunye'je' pe' ł'ithayijkitits me yiwuł'enhetju' pa' fe't me i'nłi'i qu'
nite' niwuł'enhete'ju'.* 14 Pakha' qu' nite' niwuł'enhete'ju' hatse' pa' fe't pa' ł'ithayijkit
ma' qa na'l pa'qu' łenisit'e'. 15 Qa pa'qu' niwuł'enhetłeju' pa' fe't week pa' ł'ithayijki'ttax,
ma' qa' hame' pa'qu' łenisit'e', qa łakha'łe qa' łe'wise'ju' qa' iła'xe' in łunye'jek na'aj
ilatik'ui na'aj fe't.* 16 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in ekheweli'ł łetsi' pa' Intata qa pa' łeqe
Espíritu pakha'an qa i'nił'etji'kii?* 17 Qa pa'qu' niwuł'enhetju' pe' łetsi' pa' Intata, qa
pa' Intata qa' niwuł'enhetji'ijju' ek pakha'an qe yiwuł'enhetju' pe' yatsat'axij in łetsi' pa'
Intata, qa pe' yatsat'axij in łetsi' pa' Intata pekhe'en ekheweli'ł.*

Pa'qu' numti qu' nenikfe'lets pe' wekwek.

18 Hasu'uj pa'qu' neneqfetsinhetłekii ekheweli'ł in łijayani'ł pa' Intata. Qu' nana'l
pa'qu' numti qu' nenikfe'lets pe' wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' epji', naqsiijkii yijat'ij
qu' nenit'ijets qu' ham nenikfe'le'ets pe' wekwek, ma' qa' les qiye' yijat'ij qu' wekwek
nenikfe'lets.* 19 Qe pa' witikfeliyaxets pe' wekwek in t'ejuyets ha'ne sehe' epji' pa' Intata
yit'ijets in nite' teqenełuikii. Qa hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' Intata łe'lijei in yit'ij: *—Pa'
Intata yaqsiijkii in nophe'łłi'ijju' pa' łikfeliya'xtaxets pe' wekwek pekhewe'en.— (Job
5:13)* 20 Qa yit'ij iye ke' łe'lijei: *—Pa' Yatsat'ax'inij nikfe'lets pe' łaqjamtikineyejeikii pe' wekwek
wenikfelittaxets in ham weju'łi'ij.— (Sal 94:11)* 21 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj pa'qu'
neniwqinhetij qu' hik łunye'je' qu' niyinii pa'qu' jukhewe'łe qe week hats łantsat'etsi'łij.*
22 Pablo, Apolos, Cefas (Pedro), ha'ne sehe' ipji', pa' witiła'x, pa' witwamhi', pa' hane'ej qa
pa' mexe hamik'ui, enewe'en week łantsat'etsi'łij,* 23 qa ekheweli'ł qa yatsat'etsi'ł ejek ha'
Cristo, qa ha' Cristo qa yatsat'axijek pa' Intata.*

4

Pa'qu' ł'ithayijkit'e pe'qu' netnek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata.

---

* 3:6 Hch 18:4-11; 1Co 4:15; 9:1; 15:1 * 3:9 1P 2:5 * 3:11 Is 28:16; Ro 15:20; 2Co 10:16; 11:4; Ga 1:6-9 * 3:12 Stg 5:3; Ap 17:4 * 3:13 2Ts 1:8; 1P 1:7,17; Pr 24:12; Mt 16:27; 2Co 5:10 * 3:15 Mt 9:22; Hch 16:30; Ef 2:8; Jud 23 * 3:16 Lc 1:21; Lv 26:11; Stg 4:5 * 3:17 He 6:8; Sal 20:6; 1Co 7:14 * 3:18 2Co 11:3; Lc 16:8; Mt 5:22; Is 5:21; Jer 8:8-9; Ga 6:3 * 3:19 1Co 1:18; Hch 15:15; Ga 4:22; Lc 20:23 * 3:20 Mt 15:19; 1Ti 2:8 * 3:21 Ro 8:32 * 3:22 Jn 1:42; 8:51; 1Jn 5:12; Mt 10:21; Fil 3:10; Ro 8:38 * 3:23 Nm 3:12

1 Ekheweli'ł les łe'wis yijat'ij qu' umti'ił in yekheweli'ł łeq'ithayinenheiłe ha' Cristo
qa tsejełineniłijipji' in tefelhitii ekewe' pakha' łunyejeyi'm ene' sehe' ipji' ta'łets pa'
Intata.* 2 Qa hik ta'łijupi' pekhewe' yithayiki ekewe'en les łe'wis qu' ni'nq'ethinij in
yijaa'ija pa'qu' nit'ij qa pa'qu' naqsiijkii iye.* 3 Yakha' nite' tsitawje'meten inye'jłu' qu'
etsjełtaxi'łij qa pekhewep iye qu' netsjełtaxij pa'qu' yijunye'je'. Qa nite' yakha'łe iye
qu' nata'ł yiwets qu' hi'wejułenij pa'qu' yijunye'je',* 4 qe qu' hoksi'wen in nite' haqsiijkii
pa'qu' uł'axe' qa nite' ikji' qu' hats ye'łe'wise'. Ha' Yatsat'ax'inij yijat'ij pa'qu' nit'ij
yiwets qa yijaa'ija yijat'ij.* 5 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj it'iłijets pe'ye' yatsathen, i'nłi'i
nite' natsathen. Hasu'uj itaqsuni'łijup hatse'łu' qu' nentenilittaxju' iye ha' Yatsat'ax'inij,
ma' qa' nethinij ene' jukhew qa efuts pe' yat'intaxkii, qa' nikfelitets iye pe' ta'łijupi'
pe' yaqsiijkii. Ma' qa pa' Intata qa' nit'ijets week ewiłei ene' jukhew qa efuts pa'qu'
ne'weju'łij.* 6 Yejefets, in hit'iłij'e' ha' Apolos qa yakha' in k'iyeti'ł ek'ui qe qa' nite'
hiwakanine'kii pe'ye' hats'inha qa' menijatsheniłij qu' nite' ink'aihiti'iłik'ui pa' hats ikji'
ke' hats we'nika'ajji', hats'inha qa' hame' pa'qu' numti qu' les łe'wise' qa pekhewep qa'
nite'ye'.* 7 ¿Inhats'ek? ¿Łekpa' nanhinipji' pekhewep? ¿Łekpa' na'l e'm nite' nełisij
pa' Dios? In week nełisij pa' Intata qa ¿inhats'ek in łeniwqinhetij qa hik ejunye'j qu'
akha'ye'łe qu' nata'ł ewets in na'l e'm? 8 Hane'ej ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł qu' hats
ham hami'ił e'm. Hats week na'li'ł e'm pe' łisu'uni'ł. Hats hik ejunyejeyi'ł qu' hats
e'wit'alheyi'iłij qa yekhewełłi'ił qa mexe. Yakha' hats hisu'untax qu' hats namets pa'
łahats'ij qu' e'wit'alheyi'iłij. Ma' qa' yekheweljiiłek qu' yewit'alheye'jiiłijek iye. 9 Qe
yakha' humti pa' Intata qu' netswetsheni'łfik'i pa' ts'eni'łi' yekheweli'ł in ya'apostolitsi'ł,
hik yijunyejeyi'ł ne'ej hats jutsiqets qu' natlanhetiiju', ma' qa' week netsjełi'łju' ene' week
jukhew qa efuts qa pe' angelits iye wa's łeiłets. 10 Yekheweli'ł in henfeli'ł ha' Cristo qa
hik yijunyejeyi'ł qu' nite' heiqenełuyi'iłkii, qa ekhewełłi'ił in łijayani'ł ha' Cristo qa hik
ejunyejeyi'ł qu' les eik'une'yi'ł wetju'ł. Yekheweli'ł hik yijunyejeyi'ł qu' yawalxalitsi'ił qa
ekhewełłi'ił qa hik ejunyejeyi'ł qu' et'unitsi'ł. Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł qu' newqinheti'ł
ene' jukhew qa efuts qa yekhewełłi'ił qa hik yijunyejeyi'ł qu' nite' netsiwqinheti'ił.*
11 Hane'ej yamijii in nite' qi pa'qu' hetuji'ł qa k'iyipkuni'łju', qa nite' qi iye pa'qu' iweli'ye'
qu' nek'iya'ałji', qa ham iye pe'qu' yeqhinatayi'i'ł, ene' jukhew qi in tsawitji'i'ł, qa ham
iye pa'qu' yitseet'i'iłha. 12 Qa in yamets in heyithayi'yi'łij ene' yikoyeyi'ł ma' qa qi in
heyithayi'yi'ł. Ne'ej uł'etsik'i ł'anyejeyi'ł yiwets, qa haqsiiłi'mijkii na'aj łe'wis, qa in
hayawitjaxtiitaxi'ł qa he'nt'unhetłi'iłiju'ł.* 13 Ne'ej wotk'oni'łyijkii yit'iłij yiwets in uł'ax
pa' haqsiiłijkii, qa yekheweli'ł qa haqsi'ji'łijetskii qu' ye'łe'tsi'ił wetju'ł. Hane'ej yamijii in
hik łeqjunyejeyi'łyij qu' łeq'iliye' ha'ne sehe' epji', hik yijunyejeyi'ł ne'ej hats ham łeke'le'
łewumulkii ene' week.* 14 Nite' hika'ał e'm ekewe'en qu' k'ewepinheti'ł wetju'ł, hika'ał e'm
qe hik łunye'j qu' k'eyilitsi'iłha in qi in k'esu'uni'ł qa' k'efeeliłi'mha,* 15 qe qu' olootsetaxija
pe'qu' aqa maestroli'iłipji' ha' Cristo qa nite'łe olots pe'qu' atatali'ił. Yakha' yeł'ewi'łłe
in atata'ałyij qe yakha' k'ijatsheniłij ha' Jesucristo in wa'm infi qa nite' łeqeku'ułik'i.*
16 Qa hik ta'łijupi', k'iyini'łij ewets qu' ojonketiłik'i aka' yijunye'j. 17 Hik ta'łijupi' iye in
he'nukini'ł ei ha' Timoteo, hikha' qi in hisu'un hik łunye'j qu' ya'se', qa qi iye in nite'
yeqeku' ha' Yatsat'ax'inij. Ma' qa łakha' qu' nata'łets qu' nite' antapiyi'iłik'i kekhewe' hats
k'ijatsheniłij t'ejuyets ha' Cristo, hik kekhewe' iye hijatshenij he' week witsetiikal he' i'ni'
he' yijayaanija iye ha' Cristo.* 18 Qe na'l ekheweli'ł pe' weniwqinhettax qe yumtitax qu'
nite' hetpili'ił ei iye hatse' qu' natsami'ł ei. 19 Qa qu' łexke'yi'ij ha' Yatsat'ax'inij qa' aje'eł
natsami'ł ei, ma' qa' hi'weenija pekhewe' weniwqinhettax, qa nite' hisu'un qu' łe'lijeye'łe

---

* 4:1 Jn 18:36; Lc 16:1; 1Co 2:7 * 4:2 Nm 12:7 * 4:3 Mt 5:19; 1Co 2:14 * 4:4 Hch 13:39 * 4:5 Lc 6:37; Mr 8:38; 1P 5:6; 2Co 10:18 * 4:6 Hch 9:30; Tit 3:13 * 4:10 1P 5:14 * 4:12 2Jn 8; Hch 18:3 * 4:13 Is 64:6; Lm 3:45 * 4:14 1Ts 2:11; Flm 1 * 4:15 Ga 4:19; Flm 10 * 4:17 2Co 9:3; Ef 6:21-22; Col 4:7-8; Flm 1:12; Nm 12:7

qe hisu'un yijat'ij qu' hi'wen qu' łeke'ye' qu' naqsiijkii.* [20] Qe qu' netnek'enhei pa' Intata
nite' uja'xłe pe'qu' wi'tlijeye' qu' jutsiqaxi'ij, qe jutsiqaxij iye pa' łet'unha'x pa' Intata in
yi'nk'aihit pa'qu' injunyejeye'. [21] ¿Łekpa' łisu'uni'ł qu' yijunye'je' qu' natsamtaxi'ł ei? ¿Me
k'atanitheni'ł? ¿Me i'nłi'i qu' k'esu'uni'ł qa qu' nite' heniwqinhete'ji' iye?*

5

Pa' ewi'ł witwuł'ax i'nji'teje'm pe' te'lijtsii.

[1] Te'niihei ekheweli'ł in na'l pa' ewi'ł yaqsiijkii aka' qi in uł'ax wiikfik'i. Nite' yaqsiijkii
iye aka'an ne' nite' yijayan pa' Intata, pa' iki'łkii pe' łunhetse'.* [2] Qa aka'an in łunye'jkii
ekheweli'ł qa łeniwqinhetiłijji'. Les łe'wistax yijat'ij qek ika'metetsi'łkii in łunye'jkii
aka'an, hats'inha pa' yaqsiijkii aka'an qa' iwu'm ekuni'łfik'i. Hasu'uj na'ni'ł etji'teje'm
qu' onot'axi'łij wetju'ł pa' Intata.* [3] Yakha' in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm, qa pakha'łe yeqe
espíritu qa hik łunye'j qu' na'ni'ł etji'teje'm. Qa hik ta'łijupi', in hats ha'ni'łij etji'teje'm
aka' qu' eqfenyejeyi'iłij pa' jukhew uł'ax pa' yaqsiijkii.* [4] Onot'axi'łij wetju'ł ka' łii ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa yakha' qa hats hik łunye'j qu' ha'ni'ł etji'teje'm. Pa' łet'unha'x
ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' nata'łets [5] qu' łisi'łij pa' jukhew pa' Satanás hats'inha
qu' niwuł'enhetijkii pa' yisu'unji' pa' ł'ese'n, hats'inha pa' łiła'x qa' łe'wise'ju' hatse'
pa' łeqe nełuji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* [6] Nite' łe'wis in łetetjunuttaxiłijkii aka'an. ¿Me
nite' łenikfe'li'łets ne'ej levadura in łammi'słetax qa in yiju'fjufinhetik'i na'aj fo'ji' ma'
qa qi?* [7] Iwu'mi'łfik'i pe' levadura ławamhi' hats'inha qa hik ejunyejeyi'ił na'aj ink'ayik
fooji' ham levaduraye'. Ekheweli'ł fo'ji' nite' yetsji'ł pe'qu' levaduraye', ma' qa hats ju'un
ji'teje'm pa' łe'wis nełu Pascua qe ha' Cristo hats talanhetii infi pa'aj.* [8] Qa hik ta'łijupi'
yape jitaqsiijkii pa' łe'wis nełu Pascua qa hasu'uj qu' jinenetsji'łi'ł pe' levadura ławamhi'
qa pe' levadura uł'ax pa' łunye'j qa uł'ax iye pa' yaqsiijkii. Ham yijat'ij levaduraye'
qe inekhewel ja'pan pa' łunyejei yijaa'ija qa łe'wis iye, qa yijaa'ija iye pa'qu' hats nit'ij
qa yaqsiijkii.* [9] Ka' hayiits yifaakanek'ił ei hi'ttaxi'łij ewets qu' hasu'uj ni'ił ji'teje'mkii
pekhewe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax łewhe'yetse'.* [10] Aka'an in
hit'iłij ewets nite' hit'ijets qu' me'nitoni'łi'mets pekhewe' yatsat'etsij ha'ne sehe' epji',
pe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe' mexe hamtax łewhe'yetse', qa pe' yisu'un qu'
aje'eł nana'li'm na'aj ineqwenij, qa pe' aqaqanhetsitsijkii pe'ye' qe ejtenhetsits, qa pe'
iyinii pe' witeqsi'nq'alits, qe qu' hik aka' hit'iłij ewets, ewi'łłetax in łeke' qu' ma'ałik'uifik'i
ha'ne week sehe' epji'.* [11] Aka' tseqitijineyu'ułij ewetsha aka'an, hasu'uj a'qapitsi'iłi'
pakha' qu' nittaxijets in yijayan ha' Cristo qa wanawitjiłe in hats tewhe'yeitax i'nłi'i qu'
mexe hame'tax łewhe'ye'ye', i'nłi'i na'aj yisu'un qu' aje'eł nana'li'm na'aj ineqwenij, i'nłi'i
na'aj iyinii pe' witeqsi'nq'alits, i'nłi'i na'aj its'iyoptox, i'nłi'i na'aj yek'uwet qa i'nłi'i na'aj
aqaqanhetsaxijkii pe'ye' qe ejtenhetsax. Qu' hik łunye'je' ekewe'en pe'ye' in yit'ijets in
yijayan ha' Cristo, qa hasu'uj iye qu' ekufeyi'iłkii.* [12] ¿Me yithayijkit qu' hejełik'ui qu'
hitani'thenij pa' łunyejei pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo? ¿Qa me nite' ekheweli'ł qu'
jełi'łik'ui qa' itanitheni'łij iye pa' łunyejei pe' yijayan ha' Cristo?* [13] Qa pakha'łe Dios
qa' nejełik'uyek qa nitanithenijek hatse' pa' łunyejei pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo.
¡Iwu'mi'łfik'i pakha' yaqsiijkii pa' uł'ax i'ni'ł etji'teje'm! *(Dt 21:21)*

6

Ekhewele'łi'ił qu' jełi'łik'ui pa'qu' łunyejeye' pe' hats yijayan pa' Intata.

---

* 4:19 Hch 19:21; 1Co 16:5; 2Co 1:15-16 * 4:21 2Co 1:23; 2:1,3; 12:20-21; 13:2,10; Stg 3:13 * 5:1 1Ts 4:3; Ga 1:16; Lv 18:8; Dt 22:30; 27:20 * 5:2 Lc 6:25 * 5:3 Col 2:5; 1Ts 2:17 * 5:5 1Jn 5:16; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6 * 5:6 Lc 13:21; Ga 5:9 * 5:7 Ex 12 * 5:8 Lc 13:21; Mr 7:22; Ro 1:29 * 5:9 2Ts 3:14; 1Co 6:9; Ef 5:5; 1Ti 1:10; He 12:16; 13:4; Ap 21:8; 22:15 * 5:10 Ef 5:5; Lc 18:11; Jn 17:6 * 5:11 2Ts 3:6; 1Co 6:10 * 5:12 Lc 6:37

1 Ekheweli'ł in hats łijayani'ł ha' Cristo qu' nana'l pe'qu' uł'etse' wetju'ł ekheweli'ł ¿qa
inhats'ek qu' ma'ałijii pa'qu' jueze' in nite' tek'enets ha' Cristo qa nite' łakiłijii pe' yijayan
ha' Cristo?* 2 ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets pekhewe' yatsat'etsij pa' Intata in hik pekhewe'
pe' yejełik'ui hatse' pa' łunyejei ene' week sehe' epji'? In ekheweli'ł pe' yejełik'ui hatse'
pa' łunyejei ene' week sehe' epji', ¿qa inhats'ek qu'nte' łeke'ye' qu' ejełi'łik'ui eke' mexe
nite' jutsitetstax? 3 ¿Me nite' łenikfe'li'łets iye in inekhewel jitejełik'ui iye hatse' pa'
łunyejei pe' angelits? ¿Qa inhats'ek qu'nte' łeke'ye' qu' jintejełik'ui pe' wekwek ha'ne
sehe' epji'? 4 In na'l pe' wekwek qu' aqsi'ji'łju' łunyejeikii pe' tek'enets ha' Cristo, ¿me qa'
ku'mi'łijiiji' pekhewe' nite' nikfe'lets pe'ye' pe' te'lijtsii qu' nejełijik'ui?* 5 Hit'iłij ewets
aka'an qe qa' newepinheti'ł wetju'ł. ¿Ye' me ham pa'qu' ewi'łe' qu' na'ni'ł etji'teje'm qu'
les nenikfe'lets qu' nejełik'ui pa'qu' łunyejeye'kii pe' tek'enets ha' Cristo?* 6 ¿Qe in uł'ets
wetju'ł pe' tek'enets ha' Cristo, qa łeka'xi' łii pa'qu' jueze' nite' tek'enets ha' Cristo?*
7 In ekhewełi'ił wetju'ł hats łijaniłik'i wiikfik'i. ¿Inhats'ek in nite' łent'unhetłi'iłiju'ł
yijat'ij pakha' nite' łe'wisju'? ¿Inhats'ek in nite' łiwejinłi'ił yijat'ij pa'qu' hats net'ejteni'ł
e'm?* 8 Qa ju'f qa ekhewełi'ił in łaqsiiłijkii pakha' nite' łe'wisju' qa ł'ejteni'łkii iye,
qa ekewe'en łaqsi'ji'łi'mijkii pekhewe' hats ejefetstaxiłipji' ha' Cristo. 9 ¿Ye' me nite'
łenikfe'li'łets pekhewe' nite' yatsathen in nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa'
Intata? Hasu'uj manawitjiłi'i'ł, qe nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Intata
pekhewe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits mexe hamtax łewhe'ye'ye'tax, qa pe' iyinii pe'
witeqsi'nq'alits, qa pekhewe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax, qa pe' we'twefun, qa pe'
efutsłe wetju'ł, qa pe' jukhewłe wetju'ł,* 10 qa pe' ejtenhetsits, qa pe' yisu'un qu' aje'eł
nana'li'm na'aj ineqwenij, qa pe' yek'uwetju'kii, qa pe' its'iyoptots, qa pe' aqaqanhetsitsij
pe'ye' qe ejtenhetsits. Week enewe'en nite' i'nji'teje'm hatse' pa' tenek'enheiji' pa' Dios.*
11 Ekewe'en ekheweli'ł na'l pe'qu' uja'xe' qu' naqsiijkii pa'aj, qa hane'ej qa hats tetlijiłł'ejju'
ekewe'en, qa hats t'ejuyi'ł ewets pa' Dios qa hats ham ekumhifkine'yi'ił qe ta'łets aka' łiiji'
ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa ta'łets iye pa' łeqe Espíritu pa' Dios.*

Ha'ne i'nese'n t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij.

12 Yijaa'ija in wenit'ij: —Week łenexke'ej pa'qu' jintesu'un qu' jintaqsiijkii,— qa nite'łe
week qu' yekeli'iju'ł. —Week łenexke'ej pa'qu' jintesu'un qu' jintaqsiijkii,— qa nite'łe
yexke'ej pa'qu' netnek'enheiyipji' eke' wekwek.* 13 Na'aj inaq t'ejuyets inkutjii qa
inkutjii qa t'ejuyetsek na'aj inaq. Qa yiwu'młe hatse' pa' Intata enewe' wetsjuk. Qa
ha'nełe i'nese'n qa nite' t'ejuyetsek qu' jinanawitjiłi'ił pekhewepe', qe t'ejuyets yijat'ij
pa' Yatsat'ax'inij qa pa' Yatsat'ax'inij qa t'ejuyets ha'ne i'nese'n.* 14 Pa' Intata in yiłin iye
pa'aj ha' Yatsat'ax'inij qa' jiniłinji'jek iye hatse' qu' nata'łets pa' łet'unha'x.* 15 ¿Me nite'
łenikfe'li'łets in ekheweli'ł łewekwekits pa' ł'ese'n ha' Cristo? ¿Me łeke' qu' henit'ijji'
pe'ye' pe' łewekwekits pa' ł'ese'n ha' Cristo ma' qa' haqsiijkii qu' łewekweki'ij pe'qu'
witqesu'ye'? ¡Nite', nite' łeke' aka'an!* 16 ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets na'aj jukhew qu'
qapi'i' qa nawitji pe'qu' witqesu'ye', ma' qa hats hik łunye'j qu' ewi'ł ł'ese'ni'ił? Qe ke'
we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: —In qap wetju'ł, *ma' qa hats nite' wetsjuk hats ewi'ł pa'
wit'ese'n.*— *(Gn 2:24)* 17 Qa pakha'łe qu' ewi'ł
na'ni'łi' ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa ewi'ł pa' łunyejeyi'ł.* 18 Ilati'łik'uiha pe' wanawitji'ijju'kii
ł'esenits. Week kekhewep uł'ets yaqsiijkii na'aj jukhew qa efu iye ekewe'en i'nik'uifik'i
ha'ne i'nese'n. Qa pakha'łe wanawitjiłi'ij ł'ese'n qa łakhałi'ij pa' ł'ese'n in yenji'teje'm
pa' uł'ax.* 19 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in ekheweli'ł łetsi'ił'ej pa' Espíritu Santo qa hikpa'

---

* 6:1 Mt 18:15-17 * 6:4 Lc 18:9 * 6:5 1Co 4:14; Hch 9:30 * 6:6 Lc 12:46 * 6:7 Ro 11:12; Ap 2:11; Mr 10:19 * 6:9 Lc 16:10; 18:11; Mr 1:15; Hch 20:25; Ef 5:5; Gn 19:5 * 6:10 Jn 10:1; Ef 5:5; 1Co 5:11; Lc 18:11 * 6:11 Ef 2:2-3; 4:22; 5:8; Tit 3:3; Lc 11:2 * 6:12 Jn 18:31 * 6:13 1Ti 6:8; 1Ts 4:3 * 6:14 Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * 6:15 Ro 12:5; 1Co 12:27; Ef 5:30 * 6:17 Jn 11:52; Sal 51:12 * 6:18 Stg 4:7; 1Co 10:8

i'niłʼetji', pakha'an nełisi'łij pa' Intata, ma' qa nite' ekhewelłi'ił qu' antsat'etsi'łʼ etij?* 20 Qe
ekheweli'łʼ hats tanaqha'yets pa' ajanyejeyi'łʼ. Qa hik ta'łijupi', weeki'ijha pe' esenitsi'łʼ qu'
iwqinheti'łʼ pa' Intata.*

7

Pekhewe' hats tewhe'yeiju'.

1 Hane'ej qa' henfeli'łʼ e'm ka' łenq'ika'ałyijii qu' atsfaakani'łij. Łe'wistax pa'qu'
jukhewe' qu' hasu'uj netewhe'yei. 2 Qa nexkewetłi'ij qu' nanawitjiłi'ij łʼese'n. Qa hik
ta'łijupi' pa'qu' jukhewe' ewi'łłe pe'qu' łewhe'yeeyi'ija qa efu iye qa ewi'łłe iye pa'qu'
łewhe'yeeyi'ija.* 3 Pa'qu' jukhewe' naqsiimijkii pa' t'ejuyets pe'qu' łewhe'ye'ye', qa
efu iye naqsiimijkii pa' t'ejuyets pa'qu' łewhe'ye'ye'.* 4 Pe' efu hats nite' yatsat'axłetij
łʼese'n, hats yatsat'axij pa'qu' łewhe'ye'ye'. Hik łunye'j iye pa'qu' jukhewe' hats nite'
yatsat'axłetij łʼese'n hats yatsat'axij pe'qu' łewhe'ye'ye'. 5 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj
not'oqowe'yiju'łʼ pa' hats t'ejuyets qu' łeqfenye'ji'ij pe' łewhe'ye' qa efu iye hik łunye'j iye
hasu'uj not'oqowe'yiju'łʼ pa' t'ejuyets qu' łeqfenye'ji'ij pa' łewhe'ye'. Qa qu' nana'l pa'qu'
łahats'i'ij qu' week łexkeli'ij qu' łʼaje'łi'ij qu'nte' qape' eku'n wetju'łʼ qe qa naftsin eku'n qu'
niyiniiha pa' Intata, ma' qa' ink'aye'łe qa' qape' wetju'łʼ iye, qe qu' łʼaje'łi'ij qu'nte' qape'
eku'n wetju'łʼ, ma' qa pa' Satanás qa'nte' najaajini'i'łʼ qu' nata'łets in nite' e'weju'łi'łiju'łʼ pa'
ułʼax.* 6 Qa aka'an in hit'iłij ewets nite' ikji' qu' hik aka' aqsiiłijkii, pekhewe'łe qu' nisu'un
qa' naqsiijkii. 7 Qi in hisu'untax qu' hik ejunyejeyi'ił ka' yijunye'j, qa nite'łe łunyejei wetju'łʼ
pe' jiyełisij pa' Intata week ewiłei inekhewel.* 8 Qa pe' mente' tewhe'yei qa pe' wikiihalei
iye hit'ijets łe'wistax qu' hik łunyejeye' aka' yijunye'j.* 9 Qa qu' nite' e'weju'łi'iju'łʼ qu'
hame' pe'qu' a'qapi'i qa' ewhe'yei, qe les łe'wis in łʼewhe'yei qa nite' hik łunye'j in hik
ejunye'j qu' iwujkin in łisu'untax qu' manawitji'ił pe'ye'.* 10 Pekhewe' hats tewhe'yei
qu' hit'ijets aka'an, nite' ta'łłe yiwets qu' hit'ij, qe hakha' ta'łets yijat'ij hik hakha' ha'
Yatsat'ets'inij: pe' efuts hasu'uj nukinkii pa'qu' łewhe'ye'ye', hasu'uj nenweqleyu'.* 11 Qa
qu'łe nukinkii pa'qu' łewhe'ye'ye' niweqleyu'łe, qa hasu'uj qu' nowo'oikii iye pe'ye' iye
łewhe'ye'ye', łe'sitsi'ił wetju'łʼ yijat'ij pa'qu' łewhe'ye'ye'. Qa pa'qu' jukhewe' hik łunye'j
iye hasu'uj nili'ij pe'qu' łewhe'ye'ye'.* 12 Na'l iye ke' tseqfelinhe'yu'ułij e'm, nite' yittaxij
yiwets pa' Yatsat'ax'inij qa yakha'łe in humti qu' natsathen. Qu' nana'l pa'qu' jukhewe'
hats yijayaanija ha' Jesús qa pekhe'łe qu' łewhe'ye'ye' qa nite' yijayan ha' Jesús, pe' efu
qa nite'łe yisu'un qu' nili'ij pa' łewhe'ye', ma' qa pa' jukhew qa' hasu'uj nili'ij, hasu'uj
neweqle'eł.* 13 Qa pe'qu' efuye' qu' hats nijayanija ha' Jesús qa pakha'łe qu' łewhe'ye'ye'
qa nite' yijayan ha' Jesús, pa' jukhew qa nite'łe yisu'un qu' nili'ij pe' łewhe'ye', qa pe' efu
qa' hasu'uj nili'ij, hasu'uj neweqle'eł. 14 Qe pa'qu' jukhewe' in nite' yijayantax ha' Jesús qa
hikłe łunye'j qu' netnekumhi'yi' qe pe' łewhe'ye' yijayan ha' Jesús qa nite'łe yatsat'axij
pa' Intata pa' jukhew. Qa pe'qu' efuye' in nite' yijayantax ha' Jesús qa hikłe łunye'j iye
qu' netnekumhi'yi' qe pa' łewhe'ye' yijayan ha' Jesús qa nite'łe yatsat'axij pa' Intata pe'
efu. Qe qu' nite' hik aka' łunye'je', pe' łelits qekha nite' natsat'etsetaxij pa' Intata qa
ha'nełi'ij qa hats yatsat'etsij.* 15 Pa' witiwhe'ye' i'nłi'i pe' witiwhe'ye' nite' yijayan ha'
Jesús in qi'ija in yisu'un qu' neweqle, qa' hasu'uj nenyejinju' i'nłi'i qu' hasu'uj amani'ijup.
Qa aka'an in łunye'jkii qa pa' witiwhe'ye' i'nłi'i pe' witiwhe'ye' yijayan ha' Jesús qa hats
nite' tenek'enhe'yipji' pa' witiwhe'yeye'j, qe pa' Intata yisu'un qu' ham peeyi'ijkii. 16 Efu,
yijayan ha' Jesús, nite' łenikfe'lets pa' ewhe'ye' me tek'enets hatse' ha' Jesús qu' nata'łʼ
ewets. Qa jukhew iye hik łunye'j, nite' łenikfe'lets pe' ewhe'ye' me tek'enets hatse' ha'
Jesús qu' nata'łʼ ewets.

---

* 6:19 Lc 1:21; Ro 8:9,23; 1Co 7:40; 2Co 4:13; Jud 19; Stg 4:5; 1Jn 4:4 * 6:20 2P 2:1 * 7:2 1Ts 4:3; Mt 1:6; 1P 3:1
* 7:3 Ro 13:7 * 7:5 Mr 10:19 * 7:7 2Co 1:11 * 7:8 Stg 1:27 * 7:9 1Co 9:25; 1Ti 5:14 * 7:10 1Ti 5:14
* 7:11 Dt 22:19 * 7:12 Hch 9:30 * 7:14 Lc 11:2

Hasu'uj ili'ij pa' hats ł'ithayiki.

17 Pakhap iye qu' hit'iłij ewets, week ewiłei ekheweli'ł hats yijayan ha' Yatsat'ax'inij,
aqsiiłijkii pakha' hats t'eku'mi'łij eiji'kii pa' Intata qu' aqsiiłijkii hikpa' taya'yi'łij ei.
Hik aka' hijatshenji'jij he' week hats yijayaanija ha' Jesús i'ni' ek hekhewep witsetits.*
18 Qu' nana'l pa'qu' hats net'ekumiiji' pa' Intata qa hatsłe yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm
łaxpa's (circuncisión), qa' hasu'uj nisu'un qu' nat'intaxkii. Qa qu' nana'l pa'qu' hats
net'ekumiiji' pa' Intata qa nite'łe yaqsiijkii pa'aj kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión), qa
hasu'uj nisu'un qu' naqsiijkii. 19 Inye'jłu' pakha' qu' hats naqsi'jtaxijkii pa'aj kakha' yiwu'm
łaxpa's (circuncisión) qa inye'jłu' iye pakha' qu' mexente' naqsi'jetaxijkii kakha'an, qe
pa' les łe'wis yijat'ij pakha'an, qu' jintek'enets pa' Intata. 20 Week ewiłei ekheweli'ł in
i'nk'a t'eku'miiji' pa' Intata qa hasu'uj qu' ili'iłij pa'qu' hayiits aqsiiłijkii ł'ithayiki'ił.
21 Qu' e'witłinek'e in i'nk'a t'eku'm eiji' pa' Intata, hasu'uj natawje'meten, qa qu' nana'l
pa'qu' łeke'ye' qu' natsjiłinfik'i qa hikpa' iwq'axinij qu' aqsiijkii. 22 Qe pa'qu' witłinek'e
in i'nk'a t'eku'miiji' pa' Yatsat'ax'inij, pakha'an in witłinek mexe nite' tenek'enhe'yipji'
ha' Yatsat'ax'inij. Qa hik łunye'j iye na'aj nite' witłinektax in i'nk'a t'eku'miiji' ha'
Yatsat'ax'inij, pakha'an qa hats witłinek tenek'enhe'yipji' ha' Cristo.* 23 Ekheweli'ł
hats tanaqha'yets pa' ajanyejeyi'ł, qa hik ta'łijupi' hasu'uj łełinheyi'ił ej ene' jukhew.*
24 Yejefets, week ewiłei ekheweli'ł ni'iłijijupha pa' Intata qu' hasu'uj ili'iłij pa'qu' hayiits
aqsiiłijkii ł'ithayiki'ił.

Pekhewe' mexente' tewhe'yei.

25 Pakhap iye, pekhewe' mexente' tewhe'yei, ham wi'tlijeye' qu' net'ejuyets qu' nata'łets
ha' Yatsat'ax'inij qa hisu'unłe qu' hit'ijets kakha' humti, qa łeke' qu' umti'ił qu' yijaayi'ija
qe tsikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij in tsełisij pa' łeqi'fenkeye'j.* 26 Yakha' humti ene' nełutsji' in
mexe iwe'me't jutsitets qa les łe'wis qu' mexe amaneye'łe eku'ni'łij pa' hats ejunyejeyi'ł.
27 Pa'qu' hats netewhe'yei, hasu'uj nenweqleyu'. Qa pa'qu' mexe ham łewhe'ye'ye' qa
hasu'uj nowo eku'niikii. 28 Qu' ewhe'yei nite' uł'ax. Qa pe'qu' inanyi'ye' qu' netewhe'yei
nite' uł'ax. Qa lesłe, qa hik aka'łe tsexkewettaxiłij ewets.* 29 Yejefets, aka' tseqitijineyu'ułij
ewetsha aka'an: hats nite' qi pa' ja'maneyij inqenełu. Pekhewe' hats tewhe'yei hik
łunyejeye' qu' mexe hamitsi'im.* 30 Pekhewe' qu' napju' hatse' hik łunyejeye' qu' nite'
nape'ju', qa pe'qu' qi qu' łe'sitsi'imkii hik łunyejeye' qu' nite' łe'sitsi'imkii, qa pe'qu'
nataqha'yets pe'ye' hik łunyejeye' qu' nite' natsat'etsi'ij.* 31 Pekhewe' yiwq'axinij pe'ye'
ha'ne sehe' epji' hik łunyejeye' qu' nite' niwq'axinełi'ij qe yaftsin ha' Yatsat'ax'inij,
qe ha'ne sehe' nite' amanij hatse' aka' łunye'j.* 32 Hisu'untax qu' hame' pa'qu' qi qu'
natawje'meteni'ł. Na'aj ham łewhe'ye'ye' uja'xłe in yijamti'ets pe' wekwek t'ejuyets ha'
Yatsat'ax'inij qa pa'qu' ni'sinhetij iye ha' Yatsat'ax'inij.* 33 Qa na'ajłe hats tewhe'yei qa
yijamti'etsek pe' wekwek ha'ne sehe' epji' qa pa'qu' ni'sinheti'mkii pe'qu' łewhe'ye'ye',
34 ma' qa pa' łaqjamtikineye'jkii qa olotsiiji' yeqet'etsju'kii. Ne'ej efu ham łewhe'ye'ye'
qa ne'ej mexe inanyi', uja'xłe in yijamti'ets pe' wekwek t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij
hats'inha qa nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe' in t'ejuyets pe' ł'esenits qa in t'ejuyets pe'
łaqjamtikineyejeikii. Qa ne'ejłe hats tewhe'yei qa yijamti'etsek pe' wekwek ha'ne sehe'
epji' qa pa'qu' ni'sinheti'mkii pe'qu' łewhe'ye'ye'.* 35 Hit'iłij ewets ekewe'en qe qa'
k'efeni'ł. Nite' hit'iłij ewets qu' hasu'uj ewhe'ye'yi'ł. Ewi'łłe in hisu'un qu' aqsiiłijkii
pa'qu' les łe'wise', ma' qa' les i'thayi'metsitsi'iłii ha' Yatsat'ax'inij. 36 Pa'qu' jukhewe' in
na'l pe'qu' hats neniwjutsiqeni'ł wetju'ł, qa in hats week yumti enewe' wetsjuk qu' les
łe'wise' qu' yape netewhe'yeiju' in hats łeke' pekhe'en pa' łilanye'j qu' netewhe'yei, qa'
netewhe'yeiju', nite' uł'ax. 37 Pa'qu' jukhewe' in na'l pe'qu' hats neniwjutsiqeni'ł wetju'ł,
qa in t'uniju'ł qa yumti qu' les łe'wise'ju' qu' mexente' łewheyeye'eku'nij, qa łe'wisijupi'

* 7:17 Col 3:15 * 7:22 Ro 1:1; 2Ti 2:24 * 7:23 2P 2:1 * 7:25 Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50; Nm 12:7 * 7:28 1Ti 5:14 * 7:29 Ro 13:11 * 7:30 Fil 1:18 * 7:31 Mr 13:7; 1Jn 2:8 * 7:32 1Ts 4:1 * 7:34 1Ti 5:5

iye, nite' witwuł'ax.* 38 Ye'ehe, pekhewe' yisu'un in tewhe'yeiju' łe'wisijupi', qa pekhewe'
yisu'un qu' mexente' netewhe'ye'ye' eku'nju' les łe'wisijupi'. 39 Pe' efu hik łunye'j qu'
newet-sifinets pa' łewhe'ye' in mexe iła'x pakha'an. Qa qu' nawa'młe pa' łewhe'ye',
ma' qa hats łeke' qu' nowo'oikii iye pa'qu' i'nk'a łewhe'ye'yi'ij iye, qa hasu'ujłe nit'ij
ne' nite' yijayan ha' Yatsat'ax'inij. 40 Qa yakha'łe qa humti qu' les łe'wisi'imkii qu'nte'
netewhe'ye'ye' iye pe'qu' wikiihale'ye'. Aka'an humti qu' nata'łets pa' Intata łeqe Espíritu
qa hit'ij.

8

Na'aj tenekui talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits.

1 Hane'ej qa pakhap iye. In t'ejuyets na'aj tenekui talanheti'yifi ne'ej witeqsi'nq'alits, qa
yijaa'ija in week jinikfe'lets aka'an. Qa lesłe łe'wis qu' jinenikfelitets pa' witikfeliya'xkii in
łeke' qu' naqsiijkii qu' jineniwqinhet, qa pakha'łe witeqsu'unka'x qa łeke' qu' naqsiijkiyek
qu' jintiihinpha'm pekhewepe'.* 2 Pa'qu' numti qu' nana'l łikfeliya'xe'ets pe'ye', pakha'an
mexente' nikfe'lets aka' les łe'wistax qek nenikfe'lets.* 3 Qa pakha' qu' nisu'un pa' Intata,
qa pa' Intata qa nikfe'lij pakha'an.* 4 Ma' hayits, hane'ej qa' jinamets iye in t'ejuyets
qu' jintełuj pa' ł'ese'n pe' talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits. Inekhewel jinikfee'letsha in
haamija pa'qu' łeke'ye' pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa jinikfee'letsha iye in na'l pa' ewi'łłe
in Dios. Ham iye pe'ye' iye.* 5 Qe in yemjeetax in olotstax wenit'ijets dios qa wenit'ijets
iye yatsat'axyij qa tumtaxtiitax qu' na'nji' ha'ne wa's qa ha'ne week sehe' ipji' iye,* 6 qa
inekhewełłe qa jinikfe'lets in ewi'łłe pa' Dioosija, hikpa' Intata, qa hik pakha' iye ji'łiyijup.
Qa na'l iye ha' ewi'łłe in Yatsat'ets'inij, hikha' Jesucristo, hikha' yaqsiijkii pa'aj ene'
week, qa hikha' iye jiyełisij pe' iniłii.* 7 Qa nite'łe je'week qu' jinenikfe'lets aka'an, qe
na'l pe' mexe amaneyijkii pekhewe' witeqsi'nq'alits, qa in tuj pe' ł'esenits testiiji'jij pe'
witeqsi'nq'alits, qa pe' łatawjets in mente' t'units qa yoksi'wen in yumti qu' naqsiijkii pa'
uł'ax, ma' qa itawje'met. 8 Qa nite'łe ta'łets pa'qu' jintełuj qu' jinisu'un pa' Intata, qe nite'
ta'łets qu' les jinisu'un qu' jintełuj, qa nite' jiyuten iye qu'nte' jintełuje'.* 9 Qa ekheweli'ł
in hats łenikfe'li'łets in week łeke' pa'qu' jintełuj, qa hasu'ujłe qu'nte' enkewet'i'iłijets
aka'an pekhewe' mexe nite' t'unitsij in yijayan pa' Intata qu' hik łunye'je' qu' łalanki'yi'ifi
ute.* 10 Qe pa'qu' mexente' net'uni'ijha qu' ne'wenetsji' pa'qu' łenku'wet'i'ij pekhewe'
talanheti'yifikii pe' witeqsi'nq'alits, akha' in hats łenikfe'lets in week łeke' pa'qu' jintełuj,
¿me nite' nekuyujiijek in yemjeetax in yumti qu' nite' łeke'ye' qu' jintełuj pekhewe'
talanheti'yifikii pe' witeqsi'nq'alits? 11 Ma' qa pa' ikfeliya'xets in weekłe łeke' pa'qu'
jintełuj qa' hikpa' qu' nata'łets qu' uł'axe'ju' pa' ejefe'epji' pa' Intata mente' t'uunijha
in yijayan, hikpa' wa'mifi iye pa'aj ha' Cristo,* 12 qe qu' aqsiimijkii pa'qu' uł'axe' pa'qu'
ejefeyi'ipji' pa' Intata qa ławtshetenij iye pa' yoksi'wen mexe nite' t'un, ma' qa hats
łaqsiimijkii iye pa' uł'ax ha' Cristo. 13 Qa hik ta'łijupi' qu' nata'łets pa'qu' netnekui
in hiwuł'enhetju' pa'qu' yejefeyi'ipji' ha' Cristo, ma' qa' hats nite' ł'anuuyi'i qu' hetuj
ł'ese'ne' pekhewe' talanheti'yifi pe' witeqsi'nq'alits, hats'inha qa'nte' haqsijineni'ijkii pa'
uł'ax pa'qu' yejefeyi'ipji' ha' Cristo.*

9

Pablo nite' yisu'un qu' nanatkin pa' łeke'tax qu' nanatkin.

---

* 7:37 Jn 1:13 * 8:1 Hch 15:29; 21:25; Ap 2:14,20; 1Co 4:6; 10:19; 13:1-13 * 8:2 1Co 3:18; 13:8-12; 1Ti 6:4 * 8:3 Dt 6:5; Lc 10:27; Pr 2:6 * 8:4 Dt 6:4 * 8:5 2Ts 2:4 * 8:6 Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 1:3; 8:42; Ef 5:20; Sal 104:24; Col 1:16; Ap 3:14 * 8:8 Ro 14:17 * 8:9 Ex 23:33; Ro 14:20 * 8:11 Jn 11:51; Ro 5:6,8; 8:34; 14:9,15; 1Co 15:3; Ga 2:21; Ef 5:2; 1Ts 5:10; He 6:8; Mt 25:45 * 8:13 Dt 12:15

1 ¿Me nite' łenikfe'li'łets in yakha' ham pa'qu' natsat'axyipji' ene' jukhew? ¿Me nite'
łenikfe'li'łets in yakha' ya'apostol? ¿Me nite' łenikfe'li'łets in hi'wen ha' Jesús Yat-
sat'ax'inij? ¿Me nite' łenikfe'li'łets ka' yithayijkit in hikka' ta'łets in łijayani'ł ha' Jesús?
2 Qe qu' nittaxijets pekhewepe' qu' nite' ya'apostole', qa ekhewelłi'ił qa łenikfe'li'łets
in ya'apostol qe ekheweli'ł e'jutsiqetsi'łij in łeqe apostolyij ha' Yatsat'ax'inij.* 3 Aka'
qu' netweiye'miju'ł pekhewe' qi in tsejełtaxijijupkii in ya'apostol, aka'an: 4 Yekheweli'ł
in ya'apostolitsi'ł, ¿me nite' łenexkeli'łij ye'm pa'qu' heyesti'yi'łij qu' hetuji'ł qa pa'qu'
nek'iya'ałji' iye?* 5 ¿Me nite' łenexkeli'łij ye'm iye qu' yijts'eyek'i'ił pe'qu' yiwhe'ye'tsi'ił
yijayan ha' Cristo na'aj haki'łji', in łunyejeyek hekhewep apóstoles qa he' łek'injats ha'
Yatsat'ax'inij qa ha' Cefas iye (Pedro)?* 6 ¿Ye' me i'nłi'i qu' yujaxełi'ił ha' Bernabé qu'
nite' łenexke'yi'iłij ye'm qu'nte' he'yithayi'yi'iłiikii pa'qu' hetuji'ł?* 7 ¿Pa'n i'ni' pa'qu'
oq'ophełinetsi'le' qu' nijaninłe pe'qu' łaqatse' qa łewekwekits iye? ¿Łekpa' we'nq'en
qa'nte' netuje' pe'qu' ł'enheye'ju'? ¿Łekpa' yejeł pe'qu' kots'ententse' qa'nte' niyayeji'
łeqeł'iye' pe' kots'etets?* 8 Hasu'uj umti'ił qu' wit'anyejeye'łe ekewe'en, ¿qe me nite' hik
aka' yit'ij ke' łe'lijei pa' Intata tisij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)? 9 Qe ka' ley yika'ajji' pa'aj
pa' Moises'ik'i yit'ij: *—Nite' łeke' qu' it'onijji' pe'ye' łeji' pa'qu' wakkaye' in mexe ł'ithayi'yij qu'
eniwqhaf'itju' pe' trigo ł'ajits.—* *(Dt
25:4)* ¿Me łumti'ił pa' Intata qu' nijamti'ijets ne' wakka aka'an in yit'ij pa'aj?* 10 ¿Ye' me
inekhewel yijamti'ij inwets aka'an? Ehe, inekhewel yijamti'ij inwets, qe pa'qu' nefuł'ut
pa'qu' witwenq'enhewet'e qa' nefuł'ut qe wetjumti'ijets pe'ye', qa pa'qu' neniwqhaf'itju'
ne'ej trigo ł'ajits qa' neniwqhaf'itju' qe wetjumti'ijets pa'qu' netesti'yij.* 11 Qa hik łunye'j
yekheweli'ł in heni'łju' pe' łoi pe' atawjetsi'łji', ¿me nite' ekheweltaxi'ł pe' hetjumti'iłijets
pa'qu' yaqi'i'ł qa pe'qu' yiwekwekitsi'i'ł iye? 12 Qu' nana'l pekhewepe' in nifel ke'
Intata łe'lijei in testi'yij in łeke' qu' niyiniłij ewets pe'ye', hats łe'wisijupi', qa lesłe in
łe'wistaajupi' yekheweli'ł qu' nek'iyini'łij ewetskii eke' wekwek. Qa nite'łe hanatkini'ł
aka'an qu' nek'iyini'łij ewets pe'ye'. Yekheweli'ł he'nt'unhetłi'iłiju'ł in hamitstaxi'ł ye'm
eke' wekwek qe nite' hisu'uni'ł pa'qu' nenyejinju' ekewe' łe'lijei ha' Cristo t'ejuyets qu'
jiniłin.* 13 Ekheweli'ł łenikfe'li'łets nekhewe' t'ithayi'yifi ne' qi łe'lijtsitjii ne' judío hik
nekhe' ta'łijets pa'qu' netuj, qa pekhewe' yithayiki ek pe' inqa'metets qa pe' witqats iye
in testi'yij pa' Intata, qa hikpe' qa testiyijek łapk'as na'aj ł'ese'n na'aj inqa'met'ik'i qa
i'nłi'i qe witqats.* 14 Qa hik łunye'j ha' Yatsat'ax'inij in inaqyaji'ij pakha' qu' nenfel eke'
łe'sits łe'lijei, qu' hik kekhewe'ye' qu' nata'łijets pa'qu' netuj qa łewekwekitse' iye.* 15 Qa
nite'łe hanatkin aka'an qu' nek'iyini'łij ewetskii pe'ye'. Qa hane'ej in he'nq'ika'ałij ei
ekewe'en nite' ikji' qu' nek'iyini'łij ei qu' hik aka' eqfenyejeyi'iłyij. Les in łe'wistaxju' qu'
hawa'm aje'eł in mexe ham pa'qu' natsq'ayinij aka' yijunye'j in ham pa'qu' nek'iyini'łij
ewets qu' nata'łets in henfeli'ł e'm eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 16 Qe in henfel
kekhewe' łe'sits wi'tlijei, nite' łeke' qu' heniwqinhet, qe he'yithayinenhetiiłi'ij ekewe'en.
Qa ¡ya'ha'nus yijaat'ij qu' nite' henfele' kekhewe' łe'sits wi'tlijei! 17 Qe qu' yakhaayi'ija qu'
hisu'un qu' haqsiijkii, qa na'l pa'qu' yinisit'e'. Qa qu' nite'łe hisu'une'tax qu' haqsiijkii
qa haqsi'jłi'ijkii, ma' qa hats ta'łłe'ets in haiyajaxti'yijets.* 18 Qa in yakhaa'ija in hisu'un
qu' haqsiijkii, ¿qa łekpa' yinisit? Kakha' yinisit kakha'an in henfel ke' łe'sits witlijei qa
nite' hanatkin aka' łeke'tax qu' hanatkin, qu' nek'iyiniikii pe'ye' yiwekwekitse' qa pa'qu'
hetuj iye.* 19 Qe in hamtax pa'qu' łełinek'eyij ene' week, qa hikłe yijunyejeyets ene'
week qu' ye'witłinek'e qe qa' les olotse' pe'qu' natsaxij qu' nijayan iye ha' Cristo.* 20 In
ha'nji'teje'm ne' judío qa hojonketik'i ka' łunyejei in judío qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij

* 9:2 Ap 5:1 * 9:4 2Ts 3:8-9 * 9:5 Jud 17; Jn 1:42 * 9:6 Hch 4:36 * 9:7 Lc 3:14 * 9:9 Lc 13:15 * 9:10 Ro 4:24; Hch 23:6; 1Ts 1:3; 2Ti 2:6 * 9:12 Hch 20:33-35; 2Co 6:3-10; 11:7-12 * 9:13 Lv 6:16,26; 7:6,31-32; Nm 5:9-10; 18:8-20,31; Dt 18:1 * 9:14 Mt 10:10 * 9:17 Lc 16:11 * 9:18 2Co 11:7; 12:13 * 9:19 1P 3:1

judiol qu' nijayan ha' Cristo. Qa in ha'nji'teje'm ne' judiol yumti qu' namii na' wa's qu'
naqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley) qa hojonketik'i ka' łunyejei nekhewe'en. Yemjeetax in
nite' humtitax aka' yumti nekhewe'en, qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij judiol qu' nijayan ha'
Cristo.* 21 In ha'nji'teje'm ne' nite' judío hamitsi'm ke' Moisés łe'lijei (ley), qa hojonketik'i
iye ka' łunyejei in hamitsi'm ke' Moisés łe'lijei (ley) qe qa' nana'l pe'qu' natsaxij nite' judiol
qu' nijayan iye ha' Cristo. Yemjeetax in nite' hamtax ye'm ka' łeqe ley pa' Intata, qe ka'
łeqe ley ha' Cristo hik kakha' ha'nji'teje'm.* 22 Qa in ha'nji'teje'm ne' mexe nite' t'unitsijha
in tek'enets ha' Jesús, qa hojonketik'i ka' łunyejei in mexe nite' t'unitsij qe qa' łeke'ye'
qu' hi'fen. Week hojonketik'i ne' pekhelji'kii qe qa' łeke'ye' qu' iłiye' pe'qu' uja'xe'.*
23 Qa week ekewe'en haqsiijkii qe ta'łets kekhewe' łe'sits wi'tlijei, hats'inha qu' ha'nji'ij
ji'teje'mek hatse' pa' witiłijii. 24 ¿Me nite' łenikfe'li'łets ne'ej wa'nq'an in week wekuma'x,
qa ewi'łłe na'aj naxij qa testii? Qa hik ta'łijupi' me'nt'unheti'łha qu' mekumaxi'ł qa' nana'l
pa'qu' enisit'i'ił qu' ani'ł.* 25 Week ne'ej we'nijatshen wanaqsijji'ijup qe qi qu' nekuma'x
qu' nawa'nq'an week nite' t'eku'mets pe'qu' nenikfe'lets qu' niwuł'enhet. Wanaqsiijija qe
yisu'un qu' nat'an qa' netesti'yij pa' łaja' in t'an najak łesejets k'oiji' wenit'iji', qa nite'łe
pakhaa'ij qu' nana'l. Qa inekhewełłe pa' innisit qa nite' yili'ij yijat'ij pa' łunye'j.* 26 Qa hik
ta'łijupi' yakha' in hekuma'x, nite' hik yijunye'j na'aj ham pa'qu' ł'axka'theye'. Qa nite'
iye hik yijunye'j in hawatlan na'aj witq'ijtsunene'k in pekhel yilanji'kii qe we'nijatshen,
27 qe hik yijunye'j yijat'ij qu' hiwu'mik'ikii ha'ne yese'n in hitani'then qe qa' naqsiijkii
pa' yisu'un pa' yitawe'j hats'inha in hats olots he' henfeli'm ke' Intata łe'lijei qa' nite'
ya'mane'fik'i pe' wa'nq'an.*

10

Yejeyumtshenijupi' pa' łunyejeikii pa'aj pe' Israel.

1 Yejefets, hisu'untax qu' hasu'uj antapi'iłik'i in week pa'aj pe' inaqwa'mhitsik'i in
łeq'enełeya'xijkii pe' wasi', qa week yijawe'j ji'teje'm iye pa' qi iweli' łii Rojo.* 2 Qa week
pekhewe'en hik łunyejei qu' nempulijijju' pe' wasi' qa pa' qi iweli' qe qa' nijayanik'ikii
pa' Moisés.* 3 Qa weekij iye in tuj pe' ta'łiipha'm pa' Intata.* 4 Qa weekij iye in iya'ji'
pa' tisij pa' Intata, qe iya'ji' pa' iweli' ta'łji'teje'm pe' ute t'ekumiiji' pa' Intata hikpe'
hik łunye'j qu' nite' nitone'kii pa'aj. Qa pe' ute qa hikha' ha' Cristo.* 5 Qa yaqamłi'ij
qu' weeke' in nite' yi'sinheti'mkii pa' Intata pekhewe'en, qa hik ta'łijupi' in yaqaamij qu'
week amaneyi'i' pe' łenutsik'i pa' yisłaxkii sehe' ham i'ni'i'.* 6 Week ekewe' łunyejeikii
pa'aj jiyikfelittaxets pa'qu' injunyejeye'kii hats'inha qu' hasu'uj injunyejeyi'iju'ł pakha'aj
pekhewe'en in wekwekłe pe' yisu'un uł'ets.* 7 Hasu'uj iyini'łii pe' witeqsi'nq'alits in
łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en. Ke' we'nika'ajji' pa'aj Intata łe'lijei yit'ij: *—Na'
witset i'nju'kii qa tekju' qa iya'ju' iye, qa in niipha'mkii qa qi in t'otoi pekhel łeq'inyejeikii uł'ets.
—* *(Ex 32:6)*.* 8 Hasu'uj iye jiwanawitji'ijju'kii i'nesenits in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en
in wanawitji'ijju'kii pa'aj ł'esenits, ma' qa pa' ewi'ł nełu qa yamets pe' wa'm veintitrés mil
(23.000).* 9 Hasu'uj iye jitajaajin pa' Yatsat'ax'inij in łunyejeyek pa'aj pe' uja'x pekhewe'en
in yijaajintax, ma' qa naq'axijju' in nikfe'jju' pe' q'oiq'oyits pa'aj.* 10 Hasu'uj iye uł'ax
i'nlijeye'ets pa' Intata qe hik łunyejei iye pa'aj pe' uja'x pekhewe'en qa nilanju' iye
pa'aj pa' łaqa ángel pa' Intata.* 11 Week ekewe' łunyejeikii pa'aj jiyikfelittaxets pa'qu'

* 9:20 Hch 16:3; 21:23-26 * 9:21 Ro 2:12,14; Ga 2:3; 3:2 * 9:22 Ro 11:14; 1Co 7:16 * 9:24 Jud 3; Col 2:18
* 9:25 Ga 5:23; 1P 1:18; 5:4 * 9:27 He 6:8 * 10:1 Sal 44:1; Hch 7:11; Ex 13:21; 14:29 * 10:2 Hch 22:16; Sal
77:20; Mt 8:4; He 3:2 * 10:3 Ex 16:31 * 10:4 Ex 17:6; Nm 20:7-13; Jn 4:14; 6:30-35 * 10:5 Jud 5 * 10:6 Mt
27:23; Stg 4:2; Nm 11:4,33,34; Sal 78:18; 106:14 * 10:7 Ef 5:5 * 10:8 1Co 6:18; Ap 2:14,20; 17:2; 18:3,9; Nm 25:1-18;
Sal 106:29 * 10:9 Nm 21:6 * 10:10 Jn 6:41; Jud 16; Ex 12:23; 2S 24:16; 1Cr 21:15; Sal 78:49

injunyejeye'kii, qa in we'nika'ajji' qe qa' ji'nijatshen, inekhewel in hats ju'un ji'teje'm pe'
teke'lenju' nełuts.* 12 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' numti qu' hats t'uni' iju'łha qu' nite'
naqsi'ji'ijkii pa' uł'ax, nejełiju'łha hasu'uj qu' nanamju'.* 13 Pe' witaqjaajinkeyejeyi'ł ej hik
łunyejei iye pe' łanjaajinkeyejei pekhewep. Qa pa' Intata in yijaa'ija pa'qu' nit'ij qa pa'qu'
naqsiijkii iye, qa hik ta'łijupi' qu' nite' nenwejini'ił ewets qu' les nat'ani' pa' e'weju'łi'łiju'ł
pe' witaqjaajinkeyejei. Qa qu' nanamtaxi'ł ewets pa'qu' witaqjaajinkeyeje' qa pa' Intata qa
nethiniłij pa'qu' ikheyiji'ił qu' ilati'łik'ui.*

Na'aj Santa Cena.

14 Qa hik ta'łijupi' yejefets, ilati'łik'uiha pa' wit'iyinheyejets pe' witeqsi'nq'alits.
15 Ekheweli'ł łenikfeli'łkii. Jełi'łik'uiha aka' qu' hit'iłij ewets. 16 In ji'ya'ji' na'aj Santa
Cena qa jitit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, ¿me nite' hik łunye'j qu' ewi'ł jina'niji' in
ji'ya'ji' pe' ł'athits ha' Cristo? Qa in jitełuj iye na'aj tanapk'asitju' pan, ¿me nite' hik
łunye'j iye qu' ewi'ł jina'niji' pa' ł'ese'n ha' Cristo?* 17 Na'l pa' ewi'łłe in pan hikpa' ewi'ł
ju'uniji', qa hik ta'łijupi' in jo'lotstax yemjee qa ewi'łłe pa' i'nese'n, qe je'weekji' in ewi'ł
ju'uniji' in jitełuj pa' ewi'łłe in pan.* 18 Jeł qeku'ni'łek ka' łunyejei ne' Israel: pekhewe'
tuj pe' inqa'metetsik'i testi'yij pa' Intata, pekhewe'en in tuj, ¿me nite' ewi'ł i'ni'łiji' pa'
Intata? Ehe, ewi'ł i'ni'łiji'.* 19 ¿Pa'n ikji'ha aka' hit'ij? ¿Me ikji' qu' nana'li'm łiła'xe'
pe' witeqsi'nq'alits? ¿Ye' me ikji' iye pe' witqats testi'yij pekhewe' witeqsi'nq'alits qu'
nana'l pa'qu' ne'weju'łij? 20 Nite'. Nite' ikji' aka'an. Aka' ikji' yijat'ij pekhewe' tisji'ij
pe' witeqsi'nq'alits, inwo'metetsłe pe' tisji'jij qa nite' pa' Intata qu' netisij. Qa nite'
hisu'un qu' ejuwaikali'iłij pe' inwo'metets. 21 Nite' łeke' qu' iya'ałji' pa' t'ejuyets pa'
Yatsat'ax'inij qa' iya'ałji' iye pa' t'ejuyets pe' inwo'metets. Nite' łeke' iye qu' etuji'ł pa'
t'ejuyets pa' Yatsat'ax'inij qa' etuji'ł iye pe' t'ejuyets pe' inwo'metets. 22 ¿Ye' me jiwo'oi
qu' jintawakaninkii pa' Yatsat'ax'inij? ¿Me les jit'anipji' qu' jet'unitse' pakha'an?*

Ijamti'ijets yijat'ij pakha' mexe yumti pekhewep.

23 Week łeke' pa'qu' jintaqsiijkii qu' jintesu'un, qa nite'łe week qu' łe'sitse'. Week łeke'
pa'qu' jintaqsiijkii, qa nite'łe week qu' łeke'ye' qu' jiniihinijpha'm in jitajayan pa' Intata.
24 Hasu'uj pa'qu' ewi'łe'łe qu' natjamti łetets. Nijamti'ets yijat'ij pekhewep.* 25 Łuji'ł
week pekhewe' te'ninei pe' ł'esenitjii, qa hasu'uj anfaakani'łij me talanheti'yifi pakha'aj
pe' witeqsi'nq'alits hats'inha qa' nite' atawe'je'etskii qa' nikesimen pa' atawe'j. 26 Qe ka'
we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: —*Pa' Yatsat'ax'inij yatsat'axij ha'ne week sehe' epji' qa
week pe' i'nipji' hane'en.*— *(Sal 24:1)** 27 Qu'
nana'l pa'qu' ewi'łe' nite' tek'enets ha' Jesús qu' nisu'un qu' eki'łi'ju' pe'qu' łetsi'ye', qa
akha' qa łisu'un qu' ijayanii pe'qu' łetsi'ye', week łuj pe'qu' nełisij qa hasu'ujłe anfaakanij
pa'n ta'łiji' pe' łaqats, hats'inha qa' nite' atawe'je'etskii qa' nikesimen pa' atawe'j. 28 Qa
qu' nana'l pa'qu' nit'ij ewets: —Aka'an ł'ese'n hats yojo'oj in testi'yij ne' witeqsi'nq'alits,
— ma' qa hasu'uj łuj, hats'inha qa'nte' nitawjemetene' pa' yit'ij ewets aka'an, hats'inha
iye qa' nite' atawe'je'etskii qa' nikesimen pa' atawe'j, *qe pa' Yatsat'ax'inij yatsat'axij ha'ne
week sehe' epji' qa week pe' i'nipji' hane'en.* *(Sal
24:1)** 29 Nite' k'iyet'ej in ikesimen pa' atawe'j qe pa' nite' ikesimen yijat'ij pa' łatawe'j hikpa'
k'iyetij. Qe ¿inhats'ek qu' netitijitiyijets qu' uł'axe' pa' yijunye'j qu' nata'łets pakha' nite'
ikesimen pa' łatawe'j?* 30 Qu' nek'iyinipji' qa' hit'ij łe'wisij pa' Intata pa' tsełisij qu' hetuj,
qa ¿inhats'ek qu' nenit'ij yiwets qu' yuł'axe' qu' nata'łets pakha' hetuj in hit'ijetspha'm
łe'wisij pa' Intata?* 31 Ekheweli'ł week pa'qu' etuji'ł, pa'qu' iya'ałji' qa pa'qu' aqsiiłijkii

---

* 10:11 Sal 102:18; Mr 10:30; 13:7 * 10:12 Pr 24:16; He 6:8 * 10:13 Nm 12:7; 2P 2:9 * 10:16 Mt 26:26,27; Mr 6:41; 14:22,23; Lc 22:17,19,20; 1Co 11:25,26; Ga 3:14; Hch 2:42,46; 20:7 * 10:17 Jn 11:52; Ef 4:4 * 10:18 Gn 8:20; Lv 1:5; Nm 3:26; Dt 12:27; 1S 2:28; 1Cr 6:49; Sal 26:6; Ez 8:15; He 7:13 * 10:22 Ec 6:10 * 10:24 Mr 10:45; Fil 2:4 * 10:26 Mr 13:19 * 10:28 Lc 10:8 * 10:29 Lc 6:37 * 10:30 Mr 8:6; Ro 1:8

iye, łe'wis qu' aqsiiłijkii qu' net'ejuyets in łiwqinheti'ł pa' Intata.* 32 Hasu'uj aqsiimijkii
pa'qu' nenwu'mju' pe'ye' ne' judiol, i'nłi'i ne' nite' judiol, qa i'nłi'i ne' inejefetsipji' pa'
Intata,* 33 in yijunye'jek yakha' in ewi'łłe in howo'ojii week na'aj haqsiijkii qu' ni'sinhetij
ene' week. Qa nite' howo'oi pa'qu' yakha' ye'łe qu' hisu'unijupi', qe pe'qu' olotse' yijat'ij
pa'qu' ni'sinhetij hats'inha qu' iłiye'jeek.*

11

1 Ojonketiłik'i aka' yijunye'j qe ke'ek yakha' in hojonketik'i ka' łunye'j ha' Cristo.*

Efuts ne'ej witlijtsitjiiyifi.

2 Hewetfeli'łij e'm in qi in łe'wis in łaqsiiłijkii in nite' łili'iłij in łijamti'iłyiikii qa nite'
łanqami'łij iye in łaqsiiłijkii kekhewe' hats k'ijatsheniłij.* 3 Qa hisu'un qu' enikfe'li'łetsha
ha' Cristo in hikha' łejiła' week na'aj jukhew qu' netk'enets, qa na'aj jukhew qa hik na'aj
łejiła'ek ne'ej łewhe'ye', qa pa' Intata qa hikpa' łejiła'ek ha' Cristo.* 4 Qa hik ta'łijupi'
pa'qu' jukhewe' qu' nit'onijju' pe'ye' łeiła' qu' nasinji' qu' niyin qa i'nłi'i qu' nenfel ke'
Intata łe'lijei, pakha'an nite' yiwqinhet hakha' łejiłatax.* 5 Qa pekhe'łe efu qu' nite'
nit'oneju' pa'qu' łeiła'ye' qu' nasinji' qu' niyin qa i'nłi'i qu' nenfel ke' Intata łe'lijei,
pekhe'en qa nite' yiwqinhetek pa' łejiłatax, ma' qa hik łunye'j qu' laaxaye' pa' łeiła'.*
6 Qa qu'nte' nisu'une' qu' nit'onjo' łeiła' ne'ntusij. Qa qu' newepinłi'ij qu' nitusijji' pe'qu'
ł'ewkujitse' i'nłi'i qu' laaxaye' qa' nit'onjo' pa'qu' łeiła'ye'. 7 Qa pa'qu' jukhewe' hasu'uj
nit'onjo' pa'qu' łeiła'ye' qe łakha' hik łunye'j pa' łunye'j pa' Intata qa łakha' iye in qiji'
qa wetjeyumtshenijupi' pa' Intata in qiji', qa efułe in qiji' qa wetjeyumtshenijupi' ek
pa' jukhew in qiji'.* 8 Qe pa' jukhew nite' ta'łets pa'aj pe'qu' efuye', qe pe' efu yijat'ij
in ta'łets pa'aj pa' jukhew.* 9 Qa nite' iye ta'łets pe'qu' efuye' in wanaqsiijkii pa'aj pa'
jukhew, qe pa' jukhew yijat'ij hikpa' ta'łets in wanaqsiijkii pa'aj pe' efu. 10 Qa in ta'łijupi'
aka'an qa ta'łijupi' iye pe' angelits pe'qu' efuye' ni'ntaafinju' łeiła' qa' jutsiqaxe' in łakha'
yiwqinhetji'ha pa' tenek'enhe'yipji'. 11 Qa inekhewełłe in jitajayan ha' Yatsat'ax'inij, pe'qu'
efuye' nite' les t'anipji' qu' qiye'ji' pa'qu' jukhewe', qa hik łunye'j iye pa'qu' jukhewe' nite'
les t'anipji' qu' qiye'ji' pe'qu' efuye'. 12 Qe hik łunye'j pe' efu in ta'łets pa'aj pa' jukhew,
qa na'aj jukhew in nekfik'i qa ta'łetsek ne'ej efu, qa week ekewe'en ta'łets pa' Intata.*
13 ¿Pa'n łumti'ił qu' łunye'je' aka'an? ¿Me łe'wisijupi' pe'qu' efuye' qu' nasinji' qu' niyin
qa'nte' nit'oneju' pa'qu' łeiła'ye'? Nite' łe'wisijupi' aka'an.* 14 ¿Me nite' łenikfe'li'łets na'aj
jukhew ne'ej ł'ewkujits in yijetinju' qa yeqwepin?* 15 Qa nikhełi'ij efu in yijetinju' ne'ej
ł'ewkujits qa qi'imji', qe łakha' testi'yij in ijetits ne'ej ł'ewkujits qe qa' netit'oyijju' łeiła'.*
16 Qu' nana'l pa'qu' numti qu' hijanik'i aka' łunye'jkii nenikfelitets in ham iye pakhape' iye
qu' injunyejeye', hik aka' week łunyejei nekhewep witlijtsitjiyitsii.

Nite' hik łunyejei qu' netekji' pa' łekujii pa'aj ha' Yatsat'ax'inij.

17 Hane'ej ekewe' qu' hit'iłij ewets nite' łeke' qu' k'ewqinhetiłijji' qe in łonot'axji'ij
taxi'łij wetju'ł pa' Intata qa nite' łe'wis pa'qu' aqsi'jjiiłijkii qe łaqsi'jjiiłijkii pa' uł'ax. 18 Aka'
yojo qu' hit'iłij ewets aka'an: yakha' k'impi'ye'ej in łonot'axjiiłij wetju'ł pa' Intata qa te'
nite' anyejeijiiłij wetju'ł łetqetheni'ł wetju'łkii, łammi'słe in humti qu' yijaayi'ija aka'
łunye'jkii. 19 Qe les łe'wis qu' hik aka' łunye'je'kii, hats'inha qu' netwenhetii pekhewe'
qu' nasinik'i pakha' yisu'un pa' Intata.* 20 Qa hik ta'łijupi' qa ł'ekjiiłju' qa łonot'axjiił
wetju'ł, hats nite' hik łunye'j qu' eki'łji' pa' łekujii pa'aj ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Qe week

* 10:31 Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 10:32 Hch 24:16; Fil 1:10 * 10:33 Mr 10:45 * 11:1 Fil 2:5; 1P 2:21 * 11:2 Mr 7:3; Jud 3 * 11:3 Ef 1:22; 4:15; 5:23; Col 1:18; 2:10,19; Gn 3:16; 1Co 3:23 * 11:4 1P 3:16 * 11:5 Dt 21:11-12 * 11:7 Gn 1:27; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 11:8 Gn 2:21-23; 1Ti 2:13 * 11:12 Sal 104:24; Ap 3:14 * 11:13 Jn 5:22-30 * 11:14 Mt 28:20; Hch 4:2; 2Ti 4:11; 2Co 6:8 * 11:15 Fil 3:19 * 11:19 2P 2:1 * 11:20 Mt 26:26-29; Mr 14:22-25; Lc 22:14-20; 1Co 10:14-22

ewiłei yisu'un qu' aje'eł netek qa' nite' nonotkiyekii. Qa hik ta'łijupi' in uja'x pe' iyipkunju'
qa pekhewepłe qa yek'uwetju'. 22 ¿Me ham etsili'ił qu' eki'łi'ju' qa qu' iya'ałiju' iye? ¿Ye'
me łuteni'ł pekhewe' yijayan pa' Intata, qa qu' iwepinheti'ł wetju'ł iye pekhewe' ham
yiwq'axine'? ¿Pa'n qu' hit'iłij ei? ¿Me k'ewqinhetiłijji'? Nite', aka'an nite' łeke' qu'
k'ewqinhetiłijji'.

Na'aj Santa Cena.

23 Qe kekhewe' tsełisij ha' Yatsat'ax'inij qa hik kekhewee'ija iye in k'ijatsheniłij:
pa' naja'xji' in te'ninei ha' Yatsat'ax'inij Jesús, t'eku'mi' pa' pan,* 24 ma' qa in hats
yit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, qa napk'asitju' qa yit'ij: —Łuji'ł, hane'en hik ha'ne
yese'n hane'en wetłisłetij qe ta'łi'ł ewets. Aqsi'ji'łijkii aka'an qa' anjamti'iłyik'i.—* 25 Qa
hik łunye'j iye in hats yili'ijju' in tekju' qa t'eku'mi' pa' tok'o qa yit'ij: —Ha'ne i'nji'
ha'ne tok'o hik enewe' yathits, qa hik ha'ne pa' ink'ayik wenit'ij. Aqsi'ji'łijkii aka'an qa'
anjamti'iłyik'i qa yamji'jets qu' iya'jiiłji'.—* 26 Qe week qa yamji'jets qu' etuji'ł pa' pan qa
ł'iya'ałji' iye pa' i'nji' pa' tok'o, ekheweli'ł łenfeli'ł in wa'm pa'aj ha' Yatsat'ax'inij, qa'
amłi'iłijii qu' netpiltaxju' iye.* 27 Pa'qu' jukhewe' i'nłi'i qu' efuye' qu' netuj pa' pan qa'
niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o t'ejuyets ha' Yatsat'ax'inij qu' nite' łe'wisiiha pa' łatawe'j ha'
Yatsat'ax'inij, ma' qa hats wetwuł'enhetłe'ets pa' ł'ese'n qa pe' ł'athits ha' Yatsat'ax'inij.
28 Qa hik ta'łijupi' pe'qu' nenkuyu'uj pa' pan qa' niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o, yojo qu'
natjamtii eku'nijupkiiha me ikesimen me i'nłi'i qu' nite' nikesimene' pa' łatawe'j. 29 Qe
pa'qu' netuj pa' pan qa' niya'ji' iye pa' i'nji' pa' tok'o qa nite'łe yumti in hats tuj pa' ł'ese'n
qa iya'ji' iye pe' ł'athits ha' Yatsat'ax'inij, pakha'an hats łantanithenkeye'jłe pa' tuj qa
pa' iya'ji' iye.* 30 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in olots pe' nite' t'units qa pe' wanqaats'eju'
iye, qa na'l iye pe' uja'x naxju'.* 31 Qa qu' jintajamti eku'nijupkiiha me ikesimen me
i'nłi'i qu' nite' nikesimene' pa' intawe'j, ma' qekhante' jintatanithenheti'ye'tax. 32 Qa in
jitatanithenhetiiłe, ha' Yatsat'ax'inij hikha' jiyitanithen qa je'qfe'metets qe nite' yisu'un
qu' jina'nji'teje'm pekhewe' tejeyu'mtshenhetii hatse' qa' namii pa' qi ławak pa' Intata.*
33 Qa hik ta'łijupi' yejefets, qa łonot'axjiiłij wetju'ł qu' eki'łju' qa' o'notkijiiłijets pekhewep.
34 Qu' nana'l pa'qu' niyipkun netek eku'nii pe'qu' etsi'ye', hats'inha qa' ham nitanitheni'ij
pa' Intata qu' nata'łets pa'qu' łeq'inye'je' in i'nji'teje'm pe' not'ax wetju'ł. Qa kekhewepłe
łatsfaakani'łij qa' hatse'łu'ye' qu' natsamtaxi'ł ei.*

12

Pa' ewi'ł jiyitijinenij pa' Espíritu Santo.

1 Yejefets, nite' hisu'un qu'nte' enikfe'li'iłets in t'ejuyets pa' Espíritu Santo pe' jiyełisij
qa ji'yiya'yij. 2 Ekheweli'ł łenikfee'liłetsha in mexente' ł'ek'eni'łets pa' Intata, qa pakha'łe
qu' łunye'je' in qi in ł'aqanhetiyiłijkii in łijayani'ł pekhewe' witeqsi'nq'alits nite' iyet.*
3 Hik ta'łijupi' in hisu'un qu' enikfe'li'łetsha in ham pa'qu' nit'ij qu' nata'łets pa' Intata
łeqe Espíritu: —Uł'ax pa' Jesús.— Qa ham iye pa'qu' nit'ij: —Pa' Jesús hikpa' Yatsat'axyij,
— qu'nte' nata'łe'ets pa' Espíritu Santo.

Pe' jiyełisijju' pa' Espíritu Santo.

4 Olots pekhel łunyejeikii pe' jitestiyijju' qa ji'yiya'yij qa ewi'łłe pa' ta'łets Espíritu.*
5 Olots pekhel łunyejeikii qu' ji'nt'ithayiki qa ewi'łłe ha' jit'ithayi'yi'm Yatsat'ax'inij. 6 Olots
pekhel łunyejeikii ne'ej jite'wen łe'sits yaqsiijkii pa'qu' jukhewe' qa ewi'łłe pa' Intata in
ta'łets, hikpa' ewi'łłe in week yaqsiijkii. 7 Qa weekłe ewiłei testi'yij qu' nethinkii in i'nji'
pa' Espíritu Santo, ma' qa weteni'fenij wetju'łkii,* 8 qe na'l pa'qu' netisij pa' Espíritu Santo

* 11:23 Jud 3 * 11:24 Lc 22:19 * 11:25 Lc 22:20; Jn 6:54 * 11:26 Fil 2:8; 3:10; Mr 8:38 * 11:29 Mr 12:40; 1Jn 5:16 * 11:30 Jn 11:11; Hch 7:60; 1Ts 4:13-15 * 11:32 Jn 5:22-30; Mt 12:41 * 11:34 1Co 4:19 * 12:2 Hch 8:32; 1Co 8:4; 14:10; 2P 2:16 * 12:4 Ro 12:6; 1Co 14:1; Ef 4:8; He 2:4; 1P 4:10 * 12:7 Stg 4:5

qu' qi qu' nenikfe'lets pa'qu' nit'ij qa yasiinik'iha iye, qa pakhap qa tisijek pa' Espíritu
Santo qu' qi qu' nenikfe'lets ke' Intata łe'lijei qa nifeli'm pekhewep.* 9 Qa pakhap qa
tisijek pa' Espíritu Santo in les qi in nite' yeqeku' pa' Intata, qa pakhap qa tisijek pa'
Espíritu Santo qu' nit'unhet pa'qu' nanqaats'etax.* 10 Qa pakhap qa yaqsiijkiyek pa'qu'
ham łunye'ji'iju'ł, qa pakhap qa i'nijji' ek pa'qu' nenqitijineyu'uj inwets pa' Intata, qa
pakhap qa nikfe'letsek pa'qu' ni'wen i'nłi'i pa'qu' nepiye'ek'i me ta'łets pa' Espíritu Santo
me i'nłi'i qu' nata'łets pakhape' iye espirituye', qa pakhap qa ł'ajłi'ij in tujtseikal pe'
łe'lijei, qa pakhap qa niqatek pa' ikji'.* 11 Week ekewe'en hik pakha'łe ta'łets iye pa'
ewi'łłe in Espíritu, hikpa' netisijju' week ewiłei pa'qu' nisu'un Łakha'. 12 Jeł qeku'ni'łek
na'aj ewi'ł wit'ese'n, olots ne'ej łewekwekits, qa enewe' łewekwekits in olotstax qa ewi'łłe
pa' wit'ese'n in weekłi'ij, qa hik aka' łunye'j ha' Cristo.* 13 Week inekhewel, judío i'nłi'i
qu' nite' judioye', witłinek i'nłi'i qu' nite' witłinek'e, week inekhewel jiwempulijijju' pa'
ewi'łłe in Espíritu qe qa' jina'nji'teje'm pe' łewekwekits pa' wit'ese'n. Qa week hik łunye'j
qu' niya'ji' pa' ewi'łłe in Espíritu.* 14 Qe na'aj wit'ese'n nite' ewi'łłe, qe olots yijat'ij
łewekwekits. 15 Pa'qu' witf'iye' qu' nit'ij, —Yakha' nite' ye'witkoi qa hik ta'łijupi' in nite'
ha'nji'teje'm na' wit'ese'n.— ¿Me nite' i'nji'teje'm pa' wit'ese'n pakha'an? ¡I'nji'teje'm!
16 Pe'qu' witikfi'ye' qu' nit'ij: —Yakha' nite' ye'witto' qa hik ta'łijupi' in nite' ha'nji'teje'm
na' wit'ese'n.— ¿Me nite' i'nji'teje'm pa' wit'ese'n pekhe'en? ¡I'nji'teje'm! 17 Qu' week
witto'yi'ij pa' wit'ese'n, ¿pa'n łeqfenye'j łewek qu' nepi'ye'kii? Qa qu' weeke' pa' wit'ese'n
qu' witikfiyi'ij, ¿pa'n łeqfenye'j łewek qu' ninji'wen pe'ye'? 18 Qa pakha'łe Intata qa yeni'
pa'qu' nisu'un qu' neni' pe' łewekwekits pa' wit'ese'n.* 19 Qa qu' weeki'ij pa'qu' ewi'łe'
pe' witwekwekits, qa ¿pa'n łunye'j qu' wit'ese'ni'ij? 20 Qa hik ta'łijupi' in olotstax yemjee
pe' łewekwekits, qa ewi'łłe pa' wit'ese'n. 21 Pe'qu' witto'ye' nite' łeke' qu' nit'ijets pa'
witkoi: —Akha' a'hame'yijup, nite' hite'j ei.— Qa hik łunye'j iye pa'qu' witji'łaye' nite'
łeke' qu' nit'ijets pe'qu' witf'iyeye': —A'hamitsi'ił yijup, nite' hite'ji'ł ei.— 22 Qe aka' łunye'j
yijat'ij aka'an, pekhewe' jitumti qu'nte' net'unitse' hik pekhewe' les in nite' jitesu'un qu'
hamitse' injup. 23 Qa pekhewe' les jiwepinij łewekwekits ha'ne i'nese'n, qa hik pekhewe'
qa les in jitejeełetsha, qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu'nte' jinti'ntaafine'ju', qe jiwepinij
qu' ne'twenhetii.* 24 Qa pekhewepłe qa nite' hamik'ui qu' netit'oijo'. Hik aka' łunye'j pa'
Intata in yaqsiijkii ha'ne i'nese'n qu' les jintiwqinhetji' pekhewe' nite' t'units, 25 hats'inha
qa' nite' neqet'etse' wetju'łkii, qa' nenkewet wetju'łkii yijat'ij enewe' łewekwekits ene'
i'nesenits.* 26 Qa hik ta'łijupi' qu' ewi'łe' pa'qu' nanqaats'e enewe' łewekwekits ene'
i'nesenits qa weekłi'ij in wanqaats'eju', qa qu' ewi'łe' pa'qu' łe'wisi'imkii qa weekłi'ij iye in
łe'sitsi'mkii. 27 Ma' hayits, week ekheweli'ł ł'ese'n ha' Cristo, qa week ewiłei ekheweli'ł pe'
łewekwekits pa' ł'ese'n ha' Cristo.* 28 Pekhewe' yijayan pa' Intata, pa' Intata yeni' qu' les
netweipha'm pe' apóstoles qa pe' te'weyiju'ł qa profetas,* qa pe' yojo'opji' ek pe' profetas
qa maestros. Pekhewe' yojo'opji' ek pe' maestros, pe' yaqsiijkii pa'qu' ham łunye'ji'iju'ł.
Qa pe' yojo'opji' ek, pe' yiłin pa'qu' nanqaats'e. Qa pe' yojo'opji' ek, pekhewe' yi'fen
pekhewep. Qa pe' yojo'opji' ek, pe' yithayiki pe' wekwek t'ejuyets pe' yijayan pa' Intata.
Qa pe' yojo'opji' ek, pe' ł'ajłi'ij in tujtseikal pe' łe'lijei.* 29 ¿Me week qu' a'postolitsi'ił?
¿Me week qu' oprofetali'ił? ¿Me week qu' a'maestroli'iłipji'? ¿Me week qu' aqsiiłijkii
pe'qu' ham łunye'jeyi'iju'ł? 30 ¿Me week ł'estiyi'łij qu' aje'eł it'unheti'ł pa'qu' nanqaats'e?
¿Me week qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' e'lijeyi'ił? ¿Me week qu' eniqatji'ji'ł pe'
tujtseikal?* 31 Qa lesłe łe'wis qu' mowo'ołii qu' nełisi'łij pa' Intata pekhewe' les yi'fen

* 12:8 Ro 12:7-8; Ef 4:11; 1P 4:11; 1Co 2:6-7 * 12:9 Lc 13:32; Hch 4:22,30; 10:38 * 12:10 Hch 19:11; 1Co 13:2; 1Jn 4:1-3 * 12:12 Jn 11:52; Ef 4:4 * 12:13 Ga 3:28; Ef 2:13-18; Col 3:11 * 12:18 Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * 12:23 Mr 6:4; 1P 2:7 * 12:25 1Co 1:10 * 12:27 Ef 1:23; Col 1:18 * 12:28 Profeta ikji': ewi'ł jukhew nifel pe' yit'ijets pa' Intata. * 12:28 Mt 16:18; 1Co 12:9; 14:4; Ap 1:4; Ef 4:11; Stg 3:1; Mr 13:22 * 12:30 Lc 24:27

pekhewepe'. Ma' hayits, hane'ej qa k'efeeliłi'mha pakha' łe'wis yijat'ij in wit'ikheyi'j.*

13

Pakha' witeqsu'unka'x nite' łeke' qu' nili'ij.

1 Qu' yakha'ye' qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu' yi'lijeye', łe'lijei pe'qu' jukhewi-
ika'le' i'nłi'i qu' angelitse', qa hamłe yeqsu'unka'xe', hik yijunye'j na'aj nijket in ta-
lanheti'yijetskii pe'ye' qa t'ai, i'nłi'i ne'ej k'oiji' fiłii qe talanheti'yij wetju'łkii.* 2 Qu'
heyesti'yij qu' henfel pekhewe' qu' nana'l hatse', qa qu' netsikfe'lets iye pekhewe'
ewi'łłi'ijkii pa' Intata in nikfe'lets, qa qu' week netsikfe'lets iye pekhewe' wekwek qa
qu' łeke'ye' qu' haqsiijkii qu' net'ijaiyik'ui pe'qu' utek'e' pa'qu' na'ni' qe ta'łets pa'nte'
yeqekuye'j, qa hamłe ye'm pa' witeqsu'unka'x, ma' yakha' qa ham ye'weju'łi'ij.* 3 Qu'
he'yihinijkii pe'qu' yiwekwekitse' qe qa' hetisij łaqe' pekhewe' if'iljetsits, qa qu' nite'
nats'aye' yiwek qu' nek'inqiłinenijju' ha'ne yese'n, qa hamłe ye'm pa' witeqsu'unka'x, ma'
qa' ham pa'qu' natsaxij. 4 Pa' witeqsu'unka'x łunye'j nite' eq'itaqsuna'x, eq'iltinhetsax.
Pa' witeqsu'unka'x nite' eqemtshenetsaxijkii pe'ye'. Pa' witeqsu'unka'x nite' yit'ij
łetets qu' qiye'ji', nite' yumti qu' les nat'anipji' pekhewep.* 5 Nite' hik łunye'j na'aj
nite' teqenełuikii qa yaqsi'jłi'ijkii pa'qu' nisu'un, nite' naqameyu'uj pe'ye', nite' aje'eł
nayu'kii, nite' yijamti'ik'i pe'qu' uł'etsi'ik'i łenelijei i'nłi'i pe'qu' łenifenyejeyetaxkii.* 6 Pa'
witeqsu'unka'x nite' łe'wisi'mkii in na'l pa'qu' łunye'je'kii nite' yatsathen, pakha' yijat'ij
yijaa'ija in łunye'jkii qa yi'sinheti'mkii.* 7 Weekłe t'eku'miju'ł pe' a'tits, nite' eqekuftsax,
nite' yili'ij pa' łoq'otkineye'jik'ui pe' hats yiwjutsiqen pa' Intata, week went'unhetłi'iju'ł
pe' wekwek.* 8 Pakha' witeqsu'unka'x nite' łeke' qu' nili'ij, qa pekhewe'łe nifel pa'qu'
łunye'je'kii hatse' qa yili'ij hatse', qa pekhewe' iye ł'ajłi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye'
yili'ij iye hatse', qa pa' witikfeliya'xets pe' wekwek yili'ij iye hatse',* 9 qe łammi'słe pa'
na'l ine'm witikfeliya'xets, qa łammi'słe iye pa' jitefel qu' łunye'je'kii hatse', 10 qa qu'
namtaxets qu' jinenikfee'letsha ma' qa pa' łammi'słe in jinikfe'ltaxets qa' hame'. 11 In
mexe yo'me'ła's k'iyet in ł'anye'jek na'aj omeła's, pa' hoksi'wen in łunye'jek na'aj omeła's,
yaqjamtikineye'jkii in łunye'jek na'aj omeła's, ma' qa in hats ya'jit qa hili'ij łunye'j na'aj
omeła's. 12 Qe hane'ej in jite'wentax pe' wekwek hik łunye'j ne'ej witeqjełinetjii qe hats
nite' na'liiju'ha. Qa qu' namtaxets pa' łahats'ij qa' jinte'wenija pa' łunyejeeyija. Hane'ej
łammi'słe pa' tsikfe'lets, qa yamets hatse' qu' week netsikfe'letsha in łunye'jek łakha' in
week nikfe'l yiwets.* 13 Hane'ej nite' yili'ij in na'l enewe' wetshetk'ewi'ł, enewe'en: pa'
nite' inqekuyejeyij pa' Intata, pa' inq'otkineye'jik'ui qu' week jinenikfe'ltaxetsha hatse'
qa pa' witeqsu'unka'x. Qa pakha' les t'anipji' ekewe'en pakha' witeqsu'unka'x.*

14

In tujtseikal ne'ej łe'lijei.

1 Mowo'ołiiha qu' qi qu' ineqsu'uni'ł, qa lesłe łe'wis qu' isu'uni'łha iye pa'qu' nełisi'łij pa'
Espíritu Santo. Les in hisu'untax qu' isu'uni'ł qu' nełisi'łij qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei. 2 Qe
pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu' łe'lijeye' iyeti'ł pa' Intata qa nite' iyeti'ł ene' jukhew,
qe ham yepiye'ye' pe'qu' nit'ij. Pe' yit'ij ham nikfe'le'ets qe ta'łets pa' Espíritu Santo.*
3 Qa pakha'łe qu' niyetij ke' wi'tlijei qa iyetik'ui yijat'ij pe'qu' jukhewe', ma' qa yikfelitets
qa niihinpha'm pe' łaqjamtikineyejeikii, qa yakakłin qa yi'fen iye pe' łatawjets. 4 Pa'qu'
ł'aje'łi'ij in tujtseikaltax pe'qu' łe'lijeye' łakha'łe in weniihinłepha'm, qa pakha'łe qu'
nenfel ke' Intata łe'lijei qa niihinpha'm pe' yijayan pa' Intata. 5 Yakha' hisu'untaxija qu'

---

* 12:31 Nm 25:13; Stg 4:2 * 13:1 Jn 13:35; 1Jn 4:7-12; Mt 10:9 * 13:2 1Co 14:1,3-6,22-39; Ef 4:11; 1Ts 5:20; Mt 17:20 * 13:4 1Ts 5:14; Nm 25:13; Ga 4:17; 1Co 4:6 * 13:5 Mr 10:45; Fil 2:4; Hch 17:16 * 13:6 Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6 * 13:7 Stg 1:12 * 13:8 Mt 7:25,27; Lc 6:49; 11:17; 13:4; 16:17; Hch 15:16; He 11:30; Ap 11:13; 16:19 * 13:12 1Jn 3:2; 4:8; Pr 2:6; Jn 17:3; 1Co 8:3; Ga 4:9 * 13:13 1Ts 1:3 * 14:2 1Co 12:10

e'weeki'ił qu' ł'aje'łi'ij qu' tujtseikale' pe'qu' e'lijeyi'ił, qa lesłe in łe'wiisija qu' enfeli'ł
ke' Intata łe'lijei. Qe pa'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei les t'anipji' pa'qu' ł'aje'łi'ij in
tujtseikaltax pe'qu' łe'lijeye'. Ye'ehe, in na'l yijat'ij na'aj niqat pe'qu' nit'ij hats'inha qu'
week nenikfe'lik'iha pekhewe' hats yijayaanija ha' Jesús qa' les net'unitsij pe' łatawjets.
6 Qa hik ta'łijupi' yejefets, jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek aka'an. Qu' ł'aje'łi'ij qu' hit'ij
pe'qu' ham* nenikfe'le'ets wi'tlijei, ¿łekpa' qu' ne'weju'łij? Qa qu' henfełłe pakha' qu'
i'nk'ałe epi'ye'ełik'i, i'nłi'i qu' henfel pakha' qu' mente' enikfe'li'iłets, i'nłi'i pa'qu' nana'l
hatse', i'nłi'i pa'qu' k'ijatsheniłij ke' Intata łe'lijei, qa weju'łij yijat'ij. 7 Qa hik łunyejei
iye ne'ej fiłii in nite' łunyejeyiju'ł ene' na'l pe' łiłii, axe'm ne'ej foj flauta i'nłi'i na'aj
fiłik arpa qu' nite' neqet'axi'ik'i pa'qu' ł'anye'je' ¿pa'n łunye'j qu' jinenikfe'lik'i pa'qu'
nijitaxik'i?* 8 Qa pe'qu' nawatlan qu' nite' neqet'axi'ik'i pe'qu' łofoje', ¿łekpa' qu' nanaqsi'j
qu' natjanithenijup qu' nawatlan?* 9 Qa hik ejunyejeyi'ł in nite' yeqet'etsik'i pe' łittaxiłij
in ł'iyeti'ł, ¿qa łekpa' qu' nenikfe'lik'i pa'qu' enqitijineyutaxi'łij? Ma' qa hik łunye'j na'aj
iyeetłe na'aj i'ni'. 10 Ha'ne week sehe' ipji' olots pe' witlijeikal qa ham pa'qu' wi'tlijeye' qu'
ham nake'ji'. 11 Qa qu' nite' netsikfe'li'ik'i pa' ikji' pa' yittaxij, ma' qa yakha' qa yetujtseika'
qa łakha' iye qa tujtseika' iye. 12 Hik ta'łijupi' ekheweli'ł in łisu'uni'łha pa'qu' e'niya'yi'łij
qu' nełisi'łij pa' Espíritu Santo, qa' mowo'ołijiiha ekewe'en pa'qu' les neniihinpha'm
pe' łatawjets pe' inejefetsipji'.* 13 Qa hik ta'łijupi' pa'qu' ł'aje'łi'ij in tujtseikal pe'qu'
łe'lijeye', qa' niyinijets pa' Intata qu' netisij qu' neniqat pa' ikji'ha pa'qu' nit'ij. 14 Qe
qu' tujtseikale' pe'qu' hit'ij qu' nek'iyin, yijaataxija qu' niyin pa' yitawe'j qa pakha'łe
yaqjamtikineye'jkii qa nite' łeke' qu' net'ijaifik'i.* 15 ¿Qa pa'n qu' yeqfenye'je' yiwek?
Qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' nek'iyin qa les łe'wis qu' nek'iyin iye qa'
heniqat pe'qu' hit'ij. Qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei qu' heilijtsii qa les łe'wis
qu' heilijtsii iye qa' heniqat pe'qu' hit'ij. 16 Qe qu' it'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei
qu' iwqinhetji' pa' Intata, ¿qa pa'n qu' łeqfenye'ji'ij qu' nit'ij: —Hik kakha' qu' łunye'je'
(Amén)— pakha' qu' nite' nenikfe'le'ets pe' tujtseikal wi'tlijei qu' it'ij in łit'ijetspha'm
łe'wisij?* 17 Qe in tujtseikal pe' łit'ij in łit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata, łe'wisijupi', qa
nite'łe niihinpha'm pa' łatawe'j pakhape'. 18 Hit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata in yakha'
les olotsij in ł'ajłi'ij qa hitji'jij ne'ej ham nikfe'le'ets wi'tlijei qa nite' hik ejunyejeyi'ł.*
19 Qa les in hisu'un qa jinot'axjiij wetju'ł pa' Intata qu' leefi'ik'i (5) pe'qu' hit'ij pe'qu'
jinenikfe'lik'i qu' nek'iyet qa nite' qu' hit'ij pe'qu' ham nenikfe'le'ets wi'tlijei, hats'inha
qa' łe'wis qu' nek'inq'ijatshen, qa nite' łunye'jiju'ł pe'qu' diez mil (10.000) nametsji' pe'qu'
nenittaxij ham nikfe'le'ets wi'tlijei.* 20 Yejefets, hasu'uj hik ejunyejeyi'ił ne'ej omehets in
łijamti'iłkii. Ye'ehe, hik ejunyejeyi'ił ne'ej i'nk'a tełuifik'i omehets nite' nikfe'liikii pa'qu'
uł'axe', qa hikłe ejunyejeyi'ił ne'ej ajtei pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii.* 21 Ke' we'nika'ajji'
Intata łe'lijei yit'ij: *—Ha'nijji' hatse' pe' jukhew tujtseika' łe'lijenyejei qa ha'nijji' iye hatse' pa'qu'
łeji'ye' pakha' tujtseika' ta'łji' qu' nek'iyetik'ui ha'ne witset, qa łunye'j ji'ij qu' nite' netk'ene' yiwets.
—* *(Is 28:11)* Hik aka' yit'ij
pa'aj ha' Yatsat'ax'inij. 22 Ma' qa hik ta'łijupi', in na'l na'aj iyetij pekhewe' ham nikfe'lets
wi'tlijei, nite' t'ejuyets pe' tek'enets ha' Jesús, qe t'ejuyets yijat'ij pe' nite' tek'enets
ha' Jesús qe qa' jutsiqetsi'im in na'l pa' łantanithenkeye'j hatse'. Qa kekhewe'łe Intata
łe'lijei in tefelhitii, qa nite' t'ejuyetsek pe' nite' tek'enets ha' Jesús, qe t'ejuyets yijat'ij pe'
tek'enets ha' Jesús qe qa' jutsiqetsi'im in yi'fen pa' Intata. 23 Jit'enqeku'ni' ek qu' e'weeki'ił
qu' onot'axi'łij wetju'ł in hats ł'ek'eeni'łetsha ha' Jesús, qu' week ł'aje'łi'ij qu' iyeti'łij
pekhewe' ham nikfe'lets wi'tlijei, qa qu' nente'nuyi'ł ewetsji' pe'qu' nite' nenikfe'le'ets
aka'an i'nłi'i pe'qu' nite' nijayane' ha' Jesús, ¿me nite' yit'iłij ewets qu'nte' eik'une'yi'ił

* 14:6 1P 4:13 * 14:7 Ap 5:8; 14:2; 15:2 * 14:8 Nm 10:9; Is 58:1; Jer 4:19; Ez 33:3-6; Jl 2:1 * 14:12 Nm 25:13; Ga 1:14; 5:25; Sal 51:11; Lc 11:34; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Tit 3:5; 1Jn 4:1; Ap 3:22 * 14:14 Sal 51:12; Ga 5:22; Tit 3:14 * 14:16 Sal 72:19; Ap 22:21 * 14:18 Ro 1:8 * 14:19 Mt 12:37 * 14:20 Sal 131:2; Is 28:9; Mt 18:3; Ro 16:19; Ef 4:14; He 5:12-13

wetju'ł? [24] Qa qu' week enfeli'ł ke' Intata łe'lijei, ma' qa qu' nente'nuyi'ł ewetsji' pa'qu'
nite' netk'ene'ets ha' Jesús i'nłi'i pa'qu' nite' nenikfe'le'ets aka'an, ma' qa' week nepi'ye'eł,
qa' nenikfe'łłetets in qi pa' łewuł'ax qa' nenikfe'lets iye in tatanithenheti'yij hatse' pe'
łewuł'ets. [25] Qa' noksi'wen iye in uł'ets pe' hamtax nikfe'le'ets łeq'inyejeikii uł'ets. Ma' qa'
nototjoijo' qa' qi qu' niyinii pa' Intata, ma' qa nit'ij: —Yijaa'ija in i'nił'etji'ju' pa' Dios.—*
[26] ¿Qa pa'n qu' ji'nt'ukinji' in t'ejuyets week ekewe'en yejefets? Qu' onot'axi'łij wetju'ł pa'
Intata i'nłi'i qu' nana'l pa'qu' netlijtsii, pa'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, pa'qu' nenfel pa'qu'
nikfelitets pa' Intata, pa'qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' łe'lijeye', qa pa'qu' neniqat
pe' tujtseikal. Qa lesłe łe'wis qu' weeke' ekewe'en qu' net'ejuyets qu' neniihinpha'm pe'
łatawjets pe' inejefetsipji'.* [27] Qu' nana'l pa'qu' ł'aje'łeji'ij qu' tujtseikale' pe'qu' łe'lijeye'
i'nłi'i qu' wetsjuk'e i'nłi'i wetshetk'ewi'łe' qa' hats uja'xe'łe, qa hasu'ujłe week niyetju',
ewii'łeji'ij pa'qu' niyetji'ij, qa week ewiłei nana'l pe'qu' neniqat. [28] Qa qu' hame'łe pe'qu'
neniqat, qa' hasu'uj niyetju' pe' witlijtsitjiiyifi. Łatawjetsłeji' qu' naqsiijkii aka'an qa pa'
Intata qa hats yepi'ye'. [29] Qa qu' nana'l pe'qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, qa' wetsjuk'ełe
i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' qa pekhewepłe qa' nejełik'ui pe'qu' nenfel pekhewe'en.* [30] Qa
qu' nana'l pekhewe' i'nju'kii pa'qu' nana'li'm pa'qu' neneqfelinheyu'uj ta'łets pa' Intata
qa nili eku'nij pakha' qu' mexe niyettax qa niwejin eku'nij qu' niyet pakha'an. [31] Qe week
ekheweli'ł łeke' qu' enfeli'ł ke' Intata łe'lijei qu' ewii'łeji'ij pa'qu' nenfel hats'inha qa'
week qu' nenikfe'lets eke' wi'tlijei qa qu' t'unitsi'ij iye pe' łatawjets.* [32] Pekhewe' nifel
ke' Intata łe'lijei, łekhewełłe in wetjełłi'ik'ui qu' nenfel. [33] Qe pa' Intata nite' Dios pa' nite'
yeqet'axkii, qe Dios yijat'ij pa' wit'ikesimeya'xłekii in łunyejeyek he' week łe'lijtsitjiyits
he' yijayan pa' Intata.* [34] Ne' efuts hasu'uj net'ewui in mexe not'axij wetju'ł pa' Intata qe
nite' łenexke'ej qu' niyet. Netk'en yijat'ij in ł'anye'jek ke' Intata łe'lijei.* [35] Pe'qu' efuye'
qu' nenikfe'liyu'ets pa'qu' nepiye'ek'i in not'axij wetju'ł pa' Intata, qa' nanfaakanij pa'qu'
łewhe'ye'ye' qu' namii pe'qu' łetsi'ye', qe yeqwepin pe'qu' efuye' qu' niyetji'ju' pe'qu'
nonot'axij wetju'ł pa' Intata.* [36] ¿Me ekheweli'ł Corinto łeiłets qu' nata'łi'ł etji'ju' ke'
Intata łe'lijei? ¿Ye' me u'ja'xłi'ił qu' esti'yi'łij? [37] Qu' nana'l pa'qu' numti łakha' qu' nenfel
ke' Intata łe'lijei, i'nłi'i pa'qu' numti qu' nana'l pa'qu' netisij pa' Espíritu Santo, qa' les
łe'wis qu' nenikfelitetsha ekewe' he'nq'ika'ałij ei in ta'łets in yisu'un ha' Yatsat'ax'inij.
[38] Qu' nana'łłe pa'qu' nite' numtiye' aka'an, ma' qa' iwejinłi'ił, hasu'uj ek'eni'łets. [39] Hik
ta'łijupi' yejefetsipji', isu'uni'ł qu' enfeli'łi'm pekhewepe' ke' łe'lijei pa' Intata, qa hasu'uj
qu' aq'ayini'łij pe' ł'ajłi'ij in tujtseikal pe' łe'lijei.* [40] Qa lesłe łe'wis qu' aqsiiji'łju'ha in
łonot'axiłij wetju'ł pa' Intata. Hasu'uj qu' pekhele'ji'kii nite' yeqet'axkii.*

15

Cristo iła'x iye.

[1] Qa hane'ej qa hisu'un qu' k'ikfelitiłets yejefets, kekhewe' łe'sits witlijei. Hik kekhewe'
hayiits k'efeli'łi'm, hik kekhewe' ł'eku'mi'łiju'ł qa hik ik kekhewe' iye nite' łanqami'łij,*
[2] ma' qa hik kekhewe' ta'łets in hats i'łiyi'ł qu' yijaayi'ija qu' ku'mi'łi' kekhewe' k'efeli'łi'm,
qa qu' nite'łe yijaayi'ija qa ikji' ham weju'łi'ij in nite' łeqekutaxi'ł.* [3] Qe yakha' k'ełisiłij
kakha' les qiji' hik kakha' yakha' iye heyesti'yij, kakha'an: ha' Cristo in wa'm infi qe ta'łets
pe' inwuł'ets, hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei.* [4] We'nenifi pe' łenimełuk, qa
iła'x iye in yamets wetshetk'ewi'ł nełuts, hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei.*
[5] Qa we'nethinets pa'aj ha' Cefas (Pedro) qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye he' doce (12)

---

* 14:25 Is 45:14; Zac 8:23 * 14:26 1Co 12:10 * 14:29 1Jn 4:1 * 14:31 Lc 16:25 * 14:33 Ef 6:18 * 14:34 1Ti 2:11-12; 1P 3:1 * 14:35 Mt 1:19; 1P 3:1 * 14:39 Nm 25:13; Ga 4:17 * 14:40 Ro 13:13 * 15:1 Pr 24:16 * 15:2 Ga 4:11; He 6:8 * 15:3 Jud 3; 1Co 8:11; Mt 26:54; 1P 1:20 * 15:4 Mt 12:40; 27:59-60; Mr 15:46; Lc 23:53; Jn 2:22; 19:41-42; 1Ts 4:14; Sal 16:10; Is 53:10; Os 6:2; Hch 2:25-32; 13:33-35; 26:22-23

ł'ijatshenhei.* 6 Qa i'nk'ałe qa we'nethinets iye pe' olots inejefetsipji' t'ani' quinientos
(500). Pekhewe'en olots pe' mexe iłii qa nite' olots pe' hats naxju'.* 7 Qa i'nk'ałe qa
we'nethinets iye ha' Jacobo, qa i'nk'ałe iye he' week apóstoles in we'nethinets iye.* 8 Qa
yakha'łe qa hetke'leenijju' in we'nethin yiwets, qa hik yijunye'j na'aj omeła's in yijanik'i
pa' łenjeyumtshenektax qu' nenekfik'i.* 9 Qe yakha' nite' hik yuk'elji' he' apóstoles, qa
nite' iye ye'weju'łij qu' łenqiye'yij apóstol qe hanawitjiju'kii he' hats yijayan pa' Intata.*
10 Qa pa' qi łeq'ilta'xyij pa' Intata qa hikpa' ta'łets qa hats ya'apostolij, qa pa' łeq'ilta'xyij
in tsełisij nite' hik łunye'j qu' ham ne'weju'łi'ij, qe yakha' les qi in he'yithayii qa nite'
łunyejei week hekhewe'en, qa nite'łe yakha'łe qu' nata'ł yiwets, qe pakha'łe łeqi'fenkeye'j
pa' Intata hikpa' ta'łets.* 11 Qa nite'łe hik aka' qu' les qiye'ji', yakha' qu' henfel i'nłi'i
hekhewe'en qu' nenfel, łunye'j ji'ij, qe uja'xłe in henfeli'ł eke' łe'sits witlijei qa ekheweli'ł
qa ł'ek'eni'łik'i qa hik aka' les qiji' yijat'ij. 12 Qa in tefelhitii ha' Cristo in niyik'uipha'm pe'
naxju' qa iła'x iye, qa ¿inhats'ek ekheweli'ł pe' uja'x in yit'ijets in nite' iłii iye pe' naxju'?*
13 Qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', ma' qa ha' Cristo qekha nite' jeek iła'xe' ji'ijtaxek. 14 Qa
qek nite' iła'xe' iye ha' Cristo, qekha hamtax ne'weju'łi'ij in henfeli'ł in iła'x iye, qa hik
łunye'j iye qekha hamtax ne'weju'łi'ij pa' nite' eqekuyejeyi'łij. 15 Qekha hik yijunyejetaxi'ł
iye qu' yiwotk'onhetsitsełi'ił in henfeli'ł pa' Intata in yiłin iye ha' Cristo, hikha' teestax qek
iła'xe', qu' yijaayi'ija qu' nite' iłiye' iye hatse' pe' naxju'.* 16 Qu' nite' iłiye' iye pe' naxju',
ma' qa ha' Cristo qekha nite' jeek iła'xe' ji'ijtaxek. 17 Qu' nite' iła'xe' iye ha' Cristo, ma'
qa ekheweli'ł in nite' łeqeku'uł ham e'weju'łi'iłij, mexe na'ltaxi'ł etji' iye pe' ewuł'etsi'ł.
18 Qu' hik aka' łunye'je' qa kekhewe' yijayan ha' Cristo hats naxju' qekha hats namtaxii pa'
qi ławak pa' Dios.* 19 Qa pe' iniłii in ewi'łłe in t'ejuyets in jit'otki'ik'ui ha' Cristo, ma' qekha
qi qek jif'iljetsitsetax. 20 Ehe, yijaa'ija in iła'x iye ha' Cristo, łakha' yojo'oj in iła'x iye pa'aj
qa i'nk'ałe hatse' qa' iłiye' pe' hats naxtaxju'.* 21 Qe pa' witwamhi' in uiteje'm ta'łets pa'
ewi'ł jukhew (Adán), qa hik łunye'j iye in na'l pa' łiłijii hatse' pe' hats naxtaxju' qe ta'łets
pa' ewi'ł iye jukhew (Cristo).* 22 Qe in ta'łets pa' Adan'ik'i qa week wa'm, qa in ta'łetsek
ha' Cristo qa week qu' iłiye' iye.* 23 Qa teiłi'ij qu' iłiye' week ewiłei: ha' Cristo hats yojo'oj
in iła'x iye, qa ink'aye'łe pe' yatsat'etsij qu' iłiye' iye hatse' qu' netpiltaxju'.* 24 Ma' qa'
hats namets pa' łahats'ij qu' hame' ha'ne week, ma' qa ha' Cristo in tenek'enheitax qa'
netisij pa' łatata Dios, qu' hats week niwuł'enhettaxju' pe' ł'ejuihifets, pe' inwo'metets,
qa pe' wittatalipji' pe' witsetits qa pe' witt'unhaxits week ha'ne sehe' ipji'.* 25 Qe łakha'
ha' Cristo les łe'wis qu' namłi'ijii in tenek'enhei qu' netestiitaxij qu' week not'otsipji'kii
pe' ł'ejuihifets* 26 qa pa' teke'lenju' ł'ejuihife qu' niwuł'enhetju' qa nilan qa haami'ija
pakha'an hikpa' pa' witwamhi'.* 27 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pa' Intata tisij ha' Cristo qu'
week netnek'enhe'yipji'.—* *(Sal 8:6)* Qa in testi'yij
qu' week netnek'enhe'yipji', qa aka'an qa yeqet'axik'i in nite' i'nji'teje'm pa' Intata, qe pa'
Intata hikpa' tisij qu' week netnek'enhe'yij. 28 Qa in hats week tenek'enhe'yij hakha'an,
qa in Wita's qa' newetłisij qu' netnek'enhe'yipji' ek pakha' tisij in tenek'enhe'yipji' pe'
week, hats'inha pa' Intata qa' week netnek'enhe'yipji' enewe'en.* 29 Qa qu' nite' hik aka'
łunye'je', ¿pa'n qu' łeqfenyejeye' łewek pekhewe' wempuli'jjiiju' qu' net'ejuyets pe' hats
naxju', qu' yijaayi'ija qu' nite' iłiye' hatse' pe' naxju'? ¿Qa inhats'ek in wempuli'jjiiju'
qu' net'ejuyets pe' hats naxju'? 30 ¿Qa inhats'ekek iye in week nełuts in na'li'ł yijup pe'

---

* 15:5 Lc 24:34,36; Mr 16:14; Jn 20:19,26; Hch 10:41 * 15:6 Mt 28:10-20 * 15:7 Stg 1:1; Hch 1:3-11 * 15:8 1Ti 1:13-16; Hch 9:1-8 * 15:9 Ef 3:8; Fil 3:6; 1Ti 1:16-17 * 15:10 2Co 3:5; Fil 2:13; Col 1:29 * 15:12 Mt 17:9; 22:23; Mr 12:18; Lc 20:27; Hch 23:8; 2Ti 2:18 * 15:15 Mt 26:60; Jn 15:26 * 15:18 1Ts 4:16; 1P 5:14 * 15:20 Ex 23:19; Lv 2:12; Ro 8:23; Col 1:18 * 15:21 Mt 10:21; 28:5-6; Jn 8:51; 11:25; 20:9,15-18; Fil 3:10; Gn 3:1-7; Ro 5:12-14; Mr 16:6; Lc 24:5-8,34 * 15:22 Ro 14:9 * 15:23 1Ts 4:17 * 15:24 Mt 5:16; 11:27; 24:6; Mr 13:7; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 1:21; 5:20; Hch 8:10; 1P 3:22 * 15:25 Lc 1:33; Ap 11:15; Sal 110:1; Mt 22:44; Ef 1:22 * 15:26 2Co 5:4 * 15:28 Jn 5:19; He 1:2; Sal 104:24; Ef 1:23

wekwek a'tsits qa iftsits iye? 31 Week nełuts yaqamjiijkii qu' hawa'm. Yijaa'ija aka'an in
yijunye'j yejefets. K'efeli'łi'm aka'an qe qi in łe'wisi'mkii pa' yitawe'j qe nite' łeqeku'uł
łijayani'łha ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 32 Qu' net'ejuiłe yiwets in hik yijunye'j qu'
hawatlani'ł hekhewe' jukhew hik łunye'j na'aj nowe'ł he' Efeso łeiłets, ¿qa pa'n łii pa'qu'
natsaxij? Ye'ehe, qu' yijaayi'ija qu' nite' iłiye' iye pe' naxju', qa' jintit'ijju' pakha' yit'ijju'
pa'aj pe' jukhew'ik'i: —*Jitekkii, jiyaju'kii qe uje' qu' jinanaxju'.*— *(Is
22:13)** 33 Hasu'uj meneqfeetsinhetkii: qu' e'meti'imkii pekhewe' uł'ax pa' yaqsiijkii, ma'
qa' atsayets in łe'wistax pa' łaqsiijkii. 34 Onomi'łpha'mkii qa' jełi'łik'uiha pa' ejunyejeyi'ł,
yape ili'iłij pa' uł'ax, qe na'l pe' i'ni'ł etji'teje'm nite' nikfe'lets pa' Intata. Hit'ij aka'an
qe qa' k'ewepinheti'ł wetju'ł.* 35 I'nłi'i qu' nana'l pa'qu' ninaqfaakanij nikfeliyu'ets qa'
nit'ij: —¿Pa'n łunye'j qu' iłiye' iye pe' naxju'? ¿Pa'n qu' łunyejeye' hatse' pe'qu' i'nk'a
ł'esenitse' qu' iłiye'tax iye?— 36 ¡Akha' ham łenikfe'le'ets! Pe' ł'entaxju' nite' łeke' qu'
nata'ł qu' nite' qhu'feje'm pe' ło'.* 37 Qa pe' ł'enju' nite' pe'qu' hats qiye'pha'm, qe pe' ło'łe
hikpe' ł'enju', i'nłi'i qu' trigo ło'ye', i'nłi'i pekhewep iye łoi. 38 Qa pakha'łe Intata qa pa'qu'
nisu'unłe qu' łeqfenye'ji'ij, week ne'ej ło' na'aj łunye'j in ta'ł.* 39 Nite' week qu' łunyejeye'
wetju'ł ene' i'nesenits. Jukhew qa efuts tujtseika' łunyejei ł'esenits, inqa'metets pakha'
łunyejei iye ł'esenits, junatai yeqet'axijiju'ł iye ł'eseninyejei qa sehets qa tujtseika' iye
łunyejei ł'esenits.* 40 Qa hik łunye'j iye in yeqet'axijiju'ł pa' ł'eseninyejei na' wa'sji' qa
ha'ne sehe' epji' qa yeqet'axijiju'ł iye pa' ł'eseninyejei. Pa' łe'sinyejei na' wa'sji' ewi'łłe,
qa pa' łe'sinyejei ha'ne sehe' epji' qa ewi'łłe iye.* 41 Ne' junu' yeqet'axijiju'ł pa' łe'sinye'j.
Qa ne' juwel yeqet'axijiju'ł iye pa' łe'sinye'j, qa ne' footekii qa łunyejeiłe wetju'łek pa'
łe'sinyejeyek. 42 Qa hik łunye'j iye qu' iłiye' pe' hats naxtaxju'. In tajkati'yik'ui qa łipipji',
qa qu' iła'xe' iye qa nite' ł'anuuyi'i qu' łipipe'ji'.* 43 In tajkati'yik'ui hats uł'ax, qa qu'
iła'xe' iye qa qi qu' łe'wise'. In tajkati'yik'ui nite' t'un, qa qu' iła'xe' iye qa qi qu' net'un.*
44 In tajkati'yik'ui wit'esee'nłe, qa qu' iła'xe' iye pa' ł'ese'n qa hats espiritułe. In na'l aka'
wit'esenitsłe, ikji' na'l iye pa' wit'eseninye'j espiritułe. 45 Hik aka' yit'ij ke' we'nika'ajji' in
yit'ij: —*Pa' yojo jukhew, Adán, yojo pa'aj in taqsijkitiyijkii qa na'li'm pa' łiła'x t'ejuyets ha'ne sehe',*
— *(Gn 2:7)* qa hakha'łe teke'lenju' Adán (Cristo), qa taqsijkiti'yij kiyek in espíritu
ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 46 Qa nite'łe pakha' witiła'x espiritułe qu' yojo qu' nana'l,
qe pa' witiła'x t'ejuyets ha'ne sehe' hik pakha' yijat'ij in yojo in na'l, qa i'nk'ałe pa' witiła'x
espiritułe. 47 Pa' yojo jukhew ta'łets ha'ne sehe', sehe' łeiłe', qa pa' teke'lenju' jukhew qa
ta'łiipha'm na' wa's.* 48 Pa' łunye'j in sehe' łeiłe' qa hik łunyejei week pe' i'nipji' ha'ne
sehe'. Qa pa' łunye'j ha' wa's łeiłe', qa hik łunyejeye'ek pe' i'nii hatse' na' wa's.* 49 Hane'ej
hik injunyejei pa' łunye'j pa' jukhew ta'łets ha'ne sehe', qa i'nk'ałe qa' hik injunyejeye'
iye hakha' ta'łiipha'm na' wa's.* 50 Hit'iłij ewets yejefets, ene' i'nesenits qa pe' i'nathits
nite' łeke' qu' nuiji'teje'm pa' tenek'enheiji' pa' Intata, nite' weju'łij iye pa' nite' yape qu'
na'n ji'teje'm pa' nite' yili'ij.* 51 Hane'ej qu' k'efeli'łi'm ka' ham nikfe'le'ets: nite' week
qu' jinanaxju', qa je'weekłe qu' ji'nk'aihitse' pa'qu' injunyejeye'. 52 Hik qu' łunye'je' in
q'uts ne'ej witto' qu' ji'nk'aihitse' pa'qu' injunyejeye'. Hik aka' qu' łunye'je'kii qu' hats
ł'aka'the' ye'łe qu' nat'aiji' pe' foj, qe pe' foj qu' nat'ai qa pe' hats naxtaxju' yijayan ha'
Cristo qa' iłiye' iye qa' i'nk'aihitse' pe' ł'esenits nite' wa'm, qa inekhewel in mexe ji'łii
qa' jinink'aihit iye pa'qu' injunyejeye'.* 53 Qe les łe'wis ha'ne nite' yape qu' nuyik'ipha'm
pa' nite' yili'ij, ha'ne wa'm qa' nuyik'ipha'm pa' nite' wa'm.* 54 Qa qu' hats nuyik'ipha'm
ha'ne nite' yape pa' nite' yili'ij, qa ha'ne wa'm qa' nuyik'ipha'm pa' nite' wa'm, ma' qa hats

* 15:31 Ro 8:36 * 15:32 Ef 1:1; 1Ts 2:19 * 15:34 Tit 2:12; 1Co 4:14 * 15:36 Jn 12:24 * 15:38 Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * 15:39 Fil 3:3 * 15:40 Lc 9:31-32; Hch 22:11 * 15:42 Ro 2:7; Ef 6:24; 2Ti 1:10 * 15:43 2Co 6:8; 13:4; 1P 5:4; Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; Ap 11:17 * 15:45 Ro 8:2 * 15:47 Gn 2:7; 3:19; Sal 90:3 * 15:48 Fil 3:20-21 * 15:49 Gn 1:27; 1Jn 3:2 * 15:50 Fil 3:3; Mt 16:17 * 15:52 Mt 24:31; 1P 1:5 * 15:53 Pr 31:25; 1P 1:18

namik'ui kakha' yit'ij ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Ka' witwamhi' hats tenekui, tuj na' witaxiye'j.*
*(Is 25:8)** 55 *Witwamhi', ¿pa'n ikji' pa' axiye'jij? Witwamhi', ¿pa'n ikji' pa' ani's?—* *(Os*
13:14) 56 Pa' łani's pa' witwamhi' hikpa' pa' witwuł'ax, qa pa' łet'unha'x pa' witwuł'ax qa
kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).* 57 Hane'ej qa łe'wisij pa' Intata in jiyełisij qu'
jint'anipji' ekewe'en qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 58 Qa hik ta'łijupi' yejefets,
me'nt'unhetiłijha in łijayani'ł. Hasu'uj pa'qu' naq'ayiniłij. Me'neni'łi'ha qu' ithayi'yi'łi'm
ha' Yatsat'ax'inij, łenikfe'li'łets in weju'łij in ł'ithayi'yi'łi'm ha' Yatsat'ax'inij.*

16

Pe' ewi'ł yenikii t'ejuyets pe' yijayan pa' Jesús i'ni' pa' Jerusalén.

1 Hane'ej qa' henfeli'ł e'm ka' łenq'ika'ałyijii in t'ejuyets pe'qu' ewi'ł eni'łi'kii qu'
net'ejuyets hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' Jerusalén. Qa hisu'un qu' hik
eqfenyejeyi'iłij iye ka' hit'ijets qu' łeqfenyejeyi'ij he' week łe'lijtsitjiyits hekhewep
inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha' sehe' Galacia.* 2 Qa yamji'jets na'aj yojo nełu na'aj semana
(domingo), qa week ewiłei ekheweli'ł qu' eqetheni'łfik'i pe'ye' pe'qu' ithayifkineli'ił qa'
aqsi'ji'ł, hats'inha qa' nite' ant'ayi'iłik'i qu' natsamtaxi'ł ei.* 3 Qa qu' natsamtaxi'ł ei
pekhewe' qu' ku'mi'łiiji' qu' neka'xii ha' Jerusalenii pekhewe' ewi'ł ł'eniłi' ł'astai qa' hika'
a'm pa'qu' witfaakanek'e.* 4 Qa qu' isu'uni'ł qu' yakha'ye' iye qu' hak, qa yijts'eyek'e.
5 Mexe qu' hojohonii hatse' ha' sehe' Macedonia, qa' hikha' hata'łi' qu' natsami'ł ei.*
6 I'nłi'i qu' mexe ł'ajij qu' ha'ni'ł etji', axe'm qu' nats'ape'eł etji' ipłu'ui qu' nanaxijik'i
pa'qu' lop'e, hats'inha qu' łeke'ye' qu' etsi'feni'ł iye pa'qu' hakji' iye. 7 Qe nite' hisu'un
qu' ł'aje'łi'ij qu' k'eweni'ł, qe hisu'un yijat'ij qu' les nats'ape'eł etji' qu' łexke'yi'ij pa'
Yatsat'ax'inij aka'an.* 8 Qa ha'nełi'ij qa mexe qu' ya'mane' eku'ni' ha'ne Efeso yamijii
qu' nanaxtaxijik'i pa' łe'wis nełu Pentecostés.* 9 Qe mexe qi pa' yithayijkit qu' henfel
ke' łe'lijei pa' Intata, qa olotstax iye nekhewe' ł'ejuihifetstaxij iye eke' łe'lijei pa' Intata.*
10 Qu' nanamtaxi'ł ei ha' Timoteo, jełi'łets qu' nanamtaxi'ł ei, qe łakha' iye t'ithayi'yi'm
pa' Intata in yijunye'jek.* 11 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł qu' hasu'uj pa'qu' nuten hakha'an.
Iftits'iłijets yijat'ij qu' ham peyi'ijkii qu' netpilyii iye qe hats honotki'ik'ui qa week iye he'
łijts'eyek inejefetsipji' pa' Intata.* 12 Qa hakha'łe inejefe Apolos, qa hats qi in hisu'untax qa
k'iyintaxijets qu' ninji'witsheni'ł ei qu' łijts'eyek'e hekhewep inejefetsipji' pa' Intata, qa
ha' Apolos qa mexełe nite' nikheyu' hane'ej, qa i'nk'ałe qa' ninji'witsheni'ł ei qu' łeke'ye'.*
13 Jełi'łkiiha, it'unheti'łha pa' nite' eqekuyejeyi'łij. Hasu'uj a'walxalitsi'ił, et'uniitsi'iłha'
yijat'ij.* 14 Week pe'qu' aqsiiłijkii nata'łets in ł'ineqsu'uni'ł.* 15 Hats łenikfe'li'łets ha'
Estéfanas qa week he' łelits in hikhe' yojo in yijayan ha' Jesús in i'ni' ek nakha' sehe' Acaya.
Qa łekhewel qi in yisu'unija in yi'fen qa yithayiki iye hekhewe' tek'enets ha' Jesús. Qa hik
ta'łijupi' yejefets,* 16 k'iyini'łij ewets qu' ek'eni'łets pekhewe' qu' hik łunyejeye' enewe'en,
qa week iye pe'qu' ninqi'fenij aka' wit'ithayijkit. 17 Qi in tsi'sinheti'mkii in namyii na'
Estéfanas, qa na' Fortunato qa na' Acaico iye, qe łekhewel yaqsiijkii ka' ekheweli'ł nite'
łeke' qu' aqsiiłijkii kakha'an in namyii. 18 Łekhewel yiselelitju' pa' yitawe'j qa ekheweli'ł
iye yiselelitju' iye pe' atawjetsi'ł. Iwqinheti'ł pakhape' iye qu' hik łunye'je' enewe'en.*
19 Week he' witlijtsitjiyits yijayan ha' Jesús i'ni' ha'ne sehe' Asia wetfeli'ł ei. Ha' Aquila
qa ke' łewhe'ye' Priscila, qa week he' not'axjijii ke' łetsi' qa telijtsiiji'jii pa' Intata qi in

---

* 15:54 Mt 23:24 * 15:56 Ro 4:15; Ga 5:4 * 15:57 1Jn 5:5 * 15:58 Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * 16:1 Hch 11:30; 2Co 8:4; Ga 1:2 * 16:2 Mt 28:1; Mr 16:9; Lc 24:1; Jn 20:1,19; Hch 20:7; 2Co 9:1-5 * 16:3 2Co 8:16-22; Mt 23:37; Hch 8:1 * 16:5 Hch 16:9 * 16:7 Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9; 1Jn 2:17 * 16:8 Ef 1:1; Ex 34:22 * 16:9 Col 4:3 * 16:10 Jn 5:17; 2Jn 8 * 16:11 Lc 18:9 * 16:12 Tit 3:13 * 16:13 Jud 3 * 16:14 1Co 13:1 * 16:15 Lv 2:12; Hch 18:12 * 16:18 Sal 51:12; 1Ts 5:12

wetfeli'łij ei iye ka' łii ha' Yatsat'ax'inij.* [20] Week ene' hane'e'in inejefetsipji' wetfeli'ł
ei. Mewetfeli'łij wetju'łkii aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij.* [21] Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in
hika' ha'ne ł'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek,* [22] pa'qu' nite' nisu'une' ha' Yatsat'ax'inij, ma'
qa na'nipji' pa' uł'ax hatse'. ¡Yatsat'ax'inij yape etpilju' (Maranata)! [23] Ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo qu' net'iftits'ił ewetskii.* [24] Pa' yeqsu'unka'x qu' na'ni'ł ejupkii in łijayani'ł ha'
Jesucristo. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).

---

* 16:19 Ro 6:5; 16:3-23; 2Co 13:12; Fil 4:21-22; Col 4:10-15; Flm 1:23-24; 1Ts 5:26; Hch 6:9; 18:2 * 16:20 2Co 13:12
* 16:21 2Ts 3:17 * 16:23 2Co 13:13; Ga 6:18; Fil 4:23; Ef 6:23-24; Col 4:18; 1Ts 5:28; 2Ts 3:18

2 CORINTIOS

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo, qa na' Timoteo
inejefe'epji' pa' Intata. Ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe' inejefetsipji' pa' Intata
i'ni' ha' witset Corinto qa week iye pekhewe' i'ni' ha' sehe' Acaya, inejefetsipji' pa'
Intata.* 2 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'iɬ ewets qa qu'
nikesimen iye pe' atawjetsi'ɬ.* 3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo. Łakha' Intata neq'elet'inij. Łakha' Dios jiyisimetsin.* 4 Pakha'an jiyisimetsinij
week na'aj a'tax qa niihet iye hats'inha qa' łeke'ye' qu' jintisimetsinek pekhewe' qu'
naats'e'ej pe'ye' qa neq'iihetij iye, qa' jintit'iji' pa' hats łunye'j in jiyisimetsin pa' Intata.
5 Qe hik łunye'j ha' Cristo in yoksi'wen ji'jek pa' qi in jitaats'e'ej, ma' qa łunye'j ji'jek
in topo' inij pa'qu' ineqsimetsinkeyaxi'ij pekhewep qe ta'łets hakha'an.* 6 Yekheweli'ɬ
qu' haats'e'eɬij pe' wekwek, qe qa' nana'li'ɬ e'm pa' wit'ikesimeya'xɬekii qa qu' i'ɬiyi'iɬ
iye. Qa in tsisimetsini'ɬ ha' Cristo qe qa' ikesimenłejiiɬ kiyek qa' et'unitsi'iɬiju'ɬ iye qu'
nanamtaxi'ɬ ewets hik pekhewe' ji'ij pe' a'tits qa niihetits iye wekwek in yijunyejeyi'ɬ
kiyek.* 7 Tsikfe'li'łetsha in yijaa'ija in łaats'e'eɬij pe' wekwek in yijunyejeyiɬek, qa hik
ta'łijupi' in tsikfe'li'łetsha iye ha' Cristo qu' nesimetsini'łha in yijunyejeyi'łek.* 8 Qe nite'
hisu'uni'ɬ qu'nte' enikfe'li'iɬets, yejefets, kakha' qi a'tax yijunyejeyi'łkii ha' sehe' ei Asia,
qe hats qi in niihet qa hats nite' ye'weju'łi'łiju'ɬ qa hats nite' humti'iɬ qu' mexe natsa'li'ɬ.*
9 Pakha' hoksi'weni'ɬ hik łunyejei ne'ej hats wetka'x qu' natlanhetiiju'. Aka'an in łunye'jkii
qe qa' nite' yekhewele'łi'iɬ qu' hetjumti'iɬ yitets, qe qa' hetjumti'iɬets yijat'ij pa' Intata,
hikpa' łeke' qu' niɬin pa'qu' hats nawa'mtax.* 10 Łakha' ts'ilithiniɬik'ui aka'an qa nite'
yili'ij qu' nets'ilithiniɬik'ui iye qu' iftsaxe'taxets qu' natsaxi'łju', łakha' iye hetjumti'iɬets
qa nite' yili'ij qu' nets'ilithinji'ji'ɬ.* 11 Ekheweli'ɬ łetsifeni'ɬ iye in ɬ'iyini'ɬ yipji'kii, hats'inha
qa' olotse' pe'qu' nit'ijets łe'wisij pa' Intata qu' nata'ɬ inwets qa qu' nata'łets iye in
ts'ilithiniɬik'uikii pa' witwamhi' qe ta'łets pe' olots iyinheyejeyi'ɬ.

Pablo yink'aihitik'ui pa' ɬ'ikheijewettax.

12 Yekheweli'ɬ aka' tsi'sinheti'łi'mkii aka'an: pa' ɬ'anye'j pa' te'weiju' in hoksi'weni'ɬ in qi
in haqsiiɬi'mijkii pa' łe'wis ene' weekji' ha'ne sehe' epji', in łunye'jek pa' yisu'un pa' Intata
qa yijaa'ija iye in haqsiiɬijkii. Aka'an in hit'ij les hit'ijets in mexe ha'ni'ɬ etji'teje'm. Qa nite'
ta'łets pa' łikfeliya'xkii ene' jukhew, qe ta'łets yijat'ij pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata.* 13 Qe
nite' hika'aɬ e'm qu' nite' łeke'ye' qu' iyineni'łik'i qa qu' nite' enikfe'li'iɬik'i iye. Q'axqe qu'
hane'ejtitek qu' enikfe'li'łik'i qa' amłi'iɬijii pa' ɬ'akathe'. 14 In łunye'jek in łenikfe'li'łik'i
ke' uja'x łespi'ye'eɬij, in yekheweli'ɬ ta'łiɬ yiwets qu' e'łesitsi'iɬi'mkii, qa ekheweli'ɬ qa
ta'łiɬ ewetsek qu' ye'łesitsi'iɬi'mkii qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 15 Qa aka'an
in humti qu' yijaayi'ija, ma' qa hisu'untax qu' honjohoni'ɬ ei qu' natsami'ɬ ei, ma' qekha
wetsjuk'etaxij qu' ye'łe'wisi'imkii qu' natsami'ɬ ei.* 16 Qe ka' humtitax qu' yeqfenye'je'
yiwek kakha'an, qu' mexe henwu'mi'ɬ eiji' qu' natsami'ɬ ei qu' heyeyii qu' natsamii ha'
sehe' Macedonia. Ma' qa qek hetpilyite'pji' iye qekha ewi'łij iye qek mexe henwu'mtaxi'ɬ
eiji' iye qu' natsami'ɬ ei qe q'ax qek łeke'ye'tax qu' etsi'feni'ɬ qu' hats heyeyii iye qu'

---

* 1:1 1Co 1:1,2; Fil 1:1; Col 1:1; 2Ti 1:1; 1Ts 3:2; 1Ti 1:2; Hch 18:12 * 1:2 Lc 11:13; 12:51; Ro 1:7; 2Ti 1:2; 3Jn 14; Mt 5:16; 11:27; Jn 8:42; Ef 5:20 * 1:3 Mr 14:61; He 10:28; Lc 2:25 * 1:5 Ga 5:24; 6:17; Fil 1:29; 3:10; Ro 8:17; 2Co 4:10; Col 1:24 * 1:6 He 11:37; Fil 1:29 * 1:7 1Ts 1:3; Flm 17 * 1:8 Hch 6:9; 8:10; 1Co 15:24; Ef 1:21; 1P 3:22; 2Co 4:8 * 1:9 Sal 25:2; 26:1; Jer 17:5-7; Lc 18:9; Mr 9:27; Jn 2:19 * 1:10 Mt 10:21; 27:43; Jn 8:51; Fil 3:10 * 1:12 1Ti 2:6,10; He 13:18; Pr 3:19; 1Co 1:21; Hch 23:1; 2Co 4:2; 5:12 * 1:14 Ro 2:17; Ga 6:4; 2Co 9:3; Fil 1:6; 2:16; 4:1; 1Ts 2:19-20 * 1:15 Hch 18:1-18; 1Co 4:19

natsamii ha' sehe' Judea.* 17 Q'axqe qu' nite' umtiyi'ił qu' hawalheetłeji' aka' hisu'untax
hik aka'aj qu' yeqfenye'je' yiwek, q'axqe qu' nite' umtiyi'ił iye qu' hik yijunyejeye' ka'
łunyejei ene' jukhew ha'ne sehe' epji' in yiitłi'ij "ehe" qete'e' "nite'".* 18 Pa' Intata in
yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, nikfe'lets in yijaa'ija nite' haqanłi'iłkii pa'qu' hats
k'efeli'łi'm, nite' hik łunye'j na'aj yiitłi'ij "ehe" qete'e' "nite'".* 19 Ha' Jesucristo, ła's pa'
Dios hikha' henfeli'ł e'm ha' Silas, ha' Timoteo qa yakha'. In henfeli'ł e'm nite' hik łunye'j
na'aj yiitłi'ij "ehe" qete'e' "nite'", qe hakha'an hik łunye'j yijat'ij pa'qu' yijaayi'ija qu' nit'ij
"ehe".* 20 Qe pa'n uja'x pe' hats yiwjutsiqen ine'm pa' Intata, qa ha' Cristo in ta'łets, ma'
qa ekewe'en qa hik łunyejei na'aj yijaa'ija qe yit'ij "ehe". Qa hik ta'łijupi' in jitit'ij ka'
łii ha' Cristo, ma' qa jitit'ij: —Hik kakha' qu' łunye'je' (Amén)— qe qa' jintewqinhet pa'
Intata.* 21 Pa' Intata t'eku'm iniiji' qa watjanithen'inij, yekheweli'ł qa ekheweli'ł, ma' qa
yatsat'ets'inij ha' Cristo.* 22 Qa ji'yeni' pe' łeq'ikati'inij in yatsat'ets'inij, qa ji'yen ji'teje'm
iye pa' Espíritu Santo hikpa' hik łunye'j qu' nonjohonłe inwets.* 23 Pa' Intata hikpa' heni'
qu' hik łunye'je' qu' ewi'łe'łe qu' nenikfe'lij yiwets in yijaa'ija in mexe nite' tsamii iye
ha' Corinto qe nite' hisu'untax qu' heijitheyi'łij ewetskii pe'qu' yi'lijeye'.* 24 Aka'an nite'
ikji' qu' heinek'enhe'yi'łij pa' nite' eqekuyejeyi'ł, qe ikji' yijat'ij qu' jineteni'fen wetju'ł
hats'inha qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qe ekheweli'ł nite' łamqami'łij pa' nite' eqekuyejeyi'ł.*

2

1 Hik ta'łijupi' in heniwjutsiqenij qu' mexe nite' natsame' eku'ni'ł ei qe nite' hisu'untax
qu' nata'ł yiwets iye qu' uł'etsi'iłi'mkii. 2 Qe qu' nata'ł yiwets qu' uł'etsi'iłi'mkii,
¿łekpa' qu' nets-sinheti'mkii in pakha' qu' nets-sinhettaxi'mkii hikpa' pa' haqsiijkii in
uł'axi'mkii? 3 Qa hik ta'łijupi' henq'ika'ał ei iye in łunye'jek ka' hayiits haqsiijkii, hats'inha
qu' natsamtaxi'ł ei qa' nite' yuł'axi'imkii qu' nata'łets enewe' qu' nets-sinhettaxi'mkii.
Tsikfe'lets in łeke' qu' aqsiiłijkii qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in łunye'jek pa' yisa'xi'mkii.* 4 In
henq'ika'ał ei qi in yuł'axi'mkii qa yitawje'met iye qa olots ke' nekju' yit'ilii in yaq'apyijkii,
qa nite'łe ikji' in henq'ika'ał ei qu' net'ejuyets qu' uł'etsi'iłi'mkii, qe qa' enikfe'li'łets
yijat'ij pa' na'l ye'm yeqsu'unka'x, les in hit'ijets pa' yeqsu'unka'xi'ł ej.

Pa' ewi'ł yaqsiijkii pa'aj pa' uł'ax.

5 Qa in na'l pa' ta'łets pa'aj pa' witwuł'axi'mkii, nite' yeł'ewi'ł łi'ijkii in tsi-
wuł'enheti'mkii qe uja'x iye ekheweli'ł pe' yiwuł'enheti'mkii qa pekhewepłe qa nite'.
Hit'ij aka'an qe qa' nite' k'ewupuni'ił qu' nite' natawje'meteni'ił.* 6 Hats ł'ajłu'uj
je'm pa' yaqaamij qu' e'weeki'ił in łitanitheni'łij pakha'an. 7 Hane'ej qa' e'łe'sitsi'ił
wetju'ł iye pakha'an qa' isimetsini'ł, hats'inha qa'nte' niwume'ju' pa' witwuł'axi'mkii.*
8 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets qu' ewi'łij iye qu' meniwjutsiqeni'łiji'm pa'
e'qsu'unka'xi'łij pakha'an. 9 Qe ka' hayiits he'nq'ika'ałij ei kakha' t'ejuyets aka'an,
kakha'an hika' iye qe qa' k'ajaajiniłij qa qu' netsikfe'lets iye me yijaatu'uja qu' ek'eni'łik'i
ekewe'en.* 10 Qa pa'qu' ku'mi'łiju'ł in yisu'un qu' e'łe'sitsi'ił wetju'ł, qa yakhap ji'jek qu'
he'yeku'miju'ł. Qa qu' nana'l pa'qu' hats he'yeku'miju'ł qu' ye'łe'sitsi'ił wetju'ł, pakha'an
in he'yeku'miju'ł qu' ye'łe'sitsi'ił wetju'ł qe ta'łi'ł ewets qa ha' Cristo qa hats nikfe'lets,
11 hats'inha pa' inwo'met (Satanás) qa' ham pa'qu' niwq'axinij qu' jinaqankii, qe inekhewel
hats jinikfe'lets pa' inwo'met na'aj yisu'untax qu' łunye'je'kii.*

Pablo yeł'ilaxiikii pa' Tito.

---

* 1:16 Hch 16:9; 19:21; 20:38; 1Co 16:5-7; Lc 1:5 * 1:17 Fil 3:3; Col 3:22 * 1:18 Nm 23:19 * 1:19 Jn 5:19; 1Ts 1:1; He 1:2; 13:8 * 1:20 Gn 12:7; Sal 72:19; Ap 22:21; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 1:21 Lc 4:18; 1Jn 2:20 * 1:22 Ef 1:14; Stg 4:5 * 1:23 Ro 1:9; Fil 1:8; He 12:1; 1Co 4:21; 2Co 13:2,10 * 1:24 Pr 24:16 * 2:3 Fil 1:25; Jn 15:11 * 2:5 2Ts 3:8 * 2:7 Mt 6:12 * 2:9 Ro 5:4; Fil 2:8 * 2:11 2Co 12:17

12 In tsamii ha' witset Troas qu' henfel ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo, ma' qa
tsikfe'lets in hayiits yit'ij ye'mik'i qhof pe' łejil ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Qa nite'łe ikesimen
pa' yitawe'j qe nite' hewetweni'łi' ha' yejefe Tito, qa hik ta'łijupi' in hakik'ui iye ha' witset
qu' natsamii ha' sehe' Macedonia.*

Nite' yili'ij qu' jinanaxij qe ta'łets ha' Cristo.

14 Łe'wisij pa' Intata in nite' yili'ij qu' ji'naxinenij qe ta'łets ha' Cristo, qa inekhewel in
ta'ł inwets qa yak'eskii pa' ł'ewjisi' pa' łikfeliya'xkii.* 15 Qe pa' Intata hik łeqjunyejei'inij
qu' ł'ewjisi'ye' inij ha' Cristo, qa ha'ne ł'ewjisi' qa yak'esji'kii pe' iłii, qa pe' hats jutsiqax
qu' nanaxju'.* 16 Qa enewe' hats jutsiqax qu' nanaxju', qa hik łunye'j qu' jininji'wenij pa'
ława'mhiyejei, qa enewe'łe iłii qa hik łunye'j qu' jininji'wenij łiłijii. ¿Łekpa' qu' łeke'ye'
qu' naqsi'jłi'ijkii aka' wit'ithayijkit?* 17 Qa yekhewełi'ił qa łeke' qu' haqsiiłijkii qe pa'
Intata ts'ukini'łij aka'an, qa nite' hik yijunyejeyi'ł pe' olots in nite' yijaa'ija qu' nenfel pa'
Intata qa yisu'unłe qu' nanaxij pe'qu' ł'astaye', qa yekhewełi'ił qa yijaa'ija in henfeli'ł qa
tsi'weni'łij iye qe yatsat'etsi'łyij ha' Cristo.*

3

1 Aka'an in hit'ij ¿me ikji' qu' hetetfeli'łij qu' heniwqinheti'ł? ¿Ye' me i'nłi'i qu' umti'ił
qu' hisu'uni'ł pa'qu' witfaakanek'e qu' netsfeli'ł qa' netetkaxi'ł ei, axe'm qu' nata'łi'ł ewets
pa'qu' witfaakanek'e qu' netsfeli'ł, in łunye'jek pa' yaqsiijkii pe' uja'x?

Pa' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii.

2 Ekheweli'ł k'eyilijeyi'ł qa we'nika'ajji' pe' yitawjetsi'ł in łunye'jek na'aj witfaakanek
(carta) qa week ene' jukhew hik łunye'j qu' niyinenik'i qa nikfe'lets.* 3 Ekheweli'ł a'nali'łij
in łe'lijei łeqe carta ha' Cristo qa yekheweli'ł pe' yika', nite' wenit'iji' in we'nika' na'aj
witq'ikanet, qe wenit'iji' yijat'ij pa' łeqe Espíritu pa' nite' wa'm Dios, nite' we'nika'aji'
iye pa'qu' k'eeweye' ute, qe we'nika'aji' yijat'ij pe' atawjetsi'ł.* 4 Ha' Cristo in ta'łets, qa
nite' heqeku'ułij pa' Intata in yijaa'ija aka' hit'iłij. 5 Nite' yekhewełi'ił qu' nets'iyaiłi'iłij
qu' haqsi'jłi'iłijkii aka'an, qe pa' Intata hik pakha' yijat'ij in ta'łets in haqsiiłijkii aka'an,*
6 hik pakha' iye ts'iyayiti'łij in henfeli'ł kakha' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii, hikka' nite'
ta'łets ka' we'nika'aji' pa'aj pe' utel, qe pa' Espíritu Santo hik pakha' ta'łets yijat'ij. Qe ka'
we'nika'aji' pa'aj pe' ute jiyilan, qa pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo qa jiyełisij pa' witiła'x.*
7 Kakha' jiyilan wenit'ij we'nika'aji' pa'aj pe' utel in i'nk'a namju' pa'aj *qa qi in qiji'ha pa'aj*
łunye'jkii, *(Ex 19:16)* qa pe' Israel łeiłets qa nite' łeke' in yejełtaxju'
pa' łeju's pa' Moisés, qe pa' Moisés pa' łeju's qi in tujji'ha pa'aj, qa teiłem in hamiyu'.* 8 Qa
aka'an in łunye'jkii ¿me qa' nite' les qu' qiye' qu' netujjiha pakha' Espiritułe pa' ta'łets?
9 Qe in qiji'ha pa'aj kekhewe' jiyilan, ¿qa inhats'ek qu' nite' les qu' qiye'ji'ha aka' jiyełisij pa'
yatsathen? 10 Qe kakha' qi in qitaxji' pa'aj qa jutsiqaxij pa' łeju's pa' Moisés in tujji'ha pa'aj,
hane'en hats nite' qiji' qu' jinta'wapjułeniju'ł kakha' les in qiji'ha wiikfik'i. 11 Qe in qiji'ha
pa'aj qa łe'wis iye kakha' qu' haami'ija hatse', ye'ehe, qa' les qu' qiye'ji'ha qa' łe'wisi'ija iye
wiikfik'i pakha' nite' yili'ij.* 12 Aka'an hik aka' ka' hetjumti'iłik'ui, qa hik ta'łijupi' in nite'
ts'ijiwe'yi'ł in henfeli'ł.* 13 Qa nite' hik yeqfenyejeyi'łij pa' Moisés pa'aj, in yit'onijju' pa'
penyilo pa' łeju's qe qa' nite' ni'wene' pe' Israel pa' koojo qu' hats ł'aje'łi'ij qa' hame',
hikpa' teiłem in yomiyu'.* 14 Pekhewe'en qa t'unitsłeje'm pe' łaqjamtikineyejeikii, qa
yamijii hane'ej, qe in yejełtax kekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj qa mexe hik łunye'j

---

* 2:12 Hch 16:8; Col 4:3 * 2:13 2Ts 1:7; Tit 1:4; Hch 16:9 * 2:14 1Co 15:57; Jn 17:3; 1Jn 4:8 * 2:15 Ef 2:8; 5:2; Fil 4:18; Mt 9:22; Hch 16:30; Jn 6:27 * 2:16 Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10; 1Jn 5:12 * 2:17 Mt 12:36; Mr 4:14; Lc 6:47; 8:21; Jn 1:1; 2:22; 18:32; Hch 17:11; 2Ti 2:15; He 4:12 * 3:2 1Co 9:2 * 3:3 Flm 13; Dt 5:26; Ex 24:12; Pr 3:3; 7:3; Jer 17:1; 31:33; Ez 11:19; 36:26; He 8:10 * 3:5 1Co 15:10 * 3:6 Lc 22:20; He 7:22; Ro 7:6 * 3:7 Ex 34:29-35; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 3:11 He 2:14 * 3:12 1Ts 1:3 * 3:13 Ex 34:33

qu' netit'oyijju' pa' penyilo, qe ewi'łłe ha' Cristo qu' jintajayan qa' netenifte'ji'.* 15 Qa
yamijii hane'ej, in yejełtax ke' Moisés łe'lijei qa hik łunye'j qu' netit'oyijii pa' penyilo
pe' łaqjamtikineyejeikii. 16 Qa nikha'ajłe tetwek'ela'xets ha' Yatsat'ax'inij, qa tenit'iji'mii
pa' penyilo.* 17 Qe ha' Yatsat'ax'inij hikha' Espíritu, qa pa'qu' na'nji' pa' łeqe Espíritu ha'
Yatsat'ax'inij qa hats nite' yophe'ł ke' Moisés łe'lijei (ley). 18 Qa week inekhewel in hats
nite' tit'oyijju' pa' penyilo ene' injusits, qa jiteełiiju' in łunye'jek ne'ej witeqjełinetjii pa'
łe'wis łunye'j ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa teiłem in hik injunyejeyiyu' pa' łe'wis łunye'j ha'
Yatsat'ax'inij, qa aka'an hik aka' yaqsiijkii ha' Yatsat'ax'inij hikha' Espíritu.*

4

Pa' wekwek inyetax we'nenji' pe' kamusi.

1 Pa' Intata in tsełisi'łij aka' wit'ithayijkit qe ta'łets pa' łeq'iltiye'j qa hik ta'łijupi' in
nite' yathala'li'łijju'.* 2 Nite' hisu'uni'ł kekhewe' tat'inhetiikii qa yeqwepin iye, nite'
hisu'uni'ł qu' yi'yowk'eletsi'ił, qa nite' iye hisu'uni'ł qu' hink'aihiti'łik'ui pa' ikji'ha ke'
Intata łe'lijei, qe ewi'łłe yijat'ij in hit'ił ij pa' yijaa'ija qa pe' łatawjets ene' week qa hikpe'
hetetfeliłiji'm qa pa' Intata qa hats tsi'weni'łij.* 3 Qa qu' mexełe netit'oyijju' pa' penyilo
eke' henfeli'ł łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús, pekhewe' tit'oyi'mju' pekhewe'en hik
pekhewe' pe' teyii pa' qi ławak pa' Intata. 4 Pa' inwo'met (Satanás), łeqe dios ha'ne sehe'
epji' hikpa' nipuk'anhetju' pe' łaqjamtikineyejeikii week pe' yeqeku' ha' Jesús, qe qa' nite'
ni'wene' pa' qi łe'wis ł'uła'x in tujji' eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús hikha' qiji'
Cristo, hikha' hik łunye'j pa' łunye'j pa' Intata.* 5 Nite' k'iyetiłij qu' net'ejuiłi'ił yiwets,
qe k'iyetiłij yijat'ij qu' net'ejuyets ha' Jesucristo hikha' Yatsat'ax'inij, qa yekhewełłi'ił qa
eqejkunenheyi'łyij qe ta'łets ha' Jesús,* 6 qe pa' Intata hik pakha' pa' yit'ij pa'aj, qu' yape
nana'l pa'qu' nana'lkii pa' nookii, pakha'an hik pakhaa'ija yitujinhetji' pe' intawjets, qe
qa' jinenikfe'lets pa' łesa'x pa' Intata qu' nata'łets ha' Cristo.* 7 Aka'an hik łunye'j na'aj
wekwek inyetax, hats na'l ine'm i'nji' enewe' hik łunyejei kamusil, qa aka'an in łunye'j
hats'inha pa' qi in witt'unha'x qa' nata'łets pa' Intata qa' nite' inekhewele' qu' nata'ł
inwets.* 8 Qe in haats'e'ełij pe' wekwek, qa nite'łe tsiwumi'łju'. Nite' tsikfe'li'łets pa'qu'
yeqfenyejeyi'ił yiwek, qa nite'łe tseł'ilaxi'ł. 9 Hayawitjaxti'yi'ł, qa nite'łe tsiwejinłi'ił
pa' Intata. Heijelaxti'yi'łijetsju'kii sehe' qa nite'łe tsaxiłju'. 10 Week na'aj haki'łji',
kekhewe' haats'e'ełij inq'ethinij ka' ławamhinye'j ha' Jesús, hats'inha pa' hane'ej łiła'x
ha' Jesús qa' ne'twenhetiijiijek ene' yesenitsi'ł.* 11 Qe yekheweli'ł in mexe yi'łiyi'ł nite'
yili'ij in iftsaxets qu' natsaxi'łju' qe ta'łets ha' Jesús, hats'inha pa' hane'ej łiła'x ha'
Jesús qa' ne'twenhetiijiijek ene' yesenitsi'ł hik enewe' wa'm.* 12 Ye'ehe, pa' witwamhi'
he'yejuyi'łiju'ł qa ekhewełłi'ił qa' nana'li'ł e'm pa' witiła'x. 13 Qa na'łłi'ił ye'm pa' Espíritu
ta'łets pa'nte' witqekuye'j hik pakhaa'ija na'li'm pa'aj pa' yika'ajji' aka'an in yit'ij: —*Nite'
heqeku' qa hik ta'łijupi' in henfel.*— *(Sal 116:10)* Qa hik yijunyejeyi'ł in nite' heqeku'uł
qa hik ta'łijupi' in henfeli'ł. 14 Qe tsikfe'li'łets pakha' yiłin iye pa'aj ha' Yatsat'ax'inij
Jesús in wa'mtax qu' netsiłinjiiłek hatse' yekheweli'ł qe ta'łets ha' Jesús, qa ekheweli'ł
iye qa' je'weeke' qu' jineka'xets pa' i'ni' qa' je'metitsi'im pakha'an.* 15 Week kekhewe'
yijunyejeyi'łkii a'tits qe qa' e'łe'sitsi'iłju', hats'inha pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata in hats
ikipji' pe' olots qa' les net'ijaifik'i qu' olotse', ma' qa' les olootsi'ija pe'qu' nit'ijetspha'm
łe'wisij qu' net'ejuyets in qiji'ha pa' Intata.*

---

* 3:14 Mr 8:17; He 3:13; 7:22; Hch 13:15; 15:21; Ro 16:7; 1P 5:14 * 3:16 1P 2:25; Ex 34:34 * 3:18 1Co 13:12; Jn 17:24; 2Co 1:20; 4:4-6; 1Ti 1:11,17; Mr 9:2; Gn 1:27; 1Jn 3:2 * 4:1 Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50; 2Ts 3:13 * 4:2 2Jn 6; 2Co 2:17; 5:11,12; 6:7; 7:14; 2Ti 2:15; He 4:12 * 4:4 Lc 16:8; Mr 10:37; Gn 1:27 * 4:5 Fil 2:11 * 4:6 Gn 1:3; Mt 6:23; Fil 3:8; 1Jn 4:8; Mr 10:37; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 4:7 Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * 4:10 Lc 9:23; Ro 5:6-8; 6:5-8; 8:34-36; Ga 6:17; 1P 4:1,2 * 4:11 Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10 * 4:14 1Ts 4:14 * 4:15 2Co 9:11

Pekhewe' jite'wen hane'ej wekwek nite' yape.

16 Qa hik ta'łijupi' qu' hasu'uj jinanqatsit'ij yemjeetax enewe' te'wenhetii i'najits in
hats łeyijłem in ława'mhits qa pakha'łe nite' te'wenhetii qa hats jeek łeyijłem in week
nełuts in les t'un.* 17 Qe pekhewe' jitaats'etax nite' yape qa nite' qits iye, qa' naya'xi'
pe' qi in łe'sits nite' yili'ij qa ham łunyejeyi'iju'ł iye jiyełisij hatse' pa' Intata.* 18 Qa hik
ta'łijupi' qu' hasu'uj qu' les qitse' ine'mji' ene' jite'wen, qitse' ine'mji' yijat'ij pekhewe'
mexe nite' jite'wen, qe pekhewe' jite'wen hane'ej wekwek nite' yape, qa pekhewe'łe mexe
nite' jite'wen qa nite' yili'ij pakhaaye'łi'ij qu' nana'l.*

5

Pa' yape qa pa' nite' yape.

1 Qe enewe' i'nesenits hik łunyejei qu' initsi'ye' ha'ne sehe' epji', hik łunye'j na'aj qooxo
in nite' yape'e' pa'qu' na'ni', qa hatsłe jinikfe'lets pa' Intata in hats yaji'let pekhewe'
ink'aihits initsil t'ejuyets na' wa'sji' nite' yili'ij yijat'ij qu' nana'l, pekhewe'en nite' pa'qu'
jukhewe'łe qu' naqsiijkii.* 2 Qe yijaa'ija enewe' hane'ej mexe ju'unifi wititsil jitik'etij, qe
hats jitesu'untax qu' ji'nuyik'ipha'm pekhewe' initsil t'ejuyets pa' wa'sji'.* 3 Qa qu' hats
ji'nuyik'ipha'm pekhewe'en, ma' qa' hats nite' inuk'ele'łekii qu' ham pa'qu' i'nese'ne'.*
4 Qe in mexe ju'unifi ene' hane'ej wititsi', jitik'etij in jineq'iihetij, qa nite'łe jitesu'un iye
qu' inuk'ele'łekii, qe jitesu'untax yijat'ij qu' nana'l iye pa'qu' ji'nuyik'ipha'm, hats'inha
ha'ne wa'm qa' naya'xi' pa' nite' wa'm.* 5 Qa pakha' yaji'let ine'm aka'an, hik pakhaa'ija
pa' Intata, hik pakha' iye jiyełisij pa' Espíritu Santo qu' nonjohonłe inwets. 6 Qa hik
ta'łijupi' in nite' jiteli'ij in jiwent'unhet qa nite' ji'nijiwei iye, yemjeetax in jinikfe'ltaxets
in mexe ju'unifi enewe' hane'ej wititsil qa mexe jitotsimii pa' i'ni' ha' Yatsat'ax'inij.
7 Qe in mexente' jite'wentax, qa hatsłe nite' jiteqeku'.* 8 Hik ta'łijupi' in nite' jiteli'ij in
jiwent'unhet qa nite' ji'nijiwei iye qa jitesu'untax qu' jinakik'ui ha'ne hane'ej i'nese'n,
qe qa' jinamii qa' jina'nijupha ha' Yatsat'ax'inij.* 9 Qe pakha' jitesu'un qu' jintaqsiijkii
i'nłi'i qu' hats jina'nijup i'nłi'i qu' mexente' jina'ni'ijup pakha'an qu' jinte'sinheti'mkii pa'
Yatsat'ax'inij.* 10 Qe week qu' jinakets pa' i'niji' qu' jinejeyumtshen ha' Cristo, hats'inha
qa' week ewiłei qu' netesti'yij pa'qu' ne'weju'łij pe' yaqsiijkii łe'sits i'nłi'i qu' uł'etse' in
mexe i'nji' ene' wa'm wit'esenits.*

Pakha' qu' na'n ji'teje'm ha' Cristo, pakha'an ink'ayik łunye'j.

11 Qe tsikfe'li'łets pa' łunye'j pa' qi wit'ijiweyaxi'm hatse' ha' Yatsat'ax'inij, qa hik
ta'łijupi' in henfeltaxi'łi'mha ene' jukhew qa efuts, qa pa' Intata qa hatsłe nikfe'li'łij
yiwetsha qa ekheweli'ł iye q'axqe qu' hats enikfe'li'ł yiwetsha.* 12 Aka' hit'ij iye, nite' ikji'
iye qu' yekhewele'łi'ił qu' heniwqinheti'ł, qe hisu'uni'ł yijat'ij qu' ne'sinheti'łi'mkii aka'
haqsiiłijkii, hats'inha qa' enikfe'li'łets pa'qu' it'iłijiju'ł pekhewe' yiwqinhet ene' jite'wen
qa nite' pe' łatawjetsji'. 13 Qe qu' nenit'ijets qu'nte' heyeik'une'yi'ił wetju'ł, qa t'ejuyets
pa' Intata. Qa in wenitłi'ijets in heyeik'une'yi'ł wetju'ł qa t'ejuyi'ł ewets ekheweli'ł.* 14 Qe
pa' łeqsu'unka'x ha' Cristo hikpa' tsaqsijineni'łijkii pa'qu' nisu'un, qe tsikfe'li'łetsha pa'
ewi'ł in wa'm qe ta'łets ene' week, qa in wa'm qa hik łunye'j qu' week nawa'm.* 15 In wa'm
qe ta'łets ene' week, hats'inha pekhewe' iłii qa' hats nite' łekhewele'łe qu' net'ejuyets in
iłii, qa' net'ejuyets yijat'ij in iłii hakha' wa'mifi pa'aj qa i'nk'ałe qa iła'xijup iye pa'aj.* 16 Qa
hik ta'łijupi' hane'ejija, hats ham pa'qu' jinenikfe'lij qu' pakha' łunye'je' in t'ejuyets ene'

* 4:16 2Ts 3:13; Ro 7:22 * 4:17 Ga 6:2; Lc 24:26; 1P 5:1,4 * 4:18 Ro 8:24 * 5:1 Fil 2:10; 3:19; Ef 6:9; 2P 1:13; Col 2:11 * 5:2 1P 2:2 * 5:3 Mt 25:36; Lc 10:30 * 5:4 Ro 7:24; 8:23; 1Co 15:26 * 5:7 Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Lc 3:22 * 5:8 Fil 1:23 * 5:9 He 13:21 * 5:10 Jn 5:22-30; Mt 16:27; 25:31-46; Fil 1:6; He 10:31 * 5:11 Sal 147:11; Pr 1:7; 1P 1:17; Ap 14:7 * 5:13 Hch 10:45; 1P 4:7 * 5:14 Jn 11:51; 2Co 4:10 * 5:15 Lc 20:38; He 2:9; Ro 14:7

i'nesenits. Yijaa'ija yekheweli'ł in hi'wentaxi'łha ha' Cristo ka' łunyee'jija in t'ejuyets ene'
i'nesenits, hane'ej hats nite' łunye'j kakha'an. 17 Qa hik ta'łijupi' pakha' qu' na'n ji'teje'm
ha' Cristo, pakha'an ink'ayik łunye'j. Qa pa' hayiits łunye'j qa hats yili'ij qa yaya'xi' pa'
ink'ayik.*

Jiyithayinenij qu' jintefel in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł.

18 Week ekewe'en ta'łii pa' Intata, hik pakha' yaqsi'jłi'ijkii in je'łe'sitsi'ł wetju'ł qe ta'łets
ha' Cristo, qa hane'ej qa jiyithayinenij qu' jintefel in week łeke' qu' łe'sitsi'ił wetju'ł.*
19 Aka'an ikji', ha' Cristo in ta'łets, pa' Intata qa yaqsiijkii in hats łe'sitsi'ł wetju'ł ha'ne
week sehe' epji', qa nite' neqjunu'etskii pe' łewuł'ets ene' jukhew qa efuts. Aka'an hik
aka' ka' jiyithayinenij qu' jintefel in hats je'łe'sitsi'ł wetju'ł.* 20 Qa hik ta'łijupi', inekhewel
je'wit'ukinheyij qu' ji'niyetij ka' łii ha' Cristo, ma' qa hik łunye'j qu' łakhaayi'ija pa' Intata
qu' natyaikii in'inijji'. Qa hik ta'łijupi', aka' łiiji' ha' Cristo qu' nek'iyini'łij ewets qu'
yape e'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Dios.* 21 Ha' Cristo in hamtaxji' pa'qu' uł'axe', qa pa' Intata
qa yeni'pji'kii pe' inwuł'ets hats'inha qa' je'łe'sitse' qa' nit'ij inwets pa' Intata yatsathen
qe ta'łets ha' Cristo.*

6

1 Yekheweli'ł yithayife'ełij pa' Intata, qa k'iyini'łij ewets qu' hasu'uj qu' ham ne'weju'łi'ij
pakha' nełisłi'iłij qe nesu'uni'ł. 2 Qe pa' Intata yit'ij pa'aj: *—In yamets łahats'ij, qa k'epiye'. Qa
in yamets ka' nełuji' qu' k'ełin, qa k'efen.— (Is 49:8)* Ye'ehe, pakha' łahats'ij hane'ej, hane'ejija
in hats yamets. Qa pa' nełuji' witiłijii qa hane'ejija iye in hats yamets.* 3 Yekheweli'ł
nite' haqsiiłijkii pe'ye' pa'qu' uł'axe', hats'inha qa' ham uł'axe' qu' wit'anyeji'ij aka'
yithayijkit'ił. 4 Qe week yijat'ij ke' haqsiiłijkii k'inq'ethiniłij in he'yithayi'yi'łi'm pa'
Intata, nite' tsoqmositi'łij, hayawtshetenheti'yi'łkii, wekwek hamitsi'ł ye'm, jutsitets
yijunyejeyi'łkii, 5 heyeqsilanheti'yi'łju', ho'yophełiti'yi'łju', taya'yij wetju'ł in tsuteni'ł,
qi in heyithayi'yi'ł, i'nłi'i qe nite' hama'ałju', i'nłi'i qe ham pa'qu' hetuji'ł,* 6 nite' het-
sjiłkini'łij pa'qu' uł'axe' in he'yithayi'yi'łi'm pa' Intata, tsikfe'li'łetsha ke' łe'lijei pa' Intata,
nite' k'itaqsuniłijup pe'ye', yeq'iltinhetsi'ł, pa' Espíritu Santo tsi'feni'ł, in k'ineqsu'uni'ł
yijaa'ija,* 7 ke' henfeli'ł wi'tlijei yijaalija, na'aj k'inq'ethiniłij ta'łets pa' łet'unha'x pa'
Intata, yitjanetitsi'ł ta'łets pa' yatsathen hik łunye'j qu' na'nji' enewe' ts'iya'yi'łik'i qa
ene' yifeijetsi'łji' iye,* 8 na'l ne'ej tsiwqinheti'ł qa nikhewepłi'ij qa nite' tsiwqinheti'ł, na'l
ne'ej uł'etsik'i in yeq'iye'ełyijkii qa na'l ne'ej łe'sitsik'i in yeq'iye'ełyijkii, na'l ne'ej yit'ijets
in howotk'onłi'iłkii qa henfełi'ił pa' yijaa'ija,* 9 hik yijunyejeyi'ł qu' nite' netsinikfe'li'ił
qa qiiłe in tsinikfe'li'ł, hik yijunyejeyi'ł qu' hats natsaxiyu'ułju' qa topołi'iłyij pe'
yiłiyi'ł, haitani'thenhetiyi'łkii qa nite'łe hailanheti'yi'łju', 10 hik yijunyejeyi'ł qu' qi qu'
yi'tawje'metetsi'ił qa nite'łe yili'ij in ye'łe'sitsi'łi'mkii, hik yijunyejeyi'ł if'iljetsits qa
hipatunenłi'ił pe' łatawjets pe' olots, hik yijunyejeyi'ł qu' ham pa'qu' nana'li'ł ye'm qa
tsikfe'łłi'iłets in week na'li'ł ye'm.* 11 Yejefetsipji' pa' Intata Corinto łeiłets, in henfeli'ł
e'm ham hat'ini'ił e'm, weekijha pe' yitawjetsi'ł in k'esu'uni'ł. 12 Pa' e'qsu'unkaxitsi'łyij
in hik łunye'j qu' nana'l pa'qu' axkatheli'iłij, nite' ta'łi'ł yiwets, qe ekhewełłi'ił in ta'łi'ł
ewets. 13 Ye'ehe, aka' qu' hit'iłij ewets hik łunye'j qu' k'eyilitsi'ił. Hik equk'eli'iłijha yijat'ij
in k'esu'uni'ł qu' etsu'uni'ł. 14 Hasu'uj pa'qu' e'we'tsjuk'i'iłji' pekhewe' nite' tek'enets
ha' Cristo na'aj wakka łoʼsiyit, qe ¿pa'n qu' łunye'je' qu' ewi'ł na'ni' pa' yatsathen qa
pa' nite' yatsathen? Qa ¿me łeke' iye qu' ewi'ł na'ni' pa' na'lkii qa pa' nookii?* 15 ¿Pa'n

* 5:17 Jn 1:3; Ap 3:14; 21:5; Ro 6:4; 8:24; Is 43:19; 65:17; Ef 4:24 * 5:18 Ro 5:11 * 5:19 2P 2:20; Tit 2:11 * 5:20 Fil 1:29; Ef 6:20; 2Co 12:10 * 5:21 1Jn 3:5; Ro 8:3; Ga 3:13; 1P 2:24 * 6:2 Is 55:6; Lc 4:19; He 3:13 * 6:5 Jue 16:21 * 6:6 2Co 11:3; Ef 2:7; Fil 3:8; 1Jn 4:8; Ex 34:6; 2Ti 3:10; Ro 2:4; 3:12; 11:22; Ga 5:22; Col 3:12; Tit 3:4; 1Co 13:1 * 6:7 2Ts 2:10; Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * 6:8 1P 5:4 * 6:10 Mt 5:4; Jn 16:22; 2Co 7:4; Fil 1:4,25; 2:17-18; 3:1; 4:1,4; Col 1:24; 1Ts 1:6; 1P 1:6-8 * 6:14 Mt 6:23; 13:41; Jn 12:46

łunye'j qu' ewi'ł na'ni'łi' ha' Cristo pa' Belial (Satanás)? ¿Me łeke' qu' week łunyejeyi'ił
pa' nite' yeqeku' ha' Cristo pa' yeqeku' ha' Cristo? 16 ¿Me łekeli'ł wetju'ł ene' łetsi' pa'
Intata pekhewe' witeqsi'nq'alits? Qe inekhewel łetsi' pa' Dios nite' wa'm, pakha'an yit'ij
pa'aj: *—Yakha' qu' ha'nji'kii enewe'en, qa' hijaaki'sji'kii iye enewe'en. Yakha' qu' łeqe Diose'yij, qa*
*enewe'en qa' yitset'i'ij.— (Jer 32:38)** 17 Qa hik ta'łijupi' in yit'ij
iye pa' Yatsat'ax'inij: *—Ma'ałik'uifik'i in ła'ntaxi'łji' łeqewuk'u nekhewe'en qa' me'nitoni'łi'mets.*
Hasu'uj ku'mi'łets kekhewe' uł'ets, qa yakha' qa' he'yeku'mi'ł eju'ł.— (Is 52:11) 18 *—Qa yakha' qu'*
Atatayi'iłyij, qa ekhewełti'ił qa' k'eyilitsi'ił qa k'ayasiyi'ł iye.— (2S 7:14) Hik aka' yit'ij pa'
Yatsat'ax'inij hik pakha' pa' week tenek'enhe'yipji'.*

7

1 Yejefets, ekewe'en hik ekewe' ke' weniwjutsiqen ine'm, qa hik ta'łijupi' qu' jinteli'ijha
pa' uł'ax yaqsiijkii ha'ne i'nese'n qa pa' uł'ax yaqsiijkii pa' inaqjamtikineye'jkii hats'inha
qa' jinowo'oi qu' les jintasiijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' nata'łets pa' i'nijiweya'xiju'ł pa'
Intata.*

Pablo łe'wisi'mkii.

2 Ku'mi'ł yiju'ł, yekheweli'ł ham pa'qu' haqsi'ji'łi'mijkii pa'qu' uł'axe', ham pa'qu'
haqsijineni'łijkii pa'qu' uł'axe' qa ham pa'qu' hawitji'ił łiji' pa'qu' łunye'je' wekwek.* 3 In
hit'ij ekewe'en, nite' ikji' qu' hit'ił łij ewets qu' ekheweli'ił qu' aqsiił łijkii pa'qu' uł'axe'.
Hayiits hit'ił łij ewets in qi in k'esu'uni'ł qa nite' łeke' qu' jinak'esinhettax wetju'ł pa'
witiła'x qa pa' witwamhi'. 4 Yakha' ham pa'qu' hetjeyepuni'łij ewets qu' hit'ił łij ewets.
Yakha' qi in heiqeni'ł ej. Qi in łatsmajati'ł qa qi iye in łet-sinhetiłi'mkii in mexe
qitax pa' haats'e'ełij. 5 Qe in tsami'łii iye ha' sehe' Macedonia, qa ham pa'qu' na'ni'
pa'qu' yiwapiihijiyi'ił qe qi in haats'e'ełij pe' wekwek. Ha'ne i'nfik'i watlan, qa pakha'łe
te'weiju' qa nekewettaxi'ł ewets.* 6 Qa pa' Intata, hikpa' yisimetsin pe'qu' itawje'metetse',
tsisimetsini'łji' ka' łamijiiji' na' Tito,* 7 qa nite' ewi'łłe ka' łamijiiji' qe ka' łesaxi'mkii iye
in ta'łi'ł ewets. Łakha' na' Tito nifeli'ł ye'm iye in łisu'untaxi'ł qu' e'tsweni'ł iye, qa in
łenikfe'litiłets iye in łijaniłik'i pa' łaqsiił łijkii, qa in łenł'ilaxi'łyiikii iye, ma' qa les qii'ija
in łe'wis ye'mkii.* 8 Qe in ta'łtaxets kakha' yifaakanek'ił ei in uł'etstaxiłi'mkii, hane'ej
qa hats ye'łe'wisi'mkii, qe in i'nk'aa k'inqekenij qi in yeqis'iltaxyij. Qa ha'nełi'ij qa hats
tsikfe'lets in ł'ajłi'ij in uł'etstaxiłi'mkii.* 9 Hane'ej qi in ye'łe'wisi'mkii, nite' ta'łets in
uł'etsiłi'mkii pa'aj, qe ta'łets yijat'ij in uł'etsiłi'mkii qe qa' menikfeliti'łets in łijaniłik'i,
qe pa' Intata yisu'un qu' newuł'enhetiłi'mkii in łaqsiił łijkii pa' uł'ax, qa hik ta'łijupi' in
ham pa'qu' nata'łił yiwets qu' aats'e'ełij. 10 Qe pa' witwuł'axi'mkii in ta'łets pa' Intata
yaqsiijkii pa' jiyilithinik'ui pa' uł'ax pakha'an in jiwenikfelitets in jitijanik'i pa' jitaqsiijkii,
pakha'an nite' jiyaf'aliłi'ij yijat'ij. Ma', qa pakha'łe witwuł'axi'mkii ta'łets ha'ne sehe'
ipji' qa yaqsiijkii qu' jinawa'm.* 11 Jeł qeku'ni'łek pa' łatałiłijets pa' ewuł'axitsiłi'mkii
pa'aj in ta'łets pa' Intata, ¡maa, hayits qa aje'eł łisu'uni'ł qu' manaqsi'jiłju' iye. Hayits
qa ł'ayetiłi'ił'etets, hayits qa łenijiweyiłipji', hayits qa qi in łantatsittaxi'ł yijiikii qu'
k'efeni'ł, hayits qa qi in łisu'uni'ł qu' yijaayi'ija qu' aqsiił łijkii, hayits qa aje'eł łisu'uni'ł
qu' itanitheni'ł pa' yaqsiijkii pa' uł'ax! Week ekewe'en in łaqsiił łijkii ma' qa hats
ł'inq'ethiniłij in hats łakiłik'uifik'i pa' uł'ax łunye'jkii.* 12 Qa hik ta'łijupi' in haqsiijkii
ka' witfaakanek, nite' haqsiijkii qu' net'ejuyets pakha' inqawitji, qa nite' haqsiijkii iye
qu' net'ejuyets pakha' tawitjaxtii. Haqsiijkii yijat'ij qe qa' menikfeliti'łets pa' łuk'e'
pa' e'qsu'unkaxitsi'łyij qa pa' Intata qa hats nikfe'li'łij ewets. 13 Qa hik ta'łijupi' aka'an
yisimetsin pe' yitawjetsi'ł. Qa nite' ewi'łłe in ikesimen pe' yitawjetsi'ł qe lees in qii'ija iye

---

* 6:16 Ex 29:45; Gn 31:19; 1Co 8:4; Stg 4:5; He 3:6; Lv 26:12; Jer 31:33; Ez 37:26 * 6:18 Mt 5:9,16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 5:20; 2S 7:14; Ap 1:8; Is 43:6; 49:22; 60:4; Os 1:10 * 7:1 Gn 12:7; Sal 147:11; Pr 1:7; Ap 14:7 * 7:2 1Co 3:17; 15:33; 2Co 11:3; Ef 4:22; 2P 2:12; Jud 1:10; Ap 19:2 * 7:5 Hch 16:9; 27:29; Stg 4:1; Tit 3:9; Jn 7:13 * 7:6 Mt 11:29 * 7:7 Nm 25:13 * 7:8 2Co 2:2,4 * 7:10 Mt 10:21; Jn 8:51; Fil 3:10 * 7:11 Fil 4:8

in łe'sitsi'ł ye'mkii qe na' Tito in ta'łi'ł ei qa qi in łe'wisi'mkii, qe pa' łatawe'j łisimetsini'ł in
qi in wetjeyepuntax.* 14 Qe in nite' hijanik'i in heiqeni'łij ewets na' Tito, ma' qa hats nite'
hewepinkii. Qe week kekhewe' hats k'efeli'łi'm yijaalija, qa hik łunye'j in heiqeni'łijets
na' Tito kakha' ejunyejeyi'ł qa yijaa'ija.* 15 Les qijiija qa nesu'unji'ji'ł qa yijamtijiik'i in
e'weeki'ł in qi in ł'ek'eni'ł pa'aj, qa in e'lesitsi'łiju'ł qa qi iye in qitsi'ł e'mji'. 16 Qi in
tsi'sinheti'mkii in nite' k'anuteni'ł.

8

Yi'fenij pa'qu' ne'weju'łij.

1 Qa hane'ej yejefets qu' k'efeli'łi'm kakha' łeqi'fenkeye'j pa' Intata in yenji'teje'm
hekhewe' hats yijayan i'ni' ek hakha' sehe' Macedonia.* 2 Qe in mexe qitax in yaats'e'ej
pe' wekwek, qa qi in łe'sitsi'mkii, qa in qiitax in if'iljetsits qa qi in topolij in yiwq'axin
pa' łeqi'fenkeyejei.* 3 Qe yakha' tsikfe'lets in łekhewełłe in yisu'un qu' net'ihinij pakha'
qu' ne'weju'łij, yisu'un iye qu' les nanhini' pa' weju'łij qu' net'ihinij. 4 Qi in iyini'łij
yiwets łekhewel qu' na'n ji'ij ji'teje'mek hekhewe' yi'fen he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni'
ek ha' sehe' Judea.* 5 Qa ka' yaqsiijkii les in t'anipji' kakha' humtitaxi'ł qu' łeke'ye'
qu' naqsi'jkii, qe in yisu'un qu' nojo qu' newetłis eku'nijha qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'un
ha' Yatsat'ax'inij, qa i'nk'ałe qa yekheweli'ł in wetłisi'łyij qu' netk'eni'łij yiwets in
łunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata.* 6 Qa hik ta'łijupi' in k'iyini'łets iye na' Tito,
hats'inha łakha' in neniłji'juha aka' łunye'jkii, qa' hik łunye'je' iye qu' naqhat'axij qu'
neneki'łij ei pekhewe' ewi'ł ł'eniłikii qu' inqi'feni'ł. 7 Ekheweli'ł week łe'neniłi'ha:
łe'neniłi'ha pa' nite' eqekuyejeyi'ł, łe'neniłi'ha qa weekij pe' atawjetsi'ł in ł'iyetiłij ke'
wi'tlijei, łe'neniłi'ha in qi in łi'su'uni'ł pa'qu' enikfe'li'łets, łe'neniłi'ha in łejełiłik'uiha
pa'qu' aqsiiłijkii qa łe'neniłi'ha pa' qi e'qsu'unkaxitsi'łyij, ma' qa' hik łunye'je' iye qu'
me'neni'łi'ha qu' qi qu' inqi'feni'ł.* 8 Nite' hit'ij aka'an qu' hik łunye'je' na'aj ley, ewi'łłe
in hisu'un qu' enikfe'li'łets ka' łunyejei hekhewep in we'neniha in inqi'fen, hats'inha qa'
ekhewepe'jiiłek qu' inq'ethini'łij in yijaa'ija in ł'ineqsu'uni'ł. 9 Qe ekheweli'ł łenikfe'li'łets
pa' qi łeqsu'unka'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikha' in qitax in patun qa yaqsi'jłi'ijkii
in hik łunye'j na'aj if'iljetsax qe ta'łets in nesu'uni'ł, hats'inha pa' ł'ifiljetsi' qa' nata'łets
qu' qi qu' apatunitsi'ił hatse'.* 10 Hane'ej qa' k'efeli'łi'm kakha' humti in t'ejuyets kakha'
łunye'jkii, qe kakha'an łe'wisju' in t'ejuyi'ł ewets, qe hats ewi'ł ininqap'ik'i in łojo'ołij
in łaqsiiłijkii, qa nite' ewi'łłe in łaqsiiłijkii qe in łisu'uni'ł iye qu' aqsiiłijkii.* 11 Hayits,
yape anqhat'etsi'łij kakha' mente' łanqhat'etstaxiłij, hats'inha qu' hik łunye'je' in qii'ija
in łisu'uni'ł qu' aqsiiłijkii qa e'łe'sitsi'łi'mkii in i'nk'aa'ija, ma' qa' hik łunye'je' iye hane'ej
qu' ihini'łij pakha' qu' e'weju'łi'iłij qa' e'łe'sitsi'iłi'mkiiha iye. 12 Qe pakha' qu' nisu'unija
qu' net'ihin, pa' Intata t'eku'miju'ł in t'ihinij pa'qu' ne'weju'łij, qa nite' pa' qu'nte'
ne'weju'łi'ij.* 13 Aka'an in hit'ij nite' ikji' in łi'feni'ł pekhewep qe qa' nana'li'm pe'ye' qa
ekhewełłi'ił qa' hamitsi'ił e'm pe'ye', qe hisu'un yijat'ij qu' week ejunyejeyi'ił. 14 Hane'ej
ha'ne łahats'ij ekheweli'ł ham hami'ił e'm ma' qa łi'feni'łij pe' hamitsi'm pekhewep,
hats'inha qu' hamitse'taxi'ł e'm hatse' pe'ye' qa' łekhewele' eku'nek qu' ne'feni'ł ei,
aka'an qa ikji' in hats week ejunyejeyi'ł. 15 In ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Pakha'
olotstax pe' nat'a' qa nite'łe t'ani' qu' olotse' wiikfik'i pe' nat'a', qa pakha' nite' olots pe' nat'a' qa
nite'łe hamik'ui pe'ye'.—* *(Ex 16:18)* 16 Qa łe'wisij pa' Intata in tisij na' Tito
pakha' hik łunye'j pa' tsełisij in qi in yisu'unija iye qu' ne'feni'ł. 17 Qe łakha' nite' ewi'łłe in
t'eku'miju'ł in k'iyini'łets, qe in yisu'unija iye qu' nefeniłii, ma' qa nanami'ł ei qe yisu'un.
18 Qa nakha' inejefe'epji' pa' Intata qu' łijts'eye'kii na' Tito, hikna' yaqaamij qu' week

---

* 7:13 Tit 1:4 * 7:14 Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6; 2Co 11:10; 1Jn 5:20; 3Jn 3 * 8:1 Mt 16:18; 1Co 14:4; Ap 1:4; Hch 16:9
* 8:2 Fil 4:10 * 8:4 Hch 24:17; Ro 15:26,31; 2Co 8:19-20; 9:1,12-13 * 8:5 Sal 143:10; Pr 16:9; Jn 5:30; Ga 1:4; Ef 1:9;
1Jn 2:17 * 8:7 Fil 3:8; 1Jn 4:8 * 8:9 Mt 20:28; 2Co 6:10; Fil 2:6-7 * 8:10 1Co 16:1-4; 2Co 9:1-2 * 8:12 Lc 21:3

nenikfe'lij he' week witlijtsitjiyits, qe ka' ł'ithayijkit kakha'an in nifel eke' łe'sits wi'tlijei
t'ejuyets ha' Jesús.* 19 He' witlijtsitjiyits nite' ewi'łłe qu' nenikfe'lij, qe t'eku'miiji' iye qu'
nenekijup in hant'a'ałik'i pe' ewi'ł we'neni'kii. Aka'an in haqsiiłijkii qe qa' hiwqinheti'ł
ha' Yatsat'ax'inij qa qu' nek'inq'ethiniłij iye in yijaa'ija in hisu'uni'ł qu' nek'inqi'feni'ł.
20 Aka'an in yeqfenyejeyi'łij in t'ejuyets in hant'a'ałik'i pe' olots ewi'ł we'neni'kii qe qa'
ham pa'qu' netsumti'iłij pe'ye'. 21 Qe nite' hisu'untaxi'ł qu'nte' haqsi'jii'łijkii pa' łe'wis,
qa nite' ewi'łłe qu' net'ejuyets pa' łeqjełinet'iłyij ha' Yatsat'ax'inij, qe t'ejuyets iye pa'
łeqjełinet'iłyij ene' jukhew qa efuts.* 22 Qa nakhap iye he'nukini'ł łijts'ekii nekhewe'en
hik nakha' iye inejefe'epji' pa' Intata, łakha' iye olotsij in inq'ethinij in yasiinik'iha na'aj
testi'yij qu' naqsiijkii, qa hane'ej qa les in qi in yisu'unetsha qu' ne'feni'ł qe nikfe'lets
in łisu'uni'ł qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata. 23 Łenikfe'li'łets na' Tito in hikna' nite'
ts'itonkii qa yithayife iye qe qa' k'efeni'ł, qa nekhewepłe qa hikne' t'eku'miiji' ek he'
witlijtsitjiyits, qa łekhewel iye yiwqinhet ha' Cristo. * 24 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij
ewets qu' ethini'łij enewe'en in yijaa'ija in ł'ineqsu'uni'ł qa in nite' hijani'łik'i iye in
heiqenił'ej, hats'inha pe' witlijtsitjiyits t'eku'miiji' nekhewe'en qa' nenikfe'li'ł ewets.*

9

1 Hats nite' hamik'ui qu' ewi'łij iye qu' hika'ał e'm in t'ejuyets pe' ewi'ł we'neni'kii qu'
net'ejuyets he' inejefetsipji' ha' Cristo. 2 Qe tsikfe'lets ekheweli'ł in yijaa'ija in łisu'uni'ł
qu' inqi'feni'ł, hik kakha' ka' heiqeni'łijets he' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek ha' sehe'
Macedonia, qe kakhap ininqap'ik'i in łisu'uni'ł qu' matji'leti'ł ekheweli'ł Acaya* łeiłets.
Qa aka'an in yepi'ye' ek'i he' Macedonia łeiłets qa yaqaamij qu' weeke' in yisu'un qu'
ninqi'fenji'jek.* 3 He'nukini'ł ei enewe' inejefets hats'inha in heiqeni'ł ej qa'nte' hijani'ik'i,
qe hats henfel in hats łatjileti'ł. 4 Qu' yijts'eyek'e pe'qu' uja'xe' Macedonia łeiłets, qa qu'
ne'weni'ł qu'nte' matjileti'i'ł, qi qu' hewepini'ł wetju'ł qe hats hit'ijets in hats łatjileti'ł,
hit'ij yekheweli'ł qe qa'nte' natsami'ił ewets qu' mewepinjiił wetju'łek. 5 Qa hik ta'łijupi'
in humti in les łe'wis in k'iyinets nekhewe' inejefets qu' nathayini'ł ei, hats'inha qu'
ne'feni'łij qa' q'axitse' aje'eł pe' ewi'ł ł'eni'łikii hayiits łeniwjutsiqeni'łij, hats'inha pe'
ewi'ł ł'eni'łikii qa' hik łunye'je' in ta'łets in ekhewełłi'ił in łisu'uni'ł qu' ihini'łij, qa' nite'
hik łunye'je' qu' ayajaxti'yi'łijets.*

¿Łekpa' jitesti'yij qu' jininqi'fen?

6 Maxtayitiłik'i aka' qu' hit'ij: na'aj nite' qi qu' newenq'en, nite' qi in nifte'ji' pe' łeqei. Qa
na'aj qi in we'nq'en qa qiji'jek in nifte'ji' pe' łeqei. 7 Qa hik ta'łijupi' week ewiłei ekheweli'ł
qu' ihini'łij pakha' łuk'e' pa' yumti pa' atawe'j qu' ihinij, qa hasu'uj in nite' łisu'untax
qa yape'enhałe qu' ihinij qa hasu'uj iye qu' ayajaxtiiłi'ijets, qe pa' Intata yisu'un pakha'
łe'wisi'mkii in t'ihin.* 8 Pa' Intata łeke' qu' naqsiijkii qu' noponheti'łij pa' łeqi'fenkeye'j,
ma' qa'nte' hami'ik'ui week pakha' qu' ekeyi'iju'ł qu' nana'l e'm, qa pa'qu' i'fenij iye
pekhewep.* 9 In ł'anye'jek ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—In yak'esa'xkii qa netisijju' pe' if'iljetsits.
Pa' łeq'iltiye'j nite' łeke' qu' nili'ij.—* *(Sal 112:9)**
10 Pa' Intata hik pakha' pa' tisij pe' łoqołoi pa' iwenq'enhena'x qa ta'łets iye pa'qu' witaqe'
pan, hik pakhaa'ija iye qu' nełisi'łij pe'qu' olotse' oqołoyi'ił qu' mewenq'eni'ł, hats'inha
qa' net'ijaifik'i qu' olotse' pe'qu' eqeyi'ł ta'łets in łatsatheni'ł.* 11 Qi qu' iwq'axini'ł
week pa'qu' łunye'je' qe qa' łeke'ye' qu' inqi'feni'ł, pekhewe' łetskekineniłij hatse' ewi'ł
ł'eniłikii ta'łets hatse' pe'qu' olotse' qu' nit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata.* 12 Qe pa'
eqi'fenkeyejeyi'łij he' inejefets nite' uja'xłe pe' hamitsi'm qu' ne'weju'łij, qe weju'łij iye

---

* 8:18 2Co 12:18 * 8:21 1Ti 5:8; 1P 2:12 * 8:23 Flm 17; 1Co 3:9; Jn 13:16; Mr 10:37 * 8:24 2Co 12:5; Stg 4:16
* 9:2 Pa' sehe' Acaya hikpa' hane'ej łii Grecia, hikpa' i'nji' pa' witset Corinto, qa olots pekhewep iye witsetits. * 9:2 Hch 16:9; 18:12; Nm 25:13; 2Co 8:18; 12:18 * 9:5 Hch 11:30; Ef 5:3 * 9:7 Lc 6:35; Jn 3:16; 12:43; 2Ts 2:13; Ap 12:11
* 9:8 Ef 3:20 * 9:9 Jn 16:32; 1Jn 2:17 * 9:10 Is 55:10-11; Os 10:12 * 9:11 1Co 1:5; 2Co 6:10

pe'qu' olootse' qu' qi qu' nit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata.* 13 Łekhewel qi qu' niwqinhetji'
pa' Intata, qe qu' i'feni'ł qa' nethinij in ekheweli'ł yijaa'ija in łijayani'łij in łetetfeli'łij
ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo, qa qi iye qu' niwqinhetji' pa' Intata qu' nata'łets
in qi in łi'feni'ł enewe'en qa qu' i'feni'ł iye pekhewepe'.* 14 Qa' qi iye qu' nesu'uni'ł qu'
niyinił'epji', qe ta'łets pa' qi eqi'fenkeyejeyi'ł nethiniłij pa' Intata. 15 ¡Łe'wisij pa' Intata,
qe pa' jiyełisłi'ij ham łaja'ye' qa ham łunye'ji'iju'ł iye!

10

Pablo te'weiłetijik'i in tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata.

1 Yakha' Pablo, hane'ej hisu'un qu' hik yijunye'je' ha' Cristo in nite' atitsik'i pe'qu'
nit'ij qa yimax iye in iyet qu' nek'iyini'łij ewets, qe na'l pe' yit'ijets in ha'ni'ł etji'teje'm
qa af'ayai in k'iyet qe hewepinij, qa in yitoxłi'ii qa te' t'unitsik'i ne'ej hit'ij. 2 K'iyini'łij
ewets qu' natsamtaxi'ł ei, qa hasu'uj qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii hatse' qu' hewepini'ij pa'qu'
hit'ij, qe les łe'wis qu' hit'ij pe'qu' t'unitsi'ik'i qe qa' net'ejuyets pe' yit'iłij yiwets in hik
yijunyejeyi'ł pa' łunyejei ene' sehe' epji'.* 3 Qa yijaa'ija inek in hik yijunyejeyi'ł ene'
sehe' epji', qa in hawatlanłi'ił qa nite' hik yijunyejeyi'ł in watlantax, 4 qe pe' witatjanetits
jitatkin nite' ta'łets ha'ne sehe' epji', qe ta'łets yijat'ij pa' łet'unha'x pa' Intata, qe qa'
jintewuł'enhetju' pe' witt'unhaxits. 5 Ma' qa jitewuł'enhetju' pa' witaqjamtikineye'jkii
yumtiłe pe'ye' qa week pa' witiwqiye'jji' i'nq'aq'ayinij qu' jinenikfe'lets pa' Intata, ma'
qa week jit'ophe'łju' pe' witaqjamtikineyejeikii qe qa' netk'enets ha' Cristo.* 6 Qa hats
yaq'axitsi'ł qu' hitani'theni'ł week pakha' qu' nite' netk'ene', ehe, qu' hats u'ja'xe'łi'ił in
ł'ek'eni'ł. 7 Ekheweli'ł ewi'łłe in łejełi'ł enewe' laxa. Qu' nana'l pa'qu' numti'ija qu' nat-
sat'axij ha' Cristo, qa' les łe'wisjeek qu' nenikfelitjeetsek in yekheweli'ł iye yatsat'etsi'łyij
ha' Cristo.* 8 Qe qu' olotsi'ij qu' heniwqinhetij in heinek'enhe'yi'ł, nite' hewepinkii, qe ha'
Yatsat'ax'inij tsełisi'łij qu' heinek'enhe'yij qe qa' k'efeni'ł, qa nite' qu' k'ewuł'enheti'łju'.*
9 Nite' hisu'un qu' umti'ił qu' k'ijiweikitiłijkii ke' he'nq'ika'ałij ei. 10 Qe na'l pe' yit'ijets:
—Kekhewe' łafaakanhei ha' Pablo jutsitets qa its'iyoptots iye, qa in jite'wenłe qa nite'
hik łunye'j qu' net'un qa kakha' łunye'j in iyet nite' yimax.— 11 Qa pekhewe' ł'anyejei
aka'an qa' nenikfelitets in hik yijunyejeyi'ł pakha' hats hika'ał, in yi'totstaxi'ł e'mii qa
qu' ha'ni'ł etji'teje'm iye. 12 Yekheweli'ł nite' yijunyejeyi'ł qu' hetjeyumtsheni'łijupi'kii
qa' ha'najaihiniłiju'łkii pekhewe' łekhewełłe in weniwqinhet. Łekhewel wanajaihiniju'łkii
pakha' łekhewełłe in ta'łets łeqjeyumtshela'x. Aka'an in yaqsiijkii qa hik łunyejei ne'ej
mente' teik'unei wetju'ł.* 13 Yekheweli'ł nite' łeke' qu' heniwqinheti'ł qu' ha'ni'łfik'i, qe
ewi'łłe yijat'ij qu' heniwqinheti'ł qu' ha'ni'łji' pa' yeq'ejinqa'wet'ił tsełisi'łij pa' Intata qu'
he'yithayi'yi'łji', hikpa' ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm.* 14 Qa hik ta'łijupi' in i'nk'aa tsami'ł ei
yekheweli'ł nite' ha'yani'łji' pa' ye'qniyak'ił. Yekheweli'ł henkaa'xi'ł eiha qu' k'efeli'łi'm
ke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Cristo. 15 Qa hik ta'łijupi' in nite' ha'ni'łijji' pa'qu'
ł'ithayiwet'e pekhewepe' in heniwqinheti'ł, qe mexe honotki'iłets qu' hats et'uniitsi'iłijha
pa'nte' eqekuyejeyi'ł in t'ijaifik'i, qa yekheweli'ł qa' hit'iłij ewets łe'wisij qu' nata'łi'ł
ewets qu' net'ijaifik'i iye pa' yithayiwet'ił.* 16 Ma' qa henfeli'łi'm iye eke' łe'sits wi'tlijei
t'ejuyets ha' Cristo pakha' les toxi'mii na' etset'ił, qa nite' łeke' qu' heniwqinheti'ł qu'
nite' yithayiwet'i'ił.* 17 Qa kakha'łe we'nika'ajji' qa yit'ij: —*Qu' nana'l pa'qu' neniwqinhet,
niwqinhetji' yijat'ij pa' Yatsat'ax'inij.*— *(Jer 9:24)* 18 Qe nite'
te'nekumhi'yiju'ł pakha' qu' łakha' ye'łetax qu' neniwqinhet qe ha' Yatsat'ax'inij yijat'ij
pa'qu' niwqinhetji' qa te'nekumhi'yiju'ł.*

---

* 9:12 He 8:6 * 9:13 Fil 4:10 * 10:2 Fil 3:3 * 10:5 Jn 17:3; 1Jn 4:8 * 10:7 1Co 3:23; Ga 5:24 * 10:8 1Co 14:3 * 10:12 Ga 2:18; Pr 26:12; 27:2; Mt 13:13 * 10:13 Ro 12:3; 1Co 7:17; He 7:2 * 10:15 1Ts 1:3 * 10:16 Hch 19:21; Ro 15:20 * 10:18 1Ts 2:4

11

Pablo qa pe' yit'ij łetets qu' apostolitse'.

1 K'iyini'łij ewets qu' me'nijulayitłi'iłets qu' epi'ye'ełik'i aka' łammi's wenit'ijets in nite'
yijeik'una'xkii. ¡Me'nijulayitłi'iłets wat'ij qu' ek'eni'łik'i!* 2 Qe yakha' qi in tsekewet'ił
ewets, qa in tsekewet'ił ewets ta'łii pa' Intata, qe yakha' hisu'untax qu' ełewiłe'łi'iłi'
hakha' qu' ewhe'ye'yi'iłij hikha' Cristo qu' hik ejunyejeyi'ił ne'ej mexe ham yawitjiye'.*
3 Qa ts'ijiweiłe'ets qu' hik łunye'je' pa'aj pa' q'oiq'oi pa' łiyowk'ele' in yaqankii pe' Eva,
ma' qa pe' aqjamtikineyejeyi'łkii qa' toxi' imets pa' ham yetsji'łe' qa yijaataxija iye qu'
ejunyejeyi'iłets ha' Cristo.* 4 Qe qu' nanami'ł ei pa'qu' nenfel pakhape' iye Jesús nite'
hik łunye'j ha' henfeli'ł e'm, qa i'nłi'i qu' esti'yi'łij pa'qu' espirituye' pakha' łunye'j,
i'nłi'i pe'qu' wi'tlijeye' nite' hik łunyejei ke' henfeli'ł e'm, ekheweli'ł qa łisu'uni'ł qu'
me'nijulayitiłets qu' epi'ye'ełik'i.* 5 Yakha' nite' humti qu' les nat'anyipji' pekhewe' yit'ij
łetets in les qitsji' in apóstoles nami'ł ei pa'aj.* 6 I'nłi'i qu' nite' nets'iyayi'ij qu' nek'iyet,
qa na'lłe pa' yikfeliya'xets, qa hats k'ethini'łij ke' olots wekwek in t'ejuyets aka'an.* 7 ¿Ye'
me witwuł'ax in henfeli'ł e'm qa ham yija'ye' kekhewe' łe'sits wi'tlijei ta'łets pa' Intata
t'ejuyets ha' Jesús? ¿Ye' me witwuł'ax iye in nite' heniwqinhet qe qa' k'ewqinheti'ł?* 8 Qa
hekhewep witlijtsitjiyits, hik łunye'j qu' henitka'mijkii pe' łaq'astai in inqekenij yiikii qe
qa' k'efeni'ł. 9 Ma' qa in ha'ni'ł etji'teje'm na'l na'aj hite'jii, qa ham pa'qu' hipekhelinhetkii,
qe he' inejefets ta'łii ha' sehe' Macedonia ta'łets week kekhewe' hamitstax ye'm. Qa
ham pa'qu' nek'iyini'łij ewets, qa nitees qu' hili'ij qu' ham nek'iyini'łij ewets.* 10 Qa in
łunye'jek ha' Cristo in yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qu' nite' hit'ełi'ij aka' tsi'sinheti'mkii,
qa ham pa'qu' witset'e ha'ne week sehe' Acaya qu' natsq'ayintaxij aka'an in ham pa'qu'
nek'iyini'łij ewets.* 11 ¿Inhats'ek? ¿Me ikji' qu' nite' k'esu'uni'ił in hit'ij aka'an? ¡Pa' Intata
nikfe'lets in qi in k'esu'uni'ł! 12 Qa teesłe qu' hili'ij aka' haqsiijkii in ham pa'qu' nek'iyini'łij
ewets i'nłi'i qu' ł'astaye', hats'inha qa' henyejinik'ui pakha' yisu'untax pekhewe' wo'taxii
qu' neniwqinhetji', ma' qa nite' łeke'ye' qu' nittaxijets qu' hik yijunyejeyi'ił pekhewe'en.
13 Qe enewe'en nite' yijaalija qu' apostolitse', enewe'en t'ithayii ejtitsits, wotjonkettaxik'i
qu' łeqe apostolitse' ha' Cristo.* 14 Qa ekewe'en in łunyejei enewe'en qa nite' łeke' qu'
pakha' ineqjunyejeyi'ij, qe pa' Satanás łakhaa'ija iye in wotjonketik'i qu' angele' pa' na'lkii.
15 Qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' pakha' ineqjunyejeyi'ij pa' Satanás pe' łeqejkunenhei
in wotjonketik'i qu' witq'ithayinenheyi'ipji' pa' yatsathen. Qa pa' ł'aka'the'ju' enewe'en,
qa' netesti'yij hatse' pa' weju'łij pa' ł'ithayijkit.* 16 Ewi'łij iye qu' hit'iłij ewets: hasu'uj
pa'qu' numti qu' nite' heyeik'uneye'kii, qa qu' hik aka'łe umti'ił qa' ku'młi'iłyiju'ł qu' hik
yijunye'je' na'aj nite' teik'uneikii, hats'inha qu' łammise'łe qu' heniwqinhetek. 17 Aka'
qu' hit'ij in heniwqinhet nite' hik aka' yit'ij ha' Yatsat'ax'inij, qe ta'łets yijat'ij pa' nite'
yijeik'una'xkii. 18 Qe in hats olots pekhewe' łekhewełłe in weniwqinhet, qa' yakhape' ji'jek
qu' heniwqinhet iye. 19 Ekheweli'ł łenikfeli'łkii, qa ¿inhats'ek in łisu'uni'ł qu' epi'ye'eł
pekhewe' hik łunyejei nite' teik'unei wetju'ł?* 20 Qe ekheweli'ł łe'nijulayitiłets na'aj hik
łeqfenyejeyi'ł ej qu' łełinheyi'ił ej, łe'nijulayitiłets na'aj nełuji'łkii, na'aj hik łunye'j qu'
natsat'etsij pe'qu' antsat'etstaxi'łij, na'aj weniwqinheti'ł ek'uiji', qa na'aj hik łeqjunye-
jeyi'ł ej qu' ham wiikfik'i e'weju'łi'iłij qe weniwqinhet ma' qa hik łunye'j qu' nilanje'm
eju's.* 21 Hewepintaxets aka' qu' hit'iłij ewets: yekheweli'ł nite' hik yeqfenyejeyi'ł ej aka'
łeqfenyejeyi'ł ej pekhewe'en qe hik yijunyejeyi'ł yijat'ij ne'ej nite' t'units. Qa pakhape'łe
qu' neniwqinhettaxij ekewe'en qa' yakhape' ji'jek qu' haqsiijkii, yemjeetax aka'an in hik

---

* 11:1 Mr 7:22; 2Co 11:17,21 * 11:2 Stg 3:16; Nm 25:13; Ga 4:17; Fil 4:8 * 11:3 Gn 3:1,20; Lc 10:19; Ro 7:11; 16:18; 1Co 3:18; 2Ts 2:3; 1Ti 2:14; 1Ts 3:5 * 11:4 1Co 3:11; 1Jn 4:1; Ga 1:6 * 11:5 Jud 17 * 11:6 1Co 1:17; Fil 3:8; 1Jn 4:8 * 11:7 Lc 1:52; 14:11; Hch 18:3 * 11:9 Hch 16:9; Fil 4:10 * 11:10 Hch 18:12 * 11:13 Ap 2:2 * 11:15 Ga 3:10 * 11:19 Pr 3:7 * 11:20 Ga 5:15; Mt 5:39

łunye'jtax qu'nte' yijeik'unaxe'kii. 22 ¿Me hebreos* pekhewe'en? Yakhap ji'jek ye'hebreo.
¿Me Israel łeiłets pekhewe'en? Yakhap ji'jek ye'israel łeiłe'. ¿Me ta'łets pa' Abraham'ik'i
pekhewe'en? Yakhap ji'jek hata'łets pa' Abraham'ik'i.* 23 ¿Me łeqejkunenhei ha' Cristo
pekhewe'en? Yakha' les in łeqejkunenekyij ha' Cristo, aka'an inye'jłu' in hit'ij in hik
łunye'jtax qu'nte' heyeik'uneye'kii. Yakha' les qi in he'yithayii qa nite' hik łunyejei
enewe'en. Yakha' olotsij in hoyophełitii qa nite' hik łunyejei enewe'en. Olotsij in
heyeqsilanhetiikii qa nite' hik łunyejei enewe'en. Olotsij in iftsaxets qu' hawa'm qa nite'
hik łunyejei enewe'en. 24 Lee'fij (5) yamets in tseqsilankii ne' judiol qa treinta y nueve (39)
yamjiijetsji'.* 25 Wetshetk'ewi'łij in hailanheti'yijkii najak, ewi'łij in heijelaxti'yijkii ke'
utel, wetshetk'ewi'łij in k'uyij tokoyei, qa ewi'łij in ewi'ł naja'x qa ewi'ł nełu in yamanji'
ha' qi iweli'.* 26 Qi in hijaaki's, qa iftsitsji' ne' haqqil, iftsitsiikii ejtenhetsilets, iftsitsiikii
ne' yitsetifeetstaxija in judiol qa hik łunyejei iye ne' nite' judiol, iftsaxkii na'aj ha'ni'
nekhewe' qits witsetits, iftsaxkii na'aj ham witset'i'i, iftsaxji' na'aj qi iweli', iftsitsiikii ne'
yit'ij łetets qu' inejefetsi'ipji' pa' Intata.* 27 Yithayijkitits niihetits qa qi qa yamji'ijyik'ui
yiwefa'x, olotsij qa'nte' hama'ji'ij na'aj ewi'ł naja'x, olotsij qa k'iyipkunji'ij, olotsij qa
ts'iyayuji'ij, olotsij qa nite' łeke'ji'ij qu' heyek, olotsij in k'initji' na'aj k'uy qa ham iye
pe'qu' yeqhinataye'.* 28 Qa week ekewe'en qa kekhewep iye in i'nyipji', qa i'nyipji' iye
in week nełuts tseł'ilaxtaxets he' week hats yijayan ha' Jesús i'ni' ek hekhewep witsetits.
29 ¿Łekpa' itawje'met qa yakha' qa' nite' yi'tawje'met'e? ¿Łekpa' yepiletets iye qu' naqsiijkii
iye pa' uł'ax pakhape' qa yakha' qa' nite' qi qu' natstawjemeten?* 30 Qa qu' les łe'wise' qu'
heniwqinhet, qa' heniwqinhetij kakha' k'inq'ethinij in nite' yet'un. 31 Pa' Dios qa Łatata
ha' Yatsat'ax'inij Jesús, hikpa' ewi'łłe in weju'łij qu' neniwqinhetji' ene' week łahatsiyij,
nikfe'lets in nite' howotk'onłekii.* 32 Ha' Damasco'oi, ha' łeqe gobernador ha' qi wittata
Aretas, inaqyaji'ij qu' netjełitii he' łejil ha' witset qe qa' nejeł yik'uikii qu' net'eku'myi' qa'
nots'ophe'ł.* 33 Qa na'łłe he' uja'x ts'enji' ke' kanastu, ma' qa ts'ilithinijii ha' wintana ha'
toxpha'm łejilafi' ha' witset, qa hik aka' łunye'j in k'ilatik'uifik'i ha' gobernador.*

12

Pe' yi'wen pa'aj pa' Pablo pa' wa'siipha'm.

1 Inye'jłutu'u qu' heniwqinhet, yemjeetax in hamtax weju'łi'ij qu' jineniwqinhet.
Hane'ej qa' natsamets kekhewe' ts'ethinij ha' Yatsat'ax'inij qa hi'wen qa ke' tsełisij qa
tsikfe'lets.* 2 Tsikfe'lets pa' ewi'ł yijayan ha' Cristo, in hats catorce (14) ininqapitsik'i
in wetka'xiipha'm pa' wetshetk'ewi'ł yametsji' wa's, qa nite' tsikfe'lets me weekij pa'
ł'ese'n in wetka'xiipha'm me i'nłi'i qu' ewi'łe'łe pa' łeqe'spiritu, pa' Intata nikfe'lets.*
3 Ha'ne jukhew, nite' tsikfe'lets me weekij pa' ł'ese'n in wetka'xiipha'm pa'aj me i'nłi'i
qu' ewi'łe'łe pa' łeqe'spiritu, pa' Intata nikfe'lets, 4 wetka'xiipha'm pa' qi in łe'wisi' witset
(paraíso), ma' qa yepi'ye' pe' wi'tlijei ham pa'qu' nanatkin qa nite' łenexke'ej pa'qu'
jukhewe' qu' nit'ij.* 5 Yakha' łeke' qu' heniwqinhetij aka' łunye'jkii ha'ne jukhew, qa
nite'łe łeke' qu' yakha' ye'łe qu' heniwqinhetłe, qe ewi'łłe yijat'ij qu' nek'iyetij in nite'
yet'un. 6 Qa qu' heniwqinhetij aka'an, qa nite' ikji' qu' nite' heiqenełuye'kii, qe in henfel
aka'an yijaa'ija. Qa nite'łe hisu'un qu' haqsiijkii qu' heniwqinhet, hats'inha qa' hame'
pakha' qu' les nanhini' wiikfik'i aka' hane'ej yijunye'j qu' netsiwqinhet.* 7 Qa qu' hasu'uj
humti qu' ye'qiye'ji' wiikfik'i qu' nata'łets kekhewe' ts'ethinij ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa
pa' Intata qa tisij pa' Satanás, qa pa' ewi'ł łaqa ángel pa' Satanás qa hikpa' hik łunye'j

* 11:22 Aka' hebreos qa aka' Israel ikji' iye judiol. * 11:22 Fil 3:5; Gn 16:15; Ga 3:29 * 11:24 Dt 25:3 * 11:25 Hch 14:19; 16:22,23; 27:1-44; 1Ti 1:19 * 11:26 Mr 14:48; Hch 9:23; 13:50; 14:5; 17:5; 18:12; 20:3,19; 21:27; 23:10-12; 25:3 * 11:27 Ro 8:35 * 11:29 Jn 16:1 * 11:31 Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Ef 5:20 * 11:32 2S 8:5 * 11:33 Hch 9:19-25 * 12:1 Lc 1:22; 1P 4:13 * 12:2 1Ts 4:17 * 12:4 Lc 23:43 * 12:6 Sal 119:142; Jn 8:14; 14:6; 2Co 11:10; 1Jn 5:20; 3Jn 3

ne'ej tii qu' neti'jje'mkii ha'ne yese'n qe qa' nite' humtiye' qu' ye'qiye'ji'.* 8 Qa aka'an,
wetshetk'ewi'łij in k'iyintaxijets ha' Yatsat'ax'inij qu' niwu'myik'ui. 9 Qa łakha' qa yit'ij
yiwets: —Nite' hiwu'm ek'ui, qe ewi'łłe qu' nana'l e'm pa' yeqi'fenkeye'j, qe pa' yit'unha'x
les in t'un in e'jukhewiwatkii.— Qa hik ta'łijupi' in les hisu'un qu' nek'iyetij in nite' yet'un,
hats'inha pa' łet'unha'x ha' Cristo qa' na'nyitji'.* 10 Qa hik ta'łijupi' in hi'wejułenij in
nite' yet'un, hi'wejułenij in wenit'ij yiwetskii uł'etsik'i wi'tlijei, hi'wejułenij ne'ej hamits
ye'm, hi'wejułenij in hayawitjaxtii, hi'wejułenij in jutsitax na'aj łunye'jkii. Week ekewe'en
hi'wejułenij qe ta'łets pa' yeqsu'unka'xij ha' Cristo, qe in ye'jukhewiwatkii ma' qa yet'un.*
11 Hik yijunye'j qu' nite' heiqenełuye'kii ekewe' hit'ij, qa ta'łłi'ił ewets in hik yijunye'j
qu' nite' heiqenełuye'kii, qe ekheweltaxi'ł qek łe'wisi'ik'i pa' qek anyejeyetaxi'łyij qu'
etsfeli'łkii, qe yakha' nite' t'anyipji' qu' les qitse'ji' pekhewe' yit'ij łetets in les in qitsji'
in apóstoles, yemjeetax in hamtax yeke'ye'.* 12 Ekheweli'ł łi'weni'ł in haqsiijkii kekhewe'
yaqsiijkii pa'qu' yijaayi'ija in apóstol, kekhewe'en: in nite' k'itaqsunijup ke' wekwek
a'tits, ke' jutsiqetsij in ta'łii pa' Intata, ham łunyejeyi'iju'ł qa łe'nitjułaxiłijpha'mkii iye.*
13 ¿Łekpa' hamik'ui qu' haqsi'ji'ł e'mijkii qa' nite' nat'ani'ił epji' hekhewep witlijtsitjiyits?
Qe ewi'łłe in nite' haqsi'ji'ł e'mijkii qu' nek'iyini'łij ewetskii pa'qu' łunye'je'. Qa qu'
uł'axe' aka'an in haqsiijkii hasu'uj a'nayu'uł ye'm wat'ij. 14 Hane'ej hats yaq'ax ma' qa
hats wetshetk'ewi'łij qu' natsami'ł ei, qa tees qu' nek'iyini'łij ewetskii iye pa'qu' łunye'je',
qe nite' pe' na'li'ł e'm qu' howo'oikii, qe ekheweli'ł yijat'ij in howo'oł eikii. Qe nite'
pe'qu' witlitse' qu' hikpe' naqsiijkii qu' naqsi'j pe'qu' łaq'astaye' qa' nejutshenets pe'qu'
ł'alheye'. Nite', qe ne'ej wit'alhei yijat'ij hik ne'ej yaqsi'j ne'ej łaq'astai qa' nejutshenets
pe' łelits.* 15 Yakha' inye'jłu' qu' nasq'axij week pe'qu' nana'ltax ye'm, qa łunye'j ji'ij
iye pa' yiła'x, qe qa' k'efeni'ł. Yakha' qu' les qi qu' k'esu'uni'ł, ¿me qa' les qu' nite'
etsu'uni'ił?* 16 Ye'ehe, hik aka'łe łunye'je'. Yakha' nite' k'iyini'łij ewetskii pa'qu' łunye'je',
qa na'llłe pe' yit'ij yiwets in yiyowk'elax ma' qa k'awitjijiiłij pe'ye'.* 17 ¿Ye' me na'l
pa'qu' k'awitji'iłij qu' ha'nijji' na'aj he'nukini'ł ei? 18 Ha' Tito k'iyinijets qu' nanami'ł
ei qa he'nukin iye qu' łijts'eye'kii hakhap iye inejefe'epji' pa' Intata. ¿Me nawitji'iłij
pe'ye' ha' Tito? ¿Me nite' ewi'ł pa' yijunyejeyi'ł ha' Tito? ¿Qa me nite' ewi'ł iye
pa' yaqjamtikineyejeyi'łkii?* 19 ¿Me łumti'ił ene' week łahatsiyij qu' heiweiłi'ił yitik'i'
eke' łepi'ye'ełik'i? Nite', aka' łunye'jkii yijat'ij, pa' Dios tsi'weni'łij qa nikfe'li'łij yiwets
iye in hijayani'ł ha' Cristo. Qa week ekewe'en, yejefetsipji', t'ejuyets qu' les t'unitsi'ij
pe' atawjetsi'ł.* 20 Qe qu' natsamtaxi'ł ei qa ts'ijiweitaxets qu'nte' k'eweni'iłij kakha'
hisu'untax qa ekheweli'ł qu'nte' e'tsweni'iłijek pakha' łisu'untaxi'ł. Qe q'ax qu' nana'l
witk'ełeye'je', pa' witqemtsheneya'xijkii wekwek, pa' witwakaye'j, pa' witts'iyopto', na'aj
uł'etsik'i łeqiihet'ij pakhape', na'aj ifaakatena'x, na'aj yumti qu' les nat'anipji' pekhewep,
qe q'ax qu' nana'l iye pa' nite' yeqet'axkii.* 21 Qa ts'ijiweitaxets iye qu' natsamtaxi'ł ei, pa'
Intata qu' naqsiijkii qu' etswepinheti'łkii, ma' qa yakha' qa' hap qu' nata'łets hekhewe'
qi in uł'ax yaqsiijkii qu' nite' niliyi'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax, yisu'un qu' nanawitjiłe,
wanawitji'iłju' pekhewep nite' łewhe'yetstax, nite' wepinij in yisu'un qu' nanawitji'ił
pakhape' i'nłi'i pekhepe'.*

13

Week pe' yit'ij pa' Pablo ta'łii pa' Cristo.

---

* 12:7 Nm 33:55; Ez 28:24; Fil 3:3; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * 12:9 Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17; Is 40:29-31; 1Co 2:5; Fil 4:13 * 12:10 Mt 5:11-12; Ro 5:3; 2Co 13:4; Ef 6:10 * 12:11 Ga 6:3 * 12:12 He 2:4; Hch 1:2; 19:11; Jud 17; Mr 13:22 * 12:14 Hch 18; 2Co 2:1; 13:1 * 12:15 2Co 1:6; Fil 2:17; Col 1:24; 1Ts 2:8; 2Ti 2:10 * 12:16 1Ts 2:7; Sal 10:7 * 12:18 Tit 1:4; Sal 51:12 * 12:19 1Co 14:3,4 * 12:20 Tit 3:9; Stg 3:14; Ro 2:8; 1P 2:1; 1Co 14:33,40 * 12:21 Hch 3:19; 1Ts 4:3; Mr 7:21-22

1 Hane'ej qu' hats wetshetk'ewi'łij qu' natsami'ł ei. Ka' we'nika'ajji' yit'ij: —*Qu' wetsjuk'e*
i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' pe'qu' nenfelijkii pe'ye' qe yi'wenij, ma' qa' hats umti qu' yijaayi'ija.
— *(Dt 17:6)** 2 In hats wetsjuk'ij in
tsami'ł ei hik aka'aj, qa na'l kakha' yakhaa'ija in henfeltaxi'm hekhewe' uł'ax yaqsi'jtaxijkii
qa week iye hekhewep, qa hane'ej in mexe nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm qa hiyeketijets iye
in hi'ttaxijets qu' ewi'łij iye qu' natsamtaxi'ł ei qu' nite' iliyi'iłij pa' uł'ax qa hats nite'
k'ewejinełi'ił qa' k'atanitheni'ł.* 3 Haqsiijkii qe ekheweli'ł łowo'ołiikii pe'qu' hit'ij qu'
jutsiqaxi'ij ha' Cristo. Hikha' nite' hik łunye'j qu'nte' net'une qu' natanitheni'ł, qe les
in t'un yijat'ij qu' natanitheni'ł.* 4 Yijaa'ija nite' t'un in we'nenji'pha'm pe' cruz, qa iła'xłe
iye qe ta'łets pa' łet'unha'x pa' Intata. Qa hik łunye'j in nite' yet'unitsi'ł in łunye'jek pa'aj
hakha'an, qa yi'łiiłi'iłji' hatse' qu' natsamtaxi'ł ei pa' łet'unha'x pa' Intata qe qa' k'efeni'ł.*
5 Mewetjełłi'iłijupkii qa' mawatjaajinłi'ił iye qa' jutsiqetsi'ił e'm qu' nite' eqeku'yi'ił
ha' Cristo. ¿Ye' me nite' łenikfe'li'łets in i'ni'ł etji'teje'm ha' Jesucristo, ye'ehe, qu'
atsji'łijfik'i in ławatjaajinłe?* 6 Q'axqe qu' menikfeliti'łets in yekheweli'ł ha'yatsji'łi'łijfik'i
kekhewe'en. 7 Yekheweli'ł k'iyini'łijets pa' Intata qu' hasu'uj qu' aqsiiłijkii pa'qu' uł'axe',
qa nite' haqsiiłijkii aka'an qu' net'ejuyets qu' etsiwqinheti'łij in ha'yatsji'łi'łijfik'i, qe
haqsiiłijkii yijat'ij qe qa' aqsiiłijkii pa'qu' łe'wise', inye'jłu' in hik yijunyejeitaxi'ł qu' nite'
ha'yatsji'łi'łijfik'i in hawatjaajinłi'ił.* 8 Qe yekheweli'ł nite' łeke' qu' haqsiiłijkii pe'ye'
qu' net'ejuyiju'ł ekewe' yijaalija, qe ewi'łłe yijat'ij in hi'feniłik'i ekewe' yijaalija.* 9 Qa
hik ta'łijupi' in ye'łe'sitsi'łi'mkii in nite' yet'unitstaxi'ł, qa ekhewełłi'ił qa et'unitsi'ł. Qa
k'iyini'łijets iye pa' Intata qu' naqsi'jiłijju'ha in łijayani'ł.* 10 Ekewe'en he'nq'ika'ałij ei
aje'eł in mexente' tsami'ł ei, hats'inha qu' natsamtaxi'ł ei qa'nte' t'units yi'lijeye' qu'
hanatkin pa' yit'unha'x in heinek'enhei, hikpa' tsełisij ha' Yatsat'ax'inij qe qa' k'efeni'ł, qa
nite' qu' k'ewuł'enheti'łju'.* 11 Qa qu' hats ł'ajełi'ijje'm ekewe'en yejefets, e'łe'sitsi'iłi'mkii,
mowo'ołii qu' afits'ił pakha' yisu'unija pa' Intata qu' injunyejeye', matkakłini'ł, ewi'ł
pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii, ikesimen łi'iłkii, qa pa' Dios pa' witeqsu'unka'x qa Dios
iye pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii.* 12 Mewetfeli'łij wetju'łkii aka' łiiji'
ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Week hekhewep iye inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ł ei.* 14 Ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewetskii, pa' łeqsu'unka'x inij pa' Intata qa pa'
Espíritu Santo in jiyisu'unkeninijji' in ewi'ł ju'uniji' qu' hik aka' ejunyejeyi'ił week
łahatsiyij.

---

* 13:1 2Co 12:14; Dt 19:15 * 13:2 Ga 5:21; 1Ts 3:4 * 13:3 Mt 10:20; 1Co 5:4 * 13:4 Mt 27:22; Ro 6:4,8; 14:9; Fil 1:21; 2:7,8; 1P 3:18; 2Co 12:10 * 13:5 Stg 1:13 * 13:7 1P 2:12 * 13:8 2Ts 2:10 * 13:9 Hch 25:5 * 13:10 1Co 14:3; 2Co 10:4,8 * 13:11 Ro 12:16; 16:20; Fil 1:7; Mr 9:50; 2Ti 1:2; 1Jn 4:16 * 13:12 Ro 16:16; 1Co 16:20; 1Ts 5:26; 1P 5:14 * 13:13 1Co 13:1; 1Jn 4:16; 2Ts 3:16

GÁLATAS

Pablo wenq'ika'ai pe' hats yijayan pa' Jesús i'ni' pa' sehe' Galacia.

1 Yakha' Pablo. Yakha' apóstol qe t'eku'myiiji' pa' Dios. Nite' t'eku'myiiji' qa nite' iye
ts'ukin ene' jukhewłe. Hakha'łe Jesucristo hik hakhaa'ija in t'eku'myiiji'. Qa pa' Intata
Dios t'eku'myiiji' iye hik pakha' yiłin pa'aj ha' Jesús in hats wa'mtax.* 2 Yakha' qa week
iye enewe' inejefetsipji' ha' Cristo in i'nyijup in hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyets week
he' inejefetsipji' ha' Cristo i'ni' ha' sehe' Galacia.* 3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo qu' natsiyi'ł epji' pa' qi łe'wis qa' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł week ekheweli'ł.
4 Ha' Jesucristo wetłisłi'ij pa'aj pakha' witwamhi' qe ta'łets pe' inwuł'ets qe qa' łeke'ye'
qu' jinakik'uifik'i pekhewe' uł'ets yatsat'etsij ha'ne sehe' ipji' qe hik aka' yisu'un pa' Intata
Dios qu' łunye'je'.* 5 Jitewqinhet pa' Dios ene' week łahatsiyij. Hik aka' qu' łunye'je' yijat'ij
(Amén).

Ham pekhewepe' iye wi'tlijeye' qu' jinamitii na' wa's.

6 Qi in tsitjułaxijpha'm ekheweli'ł in aje'eł łili'iłij iye pa' Dios. Łakha' tayaitaxi'ł ei qe
ta'łets pa' łeq'iltiye'j ha' Cristo, qa łijayani'ł pekhewep iye wi'tlijei, nite' łunyejeyiju'ł
ekewe' łe'sits wi'tlijei.* 7 Yijaa'ija ham pekhewepe' wi'tlijeye' qu' łe'sitse' qu' jinamitii na'
wa's. Na'łłe ekheweli'ł pe' uja'x yisu'un qu' newuł'enheti'łju' qa yitujtseikanintax ekewe'
łe'sits wi'tlijei ta'łets ha' Cristo.* 8 Yekheweli'ł i'nłi'i pa'qu' ewi'ł angele' qu' nata'łiipha'm
na' wa's qu' nenfel pe'qu' wi'tlijeye' in nite' łunyejeyiju'ł ekewe' łe'sits wi'tlijei henfeli'ł
e'm, qa' na'nipji' pa' qi iftsax ławak pa' Dios.* 9 Ka' hayiits henfeli'ł e'm qa' hiyeket
iye qu' henfeli'ł e'm. Qu' nana'l pa'qu' nanami'ł ei qu' nenfel pe'qu' wi'tlijeye' in nite'
łunyejeyiju'ł ekewe' yojo in łenikfe'li'łets łe'sits wi'tlijei, qa' na'nipji' pa' qi iftsax ławak
pa' Dios.* 10 ¿Łekpa' łumti'ił? ¿Me howo'łi'ii qu' netsu'un ene' jukhew qa efuts, me i'nłi'i
pa' Dios? ¿Ye' me łumti'ił qu' howo'łi'ii qu' hi'sinhetłi'imkii qu' nek'iyetij i'nłi'i pa'qu'
haqsiimijkii pakhape'? Nite', nite' hik aka' qu' howo'oi. Qu' hik aka' howo'oi, ma' qa nite'
łeke'ye' qu' łeqejkunenek'eyij ha' Cristo.*

Pa' łunye'jkii in i'nk'a apostolij pa' Pablo.

11 Menikfeliti'łetsha week ekheweli'ł aka'an yejefetsipji' ha' Cristo, ekewe' łe'sits wi'tlijei
henfelji'ij nite' łe'lijei pa'qu' jukhewe'łe. 12 Nite' hata'łijets eke' wi'tlijei pa'qu' jukhewe'łe
qa nite' iye ts'iyayitij. Hakha'łe Jesucristo hik hakhaa'ija in tsikfelitets.* 13 Ekheweli'ł hats
łenikfe'li'łets ka' hayiits yijunye'j in mexe hijayan ke' łe'lijei pe' ława'mhitsik'i judiol.
Qa łenikfe'li'łets iye in hanawitjiju'kii pekhel yeqfenyejeyijkii hekhewe' hats yijayan ha'
Jesús qe howotaxii qu' hiwuł'enhetju' qekha hamitse'tax.* 14 Kekhewe' łe'lijei he' judiol
les heik'eenetsha qa ha'yanipji' he' yilanyejeyiju'ł qe les in hijufta'x qa hent'unhet iye
in heik'enets kekhewe' ława'mhits łe'lijei.* 15 Qa pakha'łe Dios qa hayiits t'eku'myi'
pa'aj in mexente' tsekfik'i. Qa pa' qi łeqsu'unkaxyij hikpa' ta'łets qa tayaiyiiji' in hats
yisu'un.* 16 Pa' Intata qa ts'ethinij ha' Ła's hats'inha qu' yakha'ye' qu' henfeli'm ke' łe'sits
łe'lijei pekhewe' nite' judiol, qa nite' aje'eł qu' howo'oikii pa'qu' hanfaakanijkii qa' nenfel
ye'm ke' hayiits we'nika'ajji' pa'aj.* 17 Nite' tsamii iye ha' Jerusalenii hekhewe' yojo'oj in

---

* 1:1 Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42; Hch 9:6; 13:9; 20:24; 22:10-21; 26:16 * 1:2 Hch 16:6; 18:23; 1Co 16:1; 2Ti 4:10; 1P 1:1 * 1:4 Ro 4:25; 6:23; Tit 2:14; Mt 20:28; 1Co 15:3; Ga 2:20; Fil 4:20; 1Ts 1:3; 3:11,13; He 10:7; 1P 3:17; Ap 10:7 * 1:6 Col 3:15; 1P 1:15 * 1:7 Hch 4:12; 1Co 3:11; Jud 4 * 1:8 Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; Ro 15:20 * 1:9 Jud 3 * 1:10 1Ts 2:4 * 1:12 1P 4:13; 1Co 11:23; 15:3 * 1:13 2P 3:11; Hch 8:1–9:2; 26:4; Fil 3:5-6; 2Ti 3:12 * 1:14 Mr 7:3 * 1:15 Mt 24:22; Col 3:15 * 1:16 Jn 5:19; He 1:2

apostolitsij, qe aje'eł yijat'ij hakji' ha' sehe' ei Arabia, qa i'nk'ałe hetpilii iye ha' Damasco.*
18 Qa in hats tsamijets wetshetk'ewi'ł ininqapits qa tsamii ha' Jerusalén qe tsikfeliyu'ets
ha' Pedro. Qa quince (15) nełuts tsamijets in ha'nijup.* 19 Qa nite'łe hi'wen hekhewep iye
apóstoles, ewi'łłe ha' Jacobo (Santiago) łek'inij ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Pa' Intata nikfe'lets
in yijaa'ija ekewe' he'nq'ika'ałij ei. Nite' haqanłekii. 21 Qa i'nk'ałe tsamii iye hekhewe'
seheikal hakha' Siria qa hakha' iye Cilicia.* 22 Qa mexełe nite' tsi'weenija hekhewe' hats
yijayan ha' Cristo i'ni' ha' Judea łeqe sehe'. 23 Qa i'ye'łi'ij pa'aj qa yit'ijju': —Pakha' tooxik'i
wotax'inii qu' jinawitjiju'. Hane'ej hatste' nifel ke' wi'tlijei t'ejuyets pa' nite' witqekuye'j.
— Hik hekhewe' tooxik'i hisu'untax qu' hamitse'.* 24 Qa hane'ej pekhewe'en qa hats qi'ija
in yiwqinhet pa' Dios qe ta'ł yiwets.

2

Pekhewep apóstoles t'eku'miju'ł pa' Pablo.

1 Qa in hats tsamijets catorce (14) ininqapits qa tsamii iye ha' Jerusalén qa yijts'ekii
ha' Bernabé qa ha' Tito.* 2 Tsamii ha' Jerusalén qe pa' Dios ts'ethinij in yisu'un qu'
natsamii. Hik hakha'a' qa tsot'axi'łi' wetju'ł yu'ja'xłi'ił wetju'ł hekhewe' tenek'enhe'yipji'
pe' hats yijayan ha' Cristo qa henfeli'm ekewe' wi'tlijei t'ejuyets qu' ji'ła'xe' hik ekewe'
henfelji'ji'm hekhewe' nite' judiol. Haqsiijkii aka'an in yu'ja'xłi'ił wetju'ł hekhewe'
tenek'enhe'yipji' pe' hats yijayan ha' Cristo qe nite' hisu'untax qu' ham ne'weju'łi'ij
kekhewe' hats haqsiijkii.* 3 Hakha' Tito in yijts'ekii, nite' tayajaxti'yijets qu' niwu'm
łammi's łaxpa's. Hakha' Tito nite' judío, griegołe. 4 Yijaa'ija in na'l pekhewe' nite' yijaalija
qu' inejefetsi'ipji' ha' Jesucristo in i'ntax initji'teje'm qa hamłe nikfe'le'ets. Enewe'en in
initji'teje'm qe nikfeliyu'łe inwets qa' ni'wen iye ka' injunyejei in jitajayan ha' Cristo qa
in hats nite' iye jiyophe'ł ke' Moisés łe'lijei qe łekhewel yisu'untax qu' łełinheye'inij iye
kekhewe'en.* 5 Qa nite'łe ewii'łij qu' hetisi'łij qu' niyeti'ł ek'ui qekha nenfeltax kekhewe'
yisu'untax qu' jintaqsiijkii. Qe yekheweli'ł nite' hisu'uni'ł qu' anqami'łij ekewe' yijaalija
łe'sits wi'tlijei.* 6 Qa hekhewe' tenek'enhe'yipji' hekhewe' hats yijayan ha' Cristo nite'
yit'ij yiwets pa'qu' hijanik'i qa hik ta'łijupi' in ham pe'qu' nenfel ye'm qu' i'nk'aihitse'.
Yakha' week hisu'un nite' hijamti'iikii pa'qu' łuk'eleji' hekhewe'en me tenek'enhei me
i'nłi'i qu' nite' netnek'enheye' qe pa' Intata nite' yejeł ene' jite'wen uja'xłe in yejeł
ji'teje'm pe' intawjets.* 7 Hekhewe'en nite' tsełisij pa'qu' i'nk'a yeqfenye'je' yiwek qe hats
nikfe'lets aka' yithayijkit in ta'łets pa' Dios qu' henfeli'm eke' łe'sits wi'tlijei pe' nite'
judiol hats'inha qu' iłiye'ji'jek. Hik łunye'j ka' ł'ithayijkit ha' Pedro in nifeli'm ekewe'
łe'sits wi'tlijei he' judiol.* 8 Pa' Dios in yukin ha' Pedro qu' apostoli'ij pekhewe' judiol,
qa hik pakha' iye ts'ukin iye qu' ya'apostoli'ijek pekhewe' nite' judiol. 9 Qa hik ta'łijupi'
ha' Jacobo qa ha' Pedro qa ha' Juan iye, łekhewel les tenek'enheeyija, in nikfe'lets ka'
yithayijkit in ta'łets pa' Dios qa hewetfeli'łij wetju'ł hekhewe'en yakha' qa na' Bernabé
iye. Yaqsiijkii aka'an qe qa' jutsiqaaxiija qu' yithayifetsi'iłij. Qa hats yi'sinhetijupi' qu'
natsami'łii qa' henfeli'łi'm eke' wi'tlijei pekhewe' nite' judiol qa łekhewełłe qa' nakijik'i'
ek qu' nenfeli'mek eke' wi'tlijei pekhewe' judiol.* 10 Ha' Jacobo qa ha' Pedro qa ha' Juan iye
ewi'łłe in iyintaxi'łij yiwets qu' hasu'uj nastapi'iłii pekhewe' if'iljetsits, qa hatsłe hayiits
nite' tsitapi'ik'i aka'an in haqsi'jjiijkii.*

Pa' Pablo qa iyetijets pa'aj pa' yaqsiijkii pa' Pedro in hik łunye'j qu' wetsjuk łejusitse'.

11 Qa ha'łe Pedro in yamii ha' witset Antioquía qa k'iyetijets, qe ka' yaqsiijkii qi in uł'ax
qa week tsepi'ye'ej. 12 Qe in mexe łekufetstax hekhewe' nite' judiol hats yijayan ha' Jesús

---

* 1:17 Mt 23:37; Hch 8:1; Jud 17; Is 21:13; Jer 25:24; Ez 27:21; Ga 4:25; 2S 8:5 * 1:18 Hch 9:26; Jn 1:42 * 1:19 Jud 1 * 1:21 Nm 23:7; Lc 2:2; Hch 6:9; 9:30; 11:25-26; 15:23,41; 21:39; 22:3; 23:34; 27:5 * 1:23 Hch 8:1-3; Jud 3 * 2:1 Hch 4:36; 15:2-30; Tit 1:4 * 2:2 1P 4:13 * 2:4 2P 2:1 * 2:5 2Ts 2:10 * 2:6 Dt 16:19 * 2:7 Col 3:11; Lc 6:14; Hch 10:32 * 2:9 Jud 1; Jn 1:42; 21:7; 1Ti 3:15; Ap 3:12; 10:1 * 2:10 Mr 14:7; Ro 15:26

qa namets hekhewe' uja'x jukhew nukin ha' Jacobo. Qa hik akaa'ijha qa we'nitonimets qa
hats nite' łekufets hekhewe' nite' judiol qe nijiweyiju'ł he' jukhew judiol i'nji'teje'm he'
hats yijayan ha' Jesús qa hikhe' he' uja'x he' yisu'untax qu' weeke' pe'qu' hats nijayan ha'
Jesús qa' niwu'mji'ij łammi's łaxpa's (circuncisión). 13 Qa hekhewep iye judiol hats yijayan
ha' Cristo qa hik łeqfenyejeyij ha' Pedro ka' yaqsiijkii in hik łunye'j qu' wetsjuk łejusitse'.
Qa hakha' iye Bernabé i'nji'teje'm qa yijayanij iye ka' łunyejei hekhewe'en.* 14 In hi'wen
in nite' yaqsiijkii pakha' yijaataja ta'łets eke' łe'sits wi'tlijei qa week tsepi'ye'ej iye ka'
hit'ijets ha' Pedro: —Akha' e'judio hats łanape'ej in ekifetskii hekhewe' nite' judiol. ¿Qa
inhats'ek in łisu'un qu' łunyejeye' ne' nite' judiol kakha' łunyejei nekhewe' judiol?—*

Ke' Moisés łe'lijei nite' yiwu'm pe' inwuł'ets.

15 Inekhewel jinekijfik'i in je'judiol. Qa nite' injunyejeyiju'ł pekhewep witsetiikal in
yaqsiijkii pa' uł'ax. 16 Ła'mek qa jinikfe'lets in ham pa'qu' ewii'łe' qu' netwumhiti'yik'ui
pe' łewuł'ets qu' nata'łets in yaqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley) qe ham pa'qu' łeke'ye' qu'
nanq'axiji'pji' ekewe'en. Ewi'łłe yijat'ij qu' jintek'enets ha' Jesucristo. Qa hik ta'łijupi'
inekhewel in nite' jiteqeku' ha' Jesucristo qe qa' łeke'ye' qu' netwu'mhitii'ink'ui pe'
inwuł'ets qe ta'łets in nite' jiteqeku', qa nite' ke' Moisés łe'lijei qu' nata'łets, qe ham pa'qu'
ewii'łe' qu' hats nanq'axiji'pji' ke' Moisés łe'lijei qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.*
17 Inekhewel in jiwotaxii qu' niwu'm ink'ui ha' Cristo pe' inwuł'ets, qa jitaqsi'jłi'ijkii iye
pa' uł'ax, ¿me ikji' aka'an qu' jinełisij ha' Cristo in jitaqsiijkii pa' uł'ax? Nite' inek ikji'
aka'an.* 18 Qe qu' haqsiijkii iye kekhewe' hats hiwuł'enhettaxijkii, ma' qa hats yakha'łe in
ta'ł yiwets,* 19 qe in t'ejuyets ke' wi'tlijei yika' pa'aj pa' Moisés (ley) yakha' hik yijunye'j
qu' hats hawa'm qa in t'ejuyets pa' Intata qa hik yijunye'j qu' yi'ła'xe'.* 20 Ha' Cristo hik
łunye'j qu' week he'neni'ł ji'pha'm pe' cruz. Qa hik ta'łijupi' yakha' in hats nite' yakha'łe
qu' yi'ła'xe', hakha'łe Cristo i'nyitji'. Aka' haqsiijkii hane'ej in mexe ha'nipji' ha'ne sehe'
ta'łets pa' nite' yeqekuye'jij ha' Intata Ła's in qi in tsisu'un qa wetłisłi'ij pa' witwamhi'
qe ta'łets pe' yiwuł'ets.* 21 Nite' hisu'un qu' hoyoqoweyiju'ł pakha' tsełisłi'ij pa' Dios ham
łaja'ye' qe qu' nata'łets ke' Moisés łe'lijei (ley) qu' netwu'mhitii'ink'ui pe' uł'ets, qekha
hamtax ne'weju'łi'ij in wa'm infi ha' Cristo.*

3

¿Me ke' Moisés łe'lijei me i'nłi'i pa' nite' witqekuye'jij pa' Jesús?

1 Gálatas łeiłets, hayits qa qi in łanf'ali'iłij ka' łaqsiiłijkii. ¿Łekpa' naqani'łkii in hats nite'
ł'ek'eni'łets kekhewe' yijaaltaxija łe'sits wi'tlijei? In k'efeli'łi'm kekhewe' łe'sits wi'tlijei
qa k'eqethentaxiłimik'iha iye ka' łunyee'jkiiha ha' Jesucristo in we'nenji'pha'm pe' cruz.*
2 Enfeli'ł ye'm hane'ej aka' qu' k'afaakani'łij. ¿Łekpa' nełisi'łij pa' Espíritu Santo? ¿Me
in łaqsiiłijkii ke' Moises'ik'i łe'lijei (ley), me i'nłi'i in łepi'ye'ełik'i qa nite' łeqeku'ułik'i
ha' Jesucristo in wa'm infi? 3 ¿Inhats'ek ekheweli'ł in qi ka' łanf'ali'iłij in łaqsiiłijkii? In
i'nk'aa'ija qa yojotaxi'ł ek'ui pa' Espíritu Santo qa ne'feni'łij qa łaqsi'jtaxi'łijkii pa' yisu'un
pa' Intata, qa hane'ej ¿me łumti'ił qu' łeke'ye' qu' ekhewele'łi'ił qu' aqsi'jłi'iłijkii pa'
yisu'un pa' Intata? 4 In nami'ł ewets pe' wekwek uł'ets qa łe'nt'unheti'łiju'ł qe ta'łets in
łijayani'ł ha' Jesús. Aka'an in łaqsiiłijkii, ¿me łumti'ił qu' ham ne'weju'łi'ij? Yakha'łe qa
humti qu' nana'l hatse' pa'qu' ne'weju'łij aka'an.* 5 Pa' Dios nełisi'łij pa' łeqe Espíritu
Santo ma' qa yaqsi'ji'ł e'mijkii pekhewe' ham łunyejeyi'iju'ł, ¿qa aka'an me ta'łets ke'
Moisés* łe'lijei (ley), me i'nłi'i in łepi'ye'ełik'i qa nite' łeqeku'ułik'i ha' Jesucristo in wa'm
infi pa'aj? 6 *Pa' Abraham nite' yeqeku' pa'aj pa' Dios qa hik ta'łijupi' pa' Dios in yisinhetijupi qu'*

---

* 2:13 Ro 2:28-29; Mr 12:15 * 2:14 Ro 1:13; 6:2; 14:2 * 2:16 Ro 3:20; Ga 3:2,5,10 * 2:17 Ro 6:23; 1Ti 1:15; 1Co 3:5; Lc 20:16 * 2:18 Hch 20:32; Ro 2:25,27; Stg 2:9,11 * 2:19 Ro 7:4; 1P 2:24; Fil 1:21 * 2:20 Mr 10:38; 2Co 13:5; Jn 3:16; 5:19; He 1:2; 2Ts 2:13; Tit 2:14; Lc 20:38; Ro 14:8 * 2:21 1Co 8:11; Ef 3:10 * 3:1 Ro 1:14; Mt 27:22 * 3:4 Fil 1:29 * 3:5 Mr 13:22

nit'ijets yatsathen pa' Abraham. (Gn 15:6) * 7 Qa hik ta'łijupi' hane'ej ekheweli'ł les łe'wis qu'
enikfe'li'łets pekhewe' yijaalija in nite' yeqeku' pa' Intata, pekhewe'en hik łunyejei qu'
nata'łets pa' Abraham'ik'i.* 8 Ke' Intata łe'lijei hayiits nifel pa'aj qu' niwu'mik'ui week pe'
łewuł'ets pe' nite' judiol pekhewe' qu'nte' neqeku'ye' pa' Intata. Pa' Intata hayiits nifeli'm
iye pa'aj pa' Abraham'ik'i ekewe' łe'sits wi'tlijei in yit'ijets pa'aj: —*Akha' qu' nata'ł ewets qu'
week łe'sitsi'imkii hatse' pe' witsetits ha'ne sehe' epji'.— (Gn 12:3)* * 9 Qa hik
ta'łijupi', pekhewe' qu'nte' neqekuyi'ik'i qa' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qa' ni'fen pa'
Intata qa' ni'sinheti'mkii iye, ma' qa' hik łunyejeye' pa' testi'yij pa' Abraham'ik'i in nite'
yeqeku' pa'aj.* 10 Pekhewe' qu'nte' niliyi'ij in yumti qu' week naqsiijkii ke' Moisés łe'lijei
(ley) qa' namii na' wa's, pekhewe'en hats i'nipji' pa' qi ławak pa' Dios, qe ke' Intata łe'lijei
yit'ij pa'aj: —*Week pakha' qu'nte' nanq'axiji'pji' ekewe' hats we'nika'ajji' Moisés łe'lijei (ley) qa
hats i'nipji' pa' qi ławak pa' Dios.— (Dt 27:26)* * 11 Hats jinikfee'letsha in ham pa'qu' ewi'łe' qu'
netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qu' nata'łets in yaqsiijkii ke' Moisés łe'lijei (ley). Qe ke'
Intata łe'lijei yit'ij pa'aj: —*Pa'qu' ewi'łe' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qa' iła'xe' qe ta'łets
in nite' yeqeku' pa' Intata.— (Hab 2:4)* * 12 Qe eke'
yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) nite' hik łunyejei pa'nte' witqekuye'j, qe ekewe'en yit'ij:
—*Week pakha' qu' nanq'axiji'pji' ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii (ley) qa hik ekewe' qu' nata'łijets
pa'qu' łiła'xe'.— (Lv 18:5)* 13 Cristo hats jitaqaweniju'ł pa' qi ławak
pa' Intata qe ta'łets kekhewe' yikaninij pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), qe pa' qi ławak pa' Intata
t'eku'mi' ha' Cristo qe ta'ł inwets qa wa'mjipha'm pe' cruz, qe ke' Intata łe'lijei yit'ij pa'aj:
—*Week pa'qu' ewi'łe' qu' ne'nenji'pha'm pe'qu' tsupjuye' qa nawa'm qa' hikpa' qa' na'nipji' pa' qi
ławak.— (Dt 21:23)* * 14 Aka'an in łunye'jkii pa'aj hats'inha pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa'
Dios pa' Abraham'ik'i qa' week netesti'yij pekhewe' nite' judiol qe ta'łets ha' Jesucristo.
Qa' łeke'ye' qu' week netesti'yij pa' Espíritu Santo week pekhewe' qu'nte' neqeku'ye'.*

Pe' Moisés łe'lijei qa pa' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i.

15 Yejefetsipji' ha' Jesús, henfeli'ł e'm pa'qu' ewi'ł hejeyumtshenijupi'. Pa'qu' ewi'łe'
jukhewe' qu' hats nika'ajji'ju' pa'qu' witfaakanek'e qa ham pa'qu' jukhewe' qu' łeke'ye'
qu' ni'nk'aihit qa' nukintaxets iye pe'ye'. 16 Qa hane'ej, pa' Dios hats yaqsiijkii pakha'
hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qa ha' ta'łets pa' Abraham'ik'i. Eke' Intata
łe'lijei nite' yit'ij: —Pekhewe' ta'łets pa' Abraham'ik'i,— qe hik łunye'j qu' olotse'
pe'qu' jukhewe'. Qa yi'tłi'ij: —Pa' ta'łets pa' Abraham'ik'i.— Aka'an ikji' in ewi'łłe pa'
jukhew. Pakha'an hikha' Cristo.* 17 Aka' tseqitijineyu'ułij ewets week ekheweli'ł. Pa'
Dios pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i in hats yamijets cuatrocientos treinta
(430) ininqapits qa i'nk'ałe qa hats na'l pa'aj ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). Qa ekewe'
yika' pa' Moises'ik'i (ley), qa nite' łeke' qu' niwuł'enhetju' pa' hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj
pa' Dios pa' Abraham'ik'i.* 18 Qe pa' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios pa' Abraham'ik'i
qu' netisłi'ij ham łaja'ye'. Qu' net'ejuyets ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ma' qa hats
nite' hik łunye'j qu' ham łaja'ye'. Qa pa' Dios hatsłe hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pa'
Abraham'ik'i qu' netisłi'ij ham łaja'ye'.

¿Inhats'ek in na'l pe' Moisés łe'lijei (ley)?

19 ¿Qa łekpa' t'ejuyets kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)? Pa' Intata tisij pa'aj
pa' Moises'ik'i hats'inha qa' week nenikfe'lets in yaqsiijkii pe' wekwek uł'ets yamijii in
nam ha' ta'łets pa' Abraham'ik'i (Cristo). Pa' Dios yiyaji'ijets pe' angelits qu' netisij pe'
łe'lijei pa' Moises'ik'i. Qa pa' Moises'ik'i qa hik pakha'ye' qu' nethinij pe' judiol.* 20 Pa'
Dios in tisij pa'aj pe' łe'lijei pa' Moises'ik'i qa łakha' qa nifelji'ji'm pe' Israel łeiłets, qa

* 3:6 Jn 14:1; Gn 15:6 * 3:7 Jn 8:37,39 * 3:8 Jn 8:37; He 2:16; Gn 16:15; 18:18 * 3:9 Jn 8:39 * 3:10 Stg 3:10; Hch 15:15; Ro 4:15 * 3:11 Fil 1:21 * 3:13 1P 2:24; Hch 5:30 * 3:14 Ro 4:16 * 3:16 Gn 12:7; 13:15; 17:8; 24:7 * 3:17 Gn 15:13; Ex 12:40; Hch 7:6 * 3:19 Ro 4:15; 5:20; Gn 16:7; Mt 13:49; Lc 1:11; Hch 5:19; Ap 14:6; He 8:6

pakha'łe yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Abraham'ik'i qa łakhaa'ija pa'aj pa' Intata in nifeli'm.*
21 ¿Me ikji' aka'an qu' net'ejuyiju'ł ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) pa' hats yiwjutsiqen
pa'aj pa' Dios qu' nana'l? Nite' inek ikji' aka'an. Qe qek nana'l pa'qu' ewi'ł wi'tlijeye'
(ley) qu' jinełisij pa' witiła'x, ma' qekha hats je'łe'sitsetaxi'ł wetju'ł pa' Dios qe jitaqsiijkii
pa' yit'ij pa' ewi'ł wi'tlijei (ley). 22 Qa yi'tłi'ijets pa'aj ke' Intata łe'lijei in week pe' jukhew
qa efuts iye ha'ne sehe' epji' nophe'łju' pa' ułʼax, hats'inha pekhewe' qu'nte' neqeku'ye'
ha' Jesucristo qa' netesti'yij pa' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Dios qu' jinełisij pakha'an
witiła'x.* 23 In mexe hamik'ui pa'aj ha' Cristo qa kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley)
mexe jiyophe'łju' qe jit'otki'ik'ui qu' nanam ha' Cristo.* 24 Qa hik ta'łijupi' kekhewe' yika'
pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) hik yeqjunyejeyi'łij qu' netsijts'eniłii ha' Cristo, hats'inha qu'
heik'eeniłetsha hakha'an qa' łeke'ye' qu' ye'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Dios.* 25 In hats nam
pa'aj ha' Cristo, qa ke' Moisés łe'lijei in jiyijts'entaxkii qa hats nite' jiyejełiji'pji'.* 26 Week
ekheweli'ł hats łelitsi'ł ej pa' Dios qe ta'łets in nite' łeqeku'uł ha' Jesucristo. 27 Qe week
pekhewe' hats wempuli'jju' qe ta'łets ha' Cristo, pekhewe'en hats tujtseika' łunyejei.
Hats hik łunyejei qu' neqhinataji' ha' Cristo.* 28 Qa hane'ej qa hats ham pa'qu' tujtseika'
łunye'je', i'nłi'i qu' judioye' qa i'nłi'i qu' griegoye' qa i'nłi'i iye qu' witqejkunenek'e i'nłi'i
qu' nite' witqejkunenek'e, ham pakha' qu' tujtseika' łunye'je' jukhew qa efuts. Week
łunyejei qe in hats ła'ni'ł ji'teje'm ha' Cristo qa hik łunye'j qu' ewi'łe' pa'qu' i'nese'ne'.*
29 Qe qu' natsat'etsi'ł ej ha' Cristo ma' qa hats hik łunye'j qu' ata'łi'łets pa' Abraham'ik'i.
Qa hik ta'łijupi' qu' esti'yi'łij pakha' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios.*

4

1 Aka' hisu'un qu' hit'iłij ewets, qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' wita'se' qu' netesti'yij hatse'
qu' naya'xij pe' wekwek. Qa mexełe omeła's qa hik ta'łijupi' in mexe hik łunye'j na'aj
witqejkunenek pakha'an in yemjeetax in week tenek'enhe'yij.* 2 Na'l pa'qu' jukhewe'
i'nłi'i pe'qu' efuye' qu' mexe nejełijets week pe' wekwek yamijii in hats yafits pe'
łeqe'ninqapits łeqjeyumtshenek pa' łatata, ma' qa' netisij. 3 Qa hik aka' łunye'j pa'aj
inekhewel in mexe hik injunyejei qu' jomehetse' qa mexe yatsat'ets inipji' kekhewe' yika'
pa'aj pa' Moises'ik'i.* 4 Qa in hats yamets łahats'ij qa pa' Dios qa nukinju' ha' Ła's qa
uiji'teje'm pe' ewi'ł efu qa hik pekhe' ta'łets in nekfik'i. In nam pa'aj qa te'weyik'uiju'
iye pa'aj kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley).* 5 Nam qe qa' nijanin pa' łajanye'j qu'
łeke'ye' qu' jiniwejin in jiyophe'łtaxju' ke' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) ma' qa' łeke'ye'
qu' jinaqsi'j qa' łelitse'inij pa' Dios.* 6 Inekhewel hats łelits inijha pa' Dios. Qa hik ta'łijupi'
in yukin ji'teje'm pe' intawjets pa' łeqe Espíritu ha' Ła's. Qa pa' Espíritu Santo in i'n
i'nitji'teje'm qa jitit'ijiipha'm: —Tata.—* 7 Qa hik ta'łijupi' akha' hane'ej hats łas'ej pa' Dios.
Hats nite' e'witłinek'ij. Qa in hats łas'ej qa pa' Dios qa' nełisij hatse' pe' hats nifel pa'aj qe
ta'łets ha' Cristo.*

Pablo yitawje'meten pe' hats yijayantax pa' Cristo.

8 Tooxik'i ekheweli'ł mente' łenikfe'li'łets pa' Dios, mexe łełinheyi'ł ej pekhewe'
łumtitaxi'ł qu' diositse'.* 9 Qa hane'ej qa hats łenikfe'li'łets pa' Dios, ye' qete'e' les łe'wis
yijat'ij qu' hit'ij, hats nikfe'li'ł ewets pa' Dios. ¿Qa inhats'ek in łapiliłets iye kekhewe'
yika' pa'aj pa' Moises'ik'i? Ham łet'unhaxitse' qa ham weju'łi'ij iye. ¿Ye' me łisu'uni'ł
qu' natsat'etsi'ł ej qa' łełinheyi'ił ej iye?* 10 Hane'ej ekheweli'ł łaqsiiłijkii qa łiwqinheti'łji'

* 3:20 Dt 6:4 * 3:22 Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 3:22; 6:23; 10:9; 1P 1:8-10 * 3:23 Jud 3; Lc 10:21 * 3:24 Mt 5:17; Col 2:17; He 9:10 * 3:25 Jud 3 * 3:27 Pr 31:25 * 3:28 Jn 8:33; 17:11; Ro 10:12; 1Co 12:13; Ga 5:6 * 3:29 Ro 4:13,14; 8:17 * 4:1 Nm 26:52-62; Col 3:22 * 4:3 Ro 7:6; 2P 2:20 * 4:4 Jn 5:19; He 1:2; Gn 3:15; Lc 2:7; Fil 2:7 * 4:5 Dt 14:1; Mt 5:9 * 4:6 Hch 16:7; Ro 5:5,20; 8:9,15,16; 2Co 3:17; Mr 14:36; Mt 5:16; 6:1; 11:27; Jn 8:42 * 4:7 Mt 5:9; 10:24; Ap 1:1; Dt 14:1; Nm 26:52-62; Ro 4:14; 8:17 * 4:8 Jn 7:28; Fil 3:8 * 4:9 Pr 2:6; Fil 3:8; Mr 14:17; Ro 15:26; Col 2:8

na'aj nełu qe yamets, ne'ej juwelji', na'aj łahats'ij qe k'uy qa in elejei iye qa in yamets
iye na'aj ininqa'pji' qa łiwqinheti'łji'.* 11 Qi in tsitawje'meten kakha' yithayijkit qu'nte'
nefeni'ił, qu' ham ne'weju'łi'ij. 12 Yejefetsipji' ha' Cristo, k'iyini'łij ewets qu' ojonketiłik'i
ka' yijunye'j in ewi'łłe in hijayan ha' Cristo qe yakha' hili'ij kekhewe' hijayantax qa
ekheweli'ł iye hats łili'iłij iye. Ekheweli'ł ham pa'qu' uł'axe' qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii. 13 Hats
łenikfe'li'łets yakha' in mexe qi in hanqaats'e' qa hiwu'metsji' ha' etset'ił qa hik aka'aj
qa henfeli'ł e'm kekhewe' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets qu' ji'ła'xe'. 14 Kakha' yawtshek qitax
in iwe'me't qa niihet iye qa ekheweli'ł nite' łetsuteniłij qa nite' iye łetswu'miłfik'i. Qa
ł'ekumi'ł yiju'ł hik eqjunyejeyi'łyij pa'qu' ewi'ł łaqa angele' pa' Dios, hik łunye'j qu' hik
yijunye'je' iye ha' Jesucristo. 15 Qa hane'ej ¿qa pa'n ikji' ka' hats ł'efe'lhitiitaxiłi'm qa qi in
nesinhettaxiłi'mkii? Nite' tsitapi'ik'i in qi in e'łe'sitsi'łi'mkii qa łisu'untaxi'ł qu' iftits'ił
yiwets qa łittaxiłijets qu' łeke'ye' ne' otoyi'ł qu' enifte'ełpha'm qekha esłistaxi'łij. 16 Qa
hane'ej ¿me hats ejuihife'ełyij qu' nata'łets in henfeli'ł e'm kekhewe' yijaalija?* 17 Qe
hekhewe' jukhew in yisu'untax qu' ijayani'ł qa nite'łe łe'wis pa' yisu'untax. Łekhewel
yisu'untax qu' jitotse' wetju'ł qa' jinak'eskii iye, ma' qekha isu'untaxi'ł hekhewe'en.
18 Yijaa'ija in łe'wis qu' neneqjunu'uł'ej ene' jukhew qu' nijatsheni'ł, qa hasu'ujłe qu'
uł'exe' pa'qu' nisu'untax qu' łunye'je', qa hasu'uj iye qu' ewi'łe'łi'ij qa ha'njii'ł etji'teje'm
qu' neneqjunu'uł ej. 19 Yilits, hats wapilijupi' iye in hik yijunye'j ne'ej ewi'ł efu qe
naqalkeyu' qa qi in yaats'eji', yamijii qu' hik ejunyejeyi'iłha ha' Cristo.* 20 Łe'wistax yijat'ij
qek ye'metitsi'ił e'mha qekha tujtseika' pa' qek hi'ttaxi'łij ewets qe nite' tsikfe'li'ł ewets
pa'n ejunyejeyi'ł hane'ej.

Yejeyumtshenijupi' pe' Agar qa pe' Sara.

21 Ekheweli'ł pekhewe' yisu'un qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley),
enfeli'ł ye'm, ¿me łenikfe'li'łik'i pa' yit'ij kekhewe' wi'tlijei (ley)? 22 Qe ke' Intata łe'lijei
nifel pa'aj pa' Abraham'ik'i in na'li'm pe' wetsjuk łelits, ewi'ł pa' ta'łets pe' witłinki'
łeqejkunenki' pe' łewhe'ye' qa pakhap qa ta'łetsek pe' łewhe'yee'ija. Pekhe'en nite'
witłinki'.* 23 Pakha' ła's pe' witłinki' in nekfik'i qa hik łunye'j ne'ej week omehets qe
nekfik'i. Qa pakha'łe ła's pekhe' nite' witłinki' in nekfik'i qe qa' nasiinik'iha pakha'
hats yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Dios. 24 Aka'an hik łunye'j qu' ewi'ł newetjeyu'mtshenijupi'.
Pekhewe' wetsjuk efuts hik łunye'j qu' wetsjuk'e wi'tlijeye'. Pe' ewi'ł hikpe' pe' witłinki' łii
Agar hik łunye'j pekhewe' wi'tlijei (ley) ta'łets pa'aj pe' utek Sinaí. Qa pekhewe' t'eku'mi'
ke' wi'tlijei (ley) qa hik łunyejei qu' nenekijfik'i qu' witłinheyi'ij.* 25 Pekhe' Agar hik łunye'j
pekhe' utek Sinaí i'ni' pa' Arabia łeqe sehe', qa hik łunye'j iye hane'ej na' Jerusalén, qe
ha'ne witset qa weeki'ł pe' łelits in witłinheyij.* 26 Qa pakha'łe Jerusalén i'ni' na' wa's nite'
witłinek'ij qa inekhewel łelits'inij pakha'an.* 27 Qe ke' Intata łe'lijei in nifel t'ejuyets pa'
wa'sji' Jerusalén qa yit'ij: —*E'łe'wisi'imkii efu in ham pa'qu' oqwomehe'ye' qe nite' łeke' qu' altsai
it'unhetik'i qu' aya'yijkii in e'łe'wisi'mkii. Akha' in nite' łenikfe'lets pa' łaqa'tiye'j ne'ej naqalkeyu'.
Qe pe' efu tewu'mhitii hikpe' lees qu' olotse' pe'qu' łelitse' qa tees qu' łunye'je' pekhe' qu' nana'łtax
pa'qu' łewhe'ye'ye'.*— *(Is 54:1)** 28 Yejefets, pa' Dios in yiwjutsiqen pa'aj qu'
nana'l pa' Isaac'ik'i. Inekhewel hik injunyejei pakha'an qe pa' Dios hayiits jiyiwjutsiqen
iye pa'aj qu' jinana'l.* 29 Qa hik pakha'aj na'aj wita's qu'nte' nata'łe'ets pa' Espíritu Santo
in nekfik'i qa napjaxi'm pakha' qu' nata'łets pa' Espíritu Santo qa hik łunye'j iye hane'ej.*
30 ¿Qa pa'n yit'ij ke' Intata łe'lijei? Yit'ij: —*Iwu'mfik'i pekhe' witłinki' qa pa' ła's, qe pa' ła's pe'
witłinki' nite' łeke' qu' netesti'yij pe'ye' pe' wekwek t'ejuyets qu' naya'xij pa' ła's pe' nite' witłinki'.*

---

* 4:10 Ro 14:5; Col 2:16 * 4:16 Ef 4:15 * 4:19 1Ts 2:11; 1Co 4:15; Stg 1:18 * 4:22 Gn 16:15; Jn 8:37; He 2:15,16; Ro 8:15,21 * 4:24 Ex 16:1; Gn 16:1 * 4:25 Is 21:13; Jer 25:24; Ez 27:21; Ga 1:17; Mt 23:37; Hch 8:1 * 4:26 He 12:22; Ap 3:12; 21:2,10 * 4:27 Hch 15:15; Gn 11:30; Lc 1:7 * 4:28 Sal 105:9; Stg 2:21; Gn 12:7; Ro 9:8; Ga 3:29 * 4:29 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Gn 21:9

— *(Gn 21:10)* 31 Yejefets, nite' łelits'inij pekhe' witłinki', pe' nite' witłinki', hikpe' łelits'inij yijat'ij.*

5

Cristo hats jiyiwejinfik'i in je'wit'ophełiitaxij.

1 Ha' Cristo yiwk'itsinii pa' jit'ophełitiitaxijju' ma' qa hats nite' łeke' qu' jinapilets qu' ji'nt'ophełitiiju' iye. Qa hik ta'łijupi' qu' matjanitheni'łij in hats nite' e'wit'ophełiyi'łij, qu' nana'l pa'qu' nepilettaxi'łets iye qa' hasu'uj ek'eni'łiju'ł.* 2 Ek'eni'ł yiwetsha. Yakha', Pablo, hit'iłij ewets ekheweli'ł. Qu' aqsiiłijkii qu' iwu'mi'ł łammi's axpa'si'ił (circuncisión) qe łumti'ił qu' ami'łii na' wa's, qa ekheweli'ł ma' qa' hats hik ejunyejeyi'iłets qu' ham ne'weju'łi'ij ha' Cristo. 3 Ewi'łij iye qu' henfeli'ł e'm in week pekhewe' qu' niwu'm łammi's łaxpa's, qa lees łe'wis qu' week nanq'axiji'pji' qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley). 4 Ekheweli'ł pekhewe' yumtitax qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets qu' naqsiijkii kekhewe' yika' pa' Moises'ik'i (ley), hats totsi'mii ha' Cristo qa hats totsimets iye pakha' qi łeqsu'unka'x pa' Dios hats jiyełistaxij.* 5 Qa inekhewełłe qa na'l ine'm pakha' inq'otkineyejeyik'ui pakha' qi łe'wis t'ejuyets qu' hats haamija hatse' pe' inwuł'ets qe ta'łets pakha' Espíritu Santo qa pakha' nite' inqekuye'jij ha' Jesucristo.* 6 Qa pa'qu' hats nijayan ha' Jesucristo qu' hats niwu'mtax pa'aj łammi's łaxpa'se', i'nłi'i qu' nite' niwu'me qa łunye'j ji'ij iye qe aka'an hats ham weju'łi'ij. Pakha' nite' inqekuye'j hikpa' weju'łij yijat'ij qa hikpa' ta'łets pa'qu' ineqsu'unka'xe'.* 7 Ekheweli'ł in i'nk'aa'ija mexe łatsathentaxi'ł in łekumaxi'ł qa hane'ej qa ¿łekpa' naq'ayiniłij in ł'ek'entaxi'łets pa' yijaa'ija?* 8 Aka'an in łaqsi'ji'łijkii nite' ta'łets pa' Intata. Pa' Intata hikpa' tayaitaxi'ł ewetskii.* 9 Łammi'stax ne'ej levadura qa yiju'fjufinhetłi'ik'i na'aj week fo'ji'. 10 Yakha' tsikfe'lets in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij qa hik ta'łijupi' in humti qu' ku'mi'łi' ekewe' hit'iłij ewets. Pakha' Intata yitanithen hatse' pakha' nef'ululinhettaxi'łkii inye'jłu' pa'qu' łunye'je'łe.* 11 Yejefets, yakha' qu' mexe nite' hiliyi'ij in henfel kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) ¿qa inhats'ek qu' menjiit natsjayankii ne' judiol? Qa inhats'ek iye qu' menjiit niwakaninkii ne' judiol in henfel eke' wi'tlijei nifel ha' Cristo in wa'mjipha'm pe' cruz.* 12 Qa pekhewe' nef'ululinheti'łkii, łe'wistax łekhewel yijat'ij qu' week niwu'm qa hasu'uj qu' łammise'łe pa'qu' niwu'm. 13 Qe ekheweli'ł, yejefets, ł'enekumhiyiłiiji' qa' nite' e'wit'ophełiyi'iłij qa nite'łe łanatkini'ł in hats nite' e'wit'ophełiyi'ł qa łumti'ił qu' hats łeke'ye' qu' aqsiiłijkii pekhewe' uł'ets yisu'un ene' i'nesenits. Les łe'wis yijat'ij qu' e'witqejkunenheyi'iłij qa' meteni'feni'ł wetju'łkii qe ta'łets in łewetsu'uni'ł.* 14 Qe week kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) week yasin ji'teje'm ha'ne ewi'ł wi'tlijei in yit'ij: —*Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek in łewetsu'unłe.*— *(Lv 19:18)** 15 Qa qu'nte'łe menikesimeti'ił qa hik łunye'j qu' menikfe'jłi'iłju' qa łewetłujłi'ił iye, jełi'łiju'ł, hasu'uj qu' ekhewele'łi'ił qu' metwuł'enheti'łju'.*

Pa' yisu'un ene' i'nesenits t'ejuyiju'ł pa' yisu'un pa' Espíritu Santo.

16 Qa hik ta'łijupi' qu' hit'iłij ewets aka'an. Aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Espíritu Santo, qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits.* 17 Qe pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits t'ejuyiju'ł pa' Espíritu Santo. Qa pa' Espíritu Santo pa' yisu'un qa t'ejuyiju'łek pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits. Enewe'en t'ejui wetju'ł qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' aqsiiłijkii pakha' łisu'untaxi'ł.* 18 Qa qu' pakha'ye' Espíritu Santo qu' nojo'oł ek'ui, ma' qa hats nite' yatsat'etsi'ł epji' kekhewe' wi'tlijei yika' pa'aj pa' Moises'ik'i

* 4:31 1P 3:6 * 5:1 Ro 14:4; Ef 5:2 * 5:4 2P 3:18 * 5:5 Jud 21; Ro 8:23-25; 1Ts 1:3 * 5:6 1Ts 1:3; 1Co 13:1; Stg 2:18-22 * 5:7 Jn 8:14; 1Jn 5:20 * 5:8 Col 3:15; 1P 1:15 * 5:10 Mr 12:40 * 5:11 Lc 9:23 * 5:13 Col 3:15 * 5:14 Mt 1:22; 7:12; 19:19; 22:37-40; Jn 13:34 * 5:15 Ga 5:20; Fil 3:2,20 * 5:16 Ro 8:4; 1Ti 3:16; 2P 1:4; 2:10 * 5:17 1P 2:11; Ro 7:15,23; Fil 2:13

(ley). 19 Nite' jutsitax qu' jinenikfe'lets pekhewe' yisu'un ene' i'nesenits: yisu'un qu'
nanawitjiłe, wanawitji'iłju' pekhewep nite' łewhe'yetstax, nite' wepinij in yisu'un qu'
nanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe'.* 20 Iyinii ne'ej witeqsi'nq'alits qa wenijatshenij
iye qu' weihetetsi'ij. Apjanhetets, nayu'uj wetju'łkii pe'ye', qa eqemtshenetsits iye.
Nayuułekii, yaqsiijkii qa ł'ejuihifetsij pekhewep. Nite' t'eku'mij wetju'ł pa'qu' ewiłe'
wetqethenju'kii, wetqethenijju' pa'qu' numti qu' łunyejeyi'ij pa' Intata.* 21 Nite' łeke'
qu' nineqwenij pa'qu' łe'wise' qa teqemtshenijkii, yek'uwetju'kii, yijalkisijkii najai in
yek'uwetju' qa tayaiłe wetju'łkii iye. Qa pekhewep iye hik łunyejei iye ekewe'en. Hit'iłij
ewets ka' hats hit'iłij ewets toxik'i, pe'qu' hik łunyejeye' aka'an nite' łeke' qu' namii hatse'
pa' tenek'enhe'yi' pa' Dios.*

Pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo.

22 Pakha' ta'łets pa' Espíritu Santo łunye'j: qi witeqsu'unka'x, qi łe'wisi'mkii, qi ikesimen
łatawe'j, nite' eq'itaqsuna'x, nite' apjanhetax, teik'unei, nite' yaqanłekii pa'qu' hats
nit'ij,* 23 nite' watpatunen, yejeł łotok'oi pa'qu' łunye'je'. Qa ekewe'en ham pa'qu'
wi'tlijeye' (ley) qu' net'ejuyiju'ł.* 24 Qe pekhewe' hats yatsat'eetsijha ha' Jesucristo,
pekhewe'en hats hik łunyejei qu' hats nenijji'pha'm pe' ł'esenits pe' cruz pe' łewuł'ets
qa pe' wekwek uł'ets yijamti'etskii yisu'untax qu' naqsiijkii pa'aj.* 25 Inekhewel in hats
na'l initji'teje'm pa' Espíritu Santo qa les łe'wis qu' jinewetwejinij qu' nojo i'nk'uikii.*
26 Hasu'uj jitumti qu' je'qitse'ji'. Hasu'uj jitawakaninkii pe'ye'. Qa hasu'uj iye nana'l ine'm
pa' witqaq'ayinkeya'xij pe' wekwek.*

6

Jełiju'ł, akha' łeke' iye qu' newu'mju' pa' uł'ax.

1 Yejefets, qu' i'weni'ł i'nłi'i qu' enikfe'li'łets pe'ye' qu' nenwu'mju' pa' uł'ax pe'
hats yijayan pa' Intata, ekheweli'ł in lees łijayani'łha pa'qu' nisu'un pa' Espíritu Santo,
łe'wis qu' i'feni'ł hats'inha qa' łeke'ye' qu' neniyik'uipha'm pa' uł'ax, qa hasu'ujłe
meniwqinhetiłij in łi'feni'ł qe akha' iye łeke' qu' najaajin iye pa' uł'ax.* 2 Meteni'feni'łij
wetju'łkii yijat'ij qu' eka'xi'ł pe' wekwek niihetits nekipji' ha'ne sehe'. Qa aka'an qu'
aqsiiłijkii, ma' qa hats łaqsiiłijkii kakha' łeqe ley ha' Cristo.* 3 Qe pakha' qu' numtiłetax qu'
qiye'ji', in nite' qitaxji', ma' qa hats łakha'łe łete'm in watqanłekii.* 4 Qa hik ta'łijupi' les
łe'wis yijat'ij qu' week ewiłei ekheweli'ł qu' jeł eku'ni'łijupkii pe' ithayijkititsi'ł, hats'inha
qu' enikfe'lets qu' hats łe'wise'ju' ma' qa' hayitse' qu' it'ijets qu' e'niya'yij. Qa hasu'ujłe
qu' it'ijets qu' lees łe'wise'ju' pakha' łaqsiijkii qa pekhewepłe qa' nite' łe'sitseju' pe'
yaqsiijkii.* 5 Qe week ewiłei qu' ne'neniha pakha' hats testi'yijek in ł'ithayijkit. 6 Qa
pakha' qu' net'ijatshenhetiyij ke' Intata łe'lijei, łe'wis qu' ni'fen pa'qu' łaqa maestroye'
qa natqapk'asiyijets week pa'qu' nana'li'm.*

Pakha' jit'enju' qa hik pakha' qa ta'łji'.

7 Hasu'uj umti'ił qu' łeke'ye' pa'qu' aqani'łijkii pa' Dios, qe pa' Dios ham yawitjiye'.
Qe week ne'ej yenju' na'aj jukhewe' qa hik ne'ej qa nifte'ji' ne'ej łei. 8 Qe pakha' qu'
hik łunye'je' qu' nenju' pa'qu' łakha' ye'łe qu' nisu'un, qa' nata'ł pe' łeqei qa' nenifte'ji'
witwamhi' nite' yili'ij. Qa pakha'łe qu' hik łunye'je' qu' nenju' pa' yisu'un pa' Espíritu
Santo, qa' nata'ł pe' łeqei qa' nenifte'ji' witiła'x nite' yili'ij.* 9 Hasu'uj jiyiwefju' in
jitaqsiijkii pa' łe'wis, qe qu' namets pa' łahats'ij qu' nuji' pe' łei qa' jintifte'ji' qu'

---

* 5:19 Mr 7:21,22; 1Ts 4:3,7 * 5:20 Col 3:5; 1P 4:3; Ap 14:19; 18:23; Tit 3:9; Stg 3:4; Ro 2:8; 8:7; 16:17; 2P 2:1 * 5:21 Ro 1:29; 13:13; 1P 4:3; 1Co 6:10; 15:50 * 5:22 Mt 7:16-20; Ro 6:21; 7:4; 8:5; Ef 5:9; 1Co 13:1; Flm 5; Jn 15:11; 2Co 6:6,10; Ex 34:6; 2Ti 3:10; Sal 25:6 * 5:23 Stg 3:13; 2P 1:6 * 5:24 Nm 3:12; Ro 8:12; 2P 1:4; 2:10 * 5:25 Fil 1:21; 3:16 * 5:26 Fil 2:3 * 6:1 Stg 1:13; 3:13; Sal 51:12 * 6:2 1Co 9:21 * 6:3 1Co 3:18; 2Co 12:11; Ga 2:6 * 6:4 Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * 6:6 Ro 15:27 * 6:8 Sal 51:11; Jn 1:33; 12:25; Hch 2:4; 13:48; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22

nite' jiniwefe'ju'.* 10 Qa hik ta'łijupi' in yamets łahats'ij qu' łeke'ye' qu' jinti'fen pa'qu'
łunye'je'łe ene' weekji', łe'wis qu' jinti'fen, qa lesłe in łe'wiisija qu' jinti'fen pekhewe'
hats inejefetsipji' ha' Cristo.*

Pablo łakha'ija in yika' pe' teke'lenju' łe'lijeyii pe' Gálatas.

11 Jeł'łju' ene' yeq'ikatii hayits qa qitsji'. Hane'ej hit'ij ha'ne yikooyija in he'nq'ika'ał
ei. 12 Pekhewe' yit'ijets qu'nte' łeke'ye' qu' hamitsi'ił e'm kakha' yiwu'mi'ł łaxpa's
(circuncisión) qe yisu'unłe qu' nisu'un pekhewep, hats'inha qa'nte' natawitjaxtiye' in
i'nq'ijatshentaxij in ewi'łłe pe' łeqe cruz ha' Cristo qu' jiniłin.* 13 Qa pekhewe'en in
judiol qa yaqsi'jtaxijkii kakha' yiwu'm łaxpa's (circuncisión) qa nite'łe yaqsiijijkiiha week
kekhewe' yit'ij ke' Moisés łe'lijei (ley). Qa yisu'unłe qu' iwu'mi'ł łammi's axpa'si'ił, qe
qa' neniwqinhetij qe ta'łets in nayaji'iłij ewets qa' eka'xi'łkii pa'qu' jiif'iyeji' pe' ajitsi'ł.*
14 Qa yakha'łe qa nite' hisu'un qu' heniwqinhetijji' pe'ye'. Ewi'łłe in hiwqinhetji' in
wa'mjipha'm hakha' Yatsat'ax'inij Jesucristo pe' cruz. Hik hakha' in ta'łets qa pe' wekwek
ha'ne sehe' epji' qa hik yeqjunyejeyij qu' hats nanaxju', qa pe' wekwek ha'ne sehe' epji'
qa hik łeqjunyejeiyijek qu' hats hawa'm. 15 Inye'jłu' pa'qu' hats niwu'mtax łaxpa'se', i'nłi'i
qu' mente' niwu'metax. Ekewe'en hats ham weju'łi'ij. Pakha' weju'łij yijat'ij ta'łets in
ł'ek'enets ha' Jesucristo ma' qa hats i'nk'ayik pa' ejunye'j.* 16 Qa pekhewe' tek'eenik'iha
aka'an, pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' nanipji' qa pa' łeq'iltiye'j iye pa' Dios week pekhewe'
ink'aihits łeqe Israel pa' Dios.* 17 Qa hane'ej hats nite' hisu'untax qu' ewi'łij qu' esłisi'łij qa'
hepi'ye'ek'i iye week ekewe'en, qe yakha' na'l ye'm enewe' jif'imji' i'ni' ha'ne yaj ta'łets
in ewi'łłe in hijayan ha' Jesús.* 18 Yejefets, pa' qi łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo
qu' hikpa' na'ni'ł ejupha week ekheweli'ł. Hik aka' qu' łunye'je' (Amén).*

---

* 6:9 2Ts 3:13; Lc 18:18; Stg 4:17 * 6:10 2Jn 8; Gn 1:31; 3Jn 11; 1Ti 5:8; Jud 3 * 6:12 Fil 3:3,18; Hch 15:1; 2Ti 3:12
* 6:13 Lc 11:28 * 6:15 Col 3:11; Jn 1:3; Ap 3:14 * 6:16 Lc 3:8 * 6:17 Fil 3:10 * 6:18 Sal 51:12

EFESIOS

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo, henq'ika'ał ei
ekheweli'ł yijayan pa' Intata i'ni' ek ha' witset Efeso qa tek'enetsha iye ha' Jesucristo.*
2 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu' nikesimen iye
pe' atawjetsi'ł.

Pe' jiyełisij pa' Intata ta'łets pa' Espíritu Santo.

3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikpa' jiyełisij
week pa'qu' łunye'je' pe' wekwek ta'łiipha'm na' wa's ta'łets pa' Espíritu Santo qe nite'
jiteqeku' ha' Cristo.* 4 Qe pa' Intata hayiits pa'aj t'eku'm iniiji' qe ta'łets ha' Cristo in
mexente' wanaqsiijkii pa'aj ha'ne sehe' hats'inha qu' je'łesiitsi'iiha qa' hame' iye pa'qu'
uł'axe' qu' nam inij in hats jitajayan Pakha'an. Pa' łeqsu'unka'x inij* 5 hikpa' jiyamitets
qu' jinaqsi'j qa' łelitse'inij qe ta'łets ha' Jesucristo, in łunye'jek pakha' hats łakha'łe in
yisu'un qa yi'sinheti'mkii iye. 6 Qa aka'an in łunye'jkii qe qa' jintewqinhet qu' nata'łets
pa' qi łeq'iltax'inij, hik aka' jiyełisłi'ij ham łaja'ye' qe ta'łets ha' yisu'un Ła's.* 7 Hikha'
pe' ł'athits jiyilithinik'ui pa' uł'ax, qa yiwu'm i'nk'ui pe' inwuł'ets. Qa aka'an in łunye'jkii
ma' qa' jinikfe'lets in yijaa'ija in qii'ija in yisu'un qu' jinełisij pa' łeqi'fenkeye'j,* 8 ma' qa
qi in jiyełisij pa' łeqifenkeye'j. Weekij pa' qi łikfeliya'xkii qa weekij iye pa' ł'iyayiye'jij 9 in
jiyełisij qu' jinenikfe'lets pa' yat'inkii nite' łeke' pa'qu' nenikfe'lets yisu'un qu' naqsiijkii,
hik aka' in yejełik'uiha in yaqsiijkii qa qii'ija in łe'wisijju'ha qu' jiniłin, qa i'nijji' ha' Cristo.*
10 Qa pa' yisu'un qu' naqsiijkii qa' nafits qu' hats weeke' wetets pe' łahatsiyij, ma' qa' ewi'ł
neni' pe' week na' wa'sji' qa ha'ne sehe' ipji' qa' netnek'enhe'yij ha' Cristo.* 11 Hik hakha'
iye in jitajayan ma' qa' jintesti'yij hatse' pa'qu' jinatsat'etsijek, in łunye'jek pakha' hats
yisu'un qu' łunye'je'kii pakha' yaqsiijkii week eke' wekwek, ma' qa hik łunye'je' pakha'
hats yisu'un qu' łunye'je'kii.* 12 Hats'inha yekheweli'ł in hojo'ołij in nite' heqeku'uł ha'
Cristo, ma' qa' yekheweli'ił qu' nata'łi'ł yiwets qu' neniwqinhet pa' Intata.* 13 Qa aka'an
qa hik aka' ka' ejunyejeyi'ł, in ink'a łepi'ye'ełik'i ma' qa ł'ek'eni'łik'i kekhewe' wi'tlijei
ta'łets pa' yijaa'ija, qa wi'tlijei iye ta'łets qu' ji'ła'xe', qa aka'an in łunye'j ma' qa hats
neni'ł ji'teje'm pa' yiwjutsiqenij in yatsat'etsi'ł ej pa' Intata hikpa' pa' Espíritu Santo
hayiits yiwjutsiqen qu' jinełisij.* 14 Hikpa' Espíritu Santo nojohonłe inwets in t'ejuyets
pe' jiyatsat'etsij hatse'. Qa qu' namtaxets aka'an, qu' hats jintewejinhetiitaxkiiha ma' qa'
jintewqinhet qu' nata'łets pa' qi łeq'iltax'inij.*

Pablo iyinjiipji'.

15 In tsikfe'lets in nite' łeqeku'uł ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa qi iye in łisu'uni'ł pe' week
inejefetsipji' pa' Intata, qa hik ta'łijupi' 16 yakha' in nite' hili'ij in hitjiijetspha'm łe'wisij
pa' Intata qe ta'łi'ł ewets week qa k'iyinji'ij. 17 K'iyinijets pa' łeqe Dios ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo, qa Łatata pa' qi witisa'x, qu' nełisi'łij pa' witikfeliya'xkii ta'łets pa' Espíritu
Santo qa qu' nethini'łij qu' les enikfe'li'łets pakha'an.* 18 K'iyinijets qu' ni'wenkitkiiha
pe' atawjetsi'ł, hats'inha qu' enikfe'li'łets pa'n łunye'j pa' jiwetjumti'ijik'ui in tayai iniiji',
pa'n łunye'j pa' qii'ija in łe'wis qu' netisij hatse' qa' natsat'etsij pe' łelits pa' Intata.* 19 Qa'
enikfe'li'łets iye in ham pa'qu' łuk'eyi'iju'ł in qii'ija pa' łet'unha'x pa' Intata qa hikpa' pa'

---

* 1:1 Ef 1:9; 5:2; 1P 1:21; Hch 13:9; 18:19-21; 19:9-10; 20:3,17; 1Co 15:32; Ap 2:1 * 1:3 Ef 1:20; 2:6; 3:10; 6:12 * 1:4 Jud 24 * 1:6 Jn 1:14; 3:35; 10:17; Ro 5:2; 2Co 4:15; Mt 3:17; Col 1:13 * 1:7 He 9:12; Sal 25:11; Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 24:47 * 1:9 Ro 9:11; 11:25; 16:25; Ef 3:3; Col 1:27 * 1:10 Mt 1:17; 5:2; Fil 2:10; Ef 5:2; Col 1:16 * 1:11 Pr 19:21 * 1:12 1Ts 1:3; Mr 10:37 * 1:13 Col 1:5; 2Ts 2:10; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * 1:14 Gn 38:17-18,20; 2Co 1:22; 5:5 * 1:17 Sal 51:12; 1P 4:13 * 1:18 1Ts 1:3; Col 3:15

łet'unha'x qa t'ifti'ts inwets inekhewel in jitek'enets, qa hikpa' iye pa' łet'unha'x ham pa'
qu'nte' ne'weju'łi'ij,* 20 qa hikpa' iye yit'iji' in niihinik'uipha'm ha' Cristo pe' naxju', qa na'
wa'sji' qa yinhiniju' pa' yiya'yik'i pa' Intata.* 21 Ma' qa pa' łet'unha'x ha' Cristo qa t'anipji'
totsiiju'ha week pekhewe' qitstaxji' in tenek'enhei, qa pe' te'weyiju'ł in qitstaxji', qa pe'
na'ltaxi'm pe' łet'unhaxits in tenek'enhei, qa pe' na'ltaxi'm pe' tenek'enhe'yij qa week iye
pakha' qu' nenittaxij pa'qu' łiye', qa nite' ha'nełi'ij ha'ne łahats'ij, qe pa' mexe hamik'ui
iye.* 22 Ma' qa yeni' iye qu' week netnek'enhe'yij hakha'an, qa pakha'an qa yeni' iye qu'
łejiłayi'ij week pe' yijayan pa' Intata.* 23 Qa enewe' yijayan qa hik łunyejei qu' ł'ese'ne' ha'
Cristo, hikha' topo'oj enewe'en qa hakha' iye i'ni' ha'ne week.*

2

Jiyełisij pa' witiła'x qe ta'łets pa' Jesucristo.

1 Toxik'i ekheweli'ł mexe hik ejunyejeyi'ł qu' anaxi'łju' qe ta'łets in łaqsiiłijkii pa'
ułʼax.* 2 Ma' qa ła'ni'łi' pakha' łunye'j ha'ne week sehe' epji', qa łijayani'łij pakha'
tenek'enhe'yipji' ha'ne sehe' epji', hikpa' espíritu ułʼax, in t'ithayii qa natkin pe' nite'
tek'enets pa' Intata.* 3 Qa enewe'en hik injunyejeitax iye toxik'i inekhewel, ma' qa
jitaqsiijkii pakha'łe qu' łunye'je' qu' jintesu'un ułʼax, qa jitek'eniju'ł pa'qu' nisu'un
ha'ne i'nese'n qa pa' inaqjamtikineye'jkii, ma' qa in łunyejeyek pekhewep, in ewi'łłe in
je'weju'łtaxij pa' łaxtanithenkeye'j pa' Intata.* 4 Qa pakha'łe Intata qa qii'ija pa' na'li'm
łeq'iltiye'j. Qa in ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x inij,* 5 ma' qa jiyełisij pa' witiła'x i'nijji' ha'
Jesucristo, in mexe hik injunyejeitax qu' jinanaxju' qe ta'łets pe' inwułʼets. ¡Pa' łeq'iltiye'j
pa' Intata ta'łets in hats i'łiyi'ł!* 6 Qa in ewi'ł ju'uni'łi' ha' Cristo, pa' Intata qa hats hik
łunye'j qu' jiniihinik'uipha'mkii pe' naxju' qa hats jiyinhinijup hakha'an na' wa'sji'.* 7 Qa
in yaqsiijkii aka'an qe qa' ji'nethiinijha hatse' in qi'ija pa' łeq'ilta'x inij, qa in qii'ija iye
pa' łeqifenkeye'j inij qe ta'łets in jitek'enets ha' Jesucristo.* 8 Qe pa' łeq'iltiye'j pa' Intata
ta'łets in hats i'łiyi'ł qe nite' ł'inqeku'uł, qa aka'an qa nite' ta'łi'ił ewets, qe ta'łłe'ets yijat'ij
pa' Intata in yisu'un qu' nełisłi'iłij pa' witiła'x, 9 nite' ta'łets pa'qu' jintaqsiijkii, qe qa'
ham pa'qu' neniwqinhetij pe'ye'. 10 Qe inekhewel in jitajayan pa' Intata, ł'ithayijkit pa'
Intata. Inekhewel jitaqsijkitiyijkii in jitajayan ha' Jesucristo qe qa' jintaqsiijkii pa' łe'wis,
hik pakha' pa' łe'wis hayiits pa'aj yaji'let pa' Intata qu' injunyejeye'.*

Cristo jiyaqsi'j wetju'ł.

11 Maxtayit qeku'ni'łik'i kekhewep łahatsiyij, ekheweli'ł in nite' łenekiłijfik'i qu'
e'judioli'ił, ne' judiol hik nekhewe' yaqsiijkii kakha' circuncisión qa ekheweli'ł qa łe-
qiyitsi'ł ej hamitsi'm kakha' circuncisión. Qa kakha'łe circuncisión qa jukhewłe na'aj
yaqsiijkii.* 12 Maxtayitiłik'i iye in mexe i'totsi'łi'mets ha' Cristo kakha' łahats'ij, mexe
i'totsi'łi'mets ne' Israel łeiłets, mexe nite' yatsat'etsi'ł epji' iye pe' yiwjutsiqen pa'aj
pa' Intata, mexe ham pa'qu' etjumti'iłik'ui qa mexe ham iye pa' yijaa'ija in Dios in
ł'ani'łi'pji' ha'ne sehe'.* 13 Qa ha'nełi'ij in łijayani'ł ha' Cristo, ekheweli'ł kekhewe' mexe
i'totstaxiłi'mii kakha' łahats'ij hats e'metitsi'łi'm qe ta'łets pe' ł'athits ha' Cristo.* 14 Qe ha'
Cristo hikha' jiyaqsi'j wetju'ł, ma' qa inekhewel in je'judiol qa ne' nite' judiol iye qa hats
hik injunyejei qu' ewi'ł witset'e, qa hakha'an qa yiwjałaqitju' pa' jiyeqethentax wetju'ł.*
15 Qe in wa'm qa yiwamhitijkii qa yilinenij kekhewe' yittaxij kakha' ley, ma' qa yaqsiijkii in

---

* 1:19 Hch 4:33 * 1:20 Jn 20:17; Ef 1:3; 2:6; 3:10; 6:12; Fil 2:9,10; 1P 3:22 * 1:21 2Ti 2:19; Mr 10:30 * 1:22 Sal 8:6; Ro 13:1; 1Co 15:27; 1P 3:22; Col 2:10 * 1:23 Ef 4:4; Jn 1:16; Col 3:11 * 2:1 Jn 5:25 * 2:2 2P 2:10,20; Jud 8; 1Co 2:12; 1Ti 4:1 * 2:3 Fil 3:3; Mt 21:31; Lc 12:47; 23:25; Jn 1:13; 1Co 7:37; 2P 1:21; Ro 2:5; Ap 6:16 * 2:4 Lc 1:50; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * 2:5 Col 2:13; 1Ti 5:6; Jn 5:25 * 2:6 Col 2:12; 3:1; Ef 1:3,20; 3:10; 6:12; Fil 2:10; 1P 3:22 * 2:7 Mr 10:30; Lc 8:14; 2Co 8:9; Sal 25:6 * 2:10 Jn 1:3; Ap 3:14; Ro 9:23 * 2:11 Ga 6:15; Fil 3:3 * 2:12 Gn 12:7; 1Ts 1:3; 4:13 * 2:13 He 9:12 * 2:14 Ro 10:12; Ga 3:28

hats hik łunye'j qu' ewi'łe'łe pa' jukhew in mexe hik łunye'jtax qu' wetsjuk'e qe qa' ewi'ł
jina'niji' hakha'an, aka'an hik aka' łunye'j in je'łe'sits wetju'ł.* 16 Łakha' in wa'mjipha'm
pe' cruz qa yaqsi'j wetju'ł pe' wetsjuktax (pe' judiol qa pe' nite' judiol), ma' qa hats hik
łunye'j qu' ewi'ł ł'ese'ne', qa yaqsiijkii iye in łe'sitsi'ł wetju'ł pa' Intata pekhewe' hats
hik łunye'j qu' ewi'ł pa'qu' ł'ese'ne', qa in hats łe'sitsi'ł wetju'ł, qe ha' Cristo hats yilan
pakha' yitontax wetju'ł.* 17 Qa ke' we'nika'ajji' qa yit'ij: *—Ma' qa nam qa nifel qu' e'łe'sitsi'ił
wetju'ł pa' Intata ekheweli'ł pekhewe' totsii, qa qu' łe'sitsi'ił wetju'ł iye pekhewe' metitstaxi'm.—
(Is 57:19)*** 18 Qe ha' Cristo hikha' ta'łets, ma' qa yekheweli'ł in ye'judio'oł, qa ekheweli'ł
in nite' e'judio'oł, in les je'metitsi'm pa' Intata qa ewi'łłe pa' ta'łets in Espíritu.* 19 Qa
hik ta'łijupi' ekheweli'ł in hats nite' hik ejunyejeyi'ł qu' pakha' ata'łiłji', hats nite' hik
ejunyejeyi'ł qu' nite' netsikfe'li'ił ej, qe hats etsetifetsi'ł yijat'ij pe' yijayan pa' Intata, hats
ła'ni'ł ji'teje'm pe' łelits pa' Dios. 20 Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł utel in teniihinpha'm pe'
wititsi', qa pekhewe' łetkui qa hik hekhewe' he' apóstoles qa pe' profetas'ik'i, qa ha' Cristo
qa hik hakhaa'ija hik łunye'j qu' witeqjeyumtshenki'ye' ute in i'nk'a tsupju' pe' wititsi'.*
21 Qa in ta'łets ha' Cristo, pe' wititsi' teniihinpha'm qa qapits wetju'łha in ewi'ł i'ni' pe'
utel, qa week nełuts t'ijaifik'i hats'inha qu' nijat'ax pe' wititsi' qa' ewi'łe'łe qu' net'ejuyets
pa' Yatsat'ax'inij.* 22 Qa hikha' iye Cristo ta'łets ekheweli'ł pe' nite' judío qa judío iye in
e'weeki'ł in ła'ni'ł ji'teje'm pe' teniihinpha'm wititsi' pe' i'nifi pa' Intata qe i'nji'teje'm pa'
łeqe Espíritu Santo.*

3

Pa' yat'inkii pakhaa'ij pa'aj pa' Intata.

1 Qa hik ta'łijupi', yakha' Pablo, in ho'yophełiti'yipji' ha' Jesucristo qe qa' e'łe'sitsi'iłju'
ekheweli'ł in nite' e'judioltaxi'ł.* 2 Qe yijaa'ija qu' hats impi'ye'ełij kakha' ts'ithayinenij
pa' Intata qu' nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j. 3 Łakha' in tsikfelitets qa ts'ethinij aka' nite'
hayiits pa'qu' nenikfe'lets, in ł'anye'jek kakha' hats he'nq'ika'ałij ei nite' ijetaxijje'm.*
4 Qa qu' iyineni'łik'i ma' qa' enikfe'li'łetsha yakha' in tsikfe'lets aka' nite' hayiits pa'qu'
nenikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo.* 5 Hik aka' toxik'i mente' tisij pa'aj pa' Intata pe'
jukhew'ik'i qu' nenikfe'lets, qa ha'nełi'ij qa hats yethinij qe ta'łets pa' Espíritu Santo
hekhewe' apóstoles qa pekhewe' profetas iye.* 6 Qa aka' yethinij enewe'en aka'an: pe'
nite' judiol in na'lji'jek hatse' pa'qu' netesti'yij, łekhewel iye łewekwekits pa' wit'ese'n,
łekhewel iye i'nji'teje'm pe' notki'ik'ui pa' yiwjutsiqeni'm pa' Intata pekhewe' tek'enets
ha' Jesucristo. Ekewe'en hik ekewe' ke' łe'sits wi'tlijei.* 7 Qa aka'an hik aka' ka'
ts'ithayinenij pa' Intata qe ta'łets pa' łeq'iltiye'j. Ma' qa pa' łet'unha'x qa i'nij yitji' in
yaqsiijkii aka'an.* 8 Yakha' in les heiweitaxik'uiju' pakha' qu' ham ne'weju'łi'ij pe' yijayan
pa' Intata, qa pakha'łe Intata qa t'eku'myijyiiji' qu' hithayiki pa' qi łeq'iltiye'j, ma' qa
henfeli'm ne' nite' judiol pa' ham ł'aka'the'ye' in łe'wis ta'łets ha' Cristo.* 9 Qa' hethinij
iye qa' week ni'wen aka' nite' hayiits pa'qu' nenikfe'lets, qe pa' Intata pakhaa'ij pa'aj
in yat'inkii, hikpa' yaqsiijkii pa'aj ha'ne weekji'.* 10 Hats'inha ene' yijayan pa' Intata qa'
hik enewe' nata'łets qu' nenikfe'lets hane'ej pe' angelits tenek'enhei na' wa'sji' pa' qi
łikfeliya'xkii pa' Intata in inq'ethinij in week nikfe'lets pe' łunyejeiłe wetju'ł.* 11 Hik
aka' łunye'j in hats yamik'ui pakha' hayiits yaji'let pa'aj qu' łunye'je'kii in mexe ham
ha'ne week qa i'nijji' ha' Jesucristo Yatsat'ax'inij.* 12 Hikha' ta'łets in nite' jiwetjeyepun

* 2:15 Ap 3:14; Jn 11:52 * 2:16 Ef 4:4 * 2:17 Lc 4:18; 1P 1:12 * 2:18 Jn 4:23; 10:7-9; Ro 5:2; Ef 3:12; 4:4; 1Co 1:12; 12:13 * 2:20 1Co 12:28; Ef 3:5 * 2:21 Ef 4:16; 1P 2:5 * 2:22 Ro 11:18; 1P 2:5 * 3:1 2Ti 1:8 * 3:3 1P 4:13 * 3:4 Col 4:3 * 3:5 1Co 12:28-29; Ef 2:20 * 3:6 Gn 12:7 * 3:7 Mr 5:30; Lc 1:35; 6:19; Hch 19:11; 2Co 13:4; Ap 11:17 * 3:8 Ro 1:15; 10:12; 11:12; 1P 1:12 * 3:9 Mr 13:19 * 3:10 Pr 3:19; Ro 11:33; 1Co 1:21,24; Ap 7:12; Ef 1:3,20; 2:6; 6:12; Fil 2:10 * 3:11 Pr 19:21

qa les in je'metitsi'm pa' Intata, qe nite' jiteqeku' hakha'an.* 13 Qa hik ta'łijupi' qu'
nek'iyini'łij ewets qu' hasu'uj natha'lalinheti'łju' qu' nata'łets pakha' haats'e'ej qe ta'łi'ł
ewets. E'łe'sitsi'iłi'mkii yijat'ij qe pa' haats'e'ej jutsiqaxij in hats yatsat'etsi'ł ej pa' Intata.*

Pablo iyinjiipji' pe' Efeso łeiłets.

14 Aka'an in łunye'j, ma' qa honokok'enijifi qu' nek'iyinijets pa' Łatata ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo,* 15 hikpa' tisij ka' łii pe' week witjefeyek ipji', na'l pe' hats i'nii na' wa's qa na'l
pe' mexe i'nipji' ha'ne sehe', 16 qu' nełisi'łij pa' qi łesa'x qa' nata'łets pe'qu' et'unhaxitsi'ił
qu' nata'łets pa' Espíritu Santo.* 17 Qa k'iyinijets iye qu' na'ni'ł etji' ha' Cristo in nite'
łeqeku'uł, qa k'iyinijets iye pa' witeqsu'unka'x qu' hikpa' extuk'i'iłij in mexe i'łiyi'ł. 18 Qa
aka'an qu' łunye'je', ma' qa' nata'łets qu' menikfeliti'łetsha qa week iye pe' inejefetsipji'
qu' nenikfelitetsha iye pa'n qu' łepk'eyeji', qa pa'n qu' łepk'eyepha'm iye qa pa'n qu'
ipłu'ye'ju' iye qa pa'n qu' ipłu'ye'pha'm iye in qi pa' łeqsu'unka'x ha' Jesucristo.* 19 Qa
k'iyinijets iye pa' Intata qu' nikfeliti'łetsha ha'ne qi łeqsu'unka'x ha' Jesucristo, in ham
pa'qu' nenikfe'letsha pa'n łuk'e, hats'inha qa' notpoli'ł ej qu' ejunyejeyi'ił pa' łunye'j
pa' Intata. 20 Jitewqinhetji'ha pakha' na'li'm pa' łet'unha'xijup in łeke' qu' naqsiijkii qu'
les nanhini' pakha' łuk'e pa' jitumtitax qu' łeke'ye' qu' naqsiijkii i'nłi'i iye pakha' łuk'e
pa' jutumtitax qu' łeke'ye' qu' ji'niyinijets. Pa' in'initji' łet'unha'x yaqsiijkii aka'an.*
21 Iwqinheti'łha pa' Intata ekheweli'ł in łijayani'ł qe ł'ek'eni'łets ha' Jesucristo, qa hasu'uj
qu' ili'iłij qu' iwqinheti'łji'. Amén.*

4

Ewi'ł pa'qu' injunyejeye'.

1 Qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets, yakha' Pablo, ye'wit'ophełik qe ta'łets ha' Yat-
sat'ax'inij, qu' aqsiiłijkii pakha' hats ł'eniyayiłijii qu' ejunyejeyi'ił.* 2 Meniwqinhetkitek'ił,
af'ayai qu' iyeti'ł, hasu'uj eq'itaqsunhetsi'ił, itaqsunkite'ełij wetju'ł pe'ye', mewet-su'uni'ł
yijat'ij.* 3 Aqsiiłijkii week pa' łuk'e' pa' łeke' qu' aqsiiłijkii hats'inha qu'nte' niliyi'ij in
ewi'ł ła'niłiji' pa' ham peeyi'ijkii ta'łets pa' Espíritu Santo.* 4 Pa' wit'ese'n ewi'łłe qa pa'
Espíritu ewi'łłe iye, qa hik łunye'j iye in ewi'łłe pa' jiwetjumti'ijik'ui hikpa' ł'eniyayiłijii,*
5 ha' Yatsat'ets'inij ewi'łłe, pa' nite' inqekuyejei ewi'łłe, in jiwempulijijju' ewi'łłe,* 6 pa'
Dios qa Łatata ene' week ewi'łłe, hikpa' week tenek'enhe'yij, t'ithayii i'nijji' ene' week,
qa i'nji'teje'm ene' week.* 7 Qa weekłe ewiłei inekhewel jintesti'yij pa' łuk'e' pa' yisu'un
qu' jinełisij ha' Cristo.* 8 Qa hik ta'łijupi' ka' we'nika'ajji' in yit'ij: *—In wapiletspha'm pa'
toxpha'm, qa yeka'x pe' olots wit'ophełii, qa netisijju' pa'qu' niya'yij ene' jukhew qa efuts iye.
—* *(Sal 68:18)** 9 ¿Qa pa'n ikji' aka'an in yit'ij wapiletspha'm
iye? Aka'an ikji' in yaamłi'iiju' pa' les toxiiju' ha'ne sehe'.* 10 Qa pakha' ikju' qa hik
pakhaa'ija iye pa' iketspha'm iye pakha' les toxpha'm ha'ne wa's, qe qa' netnek'enhe'yij
ene' week.* 11 Qa hikha' qa tisij he' uja'x in apostolitsij, qa pekhewep profetas, qa
pekhewep qa ikij qu' nenfeli'm pekhewep eke' wi'tlijei t'ejuyets hakha'an (evangelistas),
qa pekhewep qa yejełets pe' hats yijayan pa' Intata (pastores) qa i'nq'ijatshenij iye
pa' Intata ke' łe'lijei (maestros). 12 Qa ekewe'en in netisijju' qe qa' nijatshenij pe' hats
yijayan pa' Intata ma' qa niyaijiijek aka' wit'ithayijkit, ma' qa' les qu' net'un pakha'

---

* 3:12 Ro 5:2 * 3:13 2Ts 3:13; Jn 5:44; 7:18; Ro 2:7; 1P 5:4 * 3:14 Fil 2:10 * 3:16 Lc 8:14; 9:32; 2Co 8:9; 3:18; Jn 17:24; 2P 3:18; 2Ti 1:7; Ro 7:22; Fil 4:13 * 3:18 Job 11:7-9; Sal 103:11-14 * 3:20 2Co 9:8; Jud 24; Mr 14:36; Ro 15:13; 16:25; 2Ti 1:7 * 3:21 Fil 4:20 * 4:1 2Ti 1:8 * 4:2 Col 3:12; Ex 34:6; 2Ti 3:10; He 13:22; 1Co 13:1 * 4:3 Ef 4:13; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 1:7; 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Lc 12:51; 2Ti 1:2; 3Jn 15 * 4:4 1Co 10:17; 12:9,12-13; Ef 1:18; 2:16,18; Col 1:5; 3:15; Hch 26:6-7; 28:20; Ro 5:2; 8:23-25; 12:4-5; 1Ts 1:3 * 4:5 1Co 1:13; 8:6; Jud 3 * 4:6 Dt 6:4; Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42; Sal 104:24 * 4:7 1Co 12:7-11 * 4:8 Jn 20:17 * 4:9 Jn 3:13; 6:62; Ro 10:6-7; Fil 2:6-11 * 4:10 Jn 3:13; 6:38; Ef 1:23; He 4:14; 7:26; 9:24

hik łunye'j ł'ese'n ha' Cristo.* 13 Qa aka' wit'ithayijkit, qa' namłi'ijii qu' ewi'ł na'ntaxi'
qa' week ł'ajaye' wetju'łha qu' łe'sitse' pe' nite' inqekuyejei, qa pa' inikfeliyaxitsets ha'
Ła's pa' Dios, ma' qa' hik injunyejeye' na'aj hats jukheewija, qa' hats hik injunyejeye'
ha' Cristo in hik łunye'j na'aj hats jukheewija.* 14 Qa ha'nełi'ij hasu'uj hik injunyejeye'
ne'ej omehets, qe na'aj i'nk'a jitepi'ye'ek'i ma' qa aje'eł jitumti, qa hik injunyejei qu'
pekhel jinepiletji'kii ne'ej iweli' łeqe t'uyuyits, qe ta'łets pe' łeq'ijatshenkeyejeiłe wetju'ł
yumtitax qu' nasinik'i.* 15 Qu' ji'niyetij yijat'ij pa' yijaa'ija qa' weeki'ij pa' ineqsu'unka'x,
ma' qa' ji'nt'ijayijfik'i qa' neteiłem qu' hik łunye'je' hakha' łejiła', hikha' Cristo.* 16 Łakha'
in łejiła' pa' wit'ese'n, qa łakha' ewi'łłe qu' nata'łets pa' wit'ese'n qu' neteni'fen wetju'ł
qa' ewi'ł na'ni', ma' qa' week ewiłeye' pe' łewekwekits pa' wit'ese'n qa' łe'wis qu' naqsiijkii
pakha' łeke'eju'ł qu' naqsiijkii, ma' qa pa' wit'ese'n qa' net'ijaipha'm qa' net'un qe ta'łets
pa' witeqsu'unka'x.* 17 Aka' qu' hit'iłij ewets qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij: qu' yape hasu'uj
ejunyejeyi'ł ka' łunyejei nekhewe' nite' yijayan pa' Intata, qe łekhewel yijayanij pe' ham
weju'łi'ij łaqjamtikineyejeikii. 18 Pa' łikfeliyaxitstaxkii hik łunye'j qu' noo'ye'kii, totsi'mii
pa' łe'wis witiła'x ta'łets pa' Intata, qe ta'łets in ham nikfe'le'ets qa in yit'unhet iye pe'
łatawjets. 19 Nite' wonoksi'wen, wetłisij pa' witqawitjineyaxij ene' wit'esenits hats'inha
qa' nite' nami'ijju' qa pakha'łe qu' łunye'je' in wanawitji. 20 Qa ekhewełi'ił qa nite'
ł'ijatshenheti'yi'łij qu' hik aka' ejunyejeyi'ił in łenikfe'lilets ha' Cristo. 21 Tsikfe'lets in hats
ł'impi'ye'ełij qa ł'ijatshenheti'yi'łij iye hakha'an, ma' qa łenikfe'li'łets pa' yijaa'ija hikpa'
jiyijatshenij ha' Jesús.* 22 Qa hik ta'łijupi', ili'iłij pe' hayiits ejunyejeyi'ł, qa' ili'iłij iye in
łijamti'iłetskii, qe pa' hayiits ejunyejeyi'ł hats uł'axijkii qe ta'łets pe' uł'ets łaqsiiłijkii,*
23 hats'inha qu' nenink'aihit pa'qu' ejunyejeyi'ił qa pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii iye.*
24 Ma' qa' uyi'łik'ipha'm pa' ink'ayik ejunyejeyi'ł, hikpa' hik łunye'j pa' łe'wis łunye'j pa'
Intata, qa taqsijkitiyijkii qu' natsathen qa qu' naqsiijkii iye pa' yisu'un pa' Intata qa qu'
yijaayi'ija iye pa'qu' łunye'je'.* 25 Qa hik ta'łijupi', ili'iłij pa' witwejtitsi', *it'ijets pa' yijaa'ija*
week pe'qu' metitse'em jukhewe qa efuts, (Zac 8:16) qe week inekhewel łewekwekits pa' ewi'ł
wit'ese'n.* 26 *A'nayu'ułkii, qa hasu'ujłe aqsiiłijkii pa'qu' uł'axe'.* *(Sal 4:4)* Hasu'uj
nui'ejju' ne' junu' qu' a'nayu'kii.* 27 Hasu'uj mowo'ołii eq'itset'i'iłij pa' inwo'met. 28 Pa'qu'
ejtenhetsaxe', yape nili'ij. Net'ithayii yijat'ij, ma' qa' nanatkiniji' yijat'ij pe' łokoyei pa'
łe'wis, hats'inha qu' łeke'ye' qu' ni'fen pakha' qu' hami'im pe'ye'.* 29 Hasu'uj it'ij pe'qu'
uł'etsi'ik'i, it'ij yijat'ij pe'qu' ni'fen qa qu' nakakłin iye pe' łatawjets pekhewepe', hats'inha
qu' nit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata pekhewe' qu' nepiye'. 30 Hasu'uj ika'metenheti'łkii
pa' Espíritu Santo, hik pakha' hik łunye'j qu' e'nikatiyi'iłij qu' net'ejuyets pa' nełuji' qu'
hats ewejinhetiiłetaxi'ł hatse'.* 31 Me'nitoniłimetsha week pa' hik łunye'j ek'imii, pa'
witts'iyopto', pa' witwakaye'j, pa' witk'ełeye'j, qa pa' uł'etsik'ikii łe'lijeyij pakhape' qa
week pekhewep iye uł'ets hik łunyejei ekewe'en. 32 Eik'une'yi'ł yijat'ij qa' e'nq'eleti'ł
wetju'łha iye, e'łe'sitsi'ił wetju'ł in łunye'jek pa' Intata in e'łe'sitsi'ł wetju'ł qe ta'łets ha'
Cristo.*

5

Ojonketiłik'i pa' Dios.

1 Qa hik ta'łijupi', ojonketiłik'i pa' Dios qe ekheweli'ł łelits pakha'an qa ne'su'uni'ł iye.
2 Isu'uni'łha ene' week, in łunye'jek ha' Cristo in qi in jiyisu'un qa wetłisłi'ij, hik łunye'j
na'aj inqa'met in testi'yij pa' Intata qa qi in ewjisiyi'm.* 3 Ekheweli'ł in łijayani'ł pa'

* 4:12 Ro 7:4; 1Co 10:16; 12:27; Col 2:17 * 4:13 Jn 5:19; He 1:2; Lc 2:52 * 4:14 Ro 15:4; He 13:9 * 4:15 Col 2:10 * 4:16 Col 2:2,19; 1Ts 4:17 * 4:21 2Ts 2:10; 2P 3:11 * 4:22 Ro 6:6; 7:6; 13:12; 1Co 3:14; 5:7-8; Col 3:9 * 4:23 Sal 51:12 * 4:24 Ro 13:12; Mr 13:19; Jn 1:3; Ap 3:14; Col 3:10; 2P 1:4 * 4:25 Pr 31:25 * 4:26 Sal 37:8; Mt 18:21; Stg 1:19-20 * 4:28 1Ts 2:8; 1Ti 6:18 * 4:30 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; Fil 1:6 * 4:32 Mt 9:2; 11:30; Lc 5:39; 6:35; 24:47; Ro 2:4; 1Co 15:33; 1P 2:3; 3:8; Sal 25:11; Mr 2:5; Col 3:12-13 * 5:2 2Ts 2:13; Tit 2:14

Intata, hasu'uj qu' nana'li'ł etji'ju' pa' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, qa pa' naqameyu'uj
wekwek, qe hik aka' ikji' in łelitsi'ł ej pa' Dios.* 4 Hasu'uj iye it'ij pe' wekwek t'ejuyets in
wanawitjiłe. Hasu'uj iye it'ij pe' wi'tlijei nite' teqenełuikii. Hasu'uj it'ij qu' iyowk'eleikii
pe'qu' niwepinhet wetju'ł pekhewepe'. Qe nite' łe'wisijupi' ekewe'en qu' jintatkin in
jitajayan pa' Intata, it'ij yijat'ij pe'qu' nata'łijupi' qu' nenit'ijetspha'm łe'wisij pa' Intata.
5 Qe hats łenikfe'li'łets in yijaa'ija in ham pakha' qu' nanawitjiłi'ij ł'ese'n qa pa'qu' les
nisu'un wiikfik'i ekewe' wekwek qa nite' wetwejułenij ma' qa hik łunye'j łeqe diose',
qu' nana'l pa'qu' netesti'yij hatse' pa' tenek'enhe'yi' ha' Cristo qa pa' Intata.* 6 Hasu'uj
neqfeetsinheti'łkii ma' qa' umti'ił qu' yijaayi'ija pa'qu' epi'ye'ełik'i pe' wi'tlijei nite'
yijaalija, qe week ekewe'en ta'łets qu' nitanithen pa' Intata pekhewe' nite' tek'enets.*
7 Qa hik ta'łijupi' hasu'uj ni'iłij ji'teje'm pekhewe'en pa' yaqsiijkii. 8 Qe toxik'i mexe hik
ejunyejeyi'ł nookii qe mexe nite' łenikfe'li'łets, qa ha'nełi'ij qa hik ejunyejeyi'ł na'lkii
qe hats łenikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij. Me'neniłi'ha in łelitsi'ł ej pa' na'lkii,* 9 qe pe'
łei pa' na'lkii pekhewe'en: pa' witq'ilta'x, pa' yatsathen qa pa' yijaa'ija.* 10 Mowo'ołii
qu' enikfe'li'łets pe' yi'sinhetij pa' Intata.* 11 Hasu'uj eneqjeyu'ułijets qe pe' yaqsiijkii
ham weju'łi'ij pekhewe' yatsat'etsij pa' nookii, ilaxanheti'łi'metsju' yijat'ij pe' yaqsiijkii
pekhewe'en,* 12 qe yeqwepin iye qu' jintit'ij pekhewe' wanat'intaxij wekwek yaqsiijkii
pekhewe'en. 13 Week pa'qu' wekweke' qu' na'ni pa' i'ni' pe' fetitjii qa nalitetsju', qa
te'wenhetii.* 14 Qa hik ta'łijupi' ka' wenitłi'ij in yit'ij: —Akha' in łama', onompha'm,
eniyik'uipha'm nekhewe' hik łunyejei naxju', qa pa' Cristo qa' netujinhetji'.—* 15 Qa hik
ta'łijupi', mewetjełi'ł otok'oiha, hasu'uj hik ejunyejeyi'ił pekhewe' hik łunyejei qu' nite'
netqenełu'ye' wetju'ł, hik ejunyejeyi'ił yijat'ij pekhewe' hik łunyejei qu' nenikfe'lkii.
16 Iwq'axinij pa'qu' łahats'i'ij qu' enqif'eli'ij pakhape' qu' aqsiimijkii pa' łe'wis, qe ene'
nełutsji' uł'ets.* 17 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj hik ejunyejeyi'ił qu'nte' eqe nełu'yi'iłkii,
mowo'ołii yijat'ij qu' enikfe'li'łetsha pa' yisu'un ha' Yatsat'ax'inij qu' aqsiiłijkii.* 18 Qa
hasu'uj iye qu' enk'uwet'ił, qe aka'an jiyiwuł'enhet. Aka' ejunyejeyi'ił yijat'ij, notpoli'ł ej
pa' Espíritu Santo.* 19 Matkakłini'łij wetju'ł, iji'iłik'i ke' łe'lijtsinel pa' David'ik'i (Salmos),
pe' e'lijtsineli'ł qa pa'qu'łe łunye'je' pe' witlijtsinel t'ejuyets pa' Intata. Elijtsiyi'łij qa'
iwqinheti'łji'ha iye weekij pe' atawjetsi'ł pa' Yatsat'ax'inij. 20 Itjiiłijetspha'm łe'wisij pa'
Intata Dios qu' nata'łets week pa'qu' łunye'je' ekewe' wekwek, aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo. 21 Uk'eli'iłijje'm qu' meteni'feni'ł wetju'ł qu' nata'łets pa' ijiweyaxitsi'łiju'ł ha'
Cristo.

Jukhew, isu'uni'ł pe' ewhe'yetsi'ł wetju'ł.

22 Qa hik łunyejei iye pe' efuts netk'enets qa' niwqinhet iye pe' łewhe'yets, in łunye'jek
in tek'enets ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Qe pa' jukhew łejiła' pe' efu, in łunye'jek ha' Cristo
in łejiła' pe' hats yijayan, hik pekhewe' hik łunyejei qu' ł'ese'ne' hakha'an, qa łakha'
pakha' yiłin hatse' enewe'en.* 24 Qa in łunyejeyek iye pe' yijayan ha' Cristo in tek'enets,
qu' hik łunye'je' pe'qu' efuye' qu' ne'neni'ha qu' netk'eenetsha pa'qu' łewhe'ye'ye'.
25 Jukhew, isu'uni'łha pe' ewhe'yeli'ł, in łunye'jek ha' Cristo in qi in yisu'un pe' yijayan
qa wetłisłi'ij pa'aj qu' nawa'mifi pekhewe'en,* 26 qe qa' łe'sitse' pa'qu' łunyejeye', qa'
nenli'jju' hik łunye'j qu' nimpulijinji' pa'qu' iweli'ye' qe ta'łets ke' łe'lijei. 27 Hats'inha
qu' namtaxets pa' łewhe'yejii, qa' qiyi'ija qu' łe'wise' pekhe' hik łunye'j qu' łewhe'ye'ye'

---

* 5:3 1Ts 2:5; 4:3,7; Lc 12:15; Ro 1:29; Ef 4:19; Col 3:5; 2P 2:3,14 * 5:5 1Co 5:9-11; 6:10; 2Co 6:17; Mr 1:15 * 5:6 Ro 2:5; Ap 6:16 * 5:8 Sal 36:9; Jn 12:35-36,46; Is 2:5; Lc 16:8 * 5:9 Ga 5:22; Ef 5:17 * 5:10 Ro 12:2; Lc 18:18 * 5:11 Ga 5:22; Tit 3:14 * 5:13 1Jn 1:2 * 5:14 Pr 6:4; Jn 5:25; Is 26:19; 51:17; 52:1; 60:1; Mal 4:2; Lc 1:78-79; Ro 13:11 * 5:16 Col 4:5 * 5:17 Jer 31:31-34; Ez 36:26-27; Ro 12:2; Fil 1:9-10; 1Ts 5:21; Sal 143:10; Pr 16:9; Ga 1:4 * 5:18 Col 3:16-17; 1P 1:17; Lc 1:15; 5:37; 12:45; Jn 2:10; 1Ts 5:7; Ap 17:2; Gn 9:21; Dt 7:13; Sal 4:7; Pr 3:10; Hch 13:52 * 5:22 Gn 3:16; 1Co 11:3,7-9,11-12; Col 3:18; Tit 2:4-5; 1P 3:1-6 * 5:23 1Co 11:3; Col 2:10; 3:18–4:1 * 5:25 Col 3:19; 1P 3:7; Jn 3:16; 1Co 13:1; 2Ts 2:13; Tit 2:14

hikpe' pe' week yijayan pa' Intata, ham łejili'ye', hik łunyejei ne'ej witqhinatai in ham
pa'qu' tshxaalayi'iju' qa week pakhape' iye uł'axe' hami'm, qe łe'wiisija yijat'ij in łunye'jek
pa' hats yisu'un ha' Cristo, ham uł'axi'ii.* [28] Qa hik aka' qu' łunye'je' pa'qu' jukhewe'
nisu'un pe'qu' łewhe'ye'ye', in łunye'jek łakha' in wetsu'unłe. Pakha' qu' nisu'un pe'qu'
łewhe'ye'ye' qa łakha'łe in wetsu'unłe. [29] Qe ham pa'qu' nuten pa'qu' ł'ese'ne'łe, qe aka'
łeqfenye'jij yijat'ij, yekunhen qa yejełetsha iye, in łunye'jek ha' Cristo in yejełetsha pe'
hats yijayan, [30] qe inekhewel in jitajayan, łewekwekits pa' ł'ese'n hakha'an. [31] *Qa hik ta'łijupi'
pa'qu' jukhewe' qu' niwejin pa'qu' łatataye' qa pe'qu' łeneneye' iye, ma' qa ewi'ł na'ni'łi' pe'qu'
łewhe'ye'ye', qa hats nite' hik łunye'j qu' wetsjuk'e, qe hats hik łunye'j yijat'ij qu' ewi'ł pa'qu'
ł'ese'ne'.* *(Gn 2:24)** [32] Tsikfe'lets in jutsitets ekewe' hit'ij, in hit'ij ekewe'en t'ejuyets
pa' łunye'jij ha' Cristo pe' hats yijayan.* [33] Qa hikłe łunye'j iye, week ewiłei ekheweli'ł qu'
isu'uni'ł iye pe' ewhe'yeli'ł, in ejunyejeyi'łek in łewetsu'unłi'ił. Qa pe' efuts, netk'enets
qa' niwqinhet iye pa'qu' łewhe'ye'ye'.

6

T'ejuyets ne'ej witlits qa ne'ej wit'alhei.

[1] Witlits, in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij, ek'eni'łets pe' alheyi'ł, qe hik aka' yatsathen
yijat'ij.* [2] Qe kakha' yojo in na'l pa' yiwjutsiqen ine'm kekhewe' we'nika'ajji' wenit'ij qu'
jintaqsiijkii (mandamientos) yit'ij: *—Ek'enets qa' iwqinhet iye pa'qu' atataye' qa pe'qu' eneneye'
iye,* [3] *hats'inha qa' e'łe'wise'łi'imkii, qa ijetaxi'ij pa'qu' eqe nełuye' ha'ne sehe' epji'.—* *(Ex 20:12)*
[4] Qa ekheweli'ł wit'alhei, hasu'uj inalketi'łkii pe' elitsi'ł, ijatsheni'łij yijat'ij qu' nenikfe'lets
qa'nte' net'ekume'ets pa' nite' yisu'un ha' Cristo, qa' nenikfe'lets iye pa' yisu'un ha' Cristo
qa' naqsiijkii.*

T'ejuyets ne'ej witqejkunenhei qa ne'ej witqapatunits.

[5] T'ithayii witłinhei (esclavos), ek'eni'łets pe' aqa patunitsi'ł ha'ne sehe' epji', iwqin-
heti'ł qa' e'nijiwe'yi'łiju'ł iye, qa' weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' iwqinheti'ł in ejunye-
jeyi'łetsek ha' Cristo.* [6] Hasu'uj in ne'wenłi'ił ma' qa ł'ithayi'yi'ł, qe hik aka' łunyejei
pe' wo'łi'ii qu' nisu'un ene' jukhew, me'neeniłi'ha yijat'ij in ekheweli'ł łeqejkunenhei
ha' Cristo, qa łaqsiiłijkii weekijha pe' atawjetsi'ł pa' yisu'un pa' Intata.* [7] Isu'uni'łha
qu' ithayi'yi'łi'm, hik eqjunyejeyi'ełij qu' hakhaye'łe Yatsat'ax'inij qu' ithayi'yi'łi'm, qa
nite' ene' jukhewłe.* [8] Qe les łe'wis qu' menikfeliti'łets in week ewiłei hatse' pakha'
qu' naqsiijkii pa' łe'wis qa' netis hatse' ha' Yatsat'ax'inij, inye'jłu' pakha'łe qu' łunye'je'
i'nłi'i qu' witłinek'e qa i'nłi'i qu' nite' witłinek'e. [9] Qa ekheweli'ł witqapatunits, hik
aka' iye aqsi'ji'łijkii, hasu'uj ijiweikiti'łkii pe' eqejkunenheyi'ł, menikfeliti'łets hakha'
Yatsat'ax'inij i'nji' ha'ne wa's, hikha' yatsat'etsi'ł ej qa łekhewel iye yatsat'etsij, qa łakha'
iye week łeqjunyejeyij ene' jukhew.*

Pe' inwatlanhewots initjanetits.

[10] Ewi'łłi'ijha. Mowo'ołii qu' nełisi'łij ha' Yatsat'ax'inij pa' ham łet'unhenye'ji'iju'ł
łet'unha'x.* [11] Uyi'łik'ipha'm pe' week atjanetitsi'ł nełisi'łij pa' Intata, hats'inha qa'nte'
neqenijani'ił ej pa' łe'wejtitsi' pa' inwo'met.* [12] Qe pa' inwatlanheyejei nite' jit'ejuyiju'ł
pe'qu' jukheewe'łe, qe jit'ejuyiju'ł yijat'ij pe' inwo'metets nekipji' ha'ne sehe' qa yaqsiijkii
pa' qi uł'ax, qa pe' inwo'metets tenek'enhe'yipji' enewe'en, qa pe' inwo'metets qits pe'
łet'unhaxits, qa pe' inwo'metets i'nji' na' wa's.* [13] Qa hik ta'łijupi', uyi'łik'ipha'm pe'
week atjanetitsi'ł nełisi'łij pa' Intata, hats'inha qa'nte' neqenijani'ił ej pa'qu' nełuyeji' qu'
nente'nilittax ewets pa' inwo'met, qa in hats nite' yeqenijani'ł ej, ma' qa hats nite' naxi'ł

* 5:27 Jud 24 * 5:31 1P 3:1 * 5:32 1Co 2:7 * 6:1 Pr 1:8; 6:20; 23:22; Col 3:20 * 6:4 Ro 10:19; He 12:5
* 6:5 Col 3:22; 1P 2:18; Fil 2:12; 2Co 9:11 * 6:6 Sal 143:10; Pr 16:9; Ga 1:4; Ef 1:9 * 6:7 Col 3:23 * 6:9 Hch 4:29;
9:1; Col 3:25; 4:1 * 6:10 Hch 4:33 * 6:11 Pr 31:25; Ef 6:11-17 * 6:12 1P 3:22; Mt 6:13; Jn 17:15; Ef 1:3,20; 2:6;
3:10; Fil 2:10; 3:3

ej.* 14 Matjanitheni'ł, *eqelutsi'iłji' pa' eqelutsaxi'ł awatlanhewo'oł, hikpa' pa' witjunye'j yijaa'ija, (Is 11:5)uyi'łik'ipha'm pa' ejuijiwo'oł awatlanhewo'oł, hik pakha' pa' yatsathen witjunye'j. (Is 59:17)* 15 Otsiłji' *pe' otshilaxtiyi'ł awatlanhewotsi'ł, hik pekhewe' in hats aq'axitsi'ł qu' inku'łi'łij eke' łe'sits wi'tlijei t'ejuyets qu' je'łe'sitsi'ił wetju'ł pa' Intata (Is 52:7)* wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 16 Qa nite' uja'xłe ekewe'en, qe pa' eqwetshenek'iju'ł iye atjanet (escudo), hikpa' pa' nite' eqekuyejeyi'łij hikpa' qu' nomhet pekhewe' tujje'm łakjui pa' inwo'met.* 17 Uyi'łji'ju' pa' ikfeliyaxitsi'łets in hats i'łiyi'ł, *ma' qa hik łunye'j qu' uyi'łji'ju' pe' otjojiiki'ił awatlanhewoki'ił. (Is 59:17)* Anatkini'ł eke' Intata łe'lijei hik ekewe' łaqa'tsjikinet pa' Espíritu Santo.* 18 Pa' Espíritu Santo ne'feni'łij qu' iyini'łets pa' Intata, qa' hasu'uj ili'iłij, matjanitheni'łha. Hasu'uj ili'iłij qu' iyini'łipji'kii pe' hats ejefetsi'łipji' pa' Intata.* 19 Qa yakhap iye qu' iyini'łyipji'kii, hats'inha qa k'iyetji'ij qa pa' Intata qa' nesłisij pe'qu' hit'ij, qa' ham iye pa'qu' yijiweya'xe'kii qu' henfel qa' ninikfe'l ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús.* 20 Qa aka'an in łunye'j, qa yakha' qa ye'witq'ithinenek ho'yophe'łti'yij ene' fołołik'il. Iyini'łyipji' hats'inha qu' ham yijiweya'xe'kii qu' henfel ekewe'en.*

Wetfel pa' Pablo.

21 Qa nakha' inejefe Tíquico, łe'wis łeq'ithayinenek iye ha' Yatsat'ax'inij, hik nakha' qu' week nefeliłi'm hatse', hats'inha qu' enikfe'ljiiłetsek pa'n yijunye'jkii qa łekpa' haqsiijkii.* 22 He'nukini'ł ei qe qa' enikfe'ljiiłetsek pa'n yijunyejeyi'łkii hats'inha qu' nisimetsin qa' nakakłin iye pe' atawjetsi'ł.* 23 Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii qa pakha' iye witeqsu'unka'x weeki'ł pa'nte' witqekuye'j ta'łets pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 24 Pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qu' na'ni'ł ejupkii ekheweli'ł pekhewe' nite' naqatsit'ij in yisu'unija ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.

---

* 6:13 1Ts 5:8; 2Ti 4:15; 1P 5:9 * 6:14 Pr 24:16; Fil 1:27; Jn 14:6; 1Jn 5:20; Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; 1Ts 5:8 * 6:16 Gn 15:1; Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; 2Ts 3:3 * 6:17 1Ts 5:8; Mr 14:47; Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22 * 6:18 Mt 5:44; Hch 12:12; Jud 20; Pr 6:4 * 6:19 2Co 3:12 * 6:20 2Co 5:20 * 6:21 Tit 3:12 * 6:22 Lc 16:25; Col 4:8 * 6:23 Mt 5:16; 11:27; Lc 11:13; Jn 8:42

FILIPENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo qa na' Timoteo łeqejkunenhei ha' Jesucristo. Hika'ał ha'ne witfaakanek
t'ejuyii he' week inejefetsipji' ha' Jesucristo i'ni' ha' witset Filipos qa week hekhewe'
yejełipji' he' hats yijayan ha' Jesucristo qa hekhewe' iye diáconos.** 2 Pa' Intata Dios qa
ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' natsiyi'ł epji' pa' qi łe'wis qa' nikesimen iye pe' atawjetsi'ł
week ekheweli'ł.

Pablo iyinjiipji' pe' hats yijayan pa' Intata.

3 In hijamtijii'ł eikii ma' qa hitjiijetspha'm pa' yeqe Dios: —Łe'wisij.— 4 Week qa
k'iyinji'ij qa yeqjefetsjii'ł ej week ekheweli'ł. Qi qa ye'łe'wisjiimkii qa k'iyinjii'ł epji'. 5 Qe
ekheweli'ł łenekiłijup in henfel eke' łe'sits wi'tlijei, łata'łi'łijii in i'nk'aa ł'eku'mi'łi' qa
yamijii hane'ej.* 6 Yakha' humtii'ija pakha' łe'wis in neni'łji' pa' Intata qu' net'ithayiyi'ł
etji', qu' hikpa' nata'łets qu' week nełuts net'ijaifik'i qu' łe'wise' pa'qu' ejunyejeyi'ił
yamijii pa' łeqe nełu ha' Jesucristo qu' netpiltaxju' ma' qa łe'wiisi'ija.* 7 Ye'łe'wisju'ha
in humti aka'an, qe yakha' qi in k'esu'uni'ł qa ekheweli'ł qa łetsifeni'łek hane'ej in mexe
hoyophełitii qa hik łunye'j iye in hewetka'xii ha' juez qu' natsfaakankii qu' net'ejuyets ke'
łe'sits wi'tlijei in yijaalija. Week ekheweli'ł łenekiłijup aka'an qe łetsifeni'ł qa je'weekij
iye pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata.* 8 Pa' Intata nikfe'lets in yijaa'ija in qi in k'esu'uni'ł qe
ta'łets pa' qi łeqsu'unka'x ha' Jesucristo.* 9 Qa aka' k'iyinji'ijets qa k'iyinji'ij aka'an: qu'
week nełuts qu' net'ijaifik'i pa' e'qsu'unkaxitsi'ł qa pa'qu' ikfeliyaxitsi'iłets iye, qa qu'
aje'eł enikfe'li'łets pa'qu' łunye'je' me łe'wisju' me i'nłi'i qu' nite' łe'wise'ju',* 10 hats'inha
qa' aje'eł enikfe'li'łets pa'qu' aqsiiłijkii me łe'wisju' me i'nłi'i qu' nite' łe'wise'ju'. Ma'
qa' ham pa'qu' uł'axe' pe' atawjetsi'ł qa' hame' iye pa'qu' nit'iłij ewets qu' uł'etsi'ił qa'
amłi'iłijii pa' nełuji' hatse' qu' netpiltaxju' ha' Jesucristo.* 11 Qe ta'łets in hats qu' notpo'oj
hatse' pe' atawjetsi'ł ekewe' łei pa' yatsathen ikji' pe' łaqsi'ji'łijkii in yaqamax pe' łe'sits.
Hik ekewe' jiyełisij ha' Jesucristo qe qa' niwqinhet pe' intawjets pa' Intata qa ene' inejil
qa' nit'ij: —Qii'ija pa' Dios.—*

Pa' yiła'x ewi'łłe in t'ejuyets pa' Cristo.

12 Yejefets, hisu'un qu' enikfe'li'łets in yijaa'ija aka' yijunye'jkii hane'ej in hoyophełitii
ta'łets in t'ijaifik'i ekewe' łe'sits wi'tlijei.* 13 Qe in hoyophełitii ta'łets ha' Cristo, he' week
oq'ophełinetsilets yejeł ne' palacio qa hekhewep iye nikfe'lets aka'an in ta'łets ha' Cristo.*
14 Yaqaamij qu' weeke' he' inejefetsipji' in hats les qi in wetjumti'etsha ha' Yatsat'ax'inij,
qa we'nt'unhet nite' nijiwei in nifel ke' łe'sits łe'lijei qe ta'łets in ho'yophełiti'yipji'.*
15 Yijaa'ija in na'l he' uja'x in nifeltax ha' Cristo qa teqemtshenłetax yiwetskii, ewi'łłe in
wo'taxii qu' les netsu'unhetii. Qa na'łłe hekhewep iye in nifel ha' Cristo qa yaqsi'jju'ha
yijat'ij in nifel.* 16 Enewe'en in nifel qe ta'łets in yisu'un ha' Cristo qa yakha' iye, qa
nikfe'lets iye in yakha' heinekumhi'yiiji' qe qa' heiweyik'i kekhewe' łe'sits wi'tlijei in
tefelhitii.* 17 Qa hekhewepłe in nifeltax ha' Cristo qa ewi'łłe in yisu'untax qu' week
niwqinhetji', qa in nifeltax ha' Cristo qa nite'łe weekij pe' łatawjets in nifeltax. Enewe'en
yumtitax qu' lees natsawtshetenij aka'an in hoyophełitii.* 18 ¿Qa inhats'ek? Inye'jłu', qe

* 1:1 Diácono ikji' t'ifti'ts'etskii pekhewe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús. * 1:1 Hch 13:9; 16:1,12-40; 20:3-6,28; 1Ti 1:2; 1Ts 2:2; Tit 1:7; 1Co 3:5 * 1:5 Hch 16:12-40; 1Co 9:15-18; 2Co 11:7-9; Fil 4:10,16,18 * 1:6 2Co 7:1; 9:8; Ga 3:10 * 1:7 Ro 1:17; Fil 1:13-14,17-20,25,30; 2:17,24; 4:22; Hch 22:1 * 1:8 Ro 1:9; 1Ts 3:6 * 1:9 Ro 12:2; 1Co 13:1; 15:58; Ef 5:17 * 1:10 2P 3:1; Hch 24:16; 1Co 10:32; Fil 1:6,15 * 1:11 Mt 3:8; Ga 5:22; Ro 1:17; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 1:12 Mr 13:9; Hch 21–26 * 1:13 Flm 10 * 1:14 Lc 8:21; Jn 18:32; Hch 17:11; He 4:12 * 1:15 Ro 1:29; Tit 3:9 * 1:16 1Co 13:1 * 1:17 Ro 2:8

qu'nte' yijaaye'taaja in nifel ha' Cristo i'nłi'i qu' yijaayi'ija qu' nenfel, qa łunye'j ji'ij iye
in tsi'sinheti'mkii, qe in tefelhitii ha' Cristo hik aka' les tsi'sinheti'mkii qa nite' yili'ij qu'
ye'łe'wisi'imkii,* 19 qe tsikfe'lets pe' iyinheyejeyi'ł qa pa' łeqi'fenkeye'j iye pa' Łeqe'spiritu
ha' Jesucristo qu' nats'atsjiłinfik'i hatse'.* 20 Qu' haifaakanhetiitax hatse' qi in hisu'untax
qu' nite' hit'i'ij pa'qu' netswepinhetkii. Nite' ts'ijiwei qe hisu'un hatse' ka' hayiitsłe
yeqfenye'jij in hiwqinhetji' ha' Cristo qa pakha'łe qu' yijunye'je'kii me hailanhetii me
nite' hailanhetii.* 21 Qe yakha' in hit'ijets in yi'ła'x t'ejuyets ha' Cristo qa qu' hawa'm ma'
qa hats tsaxij.* 22 Qa qu' mexełe yi'ła'xe' qa' olotse' pe'qu' łeye' qu' he'yithayii. Qa hik
ta'łijupi' nite' tsikfe'lets łekpa' qu' he'yeku'mi' ene' wetsjuk me i'nłi'i qu' mexe yi'ła'xe'
me i'nłi'i qu' hawa'm.* 23 Qi in tsitayek'estaxji' enewe' wetsjuk, qa in hisu'un qu' hak
qa' ha'nijup ha' Cristo hik aka' qa les hisu'uunija,* 24 qa qu' mexe yi'ła'xe' qa łunye'j ji'ij
iye qe les łe'wis qu' k'efeni'ł. 25 Tsikfe'lets in les łe'wis aka'an, nite'łek hailanhetii, ma'
qa' ha'ni'ł etji'teje'mkii iye qa' k'efeni'łij iye qu' les net'ijaifik'i qu' enikfe'li'łets qa qi
qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii in nite' łeqeku'uł ha' Cristo.* 26 Qu' e'tswentaxi'ł iye qa' les qi qu'
ne'sinheti'łi'mkii in łijayani'ł ha' Jesucristo qe ta'łets qu' e'tsweni'ł iye.* 27 Ewi'łłe qu'
aqsiiłijkii qu' ejunyejeyi'ł pa' hats yit'ij ke' łe'lijei ha' Jesucristo hats'inha qu' natsamtaxi'ł
ei i'nłi'i qu' nite' natsame'taxi'ł ei qa hatsłe qu' nek'iye'ej pa'qu' ejunyejeyi'ł, ma' qa
netsikfe'lets in nite' łili'iłij in ewi'ł ła'niłiji' in łent'unhetiłij in nite' łeqeku'ułik'i ke'
łe'sits wi'tlijei.* 28 Qa nite' iye łenijiweyiłik'i pa'qu' nijiweikittaxiłijkii pekhewe' yijayan
pe' tujtseikal. Aka'an in yaqsiijkii pekhewe'en qa jutsiqaxij in yamii hatse' pa' qi ławak
pa' Dios. Qa ekheweli'ł in nite' łenijiweyiłik'i qa jutsiqaxijek in łami'łii hatse' pa' witiła'x
nite' yili'ij. Ha'ne witiła'x nite' yili'ij ta'łets pa' Intata.* 29 Qe ekheweli'ł nite' ewi'łłe in
ł'estiyiłij qu'nte' eqeku'yi'ił ha' Cristo qe ł'estiyiłij iye qu' aats'e'ełij pe' wekwek qe ta'łets
in łijayani'ł.* 30 Qu' aats'e'ełij pe' wekwek hik qu' łunye'je' ka' hats łe'tsweni'łij, kakha'an
hane'ej menjiit ł'impiye'ełijkii iye in yijunye'jkii.

2

Pa' nite' witiwqiye'jji' qa pa' Cristo in qiji'.

1 Łenikfe'li'łets ha' Cristo in jiyakakłin, qa jiyisimetsin iye pa' łeqsu'unka'x inij, qa
jiyisu'unkeninijji' iye in ewi'ł ju'uniji' qe ta'łets in na'l initji' pa' Espíritu Santo, qa
jiyoksi'wenkeninij iye in qi in jiwet-su'un qa jineq'elet wetju'ł iye.* 2 Qa hik ta'łijupi'
otsponhetiłij pa' witisa'xi'mkii qu' aqsiiłijkii qu' ewi'łe'łe pa'qu' aqjamtikineyejeyi'iłkii,
qu' ewi'ł ni'iłiji' qu' mewet-su'uni'ł, qa qu' ewi'ł ni'iłiji' pa'qu' umti'ił qu' łe'wise'.*
3 Hasu'uj pa'qu' netqethenju' qa na'aj weniwqinhet iye. Hasu'uj meniwqinheti'ł yijat'ij
week ewiłei ekheweli'ł aqsiiłijkii qu' hik łunye'je' qu' lees qitse'ji' pekhewepe' qa akha'łe
qa nite' e'qiye'ji'.* 4 Hasu'uj pa'qu' łakha' ye'łe łete'm qu' natjamtiłi'ij łetets pe'ye' week
yijat'ij qu' nijamti'ijets.* 5 Pe' aqjamtikineyejeyi'łkii hik łunyejeye' pa' łaqjamtikineye'jkii
ha' Jesucristo. 6 Łakha' in hik łuk'etaxji' pa' Dios qa nite'łe weniwqinhetij aka'an.* 7 Łakha'
yiwejin pa'aj pa' łuk'etaxji' ma' qa hik łunye'j qu' witqejkunenek'e. In te'wenhetii hik

---

* 1:18 1Ts 2:5 * 1:19 Job 13:16-18; Ga 5:25; Hch 16:7; Ro 8:9; 1P 1:11 * 1:20 Hch 23:6; 1Ts 1:3; 1Jn 5:12; Jn 8:51 * 1:21 Ro 8:38-39; 14:7-9; Ga 2:19-20; Fil 1:11,15; Col 2:6–3:11; Fil 3:7 * 1:22 Mt 3:8; Ro 1:13; Ga 3:10; 5:22; Mr 14:6; Stg 2:14-26 * 1:23 Ro 6:8; 2Co 4:14; 13:4-5; 1Ts 4:14; 5:9-10; Jn 12:26 * 1:25 Mt 8:10; Hch 3:16; Ro 1:8; 1Co 2:5; Ga 2:16; 1Ti 1:2; He 4:2; Jud 3 * 1:26 1Co 15:58; Ro 16:7; Ef 2:6; 1P 5:14 * 1:27 Hch 23:1; 1Co 16:13; Ga 5:1; Fil 4:1; Ef 6:13-17; 2Ts 2:15; Jn 11:52; 1Ti 3:9; 4:1,6; 5:8; 6:10,21 * 1:28 1Co 16:9; Mt 7:13; Ro 9:22; Hch 4:12; 2Co 7:10; He 5:9 * 1:29 Mr 11:24; Jn 3:16; Hch 10:43; Ro 10:9; 1P 1:8-10 * 2:1 Ro 5:8; 15:30; 2Ts 2:16; 1Jn 3:16; 4:9-10,16; 1Co 12:13; 2Co 13:13; Ef 4:3; Col 3:12 * 2:2 Ro 12:16; 15:5; 2Co 13:11; Fil 4:2; 2Ts 1:3; 1Jn 3:16; Jn 11:52 * 2:3 Ro 2:8; Ga 5:26; Col 3:12; Fil 3:8; 4:7; 1P 2:13 * 2:4 Ro 15:1; 13:1; Lv 19:18; Mr 10:45; 12:31; 1Co 10:24; 13:5; Fil 2:21 * 2:6 Is 9:6; Jn 1:1,14; 20:28; Ro 9:5; Col 1:15-16; Tit 2:13; He 1:2-13; 2P 1:1; 1Jn 4:14-15

łunye'j ene' week jukhew.* 8 Qa in te'wenhetii in hik łunye'j ene' week jukhew, qa łakha'łe
qa nite' yisu'un qu' neniwqinhetji'. Łakha' tek'eenetsha pa' Intata yamijii in wa'm, yamijii
in wa'mjipha'm pe' cruz.* 9 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata in qi in yiwqinhetji' hakha'an ma' qa
tisij pa' witii week t'anipji' pe' witiyits.* 10 Hats'inha qu' netpiikaxtii ka' łii Jesús qa *week*
nonokok'enju'kii *(Is 45:23)* na' wa'sji' qa ha'ne week sehe'
epji' qa pa' te'weiju' ha'ne sehe' epji'.* 11 Ma' qa' week qu' nit'ijets ha' Jesucristo in hikha'
week tenek'enhe'yij, qe qa' neniwqinhetji'ha pa' Intata Dios.*

Hik ejunyejeyi'ł qu' analiti'łipji' ha'ne sehe' epji'.

12 Yejefets, ekheweli'ł nite' łili'iłij in ł'ek'eni'łets, nite' ipłu'łi'ii qa ha'njii'ł etji'teje'm
qu' ek'eni'łets, les in qi in ł'ek'eni'łetsha hane'ej in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm. Weeki'ijha
pe' atawjetsi'ł qu' e'mehe'yi'iłijha qa' e'nijiwe'yi'łiju'łha iye pakha' qu' nełini'ł hatse'
wit'ikheyi'j yamii na' wa's* 13 qe pa' Intata hikpa' t'ithayi'yi'ł etji' ma' qa łisu'uni'ł qa
łaqsi'ji'łijkii pa'qu' nisu'un. 14 Week pa'qu' aqsi'ji'łijkii, hasu'uj qu' ejefitenhetsi'i'ł qa
hasu'uj iye qu' ek'ełenhetsi'ił* 15 hats'inha qa' hame' pa'qu' nit'iłij ewets qu' ijaniłik'i
in łijayani'ł qa' hame' iye pa'qu' uł'axe' qu' na'ni'ł etji', ekheweli'ł łelits pa' Intata
ham łeq'inyejeye' i'nji'ju' enewe' nite' yatsathen qa uł'ets iye. Enewe'en in łenetsji'łi'ł
ekheweli'ł qa hik ejunyejeyi'ł qu' o'footekiyi'ił ha'ne sehe' epji'.* 16 Eni'łpha'm eke'
wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x, hats'inha qu' namtaxets pa' łeqe nełu ha' Cristo qa qi qu'
ye'łe'wisi'imkii, qe na'l pa' weju'łij in hik łunye'j qu' qi qu' hekuma'xkii in he'yithayii.*
17 Qa qu' hailanhetii hik qu' yijunye'je' na'aj wino qe wa'natsi'yipji' na'aj inqa'met testi'yij
pa' Intata (sacrificio) qe ta'łets in nite' łeqeku'uł ha' Yatsat'ax'inij. Qa hik ta'łijupi' in
ye'łe'wisi'mkii qa hisu'un qu' e'łe'sitse'jiiłi'mkiyek.* 18 Qa hik łunye'je' ekheweli'ł qu'
e'łe'sitsi'iłi'mkii qa' isu'unjiiłek qu' ye'łe'wisi'imkii.

Pe' wetsjuk pekhewe' yi'fen pa' Pablo.

19 Qu' łexke'yi'ij ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa' aje'eł he'nukin ha'ne Timoteo, hats'inha
qu' ye'łe'wisejii'm kiyek qu' nek'impi'ye'taxij pa' ejunyejeyi'ł.* 20 Ham pakhape' qu'
hik łunye'je' nakha'an in yijamti'iłij eikii pa'qu' ejunyejeyi'iłkii, 21 qe week hekhewep
wołi'iikii pe' łekhewełłe in yisu'un qa nite' pa' yisu'un ha' Jesucristo.* 22 Hats łenikfe'li'łets
ha'ne Timoteo in weju'łij ka' łunye'j, qe łakha' hithayiki'ił ka' wit'ithayijkit t'ejuyets
ke' łe'sits wi'tlijei, hik łunye'j na'aj wita's in t'ithayi'yi'ł na'aj łatata. 23 Qa hik ta'łijupi',
q'axqe qu' aje'eł he'nukin hatse' ha'ne Timoteo qe mexe qu' heik'eni'łik'uikii pa'qu'
nit'ij pe' wit'alhei. 24 Tsikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij qu' łexke'yi'ij qa' yakhaayi'ija qu' aje'eł
natsami'ł ei hatse'.* 25 Qa hane'ej qa humti qu' mexe henpilhenin eku'n iye na' Epafrodito,
yejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij, qi iye in yisu'un qu' netsi'fen, yi'fe ej iye in hawatlani'ł
pa' uł'ax, hik ha'ne ukinek'ił iye, ma' qa tsi'fenij pa'qu' łunye'je'łe.* 26 Łakha' qi in
neqwenkeyutaxi'ł ej iye e'weeki'ł qa yitawje'meten iye qe nikfe'lets in ł'iye'ełij pa'aj in
wanqaats'e'. 27 Qa yijaa'ija anek in wanqaats'etax, yaqaamij qu' nawa'm, qa pa' Intata qa
neq'eletij qa nite' ewi'łłe in neq'eletij qe yakha' iye neq'eletyij iye hats'inha qa' nite' na'ni'
ipji' iye pa' yikameta'xkii qu' nek'ika'me'tkii iye. 28 Qa hik ta'łijupi' in aje'eł qu' he'nukin,
hats'inha qa' i'weni'ł iye ma' qa qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii iye qa yakha' qa' nite' qi qu'
yitawjemet'e. 29 E'łe'sitsi'iłi'mkii qu' mewetfeltaxiłi'm na' inejefe'epji' ha' Yatsat'ax'inij
qa' iwqinheti'ł iye pekhewep hik łunyejei nakha'an. 30 Qe hats yaqaamij qu' nawa'm qe

---

* 2:7 Mt 20:28; Mr 9:12; 10:45; 2Co 8:9; 13:4; Is 42:1; 53:12; Jn 1:14; Ro 8:3; Ga 4:4; 1Ti 2:5; He 2:17 * 2:8 Lc 23:26; Fil 3:10 * 2:9 Is 52:13; 53:12; Dn 7:14; Hch 2:32,33; 5:30,31; Ef 1:20-21; He 2:9 * 2:10 2Co 5:1; Ef 1:10,20; 2:6; 3:10; 6:12; He 3:1; 12:22; Mt 28:18; Ap 5:13 * 2:11 Is 45:23; Ro 10:9; 14:11; 1Co 12:3; Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 2:12 Flm 1; Mr 1:27; Hch 16:14,32,33; Ro 6:12 * 2:14 Jn 7:12; Hch 6:1; 1P 4:9; 1Ti 2:8 * 2:15 Lc 1:6; 3:5; Mt 10:16; 17:17; Ro 16:19; Jud 24; Hch 2:40; 1P 2:18; Dt 32:5 * 2:16 Lc 8:21; Jn 18:32; Hch 17:11; He 4:12; Ro 2:17; Ga 6:4; Fil 1:6,15,26 * 2:17 Fil 1:7; Ex 25:29; Nm 28:7 * 2:19 Lc 24:3; Hch 16:1; 1Ti 1:2 * 2:21 Ro 15:1; 2Ti 3:2; 1Co 10:24; Fil 1:15 * 2:24 Fil 1:7 * 2:25 Fil 4:18; Mt 6:8

ta'łets in t'ithayi'yi'm ha' Cristo, łakha' nite' naiłewek qe ta'łets in yisu'un qu' naqsi'j
ye'mijkii ka' ekheweli'ł nite' e'weju'łi'łij qu' aqsi'ji'ł ye'mijkii.*

3

Pablo qa tetfelik'i.

1 Ewi'łłi'ij yejefets, e'łe'sitsi'iłi'mkii in ta'łets ha' Yatsat'ax'inij. Yakha' łeke' iye qu'
ewi'łij qu' hika' iye ka' hayiits hika', nite' hutenij, qa ekhewelłi'ił qa les łe'wisek qu'
epi'ye'ełik'i iye qe qa' les matjanitheni'ł.* 2 Jełi'łiju'ł hekhewe' hik łunyejei nunajits, qa
uł'ets iye maestros. Jełi'łiju'ł iye hekhewe'en qe yisu'un iye ka' nite' yijaa'ija circuncisión
qe in yiwu'mtax łaxpa's qa nite'łe yijayaanija pa' Intata.* 3 Qe inekhewel na'l ine'm
pa' yijaa'ija in circuncisión qa intawjetsłeji', qe pa' Espíritu Santo in in'initji' qa hikpa'
jiyamitets pa' Intata qa jintewqinhet qa je'łe'sitsi'imkii iye in yatsat'ets'inij ha' Jesucristo.
Inekhewel nite' jiwetjumti'ijets ha'ne i'nese'n qu' jinamii pa' Intata.* 4 Yakha' iye łeke'tax
qu' haqsiijkii qu' hetjumti'ijets ha'ne yese'n (circuncisión) qu' hiwqinhet pa' Intata qa
lesłe qek haqsiijtaxijkiiha aka'an. 5 Yiwu'm łammi's ł'aj łoso' (circuncisión) in hats
ocho (8) łeqe nełutsfik'i, hik aka' yinifenye'j. Yakha' Israel łeiłe'. Yakha' hata'łets
pe' ława'mhitsik'i ta'łets pa' Benjamin'ik'i. Yakha' ham hami'ik'ui in ye'hebreo'ija.*
Qa in t'ejuyets ka' ley, qa yakha' qa ya'fariseotax.* 6 Qi in hisu'untax pa' Dios qa
tsi'weihiyutaxik'i, ma' qa hanawitjitaxju' hekhewe' yijayan ha' Jesús qe humtitax qu'
net'ejuyiju'ł ha' Jesús pa' Dios. Qa in t'ejuyets ka' ley, qa yakha' qa hik yijunye'j qu'
hatsa'then.* 7 Qa week ekewe' humtitax qu' natsaxinenij hatse', qa hane'ej qa hats
tsikfe'lets in ham weju'łi'ij qe ta'łets in wa'm yifi pa'aj ha' Cristo. 8 Qa nite' uja'xłe ekewe'en
qe weekji' iye in hats ham weju'łi'ij qe ta'łets ka' ham yafits'e' in ham łunye'ji'iju'ł
kakha'an in tsikfe'lets ha' Yatsat'axyij Jesucristo. Hikha' ta'łets in hats ham weju'łi'ij eke'
weekji', qa hane'ej qa hats hik yeqjunyejeyij qu' yeqeł'iliye' qe ta'łets in tsikfe'lets ha'
Cristo hik aka' les weju'łij yijat'ij qa t'anipji' eke' weekji'.* 9 Hane'ej qa hats ha'nji'teje'm
hakha'an. Qa hats tsikfe'lets in ham ye'm pa' yatsathen in haqsi'jtaxijkii ke' t'ejuyets
ka' ley, qe pa' yatsathen in na'l ye'm ta'łets yijat'ij pa' nite' yeqekuye'jij ha' Cristo. Pa'
yatsathen ta'łets pa' Intata qa jintesti'yij qu' nite' jinteqekuye' ha' Cristo.* 10 Ma' qa hane'ej
qa hisu'un qu' les netsikfeeletsha hakha'an qa hisu'un iye qu' les netsikfeeletsha iye pa' qi
łet'unha'x qe in hats wa'mtax qa iła'xłe iye. Qa hisu'un iye qu' hakijets in qi in yaats'e'ej
kekhewe' wekwek qa' namłi'ijii qu' hawa'm in łunye'jek łakha' in yamłi'ijii in wa'm,*
11 hats'inha qa' łeke'ye' qu' natsamets pa' łiłijii hatse' pe' hats naxtaxju'. 12 Hane'ej nite'
łeke' qu' hit'ijets qu' hats week haqsi'jijkii qa nite' łeke' iye qu' hit'ijets qu' hats hatsa'then,
qa hatsłe hakłi'ij qa' natsamłi'ijii qu' nasqhat'etsij kekhewe' hats tsełisij ha' Jesucristo qu'
haqsiijkii.*

Inekhewel wa's iniiłets.

13 Yejefets, yakha' nite' hijamti'ets qu' hats week natsqhat'etsij, qe ewi'łłe ka' haqsiijkii:
qu' hasu'uj hijamti'ets kekhewe' hats ha'yanji' łe'sits haqsi'jijkii, he'nt'unhetii yijat'ij qu'
natsametsji' pakha' mexe hamik'ui qu' haqsi'jijkii,* 14 hats'inha qa' week natsqhat'etsij ma'
qa' nana'l pa'qu' yinisit'e' qu' natsaxij pakha' łeqisit'ij pa' Intata qu' natyaitaxii pekhewe'
tek'enets ha' Jesucristo.* 15 Qa hik ta'łijupi' inekhewel pekhewe' hats t'unitsijha, week

* 2:30 Mr 14:6; 2Co 9:8; Ga 3:10; Stg 2:14-26 * 3:1 Ro 12:12; 2Co 6:10; Fil 1:18 * 3:2 2Co 13:7 * 3:3 Ga 6:15; 5:25; Ro 8:4; 16:7; 1Ti 3:16; Ef 2:6; Fil 1:1,15; 1P 5:14 * 3:5 Aka' hebreo ikji' iye Israel. * 3:5 Gn 17:12,25; 21:4; Lv 12:3; Lc 1:59; 2:21; Ro 9:6; Sal 68:27; Hch 5:34; 22:3; Ga 1:14; 5:4 * 3:6 Hch 22:2-5; 26:9-11; 1Co 15:9; 1Ti 1:13; 2Ti 3:12; Ro 3:21; 7:9-10; 9:31; 10:2,4-5; Ga 1:13; 2:21; 3:21; Lc 1:6 * 3:8 Jn 17:3; 2Co 4:6; Ga 4:8-9; Fil 1:15; 2:3; Col 2:2; 1Jn 4:8; 1P 3:1 * 3:9 Ro 3:22; 10:4,5; Ga 2:21; He 11:7 * 3:10 Ro 6:5; 8:17,36; 2Co 1:5-7; 4:7-12; 12:9-10; Col 1:24; 1P 4:13; 5:1,9; Ga 6:17 * 3:12 Jn 1:5; 12:35; Ro 9:30; 1Co 9:24; Ef 3:18 * 3:13 Lc 9:62; 17:31 * 3:14 Ro 16:7; Fil 1:1,15; Ef 2:6; 1P 5:14

injunyejeye' qu' ji'nt'enji' pe' inaqjamtikineyejeikii aka'an. Qa qu' nana'l pe'qu' nite'
nene'ji' pe' łaqjamtikineyejeikii aka'an, qa pa' Intata qa' nikfelitets pekhewe'en in nite'
hik łunyejei pe' inaqjamtikineyejeikii.* 16 Qa lesłe łe'wis qu' jintaqsi'jijkii week ewiłei
inekhewel pakha' łuk'e' pa' hats łeke' qu' jintaqsi'jijkii qa' juufłe qu' net'ijaifik'i. 17 Yejefets,
ojonketiłik'i ka' yijunye'j qa' ojonketiłik'i iye pekhewe' yojonketik'i aka' yijunye'j. 18 Qe
olots pekhewe' hik łunyejei aka' hats olotsij in henfeltaxi'n qa hane'ej qa' hiyeketijets iye
qu' hit'ijets ma' qa hats yaq'apyijkii, in łekhewel hik łunyejei qu' ł'ejuihifetsi'ij pe' łeqe
cruz ha' Cristo.* 19 Enewe'en yamii hatse' pa' qi ławak pa' Intata. Enewe'en pakha' łeqe
dios pakha'an: in yisu'un pa'qu' łunye'je' eke' wekwek. Yiwqinhetji' pekhewe' łeke'tax
qu' niwepinhetkii in yaqsiijkii. Ewi'łłe in yijamti'ets pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'.*
20 Qa inekhewełłe qa wa's iniiłets hikpa' ta'łii hatse' ha' hane'ej jit'otki'ik'ui Eqiłina'x,
Yatsat'ax'inij Jesucristo. 21 Łakha' yi'nk'aihit hatse' enewe' if'iljetsits i'nesenits ma' qa'
hik łunyejeye' pa' ł'ese'n in qiji' qa' nit'iji' pa' łet'unha'x, hikpa' łet'unha'x yejełik'ui ene'
week jite'wen qa pe' nite' jite'wen wekwek.*

4

1 Hik ta'łijupi' mattsathenketiłiiha ha' Yatsat'ax'inij. Yejefets, ekheweli'ł qi in
k'esu'untaxi'ł qu' k'eweni'ł. Ekheweli'ł ta'łi'ł ewets iye pa' yisa'xi'mkii. Qa ekheweli'ł
iye hik ejunyejeyi'ł pa'qu' yinisit'e'.*

Pablo yisu'un qu' łe'sitse' wetju'ł pe' wetsjuk efuts.

2 K'iyinijets ke' Evodia qa kekhe' iye Síntique qu' yape ewi'ł na'niji' iye qu' witje-
fekiyi'ipji' iye ha' Yatsat'ax'inij. 3 Qa akha', łe'wis yithayife, k'iyinij ewets qu' iftits'ets
enewe' efuts qe hik enewe' iye qi in ikifikii in t'ithayii in henfel ke' łe'sits wi'tlijei qa
ha' Clementeji'ij iye qa hekhewep. Enewe'en qi in tsi'fenij ka' haqsi'jijkii. Pe' łiyits
hats i'nji'teje'm pa' witfaakanek t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij. 4 Hasu'uj ili'iłij qu'
e'łe'sitsi'iłi'mkii in ta'łets ha' Yatsat'ax'inij. Ewi'łij iye qu' hit'ij. Hasu'uj ili'iłij qu'
e'łe'sitsi'iłi'mkii. 5 Les łe'wis qu' mowo'ołii qu' week nenikfe'lets in ł'ineqsu'uni'ł. Pa'
Yatsat'ax'inij hats met.* 6 Hasu'uj pa'qu' natawje'meten. Qa qu' natawje'meten pe'ye', qa'
iyiiniiha pa' Intata qa' iyinijets iye pa'qu' hame'em qa' itjiijetspha'm iye łe'wisij. 7 Ma' qa
pa' Intata qa' nełisij pa' wit'ikesimeya'x, hikpa' wit'ikesimeya'x ham pa'qu' nenikfe'letsha.
Pa' wit'ikesimeya'x qa' nejełets pa' atawe'j qa pa' aqjamtikineye'jkii iye qe łijayan ha'
Jesucristo.* 8 Hatse', ewi'łłi'ij yejefets, ewi'łłe qu' ijamti'iłets pa' yijaa'ija, ewi'łłe qu'
ijamti'iłets qu' łe'wise' pa'qu' ejunyejeyi'ił, ewi'łłe qu' ijamti'iłets pa' yatsathen, ewi'łłe
qu' ijamti'iłets pekhewe' wekwek hamitsji' pa'qu' ułʼaxe', ewi'łłe qu' ijamti'iłets pekhewe'
łe'wis in jit'ekumets, ewi'łłe qu' ijamti'iłets pakha' qu' ninikfe'l in łe'wis wekwek i'nłi'i
pakhape', qu' nana'l pakhape' iye qu' ne'weju'łij pe'ye' i'nłi'i pa'qu' ne'weju'łij qu' jintefel
qa hikpa' qu' ijamti'iłets iye.* 9 Kekhewe' k'ikfelitiłets qa ł'eku'mi'łi' qa ke' łespi'ye'ełij qa
łe'tsweni'łij iye, hik kekhewe' iye aqsiiłijkii qa pa' Intata hikpa' ta'łets pa' wit'ikesimeya'x
qu' na'ni'ł ejupkii.*

Pablo qa wetfeliji'm pekhewe'en in qi in yi'fen.

10 Qi in ye'łe'wisi'mkii qe ta'łets pa' Yatsat'ax'inij in hats łijamti'iłyiikii iye qa łetsifeni'ł.
Yijaa'ija in łeneqjunu'taxi'łyij qa jutsitaxłe qu' ewi'łi'ik'i qu' etsi'feni'ł.* 11 In hit'ij aka'an
nite' ikji' qu' hisu'un qu' qi qu' heifenhetii qe hats tsitjo'le'ej in hi'wejułenij na'aj na'l ye'm.
12 Yakha' tsikfe'lets pa'n łunye'j qu' jina'nji' pa' witf'iljetsi' qa tsikfe'lets iye ka' łunye'j
qu' ham hame' ine'm. Yakha' hats tsitjo'le'ej pa'qu' łunye'je' qu' nanam yiwets, week

* 3:15 Lc 10:21 * 3:18 Lc 23:26; 1Co 1:17; Ga 6:12 * 3:19 Lc 14:10; Jn 5:41,44; 8:50,54; 12:43; Ro 9:4; 1Co 11:15; 2Co 6:8; 1Ts 2:6 * 3:21 1P 5:4; 1Co 6:13; 1Jn 3:2 * 4:1 Ap 12:1; Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27; 2:2 * 4:5 1Co 16:22; Fil 1:6; He 10:24-25; Stg 5:8; Ap 1:7; 3:11; 22:20 * 4:7 Ro 16:7; Fil 1:1,15; 2:3; Ef 2:6; 1P 5:14 * 4:8 Jn 8:14; 1Ti 3:8,11; 5:22; Tit 2:2,5; Ro 1:17; 2Co 7:11; 11:2; Stg 3:17; 1P 2:9; 3:2; 1Jn 3:3; 2P 1:3,5 * 4:9 Jud 3 * 4:10 Fil 1:5; 2Co 8:1-2; 11:9

ekewe'en hi'wejułenij. In k'iłin qa hi'wejułenij qa łunye'j ji'ij iye in k'iyipkun hi'wejułenij
iye.* 13 Yakha' week yeke' qe pa' Cristo tsit'unhet.* 14 Qa hatsłe weju'łij ekheweli'ł in
łenekiłijup week na'aj yijunye'jkii. 15 Qa ekheweli'ł łenikfe'li'łets Filipos łeiłets, in i'nk'a
łepi'ye'ełik'i eke' łe'sits wi'tlijei in henfeli' ha' witset Filipos qa ink'ałe in hats hakik'ui
ha' sehe' Macedonia, qa ham pe'qu' uja'xe' inejefetsipji' pa' Intata qu' netsi'fenij pe'ye'
i'nłi'i qu' ł'astaye', qa ekheweli'ł qa u'ja'xłi'ił in ł'inqekeniłijyiikii ekewe'en.* 16 Qa hik
łunye'j iye in mexe ha'ni' ha' witset Tesalónica hikha' i'nji' iye ha' sehe' Macedonia qa
na'l iye ke' ł'inqekeni'łyijiikii ł'astai qu' etsi'feni'ł.* 17 In hit'ij aka'an nite' ikji' qu' qi qu'
hisu'un qu' esłisłi'iłijkii pe'ye', ewi'łłe in hisu'un qu' les net'ijaifik'i pekhewe' hats na'li'ł
e'm na' wa'sji'.* 18 Week heyesti'yij kekhewe' ł'inqekeni'łyijii łenke'kineniłij ha' Epafrodito
qa mexe na'l ene' ya'maneyij. Kekhewe' ł'inqekeni'łyijii hik łunye'j qu' ewjisiyi'im pa'
Intata na'aj testi'yij (ofrenda), ma' qa yisu'unija.* 19 Qa hik ta'łijupi' pa' yeqe Dios qu'
nełisi'łij week pa'qu' hami'ił e'm qe ham ł'aka'the'ye' pe' łewekwekits qu' nełisiłijkii qe
łijayani'ł ha' Jesucristo.* 20 Pa' Intata Dios jitewqinhetji'ha ene' week łahatsiyij. Hik aka'
yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).*

Pablo qa wetfel.

21 Hewetfelii week hekhewe' hats yatsat'etsij ha' Jesucristo. Qa enewe' i'nyijup inejefet-
sipji' ha' Cristo wetfeli'ł ei iye. 22 Qa week hekhewep iye inejefetsipji' ha' Cristo wetfeli'ł
ei iye, qa hik łunyejei iye in wetfeli'ł ei ne' i'ni' ne' łetsi' na' qi wittata César.* 23 Pa'
łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ł ejupkii. Amén.*

---

* 4:12 1Co 15:58 * 4:13 2Co 12:9; Ef 3:16; Col 1:11; 1Ti 1:12; 2Ti 4:17 * 4:15 Fil 1:1,5; Hch 16:9 * 4:16 Hch 17:1; Mt 6:8 * 4:17 Mt 3:8; Ro 1:13; Ga 5:22 * 4:18 Fil 1:5; 2:25; He 13:21 * 4:19 Mt 27:46; Ro 1:8; Fil 1:8 * 4:20 1Ts 1:3; 3:11,13; Ga 1:4,5; 1Ti 1:17; 2Ti 4:18; He 13:21; Ro 11:36; Ap 22:21 * 4:22 Mt 22:17; Lc 20:22; Fil 1:7 * 4:23 Ro 1:9

COLOSENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, t'eku'myiiji' pa' Intata qu' ya'apostoli'ipji' ha' Jesucristo, qa na' Timoteo
inejefe'epji' pa' Intata.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe' yatsat'etsij pa' Intata qa
nite' yeqeku' iye inejefetsipji' ha' Cristo i'ni' ek ha' witset Colosas. Pa' Intata Dios qu'
net'iftits'iɬ ewets qa qu' nikesimen iye pe' atawjetsi'ɬ. 3 Yekheweli'ɬ hitjiiɬijetspha'm
ɬe'wisij pa' Intata, hikpa' ɬatata ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, qa nite' hili'iɬij qa k'iyinjii'ɬ
epji', 4 qe k'impiye'eɬij pa' nite' eqekuyejeyi'ɬij ha' Jesucristo qa pa' e'qsu'unkaxitsi'ɬij pe'
week hats yijayan pa' Intata. 5 Aka'an ta'ɬets pakha' ewetjumtikineyejeyi'ɬik'ui pakha'
hats watji'leti'ɬ ek'ui na' wa'sji'. Aka'an hik aka' kakha' ɬepi'ye'eɬik'i qa ɬenikfe'li'ɬets
iye in i'nk'aa ɬepi'ye'eɬik'i kekhewe' wi'tlijei ta'ɬets pa' yijaa'ija, hik kekhewe' ke' ɬe'sits
wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús* 6 hik ekewe' nami'ɬ ei. Ha'ne week sehe' epji' eke' wi'tlijei
hats t'ijaifik'i qa hats tei iye, qa in ɬunye'jek in i'nk'aa'ija pa'aj nami'ɬ ei qa ɬepi'ye'eɬik'i
qa ɬenikfe'li'ɬets iye aka' yijaa'ija qa pa' ɬeqi'fenkeye'j iye pa' Intata.* 7 Aka'an hik aka'
nikfeliti'ɬets na' Epafras, hik nakha' hisu'uni'ɬ in yithayife'eɬ, qa ɬe'wis iye ɬeq'ithayinenek
ha' Cristo hats'inha qu' ne'feni'ɬij in ɬijayani'ɬ ha' Cristo.* 8 Hik nakha' iye nifeli'ɬ
ye'm pa' e'qsu'unkaxitsi'ɬ neɬisi'ɬij pa' Espíritu Santo.* 9 Qa hik ta'ɬijupi' yekheweli'ɬ,
in i'nk'aa k'iye'eɬij qa qi in nite' tsaqatsit'iɬij in k'iyini'ɬ epji'kii, qa k'iyini'ɬijets iye pa'
Intata qu' noponheti'ɬij pa'qu' ikfeliyaxitsi'iɬets pa' yisu'un pa' Intata qa' enikfee'liɬetsha,
qa qu' enikfee'ɬik'iha iye pe' wekwek espirituɬe ta'ɬets pa' Intata.* 10 Hats'inha qa'
ejunyejeyi'iɬ qu' iwqinheti'ɬ ha' Yatsat'ax'inij, qa' aqsiiɬijkii week pa' yisu'un, qa qu'
hasu'uj ili'iɬij qu' aqsi'ji'ɬi'mijkii pa' ɬe'wis pekhewep, qa qu' week neɬuts ijayi'ɬijfik'i pa'qu'
ikfeliyaxitsi'iɬets pa' Intata.* 11 K'iyini'ɬijets iye pa' Intata qu' nata'ɬets pa' qi ɬet'unha'x
qu' net'unheeti'ɬha, hats'inha qu' nite' onoqmositi'iɬij qa qu' nite' itaqsuni'iɬijup iye week
pa'qu' ɬunye'je', qa' e'ɬe'sitsi'iɬi'mkii iye* 12 qu' itjiiɬijetspha'm ɬe'wisij pa' Intata, qe ɬakha'
hats jiyiwjutsiqen qu' jina'nij ji'teje'm qu' netestiitaxij pa'qu' natsat'etsij pekhewe' i'ni'
hatse' pa' witset nite' yili'ij in na'lkii.*

Cristo hik ɬunye'j pa' ɬunye'j pa' Intata.

13 Qe ɬakha' jiyiwejinik'uifik'i tenek'enheiji' pa' nookii qa jiyekaxetsji' pa' tenek'enheiji'
ha' qi in yisu'un in Ła's,* 14 hikha' jiyilithinik'ui pa' uɬ'ax, qa yiwu'm i'nk'ui pe' inwuɬ'ets.
15 Hikha' iye hik ɬunye'j pa' ɬunye'j pa' nite' jite'wen Dios, qa hikha' hayiits na'l pa'aj
in mexe ham ene' week ɬaqsijiiju' pa' Dios.* 16 Qe hakha'an hikha' yaqsiijkii pa'aj week
pe' wekwek i'nji' ha'ne wa's qa ha'ne sehe' iye, pe' jite'wen qa pe' nite' jite'wen pe'
ɬunyejeiɬe wetju'ɬ tenek'enhei, week enewe'en ɬakha'ɬe in ɬaqsijiiɬeju' qa week iye ɬakha'ɬe
in t'ejuyets.* 17 In mexe ham pa'aj ene' week wekwek qa hayiits na'l pa'aj hakha'an,
hakha' watjanithenij qa amaneiɬi'ij pa' ɬunyejei ene' week.* 18 Łakha' iye ɬejiɬa' pa'
wit'ese'n hikpa' pekhewe' week yijayan pa' Intata, ɬakha' pa' yojo'oj pa'aj in yenju' aka'an,
ɬakha' yojo'oj in iɬa'x iye, qe qa' ɬakha'ye' qu' week netnek'enhe'yipji'.* 19 Qe pa' Intata

---

* 1:1 1Co 1:1; 2Co 1:1; Ef 1:1; 2Ti 1:1; Hch 16:1; 1Ti 1:2 * 1:5 Sal 119:142; Jn 14:6; 2Co 11:10; Ef 1:13; 2Ti 2:15; 3Jn 3 * 1:6 Mr 4:8; Mt 13:38; 24:14; Ro 3:6; 2P 2:20; 3:18; 2Ts 2:10 * 1:7 Col 4:12; Flm 23; Mt 1:17; Ef 5:2 * 1:8 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Tit 3:5; Ap 1:10; 3:22 * 1:9 Jn 14:13; Stg 1:5; Pr 2:6; Col 3:10; Ef 1:9 * 1:10 2Co 9:8; Ga 3:10; Pr 2:6; Jn 17:3; 2P 1:2; 1Jn 4:8 * 1:11 Fil 4:13; Hch 4:33; 2Co 3:18; 13:4; Lc 9:32; Jn 17:24; 2P 3:18 * 1:12 Sal 36:9; Jn 12:46 * 1:13 Mt 3:2,17; 27:43; Mr 1:15; Hch 20:25; He 1:2; Jn 3:16; 5:19; 15:10; 17:26; 1Jn 4:16 * 1:15 Fil 2:6; Jn 1:3; Ap 3:14 * 1:16 Gn 1:1; Mr 13:19; Jn 1:3; Ro 11:36; 1Co 8:6; Ef 1:10,21 * 1:17 Jn 1:1-2; 8:58; He 1:2-3; Sal 104:24 * 1:18 Gn 1:1; Mr 1:1; Jn 1:1; Hch 26:4,23; 1Co 15:20,23; Ap 1:5

yi'sinhetij qu' na'n ji'teje'm hakha'an week pa' łunye'j pa' Intata.* [20] Hakha'an in ta'łets
qa pa' Intata qa łe'sitsi'ł wetju'ł ha'ne week, qa łe'sitsi'ł wetju'ł pe' i'nipji' ha'ne sehe'
qa pe' i'nji' na' wa's qa' niwu'mfik'i pe' uł'ets, ma' qa yaqsiijkii pa' łe'wis qe ta'łets ha'
Cristo pe' ł'athits in t'ilitfik'i pe' cruz ji'pha'm.* [21] Qa ekheweli'ł toxik'i in yemjeetax in
i'totstaxiłi'mii qa łutentaxi'ł iye pa' Intata qe ta'łets pe' uł'ets łaqsi'ji'łijkii, [22] qa ha'nełi'ij
qa hats e'łe'sitsi'ł wetju'ł pakha'an qe ta'łets pa' na'li'm pa'aj ł'ese'n ha' Cristo in wa'm,
hats'inha qu' e'łe'siitsi'łha qa qu' hame' iye pa'qu' uł'axi'ił'etji' qa qu'nte' itijitiyi'ełijets
iye qu' uł'etsi'ił qu' amtaxi'łets pakha'an.* [23] Łakha' ha' Cristo qu' naqsi'ji'ł e'mijkii aka'an
qu' hats yijaayi'ija qu' nite' eqeku'yi'ił, hik łunye'j ne'ej wettsupinju' wanaqfi'jik'iju'kii,
nite' łakiłik'uifik'i pa' ewetjumtikineyejeyi'łik'ui pa' nikfeliti'łets in łepi'ye'ełik'i ekewe'
łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús, hik ekewe' tefelhitiyipji' ha'ne week sehe' ipji', qa hik
ekewe' iye yakha', Pablo, he'yithayinenheti'yij.* [24] Hane'ej qa tsi'sinheti'mkii kekhewe'
haats'e'ej qe ta'łi'ł ewets, qa in haats'e'ej ha'ne yese'n ma' qa hats hukinetskii pe' mexe
hamitsik'ui qu' naats'e'ej ha' Cristo qe ta'łets pa' ł'ese'n, qa hikpe' pe' hats yijayan.*
[25] Hik enewe' he'yithayinenheti'yij in łunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata, hats'inha qu'
k'efeni'łij ma' qa week haqsiijkii pa' yisu'un qu' haqsiijkii pa' Intata, qu' henfel ke' łe'lijei
t'ejuyets ha' Cristo, [26] ikji', ekewe' nite' hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets pa'aj pe'
week ininqapitsik'i qa week pe' ława'mhitsik'i namji'ju' pe' łahatsiyij, pa' Intata yat'inkii
pa'aj, qa ha'nełi'ij qa hats yethinij pekhewe' hats yijayan, [27] qe pa' Intata yisu'un qu'
nenikfe'lets pekhewe' hats yijayan nite' judiol pa'n łunye'j pa' qii'ija in łe'wis aka' nite'
hayiits qu' nana'l pa'qu' nenikfe'lets, aka'an ikji' ha' Cristo in i'ni'ł etji'teje'm qa hikha'
iye jiwetjumti'ik'ui qu' jinamii hatse'.* [28] Yekheweli'ł henfeli'ł hakha'an, qa henfeli'łi'mha
pa'qu' łunyejeye'kii ene' jukhew qa efuts iye qa' hijatsheni'łijha iye ene' jukhew qa efuts
pa' yijaa'ija in witikfeliyaxets wekwek, hats'inha qu' week łe'sitsi'imha qu' namtaxetsha
hatse' ha' Cristo. [29] Qa aka'an in ta'łets qa he'yithayii qa hawatlan iye qa tsit'unhetija iye
pa' i'nyitji' łet'unha'x ha' Cristo.*

2

Pablo yeł'ilaxets pe' Colosas łeiłets.

[1] Qe hisu'un qu' enikfe'li'łets in qi in hent'unhet qe qa' e'łe'sitsi'iłju' week pekhewe'
inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek pa' witset Laodicea qa week pekhewe' mente' tsi'wen.*
[2] Hent'unhet qe qa' hakakłin pe' łatawjets pekhewe'en, qa qu' ewi'ł na'njiiji'ek iye qu'
newetsu'un, qa qu' łe'sitsi'imkii qa' nikesimen iye pe' łatawjets qu' nata'łets in hats
nikfe'lets in yijaa'ija, ma' qa aka'an qa' nata'łets qu' nenikfe'letsha aka' nite' hayiits qu'
nana'l pa'qu' nenikfe'lets ta'łets pa' Intata, ikji' aka'an ha' Cristo,* [3] hikha' pakha' wanat'in
ji'teje'm pa' qi witikfeliyaxets pe' wekwek qa pa' qi witikfeliya'xkii.* [4] Aka'an hit'iłij ewets
hats'inha qu' ham pa'qu' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'sitsi'ik'i łe'lijei qa nite'łe yijaalija. [5] Qe
in yemjeetax in nite' ha'ntaxi'ł etji'teje'm qa pakha'łe yeqe'spiritu qa hik łunye'j qu'
ha'ni'ł etji'teje'm, qa tsi'sinheti'mkii in hik łunye'j qu' hi'wen in łanaqsi'jiłju'ha qa in
nite' łili'iłij in nite' łeqeku'uł ha' Cristo.* [6] Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in ł'eku'mi'łiju'ł
ha' Jesucristo qu' hik hakha'ye' qu' natsat'etsi'ł ej, ye'ehe, qa' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un.*
[7] Hik ejunyejeyi'ił ne'ej totsiiju'ha łefitetsii qu' nite' eqeku'yi'ił, qa week nełuts qu'
ijatsheni'łfik'iha iye pa' nite' eqekuyejeyi'łij, in łunye'jek in hats ł'ijatshenheti'yi'łij,
qa' itjiiłijetspha'm iye łe'wisij pa' Intata.* [8] Jełi'łiju'łha, neqif'elikite'eł ejju' pe'ye' qu'

---

* 1:19 Sal 72:19; Is 6:3; Jer 23:24; Ez 43:5; 44:4; Jn 1:14,16; Fil 2:6; Ef 3:19; Col 2:9; Dt 12:5 * 1:20 Hch 7:26; Ef 2:14; He 9:12; Lc 9:23; 23:26 * 1:22 Fil 2:8; Jud 24; 2Co 4:14 * 1:23 Ga 2:16; Jud 3; 1Ts 1:3; Ap 3:14; Ro 10:18; Ef 6:9; Hch 13:9 * 1:24 2Co 1:4; Fil 1:29; 3:10; Ef 4:4 * 1:27 Col 2:2; 1Ts 1:3 * 1:29 Jud 3; 1Co 15:10 * 2:1 2Ti 4:7; Col 4:13-16; Ap 1:11; 3:14 * 2:2 Lc 16:25; Col 1:27; 4:8; Fil 3:8 * 2:3 Pr 3:19; Is 11:2; 45:3; Jer 23:5; Hch 7:22; 1Co 1:21; 14:6 * 2:5 Sal 51:12; 1Ts 2:17 * 2:6 Jud 3; Ef 3:11 * 2:7 Ef 2:20; 4:21; He 13:9

nata'łets pe' ham weju'łi'ij łeq'ijatshenkeyejei yumtiłetax qu' łunye'je', qa pe' yit'ij in
t'ejuyets ha'ne sehe' epji' qa ta'łłe'ets iye ene' jukhewłe qa nite' ta'łets ha' Cristo.* 9 Qe pa'
week łunye'j pa' Intata i'nji'teje'm pa' ł'ese'n hakha'an.* 10 Ma' qa hats ham pa'qu' hami'ił
ejup in ła'ni'ł ji'teje'm ha' Cristo hikha' te'weyik'uipha'm week pe' witt'unhaxits qa pe'
witnek'enheyejei.* 11 Łakha' in łijayani'ł ma' qa yaqsi'ji'ł e'mijkii pakha' circuncisión,
nite' łunye'jiju'ł kakha' circuncisión yaqsiijkii ene' jukhewłe, qe in yiwu'mi'ł ek'ui pa'
ułʼax ejunyejeyi'ł qa hik aka' łeqe circuncisión ha' Cristo.* 12 In łempuliji'łijju', ma' qa
hik łunye'j qu' week ajkati'yi'łik'ui ha' Cristo, ma' qa in iła'x qa i'łiijiiłek iye, qe nite'
łeqeku'uł pa' łet'unha'x pa' Intata in yiłin iye ha' Cristo.* 13 Ekheweli'ł toxik'i mexe
hik ejunyejeyi'ł qu' anaxi'łju' qe ta'łets pe' ewuł'etsi'ł qa in mexe hamitsi'ł e'm iye
pakha' circuncisión ta'łets ha' Cristo, qa ha'nełi'ij pa' Intata qa hats nełini'ł e'weeki'ł
ha' Cristo, hikpa' yiwu'm i'nk'ui week pe' inwuł'ets. 14 Łakha' yiwamhitijkii week pe'
inekumhifkinel i'ntaxji' pa' witfaakanek, pe' inekumhifkinel week t'ejuitax inju'ł, qa
nitłi'ijetsji' qa yilaniji' pe' łeqe cruz ha' Cristo* 15 qa nitka'mij pe' łet'unhaxitstax pe'
łunyejeiłe wetju'ł tenek'enhei inwo'metets, qa yethinij qa week yi'wen in hats tanaxii
pekhewe' łunyejeiłe wetju'ł tenek'enhei inwo'metets qe ta'łets ha' Cristo.* 16 Qa hik
ta'łijupi', hasu'uj pa'qu' nejełi'łij ewets qu' nejełik'ui pa'qu' etuji'ł i'nłi'i pa'qu' iya'ałji',
i'nłi'i pa'qu' łe'wis nełuye', i'nłi'i ne'ej ink'aiki' juwel, i'nłi'i na'aj witwapiihijii.* 17 Week
ekewe'en hik łunye'j qu' łesinq'ale'łe łeq'enełeya'x hakha' mexe hamik'ui pa'aj, hakha'an
hikha' Cristo.* 18 Hasu'uj pa'qu' naq'ayiniłij qa' netka'miłij pakha' enisit'ił hatse' ma' qa
yisu'un qu' ojonketiłik'i in wetf'iljetsin qa in iyinii iye pe' angelits, yit'ij łetets in i'nji'kii
łotoi pe' wekwek, ma' qa weniwqinhetij qa nite' ta'łets pe'ye', qe pe' łaqjamtikineyejeiłekii
hikpe' ta'łets.* 19 Qa nite'łe ewi'ł i'ni'łi'ha hakha' Cristo, hikha' łejiła' week pa' wit'ese'n,
hikha' ta'łets in tek pa' wit'ese'n, hikha' niqatijwetju'łkii iye pe' ł'astai pa' wit'ese'n
pe' ł'aka'thel wetju'ł pa' wit'ese'n, ma' qa pa' wit'ese'n qa t'ijaifik'i in łunye'jek pa'
yisu'un pa' Intata.* 20 Qu' hats week anaxi'łik'uiju' ha' Cristo pekhewe' yit'ij ene' jukhew
qu' net'ejuyets pe' iyinii, qa ¿inhats'ek in hik ejunyejeyi'ł qu' natsat'etsi'ł epji' ha'ne
sehe', ma' qa hik ejunyejeyi'ł qu' netnek'enhe'yi'ł epji' kekhewe' wenit'ij in yit'ij:* 21 —
Hasu'uj anatkin, hasu'uj ijaajin qu' łuj, hasu'uj ku'mets?— 22 Week ekewe'en nite' yape
in tanatkinhei qe łe'lijeiłe i'nq'ijatshenij ene' jukhewłe. 23 Yijaa'ija ekewe'en in łeke' qu'
jintumti qu' yijaali'ija, qa ta'łłe'ets ene' jukhewłe pa' yumtitax qu' łunye'je' qu' nijayan
pa' Intata. Qa jitumti qu' yijaali'ija qe wetf'iljetsin qa in yawtsheten iye na'aj ł'ese'n. Qa
nite'łe weju'łij ekewe'en qu' niwu'm pa' ułʼax yisu'un ene' i'nesenits.*

3

Pa' ink'ayik injunye'j in ju'un ji'teje'm ha' Cristo.

1 Qa hik ta'łijupi' in hats week i'łiyi'ł iye ha' Cristo, qa' mowo'ołii pe' wekwek na'
wa'sji', hikpa' i'niju' ha' Cristo pa' yiya'yik'i pa' Intata.* 2 Hasu'uj ili'iłij qu' jełi'łii
pekhewe' wekwek hatse' pakha' pha'mji', qa hasu'uj pekhewe' sehe' epji'.* 3 Qe ekheweli'ł
hats łanaxi'łju' qa pe' i'łiyi'ł qa wanat'ini'ł ji'teje'm ha' Cristo pa' Intata.* 4 Qa qu'
ne'twenhetiitax hatse' ha' Cristo, hikha' iniła'x, ma' qa ekheweli'ł qa' e'wenhetiijiiłek
hatse' qa' week e'wenheti'yi'łij hakha'an pa' qi łesa'x.* 5 Qa hik ta'łijupi', hik łunyejeye' pe'
łewekwekits pe' esenitsi'ł qu' nanaxik'uiju' pa' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits, qa pekhewep

* 2:8 Mr 7:3; 1Ti 6:20 * 2:9 Fil 2:6; Col 1:19 * 2:10 1Co 11:3; Ef 1:22; 4:15; 5:23 * 2:11 Col 1:22; 3:9; Mt 1:17; Ef 5:2 * 2:12 Ro 6:4; Ef 2:6; Col 3:1; Mt 17:9; Jn 5:25; 20:9; 21:14; Hch 2:24 * 2:14 Lc 9:23; 23:26 * 2:15 Lc 10:18; Jn 12:31; 16:11; Ef 6:12; He 2:14 * 2:16 Lc 6:37; Jn 6:55; Ro 14:3,17; 1Co 8:4; He 9:10; Sal 81:3 * 2:17 He 8:5; 10:1; Ro 8:38; Ga 3:24; 5:2 * 2:18 1Co 4:6; 9:24; Fil 3:14; Col 3:12 * 2:19 1Co 6:13; Ef 4:4 * 2:20 Ro 6:8; 1P 2:24 * 2:23 Hch 7:22; 1Ti 4:8 * 3:1 He 10:12 * 3:2 Fil 3:19 * 3:3 Ro 6:8 * 3:4 2Co 3:18; 4:11; 1Jn 1:2; 2:28; Lc 9:32; Jn 17:24; 2P 3:18

łunyejeiłe wetju'ł in wanawitjiłe, yisu'un qu' nanawitjiłi'ił in yejełju' pe'ye', ewi'łe'
in yisu'un qu' naqsiijkii pa' uł'ax, qa pa' witjunye'j yisu'un wekwek, in hik aka' hik
łunye'j qu' łeqe diose'.* 6 Qe pa' qi ławak pa' Intata i'nipji' hatse' pekhewe' nite'
netek'enheyu' qu' nata'łets ekewe'en.* 7 Hik ekewe' łaqsi'jtaxi'łijkii iye toxik'i, in mexe
ła'ntaxi'ł ji'teje'm.* 8 Qa ha'nełi'ij qa' yape ili'iłij week ekewe'en: pa' witwakaye'j, pa'
witts'iyopto', pa' witjunye'j yisu'unłe qu' ninaqwakaninkii, pa' witjunye'j uł'etsik'ikii
łe'lijeyij pakhape', qa pa' witjunye'j yeqwepin ł'anye'j.* 9 Hasu'uj qu' mawatqanłi'ił
wetju'łkii, qe hats łiwu'mi'ł pa' hayiits ejunyejeyi'ł uł'ax,* 10 ma' qa ł'uyiłik'ipha'm pa'
ink'ayik ejunyejeyi'ł, hikpa' hik łunye'j pa' łunye'j hakha' łaqsijiłi'ił'ejju', ma' qa week
nełuts łeyijłem in wenink'aihit ipłu'ui qu' hats enikfe'li'łetsha week hakha'an.* 11 Pa'
ink'ayik ejunyejeyi'ł hats ham pa'qu' pakha' łunye'je' judío i'nłi'i qu' nite' judioye',
yaqsiijkii kakha' circuncisión i'nłi'i qu' nite' naqsi'ji'ijkii kakha' circuncisión, tujtseika'
ta'łji', łene' łeiłe', witłinek i'nłi'i nite' witłinek, qe ha' Cristo hikha' les in weju'łij yijat'ij
qa hikha' qu' week na'n ji'teje'm.* 12 Qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł in t'eku'mi'ł eiji' pa' Intata,
qa yatsat'etsi'ł ej qa nesu'uni'ł iye, qa' uyi'łik'ipha'm pa' witq'ilta'x, qa pa' witqi'fenkeye'j,
qa pa' nite' witiwqiye'jji', qa pa' witjunye'j af'ayai qa pa' nite' witq'itaqsuneya'x,*
13 itaqsunkite'ełij wetju'ł pe'ye', aqsiiłijkii yijat'ij qu' e'łe'sitsi'ił wetju'łkii qu' nana'ltax
pa'qu' nenuteniji'm pe'ye' pakhape' łejefe'epji', in łunye'jek ha' Yatsat'ax'inij in e'łe'sitsi'ł
wetju'ł.* 14 Qa pa' week i'nipji' ekewe'en, qu' mewetsu'uni'łha hik aka' łetuk qu' ewi'ł
jinaa'ni'ha. 15 Iwejini'łij pa' wit'ikesimeya'xłekii ta'łets ha' Cristo qu' netnek'enhe'yij pe'
atawjetsi'ł, hikpa' ł'eniyayiłijii qe qa ewi'łe'łe pa'qu' ese'ni'ił. Itjiiłijetspha'm łe'wisij pa'
Intata.* 16 Iwejini'łij pe' atawjetsi'ł qu' naqamaxji' eke' łe'lijei ha' Cristo, me'nijatshenłi'iłij
wetju'łkii qa' matkakłini'łij wetju'łkii iye weekij pa' ikfeliyaxitsi'łkii nełisi'łij pa' Intata.
Iji'iłik'i ke' łe'lijtsinel pa' David'ik'i (Salmos), pe' e'lijtsineli'ł qa pa'qu'łe łunye'je' pe'
witlijtsinel t'ejuyets pa' Intata qu' it'iłijets łe'wisij weekijha pe' atawjetsi'ł. 17 Iwqinheti'ł
qa' it'iłiji' aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús week pa'qu' aqsiiłijkii i'nłi'i pa'qu' it'iłij, qa
itjiiłijetspha'm iye łe'wisij pa' Intata Dios qu' nata'łets hakha'an.*

Pa'qu' łunyejeye' pe' wit'alhei qa pe' witlits yijayan pa' Intata.

18 Efuts, iwqinheti'ł qa ek'eni'łets iye pe' ewhe'yetsi'ł, qe hik aka' les łe'wis qu' aqsiiłijkii
ekheweli'ł in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij. 19 Jukhew, isu'uni'łha pe' ewhe'yeli'ł, qa hasu'uj
uł'ax pa'qu' eqfenyejeyi'iłij.* 20 Witlits, ek'eni'łets pe' alheyi'ł qa' ek'eni'łijets week pa'qu'
łunye'je'łe, qe hik aka' les łe'wisi'm ha' Yatsat'ax'inij.* 21 Wit'alhei, hasu'uj aqsiiłi'mijkii
pe' elitsi'ł qu' numti qu' ham ne'weju'łi'ij.* 22 T'ithayii witłinhei (esclavos), week pakha'łe
qu' łunye'je' qu' ek'eni'łijets pe' aqa patunitsi'ł ha'ne sehe' epji', hasu'uj in ne'wenłi'ił
ma' qa ł'ithayi'yi'ł, qe hik aka' łunyejei pe' wo'łi'ii qu' nisu'un ene' jukhew, yijaayi'ija
yijat'ij qu' isu'uni'ł qu' ithayi'yi'łi'm qe łe'nijiweyiłiju'ł ha' Yatsat'ax'inij.* 23 Week
pa'qu' aqsiiłijkii, weeki'ijha pe' atawjetsi'ł qu' isu'uni'ł qu' aqsiiłijkii, hik eqjunyejeyi'iłij
qu' hakhaye'łe Yatsat'ax'inij qu' aqsiiłi'mijkii qa' nite'ye' ene' jukhew.* 24 Qe hats
łenikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij qu' nełisi'łij hatse' pa'qu' łeqisit'i'ił ej qu' antsat'axiłijek
hatse', qe ekheweli'ł ł'ithayi'yi'łi'm hakha' Cristo, hik hakha' ha' yijaa'ija in aqa patuni'ł.

---

* 3:5 1Ts 4:3,5,7; Ro 1:26; Ef 5:3; 1Co 10:14; Ga 5:20; 1P 4:3 * 3:6 Stg 1:19; Ap 6:16 * 3:7 Lc 15:13; Ro 6:2 * 3:8 Ro 13:12; Stg 1:19; Ap 13:6; 14:19; 1Co 14:20; Jn 10:33; Ef 4:22-31 * 3:9 Lv 19:11; 1Ti 2:7; Col 2:15; Ef 4:22 * 3:10 Pr 31:25; Mr 13:19; Jn 1:3; Ap 3:14 * 3:11 Ef 1:23 * 3:12 Jn 3:16; 2Ts 2:13; Ap 12:11; 2Co 6:6; Hch 20:19; Fil 2:3; Ef 4:2; Col 2:18,23; 1P 5:5; Stg 3:13; 2Ti 3:10 * 3:13 2Co 2:7,10; 12:13; Ef 4:32 * 3:15 Jn 14:27; 1Co 7:15; Fil 4:7 * 3:17 Jn 14:13; Fil 2:10 * 3:19 1P 3:1; Ef 5:25; Ap 8:11; 10:9-10 * 3:20 Gn 3:16; Lv 10:14; Dt 31:12; Sal 37:25; Pr 20:7; Lc 1:7; Hch 2:39; He 2:13 * 3:21 Sal 103:13; Ef 6:4; He 11:23; 2Co 9:2 * 3:22 Ro 1:3; 4:1; 8:4-5,12-13; 9:3,5; 1Co 1:26; 10:18; 2Co 1:17; 5:16; 10:2-3; 11:18; Ga 4:23,29; Ef 6:5; Pr 1:7; Ap 14:7 * 3:23 Ef 6:7

25 Qa pakha'łe qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa' netestiyijek pa'qu' łaja'ye' in yaqsiijkii pa' uł'ax,
inye'jłu' pakha'łe qu' łunye'je'.*

4

1 Qa ekheweli'ł pekhewe' witqapatunitsij yijayan pa' Intata, yatsathen qa łe'wis iye
pa'qu' ejunyejeyi'iłij pe' eqejkunenheyi'ł (witłinhei), qa' menikfeliti'łets in ekheweljiiłek
na'l pa' aqa patuni'ł i'ni' na' wa'sji'.* 2 Hasu'uj antapi'iłii qu' iyini'ł. Qa in ł'iyini'ł
qa' iyiini'łha hasu'uj pekhel ijamti'iłik'uiji'kii qa' itjiiłijetspha'm iye łe'wisij pa' Intata.*
3 Qa yekheweli'ł iye qu' iyinyi'ł yipji'kii, hats'inha pa' Intata qa' nit'iłij ye'mik'i qhof
pe' łejil ma' qa' henfeli'ł ke' łe'lijei, hats'inha qa' ninikfe'l aka' nite' hayiits pa'qu'
nenikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo, qa hik aka' iye ho'yophełiti'yipji'.* 4 Iyini'łyipji' hats'inha
qu' neqet'aaxik'iha qu' henfel, qe hik aka'tax qu' haqsiijkii. 5 Mewetjełi'ł otok'oiha qa'
anatkini'ł pa' ikfeliyaxitsi'łkii in ła'ni'ł ji'teje'm ne' nite' tek'enets ha' Cristo. Łe'wis qu'
iwq'axini'łij qu' nana'l pa'qu' łahats'i'ij qu' enqif'eli'iłij qa' enfeli'łi'm.* 6 Af'ayai qa yimax
iye pe'qu' e'lijeyi'ił in ł'iyeti'ł, hats'inha qa' enikfe'li'łets pa'qu' it'iłij qu' inku'łi'ł.*

Pablo qa wetfel.

7 Qa nakha' qi in jitesu'un inejefe Tíquico, łe'wis yithayife qa łeq'ithayinenek iye ha'
Yatsat'ax'inij, hik nakha' qu' nefeliłi'm hatse' pa'n yijunye'jkii.* 8 Qe hik aka' ta'łets
in he'nukin qu' enikfe'li'ł yiwets pa'n yijunyejeyi'łkii, hats'inha qu' nakakłin iye pe'
atawjetsi'ł.* 9 Na' Tíquico qa nakha' qu' łijts'eye'kii hik nakha' Onésimo, hik nakha' iye
qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa qi in hisu'uni'ł, hik nakha' iye etsetife'eł. Enewe'en hik
enewe' qu' nefeliłi'm week ekewe' yijunyejeyi'łkii.* 10 Na' Aristarco, hikna' yinophełife,
wetfeli'ł ei. Qa hik łunye'j iye na' Marcos, łaqa a's ha' Bernabé, hik nakha' iye hayiits na'l
pekhewe' nijatsheni'łij, qa qu' nanami'ł ei qa' eneqjunu'ułijha hatse'.* 11 Qa nakhap iye
Jesús, łii iye Justo, wetfeli'ł ei iye. Enewe'en hik enewe' uja'xłe in judío in yithayifetsij
aka' wit'ithayijkit t'ejuyets pa' tenek'enheiji' pa' Dios. Qa hik enewe' qi qa yisimetsinji'ij
pa' yitawe'j. 12 Qa nakha' iye Epafras wetfeli'ł ei iye, hik nakha' etsetife'eł qa łeqejkunenek
iye ha' Jesucristo. Nite' yili'ij in qi qa iyinjii'ł epji', hats'inha qu' ham neqenijani'ił ej,
qu' ham pa'qu' hami'ik'ui in t'ejuyets in łijayani'ł pa' Intata qa qu' nami'ł ejju'ha iye
qu' enikfe'li'łetsha week pa' yisu'un pa' Intata.* 13 Yakha' tsikfe'lijets na' Epafras in qi
in łatawe'ji'ł eikii ekheweli'ł qa week pekhewe' i'ni' ek pa' witset Laodicea qa pe' i'ni' ek
pa' witset Hierápolis.* 14 Qa na' Lucas hikna' weihetax witeqjunhetits łeiłe', hikna' iye qi in
hisu'uni'ł, wetfeli'ł ei iye, qa nakha' iye Demas wetfeli'ł ei iye.* 15 Hewetfelii week pekhewe'
inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ek pa' Laodicea, qa ke' Ninfa iye qa week pekhewe' inejefetsipji'
not'axjii wetju'ł pe' łetsi'ii.* 16 Qu' hats week iyinentaxi'łik'i ha'ne witfaakanek, qa'
łisi'łij pe' inejefetsipji' Laodicea łeiłets qu' niyinenjiik'i' ek, qa ekheweli'ł qa' iyineni'łik'i
ek ha' witfaakanek k'inqekenijiyek pe' Laodicea łeiłets. 17 Qa ha' Arquipo qa aka' qu'
it'iłijets: —Me'neniha pa' ithayijkit nełisij pa' Yatsat'ax'inij hats'inha qu' aqsiijkii.—*
18 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hewetfeli'ł ei qa hika' ha'ne ł'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek.
Menikfeliti'łyiikii wat'ij in ye'wit'ophełik. Pa' qi łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij qu' hikpa'
na'ni'ł ejupha.*

---

* 3:25 Ap 2:11 * 4:1 Col 3:22 * 4:2 Ro 12:12 * 4:3 Hch 14:27; 27:2; 28:16,30; 1Co 2:7; 16:9; 2Co 2:12; Ef 3:4; 5:2; 6:18-20 * 4:5 Ef 5:15-17 * 4:6 Mr 9:50; Lc 14:34; 1P 3:15 * 4:7 Hch 20:4; Tit 3:12; Nm 23:19 * 4:8 Lc 16:25; Ef 6:21-22; Col 2:2 * 4:9 Flm 10,16 * 4:10 Flm 24; Hch 4:36 * 4:12 Col 1:7; Flm 23; Jud 3; Ga 1:4; Ef 1:9 * 4:13 Jud 3; Col 2:1 * 4:14 2Ti 4:10 * 4:15 Hch 12:12; Ro 16:5 * 4:17 Flm 2; 2Ti 4:5 * 4:18 Fil 1:7; 1Ti 6:21; 2Ti 4:22; Tit 3:15

1 TESALONICENSES

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo qa na' Silvano qa na' Timoteo hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe'
hats yijayan pa' Intata i'ni' ha' witset Tesalónica, ewi'ł i'niji' in yijayan pa' Intata qa
ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Na'łłek pa' Intata qu' net'iftits'ił ewets qa' nełisi'łij iye pa'
wit'ikesimeya'x.*

Pablo nite' nitapiji'jii qa iyinji'ij pe' Tesalónica łeiłets.

2 Yekheweli'ł hitjiiłijetspha'm pa' Intata łe'wisij qe ta'łi'ł ewets week ekheweli'ł. Week
łahatsiyij in k'iyini'ł qa nite' tsitapiji'ił ei. 3 Nite' hili'iłij iye in henfeli'łi'mkii pa' Intata
pekhewe' ithayijkititsi'ł. Qe in łi'feni'ł pekhewep ta'łets in ł'ineqsu'uni'ł qa in yijaa'ija iye
in łaqsi'ji'łijkii nite' łanqami'łij kekhewe' hats yit'ij inwets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*
4 Yekheweli'ł tsikfe'li'łets yejefets in hats t'eku'mi'ł eiji' pa' Intata qe nesu'uni'ł.* 5 Qe
ke' łe'sits wi'tlijei in i'nk'aa'ija k'efeli'łi'm, ekewe'en nite' witlijeiłe qe ekewe'en i'nji'
iye pa' łet'unha'x pa' Intata qa i'nji' iye pa' Espíritu Santo. Ma' qa łoksi'weeni'łha
ekewe'en in yijaalija. Qa hats łe'tsweni'łij iye ka' yijunyejeyi'ł in ha'ni'ł etji'teje'm, qi
in hewetjełi'ł yitok'oi.* 6 Aka'an aka' yijunyejeyi'ł ekheweli'ł hats łojonketiłik'i qa hats
łojonketiłik'i iye ka' łunye'j ha' Yatsat'ax'inij. Qe in ł'eku'mi'łi' eke' wi'tlijei qa olots pe'
wekwek enifenyejeyi'łkii qi in ł'awitjaxtiitaxi'ł, qa e'łe'sitsłi'iłi'mkii qe ta'łets pa' Espíritu
Santo.* 7 Hane'ej qa hats neqjeyu'ułij ewets hekhewe' hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' sehe'
Macedonia qa he' i'ni' ek ha' sehe' Acaya.* 8 Ekewe' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij hats naq'axij
ha' week Macedonia qa week iye ha' Acaya. Qa nite' uja'xłe qe week pekhewep witsetits,
qe ta'łi'ł ewets. Week pe' witsetits i'ye'ej wetju'ł pa' ejunyejeyi'ł in yijaa'ija in łijayani'ł
pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in hats nite' weju'łij qu' natsami'łii qu' henfeli'łi'm iye ka'
ejunyejeyi'ł qe hats a'nali'ł in łikfe'litiłets.* 9 Qe in tsamtaxi'łii qu' henfeli'łi'm, qa ju'f
qa łekhewel in nifeli'ł ye'mik'i ka' łunye'jkii in i'nk'aa k'efeli'łi'm eke' wi'tlijei qa in hats
nite' łijayani'ł pe' witeqsi'nq'alits qe qa' ijayani'ł pa' yijaa'ija in Dios nite' wa'm.* 10 Qa
hats ło'notki'iłik'ui iye pa' łamijiiju' ha' Ła's, hikha' niyik'uipha'm pa'aj pe' naxju' in hats
wa'mtax. Hakha'an Jesús hikha' jiyaqsi'jij pa' qi ławak hatse' pa' Intata.*

2

Pa' Pablo yijamti'ik'i in i'nk'aa wenq'ijatshenij ke' Jesús łe'lijei.

1 Yejefets, ekheweli'ł łenikfe'li'łetsha in na'l pa' weju'łij ka' haqsiiłijkii in i'nk'aa
tsami'ł ei.* 2 Ekheweli'ł łenikfee'liłetsha iye in i'nk'aa tsami'łets ha' etset'ił qa hayi-
its hayawitjaxti'yi'ł qa heyeqsilanheti'yi'łju' iye in hata'łi'łii ha' witset Filipos. Qa
yape'enhałe heqemheikiti'ł pa' Intata ma' qa nite' ts'ijiwe'yi'ł in henfeli'ł ke' łe'lijei
inye'jłu' pe' wekwek yinifenyejeyi'łkii qi in hayawitjaxtiitaxi'ł.* 3 Qe tsikfe'li'łets eke'
henfeli'ł wi'tlijei in nite' tsaf'ali'łi'iłij in henfeli'ł. Ekewe'en yijaa'ija pa' yit'ij. Eke'
wi'tlijei nite' hik łunyejei na'aj jiyaqanłi'ijkii pe'ye'.* 4 Pa' Intata tsełisi'łij qu' henfeli'ł
eke' łe'lijei t'ejuyets pa' witiła'x. Hik aka' ewi'łłe in haqsiiłijkii. Qa nite' haqsiiłijkii
qu' henfeli'ł pa' les yisu'unik'i in yepi'ye' ene' jukhew qa efuts. Ewi'łłe in henfeli'ł
pa' yisu'un pa' Intata qe łakha' yejeełijupkiiha pe' intawjets ma' qa nikfe'lets inhats'ek

---

* 1:1 Hch 15:22; 16:1; 17:1; 2Co 1:19; 2Ts 1:1; 1P 5:12 * 1:3 Fil 4:20; Ro 3:28; 9:32; Ga 2:16; 5:6; 2Ts 1:11; He 6:1; Stg 2:14-26; Ap 2:19; Hch 15:26 * 1:4 Mt 24:22; Ef 1:4; Jn 3:16; Ap 12:11; Dt 33:12; 2Ts 2:13 * 1:5 Jn 1:33; Hch 2:4; 20:18; Ro 8:9; 1Co 2:4; Ga 5:25; Tit 3:5; Ap 3:22; 1Ts 2:10 * 1:6 He 4:12 * 1:7 Hch 16:9; 18:12 * 1:8 Ga 2:16 * 1:9 Hch 17:1-9; 1P 2:25; Gn 31:19; 1Co 8:4; Dt 5:26; Jn 4:23; 1Jn 5:20 * 1:10 Jud 21; He 1:2; Mt 17:9; 27:43; Jn 5:25; Ro 2:5; 1Ts 5:9; Ap 6:16 * 2:1 Hch 17:1-9 * 2:2 Hch 16:19-24; Fil 1:1 * 2:3 1Ts 4:7; Sal 10:7

in haqsiiłijkii aka'an.* 5 Łenikfe'li'łets in k'efeli'łi'm eke' wi'tlijei nite' ta'łets qu' hetsimetsini'łij ewetskii pe'ye' eke' wekwek jite'wen i'nłi'i qu' ł'astaye'. Aka'an aka' henfeli'ł pa' Intata nikfe'lets in yijaa'ija.* 6 Yekheweli'ł nite' howo'ołii qu' etsiwqinheti'ł, nite' howo'ołii iye qu' netsiwqinheti'ł ene' week, yemjeetax in t'eku'mtaxi'ł yiiji'ha ha' Cristo qu' ya'apostolitsi'iłij.* 7 Aka'an nite' hisu'uni'ł. Yekheweli'ł hik yijunyejeyi'ł ne'ej efu in qi in yisu'un qa yejeełetsha ne'ej łelits.* 8 Yekheweli'ł qi in hoksi'weni'ł pa' qi yeqsu'unka'xi'ł ej qa hik ta'łijupi' in qi in hisu'uni'ł qu' henfeli'ł e'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x inye'jłu' qu' hawa'mi'ł efi qe qi'ija in k'esu'uni'ł. 9 Yejefets, maxtayitiłik'iha yekheweli'ł qi in heyithayi'yi'ł nełuts qa najai qe in k'efeli'łi'm eke' wi'tlijei t'ejuyets pa' witiła'x qa nite' hisu'uni'ł qu' nek'iyini'łij ewets pe'qu' hamitsi'ił ye'm.* 10 Ekheweli'ł in hats łijayani'ł ha' Cristo łe'tsweni'łij qa łenikfeliłij yiwets qa pa' Intata iye tsi'weni'łij qa nikfe'li'ł yiwets iye in ham pa'qu' haqsi'ji'łijkii qu' uł'axe'. Ewi'łłe in haqsiiłijkii pa' yatsathen qa ham pa'qu' nit'iłij yiwets qu' yuł'etsi'ił.* 11 Qe week ewiłei ekheweli'ł in k'ijatsheni'ł hik k'eyijunyejeyiłij na'aj ewi'ł jukhew qe yijatshen ne'ej łelits. Qe yekheweli'ł qi in k'akakłiniłij. Qa hit'iłij ewets* 12 qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' ejunyejeyi'ił qe łakha' tayaitaajupkii pa' łetset. Pakha'an witset qi'ija in ham łunye'ji'iju'ł.* 13 Yekheweli'ł nite' hili'iłij in hit'iłijetspha'mkii łe'wisij pa' Intata qe in i'nk'a k'efeli'łi'm ke' Intata łe'lijei qa aje'eł ł'eku'mi'łiju'ł qe yijaa'ija in łe'lijei pa' Intata qa nite' hik łunyejei pe' i'nq'ijatshentaxij ene' jukhewłe. Ke' Intata łe'lijei t'ithayiyi'ł etji' in hats łijayani'ł ha' Cristo.* 14 Yejefets, ekheweli'ł hats hik ejunyejeyi'ł hekhewep inejefetsipji' pa' Intata qa inejefetsipji' iye ha' Ła's Jesucristo hekhewe'en i'ni' ek ha' sehe' Judea, qe ekheweli'ł qi iye in ł'awitjaxti'yi'ł, nawitji'ił ne' etsetifetstaxi'ł qa łekhewełłe qa yawitji ek ne' łewetekheweltaxi'ł in judiol.* 15 Nekhewe' judiol inqawitji hik nekhewe' iye yaq'alij in yilan ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa hik nekhewe' iye hayiits nilanju'kii pa'aj pe' profetas'ik'i qa hik nekhewe' iye yeq'ilati'ł yijkii. Łekhewel nite' yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa ł'ejuihifetsij iye ene' week jukhew.* 16 Łekhewel nite' yisu'untax qu' netfelhitiyi'm ke' łe'lijei ha' Jesucristo nekhewe' nite' judiol hats'inha qu' iłiye'jeek hatse'. Aka'an hik aka' les yoponhetij pe' łewuł'ets qa pa' qi ławak pa' Intata qa hats i'nipji'.

Pablo yisu'untax qu' newetweni'ł iye.

17 Yejefets, mexe yi'totsi'ł e'mii ene' uja'x juwelits, nite'łe hili'iłij in hijamti'ił eikii. Yape'enha hisu'untaxi'ł qu' jinewe'twen iye.* 18 Qa hik ta'łijupi' in qi in hisu'untaxi'ł qu' natsami'ł ei. Yakha' Pablo. Olotsij in henektaxi'łkii qu' natsami'ł ei qa pakha'łe inwo'met Satanás qa yotheti'ł yik'uikii.* 19 Qe qu'nte' natsami'ił ei qa ¿łekpa' qu' hetjumti'iłik'ui hatse'? ¿Łekpa' iye qu' nata'łets pa'qu' yisaxitsi'iłi'mkii? ¿Qa łekpa' iye qu' heiqeni'łijets hatse' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' netpiltaxju'? ¿Me nite' ekheweli'ł?* 20 Ekheweli'ł heiqeni'ł ej qa ta'łi'ł ewets iye pa' yisaxitsi'łi'mkii.*

3

Pablo yukinii pa'aj pa' Timoteo pa' witset Tesalónica.

1 Qa hatsłe nite' ye'weju'łi'łiju'ł in ham pa'qu' nek'impi'ye'ełij, ma' qa week humti'ił qu' hik ha'nełe ya'maneyi'iłi' ha'ne witset Atenas.* 2 Qa ha'ne inejefe'epji' pa' Intata łii Timoteo qa hik ha'ne he'nukini'ł ei. Hane'en łeqejkunenek iye pa' Intata qa nifel

---

* 2:4 Lc 16:11; Hch 15:7; Ga 1:10; 2:7; 1Ti 1:11; Jn 5:44; 12:43; 1Co 4:5; 2Co 10:18; Fil 3:19; 1Ts 2:15; 1P 3:4; Sal 17:3; Pr 21:2; Ro 8:27 * 2:5 Ef 5:3; Mr 12:40; Lc 20:47; Jn 15:22; Hch 27:30; Fil 1:18; Ro 1:9 * 2:6 Fil 3:19 * 2:7 Hch 1:2; Jud 17 * 2:9 2Jn 8 * 2:10 Ro 1:9; Tit 2:12; 1Ts 5:23 * 2:11 1Co 4:14; Ga 4:19; 1Ti 1:2; Flm 10 * 2:12 3Jn 6; Mr 1:15; Hch 20:25; Lc 9:32; 24:26; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1; 2P 3:18 * 2:13 2Ts 3:1; Lc 8:21 * 2:14 Lc 1:5; Fil 1:29; Hch 17:5 * 2:15 Lc 24:20; Ro 11:3 * 2:17 Col 2:5; 1Ts 3:10 * 2:18 Mt 4:1,10; Hch 13:10 * 2:19 Jn 15:11; 2Co 1:14; 6:10; 12:5; Ap 11:8; 12:1; Stg 4:16; 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; 1Co 15:31; Fil 4:1; 2Ts 1:4 * 2:20 Jn 12:43; Fil 3:19; 2P 3:4 * 3:1 Hch 17:15

iye ke' Jesús łe'lijei hats'inha qa' nefeliłi'm iye. Ma' qa' les qu' qi qu' et'unitsi'iłij iye
in ł'ek'eni'łets ha' Jesús.* 3 Ma' qa'nte' neqenijani'ił ej pe' wekwek pekhel łunyejeikii.
Qa ekheweli'ł qa hatsłe hayiits łenikfe'li'łets ekewe'en in nam inwets hatse'. 4 Qe in
mexe ha'ni'ł etji'teje'm qa hayiits hit'iłij ewets qu' qi qu' jintaats'e'ej pe' wekwek pekhel
łunyejeikii. Ekewe'en qa hats ejunyejeyi'łkii. Ma' qa hats łenikfe'li'łets in yijaa'ija. 5 Qa
hik ta'łijupi' hik aka'aj in hats nite' yeweju'łiju'ł in ham pa'qu' nek'impi'ye'ej, ma' qa
he'nukin hik aka'aj na' Timoteo qe qa' netsikfe'lets me mexe łijayani'ł ha' Cristo. Qe
ts'ijiweitaxets qu' hats najaajini'ł pa' inwo'met Satanás qe pa' Satanás qi in aqjaajinhetsax.
Ma' qekha hamtax ne'weju'łi'ij kakha' yithayijkit'ił. 6 Ma' qa in hats tepil na' Timoteo
ta'łii ha' etset'ił qa łe'sitsik'i ke' nifeli'ł ye'm, yit'iłij yiwets in ekheweli'ł nite' łili'iłij in
łijayani'ł ha' Cristo qa qi iye in ł'ineqsu'uni'ł. Qa nifeli'ł ye'm iye in nite' łantapi'iłyiikii
qa qi iye in łisu'uni'ł qu' e'tsweni'ł iye in yijunyejeyi'łek in qi in hisu'uni'ł qu' k'eweni'ł
iye.* 7 Yejefets, qe yekheweli'ł qi in haats'etaxi'łij ke' wekwek yijunyejeyi'łkii kekhewe'en
in ta'łets in hamitsi'ł ye'm pe'ye' qa in pekhel yinifenyejeitaxi'łkii iye. Qa in hepi'ye'ełik'i
ke' nifeli'ł ye'm na' Timoteo, ma' qa hats k'ikesimenłi'ił qe ta'łets in nite' łili'iłij in
łijayani'ł ha' Cristo. 8 Qe qu'nte' iliyi'iłij in łijayani'ł ha' Yatsat'ax'inij ma' qa' qiye'ji'jek qu'
yet'unitsi'iłij iye.* 9 ¿Pa'n uja'xij qu' hit'iłijetspha'mkii łe'wisij pa' Intata in qi in łe'sitsi'ł
ye'mkii qe ta'łi'ł ewets qa pa' yisaxitsi'łi'mkii iye in hats nikfe'lets pa' Intata?* 10 Week
nełuts qa week najai iye k'iyini'łijetspha'mkii pa' Intata weekij pe' yitawjetsi'ł qu' łeke'ye'
qu' jinewe'twen iye hats'inha qu' k'ijatsheniłij iye pekhewe' mexe hamitsik'ui ma' qa'
week enikfe'li'łets ke' łe'lijei ha' Cristo.* 11 Pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu'
nets'ethiniłij pa'qu' yikheyiji'ił hats'inha qa' łeke'ye' qu' natsami'ł ei.* 12 Ha' Yatsat'ax'inij
qu' naqsiijkii iye qu' lees qi qu' mewet-su'uni'ł week łahatsiyij qa naqsiijkii iye qu' qi qu'
isu'uni'ł pekhewepe' iye hats'inha qa' hik ejunyejeyi'ił ka' yijunyejeyi'ł ej in i'nk'aa'ija.*
13 Ha' Yatsat'ax'inij qu' netisij łet'unhaxitse' pe' atawjetsi'ł hats'inha qa'nte' aqsi'ji'iłijkii
pa' uł'ax, ma' qa' nite' nenit'i'iłij ewets hatse' qu' uł'etsi'ił qu' amtaxi'łii pa' Intata pa'
łahats'ij qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa week iye pekhewep łijts'eyekju'
hatse' pe' hats i'nijup.*

4

Pa' yisu'un pa' Intata qu' injunyejeye'.

1 Yejefets, hane'ej qa k'iyini'łij ewets aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesús qu' aqsiiłijkii
kekhewe' hats k'ijatsheniłij hats'inha qa' łe'wisi'imkii pa' Intata. Tsikfe'lets in hats
łaqsiiłijkii kekhewe' uja'x qa lesłe łe'wis qu' week aqsi'ji'łijkii kekhewe'en. 2 Ekheweli'ł
hats łenikfe'li'łets kekhewe' k'ijatsheniłij qe ta'łets in yit'ij yiwets ha' Yatsat'ax'inij Jesús.
3 Pa' Intata yisu'un qu' jitotsi'imetsha pa' uł'ax. Hasu'uj ejteni'ł wetju'łkii pe' qu'nte'
ewhe'yetsi'ił. Qa pe' mexe ham łewhe'yetse' qa' hasu'uj nanawitjiłeju'kii iye. Qa pe'
jukhew qa' hasu'uj napilłe wetju'ł qa hik łunyejei iye pe' efuts. Qe i'nłi'i qe wanaw-
itjiłi'ijju'kii ł'esenits ne'ej inqa'metets jukhew qa efuts.* 4 Week ewiłei ekheweli'ł les łe'wis
qu' menikfeliti'łets ka' yisu'un pa' Intata pa'n łunye'j qu' mowo'ołiikii pe'qu' yijaayi'ija qu'
ewhe'ye'yi'iłij. Qa hasu'uj pa'qu' e'niihe'yi'łij qu' neqwepin. 5 Qa hasu'uj aqsiiłijkii iye ka'
łunyejei nekhewe' jukhew qa efuts iye nite' nikfe'lets pa' Intata. Enewe'en in yi'wen pe'ye'
ma' qa aje'eł yisu'untax qu' qapi'i'.* 6 Week ekewe'en hasu'uj aqsiiłijkii. Hasu'uj iye qu'
awitji'iji' pe'ye' pa'qu' ejefeye' eke' wekwek i'nłi'i pe'qu' łewhe'ye'ye'. Ha' Yatsat'ax'inij
yitanithen hatse' pekhewe' qu' naqsiijkii ekewe'en. Hik ta'łijupi' qu' hasu'uj antapi'iłik'i

* 3:2 Hch 16:1; 1Ti 1:2; Fil 1:27 * 3:6 Hch 18:5; 1Co 11:2; Fil 1:8 * 3:8 Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27 * 3:9 Jn 15:11; 2Co 6:10; Fil 1:18 * 3:10 1Ts 2:17; Col 1:24 * 3:11 Jn 8:42; Fil 4:20; Hch 20:21 * 3:12 Lc 7:42; Ro 13:8 * 3:13 Lc 1:6; Ro 1:4; 1Co 7:14; 2Co 7:1; 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; Ap 11:8 * 4:3 1Ts 5:18; Ro 6:19,22; 1Co 1:30; 2Ts 2:13; 1Ti 2:15; 4:3; He 12:14; 1P 1:2 * 4:5 2P 1:4; 2:10

ekewe'en. Hik aka' ka' hayiits hi'ttaxi'łij ewets iye.* 7 Pa' Intata nite' t'eku'm i'ni' ma'
qa' jintaqsiijkii pa' uł'ax. T'eku'm i'ni' qe qa' jintaqsiijkii pa' łe'wis.* 8 Hik ta'łijupi' in
hats łijayani'ł ha' Cristo, pakha' qu' not'oqowe'yiju'ł aka' wi'tlijei ikji' t'oqowe'yiju'ł pa'
Intata, qe eke' wi'tlijei nite' ta'łets pa'qu' jukhewe'łe. Ekewe'en łe'lijei pa' Intata hik
pakha' hats nełisi'łij pa' Espíritu Santo.* 9 Ekheweli'ł in hats łijayani'ł ha' Cristo qa hats
łewetsu'uni'ł, qa hik ta'łijupi' in hats nite' łeke' qu' hika'ał e'm pe'ye' qu' net'ejuyets
aka'an. Qe pa' Intata łakhaa'ija in nijatsheni'łij in łewetsu'uni'ł.* 10 Ekheweli'ł ł'ethiniłij
pa' e'qsu'unka'xi'łij pe' week hats yijayan ha' Cristo i'ni' na' sehe' Macedonia. Yejefets,
k'iyini'łij ewets qu' week nełuts net'ijaifik'i qu' lees qi qu' mewetsu'uni'łha.* 11 Hisu'un
qu' mowo'ołii qu' nana'li'ł e'm pa' wit'ikesimeya'x. Ithayiki'ił pe'qu' ithayijkititsi'ił qa
hasu'uj qu' ithayi'meteni'ł pe'ye'. Qa ithayiki'ił iye pakha' qu' nata'łets qu' nana'li'ł e'm
pekhewe' hamitstaxi'ł e'm. Hik aka' hayiits hit'iłij ewets iye.* 12 Hats'inha qa' ham pa'qu'
ł'anyejeyi'ił ej nekhewe' mexe amaneifik'i qa hasu'uj qu' isu'uni'ł qu' estiiłi'iłijkii eke'
wekwek.*

Pa' łamijiiju' pa' Yatsat'ax'inij.

13 Yejefets, nite' hisu'uni'ł qu'nte' enikfe'li'iłets pa' łunye'jkii in wa'm na'aj hats yijayan
ha' Jesús ma' qa'nte' ika'metetsi'iłkii, qa'nte' hik ejunyejeyi'ił ne'nte' yijayan ha' Jesús.*
14 Inekhewel jinikfee'letsha ha' Jesús in wa'mtax qa iła'xłe iye, qa hik łunye'je' iye hatse' pa'
Intata qu' nanjayankeninijju' ha' Jesús pekhewe' tek'enets hats naxtaxju'.* 15 Week ekewe'
hane'ej k'efeli'łi'm ta'łets ha' Yatsat'ax'inij. Inekhewel in mexe ji'łii, qu' namtaxets qu'
netpiltaxju' iye ha' Yatsat'ax'inij, inekhewel nite' jitojo'ok'oipha'm hatse' pekhewe' hats
naxtaxju' tek'enets ha' Yatsat'ax'inij.* 16 Ha' Yatsat'ax'inij qa' nente'nilitju' ta'łetspha'm
na' wa's qi qu' net'un pa' yit'ij qu' natyayii pe' hats yijayan. Qa' natyai iye pa' qiji'
ángel, qa' nat'ai iye pe' łofoj pa' Dios. Ma' qa pe' yijayan ha' Cristo hats naxtaxju' qa'
nojo'oj qu' iłiye'.* 17 Qa inekhewel in mexe ji'łii, qa qu' iłiye' pe' hats naxtaxju' qa' ewi'ł
jina'ni'łi' ma' qa' je'weeki'iłpha'm, qa' ji'nuiji'teje'm pe' wasil, qa' hikpa' jinewe'tweni'łi'
ha' Yatsat'ax'inij ma' qa nata'łi' qu' pakhaayi'ij qu' jina'nijupkiiha ha' Yatsat'ax'inij.* 18 Hik
ekewe' henfeli'ł e'm hats'inha qa' enfeli'łi'm nekhewe' hats yijayan ha' Cristo pekhewe'
qu' qi qu' nika'metetstaxik'i pa'qu' nawa'm hats yijayan ha' Cristo.

5

Matjanitheni'łik'ui pa' łeqe nełu pa' Yatsat'ax'inij.

1 Yejefets, nite' hika'ał e'm pa' łahaats'ijha qu' namets pa' nełu,* 2 qe ekheweli'ł hats
łenikfe'li'łetsha in ham nikfe'le'ets pa' łamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij. Qu' nanam
hatse' hik qu' łunye'je' na'aj t'ejtenkii in najaleikii qa ham nikfe'le'ets in nam inwets.*
3 Qu' nit'ij ene' jukhew: —Hats ham uł'axe', hats week łe'wis,— ma' qa' aje'eł na'nipji' pa'
qi uł'ax hik qu' łunye'je' ne'ej efu qe naqalkeyu' nite' łeke' qu' nilatik'ui pa' łaqa'ti'ij. Qa
hik qu' łunyejeye' hatse' nite' łeke' qu' nilattaxik'ui. 4 Qa ekheweli'ł yejefets hats nite'
ła'ni'łi' pa' nookii hats'inha pa' łamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij, qa' nite' enf'eliyi'iłiju'ł
qu' hik łunye'je' na'aj t'ejtenkii.* 5 Qe e'weeki'ł yatsat'etsi'ł ej pa' na'lkii qa yatsat'etsi'ł
ej iye pa' nełu. Inekhewel nite' yatsat'ets'inij pa' naja'x qa nite' yatsat'ets'inij iye pa'
nookii,* 6 qa hik ta'łijupi' inekhewel qu' jinatjanithenkiiha qa hasu'uj qu' jinama'ju' qu'

---

* 4:6 2Co 12:17 * 4:7 Mt 23:27; 2Co 12:21; Ga 5:19; Ef 4:19; 5:3; Col 3:5; 1Ts 2:3 * 4:8 Sal 51:11; Jn 1:33; Hch 2:4; Ro 8:9; Ga 5:25; Tit 3:5; 1Jn 5:8; Ap 3:22 * 4:9 Jn 6:45; 1Jn 3:11 * 4:10 Hch 16:9 * 4:11 Lc 14:4; 23:56; Hch 11:18; 21:14; 2Ts 3:12; 2Jn 8 * 4:12 Ro 13:13; 1Co 14:40; Ef 4:28 * 4:13 Jer 14:19; Ef 2:12; 1Ts 1:3 * 4:14 Lc 18:33; Ro 8:11; 14:9,15; Jn 14:19; 1Co 6:14; 8:11; 15:3,4,18-20; 2Co 4:14; 5:15; Fil 1:23 * 4:15 2P 1:21; Ap 11:8; 1Jn 2:28; 1Co 15:51 * 4:16 Jn 5:25; Jud 9; Ro 16:7; 1Co 15:18; 1P 5:14; Ap 14:13; 20:5 * 4:17 1Co 15:23,51-52; Mt 26:64 * 5:1 Dn 2:21; Hch 1:7 * 5:2 Jl 2:1; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6; Jn 10:1; 2Ts 1:9 * 5:4 Job 24:13-17 * 5:5 Col 1:13

hik injunyejeye' pekhewep in ima'ju'. 7 Inekhewel nite' yatsat'ets'inij pa' naja'x, qe na'aj
naja'x na'l ne'ej ima'ju' qa ne'ej yek'uwetju' iye. 8 Ma' qa inekhewełłe in yatsat'ets'inij pa'
nełu qa hasu'uj qu' hik injunyejeye' na'aj yek'uwet in nite' yatsathenik'i na'aj wit'ikheyi'j.
Qa' jintek'eenetsha iye pa' Intata qa' jintesu'unija iye ene' week. Qu' jintaqsiijkii aka'an,
ma' qa hik łunye'je' na'aj oq'ophełinetsi'l in na'l na'aj ł'ejuijiwo' yiwetsheniju'ł pe'ye'
qa'nte' yametsji' ł'ese'n. Qa in hats jinikfee'letsha in na'l hatse' pa' witiła'x, qa ha'ne
inikfeliya'xets in na'l hatse' pa' witiła'x qa' ji'nuiji'ju'ha qu' hik łunye'je' ne'ej nijket
oq'ophełinetsi'l łotjojiiki te'weyiju'ł pe'ye' qa'nte' yametsji' ł'ese'n.* 9 Pa' Intata nite'
jiyejutshentaxets pa' qi ławak. Ewi'łłe in jiyejutshenets qu' jinamii pa' witiła'x nite' yili'ij
qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 10 Ha' Jesucristo hikha' wa'm infi pa'aj hats'inha
qa' łeke'ye' qu' pakhaayi'ij qu' jina'nijupkii pa' i'ni', axe'm qu' mexe ji'łiye', i'nłi'i qu'
hats jinanaxtaxju'.* 11 Ma' qa hik ta'łijupi' ekheweli'ł qu' enfeli'łi'm aka'an pakha' qu'
nika'mettaxkii hats'inha qa' łe'wisi'imkii iye. Qa' meteni'feni'łij wetju'łkii iye kakha' hats
łunye'j ka' łaqsiiłijkii.

Pablo yisu'un pe' łejefetsipji' pa' Intata qu' naqsiijkii pa' łe'wis.

12 Yejefets, hane'ej qa k'iyini'łij ewets qu' iwqinheti'łji' pekhewe' qu' nejełi'ł ewets qa
nithayiki'ił iye qa nijatsheni'łij iye kekhewe' ta'łets ha' Yatsat'ax'inij.* 13 Iwqinheti'łha
qa isu'uni'łha iye qe pa' ł'ithayijkit ta'łets pa' Intata. Hasu'uj qu' pekhel anyejeyi'iłkii,
week mewet-su'uni'ł yijat'ij.* 14 Qa k'iyini'łij ewets iye yejefets qu' aq'ayini'łij pe' nite'
yijayanij na'aj wenittaxij t'ejuyets pe' yijayan pa' Intata. Akakłini'ł iye pekhewe' yumti
qu'nte' ne'weju'łi'ij pe'ye'. Jełi'łets iye qa' iftits'iłets iye pekhewe' mexe nite' t'unitsij.
Hasu'uj itaqsunhet pe'ye' ene' weekji'.* 15 Qa jełi'łiju'ł iye hasu'uj qu' natqa'tjai pe'ye'.
E'mehe'yi'iłij yijat'ij qu' aqsi'ji'łi'mijkii pa' łe'wis pakha' qu' anqa'tjayutaxi'łij qa hasu'uj
qu' u'ja'xe'łi'ił qu' aqsiiłijkii aka'an aqsi'ji'łi'mijkii iye pekhewepe'.* 16 E'łe'sitse'łi'iłi'mkii
week nełuts.* 17 Hasu'uj ili'iłij qu' iyini'łii pa' Intata. 18 Week pa'qu' łunye'je' qu' i'weni'ł
qa' itjiiłijetspha'm łe'wisij pa' Intata qe hik aka' yisu'un pa' Intata qu' ejunyejeyi'ił in
yatsat'etsi'ł ej ha' Jesucristo.* 19 Hasu'uj omheti'ł pa' Espíritu Santo qe qu'nte' ek'eni'iłets
pa' yisu'un ma' qa hats ł'omheti'ł pa' Espíritu Santo. 20 Hasu'uj uteni'ł kekhewe' nifel pa'aj
pe' profeta. 21 Qa qu' nana'l pa'qu' nit'ijets qu' nenfel ke' Intata łe'lijei, qa' jełi'łijupkii me
hik ikji'ha pa' nifel eke' Intata łe'lijei. Qa qu' hik łunye'je' pa' nifel pakha'an eke' Intata
łe'lijei qa' ek'eni'łets.* 22 Qa hasu'uj qu' aqsiiłijkii pa'qu' łunye'je' qu' uł'axe'.* 23 Pa' Intata
hikpa' ta'łets pa' wit'ikesimeya'x hik pakhaa'ija week nełuts qu' nenli'jju' pe' ewuł'etsi'ł
hats'inha qa' ham łejili'ye' hatse' enewe' wetshetk'ewi'ł na'l ine'm pa' intawe'j qa pa'
iniła'x qa ene' i'nesenits qu' netpiltaxju' ha' yatsat'ax'inij Jesucristo.* 24 Pa' Intata hikpa'
hayiits t'eku'mi'ł eiji'kii pa'aj, yijaa'ija in hats yaqsiijkii in neliji'łju' week nełuts qe pa'
hats yit'ij qa nite' łeke' qu' nijanik'i.* 25 Yejefets, iyini'łyipji'kii. 26 Hewetfelijii aka' łiiji' ha'
Yatsat'ax'inij he' week inejefetsipji'. 27 Ha' Yatsat'ax'inij ta'łets in hisu'un qu' k'ayaji'iłijets
qu' week iyineni'łimik'i ha'ne witfaakanek he' week inejefetsipji' pa' Intata.* 28 Na'łłek ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets. Amén.

---

* 5:8 1P 5:8; Ef 6:14,17; Ap 9:9,17; 1S 17:5,38; Sal 60:7; 108:8; Is 59:17 * 5:9 Ap 11:8; Hch 15:26 * 5:10 Jn 11:51; Ro 14:9; 1Co 8:11; Ga 1:4; 1Ts 5:6; Lc 20:38; Fil 1:23 * 5:12 1Co 16:18; Fil 2:29 * 5:13 Mr 9:50 * 5:14 2Ts 3:15; Mt 18:26,29; Lc 18:7; 1Co 13:4; He 6:15; Stg 5:7-8; 2P 3:9 * 5:15 Mt 5:44; Ro 12:9,17; 1P 3:9; Lc 7:47; Ga 6:10; 1Ts 5:21 * 5:16 2Co 6:10; Fil 1:18 * 5:18 Ef 6:6; 1Ts 4:3; 1P 2:15; 4:2; 1Jn 2:17 * 5:21 Ef 5:17 * 5:22 1Ti 4:3 * 5:23 Ro 15:33; Sal 51:12; 1Ts 1:10; Ap 11:8; 1Jn 2:28 * 5:24 Col 3:15; 1P 1:15 * 5:27 Col 4:16

2 TESALONICENSES

Yojo in mexe wetfel pa' Pablo.

1 Yakha' Pablo qa na' Silvano qa na' Timoteo hika'ał ha'ne witfaakanek t'ejuyii hekhewe'
hats yijayan ha' Cristo i'ni' ha' witset Tesalónica, ewi'ł i'niji' in yijayan pa' Intata qa ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 2 Na'łłek pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił
ewets qa' nełisi'łij iye pa' wit'ikesimeya'x.

Pa' Intata yitanithen hatse' pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax.

3 Yekheweli'ł nite' hili'iłij in hitjiiłijetspha'm pa' Intata łe'wisij qe ta'łi'ł ewets week
ekheweli'ł, yejefets. Hats weju'łij in week nełuts t'ijaifik'i pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha'
Yatsat'ax'inij, qa hats weju'łij iye in week nełuts les qi in łewetsu'uni'ł.* 4 Yekheweli'ł
henfeljiiłi'm hekhewe' hats yijayan ha' Cristo week he' witsetits ka' ejunyejeyi'ł in nite'
łanqami'łij pa'nte' eqekuyejeyi'łij ha' Yatsat'ax'inij yemjeetax in qi in ł'awitjaxtiitaxi'ł
qa qi iye in ławtshenhetitaxi'łkii iye.* 5 Aka'an in enifenyejyi'łkii qa inq'ethinij in
nite' yijanik'i pa' Intata qu' nitanithen pekhewe'en qa ekhewełłi'ił qa' uyi'łetsji' hatse'
pa' tenek'enhe'yi' pa' Intata, hikpa' ta'łets in qi in ławtshenheti'yi'łkii.* 6 Pa' Intata
yatsathenik'i qu' nawtsheten hatse' pekhewe' nawitjitaxi'ł. 7 Qa ekheweli'ł in qi in
ł'awitjaxti'yi'ł qa qi qu' mawapiyi'ł hatse' qa yekheweli'ł qa' ha'ni'ł etji'teje'm iye. Aka'an
łunye'jkii hatse' qu' ne'twenhetiitaxjipha'm na' wa's ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa pe' t'units
angelits qa pa' qi fe't iye, 8 ma' qa' netisij pakha' weju'łij pekhewe' nite' nikfe'lets pa'
Dios qa nite' tek'enik'i iye ke' łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Pekhewe'en nite'
yili'ij qu' qi qu' naats'e' pakha' weju'łij qu' namii, qi qu' toxi' imiiha ha' Yatsat'ax'inij
qa' nite' ni'wene' iye pa' qi łe'wis tujji' ta'łets pa' łet'unha'x.* 10 Ha' Yatsat'ax'inij
qu' netpiltaxju' hatse' hats'inha inekhewel in jitajayan qa' qi qu' jintiwqinhetji' qa'
qiyi'ija iye qu' jinteqenij hatse'. Ekheweli'ł ła'ni'ł ji'teje'm hatse' pekhewe'en qe nite'
łeqeku'ułik'i kekhewe' henfeli'ł.* 11 Qa hik ta'łijupi' in nite' hili'iłij in k'iyini'ł epji'kii
week łahatsiyij hats'inha in hats t'eku'mi'ł eiji'kii pa' Intata qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa'
uł'ax. Hats'inha iye qa' nełisi'łij pa'qu' et'unhaxitsi'iłijup qu' aqsi'ji'łijkii pa' yisu'un,
qe ekheweli'ł ł'ek'eni'łets.* 12 Ma' qa' olots pe'qu' niwqinhetji' ka' łii ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo qe ta'łi'ł ewets qa ekheweli'ł qa' newqinheti'łji' iye qe ta'łets in łijayani'ł
ha' Yatsat'ax'inij. Ekewe'en week qu' nata'łets pa' łeqi'fenkeye'j inij pa' Intata qa ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

2

Qu' netpiltaxju' pa' Yatsat'ax'inij.

1 Yejefets, hane'ej qu' k'efeli'łi'm pa' łunye'j qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo
qa pa' łunye'j iye qu' ewi'ł ji'nentaxi', k'iyini'łij ewets* 2 qu' hasu'uj qu' aje'eł enł'ilaxi'ł
qu' impi'ye'ełij qu' hats netpilju' pa'aj ha' Yatsat'ax'inij qu' nata'łets espirituye' in
ł'impi'ye'ełij i'nłi'i qu' nata'łets pe'qu' wi'tlijeye' qa i'nłi'i qu' nata'łets pa'qu' wit-
faakanek'e qu' netitijitiyijets qu' nata'łi'ł yiwets.* 3 Hasu'uj qu' nawitji'iłij pe'ye' aka'an, qe
yojo qu' olootse' pe'qu' nili'ij ha' Yatsat'ax'inij qa qu' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe',
hikpa' hats jutsiqax qu' nattanithenhetii hatse'. Ma' qa hats netpilju' ha' Yatsat'ax'inij.

---

* 1:1 Hch 15:22; 16:1; 17:1; 2Co 1:19; 1Ts 1:1; 1P 5:12; 1Ti 1:2 * 1:3 1Co 13:1; 1Jn 4:16; Fil 2:2; 1Ts 4:10 * 1:4 2Co 12:5 * 1:5 1Jn 1:9; Mt 12:41; Jn 5:22,27,30; 8:16; 16:11; He 9:27; Stg 2:13; 2P 3:7; Ap 14:7; 16:7; 19:2; Fil 1:29 * 1:8 1Co 3:13; He 10:27; 12:29; 2P 3:7; Ap 14:10; Sal 79:6; Is 66:15; Jer 10:25; 1P 4:17 * 1:9 1Ti 6:9; Gn 4:14; Is 2:10,19,21 * 1:10 Mr 8:38; Jn 17:10; Ro 8:17; Ef 5:3; 6:18 * 1:11 Ef 4:1; Col 3:15; Ga 2:16; 1Ts 1:3 * 1:12 Jn 13:31; 14:13; Hch 3:16; 15:14; Fil 2:10; Is 24:15; 49:3; 66:5; Mal 1:11; 2Co 8:23 * 2:1 1Ts 1:10; 1Jn 2:28; Ap 11:8 * 2:2 1Jn 2:28; 4:1; Mt 25:13; Hch 2:20; Fil 1:6; 2Ti 2:18

4 Ma' qa' ink'aye'łe pa' jukhew uł'ax łeiłe' qa' naqsiijkii qu' qi qu' netnek'enhei qa'
net'ejuyiju'ł week pekhewe' wenit'ijets qu' diositse' qa pa' Intata iye, qa' ł'ejuihifetsi'ij
iye week pe' wekwek yejutshenets pe'qu' łoqodiositse' qa pe' t'ejuyets iye pa' Intata. Ma'
qa' nuyifi pe' qi witlijtsitjii t'ejuyets pa' Intata qa' na'nipji' pa' witts'oji'la'x. Qa' nit'ij
łetets qu' łakha'ye' pa' Dioosija.* 5 ¿Me nite' łantapi'iłik'i aka'an in hayiits k'efeli'łi'm in
mexe ha'ni'ł etji'teje'm? 6 Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets pa' mexe niyejinik'ui ipłu'ui qu'
namets pa' łahats'ij qu' netesti'yij ma' qa' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax łeiłe'.* 7 Qe pa'
ham nikfe'le'ets uł'ax qu' łunye'je'kii hatse', hats i'nju' hane'ej hats ewi'łłe in hamik'ui
qu' netenifte'ji' pa' mexe yothetiju'ł.* 8 Ma' qa' hayitse' qa' ne'twenhetii pa' jukhew uł'ax
łeiłe'. Qa ha' Yatsat'ax'inij Jesús qa' nifuyu'ets qa' uł'axe'ju' pa' uł'ax łeiłe' qa pa' qi koojo
ta'łets qu' nente'nilitju' ha' Jesús qa' niwuł'enhetju' iye pa' uł'ax łeiłe'.* 9 Ha'ne jukhew
uł'ax łeiłe' łeq'ithayinenek pa' Satanás qi qu' net'un qu' netnek'enhei qa naqsiijkii iye
pe' ham łunyejeyiju'ł qa nite'łe yijaalija yisu'unłe qu' nawitji ene' sehe' epji' qa qi qu'
nitjułaxiłijpha'mkii.* 10 Qi qu' nawitji'iji' pe' wekwek pekhewe' hats jutsiqets qu' namii pa'
fe't qe enewe'en nite' yisu'un pa' yijaataxija qekha iłiye'tax.* 11 Qa hik ta'łijupi' pa' Intata
qu' niwejinij qu' nawitji pa' qi witwejtitsi' pekhewe'en, qa qi qu' numti qu' yijaayi'ija.
12 Ma' qa i'nk'ałe qa' nitanithen week pekhewe' nite' tek'enets pa' yijaataxija qe łekhewel
yisu'unji' pa' uł'ax.*

Pa'n łunye'j pa'qu' naqsiijkii pekhewe' hats yijayan pa' Jesús.

13 Qa yekheweli'ł les łe'wis qu' hit'iłijetspha'mkii łe'wisij pa' Intata qe ta'łi'ł ewets.
Yejefets ha' Yatsat'ax'inij nesu'uni'ł qe pa' Intata hayiits t'eku'mi'ł eiji'kii pa'aj qe qa'
i'łiyi'ił qu' nata'łets pa' Espíritu Santo qa pa' nite' eqekuyejyi'łij pa' yijaa'ija.* 14 Aka'an
hik aka' łunyee'jkiiha qa in yamets in taya'yi'ł ewets pa' Intata qa i'nijji' ekewe' henfeli'ł
qe qa' ami'łets hatse' pa' qi łesa'x ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Qa hik ta'łijupi' yejefets,
ment'unheti'ł. Anqamkite'ełij kekhewe' hats k'ijatsheniłij in mexe ha'ni'ł etji'teje'm qa
kekhewe' hika'ał e'm iye.* 16 Ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo hik hakhaa'ija, qa pakha' iye
Intata Dios, pakha' jiyisu'un, pakha' jiyełisij in nite' yili'ij in ikesimen pe' intawjets qa pa'
inwetjumtikineye'jik'ui iye pe' jiyełisij hatse' ta'łets pa' łeqi'fenkeye'j,* 17 qu' hik enewe'ye'
qu' nisimetsin qa' nakakłin iye pe' atawjetsi'ł qa' naqsiijkii iye qu' net'ijaifik'i pa' łe'wis
ithayijkit'ił qa eke' wi'tlijei łe'sits in łenfeli'ł.

3

Pablo qa iyinets qu' netniyinhe'yipjikii.

1 Hatse', ewi'łłi'ijha aka' qu' hit'iłij ewets iye. Yejefets, iyini'łyipji'kii hats'inha eke'
łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij qa'nte' optoxe' qu' week nenikfe'lets qa' qi iye qu' niwqinhetji'
pe'qu' uja'xe' in ejunyejeyi'łek in i'nk'aa łenikfe'li'łets qa łiwqinheti'łji'.* 2 Iyini'łyipji'kii
iye hats'inha qa' netswejinjiiłik'uifik'i pe' nite' yatsathen qa uł'ets iye jukhew qe nite'
week qu' nisu'un qu' nijayan ha' Jesús.* 3 Qa ha' Yatsat'ax'inij nite' yi'tłi'ijkii pa'qu' hats
nit'ij qa yaqsiijkii. Qa hik ta'łijupi' łakha' qu' nełisi'łij et'unhaxitsi'ił qa' netweyiju'ł iye
pa' inwo'met Satanás.* 4 Yekheweli'ł tsikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij qu' naqsi'ji'ł e'mijkii
aka'an qe qa'nte' iliyi'iłij qu' aqsiiłijkii kekhewe' hats k'ayaji'iłijets. 5 Ha' Yatsat'ax'inij qu'
nijatsheni'łij qu' ineqsu'uni'ł qu' hik łunye'je' pa' Intata in qi in jiyisu'un, qa' nijatsheni'łij
iye qu'nte' itaqsuni'iłijup pe'ye' in łunye'jek ha' Cristo.*

---

* 2:4 1Co 8:5; Is 14:12-15; Ez 28:2; Hch 17:23 * 2:6 Lc 21:8 * 2:7 Mt 13:41 * 2:8 Is 11:4; 30:28 * 2:9 Mt 24:24; Mr 13:22; Ap 13:13 * 2:10 Hch 16:30; Ef 2:8 * 2:12 Jn 5:22-30; 6:64 * 2:13 Ro 6:19; 9:11; 11:5; Ef 1:4; 1Ts 1:4; 4:3; 1Co 1:30; 1Ti 2:15; He 12:14; 1P 1:2 * 2:14 Lc 9:32; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1,4; 2P 3:18 * 2:15 Ro 14:4; 1Co 16:13; Fil 1:27; Mr 7:3; 1Ti 4:11; Jud 3 * 2:16 Jn 3:16; Ap 12:11 * 3:1 1Ts 2:13 * 3:2 Mt 27:43; Ro 15:31 * 3:3 Mt 5:37; 6:13; 13:19,38; Jn 17:15; Ef 6:16; 1Jn 2:13-14; 3:12; 5:18-19 * 3:5 Ro 15:5; Ap 13:10

Łe'wis qu' ji'nt'ithayii.

6 Yejefets, aka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo k'ayaji'iłijets qu' me'nitoni'łi'mets week
pa'qu' łunye'je' pekhewe' nite' łe'wisijupi' pa' yaqsiijkii in hats yijayantax ha' Jesús
qa nite' iye yaqsiijkii kekhewe' hats k'ijatsheni'łij.* 7 Ekheweli'ł hats łenikfe'li'łetsha
in les łe'wis qu' ojonketiłik'i aka' yijunyejeyi'ł. Yekheweli'ł nite' haqsiiłijkii pa'qu'
uł'axe' in mexe ha'ni'ł etji'teje'mkii.* 8 Yekheweli'ł nite' hetujłi'ił pe'qu' aqatsi'ił qu'nte'
hijanini'ił. Yekheweli'ł qi in heyithayi'yi'ł nełuts qa najai hats'inha qa ham pa'qu'
hipekhelinheti'łkii. 9 Yijaa'ija in łeke'tax qu' nek'iyini'łij ewets qu' etsi'feni'łij pe'ye'
qa hisu'unłi'ił qu' k'ethini'łij pe'ye' hats'inha qu' ojonketiłik'i.* 10 Qe yekheweli'ł in
mexe ha'ni'ł etji'teje'm qa hit'iłij ewets: —Pakha' qu'nte' nenithayiyuye' qa qantejeek
neteke'. —* 11 Qe k'iye'ełij ekheweli'ł in na'l pe' nite' łe'wisijupi' pa' yaqsiijkii. Nite'
nithayiyu' ham yaqsi'ji'ijkii. Qa yijalki'słekii yithayimetenłe pe'ye'.* 12 Aka' łiiji' ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo yekheweli'ł hit'iłijets in nite' hili'iłij qu' hakakłini'ł pekhewe'
nite' nithayiyu', qa qu' net'ithayii łe'wis qu' nenithayimetsinłe hats'inha qu' łaaqi'ija
pa'qu' netuj. 13 Qa ekheweli'ł, yejefets, hasu'uj eniwefi'łju' in łaqsiiłijkii pa' łe'wis.*
14 Qu' nana'l pa'qu' ewi'łe' in nite' neqjunutaxij ekewe' wi'tlijei hika'ał e'm, maxtayitiłij.
Hasu'uj eneqjunu'ułetskii hats'inha qa' newepinkii. 15 Qa hasu'ujłe qu' hik łunye'je' qu'
ejuihifeyi'iłij. Enfeli'łi'm yijat'ij qu' nili'ij pa' uł'ax hik eqfenyejeyi'iłij pa'qu' ejefeeyi'iłha.
16 Ha' Yatsat'axij pa' wit'ikesimeya'x hik hakhaa'ija qu' nełisi'łij pa' wit'ikesimeya'x week
łahatsiyij pa'qu'łe niyi'iłi'. Ha' Yatsat'ax'inij qu' na'ni'ł etji'ju'.*

Wetfel pa' Pablo.

17 Yakha' Pablo. Yakhaa'ija in hika' ha'ne ł'aka'the'ju' ha'ne witfaakanek. Aka'an hik
aka' yeqfenye'j ji'jij week ke' yifaakanhei. Enewe'en yeq'ikatii.* 18 Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets week ekheweli'ł. Amén.

---

* 3:6 Jn 14:13; Hch 3:16; 15:14; Fil 2:10; Mt 18:17; 1Co 5:11; 2Ti 3:5; 2Jn 10; Mr 7:3; Jud 3 * 3:7 3Jn 11 * 3:9 Mr 1:22; Hch 9:14; Ro 13:1; 1Co 9:4-14; He 8:5 * 3:10 1Ts 4:11 * 3:11 1Ti 5:13 * 3:13 Lc 18:1; 2Co 4:1,16; Ga 6:9; Ef 3:13 * 3:16 1Ts 5:23; Nm 6:26; Ef 6:23; Ro 15:33; 1Co 16:24; 2Co 13:13; Tit 3:15; He 13:25 * 3:17 1Co 16:21

1 TIMOTEO

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, yakha' apóstol qe qa' henfel ha' Jesucristo qe pa' Intata t'eku'myiiji'
hikpa' Eqiłina'x, qa ha' Jesucristo iye hikha' jiwetjumti'ik'ui.* 2 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii
ha' Timoteo. Hik hakha' yijaa'ija in hik łunye'j qu' ya'se' qe ta'łets in yijaa'ija in yijayan
ha' Jesús. Na'łłek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits ewets qa qu'
nenq'elet'ej iye qa nełisij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pablo nite' yisu'un pa'qu' ninq'ijatshentaxij pe'qu' tujtseikale'.

3 Ka' hats hit'ij ewets in i'nk'a hak qu' natsamii ha' sehe' Macedonia, qu' hasu'uj
ma'ak'ui ha' witset Efeso, hats'inha qa' akha'ye' qu' aq'ayinij pekhewe' jukhew
qu' ninq'ijatshentaxij pa'qu' pakha' łunye'je' qu' nite' hik łunyejeye' kekhewe'
k'inq'ijatshenij.* 4 Qa hasu'uj iye qu' nijamti'ets wiikfik'i ne'ej tefelhitiyik'i nite' yijaalija
(cuentos). Qa hasu'uj qu' nijamti'ets iye wiikfik'i pe' łiyits pe' łaqwa'mhitsik'i. Ekewe'en
olots qa nite' ł'anyejeyij wetju'ł ne'ej nife'ltaxik'i. Les łe'wis qu' nijamti'ets yijat'ij
pa' yisu'un pa' Intata qu' jintaqsiijkii qu' nata'łets pa' nite' inqekuyejeyij.* 5 Aka'an
in hisu'uni'ł qu' aqsi'ji'łijkii qe qa' qiyi'ija qu' mewet-su'uni'ł qa' oksi'weni'ł iye in
nite' łaqsiiłijkii pa' uł'ax qa' yijaayi'ija iye qu' ek'eni'łets.* 6 Na'l pe' uja'x yili'ijju'
in yaqsi'jtaxijkii ekewe'en ma' qa yamitfik'i in yijamti'ets wiikfik'i qa yeqfeetsinhetkii
kekhewe' witlijeiłe. 7 Łekhewel yisu'untax qu' maestroli'ipji' ke' Moisés łe'lijei qa nite'łe
nikfe'lets pa' i'nq'ijatshentaxij qa nite' nikfe'lets iye ka' łunye'jkiiha in na'l kekhewe'
Moisés łe'lijei. Qa in we'nq'ijatshen ma' qa' hik łunyejei qu' qi pa'qu' łikfeliyaxitse'ets.
8 Inekhewel jinikfe'lets in łe'sits ke' Moisés łe'lijei (ley) qu' jinenikfelitets inhats'ek in
jiyełisij pa' Intata.* 9 Łe'wis qu' hasu'uj jinantapi'ik'i kekhewe' Moisés łe'lijei (ley)
nite' t'ejuyets pa'qu' ewi'łe' qu' natsathen. Ekewe'en t'ejuyets pekhewe' nite' yaqsiijkii
nite' nek'enheyu'uk'i pa' yit'ij ekewe' wi'tlijei (ley), qa pekhewe' iye nite' yisu'un pe'
t'ejuyets pa' Intata, qa pekhewe' nite' yili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax, qa pekhewe' iye nite'
yiwqinhettaxji' pa' Intata, qa pekhewe' yilan pa'qu' łatatayi'ik'i i'nłi'i qu' łeneneyi'ik'i,
qa pe' eqek'unhets iye,* 10 qa t'ejuyets iye pekhewe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax qa pe'
mexe hamtax łewhe'yetse', qa pe' wapilłe wetju'ł jukhew qa hik łunyejei iye ne'ej efuts,
qa pekhewe' iye t'ihinij ne'ej jukhew, qa pekhewe' iye ejtitsits, qa pe' wotk'onłi'ijkii pe'ye'
yit'ijets in yi'weenijha i'nłi'i qu' nit'ijets in yepi'ye' ej, qa week pekhewe' ł'ejuihifetsij eke'
łe'sits łe'lijei pa' Intata.* 11 Ekewe' łe'sits łe'lijei pa' Intata hikpa' ham łuk'eyi'iju'ł in qiji',
hik ekewe' tsełisij qu' henfel.*

Pa' Dios qi in neq'eletij pa' Pablo.

12 Hit'ijets ha' Jesucristo Yatsat'axyij qii'ija in łe'wisij in tsełisij pa' yit'unha'x qe łakha'
nikfe'l yiwets in łeke' qu' haqsiijkii pa' yisu'un qa t'eku'myi'.* 13 Yemjeetax yakha' tooxik'i
in hi'ttaxijetskii ke' uł'etsik'i hakha'an, yakha' hawitji qa yakha' iye hawtsheten. Qa
łunye'j ji'ij in qi in neq'eletyij yemjeetax in nite' hijayantax qa ka' haqsiijkii iye in uł'ax qa
humtitax qu' hik kakha'ye' pa' yisu'un pa' Dios.* 14 Qa ha' Yatsat'ax'inij qii'ija in neq'eletyij
qa tsełisij pa' nite' witqekuye'j qa pa' witeqsu'unka'x ta'łets ha' Jesucristo. 15 Aka' wi'tlijei

---

* 1:1 Hch 13:9; Ro 16:26; 1Ti 2:3; Tit 1:3; 2:10; 3:4; Jud 1:25; 1Co 15:19; Col 1:27; 1Ts 1:3; 1P 1:3,13 * 1:2 Hch 16:1; 20:4; 1Co 4:17; 16:10 * 1:3 Hch 16:9; Ef 1:1; Jud 4 * 1:4 1Ti 4:7; 2Ti 4:4; Tit 1:14; 2P 1:16; Ef 1:10; 3:2,9; Col 1:25 * 1:5 Ro 9:1; 13:10; Sal 24:4; 2Ti 1:5; 2:22; 1P 1:22; 3:21; Hch 23:1; 24:16; 2Co 1:12; 1Ti 1:19; 3:9; He 10:22 * 1:8 Ro 7:12,16 * 1:9 Tit 1:6,10; He 2:8 * 1:10 1Co 5:9; 6:9; Gn 19:5; Ro 1:27; Jn 8:44; 1Ti 6:3; 2Ti 1:13; Tit 1:9; 2:1 * 1:11 2Co 4:4; 1Ti 1:11; 6:15,20; Lv 6:4; Lc 12:48; 1Co 9:17; Ga 2:7; 1Ts 2:4; 2Ti 1:12,14; Tit 1:3 * 1:12 Hch 9:22; Fil 4:13 * 1:13 Hch 6:11; 2Ti 3:2; 2P 2:11; Fil 3:6; 1Co 15:8

yijaa'ija qa les łe'wistax qu' hasu'uj eqeku'ułik'i, aka'an: ha' Jesucristo nametsju' ha'ne sehe' qe qa' nenłinju' pekhewe' uł'ets, hik pekhewe' yakha' les in ha'yanipji' in yuł'ax.*
16 Qa hik ta'łijupi' in qi in neq'eletyij pa' Dios, hats'inha ha' Jesús qa' nethinij pekhewepe' łakha' in nite' itaqsunijup in tayaiyii in mexe qitaxija in yuł'ax, hats'inha qa' łekhewele'łe qu' newetjeyumtshenłi ijupi' aka'an pekhewe' qu' netk'enets hatse'. Pekhewe'en qu' netk'enets qe qa' nana'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij.*

Matjanithenij pa'nte' eqekuye'jij pa' Jesús.

17 Pa' qiji' Wittata tenek'enheiji' pe' week ininqapits, pakha'an nite' wa'm, ham pa'qu' ni'wen, pakha'an ewi'łłe in Dios. Neniwqinhetji'ha qa' ne'tniyinhe'yiikiiha iye pakha'an pe' week ininqapits hamitsik'ui. Hik aka' yijat'ij qu' łunye'je' (Amén).* 18 Ya's Timoteo, yakha' k'eni' qu' ithayii qe nite' tsitapi'ik'i ka' yit'ij he' uja'x profetas, kakha'an t'ejui ewets. Qa hane'ej qa hit'ij ewets łe'wis pa'qu' aqsiijkii qu' me'niyayitij ewek qu' mawatlani'ł pekhewe' maestroltaxipji' ke' Moisés łe'lijei qa nite'łe nikfe'lets pa' ikji'ha.*
19 Matjanithenij pa' nite' eqekuye'jij ha' Jesús qa' aqsiijkii iye pa' łe'wis łenikfe'lets, qa' nite' itawje'met'e' hats'inha qa'nte' hik ejunyejeye' he' uja'x in nite' watjanithenij pa' nite' łeqekuyejeyij ha' Jesús. Ma' qa hats nite' t'un pa' nite' łeqekuyejeitaxij ha' Jesús.*
20 Enewe'en łiyits he' uja'x ha' Himeneo qa ha' Alejandro. Enewe'en hetisij pa' inwo'met Satanás hats'inha qa' nenikfelitets qa'nte' nit'i'ij pe' wekwek t'ejuyiju'ł pa' Intata.*

2

Pablo i'nq'ijatshenij qu' niyin.

1 Aka' yojo hisu'un qu' it'ijji'ju' hatse' pe' week: —In jinot'ax wetju'ł qa' week qu' ji'niyin, qa pa'qu' niyełi'iłiji' qu' iyini'ł qa' iyini'łets iye pa'qu' hami'im pekhewe' week jukhew qa' it'iłijetspha'm iye pa' Intata łe'wisij. 2 Qa iyini'łipji' iye pe' wittatal qa week pe' tenek'enhei hats'inha qa' ji'nikesimenłekii ma' qa' jinaanłi'ijkii. Qa' jinte'wenheti'yij iye in jitajayaanija pa' Intata. Qa' hame' iye pa'qu' nenit'ij inwets.— 3 Qe aka'an łe'wis qa yisu'un iye pa' Intata hikpa' Eqiłina'x.* 4 Hikpa' yisu'untax qu' iłiye' ene' week jukhew qa yisu'untax iye qu' week nenekets qa' nenikfe'lets eke' łe'lijei in yijaalija.* 5 Qe ewi'łłe pa' yijaa'ija in Dios, qa na'l iye ha' ewi'łłe qu' naqsi'ji'ł wetju'ł ene' week jukhew pa' Dios. Hakha'an łii Jesucristo, jukheewija iye.* 6 Ha' Jesucristo wetłisłi'ij ławamhi'ye' qe qa' nijanin pa' łajanye'j pe' inwuł'ets. Aka' wi'tlijei hik aka' tepiikaxtiiji'ik'i in hats yamets łahats'ij qu' netpiikaxtiyik'i.* 7 Hik ta'łijupi' in heinekumhi'yi' qe qa' hithayiki qu' henfeli'm aka'an qa' ya'apostoli'ij qa ya'maestroyi'ij iye ne' nite' judiol qe qa' hijatshenij pa' nite' witqekuye'jij ha' Jesús qa ke' łe'lijei iye. Aka'an yijaa'ija in hit'ij, nite' haqanłekii.*
8 Qa hik ta'łijupi' in hisu'un qu' weeke' pe' jukhew pe' pekhelji'kii witsetits in ikesimen pa'qu' łatawe'je' qe nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe' qa' netshenpha'm łokoyei qu' niyinii pa' Intata. Ham nayuyekii qa ham iye pe'qu' uł'etse' wetju'ł.* 9 Qa pe' efuts qa' nanaqsi'j qa netwefuunija iye. Hasu'uj qu' nowołi'ijii jukhew in yisu'un qu' pekhel łeqfenyejeyijkii ne'ej ł'ewkujits. Qa hasu'uj iye nowołi'ijii jukhew in yitilaji' ne'ej oro qa ne'ej utel łelits (perlas) iye. Qa hasu'uj iye nowołi'ijii jukhew in yeqhinataji' ne'ej inyetets.* 10 Naqsiijkii yijat'ij pa' łe'wis qe hik aka' łunyejei pekhewep efuts in hats weniwjutsiqen in yijayan ha' Jesús.* 11 Ne'ej witlijtsitjiyifi, ne'ej efu netk'enets qa' netk'enik'iha iye pe'qu' netfelhitii qa

---

* 1:15 1Ti 3:1; 4:9; 2Ti 2:11; Tit 3:8; Jn 3:17; 12:46; 18:37; 1Jn 4:9; Mr 2:17; Lc 19:10; Ro 11:4; 1Co 15:9 * 1:16 Lc 1:50; Ex 34:6; Ro 2:4; Jn 12:25; Hch 13:48 * 1:17 Sal 47:7; 90:2; 1Co 8:6; 9:25; Jn 5:44; Ef 4:6; Fil 4:20; 1Ti 2:5; 6:15,16; Jud 25; 2P 1:17; Ap 5:12; 22:21; Mr 10:37 * 1:18 1Co 13:2; 1Ti 4:14; 2Ti 1:6 * 1:19 Ef 3:12; 6:16; Col 1:23; 2:5; 1Ts 5:8; 1Ti 3:13; 6:12; 2Ti 2:18; 4:7; 1Jn 5:4; He 10:22; Jud 4 * 1:20 2Ti 2:17; 4:14; 1Co 5:5 * 2:3 1Ti 1:1; Tit 2:11 * 2:4 Ez 18:23,32; Jn 3:17; 14:6,17; 1Ti 4:10; Tit 2:11; 2P 3:9 * 2:5 Dt 6:4; Ga 3:20; He 8:6; Jn 1:14; Fil 2:7; 3:3; 1Jn 4:2; 5:20 * 2:6 Mt 20:28; Ga 1:4 * 2:7 Ef 3:7-8; 1Ti 1:11; 2Ti 1:11; Hch 9:15 * 2:8 Mr 7:21; Lc 9:46-47; 24:38; Ro 14:1; Fil 2:14 * 2:9 1P 3:3; Ap 3:18 * 2:10 2Co 9:8; Ga 3:10

hasu'uj net'ewui.* 12 Nite' yexke'ej ne'ej efu qu' nijatshen ne'ej jukhew, qa nite' yexke'ej
iye qu' netnek'enhe'yipji' pe'qu' jukhewe'. Hasu'uj net'ewui yijat'ij. 13 Qe pa' Dios yojo in
yaqsiijkii pa' Adán qa i'nk'ałe yaqsiijkii pe' Eva.* 14 Pa' Adán nite' tawitjaxtii pa'aj pe' efu
yijat'ij in hikpe' tawitjaxtii pa'aj, pekhe'en qa i'nipji' pa' uł'ax.* 15 Qa hik ta'łijupi' ne'ej efu
qa qi yaats'e' in nekfik'i na'aj ła's, qa łeke'łe qu' iła'xe' qu'nte' niliyi'ij in nite' yeqeku' pa'
Intata qa qu' nineqsu'un iye qa qu' naqsiijkii iye pa' łe'wis qa qu' netwefuunija iye.*

3

Qu' ne'tnekumhi'yiiji' pa'qu' nejełets pe' hats yijayan pa' Intata.

1 Aka' wi'tlijei łe'wis, aka'an: qu' nana'l pa'qu' nisu'un qu' nejełets pe' hats yijayan ha'
Cristo, aka'an łe'wis pakha' qu' nisu'un.* 2 Qa pakha' qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo
qa aka'an qu' łunye'je' ma' qa' netnekumhi'yi', nowo'oi qu' hasu'uj nenit'ijets qu' uł'axe',
qa' ewi'łe'łi'i iye pe'qu' łewhe'ye'ye', qa newetjeełłotok'oiha iye, nite' nayu'umkii pe'ye',
teik'unei, neqjunu'uj qa tisij łewhi'we't pe'qu' ni'wenik'ui, nikfe'lets pa'qu' łeqfenye'ji'ij
qu' ni'nq'ijatshen,* 3 hasu'uj newetłisij pa'qu' niyatsik'e, hasu'uj nisu'un qu' netqek'uyij
łokoi, nenq'elet yijat'ij, qa hasu'uj qu' its'iyoptoxe' iye, hasu'uj iye nisu'un ł'astai,* 4 łe'wis
qu' nejełipji' pe' łelits qa pe' łewhe'ye', nijatshenij pe' łelits qu' nikesimen qa' nimpiyel
iye. 5 Qe qu' nite' nenikfe'le'ets qu' nejełipji' pe'qu' łetsi'ye' qa ¿pa'n łunye'j qu' nejełtaxets
pe' yijayan pa' Intata? 6 Pa'qu' nejełipji' pe' hats yijayan pa' Intata, hasu'uj na'aj i'nk'a
yijayan, qe q'ax qu' numti qu' qiye'ji' wiikfik'i ma' qa' hik łunye'je' pa' inwo'met in
weniwqinhettaxji' pa'aj, qa pa' Intata qa yitanithen in uł'ax pa' yaqsiijkii.* 7 Les łe'wis
pekhewe' nite' yijayan pa' Intata na'aj yumti qu' neteik'unei hats'inha qa' ham pa'qu'
ł'anye'je'ets pekhewe'en qa pa' inwo'met qa'nte' jeek niwq'axini'ij aka'an.* 8 Qa hik
aka' qu' łunyejeye' iye pekhewe' diáconos:* łe'wis pa'qu' łunyejeye' hats'inha qu' qi
qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Qa' yijaayi'ija pa'qu' nenfel i'nłi'i pa'qu' neniwjutsiqenij.
Hasu'uj newetłisij qu' nek'uwet. Qa hasu'uj qu' nisu'un qu' netujłe pe'qu' ł'astaye'.*
9 Net'ekuumi'ha yijat'ij pakha' nite' week qu' nenikfe'lets pakha'an pa' nite' witqekuye'jij
ha' Jesús qa hasu'uj qu' naqsi'jijkii pa'qu' uł'axe'.* 10 Pekhewe'en yojo qu' mexe netjełitii
eku'ujupkii. Qa qu' łe'wise' pa'qu' naqsiijkii ma' qa' hayitse' yijat'ij qa' łeke'ye' qu'
diaconosi'ij. 11 Qa pe'qu' łewhe'yetse' pekhewe' diáconos qa hik aka' iye qu' łunyejeye'
łe'wis iye pa'qu' łunyejeye' hats'inha qu' qi qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Hasu'uj iye
qu' iwotk'onhetsaxe' yijaa'ija yijat'ij pa'qu' nenfelkii. Hasu'uj newetłisij qu' nek'uwet.
Nithayiki'ija week pa' łe'wis.* 12 Pe'qu' diaconosi'ij ewi'łłe pe'qu' łewhe'ye'ye' łe'wis iye
qu' nejełipji' pe'qu' łelitse' qa week iye pe' łetsi'. 13 Qe qu' diaconosi'ij in te'wenheti'yij in
łe'wis in yaqsiijkii aka' ł'ithayijkit ma' qa hats naxij aka' wit'ithayijkit łe'wis qa t'unitsij
iye in tetfelij in yijayan ha' Jesucristo.

Pa' ewi'ł łunye'jkii ham nikfe'le'ets pa'aj.

14 Hisu'untax qu' natsam ei qa nite'łe tsikfe'lets qu' łeke'ye' qu' natsam ei hatse' qa hik
ta'łijupi' in hika' ha'ne witfaakanek,* 15 hats'inha qu'nte' natsame'tax aje'eł qa hatsłe qu'
enikfe'lets pa'qu' łunye'je' qu' aqsiimijkii pekhewe' yijayan pa' Intata. Enewe'en yijayan
pa' nite' wa'm Dios. Enewe'en hik łunyejei ne'ej ewi'ł tsupju' t'un qe na'l ne'ej łetuk ma' qa
hik enewe' qa łetuk'ij pa' yijaa'ija.* 16 Ham łeke'ye' pa'qu' nittaxijets qu'nte' yijaayi'ija aka'
qi łunye'jkii nite' hayiits qu' nenikfe'lets pe'ye', qa hane'ej qa hats yinikfe'l aka' jitajayan:

---

* 2:11 1Co 14:34; Tit 2:5 * 2:13 Gn 2:7,22; 3:16; 1Co 11:8-12 * 2:14 Gn 3:6,13; 2Co 11:3 * 2:15 1Ts 3:12–4:10
* 3:1 1Ti 1:15; 4:9 * 3:2 Tit 1:6-8; 2:2,5; Hch 20:28; Fil 1:1; Lv 19:34; 1P 4:9; 2Jn 10 * 3:3 1Ti 6:10 * 3:6 1Ti 5:12;
2P 2:3; Ap 20:1-15 * 3:7 Hch 13:10 * 3:8 Diácono ikji' t'ifti'ts'etskii pekhewe' qu' netnek'enhe'yipji' pe' yijayan
pa' Jesús. * 3:8 Fil 1:1 * 3:9 Fil 1:27; 1Ti 1:2,19; Jud 3; He 13:18 * 3:11 1P 3:1-6; Tit 2:2 * 3:14 1Ti 4:13
* 3:15 1Co 3:16; 2Co 6:16; 11:10; Ef 2:21-22; 1P 2:5; 4:17; Mt 16:16; 1Ti 4:10; Sal 119:142; 2Ts 2:10

pa' Dios nekfik'i qa hik ł'eseninyejei ene' jukhew. Hakha'an jutsiqaxij iye pa' Espíritu Santo
in qi in yatsathen. Pe' angelits yi'wen iye hakha'an. Hakha'an tefelhitii qa nikfe'lets pe'
nite' judiol. Nite' yeqeku' pe' witsetits ha'ne sehe' epji'. Hakha'an wetka'xetspha'm na'
wa's.*

4

Olots pe'qu' nili'ijju' hatse'.

1 Qa pa' Espíritu Santo yijaa'ija in yit'ij aka'an, pekhewe' teke'lenju' nełuts hatse'
olots pe'qu' nili'ijju' hatse' in nite' yeqeku'tax, ma' qa' nijayan pe' i'nq'ijatshenij pe'
nite' yijaalija, qa i'nq'ijatshenij iye pe' wi'tlijei ta'łets pe' inwo'metets.* 2 Pekhewe'
i'nq'ijatshen, pekhewe'en nite' naqatsit'ij in wotk'onkii. Nite' yoksi'wen in yit'ij pa' nite'
yijaa'ija.* 3 Pekhewe'en nite' łexkeliji'm qu' netewhe'yei pe'qu' uja'xe' qa pe' jiyełistaxij
pa' Intata qu' jintełuj qa i'nq'aq'ayinij iye. Pa' Intata jiyełistaxij ekewe'en qu' jintełuj
inekhewel in jitajayan qa jinikfe'lets iye pa' yijaa'ija qe qa' jintit'ijetspha'm łe'wisij.* 4 Qe
week łe'sits pekhewe' jiyełisij pa' Intata qu' jintełuj. Ham pa'qu' jintit'ijets qu' uł'axe'
ekewe' witqats qu' jitit'ijetspha'm pa' Intata łe'wisij* 5 qe ke' łe'lijei pa' Intata qa pa'
wit'iyinheye'j ta'łets qu' ni'sinhet ekewe'en.*

Pa' łe'wis łeq'ithayinenek pa' Jesucristo.

6 Timoteo, qu' ijatshenij ekewe'en pekhewe' yijayan ha' Jesús, ma' qa' akha'ye' pa' qi
łe'wis łeq'ithayinenek ha' Jesucristo. Qa hik łunye'je' qu' aqatse' ekewe' wi'tlijei ta'łets
pa'nte' witqekuye'jij ha' Jesucristo qa in łijayan iye kekhewe' wekwek łe'sits t'ejuyets pa'
Intata in ł'ijatshenheti'yij.* 7 Qa hasu'uj qu' eneqjunu'uj pe'qu' netfelhitiyik'i łunyejeikii
pa'aj in t'ejuyiju'ł pa' Intata ke' łe'lijei. Ekewe'en ham weju'łi'ij. Me'nijatshenłe etij
yijat'ij eke' Intata łe'lijei, hats'inha qu' ejunye'je pa' yisu'un pa' Dios qu' hik łunye'je'
na'aj wekuma'x.* 8 Qe in jiwekuma'x qa wapja' ha'ne i'nese'n hane'en łe'wiisija qa na'l
pa' weju'łij, qa hik łunye'j in jit'aftsin pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei na'l pa' weju'łij hane'en
les in łe'wiisija qe pa' Intata yiwjutsiqen ine'm qu' jini'fen hane'ej ha'ne łahats'ij qa pa'
mexe hamik'ui iye.* 9 Aka'an yijaa'ija, qa les łe'wis qu' week hasu'uj neqeku'uk'i.* 10 Qa
hik ta'łijupi' in qi in jit'ithayiki' qa jitaats'e'ej iye kekhewe' innifenyejeikii, qe ta'łets in
jiteqemheikit pa' nite' wa'm Dios. Hikpa' ewi'łłe qu' nenłinju' ene' week jukhew pekhewe'
qu'nte' neqeku'ye'.* 11 Ekewe'en ku'mi' qa' me'nq'ijatshenij iye. 12 Mowo'oi qu' hasu'uj
pa'qu' nuten in mexe e'jutjana'x. Les łe'wis qu' ojo'omij pekhewe' hats yijayan pa' Intata
pa'qu' ejunye'je', qu' łe'sitse' pe'qu' e'lijeye', qa pa'qu' ejunye'je' iye qu' łe'wise', qa' week
iye qu' isu'un ene' jukhew qa efuts iye, qa ijayaanija iye pa' Intata, qa hasu'uj qu' aqsiijkii
pa'qu' uł'axe'.* 13 In mexe nite' tsam ei qa' ithayiki qu' iyineni'mik'i eke' Intata łe'lijei
qa' enfel iye pa' Intata qa' i'nq'ijatshenij iye.* 14 Hasu'uj anqamij, anatkin yijat'ij pakha'
hats nełisij pa' Intata. Hane'en in i'nk'a nełisij qa t'eku'mipji'kii eiła' hekhewe' uja'x
tenek'enhe'yij pe' hats yijayan ha' Jesús qe qa' aqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qu' aqsiijkii.*
15 Aqsiijkii pa' nełisij pa' Intata. Qa hasu'uj qu' e'seleli'ijju', hats'inha qa' week ni'wen qu'
net'ijaifik'i pa'qu' ejunye'je'. 16 Jeełik'uiha qu' aqsiijkii aka'an qa qu' me'nq'ijatshen iye. Qa

---

* 3:16 2P 1:3; Jn 1:14; 3:16; 20:17; Fil 2:7; 3:3; 1Jn 4:2; 5:20; Ro 1:3-4; 2:28-29; 7:5-6; 8:4; 10:9; 1Co 5:5; 6:16-17; Ga 3:3; 4:29; 5:16-24; 6:8; Col 2:5; Ap 1:10; Mt 11:24; Hch 10:43; 1P 1:8-10; 3:22; Mr 16:19 * 4:1 Jn 14:17; 16:13; Hch 20:23; 21:11; 1Co 2:10-11; 2Ts 2:3-9; 2Ti 3:1; 2P 3:3; Jud 3,18; Fil 1:27; 1Ti 1:2; Mt 7:15; 1Jn 4:6; Stg 3:15 * 4:2 Mr 12:15; He 13:18 * 4:3 1Ti 5:14; He 13:4; Ro 14:6; Col 2:16,23; 1Ts 4:3; 5:22; 1P 2:11; Gn 1:29; 9:3 * 4:4 Gn 1:31; Hch 10:15 * 4:5 Lc 8:21; 1Ti 2:1; He 4:12 * 4:6 Fil 1:27; 1Ti 1:2; Jud 3; 2Ti 3:10-15 * 4:7 1Ti 1:4; 2Ti 4:4; Tit 1:14; 2P 1:16; 2P 1:3 * 4:8 Col 2:23; Sal 37:9,11; Pr 19:23; 22:4; Mt 6:33; Mr 10:30; Jn 12:25; Hch 13:48; 1P 3:9 * 4:9 1Ti 1:15; 3:1; 2Ti 2:11 * 4:10 Dt 5:26; Jos 3:10; 1S 17:26; Sal 42:2; Jer 10:10; Dn 6:20; Hch 14:15; 1Ti 1:1; 2:4; 3:15; Tit 2:11 * 4:12 Pr 12:6; 2P 3:11; 1Co 13:1; 1Ti 5:2 * 4:13 1Ti 3:14 * 4:14 1Co 13:2; 1Ti 1:18; 5:22; 2Ti 1:6

hasu'uj qu' e'seleli'ijju'. Qe qu' aqsiijkii aka'an, qa' hik aka' qu' naqsi'jij pekhewe' ejtitsits qa hik łunyejeye' iye pe'qu' netk'en ewets.*

5

1 Hasu'uj isu'un qu' ejitheyijetskii pe'ye' pa'qu' ława'ma'xe'. Aqsi'jijetskii yijat'ij qu' enfeeli'mha hik eqjunye'ji'ij qu' atataye'. Qa pekhewe' mexe jutjanhets qa' hik eqjunyejeyi'ij qu' amatsitse'. 2 Hasu'uj iye isu'un qu' ejitheyijetskii pe'ye' pekhewe' ława'mhii efuts. Aqsi'jijetskii iye qu' enfeeli'mha hik eqjunye'ji'ij iye qu' eneneye'. Qa pekhewe' mexe inanyii qa' hik eqjunye'ji'ij iye qu' ekutiiye'. Qa hasu'uj qu' numti'ij pa'qu' uł'axe' pekhewe'en.

Ne'ej wikiihale'.

3 Iftits'ets pe'qu' wikiihale'ye' ne'ej haamija pe'qu' łejefetse'.* 4 Qa pekhe'łe qu' wikiihale'ye' in na'l pe'qu' łelitse' i'nłi'i qu' łuhuye', pekhewe'en qa' les łe'wis qu' nojo qu' nenikfelitets qu' net'iftits'ets, hats'inha qa' łekhewele' eku'nek qu' nejełets. Qe aka'an hik aka' yisu'un pa' Intata. 5 Pekhe' yijaa'ija in wikiihale' pekhe'en pe' haamija pe'qu' łejefetse', ewi'łłe in wetjumti'ijets pe'ye' pa' Intata. Week nełuts qa najai iyiiniiha qa wetf'iljetsinetsha iye.* 6 Qa pekhe'łe wikiihale' in wetłisij pakha' uł'ax yisu'un ene' i'nesenits, pekhe'en in iła'xtax qa hikłe łunye'j qu' nawa'm.* 7 Enfel ekewe'en qa' week nepiye'ek'i pe' hats yijayan pa' Intata, hats'inha qa' ham pa'qu' netitijiti'yijets qu' naqsiijkii pa' uł'ax. 8 Qe pakha' qu'nte' net'iftits'e'ets pekhe' yatsat'axtaxijha, nite' łe'wis. Qa in ewi'ł pa'qu' łetset'etaxi'ł qa nite' t'ifti'ts'ets iye qa hane'en qa hik łunye'j qu' newelkut'ijkii pa' nite' łeqekuye'jtaxij ha' Jesucristo qa uł'ax wiikfik'i qa nite' hik łunyejei pekhewe' nite' yijayan pa' Intata.* 9 Qa ha' witfaakanek ha' i'nji' he' łiyits he' wikiihalei he' tefenhetiitax yi'fentax ke' witlijtsitjii les łe'wis qu' uja'xe'łe qu' ne'nenji' pekhewe' hats sesenta i'nłi'i qu' les olotse' łeqe'ninqapits, qa ewi'łłe iye pa'qu' łewheyeyi'ik'i. 10 Qa yinikfe'l iye in łe'wis pa'qu' naqsiijkii, qa in yejeełetsha iye pe'qu' łelitse', qa in neqjunu'uj iye qa yiwhini' pe' łetsi'ii pe'qu' ni'wenik'ui, qa in nimpuujinju' iye pe'qu' łef'iye'ye' pe' hats yijayan pa' Intata, qa in yi'fen iye pekhewep in mexente' łesitstaxi'mkii, qa in ewi'łłi'i' in yaqsiijkii pa' łe'wis.* 11 Qa hasu'uj eni'ł ji'teje'm pekhewe' wikiihalei qu' mexente' name'ets sesenta łeqe'ninqapits qe qu' neniwhe'ye'yu iye ma' qa' nili'ij pa' weniwjutsiqentaxij qu' naqsiimijkii ha' Cristo.* 12 Ma' qa hats łekhewele'łe łete'm qu' netwuł'enhetju' qe nite' yaqsiijkii pa' weniwjutsiqentaxij.* 13 Ma' qa in ikik'i pe' wititsil qa nite' nithayiyu'uj pa' hats weniwjutsiqentaxij, qa nite' ewi'łłe in nite' nithayiyu'uj qe ifaakatenhe' iye, ma' qa yit'ij pekhewe' nite' łeke'tax qu' nit'ij.* 14 Qa hik ta'łijupi' in hisu'un qu' netewhe'yei pekhewe' wikiihalei pekhewe' mexe łeke' qu' netewhe'yei hats'inha qa' nana'l pe'qu' łelitse' qa' nejeełetsha pa'qu' łetset'e, qa nowo'oi qu' ham pa'qu' nenfelijkii pekhewe' ł'ejuihifets ha' Cristo.* 15 Qe na'l he' uja'x wikiihalei hats yili'ijju' ma' qa yijayan pa' inwo'met.* 16 Pekhewe' yijayan pa' Intata jukhew i'nłi'i qu' efuye', qu' nana'l pe'qu' wikiihale'ye' pekhewe' taa'łetsha in łejefets qa les łe'wis qu' net'iftits'ets hats'inha qa' nite'ye' pe' witlijtsitjii qu' net'iftits'ets, hats'inha pe' witlijtsitjii qa' uja'xe'łe qu' net'iftits'ets pekhewe' wikiihalei pe' haamija pa'qu' łejefeye'.

Pe' tenek'enhe'yij pe' witlijtsitjii.

17 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata in łe'wis in yithayikii'ija pa' ł'ithayijkit qa' les łe'wise' iye qu' ewi'łij iye qu' net'ijaiji'ijfik'i' ek pe'qu' łajale'. Aka'an in hit'ij les in k'iyetij pekhewe' nifel qa i'nq'ijatshenij iye ke' Intata łe'lijei.* 18 Qe ke' Intata

---

* 4:16 Ef 2:8; Jud 23; Ez 33:9; Hch 20:28; Ro 11:14 * 5:3 Ex 22:22; Stg 1:27 * 5:5 1Co 7:34 * 5:6 Lc 15:24; Ef 2:1,5; 5:14; Ap 3:1 * 5:8 Ro 12:17; 2Co 8:21; Mt 10:33; Fil 1:27; 1Ti 1:2; 2P 2:1; Jud 4; Ap 2:13 * 5:10 Mr 14:6; 2Co 9:8; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 2Jn 10; Lc 7:44; Jn 13:5-14; He 11:37 * 5:11 1Ti 5:14 * 5:12 Mr 12:40 * 5:13 Pr 17:9; 3Jn 10 * 5:14 Gn 2:18-25; 1Co 7:9-10; 1Ti 4:3; 5:11; Tit 2:4-5 * 5:15 He 12:13 * 5:17 1Ts 5:12

łe'lijei yit'ij pa'aj: *—Nite' łeke' qu' it'onijji' pe'ye' łeji' pa'qu' wakkaye' in mexe ł'ithayi'yij qu' eniwqhaf'itijju' ne'ej trigo ne'ej ł'ajits.—* *(Dt 25:4)* Qa yit'ij iye: —Week pa'qu' net'ithayii les łe'wis qu' nana'l pa'qu' łaja'ye'.—* 19 Hasu'uj aje'eł umti'ił qu' yijaayi'ija pa'qu' ewi'łe' in nifelijkii yit'ijets in yaqsiijkii pa' uł'ax pa' ewi'ł pe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata. Wetsjuk yijat'ij i'nłi'i qu' wetshetk'ewi'łe' pe'qu' nenfelijkii ma' qa' hayitse' qa' enikfeliyuu'etsha me yijaa'ija me i'nłi'i qu' nite'ye'.* 20 Pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats yijayan pa' Intata in nite' yili'ij qu' aq'ayintaxij in yaqsiijkii pa' uł'ax, qa les łe'wis qu' ejitheyijetskii qu' aq'ayinij iye in mexe not'ax wetju'ł pekhewe' yijayan pa' Intata hats'inha qa' week nepi'ye'ej pekhewe'en ma' qa' week nenijiweyets qu' naqsiijkii pa' uł'ax. 21 Pa' Intata qa ha' Jesucristo qa pe' te'nekumhi'yiiji'kii angelits qu' jinejeł, tsepi'ye'ej aka' qu' hit'ij ewets. Aqsiijijkiiha week ekewe' hit'ij ewets. Yemjeetax qu' nite' ejuwaikale'tax pe'qu' enfeli'm qa łunye'j ji'ij iye qu' hasu'uj itujtseikaninik'ui ekewe'en.* 22 Hasu'uj itaqsunijup qu' aje'eł eni', ma' qa' ku'mipji' łeiła' pa'qu' nejełets pe' hats yijayan pa' Intata. Qe qu' itaqsunijup ma' qa qu' naqsiijkii pa' uł'ax pakha' ł'entaxi', ma' qa hats naqawenkii. Jełiju'ł, hasu'uj aqsiijkii pa'qu' uł'axe'.* 23 Qu' oksi'wen qu' aats'eji' atawe'j qa hasu'uj ewi'łe'łe na'aj iweli' qu' iya'ji' łammise'łe qu' iya'ji' winoye' qe week łahatsiyij łaats'eji'ijji' atawe'j qa pekhewep iye awtsheiji'ij. 24 Na'l na'aj aje'eł yinikfe'l in uł'ax pa' łunye'j in mente' tafaakanhetiitaxkii. Qa na'l iye na'aj nite' aje'eł yinikfe'l in uł'ax pa'qu' łunye'je'.* 25 Qa hik łunye'j iye na'l na'aj aje'eł yinikfe'l in łe'wis pa' yaqsiijkii. Qa na'l iye na'aj nite' aje'eł yinikfe'l ma' qa i'nk'ałe qa yinikfe'l in łe'wis pa' yaqsiijkii.

6

Pa'qu' net'ithayi'yi'm pakhape'.

1 Week pe' yijayan pa' Intata pekhewe' mexe witłinheyij les łe'wis qu' niwqinhet pe' łaqa patunits hats'inha pekhewe' patunits qa' ham pa'qu' nit'ijets uł'ax pa' Intata qa ke' łe'lijei iye.* 2 Qa pa'qu' ewi'łe' qu' nijayan pa' Intata pa' łaqa patun, qa hasu'uj numti qu'nte' qiye' qu' netithayiiyija. Les łe'wis qu' nijamti'ets yijat'ij łakha' in t'ithayi'yi'm pa' łejefe'epji' pa' Intata qa' nisu'un. Ma' qa' les qi qu' net'ithayiyi'mha. Aka'an ijatshenij pekhewep qa iyaji'ijets iye qu' naqsiijijkiiha.*

Pe' i'nq'ijatshenij pa' nite' yijaa'ija.

3 Qu' nana'l pa'qu' ninq'ijatshenij pekhewepe' iye wi'tlijeye' qa nite' łunye'j pa' yit'ij ekewe' łe'sits łe'lijei ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qa nite' iye yasini'ł wetju'ł ka' injunyejei in jitajayaanija pa' Intata,* 4 pakha'an yumtitax qu' qiye'ji' qa hamłe nikfe'le'ets. Ewi'łłe in yisu'un qu' nink'aihitik'ui pakha' yumtitax pekhewep ma' qa' nit'ijets in les łe'wisju' pa' yumti ek, qe qa' neneqjeyu'ujets pekhewep in eqemtshenetsaxij pe'ye', ma' qa wata'nutenij wetju'łkii pe' yumti ma' qa tek'ełeyijju'. Qa pekhewe'en qa yapjanhet wetju'łkii iye pekhewepe'. Qa yumtiłi'ij pe'ye' qu' nata'łets pa'qu' uł'axe'* 5 aje'eł nayułi'ij wetju'ł pa'qu' wekweke' hik łunyejei na'aj mente' teik'uneikiiha. Nite' nikfe'lets ekewe' yijaalija wi'tlijei. Pekhewe'en in uyifi pe' witlijtsitjii ewi'łłe in wo'oikii pe'qu' łaxifkinele' qa nite' pa' Intata qu' nijayan.* 6 Qa yijaa'ija inek in jiyełisij pa'qu' inaxifkine'ye' aka'an, in jitajayaanija pa' Intata qa qu' jinte'wejułenij iye pe'qu' hats nana'l ine'm, aka'an qa jiyełisij pa' inaxifkine' pakha'an pa' wit'ikesimeya'xłekii. Hik aka' witaxifkine' lees week t'anipji' pekhewe' witaxifkinel.* 7 Qe ham pa'qu' jinteneyijfik'i in jineketsfik'i ha'ne sehe' ipji' qa ham iye pa'qu' jinteka'x qu' jinakik'ui ha'ne sehe' ipji'.* 8 Qa hik ta'łijupi'

---

* 5:18 Dt 24:14-15; 1Co 9:9; Lv 19:13; Mt 10:10; Lc 10:7; 2P 2:13 * 5:19 Dt 19:15 * 5:21 Lc 11:28 * 5:22 Ex 29:10; Lv 4:15; Lc 4:40; Hch 6:6; 28:8; 1Ti 4:14; He 6:2; Fil 4:8 * 5:24 Mt 12:41; Jn 5:22-30; He 9:27 * 6:1 Jn 10:25; Hch 15:14; Ap 14:1 * 6:2 2Ts 2:12; 1Jn 4:16 * 6:3 Ap 11:8; 2P 1:3 * 6:4 2Ti 2:14,23; Tit 3:9; Sal 37:1; Ap 13:6 * 6:5 Ef 4:22; 2Ti 3:8; Tit 1:11,15 * 6:6 Sal 37:16; Pr 15:16; 16:8; Fil 4:11; He 13:5 * 6:7 Job 1:21; Sal 49:17; Ec 5:15

qu' jinte'wejułenij pe'qu' hats nana'l ine'm ne'ej inqhinatai qa na'aj inaq iye. 9 Qe
pekhewe' yisu'untax qu' les niwq'axin wekwek qa' na'nipji' pa' witaqjaajinkeye'j ma' qa'
nanamji'ju'kii pa' witiwqe'l. Ha'ne witaqjaajinkeye'j hik ha'ne yeka'xii pekhewe' olots
wekwek yisu'untax, qa hamłe weju'łi'ij qa yawtsheten iye. Ekewe' ham weju'łi'ij wekwek
yisu'untax pekhewe'en, ta'łets qu' ułʼetse'ju' qa' neka'xii pa' qi ławak pa' Dios. 10 Qe pa' qi
witeqsu'unka'xij ekewe' łʼastai nalit pakha' qu' łunye'je' qu' ułʼaxe'. Na'l pe' hik łunyejei
aka'an ma' qa yanutsheni' in yijayantax pa' Intata qa yili'ijju'. Ma' qa sujłe qa yaats'e'ej
pakha' qu' łunyejeye'kii.*

Pablo qi in yakakłin pa' Timoteo.

11 Qa akha' Timoteo, akha' łijayan pa' Intata. Ilatik'uiha ekewe' wekwek ułʼets, pa'
yatsathen yijat'ij hikpa' aqsiijkii. Qa' ijayaanija iye pa' Intata. Hasu'uj eqeku' qa' isu'un
iye, qa week iye ene' jukhew qu' isu'un. Hasu'uj iye onoqmositij qu' nana'ltax pa'qu'
ułʼaxe'. Qa hasu'uj iye qu' meniwqinhet.* 12 Mawatlani'ł yijat'ij pe' witaqjaajinkeyejei
yisu'untax qu' ili'ij in łijayan ha' Jesucristo. Hasu'uj jełik'uiji' pe'ye' pa' witiła'x nite' yili'ij
qe hikpa' taya'yij ei pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in łanamitpha'm in łit'ijets in łijayaanija
ha' Jesucristo qa olots he' nepi'ye'ej.* 13 Pa' Intata hikpa' tisij pa' łiła'x ene' week qa ha'
Jesucristo hikha' tetfeliji'm pa'aj pa' Poncio Pilato in yit'ijets in wittata. Pa' Intata qa ha'
Jesucristo tsi'wenij qa tsepi'ye'ej iye aka' qu' k'ayaji'ijets.* 14 Ek'eenik'iha week eke' hit'ij
ewets. Hasu'uj iye nam ej pa' ułʼax hats'inha qa ham pa'qu' nit'ij ewets qu' aqsiijkii pa'
ułʼax qa' namłi'ijii qu' netpiltaxju' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Pa' Intata nite' łeke' qu'
nijanik'i pa' hats łeqjeyumtshenek qu' nanam ha' Cristo. Pa' Intata hikpa' ham łuk'eyi'iju'ł
in qiji', hikpa' ewi'łłe in qi in Wittata ha'ne week sehe' ipji', t'anipji' pe' qitsji' wittatal
qa week pe' wit'alheiji' pe' witsetits.* 16 Hikpa' ewi'łłe in na'li'm pa' nite' jiwa'm, łakha'
i'nji'teje'm pa' koojo qi in tujji'ha nite' łeke' pa'qu' nejełtaxju'. Ham pa'qu' jukhewe'
qu' hats ni'weenija pa' łunyee'jija. Nite' łeke' pa'qu' ni'wen. Łakha' neniwqinhetji'ha qa
hasu'uj qu' newetli'ij in qiji' in Wittata. Amén.*

Pakha' qu' naqsiijkii pekhewe' patunits.

17 Pekhewe' yiwq'axin wekwek, ijatshenij qu' hasu'uj numti qu' week nat'anipji'
ene' jukhew qa hasu'uj qu' netjumti'ets pe' łewekwekits qu' hik łunye'je' qu' niyinii.
Netjumti'ets yijat'ij pa' Intata. Pakha'an nite' wa'm. Hikpa' jiyełisijkii eke' wekwek qe
qa' jintatkin ha'ne sehe' epji'.* 18 Naqsiijkii pa' łe'wis. Notpolijha pa' łe'wis qu' naqsiijkii.
Qa qi qu' eq'iltinhetse' iye, nite' na'yiji' pe'qu' łewekwekitse' pekhewepe'.* 19 Qe qu'
naqsiijkii aka'an ma' qa hats hik łunye'j qu' najilet pe'qu' łewekwekitse' na' wa'sji', ma'
qa' nenikfe'lets in hats na'li'm pa' yijaa'ija in witiła'x qa nite' yili'ij iye. 20 Timoteo,
anqamkite'ej week ekewe' hats łʼijatshenheti'yij. Menitoni'metsha pekhewe' wi'tlijei nite'
yijaalija, qa pekhewe' wenq'ika'aj pe' wekwek ha'ne sehe' ipji' pe'qu' łe'lijeye' in t'ejuyiju'ł
ke' Intata łe'lijei, qa' me'nitoni'mets iye.* 21 Qe na'l pe' uja'x tek'enik'i ekewe'en ma' qa
yili'ijju' in tek'entaxik'i pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei. Na'lłek ha' Yatsat'ax'inij qu' net'iftits
ewets.*

---

* 6:10 Fil 1:27; 1Ti 1:2; Jud 3 * 6:11 1Co 13:1; Ap 13:10 * 6:12 2Ti 4:7; Jud 3; 1Jn 5:12 * 6:13 Mr 13:19; Ro 1:25; Mt 27:11-14 * 6:14 Tit 2:13; 1Jn 2:28; Ap 11:8 * 6:15 Lc 21:8; Ro 16:27; Dt 10:17; Sal 136:2-3; Ap 17:14; 19:16 * 6:16 Sal 36:9; 104:2; Jn 1:18; 12:46; Ex 33:20; Jud 25; 1Ti 1:17; Ap 22:21 * 6:17 1S 2:3; Ec 7:8; Ro 11:20; 12:16; Hch 17:25 * 6:18 Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 1P 2:12; Ro 12:8,13; Ef 4:28; Mt 6:20 * 6:20 1Ti 1:11; 2Ti 1:12,14; 2:16; 4:4; Tit 1:3,14; He 12:13; Col 2:8; 2:16; 4:4 * 6:21 2Ti 2:18; Fil 1:27; 1Ti 1:2

2 TIMOTEO

Mexe wetfel pa' Pablo.

1 Yakha' Pablo, yakha' apóstol qe ta'łets pa' Intata qe qa' henfel ha' Jesucristo qe pa'
Intata yiwjutsiqen qu' jinełisij pa' witiła'x qu' natsat'ets'inij ha' Jesucristo.* 2 Ha'ne
witfaakanek t'ejuyii ha' Timoteo. Hik hakha' hik łunye'j qu' ya'se' qe qi in hisu'un. Na'łłek
pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits ewets qa qu' nenq'elet'ej iye
qa' nełisij iye pa' wit'ikesimeya'xłekii.* 3 Nite' tsitapi ei qa k'iyinji'ij nełuts qa najai
qa hitjiijetspha'm pa' Intata qii'ija in łe'wisij, hikpa' he'yithayi'yi'm in łunye'jek pe'
yaqwa'mhitsik'i in t'ithayi'yi'm, ma' qa hoksi'wen in nite' haqsiijkii pa' uł'ax.* 4 Nite'
tsitapi'ik'i in nekju' ke' et'ilii, hisu'untax qu' k'ewen iye qa' qi qu' ets-sinheti'mkii iye. 5 Qe
nite' tsitapi'ij ewets in yijaa'ija in ł'ek'enets pa' Intata. Ke' ewketi' Loida hikke' yojo'oj
in tek'eenetsha pa' Intata qa hik łunye'j iye ke' enene Eunice, ma' qa tsikfee'letsha in
akha' na'l e'm iye aka'an.* 6 Hik ta'łijupi' in k'akakłinij qu' itujinhetji' iye pa' nełisij
pa' Intata in i'nk'aa he'yeku'm epji'.* 7 Qe pa' Intata nite' jiyełisij pa'qu' espirituye'
qu' nata'łets qu' jine'nijiwei. Pa' Intata jiyełisij pa' Espíritu ta'łets pa'qu' int'unha'xe'
qa ta'łets iye pa'qu' ineqsu'unka'xi'ij ene' week qa pa'qu' injunyejeye' qu' jinewetjeł
intok'oiha.* 8 Hik ta'łijupi' hasu'uj mewepinij qu' enfel ha' Yatsat'ax'inij. Qa hasu'uj
iye mewepinyij qe in hoyophełitii ta'łets ha' Cristo. Enekijup yijat'ij qa' ku'miju'ł pe'
a'tits wekwek qe ta'łets qu' enfel ke' łe'lijei ha' Jesús qa pa' Intata qa' nełisij pa'qu'
et'unha'xe'.* 9 Hikpa' Dios hats jiyiłin ma' qa tayai inijii qu' jintaqsiijkii pa' yisu'un. Aka'an
nite' ta'łets pa'qu' jintaqsi'jtaxijkii. Łakha'łe in ta'łets in yisu'unłe qu' naqsiijkii qa qu'
jini'fen iye qe ta'łets in hayiits pa'aj nikfe'lets qu' natsat'ets'inij ha' Jesucristo.* 10 Qa
hane'ej qa hats te'wenhetii aka'an qe ta'łets in te'wenhetii ha' Jesucristo, hikha' Eqiłina'x.
Hikha' yiwuł'enhetju' pa' łet'unha'xtax pa' witwamhi' qa yaqsiijkii qu' ne'twenhetii pa'
witiła'x nite' yili'ij qu' nata'łets ekewe' łe'sits łe'lijei.* 11 Hik ekewe' heinekumhi'yijiiji'
qa henfel qa heinekumhi'yijiiji' iye qu' ya'postoli'ij qa qu' ya'maestroyi'ij iye. 12 Qa hik
ta'łijupi' in qi in haats'e'ej ekewe' wekwek. Qa nite'łe hewepinij in henfel qe yakha'
tsikfe'letsha ha' heik'enets qa tsikfee'letsha iye in qi'ija pa' łet'unha'xijup qu' nejełets
ha'ne hats etisij yiła'x yamijii qu' namtaxets pa' nełuji' hatse'.* 13 Itujtseikaninkitek'ił
kekhewe' hats łespi'ye'ełij ta'łets eke' łe'sits wi'tlijei. Hasu'uj eqeku'ułik'i qa' eni'łipji'
iye qu' ineqsu'uni'ł qe ekewe'en ta'łii ha' Jesucristo.* 14 Pa' Espíritu Santo hikpa' i'n'init
ji'teje'm hikpa' qu' ne'fenij qu' jeełetsha ekewe' hats nełisij łe'lijei qu' enfel. 15 Qa hats
łenikfe'lets week hekhewe' ta'łii ha' sehe' Asia hats yak'esyik'uikii qa hats tsiwu'mi' qa
week hekhewep hakha' Figelo qa ha' Hermógenes.* 16 Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij qu' ni'fen
hekhewe' yatsat'etsij ha' Onesíforo qe hakha'an olotsij qa tsi'fenji'jii ma' qa' yet'unji'ij qa
nite' iye yisu'un qu' newepinyij in ho'yophełiti'yij enewe' fołołik'il.* 17 In i'nk'a namets
ha'ne witset Roma qa aje'eł pa'aj qi in woyiikii. Ma' qa i'nk'ałe qa tsi'wen.* 18 Na'łłek

* 1:1 Hch 13:9; 1Co 1:1; Ef 1:1; Col 1:1; 1Jn 2:25; 5:12 * 1:2 1Ti 1:2; 2Jn 3 * 1:3 Hch 23:1; 24:16; Ro 9:1; 2Co 1:12; 1Ti 1:19; 3:9; He 10:22; 1P 3:21; Ef 1:6 * 1:5 1Ti 1:5; Hch 16:1 * 1:6 1Ti 5:22 * 1:7 Jn 7:13; 14:27; Ro 8:15; 15:13,19; Lc 1:35; 4:14; 24:49; Hch 1:8; 4:33; 1Co 2:4; 13:1; Ef 3:16,20; 1Ts 1:5 * 1:8 Mr 8:38; Ro 1:16; 2Ti 1:12,16; Hch 4:33; 1Co 1:6; Ap 1:2,9; 12:17; 19:10; 20:4; Ef 3:1; 4:1; Flm 1,9; Lc 1:35; 2Co 13:4 * 1:9 Ro 8:28; 9:11; 11:14,29; He 3:1; Ef 1:11; 2:9; Fil 2:13; Pr 19:21; Is 42:6; 46:10; Hch 2:23; 4:28; 26:16 * 1:10 Lc 21:8; 2Ti 4:1; 1Jn 2:7,28; 5:12; Jn 8:51; Fil 3:10 * 1:12 Fil 1:29; 2Ti 2:9; 4:8; 1Ti 1:11; 6:20; Tit 1:3; Fil 1:6 * 1:13 1Ti 1:10; 6:3; Tit 1:9; 2:1; 2Ti 2:2; 3:14 * 1:15 Hch 6:9; 16:6; 2Ti 4:10-16 * 1:16 Lc 1:50; 2Ti 4:19; Flm 7,10,20; Hch 16:26; 20:23; 21:33; 23:29; 26:29; Ef 6:20 * 1:17 Ro 1:7

pa' Yatsat'ax'inij qu' netisij ha' Yatsat'ax'inij qa' ni'fen hatse' hakha'an qu' namtaxets pa' nełuji'. Akha' hats łenikfe'lets hakha'an in qi in jiyi'fen ha' witset'ii Efeso.*

2

Ment'unhet qa pa' Jesucristo qa' ne'fen.

1 Qa hik ta'łijupi' akha', ya's Timoteo, ment'unhet qa ha' Jesucristo qa' ne'fen ma'
qa' et'une'.* 2 Qa kekhewe' hit'ij ewets Intata łe'lijei hik aka'aj olots he' tsepi'ye'ej,
kekhewe'en uja'xłe qu' ijatshenij pekhewe' qu' yijaa'ija qu' nisu'un qu' ninq'ijatshenij iye
ekewe'en.* 3 Hasu'uj qu' newu'mju' pekhewe' wekwek a'tits ta'łets in łenfel ha' Jesucristo
hik ejunye'je' yijat'ij na'aj oq'opheł inetsi'l in yaqsiijkii pa'qu' nit'ijets pa' tek'enets.* 4 Ham
pa'qu' oq'opheł inetsi'le' qu' meheyi'ij qu' nithayiki pakhape' iye. Ewi'łłe in yisu'un qu'
naqsiijkii qu' łe'wisi'imkii pa' tek'enets qe hikpa' t'eku'miiji' ma' qa oq'opheł inetsi'lij. 5 Qa
hik łunye'j iye na'aj i'nji'teje'm ne'ej ikij wetju'ł qu' nanaxtaxij nite' łeke' qu' netestii qe
nite' yaqsi'jijkii pakha' hats wenittaxij. 6 Pakha' yithayiki pa' wit'enekju' qa hikpa' qu'
nojo qu' netesti'yij pe'ye' pe' łei pa' wit'enekju'.* 7 Ijamti'ijupkiiha ekewe' hit'ij ewets
qa ha' Yatsat'ax'inij qa' ne'fenij qu' enikfe'lik'iha week ekewe'en. 8 Maxtayitik'iha, ha'
Jesucristo hikha' wa'mtax qa i'nk'ałe qa iła'x iye, qa hik hakha' iye ta'łets pa' David'ik'i.
Hik aka' yit'ij ekewe' henfelji'ij łe'sits wi'tlijei.* 9 Aka'an hik aka' ta'łets in qi in haats'e'ej
ekewe' wekwek qa in ho'opheł iti'yij iye enewe' fołołik'il hik łunye'j qu' qi qu' haqsiijkii
pa'qu' uł'axe' qa ekewe'łe łe'lijei pa' Intata qa nite' łeke' qu' not'opheł itii. 10 Qa hik
ta'łijupi' in nite' łeke' qu' netswu'mju' pekhewe' wekwek qe ta'łets pa' yeqsu'unka'xij
pekhewe' jukhew qa efuts iye hats t'eku'miiji'kii pa'aj pa' Intata hats'inha qa' łeke'ye' qu'
iłiye'jeek hatse' ma' qa' nana'li'm iye pa' witisa'xi'mkii nite' yili'ij ta'łets ha' Jesucristo.*
11 Aka' qu' hit'ij wi'tlijei aka'an yijaa'ija: Qu' hats week jinanaxi'łju' ha' Cristo ma'
qa' hats jina'njiijupekha hakha'an.* 12 Qu'nte' jinteliyi'ij yemjeetax pe' wekwek a'tits
ma' qa' nana'l jeek pa'qu' jintenek'enhe'yij qu' jinamtaxii pa' tenek'enhe'yi'. Qa qu'
jinewelkutłi'ijkii ma' qa' newelkutji'ij inij kiyek.* 13 Inekhewel qu'nte' jintaqsi'ji'ijkii
pa'qu' hats jineniwjutsiqentaxij, łakha'łe qa nite' yisu'un qu'nte' naqsi'ji'ijkii pa'qu' hats
neniwjutsiqenij qe nite' łeke' qu' łakha' ye'łe qu' nowotk'onłete'mkii.

In łeqejkunenek'ej nite' łewepinij.

14 Timoteo, iyeketijets iye aka'an qu' enfeli'm he' inejefetsipji' pa' Intata, hikpa' qu'
ne'wenij qa hikpa' iye qu' nepi'ye'ej qu' enfeli'm he' inejefets qu' hasu'uj uł'etsewetju'łkii.
Aka'an ham weju'łi'ij qe pe'qu' nepi'ye'ej in uł'ets wetju'ł ma' qa' niwuł'enhet pe'
łaqjamtikineyejeitaxkii.* 15 Aqsiijkii week pa' łuk'e' pa' e'weju'łij qu' aqsiijkii hats'inha
qu' qi qu' nisu'un hatse' pa' Intata pa' ithayijkit qe akha' in łeqejkunenek'ej qa nite'
łewepinij in łithayiyi'm. Qa yijaa'ija iye in łi'nq'ijatshenij kekhewe' yijaalija in wi'tlijei.*
16 Me'nitoni'mets pekhewe' ham weju'łi'ij wi'tlijei t'ejuyiju'ł ekewe' Intata łe'lijei, qe
pekhewe' nifel pekhewe' wi'tlijei ham weju'łi'ij week nełuts les totsimets pa' yisu'un
pa' Intata.* 17 Qa pekhewe' i'nq'ijatshentaxij pekhewe'en qa week nełuts qu' net'ijaifik'i
qu' hik łunye'je' na'aj iftsax witja'me't in week nełuts t'ijaifik'i hastaax qa yaq'al inij.
Enewe'en i'nji'teje'm hakha' Himeneo qa ha' Fileto.* 18 Hik hekhewe' ikik'uifik'i qa yili'ijju'
in tek'entaxik'i kekhewe' yijaalija in wi'tlijei qa yit'ijets in hats t'ani' pa' łahats'ij qu' iłiye'
pe' hats naxju'. Ma' qa yiwuł'enhetju' pa' nite' łeqekuyejeitaxij ha' Cristo pe' uja'x.* 19 Qa
pa' Intata qa hatsłe yeni' pe' ewi'ł łetuk t'unji' qa yeni' iye pa' łe'nikahat qa yit'ij: Ha'

* 1:18 Lc 1:50; Ef 1:1 * 2:1 Ga 1:6; 2P 3:18 * 2:2 2Ti 1:13; Nm 12:7 * 2:3 1Ti 1:18 * 2:6 1Co 9:10 * 2:8 Mt 17:9; Jn 21:14 * 2:10 Stg 1:12; Mt 24:22; Lc 9:32; 24:26; Jn 17:24; 2Co 3:18; 1P 5:1,4; 2P 3:18 * 2:11 1Ti 1:15; 3:1; 4:9; Tit 3:8; Jn 8:51 * 2:12 Ap 20:4 * 2:14 1Ti 6:4 * 2:15 Ef 1:13; Col 1:5; Stg 1:18 * 2:16 Jud 18 * 2:17 1Ti 1:20 * 2:18 Hch 17:32; 1Co 15:12-17; 2Ts 2:1-2; 1Ti 1:19; 6:21

Yatsat'ax'inij nikfe'lets pekhewe' hats yatsat'etsij. Qa pakhap qa yit'ij: Ne'nitonimetsha
pa' uł'ax week pekhewe' yit'ij ka' łii ha' Yatsat'ax'inij.* 20 Ne'ej ewi'ł qi wititsi' nite'
uja'xłe qu' na'nifi ne'ej łe'sits tok'ol oro qa ne'ej plata qe na'l iye ne'ej tok'ol najak
qa ne'ej sehel iye. Na'l pe' t'ejuyets in qiji' pa'qu' nełuye' qa na'l pe' t'ejuyetsek in
tanatkinhe'yiji' pakha' tejilii nite' łeke' qu' ji'nt'eku'mets.* 21 Pa'qu' nili'ij in yaqsiijkii pa'
uł'ax qa wenitonimetsha iye, pakha'an qa hik łunye'je' pekhewe' tok'ol t'ejuyets pa' qiji'
łe'wis nełu, qa' qi iye qu' natsathenii pa' Intata. Qa pa' Intata qa lees yisu'un in natkin.
Pakha'an hats ham hami'ik'ui qu' łeke'ye' qu' nithayiki pa'qu' łe'wise'.* 22 Ilatik'uiha
pe' wekwek uł'ets yisu'un pekhewe' mexe jutjanhets, mowo'oi yijat'ij pa' yatsathen qa
pa'nte' witqekuye'jij pa' Intata qa pa' witeqsu'unka'x qa qu' nikesimen iye pa' atawe'j in
łunyejeyek week pekhewe' yijaa'ija in iyinii pa' Intata qa yoksi'wen iye in nite' yaqsiijkii
pa' uł'ax.* 23 Mewetwu'mik'uiha pekhewe' tefelhitii nite' yeqet'etskii in tefelhitiitax. Hats
łenikfe'lets ekewe'en in na'l ne'ej uł'etsij wetju'łkii 24 qe pa'qu' natsat'axij ha' Yatsat'ax'inij
nite' łe'wis qu' naqsiijkii qu' uł'etsi'ił wetju'ł pe'ye'. Nisu'un yijat'ij ene' week jukhew,
qa nikfe'lets iye pa'qu' ninq'ijatshenij, qa nite' iye aje'eł qu' na'nayu'umkii pe'ye',*
25 naqsi'jijetskiiha yijat'ij qu' nenfeeli'mha pekhewe' qu' net'ejuitaxiju'ł ekewe' łe'sits
wi'tlijei. Qa pa' Intata q'ax qu' nilinenij pa' uł'ax in yaqsiijkii ma' qa' nenikfe'lets pa'
yijaa'ija,* 26 qa' nonompha'mkii qa' nilatik'uikii pa' witiwqe'l hikpa' nophe'łtaxijju' pa'
inwo'met, ma' qa hik ta'łijupi' in yaqsiijkii pa' yisu'un pa' inwo'met.*

3

Pa' yaqsiijkii hatse' pe' jukhew pe' teke'lenju' nełutsji'.

1 Les łe'wis qu' enikfe'lets iye aka' hane'ej qu' henfel. Pekhewe' teke'lenju' nełutsji'
qi qu' jutsitaxe' hatse'.* 2 Ene' jukhew qa efuts ewi'łłe qu' natjamti łetets hatse',
qi qu' nisu'un eke' ł'astai, weniwqinhetij pa'qu' naqsiijkii, yumti qu' week nat'anipji'
pekhewep, uł'etsik'ikii łe'lijei, nite' tek'enets pe'qu' ł'alheye', nite' yi'sinhetij in testiitaxij
pe'ye', nite' yiwqinhetji' pa'qu' łunye'je'łe pekhewe' ta'łets pa' Intata,* 3 hamitsi'm
pa' witeqsu'unka'x, nite' yisu'un qu' łe'sitsi'ił wetju'ł pe'ye', wotk'onłi'ijkii pa'qu'
nenfeltaxijkii pe'ye', nite' wetjełłotok'oi yaqsi'jłi'ijkii pa'qu' nisu'un, hamitsi'm pa'
witq'iltiye'j, ł'ejuihifetsij pa' łe'wis,* 4 yawitji'iji' pe'ye' pe'qu' łejuwaikaaletaxija, nite'
yijamti eku'ujupkii in yaqsiijkii pe'ye', yumti qu' qitse'ji' wiikfik'i, les yaftsin eke' wekwek
qa nite' yaftsin pa' Intata.* 5 Enewe'en hik qu' łunyejeye' ne'ej woo'oiha pa' Intata qa
nite'łe yumti qu' yijaa'ija pe'qu' nepi'ye'taxik'i ke' Intata łe'lijei qa hik ta'łijupi' in nite'
łeke' qu' nana'li'm pa' Intata łet'unha'x. Menitoni'metsha enewe'en* 6 qe enewe'en na'l
pe' uyik'i' pe' wititsil qa wo'tk'oni'mkii pe' nite' teqenełuikii efuts yoksi'wentax pe' olots
łewuł'ets qa ewi'łłe in nikfeliyu'ets pe'qu' i'nk'a nepiye'ek'i uł'ets.* 7 Pekhewe' efuts
week łahatsiyij wenijatshenij qa nikfe'lets, qa nite'łe łeke' qu' nenikfe'lets pa' yijaa'ija.*
8 Pekhewe' uyik'i' pe' wititsil. Pekhewe'en hik qu' łunyejeye' pa'aj pa' Janes qa pa'
Jambres in t'ejuyiju'ł pa'aj pa' Moises'ik'i. Pekhewe'en ł'ejuihifetsij pa' yijaa'ija. Ewi'łłe
in yijamti'ets pa' uł'ax. Nite' yijaa'ija qu' nittaxijets qu' nijayan pa' Intata.* 9 Qa nite'łe
łeke' qu' nape qe week qu' nenikfe'lets hatse' pa' łunyejei in aqawitjinhets in łunyejeyek
pa'aj pekhewe' wetsjuk t'ejuyiju'ł pa'aj pa' Moises'ik'i in nite' weju'łiju'ł pa'aj.

---

* 2:19 Jos 23:7; Est 9:4; Ro 15:20; Ef 1:21; Nm 16:5,26-27; Pr 2:6; 3:7; Jn 10:14,27; 1Co 8:3; Hch 15:14; Lv 24:11,16; Sal 6:9; 33:15; Is 26:13; 52:11; Jer 20:9 * 2:20 Ro 9:21 * 2:21 2Co 9:8; Ga 3:10; 1Ti 5:10 * 2:22 1Ti 4:12; 6:11; Stg 4:7; Lc 12:51; 2Ti 1:2; He 12:14; 3Jn 15; Gn 13:4 * 2:24 Ap 11:8; Jn 6:52; Hch 7:26; Stg 4:2 * 2:25 Stg 3:13; Hch 26:20; Ro 2:4; 2Co 7:9-10 * 2:26 1Ti 3:7; Jn 1:13 * 3:1 Jn 6:39; Fil 1:6; 1P 1:5; 2P 3:3; Jud 18 * 3:2 Fil 2:21; Lc 16:14; 1:51; 1Ti 1:9; 3:3; 6:4,10; Pr 16:18; Ro 1:30 * 3:3 Jn 14:6; Tit 1:8 * 3:4 Lc 6:16; Hch 7:52; 19:36; 1Ti 3:6; 6:4; Fil 3:19 * 3:5 1Co 4:20; 2Co 13:4; Tit 1:16; Mt 7:15; 2Ts 3:6 * 3:6 2P 1:4; 2:10 * 3:7 2Co 11:10; 1Ti 2:4; 2Ti 2:25; Tit 1:1 * 3:8 Ex 7:11-12; 8:18; 9:11; Sal 77:20; Mt 8:4; He 3:2; 1Co 14:14; Fil 4:7; 2Co 13:5-7

Timoteo yijayanij pa' łunye'j pa' Pablo.

10 Qa akha' Timoteo, akha' łijayaanija qa łaqsi'jijkii iye kekhewe' k'inq'ijatshenij qa
łatsjayanij iye ka' yijunye'j, qa pa' hisu'un qu' haqsiijkii, qa pa' nite' yeqekuye'jij pa'
Intata, qa in nite' k'itaqsunijup pe'ye', qa in hisu'un iye ene' week, qa in nite' ts'itaxij
pa' hisu'un qu' haqsiijkii.* 11 Qa łatsjayanij iye ka' yijunye'j in hent'unhetiju'ł in qi in
hayawitjaxtiitax qa kekhewe' iye a'tits yinifenyejeikii in łunye'jek ka' yijunye'jkii hakha'
witset'ii Antioquía qa ka' yijunye'jkii iye ha' witset'ii Iconio qa ka' yijunye'jkii iye ha'
witset'ii Listra. ¡Hayits qa qi in hayaatshenhetiikii! Qa week ekewe'en tsaqsi'jij ha'
Yatsat'ax'inij.* 12 Qa yijaa'ija, week pekhewe' yijayan ha' Jesucristo pekhewe' yisu'uunija
qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata ma' qa tawitjaxtii.* 13 Qa pekhewe'łe yaqsiijkii
pa' uł'ax qa aqawitjinhets iye qa' week nełuts lees qi qu' net'ijayijfik'i pa' uł'ax in
yaqsiijkii. Aqawitjinhetstax qa łekhewel qa tawitjaxtiiju' ek.* 14 Qa akha' anqamkitek'ij
yape'enha qu' aqsiijkii kekhewe' hats łenikfe'lets kekhewe'en yijaalija. Qa łenikfe'lets iye
łekpa' nijatshenij,* 15 qa' menikfelitets iye in mente' e'qi in łenikfe'lets ke' Intata łe'lijei
hik kekhewe' qu' nełisij pa'qu' ikfeliya'xe'kii qa' nijts'enii iye pa'nte' witqekuye'jij ha'
Jesucristo qa' nełisij pa' witiła'x nite' yili'ij.* 16 Week ke' Intata łe'lijei ta'łets pa' ł'a'x
pa' Intata. Ekewe'en weju'łij qu' ji'nijatshenij pa' yijaa'ija. Qa yasin ji'teje'mha iye pa'
injunye'j in uł'ax qa yaqsiijkii qu' jinatsathenket qa jiyijatshenij pa' yatsathen* 17 hats'inha
pa'qu' nijayaanija pa' Intata qa' nenikfee'letsha qa' hats ham hamik'ui qu' naqsiijkii pe'
t'ejuyets pa' Intata.*

4

Me'nq'ijatshenij ke' Intata łe'lijei.

1 Pa' Intata qa ha' Jesucristo hikha' yejeyumtshen hatse' pe' iłii qa yejeyumtshen iye
pe' naxju' qa pa' ł'ilithijiiju' qu' ne'twenhetiitaxija hatse' qa' netnek'enhei. Enewe'en
tsepi'ye'ej aka' qu' k'ayaji'ijets.* 2 Enfel ke' Intata łe'lijei, enfel in yamets pa' łahats'ij
in not'ax wetju'ł qa łunye'j ji'ij iye in hamtax pe'qu' nonot'ax wetju'ł, enfeeli'mha pa'
iikji'ha pa'qu' numtiłetax pe'ye' hats'inha qa' nenikfe'lets, aq'ayinij pa'qu' nite' łe'wise'
pa'qu' naqsiijkii, ijatshenij qa akakłinij iye qu' naqsiijijkiiha qa hasu'uj qu' itaqsunijup.
3 Qe yamets hatse' łahats'ij qu' hats nite' nisu'uuni'ija pa' yijaa'ija in yittaxij eke' Intata
łe'lijei. Ewi'łłe hatse' qu' nisu'un qu' nepiye'ek'i pakha' qu' łekhewele'łe qu' nisu'un.
Ma' qa' nowo'oikii pe'qu' nijatshenij pakha' łekhewełłe in yisu'un qu' nepiye'ek'i.*
4 Nite' nexpiikeyu'uj hatse' pa' yijaa'ija in yit'ij ekewe' Intata łe'lijei, qe ewi'łłe qu'
nenexpiikeyu'uj ne'ej tefelhitiyik'i nite' yijaalija (cuentos).* 5 Qa akha', week nełuts
matjanitheenija. Hasu'uj neqenijan ej pekhewe' a'tits. Aqsiijkii pa' ithayijkit qu' ma'ajfik'i
qu' enfel ha' Jesucristo. Łe'wis qu' aqsi'jijkiiha pakha' hats ł'ithayiki.* 6 Qe yakha' hats
hik yijunye'j na'aj ofrenda iweli' qu' na'natsiijiju' hatse' pe' meti'm pa' t'ejuyets na'aj
witqisit ofrenda qe pa' łahats'ij qu' hailanhetii qa' hawa'm hats k'esets.* 7 Yakha' qi in
hawatlanipji' eke' łe'lijei ha' Cristo qa hawa'nq'an iye qa hane'ej qa hats tsaqhat'axij
ekewe'en. Qa pakha'łe nite' yeqekuye'jij ha' Jesucristo qa nite' hili'ij. 8 Pa' yija' hatse'
hats ts'otki'ik'ui, pakha'an yija' hatse' ta'łets in haqsiijkii pa' yatsathen. Ha' Yatsat'ax'inij
hikha' juez yatsathen tsełisij hatse' qu' namtaxets pa' nełuji'. Qa nite' yeł'ewi'łłe qu'
nesłisij qe week iye pekhewe' yisu'unik'ui qu' netpiltaxju'.* 9 Mowoqeku'ui wat'ij qu' aje'eł

---

* 3:10 Pr 19:21; Hch 11:23; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * 3:11 Ga 5:24; Fil 3:10; Hch 13:14,51; 14:6,8,19,21; 16:2; 27:5 * 3:12 Jn 15:20; Hch 14:22; 2Co 4:9-10 * 3:13 Ap 20:10 * 3:14 2Ti 1:13 * 3:15 Mt 26:54; 2P 1:20-21; Hch 4:12; 2Co 7:10; He 5:9 * 3:16 2P 1:20-21 * 3:17 2Co 9:8; Ga 3:10; 1Ti 5:10; 2Ti 2:21 * 4:1 Jn 5:22-30; Ro 5:18; 14:9; 1P 4:5; Ap 18:8; 19:11; Mr 1:15; Hch 20:25 * 4:3 Ro 15:4 * 4:4 1Ti 1:4; 4:7; Tit 1:14; 2P 1:16 * 4:5 Hch 21:8; Ef 4:11 * 4:6 Gn 35:14; Fil 2:17 * 4:8 Jn 5:22-30; 15:17; Ap 12:1; Lc 18:2,6; Hch 10:42; He 12:23; Tit 2:13; 1Jn 2:28

anam qa' jinewe'twen iye.* 10 Qe ha' Demas hats tsiwu'mi' qe les in yisu'un ha'ne sehe'
epji' qa hats yamii ha' witset Tesalónica. Qa ha' Crescente qa yamiyek ha' witset Galacia.
Qa hakha'łe Tito qa yamiyek ha' witset Dalmacia.* 11 Ewi'łłe na' Lucas in amanyijup.
Eqe'mets ha' Marcos qu' ijts'eye'kii qa' enka'xyii qe hakha'an tsikfe'lets in łeke' qu'
jini'fenij ka' i'nithayijkit.* 12 Ha' Tíquico hikha' hukinii ha' witset Efeso.* 13 Qu' enektax
qa' enteneyij ha' yi'ntilafit ha' henejetijup ha' inejefe Carpo ha' witset'ii Troas, qa he'
yifaakanhei iye, qa qu' nite' łeke'ye' qu' week enka'x he' witfaakanhei qa lees hisu'un qu'
enka'x he' inqa'met ł'ajits witfaakanhei.* 14 Ha' Alejandro nijketits naqsi'jju' qi in uł'ax
ka' yaqsi'j ye'mijkii. Ha' Yatsat'ax'inij qu' nepiletipji' hatse' ka' yaqsiijkii.* 15 Qa akha'
iye jełiju'ł hakha'an, qe hakha'an qi in t'ejuyiju'ł kekhewe' jiwenq'ijatshentaxij.* 16 In
i'nk'aa hewetka'xetsji' ha' juez ham pa'qu' netsi'fen. Week yak'esyik'uikii. K'iyinijets pa'
Intata qu' hasu'uj nitanithen enewe'en.* 17 Qa hakha'łe Yatsat'ax'inij qa hikha' i'nyijup
ma' qa tsit'unhet, qa hiwq'axinij in henfelji'ju' eke' wi'tlijei qa week tsepi'ye'ej, enewe'en
nite' judiol. Qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' qu' nesłuj pe' athilets qe ha' Yatsat'ax'inij
i'nyijup. 18 Ha' Yatsat'ax'inij tsilithinik'ui hatse' pa' uł'ax ma' qa' natsaqsi'j qa' neska'xii
pa' tenek'enhe'yi' na' wa'sji'. Jitewqinhetji'ha ha' Yatsat'ax'inij ene' week łahatsiyij. Hik
aka' qu' łunye'je' (Amén).*

Pablo qa wetfeli'm qe hats ł'aka'the'łe.

19 Hewetfelii ke' Priscila qa ha' łewhe'ye' Aquila, qa week he' yatsat'etsij ha' Onesíforo.*
20 Ha' Erasto amani' ha' witset'ii Corinto, qa ha'łe Trófimo qa hiwu'mi' ha' witset'ii Mileto
qe mexe wanqaats'e'.* 21 If'elitik'i qu' enek in mexente' yamets qu' k'uye'. Wetfelte'
ei nakha' Eubulo qa na' Pudente, qa nakha' iye Lino, qa nekhe' Claudia qa week ne'
inejefetsipji' pa' Intata. 22 Ha' Yatsat'ax'inij qu' na'n ejupha. Qa pa' qi łeqi'fenkeye'j qu'
na'ni'ł ejupha iye.

---

* 4:9 Tit 3:12 * 4:10 Col 4:14; Flm 24; 2Ti 1:15; Hch 17:1; Ga 1:2; Tit 1:4 * 4:11 Col 4:14; Flm 24; Hch 15:37-39
* 4:12 Hch 20:4; Tit 3:12 * 4:13 Hch 16:8 * 4:14 1Ti 1:20 * 4:15 2Ti 1:14; 2P 3:17 * 4:16 2Ti 1:15 * 4:18
Mr 1:15; Hch 20:25 * 4:19 Hch 18:2; 2Ti 1:16 * 4:20 Ro 16:23; Hch 20:4,15,17; 19:22; 21:29

TITO

Pablo mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, łeqejkunenek pa' Intata qa apóstol* iye qe t'eku'myiiji' ha' Jesucristo.
Heinekumhi'yiiji' qe qa' henfeli'm pekhewe' hayiits t'eku'miiji' pakha'aj pa' Intata qu'
łelitsi'ij. Ma' qa' nana'li'm pakha' nite' witqekuye'j qa' nenikfe'lets iye pa' yijaa'ija in
ta'łets pa' Intata.* 2 Pakha' jiwetjumti'ets pakha'an witiła'x nite' yili'ij, hikpa' hayiits pa'aj
in mexe ham ha'ne week in yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata. Pa' Intata nite' łeke' qu' naf'aliłi'ij
pa'qu' hats nit'ij.* 3 Qa hane'ej, pa' łeqjeyumtshenek in hats yamets pa'aj, ma' qa hats na'l
aka' hats yiwjutsiqen pa'aj ma' qa ts'ukin qa henfel ke' łe'lijei hakha' Dios Yatsat'ax'inij
Eqiłina'x.* 4 Ha'ne witfaakanek t'ejuyii ha' Tito. Hik hakha' yijaa'ija in hik łunye'j qu' ya'se'
qe ta'łets in yijaa'ija in heik'eni'łets ha' Jesús. Na'łłek pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij
Jesucristo eqiłina'x qu' net'iftits ewets qa' nełisij iye pa' wit'ikesimeya'x.*

Pa'n łunye'j pa'qu' jukhewe' qu' łeke'ye' qu' netnekumhi'yi' qa netnek'enhe'yij pe' witlijtsitjii.

5 Ha' ł'isławet'ii sehe' łii Creta hikha' k'ejeti' qe qa' anqhat'axij kakha' mexe hamtaxik'ui
kakha'an qu' jełiiji' pe'qu' netnek'enhe'yij hekhewe' yijayan ha' Jesús in uja'xek he'
witsetits i'ni' ha' sehe' Creta. Hik aka' k'ayaji'ijets.* 6 Pakha' qu' nejełets pe' hats
yijayan ha' Cristo qa aka'an qu' łunye'je' ma' qa' netnekumhi'yi', nowo'oi qu' hasu'uj
nenit'ijets qu' uł'axe', qa' ewi'łe'łi'i iye pe'qu' łewhe'ye'ye', pe'qu' łelitse' nijayan
ha' Jesucristo, qa hasu'uj qu' netniihe'yij qu' nite' netk'ene'ets pe'qu' ł'alheye' i'nłi'i
qu'nte' nimpi'yele'.* 7 Qe pa'qu' nejełets pe' hats yijayan ha' Cristo nowo'oi qu'
hasu'uj nenit'ijets qu' uł'axe' qe łakha' łeqejkunenek pa' Intata. Qa hasu'uj qu' numti
qu' week nat'anipji', qa qu' peteyi'ik'uyii pe'ye' qa' hasu'uj aje'eł na'nayu'kii, hasu'uj
nek'uwet, hasu'uj nisu'un qu' netqek'uyij łokoi, hasu'uj iye nisu'un ł'astai.* 8 Aka' qu'
łunye'je' yijat'ij, netisij łewhi'wet'e' pe'qu' ni'wenik'ui, nisu'un week pa' łe'wis, qa'
nejeeł'eku'uk'uiha pa'qu' naqsiijkii, qa' natsathen iye, qa' nisu'uunija iye pa'qu' nisu'un
pa' Intata, qa' hasu'uj iye neqenijanij in nite' yaqsiijkii pa'qu' uł'axe'. 9 Nijayaanija pa'
yit'ij kekhewe' hats t'ijatshenheti'yij Intata łe'lijei hats'inha qa' nenikfe'ljeetsek pa'n
łunye'j qu' ninq'ijatshenij pa' yijaa'ija in yit'ij ke' Intata łe'lijei. Qa' nenikfe'lets iye pa'n
łunye'j qu' netweyiju'ł pekhewe' yumtitax qu' yijaali'ija pe' nifeltax qa t'ejuiłi'iju'ł ke'
Intata łe'lijei.* 10 Qe olots pe' ham nek'enheyuye'ets, qa pe' iyetłe ham weju'łi'ij pa'
nifeltax qa iwotk'onhetsits iye. Qa aka'an les hit'ijets pekhewe' judiol qe hik aka' łunyejei.
11 Enewe'en hasu'uj iwejini'łi'm qu' nenithiyutax qe yiwuł'enhet pa'qu' jukhewe' qa week
pe' łewhe'ye' qa pe' łelits iye qe yijatshenij pakha' nite' łe'wis. Pekhewe'en in yaqsiijkii
aka'an yisu'unłe qu' nanaxij ł'astai hik aka' nite' łe'wistax. 12 Hekhewe' Creta łeiłets pa'
ewi'ł yit'ij łetets qu' profetaye', yit'ij pa'aj: —Ene' week Creta łeiłets enewe'en ejtitsits,
hik łunyejei ne'ej iftsits inqa'metets, ekunhets qa walxalits iye nite' nithayiyu'.— 13 Qa
yasiinik'iha ka' yit'ij qa hik ta'łijupi' aq'ayini'łij pekhewe' łunyejei aka'an hats'inha qa'
nijayaanija ha' Yatsat'ax'inij.* 14 Qa hasu'uj eneqjunu'ułij pekhewe' nifeljiik'i pe' judiol
(cuentos) qa hasu'uj iye eneqjunu'ułij pekhewe' t'ejuyiju'ł ke' Intata łe'lijei ta'łets ene'
jukhewłe in te'su'unhetii qu' natjayanhetii.* 15 Week eke' jite'wen wekwek łesitsi'm pe'qu'

---

* 1:1 Apóstol ikji' wit'ukinek'ij qu' nenfel ke' łe'lijei pa' Intata. * 1:1 Hch 13:9; 16:17; Ro 1:1; 8:33; Ef 6:6; Stg 1:1; 1P 2:16; Ap 1:1; Mt 22:14; 24:22; Lc 18:7; Col 3:12; 1Co 1:27-28; 1Ts 1:4; Stg 2:5; 1Ti 2:4; 6:3; 2Ti 3:7 * 1:2 1Co 15:19; Tit 3:7; He 6:18; 9:15; Nm 23:19; Ro 1:2; 2Ti 1:9 * 1:3 Jn 1:1; 2:22; 21:1; 2Co 4:11; 1P 5:4; 1Jn 1:2; 2Ti 1:12,14; 2:15; He 4:12; 1Ti 1:1,11; 2:3; 6:20; Tit 2:10; 3:4; Jud 25 * 1:4 2Co 2:13; 7:6,13-14; 8:6,16,23; 12:18; Ga 2:1,3; 2Ti 4:10; 1Ti 1:2; Ro 1:7; 1Co 1:3 * 1:5 Hch 27:7,12-13; 1Ti 3:1-7; 5:17 * 1:6 1Ti 3:2-4; Col 1:22 * 1:7 Hch 20:28; Fil 1:1; 1P 2:25 * 1:9 Hch 2:42; 1Ti 1:10; 6:3; 2Ti 1:13; Tit 2:1 * 1:13 Jn 8:14; 2Co 13:10 * 1:14 1Ti 1:4; 4:7; 2P 1:16; 2Ti 4:4

hats hamitse'ji' pe' łatawjets pe' łewuł'ets. Qa pekhewe'łe yeqeku' ha' Cristo na'lji'
pe' łatawjets pe' łewuł'ets qa week uł'etsi'm ekewe'en, qe pe' łaqjamtikineyejeikii qa
pe' łatawjets iye yaqamaxji' pa' uł'ax.* 16 Enewe'en yit'ijets in nikfe'lets pa' Intata qa
pakha'łe łunyejei qa hikpa' jutsiqaxij in nite' nikfe'lets pa' Intata. Enewe'en uł'eetsija,
ham nek'enheyuye'ets qa nite' weju'łij qu' naqsi'jtaxijkii pa'qu' łe'wise'.*

2

Me'nq'ijatshenij pa' hats yit'ij ke' Intata łe'lijei.

1 Qa akha' Tito, me'nq'ijatshenij pakha' hats yit'ij ekewe' Intata łe'lijei.* 2 Ijatshenij
pekhewe' hats ława'mhits qu' hasu'uj nek'uwet, łe'wis pa'qu' łunyejeye' hats'inha
qu' qi qu' niwqinhetji' pekhewepe'. Qa newetjeełłotok'oiha iye, t'unitsi'ijha pa'nte'
łeqekuyejeyij ha' Cristo, qa' t'unitsi'ijha iye pa' łeqsu'unka'xij ene' week, qa' t'unitsi'ijha
iye in nite' yo'qmositij.* 3 Qa hik łunyejeye' iye pekhewe' hats ława'mhii efuts qu'
nijayaanija ha' Cristo qa' naqsiijijkiiha pa' hats yit'ij, hasu'uj nowotk'onłi'ijkii pa'qu'
nenfelkii, hasu'uj newetłisij qu' nek'uwet, ninq'ijatshenij yijat'ij pa' łe'wis,* 4 qa' nijat-
shenij iye pekhewe' efuts qa pe' mexe inanyii iye qu' nisu'un pa'qu' łewhe'ye'ye' qa
pe'qu' łelitse' iye 5 qa' newetjeełłetok'oiha iye, hamitse'ji'ha pe' łatawjets pe' uł'ets,
nejełets qa' naqsi'j iye pe' łetsetitits, łe'wiisija pa'qu' łunyejeye', netk'enets qa' ni-
wqinhet iye pa'qu' łewhe'ye'ye', hats'inha qa'nte' nenit'i'ijets qu' uł'etse' eke' Intata
łe'lijei.* 6 Qa' hik eqfenyejeyi'ij iye qu' akakłinij pe' jutjanhets qu' newetjełłotok'oiha.*
7 Me'nethinijkiiha week ekewe' łe'sits hats'inha qa' neneqjeyu'uj ewets pekhewepe'.
Kekhewe' yit'ij ke' Intata łe'lijei qu' me'nq'ijatshenij akha' iye qu' aqsiijkii qa' ek'enets
iye. Qa' yijaayi'ija iye qu' me'nq'ijatshenij hats'inha pekhewe'en qa' qi qu' niwqinhetji'
eke' wi'tlijei. 8 Neqet'eetsik'iha iye pe'qu' me'nq'ijatshenij hats'inha qa' ham pa'qu'
nit'ijets qu' uł'etse' pe' łi'nq'ijatshenij. Ma' qa' newepinkii pakha' qu' ł'anyejetax aka'an
qe ham pa'qu' jinifeltaxijkii qu' uł'axe'.* 9 Qa' hik eqfenyejeyi'ij iye qu' akakłinij iye
pekhewe' mexe witłinhei (esclavos) qu' netk'enets qa' naqsiijkii iye pa'qu' nit'ijets pa'qu'
łaqa patune'. Nowo'oi qu' łe'wisi'imkii pa'qu' łaqa patune'. Hasu'uj not'oqowe'yiju'ł
pa'qu' natyajaxti'yijets qu' naqsiijkii.* 10 Hasu'uj net'ejtenkii, ni'nq'ethinij yijat'ij in nite'
iyowk'elets hats'inha qa' nethinkii in łe'wiisija pa' jiyijatshenij eke' łe'lijei hakha' Dios
hikha' Eqiłina'x.* 11 Qe hakha' łeqi'fenkeye'j pa' Intata hats we'nethinkii qe qa' netisij
pe'qu' łiłaxitse' ene' week jukhew qa efuts pekhewe' qu' nisu'un.* 12 Qa jiyijatshen
iye, ma' qa jiteli'ij in jiyintaxii pekhewep qa jiteli'ij iye pa' witeqsu'unka'xijji' pa' uł'ax
ha'ne week sehe' ipji'. Ma' qa' jinewetjeł intok'oiha in mexe ju'unipji' ha'ne sehe' qa'
jintatsathen iye qa' jintek'eenetsha iye pa' Intata.* 13 Hane'ej nite' jiteli'ij in jitaqsi'j
pa' łe'wis inwetjumtikineyejeyik'ui, pakha'an qu' ne'twenhetiitax pa' qiji' łamijiiju'
ha' qiji' in Dios hikha' Eqiłina'x Jesucristo.* 14 Łakha' wetłisłi'ij pa'aj in wa'm infi qe
qa' jinilithinik'ui in jitaqsi'jtaajkii pa' uł'ax qa jiyili'jju' qa jiyatsat'etsij in inejefee'ija
hakha'an qa jiyeqethenju'. Enewe' yeqe'thenju' ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pa' łe'wis.*
15 Me'neniha in ł'enek'enheyij pe' witlijtsitjii qu' iyetij week ekewe'en, qa' me'nq'ijatshenij
iye qa' aq'ayinij iye pekhewe' qu' ninq'ijatshentaxij pa'qu' pakha' łunye'je'. Qa hasu'uj
pa'qu' nuten.

---

* 1:15 He 13:18 * 1:16 Jn 7:28; Mr 14:6; Ga 3:10; Stg 2:14-26; 2Co 9:8 * 2:1 Tit 1:9 * 2:2 1Ti 5:1; 1Co 13:1; 1Jn 4:16 * 2:3 1Ti 5:2 * 2:5 Lc 8:21; 10:17; Ef 5:22; 2Ti 2:15; He 4:12 * 2:6 1Ti 5:1; 1P 5:5; 1Jn 2:13-14 * 2:8 1Ti 2:2 * 2:9 Ef 6:5-9; Col 3:22; 1Ti 6:1; 1P 2:18; Jud 4; He 13:21 * 2:10 1Ti 1:1,3; 2:3; 3:4; Jud 25 * 2:11 Hch 1:8; Ro 10:14; 2Co 5:18-21; 1Ti 2:4; 4:10; 2P 3:9 * 2:12 Jud 18; 2Ti 3:12; 4:10; 2P 1:4; 2:10; Lc 23:41; 1Co 15:34; 1Ts 2:10; 1P 2:24 * 2:13 Hch 23:6; 1Ts 1:3; Lc 9:32; Jn 17:1,24; 2Co 3:18; 2P 3:18 * 2:14 Mt 20:28; Mr 10:45; Ro 8:32; Ga 1:4; 2:20; Ef 5:2,25; 1Ti 2:6; Ex 19:5; Lc 1:68

3

Pa'qu' łunye'je' pa'qu' hats nijayan pa' Intata.

1 Tito, iyeketijets iye aka'an qu' enfeli'm he' inejefetsipji' qu' niwqinhetji'ha pekhewe'
qitsji' wit'alhei qa pekhewep tenek'enhei. Łe'wis qu' nimpiyel, qa' natjanithenik'uikiiha
iye pa'qu' łunye'je' pa' łe'wis qu' naqsiijkii.* 2 Hasu'uj qu' nitaqsunijup qu' nenfelijkii
qu' nit'ijets qu' naqsiijkii pa'qu' uł'axe' pakhape', hasu'uj nisu'un qu' aje'eł netqek'uyij
łokoi, nineqsu'un yijat'ij, qa' nethinij iye ene' week in nite' weniwqinhet.* 3 Qe kekhewep
łahatsiyij inekhewel iye jitaqsiijkii kekhewe' ham weju'łi'ij, qa nite' ji'mpi'yel iye, jite-
qfeetsinłi'iikii pa'qu' inikheyi'je', łełinhei'inij iye pa' witeqsunkaxijji' pekhewe' wekwek
jinikfe'łtaxets in uł'ets, qa in hik łunye'j iye qu' natsat'ets'inij na'aj jitesu'un pekhewe'
wekwek ha'ne sehe' epji', ji'napjaxłe'etskii pe'ye' qa jitawtshetenłe, je'qemtshenetsitsij
na'aj wekwek, jitaqsi'jłi'ijkii qu' jinuten ene' week, inekhewel qa jitutenek ene' week.*
4 Ma' qa in hats ji'yethinij pa' qi łeq'iltiyejei'inij qa pa' qi łeqsu'unka'x inij iye hakha' Dios
Eqiłina'x,* 5 łakha' qa hats jiyiłin. Qu' ji'ła'xe' nite' ta'łets pa'qu' jintumtitax qu' łe'wise'
qu' jintaqsi'jtaajkii, pa' łeq'iltiyej'inij yijat'ij hikpa' ta'łets qu' ji'ła'xe'. Ma' qa jiyiliijijju'ha
pe' inwuł'ets, ma' qa hats hik injunye'j qu' jink'ayik'e' qe ta'łets pa' Espíritu Santo*
6 hikpa' qi pa' yatsii i'nipji' pa' Intata qe ta'łets ha' Jesucristo hikha' Eqiłina'x,* 7 hats'inha
pa' łeqi'fenkeye'j ha' Jesucristo qa' jinatsathenket ma' qa jinełisij pa' hats jinikfe'lets in
na'l pakha'an witiła'x nite' yili'ij.* 8 Ekewe'en eke' wi'tlijei yijaalija. Qa hik ta'łijupi in
hisu'un qu' iwjutsiqeenija in yijaa'ija pakha' qu' iyetij ekewe'en, hats'inha pekhewe' hats
tek'enets pa' Intata qa' nisu'uunija qu' naqsiijkii pa' łe'wis. Aka'an łe'wis in t'ejuyets ene'
week jukhew qa efuts qa weju'łij iye.* 9 Mewetwu'mik'uiha pekhewe' tafaakate'yijju'kii
qa nite' yeqet'etskii pe' yumti, qa pe' uł'etsij wetju'łkii in t'ejuyets pe' ława'mhitsik'i, qa
pe' wata'nutenij wetju'łkii pe' yumti ma' qa tek'ełeyijju' qa pe' wata'nutenij wetju'łkii ke'
yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley), mewetwu'mik'uiha qe ekewe'en ham weju'łi'ij.* 10 Pa'qu'
jukhewe' qu' nata'łets in yeqet'etsju'kii, in hats wetsjuk'ij qu' aq'ayintaxij in nite' łe'wisju'
pa'qu' nenfeltax qa' iwu'mfik'i.* 11 Hats łenikfe'lets pakha'an in uł'ax pa' yisu'un. Nite'
yaqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata qa hats łakha'łe łete'm in wetwuł'enhetju'.

Nenijatshenij qu' naqsiijkii pa' łe'wis.

12 In mexe ła'ni' ha' ł'isławet'ii sehe' łii Creta, qu' he'nukintax ei hatse' ha' Artemas
i'nłi'i ha' Tíquico, qa' mowoqeku'ui wat'ij qu' aje'eł anamyii hatse' ha' witset'ii Nicópolis
qe hikha' qu' ha'ni'kii hatse' qu' lop'etax.* 13 I'fenij week pa'qu' łeke'ye' qu' i'fenij ha'
abogado Zenas qa ha' Apolos, hats'inha qa ham pa'qu' hami'ik'ui qu' nakkii iye.* 14 Qa
pe' hats inejefetsipji' qa' nenijatshenij qu' naqsiijkii pa' łe'wis, ni'fen pa'qu' neł'ilax
hats'inha qa'nte' hik łunyejeye' ne'ej ewi'ł najkak ham łeye'.* 15 Week enewe' i'nyijup
wetfel ei. Hewetfeli'łii week hekhewe' tsisu'uni'ł inejefetsipji'. Na'łłek ha' Yatsat'ax'inij
qu' net'iftits'ił ewets.*

---

* 3:1 Ro 13:1-7; 1P 2:13-14 * 3:2 Stg 3:13 * 3:3 2P 1:4; 2:10; Stg 4:1 * 3:4 1Ti 1:1; 2:3; Tit 1:3; 2:10; Jud 25 * 3:5 Ro 11:14; 12:2; 2Ti 1:9; Ef 2:4,9; 5:26; 1P 1:3; 3:21; Jn 3:5 * 3:6 Jl 2:28; Hch 2:33; 10:45; Ro 5:5 * 3:7 Hch 13:43; 15:11; 1Co 8:1; Ga 1:6; 1P 4:10; Tit 1:2 * 3:8 1Ti 1:15; 3:1; 4:9; 2Ti 2:11 * 3:9 1Ti 1:4; 6:4; Ro 1:29; 13:13; 1Co 1:11; 3:3; 2Co 12:20; Ga 5:20; Fil 1:15 * 3:10 1Ti 1:9; Mt 18:15; 2Ts 3:15 * 3:12 Hch 20:4; Ef 6:21; Col 4:7,9; 2Ti 4:12; Lc 14:26 * 3:13 Hch 18:24; 19:1; 1Co 1:12; 3:4-6,22; 4:6; 16:12; Stg 2:15 * 3:14 Mt 13:22; Mr 4:19; 1Co 14:14; Ga 5:22; Ef 5:11; 2P 1:8; Jud 12 * 3:15 Col 4:18; 2Ts 3:16

FILEMÓN

Pablo yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Pablo, ye'wit'ophełik qe ta'łets in henfel ha' Jesucristo, qa na' inejefe Timoteo
hika'ał ha'ne witfaakanek qu' net'ejui ei yejefe'ełipji' pa' Intata qa yithayife'eł iye
Filemón,* 2 qa week iye kikhe' Apia yejefeki'iłipji' pa' Intata, qa hakha' iye Arquipo hikha'
iye yi'fe ej in hawatlani'ł pa' uł'ax, qa week he' inejefetsipji' pa' Intata not'axjii wetju'ł
ke' etsi'ii.* 3 Pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits'ił ewets qa qu'
nikesimen iye pe' atawjetsi'ł.

Ineqsu'un qa nite' yeqeku' iye pa' Jesucristo pa' Filemón.

4 Hit'ijetspha'm łe'wisij pa' yeqe Dios in nite' tsitapiji'ij ei qa k'iyinji'ij, 5 qe k'impi'ye'ej
pa' na'l e'm e'qsu'unka'xij pe' week inejefetsipji' pa' Intata qa pa' nite' eqekuye'jij iye
ha' Yatsat'ax'inij Jesús.* 6 Qa k'iyinijets pa' Intata pa' ł'ihinijkii nite' eqekuye'j qu'
week nitanit'etsij qu' nata'łets pa' łe'wis in na'l ine'm ta'łets ha' Cristo.* 7 Yejefe, pa'
e'qsu'unka'x qi in tsi'sinheti'mkii qa yi'sinhetik'i iye yajits, qe łisimetsin pe' łatawjets pe'
yijayan pa' Intata.*

Pa' iyini'mets pa' Onésimo.

8 Qa hik ta'łijupi' yakha' in yemjeetax in łeke'tax pa'qu' k'ayaji'ijets qe ta'łets ha' Cristo
9 qa lesłe łe'wis yijat'ij pa'qu' nek'iyinij ewets qu' nata'łets pa' e'qsu'unka'x. Yakha' Pablo.
Yakha' hats yaława'ma'x, qa yakha' iye ye'wit'ophełik qe ta'łets in henfel ha' Jesucristo,*
10 k'iyinij ewets nakha' hik łunye'j qu' ya'se' Onésimo, qa hik nakha' iye hik łunye'j qu'
ewi'łij qu' nenekifik'i iye ha'ne yi'nophełi'wet'ii.* 11 Hikna' mexe hamtax weju'łi'ij in
eqejkunenek, qa ha'nełi'ij qa hats na'l pa' weju'łij in t'ejui inwets akha' qa yakha' iye. 12 Qa
henpilhenin ei, qa in henpilhenin ei qe qi in hisu'un nakha'an qa qu' ku'miju'ł qa yakha'łe
in ł'eku'myiju'ł. 13 Hikna' hisu'untax qu' henyejinju' qekha naqsi'jtax ye'mijkii in mexe
hoyophełitii pakha' nite' łeke' qu' aqsi'j ye'mijkii, in hoyophełitii ta'łets in henfel eke'
łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús. 14 Qa nite'łe hisu'un qu' haqsiijkii aka'an qu' hame' pe'qu'
e'lijeye', hats'inha pa' eq'ilta'x qa' nite' nata'łe'ets qu' hik łunye'je' qu' enijtsheti'yij, qa'
nata'łets yijat'ij in akha'łe in łisu'un. 15 Qe i'nłi'i qu' hik aka'ye'łe qu' nata'łets in mexe
ik ek'ui pa'aj, hats'inha in tepil ei qa ewi'ł ni'iłi' iye, ma' qa' hats pakhaayi'ij yijat'ij qu'
ewi'ł ni'iłi'. 16 Hats nite' hik łunye'j qu' ewi'łe'łe qu' witłinek'e (esclavo), qe hane'en les in
weju'łij in witłinek qe inejefe'epji' iye pa' Intata, yakha' te'eme qi in hisu'un, qa akha'łe
qa tsikfe'l ewets in les qu' qiyi'ija qu' isu'un, qa nite' ewi'łłe qu' nata'łets in jukhew qu'
isu'un qe in inejefe'epji' iye ha' Yatsat'ax'inij.* 17 Qu' it'ij yiwets qu' k'eyithayifeye', qa hik
eqjunye'ji'ij na' Onésimo pakha' hats eqjunye'jyij.* 18 Qa qu' nawtshetenij pe'ye' pa'aj qa
i'nłi'i pe'qu' ł'ekumhifkinele'ej, qa' ets'eni' qu' yekumhifkineli'ij.* 19 Yakha' Pablo. Yakha'
yijaa'ija in he'nq'ika' ei. Yakha' qu' hijanin pe' ł'ekumhifkinel ej na' Onésimo, qa hasu'ujłe
antapi'ik'i in na'l pa' ekumhifkine'yij in ta'ł yiwets in na'l e'm pa' witiła'x nite' yili'ij.*
20 Ehe, yejefe, esłisij aka'an qu' nets-sinheti'mkii qu' nata'łets in je'witjefeye'k ipji' ha'
Yatsat'ax'inij, i'sinheti'mkiiha pa' yitawe'j qu' nata'łets in je'witjefeye'k ipji' ha' Cristo.
21 He'nq'ika' ei qe tsikfe'lets in ł'ek'en, ma' qa humtii'ija qu' aqsiijkii kekhewe' k'iyinij
ewets, qa humtii'ija iye qu' les anhini' ke' k'iyinij ewets pe'qu' aqsiijkii. 22 Qa k'iyinij ewets

---

* 1:1 Hch 13:9; 16:1; 2Ti 1:8; He 13:3; Ro 1:1; 1Ti 1:2 * 1:2 Col 4:17; Fil 2:25; Hch 12:12; Ro 16:5 * 1:5 Dt 6:5; Mt 22:37; Ga 5:6,22; Ef 6:23; 1Ts 1:3; 3:6; 5:8; 1Ti 1:14; 1Jn 4:20 * 1:6 Ga 5:6; Gn 1:31; 18:18; 3Jn 11 * 1:7 Lc 12:19; 2Ti 1:16 * 1:9 2Ti 1:8; He 13:3 * 1:10 1Ts 2:11; 1Co 4:15; Col 4:9 * 1:16 Fil 3:3; 1Co 16:19; Ap 11:8 * 1:17 Ro 14:1 * 1:18 Ro 5:13 * 1:19 1Co 16:21

iye qu' ajiletłe pa'qu' yiwhi'wet'e, qe q'axqe qu' net'eku'miju'ł pa' Intata pe' iyinheyejeyi'ł ma' qa' natsami'ł ei.

Pablo wetfel.

23 Wetfel ei na' Epafras, hikna' yinophełife iye qe ta'łets ha' Jesucristo.* 24 Wetfel ei iye
na' Marcos, na' Aristarco, na' Demas, qa na' Lucas, hik enewe' tsi'fenij in nifel iye ha'
Jesucristo.* 25 Pakha' qi łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' na'ni'ł ejupha week
ekheweli'ł.*

* 1:23 Col 1:7; 4:12 * 1:24 Hch 12:12,25; 15:37,39; 19:29; Col 4:10,14; 1P 5:13; 2Ti 4:10-11 * 1:25 2Ts 3:18; Ap 11:8; Sal 51:12

HEBREOS

Pa' Ła's les t'anipji' pe' angelits.

1 Pakha'aj toxik'i pa' Intata hayiits nifelji'ji'm na'aj łunye'jkii pe' i'nalheyik'i qa i'njiijji'
pe' profetas'ik'i.* 2 Qa ha'nełi'ij ene' teke'lenju' nełuts qa hats łaa'sija ha' i'nijji' in nifel
ine'm, hikha' testi'yij qu' natsat'axij ene' week, qa hikha' iye yaqsiijkii ha'ne wa's qa ha'ne
week sehe' epji' iye.* 3 Hakha'an hikha' pa' łesa'x tujji'ha pa' Intata, qa hakha'an iye ham
hami'ik'ui in hik łunye'j pa' Dios. Łakha' niyejinik'ui ha'ne week qe ta'łets pa' łet'unha'x
pa'qu' nit'ij. In hats jiyilijijju' pe' inwuł'ets qa wapiletspha'm na' wa's i'niju' pa' yiya'yik'i
pa' qi Tenek'enhei.* 4 Ma' qa les in t'anipji'ha pe' angelits, qe testi'yij pa' łuk'eji' les in
qiji' qa nite' hik łunyejei pekhewe'en.* 5 ¿Qe pa'n ipłu'uk'i pa' Intata qu' nit'ijets pa'qu'
angele': *—Akha' k'ayaasija, hane'ej hats haqsiijkii qu' enekfik'i?— (Sal 2:7)* ¿Qa pa'n ipłu'uk'i
iye qu' nit'ijets: *—Yakha' qu' łatataye'yij, qa łakha' qa' ya'si'ij?— (2S 7:14)** 6 Pa' Intata qa yit'ij
iye pa'aj in yethinij ha'ne week sehe' epji' ha' ajit in ła's: *—Week pe' łaqa angelits ha'ne Dios
qu' niyinets.— (Sal 97:7)** 7 Pa' Intata qa yit'ij iye in iyetij pe' łaqa angelits: *—Ha'ne
yaqsiijkii ne' łaqa angelits qa hik łunyejei na'aj t'unik'i, qa ne' łeqejkunenhei qa hik łunyejei na'aj
fe't leppepep.— (Sal 104:4)* 8 Qa in iyetij iye ha' ła's qa yit'ij: *—Akha' Dios, nite' yili'ij qu'
enek'enhei, pa' ł'enek'enheiji' ewi'łłe pa' yatsathen. (Sal 45:6)* 9 *Łisu'un pa' yatsathen qa pa' uł'ax
qa łuteenija, (Sal 45:7)qa hik ta'łijupi' pa' Dios, hikpa' eqe Dios in nełisij pa' qi in esa'xi'mkii, les in
qi qa nite' hik łunye'j pa' testi'yij pekhewep.— (Is 61:1,3)** 10 Qa yit'ij iye: *—Akha', Yatsat'ax'inij, in
i'nk'aa'ija qa łaqsiijkii ha'ne sehe', qa ne' okoyei qa yaqsiijkii ene' wasits. (Sal 102:25)* 11 *Enewe'en
hamits hatse', qa akha'łe qa'nte' a'hame', (Sal 102:26)week enewe'en hik qu' łunyejeye' na'aj
witqhinawat in hats ława'ma'x. (Is 51:6)** 12 *Enewe'en hik qu' eqfenye'ji'ij na'aj peñilo witintaafit
qu' ipephe'łje'm, qa' ink'aihit iye hik qu' łunyejeye' ne'ej witqhinatai qe wenink'aihit. Qa akha'łe qa
nite' yili'ij pa' hatsłe ejunye'j, pe' eqe'ninqapits nite' yili'ij.— (Sal 102:26-27)** 13 ¿Qa pa'n ipłu'uk'i
pa' Intata qu' nit'ijets pa'qu' angele': *—Niju' e'weyii ha'ne ts'iyayik'i hatse'łu' qu' otstaxipji'kii
nekhewe' ejuihifets?—(Sal 110:1)** 14 Qe week pe' angelits espíritu łeq'ithayinenhei pa' Intata,
qa yukin qe qa' ni'fen pekhewe' qu' netesti'yij hatse' pa' witiła'x nite' yili'ij.*

2

Qu' nite' jint'eku'mi'iha.

1 Qa hik ta'łijupi' qu' les łe'wis qu' jinatjanithenijha qu' jinaxtayitik'iha kekhewe' hats
jitepi'ye'ek'i, hats'inha qu' nite' jitoxi'imets pa' wit'ikheyi'j ta'łets pa' yijaa'ija. 2 Qeku'nek,
jeł qeku'ni'łek pakha'aj pa' Intata pe' yit'ij in i'nijji' pe' angelitsłetax, ła'mek qa qi pa'
łet'unha'x, qa pe' nite' yisu'un nite' nek'enheyutaxik'i, ma' qa tatanithenhetiijijij in
łuk'e'ek pa' weju'łij.* 3 ¿Qa pa'n łunye'j qu' ji'nilattaxik'ui qu' nite' jinatjanitheni'ij in
hats tewu'mhitiitax'ink'ui pe' inwuł'ets? Hik aka' yojo'oj in nifel ha' Yatsat'ax'inij, qa
hekhewe' yepi'ye' hakha'an qa yiwjutsiqeni'ł ye'mha aka'an in yijaa'ija.* 4 Qa pa' Intata
in yiwjutsiqen aka'an in yijaa'ija, qa yit'iji' in yiwjutsiqen kekhewe' jutsiqetsij in ta'łii pa'
Intata qa in yitjułaxijpha'mkii iye, qa kekhewe' iye łunyejeiłe wetju'ł ham łunyejeyi'iju'ł
qa pekhewe' iye jiyełisij pa' Espíritu Santo qu' ji'niyayij in łunye'jek pa'qu' nisu'un qu'
ji'niyayij.*

---

* 1:1 Jn 9:29; He 2:2-3; Hch 2:30; 3:21; Nm 12:6,8; Jl 2:28 * 1:2 2P 3:3; Jud 18; Sal 2:8; Jn 1:3 * 1:3 Mr 16:19; Col 1:17 * 1:4 Ef 1:21; Fil 2:9 * 1:5 Hch 13:33 * 1:6 Ro 8:29; He 10:5; Dt 32:43 * 1:9 Fil 2:9 * 1:11 Is 34:4 * 1:12 He 13:8 * 1:13 Jos 10:24; He 10:13 * 1:14 Sal 103:20; Mt 18:10; He 5:9 * 2:2 Dt 33:2; Hch 7:53; Nm 15:30; He 1:1; 10:28 * 2:3 Lc 1:2; He 1:2; 10:29 * 2:4 Jn 4:48; Hch 2:22; 1Co 12:4; Ef 1:5

Jesús hikpa' ta'łets in hats ji'łii.

5 Qe pa' Intata nite' tisij pe' angelits qu' netnek'enheiji' hatse' pa' ink'ayik sehe' mexe
hamik'ui, hik pakha' t'ejuyets kekhewe' hane'ej henfeltaxi'ł. 6 Qe yit'ij yijat'ij pa' ewi'ł in
i'nji' kekhewe' we'nika'ajji' in yit'ij: *—¿Pa'n eqjunye'jij pa' jukhew qa nite' łantapi'iikii? ¿Pa'n*
*eqjunye'jij pa' ła's ene' jukhewłe in łiwejułenij? (Sal 8:4-6)** 7 *Qa łaqsiijkii in łammi'słe*
in te'weyik'uiju' pe' angelits in nite' qiji'. Akha' łetisij pa' qi łesa'x qa ł'eni pa' łuk'eji', qa łetisij qu'
netnek'enhe'yij week pe' łaqsijiiju' pe' okoyei. 8 *Akha' łaqsiijkii qa week ł'eniiju' pe' łef'iyei pakha'an*
qa tenek'enhe'yipji'.— (Sal 8:5,6) Ye'ehe, pa' Intata in yit'ijets in week tenek'enhe'yipji', qa
ham pa' qu'nte' netnek'enheyi'ij, qa ha'nełi'ij qa mexente' jite'wen qu' nasinik'i aka'an.
9 Qa hats jinikfe'lets hakha' taqsijkitiyijkii in łammi'słe in te'weyik'uiju' pe' angelits in
nite' qiji', hik hakha' Jesús, testi'yij pa' qi łesa'x qa pa' łuk'eji' qe ta'łets pa' qi in yaats'e'
qa wa'm, qe pa' Intata in qi pa' łeqsu'unka'x inij qa yaqsiijkii in wa'm infi hakha'an
qe qa' jini'fen.* 10 Pa' Intata yaqsiijkii week pekhewe' na'l qu' net'ejuiłe'ets łakha', qa
yisu'un qu' olotse' pe'qu' łelitse' qu' neka'xii pa' qi łesa'x. Qa hik ta'łijupi' in les łe'wis
qu' naqsiijkii qu' nasinketik'iha pakha' les łe'wis qu' łunye'je'kii hakha' qu' nata'łets qu'
ji'łiye' qe ta'łets pa' qi in yaats'e'ej.* 11 Qe pa' yiwu'm pe' witwuł'ets qa pe' tewumhiti'yik'ui
pe' łewuł'ets enewe'en ewi'łłe pa' Łatata. Qa hik ta'łijupi' hakha'an in nite' wepinij in
yit'iłij ewets k'injats.* 12 Qa yit'ij in i'nji' kekhewe' we'nika'ajji': *—Aka' ii qu' henfeli'm enewe'*
*k'injats. Qa' ha'nij ji'teje'm qu' netlijtsii ei ma' qa' heilijtsii ei qa' k'ewqinhet.— (Sal 22:22)**
13 Qa yit'ij iye: *—Yakha', pakha'an qu' hetjumti'ijets.—(Is 8:17)* Qa yit'ij iye: *—Ha'ne qe ha'ni', ha'nijup*
*ne' yilits tsełisij na' Dios.— (Is 8:18)**
14 Qa hik ta'łijupi', in
łunyejeyek enewe' łelits in ikijets aka' wit'eseninye'j qa na'l iye pe' ł'athits, qa łakha' qa
ikjiijetsek aka' łunyejei, hats'inha in wa'm qe qa' niwuł'enhetju' pa' inwo'met, hik pakha'
na'ltaxi'm pa' łet'unha'x pa' witwamhi'.* 15 Qa' niwejinkii iye pekhewe' witłinheitaxij eke'
week łahats'ij qe nijiwe'yi'm pa' witwamhi'* 16 qe yijaa'ija, nite' namijju' qu' ni'fen pe'
angelits, qe namijju' yijat'ij qe qa' ni'fen pe' ta'łets pa' Abraham'ik'i. 17 Qa hik ta'łijupi'
pa'aj in les łe'wis qu' notjonketik'iha enewe' łek'injats, hats'inha qa yamłe'etsji' in hats
qi in eq'iltinhetsax qiji' pa'i nite' yijanik'i week pa' hats yisu'un pa' Intata, hats'inha qa'
niwu'm pe' łewuł'ets ene' week.* 18 Qe in łunye'jek łakha' in qi in yaats'e' in tajaajinhetii,
qa łunyeje'ji'jek qu' qi qu' ni'fen pekhewe' qu' natjaajinhetii.

3

Jesús les in qiji' t'anipji' pa' Moises'ik'i.

1 Qa hik ta'łijupi' yejefetsipji' pa' Intata, i'nij ji'teje'm pe' teniya'yijii pa' wa'sji'pha'm,
ijamti'iłii pa'n łunye'j ha' Jesús, Łakha' nukin inwetsju' pa' Intata qa qiji' Pa'i, ma' qa hikha'
jitetfelij in nite' jiteqeku'.* 2 Łakha' tek'eenik'iha pakha' hats yit'ijets pakha' nukin, in
łunye'jek pa'aj pa' Moises'ik'i in tek'eenik'iha pa'qu' nit'ijets pa' Intata in tenek'enhe'yij
pe' week Israel. 3 Qa lesłe in qiji' ha' Jesús qa nite' hik łunye'j pa' Moises'ik'i, in łunye'jek
na'aj yaqsiijkii ne'ej wititsi' in les qe weniwqinhetji' qa nite' ne'ej wititsi'. 4 Qe week ne'ej
wititsi' na'l na'aj yaqsiijkii, qa pakha'łe Dios qa yaqsiijkii ha'ne week.* 5 Pa' Moises'ik'i
tek'enik'iha pa'qu' nit'ijets in t'ithayi'yi'm pa' Intata in tenek'enhe'yij pe' week Israel,
hats'inha kekhewe' yaqsiijkii pa'aj qa' hik łunye'je' qu' nenfel kakha' mexe hamik'ui
pa'aj.* 6 Qa hakha'łe Cristo qa hik łunye'j na'aj wita's impiye' in tenek'enhe'yij pe' łetsi' pa'
Intata, qa pe' łetsi' pa' Intata qa inekhewel in jitajayan, qu' jinatjanithenij qa' jinaamłi'ijii
pa' łahats'ij in jitumti in yijaa'ija ha' Cristo in hats jiyiłin, qa qu' jintewqinhetji' iye qa'

---

* 2:6 Job 7:17; 1Co 15:25 * 2:9 Hch 2:33; 3:13; Jn 3:16; 2Co 5:15; Fil 2:9 * 2:10 Lc 13:32; 24:26; Ro 11:36; He 7:28 * 2:11 Mt 28:10; Jn 20:17; Hch 17:28; He 10:10 * 2:12 He 12:23 * 2:13 Sal 18:2; 12:2; Jn 10:29; 2S 22:3 * 2:14 Jn 1:14; 1Co 15:54-56; Col 2:15; 2Ti 1:10; 1Jn 3:8 * 2:15 Ro 8:15; 2Ti 1:7 * 2:17 Fil 2:7; He 4:15; 5:1-2; 7:26-28 * 3:1 Ro 15:8; Fil 3:14; He 2:11,17; 4:14-15 * 3:4 Ef 2:10; 3:9 * 3:5 Ex 14:31; Nm 12:7; Dt 18:19

jintefel pa' inwetjumtikineyejeyik'ui.* 7 In ł'anye'jek pa' Espíritu Santo in yit'ij: —*Qu'
hane'ej epi'ye'eł pa' ł'a'x pa' Dios, *(Sal 95:7)** 8 *hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iłets
ma' qa' it'unheti'ł pe' atawjetsi'ł, in łunyejeyek kekhewe' alheyi'łik'i in nite' yisu'un qu' netk'enets,
qa yijaajintaajkii pa'qu' nami' pa' Intata qu' hats nite' newejułi'iju'ł in nite' łek'enets in neki'kii ha'
ham i'ni'i'.* *(Sal 95:8)* 9 *Hik hakha'a' ke' alheyi'łik'i in tsijaajintaxijkii qu'
nenikfe'lets me hitani'then me nite'. Yemjeetax in cuarenta (40) ininqapits in iktaxijje'm in yi'wen
ke' haqsi'ji'mijkii.* *(Sal 95:9-11)* 10 *Qa hik ta'łijupi' in ts'ayu'um kekhewe' jukhew'ik'i qa hit'ijets:
"Nite' yili'ij in nite' nek'enheyu' pe' atawjetsi'ł, qa nite' łenikfe'li'łets pa'n yijunye'j."* *(Sal 95:10)*
11 *Qa in hats ts'ayu'um qa hit'ijets in hiwjutsiqeni'm: "Nite' łeke' qu' ami'łii na' qek mawapiitaxiłi'
na' yiwapiihiwet."—* *(Sal 95:11)* 12 Jełi'łiju'ł yejefets, hasu'uj
pa'qu' nana'li'm pa'qu' łatawe'je' pa' uł'ax qa pa' witqekuye'j, ma' qa' toxi' imets pa' nite'
wa'm Dios. 13 Matkakłini'ł wetju'łkii yijat'ij week nełuts hane'ej in mexe łeke', hats'inha
qa' hame' ekheweli'ł pa'qu' hik łunye'je' qu' net'unje'm qu' nata'łets pa' łaqawitjineya'x
pa' uł'ax.* 14 Qe inekhewel hats wanaqsiijkii in ju'un ji'teje'm ha' Cristo, ehe, qu' hats
jint'ekuu'miju'łha pa'aj hakha'an in i'nk'aa'ija qa' jinaamłi'ijii pa' łahats'ij.* 15 Qa hik
ta'łijupi' in wenit'ij: —*Qu' hane'ej epi'ye'eł pa' ł'a'x pa' Dios, hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iłets
ma' qa' it'unheti'ł pe' atawjetsi'ł, in łunyejeyek kekhewe' alheyi'łik'i in nite' yisu'un qu' netk'enets,
qa yijaajintaxkii.—* *(Sal 95:7-8)* 16 ¿Łek pekhewe' pe'
yijaajintaxkii in hats yepi'ye'tax pa' ł'a'x pa' Dios? ¿Me nite' hik pekhewe' pe' ikik'uifik'i
pa'aj pe' Egipto yojo'ok'oi pa' Moises'ik'i?* 17 Pa' Intata ¿łek pekhewe' pe' nayujiji'm qa
ikijje'm cuarenta (40) ininqapits? ¿Me nite' hik pekhewe' pe' uł'ax yaqsiijkii qa naxju' qa
pe' łenutsik'i qa amaneiji' pa' ham i'ni'i'?* 18 ¿Qa łek pekhewe' pe' hats yiwjutsiqen pa'
Intata qu' nite' nuyejiteje'm pa' ławapiihiwet? ¿Me nite' pekhewe' nite' tek'enets? 19 Hats
jinikfe'lets in nite' uiji'teje'm pekhewe'en pa' sehe' Canaán qe ta'łets in nite' tek'enets pa'
Intata.

4

Pa' ławapiihijii pe' yijayan pa' Intata.

1 Qa hik ta'łijupi', in mexe łeke' qu' ji'nuiji'teje'm pa' ławapiihiwet pa' Intata, qa les
łe'wis qu' jine'nijiweyets qu' jinaqamij. Hasu'uj pa'qu' numti qu' hats nite' łeke'ye' qa'
amane'fik'i.* 2 Qe yijaa'ija, inekhewel in hats jitefelhiti'yi'm ekewe' łe'sits wi'tlijei, hik
łunyejei pa'aj pekhewe' ikik'uifik'i pa' Egipto. Qa nite'łe testi'yij pa' hats weniwjutsiqen-
taxi'm, qe yeqeku'uk'i pa' wenittaxijets. 3 Qa inekhewel in jitek'enets qa hats ju'uiji'teje'm
pa' ławapiihiwet, qa pekhewepłe qa nite' uiji'teje'm, in ł'anye'jek pa'aj in yit'ij: —In
łunye'jek in ts'ayukii qa hit'ij: *"¡Nite' łeke' qu' nuiji'teje'm na' yiwapiihiwet!"—* *(Sal
95:11)* ¡Qa nite' łeke' qu' nuiji'teje'm yemjeetax in hats week yijat'etstaxi'mju' pe' wekwek
in ipłu'uk'i ek pa'aj in i'nk'aa'ija yaqhat'axij pa' Intata ha'ne week sehe' ipji'!* 4 Qe hik aka'
yit'ij ke' Intata łe'lijei in t'ejuyets in hats yamets pa'aj wetsjuk tatsai (7) nełuts: —Pa' Intata
qa wapiiji' pa' nełuji' in yamets wetsjuk tatsai (7) in hats yaqhat'axij pe' ł'ithayijkitits.—*
5 Qa ka' hats henfel in yit'ij: —*¡Nite' łeke' qu' nuiji'teje'm na' yiwapiihiwet!—* *(Sal 95:11)**
6 Qe pekhewe'en in yepi'ye'tax qa nite'łe tek'enets pa' Intata, qa hik ta'łijupi' in nite' łeke'
qu' nuiji'teje'm pa' ławapiihiwet. Qa mexełe łeke' pekhewepe' qu' nuiji'teje'm. 7 Qa hik
ta'łijupi' pa' Intata in yeni' pa' ewi'ł nełuji' in yit'ij: —Hane'ej.— I'nijji' pa'aj pa' David'ik'i
in hats olots ininqapitsik'i pa'aj pekhewe'en, in ł'anye'jek pa'aj kakha' wi'tlijei in yit'ij:
—*Qu' hane'ej epi'ye'eł pa' ł'a'x pa' Dios, hasu'uj qu'nte' enk'enheyuyi'iłets ma' qa' it'unheti'ł pe'
atawjetsi'ł.—* *(Sal 95:7,8)** 8 Qe qu'
net'ejuiłe'ets pa' yeka'xii pa'aj pa' Josué pe' Israel witwapiihi'wet, ma' qa pa' Intata qekha

---

* 3:6 Mt 10:22; Ro 5:2; 11:22; 1Co 3:16; He 1:2 * 3:7 Hch 7:36; He 4:3,5 * 3:13 Ef 4:22; He 10:24 * 3:14 1Co 15:2; He 3:6; 10:23; 11:1 * 3:16 Nm 14:2; Dt 1:35-38 * 3:17 Nm 14:29; Sal 106:26 * 4:1 1Ts 2:13; He 12:15 * 4:3 Sal 95:11; He 3:11 * 4:4 Ex 20:11 * 4:5 He 3:19 * 4:7 He 3:7

nite' nenfeletax pakhape' nełu.* 9 Qa hik ta'łijupi' in jinikfe'lets in na'l pakha' mexe aman
qiji' nełu witwapiihijii qu' net'ejuyets pe' łelits pa' Dios. 10 Qa pe'qu' hats nuiji'teje'm pa'
ławapiihiwet pa' Intata, qa' nawapiyij pe' ł'ithayijkitits, in łunye'jek pa' Intata in wapii
pa'aj.* 11 Qa hik ta'łijupi', jiwent'unhet qa' ji'nuiji'teje'm pa' witwapiihi'wet, hats'inha qa
ham pa'qu' hik łunye'je' pa'aj pekhewe' nite' tek'enets pa'aj.

Pa' łet'unha'x ke' Intata łe'lijei.

12 Qe ke' Intata łe'lijei in tefelhitii hik łunyejei qu' iłiye', t'units, qa les in yasłits iye
qa nite' hik łunyejei na'aj witqatsjikinet week yasłax ł'anu qa ł'ejuyi'j, qa in yasłits
wiikfik'i qa łeke' iye qu' nuiji'teje'm qa' neqetheni'ł wetju'ł pa' łiła'x ha'ne i'nese'n pa'
inqe'spiritu, qa łeke' iye qu' nuiji'teje'm pe' ł'aka'thel wetju'ł ene' łewekwekits ene'
i'nesenits qa pe' ininuts łatawjets, qa nikfe'letsha iye in yejełijupkii pa' yoksi'wen qa pa'
yumti iye pa' intawe'j.* 13 Qa ham pa'qu' not'axi'mji' ene' week łaqsijiiju', qe week yijat'ij
in łequk'elłi'ijkii pe' łotoy pakha' jiyejeyumtshenij hatse' pakha' hane'ej injunyejei.*

Jesús qiji' pa'i.

14 Qa hik ta'łijupi', inekhewel in na'l ine'm ha' qiji' in pa'i yamiipha'm na' wa's,
hikha' Jesús, ła's pa' Dios, ma' qa' jinatjanithenijha in nite' jiwepinij in jitetfelij in nite'
jiteqeku'.* 15 Qe ha' na'l ine'm qiji' pa'i yoksi'wen pa' jitoksi'wen in nite' jet'units,
qe łakha' iye tajaajinheti'yij pa' a'tax in injunyejeyek hane'ej, qa łakha'łe qa nite'
yafʼali'ets pa'qu' łuk'eye' pa' ułʼax qu' naqsiijkii.* 16 Qa hik ta'łijupi', hasu'uj ji'nijiwei qu'
jinenekets pa' łots'oji'la'x wa'sji' hats'inha qa' jinełisij pa' łeq'iltiye'j, ma' qa' jini'fenji'ij
qu' jintesu'unji'ij qu' jini'fen.

5

1 Qe week pa'qu' qiye'ji' pa'i t'eku'miiji' pa' Intata qe qa' ni'fenij ene' jukhew pekhewe'
t'ejuyets pa' Intata, hats'inha qu' łakha'ye' qu' nithayiki pe'qu' witqistitsi'ij pa' Intata,
qa pe'qu' natlanhetiyifi iye pa' Intata inqa'metets qu' net'ejuyets pe' witwułʼets. 2 Pakha'
qiji' pa'i in jukhewłe iye qa yoksi'wen ji'jek pakha' nite' witt'unhaxiju'ł pe' wekwek, ma'
qa' ne'nq'eletij pekhewe' ham nikfe'lets qa pekhewe' yeqfeetsinłi'iikii pa'qu' łikheyije'.*
3 Qa in ta'łijupi' in yoksi'wen pa' nite' witt'unhaxiju'ł pe' wekwek qa łakha' iye qu'
nilanjiifi ek pe'qu' inqa'metetse' pa' Intata qu' net'ejuyets pe' łewułʼets, in łunyejeyek
pekhewep in t'ejuyets pe' łewułʼetsłe'ek.* 4 Qa ham pa'qu' łakha' ye'łe qu' net'eku'mi'
aka' witiwqiye'jji', qe pa' Intata yijat'ij in t'eku'm iniiji' qa jintesti'yij, in łunye'jek pa'aj pa'
Aaron'ik'i.* 5 Qa hik łunye'j iye ha' Cristo, nite' ta'łets qu' neniwqinhetłe in qiji' pa'i, qe
ta'łets yijat'ij in yiwqinhetji'. Pakha' yit'ijets pa'aj: —*Akha' k'ayaasija, hane'ej hats haqsiijkii
qu' enekfik'i.*— *(Sal 2:7)** 6 Qa
kakhap qa yit'ijek: —*Akha' nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij, in łunyejju'ek pa' łeqniyak pa' Melquisedec.*
— *(Sal 110:4)** 7 Ha' Cristo in mexe i'nipji' ha'ne sehe', iyinii pa' Intata
qa iyinijets qu' ni'fen, qe ewi'łłe in łeke' qu' nilithinik'ui pa' witwamhi'. Qa in iyin qa
nekju' pe' łet'ilii in ip qa yit'unhetik'i in iyet in iyin. Qa pa' Intata qa yepi'ye' qe ha' Jesús
wetfʼiljetsin qa week yaqsiijkii pa'qu' nisu'un pa' Intata.* 8 Yemjeetax in Ła'staxija pa' Dios,
qa nikfe'lets pa'n łunye'j qu' jintek'en in ta'łets pe' wekwek qu' jintaats'e'ej.* 9 Qa in hats
week łe'wisik'uyi' hakha'an qe yaqsiijkii pe' yit'ijets pa' Intata, ma' qa łakha' qa ta'łets
pa' witiła'x nite' yili'ij qu' net'ejuyets week pekhewe' qu' netk'enets. 10 Qa hik ta'łijupi'
pa' Intata qa yeni' qu' qiye'ji' pa'i, in łunyejju'ek pa' łeqniyak pa' Melquisedec. 11 Qa in
t'ejuyets ha'ne Melquisedec olots pe'qu' jintit'ij, qa jutsitaxłe qu' jintefel qe ekheweli'ł

* 4:8 Jos 22:4 * 4:10 He 4:4; Ap 14:13 * 4:12 Jer 23:29; 1P 1:23; Is 49:2; Ef 6:17; Ap 1:16; 2:12; 1Co 14:24-25
* 4:13 2Cr 16:9; Job 26:6; 34:21; Sal 33:13-15 * 4:14 He 3:1; 6:20; 10:23 * 4:15 Is 53:3; He 2:18; 2Co 5:21; 1P 2:22
* 5:2 He 2:18; 4:15; 7:28 * 5:3 Lv 4:3; 9:7; He 9:7 * 5:4 Ex 28:1; 1Cr 23:18 * 5:5 Jn 8:54; He 1:1 * 5:6 He
7:17; Gn 14:18-20 * 5:7 Mt 26:39; 27:46,50; Mr 14:36; 15:34,37; Sal 22:1; Lc 23:46 * 5:8 Fil 2:7-8; He 1:2

jutsitax qu' enikfe'li'łik'i. 12 In hats ła'nape'ełijets in ł'ek'eni'łets ke' łe'sits tefelhitii, qekha
hats a'maestrole'taxi'łipji'. Qa menjiitłe ł'ijatshenheti'yi'łij ke' nite' jutsitetstax t'ejuyets
pa' Intata. Ma' qa hats hik ejunyejeyi'ł iye qu' etu'f łi'ił qa nite' łeke' qu' etuji'ł na'aj t'un.*
13 Qe week pakha' qu' mexe netu'fłe, nite' nikfe'lets pa' yatsathen qa pa' nite' yatsathen,
qe mexente' qi. 14 Qa na'ajłe witaq t'un qa t'ejuyetsek pekhewe' hats qits, pekhewe'en in
wenijatshenij qa nikfe'lets qu' nejełik'ui pa' łe'wis qa pa' uł'ax.*

6

1 Qa hik ta'łijupi' qu' yape jinakik'uifik'i kekhewe' hats jinikfe'lets t'ejuyets ha' Cristo,
ma' qa' ji'nuiji'teje'm pakha' hats les in jutsitax wi'tlijei. Qa hasu'uj qu' jinapilets
iye pekhewe' hats jiyaqhat'etsij in jitojohonjo' pekhewe'en, in jitit'ijets in hats jiteli'ij
pe' wekwek jiyeka'xii pa' witwamhi', qa pa' nite' inqekuyejeyij pa' Intata,* 2 qa in
jit'ijatshenhetiyij iye pa'n ikji' kekhewe' łunyejeikii in wenpulijijju' qa in yeni'pji'kii iye
łokoyei, qa qu' iłiye' pe' hats naxtaxju', qa pekhewe' tejeyu'mtshenhetii qu' namii pa'
fe't nite' yili'ij.* 3 Pa' Intata qu' łexke'yi'ij, qa' les hit'ilij ju'f pe'qu' i'nk'aihitse' qu'
nek'inq'ijatsheniłij. 4 Qe in t'ejuyets pekhewe' hats testiitaxij pa' łikfeliyaxitsets pa'n
łunye'j qu' ji'ła'xe', qa nikfe'ltaxets iye pa' łeqisit pa' Intata, qa i'ntaxij ji'teje'm iye in
yoksi'wen pa' łet'unha'x pa' Espíritu Santo,* 5 qa nikfe'ltaxetsha iye pa' ł'emenye'j ke'
łe'sits Intata łe'lijei, qa nikfe'ltaxetsha iye pe' łet'unhaxits hatse' pa' Intata pakha' mexe
hamik'ui, 6 ma' qa in hats namju'kii, qa nite' łeke' qu' netpilik'i qu' nit'ijets qu' naf'aliłi'ij,
qe hats łekhewełłe in hik łunye'j qu' nenji'pha'm iye pe' cruz ha' ła's pa' Dios ma' qa
natlakaxtiiju' iye hakha'an.* 7 Qe na'aj sehe' in les yiwq'axin piłeyits qa łe'sitsji' iye ne'ej
łeqei, qa pekhewe' wenq'eni' qa yi'wejułenij, pa' sehe' qa yejełets pa' Intata.* 8 Qa in ta'łłi'i'
ne'ej tii qa ne'ej extuwełkukui, qa ham weju'łij, ma' qa hats k'esiyu'ets qu' na'nipji' pa'
ławak pa' Dios. Qa' hamitse' qu' netene'łju'.

Pa' qi in jiwetjumti'ik'ui qu' nafits.

9 Qa ekheweli'ł yejefets, yemjeetax ekewe' hi'ttaxi'łij ewets, qa tsikfe'lłi'iłets in nite'
nasini'ł ji'teje'm ekewe'en, qe ekheweli'ł les yijat'ij in ł'ijayiłijfik'i in łijayani'ł pa' Intata.
10 Qe pa' Intata in qi in yatsathen, qa nite' łeke' qu' nantapi'ii pekhewe' łaqsiiłijkii qa nite'
łeke' iye qu' nantapi'ii in ł'inq'ethiniłij pa' łeqsu'unka'x qa łi'feni'ł pekhewep. Hik kakha'
mexe łaqsiiłijkii hane'ej.* 11 Qa hisu'unłetaxi'ł qu' week ewiłei ekheweli'ł qu' naamłi'ijii
pa' ł'aka'the' qu' inq'ethini'łij in nite' atha'la'li'łju', hats'inha qu' afitstaxi'ł hatse', ma'
qa nafits pa' qi in łetjumti'iłik'ui. 12 Hats'inha qu' nite' a'walxalitsi'ił, qa' ojonketiłik'i
yijat'ij pekhewe' testi'yij hatse' pakha' hats yiwjutsiqen pa' Intata qe ta'łets pa' nite'
łeqekuyejeyij qa in nite' itaqsunijup iye.*

Pa' yiwjutsiqen pa' Intata yijaa'ija.

13 Pa' Intata in nifeli'm pa' yiwjutsiqeni'm pa' Abraham, qa in ham pakha' qu'
netweyik'uipha'm pa' Intata qu' les qiye'ji' qu' netetfeliji'm pa' yiwjutsiqeni'm pa'
Abraham, qa łakha'łe in tetfełłi'ij łete'm,* 14 qa yit'ij: —*Yijaa'ija qu' k'efen qa' yijaa'ija iye
qu' k'ełisij pe'qu' olootse' qu' nata'ł ewets hatse'.*— *(Gn 22:17)* 15 Pa' Abraham qa notki'ets
nite' itaqsunijup, qa pa' Intata qa yaqsiimijkii pa' hats yiwjutsiqeni'm pa'aj. 16 Qe ene'
jukhew in na'l na'aj yisu'un qu' neniwjutsiqenij qa tetfeliji'm na'aj te'weyik'uipha'm in
qiji', qa in yaqsiijkii aka'an qa hats nite' łeke' qu' nenwu'mpha'm. Ma' qa hats ł'aka'the'łe
pa' wi'tlijei.* 17 Qa hik łunye'j pa' Intata, in yisu'un qu' nethiinijha pekhewe' tisij hatse'
pa' hats yiwjutsiqen in nite' yink'aihitik'ui pa' hats yit'ij, qa in yiwjutsiqen pa'aj qa

---

* 5:12 1Co 3:2; He 6:1; 1P 2:21 * 5:14 Is 7:15; 1Co 2:6 * 6:1 Fil 3:13; He 5:12; 9:14 * 6:2 Jn 3:25; Hch 6:6; 17:31-32; 19:4-6 * 6:4 Ga 3:3; Ef 2:8; He 10:32 * 6:6 He 10:29; 2P 2:21; 1Jn 5:16 * 6:7 Gn 3:17-18; Sal 65:10; Is 5:6 * 6:10 Pr 19:17; Mt 10:42; 25:40; 2Co 8:4; 1Ts 1:3; 2Ti 1:18 * 6:12 He 10:36; 13:7 * 6:13 Gn 21:5; 22:16-17; Lc 1:73 * 6:16 Ex 22:11; He 11:9

tetfeelijha, [18] hats'inha pa' yiwjutsiqen qa in tetfeelijha iye, qa' hik enewe'ye' qu' nata'łets
qu' jet'unitse'jiik'i inekhewel pekhewe' wo'oikii pakha' qu' naqsi'jju', qa jinikfe'letsha iye
in yijaa'ija pakha' hats yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, qa enewe' wetsjuk pa' yiwjutsiqen qa
in tetfeelijha iye qa nite' łeke' qu' naqanłekii pa' Intata.* [19] Qa in jinikfe'lets in yijaa'ija
pa' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata, qa hane'en qa hik łunye'j qu' łeqe tseyeme' pe' intawjets
in łunye'jek ne'ej tokoyei łeqe tseyem. Qa pekhe'łe inqe tseyem qa i'nifi pe' te'weiteje'm
pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo) na' wa'sji' qa pa' łe'niyak qa t'atsji'łfik'i pa'
łejilafi' łeqeji' pe' te'weiteje'm, ma' qa jet'unitsji'ha qa jiyijanit'etsija iye.* [20] Qa pekhe'
te'weiteje'm pe' witlijtsitjii, hik pekhe' ha' Jesús wathayin ine'mifi qa yaqsi'j ine'mijkii
qu' łeke'ye' qu' ji'nuyetsji', qe łakha' hats qiji' pa'i qa nite' yili'ij in qiji' pa'i in łunyejju'ek
pa' łeqniyak pa' Melquisedec.*

7

Pa' Melquisedec.

[1] Pa' Melquisedec wittata pa'aj pa' witset Salem qa łaqa pa'i iye pakha' qiji' in Dios. Pa'
Abraham in tepil pa'aj in hats naxij in watlani'ł pe' wittatal, pa' Melquisedec qa mexe
ikfik'i qu' newetweni'ł pa' Abraham qa iyinipji'.* [2] Qa pa' Abraham qa tisij pa' Melquisedec
pa' ewi'ł pe' week inyaqsii (10) yametsji' yeqethen wetju'łkii hik łunye'j tup'umje'mkii
pe' wekwek qa pe' inqa'metets naxij pa'aj in watlani'ł pe' wittatal. Qa kakha' witii
Melquisedec yojo in ikji' “wittata pa' yatsathen”, qa ikji' iye “łatata'aj pa' witset Salem”,
qa aka' Salem qa ikji' “łatata pa' wit'ikesimeya'x.” [3] Pa' Melquisedec ham łatataye', ham
łeneneye', ham pe'qu' nata'łets pa'aj, nite' yinikfe'l in i'nk'a neketsfik'i pa'aj ene' nełuts
qa pa' yami' pa' łiła'x, qa aka'an in łunye'j qa hik łunye'j ha' ła's pa' Dios, ma' qa amanij qa
nite' yili'ij in pa'i. [4] Jeł qeku'ni'łek pa' na'li'm łewqiye'jji' pa' Melquisedec, in łakhaa'ija pa'
inaqwa'ma'xik'i Abraham tisij pa' ewi'ł pe' łe'sits pe' diezmo,* week inyaqsii (10) yametsji'
in yeqethenju'kii tup'umje'mkii pe' wekwek qa pe' inqa'metets, naxij pa'aj in watlani'ł pe'
wittatal.* [5] Jitejełqekunek pa' yit'ij pa' ley yika' pa'aj pa' Moises'ik'i, in uja'xłe pekhewe'
pa'il ta'łets pa' Levi'ik'i in łeke' qu' netesti'yijkii pe' łeqe diezmo pa' witset, qa enewe'en
qa łejefetsłetax iye in ta'łets iye pa' Abraham'ik'i.* [6] Qa pa' Melquisedec qa nite' ta'łets pa'
Leví, pa' Abraham qa tisij pe' łeqe diezmo. Pa' Melquisedec qa iyinipji' pa' Abraham hikpa'
na'li'm pa' yiwjutsiqen pa' Intata.* [7] Qa hats jinikfe'lets na'aj les in qiji' hik na'aj iyinipji'
na'aj nite' les qu' qiye'ji'. [8] Qa enewe'łe pa'il testiiji'jij pekhewe' łeqe diezmoji'ij ha'ne
witset, enewe'en jukhewłe, enewe'en wa'm iye. Qa pakha'łe Melquisedec qa tefelhitii in
nite' wa'm.* [9] Pe' pa'il ta'łets pa' Leví enewe'en testi'yij ne'ej łeqe diezmoji'ij ha'ne witset,
qa łeke'łe qu' jintit'ijets pe' łeqe diezmo'ek enewe'en in hik łunye'j qu' netisij iye pa'aj
pa' Melquisedec qe ta'łets pa' Abraham'ik'i. [10] Qe pa' Leví in mexe hamtax pa'aj qa hatsłe
i'nji'teje'm pakha' ta'łets Abraham in we'tweni'ł pa'aj pa' Melquisedec.

Jesús nite' yili'ij in qiji' pa'i.

[11] Ma' hayits, qe qu' nata'łets pe' pa'il qu' natsathen ene' jukhew, ehe, qe hik enewe'tax
qu' netenifeni'ł ka' ley, ma' qekha nite' nanametax pakhape' iye pa'iye', pakha'an qa
hatsłe nite' pekhewe' pa'il ta'łets pa' łeqniyak pa' Aaron'ik'i, hikpe' Levitas, qe pakha'
yijat'ij hik łunye'j pa' Melquisedec.* [12] Qe qu' nenink'aihitipji' pa'qu' łeqfenyejeyi'ij pe'qu'
pa'ile', ye'ehe, qa' nenink'aihitjiipji' ek pa'qu' łeqe leye'. [13] Qe ha' Jesucristo hikha'
t'ejuyets ekewe' tefelhitii wekwek, ta'łets pekhewep iye ława'mhitsik'i, hik pekhewe'
ham pakha' qu' pa'iye'. [14] Qa hats week jinikfe'lets ha' Yatsat'ax'inij in ta'łets pekhewe'

* 6:18 Tit 1:2; He 12:1 * 6:19 Lv 16:2,15; He 9:7 * 6:20 He 4:14; 5:6,10; 7:17; 8:1; 9:24 * 7:1 Gn 14:18-20; Mt 4:3; Mr 5:7; He 7:6 * 7:4 Diezmo ikji', in na'li'm pe'qu' diezse' pakha' qu' łunye'je'łe, qa ewi'ł na'aj tisij pa' Intata. * 7:4 Gn 14:20; Hch 2:29; 7:8-9 * 7:5 Nm 18:21,26; 2Cr 31:4-5 * 7:6 Gn 14:19; Ro 4:13 * 7:8 He 5:6; 6:20 * 7:11 Ga 2:21; He 7:17-19; 8:7; 10:1

ława'mhitsik'i ta'łets pa' Juda'ik'i, qa pakha'łe Moises'ik'i qa nite' yit'ijets pa'aj pa'qu'
pa'iye' qu' nata'łets pa' Juda'ik'i.* 15 Qa aka'an in łunye'j, ma' qa hats yeqet'aaxik'iha
hakha' ink'ayik pa'i in hik łunye'j pa' Melquisedec. 16 Hikha' in pa'i'ij nite' ta'łets pakha'
ley in t'ejuyets ene' jukhewłe, qe ta'łets yijat'ij pa' łet'unha'xijup in nite' wa'm. 17 Qe ka'
t'ejuyets hakha'an we'nika'ajji' pa'aj yit'ij: —*Akha' nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij, in łunyejju'ek pa'*
łeqniyak pa' Melquisedec.— *(Sal 110:4)** 18 Qa hik ta'łijupi' kakha' hayiits
ley in hats nite' weju'łij, qe hats nite' t'un qa hats ham iye weju'łi'ij,* 19 (qe ka' ley ham
łeke'ye' qu' jinatsathenkettax), qa ha'nełi'ij pa' yayaxipji' qa jiyełisij pa' les in łe'wisju' in
jiwetjumti'ets, qa aka'an qa ta'łets in les je'metitsi'm pa' Intata.* 20 Qe pa' Intata tetfeelijha
pa'aj in yiwjutsiqen ha' Jesús qu' pa'iyi'ij. Qa pekhewepłe qa nite' tetfelij qu' niwjutsiqen,
21 qa hakha'łe'en qa weniwjutsiqeni'm qu' pa'iyi'ij qa yit'ij pa' yiwjutsiqeni'm: —*Ha'ne*
Yatsat'ax'inij hats yiwjutsiqen, qa nite' łeke' qu' nink'aihitik'ui. Akha' nite' yili'ij qu' a'pa'iyi'ij.
— *(Sal 110:4)** 22 Qa aka'an in łunye'j,
ma' qa ha' Jesús qa hikha' jutsiqaxij pakha' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii in les łe'wis.*
23 Pekhewe' pa'ilipji' pa' yojo in wenit'ij qu' jintaqsiijkii olotstaxija, qa pakha'łe witwamhi'
qa hikpa' yaq'ayinji'jij qu' mexe nakij in pa'il, 24 qa hakha'łe Jesús qa nite' yili'ij pa' łiła'x,
qa hik ta'łijupi' qu' nite' ł'anuuyi'i qu' nili'ij in pa'i'ij. 25 Qa hik ta'łijupi' in łeke' qu' niłin
qa pakhaayi'ij qu' niłin pekhewe' qu' nenekets pa' Intata in ta'łets hakha'an, qe hakha'an
nite' yili'ij pa' łiła'x qe qa' niyetjiipji' pekhewe'en.* 26 Qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in hikha'
qiji' pa'i yasinik'iha pa' jitesu'untax pa'i qu' nana'l ine'm, qe łakha' yatsathen, ham pa'qu'
łewuł'axe', qa ham yami'ij pa'qu' uł'axe' pa' łaqjamtikineye'jkii, toxi'mets pekhewe' uł'ax
yaqsiijkii, qa we'neni' pakha' les toxpha'mha ene' wasits.* 27 Hikpa' nite' hamik'ui qu'
hik łunye'je' pekhewe' pa'il in yilanji'ij ne'ej inqa'metets week nełuts qu' netisji'jij pa'
Intata qa yojohonji'ij in t'ejuyets pe' łewuł'etsłe qa ink'ałeji'ij pe' łewuł'ets pa' witset. Qa
hakha'łe Jesús qa ewi'łłi'ij in yaqsiijkii in wetłisij pa' Intata qa pakhaayi'ij qu' łunye'je'.*
28 Pa' łeqe ley pa' Moises'ik'i yeni' qu' qitse'ji' qu' pa'ili'ij pe' jukhewłe nite' t'units. Qa
kakha'łe yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qa tetfeelijha iye, kakha'an i'nk'ałe na'l ł'anu'upji'
kakha' ley, qa yeni' qu' qiye'ji' qu' pa'iyi'ij hakha' ła's, qa hikha' qa yaqsiijkii in nite' yili'ij
qu' natsathen.*

8

Jesús qiji' inqa pa'i na' wa'sji'.

1 Ma' hayits, aka' jitajamti'etsha aka'an: ha' na'l ine'm qiji' inqa pa'i, hikha' hats i'niju'
pa' yiya'yik'i pa' łots'oji'la'x pa' Intata na' wa'sji'pha'm,* 2 qa yithayiki pa' łe'wisija wititset
pe' yijaa'ija witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo) yaqsiijkii pa' Yatsat'ax'inij qa nite'
enewe' jukhew qu' naqsiijkii.* 3 Qe week na'aj qiji' pa'i in t'enheti'yi' qe qa' nana'l pe'qu'
netisij pa' Intata pe'qu' ofrendaye' qa qu' nilanifi iye pe'qu' inqa'metetse' qu' net'ejuyets
pe' witwuł'ets, qa hik ta'łijupi' ha' Jesús in qiji' in pa'i qa' nana'l jeek pa'qu' netisij
pa' Intata.* 4 Qe qek amani'ipji' ha'ne sehe', tees qek pa'iye'taxij, qe hane'e'in na'l ne'
pa'il tistaxij ne'ej ofrenda pa' Intata qe hik aka' yit'ij ka' łeqe ley pa' Moises'ik'i, 5 hik
enewe' pa'il yithayiki hekhewe' wekwek tejełitiiłi'ijupi' qa hik łunyejei qu' łesi'nq'alitse'łe
pekhewe' wa'sji'pha'm, qa in jinikfe'lets in tejełitiiłi'ijupi', qe pa' Moisés in i'nk'aa
yaqsiijkii pe' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), pa' Intata qa yit'ijets: —*Jełik'uiha*
qa' aqsiijkii week kekhewe' wekwek in łunyejeyek kakha' hats łunyejei kekhewe' ł'ethinhetiyij ene'
utekji'pha'm.— *(Ex 25:40)**

---

* 7:14 Is 11:1; Mi 5:2; Mt 1:3; Lc 3:33; Ap 5:5 * 7:17 He 5:6; 6:20; 7:21 * 7:18 Ro 8:3; Ga 4:9 * 7:19 Hch 13:39; Ro 3:20; He 4:16; 6:18; 9:9 * 7:21 1S 15:29 * 7:22 He 8:6-10; 9:15; 12:24; 13:20 * 7:25 Ro 8:34; He 9:24 * 7:26 2Co 5:21; He 4:15 * 7:27 Ef 5:2; He 5:1,3; 9:12,28 * 7:28 Fil 3:12; He 1:2; 2:10; 5:2,9; 10:14; 11:40 * 8:1 Col 3:1; He 2:17 * 8:2 Ex 33:7; He 9:11,24 * 8:3 Ef 5:2; He 5:1; 9:14 * 8:5 Col 2:17; He 9:23; 10:1; 11:7; 12:25

Pa' Cristo jiyamitets pakha' les in łe'wis pe' yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata.
6 Qa hakha'łe inqa pa'i Jesucristo, hikha' testi'yij pakha' les in łe'wis wiikfik'i ł'ithayijkit,
qa hikha' ta'łets in jiyamets pakha' les in łe'wis wiikfik'i pekhewe' yiwjutsiqen pa'aj
pa' Intata.* 7 Qe ka' yojo in wenit'ij qek łe'wise'ju', qekha nite' jinowoyetaxiikii pa'qu'
ink'ayik'e qu' nenit'ij. 8 Qe pa' Intata in yi'wen pe' jukhew in nite' łeke' qu' netk'enets, qa
yit'ij: *—Ha'ne Yatsat'ax'inij yit'ij: "Yamets hatse' pe'qu' nełutseji' qu' haqsiijkii pa'qu' ink'ayik'e*
qu' nenit'ij qu' net'ejuyets ne' Israel łeiłets qa ne' Judá łeiłets. 9 *Nite' hik łunye'j kakha' wenit'ij*
haqsiimijkii kekhewe' ł'alheyik'i, ka' nełuji' in he'yeku'mi' łokoi qe qa hekaxik'uifik'i ha' sehe'
Egipto. Qa in nite'łe yaqsiijkii kakha' hi'ttaxij qu' naqsiijkii, ma' qa yakha' qa' he'nitonjiimetsek,
yit'ij ha'ne Yatsat'ax'inij. 10 *Qa aka' ink'ayik wenit'ij qu' haqsiimijkii hatse' nekhewe' Israel*
łeiłets qu' nanaxtaxijik'i pe' łeqe nełuts kakha' yojo in we'nika'ajji' wenit'ij, qa' henji'teje'm pe'
łaqjamtikineyejeikii qa hika'ajji' iye pe' łatawjets. Yakha' qu' łeqe Diose'yij qa enewe'en qa'
*yitset'i'ij.** 11 *Qa' hame' pa'qu' nijatshentaxij pe'qu' łetsetifetse', i'nłi'i pa'qu' łejefeeyi'ija, qu'*
nittaxijets: 'les łe'wis qu' enikfe'lets pa' Yatsat'ax'inij,' qe week qu' hats nenikfe'l yiwets hatse',
*pekhewe' mente' qits qa' namijii pekhewe' ława'mhits." (Jer 31:31-34)** 12 *"Yakha' qu' nesq'eletij qa'*
hiwu'm pe' łewuł'ets, qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' hijamti'ik'i pe'qu' łewuł'etse'."— (Is
*43:25)** 13 Pa' Intata in nifel qu' naqsiijkii pa' ink'ayik wenit'ij qu' jintaqsiijkii, qe hats nite'
weju'łij qa ława'ma'x iye kakha' hayiits wenit'ij qu' jintaqsiijkii. Qa na'aj hats ława'ma'x
qa hats nite' weju'łij, qa hats sujłe qu' hame'.*

9

Nifel pe' yojo in witlijtsitjii inqa'met ł'ajits.
1 Kakha' yojo in wenit'ij qu' jintaqsiijkii, na'ltaxi'm kekhewe' tajayanhetiyij in t'ejuyets
qu' ji'niyinii pa' Intata qa in t'ejuyets pekhe' witlijtsitjii pa'aj ha'ne sehe' ipji' inqa'met
ł'ajits. 2 Qe pa' yojo łatawe'j pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), na'l pe' ewi'ł
łii candelabro, we'nenji' pe' wetsjuk tatsai (7) łefetitjiyits hik łunyejei velas, qa pa' mesa
i'nipji' pe' łe'sits pan (sagrados). Hane'en łii pa'aj łe'wis wititset.* 3 Qa pa' fołetsji'
iye łatawe'j pa' te'weiteje'm łejilafi' qa łii lees in łe'wisija wititset,* 4 qa hikpa' qa i'ni'
ek pekhe' tik'eyi' pa' oro, yejutshenets in ne'łju' na'aj ewjisii łopok na'aj najkak łits'i
(incienso) qa pe' ti'najki' tik'eyi' iye pa' oro łii łejiiki' pe' we'nika'ajji' pa'aj wenit'ij qu'
jintaqsiijkii (leyes/ pacto), qa i'nji' iye pe' kamusi yaqamax pa' oro i'nji' pe' tenekui
pa'aj maná, qa pa' ławaikajit pa' Aaron'ik'i, hik pakha' ta'łji' pa'aj pe' łesejets, qa pe'
k'ewen utel we'nika'aji' pa'aj kekhewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii.* 5 Qa i'nipji' pekhe'en
pekhewe' wetsjuk witeqsi'nq'alits łesi'nq'alits pekhewe' łe'sits (gloriosos) pakha' łunyejei
łeqjełinenhei pa' Intata łiyits querubines, qa pe' łefets qa yit'onijipji' pa' łit'o pe' ti'najki'.
Qa ha'nełi'ij enewe'en nite' łeke' qu' jintafaakateji' pa' łunyejei.* 6 In hats hik aka'
łunyejeiju' eke' wekwek, ma' qa pe' pa'il qa hats uijeetsjikii pakha' te'nweifik'i łatawe'j pe'
witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qe qa' naqsiijkii pa' yithayinenij pa' Intata.* 7 Qa
pakha'łe te'weiteje'm łatawe'j pe' witlitsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qa ewi'łłe in
uyetsji' na'aj qiji' pa'i ewi'łłi'ij week ininqapits, qa nite' łeke' qu'nte' neteyi'ijteje'm ne'ej
inqa'met ł'athits, hats'inha qu' nijaninij pe' łewuł'etsłe qa pe' łewuł'ets pa' witset nite'
nikfe'lets in uł'ets in yaqsi'jijkii.* 8 Pa' Espíritu Santo qa jiyikfelitetsha, in mexe na'l pa'aj
pa' te'nweifik'i łatawe'j pe' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo), qa ikji' in mexente'
te'wenhetii pa' wit'ikheyi'j yamii pa' łe'wisija wititset.* 9 Week ekewe'en t'ejuiłe'ets in
wetjeyumtshenijupi' ha'ne hane'ej łahats'ij, qe nite' łeke' qu' naqsi'jtaxju' pa' yoksi'wen

---

* 8:6 Job 33:23; Is 29:1; Ga 3:19-20; 1Ti 2:5; He 7:22; 9:15; 12:24; 13:20; Lc 22:20; 2Co 3:6,8 * 8:10 Zac 8:8; 2Co 3:3; He 10:16 * 8:11 Is 54:13; Jn 6:45; 1Jn 2:27 * 8:12 Jer 31:31-34; Ro 11:27; He 10:17 * 8:13 2Co 5:17 * 9:2 Ex 25:8-9,23-39; 26:1; Lv 24:5-8 * 9:3 Ex 26:31-33; 40:3 * 9:4 Ex 16:33; 25:10,16; 30:1-5; Nm 17:10; Dt 10:2 * 9:5 Ex 25:18-19; Lv 16:2 * 9:6 Nm 28:3 * 9:7 Ex 30:10; Lv 16:15,34; He 5:3 * 9:8 Jn 14:6; He 10:19-20

pekhewe' mexe yijayanij aka'an in tisji'ijtaxij pe'ye' pa' Intata qa in yilantaxifi iye ne'ej
inqa'metetsik'i.* 10 Qe ekewe'en ewi'łłe in nifel in t'ejuyets na'aj inaq, na'aj ji'ya'ji' qa qu'
jinewetli'jijju' iye pa'qu' nam inij, qa ekewe'en in na'l qa yamijii in hats wenink'aihitik'i
ke' wekwek.*

Pe' ł'athiitsija hikpe' yijaninij pe' inwuł'ets.

11 Qa ha' Cristo qa hats nam, qa qiji' in pa'i ipji' ekewe' łe'sits wekwek mexe hamitsik'ui
pa'aj, pekhe' pa'i ipji' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits (tabernáculo) hik pekhe' pe' les qi in
łe'wiisija na' wa'sji'pha'm, qa nite' ene' jukhew qu' naqsiijkii, ikji', nite' ta'łets ha'ne
week in wanaqsiijkii pa'aj.* 12 Qa in uyetsji' qa nite' pe'qu' ł'athitse' na'aj kots'eteika',
qa nite' iye pe'qu' ł'athitse' na'aj wakka (toro) qu' nuyijetsji', qe pe' ł'athiitsija yijat'ij
in hikpe' uyijetsji', qa hats ewi'łłi'ij nite' łeke' qu' niyeket iye in hats yijanin pe'
inwuł'ets.* 13 Qe ne'ej ł'athits ne'ej kots'eteikalik'i, ne'ej wakkalik'i (toros) qa na'aj ł'olo
ne'ej wakka'ak'i, wetfulutipji' ne'ej mexe hik łunyejei qu' netjilii, ekewe'en ewi'łłe in
nili'jju' ha'ne i'nese'n.* 14 Qa pekhewe'łe ł'athits ha' Cristo qa' les qu' qiye' pa'qu' naqsiijkii,
hikha' in ta'łets pa' nite' yili'ij Espíritu qa wetłisłi'ij pa'aj ham pa'qu' uł'axe'ji' in wetłisij
pa' Intata, pe' ł'athits qa jiyilijijju' yijat'ij pekhewe' weekij pa' intawe'j in jitaqsi'jtaxijkii
hikpe' jiyeka'xłetaxii pa' witwamhi', qe qa' ji'nt'ithayiyi'm pa' nite' wa'm Dios.* 15 Qa
hik ta'łijupi', in łakha' ewi'łłe in ta'łets in jiyamets kakha' ink'ayik wenit'ij, hats'inha
in wa'm qe qa' niwuumija pe' łewuł'etstax pa'aj pekhewe' yaqsi'jijkiiha kakha' yojo in
wenit'ij qu' jintaqsiijkii, ma' qa łekhewel in teniya'yiiji' qa' łeke'ye' qu' netesti'yij pa'qu'
natsat'etsijek hatse' nite' yili'ij pakha' hats yiwjutsiqen ine'm pa'aj pa' Intata.* 16 Qe na'aj
t'ejuyets witfaakanek qu' nawatk'esaxijju' pe'qu' natsat'etsij (testamento), qu' les łe'wise'
qu' net'un qa' les łe'wis qu' nawa'm pakha' yaqsiijkii. 17 Qe na'aj t'ejuyets witfaakanek
qu' nawatk'esaxijju' pe'qu' natsat'etsij ewi'łłe in weju'łij in hats wa'm na'aj yaqsiijkii, qa
nite' łeke' qu' net'un in mexe iła'x na'aj yaqsiijkii. 18 Qa hik ta'łijupi' iye, kakha' yojo in
wenit'ij qu' jintaqsiijkii, in i'nk'aa'ija pa'aj qhofij qa nite' hamijup iye pe'qu' wit'athitse'.
19 Qe pa' Moisés in hats yili'ij in week yiyinenimik'i pa' witset pe' wenit'ij ta'łets pa' ley,
ma' qa t'eku'mi' pe' ł'athits pe' wakkalik'i qa pe' kots'eteikalik'i, yetsjiłkinij pa' iweli', qa
t'eku'mi' iye pe' lana qa yetsjiłkinij pe' q'ilimmik'i łesejets łiyits hisopo, qa yilke'ej ji'ju'
qa yit'ij tshxił tshxił in yetsiletipji' pa' witfaakanek qa i'nk'ałe pe' week pa' witset.* 20 Qa
yit'ij: *—Enewe'en wit'athits t'ejuyets qu' t'une' pa' yiwjutsiqen pa' Dios qu' haqsiiłijkii.— (Ex
24:8)** 21 Qa hik łeqfenye'jij iye in yitshxił tshxiłinhetikii pe' witlijtsitjii inqa'met ł'ajits
(tabernáculo) qa week iye pekhewe' wekwek pe' witlijtsitjiyifi.* 22 Qe ka' ley yit'ijets
in yaqaamij qu' weeke' qu' netetlijijju' pe'qu' wit'athitse', qa in ham pa'qu' nawa'mifi
qu' net'ilitfik'i pe'qu' ł'athitse', qa nite' jeek łeke' qu' netwumhiti'yik'ui pe' łewuł'ets.*
23 Qa hik ta'łijupi' in les łe'wis qu' inqa'metetse'łe pe'qu' natlanhetiyifi qu' net'ejuyets
hekhewe' tejełitiiłi'ijupi' pe' wa'sji', qa pekhewe'łe yijaalija wekwek na' wa'sji' qa les
łe'wis pa'qu' natlanhetiyifi qu' les łe'wise' qu' nite' hik łunyejeye' pe' inqa'metetsłe.*
24 Ha' Cristo nite' uyetsji' pakha' te'weiteje'm pe' witlitsitjii łii wititset lees in łe'wiisija
(lugar santísimo) łaqsijikłi'ijkii ene' jukhew, hikpa' tejełitiiłi'ijupi' pa' yijaa'ija, qe uyetsji'
yijat'ij pakha' i'ni' na' wa'sji', pakha' iini'ha pa' Intata qe qa' niyetji'ij'inipji'.* 25 Qa nite'łe
qu' olotsi'ij qu' newetłisji'jij, qu' hik łunye'je' na'aj qiji' pa'i in week ininqapits uyetsji'
pakha' łii wititset lees in łe'wiisija qa teijiijteje'm ne'ej wit'athits nite' yatsat'etstaxij.*
26 Qe qu' hik aka' łunye'je' ha' Cristo, qekha les łe'wistax qek olotsi'ij qek nawa'm, qu'

* 9:9 He 5:1; 7:19 * 9:10 Lv 11:2-3; Col 2:16 * 9:11 He 2:17; 8:2; 10:1 * 9:12 Dn 9:24; He 7:27; 10:4 * 9:13 Lv 16:14-15; Nm 19:2,9,17-18 * 9:14 1P 3:18; 1Jn 1:7; Tit 2:14; He 6:1; 10:2,22 * 9:15 1Ti 2:5; Jer 31:31-34; 1Co 11:25; 2Co 3:6; He 4:1; 7:22; 8:6,8; 12:24; 13:20; Gn 12:7; Ro 3:25; 5:6; 8:28; Ga 3:19 * 9:19 Ex 24:6-8; Lv 17:11 * 9:20 Mt 26:28 * 9:21 Ex 29:12; Lv 8:15 * 9:22 Lv 17:11 * 9:23 He 8:5 * 9:24 Ro 8:34; He 7:25; 8:2 * 9:25 He 9:7; 10:19

nata'łijii in i'nk'aa pa'aj ha'ne sehe'. Qa ewi'łłi'ij in yaqsiijkii aka'an enewe' teke'lenju' łahatsiyij, ma' qa we'nethinkii qe qa' niwu'm pe' inwuł'ets qu' newetłisłi'ij ławamhi'ye'.*
27 In łunye'jek ka' hats we'neni' qu' łunye'je'kii ene' jukhew qa efuts iye in ewi'łłi'ij in wa'm
qa pa' teke'lenju' qa wetjeyumtshen.* 28 Qa hik łunye'j ha' Cristo in ewi'łłi'ij nite' yiyeket
iye in wetłisłi'ij in wa'm qe qa' neka'x pe' łewuł'ets pe' olots, qa qu' netpiltaxju' iye qa
hatsłe nite' qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets, qe qa' niłin yijat'ij pekhewe' hats notki'ik'ui.*

10

Pa' hayiits ley nite' weju'łij qu' niwu'm pe' inwuł'ets.

1 Qe kakha' ley łesinq'alłe łeq'enełeya'x kekhewe' łe'sits wekwek mexe hamitsik'ui pa'aj
hik kekhewe' pe' yijaalija. Qa hik ta'łijupi' kakha' ley in nite' łeke' qu' ni'sinhettax
pekhewe' iktaxets pa' Intata qa ininqapits in iktaxijje'm qa kakha' hatsłe łunye'j in
yilanji'ijtaxifi pe' inqa'metets.* 2 Qe qek yijaayi'ija qek nenli'jju' kakha' ley, qekha hats
nihaminhettaxiikii in yitawje'metem pe' łewuł'ets, ma' qekha hats nilitaxij in yilan na'aj
inqa'met. 3 Qa week ininqapits in yaqsiijkii in yilanji'ij pe' inqa'metets qe qa' net'ejuyets
pe' łewuł'ets. 4 Qe nite' weju'łij pe'qu' ł'athitse' na'aj wakka qa na'aj kots'eteika' qu'
niwu'm pe' inwuł'ets. 5 Qa hik ta'łijupi' in i'nk'aa uiji'teje'm ha'ne sehe' ha' Cristo qa
yit'ijets pa' Intata: *—Nite' łisu'un pe' talanhetiiji'ijtax efi inqa'metets qa pe' testiiji'ijtax ej iye*
*(ofrendas), qa hatsłe łajilet ye'm pa' yese'n.** 6 *Pe' talanhetii efi inqa'metetsik'i na'aj week tene'łju'*
qa na'aj nite' week qu' netene'łju' qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets, enewe'en nite' łiwejułenij. 7 *Ma' qa*
hik ta'łijupi' in hit'ijets iye: "Ha'ne qe ha'ni'in qu' haqsiijkii pa' łisu'un akha', Dios," in ł'anye'jek
kakha' t'ejui yiwets we'nika'ajji' na' witfaakanek.— (Sal 40:6-8) 8 Kakha' yojo iku'uj in yit'ij, ha'
Cristo in yit'ij pa'aj: *—Nite' łisu'un pe' talanhetiiji'ijtax efi inqa'metets qa pe' testiiji'ijtax ej iye*
(ofrendas), qa pe' talanhetii efi inqa'metetsik'i na'aj week tene'łju' qa na'aj nite' week qu' netene'łju'
qu' net'ejuyets pe' witwuł'ets, week ekewe'en nite' ne'sinheti'mkii.—(Sal 40:6) Qa ekewe'en qa hik
ekewe' ł'anye'jtax kakha' ley.* 9 Ma' qa yit'ij iye: *—Ha'ne qe ha'ni'in qu' haqsiijkii pa' łisu'un.*
—(Sal 40:7) Qa ikji' qu' hats nenit'ijji' pakha' yojo łenifenye'jtax qu' netwu'mhitii ink'ui pe'
inwuł'ets, ma' qa' nuihinteje'm pa' ink'ayik. 10 Qa in ta'łets pa' yisu'un pa' Intata ma' qa
hats jitetli'jju' qe ta'łets pa' ł'ese'n ha' Cristo in wetłisłi'ij qa hats ewi'łłi'ij nite' ł'anuuyi'i
qu' niyeket iye.* 11 Week na'aj pa'i nełuts ikijje'm in nite' i'nju', yithayiki qa kakha' hatsłe
łunye'j in yilanjiifi ne'ej inqa'metets qa in yaqsiijkii qa olotsij, yemjeetax ekewe'en nite'
łeke'tax qu' niwu'm ink'ui pe' inwuł'ets.* 12 Qa pakha'łe Jesucristo wetłisłi'ij pa' Intata
qu' nawa'mifi pe' inwuł'ets qa hats ewi'łłe qa' hame' iye pakhape', ma' qa hats *i'nju' pa'*
*yiya'yik'i pa' Intata. (Sal 110:1)** 13 Qa hik
pakha'a' qa notki'ets qu' hats namets in yit'ij: *—Ipłu'ui qu' week not'otsipji'kii qu' nanaxij pe'*
*ł'ejuihifets.— (Sal 110:1)** 14 Qe in wetłisłi'ij in wa'm infi qa hats ewi'łłi'ij iye,
ma' qa ta'łets in hats nilii'jju'ha qa' pakhaaye'łi'ij qu' łe'sitse' pekhewe' hats t'eku'miiji'.
15 Pa' Espíritu Santo nifel ine'm iye aka'an in yit'ij: 16 *—Pa' Yatsat'ax'inij yit'ij: "Aka'an kakha'*
hiwjutsiqen qu' haqsiimijkii hatse' nekhewe'en qu' hats ł'aka'the' ye'łe ha'ne hane'ej łahats'ij. Qa'
*henji'teje'm pe' łatawjets ekewe' qu' hit'ij qu' naqsiijkii qa hika'ajji' iye pe' łaqjamtikineyejeikii."**
17 Qa yit'ij iye: *"qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' hijamti'ik'i pe'qu' łewuł'etse'."— (Jer*
31:33-34) 18 Qa hik ta'łijupi', in hats tewu'mhitii ink'ui ekewe'en ma' qa hats nite' hamik'ui
pa'qu' jintalantaxifi inqa'met pa' Intata qu' net'ejuyets pe' inwuł'ets.

Pa' wit'ikheyi'j ink'ayik qa iła'x iye.

---

* 9:26 Mt 24:3; 28:20; 1Co 10:11; He 4:3; 7:27 * 9:27 Gn 3:19; 2Co 5:10 * 9:28 Is 53:12; 1P 2:24; Mr 8:38; Mt 26:28; 1Ts 4:16; 1Co 1:7; Tit 2:13 * 10:1 Col 2:17; He 8:5; 9:11 * 10:5 Jer 36:2; He 1:6 * 10:8 Mr 12:33; He 10:5-6 * 10:10 Jn 17:19; He 7:27; 9:12 * 10:11 Nm 28:3; He 5:1 * 10:12 Ro 8:34; Ef 1:20; Col 3:1; He 1:3; 8:1; 12:2; 1P 3:22 * 10:13 Lc 20:43; 1Co 15:25; He 1:13 * 10:16 He 8:10,12

19 Qa hik ta'łijupi' yejefets, in ta'łets pe' ł'athits ha' Jesús ma' qa hats ham peeyi'ijkii
hats ji'kesimenłi'ijkii qu' ji'nuyetsji' pakha' łii wititset lees in łe'wiisija* 20 qe ta'łets pa'
wit'ikheyi'j ink'ayik qa iła'x iye yiqhofinhetii hakha'an qe in hats qhofii pa' łejilafi' pe'
witlijtsitjii ikji' in hats wetłisłi'ij pa' ł'ese'n qa wa'm infi,* 21 qa na'l iye hakha' inqa
pa'i les in qiji' pekhe' łetsi'ii pa' Intata.* 22 Qa hik ta'łijupi', jineketsha pa' Intata qa'
yijaali'ija pe' intawjets qu' weeki'ijha qu' jinenekets, qa pa' nite' inqekuyejeyij qa' yijaale'
ine'mha iye, qe hats jitetli'jijju' in jiyitawjemetentax pe' inwuł'ets qa ha'ne i'naj qa hats
wempuli'jji' pa' łe'wisji' iweli'.* 23 Jiwatjanithenij qu' nite' jinteliyi'ij in nite' jiteqeku'uk'i
pa' inwetjumtikineyejeyik'ui, qe pa' Intata nite' yaqanłekii yaqsiijkii hatse' pa' hats
yiwjutsiqen.* 24 Jiweteni'fenij wetju'ł qu' jinowo'oikii pa'n łunye'j qu' les jinewe'tsu'un qa
qu' jintaqsiijkii pa' łe'wis. 25 Hasu'uj qu' ewi'łi'ik'i qu'nte' jinanami'ii qa jinot'axji'ij wetju'ł,
in łunyejeyek pe' uja'x in hats amaneyijkii, jinamii yijat'ij hats'inha qu' jinatkakłinjiij
wetju'ł, qe les łe'wis qu' jinatkakłinij in hats jite'wen in hats met pa' nełuji'.*

¿Me pa' Cristo qu' ijayan, me i'nłi'i pa' qi ławak pa' Intata?
26 Qe qu' nite' jinteliyi'ij in jitesu'unłe in jitaqsiijkii pa' uł'ax in hats jinikfe'ltaxets pa'
yijaa'ija, ma' qa hats ham pakhape' iye qu' nawa'mifi pe' inwuł'ets,* 27 qa hats ewi'łłe pa'
jit'otki'ets pakha'an pa' uł'axija qa iftsaxji' iye qu' newetjeyumtshentax, qa pa' ł'elej iye
*pa' fe't qa' netuj pe' ł'ejuihifets. (Is 26:11)** 28 Kekhewe' yika' pa'aj pa' Moises'ik'i (ley) na'aj
nite' tek'enets qa t'otsipji'kii, ma' qa ham pa'qu' ne'nq'eletij in talanhetii in wetsjuk i'nłi'i
qu' wetshetk'ewi'łe' pe'qu' nenfelijkii.* 29 ¿Qa pa'n łumti'ił qu' łuk'eye' qu' les qiye' pa'qu'
łantanithenkeye'je' pakha' qu'nte' netk'ene'ets qa t'otstaxipjikii iye ha' ła's pa' Dios, qa
yuten pe' ł'athits hik pekhewe' yit'unhet pa' ink'ayik wenit'ij qa hik pekhewe' iye hats
nili'jtaxju', qa uł'etsik'i łe'lijeyij pakha' Espíritu eqi'fenkena'x?* 30 Jinikfe'lets pa' Intata in
yit'ij: *—Yakha' qu' haiqa'tjai. Yakha' qu' hijanin.— (Dt 32:35)* Qa yit'ij iye: *—Pa' Yatsat'ax'inij qa'
nitanithen na' łetsettax.— (Dt 32:36)** 31 Uł'axija qa iftsax qu' jinitanithen
pa' nite' wa'm Dios.* 32 Ijamti'iłik'i kekhewep nełutsik'i, ekheweli'ł in i'nk'a ł'estiyiłij pa'
na'lkii, qa qi in ł'ejuyiłiju'ł pekhewe' a'tits enifenyejeyi'łkii, qa nite'łe yeqenijani'ł ej.*
33 Qe i'nłi'i qe ł'ethinhetiyi'łij ne'ej week in uł'etsik'i ne'ej wenit'iłij ewetskii qa qe uł'ax
iye na'aj enifenyejeyi'ł, qa i'nłi'i qe łi'feni'ł ne'ej hik łenifenyejei iye pa' enifenyejeyi'ł,*
34 qa łe'nq'eletiłij iye ne'ej t'opheł itiiju', qa in ł'itkamhitiitaxi'łij ne'ej łantsat'etstaxiłij qa
e'łe'sitsłi'iłi'mkii, qe łenikfe'li'łets in hats na'li'ł e'm na' wa'sji' pekhewe' les in łe'sits qa
les iye in t'units wiikfik'i łantsat'etsi'łij.* 35 Qa hik ta'łijupi' in nite' łeqeku'uł, qe hik aka'
qu' nata'łets pa'qu' qi enisit'i'ił hatse'.* 36 Qe les łe'wis qu'nte' itaqsuni'iłijup, hats'inha
qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa' esti'yi'łij pa' hats yiwjutsiqen pa'aj.* 37 Qe hats
nite' toxik'ui pa' łahats'ij, *pakha' nam hatse', aje'eł qu' nanam. (Hab 2:3)** 38 Qa yi'tłi'ij
iye *pakha' qu' natsathen qu' iła'xe' ta'łets qu' nite' nesqekuye', qa qu' netetwek'ela'xłeyik'ui, ma'
qa nite' łeke' qu' łe'wise' ye'm. (Hab 2:4)* 39 Qa nite'łe inekhewel pekhewe' tetwek'ela'xets pa'
łewuł'eye'jju', qe inekhewel yijat'ij pekhewe' hats yamets pa' witiłijii qe nite' jiteqeku'.

11

Pa'n łunye'j in nite' jiteqeku'.

---

* 10:19 Ef 2:18; He 9:25 * 10:20 Jn 10:9; He 9:3,8 * 10:21 He 2:17; 4:14 * 10:22 Ez 36:25; He 9:14 * 10:23 1Co 1:9; He 3:6 * 10:25 Hch 2:42; Ro 13:11; He 3:13 * 10:26 Nm 15:30; Dt 17:12; He 6:4; 2P 2:20-21; 1Jn 5:16 * 10:27 Sof 1:18; 2Ts 1:8 * 10:28 Dt 17:6; He 2:2 * 10:29 Mt 12:31-32; Ef 4:30; He 6:6 * 10:30 Sal 135:14; Ro 12:19 * 10:31 Mt 16:16; Lc 12:5 * 10:32 Fil 1:29-30; He 6:4 * 10:33 1Co 4:9; Fil 4:14; 1Ts 2:14 * 10:34 Mt 5:12; 2Ti 1:16; 1P 1:4-5 * 10:35 He 2:2; 11:26 * 10:36 Lc 21:19; He 12:1 * 10:37 Is 26:20; Lc 18:8; Ro 1:17; Ga 3:11; Ap 22:20

1 Ma' hayits, pa' nite' inqekuye'j in na'l ma' qa hats jutsiqax in jintesti'yij hatse'
pekhewe' hats jit'otki'ik'ui, qa hats yam'inijju'ha iye in nite' jiteqeku'uk'i in yijaa'ija in na'l
pekhewe' mexe nite' jite'wen.* 2 Hik pakha' iye pa' nite' witqekuye'j pe' inaqwa'mhitsik'i
in na'li'm qa pa' Intata qa yi'sinhetij. 3 Pa' nite' inqekuye'j hikpa' ta'łets in jinikfe'lets
pa' Intata in yi'tłi'ij ma' qa na'l ha'ne week, qa hik ta'łijupi' enewe' hane'ej jite'wen in
wanaqsiijkii pa'aj ta'łets pekhewe' wekwek nite' jite'wen.* 4 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abel
in ta'łets, qa łe'wis pa' łeqisit'ij pa' Intata qe yilan pa' kots'etaxik'i qa nite' hik łunyejei
pe' tistaxij pa' Caín, qa hik ta'łijupi' pa' Intata in yit'ijets yatsathen pa' Abel ma' qa
t'eku'mijiju'ł pa' łeqisit'ij. Pa' Abel in hats wa'mtax, qa hikłe łunye'j qu' mexe niyet qe
ta'łets pa' nite' łeqekuye'j.* 5 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Enoc in ta'łets, qa wetka'xetspha'm
na' wa's in mexe nite' wa'mtax hats'inha qa' nite' nawa'me' ha'ne sehe' ipji', *qa ham
yi'wene' pa'aj qe pa' Intata hats yeka'xpha'm.* *(Gn 5:24)* Qa yit'ij
ke' we'nika'ajji', in mexe nite' wetkaxpha'm, pa' Intata yisu'unija pa' łunye'j pa' Enoc.*
6 Qa qu' hame'łe pa'qu' nite' inqekuye'ji'ij, nite' łeke' qu' ni'sinheti'mkii pa' Intata, qe les
łe'wis pakha' qu' nisu'un qu' meti'im pa' Intata qa' hasu'uj neqeku'uk'i in na'l pakha'an,
qa' hasu'uj neqeku'uk'i iye in tis pekhewe' wo'oi. 7 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Noé in ta'łets,
pa' Intata in nifeli'm qu' łunye'je'kii pakha' qu' mente' ne'twenheti'ye', pa' Noé qa qi in
tek'enetsha pa'aj qa yaqsiijkii pe' qi tokoyei qe qa' łe'sitseju' pe' łewhe'ye' qa pe' łelits
qa pe' łewheyetsłe pe' łelits. Pakha' nite' łeqekuye'j pa' Noé hikpa' ta'łets in uł'etsju'
pa'aj pekhewe' sehe' ipji', qa hik aka' łunye'j pa' Noé in testi'yij qa yatsathen qe ta'łets
in nite' yeqeku'.* 8 Pa' nite' łeqekuye'j pa' Abraham in ta'łets, qa pa' Intata in taya'yiiji'
qa tek'eenetsha qa ik qu' namii pakha' hats yiwjutsiqeni'mii qu' netisij qa' natsat'axij. Qa
in ik, qa nite' nikfe'lets pa'n t'ejuiji'.* 9 Qa pa' nite' łeqekuye'j in ta'łets, qa' hik łunye'j
na'aj tujtseika' ta'łji' in i'ni'kii pa' sehe' yiwjutsiqeni'm pa'aj pa' Intata. Qa i'nifi pekhewe'
qooxol, qa hik aka' łunye'j iye pa'aj pa' ła's Isaac qa pa' Jacob iye ła'sek pa' Isaac, hik
pekhewe' iye pa'aj tisij aka' yiwjutsiqen.* 10 Qe pa' Abraham notkitaxets qu' namii pakha'
witset na'li'm pe' te'weyik'uiju' yijanit'ets, qa pakha' yaqsiijkii pa' łunyejju' qa hikpa' iye
niihinpha'm, pakha'an hikpa' pa' Intata.* 11 Qa in ta'łets iye pakha' nite' witqekuye'j, pe'
Sara qa testi'yij pa' łet'unha'xijup in iwkajitshen pa'aj, yemjeetax in hats ława'mhitax, qe
nite' yeqeku' pakha' yiwjutsiqeni'm aka'an.* 12 Qa hik ta'łijupi', pa' Abraham in hats nite'
łeke'tax qu' nana'l ła'se' qe hats ława'ma'x, pakha'an qa ta'łłe'ets *pe' olootsija in łunyejeyek
ne' footekii i'ni' na' wa's, qa hik łunyejei iye na'aj isa'x łotkoyek'i na'aj qi iweli' in nite' łeke' qu'
jintejeyumtshentax.* *(Gn 22:17)** 13 Week
enewe'en wa'młejiik'uiha pa' nite' łeqekuyejei, qa nite' testiitaxij pe' wekwek yiwjutsiqen
pa' Intata. Qa łe'sitsłi'imkii in yejełii pakha' mexe toxii, qa tetfelij iye in łekhewel hik
łunyejei qu' jukhewiika'le' ha'ne sehe' epji' qa qu' tujtseika' nata'łik'uiji' iye ha'ne sehe'
epji'.* 14 Qa pekhewe'en in yit'ij aka'an qa yeqet'aaxik'iha in tetfeltaxij in wo'oikii pa'qu'
łetseet'i'ija. 15 Qa qek nijamti'iikii qu' napilii pakha' hats ta'łji'kii, qekha hats napiltaxii
iye. 16 Qa yisu'unłe pa'qu' łetseet'i'ija les łe'wis, ikji', pa'qu' łetseet'i'ija na' wa'sji'. Qa hik
ta'łijupi', pa' Intata in nite' wepinij in yit'ij łetets in łeqe Dios pekhewe'en, ma' qa hats
yajileti'm pa' łetset.* 17 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Abraham in ta'łets, pa' Intata in yijaajin,
pa' Abraham qa t'eku'mi' pa' Isaac qu' nilan qa' netisij. Pa' Abraham in tistaxij pa' Intata
pa' yiwjutsiqen, ła'mek qa t'ihintaxij qa yilantax pa' ewi'łłi'i' in ła's.* 18 Qa ha'ne Abraham
qa hik ha'ne pa' Intata yit'ijets pa'aj: *—Na' Isaac hikna' qu' nata'łets pakha' ta'ł ewets hatse'.*

---

* 11:1 Ro 8:24; 2Co 4:18 * 11:3 Gn 1:1; Jn 1:3; 2P 3:5 * 11:4 Gn 4:4; 1Jn 3:12 * 11:5 Gn 5:21-23; 2R 2:11
* 11:7 Gn 6:13-22; 1P 3:20 * 11:8 Gn 12:1-4,7; Hch 7:2-4 * 11:9 Gn 12:8; 18:1; Hch 7:5; He 6:17 * 11:10 He
12:22; 13:14; Ap 21:2,10,14 * 11:11 Gn 17:19; 18:11-14; 21:2 * 11:12 Ro 4:19 * 11:13 Mt 13:17; Jn 8:56; He 11:39;
Gn 23:4; 1Cr 29:15; Sal 39:12; 1P 1:17 * 11:16 Ex 3:6,15; Mr 8:38; 2Ti 4:18; He 13:14 * 11:17 Gn 22:1-10; Stg 2:21

— *(Gn 21:12)** 19 Pa' Abraham nikfe'lets pa' Intata in na'li'm pa'
łet'unha'xijup qu' niłin pe' hats naxtaxju'. Qa hik ta'łijupi' pa' Abraham in hik łunye'j qu'
hats ni'wen iye pa' ła's qu' hik łunye'je' qu' hats nawa'mtax, qa aka'an qa hik aka' wenit'iji'
in wetjeyumtshenijupi' in iła'x iye pa'qu' hats nawa'mtax.* 20 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa'
Isaac in ta'łets, qa iyinipji' pa' Jacob qa pa' Esaú qu' net'ejuyets pa' mexe hamik'ui.* 21 Qa
pa' nite' łeqekuye'j pa' Jacob in ta'łets in hats niwamhiyu', qa iyinipji' pekhewe' łelits pa'
José, qu' net'ejuyets pa' mexe hamik'ui, qa in iyin qa totjoyipji' pa' ławaikajit.* 22 Qa pa'
nite' łeqekuye'j pa' José in ta'łets in hats niwamhiyu' pa'aj, qa nifeli'm pa'qu' nełuyeji'
qu' nakik'uifik'i pe' Israel pa' sehe' Egipto, ma' qa nifeli'm pa'qu' łeqfenyejeyi'ij hatse'
pe' łenutsik'i.* 23 Qa pa' nite' łeqekuye'j pe' ł'alhei pa' Moisés in ta'łets, in i'nk'a nekfik'i
pa'aj pa' Moisés, in yi'wen in łe'wis, qa yat'inkii pa'aj yamijets wetshetk'ewi'ł juwelits,
qa nite' nijiweyik'i in inaqyaji'ij pa' wittata qu' natlanhetiiju' week na'aj i'nk'a nekfik'i
qu' jukhewe'.* 24 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, in hats ajit pa'aj, qa nite'
yisu'un qu' ła'si'ij pe' łasi' pa' Faraón.* 25 Pa' Moisés yejełji' qa t'eku'mi' qu' weeki'ił
qu' natawitjaxtiyi'ł pe' Israel łeiłets hik pekhewe' łetset pa' Intata, qa t'anuyi' pekhewe'
te'su'unhetiiji' qa yi'sinheti'mkii nite' yape ta'łets pa' uł'ax. 26 Qe les in yaftsin yijat'ij
in yumti qu' les łe'wise' wiikfik'i pa'qu' nata'łets in jitaats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets ha'
Cristo qa t'anipji' pe' Egipto łewekwekits, qe łakha' hats yejełii pakha' qu' netisij hatse'
pa' Intata.* 27 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, in ikik'uifik'i pa' sehe' Egipto,
pa' ławak pa' wittata nite' nijiweyiju'ł, qe nite' yaqamij pakha' hats yumti qa hik łunye'j
qu' ni'wen pakha' nite' jite'wen Dios.* 28 Qa pa' nite' łeqekuye'j pa' Moisés in ta'łets, qa
yaqsiijkii kakha' łii Pascua qa yetsiłełijkii pe' wit'athits pe' łekuwelii pe' łeqejil, hats'inha
pakha' ángel yilan na'aj ajit ne'ej witlits qa' nite' net'ekume'ets pekhewe'en. 29 Pakha' nite'
łeqekuyejei in ta'łets, qa iketsteje'm pa' łajaika' pa' qi iweli' łii Rojo qa in ikteje'mkii qa hik
łunye'j na'aj yisłax sehe'. Qa pe' Egipto łeiłets in yijawejtaxteje'm, qa week uikii pa'aj.*
30 Pa' nite' łeqekuyejei pe' Israel in ta'łets, qa jufufju' pa' qi łejilafi' pa' witset Jericó. Jufufju'
pa'aj in hats yamijets wetsjuk tatsai (7) nełuts in ikijje'm in tef'eyeikiyijupkii. 31 Pakha'
nite' łeqekuye'j pe' ewi'ł natkinkii pe' jukhew łii Rahab in ta'łets, qa nite' i'nji'teje'm
pe' naxju' pa'aj nite' tek'en, qe pekhe'en neqjunu'uju'ł qa yi'fen pekhewe' Israel łeiłets
yituwełkii pa' witset.* 32 ¿Pa'n łii pa'qu' henfel iye? Qa hatsłe nite' weju'łij pa' nełu qu'
henfelik'i pa' Gedeón, pa' Barac, pa' Sansón, pa' Jefté, pa' David, pa' Samuel, qa pekhewep
profetas.* 33 Pakha' nite' łeqekuyejei pekhewe'en in ta'łets, qa yamitju' pe' witsetits,
yaqsiijkii pa' yatsathen, tisji'jij pa' Intata pa'qu' niwjutsiqen, yit'onik'i łejil pe' athilets,*
34 ham łunyejeyi'ijkii pa' ł'elej pa' fe't, nite' yif'eli' ik'uiju' pa' ł'asłeye'j pa' witqatsjikinet,
jukhewiwatitstaxkii qa wanaqsi'jłejiijkii in t'unitsji'ijkii, łekhewel pa'aj les in t'units qa
watlanji'ij, yeq'ilatjiijkii pe' ławatlanhefets.* 35 Pe' efuts yaqamtaxij pe' łelitsik'i, qa
testiiji'jij in hats iłiiji'ij. Qa pekhewepłe qa yaq'alji'jij łenqek'uwjei, qe qa' nana'li'm pa'qu'
łiłijiye' iye les in łe'wis, ma' qa nite' t'eku'miju'ł in tewejinhetiitaxkii. 36 Qa pekhewep qa
tawtshenheti'yijkii wi'tlijei qa teqsilanhetiije'mkii iye, qa t'opheł itiyijju' iye pe' fołołik'il
qa wenuijinifi iye pe' witq'opheł itjii,* 37 naq'axijju' pe' uja'x in tejelaxti'yijkii pe' utel,
weniwk'itsinjem łaljai pe' uja'x, qi in t'emehetsetiyijetskii pe'ye' in tajaajinhetiitaxkii,
naq'axijju' pe' uja'x witqatsjikinet, qa pekhel tufufji'kii uja'xłi'i in yeqhinataji' kots'etets
qa kots'eteikal ł'ajits. If'iljetsits, yaats'e'ej wekwek, qa uł'ax łenifenyejei iye.* 38 Aka'
łunyejei enewe'en qa nite' łeke'tax qu' na'nipji' ha'ne uł'ax sehe', nekłi'ikii pa' neki'kii

---

* 11:18 Ro 9:7 * 11:19 Ro 4:18 * 11:20 Gn 25:25; 27:26-40 * 11:21 Gn 47:31; 48:1,5,16,20 * 11:22 Gn 50:24-25; Ex 13:19 * 11:23 Ex 1:16,22; 2:2 * 11:24 Ex 2:10-11; Sal 84:10 * 11:26 He 10:35; 13:13 * 11:27 Ro 1:20; Col 1:15-16; 1Ti 1:17 * 11:29 Ex 14:22-30 * 11:31 Jos 2:1; 6:23 * 11:32 Jue 4:6; 11:1; 13:24; 1S 1:20; 16:1,13 * 11:33 2S 7:11; 8:1-3; Jue 14:5-6; 1S 17:34-37; Dn 6:22 * 11:34 Jue 15:8; 2R 20:7; Dn 3:25 * 11:36 Gn 39:20; Jer 20:2 * 11:37 2Cr 24:20-21; 1R 19:10; 21:13; 2R 1:8

pa' ham i'ni'i', pa' uteket, i'nifikii pe' kumummifi utekui qa pe' kumummik'iju' pa'
uteket hik łunyejei witiwjets. 39 Enewe'en in yemjeetax in nite' yeqeku'tax pa' Intata, qa
nite'łe tisij pa' yiwjutsiqen pa'aj, 40 qe pa' Intata hats yaji'let pa' qi in łe'wis qu' net'ejui
inwets, hats'inha qa' je'weeki'ił hatse' pekhewe'en qu' jinink'aihit qa' injunyejeye' pakha'
yisu'uunija pa' Intata qu' injunyejeye'.*

12

Pa' Intata yitanithen iye pekhewe' hats łelitsij.

1 Qa hik ta'łijupi' qu' jintejełii enewe' qu' jinetjeyumtshenłe injupi' in t'ejuyets pa' nite'
inqekuyejei enewe'en olots pa'aj hik łunye'j qu' jineqewuk'un, qa' jintewejin eku'n pakha'
qu' jinok'elettaxkii qa' jintewejinija iye pakha' qu' nite' jutsitaxe' qu' jiniyejinju' uł'ax, qa'
jinekuma'x qa hasu'uj qu' jineneqlineyu'uj in ju'un ji'teje'm pe' wa'nq'an,* 2 qa' jintejełiiha
ha' Jesús, hikha' yenju' pa' nite' inqekuyejei qa hikha' iye qu' les namitik'uiha hatse'.
Hikha' in yejełiiha pa' witisa'x qa qi in went'unhetifi ke' Cruz, nite' yisu'un qu' newepinkii,
qa hane'ej qa hats i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata pa' łots'ojila'xipji'.* 3 Ijamti'iłii hakha'
qi in went'unhetłi'iju'ł pakha' ł'apjahattaxi'm pekhewe' uł'ax yaqsiijkii, hats'inha qu'
nite' eniwefi'iłju' qa' nite' atha'la'li'iłju' iye.* 4 Qe hane'ej in ławatlani'ł pa' witwuł'ax,
qa mexełe nite' nami'ł ewets qu' me'nt'unheti'łiju'ł qa ipłu'ui qu' naq'ali'ł ej. 5 Qa hats
łantapi'iłik'i iye kakha' ankakłineya'xtaxi'ł in łunyejeyek ne'ej witlits in wenit'iłij ewets:
*—Ya's, iwu'mkitek'iju'ł pa' łaxtsathenkeye'j ej pa' Yatsat'ax'inij, qa hasu'uj iye utenij in naq'ayinij,**
6 *qe pa' Yatsat'ax'inij pakha' qu' nisu'un, pakha'an in yaqsi'jtaxijkii pa'qu' uł'axe' qa yitanithen qe*
qa' natsathenket, qa yeqsilankii iye pakha' qu' ła'si'ij.— *(Pr 3:11,12)* 7 Qa hik ta'łijupi'
in łaqsiijkii pa' uł'ax qa ł'atanithenhetii, qe pa' Dios hats łelitsi'ł ej qa łeqfenyejeyi'ł
ej aka'an, ¿qe pa'n i'ni' pa'qu' wita'se' qu'nte' nitanithene' qe qa' natsathenket pa'qu'
łatataye'?* 8 Qa qu' nite'łe natanitheni'ił pa' Intata in łaqsiiłijkii pa' uł'ax, ma' qa ikji'
in nite' łelitsi'ł ej, qe pa' Intata yitanithen week pe' łelits. 9 Week inekhewel na'l ine'm
i'nalhei qa jiyitanithen in jitaqsiijkii pa'qu' uł'axe', ma' qa jitek'enets. ¿Qa inhats'ek
qu' nite' jinewetłisi'ij qa les jintek'eenetsha pakha' łatata pe' iniłii, qa' ji'łiye'?* 10 Qe
enewe' i'nalhei ł'ajłi'ij in jiyitanithen in jitaqsiijkii na'aj uł'ax qe qa' injunyejeye' pakha'
yumti qu' łe'wise' qu' injunyejeye', qa pakha'łe Intata qa jiyitanithen in jitaqsiijkii na'aj
uł'ax, qe qa' je'łe'sitse'ju', ma' qa' łeke'ye' qu' hik injunye'je' hatse' pa' łunye'j pakha'an
ham uł'axe'.* 11 Yijaa'ija in ham pa'qu' witaxtanithenkeye'je' qu' jini'sinheti'mkii in nam
inwets, qe jitaats'e' yijat'ij. Qa jiyełisłi'ij pa' wit'ikesimeya'x qa qu' jintatsathen iye in
hats jit'atsji'łijfik'i. * 12 Qa hik ta'łijupi', in łanami'ł ju'kii in hats ł'ajaajinhetiyi'ł, qa'
mapiliłets iye qu' it'unheti'łik'i ne' okoyeyi'ł qa eniihini'łpha'm iye ne' aqhutsiyi'ł in
hats nite' t'unitstaxik'i.* 13 Ma'ałik'i pa' wit'ikheyi'j łe'wisik'i qa yatsathen qu' net'ejuyets
ne' ef'iyeyi'ł, hats'inha pakha' i'nk'a napa'liyuji' ef'i' qa' nite' naname' wetju'ł iye, qe qa
nanpa'lji' yijat'ij.*

Jełi'łiju'ł, hasu'uj oqowe'yi'łiju'ł pa' Intata.

14 Mowo'ołii pa'qu' łe'wise' qu' ejunyejeyi'iłets ene' week hats'inha qu' ikesimen łi'iłkii,
qa' mowo'ołii iye qu' hasu'uj aqsiiłijkii pa' uł'ax, qe qu' nite' aqsi'ji'iłijkii aka'an qa' nite'
łeke'ye' qu' i'weni'ł pa' Yatsat'ax'inij.* 15 Jełi'łiju'łha hasu'uj pa'qu' naqamij in yisu'un
qu' namets pa' łeqiłinkeye'j pa' Intata, qa hasu'uj pakha' qu' hik łunye'je' qu' nana'li'm
pa'qu' łefitets'e' ek'imii, ma' qa nalit pa'qu' uł'axe' qa suujłe qa hats weekijipji'.* 16 Hasu'uj
nana'l iye pakha' qu' nanawitjiłe qa nite' qi'i'mji' pa' Intata in łunye'jek pa'aj pa' Esaú in

---

* 11:40 He 11:16; Ap 6:11 * 12:1 He 10:36; 11:2,4-5,39; 1Co 9:24 * 12:2 Lc 24:26; Fil 2:8-9; He 13:13 * 12:3 Mt 10:24; Ga 6:9 * 12:5 Job 5:17; Sal 94:12; Ap 3:16 * 12:7 Dt 8:5; 1P 5:9 * 12:9 Nm 16:22; Is 38:16 * 12:10 Lv 11:44; 2P 1:4 * 12:11 Is 32:17; Stg 3:17-18; 1P 1:6 * 12:12 Job 4:3-4; Is 35:3 * 12:13 Pr 4:26; Ga 6:1 * 12:14 Ro 6:22; 14:19; Mt 5:8; 2Co 7:1 * 12:15 2Co 6:1; Ga 5:4; He 3:12; 10:39

t'ihinij pakha' qek natsat'axtaxij in ajit pa'aj qa yiłeyijkitiju'ł pa' łaq.* 17 Łenikfe'li'łets pa'
Esaú in hats yisu'untax pa'aj qu' netesti'yij pakha' qek natsat'axtaxij in ajit pa'aj, qa hatsłe
nite' łeke', yemjeetax in yaq'aptaxij qa hatsłe ham łeke'ye' qu' nenink'ayhitik'ui pakha'
hats wanaqsiijkii.* 18 Ekheweli'ł nite' hik ejunyejeyi'ł pe' aqa'jteyi'łik'i qu' ma'ałets pe'qu'
utek'e' nite' łenexke'ej qu' ji'nt'ekumtaxets, pa'qu' fet'e' qu' lepepekii, pa'qu' nooyekiiha,
pa'qu' iftsaxe'kii najatax, pa'qu' net'unijik'i,* 19 pa'qu' t'uni'ik'i ł'a'x pe'qu' foje', pa'qu'
kimmimime' ł'a'x pe'qu' wi'tlijeye', hik pakha' wit'ax pa'aj in yepi'ye' pekhewe'en, qa
iyinets qu' yape hasu'uj niyet. 20 Qe pekhewe'en nite' weju'łiju'ł kakha' wenit'ij in yit'ij:
*—Łunye'j ji'ij iye qu' inqa'met'ełetax qu' not'otsipji' na' sehe' ne' utek qa' netje'laxti'yijkii pe'qu'
utele' qa nawa'm.—* *(Ex 19:12)* 21 Qii'ija
pa'aj in iftsaxji' pakha' łunye'jkii, qa pa' Moisés qa yit'ij: *—Tsitsalalinhetkii pa' yijiweya'x qi
in topo'yij.—* *(Dt 9:19)* 22 Qa ekhewełi'ił qa hats łaki'łets pe'
utek Sión qa pa' łetset pa' nite' wa'm Dios, hikpa' witset Jerusalén wa'sji', qa hats łaki'łets
iye pe' milits angelits,* 23 hats łaki'łets iye pe' not'ax wetju'ł łe'sitsi'mkii, hikpe' pe' week
hats yamii pa' Intata hik łunyejei na'aj ajit ne'ej witlits pe' łiyits we'nika'ajji' na' wa'sji', qa
hats łaki'łets iye pa' Dios hikpa' juez ha'ne week, hats łaki'łets iye pe' hats łe'siitsija łeqe
espiritul pe' yatsathen,* 24 qa hats łaki'łets iye ha' Jesús, hikha' jiyamitets kakha' ink'ayik
wenit'ij, qa hats łaki'łets iye pe' t'ilitfik'i pa'aj ł'athits, hik pekhewe' pa' ł'anyejei łe'wisik'i,
qa nite' hik ł'anyejei pa'aj pe' ł'athits pa' Abel'ik'i in yisu'unłetax qu' natqa'tjai.* 25 Qa
hik ta'łijupi' jełi'łiju'ł qu' hasu'uj oqowe'yi'łiju'ł pakha' hane'ej iyeti'ł ek'ui. Qe in nite'
łeke' qu' nilattaxik'ui pa'aj pekhewe'en pakha' yiyajitaxetskii ha'ne sehe' epji', ye'ehe
qa' les qu' nite' łeke'ye' wiikfik'i qu' ji'nilattaxik'ui qu' ji'nt'anuitaxi' pa' jiyiyajitaxetskii
wa'siipha'm.* 26 Pa' ł'a'x yime'lejit pa'aj pa' sehe', qa ha'nełi'ij pakha'an qa yiwjutsiqen
in yit'ij: *—Ewi'łij iye qu' hime'lejit hatse', qa' hats nite' ewi'łe'łe ha'ne sehe', qe na' wa's iye qu'
hime'lejit.—* *(Hag 2:6)** 27 Qa aka' yit'ij: —Ewi'łij iye— qa jiyikfelitets
in week hatse' pekhewe' witaqsijiiju' qu' netwu'mhitii pekhewe' łeke' in me'le'l, qe qa
uja'xe'łe qu' amaneyi'i' pekhewe' nite' łeke' qu' me'le'le'.* 28 Qa hik ta'łijupi' inekhewel in
jintesti'yij hatse' pakha' nite' łeke' qu' me'le'le'. Qa' jintit'ijets pa' Intata in qi in łe'wisij,
qa' ji'niyinii qa in łunye'jek pakha' witjunye'j yi'sinhetij pa' Intata. Qa' jinewetłiisijha qu'
jintewqinhetji'ha qa qu' jine'nijiweyiju'łha iye,* 29 qe pa' Intata hik łunye'j na'aj fe't in
week naq'axij.*

13

Pa'qu' naqsiijkii pe' yijayan pa' Jesús.

1 Hasu'uj ili'iłij qu' mewet-su'uni'ł qe hats e'witjefeyek'ił.* 2 Hasu'uj antapi'iłii in
łeneqjunu'ułij qa łetisi'łij na'aj łewhi'we't ne'ej łi'weniłik'ui, qe aka'an in ta'łets qa
na'l pe' uja'x i'wjiijup pe' angelits qa nite'łe nikfe'lets.* 3 Hasu'uj antapi'iłii iye
pekhewe' ejefetsi'łipji' wit'ophełii, qu' hik łunye'je' qu' onophełifetsi'ił, qa pekhewe' iye
yaats'e'ej ułʼax łenifenyejei, qe hats ewi'ł pa' ese'ni'ł.* 4 E'weeki'ił qu' qitsi'ił e'mji'ha
in ł'ewheye'yi'ł, jełi'łets, hasu'uj netjilii in ł'ewheye'yi'łju', qe pa' Intata yitanithen
pekhewe' wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits qa pe' wanawitjiłe hats tewhe'yeitax. 5 Jełi'łik'ui
pa'qu' ejunyejeyi'ił hasu'uj qu' isu'uni'ł wiikfik'i kekhewe' ł'astai, i'wejułeni'łij pakha'
łuk'e' pekhewe' hats na'li'ł e'm, hats łek yit'ij pa' Intata: *—Nite' k'ewejinłe, nite' tsitapi ei.
—* *(Dt 31:6)** 6 Qa hik ta'łijupi', jiwetjumti'ik'ikiiha qa' jintit'ij: *—Pa' Yatsat'ax'inij hikpa'*

---

* 12:16 1Ti 1:9; 4:7; 6:20; 2Ti 2:16; Gn 25:33 * 12:17 Gn 27:34-38 * 12:18 Ex 19:12-13,18; 20:18-21; Dt 4:11; 5:5,25 * 12:22 Ga 4:26; He 11:10 * 12:23 Sal 94:2; Lc 10:20; Fil 3:12 * 12:24 1Ti 2:5; He 7:22; 8:6; 9:15; 11:4; 13:20; 1Co 11:25; 2Co 3:6; Gn 4:10 * 12:25 He 2:2-4,6; 8:5; 11:7 * 12:26 Ex 19:18 * 12:27 1Co 7:31; 2P 3:10 * 12:28 Dn 2:44; He 13:15 * 12:29 Dt 4:24; 2Ts 1:8 * 13:1 Ro 12:10; 1P 1:22 * 13:2 Gn 18:3; Mt 25:35 * 13:3 Mt 25:36; 1Co 6:9 * 13:5 Dt 31:8; Jos 1:5; Fil 4:11

tsi'fen, tees qu' nets'ijiwei. ¿Łekpa' qu' łeqfenyejetaxyij ene' jukhew qa efuts iye qu' nite' łexke'yi'ij pa' Yatsat'ax'inij?— (Sal 118:6)
7 Ijamti'iłii pekhewe' nifeli'ł
e'm ke' Intata łe'lijei, jełi'łii pa' yamitji' in łe'wis pa' łunyejei, qa' ojonketiłik'i pa' łunyejei
in nite' yeqeku'.* 8 Ha' Jesucristo nite' yili'ij pakha' hatsłe łunye'j nełu, qa hane'ej, qa
pakhaayi'ij iye.* 9 Hasu'uj metwejiniłij qu' ek'eni'łik'i pekhewe' qu' witq'ijatshenkeyejeye'
nite' łunyejeyiju'ł ekewe'en qa pe' pakhaa'ija łunyejei. Qe les in łe'wisju' qu' nata'łets
pa' łeqsu'unka'x pa' Intata qu' jet'unitse', qa nite' pa'qu' jintełuj. Hik aka' ham weju'łi'ij
pekhewe' yaqsiijkii aka'an.* 10 Qa inekhewełłe qa na'l hakha' hats wa'm infi qa yiwu'm
pe' uł'ets, qa pekhewe'en qa nite' weju'łij qu' nittaxijets qu' nijayan qe nite' yili'ij in
yilanji'ijtax pe' inqa'metets qu' net'ejuyets pe' łewuł'ets.* 11 Qe na'aj qiji' pa'i in yeka'xifi
ne'ej ł'athits ne'ej inqa'metetsik'i pa' te'weiteje'm łatawe'j pe' witlijtsitjii qu' net'ejuyets
pe' witwuł'ets, qa ne'ej ł'esenits qa tewu'mhitiyik'uifik'i na'aj witset, ma' qa tene'łju'.*
12 Qa hik łunye'j ha' Jesús in yiwu'm pe' witwuł'ets qe ta'łets pe' ł'athits, qa wetka'xik'uifik'i
pa' witset qa qi in yaats'e'ej.* 13 Qa hik ta'łijupi' yape ju'uketsfik'i pakha' i'nfik'i, ma'
qa' jinakijets qa' jinakifikii pa' witwepina'xtax in łenifenye'j.* 14 Qe ham ha'ne'e' pa'qu'
initset'e' qu' nite' niliyi'ij, qe jiwo'oikii yijat'ij pakha' mexe hamik'ui.* 15 Qa hik ta'łijupi',
hasu'uj jiteli'ij qu' jintełisij pa' Intata qu' nata'łets ha' Jesucristo qa pa' jitełisij pakha'an
in jitewqinhet, ye'ehe, ha'ne ineji' in hats tetfelij ka' łii hakha'an qa hik aka' łunye'j.*
16 Hasu'uj antapi'iłii pa' łe'wis qu' aqsiiłijkii qa qu' i'feni'ł iye pekhewep, qe hik ekewe'
ju'ukifikii yisu'un pa' Intata.* 17 Ek'eni'łets pekhewe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa'
Intata qa' aqsiiłijkii iye pa'qu' nit'iłij ewets, qe łekhewel nejełij epji'. Qa nikfe'lets in
ikets hatse' pa' Intata qa' nenfeli'm pa'qu' ejunyejeyi'iłij. Mowo'ołii qu' i'sinheti'łi'mkii
in nithayiki'ił qa hasu'uj qu' iwuł'enheti'łi'mkii, qe qu' iwuł'enheti'łi'mkii qa nite' łeke'
qu' ne'feni'ł.* 18 Iyini'łyipji'kii, qe yekheweli'ł tsikfe'li'łets in ham pa'qu' uł'axe' qu'
haqsiiłijkii. Qa ewi'łłe in hisu'uni'ł qu' ham net'ejuyi'iju'ł week pa'qu' haqsiiłijkii.* 19 Les
in k'iyini'łij ewets pe' iyinheyejeyi'ł hats'inha pa' Intata qu' łexke'yi'ij qa' nite' optoxe'
qu' hetpili'ł ei iye.

Pa' Dios qu' ne'feni'ł.

20 Pa' Dios pa' wit'ikesimeya'x, qa hikpa' iye niihinik'uipha'm pe' naxju' ha' Jesús
Yatsat'ax'inij, hikha' qiji' kots'etets łenilayets qe ta'łets pe' ł'athits hik pekhewe' yit'unhet
kakha' ink'ayik wenit'ij hik kakha' nite' łeke' qu' nili'ij.* 21 Pa' Dios qu' hik pakha'ye' qu'
nełisi'łij week pa' łe'wis hats'inha qu' aqsiiłijkii pa' yisu'un, qa qu' net'ithayii'initji' iye
inekhewel qa' jintaqsiijkii pa' yisu'un qu' nata'łets ha' Jesucristo, hikha' neniwqinhetji'ha
qa hasu'uj qu' newetli'ij. Amén.* 22 Yejefets, k'iyini'łij ewets qu' me'nikulayiti'łets ekewe'
uja'x qu' k'akakłini'ł in he'nq'ika'ałij ei.* 23 Hisu'un qu' enikfe'li'łets hakha' inejefe
Timoteo in hats t'atsji'łfik'i iye in t'ophełitiitax, qa qu' aje'eł nanamyii qa' hikha' qu'
yijts'eye'kii hatse' qu' natsamtaxi'ł ei qa' k'eweni'ł. 24 Hewetfelii pe' week pekhewe'
tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata, qa week pe' inejefetsipji'. Enewe' inejefetsipji'
pa' Intata Italia łeiłets wetfeli'ł ei. 25 Pa' qi łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij qu' hikpa' na'ni'ł
ejupha.

---

* 13:6 Sal 27:1; 56:4,11 * 13:7 He 6:12; 13:17,24 * 13:8 Jn 8:58; He 1:12 * 13:9 Ef 4:14; Col 2:16 * 13:10 1Co 9:13; 10:18 * 13:11 1Co 9:13; 10:18; Ex 29:14; Lv 16:27 * 13:12 Jn 19:17; Hch 7:58 * 13:13 He 11:26; 1P 4:14 * 13:14 Mi 3:10; He 12:22 * 13:15 Lv 7:12; Os 14:2; Ef 5:20 * 13:16 Ro 12:13; Fil 4:18 * 13:17 Is 62:6; Ez 3:17; Hch 20:28 * 13:18 Hch 23:1; 1Ts 5:25 * 13:20 Jn 10:11; Hch 2:24; Ro 15:33; Zac 9:11; He 7:22; 8:6-10; 9:15; 12:24 * 13:21 Ro 11:36; Fil 2:13; 1P 5:10 * 13:22 Hch 16:1; Col 4:18; 1Ts 3:2; He 13:7,17; 1P 5:12

SANTIAGO

Mexe wetfel.

1 Yakha' Santiago, łeqejkunenek pa' Intata qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. Hika' ha'ne
witfaakanek t'ejuyets pe' doceju' (12) ta'łets pe' łelitsik'i pa' Israel pe' hane'ej mexe
yak'eskii. Week hewetfelii.*

¿Łekpa' ta'łets in jitajaajinhetii?

2 Yejefets, les łe'wis qu' qi qu' e'łe'sitse'łi'iłi'mkii qu' nanami'ł ewets pe' witaqjaa-
jinkeyejei.* 3 Łenikfe'li'łetsha pa' nite' inqekuyejeyij qu' natjaajinhetii qe qa' leesjeek
qu' net'un. 4 Qa pa' nite' inqekuye'j in t'un qa' ta'łetsek in les łe'wis pa'qu' injunye'je'
ma' qa ham pa'qu' hami'ik'ui in jiwatji'let. 5 Qa qu' nana'l pa'qu' ham łikfeliya'xe'ets
pa'qu' łunye'je', qa' iyini'łijets pa' Intata. Ma' qa' netisij łikfeliya'xe'ets, qe pa' Intata
nite' t'oqowe'yiju'ł qu' netniyinheyijets. Ma' qa' netisij.* 6 Qa lesłe łe'wis qu' weeki'ijha
pe' atawjetsi'ł qu' iyini'łijets pa' Intata qa hasu'uj qu' eqeku'ułik'i, qe pa'qu' neqeku'uk'i
pakha'an hik łunye'j ne'ej łeqe t'uyuyuyits na' qi iweli' in pekhel yepiletji'kii na'aj
t'unik'i. 7 Pa'qu' hik łunye'je' aka'an qu' niyin hasu'uj numti qu' nana'l pa'qu' netisij
pa' Yatsat'ax'inij, 8 qe pakha'an nite' yeqet'axkii pa'qu' nijamti'ets qa nite' yeqet'axkii
iye pa'qu' naqsiijkii.* 9 Pa'qu' ewi'łe' if'iljetsax inejefe'epji' pa' Intata les łe'wis qu'
łe'wisi'imkii qe pa' Intata yiwqinhetji' pakha'an. 10 Qa pa'qu' ewi'łe' inejefe'epji' pa' Intata
in yiwq'axin wekwek qa lesłe łe'wis qu' ni'sinheti'mkii in yijayan pa' Intata qa hasu'uj
in yiwq'axintax wekwek, qe pa'qu' niwq'axintax wekwek hik qu' łunye'je' hatse' ne'ej
łop'om in ta'łi' na'aj ł'ejinqa'wet qa sujłe qa hats wa'mji' iye,* 11 qe in nekpha'm ne' junu'
ma' qa elejei qa yisłax na'aj jup'elket qa namju'kii ne'ej łop'omik'i qa pa' łe'sinyejeitax
qa hats ham. Qa hik qu' łunye'je' na'aj yiwq'axin wekwek in week nełuts ewi'łłe in
yijamti'ets in yithayiki qu' lees net'ijayijfik'i in yiwq'axin wekwek qa qu' nawa'm ma' qa
hats hamijup.* 12 Łe'wisi'mkii pa'qu' jukhewe' in nite' yeqenijanij pe' witaqjaajinkeyejei
qe qu' nat'atsji'łik'uifik'i pe' witaqjaajinkeyejei qa' netesti'yij hatse' pa'qu' łapjisa'ye'
pakha'an witiła'x hikpa' hayiits yiwjutsiqen pa'aj pa' Intata qu' netisij hatse' pekhewe'
yijaa'ija in yisu'un.* 13 Pa'qu' noksi'wen qu' natjaajinhetii qa hasu'uj qu' nit'ij: —Tsijaajin
pa' Intata,— qe pa' Intata nite' łeke' qu' natjaajinhetiitaxij pa' uł'ax, qa' łakha' iye nite'
yaqsiijkii qu' nijaajinij pe'ye' pa' uł'ax. 14 Qa pakha'łe qu' natjaajinhetii qe ta'łets in
yisu'un qu' naqsiijkii pakha' łakha'łe in yisu'un uł'ax. 15 Qe in wetwejinij pakha' łakha'łe
in yisu'un qa hikpa' yaqsijinenijkii uł'ax ma' qa hastaax qa yaqsiijijkiiha pa' uł'ax. Qa in
hats yaqsiijijkiiha pa' uł'ax, ma' qa hats na'l pa' witwamhi'.* 16 Yejefets, yakha' k'esu'uni'ł.
Hasu'uj metwejiniłij qu' nawitji'ił aka'an.* 17 Week na'aj jitesti'yij qa na'aj jitoksi'wen
iye in łe'wis ta'łiipha'm pa' i'ni' pa' Intata, hikpa' yaqsiijkii iye pa'aj week ene' jite'wen
i'nji' ha'ne wa's. Pa' Intata nite' yi'nk'aihit pa'qu' hats nisu'un. Nite' hik łunye'j na'aj
witq'enełeya'x in ink'ayik'ik'uikii na'aj i'ni'.* 18 Łakha'łe in yisu'unłe pa'aj qu' naqsiijkii
qu' ewi'łi'ij iye qu' jinenekfik'ikii qu' nata'łets ekewe' yijaalija wi'tlijei, hats'inha qa'
inekhewele' pe' les qitsji' pe' week łaqsijiiju'.*

Aqsiiłijkii pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei.

---

* 1:1 Mt 13:55; 19:28; Mr 6:3; Hch 12:17; 15:13; 16:17; 21:18; 26:7; Ga 1:19; 2:9,12; Jud 1; Ro 1:1; Ef 6:6; Stg 1:1; 1P 1:1; 2:16; Ap 1:1; 21:12; Gn 49:28; Ex 24:4; Ez 47:13; Tit 1:1 * 1:2 Mt 5:12; 1P 1:6 * 1:5 1R 3:9; Pr 2:3-6; Mt 7:7 * 1:8 Stg 4:8; 2P 2:14 * 1:10 1Co 7:31; 1P 1:24 * 1:11 Sal 102:4,11; Is 40:7 * 1:12 1Co 9:25; 2Ti 4:8; 1P 5:4; Ap 2:10; 3:11; Mt 10:22; Stg 2:5 * 1:15 Job 15:35; Sal 7:14; Is 59:4; Ro 6:23 * 1:16 1Co 6:9; Stg 1:19 * 1:17 Nm 23:19; Mal 3:6; Jn 3:27; 1Jn 1:5 * 1:18 Jn 1:13; Ef 1:12

19 Maxtayitiłik'i aka' qu' hit'iłij ewets yejefets, week ewiłei ekheweli'ł enexpiikeyu'ułijha
qa' jełi'łijupkiiha iye pa'qu' niyet qa hasu'uj pa'qu' nitaqsunijup pa'qu' nenqitijineyu'uj
in mente' nikfe'letsha qa hasu'uj iye pa'qu' aje'eł na'nayu'kii,* 20 qe na'aj nayu'kii
nite' yaqsiijkii pa' yatsathen pa' hik łunye'j pa' yisu'un pa' Intata. 21 Qa hik ta'łijupi'
iwu'mi'łfik'iha week pa' uł'ax, hats'inha qa' łe'wiise'łe qu' ku'mi'łiju'ł qa' aqsiiłijkii
iye ke' Intata łe'lijei, qe ke' Intata łe'lijei nełisi'łij pe'qu' et'unhaxitsi'ił ma' qa' hats
łeke'ye' qu' i'łiyi'ił.* 22 Aqsiiłijkii pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei qa hasu'uj qu' isu'unłi'ił qu'
epi'ye'ełik'i, qe qu' ewi'łe'łe qu' isu'unłi'ił qu' epi'ye'ełik'i, ma' qa hats łanawitjiłi'ił.*
23 Pa'qu' ewi'łe' in yepi'ye' ek'i ke' Intata łe'lijei qa nite'łe yaqsiijkii, pakha'an hik łunye'j
pa'qu' ewi'łe' in yejełiiju' ne'ej witeqjełinetjii, 24 qe in yejełiiju' ne'ej witeqjełinetjii ma' qa
in ik qa hats nitapi'ik'i iye pa' łunye'j. 25 Qa pa'qu' nejełju' qa yejeełijupkiiha ekewe' qu'
jintaqsiijkii wi'tlijei łe'sits hik ekewe' ji'yatsjiłinik'uifik'i pa' uł'ax, pakha'an qa nite' yili'ij
in yaqsiijkii pa'qu' nit'ij eke' wi'tlijei. Ma' qa nite' hik łunye'j pa' yepi'ye'taxik'i qa nite'łe
yaqsiijkii. Pakha'an qa yaqsiijkii yijat'ij, qi in łe'wisi'mkii qe yaqsiijkii pa'qu' nepiye'ek'i
eke' wi'tlijei.* 26 Pa'qu' nit'ijets in yijayan pa' Intata qa nite'łe łeke' qu' nitke'lenhetju'
pa'qu' łelepepe', pakha'an wanawitjiłe. Ma' qa in yittaxijets in yijayan pa' Intata, qa
ham weju'łi'ij.* 27 Pa'qu' nijayaanija pa' Intata, aka'an łunye'j: t'ifti'ts'ets pekhewe' ham
ł'alheye' qa ham iye pe'qu' łejefetse', qa t'ifti'ts'ets iye pekhewe' wikiihalei ham pe'qu'
łejefetse'. Qa qi iye in yejełiju'ł pa' uł'ax ha'ne sehe' epji'.*

2

Week eqjunyejeyi'ij, pe' if'iljetsits qa pe' yiwq'axin wekwek.

1 Yejefets, ekheweli'ł in na'li'ł e'm pa'nte' eqekuyejeyi'łij ha' łe'wis Yatsat'ax'inij Jesu-
cristo qa hasu'uj qu' lees qitsi'ił e'mji' pa'qu' niwq'axin wekwek. Week eqjunyejeyi'iłij,
pe' if'iljetsits qa pe' yiwq'axin wekwek.* 2 Jitejeyumtshen qeku'nijupi' ek in łonot'axjiiłij
wetju'ł in łijayani'ł pa' Intata, ma' qa namii pa' ewi'ł jukhew yiyaqsiji' pe' oro qa
yeqhinataji' iye pe' łe'sits, qa namii iye pa' ewi'ł jukhew if'iljetsax qa tejilii pe' łeqhinatai.
3 In qi in łeneqjunu'ułiju'ł pa' yeqhinataji' pe' łe'sits ma' qa łit'iłijets: —Ha'ne ni'iju' ha'ne
lees in łe'wisju'.— Qa pakha'łe if'iljetsax qa łit'iłijets: —Hik nakha'łe ni'i' ats'ap'aye'łe,
— i'nłi'i qu' it'iłijets: —Niłi'iju' sehe' ne' yif'iyeyiiju'.— 4 ¿Me nite' hik aka' ejunyejeyi'ł
qu' hik ejunyejeyi'ił na'aj juez in uł'ax pa'qu' naqsiijkii? 5 Yejefets, ek'eni'łik'iha aka'
hane'ej qu' hit'ij. ¿Me nite' t'eku'miiji' pa' Intata pekhewe' if'iljetsits ha'ne sehe' epji'
qu' lees nijayaanija qa' netisij hatse' pa'qu' łetset'e pa' tenek'enhe'yi' pa' Intata, hikpa'
hayiits yiwjutsiqeni'm pa'aj pekhewe' qu' nisu'un qu' nijayaanija?* 6 Qa ekheweli'ł qa
łutentaxi'ł qa ł'anuitaxiłi' iye pa' if'iljetsax. ¿Me nite' hikpe' pe' yiwq'axin wekwek
nawitji'iłiji' in ł'ithayiitaxiłi'm qe nite' newqinheti'łji'? ¿Me nite' hikpe' iye neka'xjiiłii
ne'ej tenek'enheiji' na'aj witset?* 7 ¿Me nite' hikpe' iye uł'etsik'ikii łe'lijeyij kakha' łe'wis
łii ha' ekheweli'ł yatsat'etsi'ł ej?* 8 E'łe'sitsi'łijju' qu' yijaayi'ija qu' aqsiiłijkii kakha'
wenit'ij (ley) week t'anipji' in yit'ij: *—Isu'un week pa'qu' mete' e'm jukhew qa efuts in ejunye'jek
in łewetsu'unłe.—* *(Lv 19:18)** 9 Qa qu'łe lees qitsi'ił e'mji' pa'qu' niwq'axin
wekwek i'nłi'i pakhape', ma' qa hats łaqsiiłijkii pa' uł'ax qa kakha' wenittaxij (ley) ma' qa
hats netpilił'epji' qu' nit'iłij ewets in nite' łaqsiiłijkii.* 10 Qe pa'qu' naqsiijijkiiha week pe'
hats wenit'ij (leyes) qa in yijanik'i pa'qu' ewi'łe' pekhewe' hats wenittaxij, ma' qa hats hik
łunye'j qu' week nijanik'i.* 11 Qa in yit'ij iye: *—Hasu'uj mowo'oi efu qu' hats ewhe'yei, qa hik*

---

* 1:19 Pr 10:19; 17:27; Ec 5:1-2 * 1:21 Ef 1:13; 4:22; Col 3:8 * 1:22 Mt 7:24-27; Ro 2:13; Stg 2:14-20 * 1:25 Jn 13:17; Stg 2:12 * 1:26 Sal 34:13; 39:1; 141:3; Stg 3:2-3; 1P 3:10 * 1:27 Job 31:17; Is 1:17,23; Mt 25:36; Ro 12:2; 1Jn 5:18 * 2:1 Lv 19:15; Dt 1:17; Hch 10:34; Ro 2:11; Ef 6:9; Col 3:25 * 2:5 Job 34:19; 1Co 1:27; Lc 12:21; Ap 2:9; Ro 4:13-14; 8:17; Ga 3:29; 4:7; Tit 3:7; He 1:2; 11:7 * 2:6 1Co 11:22; Hch 8:3; 17:6; 18:12 * 2:7 Is 63:19; 65:1; Am 9:12; Hch 15:17 * 2:8 Mt 22:39 * 2:9 Lv 19:15; Dt 1:17; Hch 10:34; Ro 2:11; Ef 6:9; Col 3:25 * 2:10 Mt 5:10; Ga 3:10

łunye'j iye ne'ej efu.— *(Ex 20:14)* Qa yit'ij iye: *—Hasu'uj eqek'ui.*
— *(Ex 20:13)* In nite' łaqsi'jtaxijkii qu' mowo'oi efutse' in hats ł'ewhe'yei qa łeqek'uiłe
ma' qa hats week ł'otsipjikii pe' yittaxij pa' ley.* 12 Qa hik ta'łijupi' ewi'łłe qu' it'ij qu' iyet
pe' łe'sitsik'i qa' aqsiijkii iye pa'qu' łe'wise', qe jinikfe'lets in jitepi'ye' hatse' pa' juez qu'
jinejeyumthseniji' pa' ł'ewis eke' łe'sits wi'tlijei hik ekewe' ji'yatsjiłinik'uifik'i pa' uł'ax,*
13 qe qu' namtaxets qu' newetjeyumtshentax, ham witq'iltaxi'ij hatse' pekhewe' hane'ej
ham łeq'ilta'xe'tax. Qa pekhewe'łe na'li'm pa' łeq'iltiyejeyij pekhewep qa' nanaxij hatse'
qu' newetjeyumtshentaxek.*

Pa' nite' inqekuye'jij ham weju'łi'ij qu'nte' jinenink'aihite'.
14 Yejefets, ¿łekpa' weju'łij pa'qu' ewi'łe' qu' nit'ij łetets in na'li'm pa'nte' łeqekuye'jij
qa nite'łe wenink'aihit pa'qu' łunye'je'? ¿Me łeke' qu' iła'xe' qu' łunye'je' aka'an
in nite' yeqeku'tax?* 15 Jitejeyumtshenijupi' pa'qu' ewi'łe' inejefe'epji' i'nłi'i pe'qu'
inejefekiyi'ipji' pa' Intata in nite' yiwq'axin pe'qu' łeqhinataye' qa ham iye pa'qu' łaqe'.
16 Ma' qa ewi'ł ekheweli'ł pa'qu' nit'ijets: —Łe'wis qu' ma'ałkii, matjanitheni'ł neełe'en
k'uy,— qa' nit'ijets iye: —Eki'łju' me'niłinketi'łij qu' eki'łju'.— Pakha'an qa nite'łe tisij
ekewe'en. Qa ¿łekpa' weju'łij aka' yittaxijets? 17 Qa hik łunye'j in na'ltax ine'm pa'nte'
inqekuyejeyij qa nite'łe jiwenink'aihit pa'qu' injunye'je', ma' qa pa' nite' inqekuye'jtaxij
qa ham weju'łi'ij hik łunye'j qu' nawa'm. 18 Na'l pa'qu' ewi'łe' qu' nit'ij: —Akha' na'l
e'm pa'nte' witqekuye'j qa yakha'łe qa hink'aihitek ka' yijunye'j. Ets'ethinij pa' łunye'j
pa'nte' eqekuye'j in nite' łenink'aihit qa yakha' qa' k'ethinijek ka'nte' yeqekuye'jij in
hikka' ta'łets in ink'ayik ka' yijunye'j.—* 19 Akha' in łenikfe'lets in ewi'łłe pa' Dios, aka'an
hats łe'wisijupi'. Qa hikłe łunyejei iye pe' inwo'metets in nikfe'lets iye in ewi'łłe, ma' qa
tsalal wetju'ł qe nijiwe'yi'm.* 20 Jukhew ham nikfe'le'ets. ¿Me łisu'un qu' k'ijatshenij in
ham weju'łi'ij pa'nte' inqekuye'j qu'nte' jinenink'aihite' pa'qu' injunye'je'? 21 Maxtayitik'i
pa' inaqwa'ma'xik'i Abraham'ik'i. Pa' Dios yit'ijets pa'aj in yatsathen pa' Abraham'ik'i
qe tek'enik'i pa' yit'ijets ma' qa yilantax pa'aj pa' ła's Isaac qa yentaxipji' pa' t'ejuyets
na'aj witqisit'ij pa' Dios (altar).* 22 Hane'ej hats łenikfe'lets pa' Abraham in na'li'm
pa'nte' łeqekuye'jij pa' Dios qe yaqsiijkii pa' yit'ijets pa'aj, qa in yaqsiijkii pa' yit'ijets
ma' qa pa'nte' łeqekuye'jij pa' Dios qa lees in t'uunija. 23 In yaqsiijkii aka'an ma' qa hats
yasiinik'iha ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Pa' Abraham'ik'i qi in nite' yeqeku' pa' Intata qa hik*
ta'łijupi' pa' Intata in yit'ijets pa' Abraham'ik'i in yatsathen.— *(Gn 15:6)* Ma'
qa hik ta'łijupi' in wenit'ijets pa'aj pa' Abraham'ik'i in łejuwaika' pa' Dios.* 24 Ma' hayits
hats łenikfe'li'łets pa' Dios in yit'ijets in yatsathen pa'qu' jukhewe', nite' ewi'łłe in nite'
yeqeku' qa in tek'enets iye qe in wenink'aihit iye pa'qu' łunye'je'. 25 Qa hik łunye'j iye pe'
efu łii Rahab pekhe'en natkinkii pe' jukhew. Qa pa' Dios qa yit'ijets in yatsathen qe le'siju'ł
pa'aj pe' wit'ukinhei, qa yat'inkii qa tujtseika' pa' yilithinji'kii pa'aj.* 26 Qa hik łunye'j iye
ha'ne i'nese'n in ikik'ui pa' łiła'x ma' qa jiwa'm. Qa hik łunye'j pa'nte' inqekuye'jij wa'm
in nite' jiwenink'aihit pa'qu' injunye'je'.

3

Witlepep.
1 Yejefets, hasu'uj olotse' pe'qu' nisu'un qu' ninq'ijatshenij ke' Intata łe'lijei, qe hats
łenikfe'li'łets qu' nite' łe'wise' pa'qu' jininq'ijatshenij qu' ja'maestroye' qa' les qi pa'qu'
jintatanithenheti'yij qa' nite' łunyejeyi'iju'ł pekhewepe' in nite' qi qu' nattanithenhetii.*
2 Qe week inekhewel na'l pa'qu' jintijanik'i qa jiyaf'ali'ij iye pa'qu' jintit'ij. Qu' nana'l pa'qu'

---

* 2:11 Ex 20:13-14; Dt 5:17-18 * 2:12 Mt 7:12,24-29; 19:17-21; 22:36-40; 28:20 * 2:13 Job 22:6; Pr 21:13; Mt 5:7; 18:32-35 * 2:14 Mt 25:35-36; Lc 3:11; 1Jn 3:16-18 * 2:18 Ro 3:28; He 11:33; Stg 3:13 * 2:19 Dt 6:4; Mt 8:29; Lc 4:34 * 2:21 Gn 22:9; 1Ts 1:3; He 11:17 * 2:23 Ro 4:3; Ga 3:6; 2Cr 20:7; Is 41:8 * 2:25 Jos 2:4,6,15; He 11:31 * 3:1 Mt 23:8; Ro 2:20-21; 1Ti 1:7

ewi'łe' qu'nte' naf'aliyi'ij pa'qu' nit'ij, pakha'an ewi'ł jukhew yatsathen qa nikfe'lets
pa'qu' łeqfenye'ji'ij qu' nenyejinik'uikii week pa' ł'ese'n.* 3 Na'aj tiptip in we'nenji'
łenjini'j ma' qa hik na'aj ta'łets in tek'en inwets qa ikji'ijji' ek na'aj ji'nikheyu'ujji'.*
4 Jełi'łju' iye ne'ej tokoyeyits qitstax qa in yiwu'm na'aj qi t'unik'i qa na'aj jukhew yithayiki
na'aj łammi's łokoi qa yitetwek'elhitji' na'aj nikheyuji'. 5 Qa hik łunye'j na'aj witlepep
łammistax qa ta'łłe'ets in jiweniwqinhetij pe' qits wekwek. Jeł qeku'ni'łek na'aj qi
łene'ek'i qu' nanq'axij fe't in łammistax pa'qu' fet'e' qu' nata'łets in naq'axij fe't.* 6 Ha'ne
inlepep hik łunye'j na'aj fe't, qe ha'ne witlepep topo'oj pa' qi uł'ax. Ha'ne inlepep ewi'ł
łewekwek ha'ne i'nese'n ta'łets in week yiwuł'enhet ha'ne i'nese'n. Ha'ne inlepep hik
ha'ne fe't tujje'm qe ta'łets pa' fe't inwo'metets łenwu'mhi'wet hatse'.* 7 Na'aj jukhew
łeke' qu' nitayehenket qa teik'unei ene' week inqa'metets, junatai, q'oiq'oyits, łejits qa
week iye pekhewe' i'nji' pa' qi iweli'. Ma' qa yitayehen qa teik'unei, 8 qa ha'nełe inlepep
qa ham łeke'ye' pa'qu' nijeik'unentax. Qi pa' i'nji' uł'ax. Ham łeke'ye' qu' naq'ayinij.
Topo'oj pa' ła'ti' yaq'al inij.* 9 Hik ha'ne iye inlepep jite'lijtsi'yijii iye pa' Intata Dios, qa
hik ha'ne iye jitit'ijets uł'ets i'nlijeyets ene' jukhew, hik enewe' łaqsijiiju' pa'aj pa' Dios qa
wotjonketłetik'i.* 10 Hik ha'ne iye ineji' jite'lijtsi'yijii iye, qa hik ha'ne iye ta'łetskii iye pe'
uł'etsik'i i'nlijei. Yejefets, hasu'uj qu' injunyejeye' aka'an. 11 ¿Me łeke' pa'qu' ne'niwekłe
iweli' in yimaxji' qu' nenetsji'łił pa' nite' yima'xji'? Nite' łeke' aka'an. 12 Yejefets, ¿me
łeke' ne'ej łe' aceite'ej ta'łets ne'ej najkak łii olivo qu' nata'łets pe'qu' igokuk'e? ¿Me
łeke' iye pe'qu' igokuk'e pe'qu' łeye' qu' nata'łets pe'qu' uwakuk'e'? Qa hik łunye'j iye
ne'ej niwekłeji' iweli' ek'emeiji' in nite' łeke' qu' nata'łets pa'qu' nimaxji'ijji' iweli'.

Pa' yijaa'ija in witikfeliya'xkii.

13 ¿Łekpa' nikfe'lkii ekheweli'ł? Qa' ninq'ethinijha pa' łunye'j in łe'wis pa' yaqsi-
ijkii ta'łets in nite' weniwqinhet qa ta'łets iye in nikfe'lkii.* 14 Qa ekheweli'ł qu'
nana'li'm pe' atawjetsi'ł pa' ek'imii witqemtsheneya'xijkii eke' wekwek qa in ejuihifetsi'łij
pekhewepe', qa' ili'iłij in łumti'ił qu' e'qitsi'iłji' qe in łaqsiiłijkii aka'an qa hik łunye'j
qu' i'wejtitsinentaxi'ł pa' yijaa'ija in yit'ij eke' Intata łe'lijei.* 15 Kakha' witikfeliya'xkii
in weniwqinhet nite' ta'łiipha'm na' wa's. Ta'łłe'ets ha'ne sehe' epji'. Ta'łets ene'
jukhew, qa ta'łets iye pe' inwo'metets.* 16 Qe pa'qu' nana'li' pa' witqemtsheneya'xijkii
pa'qu' łunye'je'łe qa in t'ejui wetju'łkii iye, pakha'an qa nite' yeqet'etskii, ma' qa
pa'qu' łunye'je'łe pa' uł'ax qu' nana'l. 17 Qa kakha'łe witikfeliya'xkii ta'łiipha'm na' wa's
kakha'an ham pa'qu' uł'axe', ikesimenłekii, af'ayai in iyet, nite' itaqsunijup pe'ye', topo'oj
pa' łeq'ilta'x, qa qi iye in topo'oj pa' łe'wis in yaqsiijkii, nite' yeqetheniiji' pe'ye' qu'
naqsiimijkii pa' łe'wis qe week łeqjunyejeyij, nite' wetsjuk łejusits.* 18 Pekhewe' yisu'un
pa' ham peeyi'ijkii qa yenju' pe' łoqo ło' ta'łets pa' ham peeyi'ijkii, ma' qa na'l pe' łeqei
yatsathen.*

4

Pe' yisu'un pe' wetsjuk, pa' Intata qa ha'ne sehe'.

1 ¿Łekpa' ta'łets qa ławatlanjiiłju' qa in ł'ek'ełeijiiłju' iye? ¿Me nite' ta'łets pe'
ekheweł'i'ił in łisu'uni'ł pa' uł'ax qa pa' łe'wis in hikpe' watlani'ł etji'?* 2 Ekheweli'ł na'l
na'aj łisu'untaxi'ł qa hamłi'ił e'm, ma' qa ł'eqek'uyi'ł. Ekheweli'ł in qi in łisu'unłetaxi'ł
eke' wekwek qa ł'eqemtshentaxiłijkii qa hamitsłi'ił e'm. Qa in nite' łeke' qu' nana'lił'em
pe'ye' ma' qa ł'ek'ełeyi'łijju' pekhewe' na'li'm qa hatstax qa ławatlaani'łju'ha. Nite'

* 3:2 1R 8:46; Pr 20:9; Mt 12:37; Stg 1:26; 2:10; 1P 3:10 * 3:3 Sal 32:9; 39:1 * 3:5 Sal 12:3-4; 73:8-9 * 3:6 Sal 120:2-3; Pr 16:27; Mt 15:11,18 * 3:8 Sal 140:3; Ec 10:11; Ro 3:13 * 3:9 Gn 1:26; 1Co 11:7 * 3:13 Stg 1:21; 2:18 * 3:14 Ro 2:8; 13:13; 2Co 12:20 * 3:15 2Ts 2:9; 1Ti 4:1; Stg 1:17; Ap 2:24 * 3:17 Lc 6:36; Ro 12:9; 1Co 2:6; He 12:11; Stg 2:4 * 3:18 Pr 11:18; Is 32:17; Os 10:12; Am 6:12; Ga 6:8; Fil 1:11 * 4:1 Ro 7:23; Tit 3:9

na'łłi'ił e'm pa'qu' isu'untaxi'ł qe nite' ł'iyiniłijets pa' Intata. 3 Qa in ł'iyintaxi'łijets pe'ye'
pa' Intata qa nite' le'si'łij eju'ł qe nite' łe'wis pa'qu' ijamtitaxi'łijets qu' anatkini'łiji' pa'
ł'iyintaxi'łets.* 4 ¡Peijaat'ij! Ene' jukhew qa efuts yijayantax pa' Intata qa nite'łe yili'ij
pa' uł'ax, ¿me nite' łenikfe'li'łets pakha' qu' łejuwaika'yi'ij pe' wekwek ha'ne sehe' epji'
pakha'an t'ejuyiju'ł pa' Intata? Pakha' qu' nisu'un qu' łejuwaika'yi'ij pe' wekwek ha'ne
sehe' epji', pakha'an qa' ł'ejuihifeyi'ij pa' Intata.* 5 Ye' me łumti'ił qu' ham ne'weju'łi'ij
kakha' yit'ij ke' we'nika'ajji' Intata łe'lijei in yit'ij: —Pakha' Espíritu Santo ji'yen ji'teje'm
pa' Dios pakha'an qi in teqemtshen inijkii qe qi in yisu'un.—* 6 Pa' Intata nite' yisu'un
qu' injuwaikali'ij pe' wekwek uł'ets ha'ne sehe' epji' qa hik ta'łijupi' in les jiyi'fen. Qa
hik ta'łijupi' iye in yit'ij ke' Intata łe'lijei: *—Pa' Intata t'ejuyiju'ł pekhewe' weniwqinhettax qa
pekhewe' nite' weniwqinhet qa yi'fen.—* *(Pr 3:34)** 7 Qa hik ta'łijupi'
ek'eni'łets pa' Intata, me'nt'unheti'łiju'ł pa' inwo'met qa pa' inwo'met qa' nilati'ł ek'ui.*
8 Eneki'łets pa' Intata qa pa' Intata qa' metitsejii'ł e'mek. Uł'ets jukhew qa efuts yisu'un
pe' wetsjuk pa' Intata qa ha'ne sehe'. Ili'iłij pa' uł'ax in łaqsiiłijkii ma' qa hik łunye'je'
qu' hats mawa'nqa'ałju' qa qu' hats impulijini'ł iye pe' atawjetsi'ł.* 9 Uł'ets jukhew
qa efuts, les łe'wis qu' ika'metetsi'łkii in łaqsiiłijkii pa' uł'ax, mapi'łju' qa' ijamti'iłik'i.
Ayaxkiti'łi' in ł'ijuye'ełju' pa'aj qu' mapi'łju', qa in e'łe'sitsi'łi'mkii pa'aj qa' naya'xi' ek
qu' ika'metetsi'łkii.* 10 Hasu'uj qu' meniwqinheti'ł in łijayani'ł pa' Yatsat'ax'inij qa pa'
Yatsat'ax'inij qa' łakha'ye' qu' newqinheti'ł.

Hasu'uj it'ijets qu' uł'axe' pakhape' pekhewe' inejefetsipji' pa' Intata.

11 Yejefets, hasu'uj it'iłijets qu' uł'axe' pakhape' pekhewe' hats yijayan pa' Intata. Pa'qu'
ewi'łe' qu' nit'ijets qu' uł'axe' pakhape' pekhewe' hats yijayan pa' Intata qa i'nłi'i qu'
nejełik'ui pe' yaqsiijkii, ma' qa hats hik łunye'j qu' nit'ijets qu' uł'axe' kakha' hats
wenit'ij (ley) qa hik łunye'j iye qu' nejełik'ui kakha' wenit'ij (ley). Ma' qa hats nite' hik
łunye'j qu' netk'enets pa' ley hats hik łunye'j qu' jueze'.* 12 Ewi'łłe pa' yaqsiijkii pa' ley
qa hikpa' pa' juez, pakha'an ewi'łłe in łeke' qu' ninqiłin hatse' qa ewi'łłe iye in łeke'
qu' nineqwuł'enhetju' hatse'. Qa akha', ¿pa'n ejunye'jek in łejełik'ui pe' yaqsiijkii pa'
ejefe'epji' pa' Intata?*

Qu' jineniwqinhetij pe'ye' aka'an uł'ax.

13 Ma' hayits, qa hane'ej qa' ek'eni'ł pekhewe' qu' nit'ij: —Hane'ej i'nłi'i uje' qu' jinamii
ha' witset i'nłi'i pa'qu' witset'e qa' ewi'ł ininqap qu' jina'ni'kii qa' jinowo'oikii pa'qu'
ji'nt'ihinij ma' qa' jinanaxij pe'qu' ł'astaye'.—* 14 Qa ¿pa'n łunye'j aka'an? Ekheweli'ł
nite' łenikfe'li'łets pa'n qu' ejunyejeyi'iłkii uje'. ¿Pa'n łumti'ił qu' łunyejeye' pe' iłiyi'ł?
Ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł na'aj q'olpha'm in ł'ajłi'ij in na'ltax qa sujłe qa hats ham
iye.* 15 Łe'wis yijat'ij qu' it'iłij: —Pa' Yatsat'ax'inij qu' mexe łexke'yi'ij qa mexe ji'łiye'
qa jintaqsiijkii aka'an i'nłi'i pakhape'.—* 16 Qa nite'łe łaqsiiłijkii aka'an. Ekheweli'ł
łeniwqinhetiłij in łit'iłijets in łeke' qu' aqsiiłijkii pe'ye'. Week pa'qu' łunye'je' pa'qu'
jineniwqinhetij aka'an uł'ax. 17 Ma' hayits, qa hik ta'łijupi' pakha' qu' nenikfe'ltaxets qu'
naqsiijkii pa' łe'wis qa nite'łe yaqsiijkii, pakha'an in yaqsiijkii aka'an, uł'ax.*

5

Aka' ewi'ł witiihet t'ejuyets pe' qi in yiwq'axin wekwek nite' yijayan pa' Intata.

1 Qa hane'ej ek'en qeku'ni'ł ekheweli'ł yiwq'axin wekwek. Mapi'łju', aya'yi'łijkii qu'
mapi'łju' qu' nata'łets pa' łaats'e'ełij hatse' qu' nanamtaxi'ł ewets.* 2 Pe' łiwq'axintaxi'ł

---

* 4:3 Sal 18:41; 1Jn 3:22; 5:14 * 4:4 Jn 15:19; Stg 1:27; 1Jn 2:15 * 4:5 1Co 6:19; 2Co 6:16 * 4:6 Sal 138:6; Mt 23:12 * 4:7 Ef 4:27; 6:11; 1P 5:8-9 * 4:8 2Cr 15:2; Is 1:16; Stg 1:8 * 4:9 Mt 5:4; Lc 6:25 * 4:11 Mt 7:1; Stg 1:22; 1P 2:1 * 4:12 Mt 10:28; Ro 14:4 * 4:13 Pr 27:1; Lc 12:18-20 * 4:14 Job 7:7; Sal 102:3 * 4:15 Hch 18:21; 1Co 5:6 * 4:17 Lc 12:47-48; Jn 9:41; 2P 2:21 * 5:1 Pr 11:28; Lc 6:24

aqatsi'ł hats ham łeke'ye' qu' netnekui qa pe' eqhinatayi'ł qa hats tuj łeiłets.* 3 Qa hats
qi iye in yiwuł'enhet łejili' pe' ewekwekitsi'ł oro qa pe' plata. Ha'ne łejili' hik ha'ne
jutsiqaxij pa' ejunyejeyi'ł, pa' łejili' qa' netuj ne' esenitsi'ł hik qu' łunye'je' na'aj fe't.
Ekheweli'ł yiwq'axin wekwek in łanaitaxi'łij qa łaqsi'jtaxi'ł eke' wekwek in hik ekewe'
qu' nefeli'łkii hatse' pekhewe' teke'lenju' nełuts.* 4 Jeł qeku'ni'ł, pe' ł'astai in nite'
łijanini'łij pe' eq'ithayinenheyi'łij pa' enek'iłju' jutsiqetsij in nite' łe'wis aka' łaqsiiłijkii.
Qa enewe' eq'ithayinenheyi'ł in taya'yijipji' qa pa' Yatsat'ax'inij yepi'ye' ej enewe'en
hikpa' Tenek'enhe'yij ene' week.* 5 Ekheweli'ł qi in e'łe'sitsi'łju' ha'ne sehe' epji' qa qi iye
in łaqsiiłijkii kakha' les in te'su'unhetiiji' t'ejuyets ene' i'nesenits. Aka'an in łaqsiiłijkii
hik ejunyejeyi'ł na'aj wakka ła's qe qi qe tekunhenhetii qe qa' ł'alek'e ma' qa talanhetii
in yamets na'aj łe'wis nełu.* 6 Ekheweli'ł ł'inaqyaji'iłij qu' nattanithenhetii qa talanhetii
na'aj yatsathentax, pakha'an qa nite' tatjayi'ł eju'ł.*

Me'nt'unheti'łiju'ł hasu'uj itaqsuni'łijup pe' wekwek.

7 Qa hik ta'łijupi' yejefets, me'nt'unheti'łiju'ł ekewe'en ipłu'ui qu' netpiltaxju' ha'
Yatsat'ax'inij. Jeł qeku'ni'łek na'aj iwenq'enhena'x in qi in notki'ets qu' piłeyitse'
qa' nana'l pe'qu' łeqeye' łe'sits.* 8 Hik aka' ejunyejeyi'ił me'nt'unheti'łiju'ł hasu'uj
itaqsuni'łijup pe' wekwek qe pa' łamijiiju' ha' Yatsat'ax'inij hats metets.* 9 Yejefets,
hasu'uj metjefitki'iłju'kii hats'inha qa'nte' jeek nenit'i'iłij ewets pe'ye', qe hakha' Juez hats
i'nji' pa' łeji'.* 10 Yejefets, ku'mi'łi' qa' ojonketiłik'i pa' łunyejei pa'aj pe' profetas'ik'i nifel
ka' łii ha' Yatsat'ax'inij in qi in yaats'e'ej pa'aj pe' wekwek qa went'unhetiju'ł iye nite'
itaqsunijup. 11 Yijaa'ija yekheweli'ł in humtii'iłha qu' hats qi qu' łe'sitsi'imkii kekhewe'
qi in went'unhetiju'ł pe' a'tits wekwek. Ekheweli'ł hats łepi'ye'ełik'i pa'aj pa' Job'ik'i
in qi in went'unhetiju'ł pa' a'tax łunye'jkii pa'aj. Qa łenikfe'li'łets iye pa' łeqfenye'jij
ha' Yatsat'ax'inij in hats yi'fen pa'aj, qe ha' Yatsat'ax'inij qi in neq'elet qa eqi'fenkena'x
iye.* 12 Yejefets, aka' week i'nipji' ekewe'en aka'an, hasu'uj pa'qu' neniwjutsiqeniji'm eke'
wekwek in weniwjutsiqenij pe'ye'. Hasu'uj iye ametskii na' wa's qu' meniwjutsiqenij
pe'ye'. Hasu'uj iye ametskii ha'ne sehe' qa pakhape' iye. Qu' meniwjutsiqenij pe'ye'
qa' itłi'ij: —Ehe.— Qa qu' isu'un qu' it'ij nite', qa' itłi'ij: —Nite'— hats'inha qa'nte'
natanitheni'ił pa' Intata ha'ne sehe' epji'.*

Qu'nte' eqeku'yi'ik'i pa' iyinheye'j.

13 ¿Me na'l ekheweli'ł pa'qu' qi qu' itawje'met'e'? Les łe'wis qu' niyiniiha pa' Intata.
¿Me na'l iye pa'qu' łe'wisi'mkii? Qa' les łe'wis qu' netlijtsi'yijkii pa' Intata.* 14 ¿Me na'l
ekheweli'ł pa'qu' nanqaats'e'? Qa' les łe'wis qu' niyinii pekhewe' tenek'enhe'yij pe' hats
yijayan pa' Intata hats'inha qu' niyinipji' qa ka' łiiji' ha' Yatsat'ax'inij qu' nit'ij qa' nilinij
na'aj aceite ta'łets ne'ej łe' ne'ej najkak olivo.* 15 Qu' yijaayi'ija qu' iyin qa łumti'ija
iye qu' net'eku'mij eju'ł ha' Yatsat'ax'inij, ma' qa ha' Yatsat'ax'inij qa' neniihinpha'm
pa' wanqaats'e'. Qa qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii pa'aj qa' netwumhiti'yik'ui iye.* 16 Qa
hik ta'łijupi' week ewiłei ekheweli'ł in łaqsi'ji'łijkii pa'qu' uł'axe' qa' metetfeliłiji'm
pa'qu' ejefeyi'iłipji' ha' Yatsat'ax'inij. Week ekheweli'ł qu' iyini'ł etepji'kii in hats
e'witjefeyek'iłipji' pa' Intata hats'inha pa'qu' nanqaats'e qa' nanaxpa'l. Pa' ł'iyinheye'j pa'
yatsathen t'un qa na'l iye pa' weju'łij.* 17 Pa' Elias'ik'i jukhewłe hik injunyejei. Qa in iyin
qa weekij pa' łatawe'j qa pa' łet'unha'x iye qu' ham piłeye'. Ma' qa ham piłeye' yamijets
wetshetk'ewi'ł ininqapits qa ewi'ł k'itsje'm.* 18 Qa' iyin iye, ma' qa piłei iye pa'aj. Qa

---

* 5:2 Job 13:28; Is 50:9; Mt 6:19-20 * 5:3 Ro 2:5; Stg 5:8 * 5:4 Lv 19:13; Job 24:10-11; Jer 22:13; Mal 3:5; Dt 24:15; Ro 9:29 * 5:5 Job 21:13; Am 6:1; Jer 12:3; 25:34 * 5:6 He 10:38; Stg 4:2 * 5:7 Dt 11:14; Jer 5:24; Os 6:3 * 5:8 Ro 13:11; Fil 4:5; 1P 4:7 * 5:9 Mt 24:33; 1Co 4:5; Stg 4:12; 1P 4:5 * 5:11 Job 1:21-22; 2:10; 42:10-12; Ex 34:6; Nm 14:18; Mt 5:10 * 5:12 Mt 5:33-37; 23:16-22; Mr 7:9-13 * 5:13 Sal 50:15; Col 3:16 * 5:14 Mr 6:13; 16:18 * 5:15 Is 33:24; Mt 9:2; Mr 2:5; Lc 24:47 * 5:16 Nm 11:2; Mt 3:6; Jn 9:31; 1P 2:24 * 5:17 1R 17:1; 18:1; Lc 4:25; Hch 14:15

ha'ne sehe' qa week ta'łji' iye pe' łei.* 19 Yejefets, qu' nana'l ekheweli'ł pa'qu' nakik'uifik'i
pa' yijaa'ija in wit'ikheyi'j qa na'l pa'qu' nenpiletets iye.* 20 Menikfeliti'łets pakha' qu'
nenpiletets pa' iktaxik'uifik'i pa' yijaa'ija in wit'ikheyi'j, pakha'an yaqsi'jij pa' witwamhi'
qa yaqsi'jij iye pe' olots łewuł'ets.*

* 5:18 1R 18:41-45; Stg 3:17-18 * 5:19 Mt 18:15; Ga 6:1; Stg 3:14; Sal 51:13; Dn 12:3; Mal 2:6; Lc 1:16 * 5:20 Pr 10:12; Ro 11:14; 1P 4:8

1 PEDRO

Yojo in mexe wetfelii pe' olots yijayan pa' Intata.

1 Yakha' Pedro, apóstol ha' Jesucristo. Ha'ne witfaakanek hika' qu' net'ejuyii pekhewe'
yak'eskii te'nekumhi'yiiji' i'ni' he' sehel Ponto, Galacia, Capadocia, Asia qa ha' Bitinia,*
2 qa in t'ejuyets pa' łikfeliya'xkii pa' Intata Dios, enewe'en hayiits t'eku'miiji' pa'aj.
Qa in ta'łets iye in nili'jju' pa' Espíritu Santo qe qa' netk'enets ha' Jesucristo, qa pe'
ł'athits ha' Jesucristo qa yiwamhitik'i pe' łewuł'ets. Pa' łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa pa'
wit'ikesimeya'xłekii qu' week nełuts ijayi'łijfik'i qu' qitsi'ił e'mha.*

Pa' yija' ine'm inwetjumtikineyejeyik'ui.

3 Neniwqinhetji'ha pa' Dios qa Łatata iye ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, hikpa' qi pa'
łeq'iltax'inij qa yaqsiijkii in ewi'łij iye in jinekfik'ikii qe ta'łets in iła'x iye ha' Jesucristo,
qa aka'an qa jiyełisij pa' yija' ine'm inwetjumtikineyejeyik'ui* 4 qu' jintestiitaxij pe'qu'
jinatsat'etsij hatse' hikpe' nite' łipipji' yijat'ij qa nite' łeke' qu' uł'etse' qa łunyejei pakha'
hats łunyejei, hikpe' hats wanaqsij ine'm na' wa'sji'.* 5 In ta'łets pa' nite' eqekuyejeyi'ł, qa
pa' łet'unha'x pa' Intata qa nejełi'ł ewets hats'inha qu' esti'yi'łij hatse' pa' witiła'x, hikpa'
hats yaji'let qu' nethiniłij hatse' pa' Intata pakha' teke'lenju' łahats'ij.* 6 Qa aka'an qa hik
aka' ka' qi in ne'sinheti'łi'mkii, qa ha'nełi'ij ha'ne łahats'ij qa ł'ajłi'ij qu' mexe aats'e'ełij
qe ta'łets pe' witaqjaajinkeyejei, qu' nana'l.* 7 Qe in tajaajinhetii pa' nite' eqekuyejeyi'ł qa
hik łunye'j ne'ej oro qe tajaajinheti'yij na'aj fe't, hik ne'ej oro nite' pakhaa'ij qu' nana'l,
qa pakha'łe nite' eqekuyejeyi'ł in nite' yeqenijanij in tajaajinhetiitax qa' les qu' qi qu'
łe'wise' t'anipji' pe' oro, qa' netesti'yij iye pa'qu' łesa'xe' qa pa'qu' łuk'eyeji' iye qu'
ne'twenhetiitax iye ha' Jesucristo.* 8 Hikha' nite' łi'wentaxi'ł, qa łisu'unłi'ił, qa hane'ej
iye nite' łi'wentaxi'ł, qa nite'łe łeqeku'uł, qa ekheweli'ł qa qi in e'łe'sitsi'łi'mkii qa pa'
esaxitsiłi'mkii qa nite' łeke' pe'qu' wi'tlijeye' qu' nenittaxiji'.* 9 Qa pakha' hats łamiti'łji'
in nite' łeqeku'uł mexe hamik'ui pakha'an hikpa' pa' witiłijii. 10 Pe' profetas'ik'i qi in
yejełtaxijupkiiha pa'aj in t'ejuyets pa' witiłijii qa nifelji'ijtax iye pakha' łeq'ilta'x pa'
Intata qu' nanami'ł ewetsju'.* 11 Pa' łeqe Espíritu ha' Cristo i'nji' pa'aj pe' profetas'ik'i qa
yikfelitets qu' qi pa'qu' naats'e'ej ha' Cristo qa yikfelitets iye pa' qi łe'wis qu' łunye'je'kii
qu' nanaxijik'i pa' yaats'e'ej. Qa pe' profetas'ik'i qa yisu'untax qu' nenikfe'lij łekpa' Cristo
qa yisu'untax iye qu' nenikfe'lets pa'n ipłu'uk'ui qu' namets pa' yaats'e'ej.* 12 Qa pa'
Espíritu i'nji' pekhewe'en qa yikfelitets in nite' łekhewel qu' net'ejuyets, qe pe' t'ejuyets
yijat'ij hik pekhewe' ekheweli'ł. Qa hane'ej qa hik ekewe' nifeljii'ł e'm pekhewe' nifel ke'
łe'sits wi'tlijei t'ejuyets ha' Jesús qe ta'łets pa' Espíritu Santo ta'łiipha'm na' wa's, qa hik
ekewe' iye eke' wekwek t'ejuyets ha' Jesús pe' angelits yisu'un qu' ni'wenijha.*

Hik ejunyejeyi'ił pakha' taya'yi'ł eiji'.

13 Qa hik ta'łijupi' mawatjiletiłij pe' aqjamtikineyejeyi'łkii qu' net'ejuyets pa'qu'
łunye'je', hasu'uj mama' a'łju', me'neni'łi'ha qu' metjumti'iłik'uiha pekhewe' hats jut-
siqax qu' nełisi'łij pa' Intata qu' i'wentaxij ha' Jesucristo.* 14 Hik ejunyejeyi'ił witlits

---

* 1:1 Lc 6:14; Gn 23:4; Sal 39:12; He 11:9,13; 1P 2:11; Jn 7:35; Stg 1:1; Hch 2:9; 6:9; 10:32; 16:6-7; Ga 1:2; Mt 22:14; 24:22; Tit 1:1 * 1:2 Ro 8:29; 1P 1:14,20,22; 2Ts 2:13; He 9:12; 10:22; 12:24 * 1:3 2Co 1:3; Ef 1:3; Ga 6:16; Tit 3:5; Jn 1:13; 3:3,7; Stg 1:18; 1P 1:23; 3:21; Hch 23:6; 1Ts 1:3; 1Co 15:20 * 1:4 Hch 20:32; Ro 8:17; Col 3:24; 2Ti 4:8 * 1:5 Jn 10:28; Fil 4:7; Ro 8:18; 2Co 4:17; He 12:11; 1P 4:13; 5:1,10; Ap 15:1; 21:9 * 1:6 Stg 1:2; 1P 4:12 * 1:7 Stg 1:3; Is 48:10; Zac 13:9; Mal 3:3; 1Co 3:13; 4:5; 2Co 5:3; Fil 3:9; Ap 14:5; Ro 2:7,10,29; Lc 17:30 * 1:8 1Jn 4:20; Ex 33:20; Ro 8:24; Jn 15:11; 2Co 6:10 * 1:10 Lc 1:70; 10:24; 16:16,29; 18:31; 24:25,27,44 * 1:11 Ro 8:9; Mt 26:24; Mr 8:31; Lc 24:26; Fil 3:10 * 1:12 Mr 16:15; 1Co 9:14; 2Co 10:16; Jn 14:26; 15:26; Hch 1:8; 2:2-4; 13:4 * 1:13 Ex 12:11; Mt 12:21; Ro 8:24; 1Ts 1:3; 1P 4:13; 5:4,8

impiyel, hasu'uj eneqjeyu'ułij wetju'ł pe' ułʼets łisu'uni'ł qu' aqsi'ji'łijkii tooxik'i in mexe
ham łenikfe'li'iłets.* 15 Hami'ił etji' yijat'ij pa'qu' ułʼaxe' in łunye'jek pakha' taya'yi'ł eiji' in
hamji' pa'qu' ułʼaxe', qa' hik ejunyejeyi'ił qu' ham pa'qu' ułʼaxe'ji' week pa'qu' aqsiiłijkii,*
16 qe ka' we'nika'ajji' yit'ij: *—Hasu'uj pa'qu' ułʼaxi'ił etji', qe yakha' ham yitji' pa'qu' ułʼaxe'.*
— *(Lv 19:2)** 17 Qa qu' it'iłijetspha'm "Tata" pakha' week łeqjunyejeyij ene' jukhew
qa efuts in yijaninij pa'qu' ne'weju'łij pa' łʼithayijkit, qa' e'nijiwe'yi'łiju'łha ene' week
łahatsiyij in mexe i'łiyiłi'pji' ha'ne sehe'.* 18 Ekheweli'ł łenikfe'li'łets in łʼilithinhetiyiłik'ui
pakha' ham weju'łi'ij ejunyejeyi'ł łʼayaxiłij pe' alheyi'łik'i, qa in łʼilithinhetiyiłik'ui qa
nite' ekewe' nite' yape qu' łaja'yi'ij axe'm ne'ej oro i'nłi'i ne'ej plata,* 19 qe łaja'aj yijat'ij
pe' łe'sits łʼathits ha' Cristo, hikha' hik łunye'j na'aj łe'wis kots'etax ła's ham ułʼaxi'ii.*
20 Łakha' hayiits watjiletij pa'aj aka'an in mexente' wanaqsiijkii ha'ne week sehe', qa
we'nethinłekii ene' teke'lenju' nełutsji' qe qa' ne'feni'ł.* 21 Łakha' ha' Cristo in ta'łets qa
nite' łeqeku'ułʼpa' Intata, hikpa' yiłin iye in wa'mtax qa yiwqinhetji' iye. Qa hik ta'łijupi' in
nite' łeqeku'ułʼqa łetjumti'iłetsha iye pa' Intata.* 22 Hane'ej in hats łʼek'eni'łik'iha ekewe'
yijaalija in wi'tlijei, ma' qa hats hik łunye'j qu' hats nempuli'jju' pe' atawjetsi'ł hats'inha
qu' qi qu' isu'uni'ł pe' hats ejefetsi'łipji' pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' mewetsu'uni'łha qa
hasu'uj aqanłi'iłkii.* 23 Ekheweli'ł hats ewi'łij iye in łeneki'łfik'ikii, qa hats nite' łata'łiłets
in łeneki'łfik'ikii iye pe'qu' witkutjiye hik ne'ej nite' yape, qe hats łata'łiłets yijat'ij in
łeneki'łfik'ikii iye eke' łe'lijei pa' Intata hik ekewe' witiła'x qa nite' yili'ij iye.* 24 Qe ke'
we'nika'ajji' Intata łe'lijei yit'ij: *—Week ene' jukhew qa efuts hik łunyejei na'aj jup'elket. Qa pa'*
łewqiyejeiji' qa hik łunyejei ne'ej łop'om na'aj jup'elket. Na'aj jup'elket in yisłax qa ne'ej łop'om qa
namju'kii, 25 *qa ekewe'łe łe'lijei pa' Yatsat'ax'inij qa nite' yili'ij in na'l.—* *(Is 40:6-8)* Aka'an hik
aka' ka' łʼefe'lhitiijiiłi'm.

2

Cristo hik łunye'j ute qa iła'xłe.

1 Qa hik ta'łijupi' iwu'mi'łfik'iha week pakha' witjunye'j ułʼax qa week pa' witqaw-
itjineya'x qa pakha' hik łunye'j qu' wetsjuk'e łejusits qa pa' witqaq'ayinkeya'xij wekwek
qa in ułʼetsik'i i'nanyejeyijkii ni'khewepij jitesu'un qu' jintewułʼenhet.* 2 Hik ejunyejeyi'ił
omehets ne'ej i'nk'a łełuifik'i, qa' ewi'łe'łe qu' isu'uni'ł qu' etufi'łij pa' yijaa'ija in łeqełʼi
ta'łets ke' wi'tlijei hats'inha qu' e'qitsi'ił,* 3 ye'ehe, qu' hats ku'mi'łiju'ł pa' łe'wis łeqisit
ha' Yatsat'ax'inij in qi in teik'unei.* 4 Eneki'łets hakha'an, hikha' hik łunye'j ute qa
iła'xłe, ene' jukhew yuten qa yiwu'mfik'i, qa t'eku'młi'iiji' pa' Intata qa les in yisu'un
iye. 5 Ekheweli'ł iye hik ejunyejeyi'ł utel iłii, qa enewe' utel qa' neteniihinijpha'm pe'
witlijtsitjii yatsat'axij pa' Intata, ma' qa' ekheweli'ił qa' hik ejunyejeyi'ił qu' łaqa pa'ile'
pa' Intata, hats'inha qu' łisi'łijkii pe'qu' eqistitsi'iłij łesitsi'm pa' Intata qu' nata'łets ha'
Jesucristo.* 6 Aka'an hik aka' ka' yit'ij ke' we'nika'ajji' in yit'ij: *—Jełi'ł, na' witset Sión**henji'*
ne' ute witeqjeyumtshenki' te'nekumhi'yiiji', qa łe'wiisija iye. Qa pa' qu'nte' neqeku'ye' pakha'an,
ma' qa'nte' jeek natqanhetiyekii hatse'.— *(Is 28:16)** 7 Qa ekheweli'ł
in nite' łeqeku'ułʼqa qi in łe'sitsi'ł e'm, qa pekhewe'łe yeqeku', ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Ne'*
ute yiwu'mfik'i ne' niihinpha'm ne' wititsi', hane'ej qa ewi'łłe in les weju'łij in witeqjeyumtshenki'.

---

* 1:14 He 2:13 * 1:15 Lv 19:2; Ga 1:6; 5:8; 1Ts 2:12; 5:24; 1P 5:10; Lc 1:49; 1Co 7:14 * 1:16 Lv 11:44-45; 20:7
* 1:17 Hch 9:31; 10:34; Ro 2:11; 3:18; Ga 2:6; 1Co 3:12; 2Co 5:11; 7:1; Ef 2:12; 5:21; 6:9 * 1:18 2P 3:11; Is 52:3; 1Co 6:20;
Tit 2:14; He 9:12 * 1:19 Jn 1:29; 6:53; Hch 20:28; 1Co 10:16; Ef 2:13; He 10:19; Ex 12:5; Is 53:7 * 1:20 Hch 2:23; Ef
1:4; 1P 1:2; Ap 13:8; 2P 3:3; Jud 18 * 1:21 Hch 2:24; 10:45; Ro 4:24; 10:9; Ef 1:1; 1Ti 3:16; 4:12; 6:2; Jn 17:5,24; He 2:9
* 1:22 Zac 7:9; Jn 13:34; Ro 12:10; 1Ts 4:9; 1Jn 4:7; 1Ti 1:5 * 1:23 1P 1:3; 1Jn 3:9; Lc 8:21; He 4:12 * 1:24 Is 40:6-8;
Lc 21:33; Stg 1:10-11; 1Jn 2:17; 1P 5:4 * 2:1 Ro 13:12; 2Co 12:20 * 2:2 1Co 3:2; 9:7; He 5:12-13 * 2:3 He 6:4-5;
Sal 34:8; Tit 3:4 * 2:5 Ro 12:1; He 13:15 * 2:6 Sión łii iye pa' witset Jerusalén. * 2:6 Sal 9:11; He 12:22; Ef 2:20;
Ro 9:33; 10:11

— *(Sal 118:22)** 8 Qa yit'ij iye: *—Ne' ute witlanki'ifi*†*qa inaqwakaninkii iye in yothetkii.*
— *(Is 8:14)* Aka'an hik aka' ka' testi'yij, qe łekhewel łalanki'ifi qe nite' tek'enets ke' Intata
łe'lijei.* 9 Qa ekhewelłi'ił qa t'ekumi'ł eiji' pa' Intata, hik ejunyejeyi'ł pa'il t'ithayi'yi'm
pa' Intata, ekheweli'ł witset yatsat'axij pa' Intata, ekheweli'ł neqetheni'łju' pa' Intata in
yatsat'etsi'ł ej, hats'inha qu' enfeli'ł pe' week łe'sits łaqsijiyijkii pakha' taya'yi'łij ei pa'
qi in na'lkii in mexe ła'ntaxiłi' pa' nookii.* 10 Qe ekheweli'ł toxik'i mexe nite' łetset'ił
ej, qa ha'nełi'ij qa hats łetset'ił ej pa' Intata. Mexe nite' nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j, qa
ha'nełi'ij qa hats nełisi'łij pa' łeq'iltiye'j pa' Intata.* 11 Yejefets, ekheweli'ł hik ejunyejeyi'ł
ne'ej tujtseikal ta'łji' qe ekheweli'ł wa's łeiłets, qa hik ta'łijupi' qu' nek'iyini'łij ewets qu'
me'nitoni'łi'mets pe' ułʼets yisu'un ene' i'nesenits, hikpe' watlani'łkii pa' ink'ayik iła'x.*
12 Mewetjełi'ł otok'oiha in ła'ni'ł ji'teje'm ne' nite' tek'enets, hats'inha qu' ni'ttaxi'łij ewets
qu' ułʼaxe' pa'qu' aqsiiłijkii, qa in ta'łets in łe'wis pa' łaqsiiłijkii, ma' qa' niwqinhetji'ijji'
ek hatse' pekhewe'en pa' Intata qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshen.* 13 In
ta'łets ha' Yatsat'ax'inij, iwqinheti'ł week pe'qu' netnek'enhei, qa pa' les in qiji' hikpa'
pa' wittata'apji' pa'qu' witset'e,* 14 i'nłi'i pe' gobernadores, hikpe' ł'ukinhei pa' wittata
qa' nitanithen pe' ułʼax yaqsiijkii qa pe' yaqsiijkii pa' łe'wis qa' niwqinhetji'. 15 Qe hik
aka' yisu'un pa' Intata qu' łunye'je', qe qu' aqsiiłijkii pa' łe'wis, ma' qa ham pa'qu'
łeke'ye' qu' ł'anyejeyi'ił ej nekhewe' nite' teqenełui wetju'ł.* 16 Me'neni'łi'ha in hats
ł'ewejinhetiiłi'iłkii, qa hasu'ujłe umti'ił in hats ł'ewejinhetiiłi'iłkii qu' aqsi'jłi'iłijkii pa'qu'
isu'unłi'ij ułʼax. Me'neniłi' yijat'ij qu' łeqejkunenheyi'ił ej pa' Intata.* 17 Qitsi'ił e'mji'
ene' week. Isu'uni'ł pe' ejefetsi'łipji' pa' Intata. E'nijiwe'yi'łiju'ł pa' Intata. Iwqinheti'łji'
pa'qu' wittataye'.* 18 T'ithayii, ek'eni'łets qa iwqinheti'łji' iye pe' aqa patunitsi'ł, hasu'uj
qu' uja'xe'łe qu' iwqinheti'łji' pe' teik'unei qa ineqsu'un iye, qe pe' its'iyoptots iye qu'
iwqinheti'łji'.* 19 Qe pa' Intata yi'sinhetij aka'an, pa'qu' ewi'łe' in yaqsiijkii pa' yisu'un
pa' Intata qa ikifikii in ta'wtshetenhetiłekii. 20 Qa qu' awtshetenhetiiłi'ił in ułʼax pa'qu'
aqsiiłijkii, ¿łekpa' qu' ne'weju'łij in łent'unhettaxiłiju'ł pa' ł'awtshetenhetiyiłij? Qa qu'
aqsi'jłi'iłijkii pa' łe'wis qa łent'unhetiłiju'ł pa'qu' aats'e'ełij, qa yi'sinhetij yijat'ij pa'
Intata.* 21 Qe hik aka' taya'yi'łij ei pa' Intata, qe ha' Cristo in qi in yaats'e'ej qe ta'łi'ł ewets,
qa yojotaxi'ł e'mij hats'inha qu' ojonketiłik'i.* 22 Hik hakhaa'ija pakha': *—Nite' yaqsiijkii
pa'qu' ułʼaxe', ham pa'qu' łe'wejtitsiye' qu' netpiikaxti'yij pa' łeji'.—(Is 53:9)** 23 In titijiti'yijets ke'
qits ułʼetsik'i wi'tlijei, nite' yeku'łijiju'ł pe'qu' ułʼetsi'ik'i. Qa in tawtshetenhetii, qa nite'
naqatjayu'uj qu' nawtshetenek, qe yiwejinłi'ij pa' Intata hik pakha' yatsathen yijat'ij qu'
nijanin.* 24 Qa łakhaa'ija iye ha' Cristo wanaftsiniju'ł qa yijaninij pa' ł'ese'n pe' inwułʼets
pe' cruz ji'pha'm, hats'inha inekhewel qa' hik injunyejeye' qu' hats jinanaxik'uiju' pa'
witwułʼax qa pa' yatsathen qa' hikpa' ji'łiyi'ijup, qe kekhewe' łeqfe'metets hik kekhewe'
ta'łets in hats i'łiyi'ł.* 25 Qe ekheweli'ł in mexe hik ejunyejeitaxi'ł kots'etets ikłekii, qa
ha'nełi'ij qa hats łetetwek'elaxiłets pakha' kots'etets łenilayets qa hikpa' iye pa' yejełets
pe' i'łiyi'ł.*

---

* 2:7 Mt 21:42; Lc 20:17; Hch 4:11 † 2:8 Pe' ute witlanki'ifi hikpa' Cristo. * 2:8 Is 14:20; Hch 2:23; 4:27-28; Ro 9:22,33; 11:7; Jud 4 * 2:9 Dt 4:20; 7:6; 10:15; Is 9:2; 42:12; 43:20-21; 61:6; Ap 1:6; 5:10; 20:6; Ex 19:5-6; 34:9; Sal 33:12; Tit 2:14; Hch 26:18; Ef 5:8; Col 1:12-13 * 2:10 Mt 5:7; Mr 5:19; Lc 1:50 * 2:11 1P 1:1; 1Ti 4:3; Ro 7:23; Ef 3:3; Ga 5:17; Stg 4:1 * 2:12 2P 3:11; Is 10:3; Jer 6:15; 8:12; 10:15; Lc 1:68; 7:16; 19:44 * 2:13 Ro 13:1-7; Tit 3:1 * 2:15 Ga 1:4; Ef 1:9 * 2:16 Ro 1:1; Tit 1:1; Ap 2:20; 1Co 14:20 * 2:17 He 13:1; 1P 5:9; Pr 1:7; 24:21; Hch 10:2; Ap 12:11; 14:7 * 2:18 Ef 2:15; 6:5; Col 3:22; Tit 2:9; Jud 4; Ro 13:3,7 * 2:20 1P 4:14 * 2:21 Mr 8:31; 1P 3:18; 1Jn 3:16; Jn 8:12; 13:15 * 2:22 1P 4:1; 1Jn 3:5; 2P 2:1 * 2:23 Ap 18:8; 19:11 * 2:24 He 7:27-28; 9:27-28; Is 53:4-5,12; Jn 2:21; 12:40; Hch 5:30; 10:39; 13:29; 28:27; Ga 2:19; 3:13; Ro 6:2,8-11; 7:6; Col 2:20; 3:3; Tit 2:12; Mt 13:15 * 2:25 Sal 23:1; 119:176; Is 53:6; Gn 48:15; 49:24; Jer 31:10

3

Pekhewe' hats tewhe'yei.

1 Qa hik ejunyejeyi'ił iye ekheweli'ł efuts hats tewhe'yei, ek'eni'łets qa' iwqinheti'łji'
iye pe' ewhe'yetsi'ł, hats'inha pa'qu' nite' netk'enetaxets ekewe' wi'tlijei qa i'nłi'i qu'
netk'enets hatse' qu' nata'łets pa'qu' ejunye'ji'ij qa nite' pe'qu' ittaxijetskii,* 2 qe łekhewel
yejełju' pa'qu' ejunyejeyi'iłij in ham uł'axe' qa in ł'ek'eni'łets qa łiwqinheti'łji' iye.* 3 Pa'
e'sinyejeyi'ł hasu'uj qu' ewi'łe'łe ha'ne i'nfik'i, axe'm na'aj ł'eniłi' ne' ewkujitsi'ł i'nłi'i
ne'ej oro qu' eka'xi'łkii qa i'nłi'i ne'ej eqhinatayi'ł inyetets* 4 qe pa' te'weiju' hik pakha' pa'
inakhaa'ija qa nite' yili'ij yijat'ij qu' ewi'ł espirituye' nite' weniwqinhet qa ikesimenłekii
iye, ma' qa pa' Intata qa hik ha'ne yijat'ij in łe'wisi'm.* 5 Qe hik łunyejei iye pa'aj toxik'i
pekhewe' efuts'ik'i in yijayaanija pa' Intata qa nite' yeqeku' iye, qa nite' weniwqinhetji' qa
ikesimenłekii iye, ma' qa tek'enets qa yiwqinhetji' iye pe' łewhe'yets.* 6 Hik aka' łunye'j
pa'aj pe' Sara pekhe'en qa yit'ijets pa' łewhe'ye' Abraham: —Yatsat'axyij.— Qa ekheweli'ł
efuts enene'eł pekhe'en, in łaqsiiłijkii pa' łe'wis qa' hasu'uj pa'qu' e'nijiwe'yiju'ł.* 7 Qa
ekheweli'ł jukhew witiwhe'yets, me'neni'łi'ha qu' enq'eleti'łij pe' ewhe'yeli'ł qa' jełi'łets
iye, qe łekhewel hik łunyejei na'aj wasu nite' t'un, qa hik ta'łijupi' qu' iwqinheti'łji' qe
łekhewel iye in yijayan pa' Intata qa' netestiijiijek hatse' pe'qu' łiłaxitse' in ejunyejeyi'łek,
hats'inha pe'qu' iyinheyejeyi'ił qa' ham pa'qu' nothetik'ui.*

Pa'qu' naqsiijkii pe' yijayan pa' Cristo.

8 Ma' hayits, aka'an qu' hit'iłij ewets. Week ekheweli'ł ewi'ł pa'qu' aqjamtikineye-
jeyi'iłkii, eq'iltinhetsi'ił, mewetsu'uni'łha qu' hik łunye'je' qu' e'witjefeyeek'i'iłha,
eq'iftitsinhetsi'ił, hasu'uj meniwqinheti'ł.* 9 Hasu'uj aqa'tja'yi'łij pa'qu' naqsi'ji'ł e'mijkii
pa'qu' uł'axe'. Hasu'uj aqa'tja'yi'łik'i pe'qu' uł'etsi'ik'i qu' nenit'iłij ewets, iyini'łipji'kii
yijat'ij pekhewe'en hats'inha qa' ni'fen pa' Intata, qe aka'an hik aka' ł'eniyayiłijii qe
qa'nte' niliyi'ij qu' e'fenhetiyi'ł.* 10 Qe ke' we'nika'ajji' yit'ij: *—Pakha' qu' nisu'un qu'
nana'l łeqsu'unkaxi'ijji' pa' witiła'x qa yisu'un iye qu' ham peeyi'ijkii pe'qu' łeqe nełutse', qa'
nitkelenhetik'uiju' pa' uł'ax pa'qu' łelepepe', qa pa' łeji' qa' hasu'uj nit'ij pa' witwejtitsi'.*
11 *Ili'iłij in łaqsi'ji'łijkii pa' uł'ax qa' aqsiiłijkii pa' łe'wis, mowo'ołiikii pa' wit'ikesimeya'x qa' ijayani'łpha'm.*
12 *Qe pe' łotoi pa' Yatsat'ax'inij yejełju' pe' yatsathen, qa pe' łekfii qa tek'enik'uikiiha pe' ł'iyinheyejei,
qa pakha'łe łeju's qa t'ejuyiju'ł pe' yaqsiijkii pa' uł'ax.—(Sal 34:12-16)* 13 Qa hik ta'łijupi' ¿łekpa' qu'
łeke'ye' qu' naqsi'ji'ł e'mijkii pa'qu' uł'axe' qu' ewi'łe'łe qu' inq'ethini'łij pa'qu' łe'wise'?
14 Qa łeke'łe iye qu' aats'e'ełij pe'ye' qu' nata'łets in łatsatheni'ł, qa e'łe'sitsłi'iłi'mkii. *Qa
hik ta'łijupi' hasu'uj e'nijiwe'yi'łik'i pa'qu' nijiweikittaxiłijkii pekhewe'en qa hasu'uj iye qu' qi qu'
natawje'meteni'ł.* *(Is 8:12)**
15 Eni' yijat'ij qu' natsat'axij pa' atawe'j ha' Cristo, matjanitheni'ł hats'inha qu' aq'axitsi'i'ł
qu' eku'łi'łiju'ł week pa'qu' nafaakani'łij in t'ejuyets pa' ewetjumtikineyejeyi'łkii,* 16 qa
hasu'ujłe qu' ejitheyijetskii, iwqinhetji' yijat'ij, qa' enkewet'ijets iye in mexe ikesimen
pa' atawe'j, hats'inha pekhewe' qu' uł'etsetaxik'i pe'qu' ł'anyejeyi'ił ejkii in łijayani'ł ha'
Cristo qa' niwepinhet wetju'ł in pekhel ł'anyejeitaxi'ł ejkii.* 17 Qe pa' Intata qu' nisu'un,
qa les in łe'wisijupi' qu' jintaats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets in jitaqsiijkii pa' łe'wis, qa nite'
hik łunye'j qu' jintaats'e'ej pe'ye' qu' nata'łets in jitaqsiijkii pa' uł'ax.* 18 Qe łakha' iye ha'
Cristo yaq'alij iye pe' inwuł'ets, qa hats ewi'łłi'ij nite' łeke' qu' niyeket iye. Yatsathen

---

* 3:1 Ef 3:8; 5:22-33; Col 3:18-19; 1Ti 3:11; 1Co 7:16; 9:19-22; 2P 3:11 * 3:2 Tit 2:5 * 3:3 Is 3:18-24; 1Ti 2:9 * 3:4 Ro 2:29; 7:22; Mt 5:5; 1Ti 2:2 * 3:5 Sal 20:6; 1Co 7:14; 1Ti 5:5; 1P 1:3 * 3:6 Gn 17:15-21; 18:6-15; He 11:11; Pr 3:25 * 3:7 Mt 1:19; 1Co 14:35; Ef 5:22-28; Col 3:18-19; Tit 2:4-5; 1Ts 4:4 * 3:8 He 13:1; Ef 4:32 * 3:9 Ro 12:14,17; Lc 6:28; 1Co 4:12 * 3:10 Sal 34:12-16; Stg 1:26; 3:5-8; Ro 3:13 * 3:11 Sal 37:27; Lc 12:51; 2Ti 1:2; He 12:14 * 3:14 Mt 6:33; Ro 1:17; 2P 1:1; Jn 6:20; 7:13 * 3:15 1Jn 4:4 * 3:16 Hch 23:1; 24:16; Ro 9:1; 2Co 1:12; 1Ti 1:5,19; 3:9; He 10:22; 1P 3:21 * 3:17 Fil 1:29; 1P 2:19

wa'mifi pe' nite' yatsathen, qe qa' jineka'xii pa' Intata, hats wa'mtax qa iła'xłe iye qe
ta'łets pa' Espíritu Santo.* 19 Łakha' qa yamii pa' i'ni' pekhewe' łeqe espiritul pe' hats
naxju' hik łunyejei qu' wit'ophełiye' qe nite' łeke' qu' nakfik'ikii, qa nifeli'm in hats
naxij,* 20 hik pekhewe' pakha' łahats'ij pa'aj nite' nek'enheyu'ets pa' Intata, qa pa' Intata
qa notkitaxets pekhewe'en nite' itaqsuntaxijup, qa pakha'łe Noé qa hatsi qa i'niji' ek
pa'aj in yaqsiijkiiyek pe' tokoyei, hik pekhe' ujaa'x pe' i'nji'ju'kii, wetshetk'ewi'ł tatsaiłe
(8) qa hik pekhewe' qa iłii in yeka'x pa' iweli'.* 21 Pa' qi iweli' in yeka'x pekhewe'en,
wetjeyumtshenijupi' in łempuliji'łijju' ka' łii ha' Jesucristo qa hats nełini'ł, qa nite'łe hik
łunye'j in łempulijłi'ił in łempuliji'łijju' ka' łii ha' Jesucristo, qe ikji' yijat'ij in jutsiqaxij in
hats tetli'jju' pe' inwuł'ets, qe ta'łijupi' ha' Jesucristo in iła'x iye,* 22 hikha' wapiletspha'm
na' wa's qa i'niju' pa' yiya'yik'i pa' Intata, qa hikha' iye hats t'anipji' pe' week pe' angelits,
pe' tenek'enhei na' wa'sji' qa ha'ne sehe' epji' iye qa pe' witt'unhaxits na' wa'sji' qa ha'ne
sehe' epji' iye.*

4

Yape menink'aihiti'ł pa'qu' ejunyejeyi'ił.

1 Qa hik ta'łijupi', in łunye'jek ha' Cristo in qi in yaats'e' in t'ejuyets pa' ł'ese'n, qa'
manaqsi'jiłju' qu' hik łunyejeye' pe' aqjamtikineyejeyi'łkii pa' łaqjamtikineye'jkii ha'
Cristo, qe pa'qu' naats'e'ej pe'ye' in t'ejuyets ene' i'nesenits, qa yikfelitets in hats nite'
yaqsiijkii pa' uł'ax* 2 qe qa' ewi'łe'łe qu' naqsiijkii pa' yisu'un pa' Intata, qa nite' pa'
yisu'un ene' jukhew qa efuts ha'ne sehe' epji'.* 3 Qa' yape ł'ajełi'ijje'm kekhewe' uł'ets
łaqsi'ji'łijkii yi'sinhetij ne' nite' tek'enets pa' Intata kekhewe'en, in nite' wepinij in
yisu'un qu' nanawitji'ił pakhape' i'nłi'i pekhepe', yaqsiijkii pa'qu' łunye'je'łe qu' nisu'un
pe' uł'ets, yek'uwetju'kii, yewutłekii, ewi'łłe in yisu'un qu' niya'afi pa'qu' naqsiijkii,
iyinii pe' uł'ets witeqsi'nq'alits.* 4 Qa hane'ej in hats nite' łakiłijets kakha' qi in uł'ax
łunyejei qa yitjułaxijpha'mkii, ma' qa uł'etsik'i ł'anyejeyi'ł ewetskii. 5 Qa łekhewełłe qa'
nenikfe'łłetets hatse' qu' naktaxets hakha' hats wanaqsi'jju' juez, hikha' yejeyumtshen
hatse' pe' iłii qa pe' naxju'.* 6 Qa aka'an hik aka' ta'łets in tefelhitii eke' łe'sits wi'tlijei
t'ejuyets ha' Cristo, qa hayiits tefelhiti'yi'm iye pe' hane'ej hats naxju' in mexe iłii
pa'aj, hats'inha in les łe'wis qu' hik łunyejeye' pekhewep in wa'm qa hatsłe na'li'm pa'
witiła'x nite' yili'ij in łunye'jek pa' yisu'un pa' Intata.* 7 Pa' ł'aka'the' qa' hamitse' ene'
week wekwek hats met. Qa hik ta'łijupi' mewetjełi'ł otok'oiha qa' me'neni'łi'ha qu'
iyini'ł.* 8 Qa aka' week t'anipji' ekewe'en aka'an, mewetsu'uni'łha hasu'uj aqanłi'iłkii,
qe pa' witeqsu'unka'x yit'onipji' pe'qu' olootse' witwuł'ets.* 9 Eneqjunu'ułiju'ł qa'
łisi'łij łewhi'wet'e' pe'qu' i'weni'łik'ui yijayan pa' Intata, qa hasu'uj pa'qu' anyejeyi'iłij.*
10 Ekheweli'ł week ewiłei na'l pe' nełisi'łij pa' Espíritu Santo, qa' anatkini'ł qu' meteni'feni'ł
wetju'ł, qa qu' anatkini'ł ma' qa' ekheweli'ił pe' łe'sits łeq'ithayinenheyij pa' Intata pe'
łunyejeiłe wetju'ł łe'niyayi'łij.* 11 Pa'qu' niyet, qa' niyetij pa' hats ł'anye'j ke' Intata
łe'lijei, qa pa'qu' net'iftits'ets pe' witlijtsitjii qa' nanatkiniji' pa' łet'unha'x tisij pa' Intata,
hats'inha qa' net'ejuyets week pa'qu' aqsiiłijkii qu' iwqinheti'ł pa' Intata qe ta'łets ha'
Jesucristo, hik enewe' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj newetli'ij in qitsji' Wittatal. Amén.*

Pekhewe' qu' naats'e'ej pe'ye' qe ta'łets in tek'enets pa' Intata.

---

* 3:18 Mr 8:31; Ro 5:2,8; 6:10; He 9:28; 10:10; 1P 2:21; 4:1; Ef 2:14 * 3:19 1Jn 4:1 * 3:20 Gn 5:29,32; 6:18; 7:7,13; 8:16,18 * 3:21 He 9:14; 10:22; 1P 1:3 * 3:22 Hch 1:10,12; 2:33-34; 1Ti 3:16; He 4:14; 6:20; 10:12; Sal 110:1; Mr 16:19; Ro 8:34; Ef 1:20-22 * 4:1 Ro 6:10; He 4:15; 7:26; 9:28 * 4:2 Mr 3:35; Ro 6:11; 12:2 * 4:3 Mr 7:22; Ro 13:13; Ga 5:21 * 4:5 Hch 10:42; Ro 14:9; 2Ti 4:1 * 4:6 Jn 5:25; 1P 3:18; Ef 1:21 * 4:7 Ro 13:11-12; He 9:26; Stg 5:8; 1Jn 2:18; Ap 1:3; 1P 5:8 * 4:8 1P 1:22; Pr 10:12; Stg 5:20 * 4:9 1Ti 3:2; Tit 1:8 * 4:10 1Co 12:7 * 4:11 Ro 12:6-8; 1Co 15:58

12 Yejefets, hasu'uj e'nitjułaxiłijpha'mkii ma' qa' umti'ił qu' u'ja'xe'łi'iłijkii qa
pekhewepłe qa' nite'ye' in nami'ł ewets pa' a'tax hik ła'tinye'j fe't witaqjaajinkeye'j*
13 e'łe'sitsi'łi'mkii yijat'ij in łakiłijets ha' Cristo in qi in yaats'e'ej pa'aj, hats'inha qu'
qiye' jeek hatse' qu' e'łe'sitsi'łi'mkii qu' ne'twenhetiitaxij ha' Cristo pa' qi łewqiye'jji'.*
14 Qa qu' nata'łets in łijayani'ł ha' Cristo qa wenit'iłij ewetskii uł'etsik'i wi'tlijei, qa'
e'łe'sitsi'iłi'mkii, qe pa' qiji' łeqe Espíritu pa' Intata i'nił'etji'. Yijaa'ija, łekhewel
uł'etsik'i ł'anyejeyets qa ekhewelłi'ił qa łiwqinheti'łji'.* 15 Hasu'uj pa'qu' naats'e'ej pe'ye'
qu' nata'łets qu' netqek'ui, qu' net'ejtenkii, qu' uł'axe' pa'qu' naqsiijkii, qa i'nłi'i qu'
na'naftsinijkii pa'qu' łunye'je'kii. 16 Qa pa'qu' naats'e'ej pe'ye' qe ta'łets in yijayan ha'
Cristo, qa' hasu'uj newepinkii, nit'ijetspha'm yijat'ij łe'wisij pa' Intata in yijayan ha' Cristo.
17 Qe hane'ej hats yamets qu' na'nju' pa' witaqjaajinkeye'j qu' nojo'oj pe' yijayan pa' Intata.
Qa in jitojo'oj, ¿qa pa'n qu' łunyejeye'kiyek hatse' pe' nite' tek'enets eke' łe'sits wi'tlijei
ta'łets pa' Intata t'ejuyets ha' Jesús?* 18 *Qa pa'qu' natsathen in jutsitax qu' iła'xe', ¿qa pa'n qu'
łunye'je'kiyek hatse' pa' nite' tek'enets eke' Intata łe'lijei qa yaqsiijkii pa' uł'ax? (Pr
11:31)* 19 Qa hik ta'łijupi' pekhewe' yaats'e'ej pa'qu' łunye'je' qe ta'łets in tek'enets pa'
Intata, mewetłisi'łijha pakha' łaqsijiiłi'ił'ejju' hikpa' yijaa'ija pa'qu' nit'ij, qa hasu'uj ili'iłij
in łaqsiiłijkii pa' łe'wis.*

5

Yakakłin pe' tenek'enhe'yipji' pe' yijayan pa' Jesús.

1 Pekhewe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata, yakha' in heinek'enhei iye hik
yijunyejei pekhewe'en qa hi'wenij iye ke' qits łunyejeikii in yaats'e'ej ha' Cristo, qa
yakha' iye ha'ni'ł etji'teje'm hatse' qu' qiye'tax qu' e'łe'sitsi'łi'mkii qu' ne'twenhetiitaxij
ha' Cristo pa' qi łewqiye'jji', k'iyinijets pekhewe'en:* 2 qu' nejeełetsha pe' kots'etets
yatsat'etsij pa' Intata, hikpe' tejetshetiyij qu' nejełets, hasu'uj qu' nata'łłe'ets in
t'ithayinenheti'yij qu' nithayiki, łekheweeli'ija yijat'ij qu' nata'łets qu' nisu'un qu'
nithayiki. Hasu'uj qu' nata'łłe'ets pe'qu' ł'astaye' in yisu'un qu' nithayiki, nithayiki
yijat'ij qe yijaa'ija in yisu'un, in łunye'jek pa' hats yisu'un pa' Intata.* 3 Qa hasu'uj iye
qu' hik eqfenyejeyi'iłij qu' antsat'etsi'łij in łejełiłets, ojo'ołi'mij yijat'ij pa'qu' łe'wise' qu'
łunyejeye'. 4 Qa qu' nanamtax pa' tenek'enhe'yipji' pe' week yejeł pe' kots'etets, ma' qa'
esti'yi'łij pa'qu' enisit'i'ił nite' yili'ij yijat'ij in hik łunye'j na'aj ink'ayik.* 5 Qa hik łunye'j
iye in na'l iye ka' tseqitijineyu'ujets pekhewe' jutjanhets, ek'eni'łets qa' iwqinheti'łji' iye
pe' tenek'enhe'yi'ł epji' in łijayani'ł pa' Intata. Qa ekheweli'ł e'weeki'ł, uyi'łik'ipha'm pa'
nite' witiwqiye'jji', qe *pa' Intata t'ejuyiju'ł pe' weniwqinhettax qa pekhewe' nite' weniwqinhet qa
yi'fen. (Pr 3:34)** 6 Qa hik ta'łijupi'
hasu'uj meniwqinheti'łji' metf'iljetsini'łets pa' qi łet'unha'x pa' łokoi pa' Intata, hats'inha
qa' łakha'ye' qu' newqinheti'łji' qu' hats namets łahats'ij qu' newqinheti'łji'.* 7 Iwejini'łij
pakha'an pe' natawje'meteni'ł, qe łakha' nejełi'ł.* 8 Mewetjełi'ł otok'oiha, matjanitheni'ł,
pa' ejuihife'eł inwo'met, hikpa' hik łunye'j na'aj athi'l qe tik'et wo'oikii pa'qu' niwu'mju'.*
9 Qa yape'enhałe qu' me'nt'unheti'łiju'ł, it'unheti'ł pa' nite' eqekuyejeyi'ł, menikfeliti'łets
in week pe' ejefetsi'łipji' pa' Intata in hik ejunyejeyi'ł iye in łaats'e'ełij pa'qu' łunye'je'.*
10 Ma' qa in ł'anu'upji' in ł'ajłi'ij in łaats'e'ełij pe'ye', qa łakhaa'ija pa' Intata, hikpa' Dios
eq'iltinhetsax, qa hikpa' iye taya'yij inii pa' witisa'xi'mkii nite' yili'ij qu' nata'łets ha'
Jesucristo, qu' hikpa' qu' neqjunhetineni'ł iye, qa qu'nte' neqenijani'ij iye pe'ye' pa'nte'

---

* 4:12 1P 1:6-7 * 4:13 Ga 5:24; Ef 1:17; 3:10; 1Co 1:7; 2Ts 1:7; 1P 1:7,13 * 4:14 Sal 89:50-51; Hch 4:33; 5:41; 1P 2:20; Ap 3:22 * 4:17 Mr 12:40; Jn 5:22; He 3:2; 10:27; 13:4; Ga 6:10; Ef 2:19; 1Ti 3:15 * 4:19 Sal 10:14; 2Co 1:9 * 5:1 Hch 4:20; Ro 8:18; Col 3:4 * 5:2 Jer 3:15; 23:1; Jn 21:16; Hch 20:28 * 5:4 Jn 10:11,14; 21:15-17; He 13:20; 1P 2:25; 1Co 9:25; Ap 12:1 * 5:5 Stg 4:6 * 5:6 Lc 14:11; 1R 8:42; 2Cr 6:32; Dn 9:15 * 5:7 Sal 55:22 * 5:8 1Ts 5:6,8; 2Ti 4:5; 1P 1:13; 4:7; Ap 16:15; Mt 4:1,10; Hch 13:10 * 5:9 Ef 6:13-14; Stg 4:7

eqekuyejeyi'ł, qa qu' net'unheti'łiju'ł iye pa'qu' łunye'je' qa qu' et'unitsi'iłi'ju'ha iye nite'
e'wisitsi'łi'.* 11 Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij in qiji' in Wittata. Amén.
12 Haqsiijkii ha'ne łammi's yi'lijeyi'ł ei (carta) qa tsi'fenij nakha' Silvano hik nakha' iye
tsikfe'lets in łe'wis inejefe'epji' pa' Intata, hats'inha qu' k'akakłini'ł qa qu' hiwjutsiqeni'ł
e'mha iye in ł'eku'mi'łi' in nite' łeqeku'uł ha' Cristo hik aka' pa' yijaa'ija in łeqsu'unka'x
pa' Intata. Hik aka' hasu'uj anqami'łij.* 13 He' inejefetsipji' pa' Intata i'ni' ha'ne witset
Babilonia, wetfeli'ł ei, hikhe' t'eku'miiji' pa' Intata in ejunyejeyi'łek, qa week iye nakha'
hik łunye'j qu' ya'se' Marcos in wetfeli'ł ei.* 14 Mewetfeljiiłij wetju'łkii qu' nata'łets in
łewetsu'uni'ł. Pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' na'ni'ł ejupkii ekheweli'ił pekhewe' yijayan ha'
Cristo.*

* 5:10 1P 5:1,4; 2P 3:18 * 5:12 Hch 15:22; 1Ts 1:1; 2Ts 1:1 * 5:13 Ap 14:8; 16:19; 17:5,18; 18:2,10,21 * 5:14 Ro 16:16; 1Co 16:20; 2Co 13:12; 1Ts 5:26; Ef 6:23

2 PEDRO

Yojo in mexe wetfel.

1 Yakha' Simón Pedro, łeqejkunenek qa łaqa apóstol iye ha' Jesucristo. He'nq'ika'ał ei
pekhewe' testi'yij pa' nite' witqekuye'j in łunye'jek pa' heyesti'yi'łij. Ekheweli'ł ł'estiyiłij
pa' nite' eqekuyejeyi'ł qe hakha' inqe Dios qa Eqiłina'x Jesucristo yatsathen.* 2 Pa'
łeqi'fenkeye'j pa' Intata qa pa' wit'ikesimeya'xłekii qu' week nełuts ijayi'łijfik'i qu' qitsi'ił
e'mha qu' nata'łets pa'qu' ikfeliyaxitsi'iłets pa' Intata Dios qa ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.*

Qu' nitaxi'ł ji'teje'm hatse' pa' witiła'x hik łunye'j pa' Intata.

3 Qe pa' łet'unha'x pa' Intata jiyełisij week pa'qu' net'ejuyets pa' hane'ej iniła'x in
jitajayan pa' Intata qe ta'łets in jinikfe'lets hakha' tayai inii qe ta'łets pa' łunye'j łakha' in
łe'wis qa in yatsathen iye.* 4 Aka'an hik aka' łunye'j in yiwjutsiqen ine'm pe' qits in łe'sits
qa weju'łij iye, hats'inha qa hik enewe'ye' qu' namitiłets qa' ni'iłjiteje'm pakha' witiła'x
hik łunye'j pa' Intata qu' hats ilattaxi'łik'ui pakha' uł'ax na'lipji' ha'ne sehe' qe ta'łets in
yisu'un ene' jukhew qa efuts.* 5 Qa hik ta'łijupi', weeki'ij pe' et'unhaxitsi'ł qu' aqsiiłijkii
pa' łe'wis hats'inha qu' ik'eihini'łets pa' nite' eqekuyejeitaxi'ł. Qa in hats łaqsiiłijkii pa'
łe'wis qa' ik'eihini'łetsek qu' mowo'ołii ikfeliyaxitsi'iłets pa' yisu'un pa' Intata. 6 Qa in
hats łowo'ołii ikfeliyaxitsi'iłets pa' yisu'un pa' Intata, qa' ik'eihini'łetsek qu' mewetjełi'ł
otok'oiha. Qa in hats łewetjełi'ł otok'oiha qa' ik'eihini'łetsek qu' hasu'uj itaqsuni'łijup
ment'unhetłi'iłiju'ł pa'qu' łunye'je'. Qa in hats nite' ł'itaqsuniłijup łe'nt'unhetłi'iłiju'ł
pa'qu' łunye'je' qa' ik'eihini'łetsek qu' mowo'ołii qu' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un pa' Intata.*
7 Qa in hats łowo'ołii qu' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un pa' Intata, qa' ik'eihini'łetsek qu' mewet-
su'uni'ł ekheweli'ł in hats łijayani'ł pa' Intata. Qa in hats łewetsu'uni'ł qa' ik'eihini'łetsek
qu' isu'uni'ł ene' week.* 8 Qe qu' na'ni'ł etji' ekewe'en qa week nełuts t'ijaifik'i, ma' qa'
nite' hik ejunyejeyi'ił qu' ham e'weju'łi'iłij, qa' nite' hik łunye'je' iye qu' ham ne'weju'łi'ij
in łenikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 9 Qe pa'qu' hami'im ekewe'en, hik łunye'j qu'
puk'ale' i'nłi'i na'aj nite' toxik'i łeqjełinet, ma' qa nitapi'ik'i in hats tetlijtaxijju' pe' uł'ets
yaqsiijkii pa'aj. 10 Qa hik ta'łijupi' yejefets, mowo'ołiiha qu' aqsiiłijkii pakha' taya'yi'łij ei qa
t'eku'mi'łij eiji' pa' Intata, qe qu' aqsiiłijkii ekewe'en, qa nite' ł'anuuyi'i qu' anami'łju'kii.*
11 Qa qu' hik aka' łunye'je', ma' qa qi qu' ineqjunu'ułiju'ł qu' amtaxi'łets pa' łeji' pa' witset
nite' yili'ij in tenek'enhe'yi' ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo.* 12 Qa hik ta'łijupi',
tees qu' nastapi'ii ekewe'en qu' k'efeljiiłi'm, yemjeetax in hats łenikfe'ltaxiłetsha qa in
ł'ek'eni'łik'iha iye pa' yijaa'ija in ł'ijatshenheti'yi'łij.* 13 Humti qu' hasinik'i in nite' tsitapi
ii ekewe'en qu' k'efeljiiłi'm hane'ej in mexe yi'ła'x.* 14 Qe tsikfe'lets in hats nite' toxik'ui
qu' hakik'ui ha'ne yese'n t'ejuyets ha'ne sehe', in łunye'jek ka' hayiits yit'ij yiwets ha'
Yatsat'ax'inij Jesucristo.* 15 Qa hik ta'łijupi' qu' haqsiijkii hane'ej qu' hika' week pa'qu'
ye'we'jułi'ij, hats'inha qu'nte' antapiyi'iłii ekewe'en qu' hats hawa'mtax. 16 In k'efeli'łi'm
qu' enikfe'li'łets kakha' łet'unha'x qa pa' łamijiiju' hatse' ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo,
aka'an nite' witwotk'onhetłe qu' nata'łets pe'qu' niya'yij in wotk'onkii, qe ta'łets yijat'ij
ene' yitoyi'ł in yi'weenijha in qiji'.* 17 Qe hi'weeni'łijha in yiwqinhetji' pa' Intata Dios,
pa' qiji' in Wittata pa' ł'a'x qa yit'ijets: —Hane'en ya's qi in hisu'un, hik ha'ne qi in

---

* 1:1 Mt 16:17; Lc 6:14; Hch 10:32; 15:14; Ro 1:1; 5:17,21; Fil 1:11; Tit 1:1; 2:13 * 1:2 Jn 17:3; Fil 3:8; 2P 1:3,8; 2:20; 3:18 * 1:3 Jn 17:3; Fil 3:8; 2P 1:2,8; 2:20; 3:18; 1Ts 2:12; 2Ts 2:14; 1P 1:5; 5:10 * 1:4 Jos 21:45; 1R 8:56; Is 38:16; Jer 33:14; Ro 9:4; 15:8; 2Co 7:1; Ef 4:24; He 12:10; 1Jn 3:2 * 1:6 Hch 24:25; Ga 5:23 * 1:7 Ro 12:10; He 13:1; 1P 1:22 * 1:8 Stg 2:20; Mt 7:16-21; Ga 5:22; Tit 3:14 * 1:10 Mt 22:14; Ro 11:29; 2P 1:3 * 1:11 Col 1:13; 2Ti 4:18 * 1:12 Col 1:5-6; 2Co 11:10; 2Jn 2; 3Jn 3-4 * 1:13 2Co 5:1-4 * 1:14 Jn 21:18-23 * 1:16 Mr 13:26; 14:62; 1Ts 2:19; Mt 17:1-6

tsi'sinheti'mkii. —* 18 Yekheweeli'łha in hepi'ye'ełik'i aka' yit'ij pa' wit'ax ta'łiipha'm
na' wa's in ewi'ł ha'ni'łi' hakha'an in ha'ni'łipji' kekhe' łe'wis kakha' łunye'jkii utek.*
19 Qa aka'an in łunye'jkii qa les in qi in yija'ał ye'mha kekhewe' łe'lijei pe' profetas'ik'i,
hik kekhewe' iye łe'wistax qek jełi'łijupkiiha iye, qe qu' jełi'łijupkii kekhewe'en qa hik
łunye'j ne'ej fetitjii in naliti'kii na'aj nookii qa yaamłi'ijii in hats nekpha'm hakha' hik
łunye'j kekhe' nełuwoki', ma' qa' nitujinhetji'ha pe' atawjetsi'ł.* 20 Qa lesłe łe'wis qu'
menikfeliti'łets aka'an, in ham pa'qu' łe'lijeye'łe pe' profetas'ik'i eke' yika'ajji' pa'aj. 21 Qe
ham pa'qu' łe'lijeye'łe pa'qu' profetaye' qu' nata'łłe'ets qu' numti, qe pekhewe'en jukhew
pa' Espíritu Santo tisij pa'qu' nit'ij, ma' qa iyetij pa'qu' nisu'un pa' Intata qu' niyetij.*

2

Pe' nite' yijaalija qu' ni'nq'ijatshen.

1 Qa na'łłe iye pa'aj pe' wotk'onłi'ijkii qu' profetaye', qa hik qu' łunye'je' hatse'
ekheweli'ł qu' na'ni'ł etji'teje'm pe'qu' nowotk'onłi'ijkii yit'ij łetets qu' ninq'ijatshenij
pa' Intata. Łekhewel in i'nq'ijatshentax nite' nokes in i'nq'ijatshenij pekhewe' wi'tlijei
hikpe' teiłem in jiyeka'xii pa' witwamhi', qa hik łunye'j iye in nite' łeke' qu' nana'lij
in yuten ha' Yatsat'ax'inij hikha' hats taqhaitaxets. Qa aka'an in łunyejei enewe'en,
nite' optox qu' nattanithenhetii.* 2 Olots pe'qu' nijayanij pa' qi in uł'ax łunyejei in
wanawitji'ij ł'esenits, qa łekhewel qu' nata'łets qu' uł'ax nenit'ijets pa' yijaataxija in
wit'ikheyi'j.* 3 Łekhewel ewi'łłe in yisu'un qu' neka'xi'ł ek'ui pe'qu' aq'astayi'ił, ma' qa
naqanłi'iłkii pe'qu' nit'iłij ewets. Qa pa' łantanithenkeye'j pekhewe'en qa hatsłe hayiits
watji'leti'm pa'aj, qa nite' łeke' qu' naqamij.* 4 Qe pa' Intata nite' yiwejinłe pa'aj pe'
angelits in yaqsiijkii pa' uł'ax, qe yiwu'mik'iju' yijat'ij pa' akaptax hane'eju' ha'ne sehe'ji'
qi'ija in nookii, qe qa' naqsi'jijup pa' nełuji' qu' nejeyumtshentax pe' uł'ets.* 5 Qa nite'
yiwejinłe iye pa'aj ha'ne sehe', qe nukinetsju' yijat'ij pa' qi piłei qa qi iye in iftsaxji'
pekhewe' uł'ets jukhew'ik'i, qa pakha'łe Noé qa yiłin, hikpa' yijatshentaxij pe' jukhew'ik'i
qu' natsathen pa'qu' łunyejeye', qa weeki'ł in yiłin iye pe' wetsjuk tatsai (7) jukhew qa
efuts.* 6 Qa yitanithenij iye in yiwuł'enhetju' pe' witsetitsik'i Sodoma qa pa' Gomorra,
ma' qa yilomominhetji' qa ł'olołe pa' aman. Aka'an yejeyumtshentaxi'mijupi' pa'qu'
łunyejeye'kii pekhewe' hane'ej uł'ax yaqsiijkii.* 7 Qa yilithinłe pa' yatsathen Lot, hikpa' qi
in yitawje'meten pa' łunyejei pa'aj pekhewe' nite' nek'enheyu' in pakha'łe qu' łunye'je'
qu' nanawitji'ił.* 8 Qe pa' yatsathen Lot, in i'nji'kii pekhewe'en, week nełuts qi in yaats'e'ej
pa' łe'wis łatawe'j pe' yi'wen qa yepi'ye' iye uł'ets yaqsiijkii pekhewe'en.* 9 Ye'ehe, hats
jinikfe'lets pa' Yatsat'ax'inij in yiya'yij qu' nilithinik'ui pe' witaqjaajinkeyejei pekhewe'
tek'enets, qa yiya'yij iye in yaqsi'jijup qu' nitanithen hatse' pe' uł'ets qu' namtaxets pa'
nełuji' qu' newetjeyumtshen.* 10 Qa aka'an hik aka' qu' łunyejeye' pekhewe' yijayanij pa'
uł'ax yisu'un ene' i'nesenits qa yuten week pa'qu' łunye'je' qu' netnek'enhei. Pekhewe'en
ham ł'ijiweyaxitsi'iju'ł pa'qu' łunye'je' qa yumti iye qu' week nat'anipji', nite' yaatse'etsju'
in uł'ax ł'anyejeyij pekhewe' qu' qitse'ji' pa'qu'łe łunye'je'.* 11 Qa pe' angelits in les
qitstaxijji' pe' łet'unhaxits qa t'uniitsija iye, in i'nijup ha' Yatsat'ax'inij nite' yisu'un
pe'qu' uł'etsi'ik'i qu' ł'anyejeyi'ij pekhewe'en. 12 Enewe'en ene' i'nq'ijatshenij pa' nite'
yijaa'ija, enewe'en hik łunyejei inqa'metets, nite' yijamtikii, nekijfik'i qu' hik łunyejeye'
ne'ej inqa'metets hats jutsiqets pa'qu' łenifenyejeye' hats'inha qu' netnekumhi'yi' qa'

---

* 1:17 Is 42:1; Mt 3:17; 17:5; Mr 1:11; 9:7; Lc 3:22 * 1:18 Sal 2:6; Mt 17:1; Mr 9:2; Lc 9:28 * 1:19 Sal 119:105; Mal 4:2; Ro 13:12; 2P 3:18; Nm 24:17; Ap 22:16 * 1:21 Jer 23:26; 2Ti 3:16; 2S 23:2; Lc 1:70; Hch 1:16; 3:18; 1P 1:11 * 2:1 Dt 13:1–5; Mt 7:15; Hch 20:29; 2Co 11:13–15; Ga 2:4; 1Ti 4:1; 2Ti 4:3; 1Co 6:20; 7:23 * 2:2 Ro 2:24 * 2:3 Ef 5:3; Stg 4:13; Mt 12:41; 23:33; Ro 3:8 * 2:4 Ro 8:32; Jud 6; Ap 20:2–3,10; Mt 25:41 * 2:5 Gn 5:29; 1P 3:20 * 2:6 Gn 19:24; Jud 7,15; Is 1:9 * 2:7 Gn 19:16 * 2:8 Sal 119:136,158; Ez 9:4 * 2:9 1Co 10:13; Mt 10:15; Jud 6 * 2:10 Jud 8-12

natlanhetiiju'. Uł'ax ł'anyejeyij pakha' qu'nte' nenikfe'le'ets, łekhewel naxju' hatse' in
łunyejeyek pe' inqa'metets. 13 Enewe'en na'aj yaats'e'ej qe tepilipji' pa'qu' uł'axe' in
yaqsiijkii. Qi in yisu'unij in nełu'uj in natkin pekhewe' łeke' qu' niwuł'enhetju'. Łekhewel
hik łunyejei witjili' qa hik łunyejei iye ne'ej jif'imji' in i'ni'ł etji'teje'm in łaqsiiłijkii na'aj
łe'wis nełu ekheweli'ł in łijayani'ł pa' Intata. Yi'sinheti'mkii in yumti qu' nawitji'iłij in
wotk'onłi'ijkii qu' nijayan pa' Intata. 14 Pe' łotoi yaqamaxji' in yisu'un qu' nawitji pe'qu'
efuye', qa aka'an hik aka' ka' nite' yili'ij in łewuł'ax. Yaqsiijijetskii qu' naqsiiłijkii pa'
uł'ax pekhewe' nite' t'unitsij. Łekhewel yiya'yij łewek pa'qu' łeqfenye'ji'ij in t'ejuyets in
yisu'un ekewe' wekwek. Qa hik ta'łijupi' in hats i'nipji' pa' witaxtanithenkeye'j.* 15 Nite'
nikheyu'uk'i pa' yatsathen wit'ikheyi'j, ma' qa ikik'i pa' wit'ikheyi'j hikpa' ikik'i iye pa'aj
pa' Balaam, ła's pa' Beor. Pa' Balaam yisu'un pe'qu' łaja'ye' ma' qa' naqsiijkii pa'qu'
uł'axe'.* 16 Qa taq'ayinhetiiłi'ij pa' uł'ax in yaqsiijkii, qe pa' łe'wut matikatax iyet pa'aj,
qa yaq'ayinij pa' nite' witjeik'una'xkii naqaqsijkineyu'taxijkii pa' profeta Balaam.* 17 Qa
enewe' wotk'onłi'ijkii yit'ij łetets qu' ninq'ijatshenij pa' Intata enewe'en hik łunyejei iye
qu' nisłaxji' ne'ej niwekłetax, qa hik łunyejei iye wasil ne'ej jutsiqetstaxij qu' piłeye'
qa yeka'xłe na'aj t'unik'i, enewe'en hats wanaqsi'jijup pa' qi in nookii qu' na'ni'.* 18 Qe
in iyet wenikfelitets wekwek, qa hamłe weju'łi'ij pe' yit'ij. Yaqsiijijetskii pekhewe' hats
k'esiyutaxets qu' nakik'uifik'i pekhewe' i'ni' pakha' nite' łe'wis, ma' qa yit'ijetskii pe'
łe'lijei in t'ejuyets pa' yisu'un ene' i'nesenits in wanawitjiju'kii.* 19 Pekhewe'en yit'ij
iye: week łeke' pa'qu' aqsiiłijkii qu' isu'uni'ł, qa łekhewełłe qa łełinheyij pa' uł'ax, qe
pa'qu' newetwejinij pa'qu' łunye'je' pakha'an witłinek, łełinek'ij pakha' wetwejinij.* 20 Qe
in hats ilattaxik'uifik'ikii pa' uł'ax qe ta'łets pa' łikfeliyaxitstaxets ha' Yatsat'ax'inij qa
Eqiłina'x Jesucristo, ma' qa in wapilets iye qa wetwejinij iye qa hats qi in uł'ax wiikfik'i
pa'qu' łunye'je' qa nite' łunye'j pa' yojo.* 21 Les in łe'wistaxju' in nite' nikfe'lets pa'
yatsathen wit'ikheyi'j, qa nite' hik łunye'j in nikfe'ltaxets, we'nitonimets ekewe' testiitaxij
hik ekewe' wenit'ij qu' jintaqsiijkii in t'ejuyets ha' Cristo.* 22 Łekhewel hik łunyejei in
wenit'ij: —*Nuna'j wapiletsju' iye pa' łek'uihit,*— *(Pr 26:11)* qa hik łunyejei iye kakha'
yiyayetsju' na'aj yit'ij in yit'ij: —Tafitax i'nk'a tetli'jju' wapiliiju' iye pa' ołoq'oi.—

3

Pa' łeqe nełu pa' Yatsat'ax'inij yiwjutsiqen pa'aj.

1 Yejefets, hane'en yifaakanek'ił ei iye, ma' qa hats wetsjuk'ij hane'ej in henq'ika'ał ei,
enewe' wetsjuk yifaakanheyi'ł ei, haqsiijkii qe qa' nite' antapiyi'iłik'i.* 2 Hats'inha qu'
ijamti'iłik'i kekhewe' hayiits nifel pa'aj pe' łe'sits profetas'ik'i, qa ekewe' łe'lijei iye ha'
Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x iye tisij enewe' łeqe apóstoles. 3 Aka' yojo qu' menikfeliti'łets
aka'an: pekhewe' teke'lenju' nełuts na'l hatse' pe'qu' qi qu' neqeku' qa' nawitji'iłiji'
pe'qu' łe'lijeye', qa ewi'łłe qu' nisu'unji' pa' yisu'un ene' i'nesenits.* 4 Ma' qa' ni'tjiiłij
ewets: —¿Pa'n ikji' in weniwjutsiqentax qu' netpil? Qe in ipłu'ik'i' ek pa'aj in naxju' pe'
i'nalheyik'i qa aka' hatsłe łunye'j, qa aka' hatsłe łunye'j iye pa'aj in ipłu'ik'i' ek in i'nk'aa
pakha'aj ha'ne sehe'.—* 5 Qe in yit'ij ekewe'en ta'łets in nite' yisu'un qu' nijamti'ik'i pa'
Intata in yi'tłi'ij ma' qa na'l pakha'aj na' wa's qa ha'ne sehe' iye, ta'łji'teje'm pa' iweli' qa
ink'ałe qa yeqetheni'ł wetju'ł iye pa' iweli'.* 6 Qa hik ha'ne iye iweli' yiwuł'enhetju' iye
pa'aj ha'ne sehe', ma' qa pa' iweli' qa yuihin pa'aj ha'ne sehe'.* 7 Qa ha'nełi'ij na' wa's
qa ha'ne sehe' qa wanaqsi'jijup pa' fe't hatse' qu' ni'ttaxij iye pa'qu' łeji'ye' pa' Intata,

* 2:14 Mt 5:27-28; Jer 23:14; Os 4:2; Ef 2:3; He 2:13 * 2:15 Hch 13:10; Nm 22:5-7; Dt 23:4; Neh 13:2; Jud 11; Ap 2:14; Os 9:1; Mi 1:7; Hch 1:18 * 2:16 Nm 22:22-35 * 2:17 Jud 13 * 2:18 Jud 16 * 2:19 Jn 8:34; Ro 6:16; 7:5 * 2:20 2P 1:2; Mt 12:45; Lc 11:26 * 2:21 Pr 8:20; 12:28; 16:31; 21:21; Mt 21:32; Ro 7:12; 1Ti 6:14; Jud 3; Ez 18:1-32; He 6:4-6; 10:26-27 * 3:1 1P 1:1; Fil 1:10 * 3:3 2Ti 3:1; He 1:2; Stg 5:3; 1P 1:20 * 3:4 1Ts 2:19; 2P 3:12; Hch 7:60 * 3:5 Sal 24:1-2; 33:6-7; 136:5-6; Pr 8:24-36; Gn 1:3-30; 8:5; Jn 1:1-3; He 4:12; 11:3 * 3:6 2P 2:5

wanaqsi'jijup qu' namtaxets pa' nełuji' qu' newetjeyumtshentax qa qu' namii pa' qi ławak
pa' Dios pekhewe' uł'ets.* 8 Qa hasu'ujłe antapi'iłik'i yejefets aka'an: pa' Yatsat'ax'inij
in hik łeqjunye'jij qu' ewi'ł nełuye' qa hatsłe yamtaxets qu' mil (1.000) ininqapitse', in
mil (1.000) ininqapits łakha'łe qa hik łeqjunye'jij qu' ewi'ł nełuye'.* 9 Pa' Yatsat'ax'inij
nite' yi'tłi'ijkii pe' hats nifel pa'aj. Na'l pe' yumtitax qu' nite' yija'ye', nite'łe itaqsunijup,
qe nite' yisu'untax qu' namii pe'ye' pa' fe't, qe yisu'untax yijat'ij qu' week nenink'aihit
pa'qu' łunyejeye' pe' łatawjets qa' nili'ij pa' uł'ax.* 10 Pa' łeqe nełu ha' Yatsat'ax'inij
hik qu' łunye'je' na'aj t'ejtenkii, ma' qa ne' wasits qa' nonokes pa' iftsaxik'i ł'anye'j qu'
hamitse'tax, qa week pe' i'nji' qa' niwuł'enhetju' pa' qi in elejei fe't. Qa ha'ne sehe' qa
week pe' łaqsijiiju' ene' jukhew qu' nanq'axij fe't.* 11 In hats jinikfe'lets aka' łunye'jkii
qu' hamitse'tax ene' week, ¿qa inhats'ek qu' nite' ejunyejeyi'ił pa' yisu'un pa' Intata qu'
atsatheni'ł qa' ek'eni'łets iye? 12 Qa' onotki'iłik'ui pa' łeqe nełu pa' Dios qa' aqsiiłijkii pa'qu'
e'weju'łi'iłij hats'inha qu' aje'eł namets hatse' aka'an. Pakha'an pa' nełuji' hatse' na'
wa's qa' uł'axe'ju', yiwuł'enhetju' pa' fe't qa pe' i'nji' qa' nilup'upinhetju' pa' qi in elejei
ł'elej.* 13 Qa inekhewełłe qa jit'otki'ik'ui pa' ink'ayik wa's qa ink'ayik iye sehe', hik aka'
yiwjutsiqen ine'm, pekhewe'en ewi'łłe in i'ni' pa' yatsathen.* 14 Qa hik ta'łijupi' yejefets,
ekheweli'ł in hats ło'notki'iłik'ui aka' qu' łunye'je'kii hatse', mowo'ołiiha qu' e'łe'sitsi'iłii
pa' Intata, mowo'ołiiha iye qu' hasu'uj nami'ł ej pa' uł'ax, qa qu' nite' nanami'ił ewets qu'
uł'etsi'ił.* 15 Menikfeliti'łets pa' Yatsat'ax'inij in nite' itaqsunijup ikji' neqiłinkeyutax'inij,
hik aka' we'nq'ika'ałij'ei iye ha' łe'wis inejefe Pablo ta'łets pa' łikfeliya'xkii tisij pa' Intata.*
16 Week kekhewe' łafaakanhei iyetij iye aka'an. Kekhewe'en in na'l kekhewe' jutsitetsik'i,
pe' nite' nikfe'lets qa pe' pekhel yijamtiji'kii qa yeqfeetsinłi'ijkii pa'qu' numti ekewe'en,
qa hik łunyejei iye in yeqfeetsinłi'ijkii iye pa'qu' numtiłe kekhewep iye we'nika'ajji' Intata
łe'lijei. Qa hik ta'łijupi' qu' nattanithenhetii hatse'.* 17 Qa hik ta'łijupi' yejefets, in hats
łenikfe'li'łets ekewe'en, qa' matjanitheni'łkiiha hasu'uj neqif'eli'ił'ejju' pa' łe'wejtitsi'
pekhewe' ham pa'qu' yijaayi'ija qu' nisu'un qu' łunyejeye'.* 18 Mowo'ołii yijat'ij qu' les
enikfe'li'łets ha' Yatsat'ax'inij qa Eqiłina'x Jesucristo, hats'inha qa' lesjijek qu' nełisiłijkii
pa' łeqi'fenkeye'j. Łakha' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij. Hik aka' qu' łunye'je'
(Amén).*

---

* 3:7 Is 66:15-16; Ez 38:22; Am 7:4; Sof 1:18; Mal 4:1; Fil 1:6; 2Ts 1:5; 1Jn 4:17 * 3:8 Sal 90:4 * 3:9 Hab 2:3; Tit 2:11; Ez 18:23,32; 33:11; 1Ti 2:4; Jl 2:12-13; Jon 3:10; 4:2; Hch 17:31; Ro 2:4 * 3:10 Fil 1:6; Mt 5:18; 24:35,43; Lc 12:39; 1Ts 5:2; Ap 21:1; Is 24:19; Mi 1:4 * 3:12 Lc 12:36; 1Co 1:7; 1Ts 1:10; Tit 2:13; Jud 21 * 3:13 Is 32:16; 65:17; 66:22; Mt 19:28; Ro 14:17; Ap 21:1 * 3:14 Fil 2:15; 1Ts 5:23; 1Ti 6:14; Stg 1:27 * 3:15 Hch 9:17; 15:25; 2P 3:2 * 3:16 He 5:11; 2P 2:14 * 3:17 Lc 12:15; 2Ti 1:14; 4:15 * 3:18 2P 1:2; Ro 11:36; 2Ti 4:18; Ap 1:6

1 JUAN

Jesús qa łii iye Wi'tlijei.

1 Hakha' yojoo in na'l, hikha' hepi'ye'eł qa yijaa'ija iye in hi'weni'ł qa hejełi'łijupkiiha iye
ka' łunye'j in qi in łe'wis qa he'yekuumi'łetskiiha iye. Hik hakha' ha' łii Wi'tlijei qa jiyełisij
pa' witiła'x.* 2 Hakha' witiła'x hats we'nethinkii qa hi'weni'ł. Qa yekheweli'ł qa' henfeli'ł
in yijaa'ija. Qa' henfeli'ł e'm ha' witiła'x in nite' ham. Hikha' hayiits i'nijup pa'aj pa' Intata
qa hane'ej qa hats we'nethinkii.* 3 Hakha' hi'weni'ł qa hepi'ye'eł iye, hikha' qu' henfeli'ł
e'm hane'ej hats'inha qa' ewi'ł jina'niji' iye qa hik ejunyejeyi'ił aka' yijunyejeyi'ł in ewi'ł
ha'ni'łi' pa' Intata qa ha' Ła's Jesucristo.* 4 Ekewe'en hika'ał e'm hats'inha qa je'weeke' qu'
qi qu' je'łe'sitsi'imkii.*

Pa' Intata łakha' na'lkii.

5 Ekewe'en hik ekewe' hepi'ye'eł łe'lijei ha' Jesucristo qa hik ekewe' iye qu' k'efeli'łi'm
in yit'ij: —Pa' Intata łakha' na'lkii. Hami'm pa' nookii.—* 6 Qu' jintittaxijets qu' hats ewi'ł
jina'ni'łi' hakha'an qa jitajalki'słeji'kii pa' nookii qa jiwotk'onijkii na'aj jitit'ij qa na'aj
jitaqsi'jijkii iye.* 7 Qa qu' jinaa'ni'ha pa' na'lkii pa' hik łunye'j pa' i'ni' pa' Intata, ma' qa
pekhewep hats yijayaanija ha' Jesús qa ewi'ł jinaa'ni'łi'ha qa pe' ł'athits ha' Jesucristo
Ła's pa' Intata qa jiyilijijju' week pe' inwuł'ets.* 8 Qu' jintittaxijets qu' hame' initji' pa'
uł'ax, ma' qa hats inakha'łe inte'm in jiwanawitjiłe qe hamji' pa' intawe'j ke' łe'lijei.*
9 Jiwenikfelitetsha pa' Intata in yaqsiijkii yijat'ij pa'qu' hats nit'ij qa nite' yaf'ali'łi'ij iye
pa'qu' naqsiijkii. Qa qu' jintefeeli'mha pe' inwuł'ets, ma' qa' nenli'jju' week pe' inwuł'ets
qa niwu'm i'nk'ui iye.* 10 Qu' jintittaxijets qu' ham inwuł'axe', ma' qa hats hik łunye'j qu'
jinte'wejtitsinen pa' Intata, qe hamji' pa' intawe'j ke' łe'lijei.*

2

Pa' Jesús hikpa' jiyaqsiji'ł wetju'ł.

1 Yilits, haqsi'ji'ł e'mijkii ene' wi'tlijei qa'nte' aqsi'ji'iłijkii pa' uł'ax. Qa pa'qu' naqsiijkii
pa' uł'ax, na'łłek ha' jiyaqsiji'ł wetju'ł pa' Intata (abogado), hakha'an łii, Jesucristo, łakha'
yatsatheenija.* 2 Hik hakhaa'ija Jesús in talanhetii qa łaja'aj pa' łajanye'j pe' inwuł'ets,
nite' i'nuja'xłe, qe week pe' i'nipji' ha'ne sehe'.* 3 In jitek'eenetsha kekhewe' yit'ij inwets
pa' Intata ma' qa jinikfe'ljeetsekha in yatsat'ets'inij pa' Intata.* 4 Qa pa'qu' ewi'łe' qu'
nittaxijets: pakha'an yakha' tsikfe'lets, qa nite'łe tek'enets ke' łe'lijei, pakha'an ejtitsax
qe hamji' pa' łatawe'j ke' łe'lijei. 5 Qa pa'qu' naqsiijkii pe' yit'ij pa' Intata, pakha'an yijat'ij
yisu'unija pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' inekhewel in jitaqsiijkii pe' yit'ij pa' Intata ma' qa
jinikfee'letsha in yatsat'ets'inij pa' Intata.* 6 Pa'qu' nit'ij łetets in hats ewii'łija i'ni'łi'
hakha'an qa' les łe'wis qu' hik łunye'je' hakha'an in qi in teik'unei.* 7 Yejefets, ha'ne
hika'ał e'm wenit'ij wi'tlijei qu' aqsiiłijkii nite' ink'ayik. Hik aka' hayiits łenikfe'li'łets.
Aka' wi'tlijei hik aka' iye hayiits ł'impi'ye'ełij.* 8 Qa hane'ej kakhap łunye'jkii, aka' qu'
hika'ał e'm ta'łets kekhewe' hayiits wi'tlijei qa hikłe łunye'j qu' ink'ayik'e wi'tlijei qe

---

* 1:1 1Jn 2:13-14; Sal 119:25; Jn 1:1,4; 5:24; Fil 2:16 * 1:2 Jn 1:31; 21:1,14; Col 3:4; 1P 5:4; 1Jn 2:28; 3:5,8; 5:20 * 1:3 Fil 3:10; Mt 11:27 * 1:4 2Co 2:3; Fil 1:4,25; 2:18 * 1:5 Sal 27:1; 36:9; Jn 12:46; 1Ti 6:16; 1Jn 2:5 * 1:6 2Co 8:4; 11:10; Pr 2:13; Is 9:2; 50:10; Jn 8:12; 12:35; 14:6; 1Jn 2:11; 3Jn 3 * 1:7 Ef 5:8-14; Fil 2:15; Col 1:12-14; 1Ts 5:5; He 10:19; 12:24; 1P 1:2,19; Ap 1:5 * 1:8 Pr 20:9; Jer 2:35; Ro 3:9-23; Stg 3:2 * 1:9 Sal 103:3; Jer 31:34; Mt 9:6; 26:28; Col 1:14; Stg 5:15 * 1:10 Lc 8:21; He 4:12 * 2:1 Jn 14:26 * 2:2 Ro 1:8; 3:25; He 2:17; 1Jn 4:10; Mt 26:13; 28:19-20; Mr 14:9 * 2:3 1Jn 2:5; 3:19,24; 4:2,6,13; 5:2; Jn 13:35; 14:15; 15:10 * 2:5 Jn 6:56; 14:20,23; 15:1-7; Ro 8:1; 2Co 5:17; Fil 1:1; 2:10 * 2:6 Jn 15:4-7; 1Jn 2:24,27-28; 3:6,24; 4:13,15-16 * 2:7 Mr 7:8; Jn 1:1; 13:34; 2Jn 5; Lc 6:47

ha' Cristo te'wenheti'yijha in yaqsiijkii qa ekheweli'ł iye hats łaqsiiłijkii iye kakha'an qa
aka'an in łunye'j ta'łets in hats hamiyu' pa' nookii qa hats nekpha'm pa' na'lkii ma' qa'
nana'lkiiha.* 9 Pa'qu' nittaxijets qu' hats na'n ji'teje'm pa' na'lkii qa napjaxłi'im pa'qu'
hats nijayan ha' Jesús, pakha'an mexe i'nji'teje'm pa' nookii.* 10 Pakha' qu' jukhewe' qu'
nisu'un pa'qu' hats nijayan ha' Jesús, pakha'an yijaa'ija in i'nji'teje'm pa' na'lkii qa ham
pa'qu' nilanifi pekhewe' qu' neneqjeyu'ujets pa' yaqsiijkii.* 11 Qa pakha'łe qu' na'napjaxi'm
pa' hats yijayan ha' Jesús, pakha'an i'nji'teje'm pa' nookii qa yijalki'sji'kii qa nite' nikfe'lets
pa'qu' nakji' qe nite' yi'wenji'kii pa' nookii.* 12 Yilits, hika'ał e'm ekewe'en qe pe'
ewuł'etsi'ł hats tewu'mhitiyi'ł ek'ui qe ta'łets ka' łii ha' Cristo.* 13 Hika'ał e'm ekewe'en
pekhewe' hats taltsai qe ekheweli'ł hats łijayani'ł ha' Cristo in hikha' yojo in na'l pa'aj.
Hika'ał e'm ekewe'en jutjanhets qe ekheweli'ł hats ł'ani'łi'pji' pa' inwo'met (Satanás).
Hika'ał e'm ekewe'en witlits mente' qits qe ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets pa' Intata.*
14 Hika'ał e'm ekewe'en nekhewe' hats taltsai qe ekheweli'ł hats łijayani'ł ha' Cristo in
hikha' yojo in na'l pa'aj. Hika'ał e'm ekewe'en jutjanhets qe ekheweli'ł et'unitsi'łij qa
łenikfe'li'łets ke' Intata łe'lijei ma' qa hats ł'ani'łi'pji' pa' inwo'met (Satanás).* 15 Hasu'uj
isu'uni'ł ha'ne sehe' qa hasu'uj iye isu'uni'ł pe' wekwek i'nipji' ha'ne sehe'. Pa'qu'
jukhewe' i'nłi'i efu qu' nisu'un ha'ne sehe' ikji' nite' yisu'un pa' Intata.* 16 Qe pekhewe'
wekwek i'nipji' ha'ne sehe' pekhewe'en, pa' yisu'un ene' i'nesenits qa pa' yisu'un ene'
intoi qa pa' witiwqiye'jji'. Ekewe'en nite' ta'łets pa' Intata. Ekewe'en ta'łłe inwets.*
17 Ha'ne sehe' qa week ekewe' uł'ets hamits hatse' qa pakha'łe qu' naqsiijkii pa' yisu'un
pa' Intata qa' pakhaayi'ij qu' nana'l.*

Pa' Cristo ł'ejuihife.

18 Yilits, hats k'esiyu'ets pa' łahats'ij qu' netpil iye ha' Cristo. Ma' qa' łunye'je'kii hatse'
ka' ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in nam hatse' pa' Cristo ł'ejuihife (anticristo). Hane'ej
hats olots pe' hik łunye'j qu' ł'ejuihifetsi'ij pa' Cristo. Aka'an qa jiyikfelitets in hats k'esets
qu' netpil iye ha' Cristo.* 19 Pekhewe'en in i'n'inittax ji'teje'm qa yili'ijju' qe nite' yijaa'ija
qu' netk'enets ha' Cristo. Qe qek yijaayi'ija qek netk'enets ha' Cristo qekhante' naketax
i'nik'uifik'ikii in jitek'enets ha' Cristo. Qa ikłe i'nik'uifik'ikii ma' qa te'wenhetii in nite'
hik injunyejei in jitek'enets ha' Cristo. 20 Qa ekheweli'ł qa na'li'ł e'm pa' Espíritu Santo
nełisi'łij ha' Cristo. Ma' qa łenikfe'li'łets in yijaa'ija.* 21 Nite' hika'ał e'm ekewe'en qu'nte'
enikfe'li'łets pa' yijaa'ija. Hika'ał e'm ekewe'en qe hats łenikfe'li'łets pa' witwejtitsi' in
nite' łeke' qu' nata'łets pa' yijaa'ija. 22 ¿Łek pakha' ejtitsax? Pakha' ejtitsax pakha'an pa'
yeqeku'uk'i ha' Jesús in hikha' Cristo. Pakha'an hik łunye'j qu' ł'ejuihifeye' ha' Cristo
qe yeqeku' pa' Intata qa ha' Ła's.* 23 Week pakha' qu' neqeku' ha' Ła's, pakha'an hats
yeqeku' pa' Intata. Qa pa'qu' weeki'ij pa' łatawe'j qu' nit'ijets in nite' yeqeku' ha' Ła's,
pakha'an yijaa'ija in nite' yeqeku' pa' Intata.* 24 Ekheweli'ł matjanitheni'łij pekhewe'
hayiits łepi'ye'ełik'i in i'nk'aa ł'ijatshenhetiyi'ł qe qu' matjanitheni'łij, ma' qa'nte' jeek
e'wisitsi'ełijup ha' Ła's qa pa' Intata.* 25 Pa' yiwjutsiqen ine'm ha' Cristo, pakha'an hikpa'
pa' witiła'x nite' ham.* 26 Hika'ał e'm ekewe'en qe ta'łets pekhewe' ejtitsits yisu'untax
qu' naq'ayiniłij pa' hats ł'eku'mi'łi' wit'ikheyi'j. 27 Ekheweli'ł hats na'li'ł e'm pa' Espíritu
Santo nełisi'łij ha' Cristo, qa hikpa' yojo'oł ek'uikii. Qa hik ta'łijupi' in nite' łeke' pa'qu'

---

* 2:8 Ro 13:12; 1Co 7:31; 1Jn 2:17; Jn 1:5,9; 3:19-21; 8:12; 12:35-36,46; Ap 22:5 * 2:9 1Jn 2:11; 3:15; 4:20 * 2:10 Ro 12:10; 1Ts 4:9; He 13:1; 1P 1:22; 1Jn 3:10,14-17; 4:20-21 * 2:11 Lv 19:17; 1Jn 1:6; 3:15; 4:20; Jn 14:6 * 2:12 Sal 25:11; Lc 24:47; Hch 2:38; 10:43 * 2:13 Jn 16:33; 17:15; Ef 6:10; 1Jn 1:1; 2:14; 4:4; 5:4-5; Ap 2:7 * 2:14 1Jn 1:10 * 2:15 Jn 15:19; 17:16; Ro 12:2; Stg 1:27; 4:4 * 2:16 Ro 13:14; Ef 2:3; 1P 4:2; 2P 2:18; Gn 3:6; Pr 27:20; Stg 4:16 * 2:17 1Jn 2:8; Mr 3:35; Ef 6:6; 1Ts 4:3; 1P 1:25; 2:15; Jn 8:35; 12:34; 2Co 9:9 * 2:18 Jn 2:4; 1P 4:7; Mt 24:5,24; 1Jn 2:22; 4:3; 2Jn 7 * 2:20 2Co 1:21; Sal 89:18; Mr 1:24; Hch 10:38 * 2:22 Jn 20:31; Hch 18:5; Ef 5:2; 1Jn 5:1 * 2:23 Jn 5:23; 8:19; 16:3; 17:3; 1Jn 4:15; 5:1; 2Jn 9 * 2:24 Jn 10:38; 15:4-7; 1Jn 2:6,27-28; 3:6,24; 4:13,15-16; Col 3:3; 1Ts 1:1 * 2:25 Jn 4:14; 1Ti 4:8; 2Ti 1:1; Tit 1:2

nijatshentaxiłij pekhewe' ejtitsits qe hats ham hami'ił e'm. Pa' nijatsheni'łij pa' Espíritu
Santo yijaa'ija nite' yaqanłekii. Pa' Espíritu Santo nijatsheni'łij week pekhewe' ta'łets
pa' Intata. Qa hik łunye'j iye in yijaa'ija in nijatsheni'łij qu' hasu'uj ili'iłij ha' Cristo.*
28 Yilits, hasu'uj ili'iłij ha' Cristo hats'inha qu' jinte'wentax qu' netpiltaxju' ma' qa qi qu'
je'łe'sitsi'imkii qa' ham pa'qu' jinetjumti'ijkii qa'nte' jinewepini'im.* 29 Qu' enikfe'li'łets
ha' Cristo in yijaa'ija in yatsathen, ma' qa' enikfe'ljiiłetsek, pakha' qu' naqsiijkii pa'
yatsathen in hats nekijfik'i ka' łii ha' Cristo.*

3

Pe' łelits pa' Intata.

1 Jeł qeku'ni'ł pa' qi łeqsu'unka'x inij pa' Intata in yit'ij inwets: —Enewe'en yilits.
— Qa yijaa'ija inek in łelits'inij pa' Intata. Qa week pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo,
pekhewe'en nite' nikfe'l inwets in łelits'inij pa' Intata qe łekhewel nite' yijayan ha' Cristo.
2 Yejefets, hane'ej hats łelits'inij pa' Intata. Qa mente' yamets pa' injunyejeeyija hatse'. Qa
hatsłe jinikfe'lets qu' netpiltaxju' ha' Cristo qa' jinte'weenija, ma' qa' hik ineseninyejeye'
hakha'an.* 3 Qa week pakha' qu' netjumti ik'uiha aka'an qa' natjiletik'uiha hats'inha
qa' hik łunye'je' hatse' ha' Cristo in hamji' pa'qu' uł'axe'.* 4 Week pakha' qu' naqsiijkii
pa' uł'ax, pakha'an t'otsipji' iye ke' łe'lijei ha' Cristo. Qa pakha' t'otsipji' ke' łe'lijei ha'
Cristo, pakha'an uł'ax. 5 Qa ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in nam ha' Cristo qa yiwu'm
pe' inwuł'ets qe łakha' hamji' pa'qu' uł'axe'.* 6 Week pa'qu' na'nji'teje'mha ha' Cristo,
pakha'an nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax. Qa pakha' qi in yaqsiijkii pa' uł'ax pakha'an nite'
yi'wen qa nite' nikfe'lets iye ha' Cristo qe nite' yijayan.* 7 Yilits, hasu'uj pa'qu' nawitji'ił.
Qu' i'weni'ł pa'qu' naqsiijkii pa' yatsathen qa' menikfeliti'łets in łakha' yatsathen pa'
łunye'j in łunye'jek ha' Cristo in yatsathen. 8 Pakha' qi in yaqsiijkii pa' uł'ax, pakha'an
yatsat'axij pa' inwo'met (Satanás). Qe pa' inwo'met hikpa' yojo'oj pa'aj in yaqsiijkii pa'
uł'ax. Qa hik ta'łijupi' in nam ha' Ła's pa' Intata qe qa' niwuł'enhetju' pe' ł'ithayijkitits
pa' inwo'met.* 9 Week pakha' qu' hats nenekijfik'i pa' Intata nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax
qe hats na'l pa' yenji'teje'm pa' Intata. Qa hik ta'łijupi' in nite' qi qu' naqsiijkii pa' uł'ax
qe hats nekijfik'i pa' Intata.* 10 Ma' qa aka'an qa jutsiqetsij pe' łelits pa' Dios qa pe' łelits
pa' inwo'met (Satanás). Week pakha' qu' nite' naqsi'ji'ijkii pa' yatsathen nite' yatsat'axij
pa' Intata. Qa hik łunye'j iye pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha'
Cristo, nite' yatsat'axij iye pa' Intata.* 11 Aka' qu' hit'iłij ewets wi'tlijei hik aka' hayiits
ł'impi'ye'ełij in yit'ij: —Qi qu' mewet-su'uniłha ekheweli'ł.— 12 Hasu'uj injunyejeye' pa'
łunye'j pa'aj pa' Cain'ik'i in yatsat'axij pa' inwo'met (Satanás), qa yilan pa'aj pa' łek'inijik'i.
¿Qa inhats'ek in yilan pa'aj? Yilan pa'aj qe pa' Caín na'l pa' uł'ax i'nji' qa pakha'łe
łek'inijik'i qa qi in yatsathen pa'aj.* 13 Yejefets, hasu'uj e'nitjułaxi'łijpha'm qu' na'napjaxi'ł
e'm pekhewe' nite' yijayan ha' Cristo.* 14 Inekhewel hats ju'ukik'uifik'i pa' witwamhi' qa
hats ju'un ji'teje'm pa' witiła'x nite' ham. Aka'an in jinikfe'lets qe ta'łets in jiwet-su'un
in hats jitajayan ha' Cristo. Pakha' qu'nte' nisu'une' pa'qu' hats łejefeyi'ipji' ha' Cristo,
pakha'an mente' yili'ij pa' uł'ax, mexe aman ji'teje'm pa' witwamhi'.* 15 Week pakha'
qu' na'napjaxi'm pe'ye' pekhewe' hats łejefetstaxipji' pa' Intata, pakha'an eqek'una'x.
Qa ekheweli'ł hats łenikfe'li'łets in ham pa'qu' łunye'je' aka'an pekhewe' na'li'm pa'
witiła'x nite' ham.* 16 Aka' hane'ej qu' jinikfelitets pa' yijaa'ija witeqsu'unka'x aka'an, ha'

---

* 2:27 Jn 14:26; 15:4-7; 1Jn 2:6; 3:6,24; 4:13,15-16 * 2:28 Lc 17:30; Col 3:4; 1Jn 3:2; 1Ts 2:19 * 2:29 Gn 18:19; Dt 6:18; 1Jn 3:7,9,10; 4:7; 5:1,4,18; Jn 1:12-13; 3:3-7; 8:41 * 3:2 1P 5:4; 1Jn 2:28; Ro 8:29; 1Co 13:12; 15:49; 2Co 3:18; 4:11; Fil 3:21; 2P 1:4; He 12:14; Ap 22:4 * 3:3 Hch 23:6; 1Ts 1:3; Fil 4:8 * 3:5 Jn 1:29; 1Co 15:3; 1P 2:21-24; 3:18; 2Co 5:21; He 4:15; 7:26; 10:4; 1Jn 2:29 * 3:6 Jn 15:4-7; 1Jn 2:6,24,27-29; 3:24; 4:13,15-16; 5:18; Ro 6:11-12 * 3:8 Mr 1:11; Jn 21:1; 2Co 4:11; 1P 5:4; 1Jn 5:20 * 3:9 1Jn 2:29; 1P 1:23 * 3:10 1Jn 2:10; 3:14-17; 4:20-21 * 3:12 Gn 4:1; Jud 11; 2Ts 3:3 * 3:13 Jn 17:14 * 3:14 Jn 8:51 * 3:15 1Jn 2:9,11; 4:20; Jn 8:44

Jesucristo in wetłisłi'ij qu' nawa'm qe ta'łets in jiyisu'un. Qa hik aka' qu' injunyejeye' iye
qu' jinewetłisłi'ij pa' witwamhi' qe ta'łets in qi qu' jintesu'un pe'qu' inejefetsi'ipji' ha'
Cristo.* 17 Pa'qu' ewi'łe' jukhew i'nłi'i qu' efuye' qu' nana'li'm pe'qu' łewekwekitse' qa
nite' yi'fen pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo qu' nowotaxiikii pe'ye' qa ¿pa'n łunye'j
qu' nittaxijets qu' nana'li'm pa' łeqsu'unka'x pa' Intata?* 18 Yilits, hasu'uj i'nlijeeye'łe
qu' jintit'ijets qu' jintesu'un pa'qu' inejefeyi'ipji' ha' Cristo. Jitaqsiimijkii yijat'ij pe'ye'
qa weeki'ij iye pe' intawjets qu' jintesu'un qu' jintaqsiimijkii.* 19 Qu' jintaqsiijkii aka'an,
qa' jinenikfe'lets in yatsat'ets'inij pa' Intata qa' jintoksi'wen iye in hats jitaqsiijkii pa'
yisu'un pa' Intata.* 20 Qa pa' intawe'j qu' numti qu' nite' łe'wise' pa' jitaqsiijkii qa
pa' Intata in łakha' les qi qa t'anipji' pa' intawe'j. Łakha' hats nikfe'lets week pa'
jitaqsiijkii.* 21 Yejefets, pa' intawe'j qu' numti qu' łe'wise' pa' jitaqsiijkii ma' qa nite'
jiwetjeyepunets qu' ji'niyinets pa' Intata 22 qa jiyełisij week pa'qu' ji'niyinijets pakha'an,
qe jitek'enets kekhewe' yit'ij inwets qa jitaqsiijkii iye pa' yi'sinheti'mkii.* 23 Kakha' yisu'un
qu' jintaqsiijkii kakha'an in yit'ij inwets qu' hasu'uj jinteqeku' ka' łii ha' Ła's Jesucristo qa'
jinewet-su'unija iye inekhewel in jitajayan.* 24 Qa pakha' qu' naqsiijkii kakha' yit'ij inwets
pa' Intata, ma' qa pa' Intata qa' na'nji'teje'mha pakha'an qa pakha'an qa' na'njiteje'mek
pa' Intata. ¿Qa łekpa' jiyikfelitets aka'an? Pa' Espíritu Santo hikpa' jiyełisij pa'aj pa' Intata,
hikpa' jiyikfelitets aka'an.*

4

Pa' Espíritu Santo qa pa' łeqe espíritu pa' anticristo.

1 Yejefets, hasu'uj isu'uni'ł qu' aje'eł ek'eni'łets pa'qu' espirituye'. Yojo yijat'ij qu'
mowo'ołii qu' enikfe'li'łets me ta'łets pa' Intata me i'nłi'i qu' nite' nata'łe'ets. Qe olots
pe' wotk'onijkii qu' profetaye' ha'ne week sehe' ipji'.* 2 ¿Qa pa'n łunye'j qu' enikfe'li'łets
pa'qu' espirituye' qu' nata'łets pa' Intata? Pakha'an nifel in nametsju' ha' Jesucristo
ha'ne sehe' qa hik ł'eseninyejei ene' sehe' ipji'.* 3 Qa pa'qu' espirituye' qu' nite' nenfele'
ha' Jesucristo in nametsju' ha'ne sehe' qa hik ł'eseninyejei ene' sehe' ipji'. Pakha'an
espíritu nite' ta'łets pa' Intata, ta'łets pa' Cristo ł'ejuihife. Hikpa' hayiits ł'impi'ye'ełij
qu' nanam hatse' qa hane'ej qa hats i'nipji' ha'ne sehe'.* 4 Yilits, ekheweli'ł yatsat'etsi'ł ej
pa' Intata. Qa hats łanaxiłij pekhewe' ejtitsits qe nite' nawitji'ił. Qe pa' na'li'ł e'm Espíritu
Santo pakha'an les t'un, nite' hik łunye'j pa' espíritu i'nipji' ha'ne sehe'.* 5 Pekhewe'en
yatsat'etsij pakha' i'nipji' ha'ne sehe'. Qa hik ta'łijupi' in uja'xłe qu' niyetij pe' wekwek
i'nipji' ha'ne sehe' qa week tek'enets iye pe' jukhew qa efuts ha'ne sehe' ipji'.* 6 Inekhewel
yatsat'ets'inij pa' Intata. Qa pekhewe' yatsat'etsij pa' Intata qa tek'en inwets. Qa pekhewe'
nite' yatsat'etsij pa' Intata qa nite' tek'en inwets. Qa aka'an in łunye'j qa jinikfe'lets
pekhewe' na'li'm pa' yijaa'ija in Espíritu Santo qa jinikfe'lets iye pekhewe' na'li'm pa' nite'
yijaa'ija in espíritu.*

Pa' Intata łakha' witeqsu'unka'x.

7 Yejefets, jiwet-su'unija inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo qe pa' witeqsu'unka'x
ta'łets pa' Intata. Week pakha' qu' nisu'un pa'qu' hats łejefeyi'ipji' ha' Cristo, pakha'an in
ineqsu'un qe hats ewi'łij iye in nekfik'i qa nikfe'lets pa' Intata.* 8 Pakha' qu' nite' nisu'une'
pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo, pakha'an nite' nikfe'lets pa' Intata qe pa' Intata

---

* 3:16 Jn 10:11,14,17-18; 13:37-38; 15:13; Is 53:10; Mr 8:34-35; 10:45; 1Co 11:1; Fil 2:5-8 * 3:17 Mr 12:44; Lc 15:12; 1Jn 2:5,16; Hch 2:45; 2Co 7:15; Stg 2:15-16 * 3:18 Mt 7:21; Jn 13:34-35; 15:12-17; Stg 1:22-25; 2:14-17 * 3:19 Jn 14:6; 2Co 11:10; 3Jn 3 * 3:20 Sal 139:6; Pr 2:6; Jn 14:28 * 3:22 Mr 7:8; Jn 14:15; 1Jn 2:3; 5:2 * 3:23 Sal 33:21; Is 50:10; Jn 1:12; 3:18; 1Jn 5:13 * 3:24 Lc 11:13; Jn 6:56; 15:4-7; Hch 5:32; 15:8; Ro 8:9-16 * 4:1 1Ts 5:21 * 4:2 Jn 1:14; Fil 2:7; 3:3; 1Co 12:3 * 4:3 1Jn 2:18,22; 2Jn 7 * 4:4 Ro 8:31; Col 1:27; 1Jn 3:20; Jn 12:31 * 4:5 Jn 17:6; 2P 2:20 * 4:6 Jn 8:47; Mr 13:5-6; 1Co 2:12; 1Ti 4:1 * 4:7 1Jn 2:29

łakha' witeqsu'unka'x. 9 Pa' Intata jiyethiinijha in qi pa' łeqsu'unka'x inij qa nukinju' pa'
ewi'łłe in Łaa'sija qe qa' nata'łets pa' witiła'x nite' ham.* 10 ¿Pa'n łunye'j pa' yijaa'ija in
witeqsu'unka'x? Nite' pakha' na'l ine'm ineqsu'unka'xij pa' Intata. Pa' yijaa'ija pakha'an
pa' qi łeqsu'unka'x inij pa' Intata qa nukinju' ha' Ła's qa wa'm infi qe qa' łaja'yi'ij pe'
inwuł'ets.* 11 Yejefets, pa' Intata aka' łeqfenyejei inij in qi in jiyisu'un qa hik aka' qu'
ineqfenyejeye' jiijek qu' qi qu' jinewet-su'unija inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo.*
12 Ham pa'qu' jukhewe' qu' ni'wen pa' Intata. Qa qu' jinewet-su'un inekhewel in hats
jitajayan, ma' qa' na'n initji'teje'm qa les qiyi'ija qu' jinewet-su'un.* 13 ¿Łekpa' jiyikfelitets
in hats ju'un ji'teje'm pa' Intata qa łakha' qa i'n'init ji'teje'mek? Pa' Espíritu Santo hikpa'
jiyełisij pa'aj jiyikfelitets aka'an.* 14 Yekheweli'ł hi'weni'łha qa yekheweli'ł qu' henfeli'ł
in yijaa'ija pa' Intata in nukinju' ha' Ła's qe hakha'an Eqiłina'x ha'ne sehe' epji'.* 15 Week
pakha' qu' nit'ijets ha' Jesús in Ła's pa' Intata qa pa' Intata qa' na'n ji'teje'm pakha'an,
qa pakha'an qa' na'n ji'ij ji'teje'mek pa' Intata.* 16 Qa inekhewel hats jinikfe'lets qa nite'
jiteqeku'uk'i iye pa' Intata in qi pa' łeqsu'unka'x inij. Pa' Intata łakha' witeqsu'unka'x.
Qa pa'qu' nana'li'm łeqsu'unka'xi'ij pa' Intata qa week iye ene' jukhew, pakha'an qa' na'n
ji'teje'm pa' Intata, pa' Intata qa' na'n ji'teje'mek pakha'an. 17 Qa aka'an qu' injunyejeye'
qa' les qiyi'ija qu' notpol inij pa' witeqsu'unka'x hats'inha qu' namtaxets pa' łahats'ij qu'
nejeyumtshentax ene' week qa'nte' jine'nijiweyi'im qe ham pa'qu' jinetjumti'ijkii. Qe in
mexe ju'unipji' ha'ne sehe' qa' jinewet-su'un in łunye'jek ha' Jesús in qi in ineqsu'un.*
18 Pa' witeqsu'unka'x ta'łets qu'nte' jine'nijiwe'ye'. Qa pa'qu' ne'nijiwei qe hats yumti qu'
nattanithenhetii hatse' qe pakha'an hami'm pa' yijaa'ija in witeqsu'unka'x.* 19 Inekhewel
hats jitesu'un pa' Dios qe Łakha' yojo in jiyisu'un.* 20 Pa'qu' nit'ij: —Yakha' hisu'un pa'
Intata,— qa napjaxłi'im pa'qu' hats łejefeye'taxipji' ha' Cristo, pakha'an ejtitsax. Qe pa'qu'
nite' nisu'une' pa'qu' łejefeye'taxipji' ha' Cristo in yi'wentax qa ¿pa'n łunye'j qu' nisu'un
pa' Intata in nite' yi'wen?* 21 Qa aka' wi'tlijei jiyełisij pa' Intata yit'ij: —Pa'qu' jukhewe'
qu' nisu'unija pa' Intata les łe'wis qu' nisu'unija iye pa'qu' łejefeyi'ipji'.—

5

¿Łekpa' ta'łets in jit'anipji' ha'ne sehe' epji'?

1 Week pakha' qu'nte' neqekuyi'ik'i ha' Jesús in hikha' Cristo, pakha'an hats nekijfik'i
pa' Intata. Qa pa'qu' jukhewe' qu' nisu'un pa' Intata, pakha'an qa yisu'un iye pakha'
i'nk'a nekijfik'i iye pa' Intata.* 2 In jitesu'uunija pa' Intata qa jitaqsiijkii iye pa' yisu'un
ma' qa jinikfe'ljeetsekha in yijaa'ija in jitesu'un iye pe' hats łelitsij. 3 In jitaqsiijkii pa'
yisu'un pa' Intata ikji' jitesu'un pa' Intata. Qa in jitesu'uunija pa' Intata, ma' qa nite'
jutsitax qu' jintaqsiijkii pa' yisu'un.* 4 Qe week pakha' qu' hats nenekijfik'i pa' Intata
pakha'an hats t'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'. ¿Qa łekpa' ta'łets in jit'anipji'
pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'? Pa' nite' inqekuye'j hikpa' ta'łets in jit'anipji'. 5 ¿Qa łek
pakha' pa' t'anipji' pa' łunye'j ha'ne week sehe' ipji'? Pakha' nite' yeqeku'uk'i ha' Jesús
in hikha' Łaa'sija pa' Intata.* 6 Hakha'an in nam qa jutsiqaxij kakha' łunye'jkii in i'nk'aa
wempuli'jji' ha' iweli' qa in t'ilitfik'i iye ke' ł'athits, hakha'an Jesucristo. Nite' ewi'łłe in
wempuli'jji' ha' iweli', qe ke' ł'athits iye in t'ilitfik'i. Qa kekhewe' yaqsiijkii in ta'łets pa'
Espíritu Santo ma' qa jutsiqaxij in hikha' Cristo. Pa' Espíritu Santo ewi'łłe in yaqsiijkii
pa' yijaa'ija.* 7 Wetshetk'ewi'ł eke' jutsiqetsij:* 8 pa' Espíritu Santo, qa ka' łunye'jkii in

* 4:9 Mr 9:37; Jn 1:14,18; 3:16,18; 10:28 * 4:10 Jn 3:16; 1Jn 2:2 * 4:11 Jn 13:14; 15:12; Ro 13:8; 1Ts 4:9; 1P 1:22
* 4:12 Ex 33:20 * 4:13 Jn 15:4-7; 1Jn 2:6,24,27-28; 3:6,24; 4:15-16; Ap 3:22 * 4:14 Ro 1:3 * 4:15 Jn 9:22; Fil
2:6 * 4:17 Mt 10:15; 11:22,24; 12:36; 2P 2:9; 3:7; Jud 6; Jn 14:10-11; 15:9-10; 17:11,15,18 * 4:18 Ro 8:15; Ef 4:11-16
* 4:19 2Ts 2:13 * 4:20 1Jn 1:10; 2:9-11; 3:10,14-17 * 5:1 1Jn 2:29 * 5:3 Dt 30:11; Mt 11:30; 23:4,23 * 5:5
1Co 15:57; 2P 2:20; Jn 5:19; 14:1; He 1:2 * 5:6 Mr 1:11; Jn 1:34; 15:26; 17:1; 1Jn 1:7; 4:10; Hch 26:5 * 5:7 Dt 19:15;
Mt 18:16; Jn 8:17-18

i'nk'aa wempuli'jji' ha' iweli' qa in t'ilitfik'i iye ke' ł'athits, enewe' wetshetk'ewi'ł ewi'ł pa'
ł'anyejeyij.* 9 In jit'ekumiju'ł pa'qu' nenfel pe'ye' pa'qu' jukhewe' qa nite'łe jinikfe'lets
me yijaa'ija, qa pakha'łe Intata pa' nifel qa yijaa'ija yijat'ij. Qa hik ta'łijupi' in nifel in
Łaa'sija ha' Jesús qa yijaa'ija.* 10 Pa' qu'nte' neqeku'ye' ha' Ła's pa' Dios qa pa' Espíritu
Santo, ta'łets pa' łatawe'j in yumtii'ija in ewi'łłe in Łaa'sija pa' Dios. Qa pakha'łe qu'
neqeku' pa' Intata, pakha'an yiwejtitsinentax pa' Intata qe nite' tek'enets pa' Intata in
nifel in Łaa'sija ha' Jesús.* 11 Ekewe'en łe'lijei pa' Dios yit'ij inwets in hats jiyełisij pa'
witiła'x nite' yili'ij, pakha' witiła'x ta'łets ha' Ła's. 12 Pa'qu' netk'enets ha' Ła's pa' Intata,
ma' qa' hats nana'li'm pa' witiła'x nite' yili'ij. Qa pa' qu'nte' netk'ene'ets ha' Ła's pa'
Intata, pakha'an hami'm pa' witiła'x nite' yili'ij.* 13 Hika'ał e'm hane'en ekheweli'ł in
nite' łeqeku'uł ha' Ła's pa' Intata, ma' qa' enikfe'li'łetsha in hats na'li'ł e'm pa' witiła'x
nite' yili'ij.* 14 Hane'ej hats jinikfee'letsha pa' Intata qu' ji'niyinijets pe'ye' pekhewe'
qu' łexkeli'ij inwets, łakha' hats jiyepiye'.* 15 Qu' jinenikfe'lets pa' Intata in jiyepiye'
qu' ji'niyinijets pe'ye' qa' jinenikfe'ljeetsek in jiyełisij pa'qu' ji'niyinijets.* 16 Qu' i'weni'ł
pa'qu' ewi'łe' enewe' inejefetsipji' pa' Intata qu' naqsiijkii pa' uł'ax qa nite'łe yeka'xii pa'
witwamhi', qa' iyini'łipji'kii, qa pa' Intata qa naq'ayinij hats'inha qa' mexe netis eku'nij
iye pa'qu' łiła'xe'. Aka'an in hit'ij uja'xłe in k'iyetij pekhewe' yaqsiijkii pa' uł'ax qa nite'łe
yeka'xii pa' witwamhi'. Na'l pa' ewi'ł witwuł'ax jiyamitii pa' witwamhi'. Qa aka'an qa
nite' hit'iłij ewets qu' iyini'łipji' pakha' qu' naqsiijkii. 17 Week pakha' nite' łe'wis ta'łets pa'
witwuł'ax. Qa na'łłe pa' witwuł'ax, nite' jiyeka'xii pa' witwamhi'. 18 Jinikfe'lets iye week
na'aj hats nekijfik'i pa' Intata qa hats nite' yaqsiijkii pa' uł'ax qe pa' Intata hats yejełets qa
pa' inwo'met (Satanás) qa nite' łeke' qu' net'eku'mets.* 19 Jinikfe'lets iye in yatsat'ets'inij
pa' Intata. Qa week ha'ne sehe' ipji' pekhewe' nite' yatsat'etsij pa' Intata pekhewe'en
yatsat'etsij pa' inwo'met (Satanás). 20 Jinikfe'lets iye ha' Ła's pa' Intata in nametsju' ha'ne
sehe' qa jiyełisij pa' inikfeliyaxitsets ma' qa jinikfe'lets pa' yijaa'ija in Dioosija. Inekhewel
in hats ju'un ji'teje'm ha' yijaa'ija. Hakha'an Jesucristo, Ła's pa' Intata. Hik hakha' Dioosija
qa hik hakha' iye witiła'x nite' yili'ij.* 21 Yilits, jełi'łiju'ł hasu'uj isu'uni'ł qu' iyini'łii qu'
hik łunye'je' qu' diose' ekewe' wekwek. Amén.

---

* 5:8 Jn 1:32; 19:30,34; 20:22 * 5:9 Jn 5:36-37; 8:18 * 5:10 Gn 3:4 * 5:12 Jn 3:15,36; 5:24; 6:40,47 * 5:13 1Jn 3:23 * 5:14 Mt 7:7,8; Jn 9:31; 11:22; 14:13; 1Jn 3:22 * 5:15 Stg 1:5; Jn 11:22; 16:24 * 5:18 Jn 17:12; 1P 1:5; Jud 24; Ap 3:10 * 5:20 Jn 1:14; 8:42; 10:38; 15:9; 17:21; 1Jn 1:2; 2:23-24; 3:5,8; 1Ts 1:1

2 JUAN

Mexe wetfel.

1 Yakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij. Qa ke' efu* t'eku'miiji' pa' Intata qa week he' łelits,
hikhe' he'nq'ika' ai. Hik hekhewe' iye qi in hisu'un. Nite' yeł'ewi'łłe qu' hisu'un, qe week
iye hekhewe' hats nikfe'lets pa' yijaa'ija, yisu'un iye hekhewe'en* 2 qe ta'łets ke' Intata
łe'lijei in yijaalija, qa ekewe'en qa nite' ł'anuuyi'i qu' jinaqamij.* 3 K'iyinijets pa' Intata qa
ha' Ła's Yatsat'ax'inij Jesucristo qu' net'iftits inwets qa qu' nenq'elet'inij iye qa' jinełisij iye
pa' wit'ikesimeya'x hats'inha qa'nte' jinteliyi'ij qu' jintajayaanija qa' qiye' iye qu' jinewet-
su'unij in hats jitajayan.*

Pa' ewi'ł wi'tlijei t'ejuyets pa' witeqsu'unka'x.

4 Qi in ye'łe'wisi'mkii in hewetweni'ł he' uja'x hekhewe' elits qa hi'wen in yijaa'ija
in yijayan ekewe' łe'lijei pa' Intata.* 5 Qa hane'ej qa k'iyinij ewets efu qu' aqsiijijkiiha
kakha' wi'tlijei in yit'ij qu' jinewet-su'un inekhewel in hats jitajayan ha' Cristo. Aka'
wi'tlijei in hika' nite' ink'ayik hik aka' hayiits na'l ine'm in i'nk'aa jitajayan ha' Cristo.*
6 In jitesu'uunija pa' Intata ma' qa jitaqsiijkii pa' yisu'un. Qa aka' wi'tlijei in yit'ij inwets
qu' jintesu'un pekhewepe', hik aka' yisu'un pa' Intata qu' jintaqsiijkii. Aka'an hayiits
ł'impi'ye'ełij.*

Pa' yijaa'ija in nite' witqekuye'jij pa' Cristo.

7 Qe olots pe' iwotk'onhetsits nekipji' ha'ne week sehe'. Enewe'en nite' nifel ha'
Jesucristo in nametsju' ha'ne sehe' qa hik ł'eseninyejei ene' sehe' ipji'. Qa pakha' qu'
naqsiijkii aka'an pakha'an iwotk'onhetsaxłe qa ł'ejuihife iye ha' Cristo.* 8 Jełi'łiju'łha
aka'an hats'inha qa'nte' anqami'iłij pekhewe' hats na'li'ł e'm enistitsi'ł hatse' hats'inha
qa' weeke' wetets qu' namtaxets qu' esti'yi'łij hatse'.* 9 Week pakha' qu' nittaxijets qu'
hats nijayan ha' Cristo qa hats i'ntaxji'teje'm pa' wit'ikheyi'j qa in yamets łahats'ij qa
yili'ij iye, ma' qa hats yilii'ijha hats nite' tepilets, qe nite' hayiits qu' natsat'axij pa' Intata.
Qa pa'qu' ewi'łe' qu' hats na'n ji'teje'm pa' wit'ikheyi'j, qe pakha'an hayiits yatsat'axij
pa'aj pa' Intata qa ha' Ła's iye.* 10 Qu' nana'l pa'qu' nanami'ł ewets qu' nit'ijets qu' nenfel
eke' wi'tlijei qa ham łi'im ke' hats i'nq'ijatshenij ha' Cristo, qa hasu'uj iwhini'łifi pe'qu'
etsi'yi'ił. Hasu'uj iye it'iłijets: —¡Łe'wis in łanam!—* 11 Qe pakha' qu' nit'ijets: —¡Łe'wis in
łanam!— pakha'an hats hik łunye'j qu' nifenij pa' yaqsiijkii in uł'ax.*

Wetfel.

12 Olotstax ke' hisu'untax qu' henfeli'ł e'm qa nite'łe hisu'un qu' henji' ha'ne wit-
faakanek. Q'ax qu' łeke'ye' hatse' qu' natsami'ł ei qa' jintafaakateiju'ha, ma' qa qiyi'ija
qu' je'łe'sitsi'imkii.* 13 Enewe' łelits ke' ejefeki', hikke' t'eku'miiji' iye pa' Intata wetfel ei.
Hats uja'xłe.

---

* 1:1 Pa' Juan wenq'ika'ai pe' efu. Aka'an na'l pe' yumti qu' nenq'ika'ai pe'qu' łelijtsitjiye qa na'l iye pe' yumti qu' nenq'ika'ai ne'ej efu'ija. * 1:1 Ro 16:13; 1P 5:13; 2Jn 13; Jn 8:32; 14:6; 1Ti 2:4 * 1:2 1Jn 1:8 * 1:3 1Ti 1:2; 2Ti 1:2; He 1:2; 1Jn 4:12 * 1:4 3Jn 3-4 * 1:5 1Jn 3:11 * 1:6 1Jn 2:5; 5:3; Sal 103:18; Mr 7:8; Jn 14:15,21,23; 15:10 * 1:7 Fil 3:3; 1Jn 2:18,22; 4:3 * 1:8 2P 2:13 * 1:9 Jn 5:12; 8:31-32,41; 15:4-16; 1Jn 2:21-23,27; Mt 11:27; He 1:2 * 1:10 Jn 1:12; 6:21; 13:20 * 1:11 1Ti 5:22; Ef 5:11; 1Ti 5:22; Jud 23 * 1:12 3Jn 13; Jn 15:11

3 JUAN

Juan wenq'ika'ai pa' Gayo.

1 Yakha' witlijtsitjii tenek'enhe'yij hika' e'm ha'ne witfaakanek akha' Gayo. Yakha' qi in
k'esu'un.*

Juan qi in yisu'un pa' Gayo.

2 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' ewi'łłe in k'iyinijets pa' Intata qu' ne'fenij week pa'qu'
łunye'je' qu' aqsiijkii qa k'iyinijets iye qu' nafits in yijaa'ija in łijayan pa' Intata qu'
ham aats'eye'.* 3 Qi in tsi'sinheti'mkii in namyii he' uja'x inejefetsipji' pa' Intata qa
nifel ye'mik'i pa' ejunye'j in yijaa'ija in łijayaanija pa' Intata.* 4 Les qiijiija qa łe'wisji'ij
ye'mkii qa k'impiye'ji'jij hekhewe' yijatshenhei in nite' yili'ij in yijayaanija ke' Intata
łe'lijei.* 5 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' hit'ij ewets in qi'ija in łe'wis ka' eqfenye'jij in
łeneqjunu'uj qa ł'iftits'ets iye hekhewe' hats yijayan ha' Cristo. Qa qi'ija iye in łe'wis in
łeneqjunuji'jij pekhewe' nite' łenikfeltaxij hats yijayan ha' Cristo. 6 Enewe'en in yamjii
na'aj witset qa nifelji'ijkii pa' eqfenyejeiji'jij in qi'ija in łisu'un qa łeneqjunu'uj iye, i'njiijifi
pe' witlitsitjii qa nifelji'ji'm pe' hats yijayan ha' Cristo. Qa k'iyinij ewets qu' i'fenij week
pa'qu' hami'ik'ui qu' net'ejuyets qu' nakkii iye qu' nenfel ke' Intata łe'lijei qe hik aka'
yisu'un pa' Intata hats'inha qa' łe'wiise'łe qu' nakkii iye,* 7 qe łekhewel in ikkii ta'łets in
t'ithayi'yi'm ha' Jesucristo qa nite' yisu'un qu' net'eku'miju'ł na'aj tistaxij pekhewe' nite'
yijayan ha' Cristo.* 8 Qa hik ta'łijupi' inekhewel qu' jintaqsiijkiyek pe'ye' hats'inha qa'
week ji'nt'ithayiyi'ł pekhewe'en. Ma' qa' hik łunye'je' qu' ewi'ł jina'niji' pa' i'nithayijkit
in jitefel ke' Intata łe'lijei.

Pa' Diótrefes uł'ax pa' łunye'j.

9 Yakha' in hika' ka' hayiits witfaakanek t'ejuitaxets hekhewe' hats yijayan ha' Cristo, qa
hakha'łe Diótrefes qa nite' yisu'un qe łakha' yisu'untax qu' les qi qu' netnek'enhei qa nite'
tsisu'untaxi'ł yekheweli'ł in heinek'enhe'yi'łij hekhewe' hats yijayan ha' Cristo.* 10 Qa
hik ta'łijupi' qu' łeke'ye' qu' natsamii hatse' qa' week henfelji'ju' hekhewe' hats yijayan
ha' Cristo ka' łunye'j ha' Diótrefes qi in uł'ax qa uł'etsik'i iye pe' łe'lijeyi'ł yiwetskii.
Qa ekewe'en nite' uja'xłe qu' naqsiijkii qe na'l iye kakhap iye yaqsiijkii kakha'an, in
t'oqoweijiiju'ł hekhewe' inejefets in yamtaxii pa'aj ke' witlijtsitjii hik hekhewe' ikijfik'i
qu' nenfel ke' Intata łe'lijei. Qa pe' neqjunutaxij ma' qa yiwu'mik'uifik'i ke' łe'lijtsitjii.*

Pa' Demetrio łe'wis pa' łunye'j.

11 Yejefe qi in k'esu'un, yakha' hit'ij ewets qu' hasu'uj eneqjeyu'uj qu' aqsiijkii pa' uł'ax.
Eneqjeyu'uj yijat'ij qu' aqsiijkii pa' qi łe'wis. Pakha' qu' naqsiijkii pa' łe'wis pakha'an
yatsat'axij pa' Intata. Qa pakha'łe qu' naqsiijkii pa' uł'ax pakha'an nite' nikfe'lets pa'
Intata.* 12 Week yit'ijets in łe'wis pa' yaqsiijkii ha' Demetrio. Qa week yit'ijets iye in
yijaa'ija in yaqsiijkii pa' yit'ij ke' Intata łe'lijei. Qa yekheweli'ł iye hik aka' hit'iłijju' iye.
Qa akha' hats łenikfe'lets week na'aj hit'iłijju' in yijaa'ija.*

Wetfel.

13 Olotstax ke' hisu'untax qu' henfel e'm qa nite'łe hisu'un qu' henji' ha'ne witfaakanek.
14 Q'ax qu' łeke'ye' hatse' qu' natsam ei qa' jintafaakateiju'ha. 15 Na'łłek pa' Intata qu'

---

* 1:1 2Jn 1; Jn 14:6; 1Jn 5:20 * 1:2 1Ti 1:10 * 1:3 Jn 15:26; Hch 26:5; 2Jn 4 * 1:4 Jn 15:11; 1Co 4:14; Ga 4:19; Fil 2:22 * 1:6 Mt 16:18; 1Co 10:31; 14:4; 16:6; Ap 1:4; Hch 15:3; 20:38; 21:5; Ro 15:24; 2Co 1:16; Tit 3:13; 1Ts 2:12 * 1:7 Jn 10:25; Hch 15:14; Ap 14:1; 1Co 9:15-18 * 1:9 Mt 20:25-28; 23:5-12; Col 1:18; 1P 5:2-3; 2Jn 9; Hch 18:27; Ro 16:1-2; 2Co 3:1 * 1:10 1Ti 5:13 * 1:11 1P 3:17; 1Jn 4:4; Ex 33:20 * 1:12 1Jn 2:20-21; Jn 21:24

nełisij pa' wit'ikesimeya'x. Enewe' ejuwaikal wetfel ei. Qa akha' qu' enfeli'mek hekhewep yijuwaikali'ł in hewetfeli'łii. Qa hasu'uj pa' qu'nte' enfeli'im.

JUDAS

Judas mexe wetfel.

1 Yakha' Judas, łeqejkunenek ha' Jesucristo, qa łek'inij ha' Jacobo (Santiago).
He'nq'ika'ał ei ekheweli'ł pekhewe' taya'yiiji' pa' Intata Dios qa yisu'un iye qa yejełets
iye qe ta'łets ha' Jesucristo.* 2 Na'lłek pa' Intata qu' qi qu' nenq'eleti'ł ej iye qa qu' les
nełisi'łij iye pa' wit'ikesimeya'x qa qu' qi qu' nesu'uni'ł iye.*

Jełi'łiju'ł pe' i'nq'ijatshentaxij qa nite'łe yijayan.

3 Yejefets, yojo in qi in hisu'untaxija qu' he'nq'ika'ałij ei in t'ejuyets pa' iniłijii nite'
yili'ij hikpa' je'weektaxij, qa humtiłe qu' les łe'wise' qu' he'nq'ika'ałij ei qu' k'akakłini'łij
qu' mawatlaniłipji' pa' nite' inqekuyejeyij, hikpa' hats tisij pa' Intata week pe' hats
yijayan qa nite' łeke' qu' ink'ayik'e.* 4 Qe na'l pe' uja'x jukhew i'ni'ł etji'teje'm
nite' watanalittax łete'm, hik pekhewe' hayiits we'nika'ajji' pa'aj qu' nattanithenhetii.
Pekhewe'en jukhew nite' yijayan pa' Intata, yisu'un qu' nayaxkitipji' pa' łeq'iftitsheneye'j
pa' Intata hats'inha qu' nit'ijets qu' nite' uł'axe' qu' jinanawitjiłi'ij ha'ne i'nese'n, qa
nite' yisu'un iye qu' net'eku'miju'ł ha' ewi'łłe in Tenek'enhei inipji' qa Yatsat'ets'inij
iye Jesucristo.* 5 Hisu'un qu' k'ajamtikineniłik'i, yemjeetax in hats week łenikfe'ltaxiłets
ekewe'en, pa' Yatsat'ax'inij in yilithin pe' Israel, yilithinik'ui pa' sehe' Egipto, qa i'nk'ałe
pa' Yatsat'ax'inij qa nilanju' pe' Israel'ik'i pe' nite' tek'enets.* 6 Qa hik łunyejei iye
pa'aj pe' angelits in nite' yejełets pa' łunyejeitaxija na' wa'sji', qe wattaliheni' yijat'ij pe'
łetsetititstaxija, ma' qa pa' Intata qa yeni' pa' qi in nookii in nophe'łju' qa yaqsi'jijup pa'
nełuji' qu' newetjeyumtshentax pe' uł'ets.* 7 Qa hik łunye'j iye pa' Sodoma qa pa' Gomorra
qa pekhewep witsetits metitsi'm, in wanawitjiłeju'kii qa in wapilłe wetju'łkii iye, qa pa'
łunyejeikii pa'aj qa wetjeyumtshentaximijupi' pa'qu' łunyejeye'kii hatse' pe'qu' namii pa'
fe't nite' yili'ij.* 8 Qa hik łunyejei pekhewe' i'ni'ł etji'teje'm, in itsowoł'ax qa yumtiłe pe'ye'
qa yaqsiijkii, qa yit'esinhet pa' ł'ese'n in yaqsiijkii pa' uł'ax, yuten week pa'qu' łunye'je'
qu' netnek'enhei qa nite' yaatse'etsju' in uł'ax ł'anyejeyij pa'qu'łe łunye'je' pekhewe' qu'
qitse'ji'.* 9 Pa' qiji' ángel Miguel nijiwe'yets iye qu' uł'etsi'ik'i pe'qu' nit'ij, pa' inwo'met
in tejitheitaajetskii qu' nenfeli'm pa' i'ni' pe' łenutsik'i pa' Moises'ik'i, qe yit'ijets yijat'ij:
—¡Pa' yatsat'axyij qu' naq'ayinij!—* 10 Qa pekhewe'łe'en pe' yit'ij łetets in inejefetsipji' pa'
Intata qa uł'etsik'i łe'lijeyij pa' qu'nte' nenikfe'le'ets, qa pa' nikfe'ltaxets in nite' qi, qa
hik łunyejei ne'ej inqa'metets in nekfik'i qa nikfe'lets pa' łunyejeiłe ek. Qa ekewe'en qa
hik ekewe' qu' niwuł'enhetju'. 11 ¡Hiye' enewusits yijaat'ij pekhewe'en! Qe łekhewel ikik'i
pa' wit'ikheyi'j ikik'i iye pa'aj pa' Caín, qa in yisu'un qu' nanaxij ł'astai, ma' qa yisu'unija
in ikik'i pa' wit'ikheyi'j ikik'i iye pa'aj pa' Balaam, nanhiyu'upji'kii pe'qu' netnek'enhei
qa' uł'etse'ju' hatse' in łunye'jek pa' Core'ik'i.* 12 Enewe'en hik łunyejei na'aj wekwek
iftsaxets qu' jinaf'ali'ipji' in nite' jite'wen in ekufetsi'łij na'aj łaqsiiłijkii qa nite' wepin
wetju'ł iye, ewi'łłe in watjamtiłi'ijłetets qu' netekju'. Enewe'en hik łunyejei iye wasil
ham iweli'ye'ji' qa yeka'xłe na'aj t'unik'i, hik łunyejei iye ne'ej najkak qu' ham łeye' in
yamtaxets qu' netei, ma' qa in tenit'ijpha'm pe' łefitets'ij ma' qa hats wetsjuk'ij in wa'm.*
13 Hik łunyejei iye ne'ej qitsik'i łeqe t'uyuyits na'aj qi iweli' in nejeti' na'aj łotkoyek na'aj
ł'ehuf, qe in i'nq'ijatshen qa nejeti' pa' yeqwepin. Hik łunyejei iye ne'ej footekii in nite'

---

* 1:1 Mt 13:55; Mr 6:3; Ro 1:7; 1Co 1:24; 1Ts 1:4; 5:23; 2Ts 2:13; Jn 17:11,15; 1P 1:5 * 1:2 1P 1:2; 2P 1:2 * 1:3 Tit 1:4; 1Ti 6:12; 2Ti 4:7; 2P 2:21 * 1:4 1P 2:8; Ga 2:4; 2Ti 3:6; Mr 7:22; Ro 5:6; Tit 1:16; 2P 2:1; 1Jn 2:22 * 1:5 1Co 10:1-11 * 1:6 Gn 6:1-4; 2P 2:4 * 1:7 2P 2:6; 2Ts 1:8 * 1:8 2P 2:10 * 1:9 Dn 10:13,21; 12:1; Ap 12:7; Lc 1:19; 1Ts 4:16; Mt 4:1,10; 8:4; Hch 13:10; Sal 77:20; He 3:2 * 1:11 Gn 4:1-17,24-25; He 11:4; 1Jn 3:12; Nm 16:1,32; 22:5; 2P 2:15 * 1:12 1Co 11:17-22; 2P 2:13; Pr 25:14

ikesimeni' pa'qu' na'ni', pa' qi in nookii hats wanaqsi'jijup qu' net'ejuyets pekhewe'en qa'
pakhaayi'ij qu' na'ni'kii.* 14 Hik enewe' iye iyetij pa'aj pa' Enoc'ik'i, hikpa' wetsjuk tatsai (7)
pa' łetset pe' ta'łets pa' Adan'ik'i. Pa' Enoc qa yit'ij: —Jeł qeku'ni'łek, pa' Yatsat'ax'inij qu'
nenekijju' pe' milits qa milits yamets pe' łijts'eyekju',* 15 qe qa' nejeyumtshen ene' week,
qa' nitanithenij iye week pe' yaqsiijkii pekhewe' uł'ets, qa' nitanithenij iye in uł'etsik'i
łe'lijeyets pakha'an.—* 16 Pekhewe'en nite' yisu'un qa pekhel ł'anyejeyijkii week pa'qu'
nanaqsiijkii, we'niyayittaxij qa pekhel ł'anyejeyijkii week na'aj wanaqsiijkii, ewi'łłe in
yisu'un qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'unłe, in iyet wenikfelitets wekwek, qa hamłe weju'łi'ij
pe' yit'ij, yaqsiijijetskii pa' yisu'un qu' łeqfenyejeyi'ij pekhewep qa yeqif'eli'ijju'.* 17 Qa
ekheweli'ł, yejefets, hasu'uj antapi'iłik'i kekhewe' wi'tlijei hayiits nefeliłi'm hekhewe'
łeqe apóstoles ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo. 18 Hekhewe'en in yitjiiłij ewets: —Pekhewe'
teke'lenju' nełuts na'l hatse' pe'qu' qi qu' neqeku' qa' nawitji'iłiji' pe'qu' łe'lijeye', qa
ewi'łłe in yisu'un qu' naqsiijkii pa'qu' nisu'unłe uł'ax.—* 19 Enewe'en hik enewe' ta'łets
in yeqet'etsju'kii, enewe'en in iłii ewi'łłe in iłiyijup ha'ne sehe' ipji', hamitsji' pa' Espíritu
Santo.* 20 Qa ekheweli'ł, yejefets, week nełuts ijatsheni'łfik'i pa' nite' eqekuyejeyi'łij ha'
Cristo, iyini'ł qa pa' Espíritu Santo qa' ne'feni'łij qu' iyini'ł.* 21 Aqsiiłijkii aka'an hats'inha
qa'nte' e'wisitsi'iłji' pa' łeqsu'unka'x pa' Intata in hats ło'notki'iłik'ui pa' łeq'ilta'x
ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo t'ejuyets pa' witiła'x nite' yili'ij.* 22 Iftits'iłijets pekhewe'
eseweitaxijkii. 23 Qa pekhewep qa' aqsi'ji'łij qu' ilithini'łik'ui pa' fe't. Qa pekhewep qa'
enq'eleti'łij qa enik'esłe'ełij, qa hasu'ujłe qu'nte' jełi'iłiju'ł pekhewe' t'ijatshenheti'yij
hasu'uj ku'miju'ł hik eqjunyejeyi'ij pe'qu' łeqhinataye' t'esits nite' łeke' qu' anatkin.* 24 Qa
pakha' ewi'łłe Eqiłina'x, hikpa' ewi'łłe in łeke' qu' net'unheti'ł qa' nite' anami'iłju'kii, qa
weju'łij iye qu' neka'xiłets pa' i'ni' pa' łesa'x qa qi qu' e'łe'sitsi'iłi'mkii qa ham iye pe'qu'
ewuł'etsi'ił.* 25 Pa' ewi'łłe Dios Eqiłina'x, qe ta'łets ha' Yatsat'ax'inij Jesucristo, łakha'
neniwqinhetji'ha, łakha' wittata, nite' yili'ij in wittata, łakha' tenek'enhei, hayiits pa'aj
in mexe ham pa'qu' łahats'i'ij, qa hane'ej iye, qa' pakhaayi'ij iye nite' yili'ij. Amén.*

---

* 1:13 Is 14:12-15; Ap 1:16; 8:10; 9:1; Mt 6:23; Jud 6; 2P 2:17 * 1:14 Gn 5:18; Dt 7:10; 33:2; Mr 8:38; 1Ts 3:13; 2Ts 1:7; He 12:22 * 1:15 2P 2:5-6 * 1:16 2P 2:10; Lv 19:15; Dt 10:17; 2Cr 19:7; Pr 28:21 * 1:18 1Ti 4:1; 2Ti 3:1; 1P 1:5,20; 2P 3:3 * 1:19 Ro 8:9; Fil 3:3 * 1:20 Ro 8:15-16,26-27; Ef 6:18 * 1:21 Jn 15:9-10; 1Jn 4:16 * 1:23 1Co 3:15; 2Ts 1:8; Ap 11:11; Pr 6:16-19; Zac 3:3-4 * 1:24 Ro 16:25; Jn 17:12; Ef 1:4; 5:27; Fil 2:15; Col 1:22 * 1:25 Jn 5:44; Ro 16:27

APOCALIPSIS

Pa' Jesucristo jiyikfelittaxets pa' łunye'jkii hatse'.

1 Hane'en pakha' łunye'jkii pa' Dios tisij ha' Jesucristo hats'inha qu' nethinij pekhewe'
yijayan hakha'an pakha' hats nite' toxik'ui łunye'jkii hatse'. Qa ha' Jesucristo qa tisij pa'
ángel qu' netisij ha'ne łeqejkunenek Juan.* 2 Hik ha'ne Juan iyetij kekhewe' łe'lijei pa'
Intata, qa nifel iye kekhewe' iyetij ha' Jesucristo, qa week kekhewe' yi'wen.* 3 Łe'wisi'mkii
pakha' qu' niyinenik'i eke' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' qe nite' yeqeku'uk'i, qa
łe'sitsi'mkii iye pe'qu' nepiye'ek'i, qe t'eku'miju'ł qa nite' yeqeku'uk'i, qe pa' łahats'ij hats
met.* 4 Yakha' Juan henq'ika'ał ei ekheweli'ł hekhewe' wetsjuk tatsai (7) witlijtsitjiyits i'ni'
ha' sehe' Asia. Pa' Intata qu' ne'feni'ł qa qu' nikesimenłekii iye pe' atawjetsi'ł, hik pakha'
hane'ej, qa pakha'aj, qa hatse' iye, qa pe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu Santo
iye, hik pekhewe' i'nijup pa' łots'oji'la'x pakha'an* 5 qa ha' Jesucristo iye, hikha' yijaa'ija
pa'qu' hats nit'ij, hikha' yojo'oj in iła'x iye qa yamii na' wa's, hikha' tenek'enhe'yipji'
pe' week wit'alheyipji' ha'ne sehe'. Ha' Cristo jiyisu'un qa yiwu'mik'ui pe' inwuł'ets qe
ta'łets ke' ł'athits in t'ilitfik'i, 6 ma' qa yaqsi'j ine'mijkii in jitenek'enhei, qa łaqa pa'il inij qa
jit'ithayi'yi'm pa' łeqe Dios qa łatata iye, hikpa' neniwqinhetji'ha qa hasu'uj qu' newetli'ij.
Amén.* 7 *Jeł qeku'ni'łek, hats te'nilitju' nekijju' ne' wasil.* *(Dn 7:13)* Week qu' ni'wen hatse',
week pekhewe' yilan pa'aj qa tijje'mkii iye. Qa week pe' witsetits qu' qi qu' neqejtsi'le' ej
wetju'ł hatse'. Ehe, hik aka' qu' łunye'je' (Amén).* 8 Yit'ij pa' Yatsat'ax'inij Dios: —Yakha'
hik yijunye'j ne'ej witq'ikati' "Alfa" qa ne'ej "Omega".* Qe yakha' ya'hane'ej, qa yakha'
iye yapakhaa'ij, qa yakha' iye hatse'. Yakha' ham yit'unhenyeji'iju'ł.—*

Juan yi'wen iye pa' Ła's pa' Jukhew.

9 Yakha' Juan, ejefe'ełipji' pa' Intata qa ewi'ł ju'uniji' iye pakha' jitaats'e'ej qa nite'
ji'taqsunijup iye qe inekhewel ju'un ji'teje'm pa' tenek'enheiji' ha' Jesús. Yakha' ha'ni'kii
ha'ne witq'opheł i'we't łeqewuk'uji' ha'ne iweli' ł'isła'wet łii Patmos, qe ta'łets in henfel
ke' Intata łe'lijei qa in henfel iye kekhewe' iyetij ha' Jesucristo.* 10 Kakha' łeqe nełuji'
ha' Yatsat'ax'inij (domingo) pa' Espíritu Santo hikpa' i'nyitji', hikpa' ta'łets in hepi'ye'
pa' yanu'ui t'unik'i wit'ax in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x ne'ej foj.* 11 Qa yit'ij: —
Ika' pa'qu' witfaakanek'e hekhewe' łi'wen, qa' inqekenijii hekhewe' wetsjuk tatsai (7)
witlijtsitjiyits i'ni' he' witsetits Efeso, Esmirna, Pérgamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia qa ha'
Laodicea.— 12 Ma' qa hetetwek'ela'xtax qu' hi'wen pakha' t'axii pa' yithin yiwets. Qa in hats
hetetwek'ela'x, qa' hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax.* 13 Qa ha'
łeqewuk'uji' hekhewe' tsupjul fetewots, qa hi'wen hakha' hik łunye'j ha' Ła's pa' Jukhew,
ha' ł'uyhitjii yamiiju' he' łef'iyei, qa ha' łeqelutsax weniftii oro q'ilimmik'i qa ł'ejuyi'j
neki'.* 14 He' ł'ewkujits ha' łejiła' fo'ija, hik łunye'j na'aj lana qe fo'ija, hik łunye'j iye na'aj
ł'ifiwa'x in fo'ija. He' łotoy t'unitsik'iha ka' ł'uła'x in tujji'ha, in łunye'jek na'aj fe't qe
eleje'yija qa fo'. 15 He' łef'iyei hik łunyejei ne'ej bronce in leppepep qe i'nk'a tenit'ijfik'i
ne'ej witoxp'onhetjiyifi. Pa' ł'a'x t'unik'iha in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x na'aj qi iweli'
qe tsujjetsju'.* 16 Ha' yiya'yik'i łokoi i'nji' he' wetsjuk tatsai (7) footekii, qa ha' łeji' qa
t'atsji'łfik'i ha' ewi'ł witqatsjikinet week yasłax ł'anu qa ł'ejuyi'j. Ha' łeju's tujji'ha hik

---

* 1:1 Hch 2:18; Ro 6:19; 1P 2:16; Ap 22:6,8; Dn 2:28-29,45; Gn 24:7; Mt 1:24; Hch 12:11; Jn 21:7 * 1:2 1Co 1:6; Ap 12:17; 19:10; 20:4 * 1:3 Ap 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7,14 * 1:4 Tit 1:4; Ap 1:8,17; 3:1; 4:5,8; 5:6; 16:5 * 1:6 Ex 19:6 * 1:7 Is 19:1; Gn 12:3; 28:14; Zac 12:10; 14:17; Dn 7:13 * 1:8 Ne'ej Alfa griego łeq'ikati' hik łunye'j ne'ej "A" in yojo, qa Omega qa hik łunye'j ne'ej witq'ikati' "Z" in teke'lenju'. * 1:8 Is 44:6; Ap 21:6; 22:13 * 1:9 Ap 1:2; 6:9; 12:17; 19:10; 20:4 * 1:10 Ap 4:2; 17:3; 21:10 * 1:12 Ex 20:18 * 1:13 Dn 7:13 * 1:15 Ez 1:24; 43:2; Ap 14:2; 19:6

łunye'j ne' junu' qe t'unik'iha na'aj ł'ułа'x.* 17 In hi'wen, qa tsamifi he' łef'iyei hik yijunye'j
qu' hawa'm. Qa hakha'an qa t'eku'myipji' ha' yiya'yik'i łokoi, qa yit'ij: —Hasu'uj e'nijiwei,
yakha' yojo qa yakha' iye teke'lenju', * 18 Yakha' iye pa' nite' yili'ij in na'l. Yakha' iye
hawa'm. Yakha' hane'ej yi'łа'x qa nite' yili'ij qu' natsa'l. Yakha' na'l ye'm ne' łejinjei
qe heinek'enhe'yij na' witwamhiye'j qa na' łe'nq'itset'ij ne' naxju'. 19 Ika'ajji' kekhewe'
łi'wen, kekhewe' hane'ej łunyejeikii, qa kekhewe' iye qu' łunyejeye'kii hatse'. 20 Aka'an
kakha' łunye'jkiiha hekhewe' łi'wen wetsjuk tatsai (7) footekii i'nji' ha'ne ts'iyayik'i yikoi
qa hekhewe' iye wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax. Hekhewe' wetsjuk tatsai
(7) footekii hik nekhewe' hatse' ne' hik łunyejei qu' angelitse' in tenek'enhe'yi' ne' wetsjuk
tatsai (7) witlitsitjiyits, qa hekhewe' wetsjuk tatsai (7) tsupjul qa hik hekhewe' ne' wetsjuk
tatsai (7) witlitsitjiyits.—

2

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Efeso.

1 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na'
witset Efeso, qa' it'ij: "Hakha' i'nji' ha' yiya'yik'i łokoi he' wetsjuk tatsai (7) footekii,
qa ikik'i iye hekhewe' wetsjuk tatsai (7) tsupjul fetewots oro yaqamax, yit'ij: 2 'Yakha'
tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii, qa kakha' łunye'j iye in ł'ithayi'yi'ł, qa in nite'
łono'qmositi'łij iye. Ma' qa nite' łisu'uni'ł qu' iwejinłi'ił pe' uł'ax yaqsiijkii, qa tsikfe'lets
iye in łijaajini'ł hekhewe' yit'ij łetets qu' apostolitse' qa nite'łe apóstoles, ma' qa
łenikfe'li'łets in ejtitsitsłe. 3 Nite' łono'qmositi'łij. Ł'awtshetenheti'yi'łkii qe ta'łets ka'
Yii, qa nite'łe atha'la'li'łju'. 4 Qa na'łłe aka' t'ejui eju'ł aka'an: in hats łili'iłij ka' yojo
e'qsu'unka'xi'łyij. 5 Qa hik ta'łijupi', ijamti'iłik'i kakha' ejunyejeyi'ł in mexente' łanami'ł
ju'kii hik aka'aj. Ma' qa' ili'iłij aka'an qa' aqsiiłijkii iye kekhewe' łaqsiiłijkii in yojo. Qa qu'
nite'ye'łe, qa' natsamii na' ła'ni'łi' qa' henit'ijji' na' i'ntaxi' ne' tsupju' fetewoki', qu' nite'
iliyi'iłij ka' ejunyejeyi'ł. 6 Qa na'łłe ka' k'esu'uni'łij in łuteni'ł kakha' łunyejei nekhewe'
nicolaítas,* hik nekhewe' yakha' iye in huten. 7 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa nepiye'ek'i
kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij qa' hetisij qu'
netuj ne' łei ne' najkak ta'łets pa' witiła'x nite' yili'ij, hik nekhe' i'ni' na' łewenq'enhe'wet
na' Dios (paraíso).' "—*

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Esmirna.

8 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na'
witset Esmirna, qa' it'ij: "hakha' hik hakha' pa' yojo qa hik hakha' iye pa' teke'lenju', hik
hakha' iye wa'm, qa hik hakha' iła'x iye, yit'ij: 9 'Yakha' tsikfe'lets in qi in łaats'e'ełij, qa
tsikfe'lets iye in if'iljetsitstaxi'ł hane'ej, qa a'patunitsłi'ił. Qa tsikfe'lets iye in uł'etsik'i
ł'anyejeyi'ł ewetskii hekhewe' judioltax qa nite'łe hik łunyejei qu' judiole', qe nakha'łe
inwo'met (Satanás) hik nakha' yijayan. 10 Hasu'uj e'nijiwe'yi'ł qu' nanamtaxi'ł ewets
kekhewe' qu' aats'e'ełij, qe na' inwo'met yuihinifi hatse' pe'qu' uja'xe' ekheweli'ł ne'
witq'opheł itjii, qe qa' najaajini'ł. Qa' ami'łijets diez (10) nełuts qu' qi qu' aats'e'ełij.
Matjanitheni'łij pakha' nite' eqekuyejeyi'łyij, inye'jłu' qu' nalantaxi'łifi, qa yakha' qa'
k'ełisiłij pa'qu' apjisa'yi'ił witiła'x nite' yili'ij. 11 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa nepiye'ek'i
kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij, nite' łeke' qu'
nawtsheten nakha' teke'lenju' witwamhi'.' "—†*

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Pérgamo.

12 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii
na' witset Pérgamo, qa' it'ij: "hakha' na'li'm ha' ewi'ł witqatsjikinet week yasłax ł'anu

---

* 1:16 Is 49:2; He 4:12; Ap 2:12,16; 19:15 * 1:17 Is 41:4; 44:6; 48:12; Ap 2:8; 22:13 * 2:6 Nicolaítas ikji', in yisu'un qu' niyinii pe' yijayan qa natkiniji' wekwekłe, i'nłi'i qe wanawitji'ijifi ł'esenits. * 2:7 1Jn 5:4-5; Gn 2:8-9; Lc 23:43; 2Co 12:4; Ap 22:2,14,19 † 2:11 Teke'lenju' witwamhi' ikji', qu' namii pakha' fe't hik łunye'j kałi'. * 2:11 Ap 20:6,14; 21:8

qa ł'ejuyi'j yit'ij:* 13 'Tsikfe'lets nakha' ła'ni'łi' in hik nakha' i'ni' na' łots'oji'la'x na'
Satanás. Ekheweli'ł nite' łisu'uni'ł qu' iwejini'ł ka' yii, qa nite' łisu'uni'ł iye qu' ili'iłij
pa' nite' eqekuyejeyi'łyij, yemjeetax kekhewe' nełutsji' kakha' Antipas, hik kakha' qi in
tsifeltax iye in wa'mi'ł etji'ju' nakha' witset'ii i'ni' na' Satanás. 14 Qa na'łłe kekhewe'
uja'x t'ejui eju'ł aka'an, qe ekheweli'ł na'l nekhewe' hik łunyejei kakha' łunye'j ka'
Balaam, hik kakha' yijatshenij ka' Balac'ik'i pa'qu' łeqfenye'ji'ij hats'inha qu' naqsiijkii
pa'qu' uł'axe' pe' Israel, ma' qa tuj kekhewe' testiiji'jij ke' witeqsi'nq'alits qa qi iye in
yaqsiijkii in wanawitji'iłijju'kii ł'esenits pekhewep. 15 Qa na'l e'm iye nekhewe' yaqsi'j qe
yisu'un kekhewe' i'nq'ijatshenij nekhewe' nicolaítas. 16 Ma' qa hane'ej qa' nili'ij aka'an, qa
qu' nite'ye'łe, qa' natsamii na' ła'ni'łi', ma' qa he'yejuyiju'ł pekhewe'en qu' hawatlani'ł
qa' hit'iji' ha'ne witqatsjikinet t'atsji'łfik'i ha'ne yeji'. 17 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa
nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits. Pekhewe' qu' nanaxij
qa' hetisij qu' netuj ne' maná tat'inhetiikii. Qa' hetisij iye ewiłeikii ne' utel łelits fo',
qa we'nika'aji' ne' łiyits ink'ahits, qa ham pa'qu' nenikfe'lets ne' ink'ahits łiyits uja'xłe
pekhewe' qu' netesti'yijju'.' "—*

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Tiatira.

18 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii
na' witset Tiatira, qa it'ij: "Hakha' Ła's pa' Dios, hikha' t'unitsik'iha he' łotoi ka'
ł'ułła'x in tujji'ha, qa he' łef'iyei hik łunyejei ne'ej bronce in leppepep, hakha'an yit'ij:
19 'Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii, tsikfe'lets pa' e'qsu'unka'xi'ł, pa' nite'
eqekuyejeyi'ł, tsikfe'lets iye pa'n łunye'j in ł'ithayi'yi'ł, qa in nite' ł'itaqsuniłijup iye
pa'qu' łunye'je', qa kekhewe' iye łaqsiiłijkii in les t'anipji' kekhewe' yojo in łaqsiiłijkii.
20 Qa na'łłe aka' t'ejui eju'ł aka'an: in łiwejinłi'iłij pa'qu' nisu'un qu' naqsiijkii kekhe'
efu hik łunye'j ke' Jezabel'ik'i, hik kekhe' Jezabel'ik'i yit'ij łetets qu' profetaki'ye', ma'
qa yijatshenij in yawitjiłi'iji' ne' yeqejkunenhei qa wanawitjiłi'ijju' ł'esenits qa tuj iye
kekhewe' talanheti'yifi ke' witeqsi'nq'alits. 21 Hats hijetintaxij in ho'notkitaxets qu' nili'ij
nekhe'en, qa nite' yisu'un qu' nili'ij in wanawitjiłe. 22 Qa hik ta'łijupi', qu' henjele'eji'pji'
na' łewhi'la'x qu' nanqaats'e, qa week nekhewe' wanawitji'ił nekhe'en qu' haqsiijkii iye
qu' qi qu' naats'e'ej pa'qu' ławtshek'e. Ehe, enewe'en qu' nite' niliyi'ij kakha' yijatshenij
nekhe'en. 23 Qa nekhewe' yijayanij ka' łunye'j nekhe'en qa' hetisij pa'qu' naq'alji'jij
witja'me't, ma' qa' weeke' ne' witlijtsitjiyits qu' nenikfe'lets in yakha' hejeł qa hi'wen
ne' łaqjamtikineyejeikii qa ne' łatawjets. Qa week ewiłei ekheweli'ł qu' hetisij pa'qu'
ne'weju'łij pa'qu' naqsiijkii.* 24 Nekhewe' uja'x nakha' Tiatira ai, nekhewe' nite' yijayanij
ka' łeq'ijatshenkeye'j nekhe'en, qa nite' nikfe'lets iye qe nite' t'eku'mets kekhewe' yit'ijets
nekhewe'en in hik kekhewe' pekhewe' jutsitets pa' łaqjamtikineye'jkii na' Satanás, hit'iłij
ewets in ham iye pakhape' iye qu' k'ayaji'iłijets ewi'łłe aka'an, 25 qu' małi'iłij kekhewe'
hats łaqsiiłijkii, ipłu'ui qu' natsamtax. * 26 Nekhewe' hats naxij, ma'ałij qu' aqsiiłijkii
kekhewe' hisu'un qu' aqsiiłijkii qa' amłi'iłijii pa' ł'aka'the', *ma' qa' k'ełisiłij hatse' ne' witsetits
qu' enek'enhe'yi'łij,* 27 *Qa qu' enek'enhe'yi'łł, pa'qu' itanitheni'ł hik łunye'j qu' ilani'łij pa'qu' nijket'e,
qa pa'qu' ilani'łij hik qu' łunye'je' qu' anlani'łju' pe'qu' kamusiye',* *(Sal 2:8,9)* hik qu' łunye'je'
na' Tata in tsełisij qu' heinek'enhei.* 28 Qa k'ełisiłij iye ne' footeki' nełuwoki'* 29 Pakha' qu'
nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' "—

3

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Sardis.

1 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na'
witset Sardis, qa' it'ij: "Hakha' na'li'm pekhewe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu
Santo, qa i'nji' iye ha' yiya'yik'i łokoi he' wetsjuk tatsai (7) footekii, yit'ij: 'Yakha'

* 2:12 Is 49:2; He 4:12; Ap 1:16; 2:16; 19:15 * 2:17 Ex 16:32-34; Is 55:13; 56:5; 62:2 * 2:23 Ez 33:27 * 2:25 Ap 3:11 * 2:27 Ap 19:15; Sal 2:9 * 2:28 Is 14:12; 2P 1:19; Ap 22:1

tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiijkii. Titijiti'yijets in i'ła'x, qa ława'młe.* 2 Onompha'm
qa' eniihinpha'mkii qu' it'unhet nekhewe' mexe a'maneyij hats niwamhiyu'ju' iye, qe
nite' hi'wen qu' hats anqhat'etsij nekhewe' ithayijkitits in łunye'jek ka' yisu'un na' yeqe
Dios. 3 Menikfelitik'i kekhewe' Ł'esti'yij qa łepi'ye'ek'i iye in i'nk'aa'ija, qa' ek'enik'iha
qa' menink'aihit iye. Qa qu' nite'łe onome'pha'm, ma' qa hik yijunye'je' na'aj t'ejtenkii
qu' natsam ei, qa' nite' enikfe'le'ets iye pa'n qu' uja'xe' hora qu' natsam. 4 Qa na'łłe e'm
nekhewe' uja'x nakha' Sardisii ham yami'ij ne' łeqhinatai. Nekhewe'en qa' fo' łeqhinatai
qu' yijts'eyek'e, qe hik aka' weju'łij. 5 Qa hik aka' qu' łunyejeye' pekhewe' qu' nanaxij, fo'
łeqhinatai, qa' nite' hiwamhiti'ik'i ne' łiyits i'nji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x,
qa' hetetfeliji'm iye ne' łiyits na' Tata qa ne' łaqa angelits.* 6 Pakha' qu' nana'l łekfiiye',
qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' ”—

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Filadelfia.

7 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii na'
witset Filadelfia, qa' it'ij: “Hakha' łe'wis pa' łunye'j qa hikha' iye hamji' pa' qu'nte'
yija'ye'. Qa hik hakha' iye na'li'm pe' łeqejinje' pa' David'ik'i, qe pa'qu' nit'ij qhof qa
nite' łeke' pa'qu' nit'ontaxji', qa pa'qu' nit'onji' qa nite' łeke' pa'qu' nit'ij qhof, yit'ij:*
8 ‘Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii. Jeł qeku'nek, mexe yif'eli'tax in qhofii na'
łeji' qu' uihimteje'mkii, qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nit'ontaxji'. Hit'ij ewets aka'an qe
nite' qi pa' et'unha'x, Ł'ek'enik'i ke' yi'lijei, qa nite' łewelkut'ijkii iye ka' yii. 9 Nekhewe'
inwo'metłe na' yijayan, qa yit'ij łetets iye in judiol qa nite'łe hik łunyejei qu' judiole',
qe yaqanłekii, yakha' qu' haqsiijkii qu' neneki'ł ewets qa' nonokok'enetsju' ne' ef'iyeyi'ł,
qa' nenikfe'lets iye in yakha' k'esu'uni'ł.* 10 Akha' in Ł'ek'enik'i ke' yi'lijei in nite'
Ł'itaqsunijup łe'nt'unhetłi'ifi, qa' yakhap ji'jek qu' k'aqsi'jij hatse' qu' nanamtax na' qi
witaqjaajinkeye'j ha'ne week sehe' epji' qa' nijaajin ene' i'nipji' ha'ne sehe'. 11 Aje'eł qu'
natsam. Matjanithenij aka' hane'ej ejunye'j in nite' łesqeku', hats'inha qa' ham netka'mi'ij
hatse' na' axifkine'.* 12 Pakha' qu' nanaxij qa' hetisij qu' hik łunye'je' qu' łetsupinki'ye'ju'
ne' łe'lijtsitjii na' yeqe Dios, qa' nite' Ł'anuuyi'i qu' nakik'uifik'i, qa' hika'aji' iye ka' łii
na' yeqe Dios, qa ka' łii iye na' łetset na' yeqe Dios, Ink'ayik Jerusalén, ta'łiipha'm na' wa's
yatsat'axij na' yeqe Dios, qa' hika'aji' iye kakha' ink'ayik yii. * 13 Pakha' qu' nana'l łekfiiye',
qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu nekhewe' witlijtsitjiyits.' ”—

Pe' łe'lijeyii pa' Jesús pe' witlijtsitjii pa' witset Laodicea.

14 —Ika'ajji' qa' inqekenijii ha' hik łunye'j qu' angele' in tenek'enhei ke' witlijtsitjii
na' witset Laodicea, qa' it'ij: “Hakha' Amén, qa hikha' iye yijaa'ija pa'qu' hats nit'ij qa
yaqsiijkii, qa hikha' iye hamji' pa' qu'nte' yija'ye', qa hik hakha' iye pa' week yaqsiijkii
ha'ne nalit pa' Dios, yit'ij hakha'an:* 15 ‘Yakha' tsikfe'lets week kekhewe' łaqsiiłijkii. Nite'
hik ejunyejeyi'ł na'aj iweli' in enełeiji' qa nite' hik ejunyejeyi'ł iye qe elejeiji' na'aj iweli'.
¡Q'axqe qu' e'nełe'yi'iłha i'nłi'i qu' e'leje'yi'iłha! 16 Qa in e'jupuiłi'iłji', qa nite' e'nełe'yi'łji'
qa nite' iye e'leje'yi'łji', ma' qa' heik'iyi'ł ejju'. 17 Qe ekheweli'ł łit'iłij: Hats hik yijunye'j
qu' hiwq'axin wekwek, hats hik yijunye'j qu' qi qu' haiq'astai qa ham iye pa'qu' hite'jii.
Qa nite'łe łenikfe'li'łets in ham esaxitsi'iłi'mkii, Ł'initi'ł, if'iljetsitsi'ł, e'puk'aletsi'ł, qa
uk'elłi'iłkii iye in ham eqhinatayi'ił. 18 Qa hik ta'łijupi' qu' k'efeli'łi'm qa' aqha'yi'łij
yiwets ne' oro we'nen ji'teje'm na' fe't in we'nuketij qu' naqamaaxju'ha, hats'inha qu'
yijaayi'ija qu' iwq'axini'ł wekwek. Qa' aqha'yi'łij yiwets iye ne' fo' witqhinatai hats'inha
qa' uyi'łik'ipha'm qu' i'ntaafini'łju' in yeqwepin in uk'elłi'iłkii in ham eqhinatayi'ił. Qa'
aqha'yi'łij yiwets iye na' witeqjunhe't qu' net'ejuyets ne' otoyi'ł, hats'inha qa' i'weni'łkii.
19 Yakha' haq'ayinij in yaqsi'jtaxijkii na'aj uł'ax, qa hitani'then week nekhewe' hisu'un,
qa hik ta'łijupi' ment'unheti'ł qa ili'iłij pa' uł'ax. 20 Jeł qeku'ni'łek, hats ha'ntaxji'
ha'ne łeji' haiyaitaxi'ł eiji'kii. Pa'qu' nespi'ye' qa' niqhofinhetii pa'qu' łeqeji'ye', qa'

* 3:1 Ap 1:4; 4:5; 5:6 * 3:5 Ap 13:8; 17:8; 20:12,15; 21:27 * 3:7 Is 22:22 * 3:9 Is 45:14; 60:14 * 3:11 Ap 2:25
* 3:12 Ap 2:17 * 3:14 Col 1:18; Jn 1:1-5

nek'uyetsji' qa' yekufeyi'ij qa pakha'an qa' łekufeye'yij. 21 Pekhewe' qu' nanaxij qa'
ye'weeki'ił qu' ha'ni'łipji' na' yits'oji'la'x, in łunye'jek in tsaxij qa ha'ni'łipji' na' Tata
na' łots'oji'la'x. 22 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa' nepiye'ek'i kakha' yit'ijets na' Espíritu
nekhewe' witlijtsitjiyits.' ”—

4

Pa' łots'oji'la'x pa' Dios.

1 In hats uja'xłe ekewe'en, qa hejełetspha'm na' wa's qa hi'weniipha'm ha' ewi'ł łeji'
qhofii, qa ka' yojo wit'ax in hepi'ye', in łet'unhenye'jik'i ek na'aj ł'a'x ne'ej foj in
ts'ithinetsju', qa yit'ij: —Te'łunpha'm qa' k'ethinij nekhewe' wekwek łunyejeikii hatse'
qu' nanaxtaxijik'i ekewe'en.— 2 Ma' qa hik aka'aj pa' Espíritu Santo in ta'łets, qa hi'wen
ha' ewi'ł witts'oji'la'x i'ni' na' wa'sji', qa na'l ha' i'nipji' hakha' witts'oji'la'x.* 3 Qa hakha'
i'nipji' qa hik łunye'j ne'ej łe'wis ute łii jaspe qa ne'ej sardio, qa ke' tik'elax hik łunye'j
ne'ej ute łii esmeralda ikijup ha' witts'oji'la'x in k'ooiji'. 4 Qa ha' ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x
qa ikijup he' veinticuatro (24) wits'ojilaxits, qa he' i'nipji' qa veinticuatro (24) he' jukhew
tenek'enhei, he' łeqhinatai fo' yaqamax qa he' ł'iwatai qa yaqamax iye he' oro. 5 Ha'
witts'oji'la'x ta'łetskii he' lepep lepepkii qa pe' wit'axits qa pa' kimmimim iye. Qa ha'
ł'ejuyi'jii iye ha' witts'oji'la'x qa hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) leppepep in tujje'mha he'
fetei, qa hik hekhewe' pe' wetsjuk tatsai (7) łunyejei pa' łeqe Espíritu pa' Dios.* 6 Qa
ha' ł'ejuyi'jii iye ha' witts'oji'la'x qa hi'wen iye ha' hik łunye'j na'aj qi iweli' qa lemełe
hik łunye'j ne'ej ute na'lje'mkii (cristal). Qa hi'wen iye he' yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x
he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei tałtałij he' łotoi ha' week he' ł'ajits.* 7 Hakha' ewi'ł
hekhewe'en hik łunye'jtax athi'l. Qa ha' wetsjuk qa hik łunye'jtax na'aj wakka ła's. Qa
ha' wetshetk'ewi'ł ha' łeju's qa hik łunye'jtax łeju's na'aj jukhew. Qa ha' ikwetju'ł (4) qa
hik łunye'jtax sinjena'x qe na'ya'. 8 Hekhewe' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, week ewiłei
hekhewe'en na'li'm he' ewi'ł tatsai (6) łefets, he' łotoi qa tałtałij ha' week qa ha' łatawejifi
iye he' łefets. Nełuts qa najai in nite' yili'ij in yit'ij: *—Ham uł'axe', ham uł'axe', ham uł'axe',
hik nakha' Yatsat'ax'inij Dios, ham łet'unhenye'ji'iju'ł, (Is 6:3)* hik nakha' hane'ej, qa pakha'aj,
qa hatse' iye.—* 9 Hekhewe' pakha' łunyejei tisji'jij pa' łesaxits qa yiwqinhetji'ijji' iye qa
yitjiijets iye łe'wisij hakha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x, hik hakha' nite' yili'ij in na'l ene' week
łahatsiyij, 10 ma' qa he' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinjiifikii hakha'
i'nipji' ha' witts'oji'la'x, qa iyinji'jets hakha' nite' yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij, qa
yenijupju'kii he' ł'iwatai, ma' qa yitjiijju': 11 —Akha' ewi'łłe in e'weju'łij, Yatsat'ax'inij qa
yeqe Diosi'ł iye, qu' nenit'ij ewets pa' esa'x, pa' ewqinye'jji' qa pa' et'unha'x iye, qe akha'
week aqsijiiju' ene' wekwek, qe in łisu'un qa łaqsiijkii ma' qa na'l ene' week.—

5

Pa' Kots'etax Ła's qa pe' siete (7) łe'nikatii pa' witfaakanek.

1 Qa hi'wenji' iye hakha' yiya'yik'i łokoi ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x ha' ewi'ł witfaakanek
wetpephe'łik'i qa week we'nika' ha' łatawe'j qa ha' te'nweipha'm, qa na'l he' wenik'eihini'
wetsjuk tatsai (7) łeq'ikatii hik łunyejei qu' łotole' qa awqałaiłe.* 2 Ma' qa hi'wen ha'
ewi'ł ángel t'unija qa yit'unhetik'i in inaqfaakantaxiikii: —¿Łek pakha' qu' neweju'łiju'ł
na' witfaakanek qu' nit'ij qhof, qa qu' neniwqhaf'itju' iye ne' łe'nikatii hik łunyejei łotol?
— 3 Qa hamłe, ha'ne wa'sji', ha'ne sehe' epji', qa pa' sehe'ji' iye pa'qu' łeke'ye' qu' nit'ij
qhof qa qu' niyinenik'i iye. 4 Qa yakha' qa qi in hap, qe ham hi'wene' pa'qu' neweju'łiju'ł
ha' witfaakanek qu' nit'ij qhof qa qu' niyinenik'i iye. 5 Ma' qa ha' ewi'ł hekhewe' jukhew
tenek'enhei qa yit'ij yiwets: —Mapkitek. Jeł qeku'nek, nakha' athi'l ta'łets ka' Juda'ak'i,
nakha' łefitets ka' David'ik'i, hats naxij qa' nit'ij qhof na' witfaakanek qa ne' wetsjuk tatsai

* 4:2 Ap 1:10; 17:3; 21:10; Dn 7:9 * 4:5 Ap 1:4; 3:1; 5:6 * 4:6 Is 6:2-3; Ez 1:5-28; 10:20 * 4:8 Is 6:2 * 5:1 Ez 2:9-10

(7) łe'nikatii hik łunyejei łotol.—* 6 Ma' qa hi'wen ha' yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x qa
hekhewe' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, qa yeqewuk'un iye he' veinticuatro (24) jukhew
tenek'enhei ha' ewi'ł Kots'etax Ła's hik łunye'j qu' hats natlanhetii pa'aj. He' łeketsii uja'x
yametsji' wetsjuk tatsai (7), qa he' łotoi qa wetsjuk tatsai (7) iye, qa hikhe' pe' wetsjuk
tatsai (7) łunyejei pa' Espíritu Santo, hik hekhewe' pe' t'ukinheti'yetsju' ha'ne week sehe'
epji'.* 7 Ma' qa ha' Kots'etax Ła's qa ikets qa t'eku'mi' ha' witfaakanek i'nji' ha' yiya'yik'i
łokoi ha' i'nipji' ha' witts'oji'la'x. 8 Qa in hats t'eku'mi' ha' witfaakanek, qa he' ikwetju'ł (4)
pakha' łunyejei qa hekhewe' iye veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinifikii
hakha' Kots'etax Ła's. Week ewiłei hekhewe'en na'l he' łefiłii (arpa) qa he' tok'ol copa,
oro yaqamax, topolij kakha' tene'łju' ewjisii incienso, qa hik hekhewe' pe' ł'iyinheyejei
pe' yijayan pa' Intata. 9 Ma' qa te'lijtsii, qa yiji'ik'i ka' ink'ayik łe'lijtsine' in yit'ij: —Akha'
eł'ewi'łłe in e'weju'łij in ł'eku'mi' na' witfaakanek qa qu' eniwqhaf'itju' iye ne' łe'nikatii
hik łunyejei łotol, qe akha' ł'alanhetii, qa pe' athits qa łaja'aj in ł'aqha'yi'mets na' Dios
ene' jukhew week pe' łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, pe' łe'lijenyejeiłe wetju'ł, qa pe'
witsetits qa pe' seheikal.* 10 Ma' qa łaqsiijkii iye in tenek'enhei enewe'en, qa łaqsiijkii
iye qu' łaqa pa'ilij qa' net'ithayi'yi'm na' inqe Dios, enewe'en qa' netnek'enhe'yij na'
sehe'.—* 11 Ma' qa hi'wen qa hepi'ye' iye pa' ł'a'x he' olootsija angelits, yeqewuk'un ha'
witts'oji'la'x, yeqewuk'un he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa yeqewuk'un iye hekhewe'
veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei, hekhewe'en angelits millonits qa millonits qu'
nametsji'. 12 Qa yit'unhetik'i hekhewe'en in yit'ij: —Na' Kots'etax Ła's talanhetii ewi'łłe
nakha'an in weju'łij in testi'yij pa' qi łet'unha'x in tenek'enhei, ewi'łłe in weju'łij in
testi'yij pa' qi witpatuniye'j, pa' qi witikfeliya'xkii, qa pa' witt'unha'x iye, qa qu' nenit'ijets
iye pa' łewqiye'jji', qa pa' łesa'x iye, qa qu' ne'tniyinhe'yiiha iye.— 13 Ma' qa week pekhewe'
wekwek witaqsijiiju' na' wa'sji', qa ha'ne sehe' epji', qa pa' te'weiju' ha'ne sehe', qa na' qi
iweli'ji' iye, week pekhewe' wekwek i'nji' enewe'en, qa hepi'ye' in yit'ijju': —Nakha' i'nipji'
na' witts'oji'la'x qa na' Kots'etax Ła's iye, qu' hik nekhewe' qu' ne'tniyinhe'yiikiiha, qa qu'
neniwqinhetji'ha iye, qu' netitijiti'yijetskii iye pa' łesa'x qa qu' hasu'uj newetli'ij iye in
qitsji' in wittatal.— 14 He' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, qa yit'ijju': —Amén,— qa hekhewe'
veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa we'niyipinju'kii qa iyinii.

6

Pe' yojo łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

1 Qa hi'wenij iye ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k ke' yojo he' wetsjuk
tatsai (7) łe'nikatii ha' witfaakanek hik łunyejei łotol, ma' qa hepi'ye' ha' ewi'ł hekhewe'
pakha' łunyejei qa in ł'anye'jek na'aj kimmimim in yit'ij: —¡Te'łun!— 2 Qa hejełtax, ma' qa
hi'wen ha' ewi'ł tiptip fo', qa ha' i'nipji' qa na'l ha' łeqelenek qa he' łakjui, qa testi'yij ha'
k'oiji' ł'iwat. Ma' qa ikfik'i hik łunye'j qu' hats nanaxij, qe qa' ewi'łij iye qu' nanaxij qu'
nawatlan.*

Pe' yamets wetsjuk pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

3 Qa in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye kekhe' wetsjuk he' łe'nikatii ha' witfaakanek,
ma' qa hepi'ye' iye ha' wetsjuk hekhewe' pakha' łunyejei, qa yit'ij iye: —¡Te'łun!—
4 Ma' qa t'atsji'łfik'i iye ha' ewi'ł tiptip s'e', qa ha' i'nipji' qa testi'yij qu' nenit'ijji' pa'
ł'ikesimeya'xłetaxkii ha'ne sehe', qa qu' naqsiijkii iye qu' nawatlanłeju'kii qa' nawa'mji'ij
ene' jukhew, ma' qa testi'yij ha' qi witqatsjikinet. *

Pe' yamets wetshetk'ewi'ł pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

5 Qa in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' wetshetk'ewi'ł he' łe'nikatii ha' wit-
faakanek, ma' qa hepi'ye' iye ha' wetshetk'ewi'ł hekhewe' pakha' łunyejei, qa yit'ij iye:

* 5:5 Gn 49:9; Is 11:1,10; Ap 22:16; Jn 16:33 * 5:6 Ap 1:4 * 5:9 Sal 40:3; 96:1; 98:1; 149:1; Is 42:10; Ap 14:3; Ex 19:5
* 5:10 Ex 19:6; Ap 1:5-6 * 6:2 Zac 6:1-3 * 6:4 Mt 10:34

—¡Te'łun! — Qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ł tiptip no', qa ha' i'nipji' qa
t'eku'mi'kii ke' łeqe balanza. 6 Ma' qa hepi'ye' pa' ewi'ł wit'ax ta'łji'ju' ha' łeqewuk'uji'
he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, qa yit'ij: —Ewi'ł litroye'łe pe'qu' trigoye', i'nłi'i qu' wet-
shetk'ewi'łe'łe litroye' pe'qu' cebadaye' qu' ne'weju'łij pe'qu' łaja'ye' pa'qu' net'ithayii in
ewi'ł nełu, qa hasu'ujłe ku'mets na' aceite qa na' wino.—

Pe' yamets ikwetju'ł (4) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

7 Qa ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' ikwetju'ł (4) he' łe'nikatii
ha' witfaakanek, ma' qa hepi'ye' iye ha' ikwetju'ł (4) hekhewe' pakha' łunyejei, qa yit'ij
iye: —¡Te'łun! — 8 Qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ł tiptip maaja fooje'mkii.
Qa ha' te'wutii qa łii witwamhi', qa ła'ts'ipji'kii ha' fe't łe'nq'itset'ij pe' naxju' łii Hades.
Ma' qa testi'yij pa' łet'unha'x qu' netnek'enhe'yipji' pa' ewi'ł tup'uje'm in ikwetju'łtaxju'
(4) pe' week jukhew qa efuts ha'ne week sehe' epji', hats'inha qa' nanlanju', qa' yit'iji'
witqatsjikinet, yipku', witaja'me't qa inqa'metets nowe'ł ha'ne sehe' epji'.*

Pe' yamets lee'fij (5) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

9 Ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k iye ke' lee'fij (5) łe'nikati' ha'
witfaakanek, ma' qa hi'wen ha' łekuwe'efi ha' łe'nenhe'wet'ipji' na'aj witqisit'ij pa' Intata
(altar) he' łesi'nq'alits łiłaxits pekhewe' talanhetiiju' qe ta'łets in nifel ke' łe'lijei pa' Dios
qa in nite' yili'ij iye in tetfelji'jij.* 10 Hekhewe'en qa yit'unhetik'i in yit'ijju': —¿Pa'n qu'
ipłu'yi'ik'ui qi łe'wis Yatsat'ax'inij, qa nite' iye yi'tłi'ijkii na'aj hats yit'ij, qu' ejeyumtshen
qa' aqa'tja'yij he' tsilani'łju' i'nipji' na' sehe'?— 11 Ma' qa testi'yij week ewiłei he' łeqhinatai
fo', qa titijiti'yijets iye qu' mexe no'notki eku'nets ł'ajłi'ij, ipłu'ui qu' namtaxik'ui pa' hats
jutsiqax qu' uja'xe' pekhewe' qu' hik łunyejeye' iye qu' natlanhetiiju' witq'ithayinenhei
iye qa łejefetsipji'.

Pe' yamets ewi'ł tatsai (6) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

12 Qa hi'wenij iye ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it qe qa' neni'tsju'k ke' łe'nikati' ewi'ł
tatsai (6) ha' witfaakanek, ma' qa t'unik'i in me'le'l ha'ne sehe', qa ne' junu' qa no'ipji' in
łunye'jek na'aj no' penyilo, qa ne' juwel qa s'e' ija hik łunye'j wit'athits,* 13 qa ne' footekii
wa'sji' qa namiiju'kii ha'ne sehe', in łunye'jek ne'ej igoku'k qe niwu'miiju'kii na'aj qi
t'unik'i ne'ej mexe no' łei. 14 Qa na' wa's qa hats hamiyu'uikii, hik łunye'j na'aj witfaakanek
qe wetpephe'łik'i, qa week he' utekui qa he' ł'isła'wetits qa t'ijayik'ui he' i'ntaxi'. 15 Ma' qa
he' wittatal, qa hekhewe' iye qitsji' wit'alhei, qa he' qitsji' oq'ophełinetsilets ł'alhei, qa he'
patunits yiwq'axin wekwek, qa hekhewe' iye t'units, qa he' jukhew witłinhei, qa he' nite'
witłinhei, week enewe'en in wanat'inifikii he' kumummifi qa he' kumummik'iteje'm he'
utekui.* 16 Ekewe'en qa yittaxijets he' utekui: —¡Anami'łyi'pji'kii qa' atsat'ini'łik'uikii na'
i'nipji' na' witts'oji'la'x qa pa' qi ławak na' Kots'etax Ła's,* 17 qe hats yamets pa' qi ławak
nekhewe'en! ¿Łekpa' qu' neweju'łiju'ł?— *

7

Pe' 144.000 nika'ajju' pe' łeq'ikati' (sello).

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hi'wen iye he' ikwetju'ł (4) angelits
ts'ap'a'aju' he' ikwetju'ł (4) łekfii ha'ne sehe', niyejinik'ui he' ikwetju'ł (4) ta'łji' na'aj
t'unik'i ha'ne sehe', hats'inha qa ham pa'qu' net'unik'i ha' sehe', ha' qi iweli', qa he'
najkakui iye.* 2 Ma' qa i'nk'ałe qa hi'wen iye ha' ewi'ł ángel ta'łii na' nełu'uju'ł, neka'x ke'
łeq'ikati' pa' nite' wa'm Dios. Qa tayai yit'unhetik'i in yiyaji'ii he' ikwetju'ł (4) angelits, hik
hekhewe' testi'yij pa' łet'unhaxitsijup qu' nawtsheten ha'ne sehe' qa na' qi iweli' iye. 3 Qa
yit'ij: —Hasu'uj awtsheten eku'ni'ł na' sehe', qa na' qi iweli', qa ne' najkakui iye, ipłu'ui qu'

* 6:8 Mt 10:1; 28:18; Ap 9:3 * 6:9 Ap 1:2,9; 12:17; 19:10; 20:4 * 6:12 Is 50:3 * 6:15 Is 2:10 * 6:16 Os 10:8
* 6:17 Mal 3:2 * 7:1 Is 11:12; Ez 7:2; Ap 20:7-8

hentaxi'łi' ne' witq'ikati' ne' łotkoyehei nekhewe' jukhew łeqejkunenhei na' inqe Dios.—
4 Ma' qa hepi'ye' pa' uja'x pekhewe' nika'ajju' pe' łeq'ikati': ciento cuarenta y cuatro mil
(144.000) pe' ta'łetskii pe' łelitsik'i pa' Israel'ik'i. 5 Pe' ta'łets pa' Juda'ik'i, uja'x yamets
doce mil (12.000) pe' ta'łets pa' Ruben'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Gad'ik'i, doce
mil (12.000), 6 pe' ta'łets pa' Aser'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Neftali'ik'i, doce mil
(12.000), pe' ta'łets pa' Manases'ik'i, doce mil (12.000), 7 pe' ta'łets pa' Simeon'ik'i, doce
mil (12.000), pe' ta'łets pa' Levi'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Isacar'ik'i, doce mil
(12.000), 8 pe' ta'łets pa' Zabulon'ik'i, doce mil (12.000), pe' ta'łets pa' Jose'ik'i, doce mil
(12.000), qa pe' ta'łets pa' Benjamin'ik'i, doce mil (12.000) iye.

Pe' olots jukhew qa efuts iye fo' łeqhinatai.

9 In naxijik'i aka'an, qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen he' olootsija jukhew qa efuts
iye, ham łeke'ye' pa'qu' nejeyumtshentax, ta'łiikii pe' week pekheli'kii witsetits, pe'
łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, pe' witsetits łelits pekheli'kii qa week pe' ł'anyejeiłe
wetju'ł witlijeikal. Enewe'en qa week ts'ap'a'ajup ha' witts'oji'la'x qa ha' Kots'etax Ła's
iye, qa' he' łeqhinatai qa fo' qa he' t'eku'mi'kii qa fitsuk łesejets. 10 Qa week taya'yij wetju'ł
in yit'ijju': —Pa' iniła'x ta'łets na' inqe Dios, hikna' i'nipji' na' witts'oji'la'x, qa ta'łets iye
na' Kots'etax Ła's.— 11 Qa week he' angelits ts'ap'a'ajup in yeqewuk'un ha' witts'oji'la'x,
qa yeqewuk'un iye hekhewe' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei qa yeqewuk'un he'
ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei, hekhewe'en qa yamitetsju' sehe' he' łejusits in totjoijo'kii qa
iyinets ha' Dios, 12 qa yit'ijju' in iyinii: —¡Amén! Ne'tniyinhe'yiiha, netitijiti'yijetskiiha pa'
łesa'x, pa' łikfeliya'xkii, pa' łeqi'fenkeye'j, pa' łewqiye'jji', pa' łet'unha'x in tenek'enhei
qa in t'uunija iye. Week ekewe'en hasu'uj newetli'ij ene' week łahatsiyij qu' netesti'yij na'
inqe Dios. Amén.— 13 Ma' qa ha' ewi'ł hekhewe' jukhew tenek'enhei qa yit'ij in tsifaakan:
—Nekhewe' yeqhinataji' ne' fo', ¿pa'n łunyejei qa pa'n ta'łji'kii iye?— 14 Qa hit'ijiju'ł: —
Jukhew, akha' łenikfe'lets.— Ma' qa yit'ij yiwets: —Hik enewe' t'atsji'łijfik'i ke' qits iftsitsji'
nełutsik'i, qa ne' łeqhinatai qa hats fo'ija qe tetlijijju' ke' ł'athits na' Kots'etax Ła's.* 15 Qa
hik ta'łijupi' in i'nijup na' łots'oji'la'x na' Dios, t'ithayi'yi'm nełuts qa najai ne' łelijtsitjiyii,
qa nakha' i'nipji' na' witts'oji'la'x qa i'nji'ju'. 16 Hats nite' łeke' qu' niyipkunju', nite'
niyayu'ju' iye. Hats nite' łeke' iye qu' eleje'yi'im qa qu' niwujkinji'kii iye ne' junu',* 17 qe
na' Kots'etax Ła's hik nakha' i'ni' na' wankaaju'łets na' łeqewuk'uuji'ha na' witts'oji'la'x,
hats yejełipji'ha hik łunyejei kots'etets qa' neka'xik'i ne' niwekłe iwelii, ta'łets pa' witiła'x.
Qa pa' Dios qa' week nenli'jju' pe' łet'ilii.—*

8

Pe' yamets wetsjuk tatsai (7) pe' łe'nikati' (sello) pa' witfaakanek.

1 Ha' Kots'etax Ła's in yiwqhaf'it iye qe qa' neni'tsju'k iye ke' wetsjuk tatsai (7)
łe'nikati' ha' witfaakanek, ma' qa weikii ham pa'qu' net'ewui ha'ne wa'sji' i'nłi'i qu' media
horaye'. 2 Qa hi'wen he' wetsjuk tatsai (7) angelits ts'ap'a'ajup ha' Dios, qa testi'yijju'
he' wetsjuk tatsai (7) fojits. 3 Qa nam iye hakhap ángel yeka'xkii ke' oro łeqjiiki'ij qu'
newjisitkii (incensario), qa teke'lenijupju' ha' oro t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii. Ma' qa
testi'yij ka' olotsji' łopok ewjisii (incienso) qe qa' nukinets he'te' ł'iyinheyejei pe' week
yijayan pa' Intata i'nipji' hakha' ts'eewe'epji' t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii ł'ejuyi'jii ha'
witts'oji'la'x. 4 Qa ha' ángel ha' łokoi in ta'łets qa yametspha'm ha' Dios ka' ło'wq'ol
ka' ne'łju' ewjisii weeki'ł ke' ł'iyinheyejei pe' week yijayan ha' Intata. 5 Qa ha' ángel qa
t'eku'mi' iye ke' incensario, qa yoponhetij ka' fe't ha' ts'eewe'epji' (altar) qa yiwu'miiju'
ha'ne sehe', ma' qa nokesłek pa' kimmimim, qa pe' wit'axits, qa lepep lepepkii iye ma' qa
me'le'l ha' sehe'.

Pa' ewi'ł ángel yojo in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

---

* 7:14 Sal 51:7; Is 1:18; 43:25; 44:22 * 7:16 Is 49:10 * 7:17 Sal 23:1,2; Ez 34:23; Is 25:8; 9:10; Jer 2:13; Ap 21:4

6 Ma' qa he' wetsjuk tatsai (7) angelits hikhe' na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) łofojits,
qa wanaqsi'jju' qu' nifuyu'uk'i he' łofojits. 7 Qa ha' yojo qa yifuyu'uk'i ke' łofoj. Ma'
qa nam he' łoi qa ha' fe't yetsji'ł he' wit'athits, qa tewumhiti'yetsju' ha' sehe'. Ma' qa
naq'axij fe't ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łju' ha'ne week sehe' epji', qa naq'axij fe't ka' ewi'ł
in wetshetk'ewi'łju' pe' week najkakui, qa week ka' jup'elketik'i in naq'axij fe't.

Pa' wetsjuk ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

8 Qa ha' ángel wetsjuk qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj. Ma' qa hakhate'ek qii'ija ka' łuk'e' in
łuk'e'ek ne'ej qii'ija utek qa yaqamaxłe ha' fe't, qa tewumhiti'yetsju' ha' qi iweli', ma' qa
ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' ha' qi iweli' qa hik łunye'j wit'athits.* 9 Ma' qa naxju'
ka' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' i'nji' ha' qi iweli' week kekhewe' na'ltaxi'm łiłii, qa
ka' ewi'ł iye in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week tokoyeyits qa ham iye.

Pa' wetshetk'ewi'ł ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

10 Qa ha' ángel wetshetk'ewi'ł qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj. Ma' qa na' wa'sji' qa namiiju'
ke' ewi'ł qi footeki', qa leppepep hik łunye'j na'aj fe't we'nenji' na'aj najak, qa nametsju'
ha' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week haqqil qa week iye pe' niwekłe iwelii.* 11 Qa
ke' footeki' qa łii Ek'imii. Qa ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week iwelii qa qi in
ek'imiiji', qa aka'an in łunye'j ha' iweli' qa olots ke' naq'axijju' jukhew, efuts qa omehets.

Pa' ikwetju'ł (4) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

12 Qa ha' ángel ikwetju'ł (4) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa eqfe'met ha' łapk'as in
wetshetk'ewi'łtaxji' ne' junu', qa eqfe'met iye ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' ne' juwel,
qa eqfe'met ha' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxji' in week ne' footekii, hats'inha in week
ewiłei he' łapk'asits enewe'en in wetshetk'ewi'łtaxji'kii qa noo'ipji', qa ha' nełu qa nite'
tujji' ha' ewi'ł in wetshetk'ewi'łtaxju', qa hik łunye'j iye ha' naja'x.* 13 Ma' qa hejełtax iye,
qa hepi'ye' ha' ewi'ł sinjena'x na'ya' ai ha' łeqewuk'uji'ha ha'ne wa's, qa yit'unhetik'i in
yit'ij: —¡Hiyee', hiyee', hiyee' enewusits yijaat'ij nekhewe' i'nipji' na' sehe', qu' nat'aitaxji'
ne' wetshetk'ewi'ł fojits qu' nifuyu'uk'i nekhewep iye angelits!—*

9

Pa' lee'fij (5) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

1 Qa ha' ángel lee'fij (5) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa hi'wen na' wa'sji' ta'łii
ke' footeki' in namiiju' ha' sehe', qa testi'yij ke' te' łejinje' ke' witijki' ham ł'aka'the'ye'
(abismo).* 2 Qa in hats qhofij ke' witijki' ham ł'aka'the'ye' (abismo), qa ikpha'm ka'
ło'wq'ol hik łunye'j ło'wq'ol ne'ej qi noxp'onhetjii, ma' qa ne' junu' qa ha'ne pha'mji' qa
nookii, qe ta'łets ka' ło'wq'ol ke' witijki'. 3 Qa ha' ło'wq'ol qa ta'łji'teje'mkii he' efenhei qa
t'ilit'etsju'kii ha' sehe', qa testi'yijju' pa' łet'unhaxits hik łunye'j neyei łet'unha'x.* 4 Qa
titijiti'yijets qu' hasu'uj niwuł'enhet na' jup'elket, qa hasu'uj iye pe'qu' wit'enheye'ju', qa
hasu'uj iye ne' najkakui, qe uja'xłe yijaat'ij pe' jukhew qa efuts hamitsi'm łotkoyeheyi'
pe' łeq'ikati' pa' Dios. 5 Nite' łenexkeliji'm qu' naq'alij pe'ye', qe nawtshetenłeju'kii yijat'ij
qa' namijets lee'fij (5) juwelits. Pa' łaqa'ti' hik ła'tinye'j łaqa'ti' ne'ej neyei. 6 Kekhewe'
nełutsji' he' jukhew qa efuts iye qa wo'taxiikii pa' witwamhi' qa nite'łe yi'wen, yisu'untax
qu' nawa'm qa pakha'łe witwamhi' qa we'nitonimets hekhewe'en. 7 Qa ka' łunyejei
hekhewe' efenhei qa hik łunyejei na'aj tiptip ławatlanhewo qe watjanithen. Qa he'
łejiłalipji' qa hik łunyejeitax qu' ł'iwataye' k'ooiji', hik łunyejei qu' oroye'. Qa he' łejusits
qa hik łunyejei jukhew łejusits.* 8 Na'li'm iye he' ł'ewkujits hik łunyejei efu ł'ewkujits, qa
he' łek'unhetii qa' hik łunyejei athi'l łek'unhetii.* 9 He' hik łunyejeitax qu' ł'ejuijiwotse'
qa hik łunyejeitax na'aj wit'ejuijiwo nijket, qa ka' ł'anyejei he' łefets qa hik ł'anyejei qe

* 8:8 Jer 51:25 * 8:10 Is 14:12; Ap 9:1 * 8:12 Am 8:9 * 8:13 Ap 9:12; 11:14; 12:12 * 9:1 Ap 8:10; 9:11; 11:7; 17:8; 20:1-3; Lc 8:31; Ro 10:7 * 9:3 Mt 10:1; 28:18; Ap 6:8 * 9:7 Jl 2:4 * 9:8 Jl 1:6

kimmimim ne'ej koyoyoyits in olots ne'ej tiptipits wekuma'x qu' nawatlan. [10] Na'li'm
iye he' łahatsjii qa he' łeqewkii hik łunyejeitax neyei. Qa he' łahatsjii qa hik hekhewe'
yawtsheten he' jukhew qa efuts iye. Qa in na'l enewe'en qa ikijje'm lee'fij (5) juwelits.
[11] Qa ha' tenek'enhei łatata hekhewe'en qa hikha' ángel pa' ham ł'aka'the'ye' (abismo). Qa
ka' łii in hebreo qa yit'ij Abadón qa in griego qa yit'ijek Apolión.* [12] Kakha' yojo ¡hiyee'
enewusits! hats t'anji', qa mexe wetsjuk pe' amanei ¡hiyee' enewusits!

Pa' ewi'ł tatsai (6) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

[13] Qa ha' ángel ewi'ł tatsai (6) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa hepi'ye' pa' wit'ax
ta'łji'ju' ha' łeqewuk'uji' he' łeketsii ha' ts'eewe'epji' t'ejuyets na'aj tene'łju' ewjisii
yaqamax oro i'ni' ha' ł'ejuyi'jii ha' Dios.* [14] Qa pa' wit'ax qa yit'ijets ha' ewi'ł tatsai (6) ángel
tofojii: —Iwejin hekhewe' ikwetju'ł (4) angelits wo'nophe'łji'ju' na' qi haqqi' Eufrates.—
[15] Ma' qa tewejinhetiikii in wonophe'łtaxju' he' ikwetju'ł (4) angelits, hik hekhewe' hayiits
watjiletijup pa'aj kekhe' horaji', kakha' nełuji', kekhe' juwelji' qa kakha' ininqa'pji' qu'
nanlanju' ka' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week jukhew qa efuts iye ha'ne week
sehe' epji'. [16] Qa hepi'ye' pa' uja'x yametsji' hekhewe' oq'ophełinetsilets te'wutii, qa uja'x
yametsji' doscientos (200) millones. [17] Hik aka' łunye'j in hi'wen he' tiptipits qa he' i'nipji':
kakha' color he' ł'ejuijiwots he' te'wutii qa hik łunye'j na'aj fe't qe s'e', qa noo'ijik'i iye
in leek'e in łunye'jek na'aj color jacinto, qa maaja iye in łunye'jek na'aj azufre. Qa he'
tiptipits he' łejiłal qa hik łunye'j athi'l, qa he' łejil qa ta'łets ka' fe't, qa ka' ło'wq'ol qa
ka' azufre iye. [18] Ma' qa wa'm ka' łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' pe' week jukhew qa
efuts iye ha'ne week sehe' epji' qe ta'łets ekewe' iftsits wetshetk'ewi'ł: kakha' fe't, kakha'
ło'wq'ol, qa kakha' iye azufre ta'łii he' łejil hekhewe'en. [19] Qe ka' łet'unha'x he' tiptipits
ta'łii he' łejil qa he' łahatsjii iye, qe he' łahatsjii hik łunyejeitax q'oiq'oi, na'li'm he' łejiłal
qa hikhe' yawtsheten iye ke' jukhew. [20] Qa hekhewe' amanei jukhew qa efutsji'kii iye nite'
naq'axijju' ekewe' iftsits, qa in yemjeetax ekewe' łunyejeitaxkii, qa nite'łe yisu'un qu'
nili'ij kakha' łunyejei uł'ax in iyinii pe' inwo'metets, pe' witeqsi'nq'alits iye ne'ej oro, ne'ej
plata, ne'ej bronce, ne'ej utel, ne'ej najak. Enewe' witeqsi'nq'alits nite' yi'wenkii, nite'
yepi'ye'kii, nite' ik iye qu' not'otsjo'.* [21] Qa nite' yisu'un iye qu' nili'ij in teqek'uiju'kii, in
we'tweihetenin, in wanawitji'ijju'kii ł'esenits, qa in ejtenhetsits iye.

10

Pa' ángel qa pa' witfaakanek ła's.

[1] Qa hi'wen iye hakhap iye ángel t'unija ta'łiipha'm na' wa's in te'nilitju', yimeqeqin ke'
wasi', qa ke' tik'elax qa i'nipji' ha' łeiła', qa ha' łeju's qa tujji'ha hik łunye'j ne' junu', qa
he' łef'iyei qa tujje'mha hik łunyejei qu' ts'ap'aye' na'aj fe't.* [2] Qa t'eku'mi'kii ha' ewi'ł
witfaakanek ła's qhofij. Qa ha' yiya'yik'i łef'i' qa yotshinipji' ha' qi iweli' qa ha' łefeyi'j
qa yotshinipji' ek ha' sehe'. [3] Qa yit'unhetik'i in tayai in łet'unhenye'jik'i ek na'aj athi'l qe
tik'et. Qa in tayai qa wetsjuk tatsaiyik'i (7) in kimmimim pa' ł'a'x, qa in ewi'ł kimmimim
qa' na'l ke' yit'ij. [4] Qa in hats naxijipji' in week iyet ke' wetsjuk tatsai (7) kimmimim, ma' qa
hisu'untax qu' hika'ajji' ke' yit'ij, qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in yit'ij yiwets:
—Aqsi'jłe, qa hasu'uj pa'qu' nenikfe'lets kekhewe' yit'ij ke' wetsjuk tatsai (7) kimmimim,
hasu'uj ika'ajji'.—* [5] Ma' qa ha' ángel hikha' hi'wen in t'otsipji' ha' qi iweli' qa ha' sehe',
qa yetshenpha'm ha' yiya'yik'i łokoi [6] qa weniwjutsiqeniji'mha pakha' nite' yili'ij in na'l
ene' week łahatsiyij, *hik pakha' yaqsiijkii na' wa's qa pe' wekwek i'nji' nakha'an, qa yaqsiijkii
iye ha'ne sehe' qa week pekhewe' na'l ha'ne sehe', qa yaqsiijkii na' qi iweli' qa week iye pekhewe'
i'nji'.* *(Ex 20:11)* Qa yiwjutsiqeni'mha in hats ham łeke'ye' hats nite'
qi pa' aman,* [7] qe pekhewe' nełutsji' hatse' qu' nifuyutaxik'i na' ángel wetsjuk tatsai (7)

---

* 9:11 Kekhewe' wi'tlijei Abadón qa Apolión ikji' witwuł'eye'jju'. * 9:13 Ex 39:38; 40:5 * 9:20 1Co 10:20; Sal 115:4-7; 135:15-17; Dn 5:23 * 10:1 Ap 3:12; 4:3; 5:2; 18:21 * 10:4 Dn 8:26; 12:4,9 * 10:6 Dn 12:7

ne' łofoj, ma' qa' hats nafits hatse' pakha' ham nikfe'le'ets yat'inkii na' Dios, hik pakha'
yitjiijetskii ke' łeqejkunenhei profetas'ik'i.* 8 Qa pa' hayiits hepi'ye' wit'ax ta'łiipha'm na'
wa's, qa ewi'łij iye in ts'ithinets qa yit'ij yiwets iye: —Ma'ai qa' ku'mi' na' witfaakanek ła's
qhofij t'eku'mi'kii na' ángel t'otsipji' na' qi iweli' qa na' sehe'.— 9 Ma' qa hakii ha' ángel qa
hit'ijets qu' nesłisij ha' witfaakanek ła's. Ma' qa hakha'an qa yit'ij yiwets: —Ku'mi' qa' łuj.
Pe' ekutjii qi qu' ek'imiye'ji', qa nakha'łe eji' qa' qi qu' ek'eme'ye' hik łunye'j witaq.—* 10 Qa
he'yeku'mijets ha' ángel ha' witfaakanek ła's qa hatanji'kii in hetuj, qa ha'ne yeji' qa' qi
in ek'emeije'm hik łunye'j witaq, qa in hetimju' qa qi in ek'imii pe' yikutjii.* 11 Qa wenit'ij
yiwets iye: —Les łe'wis qu' enfel iye pa'qu' łunyejeye'kii iye pe'qu' olotse' witsetits łelits,
qa pe'qu' qits witsetitse', qa pe'qu' ł'anyejeye'łe wetju'ł witlijeikale' qa pe'qu' wittatale'
iye.—*

11

Pe' wetsjuk jukhew.

1 Ma' qa heyesti'yij iye ha' tutsi'latax hik łunye'j witeqjeyumtshela'x, qa wenit'ij yiwets
iye: —Eniipha'm qa' ejeyumtshenji' ne' łe'lijtsitjii na' Dios qa na' ts'eewe'epji' iye t'ejuyets
na'aj witqisit'ij na' Dios, qa' ejeyumtshen iye ne' iyinets.* 2 Qa nakha'łe joofji'ju' i'nfik'i ne'
witlijtsitjii qa' hasu'uj ejeyumtshenji', qe hikna' testi'yij ne' pekhel ta'łji'kii, qa' namijets
qu' not'otsipji' na' te'nekumhi'yiiji' witset Jerusalén cuarenta y dos (42) juwelits. 3 Ma' qa'
hukin qa' hetisij iye łet'unhaxitse' ne' wetsjuk in nikfe'lij yiwets eke' wekwek, qa' qi qu'
nenfel week pa'qu' hisu'un, qa' namijets mil doscientos sesenta (1.260) nełuts. Łeqhinatai
nite' łe'sits hik łunyejei na'aj elhuyitax penyilo.—* 4 Enewe' jukhew hik enewe' wetjeyut-
shenijupi' ne' wetsjuk najkakui olivos qa wetsjuk iye tsupjul fetewots i'ni' na' ł'ejuyi'jii
nakha' Yatsat'aaxijha na' sehe'.* 5 Qa pa'qu' neneqfenyejeyu'taxij pe'ye', enewe'en qa'
nata'łii łeji' pa'qu' fet'e' qa' ł'oloye'łeji'ij pe'qu' ł'ejuihifetsi'ik'i. Qa hik aka' qu' łunye'je'
week pa'qu' nisu'untax qu' nawtsheten enewe'en.* 6 Enewe'en na'li'm pa' łet'unhaxitsijup
qu' nit'onji' na' wa's hats'inha qu' ham piłeye' qa' namijets pa' uja'x pekhewe' nełutsji'
qu' nenfel week pa'qu' hisu'un, na'li'm iye pa' łet'unhaxitsijup qu' naqsiijkii pe' iwelii
qu' hik łunye'je' wit'athits, qa qu' nawtshetenijkii iye ha'ne sehe' epji' pe'qu' iftsitse', qa
pakha'łe qu' nisu'un qu' łeq'uja'xe'ji'jij qu' nawtshetenji'ijkii.* 7 Qa qu' hats naqhat'etsij
kakha' hisu'un qu' naqsiijkii, ma' qa nakha' hik łunye'j inqa'met ta'łiiju' na' koomojo'
ham ł'aka'the'ye' (abismo) qa' nawatlani'ł qa nanaxij qa' nanlanju' enewe'en.* 8 Qa
in hats naxju' qa' amaneye'łeji' na' wit'ikheyi'j na' qi witsetji' (Jerusalén), hik nakha'
t'amtsheti'yijje'm in łenqii Sodoma qa Egipto iye, nakha'an we'neniji'pha'm iye ke' cruz
ha' Yatsat'axij enewe'en.* 9 Ma' qa ne' week jukhew qa efuts iye ta'łiikii ne' witsetits
łelits pekheli'kii, ne' łunyejeiłe wetju'ł ne' ta'łetskii, qa ne' ł'anyejeiłe wetju'ł witlijeikal,
qa week ne' pekheli'kii witsetits qu' nejełju' in hats naxju' qa' namijets wetshetk'ewi'ł
qa ewi'ł k'itsje'm nełuts qu' nejełju', qa' nite' nisu'une' iye qu' netijik'ui.* 10 Qa' weeke'
nekhewe' i'nipji' na' sehe' qa' qi qu' łe'sitsi'imkii qa' not'oto'yij iye, qa' newetłisijju'kii
iye pe'qu' łeqistitse' wetju'łkii, qe hats naxju' kekhewe' wetsjuk profetas'ik'i yijiweikitkii
nekhewe' i'nipji' na' sehe'. 11 Ma' qa qu' hats namets wetshetk'ewi'ł qa ewi'ł k'itsje'm
nełuts qa na' Dios qa' nifuyu'ets qa' neniipha'mkii iye. Qa week hekhewe' yejełju' qa
qii'ija in nijiwei.* 12 Ma' qa yepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax na' wa'sji' in yit'ijets: —Te'łuni'ł
pha'mkii hane'e'in.— Ma' qa ikpha'mkii qa ikji'teje'm ke' wasi', qa he' ł'ejuihifets qa week

---

* 10:7 Ap 1:20; 11:15; 16:17; 17:5,7; 2R 9:7; 17:23; Ez 38:17; Am 3:7; Zac 1:6; 1P 2:10-12 * 10:9 Sal 119:103; Jer 15:16; Ez 2:8–3:3 * 10:10 Nm 5:24; Ez 3:1-3 * 10:11 Dn 3:4,7; 4:1; 5:19; 7:14; Ap 5:9; 7:9; 11:9 * 11:1 Ez 40:3,5; 42:15-19; Ap 21:15 * 11:3 Dn 12:11; Ap 12:6,14; 13:5 * 11:4 Zac 4:2,3,11-14 * 11:5 Jer 5:14 * 11:6 1R 17:1; Ex 7:17-21 * 11:7 Ap 13:1,11; 17:8 * 11:8 Is 66:24 * 11:9 Ap 5:9; 7:9; 10:11 * 11:11 Gn 2:7; 6:17; 7:15,22; Ez 37:5

yi'wenij.* 13 Ma' hik akaa'ijha qa t'unik'i in me'lle'le'l ha' sehe', qa jała'qju' ewi'ł wititsi'
in week inyaqsii (10) wititsil. Qa ke' naxju' qa yamets siete mil (7.000) jukhew qa efuts'ik'i
iye, qa he' nite' naxju' qa qi in topolij pa' ł'ijiweya'x, ma' qa yi'tłi'ijju' in yittaxijets łe'wisij
pa' Dios na' wa'sji'.* 14 Kakha' wetsjuk ¡hiyee' enewusits! hats t'anji', qa hats k'esets na'
wetshetk'ewi'ł ¡hiyee' enewusits!*

Pa' wetsjuk tatsai (7) ángel in yifuyu'uk'i pe' łofoj.

15 Qa ha' ángel wetsjuk tatsai (7) qa yifuyu'uk'i iye ke' łofoj, ma' qa nokesłek pe' qits
wit'axits na' wa'sji' in yit'ijju': —Pakha' witnek'enheye'j ha'ne sehe' epji' hane'ejija
hats tenek'enhe'yij na' Yatsat'ax'inij qa na' łeqe Cristo, qa hikna' qu' netnek'enhei ene'
week łahatsiyij.— * 16 Qa he' veinticuatro (24) jukhew tenek'enhei hikhe' i'niju'kii he'
łots'oji'laxitsipji' ha' ł'ejuyi'jii ha' Dios qa totjoyetsju'kii sehe' qa iyinii ha' Dios, 17 qa
yit'ijju': —Hit'iłij ewets łe'wisij Yatsat'ax'inij, Dios. Ham łet'unhenye'ji'iju'ł, akha' hane'ej
qa akha' iye pakha'aj, qe hats ł'eku'mi' pa' qi et'unha'x qa hane'ej qa' enek'enhei.* 18 Ne'
witsetits hats qi in nayu'kii, qa hatsłe nam na' qi awak qa na' łahats'ij qu' ejeyumtshen pe'
naxju' qa qu' etis iye ne' eqejkunenhei profetas, qa ne' elits iye in najayan, qa nekhewe'
iye yiwqinhet ka' ii, nekhewe' nite' qits qa nekhewe' iye qits, qa qu' iwuł'enhetju' iye
nekhewe' yiwuł'enhet na' sehe'.—* 19 Qa ke' i'ni' na' wa'sji' łe'lijtsitjii pa' Dios qa qhofij,
ma' qa na'letsji' ke' ti'najki' łeqjiiki'ij kekhewe' yit'ij pa'aj qu' jintaqsiijkii. Ma' qa na'lji'
ha' lepep lepepkii, qa pe' wit'axits iye, qa pa' kimmimim iye, qa me'lle'le'l iye ha' sehe',
qa qi iye in itsaxju' ke' łoi.*

12

Pe' efu qa pa' łeiłe' qa pa' omeła's.

1 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ka' ewi'ł qii'ija in pakha' łunye'j na'l pa' jutsiqaxij: ewi'ł
ke' efu yeqhinataji' ne' junu', qa ne' juwel qa t'otsipji', qa ha' yiwataji' k'oiji' qa doceji'
(12) he' footekii.* 2 Ke' efu iwkajitshen qa qi in yejtsi'le'kii qe yaats'etax in naqalkeyu'.
3 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ha' ewi'ł na'l iye pa' jutsiqaxij: ewi'ł ha' łeiłe' qi qa s'e'
iye. Qa he' łejiłal qa wetsjuk tatsai (7) qa he' łeketsii qa week inyaqsii (10) qa he' łejiłal
qa week yiwataji' he' k'oiji' wit'iwatai.* 4 Qa ke' łahatsji' qa yit'iji' in yetsinfik'i ha' ewi'ł
łapk'as in wetshetk'ewi'łtaxju' ne' week footekii qa niwu'miiju'kii ha' sehe'. Ha' łeiłe'
qa teke'lenijupju' ł'ejuyi'jii ke' efu naqalkeyu' qe qa' netuj pa' ła's qu' nenekfik'i.* 5 Ke'
efu qa nekfik'i ha' ła's jukhew qa hikha' pakha' qu' netnek'enhe'yij pe' week witsetits qa
pa' łek'u' qu' netnek'enhei qa nijket. Ke' efu ha' ła's in nekfik'i qa aje'eł wenilithin qa
wetka'xii na' Dios qa na' łots'oji'la'x.* 6 Qa kekhe'łe efu qa ilatiyek pa' ham i'ni'i', hikpa'
i'ni' pa' hats yajileti'm pa' Dios qu' na'ni' kikhe'en qa' nekunhen iye, qa' namijets mil
doscientos sesenta (1.260) nełuts.* 7 Qa in watlan na' wa'sji': ha' Miguel qa he' łaqa angelits
watlani'ł ha' łeiłe'. Ha' łeiłe' qa he' łaqa angelits qa watlan,* 8 qa nite'łe naxij, qa hats ham
iye pa'qu' łetset'e na' wa'sji'. 9 Ma' qa tewumhiti'yiiju' ha' qi łeiłe', hikha' pakhaa'ij q'oiq'oi
qa łii inwo'met qa Satanás iye, hikha' yaqankii ha'ne week sehe' epji', qa tewumhiti'yiiju'
ha' sehe' qa weeki'ł he' łaqa angelits in tewumhitiyi'łiiju'kii.* 10 Ma' qa hepi'ye' pa' t'unik'i
wit'ax na' wa'sji' in yit'ij: —Hane'ej hats yijat'axju' qa hats week wetets na' witiłiye'j, qa
na' witt'unha'x, qa na' witnek'enheye'j yatsat'axij na' Dios qa na' łewqiye'jji' na' łeqe
Cristo, qe hats tewumhiti'yiiju' na' nifelji'ijtaxijkii pa' łunyejei ne' inejefetsipji', nełuts

* 11:12 2R 2:1; Mr 16:19; Lc 24:51; Hch 1:9-10 * 11:13 Is 29:6; Ez 38:19 * 11:14 Ap 8:13; 9:12 * 11:15 Is 27:13; 37:16; 2S 7:16; Dn 7:14,18; Lc 1:32-33 * 11:17 Ap 1:4,8; 4:8; 16:5; 19:6; Lc 1:33; 1Co 15:25 * 11:18 Sal 2:1; Ap 10:7; 19:5; 2R 23:2; Sal 115:13 * 11:19 Ap 4:5; 8:5 * 12:1 Gn 37:9-10 * 12:3 Dn 7:7 * 12:4 Dn 8:10 * 12:5 Sal 2:7-9; Ap 19:15 * 12:6 1R 19:3-8; Dn 12:11; Ap 11:3; 12:14; 13:5 * 12:7 Dn 10:13,21; 12:1 * 12:9 Gn 3:1; Lc 10:18; Ro 16:20; Ap 2:9; 3:9; 20:2,7; 1Ti 5:15

qa najai in nifelji'ijtaxkii na' ł'ejuyi'jii na' Dios.* 11 Nekhewe'en hats naxij, qa in naxij qa
yit'iji' ke' ł'athits na' Kots'etax ła's, qa yit'iji' iye kekhewe' łe'lijei in tetfelij wete'm, ma' qa
nite' naiłewek, nite' nijiwe'yets in naxju'.* 12 Qa hik ta'łijupi', e'łe'sitsi'iłi'mkii, wasits, qa
nekhewe' iye i'nji' nekhewe'en. ¡Hiyee' enewusits sehe' qa na' qi iweli'! qe na' inwo'met
in te'nilit'ił ewetsju' qi in topo'oj na' ławak, qa nikfe'lets iye in ł'ajłi'ij qu' netwejinhetiiłe.
— 13 Qa ha' łeiłe' in we'twen in hats tewumhiti'yiiju' ha' sehe', ma' qa yijayankii ke' efu, hik
kikhe' nekfik'i ha' Ła's jukhew. 14 Qa ke' efu qa testi'yij he' wetsjuk łefets ha' qi sinjena'x,
hats'inha qu' nilatik'ui qa' nana'ya'ak'uyii na' q'oiq'oi na' ham i'ni'i', hik nakha' i'ni' na'
łetset'ij, qa' hik nakha'a' qu' na'ni'kii qa' netkunhenhetii iye, qa' namijets wetshetk'ewi'ł
qa ewi'ł k'itsje'm ininqapits. 15 Ha' q'oiq'oi qa tek'iyijfik'i ka' iweli' hik łunye'j na'aj haqqi'
ł'anu'ui ke' efu, hats'inha in t'unik'i ha' haqqi' qa' netsinju' pe' efu. 16 Qa ha' sehe' qa yi'fen
ke' efu, ha' sehe' qa yit'ij k'aj ha' łeji' qa timju' ka' iweli' tek'iitaxijfik'i ha' łeiłe'. 17-18 Ha'
łeiłe' qa qi in nayu'um ke' efu, ma' qa ik qa' nakii qu' nawatlani'ł pekhewe' amanei ta'łets
kikhe'en, hik pekhewe' tek'enets kekhewe' yit'ij na' Dios qa nite' yeqeku' iye kekhewe'
iyetij ha' Jesús.*

13

Pa' inqa'met ta'łji'ju' pa' qi iweli'.

1 Ha' łeiłe' qa teke'lenju' ha' isa'xipji' łotkoyek'i ha' qi iweli'. Ma' qa hi'wen in
t'atsji'łpha'm ha' qi iweli' ha' ewi'ł iftsax inqa'met, he' łeketsii week inyaqsii (10)
yametsji', qa he' łejiłal qa wetsjuk tatsai (7) yametsji', he' łeketsii qa week inyaqsii (10)
he' uiji'ju' k'ooiji', qa he' łejiłal qa we'nika'aji' ke' ułʼetsik'i witiyits t'ejuyiju'ł na' Dios.*
2 Ha' hi'wen inqa'met hik łunye'jtax qa'metena'x, qa hekhewe'łe łefʼiyei qa hik łunyejei
łefʼiyei na'aj qi apsinhetax, qa ha' łeji' qa hik łunye'j łeji' na'aj athi'l. Qa ha' łeiłe' qa
tisij ka' łet'unha'x, qa ha' łots'oji'la'x, ma' qa qi in tenek'enhei. * 3 Qa hi'wen ha' ewi'ł
hekhewe' łejiłal ka' łeqfe'met yamje'mha nite' łeke'tax qu' niłin, qa napa'lłeji' kakha'
łeqfe'me'ttax. Qa week ha'ne sehe' epji' qa qi in yitjułaxijpha'mkii, ma' qa yijayan ha'
inqa'met.* 4 Ma' qa iyinii ha' łeiłe', qe hikha' tisij in tenek'enhei ha' inqa'met, ma' qa
yit'ijju' in iyinii iye ha' inqa'met: —¿Łekpa' qu' hik łunye'je' nakha' inqa'met, qa łek
pakha' qu' łeke'ye' qu' net'ejuitaxiju'ł nakha'an?—* 5 Ha' inqa'met qa testi'yij iye qu' nit'ij
pe'qu' wi'tlijeye' weniwqinhet qa ułʼetsik'i iye ł'anyejeyets na' Dios. Qa testi'yij cuarenta
y dos (42) juwelits qu' nakijje'm qu' net'ithayii in tenek'enhei.* 6 Ma' qa yapełek qa yit'ij
ke' ułʼetsik'i t'ejuyiju'ł na' Dios, qe qa' nit'ijets ułʼax ka' łii, qa ne' łe'lijtsitjii iye, ikji',
pekhewe' hats i'ni' na' wa'sji'. 7 Qa łenexke' eji'm iye qu' nawatlani'ł nekhewe' yatsathen
qa' nanaxij, qa testi'yij qu' netnek'enhe'yipji' pe' week łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii,
qa pe' witsetits, qa pe' łe'lijenyejeiłe wetju'ł, qa pe' week seheikal.* 8 Ma' qa week qu'
niyinii nakha'an nekhewe' i'nipji' na' sehe', hik nekhewe' ke' łiyits nite' we'nika'ajji' in
mexe ham ha'ne week sehe', qa nite' we'nika'ajji' na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x
yatsat'axij na' Kots'etax Ła's hikna' hats talanhetii.* 9 Pakha' qu' nana'l łekfiiye', qa
nepiye'ek'i aka'an.* 10 Pakha' hayiits jutsiqax qu' not'ophełitii, qa' not'ophełitii. Pakha'
hayiits jutsiqax qu' naq'alij pa'qu' witqatsjikinet'e, qa' naq'alij pa'qu' witqatsjikinet'e.
Aka'an hik aka' łunyejei ne' yatsathen in nite' itaqsunijup qa in nite' yeqeku' iye.*

Pa' inqa'met ta'łji'ju' pa' sehe'.

11 Ma' qa hi'wen iye in t'atsji'łpha'm hakhap iye iftsax inqa'met ta'łji'ju' ha' sehe'.
Qa na'li'm he' wetsjuk łeketsii hik łunyejei kots'etax ła's łeketsii, qa in iyet hik ł'anye'j

---

* 12:10 Job 1:9-11; Zac 3:1 * 12:11 Jn 12:25 * 12:17-18 Ap 1:2,9; 11:7; 13:7; 19:10; 20:4 * 13:1 Dn 7:3; Ap 12:3; 17:3 * 13:2 Dn 7:4-6 * 13:3 Ap 17:8 * 13:4 Ap 12:3; Ex 15:11; Is 46:5 * 13:5 Dn 7:8,11,20; Ap 11:2 * 13:7 Ap 5:9; 7:9; 11:9; 14:6 * 13:8 Ex 32:32-33; Sal 69:28; Fil 4:3; Ap 3:5; 17:8; 20:12,15; 21:27; 1P 1:19-20 * 13:9 Ap 2:7 * 13:10 Jer 15:2; Ap 14:12

łeiłe'.* 12 Hakha'an hik łunye'j iye pa' na'li'm łewqiye'jji' ha' yojo in na'l iftsax inqa'met qe
meti'm hakha'an, ma' qa yaqsiijkii in week he' i'nipji' ha'ne sehe' in iyinii ha' yojo in na'l
inqa'met, hikha' hamiikii kakha' łeqfe'me'ttax. 13 Yaqsiijkii iye ke' qits ham łunyejeyi'iju'ł,
qa nilithinju' iye ka' fe't ta'łiipha'm na' wa's qa olots he' yi'wen jukhew qa efuts iye.
14 Eke' wekwek ham łunyejeyi'iju'ł in ewi'łłe in łenexke'ej qu' naqsiijkii qu' meti'im qa qu'
net'ejuyets iye ha' yojo in na'l inqa'met, qa yawitji'iji' hekhewe' i'nipji' ha' sehe'. Qa yaqsi-
jkinenijkii iye pa'qu' łesinq'ale' ha' yojo in na'l inqa'met. Hik akha' tefekinhetiitaxijje'm
ka' witqatsjikinet qa iła'xłe iye.* 15 Ha' teke'lenju' inqa'met testi'yij pa' łet'unha'x qa łeke'
in tisij in t'ułaijei ha' łesi'nq'al ha' yojo in na'l inqa'met, hats'inha qa iyet ha' witeqsi'nq'al
qa inaqyaji'ij qu' natlanhetiiju' week he' nite' niyinheyu'taxii. 16 Qa yaqsiijkii iye in week
nekhewe' nite' qits qa nekhewe' iye qits, nekhewe' yiwq'axin wekwek qa nekhewe' iye
if'iljetsits, nekhewe' jukhew qa efuts nite' witłinhei qa nekhewe' iye jukhew qa efuts
witłinhei in yeni' he' yiya'yik'i łokoyei i'nłi'i łotkoyehei ke' ewi'ł witq'ikati'.* 17 Ma' qa ham
pa'qu' łeke'ye' qu' nataqhaitaxets pe'ye' i'nłi'i pa'qu' net'ihintaxij qu'nte' ne'nika'yi'ij ka'
łii i'nłi'i he' łeqe número ka' łii ha' inqa'met. 18 Hane'en les łe'wis qu' nana'lijup pa'qu'
witikfeliyaxe'kii. Pakha' qu' nenikfe'lkii qa' nejeyumtshenji' ne' número łe'nikati' ka' łii
ha' inqa'met, qe ne' número jukhew pa' te'nikatii. Qa ne' łe'nikati' qa uja'x seiscientos
sesenta y seis (666).*

14

Pa' Kots'etax Ła's qa pe' 144.000 jukhew.

1 Ma' qa hejełtax iye, qa hi'wen ha' Kots'etax Ła's t'otsipji' ke' utek Sión qa he' ciento
cuarenta y cuatro mil (144.000) jukhew, hik hekhewe' we'nika'aji' he' łotkoyehei ka' łii ha'
Kots'etax Ła's qa ka' łii iye pa' Łatata.* 2 Qa hepi'ye' pa' ewi'łik'i wit'ax ta'łiipha'm na' wa's
in łet'unhenye'jik'i ek ł'anye'j qe qi na'aj tsuj iweli', qa hik łet'unhenye'jik'i iye ł'anye'j qe
t'unik'i na'aj kimmimim. Qa pakha' hepi'ye' qa olots pe' tefiłkii yit'ij pe' łefiłii (arpas).*
3 Qa te'lijtsii yiji'ik'i pa' ink'ayik witlijtsine' ha' ł'ejuyi'jii ha' witts'oji'la'x qa hekhewe' iye
ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa hekhewe' iye jukhew tenek'enhei, qa ka' yiji'ik'i qa ham iye
pakhape' iye qu' nenikfe'lets, qe uja'xłe hekhewe' ciento cuarenta y cuatro mil (144.000)
hik hekhewe' tanaqha'yets na' sehe' ipji'.* 4 Enewe'en hik enewe' nite' t'eku'mets pa'aj
pekhepe' iye efuye', qe wanaqsi'jju'. Enewe'en yijayanik'ikii ha' Kots'etax Ła's week pa'qu'
nakji'. Hik hekhewe' tanaqha'yets na' sehe' ipji' qu' hik łunyejeye' na'aj qiji' ewi'łłe in
t'ejuyets qu' netesti'yij pa' Dios qa ha' Kots'etax Ła's.* 5 Ham pa'qu' łe'wejtitsiye' qu'
netpiikaxti'yij pe' łejil, ham pa'qu' uł'axe'ji'.*

Pe' wetshetk'ewi'ł angelits.

6 Ma' qa hi'wen iye hakhap iye ángel in na'ya' ai łeqewuk'uji'ha ha'ne wa's, qa kakha'
nifelkii qa hik kakha' ka' nite' yili'ij in weju'łij. Qa ha' ángel qa nifeli'm he' week i'nipji' ha'
sehe', pekhewe' week witsetits, pe' jukhew łunyejeiłe wetju'ł pe' ta'łetskii, pe' witlijeikal
qa pe' pekhelji'kii witsetits łelits.* 7 Qa yit'unhetik'i in yit'ij: —E'nijiwe'yi'łiju'łha na'
Dios qa' iwqinheti'łha iye, qe hats yamets na' łahats'ij qu' nejeyumtshen ene' week.
Iyini'łets nakha' yaqsiijkii na' wa's, qa na' sehe', qa na' qi iweli', qa ne' niwekłe iwelii.
— 8 Qa na'lji' iye ha' yojo'opji' hikha' ángel wetsjuk qa yit'ij iye: —¡Hats namju', hats
namju' ka' qi Babilonia'ik'i! Hik kakha' niyahanijju'kii ne' week witsetits na' wino ta'łets
in yisu'unji' in wanawitjiłi'ijju'kii ł'esenits.—* 9 Ma' qa na'lji' iye ha' yojo'opji' iye hikha'
ha' ángel wetshetk'ewi'ł, qa yit'unhetik'i in yit'ij iye: —Pakha' qu' niyinii na' inqa'met
qa na' łesi'nq'al iye, qa we'nika'aj iye ne' łeq'ikati' łotkoyek'i i'nłi'i qu' łoko'yi'i', 10 qa'

* 13:11 Dn 8:3 * 13:14 Ap 12:9; 2Ts 2:9-12 * 13:16 Ap 14:1 * 13:18 Ap 17:9 * 14:1 Ap 13:16; 3:12; 7:3
* 14:2 Ez 1:24; 43:2; Ap 1:15; 5:8; 19:6 * 14:3 Ap 4:4,6; 5:9 * 14:4 1S 21:4-5; Ex 23:19 * 14:5 Sof 3:13 * 14:6
Ap 5:9; 7:9; 8:13; 11:9; 13:7 * 14:8 Is 21:9; Jer 51:7-8,49; Ap 18:2

niya'ji'ijji' ek na' wino ta'łets na' qi ławak na' Dios, hik nakha' wino ham yetsji'łe' hats
watji'let, qa i'nji' na' łoqotok'o t'ejuyets pa' qi ławak, ma' qa' qi qu' naats'etax na' fe't
azufre, qa ne' łe'sits angelits qa na' Kots'etax Ła's iye qu' nejełijju'.* 11 Qa pa' łetutsax
pa' ławtshek nite' yili'ij qu' nakpha'm ene' week łahatsiyij, qa ham pa'qu' ławapiiheye'je'
nełuts qa najai iye qu' nakijje'm pekhewe' qu' niyinii nakha' inqa'met qa na' łesi'nq'al
iye, i'nłi'i pekhewe' qu' ne'nika'aj ne' łeq'ikati' ta'łets ka' łii.* 12 Aka'an ikji' in les łe'wis
qu' qi qu' nent'unhet pekhewe' yatsathen qa yijayanija iye kekhewe' yit'ij na' Dios, qa
nite' yeqeku' iye na' Jesús.—* 13 Qa hepi'ye' pa' wit'ax ta'łiipha'm na' wa's in yit'ij yiwets:
—Ika'ajji' aka'an: "Łe'sitsi'mkii nekhewe' hane'ej naxju' qa pekhewe' mexe hamitsik'ui
iye qu' nanaxju' qe ta'łets in yijayan na' Yatsat'ax'inij."— Qa pa' Espíritu qa yit'ij: —Ehe,
hats'inha qu' nawapiyijup ne' ł'ithayijkitits, qe ne' ł'ithayijkitits hik nekhewe' łijts'eyek.
—*

Ne' łei na' sehe' hats yuji'ha.

14 Ma' qa hejełtax, qa hi'wen iye ke' ewi'ł wasi' fo'ija, qa hakha' i'nipji' ke' wasi' qa
hik łunye'j hakha' Ła's pa' Jukhew, ha' ł'iwat k'ooiji' qa oro, qa łokoiji' ha' nooyo'ofi
witqatsjikinet yasłax.* 15 Ma' qa ke' witlijtsitjii qa t'atsji'łfik'i iye hakhap iye ángel, qa
yit'unhetik'i in yithinii hakha' i'nipji' ke' wasi', qa yit'ij: —Yape anatkin na' aqa'tsjikinet
qu' isaafikii ne' eqei, qe hats yamets ne' hora, qe ne' łei na' sehe' hats yuji'ha.—* 16 Qa
hakha' i'nipji' ke' wasi' qa yit'ijetsju' ha' sehe' ha' łaqa'tsjikinet, ma' qa ha' sehe' qa
tenit'ijji' ke' łei. 17 Qa t'atsji'łfik'i iye hakhap iye ángel ke' witlijtsitjii na' wa'sji', hikha'
na'li'm iye ha' nooyo'ofi witqatsjikinet yasłax. 18 Ma' qa t'atsji'łfik'i iye hakhap iye
ángel, hikha' na'li'm pa' łet'unha'x in tenek'enhe'yipji' hakha' łefet ha' ts'eewe'epji', qa
yit'unhetik'i in yithinii hakha' na'li'm ha' nooyo'ofi witqatsjikinet yasłax, qa yit'ij: —
Yape anatkin na' aqa'tsjikinet qu' isa'xik'i ne' łei na' uwaket na' sehe' epji', qe ne' uwa
hats yuji'ha.— 19 Qa ha' ángel qa yit'ijetsju' ha' sehe' ha' łaqa'tsjikinet, yisa'xik'i ke' łei ha'
uwaket ha' sehe' epji', qa yiwu'mji'ju'kii ha' qi t'ejuyets in neq'umutju' ke' uwa, hik hakha'
pa' ławak pa' Dios.* 20 Qa ha' tonotshiiji'ju'kii in wetq'umutju' ne'ej uwa qa i'nik'uifik'i
ha' witset qu' nenq'umutju' ke' uwa, ha' tonotshiiji'ju'kii in wetq'umutju' ke' uwa qa
t'atsji'łfik'i ke' wit'athits, qa ke' wit'athits qa yametspha'm łeqep'iyek na'aj tiptip, qa ka'
ł'ajje'm qa uja'x yametsji' trescientos (300) kilómetros.*

15

Pe' wetsjuk tatsai (7) angelits ta'łets pe' yaats'e'ej hatse' ha'ne sehe'.

1 Ma' qa hi'wen iye na' wa'sji' ka' ewi'ł qiji'ha in pakha' łunye'j na'l pa' jutsiqaxij: wetsjuk
tatsai (7) he' angelits na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) qu' naats'e'ej ha' sehe', hik enewe'
qa hats ł'aka'the'łe, qe enewe'en hik enewe' qu' hats nanaxijik'i pa' qi ławak pa' Dios.*
2 Qa hi'wen iye hakha' hik łunye'jtax na'aj qi iweli' qa lemełe na'lje'mkii qa hik łunye'j
iye qu' nenetsji'łi'ł ha' fe't, qa hekhewe' naxij ha' inqa'met, qa naxij iye ha' łesi'nq'al
qa naxij iye ke' łe'nikati' ka' łii, enewe'en qa ts'ap'a'apji' hakha' hik łunye'jtax na'aj qi
iweli' qa t'eku'mi' he' łefiłii (arpas) tisij pa' Dios.* 3 Qa yiji'ik'i in te'lijtsii ka' łe'lijtsine' pa'
Moises'ik'i, łeqejkunenek pa' Dios, qa ka' łe'lijtsine' iye ha' Kots'etax Ła's, qa yit'ij: —Qits
qa łe'siitsija iye ene' week łanaqsijju', Yatsat'ax'inij Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un,
yatsathen qa yijaalija iye pe' ikheijei, Akha' e'wittata pe' week witsetits.* 4 Yatsat'ax'inij,
¿Łekpa' qu'nte' ne'nijiweye' eju'ł? ¿Łekpa' qu'nte' niwqinhete'ji' ka' ii? Qe akha' eł'ewi'łłe
in qi in e'łe'wis, ham uł'axe' etji', qe *week ne' witsetits qu' nenek ei qa' niyin ewetsha,* *(Sal*

---

* 14:10 Sal 75:8; Is 51:17; Jer 25:15-17; Lc 17:29; Ap 20:10; 21:8 * 14:11 Is 1:31; 34:10; 66:24; Ap 19:3 * 14:12 Ap 13:10 * 14:13 Ap 1:3; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7,14 * 14:14 Dn 7:13; Lc 21:27; Ap 1:13 * 14:15 Jl 3:13 * 14:19 Ap 16:19; 19:15 * 14:20 Is 63:1-6 * 15:1 Ap 12:3; 16:17 * 15:2 Ap 4:6; 5:8; 14:2 * 15:3 Ex 15:1; Dt 31:22

86:9)qe hats qu' ne'twenhetii in week yatsathenik'iha pe' aqsijiyijkii in t'ejuyets pa'qu' ijanin.—(Sal 22:31) 5 Ma' qa in hats nite' hi'wen ekewe'en, qa hejełtax iye, ma' qa hi'wen iye in qhofij
ha' te'weiteje'm ke' witlijtsitjii na' wa'sji' hikha' i'ni' kekhewe' wenit'ij pa'aj.* 6 Ma' qa
ke' witlijtsitjii qa t'atsji'łfik'ikii hekhewe' wetsjuk tatsai (7) he' angelits hik hekhewe' he'
na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) qu' naats'e'ej ha' sehe', he' łeqhinatai tujji'ha in fo' qa he'
łeqelutsits qa weniftii ke' q'ilimmik'i oro qa ł'ejuijei ikje'm. 7 Ma' qa ha' ewi'ł hekhewe'
ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa netisijju' hekhewe' wetsjuk tatsai (7) he' angelits he'
wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) oro yaqamax qa topolij pa' qi ławak pa' Dios. Pa' Dios
hik pakha' nite' yili'ij in na'l ene' week łahatsiyij. 8 Ma' qa ke' witlijtsitjii qa yaqamaxifi
ka' ło'wq'ol pa' łesa'x pa' Dios qa pa' łet'unha'x iye, qa ham pa'qu' łeke'ye' qu' nuyetsji'
ke' witlijtsitjii ipłu'ui qu' nanaxijipji' hekhewe' wetsjuk tatsai (7) qu' naats'e'ej na' sehe'
ta'łets he' wetsjuk tatsai (7) angelits.*

16

Pe' wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) topolij pa' qi ławak pa' Dios.

1 Ma' qa hepi'ye' pa' t'unik'i wit'ax ta'łifi ke' witlijtsitjii qa yit'ij in yithinii he' wetsjuk
tatsai (7) angelits: —Ma'ałii qa' atsiyi'łipji'kii na' sehe' na' qi ławak na' Dios i'nji' ne'
wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas).— 2 Ha' yojo ewi'ł ángel qa ik qa yatsi'yipji' ha' sehe'
ka' i'nji' ha' łoqotok'o, ma' qa hekhewe' na'li'm ke' łeq'ikati' ha' inqa'met qa iyinii
iye ha' łesi'nq'al qa na'l ke' neki'pha'm iftsits qa a'tits iye.* 3 Qa ha' ángel wetsjuk qa
yatsiiji'ju' ek ha' qi iweli' ka' i'nji' ha' łoqotok'o, ma' qa ha' qi iweli' qa wit'athitsij, hik
łunye'j ł'athits na'aj wa'm. Ma' qa wa'm week ke' na'l łiła'x i'ntaxji' ha' qi iweli'.* 4 Qa
ha' ángel wetshetk'ewi'ł qa yatsiiji'ju' ek he' haqqil qa he' niwekłe iwelii ka' i'nji' ha'
łoqotok'o, ma' qa wit'athitsij hekhewe'en.* 5 Qa hepi'ye' hakha' ángel tenek'enhe'yipji'
ek hekhewe' iwelii in yit'ij: —Akha' hane'ej qa akha' iye pakha'aj, Dios ham uł'axe'. Akha'
łatsathen, qe yatsathenik'i eke' wekwek łijaninij,* 6 qe enewe'en yatsiikii pe' ł'athits in
nilanju' kekhewe' yatsathen qa ke' profetas'ik'i iye, ma' qa hane'ej qa łetisij qu' niya'ji'
wit'athits, aka'an qa hik aka' weju'łij.—* 7 Qa hepi'ye' iye ha' ts'eewe'epji' in yit'ij: —
Ehe, Yatsat'ax'inij Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, yijaalija qa yatsathenik'iha iye
pekhewe' łijanin.—* 8 Qa ha' ángel ikwetju'ł (4) qa yatsi'yipji' ek ne' junu' ka' i'nji' ha'
łoqotok'o, ma' qa ne' junu' qa testi'yij qu' niwujkinhet he' jukhew qa efuts iye qi in elejei.
9 Qa he' jukhew qa efuts iye qa iwujkinji'kii in qi in elejei, ma' qa uł'etsik'i ł'anyejeyij
ka' łii pa' Dios hikpa' na'li'm pa' łet'unha'xipji' ekewe' yaats'e'ej, qa nite' yisu'un qu'
nenikfe'łłetets ma' qekha niwqinhettax pa' Dios.* 10 Qa ha' ángel lee'fij (5) qa yatsi'yipji' ek
ha' łots'oji'la'x ha' inqa'met ka' i'nji' ha' łoqotok'o, ma' qa ha' tenek'enheiji' ha' inqa'met
qa weekij in noo'kiiha, qa he' jukhew qa efuts iye qa yikfe'jij wetju'łkii he' łelepepits in
qi in yaats'etax.* 11 Ma' qa uł'etsik'i ł'anyejeyij pakha' Dios na' wa'sji' qe ta'łets kekhewe'
yaats'e' qa kekhewe' iye neki'pha'm, qa nite' yisu'un qu' nenikfelitijłetets pe' yaqsiijkii.*
12 Qa ha' ángel ewi'ł tatsai (6) qa yatsiiji'ju' ek ha' qi haqqi' Eufrates ka' i'nji' ha' łoqotok'o,
ma' qa ka' iweli'ik'i qa yisłaxji' qe qa' nanaqsiik'i' pa'qu' łikheyije' pe' wittatal ta'łii na'
nełu'uju'ł.* 13 Qa hi'wen iye in t'atsji'łfik'i ha' łeji' ha' łeiłe', ha' łeji' ha' inqa'met qa ha'
łeji' iye ha' yit'ij łetets qu' profetaye' he' wetshetk'ewi'ł espíritu uł'ets hik łunyejeitax
s'ams'amits.* 14 Enewe'en espíritu inwo'metetsłe qa yaqsiijkii ke' ham łunyejeyiju'ł, qa
ikik'i qu' nonothet wetju'ł he' wittatal ha'ne week sehe' epji', qe qa' net'ejuyets pa'
witwatlanheyejii pa' qi łeqe nełu pa' Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un.* 15 (Hepi'ye' iye

* 15:5 Ex 38:21; Nm 17:7; 18:2; Ap 11:19 * 15:8 Is 6:4 * 16:2 Ex 9:9-11 * 16:3 Ap 8:8-9 * 16:4 Ex 7:19-21 * 16:5 Ap 11:17 * 16:6 Is 49:26 * 16:7 Ap 19:2 * 16:9 Ap 13:6 * 16:10 Ap 2:13; 13:2; Ex 10:21 * 16:11 Ap 13:6 * 16:12 Ap 9:14 * 16:13 Ex 8:2-14; Lv 11:9-12,41-47; Ap 12:9; 13:1,11-17 * 16:14 2Ts 2:9-10; Jl 2:11; 3:2; Ap 19:11-21

pa' ł'a'x ha' Jesús in yit'ij: —¡Maxtayiitiłik'i! Qu' natsam hik qu' yijunye'je' na'aj t'ejtenkii.
Łe'wisi'mkii pakha' nite' ima' qa nite' wenqit'ijji', qe qa' nite' łuk'eye'łekii qu' nakfik'i qa
qu' niwepinhetkii iye qu' łuk'eye'łekii ham łeqhinataye'.—)* 16 Ma' qa no'theti' wetju'ł ha'
sehe' ne' hebreo łeqiyij Armagedón.* 17 Qa ha' ángel wetsjuk tatsai (7) qa yatsi'yipji' ek
pa' hane'ej jitoksi'wen t'unik'i ka' i'nji' ha' łoqotok'o, qa pa' ewi'ł t'unik'i wit'ax ta'łifi ke'
witlijtsitjii, qa yit'ij: —¡Hats uja'xłe!—* 18 Ma' qa yapełek qa lepep lepepkii, qa nokes iye
pe' wit'axits, qa pa' kimmimim iye, qa qi in t'unik'i me'le'l ha'ne sehe', qa nite' hayiits
qu' łunye'je' in ipłu'uk'i ek in i'nk'aa na'lipji' ha'ne sehe' pa' jukhew. Qii'ija in iftsax in
t'unik'iha in me'le'l ha' sehe'.* 19 Qa ka' qi witset'ik'i qa wetshetk'ewi'łju' in jafʼafju', qa
ke' witsetitsik'i pe' week witsetits qa jała'qju'kii. Pa' Dios in nite' nitapi'ii ke' qi Babilonia
qe qa' niyahanij ha' łoqotok'o (copa) i'nji' ka' wino ta'łets pa' qi ławak pa' Dios.* 20 Qa ke'
ł'isła'wetitsik'i qa hamits hik łunyejei qu' nilatkii, qa ke' utekuyik'i iye qa hamits.* 21 He'
jukhew qa efuts qa nametsju'kii iye ke' qits łoi i'nłi'i qu' cuarenta y cinco (45) kiloye'.
He' jukhew qa efuts qa ułʼetsik'i łe'lijeyets pa' Dios qe ta'łets ke' yaats'e'ej łoi, qe ka'
yawtshetenij qi in a'tax.*

17

Pe' efu i'nipji' pa' inqa'met.

1 Qa ha' ewi'ł kekhewe' wetsjuk tatsai (7) angelits na'li'm he' wetsjuk tatsai (7) łoqotok'ol
(copas), qa nekyii qa ts'ithinets, qa yit'ij yiwets: —Te'łun, qa' k'ethinij qu' netesti'yij pa'
weju'łij łantanithenkeye'j ne' qi in witqesu' i'nju' i'nipji' ne' olots iwelii.* 2 Nekhe'en
hik nekhe' wanawitji'ił nekhewe' wittatalipji' na' sehe', qa nekhewe' i'nipji' na' sehe' qa
yek'uwetinenijju' ka' wino ta'łets in wanawitjiłi'ij na' ł'ese'n.—* 3 Ha' ángel qa tseka'xii
espiritułe in tseka'xii ha' ham i'ni'i'. Qa hi'wen ke' ewi'ł efu i'nipji' ha' ewi'ł inqa'met
s'e' tałtałij ke' ułʼetsik'i witiyits t'ejuyiju'ł pa' Dios, qa he' łejiłal qa wetsjuk tatsai (7)
yametsji' qa he' łeketsii qa week inyaqsii (10) yametsji'.* 4 Ke' efu he' łeqhinatai witpalinek
qa ka' s'e', qa yenpha'm he' oro, qa ke' łe'sits utel łelits qa kekhewe' iye hik łunyejeitax
utel łelits łiyits perlas. Qa ha' t'eku'mi'kii qa oro iye ha' tok'o (copa) topo'oj pa' ułʼax
yisu'unji' in yaqsiijkii, qa topo'oj iye pa' łet'esinye'j ta'łets in wanawitjiłi'ij ł'ese'n.* 5 Qa
ha' łotkoyek qa we'nika'aji' ka' ewi'ł witii, qa ka' ikji' qa nite' hayiits qu' nakji' pa'qu'
witiye', qa yit'ij: —Ne' qi Babilonia, łenene ne' witqesul qa łenene iye na' łewułʼax
na' sehe'.—* 6 Qa hi'wenij iye ke' efu in yek'uwet'ij ke' ł'athits kekhewe' yatsathen, hik
kekhewe' yijayaanija ha' Jesús, ma' qa qi in tsitjułaxijpha'm. 7 Qa ha' ángel qa yit'ij
yiwets: —¿Inhats'ek in łe'nitjułaxijpha'm? Hane'ej qu' k'efeli'm kakha' ikji'ha ne' efu
qa na' i'nipji' inqa'met wetsjuk tatsai (7) ne' łejiłal qa week inyaqsii (10) ne' łeketsii.
8 Nakha' łi'wen inqa'met kakha' łahats'ij mexe na'l, qa hane'ej qa mexe ham qa hats
k'esiyu'ets qu' nat'atsji'łik'uipha'm iye nakha' ham ł'aka'the'ye' (abismo), ma' qa' namii
pa' łewułʼeye'jju'. Qa nekhewe' i'nipji' na' sehe', hik nekhewe' ke' łiyits nite' we'nika'ajji'
na' witfaakanek t'ejuyets na' witiła'x in mexente' wanaqsiijkii na' sehe', nekhewe'en qa qi
qu' nitjułaxijpha'mkii qu' ni'wen ka' łunye'jija na' inqa'met hik nakha' ka' łahats'ij mexe
na'l, qa hane'ej qa mexe ham qa hats k'esiyu'ets qu' nat'atsji'łpha'm iye.* 9 Hane'en qu'
nanalitik'i pa'qu' łaqjamtikineye'je'kii pakha' qu' yijaayi'ija yijat'ij in nikfe'lkii. Nekhewe'
wetsjuk tatsai (7) łejiłal nekhewe'en wetsjuk tatsai (7) utekui ne' efu i'nipji',* 10 qa

* 16:15 Ap 1:3; 3:18; 14:13; 19:9; 20:6; 22:7,14; Lc 12:35-40; 1Ts 5:2,6-8 * 16:16 Jue 5:19; 2R 9:27; Ez 38:8 * 16:17 Is 66:6 * 16:18 Ex 19:16-19; Ap 4:5; 8:5; 11:19 * 16:19 Ap 14:19; 18:10,16,18,19,21; 19:15 * 16:20 Ez 38:20; Ap 6:14 * 16:21 Ap 16:9,11; Jos 10:11; Ez 38:22 * 17:1 Ap 21:9; Jer 51:13 * 17:2 Is 23:16-17; Nah 3:4; Ap 14:8; 18:3 * 17:3 Ap 1:10; 4:2; 13:1; 21:10 * 17:4 Mt 24:15; Mr 13:14; Lc 16:15; Ap 21:27 * 17:5 Ap 14:1 * 17:8 Ap 1:18; 2:8; 3:5; 11:7; 13:3,8,12,14; 20:12,15; 21:27; Sal 69:28; Is 4:3 * 17:9 Ap 13:18

wetsjuk tatsai (7) iye wittatal, qa lee'fij (5) ke' hats namiiju'kii, qa na' ewi'ł hane'ej mexe
tenek'enhei, qa nakhap iye ewi'ł qa mexe hamik'ui, qa qu' nanamtax qa nite'łe yape
ł'ajłi'ij qu' netnek'enhei. 11 Na' inqa'met hik nakha' ka' łahats'ij mexe na'l, qa hane'ej
qa mexe ham, hik nakha' wittata yamets wetshetk'ewi'ł tatsai (8), qa hik nakha' ewi'ł
nekhewe' wetsjuk tatsai (7) wittatal, qa' namii hatse' na' łewuł'eye'jju'. 12 Qa nekhewe'
week inyaqsii (10) yametsji' łeketsii qa hik nekhewe' ne' week inyaqsii (10) wittatal hik
nekhewe' mexente' testi'yij qu' netnek'enhei, qa nite'łe yape ewi'łłe hora qu' netesti'yij
qu' netnek'enhe'yi'ł na' inqa'met. 13 Ene' week inyaqsii (10) wittatal na'l ka' ewi'łłe in
yisu'un qu' net'eku'mij wetju'ł qu' netnek'enhei, kakha'an: qu' netisij pe' łet'unhaxits
in tenek'enhei na' inqa'met. 14 Enewe'en qa' nawatlani'ł na' Kots'etax Ła's, qa nakha'łe
Kots'etax Ła's qa' nanaxij nekhewe'en, qe nakha'an Yatsat'ax'inij tenek'enhe'yipji' pe'
week tenek'enhei qa Wittata pe' wittatal, qa nekhewe' i'nijup nakha'an, nekhewe'en
teniya'yii qa te'nekumhi'yiiji' qa nite' yeqeku' iye.—* 15 Ha' ángel qa yit'ij yiwets iye:
—Nekhewe' łi'wen iwelii i'nipji' ne' witqesu' hik nekhewe' ne' pekhelji'kii jukhew qa
efuts, ne' łunyejeiłe wetju'ł, ne' witsetits, qa ne' łe'lijenyejeiłe wetju'ł.* 16 Qa nekhewe'
łi'wen week inyaqsii (10) yametsji' witketsii qa na' inqa'met iye, qa' qi qu' na'napjaxi'm
ne' witqesu', qa' week neka'xik'ui pe' na'ltaxi'm, qa' nilaxaxinhetkii iye, qa' netuj pa'
ł'ese'n qa' nene'łju' iye.* 17 Qe na' Dios yenji'teje'm pe' łatawjets enewe' week inyaqsii (10)
witketsii qu' net'eku'mij wetju'ł pa' ewi'łłe in yisu'un, qe qa' nafits pa' yisu'un na' Dios qu'
łunye'je'kii. Ma' qa enewe'en qa' netisij na' inqa'met pe' łet'unhaxitstax in tenek'enhei,
hats'inha qu' netnek'enhei na' inqa'met qa' namijii qu' hats nafits pa' yisu'un na' Dios qu'
łunye'je'kii.* 18 Qa ne' łi'wen efu qa hik nekhe' nakha' qi witset qa week tenek'enhe'yipji'
pe' wittatal na' sehe' epji'.—

18

Pa' łewuł'eye'jju' pe' Babilonia'ik'i.

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hi'wen iye ha' ewi'ł ángel in te'nilitik'uiju'
na' wa's, qa qii'ija pa' łet'unha'x in tenek'enhei. Qa pa' łewqiye'jji' qa les in t'unik'iha ka'
ł'ułа'x in napjuyit'ipji' ha'ne sehe'. 2 Qa yit'unhetik'i in tayai qa yit'ij: —¡Hats namju',
hats namju' ke' qi Babilonia'ik'i! Hats inwo'metetsłe ne' łetsi'ij, qa łetsi' ne' espíritu
ułʼets, qa łetsi'ij iye ne' ułʼets junatai yinaq'axtsii iye qu' netnekui.* 3 Qe week ne'
witsetits niyahanijju' ka' łeqe wino ta'łets in wanawitjiłe. Qa ne' wittatal na' sehe' epji'
qa wanawitji'ił nekhe'en, qa nekhewe' t'ihinij wekwek qa qi in yaq'astanin, qe kekhe'en
ewi'łłe in yejełii pa' łeqsu'unka'xij eke' wekwek.—* 4 Qa hepi'ye' iye pakhap iye wit'ax
ta'łiipha'm na' wa's, qa yit'ij: —Witset tsatsat'axij, ma'ałik'uifik'i nekhe'en hats'inha
qu' nite' aki'ił̨ijets pe' łewułʼets, ma' qa'nte' jeek esti'yi'ił̨ij nekhewe' qu' naats'e'ej
hatse'.* 5 Qe ne' łewułʼets hats yametspha'm na' wa's in tewfupha'm, qa na' Dios qa
hats nikfe'lets week nekhewe' tewfupha'm łewułʼets.* 6 Ijanini'łij pa' hats łeqfenyejeyij
pekhewep, wetsjuk'ij qu' epileti'łets in łunyejeyek pe' łaqsijiyijkii nekhe'en, nakha' hats
niyahanijju' tok'o nekhe'en qu' iwe'tsjukeni'łij pa'qu' ukini'łetsju' qu' les a'tinheti'łji'ha
pa'qu' iyahani'łji' nekhe'en.* 7 Łisi'łij pakha' hats łuk'e' in weniwqinhet łete'm qa kakha'
łe'sinye'j iye in qi in łe'wisju', qu' awtsheteni'łij pa'qu' naats'e'ej, qe pa' łatawe'j yit'ij
nekhe'en: *"Yakha' hane'ej in ha'nju' qa hik yijunye'j qiji' witi'yi', qa yakha' nite' ye'wikiihale', ma'
qa nite' ł'anuuyi'i qu' nana'l pa'qu' hayinik'i."* *(Is
47:7-8)* 8 Qa hik ta'łijupi' qu' ewi'ł nełuye'łe qu' week na'nipji' ne' qu' naats'e'ej hatse':
witwamhi', wit'aphiye'j qa yipku' iye. Ma' qa nanq'axij fe't iye, qe nakha' qu' nitanithen

* 17:14 Dt 10:17; Sal 136:2-3; Dn 2:47 * 17:15 Ap 5:9; 7:9; 10:11; 11:9; 13:7; 14:6 * 17:16 2S 13:15-20; Ez 23:22-35; Lv 20:14; 21:9 * 17:17 Gn 50:20 * 18:2 Is 13:20-22; 21:9; Ap 14:8 * 18:3 Ap 14:8; 17:2 * 18:4 Is 52:11; Jer 50:8; 51:6,9,45; 2Co 6:17 * 18:5 Jer 51:9 * 18:6 Is 40:2; Jer 16:18; 17:18; 50:29; Ap 14:8

Yatsat'ax'inij Dios qii'ija in t'un.— [9] Qa nekhewe' wittatalipji' ha'ne sehe', nekhewe'
wanawitji'iłł nekhe'en qa wenkufeni'łij iye ka' łe'sinye'j in łe'wisju', qa qi qu' nayintaxik'i
qa' nanaitaxik'i iye qu' ni'wenij pa'qu' łetutsaxe' qu' nanq'axij fe't, [10] qa' ts'ap'aye' wete'm
totsii qu' nejełiiteje'mkii qe nijiwe'yi'm pa' yawtsheten, qa' nit'ijju': —¡Hiyee', hiye' ha'nus
aka' qi witset'ik'i Babilonia witset'ik'i t'untax, qe in ewi'ł horałe qa hats week i'n epji'
pa' antanithenkeye'j!— [11] Qa nekhewe' wekwek t'ihinij qa' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i
iye, qe hats ham pa'qu' nataqhayijets pekhewe' t'ihintaxij: [12] olots pe' oro, plata, utel
łelits łe'sits, qa ne'ej hik łunyejeitax iye utel łelits łe'sits łiyits perlas, pe' elesei penyilots,
na'aj witpalinek, na'aj sila penyilo qa na'aj s'e' iye penyilo, qa week iye ke' łunyejeiłe
wetju'ł najak ewjisii, qa pe' łaqsijiiju' ta'łijets ne'ej qits łek'unhetii na'aj elefante, qa
ne'ej najak łe'sits iye, qa ne'ej nijketits maaja (bronce), qa ne'ej nijketits no' (hierro),
qa ne'ej utel fo' mármol, [13] qa t'ihinij iye łesejets ne'ej canela, qa ni'khewepij yewjisitji'
na'aj łaq, qa na'aj tene'łju' ewjisii (incienso), qa na'aj ewjisii tene'łju' iye mirra, qa na'aj
ewjisii iye olibano, qa na'aj wino, qa na'aj aceite ta'łets ne'ej oliva, qa na'aj fo'ji', qa
ne'ej trigo, qa t'ihinij iye ne'ej wakka, ne'ej kots'etets, ne'ej tiptipits, ne'ej koyoyoyits,
qa ne'ej jukhew qa efuts iye witłinhei.* [14] Week kekhewe' wekwek qi in łisu'untax hats
ham e'm, qa week kekhewe' łe'sits na'ltax'em hats ham ejup, qa hats nite' ł'anuuyi'i
qu' nana'l e'm iye. [15] Qa nekhewe' t'ihinij ekewe' wekwek qa qi in yipatunen qe ta'łets
eke' etsju', nekhewe'en qa' ne'nitoniiha pa'qu' ts'ap'ayi'iju' qe ta'łets in nijiwe'yi'm pa'
yawtsheten, qa' nayintaxik'i qa' nanaitaxik'i iye, [16] qa' nit'ijju': —¡Hiyee', hiyee'! Ha'nus
aka' qi witset'ik'i Babilonia, yeqhinatataxji' kekhewe' łe'sits elesei penyilots, qa na'aj
witpalinek, qa na'aj s'e' iye, qa yentaxpha'm iye ke' oro, qa ke' łe'sits utel łelits qa kekhewe'
iye hik łunyejeitax utel łelits łiyits perlas, [17] qe in ewi'ł horałe qa hats week uł'axijkii
in wekwek łi'wq'axintax.— Qa week hekhewe' tenek'enhe'yij tokoyeyits (capitanes), qa
hekhewe' iye ł'ahinhei he' tokoyeyits, qa hekhewe' iye marineros qa week he' t'ithayiiji'
ha' qi iweli', qa' we'nitoniiha ha' ts'ap'a'aju', [18] in yi'weniiteje'm ka' łetutsax in naq'axij fe't
qa taya'yij wetju'ł in yit'ijju': —¿Łekpa' witset qu' hik łunye'je' aka' qi witset'ik'i?—* [19] Ma'
qa yifulfulinhetipji'kii ka' sehe' he' łeiłal, qa taya'yij wetju'ł, yayintaxik'i qa naitaxik'i iye,
qa yit'ijju': —¡Hiyee', hiyee'! Ha'nus aka' qi witset'ik'i, hik aka' qi in yipatunen nekhewe'
na'li'm ne' łenhitjiyits tokoyeyits na' qi iweli'ji', qe in ewi'ł horałe qa hats week uł'axju'.*
[20] E'łe'sitsi'iłi'mkii, wa'sji', yatsathen, apóstoles qa profetas, qe na' Dios in yitanithen qe qa'
natqa'tja'yi'ł epji'.—* [21] Ma' qa ha' ewi'ł ángel t'un, qa t'eku'mifi ke' qi ute in łuk'e'ek ne'ej
ute t'ejuyets na'aj we'neqhipitju', qa nije'le'ejji'ju' ha' qi iweli', qa yit'ij: —Aka'aj'in qu'
enifenye'je' ham naqsi'ji'ijkii qu' ejelaxti'yijju' Babilonia, qi witset, qa' nite' ł'anuuyi'i qu'
e'wenhetii iye.* [22] Qa' hats nite' ł'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm pe'qu' ł'axitse'
pe'qu' netfiłkii (arpistas) pe'qu' netlijtsii, pe'qu' fojinjetse' (flautistas), qa pekhewepe'
iye fojinjetse' (trompeteros). Hats nite' ł'anuuyi'i iye qu' ne'twenhetii etji'teje'm pe'qu'
łunyejeye'łe wetju'ł pe'qu' niya'yij t'ithayii etji', qa nite' ł'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii
etji'teje'm ł'anye'j ne'ej t'ejuyets na'aj we'neqhipitju'. [23] Fetitjii ł'uła'x hats nite' ł'anuuyi'i
qu' nanalit epji'. Qa' hats nite' ł'anuuyi'i iye qu' netpiikaxtii etji'teje'm ł'anyejei ne'ej
tewhe'yeiju'. Qe nekhewe' aqhafets hik nekhewe' qits ha'ne sehe' epji', qe week ne'
witsetits łanawitji'ijju' in łetweihetenin.* [24] Aka' witset'ik'i te'wenhetiiji' ke' ł'athitsik'i
ke' profetas'ik'i, qa kekhewe' iye yatsathen, qa week iye kekhewe' talanheti'yipji' ha'ne
sehe'.—*

19

Na' wa'sji' yiwqinhet pa' Dios.

---

* 18:13 Gn 36:6; Nm 31:32-35; 1Cr 5:21; Ez 27:13 * 18:18 Ez 27:32 * 18:19 Ez 27:30; Ap 18:10,16 * 18:20 Ap 12:12 * 18:21 Ap 5:2; 10:1; 16:20; 18:11,14,22-23; Jer 51:59-64 * 18:23 Jer 25:10 * 18:24 Ap 6:10; 16:6

1 In hats naxijik'i in hi'wen ekewe'en, ma' qa hepi'ye' iye pa' qi ł'a'x pe' olots na'
wa'sji'pha'm, qa yit'ij: —¡Aleluya! Pa' witiłiye'j, pa' witiwqiye'jji' qa pa' witt'unha'x,
yatsat'etsij na' inqe Dios, 2 *qe yijaalija qa yatsathenik'iha pekhewe' łaxtanithenkeyejei.(Sal 19:9)*
Qe hats yitanithen eke' qi witqesu'ik'i yatsaihinets ha'ne week sehe' ipji' in wanawitjiłe,
qa hats taqa'tja'yipji' ke' łeqejkunenheyik'i in naxju' ta'łets eke' etsju'.— (Dt
*32:43)** 3 Qa ewi'łij iye in yit'ijju': —¡Aleluya! *Na' łetutsax eke' etsju' nite' yili'ij in ikpha'm ene'*
*week łahatsiyij.— (Is 34:10)** 4 Qa hekhewe' veinticuatro (24) jukhew
tenek'enhei qa he' ikwetju'ł (4) pakha' łunyejei qa we'niyipinju'kii qa iyinii hakha' Dios
i'nipji' ha' łots'oji'la'x, qa yit'ijju': —¡Amén! ¡Aleluya!—* 5 Qa ha' witts'oji'la'x qa ta'łets
pa' ewi'ł wit'ax, qa yit'ij: —Iwqinheti'łji'ha na' inqe Dios week pe' łeqejkunenhei, qa week
iye pe' nijiweyiju'ł qa pekhewe' iye nite' qits qa pekhewe' qits iye.—*

Pa' łewhe'yejii pa' Kots'etax Ła's.

6 Ma' qa hepi'ye' iye pa' ewi'ł wit'ax in ł'anye'jek ł'a'x ne'ej olots, qa in ł'anye'jek
ł'a'x qe qi na'aj tsuj iweli', qa in ł'anye'jek iye qe t'unik'i na'aj kimmimim, qa yit'ij: —
¡Aleluya! Qe na' Yatsat'ax'inij inqe Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, hats tenek'enhei.*
7 Łe'sitse' ine'mkiiha, qitse' ine'mha pa' witisa'xi'mkii qa' jintewqinhetija iye, qe hats nam
na' nełu łewhe'yejii na' Kots'etax Ła's, qa ne' łewhe'ye' qa hats q'ax.* 8 Qa nekhe'en qa
wetqhinataninji' ne' łe'sits penyilots elesei qa tujji'ha in fo', qa łe'siitsija iye ham łejili'ye',
— qe na' łe'wis penyilo elesei ikji', pa' łe'wis łunyejei pe' yatsathen.* 9 Qa ha' ángel qa yit'ij
yiwets: —Ika'ajji': "Łe'sitsi'mkii nekhewe' te'niyinhe'yijup na' witkujiyifi na' łewhe'yejii
na' Kots'etax Ła's."— Qa yit'ij yiwets iye: —Ekewe'en yijaalija in łe'lijei na' Dios.—* 10 Ma'
qa honokok'entaxifi ha' ángel qu' nek'iyinii, qa yi'tłi'ij yiwets: —Hasu'uj aqsi'j ye'mijkii
kakha'an. Yakha' k'eyithayifełe qa week iye nekhewe' ejefetsipji' in nite' yeqeku'uk'i
kekhewe' iyetij ha' Jesús. Iyinii yijat'ij na' Dios. Qe kekhewe' iyetij ha' Jesús hik kekhewe'
łetuk kekhewe' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía).—*

Pa' ewi'ł i'nipji' pa' tiptip fo'.

11 Ma' qa hi'weniipha'm na' wa's in qhofij, qa laxaji' ha' ewi'ł tiptip fo' qa ha' i'nipji' qa
łii, pa'qu' hats nit'ij qa yaqsiijkii, qa łii iye, hamji' pa' qu'nte' yija'ye'. Qa yatsathenik'iha
iye in inaxtanithen qa in watlan iye.* 12 He' łotoi leppepep hik łunye'j fe't, qa ha' łeiła'apji'
qa olotsipji' he' k'ooiji' ł'iwatai (coronas), qa na'li'm ka' ewi'ł witii we'nika'ajji' ham
nikfe'le'ets, ewi'łłi'ijkii in nikfe'lets.* 13 He' yeqhinataji' saał'a'aj ke' wit'athits qa aka' łii,
Łe'lijei pa' Dios.* 14 Qa he' oq'ophełinetsiletsi' na' wa's qa yijayanpha'm, yeqhinataji' ke'
łe'sits penyilo elesei, fo'ija qa ham łejili'ye' iye. Qa he' łe'wutits qa week fo' iye. 15 Ha'
łeji' hakha'an qa t'atsji'łfik'i ha' ewi'ł witqatsjikinet yasłax qe qa' nenfekinijju' he' week
witsetits, qa ha' łek'u' qu' netnek'enhei qa nijket. Łakha'ija in t'otsji'ju'kii ha' łeq'itset'ij
in neq'umutju' ke' uwa, hikha' pa' qi ławak pa' Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un.* 16 Ha'
łe'ntilafit qa ke' łekumkenet'i' iye qa we'nika'aji' ka' ewi'ł witii, yit'ij: Wittata pe' wittatal
qa Yatsat'ax'inij tenek'enhe'yipji' pe' week tenek'enhei.* 17 Qa hi'wen iye ha' ewi'ł ángel
ts'ap'a'apji' ne' junu', qa qi in yit'unhetik'i in taya'yii week he' na'ya'kii junatai, qa yit'ij: —
Te'łuni'ł qa ewi'ł ni'ilłiji' hatse' qu' łuji'ł na' qi aqi'ł ta'łets na' Dios, 18 qa' łuji'ł ne' ł'esenits
ke' qits wittatalik'i, qa ke' oq'ophełinetsilets ł'alheyik'i qa ke' t'unitstax jukhew'ik'i, qa
ke' tiptipits'ik'i qa ke' tenilatshei iye, qa ke' jukhew'ik'i witłinhei qa ke' nite' witłinheitax

---

* 19:2 Jn 8:16; 19:35; Ap 6:10; 15:3; 16:6,7; 17:6; 18:24; Dt 32:43; 2R 9:7 * 19:3 Is 34:8-10; Ap 14:11 * 19:4 Ap 5:8; Sal 106:48 * 19:5 Sal 115:13 * 19:6 Ez 1:24; 43:2; Ap 1:15; 14:2 * 19:7 Mt 5:12 * 19:8 Ap 15:6; 19:14; Ef 2:10 * 19:9 Ap 1:3; 14:13; 16:15; 17:1; 20:6; 22:7,8-9,14; Is 25:6-8; Mt 26:29; Lc 13:29 * 19:10 Ap 1:2,9; 12:17; 20:4 * 19:11 Ap 3:14; 4:1; 11:19; 15:5; 16:7; 19:2; Sal 9:8; 96:13 * 19:12 Ap 2:17; 3:12 * 19:13 Is 63:1-6; Jn 1:1-5; He 4:12 * 19:15 Is 49:2; He 4:12; Ap 1:16; 2:12,16; 12:5; 14:19-20; 16:19; Is 11:4; 2Ts 2:8; Sal 2:9 * 19:16 Dt 10:17; Dn 2:47; 1Ti 6:15; Ap 17:14

iye, qa kekhewe' iye nite' qits qa kekhewe' iye qits.—* 19 Ma' qa hi'wen ha' inqa'met qa
he' week wittatalipji' ha'ne sehe' qa he' łelits oq'opheł̓inetsilets in not'ax wetju'ł qe qa
nawatlani'ł hakha' (Cristo) i'nipji' ha' tiptip qa hekhewe' iye łelitsek oq'opheł̓inetsilets.*
20 Qa ha' inqa'met qa te'nekumhi'yi' qa weeki'ł hakha' yit'ij łetets qu' profetaye', hikha'
in metji'ji'm hakha'an qa yaqsi'j jiijkii ke' ham łunyejeyi'iju'ł, ma' qa qi in yawitji'iji'
hekhewe' we'nika'aj ke' łeq'ikati' ha' inqa'met qa iyiniikii ha' łesi'nq'al. Enewe' wetsjuk
nite' talanhetii eku'nju' in tewumhitiiji'ju'kii hakha' hik łunye'j kałi' qa fe'tłe azufre.* 21 Qa
kekhewepłe oq'opheł̓inetsilets qa naq'axijju' ek ha' witqatsjikinet ta'łii ha' łeji' hakha'
i'nipji' ha' tiptip, qa week ne' junatai qa qi in iłinijju' ke' ł'esenitsik'i kekhewe'en.

20

Pa' Satanás t'opheł̓itii qa' namijets mil (1.000) ininqapits.

1 Ma' qa hi'wen ha' ewi'ł ángel in te'nilitju' ta'łetspha'm na' wa's teneyijju' ke' łejinje'
hakha' ham ł'aka'the'ye' (abismo) qa łokoiji' iye ha' qi fołołik'i.* 2 Ma' qa ha' ángel
qa yif'elitets in t'eku'mi' ha' łeiłe', hikha' pakhaa'ij pa'aj q'oiq'oi, qa hikha' inwo'met
qa Satanás iye, qa yophe'łij ha' qi fołołik'i qa' namijets mil (1.000) ininqapits.* 3 Qa
nije'le'ejik'iju' hakha' ham ł'aka'the'ye' (abismo), ma' qa yit'onij qa yeni' ke' łe'nikati'
ha' łit'o, hats'inha qa' hats nite' nawitjiye' ene' witsetits, ipłu'ui qu' nafits qu' mil
(1.000) ininqapitse', ma' qa' ink'aye'łe qu' hats mil (1.000) ininqapitse' qa' ł'ajłi'ij qu'
netwejinhetii iye.* 4 Ma' qa hi'wen iye he' wits'ojilaxits qa hekhewe' i'nipji' hekhewe'en qa
testi'yij pe' łet'unhaxits qu' nineqjeyumtshen. Qa hi'wen iye hekhewe' łiłaxits kekhewe'
we'nisa'xik'i łeiłalik'i in talanhetiiju' qe ta'łijupi' in nifel ha' Jesús qa ke' łe'lijei iye pa'
Dios, qa hekhewe' iye nite' iyinii ka' inqa'met qa ka' łesi'nq'al iye, qa nite' iye we'nika'aji'
łotkoyehei qa łokoyei iye ke' łeq'ikati', ma' qa iłii iye, enewe'en qa te'weyik'uiju' ha' Cristo
in tenek'enhei qa yamijets mil (1.000) ininqapits.* 5 Qa aka'an qa hik aka' pa' yojo witiłijii.
Qa kekhewepłe naxju' qa nite' iłii iye ipłu'ui qu' nanaxijik'i pe' mil (1.000) ininqapits.
6 Łe'wisi'mkii qa łe'wisija iye pakha' qu' na'n ji'teje'm pakha' yojo witiłijii. Pa' teke'lenju'
witwamhi' ham pa'qu' łet'unha'xe' qu' na'nipji' pekhewe'en, qe enewe'en łaqa pa'il hatse'
pa' Dios qa ha' Jesucristo, qa' netnek'enhe'yi'ł hakha'an pe' mil (1.000) ininqapitsji'.*

Pa' Satanás qa tewumhitiiji'ju' pa' fe't.

7 Qu' nanaxijik'i pe' mil (1.000) ininqapits, qa pa' Satanás qa' netwejinhetii in
t'opheł̓itiitax. 8 Ma' qa nakfik'i qa' nawitji iye pe' week witsetits ha'ne week sehe' epji' Gog
qa pa' Magog, qa' nonothet wetju'ł qe qa' net'ilit qu' nawatlan. Qa ka' uja'x hekhewe'en
hik łunye'j na'aj isa'x łotkoyek'i na'aj qi iweli'.* 9 Ma' qa nekipji' weju'łij ha'ne week
sehe' epji', qa k'ooyijji' in yeqewuk'un ha' łewhi'we't hekhewe' yatsat'etsij pa' Dios, qa
nakha' iye witset yisu'un pa' Dios. Qa te'nilitłeju' ka' fe't ta'łiipha'm na' wa's, ma' qa week
naq'axij fe't.* 10 Qa ha' inwo'met, hikha' nawitjiju'kii week ekewe'en qa tewumhitiiji'ju' ha'
fe't hik łunye'j kałi' qa t'ijułe fe't azufre, hik hakha' tewumhitiiji'ju'kii iye ha' inqa'met qa
hakha' iye yit'ij łetets qu' profetaye', qa' hikha' qu' nejtsi'le'e' wetju'łkii nełuts qa najai
nite' yili'ij ene' week łahatsiyij.*

Wetjeyumtshen ts'ap'a'afi pa' witts'oji'la'x fo'.

11 Qa i'nk'ałe qa hi'wen iye ha' qi witts'oji'la'x fo', qa hakha' i'nipji', hikha' in yi'wen ha'
sehe' qa ha' wa's qa ilatkii, qa hekhewe' sehe' qa ha' wa's qa hats ham pa'qu' na'ni'.* 12 Qa
hi'wen he' naxju' qits qa ke' nite' qits, ts'ap'a'afi ha' witts'oji'la'x, qa he' witfaakanhei qa

---

* 19:18 Ez 39:17-20 * 19:19 Ap 16:13-14 * 19:20 Ap 13:13-17; 20:10,14; 21:8; Mt 5:22; Mr 9:43 * 20:1 Lc 8:31; Ap 9:1 * 20:2 Ap 12:9; Is 24:22 * 20:3 Dn 6:17; Mt 27:66; Ap 12:9 * 20:4 Dn 7:22; Mt 19:28; 1Co 6:2-3; Ap 1:2,9; 2:8; 3:21; 6:9; 12:17; 13:12-16; 19:10; Is 25:6-8; Mt 9:18; Lc 13:29; Ro 14:9 * 20:6 Ap 1:3,6; 5:10; 14:13; 16:15; 19:9; 20:14; 21:8; 22:7,14 * 20:8 Is 11:12; Ez 7:2; Ap 7:1 * 20:9 2R 1:10,12; Ez 38:22; 39:6; Lc 9:54 * 20:10 Ap 19:20; Mt 25:41 * 20:11 Is 51:6; Mt 24:35; 2P 3:10; Ap 18:21

wenit'ij qhof, qa hakhap iye witfaakanek qa wenit'ijek qhof iye, hikha' ha' witfaakanek
t'ejuyets pa' witiła'x. Ma' qa he' naxju' qa' tejeyumtshenhetiyij week pekhewe' yaqsiijkii
we'nika'ajji' hekhewe' witfaakanhei.* 13 Qa ha' qi iweli' qa neka'xets qu' netisij hekhewe'
i'nji' naxju', qa hakha' witwamhiye'j qa hakha' iye łe'nq'itset'ij pe' naxju' łii Hades qa
neka'xets iye qu' netisij hekhewe' i'nji' ek naxju'. Ma' qa tejeyumtshenhetiyij week ewiłei
pa' łunyejei pekhewe' yaqsiijkii pa'aj. 14 Ma' qa ha' witwamhi' qa hakha' iye łe'nq'itset'ij
pe' naxju' łii Hades qa tewumhiti'yiiju'kii hakha' fe't hik łunye'j kałi'. Hik ha'ne fe't hik
łunye'j kałi' łii, "teke'lenju' witwamhi'."* 15 Pakha' nite' te'wenhetiiji' pa'qu' łiye' ha'
witfaakanek t'ejuyets pa' witiła'x qa' netwumhitiijiiju' ha' fe't hik łunye'j kałi'.

21

Pe' ink'aihits wa's qa sehe'.

1 Ma' qa hi'wen ha' wa's ink'ayik qa ha' sehe' ink'ayik iye, qe ka' hayiits wa's qa ka' sehe'
iye hats hamits, qa hats ham iye pa'qu' qi iweli'ye'.* 2 Qa hi'wen iye ha' qi łe'wis witset,
ham uł'axi'i, Ink'ayik Jerusalén, in ta'łetspha'm ha' wa's, te'nilitju' nukinju' pa' Dios.
Qii'ija in łe'wis, hats week yijat'etsju' hik łunye'j ne'ej ewi'ł efu in hats yamets łahats'ij
łewhe'yejii qa wanaqsiijija.* 3 Qa hepi'ye' pa' ewi'ł t'unik'i wit'ax ta'łets ha' witts'oji'la'x,
qa yit'ij: —Jeł qeku'nek, hane'ej na' i'ni' na' Dios hats i'nji'teje'm ne' jukhew qa efuts
iye, qa nakha'an hats i'nji'ju'ha nekhewe'en qa łakha' qu' łetset'i'ijha, qa hik nakhaa'ija
Dios in i'nji'ju'.* 4 Qa łakha' qa' nenli'jju' week pe' łet'il nekhewe'en, qa pa' witwamhi'
qa' hats hame' iye, qa' hats hame' iye pa'qu' uł'axi' i'mkii itawje'met, hats ham iye ipe',
ham iye a'taxe', qe week kekhewe' yojo in na'l wekwek hats hamits.—* 5 Ma' qa ha' i'nipji'
ha' witts'oji'la'x qa yit'ij: —Jeł qeku'nek, yakha' week hink'aihit eke' week wekwek.— Qa
yit'ij iye: —Ika'ajji', qe ekewe' wi'tlijei yijaalija qa yijaa'ija iye qu' hik łunye'je' pa'qu'
hats nit'ij.—* 6 Qa yit'ij yiwets iye: —¡Hats uja'xłe! Yakha' hik yijunye'j ne'ej witq'ikati'
"Alfa" qa ne'ej "Omega". Qe yakha' yojo qa yakha' iye hetke'lenju'. Pakha' qu' ne'niyayu'
yakha' qu' hetisłi'ij ham łaja'ye' ta'łets na' niwekłe iweli' ta'łets na' witiła'x.* 7 Pakha' qu'
nanaxij qa' hetisij ekewe' wekwek, qa Yakha' qu' łeqe Diose'yij qa łakha' qa' ya'si'ij.* 8 Qa
nekhewe'łe ifinhetets nijiweyipji' qu' netetfelyij, qa nekhewe' inqeku', qa nekhewe' hats
nite' yoksi'wen łewuł'ets, qa nekhewe' eqek'unhets, qa nekhewe' wanawitjiju'kii ł'esenits,
qa nekhewe' weihetets, qa ne' iyinii ne' witeqsi'nq'alits, qa week iye nekhewe' ejtitsits,
qu' nana'lek pa'qu' natsat'etsijek nekhe' hik łunye'j kałi' qa fe'tłe azufre, hik nakha' na'
teke'lenju' witwamhi'.—*

Pa' ink'ayik Jerusalén.

9 Ma' qa nam ha' ewi'ł hekhewe' wetsjuk tatsai (7) angelits, hik hekhewe' t'eku'mi' he'
wetsjuk tatsai (7) tok'ol (copas) topolij ke' teke'lenju' wetsjuk tatsai (7) yaats'e'ej ka' sehe',
qa yit'ij yiwets: —Te'łun, qu' k'ethinij ne' inanyi', łewhe'ye' na' Kots'etax Ła's.—* 10 Ma'
qa tseka'xiipha'm iye espiritułe in tseka'xiipha'm ke' qipha'mha utek, qa ts'ethinij ha'
qi witset ham uł'axi'i, Jerusalén, in te'nilitju' ta'łetspha'm ha' wa's nukinju' pa' Dios.*
11 Ha' witset qii'ija in lepepkii yitujinhetji' pa' łesa'x pa' Dios, ka' ł'elepep hik łunye'j
ł'elepep ne'ej łe'wis qa inyetax ute łii jaspe na'lje'mkii.* 12 He' łekuwelii ha' witset na'l
ha' qipha'mha łejilafi' qa doce (12) he' łejil, qa week he' łejil ewiłeikii in i'nji' yejeł
he' i'nji' angelits, qa week we'nika'aji' iye ke' doce (12) łiyits pe' łelits pa' Israel'ik'i.

---

* 20:12 Dn 7:10; 12:1; Is 4:3; 34:16; Ap 3:5; 13:8; 17:8; 20:15; 21:27; Sal 62:12; Jer 17:10; Ro 2:6; 1P 1:17 * 20:14 Is 25:7-8; 1Co 15:26 * 21:1 Is 65:17; 66:22; 2P 3:13; Ap 13:1 * 21:2 Ga 4:26; He 11:10; Ap 3:12; 19:7; Is 61:10 * 21:3 Lv 26:11-12; Jer 31:33; Ez 37:27; Zac 8:8 * 21:4 Is 25:8; 30:19; 35:10; 42:9; 51:11; 60:20; 65:19; Ap 7:17; Os 13:14; 1Co 15:54 * 21:5 Ap 22:6 * 21:6 Ap 1:8; 16:17; 22:13; Is 41:17; 44:3,6; 48:12; 55:1; Jn 4:14; 7:37; Sal 36:9; 42:1-2; Jer 2:13 * 21:7 Ap 2:7; 2S 7:14 * 21:8 Ap 19:20 * 21:9 Ap 16:1 * 21:10 Ap 1:10; 4:2; 17:3; Ez 40:2 * 21:11 Is 60:1-2

13 Wetshetk'ewi'ł he' łejil te'weyij nełu'uju'ł, qa wetshetk'ewi'ł iye he' ima'x te'weyij, qa
wetshetk'ewi'ł iye he' i'wk'uyi'l te'weyij qa wetshetk'ewi'ł iye he' tefe te'weyijek.* 14 Ha'
łejilafi' ha' witset na'l he' doce (12) łetkui, qa hekhewe'en qa we'nika'aji' ke' doce (12)
łiyits he' doce (12) apóstoles ł'ijatshenhei ha' Kots'etax Ła's. 15 Qa hakha' haifaakate'yi'ł
ángel, na'li'm hakha' łeqjeyumtshela'x yaqamax oro, qe qa' nejeyumtshenji' ha' witset,
qa he' łejil qa ha' łejilafi' iye.* 16 Ha' witset week uja'x wetju'ł ha' ł'a'j qa ha' łepk'eji'
(cuadrado). Ma' qa yejeyumtshenji' ha' witset yit'iji' ha' łeqjeyumtshela'x, qa yamets
dos mil doscientos (2.200) kilómetros ł'a'j qa łepk'e' qa łuk'epha'm iye, week uja'xji'.
17 Ma' qa yejeyumtshenji' iye ka' łuk'eje'm ha' łejilafi', qa yamets sesenta y cinco (65)
metros, qa in łunye'jek łeqjeyumtshela'x na'aj jukhew ha' ángel in yejeyumtshenji'. 18 Ha'
łejilafi' yaqamax ke' utel jaspe, qa ha' witset qa yaqamaxi' oro na'lje'mkii hik łunye'j
leme. 19 He' łetkui ha' łejilafi' ha' witset qa tik'eyi' week ke' łunyejeiłe wetju'ł łe'sits
utel. Ke' yojo łetuk tik'eyi' ne'ej jaspe, qa ke' yojo'opji' qa zafiro, qa kekhep iye qa
ágata, qa kekhep iye qa esmeralda,* 20 qa kekhep iye qa sardónice, qa kekhep iye qa
sardio, qa kekhep iye qa crisólito, qa kekhep iye qa berilo, qa kekhep iye qa topacio,
qa kekhep iye qa crisopraso, qa kekhep iye qa jacinto, qa ke' yamets doce (12) qa łii
amatista. 21 Hekhewe' doce (12) łejil hekhewe'en doce (12) perlas, ewi'ł perla wanaqsiijkii
ewi'ł łeji'. Ha' wit'ikheyi'j ha' witset qa yaqamax ha' orotax qa na'lłeje'mkii hik łunye'j
leme. 22 Ham hi'weni'i' pe'qu' witlijtsitjiye' hakha'an, qe pa' Yatsat'ax'inij, hik pakha'
Dios ham łet'unhenye'ji'iju'ł in t'un, qa ha' Kots'etax Ła's iye, hik nekhewe' łelijtsitjiyij.
23 Ha' witset nite' yite'jii pe'qu' junuye' qa pe'qu' juwele' iye qu' nanaliti'pji', qe pa' łesa'x
pa' Dios hikpa' nalitkii, qa ha' Kots'etax Ła's qa hikha' łefetitjii.* 24 Pe' witsetits qu'
nijalki'sji'kii ha' na'lkii ta'łets ha' witset, qa pe' wittatalipji' ha' sehe' qa' nenka'xji'jii
pe'qu' łeqistitse'ji'jij pe' qits łewekwekits.* 25 He' łejil nite' tit'oyik'i week nełuts, ehe, qe
ham naja'xi'i'. 26 Qa pe' witsetits qa' nenka'xji'jii pe'qu' łeqistitse'ji'jij pe' qits łewekwekits
qa qu' qi qu' niwqinhetji' iye.* 27 Nite' ł'anuuyi'i qu' nuyetsji' hatse' hakha'an pa'qu'
uł'axe', nite' iye pa'qu' naqsiijkii pe'qu' neqwepin, qa pa'qu' aqawitjina'xe' iye, qe uja'xłe
yijat'ij qu' nuyetsji' hatse' pekhewe' we'nika'ajji' pe' łiyits ha' witfaakanek t'ejuyets pa'
witiła'x łafaakanek ha' Kots'etax Ła's.*

22

Pa' iweli' ta'łets pa' witiła'x.

1 Ma' qa ha' ángel qa ts'ethinij iye ha' ewi'ł haqqi', hik hakha' iweli' ta'łets pa' witiła'x,
qi in na'liiju' hik łunye'j na'aj na'lje'mkii, qa ta'łji'teje'm ha' łots'oji'la'x pa' Dios qa ha'
Kots'etax Ła's iye.* 2 Ha' iweli' qa ikji'teje'm łeqewuk'u'uk'i' ha' wit'ikheyi'j ha' witset, qa
he' wetsjuk łotkoyehei ha' haqqi' qa ikik'iju' he' najkakui witiła'x, qa week juwelitsji' tei.
Qa he' łesejets he' najkakui qa hikhe' łeqjunhetitsij he' witsetits.* 3 Qa week pakha' uł'ax
hats hami' ha' sehe'. Qa ha' łots'oji'la'x pa' Dios qa ha' Kots'etax Ła's iye qa' na'nji'ju'ha ha'
witset, qa pe' łeqejkunenhei (łelits) qa' net'ithayi'yi'mkiiha.* 4 Enewe'en qa' ni'wenija pa'
łeju's, qa ka' łii qa' na'ni' łotkoyehei.* 5 Hats ham pa'qu' naja'xe', qa hats nite' hamik'ui
pe'qu' fetitjiye' nite' hamik'ui iye ha'ne ł'ułła'x ne' junu', qe pa' Yatsat'ax'inij Dios qu'
nanaliti'pji' hatse', qa łekhewel pe' łelits qu' netnek'enhei ene' week łahatsiyij, nite'
yili'ij.*

Hats nite' toxik'ui qu' nanam pa' Cristo.

---

* 21:13 Ez 48:30-34 * 21:15 Ap 11:1; Ez 40:3 * 21:19 Ex 28:15-21; Is 54:11 * 21:23 Is 24:23; 30:26; 60:19-20; Zac 14:6-7; Ap 22:5 * 21:24 Is 42:6; 49:6,7,23; 60:3,5,10 * 21:26 Is 60:11 * 21:27 Is 35:8; 52:1; Ap 3:5; 13:8; 17:8; 20:12,15 * 22:1 Ez 47:1-2; Jl 3:18 * 22:2 Gn 2:9; 3:22 * 22:3 Gn 3:14-19; Zac 14:11 * 22:4 Ex 33:20; Sal 17:15; Mt 5:8; Ap 7:3; 9:4; 13:16; 14:1,9; 17:5; 20:4 * 22:5 Zac 14:7; Ap 21:25

6 Qa ha' ángel qa yit'ij yiwets iye: —Ekewe' wi'tlijei yijaalija qa yijaa'ija iye qu' hik
łunye'je' pa'qu' hats nit'ij. Qa na' Yatsat'ax'inij, hikna' łeqe Dios ne' łeqe espiritul ke'
profetas'ik'i, nukin ha'ne łaqa ángel qe qa' nethinij nekhewe' łeqejkunenhei ekewe'
wekwek hats nite' toxik'ui qu' łunyejeye'kii.—* 7 Qa pa' ł'a'x ha' Jesús qa yit'ij: —¡Hats
nite' toxik'ui qu' natsam! Łe'wisi'mkii pakha' qu' netk'enik'i eke' wi'tlijei nifel pakha'
łunye'jkii hatse' (profecía) i'nji' ha'ne witfaakanek.—* 8 Yakha', Juan, yakha' hepi'ye' qa
hi'wen iye ekewe' wekwek. In hepi'ye' qa hi'wen iye, ma' qa honokok'entaxifi ha' ángel
qu' nek'iyinii hikha' ts'ethinij ekewe' wekwek. 9 Ma' qa yi'tłi'ij yiwets: —Hasu'uj aqsi'j
ye'mijkii kakha'an. Yakha' k'eyithayifełe qa week iye nekhewe' profetas ejefetsipji' qa
nekhewe' iye nite' yeqeku'uk'i ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek. Iyinii yijat'ij na'
Dios.—* 10 Qa yit'ij yiwets iye: —Hasu'uj qu' aqsi'jłe ekewe' wi'tlijei nifel pakha' łunye'jkii
hatse' (profecía) i'nji' ha'ne witfaakanek, qe pa' łahats'ij hats met.* 11 Pakha' nite' yisu'un
qu' nili'ij in yaqsiijkii pakha' nite' yatsathen, yape iwejinłi'iłij. Pakha' nite' yisu'un qu'
nili'ij in yaqsiijkii pa' uł'ax, yape iwejinłi'iłij. Qa pakha'łe yaqsiijkii pa' yatsathen, qa'
nakipji'ha qu' naqsiijkii. Qa pakha' yaqsiijkii pa' łe'wis, qa' hasu'uj nili'ij qu' naqsiijkii.*
12 ¡Hats nite' toxik'ui qu' natsam! Qa nekhewe' qu' hijaninij qa' henka'x hats'inha qu'
hijaninij week ewiłei inłuk'e ek pakha' hats łuk'e' pa'qu' naqsiijkii.* 13 Yakha' hik yijunye'j
ne'ej witq'ikati' "Alfa" qa ne'ej "Omega". Qe yakha' yojo qa yakha' iye hetke'lenju'. Yakha'
henju' qa yakha' iye qu' hilinenij.* 14 Łe'sitsi'mkii pekhewe' qu' hats nempuli'jju' pe'
łeqhinatai qe qa' łeke'ye' qu' netuj hatse' ne' łei ne' najkak ta'łets pa' witiła'x qa qu' nuyii
iye nekhewe' łejil na' witset.* 15 Nekhewe'łe hik łunyejei nunajits qa i'ni' nakha' i'nfik'i, qa
nekhewe' iye weihetets, qa nekhewe' iye wanawitji'ijju'kii ł'esenits, qa ne' eqek'unhets,
qa ne' iyinii ne' witeqsi'nq'alits, qa week iye nekhewe' qi pa' łeqsu'unka'xij pa' witwejtitsi'
qa nite' yili'ij.—* 16 —Yakha', Jesús, yakha' he'nukin ei na' yaqa ángel hats'inha qu' nefeli'm
week ekewe' wekwek qa' enfeli'm ne' witlijtsitjiyits. Yakha' łefitets qa hata'łets iye
ka' David'ik'i, yakha' iye nełuwoki' tujji'ha in hats nełuyu'kii.—* 17 Pa' Espíritu Santo
qa ke' witiwhe'ye' qa yit'ijju': —¡Te'łun!— Qa pa'qu' hats nimpi'ye' qa' ni'tjiijek: —
¡Te'łun!— Qa pa'qu' ne'niyayu', ¡te'łun! Qa pa'qu' nisu'un, qa' niya'ji' ham łaja'ye' na'
iweli' ta'łets pa' witiła'x.* 18 Yakha' hiwjutsiqeni'mha week pekhewe' qu' nepiye'ek'i
ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne witfaakanek nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía): pakha'
qu' nukintaxetsji' pe'ye' iye ekewe' wi'tlijei, qa pa' Dios qa' nenipji' ekewe' qu' naats'e'ej
we'nika'ajji' ha'ne witfaakanek. 19 Pakha' qu' niwu'mfik'i pe'ye' ekewe' wi'tlijei i'nji' ha'ne
witfaakanek nifel pakha' łunye'jkii hatse' (profecía), pa' Dios qa' niwu'mjiik'uifik'i' ek
ne' najkak ta'łets pa' witiła'x qa na' witset ham uł'axi'i, hik enewe' we'nika'ajji' ha'ne
witfaakanek.* 20 Hakha' yiwjutsiqen ekewe' wekwek yit'ij: —Ehe, aje'eł qu' natsam.—
Amén, yape ente'nilitju' Yatsat'ax'inij Jesús.* 21 Pa' łeqi'fenkeye'j ha' Yatsat'ax'inij Jesús
qu' na'ni'ł ejupkii e'weeki'ł. Amén.

---

* 22:6 Ap 1:1; 3:14; 19:11; 21:5; Dn 2:28-29,45 * 22:7 Ap 1:3; 3:11; 14:13; 19:9; 20:6; 22:14 * 22:9 Ap 19:10 * 22:10 Dn 12:4; Ap 1:3; 10:4 * 22:11 Ez 3:27; Dn 12:10 * 22:12 Is 40:10; 59:18; 62:11; Jer 17:10; 25:14 * 22:13 Ap 1:8,17; 21:6 * 22:14 Ap 1:3; 14:13; 16:15; 19:9; 20:6; 22:7 * 22:15 Ap 21:8 * 22:16 Ap 2:28; 5:5; Is 11:1,10; Ro 1:3; Nm 24:17 * 22:17 Ap 21:6 * 22:19 Dt 4:2; 12:32 * 22:20 Ap 1:2; 1Co 16:22